

**THE BOOK WAS
DRENCHED**

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_206059

UNIVERSAL
LIBRARY

శ్రీరస్తు.
ఆంధ్ర శ్రీమద్రామాయణము.

ఆరణ్య, కిష్కింధా, నందర కాండములు.

కడప మ్యూనిసిపల్ పబ్లికేషన్లు సంఘం ప్రధానాంధ్రచరిత్రాశ్రమము
ఆభినవాంధ్రవాచికి

కావ్య విజ్ఞానములను శ్రీమద్రామాయణము.

చెన్నపురి :

వజ్జిన్, రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్

వారిచే ప్రకటితము.

1924.

All Rights Reserved.

వీషయము.

పుట.

రాముడు శోకమున విలపించుట	...	899
రాముడు లక్ష్మణునిరాకకుం గారణ మడుగుట, లక్ష్మణుఁ డాసంగతి రామునకుం జెప్పట	...	901
పల్లకాలయందు నీతం గానక రాముఁడు గుఱించుట	...	904
రాముఁడు విలపింప లక్ష్మణుఁ డోదార్చుట	...	909
రాముఁడు నీతనుగూర్చి మరల విలపించుట	...	912
రాముఁడు మరల విలపించుట	...	914
రామలక్ష్మణులు వెదకుచుఁ ద్రోవలోఁగనఁబడినగుఱుతులచే నీత తొనిపోవఁబడినని యెఱుంగుట	...	916
లక్ష్మణుఁడు రామచంద్రు నాశ్వాసించుట	...	923
లక్ష్మణుఁడు రామునకుఁ గర్తవ్యముఁ దెలుపుట	...	925
రాముఁడు జటాయువుం గని శోకించుట	...	927
జటాయువునకు రాముం డగ్నిసంస్కారదులను జేయుట	...	930
అయోముఖిని విరూపనుగాఁ జేయుట	...	934
కబంధదర్శనము	...	937
రామలక్ష్మణులు కబంధునిచూ స్తులను ఖండించుట	...	939
కబంధుని పూర్వవృత్తాంతము	...	941
కబంధుఁడు నిజరూపమునొంది తగినమిత్రుని రామునకుఁ దెల్పుట	...	945
కబంధుఁడు రామునకుఁ ద్రోవజూపిపోవుట	...	948
రామలక్ష్మణులు శబరిని జూడఁబోవుట	...	953
రామలక్ష్మణులు పంపానదీతీరమున బోవుట	...	957

కష్కింధాకాండము.

పంపానదీతీరము	...	961
రామలక్ష్మణులకడకు హనుమంతుని సుగ్రీవుఁడు పంపుట	...	974
రామలక్ష్మణులతో హనుమంతుఁడు సంభాషించుట	...	977
లక్ష్మణుఁడు తమవృత్తాంతమును హనుమతోఁ జెప్పట	...	981
రామసుగ్రీవసమాగమము	...	985
రామునికార్యము నెఱవేర్చద నని సుగ్రీవుఁడు ప్రతిజ్ఞచేయుట	...	988
సుగ్రీవుఁడు నీతయాధరణములఁ జూపుట	...	989
రాముఁడు వాలిని జంపెద నని సుగ్రీవునితోఁ బలుకుట	...	991
సుగ్రీవుఁడు రామునితోఁ దగవృత్తాంతమును జెప్పట	...	993
వాలి తనకుఁ జేసినయవకారము రామునితో సుగ్రీవుఁడు చెప్పుట	...	998
సుగ్రీవుఁడు వేడుకొన్నను వాలి యతని నిగ్రహించుట	...	1000
సుగ్రీవుఁడు వాలిపరాక్రమమును రామున కెఱింగించుట	...	1004
రాముఁడు సప్తసాలముల ఛేదించుట	...	1013
వాలిసుగ్రీవుల మొదటియధము	...	1014

విషయము.	పుట.
ద్వితీయయధమునకై రామాదులు కిష్కింధ కరుగుట	... 1016
రాముఁడు సుగ్రీవుని భియము పోవునట్లు పల్కుట	... 1019
వారి యుద్ధమునకుఁ బోవఁ బ్రయత్నింపఁ దార హితము చెప్పట	... 1022
వారి తాతకు సమాధానము చెప్పి యుద్ధమునకు బయలువెడలుట	... 1025
వారి సుగ్రీవుల రెండవసంగరము	... 1026
వారి రాముని దూఱుట	... 1029
వారి ప్రశ్నములకు రాముఁడు తగిన ట్లుత్తర మిచ్చుట	... 1035
వారి మృతుం డగుట, తాత వారికడకు వచ్చుట	... 1043
తాత విలపించుట	... 1047
హనుమంతుఁడు తాత నోదార్చుట	... 1050
వారి తెలివినొంది కర్తవ్యముఁ జెల్పుట	... 1052
వారి పరలోకమున కేగుట	... 1054
వారి మృతిం గని తాత విలపించుట	... 1055
దుఃఖితుఁ డగుసుగ్రీవుని రాముఁ డాశ్వాసించుట	... 1059
వారికి సంస్కారము చేయుట	... 1065
సుగ్రీవపట్టాభిషేకమహోత్సవము	... 1071
రామలక్ష్మణులు గుహయందు నివాసము చేయుట	... 1075
రాముఁడు వర్షర్తువును పల్లించుట	... 1080
రామకార్యము చేయఁదగునని హనుమ సుగ్రీవులకుఁ జెప్పట	... 1089
శరదృతుసమాగమము - రాముఁడు సుగ్రీవునిపై నాగ్రహించుట	... 1093
లక్ష్మణుఁడు కోపముతో వచ్చుచున్నాఁడని యంగదుఁడు సుగ్రీవునకుం జెల్పుట	... 1102
హనుమ సుగ్రీవునకు హితము చెప్పట	... 1105
అంతఃపురమున లక్ష్మణుని దార ప్రసన్నునిఁ జేయుట	... 1110
లక్ష్మణుఁడు సుగ్రీవునకు రామునానతి నెఱింగించుట	... 1117
తాత లక్ష్మణు మాఱించుట	... 1119
లక్ష్మణుఁడు సుగ్రీవునితో సరసముగ మాటలాడుట	... 1122
సుగ్రీవుఁడు వానరుల రావించుట	... 1124
లక్ష్మణసుగ్రీవులు రామకొద్దకుఁ బోవుట	... 1127
వానర సైన్యములు గూడుట	... 1130
సుగ్రీవుఁడు నీతను వెదకుటకై వినతుని దూర్వనకుం బంపుట	... 1133
దక్షిణదిశకు హనుమదాదులఁ బంపుట	... 1141
సుషేణాదులఁ బడమరకుం బంపుట	... 1145
శతబలి మొదలగు వానరుల సుత్తరమునకుం బంపుట	... 1151
రాముఁడు హనుమంతున కంగులీయక మొసఁగుట	... 1157
వానరసేనాసన్నాహము	... 1159

విషయము.

పుట.

సుగ్రీవుఁడు భూమండలజ్ఞానము తనకుఁ గల్గినరీతి రామునితోఁ జెప్పట	... 1160
హనుమదాదులు తప్పఁ దక్కినకపుత్రులను గిష్కింధను వచ్చుట	... 1163
హనుమదాదులు దక్షిణమున నీతను వెదకుట	... 1164
హనుమంతుఁడు పెక్కుచోట్ల వెదకుట	... 1166
హనుమదాదులు స్వయంప్రభను జూచుట	... 1168
ఋక్షబిలన్వత్తాంతము స్వయంప్రభ వానరులకుం చెల్పుట	... 1171
స్వయంప్రభను హనుమ తమవచ్చిన కార్యమును చెలుపుట	... 1173
వానరుల స్వయంప్రభ తనగుహను వెదలించుట	... 1175
హనుమంతుఁ డంగనుని యభిప్రాయమును దూలవాడుట	... 1178
అంగదాదులు ప్రాయోపవేశము చేయుట	... 1181
సంపాతి వచ్చుట, వానరుల కలవరము	... 1184
సంపాతి వానరులతో మాటలాడుట	... 1186
సంపాతి నీత యున్నచోటు వానరులకుం చెల్పుట	... 1188
సంపాతి జాంబవంతునితో నీతవార్తను దానెఱింగినవిధముఁ జెప్పట	... 1191
సంపాతి తనవృత్తాంతమును వానరులకుం జెప్పట	... 1194
సంపాతి తనవృత్తాంతమును నిశాకరమునికిఁ జెప్పట	... 1196
నిశాకరముని సంపాతికిఁ జెక్కలు వచ్చురీతిని నెఱింగించుట	... 1198
సంపాతి పక్షములు రాఁగా వానరులకుఁ గర్తవ్యముఁ జెప్పిపోవుట	... 1199
వానరులు సముద్రముచేత కరుగుట	... 1201
కోతులు తమతమసామర్థ్యములఁ జెప్పట	... 1201
జాంబవంతుఁడు లంక కరుగ హనుమంతునిఁ శ్రోతృహృషణుట	... 1207
హనుమంతుఁడు వానరుల కుత్సాహమును గల్పించి సముద్రము దాటఁ బూనుట	... 1210

సుందర కాండము.

హనుమంతుఁడు సముద్రమును లంఘించుట	... 1
హనుమంతుఁడు సూర్యైక్యతి లంకాసమీపమున కరుగుట	... 21
లంకాధిదేవతను జయించి హనుమ లంకలోఁ బ్రవేశింప ననుమతిని బొందుట	... 27
హనుమ లంకలోనికిం బోయి వెదకుట	... 32
హనుమంతుఁడు వెన్నెలలో నీతను వెదకి కానక దుఃఖించుట	... 35
హనుమ రావణుఁడున్న సౌధమును బరీక్షించుట	... 40
హనుమ పుష్పకవిమానమును గాంచుట	... 44
హనుమ విమానముం గాంచి పొగడుట	... 46
పుష్పకవిమానవర్ణనము	... 48
అంతఃపురకాంతలం జూచి మందోదరిని నీత యని హనుమ ప్రమాదంబు నొందుట	... 58
మందోదరిని నీత గాదని హనుమ నిశ్చయించి పాశురూపియందు వెదకుట	... 64

విషయము.	పుట.
నీతఁ గానక హనుమంతుఁడు విచారించి మరల నంతఃపురమున వెడకుట	... 69
హనుమంతుఁ డశోక ప్రాకారమునెక్కి బహువిధములఁ జింతించుట	... 71
హనుమంతుఁ డశోకవనమును జొచ్చుట	... 79
హనుమంతుఁడు జానకిని సందర్శించుట	... 84
హనుమంతుఁడు నీతగుర్దశకుఁ జింతించుట	... 91
హనుమంతుఁడు కావలియున్న రాక్షసాంగనలం జూచుట	... 95
రావణుం డశోకవనమునకు వచ్చుట	... 98
నీత రావణుఁ జూచి భయపడుట	... 101
రావణుఁడు నీతను బ్రార్థించుట	... 104
నీత రావణుమాటలకుఁ దగినరీతి నుత్తర మిచ్చుట	... 108
నీతారావణులు పరస్పరము కఠినముగ సంభాషించుట	... 113
నీతను రాక్షసస్త్రీలు బెడరించుట	... 115
రాక్షసాంగనలు బాధింప నీత కోదనము చేయుట	... 120
నీత మిక్కిలి విలపించుట	... 125
నీత చాప నిశ్చయించుట	... 127
త్రిజట తనస్వప్నవృత్తాంతము రాక్షసస్త్రీలకుం జెప్పుట	... 133
నీత మిక్కిలి చింతించుట, శుభనిమిత్తములు తోచుట	... 138
నీతకు శుభశకునములు తోచుట	... 141
హనుమంతుఁడు మొదల రాముని గీర్తింప నిశ్చయించుకొనుట	... 142
హనుమంతుఁడు నీతకుమాత్రమే వినబడునట్లు రామువార్తఁ చెబుట నీత తమైత్తి యాతనిం గనుట	... 146
నీత హనుమదుక్తుల విని భ్రమించుట	... 148
హనుమంతుఁడు నీతవృత్తాంత మడుగుట	... 150
నీత హనుమంతుని నప్పుటకై రామునిగుణములు చెప్పుననుట	... 153
హనుమంతుఁడు రామునిలక్షణములఁ జెప్పి నీతకు నమ్మించుట	... 157
హనుమంతుఁడు నీతకు రామాంగుళీ యుక్తము నిచ్చుట	... 169
నీత హనుమతోఁ దనకున్నగుడువు చెప్పుట	... 176
హనుమంతుఁ డానవా లిప్తనఁగా నీత కాకాసురవృత్తాంతమును దెల్పిచూడమనె నిచ్చుట	... 182
నీత ప్రశ్నములకు హనుమంతుఁడు తగినయుత్తర మిచ్చుట	... 190
నీత యింక నొకగుఱుతు రామునకుం జెప్పి పంపుట, హనుమ మీఁదికార్యము నాలోచించుట	... 195
హనుమంతుఁ డశోకవనభంగ మొనర్చుట	... 197
వనభంగవార్త విని రావణుఁడు నేనలఁ బంపుట	... 200
హనుమంతుఁడు చైత్ర్యప్రాసాదమందున్న రక్కసులం ద్రుంచుట	... 204
ప్రహస్తపుత్రుఁడు జంబుమాలి హనుమంతునిచేఁ దెగుట	... 207
మంత్రిపుత్ర సత్తము హతమగుట	... 208

విషయము.

పుట.

విరూపాక్షుఁడు లోనగు సేనాపతులు హనుమంతునిచేఁ దెగుట	...	210
హనుమంతుఁ డక్షకుమారుని బాలియించుట	...	214
రావణుం డాంజనేయునిఁ దిరి నింద్రజిత్తుం బంపుట	...	219
బ్రహ్మస్త్రమున హనుమ బంధింపబడుట	...	224
హనుమంతుఁడు రావణుని తేజోవిశేషములఁ జూచి మెచ్చుకొనుట	...	227
హనుమ వ్రావణులసంభాషణము	...	229
హనుమంతుఁడు రావణునకుఁ గర్తవ్య ముపదేశించుట	...	231
దూత యవధ్యుఁడని విభీషణుఁడు రావణునకు హితము చెప్పుట	...	237
రాక్షసులు హనుమంతునితోఁకను గాల్పుట	...	240
లంకాదహనము	...	244
హనుమంతుఁడు సీతపెల్లవొంది పయనమున కభిముఖుఁ డగుట	...	249
హనుమంతుఁడు సీతయనుమతిం గైకొని పయనము చేయఁబూనుట	...	253
హనుమంతుఁడు సముద్రము దాటి జాంబదాగులను గనుఁగొనుట	...	256
అంగదాగులతో హనుమ లంకావృత్తాంతమును చెప్పుట	...	261
హనుమంతుఁడు స్వబలాగులఁ గొంచెము చెప్పుట	...	275
అంగదాదులు సీతను దెత్తుమన జాంబవంతుఁడు వెలదనుట	...	278
హనుమదాదులు కిష్కింధకుఁ బోవుచు మధువనమునఁ దేసె ద్రావి దధిముఖుఁ డాక్ష పించుట	...	279
దధిముఖుఁడు వానకబాధితుఁడై సుగ్రీవునికడకుఁ బోవుట	...	281
దధిముఖుఁడు పనఁగంగము చెప్పఁగా సుగ్రీవుఁ డతని నాశ్వాసింది వారలఁ బోడ్కొని రమ్మని పంపుట	...	285
అంగదాదులు కిష్కింధను వెచ్చుట, హనుమ కాంచితని సీతనని రామునితో చెప్పుట	...	287
సీతావృత్తాంతమును జెప్పి హనుమంతుఁడు రామునకుఁ జూదామణి నొసంగుట	...	291
రాముఁడు చూదామణిం గాంచి సీతావృత్తాంతమంతయు వినఁగోరుట	...	294
హనుమంతుఁడు రామునకు సీతపలుకులు చెక్కఁగా వినిపించుట	...	296
హనుమంతుఁడు సీతను గుఱించిన వాక్యముల మఱిగొన్నిటిని రామునకుం చెప్పుట	...	300

శ్రీ రస్తు.

ఆంధ్ర శ్రీమద్రామాయణము

ఆరణ్యకాండము - ౧-వ సర్గము.

~*~*~

~*~ శ్రీరాముడు మనునూర్తమున నాచును. ~*~

క. శ్రీసయగుణవిభవాఢ్యా, జ్ఞానలనక్తైనిహృదయం ధీ చారుసరిజ
స్థాన నిరంతరవాసా, శ్రీనిర్మితరూపమహిను ధీ శ్రీరఘురానూ. 1

ఆ. అవధరింపనయ్య ధీ యన్వలిదైవనీ, దివ్యచరితమెల్ల ధీ దేవతలకుఁ
దెలియరానిదాని ధీ దివ్యమనీంస్తుని, నాక్యసరిణిఁ దెలుపువాఁడ భక్తి. 2

1క. శ్రీరాముఁ డతుల్యదైర్య, స్థానండు దుర్గమహిణం ధీ బరదుర్గమమా
ఘోరాంధ్రముఁ జొచ్చి మహావ్యమునైన మునుల ధీ యాశ్రమవితతిక. ౧

౩. కనియె నయ్యెడ యజ్ఞకార్యాగ్ర మానీతములగు సర్వులున్యాగ్రిములగు నల్కు
లము లాశనమునకులలినాటఁగట్టఁగాఁబడియుండు నవియందుఁ బరఁగుచుండె
దసము నల్పుటయు వేదములఁ బాంచుట మొదలగువానిచే ధీ నొకవిసట్టి
శేజోవిశేషంబు ధీ దీపించుచుండుట నాకనంబునఁ గ్రదీపార్క నంబ

షే. లము నలెక భూరిరాక్షసులకును దేవీ
నూడ రానిదిగా నెల్లఁచుక నితాంత
కాంతి నిలరాగుచుండె, సకలములైన
ప్రాణులకు నానయోగ్యమై ధీ పరఁగుచుండె. 4

క. ముంగిలిలెప్పుడు నం నలు, కంగంబడి యుండె వృగనికాయము, మిగులక
నంగులుగల పక్షులు చా,లం గల్గుట నొప్పె గడు విలంపములొనఱక. ౩

క. అతీరనుణీయముగా న్ధల, వితతులు కన్పడుట దేవవేత్తల గుంపుల్
సతతము నృత్యము నేయుచు, స్తుతించేయుచు నుండు, దానిసాంపునిధములక.

నీ. అట విశ్రాములగు ధీ నగ్నిగృహంబులు, మఱి స్రుక్కునివాదికఁచుఖపరికర
ములును, గృహ్లాజనములును దర్భాననములు సమీధలా జలకలశములును

1 పూర్వకాండమునఁ బ్రత్యేవాకృతిపరిపాలన సరియై యున్నందున కనిశ్యాచరణీయముని నీలు
పలుకెనది. ఇప్పుడు సజ్జనసంరక్షణరూప పరమార్తమును పొందుచు రామదంస్తుని యగ్నిగృహ
క్రమముల వివరించి చెప్పట కీకాండ మారంభింపఁబడియె నని యెఱుంగవలయు.

ఫలమూలములును మిక్కిలి యొప్పుచుండెను; స్వాదుఫలంబులై పావనంబు
తా భూరివనమహిజావళి తగియుండె; బలిహోమముఖములఁ బరఁగి పూజి

ఆ. తంబు నగుచుఁ బావనంబయి శ్రుతినినా

దములఁ బ్రతినినాదితంబు నగుచు

దేవతార్చనలకుఁ దేబడు వన్యకు

సుమము లొప్పు నుండె పాంపు గులుక. ౫౪

7

క. నరసీరుహములఁ జెన్నగు, నరనులు తనరారుచుండె; ప్వాదుఫలములఁ
వరమూలములనుదినచుం,గరముజితేంద్రియులు నౌచుఁగ్రాలుముసింద్రుల్.

తే. నారచీరలఁ గృష్ణాజినములఁ దాల్చి

భానువహ్నిసమానతఁ బరఁగి వృద్ధు

లగుచు నంతటఁ గాపుండి రట్టి మునుల

చేతఁ బూజింపఁ బడుచు విఖ్యాతు లగుచు. ౭౪

9

క. వెలయుచు నియతాహారంబులఁ గొనుచుఁ బవిత్రులయిన మునిచర్యలు శో
భిలుచుండి; రిట్టు లాశ్రమ, ములు¹విధి లోకోపమానములగుచు మఱియొక.

నీ. కర్మము లొనరించుకాలంబులఁ శ్రుతి మంత్రఘోషంబులనుహితములయి
బ్రహ్మవేత్తలు మహాభాగులునగు విప్రవరులచే నెంతయు నతల, భూరి
తేజుండు శ్రీమంతుఁడౌ జగన్నాథుండు రాముఁడు గాంచి యుద్ధామచాప
ముననుండి బాల్వలతికనుడించియాయాశ్రమములఁజూడఁగఁ బోయెమానివరు

³తే. వార లంత దివ్యజ్ఞానవైభవులు న

[లు

తాకికములగు విషయంబులను గనంగఁ

జేయుశక్తియుఁ గలవారలై యలరెడు

వారు గావున వచ్చినవాఁ డీతండు. ౧౦

11

క. నారాయణు నవతారం, బౌరమణియు లక్ష్మణుఁడు మహాత్ములనుచుఁ బెం
పార నెఱింగిన వారగు, టారసి ముదమంది యప్పు డాదృతి మీఱక. ౧౦౪

క. శ్రీరాముని సామిత్రిని, జారుయశోరాజితయగు డ్తాపుత్రిని దా

రారసి యెదురుగఁ జని యిం, పారఁగ వారలను గాంచి యలరి ప్రితిక.

నీ. ధార్మికుల్ మఱి నియతవ్రతులునగు సుహమును బునయించునట్టి చంద్రు
భంగి నుండెడు రఘువరుని సామిత్రిని గీర్తిమతిక నీతఁ గేనలంపు
భక్తిచే గనుఁగొని వారికి మంగళములగుఁగాకనుచును బలికి రాము

1 విధిలోకోపమానములు=బ్రహ్మలోకతుల్యములు. 2 విజృంభణ మహాద్దమః-అనిమా
లము 3 దివ్యజ్ఞానోపమానా స్తే రామం దృష్ట్యా మహర్షయః-అనిమూలము. దీనికి గోవిందరాజ
వ్యాఖ్యయందును, తనిష్కోకియందును జెప్పబడినయర్థమే యనునదింపఁబడెనని యెఱుంగునది.

నిష్పదై వముగనె ♦ యెంచి గ్రహించిరి; భూషణములె లేక ♦ పాదలుచున్న
రాముని రూపంబు ♦ రమణీయసౌందర్యమును దివ్యమయిన కాంతిని సువేష
తే. తను దగ్గఁ వనవాను లుదార విస్మి,
తాకృతులనొప్పి చూచి; ర¹య్యటవి నున్న
పశుపత్ర్రిముఖంబులు ♦ వారి రాము
సీతను² లక్ష్మణుని నువ్చిత్రతనుల. ౧౩౪

14

క. కనుఁగొని మున్నెన్నఁడు చూచినవారలలోన నట్టి ♦ చిత్రాకృతులం
దనరారు వారు లేమిని, ననిమేషేక్షణము లొప్పునట్లుగఁ గనియె³. ౧౪ 15
క. అంతట నందుం దగు ముని, కాంతులు భూతహితమును దగంగోరిన భూ
కాంతుఁడు రాముం డతిధిగ, నింతఁగ రా నుటజములకు ♦ వేడుక లలరె⁴.
క. కొనిపోయి నిలుపుకొని రమ్మును ⁵లనలోపములు ధర్మమును బూనినవా
రును నౌట రాము నత్కృతిఁ, దనిపి పవిత్రోదకమును ♦ దమిఁ దెచ్చి వెనె⁶.
సీ. ధర్మవిదుల్ మానితల్లజు ల్మహానీయుఁ డగు రామచంద్రు⁷లో ♦ నటవిఁ గల్లు
మూలంబులను ఫలపుష్పంబులను నాశ్రమంబుల నీవిగా ♦ మది నెఱింగి
యిచ్చనచ్చిన యట్టు ♦ లివాని నుపయోగపఱచుకొన్నా యని ♦ భక్తిఁ బలికి
కరములు ముకుళించి ♦ ఘనభణితిం బల్కి రతుల విఖ్యాతిచే ♦ నలరు సీవు
తే. ధర్మచాలకుడవు గాన ♦ ధరణి నిందు
నార్తులగు నీజనులకు నత్వంతరక్ష
కుండ నమరులనలెను బూజ్యుండ వధివు
గాఁ దలంచుచు మన్నింపఁగాఁ దగుదువు. ౧౮

18

క. షీతిపతిడండధరుండగు, నతఁడు గురుండగు; నదెట్లు⁸లని యడుగుదువో!
షీతి నింద్రు చతుర్థాంశం, బితరదిగీశాంశములును ♦ నెల్లఁ దనరుట⁹. ౧౯౪
క. మనుజుల రక్షించును జూకను కనె దివ్యముల భోగకాండంబులనుం
గనుచున్నవాఁడు మఱి లోకనమస్కృతుండగుచు నుండు; ♦ త్కృపతి తనయా.
సీ. ఇట్లాన్తులె న మేమెల్లర మార్తరక్షణదీక్షఁగల నీదుసాయముననె
జీవింపఁగలము రక్షింపంగఁబడుటకు నీదేశమున నుంట ♦ గాదె హేతు
¹⁰వగు; నేను బరిచాలకాధికారంబున నుండినఁగద గాచుకొన్న నంచుఁ
బలికెదవో యేమొ! ♦ స్వభామున నున్నఁ గానలో నుండినఁ ♦ గాని మాకు

1 ఆశ్చర్యభూత దృశ్య స్పృశ్య నేనచారిః-అనిమాలము దీనికి వ్యాఖ్యానవత్తు
యము వేఱువే అర్థముల నుపపాదించినది. దానిసారమే యిందుఁ జెప్పబడినది. 2 అనలోపమాది
విశేషంబులును, దీని తరువాతిపద్యమున ధర్మవిదుల్ అను మొదలగు విశేషంబులు మూలాను
సారమే యనుపఁబడినవి యెఱుంగఁదగు. 3 ఇందు ననతారికలోనిమాటలు చేర్పఁబడియెనని తే
యలగును.

ఆ. రక్షకుండ వీవె ♦ రాజపు గావునఁ

దశము బలిమి మీరె ♦ తగినరీతిఁ

గామకొనఁగఁ దగును ♦ గా యనుదువయేని

వినును యుత్తరంబు ♦ ఘనమనీష! 20

21

సీ. విజ తేంద్రియులమయి ♦ వెలయుచుందుముగాన నింద్రియవ్యాప్తికిఁ నెల్లమూల
మయిన కోపమ్మండ ♦ దంతియకాక సామర్థ్యముండియు మేమెఁసమ్ముఁ గాచు
కొనరాదు, తపమె మాధనమగు, నీపుత్ర సములము గాన రక్షణముచేయఁ
దగుమమ్ము నీవు సంతతము గావును యని యవ్వహద్దులుపల్కి యడవిఁగలుగు

తే. సుచుఘంబులు మూలమ్ములు నుతి యితర

ములయి సంకల్పనంసిద్ధములయి తనరు

సలునిధాహారముల రాఘవులను బూజ

చేసి రెంతయు మోక్షేచ్ఛుచేత నెలమి. 22

22

క. అనలాభులు సిద్ధులు సగు, మును లితరులు న్యాయమార్గమునఁ దగు వృత్తిం
గనువారు న్యాయమున విభు, ఘనురామునిఁ దనిపి రెలమిఁ గ్రాలఁ నుతిలక్ష.

మొదటి సర్గము సంపూర్ణము.

౨ - వ సర్గము.

— రాఘవులు విరాఘనితో సంభాషించుట. —

క. మునినరు లిటు లతిధిసను, ర్చనమును గావింప రామచంద్రుఁడు పిదపఁ
వనజాపుండుదయించిన, నొసరిచి కృత్యముల మునులనొగి వీడ్కొనుచుక.

క. వసమునె చొచ్చెను వివిధవృత్తినికాయవ్యాప్తమగుచు ♦ గండుఁబలులచే
తను వృకతతిచే నేవిత, మునగుచు సవ్వసము ఘోరముగ నపు డుండె. ౧౫

సీ. లతలు గుల్మములు వృక్షతతులు చిందఱి పండఱిలై కానఁబడియె; నచటి
సలిలాశయములు నశనహ్యములై చూడఁ దగకుండ వివిధసతత్త్రిచయము
భయమున నేమియుఁ ♦ బలుకక చలియింపకుండ నెల్లడఁ గూయుచుండ నీల
పురుగులు; తననహోదరుఁడు వెంబడిరాఁగఁ జనుచువనాంతరమునుగఘనవరుఁ

తే. డచటఁ గాంచెను ఘోరమృగాన్వితమగు

నవ్వసంబున సీతతో ♦ సరుగుచుండి

భూధృశిఖిము వలెఁ గడుఁ ♦ బొడివుగాఁగఁ

గానఁబడుచున్న యొక్క రాక్షసునిఁ గనియె. ౧6

26

క. పెనునాఁచింబును జేయుచు, గను యుగ్మము లొఁతుగాఁగఁ ♦ గన్నడ వక్షం
బును బెద్దనగుచుఁ దగఁగాఁ, దను వధికవిశాలమగుచుఁ ♦ దగి యుండంగల్. ౧౫

క. దనుజుఁడు విషమౌదగుడై, కనఁబడియెన్ రక్తమాంసకలిశమగుట రోఁ
తను గలిగించుచు నాతని, తనువుండెన్ విషమదీర్ఘతను వికృతంబై. ౫ 28

చ. కనుఁగొన ఘోరమై యతనికాయము నిక్కుచునుండె; రక్తమాం
సనిచయ సంతతార్ద్రము యిది సాధ్వీసదంబగు వ్యాఘ్రచర్మముం
దనువునఁ గప్పి భూతభయదంబగు నాకృతి విస్తృతాస్యుడై
కనఁబడు కాలుచందమునఁ గన్నడుచుండెను దద్వనంబునన్. ౬ 29

సీ. వ్యాఘ్రచతుష్కంబుఁ బంచావనప్రితయము వృక్షయుగ్మంబుననుదహరిణ
దళకము, మాంసయుఁ క్షంబయి దంతంబు లొప్పుగాఁ దగు నొకఁగొప్పుహస్త
శిరము, నాయనయిఁచెలగు శూలంబునఁ దగఁ గ్రుచ్చి పట్టి నితాంతనాద
మహరంగ నాన్పుచునాదనుజుఁడు పొల్పుచుండె; వాఁ డంతట యనుద్యమమున

తే. రామునిన్ లక్ష్మణుని రాము యిది రమణి సీతఁ
గాంచి కోపంబునన్ లయకాలయముఁడు
ప్రజలపయి కేగుచెంచెడు భంగి వారి
పయికి నొక్కొక్కటిగ వడిఁ బాత్ర సంత. ౮ 30

క. సురవైరి ధరఁ గదలెడు, కరణి భయదారవంబుఁ గావించుచు న
త్తురుణి జంకన నిడుకొని, సరగున నవ్వలికిఁ దొలఁగి చని రాఘవులన్. ౯ ౩౧

సీ. కని నదించెను జడలను నారచీరల ధరియించి మీరొక్క యిరుణితోడ
శరచాపములఁ బూనిఁసరభక్తములఁ బట్టుకొని యాయువునశించుటనుదగంగ
నీదండకాటవి కేతెంచుటనె యింక బ్రదుకుట కష్ట మేఁపల్కు వినుడు
మీరు తాపసుల యానారితో నెట్లుగాఁ గాఁపున్నవార లిక్కరణి దపసి
వేషముం జేకొని వృత్తికి భిన్నంబుగా శరచాపములఁ పుష్కములును

తే. దాల్చి యూరితి గాఁగ నధర్మ మాచ
రించుచున్నట్టి పాపాత్ము లెంచ మీర
లెవ్వ రేను విరాధుండఁ నిచట నుండు
వాడ రాక్షసుఁడను భూరిబలుఁడఁ జుండి. ౧౨ 32

క. నే నాయుధములఁ దాల్చుచు, మానుల నధియించి వారిమాంసముఁదినచున్
బూనికచే దుర్గమమగు, కాన నిటం దిగుగుచుందుఁ గడు నేవీచ్ఛమెయిన్.

తే. ఈవరాహోహ నారి నా కింతి కాఁగ
లదు రణంబున బాపాత్ములను మిముఁ దగఁ
జంపి త్రాగుదు మీదేహసంగతముల
తనకు రక్తంబు వనినల్కె దనుజుఁ డెపుడు. ౧౩ 34

చ. అని యిటు దుష్టచిత్తుఁడగు ♦ నట్టి విరాధుఁడు దుష్టరీతిఁ బ
ల్కిన గరువంపుఁబల్కుల లలిన్ విని జానకి తొట్టు పాటు భీ
తిని గొని ¹యోరుగాలి దగుఁడెబ్బకు భీతిలి కంపమొందు చ
క్కనికడళీద్రుచుంబువలె ♦ గంపమునొందెను; రాముఁ డంతటన్. ౧౫ 35

చ. దనుజుని చంకఁ జిక్కిన నితంబిని మంగళచిత్తఁ గాంచి వే
దనఁ గని వక్త్రమెండఁ దనతమ్ముని లక్ష్మణుఁ గాంచి పల్కె ని
ట్లని; యిదె సౌమ్య! యాజనకుఁనాత్మజయై సుఖసంపదల్ దగం
గను బ్రియమారఁగాఁ బెరిగి ♦ ఖ్యాతిని గాంచి నృపాలపుత్రియై. ౧౬౫ 36

క. సురుచిరమగు నాచార, స్ఫురణముఁ గని నన్నుఁ బతిగఁ ♦ బొంది యలరు నీ
తగుణి విరాధాంకంబునఁ, గరము విచారముగఁ జిక్కె ♦ గనుమా సీతన్.

సీ. మనవిషయంబయిఁనుదిఁ జక్కఁగా నెంచి యే యభిప్రాయ మాఁయింతి కై క
గలిగియుండెనొ వరఁముల నెవమునదేనిఁ బ్రియమార నడిగెనో ♦ వేగ యద్ది
యంతయు ఫలియించె ♦ నామెకు దూరపుఁజూపును గల యట్టి ♦ నుదతి యప్పు
తనయునకై రాజ్యమును బొందుటనె తృప్తి నొందదో సంతృప్తి నొందకామె
తే. ²సర్వభూతహితుండనై ♦ జననిమాట

కడ్డమును జెప్పకయె యున్నయట్టి నన్ను

వనికీ బంపెనొ మధ్యమజనని కోర్కె-

³యిపుడె నేడే ఫలించిన ♦ డివిధమున. ౨౦

38

క. అనుజా! పరపురుషుఁడు సీతను దాఁకుటవలన నా కెఁదం గల్గిన చిం
తను బోలినంతవెత నా, జనకు వియోగముననైన ♦ త్కాయ్యతిన్నె నన్. ౨౧ 39

ఆ. కలుగలే దటంచుఁ ♦ గాకుల్ స్తుతుఁ డెంతయు

వగలఁ గుంది బాష్పవారివిడుచు

చును వచింప నతనిశోకముఁ గని క్రుద్ధుఁ

డగుచు మంత్రరుద్ధమగు నహివలె. ౨౧౫

40

క. పలికెన్ లక్ష్మణుఁ డూర్బులఁ, గలఁగుచుఁ గాకుల్ స్థ! ముజ్జగములకుఁ బతిన్నై
యలవాసవతుల్యుఁడనై, యలరెడునీవే లనాభునటులు మహర్షిన్. ౨౨౫

సీ. కనియెదవీపు చెఁప్పినయటుచేయంగ నున్నాడ నేనిందె ♦ యుద్యమమున
నేల యనాభునిపాలికఁ బరితాప మందుచున్నాడ వోయన్న చెవును
యిపుడు క్రుద్ధుఁడనగు ♦ నేను శరంబున నీవిరాధుని వధియింప వీని
రక్తంబు భూకాంత ♦ ద్రాగును దృష్టిగా రాజ్యంబుఁ గోరు భారతునిపై న

1 సీతా ప్రావేపతోద్వేగా త్ప్రసాదే కదళీయథా-అనిమాలము. 2 యయాహం సర్వభూ
తానాం హితః ప్రస్థాపితో ఐనమ-అనిమాలము. 3 ఇపుడె నేడే యనుపదములు వ్యర్థములు
కావు. అద్యేదానం సకామాసా-అనుమాలము ననుసరించినవియే తెలియినయ్యు.

తే. నాకుఁ గల్గినకోప మంతయును వజ్ర, పర్వతముపై న వజ్రంబు ♦ వైచుకరణి
నీవిరాధానురునిపై న ♦ నిపుడె విడుచు, వాఁడఁ జూడుము శ్రీరఘువర్య! నీవు.
క. కనునూ భుజబలవేగంబున నారిం బట్టి తిగిచి ♦ మునుకొని నే వై
చిన శరము వెడఁదయూ నీ, తనిటొమ్మును జీల్చి ప్రాణతతి వెడలించుకొ. ౨౫
క. శరఘాతంబునఁ బ్రాణోత్కరము చనక బింకమెడలఁగా గిఱగిఱగాఁ
దిరుగుచు నిలఁబడుఁగా వే, పరితాపము మానవయ్య ♦ పల్కులఁకేలా. ౨౬
రెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

3 - వ సర్గము

శుభ విరాధునితో యుద్ధము. శుభ-

క. [అని శ్రీమంతుఁడు లత్తబాణ, డనఘునితోఁ బలికె యనుగు ♦ సంతటఁ గని యీ
వనిలో నుఖముగఁ దిరిగెడు, దనుజుఁడ వెవ్వఁడవో చెప్పు ♦ తగునటు లనినక.]
క. దనుజుం డంతట నవ్వన,మునఁ బ్రతిశబ్దంబు పుట్ట ♦ మూల్గుచు మీరీ
తినె యడుగుచు నున్నా నే, వినిపింపుఁడు మీరలెవరో ♦ వివరము గాఁగక. ౧
క. చనుచున్నా రెక్కడికో, యనఁ గడుఁదేజమున నొప్పు ♦ నారాఘవుఁ డా
దనుజుని జ్వలితాననుఁ దగ్గని యడిగెడువాని నపుడు ♦ గని తనవార్తక. ౨
క. తెలుపం దలంచి యిట్లని, ఎలికొ ట్ట్రయిలు మేము ♦ భవ్యాచారం
బులు గలవారము విపినం, బులఁ దిరిగెడువారమనుచుఁబోల నెఱుఁగుమా.
చ. నినుఁ దెలియంగఁ గోరెదము ♦ నీవీట దండకకాననంబులక
బనివడి సంచరించెద వెఁసంకపు నాఁగ విరాధుఁ డంత రా
ముని ఘను సత్యశౌకున్యఁ గని ♦ మోమున గర్వము చిందులాడ ని
ట్లనియెను; నాడువార్తవిన ♦ నౌ వినిపించెన భూమిపాలకా!. ౪ 49
నీ. నాతండ్రి జయుఁడు జాననియు శత్రువు నన్నుఁ గ్రవ్యాదు లంఘనఁబరాధుఁ
డని పిల్చుచుందు రఁపనియందు మఱి నేనుఁ దనమొనర్చివించి♦దయనుగంటి
దానిచే నన్ను శస్త్రములఁ జంప నశక్య మట్లె ఛేదించంగ ♦ నలవిగాదు
భేదించ శక్యమేగాదు మీరీనారిపై నాశ వనలి యిప్పుడెఱి విడిచి
ఆ. వచ్చినట్టిదారిఁ ♦ బట్టి వే పాఱుఁడు
లలన చిక్కినందుఁనలన మిమ్ముఁ
బ్రాణములను గొనక ♦ నడలెన ననఁ గోప
రక్తనేత్రుఁ డగుచు ♦ రాముఁ డపుడు. 24 50
క. కనుఁగొని వికృతాకారుని, దనుజుని బాపాత్ము నతని ♦ ధైర్యంబున ని

ట్లనియెను నిస్సీ! నీచా!, పనియిది యతినీచ మిట్టిసనిఁ బూనితివే? ౮౫ 51

క. విను నీ మరణము నిశ్చయ, మున నీవే వెడకె దివుడు ♦ మూఘా! యుద్ధం
బున సీకోర్కి ఫలించును, నను మార్కొని బ్రదికి యే చంపన తేవునుమా!.

చ. అని వదియించి చాపమున ♦ నప్పుడె నారిని గూర్చి తీక్షణబా
ణనికర మల్లె చేర్చి పటునాదము పర్వఁగ వానిమీఁద వై
చెను దగ నేడు బాణములఁ ♦ జెచ్చెఱఁ బోయెడువానిఁ దాన్మున
య్యనిలుని బోలు వేగము నఁహార్యపటుత్వము నొప్పువానినిన్. ౧౦౫ 53

తే. అవ్వ బంగారు పిడులతో ♦ నమరుపఁబడి
యుండెను మయూరపత్రసంయుక్తములయి
యగ్నితో సాటియై యొప్పు ♦ నాశరములు
దనుజదేహంబు భేదించుకొని జవమున. ౧౦౬ 54

సీ. అతని దేహమునుండి ♦ యంత రక్తము ప్రవాహముగను వెడలని ♦ యంతలోన
వెడలి నచ్చుటచేత ♦ విపులసాయకములు కొంత నెత్తుటఁదోఁగి కువలయమునఁ
బడియె; బాణములుచ్చి పాఱినొచ్చియతండుమిగులఁగోపమునొంది సాగనులా
నట డించి వేగ శూలాయుధమును నెత్తికొని రామలక్ష్మణులను వధింపఁ డి

ఆ. బాఱుతెంచె; వాఁడు ♦ పటునాదమునుజేయు
చును మహేంద్రధ్వజము ♦ సొంపునఁ దగు
చును జెలంగు శూలమును బట్టుకొని నోగు
దెఱచుకొనిన యమునితీరు దోఁప. ౧౦౭ 55

క. కనుఁగొనువారికి గన్పడె, దనుజుఁడు జానకిని డించి ♦ తమవైకి వెసం
జనుదేర రామలక్ష్మణు, లనూనగతి వానిపైన ♦ సంబకవితతుల్. ౧౦౮ 56

1 తే. జీవితచ్ఛేదమును వెసఁజేయు కాలు
పగిదిఁ, బ్రాణాపహరణతత్పరతఁ గనిన
యంతకునిరీతిఁ, బుణ్యపాపాళిభేద
మును నిరీక్షించు యముగతిఁ ♦ దనరువాని. ౧౦౯ 57

క. దనుజుని గని తీక్షణంబుగ, ననుసమగతి వర్ణమట్టు ♦ లప్పుడు గురిపిం
చినఁ గడు రౌద్రుండగు నా, దనుజుఁడు వీరనఁగ నెంత ♦ తలఁపఁగ నాకున్.

క. అని నవ్వి యావులించుచు, దన దేహము విఱచుకొనియెఁదత్సమయమునన్

1 విరాధే రాక్షసే తస్మిన్ కాలాంతకయమోపమే-అనిమూలము. 'కాలః అంతికో యమ శ్చేతి త్రయో మారణాధికారిణః. తత్ర కాలస్యాధికారిః జీవితవిచ్ఛేదే అంతకన్య ప్రాణాపహరే యమస్య పుణ్యాపుణ్యవివేక ఇతిభేదః' అను మహేశ్వరశిష్యులవారిభావ మిటఁ బద్యమునఁ జేర్పఁ బడియనని తెలియబయు.

దనుజుని కాయమునుండియె, ఘనశరములు వీడిపడియె ♦ త్కృష్ణలి సంతక.

తే. వేగవంతము లయ్యు నభివృద్ధిఖములొగి

ద్రుల్లి పడియెను; మఱి విరాఘుండు తనదు

వరమహిమమునఁ బ్రాణాళి ♦ బట్టి యుంచు

గొని కరంబున శూలంబు ♦ గొని జవమున. ౧౬౫

60

క. ఆరఘువీరుల మార్కొన, నారావముమీఱఁ బాతె ♦ నాయుధధనులం

దారయ మేటిగ నొప్పెడు, నారాముండు జ్వలను మాడ్కి ♦ నగపడుదానిక.

సీ. వజ్రయుధముఁబోలి ♦ వచ్చుదానిని శూలమును గని గరయుక్తమున నెత్తించె

దవ్వాణభిన్నమై ♦ దనుజుని శూలమ్ము వజ్రంబుచే ద్రుంపఁబడిన మేరు

నగశిలాశలము చంఁగమ్మునఁ నత్కరముననుండి ధరఁబడియెను; విరాఘుఁ

డంత వారలపైకి ♦ నరుదెంచె నదిగని వార లిద్దఱు కృష్ణఘణులరీతి

తే. నలరు నరఖడ్గములఁ బూని ♦ యతనిబలిమి

వెలయఁ బ్రహరించి రంతట ♦ విపులరాస్త్ర

మూర్తి యయి వాఁడు వారిచే ♦ మోడఁబడియుఁ

బట్టువదలక కదలింపఁ ♦ బడనివారి. ౨౦౫

62

క. పురుషవ రేఖ్యుల నారఘు, వరులను బిగఁబట్టి తనదు ♦ బాహువులను భీ

కరరీతిఁ గాఁగిలించెడు, కరణినిగా నెత్తుకొని తఁగం బోఁ గోరెక. ౨౧ 63

సీ. దనుజుండు మఱియొకఁననమునకుం దమ్ముఁ గొనిపోన నున్నరీతిని నెఱింగి

రామచంద్రుండు సుమిత్రానందనుంగని యూరకుండుమునుంతఁయూరసమున

నీతఁడు మనమేగఁనెంచిన యీమార్గమున నె చక్కఁగ మోచిఁకొనిచనియెడుఁ

గాక; స్వాభీష్టమాఘముననే కొనిపోవుఁ గాక యీవనమధ్యఁగతపథమున

తే. జనఁగ నెంచితిమిగదఁ యీఁదనుజుఁ డగుగు

మార్గమే మనమేగనా ♦ మార్గమగును

దాళిమా యేమియనక యీఁతనిని ననియె

సంత బలవీర్యములను మఁహాసుగుండు. ౨౩

64

క. బలయుతుల వారినిర్వృత, నలయక వాఁకారకుంట ♦ చర్మకయుగముక

బలె నె త్తికొనుచుఁ దనమూఁపులపై నిడుకొనియె దనుజఁపుంగవుఁ డంతక.

సీ. మూఁపులపైఁ జేర్చి ♦ వే సగుడుచు భయంకరంబుగ నార్చిఁయాత్మ నెంచి

నట్టి వనిం గూర్చి ♦ యరిగె; మహావేఘునన్నిభంబయి నుంత ♦ సందులేక

బహువిధవనవృక్షఁవారయతంబయి పలువన్నెలం దగుఁపక్షి నికర

ములచేతఁ జిత్తమైయలరుచు నక్కలువ్యాఘ్రముల్ మొదలగుఁభయదమ్ముగని

తే. కాయములతోడ సందులేకయె చెలంగు

చున్న ఘోరవనంబును ♦ నన్నదమ్ము

లను జవంబునఁ గొని మహాఃపనుజుఁ డతఁడు
చొచ్చెఁ దనమదిఁ దోచినచొప్పునఁ దగ. ౨౬

66

మూఁడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪ - వ సర్గము.

అథ సీత కోకింపుట, రామలక్ష్మణులు విరాధుని బాహువుల నఱుకుట. అథ-

- చ. జనకజ రామలక్ష్మణులఁ ధ జయ్యన నాదనుజుండు సేవ్యుఁగాఁ
గొని చనుచుండుటం గనుచుఁ ధ గోమలబాహువులన్ విదుర్ముఖ
ఘనరవమొప్పు నేడె; నృపఃకాంతునిసూనుఁ డితండు సత్యవా
క్కునఁ దగువాఁడు, ¹శీలమునఁ ధ గూడిన సాధుమనీషుఁడొఁ గదా. ౧౪ 67
- క. మతిమంతుఁ డిట్టి శ్రీరఘు, పతి లక్ష్మణుతోడ మిగుల ధ యదంబగు నా
కృతిఁ గల్గు దనుజుచే నీ, గతిఁ గొనిపోవంగఁబడెడుఁ ధ గద యేమందున్. ౨
- క. దనుజోత్తమా! నమస్కృతి, ²నానరించెదనిదిగొ వృకముఁలొగిఁ బెబ్బులుల్క
దిన సన్నుఁ జఱుతపులులును, గనుక న్ననుఁ గొనుమ వీరిఁగరుణ విడువుమా
- చ. అని జనకాత్మజాత కరుఁణాతురయై విలపింప వీరులై
తనరెడు రామలక్ష్మణులు ధ దానవుఁ ద్రుంచుట యర్హమంచు నె
మృనముల నెంచి; రాత్రపడి ధ మానితఖిన్దము నెత్తి యావరా
ధుని దగు సవ్యహస్తమును ధ ద్రుంచెను లక్ష్మణుఁ డొక్కవేటునన్. ౪౪ 70
- క. దనుజుని కుడిచేతిని వే, తునుమాడెను రాఘవుండు ధ తోరపుబలిమిన్
³ఘనతుల్యుఁ డతఁడు పవిత్ర, తను ద్రుంపంబడిన పర్యోతమువలె నిలపై. ౫
- క. కరములు విఱుగుటఁ బడియెన్, ద్వరగా సంవిగ్నఁడగుచుఁ ధ దద్దనుజుని వే
ధరనైచి జానువులనున్, జరణంబులఁ బిడికిఱులను ధ నముదగ్రగతిన్. ౬౪ 72
- ఆ. ఎత్తియైత్తి తన్ని ధ యత్తటిఁ బినుకుచు, ముద్దగా నొనర్చి; ధ రద్దనుజుఁడు
పెక్కుబాణములను ధ నిక్కడినక్కడఁ, బొడువఁబడియుఁ గత్తిపోట్లఁ గనియు.
- క. ధరపై బహుభంగుల భీ, కరగతి ముద్దవలెఁ జేయఁగఁ బడియును బా
మరణమ్ము నొందఁడయ్యెను, దరఃకిలూంభోధితుహినఁధాముండంతన్. ౮ 74
- సీ. భయకాలములయం దభ యదుఁడొటనుబర్చితా కాగుఁడై నయఁయ్యును నెట్టి
శస్త్రాస్త్రములనై నఁ ధ జంప శక్యముగామిఁ దలపోసి చక్కఁగాఁదమ్మునిఁ గని
పలికె బూరుషవర్ణఃఖలుఁ డీతఁడెంతయుఁ దపమొనర్చునవాఁడు ధ దాన వీని
నని నాయుధములచేతను జంప శక్యమ్ము గాకయున్నది యట్లుఁగాన వీని

1 శీలవాం చుచ్చిఁ-అనిమాలము. శీలవాన్=సదాచారసంపన్నుఁడు. పుష్పిః ఋజుబుద్ధిః-అని వ్యాఖ్య. 2 మాం హరోత్సృజ్య కామతోస్థా నమస్తే రాక్షసోత్తిమ-అనిమాలము. 3 ధరణ్యాం మేఘసంకాశః-అనిమాలము.

ఆ. ధరణిఁ బాఁతిపెట్టఁగదగునట్లు చేయుద
మనియె; దనుజుఁడంత ♦ మనుజవిభుని
పల్కు- విని నరేంద్రుఁ ♦ బరమాత్ము రామునిఁ
గాంచి వినయ మొప్పుఁగా వచించె. ౧౧

75

— ❧ — విరాధుని పూర్వవృత్తాంతము. ❧ —

- క. పురుషవరా! శక్రునితో, సరియగు బలమలగు నీవు ♦ సమయించితి వి
క్కరణి౯ నను నజ్ఞున, స్ఫురణంబున నేను నిన్నుఁ ♦ బురుజోత్తముఁగ౯.
- ఆ. మున్నె తెలియనైతి ♦ సన్నత కౌసల్య, సుప్రజయె యెసంగు ♦ సురహితంబు
చేయఁబూని నీవు ♦ శ్రీపతి విటు రాముఁ, డనఁగఁ బుట్టినాఁడవని యెఱిఁగితి.
- క. సరసిజనియయె సీతయు, నిరుపమ సదృశముచేత ♦ నగడు సుమిత్రా
వరసుతుఁడు నీదు కళయని, పరికించితిఁ దత్త్వమెల్ల ♦ బాగుగఁ జెలిసె౯. ౧3
- క. విను మేను దుంబురుండనఁ, దనరెడు గంధర్వఁడ నొకతగుణమునఁ గుబే
రుని శాపముంది భయకృద్దనుజాంగముఁ బొందినాఁడ ♦ ధరణీనాథా. 79
- సీ. అనఘాత్మ! రంభపై ననురాగముం బొంది యజ్ఞేశుకొలుపుచేయమికినతఁడు
మిగులఁ గోపమునొందితగనిరాక్షసతనుబొందుమాయనిపల్కఁబొంక మెడలి
యతనిఁ బ్రసన్నుజేయఁగ నన్యుహాయశుం డాదృతి ననుఁ గాంచియవనిదశర
భాత్మజుండగు రాముఁ ♦ డని నెట్లు నినుఁ జంపు నప్పుడె నీనూపమంది స్వర్గ
- ఆ. మొందఁగల నటంచు ♦ నొయ్యిన వచియించె;
నిచట నీదు కరుణ ♦ నేను భయద
మగుచు నొప్పునట్టి ♦ యలశాపముననుండి
ముక్తిఁ గాంచినాఁడ ♦ ముదముఁ గంటి. ౧2
- క. చనియెద నిక నాలోకం, బునకు౯ శుభమగుత మీకు; ♦ బుధసన్నత ! యి
వ్వనినుండి సార్థ యోజన, మునఁ దగుదూరమునఁ గలఁడుమునినాథుఁడునూ.
- ఆ. అధికధర్మయుక్తుఁ ♦ డతుల తపశ్శాలి, యర్కతుల్యతేజఁ ♦ డయి చెలంగు
ధరణిసురవరుండు ♦ శరభంగనామకుఁ, డతనిచెంత కరుగవయ్య వేగ. ౧౮౫
- క. ముని యతఁడు నీకు మేలును, బొనరించును బ్రహ్మపదముఁబొందును నిన్నుం
గని యింక నన్నుఁ బల్లం, బునఁ బూడిచి యవల సేమమున వే పొమ్మా.
- క. అసువుల విడనాడిన రాక్షసులకు నిటు పూర్వబడుట ♦ సమధికధర్మం
బు సుమా; భూస్థలి నే రాక్షసుల శరీరములు పూర్వఁగాఁ బడునొ తగ౯.
- క. వారికి శాశ్వతలోకము, లాచూఢిగఁ గలుగునని మహాబలుఁ డతఁ డిం
పారఁగఁ బల్కుచు రాము గభీరశరావళులచేత ♦ బీడితుఁ డగుచు౯. ౨౧
- క. తనతనువు విడిచి స్వర్గం, బును బొందినవానిరీతిఁ ♦ బొలిచె౯; రాముం
డును వాని వాక్యము౯ విని, యనుజాతునిఁ గాంచి యిట్లులను నాదృతిమై.

80

సీ. రాద్రగజంబు కఠిణి భయంకరకర్ణుఁ డైన యీతనికి నిఃకాననమునఁ
దగినంతబిలమునుఁ ద్రవ్వమా యనిపల్కివీర్యంబు చెలువారఁబెలయు రాముఁ
డవిరాధుని కంతఁమందుఁ బాదమ్మంచి నిలుచుండి యుండెనపులుకువెనుచు
సత్కుత్తము ఖనిత్రఁ మప్పుడె కై కొని యమితదేహము గల్లుఁ సతనిపార్శ్వ
తే. ముననె గొప్పబిలంబుఁ ద్రవ్వెను; రఘువతి
యతని కంతంబునందున్నఁ యంప్రిఁ దీసి
కొనినవాఁ డట్టె యార్చుచుఁ గుంజరంబు
కరణి మేకులవలెఁ జెవుఁ లురుతఁ జూప. ౨౫ 87

క. వనినెల్ల మాటుమ్రోయం, గను జేయఁగ నతనిఁబట్టిఁ కడఁకఁ బల్లం
బున నందుం బడవైచిరి, ఘనబల మేర్పడఁగ భూమిఁకాంత తనూజుల్. ౨౬

చ. అతిశయశౌర్యవేగములఁ నాహవమందు జయంబుఁ గాంచు నా
క్షీతిపకుమారు లిద్దఱునుఁ గేవలమోదమునంది భీకరా
కృతిగల యావిరాధుని జయించి యతండాగి నార్పటించు
ద్ధతి బిలమందు వైచిరి నిఃతాంతము దోర్బలసారముల్ దగఁ. ౨౭ 89

సీ. ఎట్టి కార్యంబులఁనెని చేయంగల నైపుణ్యములఁ దగుఁ భూపతనయు
లాపురుషర్షభుఁ లాదనుజుని మహాకాయు శస్త్రాభేద్యుఁగా నెఱింగి
యిదియె వానివధింపఁగఁదగు నుపాయముం చెంతయు యోజించిఁవంతరీతి
బిలమునఁ బూడ్చి యాభీకరతనువును విడువంగఁ జేసి; రీవిధిని గాన

తే. నమునఁ జరియించు రాముఁడుఁ నై జచ్చుతిని
గోరి బిలమునఁ బూడ్వఁదఁగున్ దగునని
యాయుధావధ్యతనుఁ దెల్పిఁ యట్టిఁ ననిని
దానె యసురుఁడుఁ దెల్పఁగాఁ దాను నట్టె. ౨౮ 90

క. ఒనరుప నెంచెను నట బిలమున బలమునఁ బూడ్చు తరుణమున వాఁడంత
ఘురరవము నిగుడ నఱచెను, ననమెల్లను మాటుమ్రోగఁభయద గళమునఁ.

చ. మనముఁ మోదమంది యణుమాత్రము భీతియనంగ లేక య
వ్వనమునఁ దచ్చరీరమునుఁ శ్వేభ్రమునం దగఁ జావనైచి యా
తనితనువెల్లెఁ బ్రస్తరవిఠానముచేతనె గప్పివుచ్చి యు
య్యనఁ బులకావృతాంగులయిఁ హటకచిత్రితచాపధారులై. 30 92

క. దనుజుని ననిఁ జంపి ధరా, తనయం జేకొని మహాముఖంబున సజ్రం
బున నున్న రవినిశాకరు, లనఁగా విహరించుచుండిఁ రవ్వనసీమఁ. 3౧ 93

నాల్గవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫ - వ సర్గము.

శరభంగాశ్రమ గమనము.

- క. తరువాత రామచంద్రుడు, పరాశ్రమోపేతుఁ డగుట \dagger భయకృష్ణనుజ్ఞా
మరణము నొందించి వసుంధరతనయన్ గాఁగిలించి \dagger తగుమాటలుచేన్. ౧
- క. కలఁకం దేరిచి తేజో, జ్వలితుండగు తమ్మునిఁగని \dagger వనమిది కష్టం
బులకాకరంబు దుర్గము,ములు తావులు; వన్యకష్టముల మనమెపుడున్. ౨ 98
- క. అనుభవమున నెఱుంగము కావున శరభంగుండు మాని \dagger భూపతి వసియిం
చిన వనమున కతివేగము, చనునము పయనంబు చేయఁజను మన కనుచున్.
- క. వరతపముబలిమి పరమేశ్వరు నాఁతొత్కారమొంది \dagger శక్రు ప్రభావ
స్ఫురణమున వెలయుచుండిన, శరభంగునివాసమునకుఁజనియెన్ ద్వరఁగాన్.
- క. శరభంగాశ్రమమునకుం, బరిసరమున మిగులఁ గాంతి \dagger వఱలు తనువుతో
నరుణశతాంకులభంగిగ, నరుదుగఁ గన్పడెడు వస్తువలరన్ గనియెన్. ౪ 99
- సీ. అద్ది గొప్పది యయి \dagger యగపడె నంతట రాముఁ డచ్చటికిఁ జేరంగఁ బోయి
స్యందనంబును దిగి \dagger త్కృష్ణలిముట్టక విబుధులు గొలుచుచు \dagger వెంట రాఁగ
నాశ్రమపరిసరముందున్న దివిజేశుఁ గాంచె; సయ్యింద్రుండు \dagger కాంతివెలయు
నాభరణంబుల \dagger సంగంబు చెలువార భాసెలి నిర్మలాంబరములఁ దగఁ
- తే. గట్టుకొనియుండె నారీతిఁగఁగ వెలయు
సురలు మహిమాధికులు కొండ \dagger అరుతరముగ
నశనిఁ బూజించుచుండి రఁయ్యాశ్రమపరి
సరమున నె నింగిఁ గన్పడె \dagger స్యందనంబు. 2
- క. హరిదశ్వంబులు మెఱయఁగ, సరదం బది తరుణభాస్కరాభంబయి యం
బరమున వెలయఁగఁ గాంచెన్, సురుచిరమగు ఛత్ర మచటఁశోభిలుచుండెన్.
- తే. పాండురాశ్రమమువలె గొప్పఁప్రభలు తనరఁ
జంద్రమండలతుల్యమై \dagger సాధుచిత్ర
మాల్యపరిశోభితంబయి \dagger మహిమ వెలయ
నుండె శ్వేతాశపత్ర మొక్కండు దివిని. ౪ 100
- తే. చామరవృజనంబులు; \dagger చారుదివ్య
హైమదండంబులును సమూల్యములుత్త
మాంగనలు వజ్ర శిరమువై \dagger నల్లనల్ల
సం జలింపంగఁ జేయ నెంతయుఁ జెలంగె. ౬ 102
- క. వినుతించిరి గంధర్వులు, మునివర్వులు సిద్ధదేవముఖులు దివిను
న్న సముచినూడను శ్రుతివా, క్యనికరముల సంత నిర్ఙరాధిపుఁ డెలమిన్.

సీ. శరభంగమానితో నరసంపుఁ బల్కులఁ బల్కుచుండఁగ రామభద్రుఁ డతనిఁ
గని లక్ష్మణునకు నాతని రథమ్మును జూపి యిట్లనిపల్కె నీవిదె నభంబు
నందు నర్చివ్యంతఃమై సిరిపెంపున నలరి యద్భుతమయి యతిశయముగ
భాసిల్లు మధ్యాహ్నాభాస్కరుగతి నొప్పు నరదంబుఁ జూడుమా యాగకర్త
తే. లలరి పలుమఱు వాసపు నశ్వములను
బిలువ వినియున్నవార, మెవిధిగ నుండు
నో యటంచివిగో యవ్వీయే యిట నభ
మందు నున్నవి ప్రువముగ నుందరముగ. ౧౪

104

సీ. పురుషవర్కులు వీరె నుగుచిరకుండలంబులను దాలించి వయస్సులఁ జెలంగి
బహువిశాలములై న వక్షస్థులంబులు పరిఘాయతములగు బాహువులును
వెలయు రక్తాంబరంబులఁ గట్టి వ్యాఘ్రంబు లట్లు చేరఁగరాక యతులఖడ్గ
ములు కరంబులదాల్చియలన్యందనముచుట్టుఁ బ్రతిదిక్కునందును శతపరిమిత
తే. ముగను నిలుచున్నవా రనలుగతి వెలుఁగు
హారములు వక్షముల నెల్ల వారికిఁ గల
వరయ వీరెల్ల నిరువదియైదు వత్స
రముల ప్రాయంబు గల్గు వారలు ప్రువంబు. ౧౫

105

క. అనవరత మీవయస్సే, కనఁబడు దేవతలయందుఁ గమ్రాభరణా
దినీఖల¹ కలాపములఁ దగి, కనుపండువు గాఁగ వీరు కనఁబడురీతికా. ౧౨౪
క. సురలు కనుపట్టుచుందురు, ధరాసుతను గూడి యిచటఁ దగ నిల్పు సహా
దర! యొకముహూర్తమాత్ర, పురిగెదఁ దేజస్వియెవ్వఁడాతఁడా తెలియకా.
చ. అరదమునందు నున్న సుమహాత్ముని స్పష్టముగా నెఱింగి నీ
పరిసర మేను జేరెద జవంబున; నంచు వచించి² వీడ కా
దరమున వెంటవచ్చు తనతమ్ముని నుండుమటంచుఁ బల్కి తా
దరలి మునీశ్వరా³ వసథతల్లజ ముండెడుచోటి కేగఁగకా. ౨౦

చ. సురపతి రాముఁ డాశ్రమముఁ జొచ్చుటఁ గాంచి జవంబున⁴ మునీ
శ్వరుశరభంగుఁ జేరఁజని నంతసమొప్పు రహస్యరీతి మా
నిరమాణ! యల్లవాఁడె వ్రతనిష్ఠుఁడు రాముఁడు వచ్చుచున్నవాఁ
డరయ నితండు స్వీయవిధి⁵నంతయుఁ దీరిచి యాదటం దగకా. ౨౧౪

క. ననుఁ గాంచి మాటలాడం, జనుఁ దన కార్యముల నెల్లఁ జక్కఁగఁ దీర్పం

108

109

1 కలాపములు=భూషణములు. 2 అమేషముక్త్యా సౌమిత్రి మిహైవ స్వీయతా మితి-అని
మూలము. 'విరహానహస్థుతయానుప్రజంతిం లక్ష్మణం పునఃప్రదిశ్య జగా మేత్యైవా తమేషమితి.'
అనివ్యాఖ్య. దీనియర్థమే "వీడ కాదరమున వెంటవచ్చు" అని తెలిసికొంటున్నది. 3 అనవధము-
ఆశ్రమము.

జనుఁ గాన నిష్ఠు చూడంగను దగ దాదటను జూచుఁగొకని మఱియున్. ౨౨
చ. దనుజునిఁ జంపి నిర్జరహితంబగు కార్యముఁ దీర్చి యీతఁడుం
డినతఱి నీతనిన్ సుకృతి ♦ నేనుఁ గనంగల; నెంతమాత్ర మే
మనుజులకే నసాధ్యమగు ♦ మానితకార్య మితండు చేయఁగాఁ
జనుఁగద దానిఁ దీర్చి మఱి ♦ సంతసమొప్పుగ నన్నుఁ జూచెడిన్. ౨౩ 111

క. అరిసూదనుఁ డౌ త్రిదశే, శ్వేరుఁ డివ్వీధి గౌరవించి ♦ జానకినాథున్
శరభంగునిఁ బూజించి స్వ, పురికరిగెన్ సాశ్వయగుచుఁ ♦ బాలుచు రథముపై.

— శరభంగుఁ డన్నిప్రవేశముఁ జేసి బ్రహ్మలోకమున కరుగుట. —

క. దేవాధీశుం డివ్వీధిఁ, బోవన్ రాఘవుఁడు జనక♦పుత్రిని ననుజున్
రావించి వారితో ముని, భూవిభునిం గనెడు వేడ్కఁ ♦ బోయె నచటికిన్. ౨౪

క. జ్వలను సుపాసించుచు నా, జ్వలనుం జొచ్చుటకు నున్న ♦ శరభంగునిఁ దొ
య్యలియును రాముఁడు లక్ష్మణుఁడలగుచుఁ బాదములఁబట్టి♦యతిశయభక్తిన్.

ఆ. వందనములు సలుచ ♦ వారలఁ గూర్పుండఁ
బనిచి సత్కరించె ♦ మునివరుండు
వార లతనియాజ్ఞఁ ♦ గూరుచుండిరి; రాముఁ
డంత నింద్రువార్త ♦ నడిగె మునిని. ౨౫ 115

సీ. శరభంగుఁ డంతట ♦ జంభారి వృత్తాంత మెల్లఁజెప్పుంగఁ దా ♦ నెంచి రామ!
నరదుఁ డీనిర్జర ♦ వల్లభుఁ డే జేసినట్టి యుగ్రతపోని♦యతిని నాకుఁ
బ్రాప్తించి యాత్మవి♦వస్థయల కేఁగాని యన్యుల కౌవిగా♦నట్టి బ్రహ్మ
పదమునకుం బ్రీతిగఁగదుర నన్ దోడ్కొని చనఁగోరుచున్నాఁడు♦నునుజవర్య!

తే. వినుము నీవిందు నికటంబుననె మెలంగు
వాఁడ వనియే యెఱింగి నిన్ ♦ జూడకీట్టు
లేగరాదు ప్రియాతిథి ♦ వెన్న నీవ
టంచుఁ దలపోసి మానితి ♦ నచటి కరుగ. ౨౬ 116

సీ. పురుషవర్యుఁడవయి♦పాలించి ధార్మికుఁడవై జగముల కాధార♦ముగఁ జెలంగు
వాఁడవై నిర్జర♦వల్లభుఁడవు నయి పరమస్ర మోదయా♦పమున నెనఁగు
నీతోటికూడిక♦చేత బ్రహ్మనంద మనుభవించుచు నీవీయఁమైన కర్మ
వశమున బొందనౌ ♦ బ్రహ్మలోకమును సురసేవితంబును ♦ జొచ్చువాఁడ;

తే. సరవరా! బ్రహ్మలోకమునను సురపురి
సత్తయములయి భోగసా♦ధ్యంబు లౌ స్త్ర
దేశముల నెల్ల నేను సా♦ధించినాఁడ
వాని నర్పింతు గ్రహియింప ♦ వలయు నీవు. ౩౧ 117

చ అనుటయు శాస్త్రసంతతుల * సన్నిటి నేర్చి నరేంద్రుడైన య
య్యసఘుండు రామచంద్రుఁ డిటు * లమ్మని పల్కిన నాలకించి యా
తనిఁ గని మానివర్య! ప్రమథంబున మీర లొసంగినట్టి లో
కనిచయ మేన పూన్కి తగఁగఁగాఁ దమిఁ జేకొనువాఁడ నెంతయున్. 33 118

క. అలరుచు నిట నీచూపెడు, స్థలమునె యావాసమునకుఁ * జక్కనిదిగ ని
మ్ములఁ జేసికొనఁగఁ గోరెదఁ, దెలుపును యన మానినికరఁదేవేంద్రుండున్.

క. సరసమతి, ప్రాజ్ఞవర్యుండు, శరభంగుండు దేశాధ * సమబలుడౌ రా
డ్వరుడిట్లు పల్క నిట్లనుఁ, గర మనురాగమ్ము పొంగఁగఁగా రఘువర్యా! 34

క. వనమున నిందు సమీపంబుననే ధర్మమతి తేజమున మించెడు పా
వనమూర్తి సుతీక్ష్ణుండును, మునిగలఁ డాతండు శ్రేయమును మీకొసఁగున్.

చ. చనుమల మానినాయకుని * సన్నిధి కీ వతఁ డంత నీకు ని
వ్వనమునఁ జాల నందమయి * పావనమైన ప్రదేశమెన్ని నీ
కనువగు వాసభూమిగ మహాత్మా! రఘూవ్యహ నిర్ణయించు * గం
గను గను మిద్ది తూర్పుదెసఁగఁ బ్రవహించెడుఁగాన నిత్యతీ. 35 122

క. విను దీనికెదురుగా నీవును బల్చిమదిశకు సరిగఁ * జోవు పథమునన్
జనుమా! యొకపరి నదిచెంతను మఱియొకచోట దూరఁతలమున జననౌ. 32

సీ. పూవులు తెప్పల * పోలిక నీనదిఁ దేలుచుండును జూడఁ * జాలవంత
గానుండు నందందు; మానవనాయకా! యిదిగో పోయెడుమార్గమిందునుంత
నిలిచి న స్వనుచుండు * మెలమి మీఱఁగ నీవు ఘణి కుబుసంబును * వదలునట్టు
లీ జీర్ణకోశంబు * నేను విడిచెదనం చీగీతిఁ బల్కి యాంధ్రజేజుఁ

తే. డంతటన్ బ్రహ్మమేధమంత్రి * త్రాలిఁ జదువు
చును శుచిన్ ఘృతమును వెల్చి * చొచ్చె నగ్ని
నంతఁ దత్కేశములు జీర్ణమైనచర్మ
మథులున్ రక్తయంతమాంస * మనలునందు. ౪౦ 124

తే. దగ్ధమయ్యెను ధీరుడై * తనరు రాముఁ, డవనిజాతయు లత్కణుఁ * డధికవిస్త
యంబు నొందిరి; శరభంగుఁ * డగ్నిరీతి, నలరి ముప్పదియేండ్లవయస్సుగలిగి.

చ. అనలునినుండి లేచి వినులాయతతేజముతో వెలింగె న
మ్మనినరుఁ డాహితాగ్నిగణముఖ్యుల, మానశిఖామణుల్ సురల్
గనఁదగునట్టి లోకములఁ * గ్రన్నన నొఱుచు బ్రహ్మలోక మొ
య్యనఁ జని పొంది యందుఁ గనె * నబ్జభవున్ బరివారయు క్తునిన్. ౪3 126

* ఇహం మందాకినిం రామ ప్రతిస్తోతా మనుజుఁ అని మూలము. 'మందాకినీశబ్దః పుణ్య
సదీమాత్రే మునిభి రుపచర్యతే.' అని గోవిందరాజులు.

తే. పుణ్యకర్ముడు బ్రాహ్మణపుంగవుండు

నైన శరభంగుఁ గాంచి యాయబ్జయోని

యధికమునమంది స్వాగత ధమిగి తగిన

భంగిఁ బూజించి యలరించె ధహవిధముల. ౪౪

127

ఐదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬ - వ సర్గము.

అథా మనులు రాముని శరణుఁ జొచ్చుట, దనుజుల జంప రాముండు పూనుట.

క. శరభంగ మానినాథుండు, సరసిజభవు లోకమునకుఁ ధవన నందలి మా

నిరచుణు లొక్కటిగా వచ్చిరి తేజశ్శాలి రామశీతాంశుఁ గనన్. ౧ 128

సీ. వైఖానసులు మఱి ధవలఖలులు శరీరాంతరభాగంబు ధలసి కడిగి

సరిశుద్ధముగఁజేయుపరమన్దులును, సూర్యచంద్రకాంతులఁద్రాగిసమయమెట్లొ

గడుపువారును, శిలాకాండంబుచే దేహమును గొట్టుకొనునట్టిమునులు, పత్ర

ములఁ దిని జీవించు మునులును, పద్మ మొదలగువానిని గొనిదంతములనె

తే. నమలి జీవించువా రుదాకమును గంత

దఘ్నుముగఁ జేసికొని నిష్ఠఁ ధవముచేయు

వారు భుజములవయఁగాని ధవమందుఁ

గాని తలలుంచి నిదురింపఁ గల్గు మునులు. ౨౪

129

సీ. నిదురయే యెఱుంగక నిష్ఠ నుండెడివారు బయలనుండియే చలివలని బాధ

లనుభవించుచుఁ దపంబును జేయువారునుజలభక్షకులువాయుపులనుగ్రోలు

వార లాకాశ మాధారంబుగా నిల్చి యుండువా రిలను బంపండువారు

వ్రతమునకయి యుపవాసంబు నిశ్చయంబు సల్పువా రార్చనఁద్రముల నెపుడు

తే. గట్టువారును దాంతులు కడఁగి వివిధ

మంత్రముల జపించు సన్మతులు వేద

పాఠకులు గ్రీష్మమున నగ్నిపంచకాంత

రముననుండి తపంబు సేయు మును లపుడు. ౩౫

130

క. వారెల్ల బ్రహ్మతేజం, బారూఢిగ వెలయ యోగమందు దృఢరతిన్

జేరిన మనముల సుస్థితులై రయమున నచట నున్న యారఘరామున్. ౬

క. కనఁబోయిరి ధర్మజ్ఞులు, ఘనమతులును నైన మానికాంతులు ధర్మం

బు నెఱింగి చాపధరులం, దును మేటిగ నున్న యతనితోఁ గడుఁ బూనికొన్.

సీ. పలికి రిట్లని భక్తి పరులయి యోరామ! యోమహారథ! సురపూహమునకు

శక్రునిరీతి నిత్యోక్తుకులంబునకును భూమికిని నాయకుండవు నీవు

కావు నుమీ! లోకకాండరక్షణధారణములకు నీవే న్యాయముగఁ గర్త
నగుటచేఁ గీర్తి శౌర్యములచే నకల జగంబుల విఖ్యాతిఁ గాంచినాఁడ
వీట్టి లోకేశుఁడు వీవు క్షత్రియరూపమున భూస్థలంబున జననమంది
తే. నాఁడ వటులాట జగముల న్యాయబోధ
మునకు నూనృతవచనత్వమును బితృక్తి
పాలకత్వము ధర్మమీ వరుస నివ్వ
గానఁబడియెడు నీయందు మానివరద! ౯

138

క. శరణాగత రక్షణమును, బరికించి యెఱింగి దానిఁ బరిపాటిగఁ జే
యరలిం గని యున్న కృపా, కరచిత్తుడ వీవు నాథ! కావున నెలమి. ౯౫
క. నినుఁ గాంచి శరణుఁజొచ్చుట, యనూనమగు కార్యసిద్ధి కాధారంబౌ
మనముల నార్తియె మిక్కిలి, కనుక వేడెదము దానిక్షమియింపఁదగు. ౯౬
క. బలిగా మఱ్యాగముఁ గొని, యిలాధిపతి యెవఁడు ప్రజలనెల్లఁ గొడుకుల
వలెఁ గావకుండునో యిమ్ముల నతని కధర్మ మొదవు మునిజనవరదా! ౧౦
మ. ధరణీశుం డెవఁ డెల్లకాలము ప్రయత్నంబూని ప్రాణాళి నె
న్వీరునం గాచునో యంతకంటె ముదము. వర్జిల్లఁగాఁ జేయు భా
సురపుత్రావళి నెట్లుగాచునో మహాశూరత్వ మేపార న
క్మరణి నీవీయధర వసించు ప్రజలం గావండురాఘవా! ౧౧
క. విను మీ రీతిం గాచెడు, జనపతి చిరకాల ముండఁజాలిన కీర్తిం
గనుఁ బిదప బ్రహ్మలోకం, బును బొంది సమర్పితుడయి పొల్పుం జుమ్మా.
సీ. పన్నిచ్చుప్రజల నేప్రభువు రక్షింపనౌ బలియాయలేని మానుల నెట్లు
రక్షింపఁదగునని రాఘవా! యందువో? ఫలమూలముఖముల భక్షణంబు
సేయు మానివరుండు చేయు మహాధర్మమునను ధర్మంబున జనుల గాచు
పతికి నాలవదగు భాగంబు గలదు, కావున వీరిఁగూడఁ బ్రోవనగుఁ జమ్ము
తే. వచ్చినారు వానప్రస్థవరులు వీరె
బ్రహ్మణులు వీరియం దెక్కువగఁ జెలంగు
వారు, వీరలకెల్లను బ్రభుడ వీవ
యిట్టులుండి యనాథులయట్లు వీరు. ౧౨

139

క. పలుభంగుల రాక్షసబౌధలఁ బొందుచు నున్నవారు; తగనటు రహ్మా
యలయక యాత్మధ్యానం, బులు సేయు మునీంద్రసంఘముల దేహంబుల్.
క. దనుజులు దునుమఁగ నెల్లెడ, వనమునఁ బడియున్న వెన్నోపమధానాథా
కనుమా! పంపాతీరంబున గంగాతీరమందుఁ బొల్పెడు మునుల. ౧౩
ఆ. చిత్రకూటనామశిఖరంబునం గల, మునుల దనుజులెల్ల వనటఁ గుండ
హింస చేయుచుండు రెప్పు డీనీతి భయంకరమ్ములైన యట్టివనుల. ౧౪

- ఆ. పట్టుపట్టి యిట్లు ♦ వనముల దనుజులు
మునుల కార్తి గూర్చు ♦ గనుచు నున్న
మాకు నేమి యోర్వఁగొక యున్నది రామ!
శరణుఁ జొచ్చినాము ♦ సరగ నిన్ను. ౧౮ 143
- క. విను సర్వశరణ్యుండవు, గనుకన్ దనుజులి మమ్ము ♦ గడఁక వధింపన్
వనటన్ బొందుచు నున్నా, మనఘా! కాపాడవయ్య! ♦ యార్తశరణ్యా. ౧౯
- క. సరపతితనయా! వీరా, ధరణిన్ నీకంటె గలదె ♦ తగుగతి మాకున్
సురరిపులనుండి మమ్మున్, గరుణన్ రక్షింపవయ్య! ♦ కరుణామూర్తి!. ౨౦
- చ. అని వదిలింప ధర్మమతి ♦ యా రఘురాముఁడు గొప్పదా తపం
బునఁ జెలువారు నమ్మునులు ♦ భూరితరాత్రిని నిట్లుపల్కఁగా
విని తమి వారితో ననియె ♦ విశ్రుతినిష్ఠల నున్న మీరు న
న్నని యిటు పల్కఁగాఁ దగునె ♦ కారుణికోత్తములార! చెప్పురే. ౨౧ 146
- 1^{సీ}. నన్ను నాజ్ఞాపించుటన్న న్యాయము మీకుఁ గాని ప్రార్థింపంగఁగదానిజము
దనుజబాధలనుండి ♦ తలఁగించి కాపాడు పని నాయదియె యిట్టి ♦ పనినిబట్టి
యే నేను వనమున ♦ కేగుదెంచితిఁ, బితృవాక్యాలనముచేయ ♦ వచ్చినాడ
వందురా పితృవాక్య ♦ మనునది వ్యాజమే భక్తుల రక్షించుఁపనియె నాది
తే. కాన మీకార్యములనెల్లఁ ♦ గడఁగి చేయ
వచ్చినాడను రాక్షసఁప్రజముఁ ద్రుంతు
మీకు సౌఖ్యముఁ గల్గింతు ♦ నాకు నిదియె
చేయఁదగినట్టి కార్యంబు ♦ సిద్ధమిద్ది. ౨౩ 147
- క. మనమున మీపని నెఱవేర్చును దలఁచియె వచ్చినాడ ♦ స్వచ్ఛందముగాఁ
గనుక వనవాస మిది నా, కనుపమఫలదాయకంబె ♦ యగు మునులారా!.
- చ. మునులకు వైరుతో దనుజఁముఖ్యులనెల్ల సనిన్ వధించువాం
ఛను గనుచుండు నామనము ♦ సత్తపమే ధనరాశిఁగా మనం
బునఁ దలపోయు మీరలిదె ♦ భూరిపరాక్రమ మస్త్రదీయ మీ
యనుజునిశౌర్యసారమును ♦ నాదృతిఁ జూతురుగాక చక్కఁగన్. ౨౫ 149
- చ. అనిహతవిక్రముండు మహిమాఘ్నుఁడు ధర్మమునందె పూన్కితోఁ
దనరెడు రాఘవుండు మునితల్లజపూజ్యసువృత్తి గల్గుఁ గా
వున సభయమ్ము మోనులకుఁ ♦ బొంగుచు నిచ్చి సహోపయండు రాఁ
జనియె సుతీక్ష్ణమానిపతి ♦ నన్నిధికెంతయు వేడ్క మీఱఁగన్. ౨౬ 150
- ఆఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

2 - వ సర్గము.

— యో యో రాముఁడు సుతీక్ష్ణమునిం జూచుట. — యో యో

చ. పరభయదుండు రాఘవుఁడు ♦ భ్రాతను సీతను గూడి బ్రాహ్మణో
త్కరములు వెంటరాఁ గదలి ♦ కస్తుగతు ల్లగఁగా సుతీక్ష్ణభూ
సురముని యాశ్రమస్థలముఁ ♦ జూడఁగఁబోయెను; దూరమేగి పు
ష్కరములఁ బూర్ణమై పరఁగు ♦ శైవలినీమణి జాహ్నువీనదిఁ. ౧౫ 151

తే. పెక్కుతావులఁ దరియించి ♦ యొక్కచోటఁ
బర్వతంబును, దానిపార్శ్వమున వెలసి
యంబుదమురీతిఁ గార్కొన్న ♦ యడవిఁ గాంచె,
సంత భ్రాతలు సీతయు ♦ నవ్వనమ్ము. ౨ 152

చ. పలువిధవృక్షసంతతుల ♦ భాసిలు దానిని జొచ్చి; రంత న
య్యలఘుబలుండు రామవిభుఁ ♦ డప్పుడు పూవులుఁ బండ్లు గల్లు శా
ఖలు గల చెట్లు భీతిదముఁగాఁ దగు నవ్వనిఁ జొచ్చి యందు వ
ల్కలములఁ జాలుగా నిడఁగఁ ♦ గన్నుల కింపగు నత్కుటీరముఁ. ౪ 153

సీ. ఏకాంతముననుండి ♦ యెసఁగు దానింగాంచె; నందుఁ దపోవృద్ధుఁడై సుతీక్ష్ణుఁ
డనునామమున నొప్పియభ్యంజనాదులు కలుగవి మలసంకఁకలితుఁ డగుచు
జడలు చాలించియున్న ♦ సన్నని నాసీనుఁ గనియె వృద్ధుండొటఁ ♦ గానఁ జాల
కున్న యాతనితోడ ♦ నోమహాత్మా! నీవు ధర్మవేత్తవు మహాత్తరతపోవి
తే. భూతి గలవాఁడ వే రఘుభూషకులజఁ
డనుగదా రాముఁడనువాఁడ ♦ నినుఁ గనంగ

¹వచ్చినాఁడను మ్రొక్కెద ♦ బదులు మ్రొక్కు
మనుచుఁ బ్రార్థించె; సంత నుహర్ని యతఁడు. ౬. 154

క. వీరుండు ధార్మికసత్తముఁ డా రామునిఁ శౌఁగిలించి ♦ యతిదృఢముగ నో
వీరాగ్రణి! స్వాగత మిట్టో రామా నీవు ధార్మికోత్తముఁడవు సూ. 2 155

తే. నీవు నచ్చుటచేతనే ♦ పావనముగఁ
దనగు నీయాశ్రమము సనాథంబు నగుచు
వెలయుచున్నది; నేనును ♦ వీరుండవగు
నిన్ను దర్శింపఁగోరుచు ♦ నున్నవాఁడ. ౮ 156

²సీ. రావణుఁ జంప ధర్మరాసలి నవతార మందినాఁడవు, తండ్రియొజ్జ రాజ్య

1 త్వం మాభివద ధర్మజ్ఞ మహర్షే సత్యవిక్రమ-అనిమూలము. 'అభివద=ప్రత్యభివాదనం
కురు' అని వ్యాఖ్య. 2 సుతీక్ష్ణమాహ స్వా మివ నారోహేఽహం మహాయశాః, దేవలోకమితో
వీర దేహం త్యక్త్వా మహితలే-అని మూలము. 'పస్తతస్తు రావణవిధార్థం రఘుమతే అవతీర్ణస్య తవ
రాజ్యభంగః' అని మహాకవిరీతియు. దీని ననుసరించియే యీపద్యము వ్రాయఁబడినది. గోవింద
రాజు లీ శ్లోకమునకు విశేషార్థము వ్రాయకపోవ నేలూకో యని శంక కలుగుచున్నది.

మును విడనాడి యిమ్ముగఁ జిత్రకూటంబునకు వచ్చినది మొదలుకొని యెల్ల
వార్తల విన్నాఁడఁ పత్తు వీత్తోననే యని నీదురాకనే ఁ మనమునందు
వాంఛించి దానికై ఁ పరమముదంబున వేచియున్నాఁడ; నావిబుధపురము
తే. పరమపురుషార్థదంబయి ఁ పరఁగు నీదు
దర్శనమునకు విఘ్నమై ఁ తగును గానఁ
దనువు వదలి యచటికి నేఁ ఁ జనుట మాని
యిందె యున్నాఁడ నినుఁ జూడఁ నెంచి రాము. ౯౪ 157

క. సురపురి కే నరిగెడు తెఱఁ, గరయుము శరభంగమునికిన్ నై శతమఖుఁ డా
సురపతి వచ్చి తనంతన, యరుగుచు నిట వచ్చి నన్ను ఁ నాదృతి మెఱయఁ.

1. చ. కనుకొని నేను బుణ్యమగు ఁ కర్కముచేత సమస్తలోకముల్
పనివడి గెల్చినాఁడ నని ఁ పల్కి చ నెక; దివిజర్జిత సన్నుతిం
గని ఘనయోగనిష్ఠమెయిఁ ఁ గాంచిన మామకలోకపాలి స్వే
చ్ఛును గని మత్స్యసాదమున ఁ శర్కముగా విహరింపు రాఘవా. ౧౧ 159

క. అనుజన్మని ధరణీజాతను గూడి మదీయలోకఁతతి విహరింపం
జను నీకుఁ గరుణమెయిఁ దగ, ననఁగా రాముండు మదిని ఁ నాదృతి దోఁపఁ.

సీ. కాశ్యపమునిపతి ఁ కమలయోనిం గాంచి పలికినగతి సత్తఁషమున మించి
సత్యవాదియునగు ఁ సాధుమునీంద్రుతోఁ బలికె నిట్లని లోకఁపటల మే నె
సంగ్రహించుకొనెదఁ సంతోషమయ్యె నీవచనంబులకు నిట ఁ వనమునందు
నావాసయోగ్యమైఁపట్టి చోటును మాత్రమునుజెప్పఁ బ్రార్థించెదనుమహాత్మ
తే. పరమచిత్తుండు గౌతమఁవంశజాతుఁ, డైనశరభంగమునియు, మహాత్ముఁడ వని
భూతహితమతి వని నీదుఁఖ్యాతి నెల్లఁ, బలికియున్నాఁడు గావునఁదెలిసికొంటి.

క. అని రాముండు పల్క జగంబునఁ గడుఁ బ్రఖ్యాతి నొందుఁముని ముఖ్యుం డా
తనిమాట కతులహర్షంబున మున్గుచు మధురవాక్యఁముల రామునితో. ౧౬

క. మునులెండతో యీయాశ్రమము, మున నున్నా రిచటఁ గందఁమూలఫలాశుల్
కనుపట్టు సమృద్ధముగాఁ, గనుకఁ గుణవంతమగుచుఁ ఁ గ్రాలునిది సుమా.

సీ. నివసింపుమా యిందుఁనిర్మలవిఖ్యాతిసాంద్రా! మృగంబులుఁసంఘములుగఁ
జనుదెంచి దేనికి ఁ జడియక యీయాశ్రమమునఁ జరించుచు ఁ మహితగతి వి
శేషాదులను జూపి ఁ చిత్తసమాధికి భంగంబు గలిగించి ఁ పాటిపోవు
చున్న వీమృగముల ఁ యుగ్రబాధయె తప్ప నితరదోషంబెద్దియేని లేద

తే. టంచు నెఱుఁగుము; నావిని ఁ యధికధైర్య
మునఁ జెలంగెడు శ్రీరామఁమూర్తి వింట

నారి సంధించి యోమునినాథ! నేను

దావకాజ్ఞను శిరమునఁ దాల్చి యిందు. ౧౯౫

164

క. మునులం గొల్చి వసించిన, ననయము మృగసంతతి సమయంజేసెనద వ
చ్చినదానినెల్లఁ బవినమ, ఘనశితధారాంబకములఁ గణములచేతన్. ౨౦౫

క. వనమృగముల నిటు చంపంగ నీకును విషాదమట్టెఁ గలుగు నవకృతిన్
మునినాథ! నీకు నేఁ జేసినవాఁడనె యగుదుఁ గాదెఁ చెప్పగవలెనే. ౨౧

ఆ. అంతకంటెఁ గష్టమన నున్నదే నాకుఁ

గాన నిందుఁ జాలఁకాల మేను

నుండఁజాల నవ్వీయును గంటఁ బడుదాఁక

ననుచు రాముఁ డతనిఁ యాజ్ఞ నొంది. ౨౧౫

167

చ. సరసుతటంబుఁ జేరి యటఁ సందెను వార్చి జపించుచుండి య

త్తరుణము పోవఁగా మరలిఁ తన్నునివాసము రమ్యమాట రా

తిరి యట నిల్వఁగోరుచు సతిం దనతమ్మునిఁ గూడి వాస మా

దరము చెలంగఁ జేసె; మునితల్లజుడైన సుతీర్ణుఁ డంతటన్. ౨౩

168

ఆ. సందె గడచిపోయెఁ జనుదెంచె రాతిరి

యనుచు నమృహత్తుఁ డాదరమునఁ

బురుషవర్యులగుచుఁ బాలుచు రాఘవులను

శాస్త్రరీతి మిగులఁ సత్కరించి. ౨౩౫

169

క. ఫలములు దుంపలు మొదలుగఁ, గలవానిని మునుల కింపుఁగాఁ దగు వానిన్
గలయంజేరిచి నాఁటికి, లలితాహారమును దాఁ జెలంగుచు నొసఁగెన్. ౨౪

ఏడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౮ - వ సర్గము.

రాముఁడు మనుల యశ్రమములఁ జూడఁ బ్రయాణమగుట.

క. అనుజానితో రాముం డ, మునివరుచేఁ బూజితఁడయిఁ మునియశ్రమమం
దు నిశం గడపి ప్రభాతంబున మేల్కొనఁ దగినకాలమున నాపిదపన్. ౧

తే. కలువతావులఁ బాలుచు శీతలజలముల

జానకిం గూడి కావించెఁ స్నానకృత్య

మంతకున్ ముందె లక్ష్మణంఁ డప్పని నొన

రించియేయుండె; దరువాతఁ సంచితముగ. ౨

172

సీ. మునిశరణ్యంబయిఁ తనరు సరణ్యంబునం దఘదూహలై నట్టి జనక

జారామలక్ష్మణుల్ సాంధ్యకృత్యంబగు సగ్నికార్యము యథార్హముగఁ జేసి

దేవతాయతుండగు ♦ ¹నావానుదేవుని జక్క నుపాసించి ♦ సరసిజాప్తుఁడైన
డుదయమాటనుగాంచియొగి నుతీర్ణునిచెంతకరిగి యెంతయునునోహరములై
తే. పలుకులొప్పు మహాత్మకా! ♦ పరమపూజ్యఁ
డవగు నీచేతఁ బూజల ♦ నంది రాత్రి
యంతయుం బుచ్చినారము ♦ హాయిగ నిటఁ
జెప్పి పోవఁగ నిపుడు వచ్చితిమి మేము. ౮౫

173

క. త్వరపెట్టు చున్నవారీ, పరమమునుల్ మమ్ము భూరివనమున నిటఁ గా
పురముండి పుణ్యశీలతఁ, బరఁగెడు మునులుండు నుటజపంక్తిం జూడఁ. ౮౬
క. మేముం ద్వరపడుచున్నా, మీ మానులు తపమువేర్చి ♦ నెనఁగుచు దాంతిఁ
గామవిహీనతఁ దగుచుఁ, దా మగ్నులరీతి గుప్తతరమహిమఁ దగఁ. ౮౭
క. వెలయుచు మీసన్పుత్రి సి,మ్ములఁ గోరుచు నున్నవాడు ♦ మునిగణనాథా!
సెలవిమ్మా! మేమరుగం, గలవారము ప్రొద్దుపొడిచె ♦ గావున నింకఁ. ౮౮
చ. మునివర! దుష్టనంశమునఁ ♦ బుట్టి మహాత్ముల మైతి లేని య
మ్మనుజవిభుండు న్యాయమును ♦ మాని విభూతిని సేకరించి పే
ర్చిని గరువంబు గాంచునటు ♦ మిక్కిలి తాపముఁ గల్గఁజేయు నీ
వనజహితుండు గాయఁగలఁవాడిఁక నెండను గాన ముందుగఁ. ౮

177

క. చనఁగోరెద నుని రాముఁడు, వనజాక్షియు లక్ష్మణుండు ♦ బ్రహ్మణమానీ
శునిచరణములకుఁమ్రొక్కిరి,మునిమ్రొక్కుచునున్న వారిముదమునఁగనుచుఁ.
అ. లేవనెత్తి స్నేహభావంబు వెలయంగఁ, గౌఁగిలిండుకొనుచు ♦ గారవమునఁ
బలికె ననుజ ²నీడవలె వెంబడించు నీ, జనకతనయఁగూడి ♦ చనుము రామ!.
క. సరణి యిఁక నీకునెంతయు, నిరుపద్రవమగును గాక ♦ నిర్మలయోగ
స్థిరబుద్ధులగుచు నొప్పుచు, నరణ్యమున నిందు నున్న ♦ యమ్మనివర్యుల్. ౧౧౫
క. అనవరతము నివసించుటఁ, గన రమణీయంబు లగుచుఁ ♦ గ్రాలు స్థలములఁ
గనుఁగొనుమా మఱి యందలి,వనములు ఫలమూలములునుభాసీలుచుండుఁ.
నీ. కుసుమాకరంబులైఁకొనుకొప్పు మఱి యందు సన్నతికిం దగుఁసాధుమృగము
లెల్ల గుంపులుగూడి ♦ యుల్లసిల్లుచు నుండు నిరైవ్రములతోడ ♦ నిఖిలపక్షు
లధికశాంతము గల్గి ♦ యలరుచు నుండును బూచిన సరసిజాప్తాగములయి
స్వాదుతరంబైన ♦ జలము చెలంగఁగఁ గారండవంబులు ♦ గలయఁదిరుగ
తే. నందలి తటాకములు సరోబ్బుండములును
వెలయుచుండును, చుదికెంతో ♦ వేడ్కగలుగ

1 అథశేఽగ్నిః సురాంశ్చైస్స-అని మూలము. 'సురా' నారాయణం పరివారపేక్షయా
బహువచనమ్' అని గోవిందరాజులు. 2 నీతయాచానయాసార్థం ఛాయయే వామప్రత్యయా-అని
మూలము.

దృష్టిరమ్యములగు సెలయేళ్లు బర్హి

నినదములమించు నడవులు ♦ తనరు నందు. ౧౫

182

క. చనుమా సౌమిత్రి! నీవును రామా! యరుగుమింక ♦ బొదలు కరుణ న
స్వనుగొన నొకపరి నాగూ, వనమునకు రావలయును ♦ వదలక వత్సా! ౧౬

చ. అనిముని చెప్పఁగా రఘువరాన్వయుఁ డల్లె యటంచుఁ బల్కి త
మ్మునిఁ దగఁ గూడి భక్తిమెయి ♦ మ్రొక్కి మునీంద్రునకుం బ్రదక్షిణం
బొనరిచి తాఁ బ్రయాణమున ♦ కుద్యమ మొప్పుఁగఁ జేసె; నంత భూ
తనయయు సొంపు నింపు కనువమ్మలతీటు వెలుంగుచుండఁగన్. ౧౭ 184

క. ఇరువుర కమ్మలపొదలను, నిరుపమచాపములఁ గాంతి ♦ నెగడుచుఁ దగు న
క్మరవాలముల నొసంగెను, ధరణీసురు నాశ్రమమున ♦ దాచినవానిన్. ౧౮

ఆ. అంత వారలిర్ప ♦ రమ్మలపొదలను, మూఁపులను ధరించి ♦ మొరయుచున్న
ధనువులను గరంబులను బట్టుకొని మాని, నూత్రమంబు నుండియరిగి రంత.

క. సిరి యలరంగ సౌందర్యము, పరంగన్ నిజతేజములను ♦ భాసిలుచున్ దు
ర్భరధనువులఁ దాల్చినవా, రిరువురు జానకిని గూడి ♦ యేగిరి పనికిన్. ౨౦ 187

ఎనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౯ - వ సర్గము.

❧❧❧ *సీత రామునితో రాక్షసులఁ జంప మానుఁ డని మనవి చేయుట. ❧❧❧

సీ. ఈవిధమునఁ దాపఁసేశ్వరు ననుమతిఁ బడసి యరుగుచున్న ♦ పత్రినిఁ జూచి
హృదయంగమంబయి ♦ యెంతయు మ్రొత్తికి నాకరంబయి యొప్పునట్టి పలుకు
లలరంగ నిట్లని ♦ పలికె నీవూనిన యామునిధర్మమెంతే మహితము
మిగుల నూత్నంబయి ♦ తగినమార్గమున విచారమొనర్చి యాసమధికమగు
ధర్మంబుఁ బురుషులుఁధర్మకాములు పొందుదురు; తనయచ్చచేసరిగఁగలుగు
ఆ. వ్యసనములఁ ద్యజింపవలయు నెవ్వరు వాని
మానుదురొ తలంప ♦ దీని వారు

* రామా! నీవాయుధములఁ దాల్చి సనములోఁ జొచ్చిన రాక్షసులు విరోధింతురు. దాన
మనకిరువురకు వియోగము వియోగమహాక్షయము గలుగును. కాఁబట్టి నిరాయుధుడవై యుండుట
చుంచిదని సీత యాసర్గమున బోధించుచున్నదని గోవిందరాజులు. రాక్షసుధృత్తిజ్ఞున మునులయె
దుటఁ జేయు భర్తను గాంచి “అహింసా పరమో ధర్మః” అనున్యాయమును మనమున నిడుకొని
హింసానిష్ఠుత్వి డెంపఁగోరి లోకదృష్టాంతముగా సీత రాములతో విన్నవించుచున్నదని మహా
శ్వరత్తిర్థులు. ఈయిరువురి భావములో నేది యుత్తమమన విషయము పాఠకులే నిర్ణయించు
కొనఁగలరు.

పొందఁదగినవారు ♦ పుడమిని గామజం

బులగు వ్యసనములును ♦ గలవు మూఁడు. ౨౫

188

క. వ్యసనము లన్నిఁటికంటెను, నసత్యమును జెప్పుటరయ ♦ సతిశయతరమా
వ్యసనము దానిఁ మీంచుఁ బరసతినంగమము దుస్త్రంబగు నఘమా. 3

ఆ. పగయె లేకయుండఁ ♦ బరుల హింసించుట

తత్సమానమగును; ♦ ధారణీశ !

యన్మతవాక్యమింతఁకును బూర్వమీవాడి

నదియె లేదు ముందు ♦ నాఁడఁబోవు. ౪

190

క. ధరధర్మనాశకరమా, పరదారం గవయనెంచు ♦ వాంఛ గలుగు నె

క్కరణీ నీనుది; విను భూ,నర! యన్యకళత్ర విషయఁవాంఛయె నీకుఁ. ౪౫

తే. ఇప్పుడును లేదు పూర్వమంఁదెప్పుడేని, కలిగినదిలేదు మనసునఁగాని యద్రి
యెప్పుడుం గల్గఁబోదది ♦ యట్టులుండఁ, గారణము లేకపోలేదు ♦ ధారణీశ.

క. అనయము స్వభార్యయందే, యనురక్తిం గల్లువాఁడ ♦ వతిశయముగ ధ
ర్మనిరతి గలవాఁడవు సత్యనియతిచేఁ జెలఁగువాఁడ ♦ వాదువు రామా!.

క. కనుకనె జనకుని యాసతి, యన దాటక చేసితిట్టు ♦ లతిశయధర్మం
బున సిరిని సత్యమున నొప్పినవాఁడవు రామచంద్ర! ♦ వినుతమునీంద్ర! 2

క. నెలకొని యున్నది నీయం, నలఘుతరంబైన ధర్మ ♦ మట్టై బుతుంబుఁ
నెలకొని యున్నది సుగుణం, బులు నై రాగ్యాదులెల్లఁ ♦ బొలిచి యెసంగుఁ.

సీ. ఓనుహాబాహూ! మఁదు క్తంబులౌ సత్య సంధత్యముఖములౌ ♦ సకలసుగుణ
ములు జితేంద్రియులకుఁనలవడియుండు నితరులయం దుండంగఁదగవటంచు
నెఱుఁగుదుఁ జూ; విజితేంద్రియుండవు నీవు తగినసాత్వము శుభఁదర్శనంబె
పగయనునది లేక ♦ పరుల హింసించుట యతికాన్తమైనట్టి ♦ వ్యసన మగును

తే. దీనిఁ బామరులే చేయఁ ♦ బూనుచుందు

రజ్జులౌటను నదిచేయుఁనట్టి సమయ

మిపుడు సమకూరె నీకు నఁదెట్లౌ చెపుదు

నాలకింపుము ప్రాణేశ ! ♦ యాదరమున. ౯౫

196

క. వీరవరా! దండకమునఁ, జేరిన మునివరులఁ గావఁ ♦ జెచ్చెఱ రత్నో
వీరుల ననిఁ గూల్పంగఁ, బొరుషమున శపథ మిందుఁ ♦ బత్కితివిగదా. ౧౦౫

సీ. మునులయభ్యర్థనఁముం బట్టియే కాక యనుజనితోడ నీ ♦ పరయ నిందు
లకె చాపబాణంబులం దాల్చి దండకారణ్యమ్మనకు రఘుఁరామ! పయన
మై వచ్చితివిగాదె ♦ యీవిధి వచ్చుటఁ గని సత్యశపథాది ♦ వినుతసకల
తావకనద్గణఁతతిఁ గని యీకప్తములు పోయి సుఖములె ♦ ట్లలనడునొకొ

తే. నీకటంచును నాధనం ♦ బేకరణియొ

దీనికంచుఁ దలంప నా ♦ మానసమ్ము

మిగులఁ జింతాకులమ్ము ♦ మించె నిపుడు

గాన నాభావమును జెప్పుదాన మీకు. ౧౨౫

198

తే. దండకారణ్యమునకుఁ బోఁదలంచు విషయ

మునను నాకిష్టమేలేదు ♦ వినుము హేతు

వును వచించెదఁ గోదండమును శరములఁ

దాల్చి తమ్మునితోఁగూడి ♦ తరలివచ్చి. ౧౩

199

క. వని నిందు నీవు చేరఁగ, వనచరులగు రాక్షసులు భవద్వృష్టిపథం

బునఁ బడఁగ వారిపై విశిఖనికరమును విడుతుగాదె ♦ త్కృపతితనయా!. ౧౩౫

క. అనలున కింధనములు చెంతనున్న దేజంబు బలిమి ♦ తగ హెచ్చగున

ట్లు నరపతులకు సమీపంబునఁ జూపంబున్న తేజఃము బలమట్లే. ౧౩౬

క. వినుము మహాబాహూ! ¹గాధను దీనికుదాహరణముఁ ♦ దగ వదిలింతున్

మును మృగపక్షులు మెలఁగెడు, వన మొకఁ డతిపావనముగఁభాసిలుచుండెన్.

చ. వనమున నందు సత్యమును ♦ బల్కుచు శుద్ధమతిం జెలంగు న

న్నని నసేయించియుండఁ దఃముం జెఱుపం దలపోసి యింద్రుఁ డా

తనిదగు పర్ణశాలకును ♦ దా నరుదెంచె భటాకృతిం గరం

బున నొకఖిడ్గమూని యటఁ ♦ బుణ్యశేపం బొనరించు మానికీ. ౧౩౭ 203

తే. ఉత్తనుము తీక్షణముచు నయి ♦ యొప్పుచున్న

కత్తి దాఁపుడు ద్రవ్యమ్ముగా నొనంగి

చనియె నమ్ముని దాఁపుడు ♦ ధనముఁ గావఁ

దత్పరుంజౌటఁ గత్తిని ♦ దానిఁ గొనుచు. ౧౪

204

క. తనపైఁగల విశ్వాసం, బున నుంచిన దానిఁ గాఁగ ♦ బుద్ధిఁ దలఁచి తా

వనమునఁ దిరుగుచుఁ బదిలము, గనె దానిం గాచుచుండెఁగడు శ్రద్ధమెయిన్.

క. మునివరుఁ డాతఁడు ఖిడ్గం, బును గాన సమావరంబుఁ ♦ బూనుటచేఁ దాఁ

దినఫలమూలాదుల దే, జనిపపుడెల్లను సఖిన్ద్రచంచత్కరుడై. ౧౪౫ 206

క. అరుగుచునుండును దానిన్, ధరించుచుండంగ నంతఁ ♦ దన్తైనితప

శ్చరణసమాదృతిగను మతి, వకున్ విడనాడె గంటె ♦ వజ్ర కుశధమ్మున్.

క. పరహింసాకరము భయం, కరమును నగు బుద్ధి మానికాంతున కంతన్

బరఁగెన్ దత్పంబంధము, నిరతము గల్గుటను ధర్మనియతి చెడుటచేన్. ౧౪౬

క. తనువే తెలియక ధర్మం, బునఁ బీడితుఁ డగుచుఁ దువకుఁ ♦ బొందె నరకమున్

మనుజేశ! ఖడ్గయోగం, బున నీవృత్తాంతమయ్యెఁ ♦ బూర్వసుని బుధుల్.

సీ. పలుకుదు; రగ్నిసంబంధమెట్లొ యల్లె యాయుధసంబంధ ♦ మనవరతము
వై కారికంబని ♦ వర్జింతు రాద్యులు నీయందు నాకున్న ♦ స్నేహమునను
నాయందు నీకునున్న బహుమానంబునఁ దెలిసిన విషయమే ♦ తలఁపునకును
నేఁ దెచ్చుచున్నాను ♦ నీకు నింతేకాని తెలియనివిషయంబుఁ ♦ దెలుపలేదు

తే. దండకారణ్యవాసులౌ ♦ దనుజవరుల

వైరమేలేక విలుపూని ♦ మారణంబు

నేయుబుద్ధిని బూనఁగ ♦ నేయుపాయ

మునను మానుము తగదది ♦ యసఘ నీకు. ౨౫

210

క. విను ముపకారము లేకయె, ఘనవీరా; ప్రాణిహింస ♦ గావింపఁగ నే

నును సమృద్ధింప నట్లే, జనవతు లిఁకఁ బట్టనేల ♦ చాపం బనెదో. ౨౫౪

211

చ. వనముల సంచరించు మునివర్యులు లోనగువారి కాపదల్

పొనరుపనెంచు వారలను ♦ బోవఁగఁ జేయుచు వారిఁ గాంచుటే

యొసరుప సర్వమైనపని ♦ యుత్తమవీర్యము గల్గి పొల్పు న

జ్ఞసపతివర్య సంతతికిఁ ♦ జాపము పట్టుట యిందుకే సుమా. ౨౬౪

212

౧క. ఆపనికై నను జేతం, జాపమును బూనవలదె ♦ జానకి యనెదో

భూపరిపాలనమునఁ దగుఁ, జాపము; ననమేడ నేడ ♦ శస్త్రవితతియ్యుక్. ౨౭

౨౨

తే. తాత్రమెక్కడఁ దపమందెక్కడఁ దలంప

నివి పరస్పరభేదంబులే యగుఁ జాము

కనుక దేశధర్మంబున ♦ మనము పూని

యాచరింపఁగఁ దగిన దో ♦ యార్చివర్య! ౨౭౪

214

క. పనికిం దగినది తపమే, యనుమానంబేల దాని ♦ నాదృతిఁ జేయం

గనుఁదగు; స్వధర్మమెట్లొ, చనుఁగద యని యందువేమొశస్త్రము పూనక.

చ. మతిచెడుఁ గాన నట్టి పని ♦ మాను మయోధ్యకుఁ బోయినంత భూ

పతిహితధర్మముం గొను; తపంబులె చేయుచు రాజ్యవాంఛ సం

తతము త్యజించి నస్త్వివిధంబున నుండువయేని గైక భూ

పతియును నక్షయప్రమదభారము పూనుదు రాత్మలం దగక. ౨౯౪

216

సీ. నీనుది ధర్మైకనియతమై యుండును ధర్మంబువలన సత్థంబు సుఖము

గలుగు నివ్వవి యని ♦ పలుకంగనేల ధర్మంబుననే సకలంబు గలుగుఁ

గాన ధర్మంబై జగంబున సారము నిపుణత గలవార ♦ లపరిమితము

లగు ప్రయత్నములచే ♦ నగణితవ్రతముల నాచరించుటచేత ♦ నాత్మదేహ

తే. మును గృశింపఁగఁజేసి యో ధన్యు! ధర్మమును గ్రహింతురు యోజింపఁగను సుఖమును సుఖము లభియింప దెందును ధన్యునృతమిది గాన నిత్యము నిత్యవఃకాననమున. 3౧౫ 217

తే. విమలచిత్తుండ వగుచు ధర్మము సమాచరింపుమా; ముజ్జగంబుల రీతి యెల్ల సున్న దున్నట్లు తెలిసియే యుండుఁగాదే నీకు రఘురామ! సద్గుణనిచయధామ! 3౨ 218

చ. పనితలకెల్ల నుండిన స్వభావపు జాపల మూది చెప్పితిఁ మనుజువరేణ్య! యీభువి సమస్తమెఱింగిన నీకు ధర్మముఁ గనఁబఱుపంగ నేర్పడియుం గల్గు నె యన్యఁడు బుద్ధి నెంచి నీ యనుజనితోడఁ బల్కుకొని యన్వల నెయ్యది యష్టమానో దానినె యొనరింపుకాలమును నీ విఁకఁ బుచ్చక ప్రాణనాయకా. 33 219

తొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౦ - వ సర్గము.

రామఁడు నీతిప్రశ్నలకు నుత్తర మిచ్చుట.

చ. జనకజ భర్తపై నిఁగల చక్కనిప్రీతిని నిట్లు పల్కుఁగా విని రఘురాముఁ డెంతయును విశ్రుతధర్మమునంద చిత్తము ప్పిన మతిమంతుఁడౌటఁ దనప్రేయసిఁ గాంచి వచించె దేవి! యీ జనకునిపుత్రి వీవు మతి శాశ్వతధర్మ మెఱుంగు దెంతయుఁ. ౧౫ 220

తే. నీకు నాయందుఁ గల్గిన స్నేహభావమునకుఁ దగినట్లు హితవాక్యమును వచించితిని భవద్వివ్యవంశంబు తెఱఁగు దీన వెల్లడించితి వెంతయు వేడ్కఁ గంటి. ౨ 221

క. నామాట హితమె యగుచో, నామాడ్కిం జేయును నెదో యందులకే నేమేమి వచింపఁదగునో, యామాటం జెప్పువాఁడ ననురాగమునఁ. ౨౫

చ. సరపతు లా ర్థశబ్దము వినినం దగదంచు శరాసనంబుఁ దాల్చురు గద యందుఁ జెప్పితివి తోయరుహానన! నీవె జానకీ నిరతము సంశ్రితవ్రతులు నెన్నిని గావఁగఁ బాత్రులై మహాత్తరవనమందు నిందుఁగల ధర్మవిదుత్తము లా మునీశ్వరుల్. ౪ 223

క. అరుదెంచి తారె వన్ను, శరణుం దగఁ జొచ్చినారు సర్వజ్ఞులు భూ

సురపుంగవు లవ్వారలు, నరణ్యమున మూలఫలము ♦ లాహరీముగఁ. ౮౪
క. తినుచుండియుఁ గ్రూరులుగా,వనిఁ దిరుగు సురారికోటివలస భయంబుఁ
గని నుఖముఁబడయకున్నారయముమాంసంబుఁది నెడఁననురులుభయదుల్.

సీ. వనమున నెప్పుడు ♦ బహువిధవ్రతములఁ గావించుచు నదెట్లా ♦ కాల మొక్క
విధమునఁ బుచ్చు భూవిబుధమునీశుల భక్షించుచున్నారు ♦ పవతి వినుము
దండకారణ్యమందందు నమ్మును లట్లు దనుజులు భక్షింపఁ ♦ దాళలేక
నాయొద్ద కరుదెంచి ♦ నాయనా నుముఁ గావు మనివేడిరేను నమ్మునులపలుకు

తే. లాలకించుచు వారల ♦ యంగుళిలకును
వందనముచేసి యిట్లంటిఁ ♦ బరమ కరుణ
నన్ను మీగు తమింపుడు ♦ నమ్మతులగు
గాన నేనచ్చి నేవింపఁగాఁ నగుఁ గద. ౮౫

226

సీ. ఇట్టి యార్దులు మీరఁతే నన్నుఁ గనవచ్చి ప్రాప్తించుచుండుట ♦ నరయ నాకు;
జెప్పుంగఁ దగవంత ♦ సిగ్గు గల్గించె; నేనేమిచేయంజను ♦ నిపుడె చెప్పుఁ
డని వారియెదుటనే ♦ నాడితి నీమాట సంత నమ్మనివర్య ♦ లందఱు ననుఁ
గాంచి రామా! దండకంబునఁ గామరూపులగు రాక్షసు లనేకులు చెలంగు

తే. చుందు రవ్వార లరుదెంచి ♦ యుచితరార్థిఁ
బొందఁగాఁ జేయుచున్నారు ♦ పూన్కిమీఱ
నట్టి బాధలు లేకుండ ♦ నాదరమునఁ
గావుమా వారి నెదిరింపఁగాదు మాకు. ౧౧

227

చ. దనుజులు మాంసభక్షకు లుదగ్గులు హోమము సేయువేళలం
దును మఱి పర్యకాలములఁ ♦ దోరపువేడుక మీఱ వచ్చి మ
మ్మును భయపెట్టుచుందురు సమూహముగా నరుదెంచువారిచే
జెనువగ లొండఁ జేయఁబడి ♦ వేటొకదిక్కును లేని మానులఁ.

228

చ. అనయము సంశ్రితవ్రతుల ♦ నార్తుల దిక్కిఁక నెవ్వరంచు నె
మ్మనముల నెంచువారలను ♦ మమ్మును గావఁగ నీవె యాశ్రితా
వనచణ! రామ! యర్హుడవు ♦ భవ్యతపంబున రాక్షసోత్కరం
బును హరియింపఁ జాలుదుము ♦ పొంగుచు మేమె తలంచి చూచినఁ.

౧౩౪

క. సురవైరులఁ బొలియించినఁ, జరకాలతపంబు తఱుంగుఁ ♦ జిత్తమ్మన న
క్కరణి నొనర్పఁ దలంపము, పురుషోత్తమ! తపము కష్టపుంజాకరమా. ౧౩౫

ఉ. దానికి సంతరాయ సముదాయము లెప్పుడు నుండుఁగాన న
ద్దాని వ్యయింపఁజాలకయె ♦ తప్పక వారలు చంపుచుండినఁ
దానవులఁ శపింపక నితాంతశమంబును బూనినాము పెం
పూనిన నీవు లత్కణుడు ♦ నుగ్రవనంబున నున్న మమ్ములఁ. ౧౩౬

231

- తే. అసురపీడితులను గావ ♦ నౌను జమ్ము
దండకారణ్యమున మీరు ♦ దక్క దిక్కు
వేటికెవ్వరు లేరని ♦ వివిధవిధము
లను మునీంద్రులు పల్కి రో ♦ జనకపుత్రి! ౧౬ 232
- క. మునివరుల మాటలెల్లను, విని యీనినున్న మాని♦బృంహము గట్టం
బును బొందకుండఁ గాచెద, నని శత్రుధము చేసినాఁడ ♦ సవనీతనయా. ౧౭ 233
- క. తనువునఁ బ్రాణములుండంగను మానినిమిత్త మొప్పుఁగఁ జెప్పిన ప
ల్కును దప్పఁజాల సత్యంబనవరతము నాకు నిష్ఠమని యెఱుంగవొకో. ౧౮
- 1 నీ దనకశత్రుములకంఁటెను హెచ్చుగా నున్న ప్రాణంబునైనను ♦ వదలువాఁడఁ
దనదురెండవమూర్తి ♦ యనుజాతు, మఱి శరీరార్థభాగంబుగా ♦ నలరు నిన్ను
వదలువాఁడంగని ♦ ప్రతిప మాత్రము తప్పఁ జాలను వాస్తవజ్ఞానవేత్త
లైన బ్రాహ్మణులకై ♦ నేను జేసినప్రతిజ్ఞను దప్పుదునె గాన ♦ జనకపుత్రి
- తే. మునులు ప్రార్థింపకే పోయినను దనుజుల
నే నవశ్యము పొలియింప ♦ నౌను మునులఁ
గావఁగాఁ దగు వాగు నన్వని వచింపఁ
బ్రతినవటితి నన వేఱు ♦ పలుకవలెనె. ౨౦ 235
- క. అనఘమతి! నీపై నాకును గల స్నేహంపుబలిమిఁ ♦ గువలయనేత్రా
ఘనముగ నాపై నీకుం, దనరెడు సౌహార్దమునను ♦ దగినవిధిమునఁ. ౨౧
- తే. ఇట్లుపల్కితి సంతోష ♦ మెనఁగె నాకు
నప్రియున కెవ్వఁడైనఁ బ్రియంబుఁ జెప్ప
నెంచునే నీవు చెప్పిన ♦ హితవచనము
2 త్వన్నోపంశములకును ♦ దగును జమ్ము. ౨౧ 237
- క. జలజాతీ! నాదుప్రాణంబులకంఁటెను నెక్కువయయి ♦ పొల్తువు నీ వ
ట్టులెయైనను నే ధర్మంబుల నేఁ బూనుదునొ చేయఁ బొలఁతీ వానిఁ. ౨౨
- చ. ఒనరుపఁ బూనఁగా వలయు ♦ నొక్కవిధంబున సంచు రాముఁ డా
జనకజఁ బ్రేయసికా మదికి ♦ సంతసమొప్పుఁగఁ గాంచి పల్కి చ
య్యన సనుజన్ముతోడను శత్రురాసనముఁ ధరియించి మించు వే
డ్కును రనుణీయమై తనరు ♦ కానకునేగె విచారహీనుడై. ౨౩ 239
- పదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

1 అప్యహం జీవితం జహ్యం త్వంవా నీతే సుత్తణామ్-అనిమాలము. దీనికి గోవిందరాజులు. తనిఖోకి వీనియందుఁగల భాస మిపద్యమున సారభూతముగా నిమిడింపఁబడినదని తెలియవలయు. 2 సద్యశం చాన్ధిరూపంవ కలశ్య తజ చాత్తనః-అనిమాలము.

౧౧ - వ సర్గము.

—ఊఊ మాండకర్ణి వృత్తాంతము. ఊఊ—

క. రాముఁడు ముందుగఁ జనఁగా, భూమిజ సొగసై ననడుముఁపొంక మలరఁగా
రామునివెంటం జనియెను, సౌమిత్రియు ధనువుఁదాల్చిఁచనియెఁ బిలుందఁ.

చంపకమాలిక:—

ఇరువురు సోదరుల్ చనుచు † నింపుగఁ గన్పడు శైలసానుపం
క్తి, రహిఁ జెలంగు సద్యసతః† బహుభంగుల నొప్పుచు† మనో,
హరములు నౌతరంగిణులఁసప్పులిసంబుల మీఁద నింపుగాఁ
దిరిగెడుసారసంబులను † దివ్యములై తగుచక్రవాకసుం
దరఖగపంక్తులఁ, జలవత్తత్తులు పద్మములొప్పుమించు బల్
సరసుల; గుంపుగాఁ దిరుగఁజాలిన దుష్టులనుఁ, మదించి కా
వరమున వాడికొమ్ముల జఁనంబునఁ బోవఁగఁ జాలుశక్తిచే
బరఁగెడు కాదుదున్నలను; † బండులఁ, జెట్లచుగూల్చునట్టి కుం
జరములఁ జూచుచుఁ జనకఁజాతనుగూడియె పోయి; రిట్లు వా
రరిగిరి దూర నుంత నినుఁ † డస్తమయాద్రికిఁ బోవనుండఁ సుం
దరముగ నాల్గుదిక్కులను † దప్పక యోజనమాత్రమానమా
విరివిగట్టిపుష్కరిణి † వింశఁగఁ గాంచిరి వార లొక్కటఁ. ౫ 241

సీ. సితరక్తపద్మముల్ † చెలఁగియుండఁగ గజయాధముల్ సొంపుగఁనొప్పియుండఁ
గలహంస రాజహంసలును సారసములు జలములఁ గలయంగ † సంచరింప
సందమై నిర్మలమగుజలం బొప్పంగఁదగు దానినుండి గీతముల ధ్వనియు
వాద్యస్వనము వినవచ్చెను గాని యందొక్కరుఁడును జూడ † నుద్యమింపఁ
తే. గనఁబడకయుండె; రాముండు † కొఱుకమునఁ
దమ్ముడుఁ విసఁగాఁగోరి † తత్తటాక
విధము నెల్లను ముని దమవెంట వచ్చి
నట్టి ధర్మభృతుం గనియిట్లు లనియె. 242

చ. మునివర! చాల సద్భుతముఁ † బుట్టఁగఁజేసెడు నీమహాస్వనం
బును వినినంత దీనివిధముం దెలియందగు నన్న సంతసం
బు నెగడఁ గానఁ జెప్పఁదగుఁ † బొందుగ సంతయుఁ జెప్పవచ్చునే
ఘనుండవు నీవు చెప్పుటకు † త్కాదివిజోత్తమ! యానతీయుమా. ౯ 243

క. పరమరహస్యము చెప్పంగరానియంతటిది యిద్ది † గాకుండినచోఁ
గరుణాత్మ! యనఁగ ధర్మస్థిరమతి యాధర్మభృతుఁడు † చిత్తం బలరఁ. ౧౦
తే. ఆదరంబున శ్రీరాముఁ † డడిగె నిట్లు
లనుచు నది పుట్టినవిధంబునందు గీత,

నిస్వసము వినబడురీతి ♦ నెమ్మి తనరఁ

జెప్పఁగాఁ బూని యిటు పల్కె ♦ శ్రీరఘువర !. ౧౦౫

245

సీ. వినుము పంచాక్షరం ♦ బనఁబడు నీతటాకము సర్వకాల మిక్కరఁగి గీత,
వాద్యనిస్వసములభాసిల్లుచుండును మాండకర్ణియనెడు ♦ మాని తపము
బలిమి నిర్మించె నీనరతటాకంబును; బదివేలయేండ్లొగి ♦ వాయుభక్ష
కుండయి యూనీటనుండి తీవ్రతపంబు, నతఁ డొనరింపంగ ♦ నగ్నిముఖ్య

జే. లై న దేవతలెల్లను ♦ వ్యధితచిత్తు

లగుచు నొండొరులం గూడి ♦ యతిరహస్య

మగుస్థలంబునఁ దనులోన ♦ ననఘృణ డితఁడు

మనస్థలంబులలో నొండుగ నెడువేడ్క. ౧౩౫

246

క. ఘోరతపం బీలాగున, నాహుగఁ జేయుచుండునని యార్చిని నీ

తీరునఁ జెప్పొనుచు నను, రాదులు సంవిగ్నచిత్తులై; యాపిదపఁ. ౧౩౫ 247

సీ. మెఱుఘుదీవియలట్లు ♦ మించు దేహచ్ఛాయ లెల్లఁ వ్యాపింప ♦ నుల్లసిల్లు
నట్టి యపురసల ♦ నైదుగురను మాని, తప మడంపంగ దేవతలు పనుపంగ
నావధూమణు లేగి ♦ యమ్మునిఁదత్వంబు నెఱింగినవాని నఁదెల్లొ మోహ
సరవసునిగఁజేసి ♦ సశముగావించుకొనిరి దేవకార్యంబు ♦ సరిగఁజేయ,

జే. సంతవార లవ్హానికి ♦ ననుఁగుఁబఱ్ఱు

లైరి వారల కీతటాకాంతరమున,

నాలయమ్ము నిర్మింపంగఁనయ్యె వార,

లిందలిగృహమ్మునన్ నిల్చియెలమి మిగుల. ౧౪

248

క. మునిని దహిబలమున యా, వనమును దగఁ బొందినట్టివానిన్ మిగులన్

మనసిజుకేళులఁ దేల్పుచు, గనుచున్నా రిందులోనుఁఖంబును రామా!. ౧౪౫

మ. వనితాపంచక మిట్లు కేళి మెలఁగన్ ♦ వాదిత్రసంగీతని

స్వస మవ్వారల భూషణధ్వనులతో; ♦ సయ్య క్తమై యీవిధం

బునఁ జెల్వారి వినంబడున్ శ్రుతిహితంబుంజేయుచున్ రాఘవా

యని యాధర్మభృతుండు జ్ఞాని యనఁగా ♦ నాలించి యారాఘవుల్. ౨౦

క. విన నిది యాశ్చర్యంబొనని తగ నంగీకరించి; ♦ రచ్చడె కుశచీ

రనిచయరంజితమై వి, ప్రనికరసంపదల మిగుల ♦ భాసిలుదానిన్. ౨౦౫ 251

ఆ. ఆశ్రమవ్రజంబునఁటఁగాంచి; రాసోద, గులు మహాయశమున ♦ వెలయు రాముఁ
డవనిజాతతోడ ♦ ననుజునితోడ నా, యాశ్రమములఁ జొచ్చె ♦ సంత మునులు.

క. అతిధిగ రాముఁడు వచ్చెను, గృతకృత్యులమైతి మంచు ♦ నెలమిని భక్తిన్

హితపూజ లాచరించిరి, ట్టితిసురమునిగణముతోవసించె నతఁ డటన్. ౨౧౫

సీ. సకలమహాశ్రుశఃశ్రుంబుల నెఱిగిన శ్రీరామచంద్రుండు ధీమతుల వెలయు
నాశ్రమమండలంబందు మహామునుల్ పూజించు చుండంగఁబొదల సుఖము
వసియించియుండి యహ్వారియాశ్రమముల మురుపొకపర్యాయము నివసించి
యుండియు నుతీయు సయ్యెప్పడుతావుల కళలరాక్షసబాధలడఁపఁబోయి
తే. యందె నివసించె నొకచోట ధీమతులు మూడు

పదియు నొకచోటఁ బండ్రెండు ధీవాసివీఱ

మఱొకతావున నాలుగు ధీమఱొకనెలపు

నందు నివసించె మానము ధీమతండు. ౨౫౫

254

ఆ. ఆఱు నేడు నొకటి ధీయాపైని బాదము

మూడుపాదములును ధీమూడునెలలు

సప్తమాసములుమహాశ్రమములయందు

నందు నాతఁ డుండె ధీహయ తనర. ౨౬౫

255

క. మునుల కుటీరంబుల ని, ట్లనువుగ నివసించి మిగుల ధీహయిగ నుండం

గను బదినంపత్సరములు, వనవాసమునందుఁ గడచె ధీవరునగ నంతన్. ౨౭౫

— ధీరామండు మరల సుతీష్ణాశ్రమమునకు వచ్చుట. —

క. రాముండు ధర్మవిదుత్తముఁ డా మానుల యాశ్రమముల ధీవన్నిట వాసం
బీమాడ్కి నేసి మరలక, భూమిజతోడక సుతీష్ణమునిఁ గనవచ్చెన్. ౨౮౫

క. అరిసూదనుఁ డా శ్రీరఘునరుఁ డా యాశ్రమముఁజేరి ధీబ్రహ్మమునులచే
బరిపూజతుండై యం దా, దరిమునఁ గొన్నాల్లు గడపఁ ధీదద్దయుఁ బ్రీతిన్.

చ. శ్రమ మనఁగా నెఱుంగకయె ధీరాఘవుఁ డందు వసించి యొక్కనాఁ
డమలతపఃప్రభావుండగు ధీసమ్మునిఁ గాంచి వినీతుండై వచిం
చె మునివరేణ్యుండై తనరు ధీసద్ధతపస్వీ యగస్తున్రీఁ డీయర
ణ్యమున వసించు నంచుఁ గథ ధీలావృతఁ గొండలు చెప్పుచుండగన్. ౩౧౫

క. వినుచున్నవాఁడ మునిసర, వన మిది కడుగొప్ప చాట ధీబ్రహ్మము నివసిం
చినచో టదెద్దియో యెఱుఁగను జ్ఞానధనుం డతం డగస్తున్రీఁడు వేడ్కన్.

తే. ఏప్రదేశమునం దుండు ధీనందు సతని

పాననాశ్రమ మలరారు ధీబ్రహ్మమాని

తమ రమగ్రహమునిచి యాధీస్థలముఁ దెలిపి

పంపఁ బరివారయుతుండనై ధీవరున మగుదు. 33

261

క. మునిపతి కభివాదనముల, నొనరుపఁబోయెద; సగస్తున్రీ ధీనాగి నేవింపం
గను గోర్కి పెద్దదిగ నా, మనమునఁ జిరకాలముగ సమరియుండుఁ జామి.

క. ఆమునిపతి శుశ్రూషల, నేమమునం జేయఁజాలు ధీనిర్మలభాగ్యం
బీమేని కున్న బాగని, యోమానీ! తలఁచువాఁడ ధీసుల్లమునందున్. 3౪౫

మ. అని ధర్మాత్ముడు రామభద్రుఁడనఁగా ♦ సమ్మాట లాలించి య
మృనినాథుండు సుతీత్యుఁడెంతయును సఃష్టాదంబునం బల్కె నా
తనితో; జానకితోడ నీవును సువిశ్రానందనుం డయ్యగ
స్త్వనిఁ గానం జనుఁడంచు నేఁ బలుకఁగా ♦ నూహించుచుండందగన్.

క. దైవికముగ నీవేనను, నీవిషయము నడిగినాఁడ ♦ విక వత్సా! నీ
కావిషయమ్మును జెప్పెనె, నావరముని యాశ్రమము సుదాశ్రమమునకున్.

తే. యామ్యభాగంబున న్నాలుఁగామడలను
జనినఁ గన్పడు నానుదఃస్కనుని వసతి
యాయగస్త్వని యనుజాతుఁడతఁడతని
వనము మిక్కిలి యున్నతిఁ ♦ దనరుచుండు. 3౮౪

266

సీ. అది బహువుష్పఃఫలాన్వితంబయి బహుపక్షీనినాదనంభరిత మగుచుఁ
బిప్పలివనముగ ♦ వెలయుచు వేటొక్క ననమునం దున్న దఃప్వనమునందుఁ
బలు తెఱంగుల తామఃరల వన్నెమీఁతెడు కొలఁకులు నిర్మలఃజలమువెలయ
నుండును హంసకాఠంఁజములు చక్రవాకముల్ తనరారు ♦ వనమున నట

తే. నొక్కరాత్రి వసించి సూర్యుండు పొడువ
నవలఁ బయనంబుచేయు మయాశ్రమమున
నుండి దక్షిణదిక్కున ♦ సురుతరవన
సంతతికిఁ బ్రక్కగ నొకయోజనము పోవ. ౪౦౪

267

క. తనరెడు నగస్త్వని నాశ్రమ, వనమట బహువృక్షతతులు ♦ నజల మనోజ్ఞం
బునగుఁ దదాశ్రమమున నీవును నీతయు లక్ష్మణుఁడును ♦ బొదలెడుకాంక్షన్.

క. అలరుచు నట విహారింపం, గల; రావనసీమయందుఁ ♦ గడు రమ్యములై
పలు తెఱఁగులభూరుహములు, వెలయుఁజుమీయాయగస్త్వఃద్విజమునినాథున్.

క. కనుఁగొనఁ గోరిక కలదే, ననుచుకీర్తి! ప్రయాణఃసుయి యి త్తరుణం
బుననే చనుమా! యని య, మృనిపల్కిన నాలకించి ♦ మువ మలరంగన్.

చ. అనుజనితోడ రాముఁడవు ♦ డమ్మనిజేనికి మ్రొక్కి వీతతో
ననుజనితోడ నమ్మనికులాధిపుఁజూడఁ బ్రయాణమయ్యెఁద్రో
వను రమణీయభూరివనఃవారము మేఘమురీతి నున్న భూ
ధ్రునికరముం గొలంకులను ♦ రమ్యనదీతతిఁ బ్రీతిఁ జూచుచున్. ౪౬

271

చ. అరిగె సుతీత్యమానిసతి ♦ యాదృతిఁ జూపిన దారిఁ బట్టి భూ
వరసుతుఁడెంతయో సుఖము ♦ వర్ధిల మోదముతోడ; సంత సో
దరుఁ గని యిట్లుపల్కె నుక్యతంబులఁ జేయుచు మానవ్యచిత్తుఁడై
వరఁగు ¹నగస్త్వభ్రాతృదగు ♦ వాసవనం బిదియే చెలంగెడున్. ౪౮

272

ఆ. సందియంబెలేదు ♦ సహజ! నుతీర్ణుండ, చెప్పినట్లే త్రోవ ♦ చిహ్నములును
గాననయ్యెఁ జక్కఁగా ఫలభారంబు, వలన వంగి విప్పలులు తనరెడి. ౪౯
సీ. ఈవనంబులనుండి ♦ యెంతయుఁ బండిన పిప్పలి పండ్లదై ♦ యొప్పు కటుక
వాసన యిదె గాలివలన వ్యాపించెడు నందందు ముచులు హాఁమాదికార్య
ములకుఁ గాఁ గూర్చి రాఁసులుగానమర్చినయింధనములు పెక్కులివిగొయున్న
వీత్రోవ ముగివరకు ♦ లెల్ల ఛేదించంగ నైచూర్యమణికాంతి ♦ వఱలు దర్భ
తే. లివిగొ కనఁబడుచున్నవి ♦ కృష్ణమేఘ
శిఖర సంకాశమగుచు లేచిన మునీంద్రు
నాశ్రమాగ్నిశిఖల్ కనఁనయ్యె నివిగొ
యతనియాశ్రమమధ్యమ ♦ మగును నిదియె ౫౨

274

సీ. పాననజలముల ♦ భూవిబుధులు స్నానమాడి స్వాస్థితకునుమావళులను
బువ్వబర్జిత క్షీఁబూన్కిజేయుచునున్నవారు; సౌమ్యా'మునీశ్వరుఁడచెప్ప
విన్నమాటలరీతి ♦ విపినమం దిట నగస్తానుజు నాశ్రమ ♦ మలరు; నిశ్చ
య మ్మిమ్మునీంద్రుని ♦ యన్నయుఁ బుణ్యకర్తాభిరతుండయి ♦ యలరు నయ్య
తే. గస్త్యముని లోకహితమందుఁ ♦ గాంక్షఁ బూని
తనకుఁ గలిగిన నృత్యపుఁ ♦ దనము బలిమి
నిగ్రహించి గూదిక్కును ♦ నిఖిలజనుల
కుండఁ దగినదిగాఁ జేసె ♦ నుద్యమమున. ౫౫

275

అగస్త్యముని యిల్వలవాతాశలం బంపుట

క. మును పిట నిల్వల వాతాపినామకులు సహజు లుర్వి ♦ విబుధాంతకు లు
ర్విని వెలసిరి రాక్షసు లందు నిల్వలుఁడు నిష్ఠునాత్మతో నపుడపుడు. 276
చ. ధరణి సురేంద్రహాసమును ♦ దాల్చి సుపగుప్తభాష పల్కుచు
గర మనుర క్షి త్రాన్ధమని ♦ త్రోసురులం దగఁ బిల్చుచుండు; సో
దరుఁడును మేషహాసమును ♦ దాల్చును వానివధించి వండి భూ
సురులకు త్రాధకర్తమును ♦ జూపు చొలంగక యుండఁ జేయుచు. ౫౬ 277
సీ. భుజియింపఁగాజేయు ♦ భూదివిజేంద్రుల నంత భుజించి బ్రాహ్మణులు మిగుల
సంతృప్తులై యుండ ♦ సహజుని వాతాపి నిల్వలుం డెంతయు ♦ నెలుఁగు తనర
వాతాపి! రమ్మ జవంబున నని పిల్వ సతనివాక్యము విన్నయంత మేఁక
వలె నఱచుచు విప్రసరులు కుటుల ఛేదించుకొనివచ్చుఁ జిత్రరీతి
తే. గామరూపులు మాంసభక్షకులు నై న, వార లిరువ్వు గలిసి దుఃరావరరీతి
వేలకొలదిగ నిత్యము ♦ విప్రవరుల, జంపియున్నారు సుంతయు ♦ శంకలేక.
క. నుర లంత నగస్త్యమునీ, శ్వేరునిం బ్రార్థించి రతఁడు ♦ చని యిల్వలుఁ డా

* వాతాపి ఇల్వలుఁడు అను రక్కసులవలనఁ గలిగిన మరణమునని గ్రాహ్యము.

- దరమునఁ బిలువఁగ నంగీకరించి వాతాపిఁ గుడిచెఁ ♦ గతినాత్మఁ దమి. ౬౨
- క. అంతట శ్రాద్ధము ముగియఁగ, సంతృప్తియె మీకు మోనిచంద్రా ! యని దు
సాన్వీతుం డిల్వలుఁ డడుగఁ, సంతృప్తియెనాకుననుచుఁ త్కొనురుఁడనియె. ౬౩
- తే. ఉత్తరాపొశనం బిచ్చి ♦ యురునినాచ, మహర సోదరు రమ్మని ♦ యటచె; సంత
మునియు ధీమంతుఁ డౌటఁ దమ్మునిని బిలుచు, విప్రఘాతకునిల్వలు ♦ వేగచూచి.
- క. అలరుచుఁ బ్రహస మొనరిచి, పలికెఁ మేషతనువొంది ♦ త్వద్భ్రాతృ మహా
బలశాలి నాదు కుష్ఠి, స్థలమున జిర్ణించి 'యమని' శాంతము నొందె. ౬౪
- క. అనుజం డతఁ డేలాగున, దనుజా! వెడలంగ నేర్పుఁ ♦ దప్పెం గార్యం
బని తమ్మునిమృతిఁ దెల్పెడు, మునివాక్యము వినుచు రోషముననిల్వలుఁడు. ౬౫
- చ. ముని వధియింపఁ బూని ద్విజఃముఖ్యునిపైకే జనంగఁ బ్రజ్వల
న్మనతర తేజమొప్పు శుచిఃకల్పముగాఁ దగు కంటఁ జూచె న
ద్దనుజుఁడు దానిచే మడిసెఁ ♦ దన్నునిసోదరు నాశ్రమం బిదా
వనములు సత్తటాకములు ♦ వర్ణములై తగియున్న వీధిలి. ౬౬ 284
- క. అనుజా! విను బ్రాహ్మణులం, దనుకంపఁ దుష్కరంబి ♦ యగు కార్యం బీ
మునియన్న చేసె నాతని, యనుజుఁడె యియ్యాశ్రమమున ♦ నలరుంజుమ్మి. ౬౭
- క. అనియిట్లు శ్రీరఘూద్వహుఁ, డనుజునితోఁ బల్కుచుండు ♦ సంతట సూర్యం
డును జనియె నస్తగిరిదా, పునకుఁ సంధ్యాసమయము ♦ పాలిచెఁ ద్వరగఁ.
- తే. అపుడు వారిర్వు రచ్చట ♦ నపరసంధ్య
శాస్త్రవిధివార్చి మునివరాశ్రమముఁ జొచ్చి
యతని కభివాదనమునేసి; ♦ రంత రాముఁ
డతనిచేఁ బూజితుం డయ్యె ♦ నమ్మునియును 2౦౫ 287
- క. ఫలమూలము లిడినం దిని, యలఘుముదంబొప్పు, నాత్రియామ నచట ని
మ్ములఁ బుచ్చి తెల్లవాటిస, బలజహితుం డచ్చుకాంతి ♦ సాంద్రుం డగుచుఁ.
- క. తనరారఁగ రాముం డ, మ్ముని వీడ్కొనిపోవఁ దలచి ♦ మ్రొక్కి మహాత్మా!
చనియెఁ రాత్రి సుఖంబుగఁ, జనఁదలఁచితి నీదు నగ్రజన్మని కడకు. 2౦౬
- క. గురుఁడుగదా! మీకమ్ముని, వరుఁ డింక బోవలయుఁ బోయి ♦ వచ్చెద నాజ్ఞఁ
గరుణింపు మన్న నల్లే, గురుఁ గానంజను మటన్నఁ ♦ గోరిక లలర. 2౦౭ 290
- క. మునుపు సుతీర్ణుఁడు చెప్పిన, వనిఁ జూచుచు నాపథమున ♦ భార్యాయుతుఁడై
యనుజుఁడు పిలుంద రాఁగాఁ, జనియెఁ మునిచంద్రుఁ గాంచుఁసంతసమలర. 2౦౮
- సీ. వనమునం దచట నీవారముల్ పసనలు తాళముల్ తిమిశాఖ్యి ♦ తరువరములు
వకుళముల్ ఖదిరముల్ ♦ వరుసఁ గానుఁగుచెట్లు నిప్పులుబిల్వమ్ములింపూమిగులు.

తిందుకద్రునుములు ♦ పొందుగ వెలయుచుఁ బుష్పితాగ్రలతలు ♦ పూచియున్న
 శాఖాగ్రములనెల్ల ♦ సందు లేకుండఁగ వ్యాపించియును దగఁనతఁడు చూచె;
 తే. మఱియు బహువిధభూగుహ ♦ మండలములు
 పండలకొలంది నింపుగా ♦ నఱలుచుండఁ
 గాంచె నందొక కొన్నివృక్షమ్ములు కరి
 కరవినిష్పాతితములయి ♦ కానఁబడియె. 2౯౫

292

క. తరువులఁ గొన్నిటఁ గోఁతులు, చరియించుచు నుండఁ బక్షిసంతతి మదవి
 స్ఫురితంబై శతసంఖ్యఁగఁ, దరువుల ధ్వనిఁ జేయుచుండఁ ♦ దమితోసంతస్.
 క. తనవెంట నచ్చు శ్రీవర్ధను లత్తఱుఁ గాంచి ¹తెల్లఁదామరలవలె
 దనరారు నయనములు గల, వనజాప్తకులాభరణము ♦ పలికెం దమితోన్.

చ. తరువులు స్నిగ్ధపత్రసముదాయమనోజ్ఞములై చెలంగుట
 గరువము మాని పక్షిమృగఁకాండము శాంతము గల్గియుంట నిం
 దరయఁగ భావితాత్మండగు ♦ నట్టి యగస్త్యమునీంద్రువాస మి
 పురిసరసీను నున్నదని ♦ బాగుగఁ దోచెడి నాకుఁ దప్పుడ౯. 2౯౬

295

సీ. వింధ్యభూధ్రమును స్తంభించి యద్దాననే జగతి నగస్త్యుండఁ ♦ నద్యశంబుఁ
 బడసెనో యామునీశ్వరునియాశ్రమమిదెకనఁబడియెడి; మార్గమునజనించు
 కష్టమ్ములం దొలఁగఁజేయుచుండఁ జూ హోమాగ్నిధూమమే ♦ యొక్కరీతి
 నిందు వ్యాపించియే యొసఁగెనల్కలములువగునఁజెల్లకుఁగట్టఁబడియెమ్మగవి

తే. తతులు శాంతంబులై యున్న ♦ వతులరీతిఁ
 బతు లఱచుచు నున్నవి ♦ బ్రహ్మహాని
 సుప్రభావమ్మునఁ రాక్షసులును దీనిఁ
 గాంతురేకాని చొరనేర ♦ రింతయేని] ౨౯౭

296

తే. అట్టి మునినాయకుని దగు ♦ నాశ్రమ మిదే
 యీమహాపుణ్యకర్తకుఁ ♦ డీదెసఁ గయి
 కొనిన యప్పటినుండి యాదనుజులు పగ
 మాని శాంతగుణంబును ♦ బూని రిందు. ౨౯౮

297

క. వినుమా యగస్త్య దిక్కని, మునివేరిట నామధేయమును బొంది ప్రసీ
 ధిని గాంచె గ్రూరతరులగు, దనుజులకుం జూడరాక ♦ తా లోకములన్.

క. గిరిపతివింధ్యమ్ము దివా, కరుమార్గం బడ్డగింపఁగఁ బూనియు నే
 పరమర్షి యాజ్ఞఁ గొనుటం, బెరుగక నిల్చినదొ చూడ ♦ వింతఁగ ననుజా.

తే. లోకవిఖ్యాతకర్తుండ ♦ శ్రీకలితుఁడు
 నగుచు దీర్ఘాయువును బొందు ♦ నాయగ స్త్య

మునిది సుమ్మా వినీతనఃజ్జన నిషేవి

శంబయిన యాశ్రమంబిది ♦ ¹తగియెడి సిరి. ౮౬

300

మ. ఇతఁడే లోకసుపూజ్యుడై సుజనుడై ♦ యెల్లప్పుడుకా సాధుసం
తతికికా మేలె యొనర్చుగోరు మనమీ ♦ ధన్యాత్ముని జేరినకా
గృతకృత్యాత్ముల జేయు లోకమున నతీర్తి ర్తిం దగంజేయుఁ జ
మ్మతులంబై తగు నందె యుండి ముని నీయారాధ్యు సేవించుచుకా. ౮౭౫

క. వనవాస శేషమును నీ, తనిచెంతనె పుచ్చువాడ ♦ ధన్యమతీ! యీ
తని నిర్దగంధర్వులు, మునిసిద్ధులు గొల్చువారు ♦ ముద మలరారన్. 302

సీ. ఆహారనియతచే ♦ నమరితపన్నును గావించునతఁ డిందుఁ ♦ గల్లలాడు
వాఁడును గ్రూ రుండు ♦ వంచకుండునుఘాతకుండుకాస్త్ర మార్గంబు విడిచిస్వేచ్ఛ
వర్తించువాఁడును ♦ బ్రదుకంగ నేర రిమ్ముని మహత్వం బిట్టిదని యెఱుఁగుము
క్రతుభుజుల్ యత్తులు ♦ కాకోదరంబులు చతులు భోజనాపేక్షనిఁచుతిఁ
ఆ. గనఁగఁ జేసి ధర్మమునె యాచరింపుచు, దానిఁ గొల్పి నిచటఁదమి నివాస
మొప్పు జేసికొనుచు ♦ నిప్పుడు నున్నట్లు, వినినవాడ నిందుఁ ♦ గ నెద నిట్లు.

చ. వినుమిట సాధుచిత్తు లగు ♦ విప్రులు భక్తిఁ దపంబునేసి సి
ద్ధినిఁ గని మానుపంబయిన ♦ దేహముఁ దాల్చి దివాకరాభమై
తనరెడి వ్యోచయానసము ♦ దాయము నెక్కి దివంబునొంది, రి
మ్మునివరు నాశ్రమస్థలిని ♦ మోదమునం దముఁ గొల్చువారికిన్. ౯౨౫ 304

తే. కరుణ దివిజులు దేవయశ్చత్వములను
బహువిధములగు రాజ్యాధిపత్యములను
నిత్తు రిటఁ జేరితిమి నీవు ♦ నిపుడె మునికిఁ
జెప్పు నే నీతతోడ నచ్చి నతెఱంగు. ౯౪ 305

పదునొకండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౨ - వ సర్గము.

అథ శ్రీరాముఁ డగస్త్యాశ్రమమును బ్రవేశించుట. అథ

చ. అనవిని రాఘవానుజుఁ డహార్యతపోధనుఁ డైన యాయగ
న్యునిదగు నాశ్రమస్థలిని ♦ జొచ్చి మునీంద్రునిశిష్యు నొక్కనిం
గని నికటంబుఁ జేరి సృపకాంతుండు పం క్తిరఘుండు భూస్థలికా
దనరు దడగ్రనూనుండు ²నితాంతబలాఘ్నుండు రాముఁ డిత్తటిన్. ౧౫ 306

క. మునినాఘ నగన్యునిఁ దాఁ, గనఁ గోరి కళ త్రమైన ♦ ధ్యావుత్తికతో

డను వచ్చినాడు లక్ష్మణుఁ, డనువాడను నేను రాము ♦ ననుజుడ హితుడ౯.

క. ¹ అనుకూలుడ భక్తుండను, మునిపుత్రా! రాఘవునకు ♦ ముద మొనఁగూర్పం
గను జాలిన కృత్యంబుల, నొనరుచుచుండును సతంబు ♦ నొక్కవిధమునన్.

క. జనకునియానతి మువ్వర, ముచు మే మీ భయదవిసమును జొచ్చితి మి
మ్మనిచంద్రుని మహితాత్మునిఁ, గనఁదలఁచితి మివ్వధంబుఁగరుణఁ దెలుపుమా.

చ. అనవిని యాతపోధనుడు ♦ హర్షముపొంగగ నల్లె యంచు నా
యనకలవార్తలం దెలుస ♦ నగ్నిగృహంబునకేగె; నాయగ
న్యనిమది కెంతో సన్ముతిని ♦ నొప్పుగఁ గూర్పగఁజాలుశిష్యుఁ డొ
య్యన నటుచొచ్చి మానినినహాధిపు దువ్వునహుఁ దపోధనుఁ. ౫౪ 310

క. కని లక్ష్మణుండు చెప్పిన, యచువున రఘురామురాక ♦ సతనికిఁ దెల్ప
మనమునఁ దలంచి కరయుగమును మోడ్చి వదించె వినయమున మునివర్యా.

సీ. దశరథభూనాథతనయులు రానులక్ష్మణులు నా జనకభూకాంతుతనయ
యగు సీతయును మనయాశ్రమంబును జొచ్చి రయ్యరిసూదనులనఘనిమ్ముఁ
గనఁగోరి యున్నారు ♦ గావున నీకఁ జేయవలసినకార్యంపుభంగి నెల్ల
నానతి యిం డన ♦ నాతనివలన రాఘవుండు సౌమిత్రి భాగ్యవతి సీత

తే. వచ్చుట నెఱింగి యాతనివలను చూచి

నాయదృష్టవశంబున ♦ నన్నుఁ జూడఁ

జాలకాలంబునకు రఘునత్రమండు

వచ్చినాఁ డాతఁడు నిట రావలయు ననుచు. ౧౦

312

క. చిర కాలముచుండి హృదం, తరమునఁ గోరుచునె యంటిఁ ♦ ద్వరఁగాఁ బొమ్మా
తరుణుణి భూపుత్రియు, నిరువురు సోదరులుఁ బూజ్యతే యగుదురు సూ.౧౧

క. త్వరితముగ వారి నాచరి, సరమునకుం దోడితెమ్ము ♦ జాగేల మహీ
వరులను బూర్వమే చేర్చక, విరామముం జేసితేల ♦ విప్రకుమారా. ౧౧౪ 314

చ. అనియిటు ధర్మవేత్తయగు ♦ నమ్మనిపల్కిన జాగుసేసినం
దునఁ గయిదమ్మిమోడ్చి యిదె ♦ తోడ్కొనివచ్చెద నంచు భక్తిమైఁ
దనకరయుగ్ముఁ ముడిచి ♦ తత్తణమే చని రాముతమ్మనిం
గని రఘురాముడేడ? మునికాంతునిఁ జూడఁగ నిష్టె రాఁ దగుఁ. ౧3 315

క. తానే లోపలికేగం, గా నొ సని పల్క వినుచుఁ ♦ గడువడిఁ జని య
మ్మానికుమారునితో నృపసూనుండు కనిపెట్టి యున్నచోటికి నచట౯. ౧౪

చ. జనకజఁ గూడియున్న నృపనత్రముఁ జూపెను బ్రహ్మచారికం
త సతఁడు. స్రశ్రయం బలరఁ ♦ దరఘువర్యునిఁ బూజనీయుఁ జ

క్కనివిధిఁ బూజలం దనిపి ♦ గ్రన్నన లోనికిఁ దోడుకొంచుఁ బో
యెను; సహజన్ముతోడ మిధి♦లేశునిపుత్రికతోడ రాముఁడ౯.౧౬

317

సీ. తాను బ్రవేశించె ♦ దట్టలంబున శాంతమును గన్న హరిణాలి ♦ గనుచునంత
నయ్యశ్రమమున బ్రహ్మస్థానమును, నన్ని విష్ణుశతక్రతుఃవిధుదివాక
రులస్థానములఁ గుబేరునిస్థానమును, భగండును దేవతాస్థానమును మఱియును
ధాతృనిధాతృవాత్తస్థానములను శేషస్థానమును బ్రభాశాలియైన

తే. యయ్యనంతుని స్థలము గాయత్రి స్థలము
వసునివాసంబు, మహితుండు ♦ పాశహస్తుఁ
డైన వరుణుని స్థలము షడానసుని ని
వాసమట్టులె ధర్మనివాసముఁ దగ. ౨౦౪

318

చ. కనుచును బోవుచుండఁగ నగస్త్యమహర్షి యు శిష్యసంఘముల్
వెనుక నె రాఁగ రాముఁ గనువేడ్క నెదుర్కొనె, రాముఁ డంతట౯
ఘనతరతేజము లెల్లఁచుఁ ♦ గ్రాలు మునీంద్రులముందు వచ్చు న
మ్మునిపతి నయ్యగస్త్య సతిమోదము మీఱఁగఁ గాంచి యంతట౯. ౨౦౫

చ. సిరి వెలయంగనున్న తనచిన్నిసహోదరుఁ గాంచి లక్ష్మణా !
పరమతపస్వి వచ్చెడిని ♦ భవ్యతమాయతకాంతి రూపవి
స్ఫురితుని నీతని౯ సుకృతిపుంజతపంబులకెల్ల స్థానమై
వరఁగు నటంచుఁ జూచెదను ♦ భద్రముల్లెఁ జెలంగు నింతట౯. ౨౩

320

చ. అనుచు మహాభుజుండు దివఃపాధిపవర్చసు నయ్యగస్త్యని౯
గని పరమప్రమోదము తగం జని యాతనిపాదపంకజం
బును గరమర్ధిఁ బట్టుకొని ♦ భారితరంబగు భక్తి మ్రొక్కి శ
త్రునికరకాలుఁ డా రఘువంశుండును ధర్మవిదుత్తముం డొగి౯. ౨౦౪

321

క. కరములు మోడిచి నిలిచె౯, దరుణీమణితో మమిశ్రుతపయనితోడ౯;
ధరణీసురహానియు రఘువను నాతిభ్యమునఁ గొనుచుఁ ♦ బరవస మలర౯. ౨౦౫

ఆ. ఆననం బొసంగి ♦ యర్హపాద్యము లిచ్చి, కుశలమడిగి యిచటఁ ♦ గూరుచుండుఁ
డని వచించి యంత ♦ నగ్నికృత్యంబుల, జరపి వారికెల్ల ♦ సలిపెఁ బూజ. ౨౬౪

క. వానప్రస్థులధర్మము, బూని ఫలంబులను మూలముల భుక్తి నై
మాని యొసంగెను బిదప౯, దానే తొలిఁ గూరుచుండెధర్మ మెఱుంగుట౯.

తే. హస్తములు మోడ్చి కూర్చుండినట్టి రాము
ధర్మకోవిదుఁ గని పల్కెఁ ♦ దమి మునీశుఁ
డార్య వైశ్యదేవమ్మ సమాచరించి
యర్హము నొసంగి పూజింప ♦ నొ నతిథిని. ౨౦౪

325

క. కాకుత్స్థా! మునియగువాఁ, డీకరణి సమాచరింప ♦ కింఞాక రీతిం
గైకొని యతిధికిఁ దగు పూజాకృత్యము తోచినట్లు ♦ సల్పునయేనిన్. ౨౯

—❧— అగస్త్యుఁడు రామనకు దివ్యాస్త్రము లిచ్చుట. —❧—

*క. అన్యతపు సాక్ష్యముఁ బల్కిన, మనుజునికరణిక్ సప్తకీయమాంసమ్మునె తాఁ
దినుఁ బరలోకంబునఁ గావున నిట్టులె యతిధిపూజఁ ♦ బోలును జేయన్. ౩౦

సీ. నీవు రాజపు లోకఁ నిచయంబునకు మహారథుండవు ధర్మాచరణపటిష్ఠఁ
డవు పూజఁ గొనఁదగుదువు మాన్యుండవు రామ యిట్టి ప్రియాతిధిఁ వెన్ననీవు
ప్రాప్తించితివి నాకుఁ ♦ బరమభాగ్యంబున నని పల్కి దివ్యఫలాళిమూల
ముల సుమంబుల వసంఁబులఁ గల్గు నితరపదార్థంబులను విధి ♦ తప్పకుండ

తే. రామునకు నిచ్చి పూజించి ♦ ప్రేమ మఱియుఁ
బలికె సరపుంగవా! దివ్యభర్తృరత్న
భూషితం బిది చాపంబు ♦ భూరితరము
వైష్ణవము విశ్వోర్ధ్వసంభవము సుమ్ము. ౩౧

328

క. హరిశత్రుకరణి వెలిఁగెడు, శరమియ్య దమోఘుమగును ♦ శతధృతివత్తం
బురుతరమునుమ్ము మఱి శిత, శరసంపూర్ణములు వహ్నిఁసమభాసురముల్. 32

తే. శరము లక్షయముగనుచు ♦ సతము గ్రాల
సున్న తూణీరయుగ మిది ♦ ముచ్చు జంభ
శత్రు నిచ్చెను స్వర్ణకోశంబు భర్త
భాసురము ఖడ్గ మిది జంభఁనైరి యెసఁగె. 3౩

330

చ. సరసిజనేత్రుఁ డీమహితఁచాపముఁ బూని రణంబునందు దే
వరిపుల సంహరించి సురఁవద్యుల కుజ్జ్వలసంపదన్ మనో
హరగతి నిచ్చెఁ దొల్లి జయఁనుండఁగ నీ ధనువున్ శరంబు భీ
కరవరఖడ్గతూణములు ♦ గైకొను మింద్రుఁడు వజ్రమున్ బలెన్. 3౪

331

క. అనిపల్కి మహాతేజుఁడు, ఘనశక్తి యగస్త్యమానికాంతుఁడు శ్రీరా
మున కన్వరాయుధంబులఁ, గొనుమా యని యిచ్చి మరలఁగూర్చిం బలికెన్.

సంక్షేప సర్గము సంపూర్ణము.

—...—
౧౩ - న సర్గము.

—❧— రాముఁ డగస్త్య శ్రమమునుండి పంచపటికి బయలుదేరుట. —❧—

క. రామా! సౌమిత్రి! మీ, రీమానినితోడఁ గూడి ♦ యిటుఁమ్రొక్కఁగ నెం
తేనుది భక్తిని వచ్చితి, రీ మన్నన కలరినాఁడ ♦ నెంతయుఁ బ్రీతిన్. ౧

333

* దుస్సౌత్తివ పర లోక న్యాని మాంసాని భక్షయేత్-అనిమూలము,

సీ. మార్గంబునడుచు శ్రీసుంబున మీకు స్వేదము పోసి మిగుల బాధలఁగనంగఁ
జేయుచున్నది యిదెఁసీతయు నుకుమారి శ్రమముకోర్చికయె విశ్రాంతిఁగోరు
చున్న దియ్యెడ ననుఁటూహించ నప్తమై కనుపట్టుచున్నదీ ధీకాంత మిగుల
నుకుమారి కట్టముల్ ధీకాంతగా బాధల నందినయదిగాదు ధీసుందరాంగి

తే. పతివయింగల నెయ్యంబువలనఁ దాను
బురికొలుపఁబడి బహుదోషపుంజములకు
వాసమగు విపినమునకు ధీవచ్చియున్న
దీమె యిందెట్లు లలరునో ధీయింపుమీఱ.

334

క. నీ వవిధమును దమితోఁ, గావింపుము దుష్కరనుగు ధీకార్యము నీతో
నీవిపినమునకు వచ్చుట, నీవిమలాంగియె యొనర్చె ధీనెంతయుఁ బూనినోర

క. పెనిమిటి భాగ్యాదులతోఁ, దనరిన నలరింతు రతని ధీవశ మాతినచో
వనితలు దిగవిడుతురు సూ, గన రామా! సృష్టిమొదలుగా నెలఁతలకున్. ౫

ఆ. ఇది స్వభావకర్తృమే యగు వనితల, నునను మెఱుపుఁదీఁగెఁమాడ్కిఁ జంచ
లతను గాంచుఁ బ్రేమలత నట్టె వనలును, గానఁ గత్తివాఁడికరణినుండు. ౫౪

క. వెనుకఁ ముందుం జూడక, పని దేనిని గాని చేయుఁ ధీబాటుపడును గా
వున గరుడానిలులక మించిన వేగము గల్గియుండు ధీస్థము రామా. ౬

సీ. నీభార్యకన్ననో ధీనిఖిలదోషముల యం దొక్కడైన తేదరయ నీమె
వ్లాఘింపఁదగినది ధీసాధ్వీశిరోమణి యని యరుంధతిరీతి ధీననఁగఁదగును
శత్రునిషాదనా! ధీసరసచుతీ! గాను! సౌమిత్రితోడ నీసాధ్వీతోడ
వచ్చి యీస్థలమున ధీవనియించుటంజేసి యీయాశ్రమస్థల ధీమెల్లి నిపుడు

తే. భాషితంబయ్యె నని మునిపుంగవుండు
పల్కఁ గరములు ముకుళించి ధీప్రజ్వరిల్లు
చున్న శుచిరీతి వెలుఁగుచు ధీనున్నమానిఁ
గాంచి రాముఁడు వినయంబు ధీగ్రాలఁ బలికె. ౭

339

క. అనుజనిగుణములు భార్యా, ఘనగుణములఁ జూచి మానికాంతుఁడు వరదుం
డనఁబడు నీ నలరితి కావున ధన్యుడ నుగృహమతిని ధీబోలఁగ నైతిన్. ౮

తే. అనుగృహీతుండనైతి నెం ధీదాశ్రమంబు
గట్టుకొన నుఖమెంతయుఁ ధీగాన నగునొ
యట్టిస్థలమును జెప్పు నుయ్యది ననాళిఁ
దనరి యాసస్సుచ్చుద్ధిఁ బొంఁదనగుఁ జమ్ము. ౯

341

చ. అనవిని ధర్మచిత్తుఁడగు ధీసమ్మని యొక్కముహూర్త మాత్మలో
నన తలపోసి సర్వము నుపంబునఁ దోచుట ధీగుండై వచిం
చెను ఫలమూలనంతతిని ధీశీతజలంబుల నొప్పి రెండుయో
జనములదూరమందు మృగసంఘయుతంబగుచోటు రాజులున్. ౧౨౪ 342

క. సిరులం దులఁ దూఁగుచు నా, ధరణీయుఁ బంచవటి యనఁగఁడనరాదునుహీ
శ్వర! నీవు వీరి దోడ్పాని, యరిగి సుఖాశ్రమచదంబు ♦ సందొకచోటన్.

తే. కట్టుకొని తండ్రిచెప్పిన ♦ కరణి వాక్య
పాలనము చేయుచున్ మనోవాంఛ తీఱ
నందుఁ గ్రీడించుచుండుమా ♦ యాస్థలంబు
నీకు సుఖహేతువై యుండుఁగాక రామ. ౧౮

344

సీ. రాఘవా! యద్దశః కరఘండు కావించిన సమయమురీతి వఃసమున నుండఁ
దగినట్టి యాచతుర్దశపత్నరంబులయం దించు మించుగా ♦ సరిగెఁ జాల
కాలంబు ప్రతిన చోక్కఁగఁదీర్చుకొని నీవు రాజ్యంబునొంది మఃరలసుఖంబు
గా నుండఁగలవు రాఘవ! యా యయాతీచందమున నీజనకుండుఁతనకుఁ బెద్ద

తే. తనయుఁ డై నట్టి నీచేతఁ ♦ దనప్రతిజ్ఞఁ
దీర్చుకొనియెనుగాన ట్టితిప్రభుండు
ధన్యుఁ డయ్యెను; విను నాకు ♦ దశరథపయిఁ
గల్గు నెయ్యింబునం దఱఁకలితమహిమ. ౧౯

345

క. జరిగిన యా వృత్తాంతముఁ, బరిపూర్ణముగా నెఱుంగఁబడియెం జుష్టి
పరమకృపాకర! శ్రీరఘునర! యింకొకమాటఁ జెప్పవలసె న్నాకున్. ౧౦

చ. వినుము తపఃప్రభావమున ♦ వేడుకతోడఁ ద్వదాశయంబు నేఁ
గనుఁగొనినాడ సర్వమును ♦ గావున నిందును నన్నుఁగూడి యుం
డను దగ నస్తుతించి రఘునాథ! త్వదాశయ మెల్లఁ గాంచి పొ
మ్మని వదియించినాడను సుఖార్థముగాఁ దగుచోటి కిత్తజీన్. ౧౧

346

ఆ. ఆపనప్రదేశ ♦ మత్యంతరమణీయ, మగును వేష్క నందు ♦ సవనితనయ
విమలచిత్రమలర ♦ విహరింపఁ గలదు ల్లాఘ్యంబు దావునందెయలరునదియు.

సీ. ఆపంచవటికి నత్యంతసహిషంబునందు గోదావరి ♦ యనునదియును
బ్రవహించుఁ గావున ♦ వచజాతనేత్ర సీతయు నదిదావునఁ ♦ దాను గ్రీడ
సేయంగవచ్చు; నాఁటితి మూలఫలములు సర్వకాలం బుండు ♦ సకలపక్షి
జాతులు గలవు నిర్లసముగా విలసిల్లు నో దీర్ఘబాహు! యదొప్పుఁ బుణ్య

తే. మగుచు రమణీయమై గాన ♦ ననుఁగుఁబత్ని
యుతముగా నీవు వసియింప ♦ నొప్పు నందు
నార్తరక్షణశక్తుండ ♦ వై ననీవు
పంచవటియందె నివసింపవలయుఁ జుమ్మ. ౧౨

347

క. వినుమా! యట పసియించుచు, మునివర్యుఁడ బ్రోవఁగలవు ♦ ముందిదిగో య
వ్యవమలరు నిప్పచెట్లటఁ, గనఁబడు నో వీర! చూడఁగల వహ్వానిన్. ౧౩

ఆ. ఆపనంబునుండి ♦ యరుగు ముత్తరమున, కందు పటమహిరుహంబు గలఁ

దానికడకుఁబోవఁ ♦ దరువాత నాదారి, నాశ్రయించి ముందుఁనరిగి తేని. ౨౩౪
 క. ఉన్నతభూమియుఁ గన్నడు, నన్నెలవును నెక్క నొక్కయద్రి, పరము నీ
 కన్నులకెడుటం దోఁచు న, మున్నతనుగుణా! యనంతఁగోర్వికి జెంతన్. ౨౪
 క. విలసిల్లుఁ బంచపటి యను, స్థలమండలి వనములై ట ♦ సమధికపుష్పం
 బుల నొప్పుచుండునని ముని, పలుకఁ విని రఘువరుండు ♦ స్రవదం బలరన్.
 క. బుతవాదియైన యమ్మని, శతమఖుఁ బూజించి పాదఁసరిసిజముల కు
 న్నతభక్తి మ్రొక్కి లక్ష్యణు, సతిఁ గూడి యనుజ్ఞ వషసి ♦ సత్వరగతితోన్.
 తే. పంచపటికేగె నంత భూపతికుమారు, లిరువు రమ్మలపొదులనెం ♦ తేనిపూనిక్కి
 దాల్చి ధనువులఁ బట్టి యఁ త్తపసి చెప్పి, నట్టి త్రొన హెచ్చరికలఁనరిగి రంత.
 పదమూడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౪ - వ సర్గము.

— శ్లోక జటాయదర్శనము. ఆతఁడు రామునకుఁ దనగృతాంతమును జెల్పుట. శ్లోక—

- చ. అరుగుచు నంత రాముండు ¹భయంకర శౌర్యము దీర్ఘకాయమున్
 బరఁగఁగ నున్నగృధ్రమును ♦ బంచపటేనికటంబునందుఁ గాం
 చె; రఘుకులై కవీరు లొక ♦ సిద్ధపటద్రుమసంస్థుఁ గాంచి భీ
 కరసురవైరిగాఁ దలఁచి ♦ గాఢరవంబునఁ బల్కి రివ్వధిన్. ౧౫ 356
- చ. ఎవఁడవు నీవు ముట్టిపయి ♦ నేల వసించెన వన్న వారిగృ
 ధ్రవరము గాంచి చాలమధురంబగు వాక్తరిఁ బ్రీతిఁ బుట్టజే
 యువిధమునఁ రఘూత్తముని ♦ నొయ్యన వత్స² యటంచుఁ బిల్చి భూ
 పవరుండు మీకుఁ దండ్రియయి ♦ భాసిలు ³నాజికి నేను మిత్రుఁడన్. 3 357
- క. జనకునకు వయస్యనిఁగా, నను నెఱుంగుము వేఱుగా మఁనంబునఁ దలఁపం
 జన దనఁ బితృసఖునిఁగ నా, తనఁ దలఁచుచుఁ బూజచేసి ♦ దా నెచ్చరికన్.
 క. కులనామంబుల నడుగఁ, దొలినుండియు భూతసంతఁతులు పుట్టుట ని
 న్ములఁ జెప్పఁదలఁచి తనదౌ, కులమును జెప్పంగఁబూని ♦ కోరికఁ బల్కన్.
 క. విను మాదినుండి యిజ్జగ, మున దీర్ఘభుజా! ప్రజేశఁముఖ్యులుగా నుం
 డినవార లెవ్వరెవరో, వినిపించెద దాని విన్న ♦ వేడుక కలుగున్. ౬ 360
- సీ. వారిలోఁ గర్ణమాహ్వాయుఁ డాద్యుండగునంత విక్రీతశ్రేణులు ♦ వితతపుత్రు
 డయి శౌర్యశాలియు ♦ నగు సంశ్రయిండును స్థాణు మరీ దృష్టిఁసంజ్ఞలు మఱి
 యతిబలుండగు క్రతుఁవనువాఁడును బురుస్త్యుఁ డంగిరసుండును ♦ నటు ప్రచేత
 నుండు పులహుండు దత్తుండు వివస్వతుండు ప్రజాపతులైరి; తేజమున వెలయు

1 గృధ్రం భీమపరాక్రమమ్-అని మాలము 2 ఆజి=అజమహారాజుకొడుకు దశరథుండు,

3 విరతపుత్రుండు=బహుపుత్రులు కలవాఁడు. బహుపుత్ర శ్చ పీర్వవాక్-అనిమాలము.

ఆ. చును సరిష్టనేమి ♦ యను మఱి యొకపేర
బరఁగు కాశ్యపుండు ♦ పతియు నయ్యె
దక్షునకును గీర్తి ♦ దనరు వారణువది
మంది తనయలొట ♦ మనమెఱుంగమె. ౯౪

361

సీ. శుభమధ్యములుగాఁగ ♦ శోభిల్లుచుండిరి వారిలోఁ గళ్యపఃప్రహ్లా ప్రేమ
నదితిని దితి దనుఃసనుదానిఁ గాళిక దాన్యును మఱియుఁ గ్రోధవశ మనువు
ననలను నెనమండ్రి ♦ సంతటఁ బెండ్లాడి; యాకన్యకలఁ గాంచి ♦ యతిశయప్ర
మదమునఁ బ్రేమ నో ♦ మానినలార! మత్సములను సుతుల ముజ్జగములేలు
తే. శక్తిగలవారిఁ గనుఁడని ♦ సరసమతిని
బలుక నమ్మాట కదితి యక్షఃసనిత దితియుఁ
గాళికయు సన్మతించిరి ♦ గాని తక్కు
గల్లువారలు సన్మతిఁ ♦ గాంచరైరి. ౧౩

362

౧౪. పురుషవరా! గురుబాహూ, పరజనసూదన! మహాత్మ! ♦ నరున నదితి భా
స్కరులను బన్దిద్దట భీకరతేజుల శక్తియుతులఁ ♦ గాంచె స్వఱియున్. ౧౪
సీ. వసువుల నెనమండ్రి ♦ బదునొక్కరిని రుద్రులను నశ్వీదేవతలను నిరవురి
గనియె ముప్పదిమొగ్గులను దేవవర్ణుల నీరీతి; దితియును ♦ భూరికీర్తి
యుతులదై త్యులఁగాంచెఁ పొగిమున్నవనసముద్రములఁగూడినయాధఃరాతలం
దై త్యులపశమునఁ ♦ దనరారుచుండెను; బరనిఘాదన! హయఃపదనుఁ డనెడు
తే. తనయునిం గాంచె దనువనుతరుణి కాళి
కయును నరకునిఁ గాలకుఁ ♦ గాంచె దాన్యు
యనెడు నాతియుఁ "క్రొంచి భాసిని మఱి శుకి
శ్యేని ధృతరాష్ట్రీనిం గాంచె ♦ మానినులను. ౧౫

364

౧౫. ఈయైదుగురును జగమున, నేయెడ విఖ్యాతిఁ గాంచి ♦ యెసఁగిరి రామా!
యాయేవురలోఁ గ్రొంచియుఁ, గూర్చుడు గూబలను గాంచెఁగోరికమీఱన్.
సీ. భాసపతులఁ గాంచె ♦ భాసియు శ్యేనియు మంచివీర్యంబున ♦ మించు డేగ
లను గృధ్రములను గాంచెను ధృతరాష్ట్రీయు హంసలమఱికలఁహంసలఁ గనె
నామెయే ^౩చక్రవాఃకాహ్వయపతులఁ గనియె శుభంబగుఁగాక నీకు
రాఘవా! శుకియనుఁరమణియు సతఁగాంచె నామెయు వినతనుఁనాత్మజాతఁ
తే. గనియె; గ్రోధవశ యనెడుఁకాంత మృగిని
నల్లె మృగమంద యనుదాని ♦ హరిని భద్ర

1 ఈపద్యమందలి రామవిశేషములన్నియు మూలోక్తియలే యని లెలియఁదగు. 2 క్రొంచి, భాసిని, శుకి, శ్యేని, ధృతరాష్ట్రీ-ఈయైదుగురుకన్యలు తాన్యు యనుధానిపుత్రికలు 3 చక్రవాకాం శృభద్రంతే-అనిమూలము. ఆద్రునైవృత్తాంతానాదరప్రతిషేధాయ మధ్యే భద్రంతే ఇత్యుక్తిః-అనివ్యాఖ్య.

మదను మాతంగి శాస్త్రులి ♦ మఱియు శ్వేత

సురభిఁ గద్రువఁ గాంతయా ♦ సురసఁ గనియె. ౨౧౫

366

సీ. నరవరా! యీపదుఁగురిలోన మృగికిని హరిణగణంబెల్ల ♦ నాత్మజత్వ
మొందెను; మఱి మృగఁమందకు భల్లూకములుచమరాహ్వయంబులుజనించె
హరి యనుదానికి ♦ సతివేగమునఁ బాటు వానరంబులు సింహఁవార మట్లె
జనియించె నవ్వల ♦ విను భద్రమర కిరావతి యను కాంత సంభవముగాంచె

తే. నామెకేలోకమున మేటియై తనరెడు

నాగ మైరావతంబను ♦ నామ మలరఁ

బుట్టె మాతంగికిం గరుల్ ♦ పుట్టె బురుష

సింహ! రఘువర్య! యవ్వలఁ ♦ జెప్పవాఁడ. ౨౧౬

367

క. తనయుల శాస్త్రులియుఁ దాఁ, గ నె గోలాంగూలములను ♦ గడుభయనములై
తనరెడు వ్యాఘ్రంబుల; శ్వేతనామ్నిగ నె దిగ్గజముల ♦ దశరథతనయా. ౨౧౭

క. సురభికి రోహిణియు యశోగరిమం దగుచున్నయట్టి ♦ గంధర్వియు ని
ర్వరు పుత్రిక లుదయించిరి, *వరమశుభం బలరుఁగాక ♦ వరగుణ! నీకుఁ. ౨౧౮

సీ. అందు రోహిణి గాంచెనావుల, గంధర్వి హయరత్నములఁగాంచెనంత సురస
పెక్కుశిరస్సుల ♦ వెలయు నాగంబులఁ గనియెఁ గద్రువయును ♦ గాంచె బన్న
గంబుల, మనుషసు ♦ కాశ్యపునిల్లాలు, బ్రాహ్మణక్షత్రియఁవై శ్యశూద్రు
లని ప్రశస్తిని గన్న ♦ మనుజులఁ గాంచెను ననలయుఁ బుణ్యఫలాళిఁ దనరు

తే. వృక్షములఁ గాంచె; శుకికి నవివినత పాత్రి

యగును, గద్రువ సురసకు ♦ నగును జెల్లె

లందుఁ గద్రువ శీర్షనహస్త మలర

ధరణి భరియించు శేషుని ♦ దాను గనియె. ౩౦౫

370

క. వినత కనూరుఁడు గరుడుఁడు, తనయులు ఖలగర్వహరణ ♦ ధాత్రీరమణా!
వినుమ య్యనూరునకు నేఁ, దనయుండను శ్వేని నాడుతల్లియగుఁ జూచి.

తే. అగ్రజుండగు సంపాతి ♦ యనెడుపక్షి

వర్షుఁడు; జటాయు వసువేరఁ ♦ బరఁగువాఁడ

నేను వనవాసమందును ♦ నీవు కోరు

దేని సాయమొనర్చెద ♦ మాననీయ. ౩౦౬

872

చ. వనమున నిందుఁ గ్రూరమృగఁవారము రాక్షసు లుండువారు గా
వున నిది దుర్గమంబు ననుభోటి సహాయుఁడు గల్గియున్న ని

* రోహిణిం నామ భద్రం శే-అని మూలము. ఇది పాఠకులకుం గూడ శుభప్రదమను నభి
ప్రాయము వార్తీకని వ్యాఖ్యాత లందఁడు వ్రాసిరి.

వ్యవమున నీకు మేలు, రఘువర్య! సహోదరుతోడ నీవు నెం
దును జనినన్ ధరాత్మజను ♦ దోరపుశక్తిని గాచుచుండెదన్. 33౫

373

చ. అనవిని యాజటాయువును ♦ హర్షము మీఱఁగఁ గాఁగిలించి యా
తనిఁ దమి నత్కరించి వివిధప్రియభాషలఁ దండ్రికిం దగన్
దనకును గల్లుసఖ్యము నుదారమతిన్ వచియించునప్పుడె
ల్లను వినుచున్ నమస్కృతి నిలఁపతి బాంధవయుక్తిఁ జేసెఁ దాన్. 3౪౫

ఆ. ఆత్మవేత్త యయిన ♦ యారాముఁ డంత భూతనయ నాజటాయువునకు రక్ష
ణార్థ ముప్పగించి ♦ యతులబలాఘ్యుడై, తనరు నతనితోడ ♦ ననుజఁ గూడి.
క. ననితామణితో శలభము, ననలుండు దహించునట్లు ♦ లరులం గూల్పం
గను గోరి పండవటికిం, జని యందుం జొచ్చె నతుల ♦ సాహస మలరన్. 3౫౫

పదునాలవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౫ - వ సర్గము.

అథ రాముఁడు పంచవటియందు నివాసము చేయుట. శ్లో॥

తే. అంత రాముఁడు బహువిధాత్మ్యంతకుటిల
భుజగమృగనంకులంబయి ♦ పొలుచు పంచ
వటినిజేరి తేజంబున ♦ వఱలు ననుజఁ

గాంచి పలికెను, సౌమ్య! యిక్కడకు మనము. ౧

377

క. మునిపతి చెప్పినచోప్పునఁ, జనుదెంచితి మిదిగో కునుమఁజాలాన్మతకా
ననములు గలఁబాభాగమె, తనకుం బంచవటి యనఁగ ♦ ధన్యతమంబై. ౨
క. వనమును నెల్లడఁ జక్కఁగఁ, గనుఁగొనుమా! యాశ్రమంబుఁగట్టఁగఁదగునెం
దని చూచు నేర్పు నీకును, 'జనితో' బుట్టినదిగాదె ♦ సౌమిత్రి యింకన్. ౩౫

తే. ఏప్రదేశమ్మునన్ మనఃకెల్లరకును
సమృతంబుగ నాశ్రమస్థలము గుదురు
నద్దివై దేహికిని నాకు ♦ ననుజ! నీకు
సంతసము పుట్టఁజేయఁగాఁ ♦ జాల వలయు. 3౫

380

సీ. సన్నికృష్టంబున ♦ సరసులుండం దగు నందుఁ జాతాదివృక్షాళియలరు
చుండంగవలయు నం ♦ దొప్పువనంబులు రామణీయకమున ♦ రాజిలంగ
వలయునీతయును బూవులఁ గోసికొని వేడ్కఁగననగియుండంగఁగ్రాలవలయు
నిమ్నాన్నతంబయి ♦ నేల యుండక సుఖశయనాదులకుఁ దగి ♦ శర్మదాయ

1 జనితో=పుట్టుకతో. 2 వన మారణ్యకం యశ్రీ శ్లోరామణ్యకం యథా, సన్నికృష్టం
చ యశ్ర స్వా త్సమితృష్టమృతోదకమ్ - అనిమాలము. దీనికి గోవిందరాజులు వ్రాసినయర్థమే
యీపద్యమనఁ జెప్పబడినది.

ఆ. కముగ నుండవలయుఁగడుమెత్తగా నిను, కయును గ్రాలవలయుఁగఁగ్రుకునును
దర్భలును జలంబుఁ దన్నికటంబున, నమిధలుండవలయుఁ సరసధిషణ! ౫
క. అనుజా! యీలాటిస్థలంబును వేదకుమ యనియె రామఁ భూవిభుఁ డిటు వ
ల్కిన లక్ష్మణుండు కరయుగ, మును మోడిచి యవనిజాతఁ మ్రోల నచించెక.

1 సీ. నీకును సీతకుఁ నెమ్మి బుట్టించెడు స్థలమునయందె యాశ్రమముఁ గట్టు
మని చెప్పుడగునాకుఁననుభావమలరంగఁబరతంత్రుఁడనయ్యేఁబరగువాఁడఁ
గాని స్వతంత్రుండఁ గాను నేనెప్పుడు శతవత్సరములైనఁ హితమతివయ
యిష్టనంబున నుందుఁవేని నీదాసుఁడ నై యుండువాఁడ నట్లాట నాకు

ఆ. నింపుఁ గూర్పునట్టి యిలపయ ననక నీ, కింపుఁ గూర్పుచోటఁ నిపుడె కట్టు
మాశ్రమం బటంచుఁ నానతియిమ్ము నే, పాదసేవకుండఁ గాదె నీకు. ౭ 383

క. అనిన మహాత్ముండు లక్ష్మణుఁడను సప్తల్కులకు మోదఁమలరంగఁ జక్కం
గను నందు విమర్శించుచు, ననుపమగుణసంఘయుక్తఁ మైసస్థలంబుక. ౮

ఆ. ఒక్కచోటఁ గాంచి యురుతరరమణీయ
మయిన యాప్రదేశఁమందు నాశ్ర
మంబుఁ దనకుఁ గాఁగఁ మమతఁ గట్టించంగఁ
దలఁచి యతనిహస్తఁములను బ్రీతి. ౮౪

385

2 క. తనకయిఁ బట్టుకొనుచు నిటు, ననురాగముతోడ సౌమ్య! యనిపల్క నిట
గన నిమ్నాన్నతహీనము, గ నున్న దీ స్థలము సిరులఁ గమనీయంబై. ౯ 386

క. తరువులు పుష్పాత్మకముల, నరుదుగఁ జూపట్టి యున్నఁ వాశ్రమమిందుక
బరికించి శాస్త్రహితముగ, నకున న్నిర్మింపవయ్య! ఁ బాగుగ నింకక. ౧౦

చ. సరసిజమిత్తరీతి రుచిఁజాలము సర్వచునుండఁ దామరల్
వరున సువాసనల్ వెలయఁ భాసిలఁగా సిరి కాలవాలమై
యరుదుగ సంతసించిడుచుఁ నల్లదె చెంతనె పంకజాకరం
బు రమణ గానుపించెడినిఁ బాంకముగాఁగఁ బ్రయానుజా! యిదే. ౧౧ 388

సీ. భావితాత్మండయిఁ పజలు నగన్మృందు పలికినరీతి నీఁ పరిసరమున
గోదావరీనదిఁ కొమరారుచున్నది పూచి చేలంగెడుఁ భూరుహాళు
లంతట వెలయంగఁ హంసకారండవపక్షు లెల్లెడలనుఁ బలసియుండఁ
జక్రవాకంబులుఁ సరసతఁ గ్రీడింప నలరారుచున్నది యనుజకంఁబె;
సంత దూరముగాకఁ యంతికమునుగాక పరవ్రతతతి కనుఁపట్టుచున్న
తే. దందు మృగయాధములు చెరఁలాడుచున్న
వనియె కేకులు కూసెడుఁ హారికంద

1 పరవా నక్తి కాకుత్స్థస్ త్వయి నర్హశతం స్థితే, స్వయంతు రుచిరే దేశే క్రియతా మితి
మాం పద-అని మూము దీనివ్యాఖ్యలొనిభావసారమే యీపద్యమునఁ జెప్పఁబడినది గ్రాహ్య
ము. 2 హస్తా గృహీత్వా హస్తేన-అనిమూలము.

రాళి కనుపట్టుచున్నది ♦ యమలకుసుమ
నిదిజతరువులు వెలసెడు ♦ సాబగుమీఱ. ౧౪

389

సీ. ఆయాయి దేశంబు ♦ లందుఁ గన్నడునట్టి రజతసువర్ణతా ♦ ప్రమయధాతు
వులు చాలఁ దోచుట ♦ వలన గవాక్షము లట్లు చిత్రించిన ♦ హస్తీబృంద
మట్లు శోభిలుచున్న ♦ వనియె సాలతమాలతాలఖర్జూరామృతరువు లవియె
వనసలు జలకదంబకములు దిమిశముల్ పున్నాగము లశోక భూరుహములు

తే. తిలక కేతక చంపకములును బుష్ప
గుల్మలతలెల్లఁ దముఁ జుట్టుఁగొనఁగ నొప్పు
పలువిధములగు వృక్షముల్ ♦ బలసియుండఁ
బర్వతము లవ్వీ యెంతయు ♦ భాసిలుఁ దగ. ౧౭

390

తే. చందనకదంబవృక్షముల్ ♦ స్పందనాఖ్య
ములును బనసలు మఱియు నిఃస్పృలు ఖదిరిము
లుఁ దగు నినుమద్దులుఁ జమ్ములును బలాశ
పాటలములు నుమ్మెత్తలు ♦ పరఁగు నవిగొ. ౧౮

391

క. అనుజా! యీ దేశము పావనమును బుణ్యనమునగును ♦ బహుమృగపక్షుల్
గనఁబడుచున్నవి కావున, వనమున నీపక్షి తోడ ♦ వసియింతుఁ జూచి. ౧౯

క. అనవిని పరవీరాంతకుఁ, డనుపమబలుండై చెలంగు ♦ నాలత్కణుఁ డొ
య్యనఁ గట్టె నందు నాశ్రమమును నన్నకు మదికి నెక్కి ♦ ముదమిడుదానిక.

సీ. అనలనగతి గాన ♦ నతఁ డాస్థలంబునఁ ద్రవ్వీ గోడలు పెట్టి ♦ స్తంభములుగ
వెదుగుల నిలుపుచు ♦ వెన్నుగాఁడిని వానిపయి నడ్లముగఁ దీర్చి ♦ పరఁగ దాని
కిరుప్రక్కలను నడ్ల ♦ మేగఁగ వెదురుల నలవరించుచు వానియందు జమ్మి
శాఖలఁ దిర్యక్ష్పి సారితంబులఁ జేసి వానిరెండింటిని ♦ వల్కలశక

తే. లములు మొదలగు గట్టిత్రాళ్లను నుపాయ
మలర బంధించి యందు దర్భలును తెల్లు
మొదలయిన యాకులను సాగఁనుఁదన మొప్పు
గప్పి నేలను సమముగఁ ♦ గ్రాలఁజేసి. ౨౨

394

క. కనుఁగొనఁగాఁ దగి రమ్యంబును నయి తగు నాశ్రమమును ♦ బొలుపగుదానిం
దనయన్నకొఱకు నిర్మించెను వాసార్హమును నతఁడు ♦ శీఘ్రమ పూన్కి.

ఆ. అతివిశాలమౌచు ♦ నయ్యది పొలుపారె, నంత సినులమించు ♦ నయ్యనుజుఁడు
గౌతమికిని బోయి ♦ కడువడి జలకంబు,లాడి పద్మఫలము ♦ లాదరమున. ౨౩

క. కొని యతివేగను మరలం, జనుదెంచెను వాస్తుకల్పసరణి నచటఁ బూ
జను జేసి శాంతికర్తంబును నిర్వీరించి రాఘంపున కది చూపె. ౨౪ 397

క. జనకజతో శ్రీరాముం, డనుజుఁడు నిర్మించినట్టి ♦ యాయాశ్రమముక

గని దాని సౌఖ్యమునకు, మనమున నరుదంది సుఖనిఁనుగ్గుం జయ్యెన్. ౨౬
 మ. పరమామోదమునంది రాఘవుఁడు తత్పద్మలయశ్రీకి ని
 ర్భరమై త్రిం దగ బాఱసాచి యనుజ్ఞాఁ ధవాత్మ్య నాలింగన
 స్ఫురదుద్యత్ప్రియః బ్రీతుఁజేసి రసముఁ ధశోభిల్ల రమ్యంబునై
 పరఁగం బల్కెను నీచమత్కృతికి నాసావంతంబు రంజిల్లె జూ. ౨౭౪ 399
 ఆ. గొప్పకార్య మిద్ది ధోరి యొనర్చితి, విప్పనికిని మోదఁ మెనఁగె నాకు
 దాన నీకు నియ్యఁదగిన కానికకుఁగాఁ, గొంగిలించుకొంటిఁ ధరము సహజ.

*సీసమాలిక:—

చెప్పకయున్న నాచి త్తవృత్తి నెఱింగి క్రీడకు యోగ్యమా ధృహము గట్టి
 తివిగాన భావజ్ఞఁడవు నీవు లక్ష్మణ! చంద్రతారాబలసరణి మీఱ,
 జనకుండు గట్టిన ధన్యమూరితిని, వరుస నెఱుంగుటపలన నీవె
 యగుదు కృతజ్ఞఁడఁ నవనీశపుత్రుఁడ వయ్య నీకొక్కగృహంబుఁ దగిన
 యట్లు నిర్మింపకఁ యన్న కానందమెట్లగునో యల్లె రచించి యనవరతము
 కైంకర్యమునకు నై ధాదియుండుట ధర్మవేత్తవు నీవిట్టి యుత్తముఁడవు
 కానఁ బున్నామకాఖ్యను బొల్పు నిరయంబునుండి కాపాడుటనొప్పుఁ బుత్ర
 శబ్ద మద్దానికిఁ సరిగ నీవుండుట ధర్మాత్మఁడైన నాతండ్రి మృతుఁడు

తే. కాఁడు జీవించియే యున్నవాఁడటంచు

నాకుఁ దోచుచు నున్నదనంగ లక్ష్మీ

వధనుండగు రాముండు పలుకునట్టి

నాకృత్యముల వినుచుండె నాభక్తుఁడంత. ౨౯౪

401

చ అనుజన కిట్లు చెప్పి బహుశామల సత్ఫలరమ్యమెన యు
 వ్యసమున నాప్రదేశమున సావంతము నిశ్చలవృత్తినొప్పు నె
 వ్యసమున కెంతోప్రీతి రఘుమండనుఁ డందు చేసిందియుండె న
 య్యనుజుఁడు ధర్మసత్త్వియు మహాదరణంబునఁ దన్నుఁ గొల్వెన్. 3౦౪ 402

క. నిరతము ధర్మసావంత, స్ఫురణం బెంపొందు రామభూపతి యట ని
 ర్జరలోకమందు నింద్రుని, కరణి సుఖరీతిఁ గొంతకాలం బుండెన్. 3౧ 403

పదునై నవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౬ - వ సర్గము.

అథా హేమస్తర్త సర్గనము. అథా-

క. అచ్చట నిట్లు మహాత్ముఁడు, ముచ్చటగ నసించి యుండఁ మోచంబుచు దా

* భావజ్ఞన కృతజ్ఞన ధర్మజ్ఞన చ లక్ష్మణ, త్వయా పుత్రేణ గర్వాత్ నసంపృత్తః పితౄ మమ-
 అనిమూలము. దీనికి గోవిందరాజులు వ్రాసినభాషములన్నియు నిటఁ జేర్పఁబడినవిని యెఱుంగునది.

హిచ్చుగ నిడు హేమంతము, వచ్చె శరత్కాల మేగెఁగై భవ మెసఁగె. ౧
క. తెలతెలవాఱఁగ నొకనాఁ, డలరఘునందనుఁడు రమ్యమౌ గౌతమికి
మృలనేగె న్నాన మొనరువ, నలఘుపరాక్రముఁడు రాముననుజుఁ డడఁకువ.

చ. కలశము చేతఁ బూని యలఁత్యైసుతయుం జనుదేర రమ్యశై
వలినీఁ బోవుచుండి రఘువర్మనితోఁ బ్రియమార నిట్లుగాఁ
బలికెఁ బ్రియంవదా ! యెది భవన్మతికిం బ్రియమానా దేవచే
త లలి నలంకృతంబగు విధంబున నబ్జము వెల్లుచుండునో
యల తుహినర్తు విప్పు డలఁరారె మనోహరీతి రాఘవా. ౪ 406

చ. జనుల శరీరమల్ తుహినఁనంగను మొప్పుట గట్టివాటి యుం
డును, బృథివీతలంబు కడుఁనూతనసస్యమనోహరంబుగాఁ
గనఁబడు, ముట్టసాధ్యములుఁ గాక జలంబులు శైత్యమొందు, న
య్యనలుఁడు సర్వసమృతమునంగి చెలంగెడు నిష్ఠుఁడై తగె. ౫ 407

సీ. నవధాన్యముల సుజఁనస్తోమము భుజింపఁదలఁచి ముందుగఁ జేయఁవలసినట్టి
యాగ్రయణములచేఁగి నృపిత్వదేవతలచు బూజనీసి, కాళమున నాగ్ర
యణము నిర్వృత్తిఁచి యపగతసాపులై యుందురు జానపదోత్కరంబు
మిగులఁ గామోద్రేకము గలిగియును రుచిగోక్షీరములఁ దారుఁగోరినట్లు

తే. పడయుచుందురు, రాజులుఁ పరుల గెలువఁ
గోరి రణయాత్రయందునుఁ భూరికుతుక
మలరఁ దిరుగుచునుండు రహస్యతీయను
దక్షిణంబున నివసించిఁ తాఁ జెలఁగుట. ౬ 408

*క. తిలకము మోమునఁ బెట్టని, లలనామణివోలె భాసిలకయున్నది యి
మ్ము నుత్తరదిక్పతి; యో,యలఘుగుణా! రామచంద్ర! యార్తశరణ్యా. ౮

సీ. ప్రకృతిచేతనె మంచుబలసియుండును నిప్పు డది దక్షిణాయనంబు సూర్యుఁ
డతిదూరగతుఁడౌటఁ సతిశయముగ హెచ్చి హిమవంతనునానుమెల్లభంగు
లను సార్థకమ్ముగాఁ దనరినదా నిది సువ్యక్తమే యగుఁ జమ్ము రామ !
యీదివనంబులఁ నిపుడు మధ్యాహ్నము లింపుగా వేడిమి యెల్లచోట్ల

తే. సోకుచుండుట మిక్కిలిఁ సొంపుఁగూర్చు
చుండుఁ గావున నెడలోఁ నొగిఁ దిరుగుట
హాయిగా నుండు దివనంబుఁ లర్కుఁ డంత
తివ్రముగ నుండమిని సుఖతృప్తిజేయు. ౯ 410

క. జలములు నీడలు తగ నిం,పులఁ గల్గింపకయె యుండుఁ బోలఁగ శీతం
బలవడుటవలన; నీదినములయం దర్కుండు నృదుతఁముండు వెలయు.

- ఆ. మంచుగురియుచున్న ♦ దించుక నందులే, నట్లు చలియు హెచ్చ ♦ సమలమారు
తాళి వీచుచున్న ♦ నడవులలో నున్న, వారు చలికిఁ జివికి ♦ బయటరాక. ౧౦౫
- ఆ. ఎచట నున్నవార ♦ లచటనే యుందురు, గాన శూన్యములయి ♦ కానలేల్లఁ
గానఁబడెడు, నందుఁ ♦ గాపురమున్నట్టి, జనులు తుహినబాధఁ ♦ గ నెడువారు.
- సీ. బయల నీరాత్మలఁ ♦ బండియుండరు జనుల్ పుష్పతారక గల ♦ పున్నమ యిటఁ
బ్రసృధానము నుమ్ము ♦ ప్రా లేయమున రాత్రి కాలము బూడిదఁ ♦ గప్పినట్టి
వన్నెఁ జెలంగును; ♦ వాయువుల్ శై త్ర్యముగా వీచుచున్న విఁక్కాల్ మందు,
జాములు పొడవులై ♦ సాగుచున్నవి; చంద్రునకుఁగలయట్టి సౌంధర్యమెల్ల
- ఆ. భాస్కరునకుఁ జిక్కెఁ ♦ బరమహిమావృత, నుగుచు నెట్టఁబాటి ♦ యాత్మ బింబ
ముండుటన్ దలంప ♦ నొగిని నిశాస్సాంధ, మైన యద్దమట్టు ♦ లలరఁడు శశి.
- చ. హిమమునఁ గప్పఁగాఁ బడిన ♦ దే యగుటం దలపోయఁ జంద్రి కా
సునుహితపూర్ణిమానిశయు ♦ శోభిలకున్నది కాన నిద్రి య
ర్యముని నురీచులం గనలి ♦ యారయ నల్లఁదనంబుఁ గన్నయీ
క్షుమసుతవోలఁ గన్నడఁడిఁ ♦ గాని యొకింతయుఁ గ్రాల ది త్తజ్జీ. ౧౪ 415
- సీ. పడమటిగాలి స్వ ♦ భావంబుచేతనే
చల్లఁగాఁ దనరు నీ ♦ సమయమందుఁ
దుహినశీకరములఁ ♦ దోఁగుట నీ ప్రభా
తమునందు ద్విగుణశై ♦ త్ర్యమున మించి
పొలయుచున్నది; యడ ♦ పులు బొప్పసంఘన్న
ములయి గోధుమలు య ♦ వలు సమృద్ధిఁ
దనరఁగాఁ గ్రాంచప ♦ ష్ఠీనికరములు నార
సములును గూయ భా ♦ స్కరుఁడు తూర్పు
- ఆ. పర్వతమును జేరు ♦ పట్టున సొంపుగఁ, గానఁబడెడు; చక్కఁ ♦ గా ఫలించి
స్వర్గ కాంతి మించి ♦ సంపూర్ణ తండుల, ములను గూడి యగ్ర ♦ ములును వెలయ.
- క. వరిపై రులు ఖడ్గారకు, జరమృకుసుమ ప్రభలకు ♦ సామ్యము గనుచున్
బచవున వంగుచు నెంతయు, నరుదుగఁ గన్నట్టుచున్న ♦ వార్యమహేంద్రా.
- క. అతిశీతలతుహినకణ, ప్రతతియుతంబయి మయాఖ ♦ వార మలరఁ దీ
క్లృతమాని యెంతకు నిశా, వతివలఁ జల్లఁగ నె తోఁచు ♦ భానుఁడు కంటే. 418
- సీ. అగ్రావ్యాహుపమై ♦ యాతపము దినపూర్వాష్టమునందొప్పి ♦ యంగమునకు
హాయిగా మధ్యాహ్నా ♦ మందుండి యించుక యెట్టఁగాఁదెల్లఁగా ♦ నెనఁగిధరణిఁ
గనఁబడుచున్నది ♦ కానసంబులనేల ప్రా లేయసి క్తశా ♦ వ్యలయుతంబు
నయి లేతయండ్లపై ♦ వ్యాపింప వెలయుచునున్నది, వనగజ ♦ మురుతృషార్త
- ఆ. మగుచు మిగులశీతముగ నున్న తెలివీటి
మెలపుమీఱఁ దాకి ♦ మిగులఁ జల్లఁ

దనమునకు సహింపఁ ♦ దనకు శక్యము గామిఁ

గరము నీడ్చుకొనెడుఁ ♦ గనుము రామ. ౨౧

419

ఆ. అప్రగల్భులెల్ల ♦ ననికే బూనినయట్లు

జలసతత్రు లివ్వ ♦ నలిలనికట

మందుఁ గూరుచుండి ♦ యతిశీతమున కుల్కి

యుదకమందు దిగక ♦ యున్నవిచట. ౨౨

420

చ. వనతతు లంధకారముల ♦ వైఖరి సాంద్రముగా హిమాంబువు

ష్టి నిగుడ నిశ్చలత్వమును ♦ జెంది తుపారతమస్సమాయుతిం

గని కునుమాళితేక పయి ♦ గట్టిగ దుప్పటి గప్పి నిద్రపో

వుచరునిరీతి నున్నయవి ♦ భూరికృపాయతది త్తపంకజా. ౨౩

421

నీ. తై నలినీగతఃసలిల మావిరిచేతఁ గప్పఁగాఁ బడినది ♦ కడుఁ దుహినము

గ్రమ్మ సారసపక్షిః కాండముల్ కూఁతలవలనచే తెలియంగ ♦ వలసియున్న

సవ్యానితీరంబు ♦ లంగలియిసుకయు హిమసమాసి క్తమై ♦ యెసఁగె నిపుడు

హిమపతనంబున ♦ నినుఁడు మార్దవమును బొందుట శీతంబు ♦ పొదలుచుంటఁ

తే. బర్వతంబులపయినున్న ♦ స్త స్తరముల

యందుఁగల నీరుకూడ విఃపాథమగుచుఁ

ద్రాగుట కశక్యమై యున్న ♦ దీగతి నిటఁ

జూడుమా రానుజనపాల! ♦ శుభదశీల!. ౨౪

422

క. జరచే జర్జరితములై, యరవిందము లొప్పుకుంట ♦ సవగతమృదుకే

సరకృ కమ్ము తొటఁ, గరము హిమధ్వస్తనాళః కాండము మిగులఁ. ౨౫

నీసమాలిక:—

సరసులు గ్రాలక ♦ విరహితశోభచే

నున్నవి; యని యిట్లు ♦ లోగి సమస్త

దనుజవీడయు, సాధుఃజనసంక్షయంబును

శతమఖుబాధ యచ్చరలవీడ

రామునికరుణయు ♦ రామునిరాకచే

వేదఘోషములును ♦ వెలయుచుంట

యును, వృద్ధులును రాఘవపునకు మ్రొక్కఁగ నెంచు

టయును రాక్షసుల యాటంకము లిక

నోర్పుట యేలనియును దానపులశక్తి

యడఁప కూరకయుండ ♦ నగునె యనెడు

* సభాంతి కవులాకాశః-అనిమాలము. దీనికి ముందు హేమంతర్తువును న్నించు శ్లోకముల కన్నింటికి గోవిందరాజులు వ్రాసినయభిప్రాయములన్నియు నీసీసమాలికయందుఁ జెప్పఁబడినవిని యెఱుంగవలయు.

భావము రాముక్యపారస మతిశయ
మనియును దివిజసంఘాధినేత
భయమంది భోగైకచరత మానుటయును
మునుల తపోభంగమును వనచర
దైన్యము, మానులదైన్యము, తపసుల
సావంతదుగిఖమ్మును * వరుసఁ దుహిన

తే. కాలవర్జనహంబుఁగా నెఱుంగఁ
జెప్పి యవ్వల నిట్లని * చెప్పె మరల;
నిట్టితఱి ధర్మవేత్తయై * యెసఁగి పురుష
తిలకుఁడును నగు భరతుండు * దీప్తమూర్తి. ౨౬

424

చ. నిను నెఁజఁబాసి దాననగు * నిర్భరదుగిఖమునకొ ద్వితాత్తభ
క్తిని బురనుండు దాను నియతిం దనముం బొనరించుచున్నవాఁ
డని మఱియుకొ వదించె, నతఁ * డప్పురియందు నృపత్య, మేను రా
జుననెడు మానముకొ వివిధశూరజన్వార్తసుఖాళి మానుచుకొ. ౨౭ 425

క. మునివేషంబున వల్కములను జటలను దాల్చి సత్ఫలంబుల మూలా
ళిని దినుచు వట్టిబయలకొ, ఘనశీతమహిం బరుండు * త్కౌపతితిలకా. ౨౮ 426

క. అనుదిన మీవేళకుఁ దా, మునుఁగుటకై సరయువునకు * ముఖ్యప్రకృతుల్
తనుఁ గొలిచి రాఁగఁ బోవును, బని పూనియె, భక్తిమీఱ * భరతుండు రామా.

సీ. తండ్రియు నీవు నాతని నుపలాలించ సత్యంతసుఖవృద్ధి * నమరి, నీదు
కనుఁబాటునకుఁ దాళఁగా లేని సౌకుమార్యము నగ నీనుఁ గూడిహాయిగాఁగ
వసియింపఁదగి, యిట్టివాఁడగు భరతుండు * ననవిధవతఁ గలఁనారు లితర
జనముఖంబులఁ గనుఁగొనకుండ నదికెట్లు చనుదురో కై కకుఁ * దనయుఁడౌట
నితనిమూలముననే * యిన్ని యనర్థముల్ కలిగె నంచని జనుల్ * పలుకుదురని

తే. వెఱచి వేకువనేపోయి * విహ్వలమతి
సరయువున నెల్లు ముచ్చునో * సరసిజేక్ష
ణుఁడును వీరుండు శ్యామతఃకుండును సింహ
మధ్యముండు, పూజనీయుండు * మానధనుండు. ౩౦ 428

క. పలువిధములైన ధర్మంబుల నెఱిఁగినవాఁడు సత్యముం బల్కెడువాఁ
డల భరతుండు నిషేధంబులగు క్రియల్ సేయ సిగ్గుఁబూని చరించుకొ. 3౧

* నవనైధన్యః క్రియః మనుష్యసంచారా త్పూర్వమే మనుష్యముఖ మనవలోక యంతోన్య
గచ్ఛంతి తథాయుషి కైకయాపుత్రోఽనుం ఏతిన్నిమిత్తవినానృద్ధతి జనావత్కృంతితీ భీత్యా
అపరరాత్రే మ్నేషగచ్ఛంతి-అని గోవిందంబులు వ్రాసినభానమే యిటఁ జేర్చఁబడినదని తెలియఁ
దగు.

సీ. ఇంద్రియాశిజయించి ♦ యింపుగాఁ బల్కుచు నుండరదేహుడై ♦ శుభదదీర్ఘ
బాహుడై, పరవీరః పౌరుషాంతకుండయి తనరారు నిట్టి యితండు సకల
భోగంబులను వీటిఁ ♦ బుచ్చి, జ్యేష్ఠుడనగు నిన్నెల్లవిధముల ♦ నిశ్చయముగ
ననుసరించినవాఁడు; ♦ ఘనమనీషుండగు త్వతోన్దరుఁడు నీవు ♦ వనిఁ దపస్వీ
తే వేచమును బూని యున్ననీవిధమున సతఁ
డాదరంబున మునివేష ♦ మలసరించు
కొనుటచే న్వర్గమును గొల్లఁగొన్నవాఁడై
యగుఁ జూపి, రామచంద్ర, యౌర్వగుణసాంద్ర. 33

480

క. జననీస్వభావమును వే, జను లొగిఁ బూనుదురుకాని ♦ జనకుస్వభావం
బును బూనరనెడు నానుడి, వినఁబడుఁగద యెల్లచోట్లఁ ♦ బృథ్వీస్థలిలోక. 3౪
క. జనకుస్వభావంబునె నీ, యనుజుఁడు పూనుటను లోక ♦ మందలి యామా
టను జేసె నసత్యముగా, వినుమా యొకమాట రామ! ♦ వినులగుణమణి.

సీ. దశరథస్థాప్తశీతశల్లజం దెవతికి భర్తయో నాధువా ♦ భరతుఁ డెవతి
కిని దనూజాతుడై ♦ తనరునో యాకై క కిట్టిదుశ్శీలమండెట్లు గలిగె
నని ధార్మికుండగు ♦ ననుజుఁడు లక్ష్మణుం డన్నయందున్న స్నేహమున నిట్లు
పల్కుచుండఁగ రఘువరుఁ డంబదూషించుటనునై యెఱుఁగఁ ♦ యనుజుఁగాంచి
తే. వత్స! మధ్యమజననిని ♦ బల్కురాదు

నుంతయును నిట్లు; పూర్వము ♦ శుభదలీలఁ

బల్కుచున్నట్టి యిత్యోకువరుని భరతు

వార్తనే చెప్పమా! యదె ♦ భవ్యతరము. 32

483

క. వనవాసమున దృఢవ్రతమును బూనిన నై న నేను ♦ మునుకొని యనుజా
తునియందలి స్నేహమున సతనిఁ దలఁచుకొనినతటి మది ♦ తల్లడమందుక. 3౮
చ. భరతుని చారువాక్యములు ♦ భవ్యములై మధురంబులై మనో
హరములునై సుధాసమత ♦ నంది ప్రమోదము నిచ్చుచుండు నే
నరుదుగ వానినేఁ దలఁతు ♦ నయ్యవి చిత్తముఁ బల్లించింజే
యు, రఘుకుమారకా! విను మఁటొక్కటి చెప్పెద నాదుభావముక. 3౯ 485

క. భరతుని మఱి శత్రుఘ్నుని, నిరుపమవీరుండవైన ♦ నిన్నును సీతా
తరుణిని నందఱ నెపుడెక్కరణిని దమిఁగూడి యుండఁ ♦ గలనొ యెఱుంగక.

సీ. అనియిటు భరతుని ♦ యందలి స్నేహంబునను బెక్కురీతుల ♦ వనటఁ గుంది
పలవించుచును రఘువరుఁడు గోదావరి కేగి సౌమిత్రిని ♦ నింతిఁ గూడి
యభిషేక మొనరించె ♦ సంతటఁ బితరులకును దేవతలకును ♦ మనసులు ప్రియ
మును బొందుచుండంగ ♦ సనుపమవిధి మీఱ జలతర్పణములు ♦ నల్పియుదయ

* భరతేన మహాత్మనా, శత్రుఘ్నేన చ వీరణి ర్వియా చ రఘునందన-అని మూలము.
చకారణ సీతా సముచ్చయ-అని తనిష్కోక. దీని ననుసరించియే సీతాశబ్దము ప్రయోగింపబడినది.

ఆ. మందినట్టి భానునల్లె సంధ్యాదిదేవతల సాధుభక్తి ♦ వసుసమంత్రముల నుతించి రంత ♦ నలరాముఁ డింటిని, ననుజఁగూడి యమ్మహానదిఁ దగ.

*క. కృతమజ్జనుడై గిరిరాట్నుత నందినిఁ గూడి సకలశుభగణయుతుడై ప్రతిలేనిశంకరునివలె, నతిశయముగ వెలిగె నజ్జనాల్లిప్రియుడై. ౪౩ 438
పదునాఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౭ - వ సర్గము.

— ఖిఖి శూర్పణఖ వచ్చుట, సంభాషణము. ఖిఖి —

క. సీతయు రాముండు నుమి, త్రాతనయుండు స్నానమాడి ♦ తనువాతను శ్రీ గాతమితటమున నుండియె, ఖ్యాతాత్మతపోవనమున ♦ కరిగిరి వేష్యుఁ. ౧
సీ. ఆశ్రమంబున కేగి ♦ యనుజయుతుండయి బ్రహ్మయజ్ఞాదులై ♦ పరఁగునట్టి పూర్వాష్టకర్తముల్ ♦ పొందుగ నొనరించి పర్ణశాలను రఘువరుఁడుచొచ్చి; యచట మహామునీం, ద్రాగ్నితుండై తనతమ్మునితోఁగూడి ♦ తమిసుఖముగ మ్రుండుండి యాయాయిపూజోన్వీదంతములఁబల్కుచుండెను; దీర్ఘశాఁహుండఁగురాతే. డందు సీతాసమేతుండు ♦ నగుచుఁ జిత్రయనెడుతారకతోఁ గూడినట్టి చంద్రువలెఁ బ్రకాశించె నాయాయిభవ్యగాధలందుఁ దగిలినమది నాతఁ ♦ డందు నుండ. ౪౪ 440

క. అక్కడికి నేవీచ్చమీఱఁగ, రక్కసి యొక్కతుక వచ్చె ♦ రక్షోవిభుండై యుక్కునఁదగు రావణునకు, నక్కామిని భగిని శూర్పణాహవ్యయ యదియశా.
క. సురనన్నిభుడౌ శ్రీరఘువరుఁ గని చేరంగ నదియు ♦ వచ్చి నిడుదయా సురమున, దీర్ఘభుజంబుల, నరసిజపత్రేక్షణములఁ ♦ జంచద్వ్యతిచే ౬౪ 442

సీ. ఆజానుభవముల, ♦ నతిసుందరంబగు మోమున, వెలసి నఁవ్వైద మొనఁగు దర్శనంబున నొప్పి ♦ దర్పగజాభవిక్రాంతయానంబులఁ ♦ గ్రాలి జటలగుంపును ధరియించి ♦ కోమలగాత్రుడై బలవిశేషంబునఁ ♦ బరఁగి రాజలక్షణనముదయఁలఱి తుండయి నల్లఁగలువరేకులవంటి ♦ కాంతిమదనతే. సమనుతేజస్సు వెలయంగ ♦ శక్రబోలి యున్న శ్రీరాముఁ గాంచి యాఁయగ్రదనుజ కాంత మదిలోన నెంతయుఁ ♦ గామ మడర మోహమందెను, మదిలోని ♦ యూహపాలయ. ౯ 443

చంపకమాలిక:—

కనఁదగు మోమువాఁడు రఘుకాంతుండు దుర్ముఖ యద్ది గుండ్రనై ననడుము, సోగకన్నులు కళనంగలవాఁ డతఁ డామెయొ కనుం

* కృతాభిషేకో గిరిరాజపుత్ర్య రుద్ర స్సవందీ భగవాన్వేదః-అని మాలము.

గొనఁ బెనుపొట్టయున్ వికృతిఁ ♦ గొల్పెడు కన్నులు గల్గియుండు, మె
త్తని నునుకొండుకల్ వెలయఁ ♦ చా నలరారు నతండు రాక్షసాం
గనయును దామ్రమూర్ధజనికాయము గల్గిన దెంతొసంతసం
బును దగ నిచ్చు నాకృతిని ♦ బొందినవాఁ డతఁ; డద్ది స్తూరమా
తనువున నొప్పు జారునినదంబునఁ బొల్పెడువాఁడు రాముఁ; డా
డనుజకుమారి భీనునినదంబున నొప్పుచునుండు రాఘవుం
డనుపనుయాననస్ఫురణ ♦ నుందినవాఁ; డది దారుణాకృతిం
గని జరతావిశీర్ణతను ♦ గాంచిన; దాతఁడు మంజుభాషి, యం
గనయు వికారభాషిణి, నికానునుశీలము గల్గువాఁ డతం
డనుదిన మెన్నదుష్టచుగు ♦ నాచరణంబును బూను నద్ది; యిం
పునిడెడుదర్శనంబుగల ♦ భూవతి యాతఁ డసహ్యదర్శనం
బునఁ దగునద్ది యిట్లు కనఁబోలని యాసురపుత్రి యెంతయున్
గనఁదగి యున్న రాఘవునిఁ ♦ గాంచి యనంగవశంగతాత్మయై
చని నికటంబుఁ జేరి మది ♦ సంతస మొప్పుఁగఁబల్కె నివ్వీధిన్. (౧౨ 441

క. మునివేషంబున జటలం, కనరుచుఁ గాముకునిరీతిఁ ♦ దారయుశుఁడవై
నునుజేంద్రరూపమున నీ, ఘనశరచాపములఁ దాల్చి ♦ క్రాలెన విచటన్. ౧౨౪

క. దినుజులు మెలఁగెడు నిచటికిఁ, జనుదెంచితి వెట్లు నీవు ♦ సరగున నిట రాఁ
బనియేమి? యిద్దియంతయు, వినఁపింపుము నాకుఁ దత్త్వవృత్తాంతంబున్.

క. అనినఁ బరంతపుఁ డతఁడా, వనితోక్తుల నాలకించి ♦ భవ్యమనీషం
పనరారుఁ గానఁ దనవా, ర్త సంతయుం జెప్పుఁబూని ♦ దా నిట్లనియెన్. ౧౨౫

సీ. అత్రమెప్పుడు రాఘవున కిష్టముగ నుండునేరదు గద మునఁనియతవృత్తి
గాశ్రయించి తపోవనాంతరమున నున్నతటిని స్త్రీజనముచెంతను నసత్య
మది విశేషించి నాకప్రీతికరమంచుఁ జెప్పంగవలయునే ♦ షీతితలమున
సమరవిక్రముఁ డైన ♦ యట్టి దశరథుఁడన్ ధరణీశుఁడుండె సంతనికి నేను

తే. సగ్రపుత్రకుఁడను రాముఁ ♦ డనుచు నన్ను
జనులు పిలుతు రితఁడు నాకు ♦ ననుజుఁ డగును

నితనినాసుము లక్ష్మణుఁ ♦ డెపుడు నన్ను

ననుసరించియె వర్తించు ♦ నాచరమున. ౧౭ 448

క తరుణి యిది నాకళేత్రము, పరఁగుని సీతాహ్వయమున ♦ వై దేహియె సూ
తరుణి! నాజనకుండగు, ధరుణీశుం డాజ్ఞ సేయఁ ♦ దల్లియుఁ బలుకన్. ౧౨

చ. జనకుని వాక్యపాలనమె ♦ చక్కనిధర్మగుటంచుఁ జేయఁగా
మనమున నిర్ణయించుకొని ♦ మానితమా మునివర్తనాకృతిం
గనఁదగుధర్మముం బడయఁ ♦ గా నిటునచ్చితి సిన్పెఱుంగఁ గో
ర్కిని గనువాడ నీ వెవరికిం దనుజాతవౌ తల్లి యెవ్వతో. ౧౯ 450

సీ. ఇంతగా సొగసైన * యీయంగమునఁ బొల్చు నీవు రాక్షసివని * నిర్ణయింపఁ
గాఁ జాలకున్నాడఁ * గాంతరో! యిచటికి నేలవచ్చితివి సీ*వీషయము
నర్వము నిజముగా * సరగునఁ జెప్పుమా యనిన రామునివాక్య * మాటకించి
కామార్తినీం బొంది * కరఁగినమదితోడ నద్ది యిట్లనిపల్కె * నాలకింపు

తే. మున్నదున్నట్లు చెప్పెన * నోరఘవర !

విషయచుంతయు నాయది * వేడ్కమీఱ

రాక్షసాంగన నేను శూర్వక్షుభ పేరు

కామరూపిణి నాపేరు * కడు భయదము. ౨౧౫

451

చ. వనమున నిందు నొక్కతినె * వారక నేఁ జరియించుచుందు స్వే

చ్చును బలశాలి విశ్రవను*న త్తనయుండయి విక్రమంబున

దనరిన రావణుం డసుర*తల్లజుఁ డన్నయె సుమ్మ, నీవు నా

తని వినియుండవచ్చు; నత*తంబును నిద్రనుజెంది వీరుడై. ౨౩

452

క. బలియునగు కుంభకర్ణుం, డలయుగుణా! తోడఁబుట్టు*వగునా కసురా

శులచేష్టలు లేకయె యి,మ్ముల ధర్మముచందుఁ జిత్త*ము దనరుచుండన్. ౨౪

తే. పొదలుచున్న విభీషణుండు దగు నాకుఁ

దోడఁబుట్టువుగా ఖర*దూషణాదు

లతులవీర్యంబునం నగు*నట్టివారు

భ్రాతలగుదురు వారికై * భయపడకుము. ౨౪౫

454

క. వారల చందఱ మీఱుచు, గోరికకుం దగినరీతిఁ * గొంకుఁగనక నే

నే రయమున వర్తింతును, శ్రీరామా! యట్లుగానఁ * జిత్తమునందున్. ౨౫

క. పురుషోత్తముండవగు నినుఁ, గరమనురాగమున భర్తఁ*గాఁ గోరితి నె

త్తరుణమునఁ గన నిదర్శన, మరయఁగ నిపుడొట నాదు*నాత్మను రామా.

చ. వనితయు నాకు నున్నదని * పల్కకు మేను నుహాప్రభావముం

గనుచును స్వేచ్ఛకుం దగిన*గాఢబలంబున వెల్లుదాన, ని

చ్చును జరియించుదాన, రఘు*న త్తమ! నీవును జాలకాల మొ

య్యనఁ బతిగాఁగ నుండు మీఁక * హర్షముపొంగఁగ నాకు నీమేతోన్. ౨౬

*క. వనియేమి? నీకు వికృతయుఁ, గనుఁగొనఁగఁ గురూపయునయి * కానంబడునీ

వనిత యిది నీకుఁ దగదీకఁ, దనుమధ్యను నేనె తగిన*దానను నీకున్. ౨౭

తే. భార్యగా నన్నుఁ జూడము * పడఁతి యిద్ది

యసతి వికృతాంగి, భీతిద * యయి మహోద

రమునఁ దగుఁ గాన దీని*ర్వప్రసవను

ననుజనిం గూడ భక్షించె*దను దగంగ. ౨౮

459

క. కాంతా! నీవును నాతో, సంతట ధరశిఖరములను • నఖిలవసములకా
సంతసమునఁ జూచుచు నీ, కాంతారమునం జరింపఁ • గలవని పలికెన్. ౨౯౫

క. పలుకులయెడ నేర్పఱితున, మలవడు నారాముఁ డట్లు ♦ లారాక్షసియుం
బలుకక దానిం గని యిటు, పలికెక సుస్తితము దోఁప ♦ బరవస మలరక.

పదునేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౮ - వ సగ్గము.

❖❖❖ రామ పూర్వణామిల సంవాదము. ❖❖❖

క. స్మరపాశవశంగతయాశా, తగుణి శూర్పణఖః గాంచి • తగుభావము వి
స్మరణముగఁ దోఁప వృద్ధతఁ, బరగైడు పల్కులను స్తితముఁపర్యవసంతః.

క. పలికె నిటు రాముఁ; డమ్మా! యలననిత నొకర్లు బెండ్లి ♦ యాడితి నది మి
క్కిలి ప్రేమఁ గూర్చునదిగా, న లలిత్ విషవంగరాదు ♦ నాకున్ దీనిన్. ౧౫

చ. వనితలు పెక్కుమంది చెలువంబుగ నుండిననేమి యందువో
 విను ననుబోటికాంతలకు • వేటొకయింతి నఁజ్ఞియుంటయున్
 జనదు; నుశీలుడై తగినచక్కదనంబునఁ బొచ్చి శ్రీయతిం
 దనరి పరాకమంబున నితాంతము నొప్పినవాఁడు చూడుమా

464

॥నీ. అకృతదారుడు విను ♦ మతఁడిప్పు భార్యాసుఖంబు నెఱుంగఁడు ♦ గానఁబట్టి
నర్థించువాఁడు నా ♦ యనుజుఁడు అత్తఁణం డతఁడధర్తయె సుమ్మి ♦ యన్నమిన్ను;
యిట్టిహాపమునకు ♦ నిప్పు డాతఁడు తగకుండునా యని మఱి ♦ యను వదించె
నోవిశాలాక్షిరో ♦ యోవరాలోహా! సుమేరుభూధరమును ♦ మిత్రకాంతి

తే. పొందినట్లుగ నీవును • బొందు మనఘ్ను
నానహోదరు దాన నీ యర్థమెల్ల
ఫలము నొందును నీ వనఁచున్మీ వగుచు
శర్మనుండును యని రానుఁదండ్రుఁ డనిన గి

415

* శ్రీమానకృతిదార శ్చ లక్ష్మణో మమ పితృవాక్, అపూర్వ భార్యయా చార్థ తరుణః
ప్రియదర్శనః, అనురూప శ్చ తే ధర్మై రూపసాధ్యై భవిష్యతి-అని మూలము ఈశ్వరములను
గోవిందరాజును పాశ్వరతీర్థులు వ్రాసిన యర్థవిశేషము లిటుచుటకై యందలిపదము లట్లే యిం గుఱ
యోగింపబడియె ఠేఽభర్తా భవిష్యతి=నీకు భర్తగాఁడని యర్థము విశేషార్థముగా వ్రాముటచేత
నాయర్థము వచ్చుటకై పద్యమున 'ఇతఁడభర్తయే నున్ను' అని వ్రాయబడినది ప్రాతీతికార్థము.
ఇతఁడ = ఈనానాదరుఁడే ధర్మయే. నీను భర్తయగునని నిశ్చయార్థము. ఇతఁడు = ఈలక్ష్మణుఁడు,
అభర్తయే = భర్తకానేకాఁడని యంతర్థము. ఇట్లు కొన్ని మాన్యులతో న్యాఖ్యానసార మిందుఁ
గలదని తెలియఁదగు.

చ. వనితయుఁ గానుమోహిత యభవ్యమనస్కయుఁ గాన రాఘవో
క్షిని విని యాతనిక వసలి ♦ తెప్పన లక్ష్మణుచెంతకేగి యా
తనిఁ గని యుష్ణకాలమునఁ ♦ వద్దయుఁ జల్లఁగ, శీతమందు వేఁ
డిని గలిగింపఁగాఁదగిన ♦ తీవిని బొందును జూ. మచంగముల్. ౬౫ 466

క. పెనిమిటియం దనురాగంబునఁ దగి వర్జింతు యాపమున నీకుం జ
క్కనిదాన నౌటఁ దగియుం,దును సుఖములఁ గాంచు మీపుఁతోరపువేడ్కల్.

క. ననుఁగూడి దండకాటవిని నెల్లెడం దిగుఁగఁగలవనిన రాక్షసిని
గనుచుక వాఙ్మైపుణ్యంబునఁదగు సౌమిత్రి స్థితముఁమోమునఁ దోఁపఁ.

తే. యుక్తమగురీతిఁ బలికె నోయత్పులాక్షీ
కమలవర్ణిని ! దాసుండుఁ గాదె యన్న
కతఁడె నాఘండు నాకు భార్యవయి నీవు
దాసిగా నుండవలదె యీతలఁపిఁకేల. ౯ 469

*సీ. ఓవిశాలాక్షీ నీవొగి నెల్లయగ్గముల్ నిండారఁ గల్గిన ♦ సృపవరేణ్య
నకు నార్యునకు రామునకు సూర్యణఖ నీన ముదితవై వినులమైపొదలు వర్ణ
మలర రెండవభార్య ♦ నగుము, విరూపయై యసతిక రాశయు ♦ నగుచు నిర్ణ
తోదరి యయి నృద్ధియునగుచుఁ దగునీత విడనాడి నిన్నె యీతఁడునుభార్య

తే. గా భజించును; శ్రేష్ఠమై ♦ క్రాలు నిట్టి
నీదురూపంబు పరవర్ణిని ! యెవండు
తెలివిగలవాఁడు విడిచి తా ♦ నెలమి పొందు
మనుజవనిత పరారోహ ♦ మనమునందు. ౧౨ 470

చ. అనియిటు లక్ష్మణుండు పరిహాసముగా వచియింపఁగా భయం
బును గలిగించు నాకృతియు ♦ భూహ్యదరంబును గల్గినట్టి యా
వనితయు వేళ్ళ మాటలను ♦ వాని నెఱుంగనిచాట వానినె
ల్లను నగ సత్యరీతిగఁ దలంచుచుఁ గానువిమోహితాత్మయై. ౧౩ 471

ఆ. పర్ణశాలయందుఁ ♦ బద్మాచుతాక్షిని, గలిసి కూరుచున్న ♦ లలితమూర్తిఁ
దేటిచూడరాని ♦ దివ్యతేజస్కుని, శత్రుహరుని రాసుఁపంద్రుఁ గాంచి. ౧౪

ఆ. ఈవిరూప ససతి ♦ నీకరాళను బంబ, మానకుషీ వృద్ధ ♦ మనుజవారి
నాశ్రయించి యాసహాయంబునక నన్ను, గారవింప వీవు ♦ కాసురూప ౧౫

క. ఈసరకామిని నీపుడే, యోనాథా! నీవు చూచుచుండఁగఁ దినెడక
నేనంత సవతిపోదుక, గానక విహరింతు హాయిఁగా నీతోడక. ౧౬ 471

* ఆర్యస్య త్వం విశాలాక్షీ భార్యాభినిముఖియసి, యేనాం విరూపా మనతీం కరాగం
నిర్ణతోదరిం, భార్యం నృద్ధాం హత్యస్య త్యామేవైషభజిన్యతి-అనిమూలము. ఈశ్లోకములకు
వ్యాఖ్యానము వ్రాసిన యొకపాఠము లీపద్యమున నిమిడియున్నవని గ్రహింపఁదగు

క. అనిపల్కి యలా తేక్షణ, ఘనకోపము గదురఁ బ్రళయఃకాలోల్క నభం
బునఁ గ్రాలు రోహిణిపయిం, జనుగతి హరితేక్షణపయిఁ జనఁ ద్వరమీఱన్.

చ. అతిబలశాలియై చెలఁగు ధీమతఁడు ధర్మనిపాశమట్లు భూ
సుతపయి కేగుదెంచు నలఁశూర్పణఖం గని కోపమొప్పు ను
ద్ధతగురుహుంకృతిన్ నిలిపి దాని సహోదరుఁగాంచి క్రూరులు
ద్ధతులగువారితోడ సతతంబును జేయఁగరాదు వేడుకల్. ౧౮౫ 476

క. కనుమా! సౌమ్యా! లక్ష్మణ, ననితామణి సీత దనుజభూమిని క్రౌర్యం
బును గనియు నెల్లా తనమన, నును నిలుపును నున్నదిదిగో చూడుము దీనిన్.

చ. పురుషవరేణ్య! క్రూరయయి పొల్చి విరూపయనై ప్రమత్తయై
కర ముదరంబు నొప్పు, గనఁగొనఁ దగకున్న సురారిసారి ని
త్తురుణమునందు నింకను నితాంతవిరూపగఁ జేయుమన్న భీ
కరబలశాలి లక్ష్మణుఁడు క్రన్నన రాముని వాక్యరీతిఁగన్. ౧౮౬ 478

సీ. అతికుపితుండయి యన్నస్కృసనున్న ఖడ్గంబుఁ జేకొని కఠినరాక్ష
సిని బట్టి దాని నాశికయుఁ గర్ణంబులు ఛేదించె; ముక్కును జెవులు గోయ
భయవరూపంబునఁ బరఁగు శూర్పణఖ వికారస్వరంబున నారవంబుఁ
గావించుచుఁ యథాగతముగ నడవికిఁ బాఠిపోయెను; విరూపయ భయంక
రాంగియు నగు దనుజాంగన రక్తంబు గాటుచుండఁగ వృష్టికాలమందు

తే. జలధరం బట్లు బహువిధములుగ నఱచె;

సంత రుధిరంబు మేదినియందుఁ బాఠి

భయవరూపంబు గన్నన బాహుయుగళ

మెత్తుకొని యార్చుచున్ వనికేగి యచట. ౧౮౭ 479

చ. దనుజసమూహసంస్పృతు నితాంతభయంకరమూర్తి భ్రాతయై
తనరు ఖరాఖ్యుఁడేరి వితతంబగు నాడము సర్వ సంబరం
బును విడనాడినట్టి పవి భూమిపయిం బడునట్లు వ్రాలె, నా
తనినముఖంబునక వికృతితం గనినట్టిది కాన నేడ్చుచున్. ౧౮౮ 480

క. పెనుభీతి వినంజ్ఞం గని, దనుజాంగన రక్తస్థితమవుచు దనయ
న్నను ఖరుని జనస్థానం, బునఁ జెలఁగెడువానిఁ గాంచి పొగులుచు సంతన్.

క తునఱియుతుండై శ్రీరఘువరుఁ డడవికి వచ్చుటయును వదలక తన్నున్
గరిము విరూపగఁ జేయుట, వరుసగ వినిపించె నచటివార్తలఁ బూన్కిన్.

పదు నెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౯ - వ సర్గము.

— శుభా శూర్యణఖ ఖరునకు రామునివృత్తాంతమును చెల్పుట. — శుభా

క. విరహితనానాశ్రవణాయు, ధరపతితయ రక్తసిక్తతనుయప్తీయు నై
పరఁగెడుభగినిం గన్గాసి, ఖరుఁ డుత్కటకోపతాపకలితుం డగుచున్. ౧ 488

తే. పలికె లేలెమ్ము ముందు నీవార్త జెప్పు
మూర్ఖ మునుఁగుటయును మానుము మది సంభ్ర
మముచు విడువుము నిను విరూపమునఁ దిగుగఁ
గా నొసర్చిన దెవ్వఁడో కఠంత! చెవును. ౨

484

సీ. విస్మయముగఁ జెప్పు వినియెవ నెవ్వండు దంష్ట్రులయందు నుద్ధతవిషంబు
క్రాలఁగా నున్నట్టి కాలభుజంగంబు తన్ను బాధింపంగఁదలఁప కెదురు
వచ్చి నిశ్చలముగ వసుధనుండఁగ దాని వేడుకగా నెత్తి వ్రేలితుగను
గారించుచున్నాడు? కాలపాశంబు న దెవ్వండు తెలియక యేగళంబు

తే. నకును దగిలించుకొని దాని నై జమెఱుంగ

కున్నవాఁ డెవ్వఁ డివ్వీధి నిన్నుఁ జెనకె

భయపరమమును ద్రావినవాడు? చెప్పు

బలపరాక్రమయాక్తవై పరఁగు దీవు. ౪౫

485

తే. కామరూపిణివి మఱియుఁ గామగమన, వంతఁ ప్రతిమాన వోయవ్వుయిట్టి
నీకు నీలాటిదురవస్థ నెవ్వఁ గల్గఁ, జేసినాఁ డెవ్వఁడో వానిఁ జెప్పు మిపుడు.

క. సురగంధర్వుల నతిభీకరభూతసమూహమందుఁ గానియతుల ను
స్థిరమహిమమొప్పు రాజులు, వరమునిగణమందు వీర్యవంతుం డెవఁడో. ౫౫

క. నిను నిట్లు విరూపగఁ జేసినవాడు? జగంబునందుఁ జెప్పెనఁ బాకా
ఖ్యుని దనుజుఁ జంపి వేయి న,యనములఁదగు వజ్రితపు నపకృతి నాకున్.

క. ఒనరించు వాడికెవ్వఁడు, కనఁబడఁడు సుమీ తలంపఁగా నంబుయుతిం
గనినట్టిపాల హంసము, తనశక్తిం ద్రావునట్లు దారుణరీతిన్. ౬౫ 489

క. కనుమా యిదిగో యసువులఁ, గొనఁజాలిన తీవ్రవిశిఖఁకూటచ్ఛున వా
నినిజంపువాడ శరములకును నాహారచ్ఛు నేను గూర్తుం దరుణి. ౮ 490

తే. మచ్చిలీముఖసంకృత మర్దుఁడగుచు
నురుగుతో నెఱ్ఱగా రక్తమొగి దొరుగఁగ
నెవఁడు హఠుఁడయి పడునొ యిఁయిల తదీయ
రక్తమును శీఘ్రముగఁ దమిఁ ద్రాగఁగలదు. ౯

491

క. అని నాచే నిహతుండగు, మనుజునికాయంబునుండి మాంసమ్మును బ
క్షీనికరము పెఱికి మునమునఁ, దినఁ గలదీకఁ బిండుగట్టి తృప్తిగ వినుమా.

- క. అని మొన కిదిగో నాచేత నీడ్వబడినట్టివానిఁ ♦ దగ దీనునిగా
వను గంధర్వులు దివిజులు, దనుజపితృచములు శక్తితం దనరవు సూ. ౧౧
- క. వనమున నే యవినీతుఁడు, తనవిక్రమ మేర్పడంగఁ ♦ దగనివిధమునఁ
నినునిట్లు చేసెనో తెల్పిని మెల్లఁగఁ బొంది చెప్పు ♦ వినియెడ వానిఁ. ౧౨
- క. అని మిక్కిలి కుపితుండై, తనసోదరుఁ డిట్లు పలుకఁ ♦ దా విని యంతం
గనులజలంబులు గాఱఁగ, ఘనరవ మడరంగఁ బలికె ♦ గ్రవ్యాది తగఁ. ౧౩
1. దశరథపుత్రులు ♦ దారులు రామలక్ష్మణులను నాఖ్యలఁ ♦ గ్రాలువారు.
భ్రాతలు, నిండుజన్మమునఁ దగువారు చక్కఁగనంబున ♦ నిక్కువారు
ప్రకటబలంబున ♦ భాసిల్లువారును బుండరీకవిశాలఁపూజ్యనయను
లగుదురు; చీరకృష్ణాజినధారులు ఫలమూలభక్షకుల్ ♦ సరసుదాంతు
తే లగుదు రవ్వారు మునివృత్తి ♦ నాశ్రయించి
ధర్మముల నాచరించుచుఁ ♦ దనరువారు;
వారు గంధర్వవిభునకుఁ ♦ బ్రతియొనర్చు
దగి మహిధవలక్షణతతులు గ్రాల. ౧౫
- 496
- క. అలరుదు రాయిద్రులు త్రిదశలో మానవులో యెఱుంగఁ ♦ జొప్పడ దేని
మ్ములఁ దర్కించితి నచ్చటఁ, గలవనిత తెఱంగు వినుము ♦ క్రవ్యాదేశ. ౧౬
- చ. అనుపమయావనంబు చెలువారఁగఁ జక్కఁదనంబు గ్రాలఁగా
ఘనతరతత్వభూషణనికాయము దేహ మలంకరింప న
న్నని నడుమొప్పు బొల్పెనఁగు ♦ నాతియు వారలయంతరంబునం
గనఁబడెఁ దన్ని మిత్రమయి ♦ కాదె నహోదరు లిద్దత్రేకమై. ౧౭
- 498
- తే. కులటభంగి ననాధయ వలెను నన్ను
నిట్టి దుర్గతిఁ బొందించి ♦ రేమి చెప్పు
దాన నికనని తా నన్నదమ్ముల నుతి
సేయుట ఖరుండు తనదగు ♦ చిత్తమందు. ౧౮
- 499
- నీ. ఇద్ది కాముకి యని ♦ యెంచునేమోయని దానిఁ బాపఁగ నెంచి ♦ వారుణముగఁ
బలికె దుర్జీలయా ♦ పడఁది రక్తము రణాగ్రమునందు హతులగు ♦ త్కృపతినుత
యుగళరక్తము ఫేనయుక్తంబుగాఁద్రావఁగోరెదఁ; దండ్రినాకోర్కి యిదియె
మొదటిది దీని నీవు దయను దీర్చఁగవలయును నట్టివాఁరలగుధిరము
- ఆ. ద్రాగి తీఱవలయు ♦ దానవనాథ! నీ, వట్లు సేయకున్న ♦ నడశనప్ర
తమును బూని నాదు ♦ తనువును విడిచెద, ననమతికిని నోర్వి ♦ నగు నదెట్లు.
- క. అనిభగిని చెప్పుచుండఁగ, విని ఖరుఁ డతికోప ముడర ♦ వితతబలమునఁ
దనరి యమప్రతిములుగాఁ, గనఁబడుచున్నట్టివారిఁ ♦ గ్రవ్యాదులనుఁ. ౨౦

- క. సదునల్వరఁ గని యిట్లని, యెఁ దగ్గ నరు లిద్దఱటవినిం దాయుధభీ
తిదకగులై కృష్ణాజన, మృదువల్కులధారులగుచు ♦ మెలఁగెదరు నుండీ. ౨౧౫
- చ. వనిత నొకర్తు వెంటఁగొని ♦ వచ్చి భయంకరదండకాటవిఁ
గనుఁగొని వానయోగ్యుని ♦ కాపురముం దమి నున్నవారల
వృక్షజల దుష్టసృత్తయగు ♦ మానిని నిఁ వధియించి తెండు నా
యనుజయు నిద్రి తద్రుధిర ♦ మాదృతిఁ ద్రాగును నృప్తినిఱఁగఁ. ౨౩ 503
- సీ. ఈనాభగిని మానఁసేప్రము నాకును సన్నతంబేయగు ♦ శౌర్యమడరఁ
జని రాఘవులఁ జంపిజనకజఁ బొలియించి సత్వీరంబుగ నీమఁసాన్వితవాంఛ
నొనఁగూర్చుఁగని రాక్షసోత్తములకుఁ జెప్పె నంత నాసదునల్వశ్రమరవరులు
ఖరునియాజ్ఞనుగొనిశరగశూర్పణఖయుఁదమకుమార్గముచూపఁదరలి రాఁగఁ
- తే. బచనసంప్రేరితములగు ♦ వారిదముల
భంగి సతివేగమున రామభద్రుఁ డున్న
కడకుఁ బోయిరి; రాక్షసకాంతు లంత
భయదనారాచధగులయ్యు ♦ బరవసమున. ౨౫౫ 504
- క. అనుపమతేజంబునఁ దగు, ఘనవిక్రము రామచంద్రుఁ ♦ గని దీప్తాగ్నిఁ
గని వనగజములు భీతిం, గనురీతిం గొట్టఁజాలఁకయె యుండంగఁ. ౨౬ 505

పందొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౦ - వ సర్గము.

— యిది సదునల్వరు రాక్షసవీరుల రాముండు పొలియించుట. యిది —

- క. ఘోరాకారంబునఁ దగు, నారాక్షసకాంత యంత ♦ సయ్యాశ్రమముం
జేరి రఘూత్తములను దగ, నారాక్షసులకును జూపె ♦ నవనిజఁ గూడన్. ౧
- చ. నిరుపమవర్ణగేహమున ♦ నిల్చిన జానకి రామునిఁ సహా
దరుఁ దమిఁగూడి వీరమునఁ ♦ దద్దయుఁ బొల్చెడు వానిఁ గాంచి; రా
సిరి మెఱయంగనున్న సృసఁసింహుండు రాక్షసి దానితోడ భీ
కరగతివచ్చు రాక్షసులఁ ♦ గాంచి సహోదరుఁ దీ వృత్తేజసుఁ. 507
- క. కనుఁగొని యిట్లను లక్ష్మణ, జనకజపరిసరమునందు ♦ ఓక్షణ ముండుము నే
నును శూర్పణఖామార్గం, బును ద్రొక్కియె దీనిఁ గావఁ ♦ బూనినవీరిఁ. 3౫
- తే. ఇపుడ వధియించి వచ్చెద ♦ నిచటి కనిన
సువిదితాత్ముని రాముని ♦ శుభవచనము
విని తదాజ్ఞను బాటించి ♦ జనకజకడ
నిలిచె; ధర్మాత్ముఁడగు రాముఁ ♦ డలఁపుగతిని. ౫౬ 509

చ. కనకవిభూషితంబయిన ♦ కన్రుశరాసన మెక్కుపెట్టి య
ద్దనుజులఁ గాంచి యాదశరభక్షితిపాలుని యాత్మజత్వముం
గని రఘురామలక్ష్మణులఁ ♦ గా జనులెల్లను మమ్ముఁ బిల్వఁగాఁ
దనరుచు నందు మేము వనితానుణి నీతను గూడి యిమ్ములఁ. ౬౫ 510

1 క. చరియింప నసాధ్యంబయి, పరఁగెడు నీదండకాఖ్యవనమున నిందుఁ
దిరుగఁ వచ్చితి మేమీ, ధరణిం గల మూలఫలవితానముఁ దినుచుఁ. ౭౫

సీ. 2 అంతరింద్రియనిగ్రహంబునఁ దగి తపంబును నల్పచుఁ ధర్మమునునమాచ
రించుచుఁ భీకరశ్రీతిగానున్న యీ దండకారణ్యంబె ♦ తగినవసతి
యని యిందు నున్నారమనఘప్రతుల మమ్ము 3 నేలహింసింపెద, 4 లేనుమునుల
యానతి వారల ♦ నందఱ హింసింపనట్టి పాపాత్ముల ♦ ననురుల మిము

తే. నని వధించుటకై విశిఖాయుధములఁ
దాల్చి యిచటికి వచ్చితి; ♦ దనుజులార!
యందె నిలువుఁడు పరువెత్త ♦ నర్హమెట్లు
లగును బ్రాణాళి వలచిన ♦ మగుడి చనుఁడు. ౧౦ 512

క. అనిపలుకఁ విప్రఘ్నులు, దనుజులు పదునల్పు రిట్లు ♦ తముఁగూర్చి వచిం
చిన రామువాక్యముల విని, యనంతకోపమున శూలహస్తలు నగుచుఁ.

ఆ. [కన్నులెఱ్ఱఁ బాఱఁగా మధురాభాషుఁ
డయి యపూర్వశౌర్య ♦ మడర రాముఁ
డఱు లెఱ్ఱఁబాఱ ♦ నట్లు చెప్పట నెంచి
భయదూపులగుచుఁ ♦ బలికి రిట్లు] 514

4 సీ. సుమహాత్మనకు ఖరానురునకు మాప్రభువునకు మహాగ్రహంబును జనింపఁ
జేసితి వీవు మాచేత సంగరమున వధియింపఁబడుదు వేవరుననైన
నొక్కండవేనీవు ♦ పెక్కుంక్రముగద మేమనియెన మాముందఱనునిలువఁగఁ
జాలినంతటి మహాశక్తి నీకున్నదే మాతోడ నింక సమరము సేయు

ఆ. టను వచింపనేల? ♦ యనిచేయుటకు రమ్మ, మాభుజప్రయుక్త ♦ మహితశూల
పరిఘపట్టినముల ♦ బలిమికిఁ బ్రాణాళి, విడువఁగలవె; భూరివీర్యమెడల. ౧౩౫

1 గుశ్వరం దండకావనమ్-అనిమాలము. 2 దాంతో తాపసా-అనిమాలము. 3 కిమర్ష ముప
హింసఁ-అనిమాలము. 4 క్రోధ ముత్పేద్య నోధిర్గుఁ ధిరస్య సుమహాత్మనః, త్వమేవ హాస్యసే
ప్రాణా నద్యాస్తాభి ర్హతో యుధి.....పట్టపైః-అమనీషార్థస్థాకమునకు మహేశ్వరత్వగులవారి విశే
షార్థ మిట గర్భితమని యెఱుంగవలయు. ఎట్లనఁగా: నిధియింపఁబడుచువే వరుననైన=నిరుసమా
మే మెంతయధము చేసినను మాచే జంపఁబడుచువా? లేదనుట. మహాశక్తి నీకున్నదే-అనువోట
మాయెగుట నిల్వ నీకు శక్తిగలదు అనుట. ప్రాణాళి విడువఁగలవె-అనువోట మాయాధ్వసాధన
ముల బలిమికి నీప్రాణములు పోవునా? పోవనుట. ఇట్లు వాస్తవార్థము తెలియఁదగు.

క. కరమునఁ బట్టిన భీకర, శరాసనము శక్తి యిట్టి ♦ సమరమునఁ జెడన్
దరమే జయింపనని యిటు, సురజైరులు పలికి చాల ♦ శూరత్వమునన్. ౧౮

తే. కోప మడరంగ రాఘవఃఖ్యోఽపాలు

పైన దుర్లయుఁడని యెంచఁకానిశాలు

లెల్ల శూలంబులను వైచి ♦ రుల్ల మలర

నడుమ ఖండించె గనకబాణములవాని. ౧౯

517

క. సనుసంఖ్యసాయకంబుల, సుమహితములవైచి యిట్టి ♦ శూలంబులఁ ద్రుం
చె మహితశౌర్యంబున న,య్యునురాసులమీఁదఁ దేజఃమలరఁగ మరలన్.

చ. ఖరకరసన్నిభంబులయి ♦ గండశిలాతతులం బగుల్చు భీ

కరశితధారలన్ వెలసి ♦ క్రాలు చతుర్దశసాయకంబులన్

గరమున సంగ్రహించి తగఁ ♦ గర్లముదాఁక ధనుస్సులాగి యా

సురులను జక్కఁగా గుఱుతు ♦ చూచి భయంకరకోప మొప్పఁగన్. ౨౦

క. హరిహయుఁడు వజ్రసాయకము రహిఁ బ్రయోగించురీతి ♦ మూర్ఖులవయి భీ
కరగతి నార్చి ప్రయోగించె రయం బొప్పార నంత ♦ శితసాయకముల్. ౨౧

ఆ. కనకభూషితములు ♦ కడుదీప్తములు రుక్మ

పుంఖములును నగుచుఁ ♦ బాలిచి వారి

వక్షములను జీల్చి ♦ వడి రక్తసిక్తము

లగుచు నవలికేగి ♦ యశనులవలె. ౨౨

521

క. ఘనరవమడరఁగఁ జొచ్చె న,వని; నారక్కనులు భూరిఃపక్షము లగలం

గను నెత్తుటఁ దోఁగినయం, గనిచయ మొప్పుంగ విపృథఃగాత్రము లొప్పున్.

సీ. ప్రాణముల్ విడిచి విశ్వంభరపై వ్రేల్లు తెగినంతమాత్రన ♦ త్రేల్లు వృక్ష

ములభంగిఁ బడిరి; వాఁరలునేల నవ్వీధిఁ బడుటఁ గనుంగొని ♦ భయదకోప

మడరంగఁ జేయంగ ♦ నగునట్టి దేలేక భయపడి భయదని ♦ స్వనము లడర

సతివేగమునఁ దనయన్నయొద్దకుఁ బోయి యించుకగా రక్తఃమెండియుండ

తే. నార్తయయి బంకతోఁ గూడినట్టి నల్ల

కీమహిషముపోల్కి దా ♦ భూమి వ్రాలె;

నంత నాశూర్పణఖ ఖరుఁనంతికమునఁ

బలువిధంబులఁ బలుమాఱు ♦ వనటఁ గుంది. ౨౩

523

ఆ. మోమువాంచి దుఃఖమున నార్చియెడ్చుచు, విడిచె గంటనీరుఁవిపులబాహు
శౌర్యులైన దనుజసంత్రము లీరీతి, నని విరోధిచేత ♦ నట్లు తెగుట. ౨౪ 524

క. కనుఁగొనినది కావున నం,దును నిలుచుట కనువుచడమి ♦ ధూర్తుఁడగు ఖరుం
గనఁబోయి యచటివార్తల, ననువుగ నెఱిగించెమిగులుఁనార్తిగనలుచున్.

ఇరువదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౧ - వ సర్గము.

అథ పదునల్వర్షం రాక్షసులచాపున శూర్పణఖ ఖరునకుఁ జెప్పెట. ౧౫

చ. ఖరుఁ డటువచ్చి శూర్పణఖ † త్రాస్తల్లిపైఁ బడియుండఁ గాంచి యా
సురమృతిఁ గోరి యచ్చటికి † శూరులనుం గొనిపోవవచ్చిన
ట్టి రమణితోడఁ గోపమున † శీవిగఁ బల్కెను; నీకుఁ బ్రీతిఁగా
గరువముఁ దేజముగఁ గలుగు † గాఢరణోగ్రుల శూరవర్ణులక. ౧౫ 526

క. పనిచితిఁ గద నే రక్తా, శనులను, నేడ్చెదవు మరలఁ † జనుదెంచి జవం
బున వినఁగోరెదఁ గారణ, మని మఱియుం బలికె; నేను † సంపినదనుజుల్. ౨

నీ భక్తులు నాకనుఁగ్రులు హితులును నయి యెట్టిపగవారిఁనై నఁ జంపఁ
జాలి యేవారికి † సమరరంగమ్మున నెదిరింపరానట్టి † యింద్రశౌర్య
మేపారఁగా నుండు † లేనుజెప్పినపని చేసి తీరుదురు వాఁరీసరణి
మరల నీవే తెంచి † మానిని యేలొకో యక్కటా! నాఘఁడా! † యనిమిగులఁగ

తే. నేడ్చుచున్ సర్పముట్లుగ † నిలపయిఁ బడి
పొరలుచున్నావు; కారణంబును వచింపు
మేదియో వినఁగోరెద † నేను దాని
దిక్కుగా నేనుఁ గ్రాలంగ † నిక్కరణిని. ౨౫ 529

క. పనితా! పలవించెద వి, ట్లనాథవలెనేల చాలు † నమ్మా లేలె
మ్మనయము భయలేశంబును, గనకుము దీనతయు మానఁగఁ దగు నీకుక.

చ. అని పలుభంగులకఁ ఖరనుఁహనురుఁ డూఱడిలంగఁబల్క 1 మా
క్కొనఁ దగనంత ధైర్యమున † దూఢిగ నొప్పెడు నామె బాష్పముల్
కనులను గ్రవ్వుఁగాఁ దుడిచి † గాదిలి యన్నను గాంచి పల్కె నో
దనుజవరేణ్య! యిప్పుడె విఁదారితకర్ణయుగోరునాననై. ౩౫ 530

తే. రక్తసిక్తాంగివై నేను † రయముమీఱి
వచ్చితిని నూఱడించితి † విచ్చట నను
వీర! నీవును గ్రుధ రఘువీరయుగముఁ
జంపఁ బదునల్వరను దనుఁజవరులఁ దగ. ౩౫ 531

క. నాకొఱకుఁ బంపితివి వా, రాకోసలపతిని గోప † మడరఁగఁ గనుచున్
వీరకృ శూలంబులఁ గొని, వే కదిసిన నతఁడు మర్త్యభేదిశరములక. ౪౫ 532

క. అనిమొనఁ జంపెను నందఱి, ననుపమబలులయ్యు వార † లటుపడుటయు రా
ముని శౌర్యకృత్యమును నేఁ, గనుటయు భయమంకురించె † గాఢముగాఁగక.

చ. దనుజవరేణ్య! నేనును నితాంతభయంబును బొంది దుఃఖముం
గనితిని జెప్పనేల! యమఁకల్పుని గామునె యంతటకఁ గనుం

1 దుర్యోధ ఖరణ పరిసాంత్యైశ్చ-అనిమాలము.

- గొనుచును నీవెదిక్కునుచు ♦ గొబ్బున వచ్చితి దీననైతి నీ
వనుపము శౌర్యయుక్తుడ వహార్యబలుండవు గానఁ గావుమా. ౧౧ 534
- తే. వ్యధయనెడు సక్రమంతరముందు నొప్పు
భయతరంగావళుల్ నిండఁ ♦ బర్వ వెలయు
భూరితరశోకసాగరంబున మునిఁగితి
నిట్టి ననుఁగావఁ బూనవా ♦ యేమి వీర !. ౧౨ 535
- క. నావెంటం జనుదెంచిన, యావీరపలాశను లని ♦ నారాఘవుచేఁ
జేవ యడంగఁగ శితశర, పావకశిఖిలఁ దహింపఁబడి మ్రందిరిగా. ౧3 536
- చ దనుజవరేణ్య! నాపయిని ♦ దత్తురవైరులపైఁ గృపారసం
బును గలవాడవేని రఘుభూపకులాభరణోపమానమై
తనరెడుశక్తిశౌర్యమును ♦ దప్పక నీకును గల్గునేని యి
వ్వని దనుజాంతకుం దయినవానిని రామునిఁ జంపుమా తగ్గఁ. ౧౪ 537
- క. నాపగవానిఁ రాముని, వేపట్టి వధింపవేని ♦ విమతకృతప్రీ
వ్యాపాదితనై యిపుడే, నీవరిసర మందె విడుతు ♦ నేఁ బ్రాణములఁ. ౧౫ 538
- నీ. మహితాత్ముడైన రామశశాంకు సంతికంబున సంగరమున సీవును బలాశిఁ
గలిసియు నిలువంగఁ ♦ గలుగు దిట్టతనంబు గలవాడవను నమ్మకంబు నాకుఁ
గలుగలే; దాసోద్యులు మనుష్యులుగదా యట్టివారి వధింప ♦ కీట్టులున్న
వాడవే నిను నీవె ♦ బాహుశౌర్యంబులు గలవానిఁగా మదిఁ ♦ దలఁచువానిఁ
తే. గాఁ దలంతుము, సత్యంబుగాఁ దలంప
సూరుడవు గావు, వట్టిదా ♦ సూరతను బ
యిని దగ్గఁ బెట్టుకొంటివి ♦ దనుజకులముఁ
బాడుచేయంగఁ బుట్టినవాడ వీవు. ౧౬ 539
- క. రామునితో సమమగు నుద్దామవరాక్రమము నీకుఁ ♦ దనరునయేనిఁ
భీమాహవమున నివ్వని, రాముని వధియింపు దివిజరాజప్రతిముఖ. ౧౭ 540
- తే. సత్వహీనుడ వీవు నీశౌర్య మల్పు, మిట్టి నీకిందు నివసించ ♦ నెట్లు తగును?
గాన వే బంధువులఁ గూడికదలు మిచట, నుండఁగూడదు నీవిటనుండుదేని.
- తే. రామజేజోభిభూతుడవై మహోగ్ర
శౌర్య మడంగంగ సళియింపఁ ♦ జాలు దీవు
త్వరగ; రాముండు దశరథాత్మజుఁడు శక్తి
సంయుతుఁడు సుద్ధి; యాతనిసహజుఁ డిప్పుడు. ౨౦ 541
- క. సన్ను విరూపంగఁ జేసిన, సన్నుతబలశాలియైన ♦ సౌమిత్రియు ను

త్వన్నపరాక్రముఁ డనుచున్, విన్నదనం బొప్ప నేడ్చె ♦ వితతోదరియున్.

తే. ఇట్లు లాశూర్పణఖ యప్పుడెంతో దుఃఖ
మట్టె యభివృద్ధినొంద స్వహా సముల ను
దరము మోఁదుకొనుచును రోదనముచేసి

[ఖరునిచెంత నే మూర్ఖియై ♦ గళవళించి.] ౨౨

544

ఇరువదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౨ - వ సర్గము.

— ❧ ❧ ❧ ఖరుఁడు యుద్ధమునకుం బయన మగుట. ❧ ❧ ❧

క. ఖరుఁ డిట్లు రాక్షసాఘాతమున శూర్పణఖచేత ♦ దా ధర్మి తుండై
నిరుపమశూరుఁడు గావున, ¹ఖరతరవచనంబుఁ బల్కె ♦ గడుఁ గ్రౌర్యమునన్.

తే. నీకుఁ గల్గినయవమతి ♦ నాకు నిపుడు
తీవ్రకోపంబు గల్గినది విను మద్ది
పర్వమునఁ బొంగినట్టి ²లహణజలనిధి
కరణి భరియింప నలవిగాకయె యెసంగె. ౨

546

సీ. క్షణజీవితండుయిత్రౌర్యము గలవానిఁగాఁ దన్నుఁ దానె నిఃక్రముగఁదలంచు
చున్నరాముని మనుఁష్యుని వీర్యమున నేను గణియింప నాతఁడెక్కాలమందుఁ
దా నొనర్చిన దుష్కృతములకు ఫలముగ నాచేత నిహతుడై ♦ నై జపంచ
కాసువులను వీడఁగా సిద్ధముగ నున్నవాఁడు నీవికమీఁద ♦ బాష్పములను

తే. దుడుచుకొమ్ము సహోదరి ♦ లొందరను వ
దలుము నే రాఘవుని వానితమ్ముని యమ
పురికిఁ బంపెద రాక్షసీ ! ♦ దురమున నత
నిని ³గుఠారంబునం ద్రుంచెదను నిజంబు. ౪

547

క. క్రమముగ నాతనిపౌత్రాణములును మందగిలుచుండ ♦ నారీమణిరో
మమతం ద్రాగంగల వ్రష్టముగాఁ దగువాని రక్తసారముఁ ద్వరలోన్. ౫

చ. అనవిని తన్మఖచ్యుతమహావచనంబుల నిక్రమంచు నె
మృతమున నమ్మి యుబ్బి కడుమూర్ఖ్యమునన్ దనుజేంద్రు సన్ననా
తని మరలం దగంబొగడె ♦ దనివ్ తనున్ మునుదిట్టి యవ్వలన్
మనమలరారఁగాఁ బొగడ ♦ మందమతిత్వముచేత నొప్పటన్. ౬

549

క. సేనాపతియగు దూషముఁ దానప్పుడు చూచి ఖరుఁడు ♦ దతరవయుక్తిన్
మాసిని విన నిట్లనియెన్, దానవులన్ విపులనమరదర్శుల హితులన్. ౭ 550

1 ఖరః ఖరచరం వచః-అనిమూలము. 2 లనిజాంధిఇవోత్తితమ్-అనిమూలము. 3 పరశ్వధవత

సీ. పదునాల్గువేపుర ♦ భయదవేగుల నామదిని నెఱింగియె ప్రవ ♦ ర్తించువారి
 నీలమేఘాంగుల ♦ జాలఁ గ్రూరులఁ, గ్రూరకర్ణుల మఱియు బో ♦ కములకెల్ల
 హింసఁ గూర్చుచుఁదమి ♦ నెనఁగఁ గ్రుమ్మురువారి బలవంతులనుదగ్ర ♦ పౌరుషంబుఁ
 గలవారి శాస్త్రుల ♦ గణసమదర్పులఁ బెనుమోముగలవారి ♦ వినయవిరహి

తే. తులను గర్వితులను గొని ♦ వలయు సర్వ

కలహాయత్నంబులను ద్వర ♦ గా నొనర్చు

బంపుమా, సౌమ్య! నా రథ ♦ సరముఁ జావ

ములను ఖడ్గంబులను బాణ ♦ ములను వేగ. ౧౦౪

551

క. పలువిధశక్తులఁ దీక్ష్యంబుల నాయ త్తంబుచేసి ♦ పాలుపుగఁ దెచ్చా

కలహమిదె వచ్చె మనకుఁ, గులపౌరుష ములరఁజోవఁ ♦ గోరెద ననికి. ౧౧

*ఆ. విను పులస్త్యవంశ ♦ మునఁ బుట్టి మహితాత్ము

లై నవారిముందు ♦ నేను యుద్ధ

కోవిదత్వ ములరఁ ♦ గోరెదఁ బోవంగ

వారిఁ జంపనె మదిఁ ♦ గోరి కోరి ౧౨

553

ఆ. దుర్విసీతులయిన ♦ ధూర్తులఁ జంపుటే, నాదుకోర్కీ; యనిన ♦ నాదనుజుని

పలుకు వినినయంతఁ ♦ బలురంగులం దగు, ను త్రమాశ్చవితతి ♦ యుక్తరథము.

క. కై నేసియె తెప్పించెను, నాసేనాపతియు సంత ♦ న్యందన మదియె

భాసురమై రవివలఁ దగఁ,గా సేనాపతియు వచ్చెఁ ♦ గా రథ మనియె. ౧౩ 555

సీ. అది మేరుగిరిశిఖ ♦ రాకారమై త ప్రకాంచనభూషణ ♦ కలిత మగుచు

వై దూర్యకూబరం ♦ బై దగఁ గాంచనచక్రమై విపులమై ♦ జాతరూప

మయపుష్పభూరుహ ♦ మత్స్యపర్వతచంద్ర భానుపక్షితతులు ♦ పరఁగఁ దార

కలు నాల్గువంకలఁ ♦ గలిగి శుభంబయి ధ్వజఖడ్గయుక్తమై ♦ భవ్యకింకి

తే. గీకసంపన్నమై వాజ్ఞినిచయయుక్త

మగుచుఁ దనరారె, సామర్థుఁ ♦ డగుచు ఖరుఁడు

* అగ్రే నిర్యాతు మిచ్ఛామి పౌలస్త్యానాం మహాత్మ నామ్, నభార్థం గుర్విసీతస్య రామస్య రణకోవిదః - అనిమూలము దీనికి మహేశ్వరతీర్థులు “వస్తుత్వే గుర్విసీతస్య దృష్టేషు విసీతస్య రామస్య అగ్రే పౌలస్త్యానాం రాక్షసానాం వభార్థం నిర్యాతు మిచ్ఛామితి సంబంధః” అని వ్రాసిరి అనఁగా గుప్తజనుల కంతకుం డగు రామునియొంట రాక్షసుల వ్యతిరేకము బయలుదేరఁ గోరుచున్నానని యర్థము. ఈవిశేషార్థము ఈపద్యమున నిమిడింపఁబడినదని తెలియఁబడును ఇంగు మహాత్ములఁగా ముక్తికి బోవఁజాలిన పులస్త్యవంశునితంబున మాబాతిచారికి ముందే నేను గుప్త సుహృదులనుదగ్ర రామునొంట సుధర్మము చేయఁబోవుచున్నానని ఖరని మహాభావమనుట నిట ముఖ్యముగా గ్రహింపఁదగినది భారాదిరాక్షసుల సంతిమార్గులవలె నితరులకుఁ దోచినను వాని ముక్తికా ములై భిగవంతునితో యుద్ధము చేసినఁగాని మృత్యువు లభించి ముక్తిదొరఁదని తెలిసినవారని స్పష్ట మగుచున్నది.

దానినెక్కెను; ఖరుఁ డరఁదంబు నెక్కఁ

గాంచి వానిని దూషణఁ నంచితబలు. ౧౬౫

556

క. భీమపరాక్రములగు నుత్రామారులు కొలిచియుండఁ దానవపతియు
ద్దామధనుర్ధరులను గవ, చానుండితతనుల నాయుఁధాయతకరులఁ. ౧౭౫ 557

సీ. పెనుధ్వజంబులుగల్గిఁ వెలయు నారాక్షసవీరులఁ గనిపల్కఁ దారథంబు
నందునుండియె, యిఁకఁ నరుదెంచనికి నంచు నాజ్ఞ యిచ్చిన భీతిఁదాయుధధ్వ
జములను సత్కవఁచంబులఁ దాల్చిన యాసైన్యనుంతయుఁ నతిభయంక
రారవంబులు తగఁ నప్పుడె యాజనస్థానంబునుండిఁ చంఁచగ్గతులను

ఆ. బయనమయ్యె; నంతఁ బలశాలురగు పదు, నాల్గు వేపు రపుడుఁ నైజతీవ్ర
నుడర వెలయు ముగ్ధఁరాళిఁ బట్టిన శూల, శితపరశ్వధములఁ జిత్రగతుల.

ఆ. చక్ర ఖడ్గములనుఁ జంచదాకృతులగు, తోమరముల మిగులఁ ధూర్తతఁ దగు
పరిఘములను శక్తిఁపటలములను బలు, చాపములను గదలఁ సరగఁబూని.

1క. నిరుపమతరాసు లొప్పఁగ, వరపవిముసలములఁ దాల్చిఁ పౌరుషమలరఁ
ఖరుచిత్తమునకు సరిగాఁ, జరియించుచు బయలు వెడలిఁ చని రనిసేయఁ. ౨౨

తే. భీమవిక్రములగు దైత్యవీరు లనికి
బరవసంబునఁ బోవుటఁ ఖరుఁడు గాంచి

సైన్యసమృద్ధి మునఁ దనఁస్యందనమును

2 వారివెనుక నె పోనిచ్చెఁ ద్వరచు మాని. ౨౩

561

సీ. అంత సారథి ఖరుఁ నభిమతరీతిని దస్తకాంచనభూషితములు చిత్ర
వర్ణములు నగు సశ్వముుశీఘ్రచతోలె; సరికాలుఁడగు ఖరాఁసురునిరథముఁ
ద్వరఁగ సారథితోలఁ దద్వ్రవంబునదిక్కులునువిదిక్కులునిండఁఘనబలుఁడగు
ఖరుఁడంతఁ బరుషంబుఁగా నార్చుచు౯వృద్ధియగుకోపమునఁ దనఁపగతుర వధి

తే. యింప యమరీతి నడరుచుఁ నెనఁగు వాయు

నట్టె పురికొల్పు నొకభంగిఁ నశ్వవృష్టి

గురియ నుద్యుక్తమగు జలఁధరము తన్ను

నావరించిన ఘనముఁబోఁ నడచుభంగి. ౨౪౫

562

క. పెనునాద మడర సారథిఁ గని యరదముఁ దోలుమింకఁ గడువడి నని యా
జ్ఞనిడఁ; శూర్పణఖావా, కృనికరములు తొందరింపఁ నతిగర్వమునఁ. ౨౬

ఇరువదిరెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౩ - వ సర్గము.

-ఘృణ ఖరునకు దుశ్శక్తనము లగుట. ఘృణ-

- ఆ. అనురసేన బిట్టు ♦ లాజనస్థానంబు, నుండి వెడలు సంత ♦ నొక్కరీతి
గర్భభారుణముగు ♦ కడిదిమేఘమువాని, పై నమంగళ మగు♦భంగి మెరియ.
- క. కురిసెన్ రిక్తోనకమును, ఖరురథమునఁ గట్టియున్న ♦ గంధర్వములున్
ద్వరఁగాఁ జనునవి యయ్యును, నురుచిరపుష్పాంచితమయి ♦ శోభిలున్తోవన్.
- క. దైవగతిం బడియెను నా, భూవిభూమార్గంబు సమము ♦ పుష్పాంచితమై
యేవిధముగ నైనన్ శ్రమ, నావాజల కియ్యఁజాల ♦ నట్టిదియైనన్. ౨ 566
- క. ఖరకరుచుట్టును బరెస్సు, బరివేష మలాతచక్ర♦భంగి 1దుదలయం
దరయఁగ రక్తద్యుతియై, సరగున నీలమ్ముగాఁగ ♦ సాంద్రద్యుతితోన్. 567
- క. పెనుకాయము భయదంబుగఁ, గనఁబడఁగా గృధ్రమొండు ♦ కాంచనదండం
బున నుచ్చితమగు కేతనమును ద్వరఁగా నావరించి ♦ మునుకొని నిలిచెన్.
- సీ. పలలంబె తిను మృగ♦పక్షీసంతతి జనస్థానాంతికముఁ జేరి ♦ తగనియట్లు
పలురీతుల వికారములు పరుషంబులు నగు నారవంబుల ♦ నార్పటించె;
నర్కుండు వెలయుచు♦న్నట్టి దిక్కును జేరి ఘోర²శివావళి ♦ కుమతులై న
యనురవీరులకెల్ల ♦ ననభిమతంబుగా నఱచె బ్రద్దలువాటి♦నట్టి గిరుల
- తే. కరణి భయదంబులై పొచ్చి ♦ కడురవంబు
సేయుచున్ రక్త మట్టిదా ♦ తోయమునటు
గురియుచున్ మేఘబృందంబు ♦ నిరవకాశ
ముగను గావించె నాకాశమును ఊణమున. ౨ 569
- తే. భయదమై రోమహర్షణామయి తగు తిమి
రము ఊణంబున నిండె నీరంద్రమగుచు;
వెలయ దినుమంతయును విదిశలును దిశలు
సంధ్యరాకయె యెఱ్ఱిని ♦ సంజ యలరె. ౫ 570
- క. దనుజేంద్రు దిక్కుమొగమై, పెనుభీతిని గలుగఁజేయు ♦ వివిధమృగమ్ముల్
ఘనపక్షికంకగోమా, యునికరములు గృధ్రములును ♦ నొక్కతెఱఁగునన్.
- క. భీతిని గలుగఁజేయుచు, నాతతరీతిం దగంగ ♦ నఱచెన్ మఱి యే
వేతఱిఁ దోచిన సశుభం, బాతఱి నే గలుగు భీతి ♦ యనురునొ యనిలోన్.
- తే. అట్టినక్కలు ఖరుసేన ♦ కప్పు డెదురు
గాఁగ నాస్యంబులన్ నిప్పుకణము లురుల
నఱచె; రవిచెంతఁ ³బరిఘోషమాంగము దగు
నరునిమొండెము చూపట్టె ♦ నల్లనగుచు. ౧౧ 573

1 శ్యామం నధిరవక్త్రంతమ్-అనిమాలము. 2 శివంబులు=నక్కలు. 3 కబంధం పరిఘాభాసో
దృశ్యతే-అనిమాలము.

- క. దినకరు సపర్వకాలం, బున రాహువు సంగ్రసించె ♦ భూరిశ్రోధం
బున; వాయువు ప్రతికూలగ, మనమునఁజరియించెఁగాంతిమాసైరవియుఁ.
- క. కనఁబడె దారలు ఖిద్యో, తనిభ ప్రభ లొప్పు బగటఁ ♦ దామరకొలఁకుల్
ఘనమత్స్యజలపత్రులు, ¹వనముల నడఁగంగ నెండఁ ♦ బంకజచయముల్.
- తే. కాంతిహీనములై యుండె ♦ త్పారుహములు
పుష్పఫలరహితంబులై ♦ పొదలకుండె;
గాలిలేకయె జలదంబుకరణి ధూస
రమగు రేణువు రేగె నాఁసమయమందు. ౧౪
- 576
- క. పగుషముగ శారితోత్కరము రాక్షసులపై ని దిరిగి ♦ మునుకొని కూసెఁ
గరువమున ²వీచి కూచి యనురావమేర్పడఁగ నటఁ గఁనుంగొన ననదై.
- క. చూపజకు భీతినొనఁగుచు, వే పిడుగులు విషమకాంతివెలయఁగఁ బడియెఁ;
ఆపట్టన వనగిరియుత, భూపద్మాక్షియు వడంకె ♦ భూరితరార్తిఁ. ౧౫ 578
- సీ. ధీమంతుడయి రథస్థితుడయి ఖరుడంత గర్జించుచుండఁ దద్గర్వ మడఁప
సవ్యభుజంబు చంఛన్ద్రతి నదరెను వానికంతధ్వని ♦ వరునఁ దగ్గి
తవఁబడసాగె; నాతఁడు నలుప్రక్కలఁ గనునప్పు డాతని ♦ కనులనుండి
జలము గాఱఁగసాగెఁదలయందు నొకవ్యాధియంకురించెనుగానియనినొసర్ప
- ఆ. వలయు ననెడు మోహభావంబు మాత్రము
విడువకుండె; నతఁడు ♦ విషమము లగు
ననశకునము లట్టు ♦ లగపడుటఁ దలంచి
భయదములనియెంచి ♦ పౌరుషమున. ౧౬
- 579
- క. పకపకనవ్వుచు రాక్షస, నికరముఁ గని పల్కె భీతి ♦ నిం బుట్టఁగఁ జే
యుకడింది మహోత్పాత, ప్రకరము గనఁబడెడి నై సఁవానిఁ నేనుఁ. ౧౭
- తే. పౌరుషంబున బలహీను ♦ బలయుతుండు
సరకుఁగొననట్లు లేశంబు ♦ సరకునేయ;
నాగ్రహించితి నామహోగ్రాంబకముల
నంబరమునుండి తారల ♦ నవనిఁ గూల్చు. ౨౦
- 581
- క. మరణము మృత్యుప్రసక్తు నే, సరగునఁ గల్పింతు రామఁచంద్రు బలమునఁ
గరువము గాంచినవానిఁ, నిరుపమతీక్ష్ణాంబకములు ♦ నిగడించి క్రుధఁ. ౨౧
- తే. అతని తమ్ముని లక్ష్యణ ♦ ననివధించి
కాని మరలంగ నెంచి; రాఁఘవుల రక్త
మాదరంబునఁ ద్రావి నాఁయనుఁగుభగిని
యభిమతముఁ దీర్చుకొనుఁగాక ♦ యటవి నిందు. ౨౨
- 583

1 వనముల = వీటియందు, 2 వీచికూచితివాశ్యంతః-అనిమూలము. వీచికూచి యను నుచ్చారణము గలకర్మములు.

- క. నాసోదరికొఱకేకడ, యాసీతారాములకును ♦ నాయతబలుండొ
నాసామిత్రికి నావడ, యీసరణిన్ సంభవించె ♦ నీసమయమునన్. ౨౨౪ 584
- క. నాకిదివఱ కెన్నండే, నేకడలఁ బరాజయం బ♦దేరితిని లే
దీకథ మీకుం దెలిసిన, చేకడ ¹న తేస్తరంబు ♦ నే జెప్పను జూ. ౨౩౪ 585
- సీ. నేను గోపింతున♦యేని మదించిన యైరావతము నెక్కి♦నట్టి బలుని
వజ్రహస్తాని దేవ♦వతి నేని చంపుదు నని నికఁ గుత్తిత♦మనుజులకథ
వచియింపఁగా నేల? ♦ బలయుతులార! నా దనుజులు ఖరుని యు♦దారవాక్కు
లను విని మృత్యువు ♦ ఘనపాళములఁ జిక్కి నట్టివారలు గాన ♦ నతులహర్ష
- తే. మునను బొడలిరి; యుద్ధంబుఁ ♦ గనుఁగొనంగఁ
దలఁచి మహితాత్ములగు నిర్ద♦రులును మునులు
చారణులు సిద్ధగంధర్వ♦న స్త్రీములును
వచ్చి రచటికి మదిలోని♦వాంఛ లెసఁగ. ౨౬౪ 586
- ఆ. పుణ్యకర్షులగుచుఁ ♦ బాలుచు నవావర లొం
డొరులతోఁ బలుకుకొ♦నిరి దగంగ
గోధరామరులకుఁ ♦ గోర్కి జగంబుల
కెల్ల మేలు సేయు ♦ హితమతులకు. ౨౭౪ 587
- క. మంగళమగుఁగాక; నదా, భంగురచక్రంబుఁ దాల్చి ♦ వనజాక్షుండు తా
నంగఁజమున భీమాసుర, పుంగవు♦ జయించినట్లు ♦ భుజబలఁగులరన్. ౨౮౪
- క. శ్రీరాముండు పౌలస్త్యుల, నీరాక్షసవశ్యులన్ జ♦యించుత మనుచున్
'బోరునఁ జెప్పకొనుచు సుర, వీరులు మానులును గాంచు ♦ వేడుక లలరన్.
- ఆ. వోయియూనములను ♦ దా ముండి విగతాయు
షులగు దనుజభటవ♦రులను గనిరి;
భయదయోధవీర ♦ పటలావృతుండయి
ఖరుండు వెడలె ననికిఁ ♦ గడుజనమున. ౩౦౪ 590
- చ. అరదమునెక్కి తానలు ఖ♦రాసురవక్త్రుండు పోవఁగాంచి యా
సురవరు లెల్లఁ దారు రణఁశూరత మీఱఁగఁ బోయి; రంత నా
ఖరుని రథంబువెంటఁ దమ♦గాఢపరాక్రమ ముల్లస్థిఁగాఁ
బరుషుండు, కాలకార్షకుండు, ♦ భాస్కరకల్పుండు శ్రేణగామియున్. ౩౧౪ 591
- సీ. యజ్ఞశక్తుండు, వి♦హంగముండును, బృథుగ్రీవుండు దుర్జయుం ♦ డావిధమునఁ
గరవీరనయనుండు ♦ కడుశౌర్యవంతుడొ నట్టి మహామాలి ♦ యహిముఖుండు
నమ్మేఘమాలియు ♦ నట్లులె రుధిరాశనుఁ డను నీశూరులు ♦ నూత్నబలము
లలరఁగాఁ బన్నిద్ద ♦ తెలమి వెల్లిరి; ఖరు ననునరించుచు నప్ప♦హాకపాలి

- క. పరిపంథుల కపజయమున్, జరగును ¹ద్వన్ముఖముకాంతి ♦ సంపన్నంబై
యరుదుగఁ బ్రసన్నమగుచున్, బరికింపఁగ నయ్యెఁగాన ♦ భద్రము గలుగున్.
- క. సమరము వచ్చినతటి నెవరిముఖమ్మునఁ గాంతి హీనఁగితిం గను న
ట్టి మనుజునకుఁ బ్రాణత్యయ, మమరుఁ జూపి తప్పదిద్ది ♦ యమలగుణాధ్య!
- చ. దనుజుల సింహనాదము లుదాత్తము లై తగు భూరిభేరికా
ధ్వనులును భీతిదంబులయి ♦ దారుణరీతి వినంగ నయ్యె న
ద్దనుజులు క్రూరకర్తులు గదా; మఱి యాపదవచ్చునంచు భీ
తిని గనువాఁడు మేలును మఱిదిం దగఁ గోరెడువాఁడు పాండితిం
గనఁదగువాఁడు నౌ నరుఁడు ♦ కార్యములం దలపోసి నెప్పుదిన్. 602
- క. ఆపదవచ్చుటకున్ మును, పే పరఁగఁ బ్రతిక్రియన్ విఘ్నతరీతిని గా
నాపట్టునఁ జేయఁగ నౌ, గావురుఘం డట్లు సేయఁ ♦ గడఁగఁడు నుమ్మి. 603
- క. కానన్ శరచాపమ్ములు, బూని తగన్ నీవు నేగ ♦ భూసుతఁ గొనుచున్
నానాతుగణదుర్గను, మై నీరంధ్రమగు ధరగుఁహంజేరి యటన్. 604
- చ. పనితను గాచియుండు మిఁకఁ ♦ బల్కున కడ్డముచెప్పుఁబోకు మో
యనుజ! మదీయపాదముల ♦ యానసుమిత్యైరతోడ సీతతోఁ
జను; బలశాలి వీవు రణశౌర్యము గల్గినవాడవౌట ని
ద్దనుజులఁ జంపఁజాలుదువు ♦ తప్పక; సందియ మిందు లేదుగా. 605
- క. ఈదనుజాతులనెల్లఁగ, నేదర్పమునన్ వధింప ♦ నిశ్చయము మదిన్
గాదిలియనుజా! చేసితిఁ, గాదన కిఁకఁబొన్తు యనినఁ ♦ గడు భక్తిమెయిన్.
- క. శరచాపంబులు తాలిచి, ధరణిసుతం దోడుకొనుచుఁ ♦ ద్వీర దుర్గమమై
పరఁగెడు గుహఁజేరెను న, కృరణిన్ లక్ష్మణుండు వెళ్లఁగా రాఘవుఁడు. 606
- క. ఆ! మంచియుపమ తోచిన, దీమాడ్కిన్ లక్ష్మణుండు ♦ హితకృత్యమునే
నామాటరీతిఁ జేసెను, గా మానక యనుచుఁ దొడిగెఁ ♦ గవచము తానున్. 607
- సీ. లగ్నిసమానమై ♦ యలరు నాకవచంబు ధరియించి రాముండుఁధావంతమందు
నవగతధూమమైనట్టి యగ్నింబోలి వెలసె; వీర్యంబున ♦ నలరు రాముఁ
డాత్మమహాచాప ♦ మతులశరంబులఁ గైకొని జ్యోనాదఁకలన నెల్ల
దిశల నింపుచు నందె ♦ దితిజుల రాకకై వేచియుండఁగ నంత ♦ విబుధసిద్ధ
చారణగంధర్వఁసమితి యుద్ధముఁ జూచు కాంక్షలతో వచ్చి ♦ కలిసియుండి
- ఆ. రంబరంబున; లోకత్రయంబునందుఁ
గలమహాత్ములు పాపనశకర్తనిరతు
లయిన ²బ్రహ్మార్షి వరు్యలు ♦ నై సమునులు
వచ్చి యచ్చటఁ జేరి సుహృద్బంధులగుచు. 608

¹ సప్రభం చ ప్రసన్నం చ తనవక్త్రం హి లక్ష్మ్యే-అనిమాలము. ² ఋషయశ్చ మహా
బ్రాహ్మణాః లోకే బ్రహ్మర్షి సత్త్విమా-అనిమాలము.

తే. విప్రులకు గోవులకు జగఁ ద్విపులశుభముఁ, గోరు నజ్ఞనవద్యులఁకున్ శుభంబు
గలుగుఁగాక; సుదర్శనఁకరుఁడు విష్ణు, వనిని దానవవిరుల ఁ ఘనబలమున. ౨౧

క. తాను జయించినరీతిని, దానవులఁ బులస్త్యవంశఁతల్లజులఁ జలం
బూని జయించుతమని తను, లోనన్ దృఢరీతిగాఁ బలుకుచున్ నురలన్. ౨౨

తే. భీమకన్తుల బదునాల్లుఁవేవుర, దను
జలను వీరిని ధర్మైక్యవిలసితమతి
యైన రాఘవుఁ డొక్కఁడేయని నదెట్లు
వేటనల్పునొ, యుద్ధ మెఁవ్విధి జరగునొ. ౨౩

612

క. కనుఁగొంద మనుచు నొండొరులను జూచుచు జెప్పుకొనుచు ఁ లలివారెల్లన్
ఘనమార్గమున రణంబును, గనువేడ్క విమానములను ఁ గ్రాలుచు నుండన్.

సీ. ఆవిష్టతేజఁడై ఁ యనిమొననున్న రాఘవుఁగని భూతాళి ఁ కడుభయమునఁ
గలవిలపాటొందెఁ ఁ గడఁగి యెవ్వరికైన నచకృతిఁ గల్గింపఁ నట్టి నైజ
మునఁ దగు రామునిఁయనుసమాకారంబుఁ బ్రళయంబునం గ్రోధఁపరిణతిఁగను
నట్టి రుద్రునిరూప ఁ మట్లు భీషణముగ నలరు రుద్రునిచిహ్నఁములను రాము

తే. నందు గంధర్వముఖ్యులఁయ్యదనునఁ గని
[రంత దివిజాదు లీరీతి ఁ నంబరమునఁ
బలుకుచుండంగ] నంతలో ఁ భయదసింహ
నినదములు తగ ధ్వజవర్తఁనిచయ మలర. ౨౬౪

614

క. నురవైరులు దివ్యాయుధ, పరికరములఁ దాల్చి యెల్ల ఁ భాగంబులఁ గ్ర
మ్మి రయంబున వచ్చిరి; వా, రరుదుగఁ బంచాస్యనిస్వఁనావళి నిగుడన్. ౨౭

సీ. నేను జయించెద ఁ నేను జయించెద ననుచు నొండొరులతోఁ ఁ ఘనరవంబు
గలుగ గర్జించుచుఁఁగాండాననంబుల మ్రొయించుచున్ గర్వఁమున నెనఁగుచు
ఘనముగ ¹గుంజనఁధ్వనులు గావించుచు దుందుభులను గొట్టి ఁ తోఁచకుండ
ధ్వనుల నింపుచుఁ గ్రమ్మఁ దత్తుములధ్వని యావనం బంతట ఁ నావరింప

తే. వనచరములగు క్రూరసఁతప్రములు దాన
బెదరి తిరిగియె చూడక ఁ వెనఁ బఱచుచు
స్వస్థలంబులకేగె నిశ్శబ్దముగను;
సైన్యమది వేగమునఁ దీక్షణశరము లూని. ౩౧

616

క. ఇతరాప్ర వేశమై యుద్ధతసాగరమట్లు రాము ఁ నరిఁ జేరె; నతం
డు తగ్గ రణపండితుడై, షీతివెలయున్ గాన నాల్గుఁకెలకులఁ గనుచున్.

క. అనికై నన్నద్దంబై, తనుడాయన్ వచ్చియున్న ఁ దానవపతి నే
నను జూచి భయదనిస్వనమునఁ దగు చాపంబుఁ బట్టి ఁ మునుకొని కినుకన్.

క. కలహమున కాలుతుండై, జలదార్భటి మించనారెప్ప; † సత్వరముగ న
బృలమెల్లఁ; గుపితమై భీతిలఁజేయు ధనుస్సుఁ దాల్చి † తీవ్రప్రభలఁ. ౬౪

ఆ. తనరుచున్న దుర్లభయుని రాముఁ గని బహు

శరము లొక్క మొగిని † గురియఁ జేసి

ప్రాసశూలములఁ బరిశ్రవ్యథముగ్గర

పట్టనముల, ఖడ్గవారములను. ౬౫

680

క. అనిమొనఁ గోపం బడరఁగ, దనుజోత్తము లన్మహాత్ముఁ † దగ నొంచి జనం

బున శౌర్యమలర వారలు, ఘననినదం బట్టు లార్చి † కాకుత్స్థుఁడగఁ. ౬౬

ఉ. కాలునిపిటికిం బనుచు † కాంక్షలతోడ రథాశ్వసంస్థితిం

గ్రాలును శైలకూటములఁ † గాదను హస్తీగణంబు నెక్కి యా

భీలముగాఁ బయింబడిరి † విక్రమమొప్పుఁగ నంత వారు మే

ఘాళి మహీధరంబువయి † నాయత్సృష్టి నిగుడ్పునట్లుగఁ. ౬౭

682

తే. బాణవర్షంబు గురిసి; రాభయదరాక్ష

సాళి తనుఁ గ్రమ్ముకొన రాముఁ † డలరుచుండె

నబ్ధిశైవలినీప్రవాహములు మాయ

నట్లు దనుజుల ఘోరితఃస్థాళి యపుడు. ౬౮

683

సీ. రాముని ఘోరతఃస్థుప్రజంబును దాఁకి నశించె; రాముఁ డా † నిశితదనుజ

బాణఘాతంబునఁ † బరఁగ భిన్నాంగుడయ్యును బ్రజ్వరిల్లు నశనిగణమ్ము

పడినను గదలని † పర్యతరాజనుట్టులు బాధనొందియుఁ † గలవిలపడఁ

డయ్యె; సంతటఁ దనశయవయవముల నెల్ల బాణముల్ నాటఁగా † భయదరీతి

తే. నెత్తుటను దోఁగి సంధ్యాభ్ర † నిచయపరివృ

తార్కుకరణిఁ బ్రకాశించె; † నపుడు దేవ

సిద్ధగంధర్వ పరశుర్షి † శేఖరులును

రాముఁ డొక్కఁడు వేపురు † రక్కసులను ౬౯

684

క. తలపడి పోరాడుటఁ గని, కలవిలపాటొంది; రంతఁ † గడుఁ గోపమునఁ

జ్వలనాఘఁ డగుచు రఘువర, కులదీపకుఁ డంత దివ్యఃకోదండంబుఁ. ౭౦

తే. మండలాకారముగ నంచి † చండసాయ

కములు శతసంఖ్యలుగ నహస్తములు గాఁగ

నర్థచంద్రాగ్రములుగ నాయ్యసురవగుల

వైఁ బ్రయోగించె నాహవశపరత మెఱయ. ౭౧

686

క. అని దుర్నివారముల నోర్వను రాకయుఁ గాలదంశభంగిఁగ గుఱిద

ప్పనిబాణంబుల నవలీలను వైచెను రాముఁ డనుకులపయిం బెలుచఁ. ౭౨

తే. శరవరము లవిధి ధర్మరాజప్రయుక్త

పాశములఁ బోలి దానప † ప్రాణములను

గొనియె నవలీల రాముండు ♦ కుమతహరణ

వాంఛ వై చుట నెంతయు ♦ బరవసమున. ౧౮

688

క. ఘనశరము లవియు రాక్షస, తనువుల భేదించి ర క్షధారలలోన

మునిగి దివంబున కెగయుచు, గనదుద్యజ్జ్వలను భంగిఁగా రుచి వెలిగె.

తే. మండలాకార మా రాముచండకాన్లు

కంబు నుండి యుగ్రమ్ములై ♦ గణనచేయ

నలవియేగాక శరములు ♦ పెసి వెడలి

యసురసంతతి యసువుల ♦ నవహరించె. ౨౦

640

సీ. దనుజుల ధనువుల ♦ ధ్వజశిఖరంబుల వర్షాళి శిరముల ♦ భవ్యకంఠ

కాలంకృతములగు ♦ హస్తములం గరికరసన్నిభములుగఁ ♦ గ్రాలుతొడల

శతసహస్రములుగ ♦ సరగున ఖండించె గాంచనన్నాహాకలితములయి

సారథితోఁ గూడి ♦ యారథంబులఁ గట్టబడిన ఘోటకముల ♦ పటలములను

తే. మావటీలనుగూడిన ♦ మత్తహస్తి

తతుల రాతులతోడిగంధర్వములను

భటుల దునుమాడి ధర్మని ♦ వత్తనమున

కనిపె దనశౌర్యమును గని ♦ మునులు పొగడ. ౨౩

641

క. దనుజులు తీర్థోగ్రములయి, తనరెడు ¹నాళికబాణతతి నాయనబా

ణనికరమునఁ గర్ణశరా,ళిని గడుభిన్నాంగులయి విలీన స్ఫుర్తి. ౨౩౫ 642

తే. భిన్నతనులయి యంతట ♦ భీమనాద

మార్తి డెలుపంగ నఱచి; రయ్యసురసేన

యంతఁ దీర్ణాంబకముల, మర్తాళి చెడుట

నార్తి గనె నగ్నితప్తశుష్కాటవి వలె. ౨౪౫

643

క. ఇనకులునివలన నించుక,యును సుఖమును గాంచదయ్యె; నొగిఁ గొందఱుశూ

రనిశాచరు లాతనిమా,ర్కన నెదురునఁజోయి తీవ్రకోపం బడరె. ౨౪౫

సీ. ఖడ్గశూలములను ♦ గడఁగి పరశ్వధములను నాతని నొంచి ♦ రలఘుబాహు

డగురాముఁ డప్పు డయ్యసురులు వై చిసయాముధంబులనుదిహ్వ్యాంబకముల

నదునునే నిలిపి తీక్షణశరంబుల వై చి వారికంతంబుల ♦ వరుస నఱికి

కొనియె బ్రాణములు; నాదనుజులు శిరములు తెగియును జాపవర్మగణమెల్లఁ

తే. దునిసియున్ దార్మ్యపక్షైకజనితవాయు

వునను ద్రెల్లిన భూరుహంబులవడువున

ధరణిఁ గూలిరి మిగిలిన ♦ దనుజులెల్ల

రాముశరముల చిన్ననుర్మముల వగల. ౨౪౫

645

చ. ఖరుఁ గని కావు కావు మని ♦ గాఢరనంబుల నార్చి యాతనికొ
శరణమటంచుఁ జట్టుకొనఁ ♦ జయ్యన దూషణుఁ డట్టై వారలకొ
మరలను గూర్చి తోడుకొని ♦ మంచినువాక్కుల నూఱిడించి ¹యీ
శ్వరుపయి²కేగు క్రుద్ధనమునన్ రినిధంబున రామచంద్రుడై. 3౦ 646

ఆ. ఉరవడించి చాల ♦ నూర్పులు విడుచుచుఁ, నలుపడియెను; నంత ♦ దనుజులెల్ల
దూషణాశ్రయమున ♦ ధూతసాధ్వసులయి, సాలతాశములను ♦ తాలవైచి.

క. జనకాత్మజాపతికొ మా,ర్క్కొనఁజని; రారాక్షసులును ♦ గోపంబుఁ దగకొ
ధనువుల ముద్గరహులము, లనుగరములఁ దాల్చి పుఘబలంబులు గ్రాలకొ.

క. శరవర్షంబును శ్రీరఘువరుడైఁ గురియించి నృత్యవర్షంబును బ్ర
స్తరస్పష్టి బాణవృష్టిని, గురిపించిరి యుద్ధ సుద్ధి ♦ ఘోరము గాఁగకొ. 3౨౪

క. దనుజులకు రాఘవునకుకొ, గన నదృశ్యదాయకంబుగా గగురు జనిం
పను జేయునదిగ జరగెను, మనములఁ గోపములు మిగులఁనూర్కొనియంతకొ.

క. నలుఁగడలఁ జట్టుముట్టిరి, ఖలులగు రాక్షసులు; బలము ♦ గ్రాలఁగ రాముం
డలయక ప్రాసాంబకవృష్టులఁ గురియుచు నెల్లిచోట్లఁ ♦ జట్టుకొనంగకొ. 3౪౪

క. కనుఁగొని వారల నిక నీ, దనుజానీకములఁ జంపఁదగు వేగ యటం
చును మదిని నలఁచి సింహస్వన మొనరిచి తీవ్రశౌర్యసారము పొంగకొ.

శ్రీరాముఁడు గాంధర్వాస్త్రమున రాక్షసులఁ గునుముట.

తే. భాస్వరంబగు గాంధర్వబాణమేయఁ

దలఁచి ధనువునఁ గూర్చి వాఁరల నడంప

వైచె; నట నుండలాకృతిఁ ♦ బరిధవిల్లు

ధనువునుండి సహస్రబాణనిచయంబు. 3౬౪ 653

చ. వెలునడె; దానినుండి తగ ♦ వేలశరంబులు నిష్క్రమింప న
య్యలఘుశరాళిచేత దిశలన్నియుఁ గప్పబడెకొ; దనంబకం
బులఁ బరిపీడితాంగులయి ♦ భూరిబలంబులఁ గ్రాలు దానవుల్
చలమునఁ దీయుటకొ విడుచు ♦ జాడఁ గనుంగొనరైరి దీనతకొ. 3౭౪ 654

తే. నారి లాగుటఁగాని బాణముల వైచు

సరణియేగాని యెఱుఁగంగఁ ♦ జాలకుండి;

రాశరావళిచే నార్చి ♦ నందుచుండి

రంత శరములఁ జీకటు ♦ లావరించి. 3౮౪ 655

చ. ఖరకరుతోడ నంబరము ♦ గ్రన్ననఁ గప్పెను; రాముఁ డంత నా
శరములఁ గ్రక్కుచున్నగతిఁ ♦ జాలఁగఁ దోచుఁగఁ జేయుచుండె; నా

1 క్రుద్ధో రుద్రి మివాంతికః-అనిమూలము.

శరతతు లేక కాలమున ♦ త్వాష్ఠలి వ్రాలుట వానిచే మహా
సురులు వధింపఁగాఁ బడుట ♦ చూడఁగనయ్యె సమానరీతిగఁ. 3౯౫ 656
క. ధరవ్రాలు శరము లప్పుడె, శిరములు పగులంగ వేగ ♦ ట్టితిఁ బడు దనుజో
త్కరముం గలుగుటచే సం,గరరంగముఁ జూడనయ్యెఁ ♦ గడుభయదముగఁ.

సీ. ఆయుధరంగంబునం దచ్చటచ్చటఁ
జంపంగఁబడియు నశనపతనభ
యమున నేలంబడినట్లు త్రెల్లియుఁ గంత
గతములౌ ప్రాణముల్ ♦ గలిగియుఁ దను
వులు రెండుగాఁ ద్రుంపఁబొరలుచుండియు నవ
యవములు ఖండింప ♦ నార్తి గనియుఁ
గంతంబుదనుక నొక్కవిధంబునం జేల్పఁ
బడియును బెక్కురు ♦ పుడమిఁ ద్రెల్లి
తే.కనఁబడుచు నుండి రాఘోరదనుజులందు

దాశరథీప్రబాహతంబులగుచుఁ
జెలఁగు నష్టిషములతోడి ♦ శిరములు నుటి
వట్టితలలును సాంగదబాహువులును. ౪౦౫

658

సీ. బహువిధాలం కారఃపస్త్రాళిగల్గిన యూదువుల్, కటకంబు ♦ లొప్పఁ జెలఁగు
జానువుల్ భిన్నములైన సామజఘోటకస్యందనములును, ♦ గడువిభిన్న
ములగు సచ్చామరములు వ్యజనంబులు ఛత్రధ్వజంబులు ♦ శతసహస్ర
భిన్నములగు శూలవిసరంబులునుబట్టనములుఖడ్గములప్రాసములు మఱియుఁ
తే. దగిన గొడ్డండ్లు శిలలు చిత్రమ్ములైన
తనువులును యుద్ధభూమియందును గనఁబడ
నద్ది చూడంగ నతిభయదాకృతిగను
దోచె నకలాంగముల వ్యాప్తమై చెలంగె. ౪౦౬

659

ఇరువదియైదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౬ - వ సర్గము.

రాముడు దూషణాగలఁ జంపుట. ఇతి

చ. ఘనభుజఁ దైనదూషణుఁ డఖిండబలంబును రాముఁ డొక్కఁడే
తునుముచు నుంటఁ గాంచి యటఁ ♦ దోరఁపుశౌర్యమునఁ జయింప నొం
పను దగినట్టివారిని జనంబును గల్గినవారి నైదువే
లను వెనుదీయనట్టి బలలాఘవముల్ తగుదైత్యులఁ ద్వరఁ. ౧౫ 660
క. తలవడఁడీ రాముని నని, కలఁగని మది నాజ్ఞ సేసె ♦ గ్రవ్యాదులు వా
రలు శూలఖడ్గపట్టన,ములను శిలావృక్షవృష్టిముంచిరి రాముఁ. ౨ 661

క. శరవృష్టి నిగుడఁగాఁ జేసిరి నాలుగుదెసలఁ గ్రమ్మి ధిచ్చెఱి విచ్చి
త్తిరహితముగ; నంతట రఘు, వరుఁ డెప్పుడు ధర్మయుద్ధపరుఁడౌటఁ దగ్గ. 3

తే. ప్రాణహరమైన యాశిలావర్ష వృక్ష
వర్షములఁ దీవ్రసాయకపటలమునను
నడఁచె; నాఁబోతు కనుమూసి యిరిగి వృష్టి
సరకునేయనిగతిని, రాక్షసశరముల. 34 663

క మనమున లక్ష్మ్యముచేయక, దనుజుల వధియింపఁగాఁ గ్రుధంబూనెను బై
వొనుకోపంబున రాముం, డనలునిగతి దీప్తతేజఁడై యుగ్రుండై. ౫ 664

క. సేనాపతియగు దూషణుఁడో నాపై న్యంబునెల్లఁ ధోడ్దోన భయం
బూన నలుదిక్కులక భయదానూనశరాళి ముంచె ధి నాసమయమునక. ౫4

క. అరిదూషణుడగు దూషణుఁ, డురుకోపము మీఱఁ బిడుగులోయన నతిభీ
కరములగు బాణములఁ బఱి, పె రయం బొప్పుంగ రామపుష్పశ్రునిపై. ౬4

క. అనిఁ గ త్తివాలియమ్మున, ఘనవీరుఁడు గాముఁ డతనికాన్యుకవర మొ
య్యనఁ ద్రుంచి నాల్గుశరములఁ, బనిపెక గుఱ్ఱముల యమునిఁప త్తనమునకుక.

సీ. ఇట్లు హయంబుల ధి నేవునఁ బొలియించి యర్ధచంద్రశరంబు ధి నంది దాన
సతనిసారథిఁ ద్రుంచియంతఁ బోనక దూషణుని వక్షమును జాలఁనొవ్వఁజేసె
బాణత్రయంబున ధి బాణాసనము చెడి యరదంబు విఱిగి హయాళి నుడిసి
సారథి హతుఁడౌట ధి నారసి దూషణుఁ డద్రుశ్యంగమువలె ధి నతిశయముగ

తే. గగురుపుట్టించు పరిఘంబుఁ ధి గై ధరించె
నదియు బంగారుకట్లచే ధి సమరి యినుచ
మేకులను గల్గి వజ్రము ధి లేకరణిని
దాఁకునట్లుగఁ బగతురఁ ధి దాఁకుచుఁ గడు. ౧౦ 668

చ. కులిశమురీతి నొప్పి నురఁకూటము నొవ్వఁగఁజేసి శత్రుసే
నల నలయించుచుక మెదడుఁనం దగ మున్నుచు శత్రుగోపురం
బుల బడలించి యొప్పు; నటఁ ధి బూనిక నాతఁడు క్రూరకర్మముల్
లలి నొనరించువాఁ డగుట ధి లాఘవ మొప్పుగ దానిఁ గైకొనెక. ౧౧ 669

చ. ఉరగముఁ బోని యాపరిఘ ధి ముగ్ధుఁడేకొని రామభద్రుపై
కరిగెను; రాముఁ డట్లడరు ధి నాతనిఁ గాంచి శరవ్యయంబుచే
1 బిరుదకలాపనంతిని ధి బెంపువహించు తదీయహస్తముల్
సరగునఁ ద్రుంచె హస్తములు ధి త్కౌఠలివ్రాలిన సంత వేగమే. ౧3 670

1 సహస్రాభరణం భుజౌ - అని మూలము. సహస్రాభరణ విత్యనేన శర్యవిరుదనత్వం
లత్యతే-అనివ్యాఖ్య.

మ. పెనుకాయంబున నొప్పు నాపరిఘ ముర్విఁ వ్రాలె నింద్రధ్వజం
బనఁగా జాఱి; కరిదవ్వయంబు దెగ సైఁన్యాధీశ్వరుం డంత నొ
య్యన దంతవ్యయ మంతరింపఁబడు ధీరానూననాగంబురీ
తిని నేలంబడెఁ జంపఁగాఁ బడి ధరిఁ త్రిం ద్రెల్లు నాదూషణుఁ. ౧౫ 671

క. కని సర్వభూతములు రాముని మేల్మేలనుచుఁ బొగడె; ♦ మునుకొను కోపం
బున సై న్యేశ త్రితయ మఁతనిచావుం గాంచి భయదఃపరస్సూర్విఁ. ౧౬౫

సీ. రామునిపైఁ బడె ♦ రయమున నందు మహాకపాలుండు స్థూలాక్షుండును మ
హాబలుండు ప్రమాధి ♦ యనువారలుండిరి వారలు యమపాశఁబద్ధులగుచు
నడరి రాముని దాకి ♦ రందు మహాకపాలాఖ్యుండు పెద్దస్థూలాక్షుండును
స్థూలాక్షుండును మహాస్థూలచక్రవర్తియును నా ప్రమాధి పరశ్వఃఖాయధంబుఁ
తే. గరములం దాల్చి దాక రాఁగువుండు వారిఁ
గాంచి యతిధికి సహ్యాదికల్పనంబుఁ
జేయురీతి నవాహరిఁ జెచ్చెఱ నుత్తిష్ఠ
శరములక మూఁడిటక వైచి ♦ సం గ్రహించె. ౧౯౫ 673

క. కినుకక మహాకపాలుని, కనదుగ్రశిరంబు సాయఁకంబుల వే త్రిం
చెను నా ప్రమాధిను స్తకమును సగణితశరములేసి ♦ మునుకొని త్రింపక. ౨౦౫

క. వాఁడును బలుకొప్పులతోఁ, గూడిన పెనువృక్షముల్లు ♦ కూలె నవనిపైఁ
దోడనె స్థూలాక్షు కనుల్, గాడఁగ శితశరములేసె ♦ గాకుత్స్థుండుఁ. 675

చ. అనితరసహ్యకోపమున ♦ నాతఁడు దూషణ పెంబడించి వ
చ్చిన దనుజావళిం గనుచుఁ జెచ్చెఱ వారిని నైరువేల న
న్ని నిశితసాయకంబుల సఁనిక యణమాత్రమున న్వధించె; సం
త నిలుల దూషణుఁ సమదఃతత్పరివారముఁ ద్రుంచి యూర్వగఁ. ౨౩ 676

క. కనుఁగొని ఖరుండు కోపంబునఁ దనసేనాధిపతుల ♦ భూరిబలులఁ గాం
చి నృపతిమతుఁ డీ దూషణుని బరివారమును జంపె ♦ నేర్పున నిచటక. ౨౪

చ. దనుజవరేణ్యులార! వివిధంబులుగాఁ దగుహాపముల్ దగం
గనఁబడు నాయుధంబులను ♦ గ్రన్ననఁ బోయి కుమర్తుడైన రా
ముని నెదిరించి పోగుచు యఁముం గనఁబోవఁగఁ జేయుఁడంచు నా
జ్ఞను గ్రుధఁజేసి; తాను రణశౌర్యమునక జన రాముమీఁదికిఁ. ౨౫ 678

సీ. యజ్ఞశత్రుండు విహంగముండును బృథుగ్రీవుండు దుర్జయుం ♦ డావిధమునఁ
గరిసరినయనుండు ♦ కడుశౌర్యవంతుఁడొనట్టి మహామాలి ♦ యహిముఖుండు
నప్యేఘమాలియు ♦ నట్లులె రుధిరాశనుండును మఱి పరుఁషుండు శ్వేన
గామియు మఱి కాఁకాన్ముకుండను వీరు పన్నిద్ద తెంతయు ♦ బలయుతు లొగ

తే. సై న్యనాయకు లాత్మీయః సై న్యములను

గలిసి పృథుబాణములఁ గ్రూరఃములను వైచు

చును రఘూత్తముమీఁదికిఁ జనిరి; పిదప

సతుల తేజస్వి రాఘవుఁ డాగ్రహించి. ౨౮

679

చ. అలరుచు దివ్యవజ్రకనఃకాంచితనూపములొప్పుఁ దీక్షుఁడొ

జ్వలనుని బోలియున్న శితఃసాయకము ల్పొటగించి వేగమే

గలనను మృత్యువక్త్రమును ధానక యుండేనవారిఁ జంపె దో

ర్బలమడరంగ నట్టి ఖరఃబాణము లేగి నితాంతశక్తిచేత. ౨౯

680

1 తే. వజ్రములు భూరి భూరుహఃవారములను

జీల్చునట్లుగ వారలఁ జీల్చె; రాముఁ

డవుడు కన్ఱాకృతిం దగు ధనంబకములు

శతము పొంగించి యందఱు సమయజేసె. 3౦

681

క. దనుజుల వేపుర నన్నిట, ఘనశరములఁ జంపె; సంతఁ గ్రవ్యాదులు వే

తునిసిన కవచంబులఁ బోయినసొమ్ముల భిన్నములగు నెల్లధనువుల. 3౧

క. నెత్తుటఁ దోఁగినతనువుల, నుత్తలపాటొంది నేలఁ కొరగిరి; మఱియున్

మత్తనివెండ్లుక లట విడి, నెత్తుట ముచుఁగంగ నున్న నిఖిలదనుజుల. 32

ఆ. కనుఁగొనంగ నవుడు ధృత్యలి దర్శిలచేతఁ గప్పఁగఁబడి చలఁగుచున్న

యజ్ఞవేదికవలె నారయఁగా నయ్యె, సంత భీతిదమగు నావనంబు. 33

క. దనుజస్త్తులు క్షణమాత్రంబున హతులౌటను దలంపఁ బొదలెడు రక్తం

బును మాంసము రొంపిగ నొప్పు నిరియమును బోలియుండఁ భూతభయనమై.

క. పదునాల్గువేలదనుజులఁ బదాతి మరుజుండు నౌచుఁ బరఁగు రఘువరుం

డుదితక్రొధంబునఁ జంపఁ దగ్గఁ బలమలర నొకఁడఁ పృథుశౌర్యమున. 34

సీ. అన్యహఃసై న్యమండతిబలుండయి సహారఘః ధై నఖరుఁడుశౌర్యమున వెలయు

త్రిశిరుండు మఱియు సరినిషూదనుండగు నట్టి శ్రీరాఘవుం డంత మిగిలి

గిమువ్వులే; బలోద్వృత్తిచే దగి భయంకరమూర్తులొప్ప సంగరమునందు

మార్కొనరానట్టి మానవంతులు దనుజులు లక్ష్యాగ్రజు సలఘుబాణ

తే. ములను జచ్చిరి కొందఱు బలవిహీను

లగు పదాతులు మిగిలి రయ్యనిమొనఁ దన

భీమబలమంతయును మహాద్దామశక్తి

సలరు రామునిచే హతమగుటఁ జూచి. 35

687

క. ఖగఁడవుడు మహత్తరమగు, సరదముపై నెక్కి తీవ్రమగు నజ్రమునుం

గరిమునఁ దాల్చిన యింద్రుని, కంఠిక్ రఘువర్షుపైని ధగవిసె గడిమి.

ఇరువదియాఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౭ - న సర్గము.

అంశం రాముడు శ్రీశిరుని నిధిండుట. అంశం

క. ఖరుఁ డిటు రఘువర్షునిపై, నరుగుటఁ గని శ్రీశిరుఁ డనెడు ♦ సఖులచమూనే
త రయమున నతనిచాలికి, సరిగి నియోగింపు నన్ను ♦ నాహవమునకుఁ.

*సీ. శౌర్యనిధీ ! నీవు ♦ సాహసంబును బూన కిఁకవేగ మరలుమా; యిదిగో సర్వ
పై న్యముఁ జంపిన ♦ శౌర్యఘనుఁ రాముననివధించెదఁజూడఁవయ్య యిపుడె
సర్వమహానురఁసంతతికిఁ వధ్యుఁ డౌ రాము వధియింతు ♦ నని నిజముగ
నాయుధమ్ములఁ దాఁకి ♦ యతుల ప్రతిజ్ఞను గావించెదను నేనుగఁడఁగి యతనిఁ
ఆ. జంపువాఁడనట్లు ♦ సమయింప లేనేని, యతఁడె చంపుఁగాక ♦ యనిమొన నను
సమర మొనరుచుంగఁసమధికోత్సాహంబు, వదలి సాక్షి గాఁగఁబరఁగు మీవు.

* మాం నియోజయ విక్రాంత స్సవివర్తస్య సాహసాత్, పశ్య రామం మహాబాహుం సం
యుగే వినిపాతితం. ప్రతిబానామి తే సత్య మాయుధం చాహ మాభే, యథాహం నిధిస్యసి
నిధార్థం సర్వరక్షసామ్. అహం వాస్యరణే మృత్యు రేషవా సమరే మమ, వినిపృత్య రణోత్సాహే
వృహూర్థం ప్రాశ్నికోభవ. ప్రహృష్టో వాహతే రామే జననానం ప్రయాస్యసి, మయివానిహతే
రామం సంయుగాయోపయాస్యసి-అనిమూలము. ఇంగు 'నిధార్థం సర్వరక్షసా' వుని గోవిందరాజుల
పాఠము. ఈశ్లోకములకు మహేశ్వరత్రిపులు విశేషార్థమును వ్రాసిరి. ఆయర్థమునక యీసీదమాలిక
వ్రాయఁబడియె.

సీ. శౌర్యనిధీ! ఖరా! ♦ సమరరంగంబున వినిపాతితబలరామునిని గమము
సాహస మిఁక నే? ♦ సమరమునకు నన్నుఁ బనుపుము; నిపు రాముని నిధింఁ
గలవా యటంచును ♦ బలకఁబూనుదువేమొ దనుజునిధార్థుని ♦ మనుజునాఘఁ
జక్రఁగా నెఱుంగుదు ♦ నీక్క మిదని యాయుధముఁ దాఁకి నేకఁధంబు చేయు
వాడ, నారాముఁ జంపఁగల నేనేనని; వేయి కల్లును ♦ వినుము శ్రేష్ఠ
యీరామచంద్రున ♦ కీమహాభుజునకు నే మృత్యునగునునె ♦ యె? లతఁడె
నాకు మృత్యునె యగు ♦ నీకడ నొకముహూర్తము విజయాపజఁయముల నిర్ణ
యించువాడవు కమ్ము ♦ మించి యాతఁ డహతుఁ డగు నేనే నిహతుఁడ ♦ నగుట గలుగ
నే. సంతసంబున నే జనఁస్థానమునకుఁ, బోవుటో యుద్ధమును జేయఁబూనుటో యు
ని మదికొ దలపోయె నా ♦ బలిమి ననెడు, శ్రీశిరుఁ ప్రార్థనఁ జక్కఁగాఁ ♦ దోసికొనుచు.

ఈ ప్రెస్టోకములకు విశేషార్థములసారాంశము రామునిచే జంపఁబడినసేనను జూడుము సకల
రాక్షససంత యగురాము నెఱుంగుదును ఆయనకు నేఁ జంపఁబాలను. వన్నె యాతఁడు నిధిం
చును. అని ఈయర్థము సీసమాలికనుండి తేలుచు. ఎట్లనఁ వినిపాతితబలరామునిని-వినిపాతిత=చంపఁ
బడిన, బల=సేనలగురామునిని యు; దనుజునిధార్థుని=రాక్షససాశనమే ప్రయోజనముగాఁగలవాని
ననియు ఆరాము జంపఁగలనే; నేనని=రాముని నేఁ జంపఁగలనాయనియు, నేనేఁ జంపఁగల
ననియు, నేమృత్యునగునునె=అగునునా? కాను అనియు, ఇట్లు గ్రహింపవలయు.

- ఆ. ఒకముహూర్త మిట్టులుండుము రాముండు, చచ్చునేని చాల ♦ సంతసమునఁ
జనఁగఁగలవు నీవు ♦ సరగ జనస్థానమునకు లేక నేనె ♦ యని నమసిన. ౪౪
- క. తలపడుమా యనిసేయఁగ, నలరాఘవుతోడ ననుచు ♦ నాత్రిశిరుండున్
బలికిన ఖరుఁ డంతట నుజ్జ్వలజేజుం డాతఁడిట్లు ♦ వడిఁ బ్రార్థింపన్. ౫౪ 692
- క. తనకున్ మృత్యువు పుట్టించిన సంగరలోభ ముడిగి ♦ చెచ్చెఱఁ బొమ్మా
యనిసేయఁగ నని యంతట, ననుమతి నిడ రాముపైకి ♦ నాతఁడు వోయెన్. ౬
- క. తురగంబులఁ బూన్చినది, వ్యరథంబును నెక్కి త్రిశిరుఁ ♦ డారామునిపై
కరిగెం ద్రిశిఖర భూధ్రము, కరణిన్ శౌర్యంబు మెఱయఁ ♦ గా గర్వమునన్.
- క. శరవర్షమును ధారాధరములు జలవృష్టి నిడు విధంబునఁ గురిపిం
చి రహిన్ జలసిక్తభయం, కరదుందుభినాడచుట్లుఁగాఁ; గడునార్చెన్. ౮ 695
- చ. త్రిశిరుండు వచ్చుటం గనుచుఁ ♦ దీక్షశరంబులు వింటఁ గూర్చి యా
దశరథరాజనందనుండు ♦ దారుణరీతిగ నైచుచున్ మహా
ర్త్తి శమనుఁ బోలి యాతని మఱిదిం గలిగించెను; సంత రాఘవ
త్రిశిరసు లాత్మబాహుబలఁతీవ్రతలుం జెలువారఁ బోరఁగన్. ౯౪ 696
- క. కరిసింహములకుఁ దీవ్రసమరమగునటు ఘోరమా సమరమయ్యెను నా
యిరువురకంతటఁ గోప, స్ఫురణంబున దానవుండు ♦ శూరత మెఱయన్. ౧౦
- తే. రామునొసటను మూఁడుశరంబులేసి
నొంచె; రాముండు క్రుధచేతఁ ♦ జంచలించి
పలికె నయ్యారే! శౌర్యంబు ♦ ప్రౌఢవిక్ర
మంబు గలరాక్షసునిదా బలంబు గనఁగ ౧౧౪ 698
- క. అశిశయముగ నున్నది యే, యతుల విశిఖినికిరి మిద్ది ♦ యశారా పుష్పా
కృతిగా నున్నది యింక న, ప్రతిను మదీయాంబకముల ♦ జ్వలనాభములన్.
- తే. ప్రతిగ గ్రహించి చూడమా ♦ వితతచాప
గుణవిముక్తము లివియని ♦ కోపమహరఁ
బలికి క్రూరాహులన్ వలె ♦ నలరి నాల్గు
పదియునగు బాణముల తొమ్ము ♦ పగులనేసి. ౧౩౪ 700
- చ. అనుపమశౌర్యసారుఁ డగుఁసట్టి రఘూత్తమూఁ డంత దాసవే
శునివగు నాల్గుగుఱ్ఱముల ♦ శోభిలు పర్వము లొన్ననున్న చ
క్కనిబలుసాయకంబులను ♦ గ్రన్నన నన్నియె నాటి కూల్చె న
ఘ్ననిమిది తీవ్రబాణముల ♦ నేసి పౌరిన్ బొలియించె సారథిన్. ౧౫ 701
- చ. అరదముపైఁ జెలంగు ధ్వజ ♦ మల్లన నొక్కశరంబుచేతనే
ధరణిని ద్రెళ్లఁజేసె; సరఁగంబు వివాజక మాటచే వసుం

ధరసయి కుద్గమించు బలుదానవుఁ గాంచి రఘూత్తముండు న

చ్చరముల వానివత్తుమును ♦ జక్కఁగ నాటగ వాఁడు మూర్ఖిల౯. ౧౬౫ 702

తే. అప్రమేయాత్మఁడగు రాముఁ ♦ డంత రోష

మడరఁగా వేగసంతంబు ♦ లై న మూఁడు

వాఁడిశరములఁ ద్రిశిరుని ♦ మూఁడు తలల

నవనిపైఁ ద్రెళ్లనేసె; నఁయ్యసురుఁ డపుడు. ౧౬౫

703

క. శిరములు మూఁడును రాముని, శిరములఁ దెగ నల్లఁగ్రక్కిఁజ్ఞాస్థలిఁబడియె

శిరనులతోఁ గూడఁగ; నాతరుణమునఁ జావునుండి ♦ తప్పినయోధుల్. ౧౬౫

ఆ. పెద్దపులికి నులికి ♦ వే పాఱు వృగముల, భంగి భీతినొంది ♦ పఱచిరట్లు

పాఱుచున్న దనుజఁపటలంబుఁ గని క్రుధ, ఖరుఁడు వారిభయముఁనురలఁబలికి.

క. మరలించి త్రిశిరుఁ జంపిన, విరోధి యగు రామభద్రు, ♦ వెన మార్కొనియె

సరసిజరిపుని పయింబడ, నరిగెడు స్వర్భాచువట్టు ♦ లతిజవ మొప్పక. ౨౦౫

ఇరువదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౮ - వ సర్గము.

అథ ఖరుని రథాదిపరికరముల రాముఁడు కూల్చుట అథి-

క. త్వేర దూషణుఁ ద్రిశిరునిసంగరమున రాముండు త్రుంపఁగా ఖరునకు భీ

కర రానువిక్రమమునకు, గరువము చెడి భయము మదిని ♦ గానంబడియె. ౧

చ. బల మధికంబుగాఁ గలిగి ♦ బాలిశుఁడౌ ఖరుఁ డొక్కరాముచే

నిలసయి దుర్జయంబయిన ♦ యెల్లనురారిబలంబు దూషణం

డల త్రిశిరుండునుం బడుట ♦ నప్పుడు కాంచి బలాధికాసురా

వళి నశించుటెంచి తనఁవారని గర్వముదూలి యంతట౯. ౨౫

708

క. పురుహూతునిపై నముచియుఁ, బరువడిఁ జనునట్లు రానుభద్రునిపైకి

బరువెత్తి పోయి మార్కొని, ఖరుఁ డాత్మబలంబు కొలఁదిఁగాఁ జాపంబు౯.

తే. లాగి క్రుద్ధంబులగు ఫణులను నితాంత

మును సమానము సేయఁజాలినశరముల

¹నల్లఁద్రాగెడు గతి విలసిల్లువాని

రాముపయిని బ్రయోగించె ♦ రయము మెరియ ర

710

సీ. అరసంబుపైనుండి ♦ యాఖరుండును ధనుర్వేదంబుఁ గఱచిన ♦ విపులకౌశ

లం బేర్పడంగ జ్యాఁలతవిదుల్పుచు బహువిధములౌ నారాచఁవితతి వైచు

పాటవంబును గనఁబఱచుచు సేర్పును బ్రకటించె: నతిరథఁవరువడైన

దాశరథియుఁ బరదానవుఁ డీరీతిఁ దనపైకి గవియుటఁ ♦ గని నితాంత

తే. శక్తిచే దివ్యమయినట్టి • చాపమందు, శరములకా గూర్చి వానిచే • సకలదిగ్వి
దిశల నిండంగనిగుడించె • దీప్తవహ్ని, విస్ఫులింగంబులంబోలి • దెలిసియవియు.

క. పరులకు సహింపరాకయె, పరఁగె; ఖరుం డిట్లు బాణఃపర్వము ధారా
ధర సుతివృష్టిని నభమం, తరహానృము చేయునట్లు • తాఁ గురిపించెక. 2

చ. ఖరుండు రఘుప్రవీరుఁ డిటు • గాఢసరాక్రమముల్ చెల్లంగ నొం
డొరులవయ్యా వెనక విడుచు • నుగ్రశరంబులు నిండియుండ నం
బరము నిరంతరం బగుచు • భాసిలె; నొండొరులకా జయింప నా
తురులయి వారు పోర నటఁ • దోయజమిత్రుని మండలంబొగిక. ౮౪ 713

క. శరజాలావృతమై భా, సురముగఁ జెలువారకుండె; • సురవైరియు భీ
కరనాళికవికర్ణిక, శరములఁ దీర్ఘ్నములును • శౌర్యం బలకక. ౯౪ 714

క. బరిగోలలఁ గడిఁ బొడిచెడు, కరణం బ్రహరించె; నట్లు • కమనీయంబొ
నరదముననుండిచాపముఁ, గరమున ధరియించి యుని • ఖరుండుపొలుచుటక.

క. కని యతని బాశములఁ దాల్చిన యంతకురీతి భీతిఁ • జెందించెడు వా
నిని నాభూతగణంబులు, కనియొక ననంతరంబ • ఖరుం డిటు తలఁచెక.

చ. బలిమున నెక్కుండై యతులఁపారుషముం గనుపట్టి నొప్పియొక
జలమున గొప్పనై నృమును • జంపుట నప్పడు డస్సియున్నవాఁ
డలఘుభుజుండు రాముఁ డని • యాత్మఁ దలంచుచు నుండ; రాముఁ డు
జ్వలగతి సింహమ ట్లడరి • శౌర్యము పొంగుచు నుండఁ బొల్చుచుక. ౧౨౪

తే. సింహనుంశటిబీరంబు • చెలఁగ వచ్చు
ఖరునిఁ గని త్సుద్ర జంతువు • హరికసుగతిఁ
దాఁ జలింపక నిలిచె; నంతట ఖరుండు
భాఁసనిభమా నుహారథఃపరమునందు. ౧౩౪ 718

చ. పొలిచి రణంబు సేయుటకుఁ • బూని పశంగము నిప్పువొని కు
జ్వలగతి వొఱఁగ బోవుగతి • భార్గవరామమహాపహార్షియై
యలఁగెడు రామచంద్రుఁడయి • కాతుర మొప్పుఁగఁబోయి యన్నహా
త్ములితచాపముకా నశరఃముకా గరికౌశల ముల్లసిల్లఁగక. ౧౪౪ 719

తే. లస్తమునకుఁ జెంత విఃలాసమాడరఁ
దునిమి మఱియును గోపంబుఁతోడ శక్తు
నజ్రమున కుద్దియౌ నస్తః బాణములును
గవచమున నాటసేసె విశ్రాంతము పొంగ. ౧౬౬ 720

సీ. సాధుపరవ్రమ్మలఁ • జక్కఁగ మెఱసెడు ఖరముక్త బాణముల్ • కవచవగము
భేదింప నాదిత్యుఁ విధమున చెల్లురామునికవచంబు భూమినిఁ బ్రకియెను

1 తం రథస్థం ధనుష్పాణిమ్-అనిమూలము. 2 భార్గవరామమహాపహార్షియై-ఇది రామహర్షి మాతృశయద్యోతకముగాఁ బ్రయోగింపఁబడియె నని గ్రహింపవలయు.

బ్రతిలేని తేజంబు ♦ భాసిల్లఁదగు రాము ఖరుఁడు సమీపించి ♦ శరసహస్ర
మున నొంచి పెనునాదమును జేసె; రాముఁడట్లనిఁదన దేహంబుననుశరములు
తే. నాటఁగాఁ గ్రోధమొంది యెంతయు విధూను
హుతహునిరీతి వెలిఁగె; నట్లొప్పి యతఁడు
వైరికాలుఁడు గావునఁ ♦ బగతునణవఁ
బెనురవంబునఁ దగు క్రొత్తధనువరంబు. ౨౦ 721

చ. కరమునఁ బట్టి యెక్కిడియెఁ ♦ గమ్రధనుస్పది యాయగ స్త్యమా
నిరమణద త్తమై వెలయు ♦ నిర్భరవైష్ణవమై చెలంగు; నా
ఖరుపయ కాశరాసనముఁ ♦ గైకొని రాముఁడు విక్రమించి క
ర్పరమయపుంఖముల్ తనరఁ ♦ బొల్పిన సన్నతపర్వబాణముల్. ౨౧ 722

క. పరగించి సంగరంబున, ఖరునిధ్వజం బవనిఁ గూల ♦ ఖండించెఁ గనఁ
సురుచిరమై తగుకాంచన, వరకేతన మద్ది చెదరి ♦ వసుధ౯ బడుచుఁ. ౨౨

క. సురశాపంబున భూమిని, సరసిజమిత్రుండు పడినఁచాడ్పునఁ గననై
యరుదై యుండెను; ఖరుఁడుఁ, బరమర్కజ్ఞుండు గానఁ ♦ బటుశౌర్యమునఁ.

క. పెనుమార్గణముల శ్రీరా,ముని యంగములెల్ల నార్చిఁ ♦ బొందఁగ నాటె
ఘనతోమరముల దీర్చదం,బును బొడిచెడురీతిఁ దీవ్రముగ నాల్గింటఁ. ౨౩

పంచచామరము. ఖరాసురోగ్రభూరిచాప ♦ గాఢముక్తబాణముల్
త్వీర౯ శరీరమందు నాటి ♦ బాగుగాఁ జొర౯ భయం
కరంబుగాఁగ నల్లయట్టై ♦ కాటుచుండఁగా మహా
త్తర క్రుధాత్తచిత్తుఁడయ్యెఁ ♦ దారఘ్నాత్తముం డనిఁ. ౨౪

క. విలుకాండ్రలోన మేటిగ, విలసిల్లుచు నొండుమేటి ♦ విలుదాలించి మి
క్కిలి వెడదలై న సాయక,ముల నాటిఁటిఁ గొనుచు లక్ష్మ్యము దనరుచుండఁ.

చ. ఖరుశీర మొక్కట౯ భుజయుగంబును రెంటును సాయకత్రయం
బరుదుగ నర్థచంద్రు లసఁదాకృతి నొప్పినదానివైచి భీ
కరముగ నున్నవక్షమును ♦ గాఢముగాఁ బరితాప మొందఁజే
సె రఘుకులుండు తేజమునఁ ♦ జెన్ను వహించుచుఁ గ్రోధచిత్తుఁడై. ౨౫ 723

చ. దనుజునిఁ జంపఁగాఁదలఁచి ♦ ¹ధానునిధిం బురుడించి చాల మిం
చిన పదుమూఁడుబాణములఁ ♦ జెచ్చెఱఁ దీసి మహేంద్రతుల్యమై
తనరు బలంబు పెంపెనఁగఁ ♦ దచ్చరపంక్తిని నవ్రచున్నరీ
తిని వెలయించుచుఁ మిగులఁ ♦ దీవ్రముగాఁ దగు నొక్కకోలచేఁ. ౨౬ 724

సీ. అరదముకాడిని ♦ నశ్వపంక్తిని నాల్గుశరముల సారథిశరము నొకట
సాయకత్రయమున ♦ స్వందనవేణువు నడ్డకమ్మిని రెంటు ♦ నపుడై త్రుంచి

వజ్రాయుధంబన † భాసిల్లు నొకసాయకంబున సశరమా † కాన్తుకంబు
ఖండించి యొకసాయకమునఁ దదంగంబుఁబగులించె; ఖరుఁడంతఃభవ్యధనువు
తే. రథము తురగోత్తనుములు సాఠిరథియుఁ బోవ
గదను గరమున ధరియించి † కడురయమున
స్యందనమునుండి లంఘించి † యవని నిలిచె
దివి విమానాగ్రములనున్న † దేవవితతి. 3౨

730

చ. మునులు మహారథుండు రఘుఁముఖ్యుఁ డొనర్చిన గొప్పకృత్యముం
గని కడు సంతసించి తమకంబున నంజలులొప్ప నంద తా
తని నొకరితఁ గూడి ఖరదానవుపాటునకై న యుబ్బుపెం
పున వినుతించి భక్తిమెయిఁ † బూజ లొనర్చిరి పూనిక్కి మీఱఁగఁ. 33 731

ఇరువదియెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౯ - వ సర్గము.

— ఖంభ రాముఁడు ఖరునితోఁ జతురోత్తులగఁ బరుషము లాడుట. — ఖంభ

క. ఘన తేజుఁడు రాముఁడు స్యందనవిరహితుఁ డగుచు గదను † దాల్చి నిలిచియు
న్న నిలింపవై రిఖరునిం, గని నయమూనుటను మృదువుఁగాఁ గ్రాత గఁ. ౪
తే. మర్కముల నెత్తి పొడుచుట † మానకెంతొ
పరుషములయి చెలంగెడు † పల్కులలర
ఖరునితో నిట్టులనియెను; † ద్వీరదతురగ
రథసమన్వితబలమెల్లఁ † గ్రాలుచుండ. ౧౪

733

క. దానికి నధిపతివై పెం, పూనుచు నీవెల్లజగము † లొగిని జుగుప్సం
బూనఁగ దారుణకర్మము, మానకచేసితివిగాదె † మానము దూలఁ. ౨ 734

తే. ఆర్తి బ్రాణులకుం గల్లునట్లు చేసి, ఘాతుకుండయి పావైకకార్యములను
జేయుచుండున యేని యాఁక్షీతివరుండు, త్రిజగదీశ్వరుఁడైనను † దెగునిజంబు.

చ. ఇక నినుబోఁటివాని పలుకేటికి? రాక్షస! ¹దుష్టసర్ప మొం
డు కనఁబడంగ దానిని గఁడుఁ దయఁగల్గినవారలైనఁ జం
పుకరణి లోకనింద్యమయి † పోల విరుద్ధమునై నకర్మ మ
త్యకుటిలబుద్ధిఁ జేసెడు దుఃరాత్మునిఁ జంపుదు రెల్లవారలఁ. ౪

736

²సీ. ప్రాప్తవస్తువులను † వదలనోపని లోభమునఁగాని మఱి లభింపనిపదార్థ
ములు కావలయుననిపలు తెఱంగులఁ గోరు కామమునంగానికలుషములను
నాచరించుచు వాని † సఘములుగాఁ దరువాత నెఱింగియు † న్నాస్తితమందుఁ
బరితాపపడక యెవ్వఁడు సుఖముండునో భ్రష్టుఁడై వడిఁ గల్లుఁరాయిఁ దిన్న

1 సర్పం గుప్తు మివాగతిమ్-అనిమూలము. 2 లోభా త్యాపాని కుర్వాణః కామా ద్వాయో
నబుద్ధ్యతే-అనిమూలము. అప్రాప్తస్య ప్రాప్త్యాశా కామః. ప్రాప్తకర్మాశా లోభః-అనివ్యాఖ్య.

తే. యట్టి నలిగండ్ల సర్పంబునట్లు దాని
 ఫలముఁ బొందును; నేనేమిపాప మొనరి
 చితి నటంచెంతువా ధర్మచింతనున్న
 దండకారణ్యవాసులఁ ♦ దత్తవీరుల. ౫౪

737

చ. మునుల వధించితీవు ద్విజముఖులఁ జంపి ఫలం బదేమి నీ
 వును దమిఁ బొందినాడవొకొ ♦ భూమినఁ బాపులు పెక్కుమంది జీ
 వనమును గాంచలేదే యని ♦ పల్కెదవేమొ యఘంబుచేయు న
 మ్మనుజులు వేఱుజన్మమున ♦ మానక తత్ఫలమొందువారు సూ. ౬౪

738

తే. క్రూరులయి లోకములకును ♦ రోతబుట్టు
 నట్లు సేసెడు వారన్న ♦ నాత్మనుకృత
 వేశమున నుంతయైశ్వర్య ♦ మాశకొలఁదిఁ
 బొందియున్నను జరిసిద్ధిఁ ♦ బొందరిలను. ౭

739

క. వారును విచ్యుతమూలమ, హీరుహములభంగి నాశమే పొందుదు; రో
 రీ! రాక్షస' ఋతుకాలము, చేరం దదుచితముగాఁగఁ ♦ జెల్లెల్లెడలక. ౭౪

చ. సుమములఁ బొందునట్లు మనుజుల్ కడు రోసెడు పాపనూపక
 ర్మము నొనరించి సత్వీరమ ♦ మానక దుశ్ఖఫలంబు గాంత్తు ను
 మ్మ; నుటియు ట్టే శ్రయుక్తబళము ♦ దినువాఁడును దత్ఫలంబు వే
 గమ గనునట్లు మిక్కిలి యఘంబులు సేసినవాఁడు రాక్షసా. ౮౪

741

తే. దానిఫలమును వేగమే ♦ తాను బొందు; దానవా! ఘోరపాపవిఠానములను
 జేయుచు లోకులకుఁ గీడుచేయఁగోరు, చున్న దుష్టులప్రాణాళినుక్కడంప.

క. జనపతియకా దశరథునా, జ్ఞును నేనిట వచ్చినాడ ♦ స్వస్థాంబకముల్
 గొనివై వ నవ్వె నిగుడుచు, నిను జీలిచి పుట్టలో ఫణిప్రభుభంగిక. ౧౦౪

క. ధరణిం జొచ్చును జువ్వి, యరణ్యమున నిందు ధర్మ ♦ మాచరణముగాఁ
 బరఁగు మునీంద్రుల నెచరె, వ్వరి భక్షించితివొ మున్ను ♦ పౌరుష మలరక.

క. అని నాచే జంపఁగఁబడి, ఘనసేనలఁ గూడి నీవు ♦ కదలి యల మునీం
 ద్రునికరము కడకుఁ బోగల, వనుమానములేదు వినుమాయసుర మదుక్తిక.

సీ. పూర్వము నీచేతఁ ♦ బాలియింపఁబడినట్టి పరమమునీంద్రు లిఁష్పట్టునందు
 వ్యోనునూనంబుల ♦ కొప్పుచు నాకాశమందుండి నీవు నాయంబకములఁ
 బడి నరకంబున ♦ బహుళదశిఖములందఁ గనుదురుగాక యోదనసుజవంశ
 పాంసనా! యిష్టము ♦ వచ్చినట్లుగ నీవు ప్రహరింపుమా నను ♦ వలసినట్లు

తే. యత్తు మొనరించి చూడు మీయదనునందుఁ

దాళఫలముల్లు నూల్చు సీశిలను నలఁ
 బడఁగ ననవిని కోపంబు ♦ ప్రబల ఖగుఁడు

కనుయుగం బెట్టివాఱ నిట్లనియె నగుచు. ౧౫

746

సీ. దశరథాత్మజ ! ప్రవిధారణంబున నీవు సామాన్యులయిన రాక్షసులఁ గొందఁ
ఁటిని జంపి దాననే ♦ నినునీవ వినుతికిఁ దగనివానిని గడుఁ ♦ బొగడుకొనుచు
నున్నాడవేమి యిట్టాప్పు సీకిది యుక్తమగునె నీవంటిశౌర్యఘనులొచు
బలవంతు లె నరాజులు తనువిక్రమమునకు గర్వించి తమ్ముఁ దమరిట్లు
లెంతమాత్రము నుతియించుకొనరునుమా యట్టివారలు కొందఁజగుదురెలను

తే. రామ దుర్బలులగుచు ధైర్యమ్ముగ నని

క్షత్రియాధములెల్ల నిష్ఫలముగాఁగఁ

దమ్ము నుతియించు కొందురు ♦ తారె యట్లు

నిన్ను నుతియించుకొనెదవు ♦ నీవే దగు నె. ౧౮

747

క. ధర నెవ్వఁడు వీరుఁడు సం,గరమున మృతి వచ్చునపుడు ♦ గాని యవసరం
బరు దేర నపుడుగానీ, వరమా స్వకులీనతను నభంగురరీతిఁ. ౧౮౪

748

సీ. ప్రకటించుకొనుచు స్వపౌరుషంబును గొనియాడునో, యెఱుఁగుమీఁవట్టులేల
చేసికొనెదవా; యోక్షితిపకుమారకానిను నీవె నుతిచేసికొనుటచేత

నీయల్పతయె యిట ♦ నిర్మలముగ నెఱుఁగంగనయ్యెను దర్భగంట రాజు

కొనునట్టి యగ్ని కాంచనమట్లు త్వరగాఁ బ్రకాశించి మండినఁ ♦ గడురయమున

తే. నాటి వేటొకవస్త్రపు ♦ నది డహింపఁ, జాలనట్లుగఁ దన్నదా ♦ స్తవముచేసి

కొనినవాఁ డందులకు సరిగను బరాక్రమమునుజూపంగజాలఁడుమాటలేల.

చ. విను భవనగ్రమం దచలవృత్తిని నిల్పి రివున్రజంబు నొం

చినదగు నీగదాయుధముఁ ♦ జేత ధరించిననన్న ధాతువుం

జనియతపర్వతంబునలె ♦ జంచలతం గనఁజేయఁగాఁ బొనం

గనిఘనుఁగాఁ గనుంగొనవు ♦ కాన నె యునుతిఁ జేసికొంటయున్. ౨౧

750

చ. కరమున నీగదాయుధము ♦ క్రాలఁగఁ బాశము కై ధరించి భీ

కరగతి నున్న యవ్వీలుయఁకాలునిరీతిని నీదుప్రాణముల్

త్వరగ జగత్త్రయానువులఁ ♦ బాపఁగ నేన యొకండఁ జాలుదున్

బరుషముగా నిజస్తుతిని ♦ బల్కఁగఁజాలఁగ నున్నవీ నుడుల్. ౨౨

751

సీ. ఐన నిప్పుడు చెప్పునట్లు చెప్పఁగఁ బూన నర్కుఁ డస్తాద్రికి ♦ సరుగుఁదానఁ

గదనంబునకును విఘ్నము గల్గు నీవును బదున్బాల్లవేల దేవద్విఘ్నలను

వధియించితివి నిన్ను ♦ వధియించి యిపుడెను వారిబంధవృక్షుల ♦ వారిఁ దుడిచి

కార్యసంసిద్ధిని ♦ గాంచెద ననిపల్కి పరమాంగదుండగు ♦ ఖరుఁడు కొప

తే. మిడర నజ్రమునలెఁ బ్రదీప్తాంగ ములర

నున్న యాభిల గదిఁ బ్రపి ♦ యూచివై చె

జానకీవత్సై సంత ♦ మానితగద

యద్ది మిగులన్ వెలుంగుచు ♦ నడరి వేగ ౨౩

752

క. దారికి నడుమం దగునా, భూరుహముల గుల్మములను ♦ బోరిఁబారి బూడిడ్
గా రయమున నొనరించుచు, శ్రీరాముని నన్నిధికిని ♦ జేరెన్ గడఁకన్. ౨౬

ఆ. మృత్యుపాశమట్లు ♦ మిఱుమిట్లు గొలుపుచు
వచ్చుచున్నగదను ♦ బాధివుండు
గాంచి యాకసమున ♦ ఖరబాణములచేతఁ
దునిమెఁ బెక్కులై న ♦ తునియలుగను. ౨౭

7౬4

క. శరములచే నాగద యి,క్కరణిక్ దుత్తునుకలగుచు ♦ త్కాస్థలిఁ బడియెన్
వరమం త్రైషధబలమున, ధరఁ ద్రోయంబడిన ఫణివిధంబున నచటన్. ౨౮
ఇరువదితొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౦ - వ సర్గము.

❧❧❧ రాముఁడు ఖరునిం జంపుట ❧❧❧

చ. ఖరుని గదాయుధంబు నిటు ♦ గాఢశరంబులఁ ద్రుంచివై చి ధ
ర్మరతుఁడు గాన నాఖరు నిఠరస్తమహాయుధు నేయనొల్ల కే
పరిహాసనంబు నేయ స్త్రితః భాసురవక్త్రము సొంపునింప నం
గరమునఁ దొట్టుపాటుఁగను ♦ కర్బురనయ్యనితోడ నిట్లనున్. ౧

756

క. దనుజాధను! నీదుబలం,బునంతయుం జూపితివిఁకఁ ♦ బూనిక నేయే
పనుల నొనర్పంగలవో, కన నెంచితి, మదిఁ దలంపఁగా నాకంఠెన్. ౧౫ 757

క. బలహీనుఁడవయ్య వృథా,పలుకులు ప్రేలితివి వట్టిపలుకుల నాడం
గలవాఁడ వందుఁ బొండితి, గలవాఁడవె వైరినడచు♦గద నీగదయున్. ౨౫

సీ. ఆగద యిదిగో నాఁయతులబాణంబుల శకలంబులై పడె ♦ త్కౌతలమున;
నింతకు మును వల్కి ♦ తీవు నన్నుం జంపి నాచేతహతులై న ♦ నాకిరిపుల
బంధువులకు నేత్రఁవారిని దుడిచెద ననిగద యామాట ♦ వ్యర్థమయ్యెఁ
గద యిప్పు; డాచారఃకలితుండవునుగాక హీనస్వభావుడఁజే యయి మఱి

తే. యల్పుడవు నయి దనుజుండ ♦ వై న నీదు

ప్రాణములనెల్ల నమృతంబు ♦ వై న తేయుఁ
డపహరించినవడువున ♦ నపహరింతుఁ

గనుఁగొనును నాదుసాహసమును రణమున. ౫

759

చ. దనుజ! మదీయబాణములఁ ♦ దావకవక్షము బ్రద్దలై గళం
బును దెగి కాటుర క్తమును ♦ బుద్బుదఁ ఘేనవిభూషితమ్ముఁ జ
క్కనిగతిఁ ద్రావఁగాఁగలదు ♦ త్కాస్థలి యొకులపాంసనా! జవం
బుననె త్వదంగసంతతులు ♦ భూమిరజంబున బ్రుంగియుండున్. ౬౫ 760

- తే. కరయుగమ్మును జాపుగా ♦ ధరణీవైచి
దుర్లభాంగననుంబోలె ♦ దొడరి భూమి
గౌగిలించుకొనుచుఁ బెద్దగా నిదురను
బోవఁగల విద్ది నత్యంబు ♦ పో త్రిశుద్ధి. 2 761
- తే. దనుజకులపాంసనా! నీవు ♦ పెను నిదురను
బొంది శయనించినపిదప ♦ మునుల కగతి
కులకు నీదండకాటవి ♦ లలితసుఖ ని
వాసమగుఁగాక; పెక్కులు ♦ పలుకులేల. ౮ 762
- క. వినుము జనస్థానమునం, దనరా రెడు దనుజవాసఁతతి మచ్చరవ
హ్నిని గూల మాను లీవన,మున నిర్భయముగను దిరుగఁ ♦ బూనఁగలరు నూ.
చ. దనుజకులాధమా! మునుపు ♦ తద్దయు భీతిని నెల్ల వారికి
మనమున నించుకేని యనుమానము లేకయె కల్లఁజేయు మీ
వనితలు బాంధవు లైగిన ♦ బాష్పసుసంభృతవక్త్రై భయం
బును గలిగింప కార్తలయి ♦ పొంది భయంబుఁ జరింతు రెల్లడక. ౧౦ 764
- సీ. త్వత్తుల్యదుర్వృత్తి ♦ బాగుగా నలవడఁ
బాపివౌ నిన్నును ♦ భర్తఁగాఁగ
గ్రహించినట్టి రాక్షసకాంత లింతకు
మును దుఃఖమెఱుఁగకుండినను నిపుడు
దుఃఖరసంబును ♦ దోరంబుగా నెఱిం
గినవారలై కామ ♦ మనఁగఁ బరఁగు
పురుషార్థమును మాని ♦ పొగులుచుందురు; నీచ
ఘాతుకా! యుద్రాత్మ! ♦ య్మమరేంద్ర
తే. కంటకా! మాను లగ్నులఁ ♦ గడఁగి వేల్పు
నపుడు నినుఁ బట్టి యే విఘ్న ♦ మమరునొ యని
నతతశంకితు లగుచునే ♦ సాధ్వసమున
నగ్నివై తురు గాదె యాపావనిసులార్తి. ౧౨ 765
- సీ. రణమున నిట్లు సంభరించి పలుకు రామునిఁగాంచి ఖరుఁడు ప్రభూతరోష
మడరఁగాఁ బరుషమైనట్టి నిస్వసమునఁ బలికె నిట్లని రామభద్ర! నీవు
గర్వితమతివైతి ♦ కడు నిశ్చయంబిది కావున సాధ్వసకారణములు
పొడనూపుచున్నను ♦ బొందక భయమును గాలవశ్యుండవై ♦ యోలి నిద్ది
తే. వాచ్య మిద్ది యవాచ్యపుఁబలుకటంచుఁ
దెలియఁజాలక ప్రేలేద; ♦ విలను గాల
సాశబద్ధులు పురుషులఁవ్వారొ వార
లపగతపడిందియాధలై ♦ యల్పమతులు. ౧౪ 766

క. తెలియరు కార్యాకార్యంబుల నించుకయేనియనుచు భూరిధ్వనితోఁ
బలుకుచు బొమముడి పెట్టుచుఁగలహమునకునాయుధములఁగానకత్వరతోఁ.

క. కనుఁగొని నాలుగుదిక్కులఁ, గనియెం దావుననె చూడఁ గడు భయసంబై
తనరెడు పెనువృక్షంబును, దనపూనిక కద్ది మిగులఁ దగియుండుటచేఁ.

తే. పెదవిఁగొఱుకుచు దానిని భల్లగించె

నంత నద్ది మహాస్థూలఁమై యెనఁగుట

నతిబలుండగు ఖరుండలై యూరవంబు

చెలగఁగా నెత్తుకొనె రెండుచేతులఁ గడు. ౧౭౪

769

చ. కరములఁ బైకి నెత్తుకొని భావబలం బడరంగ వైచిని

ర్భరమగు దీనఁ జచ్చితివి రామ యటంచును బల్కె; విక్రమ

స్ఫురణమునం దనర్చు రఘుభూషకులాభరణుండు పైకి న

త్వరముగ వచ్చు నాద్రుమము భాణములఁ వడిఁ ద్రుంచె లీలతోఁ. ౧౭౫

క. ఖరుఁ డొగి రణసాధనతతి, విరహితుఁ డై సాధుభావవిరహితుఁడౌటఁ

బరికించి తీవ్రకోపము, ధరియించెఁ మదిని దద్యధంబును జేయఁ.

771

క. అంతట రాముండు రోషా, క్రాంతుండయి నేదబిందుఁగణవృతతనుఁడై

యంతట రక్తిమ కనులను, వింతఁగ నెలకొనఁగఁ గూర్చె వేయిశరంబుల్.

చ. ధనువున వేయిబాణముల దానొగిఁ గూర్చి మరారి నొంచె, న

పైనువిశిఖంబులం గలుగు విస్తృతమా వివరంబునుండి యొ

య్యనబహుఁ ఘనిలావృతమహారాధిరంబులు వే ప్రవించె బెం

పునఁ దనరారు ప్రసవణభూధ్రమునుండి ప్రవాహము ల్వీలెఁ. ౨౧

773

క. అని రాముం డేసిన బాణనికరముల నంగములు వంసలఁ బొందంగఁ

బెనుమదమున నెత్తుకువా,నన గ్రన్తుఁగ నురవడించె భానకిపతిపై. ౨౨

774

*సీ. ఖరుఁ డట్లు జృంభించిఁకార్యకమున సాయకము గూర్చుటకుఁగానికడఁగిదాని

విడుచుటకుఁగాని తడవులేకుండఁగ దనమీఁదఁ బడివచ్చుటను రఘూత్త

* త మాపతంతం సంరబం కృతాస్త్రో దుధిరావుతం, అపానపత్వత్ప్రతిపదం కించి త్వరిత
విక్రమః-అనిమూలము. దీనికి వ్యాఖ్యానకర్తలు వ్రాసిన యర్థమంతయు నీసీసపద్యమున నిమిడి
యున్నది. ఇంగు శ్రీరాముండు వెనుకకుఁ గొంచెము జరగెనని యుండుట గన్పట్టు. ఈవిషయమై
గోవిందరాజులు “యదవ్యతిరణే కించి దపసర్పణం పూరస్యాయుక్తం. తథాపి సర్వతో బలవతీవ్యా
వ్యథానుపపత్తి రతివ్యాయే నాపసర్పణం వినా తత్ప్రసారోహేత్వలాభా దపసర్పణం నదోఽభితి
హృదయమ్” అని వ్రాసిరి. మహావ్యతిరేఖలు “క్వచి దతిరంకటదేశకాలయోః పీఠధురంధరాణా
మపి సమృత మిద మపసర్పణ మితి భానః” అని వ్రాసిరి. ఈభాషము పద్యమునఁ గనఁబడకుండు
టకుఁ గారణ మిట్టివి ప్రశ్నోత్తరములు చమత్కారముగా వ్రాయఁబడునవి వానిని దెనుగునఁ
జేర్పరాదని నాభాషమని గ్రహింపవలయు. ఈకావ్యము రాముండు చేయుటనుగూర్చి భవభూతిమహా

ముడు చూచితా నప్తుఁతొడిగినయాసాయకమువై చుటకునందుఁగల్గుటకును
దనుజునిమేనిరఁ క్తము తనతనువును నంటునో యను నసహ్యమున నడుగు
తే. లిడుచు నొకకొంత వెనుకకుఁ జేగె; నంత
ఖరునిఁ జంపంగఁ బూని విక్రమము మెఱయ
నగ్నివలె వండుచుక బొల్చి యపరమైన
బ్రహ్మాదండమువలె నున్న బాణముఁ గొని. ౨౮

775

క. నారిం గూర్చెను మును జంభారియు మతివిభవయు క్కుఁ డై రామునకుక
దారాఁదగు కాలస్థితి, నారసి యాశరమగస్తుఁడఁ డను మునివలనక. ౨౯
ఆ. కలుగునట్లు చేసెఁ డ గాన నాశరమును, ఖరునిపైనివై చె డ ఖరశర మది
చాపముక్త మగుచు ఁ సరభనగతి నజ్ర, పాత మట్లు ఘనరఁవంబు సెలఁగ. ౩౦
క. ఖరువక్షంబున నాటెను, సురారియును రామ బాణశుచిసద్గుండౌ
చు రయమునఁ బడియెనప్పుడె, ధరణిక్ విగతానుఁ డగుచుఁ డల్లడపడుచుక.
క. మును పల శ్వేతారణ్యంబున రుద్రుని నేత్రవహ్నిఁ డ బొలిసిన భయకృ
ద్ధవవిక్రముఁ డగు నంతకు, ననువున ఖరుఁ డట్టెకూలె ఁ నవనీఠలిపై. ౩౧ 779

చ. హరిహారువజ్రభిన్నతనుఁడై పడు వృత్తునిధంగిఁ, జాల భీ
కరుఁడయి యొప్పియుక నురుగు ఁ గాడినమాత్ర నె చచ్చినట్టి యా
సురరివునర్చుండౌ నముచిఁచొప్పున, నింద్రునివజ్రనాయక
స్ఫురణమునక నృతుండయిన ఁ శూరబలానురుగీతిఁగాఁ బడెక. ౩౨ 780

సీ. అంత బ్రహ్మర్షిలా యవనీశహానులు పరమసంతుష్టులై ఁ వచ్చి కూడి
రఘురాముఁ బూజించి ఁ రమణ నిట్లనిపల్కి రతుల జెఱండు పాకాదిదనుజ
శాసకుండయిన నిర్భరనాథుడీ ఖరవధమునకై శరఁభంగునాశ్ర
మమునకు వచ్చెను ఁ గ్రనుము దప్పి నటించు పాపకర్ములు క్రూరులై పరఁగెడు
తే. నీసురారులఁ జంపింప ఁ నెల్లమఱాని
వరు లుపాయములను జాలఁ డ బన్ని యిందుఁ
గలుగు నాయాయి యాశ్రమంబులఁ గనునెవ
మున నె నిన్నీసలంబును ఁ బొందఁజేసి. 3౩

781

కవి చమత్కారముగా ను త్తరరామచరిత్రమున

“వృద్ధా స్తే న విచారణీయచరితా స్త్రింశంతు కిం వర్ణ్యతే
సుంద్రస్త్రీదమనే పృథుండయశసో లోకే మహాంతోహితే
యానిత్రీ ణ్యపరాజ్ఞుఖాన్యపి పదాన్యానక ఖరా యోధనే
యద్యా కాశల మింద్రనానునిధి నే తత్రాప్యభిజ్ఞో జనః.”

అని లవకుమారునితోటఁ జెప్పించిరి. ఇట్టివి చమత్కారమునకాని కథకు సంబంధించినవి కావు.

* రుద్రేశ్వర వినిర్దగః శ్వేతారణ్య యథాంతకః-అనిమూలము.

- క. కృతకృత్యులైరి; దశరథ, సుతవర్యా! నీవు మాకు ♦ శూరత మెఱయన్
క్షీతినొసగువఁ దగుపనియిది, యతులమ్ముగఁ జేసినాఁడ ♦ చప్పనిఁ బూన్చిన్.
- క. పరమర్షు లింకమీఁదట, నరణ్యమున నిందు శర్మ ♦ మలరఁగ ధర్మో
త్కరకృత్యములం జేయుచు, నిరతము నివసింపఁగలరు ♦ నెమ్మింగనుచున్. 31
- చ. అని వచియింపుచున్న సమయంబున నిర్జరచారణల్ దినం
బునఁ బరిహర్షముం గనుచుఁ ♦ బొల్పుచు భేరులమ్రాయఁజేసి, రా
మునిఁ దమిఁ బుష్పవర్షమున ♦ ముంచిరి విస్తయమొప్పుచుండు నొ
య్యన విబుధేశ్వరుల్ గలిసి ♦ యాదృతిఁ బల్కిరి వ్యోమమం దొగిన్. 33 784
- సీ. సార్థముహూర్తమం ♦ దతిభయంకరచుగు నీయాహవంబున ♦ నెంతోఘోర
విక్రములయి లోకభీకరులగు ఖరదూషణాదులును జతుర్దశసమ
సంఖ్యానహస్రముల్ ♦ సమసిరి రాముచే నిశితబాణములచే ♦ నియతశక్తి
నేమియద్భుతకృత్య ♦ మిది విదితాత్మజౌ మనరాముఁ డెంతటి ♦ సుహితకార్య
- ఆ. మును నొనర్చెనొర! ♦ భూరివిక్రమమేమి!
యితనిశక్తియేమి? ♦ యిద్ది యంత
యును దలంపఁ గేశవుని శక్తిసామర్థ్య
ములవలెను నచింత్యముగను దనరె. 35
- చ. అని వచియించి దేవవరు ♦ లందఱు వచ్చినదారిఁబోవ న
జ్జనకజతోడ లక్ష్మణుఁడు ♦ శౌర్యఘనుండు మహేంద్రకంఠరం
బును విడనాడి రాఘవుని ♦ భూతగణ స్తవకార్యమెంచి వ
చ్చెను దనయాశ్రమంబునకుఁ ♦ జెచ్చెఱ నంతట రామమూర్తియుఁ. 32
- మ. ఘనశౌర్యం బలరారఁగా విజయుఁడై ♦ త్కాదేవమానీంద్రపూ
జను మోదంబునఁ గాంచి లక్ష్మణుఁడు తా ♦ సంతోష మేపార రాఁ
గని తత్పూజను గాంచి యాశ్రమము నుత్కంఠంబునం జొచ్చె; న
జ్జనకత్కృపతిపుత్రి యాత్మనిఘఁ జం ♦ చ శైజ లోకేశ్వరున్. 34 787
- సీసమాలిక:—

పదునాల్గువేలతో ♦ వసుధాపతికుమారుఁ
డొక్కఁడే మార్కొని ♦ యుద్ధమెట్లు
చేయఁగాఁ గలఁడని ♦ చిత్తంబునన్ భీతి
నందుచున్నది గాన ♦ నవుడు రాముఁ
డనురులఁ జంపి జయంబును బొందఁగా
వీరకులంబున ♦ విశ్రుతమగు

* శంద్యష్టైశ్చ శత్రుసంతారం మహర్షీణాం సుఖానహమ్-అనిమూలము. దీనికి గోవిందరా
జుమహేశ్వరతీర్థలు వ్రాసినయర్థ మిసీసమాలికలో నిమిడింపఁబడినదని గ్రహింతురుగాక.

జననంబుఁ గాంచిన ♦ వనితాశిరోమణి
 కావున శ్రీరాముఁ ♦ గాంచె; నుటియుఁ
 బెనుసంగమునందుఁ ♦ గనఁబడకయెఱుండి
 యపుడు చెంత నెయున్న ♦ యమృతహస్త్యుఁ
 గనులపండువుగాఁగఁ ♦ గనుఁగొనియెను; రక్త
 సిక్తాంగ మెంతయుఁ ♦ జెలఁగుచుండ
 స్వేదబిందువులొప్పుఁ ♦ బ్రియుఁడైనరాముండు
 బడలియుండఁగఁ గాంచె ♦ బంకజాక్షి;
 జనకబాలశ్శబుల్ ♦ చనుదెంతురా యని
 యాదిక్కు చూచుచున్నట్టి రాముఁ
 గనుఁగొనియెను; నుటి ♦ దనుజులెందఱొ తాను
 నన్నిరూపంబుల ♦ నమరి దివ్య
 నుంగళవిగ్రహాభంగసౌందర్యంబు
 తనరార నున్నట్టి ♦ ఘనునిఁ గాంచె;
 నింద్రాదులకు నెల్ల ♦ నెదిరింపఁగారాని
 ఖరదూషణాది రాక్షసనివహము
 నొక్కఁడె పోలియించి ♦ యరుతరజయమొంది
 యవలీలఁగా నట ♦ నలరు నాథుఁ
 గనుఁగొనియెను; బురుషుని యాకృతింబొంది
 ననితయె యైనయల్లునిని నిన్నుఁ
 బొంది నాతండ్రి యెప్పొల్కిఁ దలంచునో
 యని యవివేకంబునను మును మదిఁ
 దానుఁ దలంచినవాని మహాత్ముని
 గనుఁగొనియెను; శత్రుకాండములను
 ఊణమాత్రమునఁ బ్రాథశౌర్యంబునం జంపి
 తమకు రక్షకుండని ♦ తలచి తనదు
 రక్షకరూపమే ♦ రహిఁ జెలంగఁగవలె
 నంచు నెంచెడు మునిసంచయముల
 కఖిలసుఖమ్ములు ♦ నమరు నట్లొనరించు
 కరుణాస్వరూపునిఁ ♦ గాంచి యంత
 పై దేహి సంతోషవార్ధిఁ దెప్పలఁదేలి
 బిగియఁ గొంగిటఁజేర్చి ♦ వితతపనుజ
 తతి హతహాటకుఁ ♦ దనమది మిగులంగ
 హర్షముంబొంది యాయనిమొన నిను

తే. మంతయును గాసిఁబొందక * యాత్మనుహిమ
మలర నుండుటఁ గనుచు నశత్రుంతముదము
మఱియుఁ బొందెను; రాక్షసఁనుండలంబుఁ
జంపినందుల కలరి మహిమును లొగి. ౪౧

788

క. తనుఁ బూజింపఁగ రాజులు, తనభర్తను జూచి శశివధన జానకి రా
ముని మఱి బిగ్గరఁ గొఁగిట, నునుచుకొనుచుఁ జాలహర్ష మొందెన్మదిలోన్.
ముప్పదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౧ - వ సర్గము.

అకంపనుఁడు ఖరాదుల మృతిని రావణునకుం దల్పుట. ౪౫౫

తే. ఖరుఁడు తెగినంత రావణాశురుని చారుఁ
డగు నకంపనుఁడను దైత్యుఁ * డవుడె పోయి
లంకలోనున్న రావణ * లలితశర్మ
పరుని గనిపల్కె, దొందరఁపడుచు మిగుల.౧

790

క. విను రాజ! జనస్థానంబుననున్న సురారినివహములు హతమయ్యెన్
ఘనబలులు ఖరముఖుల్ ధన్యునిపీటికిఁ బోయి రేను * మునుకొని యెట్లో.౧౫

క. శ్రమపడి వచ్చితిఁ జావక, మిముఁజూడగ నన్న వినుచు * మిగులం గ్రోధం
బసురన్ రక్తాంతాక్షము, లమరఁగఁ గనులన్ దహించునట్లు జగములన్. ౨౫

చ. పలికె నకంపనుం గనుచుఁ * జారుష ముట్టిపడంగ బాపురే
పాలిసె నెవండు? రాక్షసులఁపుంజముతోఁ దగి రమ్యమౌచు ని
మ్ములఁదగు నాజనస్థలము * మూర్ఖుఁ డెవండు హరించె నిజ్జగం
బుల నతఁ డుండఁగొఁ గలదె * పోలఁ దలంచినఁజోటు రాక్షసా. ౪ 793

క. వినుమా! నాకపకారం, బొసరిచె నేనింద్రుడైన * సురుబలుఁడగు య
క్షువుండు నన్ యముఁడైనను గేశవుడైన సుఖమునం బొదలఁడు నూ. ౫

సీ. నేనన్ననో యమునికి యముఁడను నగ్నినిం గూడ దహియింతునిముసమునను
మృత్యువునకుఁ గూడ * నృతిని గూర్చగ నేర్తుఁగ్రుద్ధుంపనై తినేఁగోరి నాదు
తేజస్సునన్ దగఁ * దీక్ష్యదీధితి నగ్ని దహియింతు జవమునఁ * దనరు వాయు
వునుగూడ నాపనేర్తునటంచుఁ గ్రుద్ధుడై పలుకు దశగ్రీవు * పౌరుషంబుఁ

ఆ. గని యకంపనుండు * కరములు మోడిచి

భయమువలనఁ దొట్టుపడెడుపలుకు
లను వచించె నిట్లులను గోరువాడ నే
నభయ మనిన రాక్షసాధిపుండు. ౮

795

క. వానికి సభయం బొసంగిన, దానవుఁ డా భయము మాని ♦ దనుజేంద్రునిపై
నూనిన విశ్వాసంబునఁ, దానిట్లని పల్కె మదిని ♦ వత్తఱ తోలఁగఁ. ౯ 796

సీ. దశరథభూజాని ♦ తనయండు రాముఁ డనావ్ఱాడు గలండు హాసమున సతఁడు
సాటితేక చెలంగు ♦ సన్నుతింపందగు ప్రాయంబు చెలంగు వీర్యమున సతని
కిలసమానులు లే రఃహీనవృషస్కంధుఁ డగుచు పృత్రాయతంబగు భుజద్వ
యంబు చెన్నారంగఁనాతఁడు పోలుపొందుఁ దత్కీర్తి యసమానతంజెలంగు

తే. నిరిని దులఁదూఁగు నసదృశఃస్థిరబలంబు
శౌర్యమును దగియుండ నెఁసంగునతఁడె
మనజనస్థాన మంతయు ♦ దనుజవితతి
నని నశింపఁగ దాను జేసెను గడంక. ౧౧

797

క. ఖరదూషణముఖ్యులు చచ్చిరి; నా రాక్షసవిభుండు ♦ చెచ్చెఱ విని భీ
కరకృష్ణసర్పమట్లుగఁ, గర ముచ్చాప్తసములు పొలయఁగా నాతనితో. ౧౨

తే. విను మకంపన! రాముఁడు ♦ విబుధవర్యు
ననురులను నందఱింగూడి ♦ యాజనస్థ
లమునకుఁ వచ్చెనాయేమి? ♦ యమరులఁ నగు
చెలిమి లేకున్న నొకఁడేమి ♦ చేయఁగలఁడు!. ౧౩

799

క. అన, మరలఁ బల్కురావణు, ననూనశౌర్యోక్తులెల్ల ♦ నాలించి యకం
పనుఁడు మహాత్ముని రాముని, ఘనబలశౌర్యములఁ జెప్పఁగాఁ దలఁచి మదిఁ.

ఆ. పలికె ధనువుఁ బట్టు ♦ వారలలో నగ్రగణ్యుఁ డమలశస్త్రుఁగణవిదుండు
సర్వసుగుణనిధియుఁ ♦ జారు తేజస్వీయు, నగును జమ్ము రాముఁ డసదృశుండు.

సీ. అనిఁ బురందరసముండుగ మఱి బలవంతుఁ డయి రక్తనయనుండై ♦ యతిగభీర
దుందుభినిధాన ♦ తుల్యకంఠస్వనుం డయి చంద్రబింబాస్యుండై చెలంగు
ననుజుఁడు లక్ష్మణాహ్వయుఁ డాతనికిఁ గలఁ డట్టిశ్రీమంతుండై ♦ యలరు రాముఁ
డవనీశవర్యుఁ డాయనుజునితోఁ గూడి వాయుదేవుఁడు హుతఃపహునిఁగూడి

తే. నట్లు చనుదెంచి దనుజుల ♦ కాశ్రయమగు
నాజనస్థానమును వేగ ♦ నాతముసేసె
సతనికిఁ మాన్యతా సురభలనఁగ నెవరుఁ
గాని యటవచ్చి తోడ్పడఁగాఁ దలఁపరు. ౧౭౪

802

మ. అనుమానం బినుమంతలే దిఁకను గ్రహ్యాదాధిపా! స్వర్ణపుం
ఖనితాంతోగ్రములైన తచ్చరము లుగ్రవ్యాత్రవక్త్రాహులై
దనుజేంద్రాభి గ్రసించె; సాధ్వసమునం ♦ దారెంతయుం దూలి య
ద్దనుజవ్రాతము లెన్నిత్రోవలను నుద్దామూర్తిచే బాఱెనో. ౧౯

803

1^{సీ}. శ్రీరాముడే మీటి ♦ వారికాయాయి త్రోవలముందుగా నిల్చి ♦ వరుసఁ గానఁ
బడుచుండె; ననఘాత్క! ♦ ప్రబలుడై తగు రాముఁ డిట్లు జనస్థానఁమెల్లనంత
మొందించె; ననిపల్క ♦ నుగ్రవార్తను దాని విని యాజనస్థానఁమునకు నేను
జనియెద; రామలక్ష్మణులను జంపంగ ననిపల్క నయ్యకంఁపనుఁడు దనుజ
తే. పతిని గని పల్కె రామునిబలముఁ జారు
షమును నట వారివారికి ♦ సమముగాఁగఁ
గనఁబడినరీతి విడువకేను నిటఁ జెప్పు
వాఁడ వినవయ్య రాక్షసవర్గ! యిప్పుడు. ౨౨

804

2^{సీ}. రామచంద్రుండు మఁర్యాద మీఱుటచేతఁగోపమొందునయేనిగుతలమందు
నతనిసాధింపలే ♦ రన్యలెవ్వరుగాని యతులితయశుఁడయి ♦ యమితవిక్ర
మము గల్గి నలిలపూర్ణముగాఁగ నొప్పిన ఘననదీ వేగంబు ♦ ననుపమాన
శరముల నత్తుగ్రశక్తిని నిలువఁగాఁ గలఁడు; గ్రహళి నక్షత్ర వితతిఁ
గ్రాలు నభంబునుగలవిలపాటొండఁ జేయఁగాఁ దగియుండుశ్రీయతుఁడగు
తే. నతఁడు సంద్రమునకా భూమి ♦ యంతరించు
నేని దగ నుద్ధరింపఁగాఁ ♦ బూనఁగలఁడ
టంచు వాసునవతార ♦ మటు వరాహ
మూర్తియవతారమును దెల్లఁముగఁ దెలియఁగ. ౨౩

805

క. పలికి యకంపనుఁ డిట్లని, పలికెకా మరలకా మహానుభావుం డతఁ డు
జ్జ్వలశక్తిగాన సంద్రము, చెలియలికట్టను దగంగఁ ♦ జెండి జగములకా. ౨౪
తే. దాని నీటను ముంచు నుద్ధామశరము
లను బ్రయోగించి యంబుధికిని ననిలున
కును జెలంగెడువేగముఁ ♦ గూడ నడవఁ
జాలునని పల్కి మఱియును ♦ లీలఁ బలికె. ౨౫

807

3^{సీ}. నురుచిరయశుఁడై నపురుషసింహుఁడతండుశౌర్యంబునకాలోకఁనమితిఁద్రుంచి
మరలఁ గ్రమంబున ♦ మనుజుల నృజియింపఁగను గూడ శక్తుఁడై తనరుచుండు
దశవదనా! స్వర్గతలము పాపులకెల్లఁ బడయరానట్లుగఁ ♦ గడఁగి నీకుఁ
గాని రాక్షసులకుఁగాని యుద్ధంబున నతని జయింపంగ ♦ నలవిగాదు
దివిజదానవు లొక్కతీరున వచ్చిన నతని వధింపంగ ♦ నలవి గాద

1 యేనయేన చ గచ్ఛంతి రాక్షసాభయకర్మితాః, తేనతేన స్త వశ్యంతి రామమేవాగ్రతః
స్థితః-అనిమూలము. 'ఆసేన ప్రతిరాక్షసం స్వేచ్ఛాగృహీతచేహత్వం వ్యజ్యతే' అను మహేశ్వర
తిర్థాభిప్రాయము తనిశ్లోకిభాషము నిటఁ గనఁబలుపఁబడినది గ్రహింపఁదగు. 2 శృణు రాజకా
యభాష్పత్రం రామస్య బలపారుషమ్.....విభుః-అనిమూలము. ఈశ్లోకములకు మహేశ్వరతిర్థుల
వారియు, తనిశ్లోకియు భాషము నిట నిమిడింపఁబడినదని తెలియఁదగు. 3 ఈపద్యములలో మహేశ్వర
తిర్థాద్యభిప్రాయము సంక్షిప్తము.

తే. టంచు సృష్టిస్థితులకు సంహారమునకు

నెళ్ల వేళల నవతార † మెత్తినట్టి

పరుడయిన రాముడే యనుభావమొనఁగు

పలుకులను మెల్లఁగా నకంఠముఁడు పలికి ౨2౪

808

క. దనుజేశా! నాయాశయమును జెప్పితి నింక రామఃపూర్తి వధింపం

గను దగు నుపాయమును నే, వినిపించెద నేకమతిని † వినుమా వసునా. ౨౨

సీ. కలదాతనికి భార్య † విలసితుమధ్యను యావనమధ్యస్థ; † యనదృశ్యుగు

ణాభిసేవిత సీత † యనఁగఁ జెలంగెడు నాధ్వీమతల్లిక † సమవిభక్త

నకలాంగనుందరి † జగతిలోఁ గల్గిన కాంతలలో మేలుబంతి రత్న

భూషితమృదుదేహ † పాలుచునుండును; దేవతలలోన గంధర్వతతులలోన

తే. నచ్చరలలోన దనుజసంహతిని నామె, కీడుసేయఁగఁ జగినట్టి † యింతి లేదు

మనుజులందెట్లు గలదనుమాట పలుకవచ్చు? గావున దనుజేంద్రవై శమింపు.

క. చని యావనమున సంతటఁ, గనుఁగొని యారాముభార్యఁ † గని బలిమిమెయి

గొనిరమ్మా, రఘురాముఁడు, వనితామణియందుఁ గానుచరతం గనుఁ జూ. 3౦౪

*చ. కనుక నే నీతఁబాసి యణకాలము తా బ్రదుకంగఁజాలకా

మనుజవరుండు ప్రాణముల † మానునటంచు వచింప సంతట

దనుజవిభుండు దీర్ఘభుజ † చర్చుండు రావణుఁ డయ్యకంఠనో

క్రిని విని మున్ను తాను మునిఃక్రీరిత వార్తనెఱుంగుఁ గావునా. 3౧౪ 812

తే. నుదిని జక్కఁగ యోజించి † మంచదనుచు

నయ్యకంఠనుతోఁ బల్కె † నట్లై నేనొ

కడనె ప్రొద్దున సారథిఁ † గలిసి పోయి

సంతసంబున నీవన్నచందముననె. 3౨౪

813

తే. రాముసత్నిని గొని తెత్తు † రమణ నిన్దుహాపురంబున కనిపల్కి † చుక్కరీతి

వెలసి యశ్వతరంబుల † లలితభంగిఁ, బూన్పియున్నరథంబుపైఁ బూన్కినెక్కి.

* చింతయిత్వా మహాభావం రకంఠ మువాచహఃఅనిమూలము. దీనికి గోవిందరాజులు ముక్కస్యముక్కార్థః అనునట్లు ప్రాసిరి మహేశ్వరతీర్థలవాగు చక్కఁగా దీనిభాషమును వివరించిరి రావణుండు బోధార్థియై నమస్కమారునియొద్దకుంబోయి ముసీంద్రా! “వైత్యదానవరక్షాంసియే హతా స్సమరేందరయః, కాంగతిం ప్రతిపద్యంతే కేన తే హరిణాహతాః” అని ప్రశ్నించెను. మహర్షియు, “యేయేహతా శృంగధరౌ రాజన్ త్రైలోక్యనాథేన జనార్దనేన, తేతే గతా స్తస్మిలయం నరేంద్రాః క్రోధోఽపి దౌశ్య వరణతుల్యః. శ్రుత్వా తత స్తద్వచనం నిశాచర స్ససత్కుమారస్య ముఖా ద్వినిర్గతం, తదా ప్రహృష్ట స్సబభూవ విస్తీర్ణః కథంయ యాస్యామి హరిం మహాహవే”. ఇత్యాదిప్రమాణముల ననుసరించి దశకంధుఁడు సీతను నొంగిలిండుట తనకు భగవత్సన్నిధిప్రాప్తికొఱక కాని యింకొక పేరువునకుఁ గాదని స్పష్టపఱచిరి. ఆభావమే యిట సంక్షిప్తము.

- క. దిక్కుల వెలిగించుచుఁ జనె, నక్కరణిఁ దనుజనాథుఁ ♦ దారథ మెక్కం
జక్కనియరదం బది పెం, పెక్కినగతి నభమునందు ♦ నెనఁగుచుఁ జనుచున్.
- చ. జలధరమందు వెల్లు శశి♦చందమునన్ వెలుగొందుచుండె ని
ట్లలరుచుఁ దాటకాతనయు ♦ నాశ్రమ మొయ్యనఁజేరి యందు ను
జ్జ్వలమగు తేరు డిగ్గి నురఁసంఘము భీతిల లోని కేగె; ని
శ్వలహృదయంబునన్ దపము ♦ సల్పెడునాతఁడు ప్రీతిమీఱఁగన్. 3౫ 816
- చ. దనుజవఁడేఱు రాకఁ గని ♦ తాను నెదుర్కొని స్వాగతోక్తులన్
మనుజుల కందరానివగు ♦ మంచినదార్థములన్ సురారి రా
జును నలరించి యాసనము ♦ చూపి యథావిధి నర్హముఖ్యపూ
జనము లొనర్చి యిట్లనియెఁ ♦ జక్కనియర్థము గల్గు మాటలన్. 3౭ 817
- క. దనుజేంద్ర! కుశలమె కద, దనుజుల కందఱికి నిష్ఠు ♦ తమరిటువేగం
బున వచ్చుటచే సంశయముచు బొందితి నాదుస్వాంతఃమున నని పలుకన్.
- సీ. మారీచుఁ డన్న య♦మ్మాటల నాలించి వాక్యకోవిదుఁడయి ♦ భవ్యతేజః
డగు రావణుం డిట్లు ♦ లనియె నాతనితోడ నశ్లిష్టకర్మఁడై ♦ నట్టి రాముఁ
డకట! నాకారత్యుఁడైన ఖరాసురుఁ జంపెఁగా వధియింప ♦ సాధ్యపడని
యాజనస్థానంబునందున్న దనుజుల నందఱి వధియించె ♦ నాహవమున
- ఆ. సతనిభార్య నేను ♦ నపహరింపఁగ నున్న, వాఁడ బంధుజనుల ♦ వైరికొనఁగి
యొంటినున్న నాకు ♦ నుద్ధతి సాహాయ్య, మీవు చేయవలయు ♦ నిట్టివనికి రంభ
- క. అని దనుజేంద్రుం డాడిన, విని మారీచుండు పలికె ♦ విసవయాన్! మి
త్రునిరీతి నున్నత్రువు, జనకజ యనుమాట నెవఁడు ♦ చక్కఁగఁ జెప్పెన్.
- ఆ. నిన్ను చూపుమావ ♦ నిక్కంబుగా నెంచి, నట్టి డాయ యెవ్వఁ ♦ డామెపేరు
నీకుఁ జెప్పె! నెవఁడు ♦ నీచేఁ దిరస్కృతుం, డగుచు నోర్వఁ డెవ్వఁడనురనాథ.
- సీ. నీనుమైశ్వర్యంబు ♦ నిశ్వలమగుటకు నెవఁడోర్వకున్నవాఁ ♦ డిపుడు చెప్పు
నీతనిచ్చటికిఁ దె•వ్విఱాతఱి నని నీకుఁ జెప్పువాఁ డెవ్వఁడో ♦ చెప్పు నాకు
దనుజనాయకుల సం•తతికెల్ల శృంగంబ వే యగు నినుఁ జంప♦నెవఁడుతలఁచె
నిక్కార్థమునకు ని•న్నెవ్వఁడు పురికొల్పెనో యతండే నీకు ♦ నుగ్రవైరి
- ఆ. సంశయంబులేదు ♦ సమధిక స్మారన, ర్పంబునోటినుండి ♦ ప్రౌఢదంష్ట్ర
నిక్క మెవఁడు చెపుచు ♦ నీచేతఁ బెఱికించు, చున్నవాఁడు! తేడ♦నన్నతయశ.
- క. నిను నెవ్వఁ డిట్టికార్యం, బునఁ జెడు మార్గంబు నిపుడు ♦ పూనఁగఁజేసెన్
దనుజేంద్ర సుఖముగా ని, ద్రను బొందెడు నీశిరస్సుఁ ♦ దగ నెవఁ డడఁచెన్.
- సీ. పరిశుద్ధనద్యశో♦వంశస్రసూతియే యగ్రహ సంబుగ ♦ సతిశయిల్లి
నతులితంబైన శౌ•ర్యంబె మదోదకమట్లు పొసంగఁగా ♦ హరిదీర్ఘ

బాహుయుగంబై విభాసురదంతంబులుగ వన్నెగులుకఁ జెల్వన్వనఁ జెలంగు
నట్టి శ్రీరాఘవుండును గంధగజముండు దాని నీదేశయుద్ధములఁ దేటి
తే. చూడనైన నశకన్యమే ధనుమ్ము యుద్ధ
మింక నెవ్విధిఁ జేయనా ధనుంకవలదు
రాసుగంధద్విపేంద్రపరాత్మిసైన్య
తృణములం జిమ్మివైచు నూన్మృతము నుమ్ము. ౪౬

824

సీ అనిమొన నిల్పుట ధనుననదియే సంది వాలాగ్రముగఁ గ్రాల ధాతతియె
వికతనఖాద్యంగవికతియై వెలయంగ నిశితాసదంష్టలు ధనుంకుండఁ
బటుతరదానవంశం క్తిమృగావళిఁ జంపెడి శ్రీరామధంద్రసింహ
మిప్పుడు నిద్రించియే యున్న దదాని బోధింపఁదగదు విభూ! శరాస
నాయత్రాహవిహారమై భుజవిద్యుతాంబక వేగపంకాన్వితమయి
తే. శరతరంగసమూహమై ధనురరూప
నలిలసంపూర్ణమై నాధ్యసంబు గలుగ
ననురు రఘురామ బిలముఖుండుం బడుట
తగదు తగదిది తగదయ్యి ధనుజవర్య! ౪౮

825

సీ. లంకాధినాథ! కలఁతను మానుము రాఘవునియెడ నింక నోదనుజనాథ
లంకకు శుభునుగు ధనుంకఁ గలఁతను మానుము లెన్న పొమ్ము, పురమున నీవు
దారలఁ గూడి నిత్యము క్రీడనల్పుము భార్యాన్వితుండయి ధనుములందు
విహరించుఁగాక యాశ్చర్యభీశసూనుండు; రాముండంచనిపల్క రావణుండు
తే. తాటకానుతుమాటలఁ దగినవనుచు, విని జనంబున మరలిపురిని గనఁజని
తనగృహోత్తమముంబొంది ధనుననుభౌక, నిష్ఠతో నుండె జానకీనిరతి మాని.
ముప్పదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౨ - వ సర్గము.

శూర్పణఖ లంకకుం బోవుట.

క. తరువాత శూర్పణఖ రఘువరుఁ డొక్కఁడే దూషణాది ధనురాక్షసులకొ
నిరుపమభీకరశౌర్యులఁ బరజనకాలాంతకులగు ధనురల నెల్లక. ౧

క పదునాల్గువేలమందిని, గదనమునం ద్రుంచివైవఁగాఁ గల్గొని వా
రిన మట్లుగ గర్జిల్లెను, మదిఁదలఁచెక భీకరాంగి ధనుషియుక వగతోక. ౨

క. ఒరుల కసాధ్యంబగు భీకరకృత్యముఁ జేసేఁగాదె ధనుకాంతుఁ డిఁకే
కరఁగిం బ్రతికృతిఁ జేయఁగఁ, దరమగునని భయమునొంది ధనుత్రుణపడుచుక. 3

క. దనుజేంద్రపాలితంబయి, తనరారెడు లంక కరిగి ధనుఁ బుష్పకమం
దను నున్న దీప్తతేజని, గనియెక రావణుని దనుజధనుకాంతుని నచటక. ౪

ఉ. చేరువ నుంత్రిన త్తములు ♦ చేరి నువార్తలఁ జెప్పుచుండ గం
భీరనినాదము ల్వేలయ ♦ భీకరదైత్యులు కాల్పుచుండ దై
త్యారిగణంబుతోడి యమఁరాధిపుచందమునఁ వెలుంగు లం
కారముణ్ణ దశాననుని ♦ గంజనఖప్రతిమాన తేజునిఁ. ౪౫

831

సీ. కనకదివ్యాసనంబునఁ గూరుచుండి నువర్ణ వేదికయందు ♦ బరవసమున
నాజ్యము వేల్వఁగాఁ ♦ బ్రాజ్యతేజంబునఁ బ్రజ్యలించెడు హుతఃపహునిరీతి
వెలుంగుచు దేవతావిత్తులకుంగాని గంధర్వతతులకు ♦ గాని భూత
ములకుఁగాని మహామృతులకు మౌనులకును గాని జయింపంగఁ ♦ గాక యనిని

శే. శౌర్యమున మించి వ్యాతాస్యశమనురీతి
భయదరూపంబునం బొల్చి ♦ బవరమందు
నింద్రవజ్రకృతంబులై ♦ యెనఁగు వ్రణము
లంగమునఁ బొల్పుమీఱంగ ♦ నమరువాని. ౬౫

832

క. శతమఖగజదంతాగ్ర, శ్చతకిణవక్షసుని మఱియుఁ ♦ గరములు తగ విం
శతి యొప్పు దశశిరస్సులు, జతగా నొప్పాఱు ఛత్రఁచామరములతోఁ. ౭౫ 833

చ. అలరి విశాలవక్షమున ♦ నందముఁ జూపుచు, రాజలక్షణం
బులఁ దగి, వీరుండై, కరగి ♦ పోసిన బంగరుకుండలంబులఁ
జెలఁగి, విదూరదేశమునఁ ♦ జెన్నగు రత్నములొప్పు హారపం
క్తులు చెలువార, బాహువుల ♦ కూటము వింతగఁ గ్రాలుచుండఁగఁ. ౮ 834

సీ. శుక్లదంతంబులు ♦ శోభిల్లు, వివృతాస్య మరుదుగాఁ గన్నక, ♦ నద్రిపోల్కి
నాయాసుము విశాలఁమైన యంగము తగ, దేవయుద్ధంబున ♦ దేవదేవు
చక్రక్షతంబులు ♦ శతవారములు తాఁకఁ జెక్కునంగరములఁ ♦ బృథుతరాయు
ధక్షతంబులు సోఁకఁ ♦ దాళినదైర్యంబు వెలయుఁగా దేవతావిత్తతశస్త్ర

తే. బాణవివిధక్షతంబులఁ ♦ బటుతఁ గనిన
తనువు వెలయఁగఁ గలఁతను ♦ గనఁగఁజేయఁ
దరముగాని సముద్రసంతతిని గలఁచి
పుచ్చఁగలశక్తి యుక్తులు ♦ పోలుపుమీఱ. ౧౦

835

క. మనసునఁ దలఁచినకార్యంబును దోడ నె తీర్చుశక్తి ♦ పొలయుఁగ; భూధ్రా
ళిని నెగఁజిమ్ము పరాక్రమమున వెలయుచు సురలఁ గొట్టిముదముంగనుచుఁ.

తే. ధర్మములఁ గూల్చి యన్యుల ♦ దారలఁ జెఱ
బట్టి వివిధాస్త్రములఁ బట్టి ♦ వై న నేర్చి
యజ్ఞములకెల్ల విఘ్నంబు ♦ లాచరింపఁ
జాలి భోగవతిపురి ♦ లీలఁజేరి. ౧౨౫

837

సీ. వానుకి నోడించి ♦ వజ్రులు తక్షకుప్రియ భార్య హరించి యబ్బుంగి వెండి
కొండకుఁ జని యందుఁ ♦ గూడఁ గుబేరుని గెలిచి కామగమయి వలయుపుష్ప
కవిమానవర్యంబుఁ ♦ గైకొని కౌబేర మగు చైత్రరథమును ♦ సతనిసంసు
నింద్రునందనమును ♦ నితరామరులవగు నుద్యానములనెల్ల ♦ నొక్కరీతి
తే. వీర్య మలరారఁ గోపంబు ♦ విస్తృతిఁగనఁ
జెండి, మఱియును భూధరిశిఖరము వలెఁ
గ్రాలుచుఁ బరంతపులు జగత్కారణులగు
1 పుష్పవంతులు పొడనూపఁ ♦ బోయి యపుడు. ౧౬

838

క. కరములఁ బట్టుచు నిల్చుచు, నిరుపమధైర్యముననున్న ♦ నిఖిలదనుజరా
డ్వరునిం గనియెఁ మఱియుఁ, సురవైరి యతండు మున్ను ♦ శూరిత్యమునఁ.
క. పదివేలవత్సరమ్ములు, సదమలతన మాచరించి ♦ స్వశిరంబులఁ దా
నె దగం ద్రుంచుచు వానిన, సదయుని నజఁ బూజచేసె ♦ జక్కనిధర్మి.

తే. మనుజు నొక్కనివలనఁ దప్పనితరసుర
దనుజ గంధర్వ భోగి పతంగవితతి
వలన మఱియుఁ బిశాచాళివలన మృతియుఁ
గలుగదని లోన సతని కెక్కరజినైన. ౧౭

841

సీ. ఆమహాబలశాలి ♦ యజ్ఞమ్ముబండు బ్రాహ్మణులచే మంత్రాళి ♦ నమరుపఁబడి
పాననంబయి యతిభవ్యమా సోమము పాడుచేయును; మహాధ్వరములు విధి
వంతంబులుగ సాగి ♦ బ్రాహ్మణులకు దక్షిణల నిచ్చుతటి వాని ♦ నాశమొందఁ
జేయుఁ, స్మారుండయి ♦ చెలఁగుచు బ్రహ్మహత్యల చేయదుష్టపుత్రమునఁదిరుగు
తే. నిర్దయుఁడు గర్కశుండు నై ♦ నిఖిలజనుల
కెపుడు హానియె చేయంగ ♦ నెంచు, భూత
వితతి నేడ్చించుచుండును ♦ వెఱపు నకల
జగములకుఁ గల్గఁజేయును ♦ సతత మతఁడు. ౨౧

842

క. శూరుండయి పృథుబలుండై, యేరీతిని సాటిలేక ♦ యెసఁగు సతనిలం
కారాజ్యపాలకుని దగ, నారావణుఁ గనియె నచట ♦ నన్నను వగతో. ౨౧

చ. సురుచిరవస్త్రమాల్యపరిశోభితుండై సవరత్నభూషణో
త్కరముల మించి పీఠమునఁ ♦ దద్దయు వేడుకఁ గూరుచుండి సం
హరణమునందు నొప్పు యమునాకృతిమీఱఁగ మంత్రీపుంగవుల్
నిరతము గొల్వఁగా నలరు ♦ నిస్తులశౌర్యుని రాక్షసాధిపు. ౨3

844

చ. అలరు పులస్త్యవంశమున ♦ కందముఁ గూర్చినవాని శత్రుపం
క్తులఁ బోలియించువాని రణకోవిదు రావణుఁ గాంచి చెంత కి

మ్ములఁ జని భీతి విహ్వలతఁ ♦ బూని వచించె; నురారికాంత! యె

వ్వలనను భీతిలేకయె య♦వార్యగతిఁ జరియింపఁ జాలియున్. ౨౮ 845

ఆ. అనుపమానచిత్తుఁ ♦ డగు లక్ష్మణునిచేతఁ, గృతవికార యగుచు ♦ ననఁగుభీతి
మోహములను సోలి♦యూహింప బెడివమా, విధమునఁ వచించె♦వంతనుడుల
ముప్పదిరెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

33 - వ సర్గము.

—శ్లో॥ శూర్పణఖ రావణుని దూటుట. శ్లో॥—

క. దనుజాంగనయు విహృషితయు నగుచు దుఃఖమున మంత్రులొప్ప నడుమలో
కనిచయభీకరుఁ డగు న,ద్దనుజేశుని జూచి శ్రోధ♦దర్శిత యగుచున్. ౫ 847

క. పరుషోక్తుల నిట్లనియెన్, నిరంకుశతృప్తిమున జగతి ♦ నీవు ముదమునఁ
బరఁగుచు నిష్ఠముకొలఁదిగ, స్వరసుఖములఁ జిక్కియుందు ♦ సతతము లంకన్.

క. పెనుభయము రాఁ గడంగెడు, మనచారులవలన దాని♦మాట విరివిగాఁ
గనుఁగొనఁదగి యుండిన నొ,య్యనఁ దెలిసికొనకయె యుంటి♦వతిమత్తుఁడవై.

తే. గ్రామ్యసుఖములకుం జిక్కి ♦ కామవృత్తుఁ
డగుచు లుబ్ధుఁడనై యున్న ♦ యవనిపతిని
ప్రజలు మర్యాదఁజూపక ♦ వల్ల కాటి
యగ్నివలె జూతు రెప్పు డో♦యన్న వినుము. 3 850

ఆ తగినకాలమందుఁ ♦ దనకార్యములఁ దా నె
చేసికొననిరాజు ♦ చేయఁదగిన
కార్యములనె గాంతు ♦ తమగూడఁ బోఁగొట్టు
కొనుచుఁ దా నశించు ♦ వనుజనాథ. ౪ 851

సీ. నదియందు మెలఁగరా♦నిది యయి లోకువ కానిదై కంటికిఁ ♦ గానఁబడని
దై యున్నకర్దమ ♦ మందుఁ జిక్కుదుమని దానిదూరమున నె ♦ దంతిగణము
వదలునట్లుగఁ జార♦వర్గంబు నియమింపకయు యుక్తమైనట్టి ♦ కాలమందుఁ
ప్రజలకుఁ గొల్పిన ♦ భవ్యదర్శన మీయకయె పనితాది సంఘగతిని జిక్కి

తే. బుద్ధిమాలిన గాజును ♦ బూని విడుతు
రెల్లప్రజలును దాడు న♦ట్లే నశింతు
మనుభయంబున స్త్రీవశ్యు ♦ లగుచు సరిగ
రాజ్యముల నేలలేని ధ♦రారములు. ౫౪ 852

క. పరివృద్ధిఁ బొందుచున్నను, సరుదుగ నబ్ధిఁ మునింగి♦నట్టి మహీధ్రో
త్కరమువలెఁ భాసిల్లరు; నురగంధర్వులును రాక్ష♦సులు నీకెపుడున్. ౬ 853

క. ప్రతికారము సేయుటకే, సతతముఁ దలపోయుచుండు ♦ చారుల నాయా

హితకృత్యముల నియోగించి తగ్గ సంగతులనెల్లఁ జిత్తం బలరగ్. ౬౪
తే. తెలిసికొనకయె విషయవాంఛలమునింగి

యున్నవాడవు నీవెట్లు యుర్వి నాయ
కత్వమును నిల్పుకొనెదవో యెఱుంగఁ
జాలకున్నాను; దనుజేశ! సతతమీవు. ౭

855

క. బాలస్వభావ మలరగ, నీలీల బుద్ధిలేక యే తెలియంగా
జాలిన ముఖ్యాంశమునుగ్, బాలిశ! యెఱుంగకయె యున్నవాడ విదేమో.

క. ఏరీతిరాజుగాఁ ద్రిద,శారీ! నీవుండఁగలవో యవనీపతు లె
వ్వారలు కోశము నీతిని, జారులదమపనుల నిల్పఁజాలరొ వారల్. ౮౪ 857

సీ. జయశీల! సామాన్యజనతుల్యులగుదురు; చారులవలననే దూరమందు
జరగినవిషయాళి నిరతము రాజులు కనుచుండు గాననే యమను దీర్ఘ
చతువు లనుపేరఁపక్షయంబగు ఖ్యాతిఁ బయ్యుచుందురు; నీవుబంధువులగు
ఖరదూషణాదిరాక్షసులు జనస్థానవాసులు మాతులైన నావార్త నెఱుంగ

తే. కున్నవాడవు కావున నన్న! నీవు
చారులను నిర్ణయింపక సచివవితతిఁ
బ్రాకృతంబును గూడినవాడ వనుచుఁ
దలచుచున్నాను బెక్కులు పలుకులేల. ౧౧

858

చ. నిరతము క్రూరకర్తులగు నీజనముల్ పదునాల్గువేలు, నా
ఖరుఁడును దూషణుండు నొకఁడౌపతిపుత్తునిచేతఁ జచ్చి రో
సురరిపునాథ! రాఘవుఁడు శోభనకర్తృత్వండు మానిభూ
వరులకు మాటయిచ్చె నొకభంగి భయం బింక లేవటం చొగిగ్. ౧౨౪ 859

తే. నుజీ జనస్థానమంతయు మహితశక్తిఁ
జెండి దండకమెల్లను ట్టేమకరము
గా నొనర్చెను; జారాదిగణమువకును
వాంఛితములీయ ద్రవ్యలోభమునఁ జిక్కి. ౧౩

860

క. అతిశయముగ నుత్తుండనై, నితంబునుల కట్టె చిక్కి నీవుండుట స్వ
స్థితివిషయభయము సముద్ధతి రానున్నదని గూడఁ దగ నెఱుంగవు నూ.

సీ. అల్పదాతను గూరు నధికమత్తుని గర్వించి శకు నిట్టిరాజును సమస్త
పరిజనుల్ ఘోరవిప్లివచ్చినతఱి రక్షింపఁబూనరు యాక్షసేశ!
యతిమాని నగ్రహ్యు నాత్మసంభావిత సతిశయక్రోధుని సవనినాథు
నాపనలందును సతనిజనుల్ వానినే సంహరింతురు హితము మాని

ఆ. ధరిణినాథుఁ డెవఁడు తగినకాలములందుఁ
గార్యములను జేయఁగల భయంబు

వచ్చుతటిని భీతిఃపడికయుండునొ యాతఁ

డాత్మగర్వ ముడిగి యవనిఁ బాసి. ౧౬౫

862

క. తలఁపఁగఁ దృణతుల్యుండై, యిల గౌరవహీనుడగును యెండినకాష్ఠం

బుల, లోవ్యంబుల, రజసులఁ, గలుగఁ దగియుండు నొక్కఁకార్యంబై నన్. ౧౬౫

ఉ. అంతియకాని రాజ్యరమ యంతయుఁ బాసినయట్టి యాధరా

కాంతులచేత నల్పుగు యకార్యము గల్గదు; మున్ను తాల్చి తా

రంతటఁ బ్రీతిమాని విడిసెట్టి నవప్రము వాడిమోడ్చుచే

సుంతయుఁ గాంతిలేకునికి యసంపువహింపని పుష్పసంతతుల్. ౧౬౫ 864

ఆ. పనికిరానియట్లు యభ్రష్టరాజ్యుండగు, పతియు శక్తిఁ జాలఁ యబ్రబలియున్నఁ

బనికి రాకయుండు; యబార్థివుం డెవ్వండు, తాఁ బ్రమాదపడకఁతత్వమెఱిగి.

క. కృతమెఱిగి నిర్జితేంద్రియ, శతీయయి ధర్మస్వభావతం దగునో యా

క్షీతిపతి బహుకాలము సుఖ,వితతిగ రాజ్యంబునేలు యవిక్రమధుర్యా. ౨౦

సీ. జనపతి యెవఁడు మాంసపుఁజతువుల మూసి నిదురించుచున్నను యనీతిసయన

మును మూయ కద్దానఁగనుచుండునో వ్యక్తకోపప్రసాదుడై యొమరుమిగుల

నలగునో యాతం డఃఖిలనూనవులచేతఁ బూజతుండగు సర్వభూతనాథ!

యాజనస్థానంబునందలి దనుజాళి వధియింపఁబడుట నేవకులవలన

తే. నింకఁ దెలియకయున్నాడఁ యీవు కాన

దుష్టమతిపగు నీకిప్పు యశిష్టయోగ్య

గుణము లివిలేవు; ప్రతిపక్షకూటసుం దు

పేక్షఁ గనువాడ వనుటయు యవిదితమయ్యె. ౨౧ 867

క. పరులను నవమానింతువు, నిరతము విషయేచ్ఛలందు యనీవు తగిలి త

త్వరతిని నమయవిషయముల, గురుబుద్ధిం బొందకీవు యగుణహీనుడవై. ౨౬8

తే. తారతమ్యమెఱుంగక యభూరిసుఖము

లందుచున్నాడఁ పటుకాన యనధికవేగ

ముననె రాజ్యంబుఁ బోగొట్టుకొని యిడుమలఁ

బడఁగఁగలవని సోదరి యపలుకుటయును. ౨౩ 869

క. ధనదర్పబలము లలరెడు, దనుజాధీశుండు న్వదోషతతుల నిలులు చె

ప్పినవాని బుద్ధి నెంచుచు, యపునముగ యోజించెఁ జాలకాలము పూన్కిన్.

ముప్పదిమూడవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౪ - వ సర్గము.

❧ రావణునితో రామానుల సౌందర్యములను పఠించి ❧
 ఘోరపాణి నీత నపహరింపఁ బురికొల్పట.

చ ఖరముఖదానవాత్యయముఁ ధ గామిని చెప్పఁగ నాలకించి భీ
 కరమగు కోపమూని దశకంఠుఁడు కోపము మించుచుండఁగాఁ
 బరువతరోక్తులాడుచును ధ బంతముఁ దీర్చఁగఁ బూనియున్న సో
 దరిఁ గని మంత్రులెల్ల వినఁ ధ దాను వచించెను ఘోరభంగిఁగఁ. ౧ 871

ను ఎవఁ డారాముఁడు వీర్యరూపము లవే ధ యేరితఁగాఁ బొల్పు నె
 ట్టివిధంబై తగుఁ దత్పరాక్రమము లెట్టిండ్తెనఁ జేరంగరా
 నివిధంబై యలరారు దండకము దానిం జూచ్చెనో యేల! యే
 మివరాస్త్రంబును బట్టి దానవులఁ, దా ధ మించఁ వధించెఁ గడుఁ. ౨౪

క. ఖరునిం ద్రిశిరుని దూషణుఁ, బరిమార్చె నె! బాహువీర్యపటుశౌర్యములఁ
 దరుణీ! చెపుమా యనఁగాఁ, బరువతరక్రోధమొప్పు ధ బరవసమలరఁ. 3౪

క. రామునిఁ గలరూపున నుద్దామధ్వని వెలయఁజెప్పఁదలఁచి పలికె; నా
 రాముఁడు దశరథసూనుం, డొమహితనుదీర్ఘ బాహు ధ వయి తగుఁ జుమ్మి. ౪

చ. కనులు విశాలముల్ రుచిరధ కామునిరూపముఁ బోలి యందమా
 తనువు చెలంగు వల్కలవిఠానముఁ గృష్ణమృగాజనంబుఁ దా
 ల్పును గనకాంగదంబు నగుధచుఁ సురరాజు ధనుస్సుఁబోలి యొ
 ప్పిన ఘనచాప మెక్కిడుచు ధ వేడుకలాగి మహాబలంబునఁ. ౫౪ 875

క. పెనుగరళ మొప్పు సర్పములను బోలిన దీ ప్తశరములఁ విడుచును జ
 మ్మని ఘోరశరగ్రహణంబును దన్తోచనము చాపమును వంచుటయుఁ. 2

క. కనఁబడ దెవ్వరికైనఁ, విను మింద్రుఁడు గురియు నశ్వఃపృష్ఠియు ననన్యం
 బును మాడ్చునట్లు శరవృష్టిని సైన్యముఁ జంపుచుంట ధ చిత్రము గాఁగఁ.

చ. కనఁబడుచుండె నాకు విను ధ గాదిలిసోదరుఁడా! పదాతియై
 తనరెడురాముఁ డొక్కఁడె నిఠాంతభయంకరమార్గణాళి పెం
 వునఁ బదునాల్గువేల దితిఃపుత్రుల భీకరహపులఁ వధిం
 చెను, ఖరదూషణాదులను ధ జిత్రముగా ననిఁ జంపె నక్కటా. ౯ 876

౩క. అలయక రెండున్నఱగడి,యలబో నిక్కార్యమెల్ల ధ నాతఁడు చేసెఁ
 బలువల్కు వేల మునిగఁగ,ముల కభయం బొనఁగి గహనమును నభయముగఁ.

క. ఒనరించినాఁడు స్త్రీవధ,మున దోషంబంచుఁ గొంకి ధ మునుకొని మహితం
 బనఘమునగు నాత్మను బొల్పినరాముఁడు విడిచె నన్నుఁ ధ జెప్పఁ సిగ్గా. ౧౧

1 ఆయుధం కించ రామస్య నిహతాయేన రాక్షసాః-అనిమూలము. 2 ఇంద్రజేవోత్తమం
 సస్య మాహతః త్వక్తవృష్టిభిః-అనిమూలము. 3 ఆర్థాధికమహూర్తేన-అనిమూలము

క. శ్రమపడి యెట్లో వచ్చితి, నునుహితతేజుండు చాలఁగూగుండు గలఁడొ
క్కనుహాత్ముఁడు తమ్ముండు గుణమండితుఁడు లక్ష్మణుం డఁగన్ విశ్రుతుఁడున్.

క. అనురక్తుఁడు భక్తుఁడు ను, వృత్తముం డతఁ డనురనాథ! యతిశయకోపం
బున నొప్పి దుర్జయుండయి, ఘనశౌర్యము మీఱఁ బొట్టుఁగఁగ్రుగుఁబండ్

తే. విజయశీలుఁడు బంశాలి యిమతహరుఁడు

భ్రాతకున్ గుడిబుజమును యాహ్వమైన

ప్రాణమును నగు నిత్యంబు యభక్తిసల్పు

చుండు నాతని తెఱఁగిట్లు యిల్పఁచుండు. ౧౩

883

సీ. కలదాతనికిఁ బ్రియఁకాంత విశాలాక్షి పూర్ణేందునదృశాన్య యపూతశీల
భర్తప్రియంబునె యాటించు నిల్లాలు సొగసైన నెఱికురుల్ సాంపునింప
సురుచిరనాసిక యశోభిల్ల నూరువుల్ బెడగునూపఁగ నుతప్రియసురూప
మలరార విఖ్యాతి నందుచు నాదండకారణ్య దేవత యనఁగ నవర

ఆ. లక్ష్మీయనఁగ విమలలక్ష్మణములచేత, వెలయుచుండు బుటము పెట్టినట్టి
కనకనల్లమలరంగను నరుణోన్నత, నఖములొప్పు జెలఁగు నాతిమిన్న. ౧౪

క. వనిత యది సీతయనఁగాఁ, దనరారు విదేహవిభుఁడు తనయఁగఁ బంచెన్
గనుకన్ వైదేహి యనంగను విఖ్యాతిం దనర్చెఁ గ్రవ్యాగపతీ. ౧౬ 885

తే. యక్షగంధర్వసురకన్తుఁరాంగనావి, తతిని జానకీ బోలినదానిఁ జూడ
లేదు; మఱి భూతలంబున లేదటంచు, జెప్పవలయునె! యిదివఱ యెప్పుడేని.

చ. మనుజులలోనఁ గంటి ననుమాటను జెప్పఁగ నోరురాదు నూ
జనకజఁ గొంగిలించుకొన యసమృతినొందకయున్నమానె నె
వ్వనికీ గళత్రమానా యలభవ్యమనీషుఁడు లోకపంక్తిమిం
చినవరశర్మముల్ వడయు; సీతయు భార్యయె గాకపోయినన్. ౧౮ 887

తే. ఎవనినొకమాటు కొంగిట నెలమినుంచు

కొనునొ వాడు శచీపతిఁగూడ మించి

బ్రదుకు, నాసీత సాధుస్వభావయుక్త

యాపెదేహము శ్లాఘ్యమై యలరియుండు. ౧౮

888

సీ. తత్తుల్యమైన సౌందర్యంబు భూలోకమందు లే దట్టిదా నుందరి తగి
నట్టిభార్యయె నీకు నగుఁజమ్ము నీవును దగినభర్తవె యల తరుణికరయ
విస్తీర్ణజఘనయై యపుడుతరశ్రోణిపయోధరయయి చెలువొప్పుమోము
భాసిల్ల వెలయు నాచడఁడిని నీకు భార్యఁగ నుండునని తే బ్రయత్నమేను
తే. జేసితిని రావణ! యేమిచెప్పుదాన, నట్లు యత్నింపఁబోవఁ గ్రూరాత్ముడైన
లక్ష్మణుఁడు నన్ను నిట్లు విలక్షణవతి, జేసెఁగాదె విరూపఁగా నీనుపూని.

- క. పరిపూర్ణశశినిభాననఁ, దగుణీతిలకముచు జనకఃత్తనయను నీవు
బరికింతువేని మన్తభ, శరముల బారింబడుదువు * చంచలమతివై. ౨౧౫ 890
- క. ఆవనిత నీకు భార్యయె, గావలయునటన్న కోర్కి * గలుగునయేని
భూవరులవారి నోర్వఁగ, నీవరదక్షిణపదంబు * నిర్భయమతివై. ౨౨ 891
- క. ముందెత్తిపెట్టుమా; రఘు, నందనుఁ డాఘాతుకుఁడు జఃనస్థానము నీ
చందమునఁ జెంది యుటజము, లందుఁ గావుండుఁగాన * నాతని నివుడే. ౨3
- తే. చంపి యారాఘవుఁడు మును * చంపినట్టి
యనురులకు నెల్లరకును బ్రీయంబుఁ గూర్పు;
మాతనిఁ, దమ్ముడగుచు మఃహారిఘుఁడగు
లక్ష్మణుం దీవ్ర బాణములఁ వధించి. ౨౪ 898
- క. తరువాత ననాథయుఁ గాఁ, బరఁగెడు జానకిని నులభఃపద్ధతిఁ గొని ని
ర్భరభోగముల యథేచ్ఛను, గరమరుదుగఁ బొందఁగలవు * క్రవ్యాదవరా!
- చ. దనుజవరేణ్య! నాపలుకుఁ * దావకచిత్తహితంబుగాఁ దన
ర్చినయెడఁ గొంకుమాలి యిటఁ * జెప్పినచోప్పున నిర్వహింపు మి
ప్పని; నెద నాత్మశక్తులను * బాగుగ నెంచి కళంకలేశమై
నను గనరానియంగము తఃసర్వఁగ నొప్పెడు సీత నిప్పుడే. ౨౬ 895
- క. దనుజేంద్ర బలాత్కారంబున భార్యఁగఁ దెచ్చుకొమ్ము * భూపతి యచటఁ
ఘనశరవిషనర్పంబుల, దనుజాళిని జంపుట విని * దనుజేంద్రుఖరుఁ. ౨౭ 896
- తే. దూషణుని జంపుటయు విని * తొందఱపడి
చేయవలసినపని నెల్లఁ * జిత్తచుందు
నిద్ది యని నిశ్చయింపంగ * నిపుడు నీకుఁ
దగును జౌగుఘమున నీవు * తగుదు కాన. ౨౮ 897

ముప్పది నాలుగవ సర్గము సంపూర్ణము.

37 - వ సర్గము.

రావణుండు మరీచుని జూడఁబోవుట.

- క. అని శూర్పణఖ వచించిన, వినుచు గగుర్పాటునొంది * వేగమ నృపకా
ర్యనికర మమాత్యు లెన్నఁగఁ, దనమిదిని నెఱింగి వారిఁ * దగ వీడ్కొలిపె.
- క. అంతట వారలు చనఁగా, నంతఃపురమునకుఁ బోయి * యందొకచో నే
కాంతమున జానకిఁ బలవంతంబునఁ దెచ్చునట్టివనిఁ దాఁ బూన్కి. ౧౫
- సీ తనలోన యోజించిపని నిట్లు చేయఁగా వలయు నం చని తొలుదొలుతనిశ్చ
యించి యయ్యది చాల * దృఢమగుటకు దాని నెఱవేర్చవలసిన * నిఖలమార్గ

ములయందు దోషంబు ♦ తలఁపఁగ నెందల్పు మెందుగుణంబుల ♦ ట్లెక్కువయని
వానియందలిబలాభలముల నెల్ల విమర్శించి కడపట ♦ మదిని జేయ

ఆ. వలసినట్టి పని యిట్లులని నిశ్చయమును, జేసికొనుచు మిగుల ♦ స్థిరమతియయి
యచటనుండి రమ్యమైన ఘోటకశాల, కరిగి యంత రాక్షసాధిపుండు. 3

క. తానొగిఁ జక్కఁగఁ జేయం, ¹బూనినకార్యమును దనదుపొలఁతియు సచివుల్
జానుగ నెఱిగినచో నే, మేనియు వచియింతు రనుచు ♦ నెఱుంగక యుండె.

క. అరదము సిద్ధము చేయును, త్వరగా సూతా! యటంచుఁ ♦ బలుకఁగ నాతం
డరిగి ట్లెఱుంగున దనుజే, శ్వరునకు సమ్యక్ముగాఁగఁ ♦ జను నరదంబు. ౪

తే. ఉత్తమంబును సిద్ధమై ♦ యొప్పుఁజేసి

తనదువిక్రమ మలరంగఁ ♦ దత్తణంబ

తెచ్చి నిల్పిన నాతని ♦ మెచ్చుకొనుచు

²ధనదుసహజుండు సిరియును ♦ దనరుచుండ. ౫

908

సీ కామగంబయి రత్నకాంచనాలంకృతం బయి తగు నరదంబు, ♦ నమలకాంచ
నాలంకృతములయి ♦ యరయఁ బిశాచవనములై తగుగాడినలను బూన్చి
నట్టిదానిని, జలదార్భటి వెలయఁగా నెక్కి సంద్రముచెంత ♦ కేగె; సంత
సురశత్రులై మునీశ్వరఘాతుకుండగు దనుజేశ్వరుండు శ్వేతంబులై న

తే. వీవనలు ఛత్రమును గాంతి ♦ వెలయ స్నిగ్ధ

మైన వై ధూర్యమణికాంతి ♦ నలరి దర్శ

నీయసుపరిచ్ఛదుండయి ♦ నెఱి ³నిరువది

కరములుం బది శీరసులు ♦ గ్రాలుచుండ. ౬

909

సీ. పదిశిఖరంబులఁ ♦ బరఁగు పర్వతరాజ మట్లు వెలుంగుచు ♦ నమలకనక
కుండలంబులఁ దాల్చి ♦ కోరినగతిఁ బాఱు నరదంబుపై నెక్కియపుడుమెఱిపుఁ
బిండులతో హంసి ♦ మండలితోఁగూడి నట్టిమేఘముభంగి ♦ నమలకాంతి
యనమమ్ముగా నొప్పి ♦ యఖిలజనస్తుత్య మగువిధంబునఁ బాలుపాఱుచుండ

తే. వెలిగెఁ బర్వతములఁగూడి ♦ వివిధపుష్ప

ఫలయుతా నేకభూరుహాపటలనిబిడ

మగు నరితృతితీరంబును గనుచుఁ దమి

నరిగె నావీర్యవంతుఁ డుద్యమము తనర. ౭

910

క. ఆతీరంబున మంగళ, శీతలతోయముల ఖ్యాతిఁ ♦ జెందిన సరసుల్

పూతవిశాల సువేది, వ్రాతము గల యాశ్రమములు ♦ భాసెలుచుండు. ౮

1 ప్రచ్ఛన్నో రాక్షసాధిపః-అనిమాలము. 'ప్రకాశశ్చే ద్యధౌ, మందోదర్యాదయశ్చ
వారయశ్చంతీతిభావః' అనివ్యాఖ్య. 2 ధనదానుజః-అనిమాలము 3 వింశద్భుజో దశగ్రీవో దర్శ
నీయసుపరిచ్ఛదః-అనిమాలము,

1 చ. అరణ్యములు కందితఁగెలును ♦ నంతట నిండఁగ నాళికేరముల్
నిరతము వన్నెజూపఁ గడు ♦ నిర్మలసాలతమాలముఖ్యస
త్తురువులు పూచి యొప్పుఁగఁ బృథాఃకువులుక గరుడుల్ చెలంగఁ గి
న్నరముఖదేవయోనుల గఁణంబులు నంతట నిండియుండఁగన్. ౧౩౪ 907

సీ. మఱి యయోనిజలయి ♦ మహితౌ వై ఖాన
సులు 2 మాషగోత్రభవులయి సూర్య
చంద్రులకాంతులె ♦ సతత మాహారంబు
గల వాలఖిల్యులుఁ ♦ గడునియతము
గాఁ దగు నాహారకలితులౌ పరమర్ష
లలరుచుండిరి కామములను గెల్చి
నట్టిసిద్ధులు చారణాదులు శోభిల్లి
రమలదివ్యాభరణాభిరామ

తే. లగుచు దివ్యాకృతులనొప్పి ♦ సాగనుఁగుల్కు
నట్టి క్రీడారతులనెల్ల ♦ నాత్మల నెఱిఁ
గిన సురాంగన లెందఱో ♦ తనరుచుండి
రమరసతు లొప్పుచుండి రయ్యభిధరిని. ౧౩ 908

క. సిరు లలరారఁగ నంబుధి, దరియది శోభిల్లుచుండెఁ ♦ దగినవిధమునక
సుర లమృతాస్వాదనమునఁ, బరఁగి యటక సంతతంబు ♦ భాసిల దితిజల్.

సీ. దేవతలును గ్రీడఁదేలుచు నుండంగ జలకుక్కుటములు క్రౌంచములు హంస
లందుఁ గ్రీడింపంగనలై నారసవిహంగములు కూయఁగసాంపులమరఁజెలఁగె;
వై దూర్యరత్నముల్ ♦ భాసిల్ల నందమై నాగరకాంతి నెఱంగి మించి
యుండె; నంతటరావణుండుపాంచరములు నాయతంబులునుదివ్యములునగుచు
మాల్యయ క్తంబులై ♦ మఱియుఁ దూర్యధ్వనుల్ సంగీతనాధునిఁవ్వనములొప్పు

తే. నందముగఁ జూడఁగాఁ దగినట్టివగుచుఁ
గామగమనంబులై తపోఘనబలమున
దివ్యలోకంబు సాధింప ♦ వెలసినట్టి
పురుషులెక్కు విమానముల్ ♦ పొదలుచుండ. ౧౪౪ 910

క. కనియెక గంధర్వగణంబును నపురసలను మఱియుఁ ♦ బాలుపారెడు వ
స్తునికరమును దశవదనుఁడు, కనియెక సంద్రంబుదరిని ♦ గడురమ్యముగన్. ౧౦

సీ. చారునిర్యాస రసంబుతోఁ గూడు మూలములను, నోషధులను; మనోజ్ఞ
ములు ఘోణాత్మప్తిదములగు వాసనలను జల్లుచుఁ జందనఁత్రైరుహమ్ము
లలరార నొప్పు వఁనాళిని మేలైన యగరుతక్కిలవృక్షైఃకులు మఱి
మేటివాసనలను ♦ మించెడిఫలయుతజాతిభూమిరుహానమితి వెలయు

- తే వనసమూహములను నుపశవనములఁ గను
చుచు జనెన్ రావణుఁడు; తీరమునఁ దమాల
పుష్పములమిరియముల సొంపుగఁ జెలంగు
తీఁగెలం జూచుచుం బోయె ధితిజవరుఁడు. 912
- ఉ. తీరమునందుఁ దూలి రవిదీప్తుఁ నెండిన మాక్తికంబులన్
జారుతరంబులై పరఁగు ధితిజములం బగడంపురానులన్
భూరినువర్ణశైలములఁ బొంకము గుల్మెడు వెండికొండలన్
సారునఁ దోచు భూమిధరశ్చైవలినీహ్రదపంక్తి నెల్లడన్. 913
- క. కనియెన్; ధనధాన్యంబుల, వనితారత్నముల దంతివాజరథగణం
బున నిండియున్న నగరములను గనుచుం బోయె దమిని ధితికేళుఁ డటన్.
- క. రమణీయంబయి యంతట, సనుమై మృదువుగను సోకు ధితిసనయుతంబై
యమరేంద్రునగరనమసుగు, సముద్రతీరమును జూచె సంతనమలరన్. 914
- క. మునిజనసమావృతంబయి, ఘనభంగిని దోచుచున్న ధితిసవలవృక్షం
బును జూచె నందు నొకచో, దనుశేష్యుఁ డద్ది చూడఁ దగి పొలుపారెన్.
- నీ. నర్వదిక్కులదాని ధితిశాఖలు శతయోజనాయతంబులు గాఁగ ధితిసమరియుండె
నతిబలవంతుఁడై ధితిగరుత్మంతుఁ డద్దానిపై మును ధితినిశాల
కాయముఁ గల్గిన ధితిజమును దాఁజేలుఁ జేసెనాని వాని ధితిక్షింపఁగోరి
వ్రాలె; నంతటఁ బెను ధితిబలశాలియా గరుడునిభారమునకు నోర్వెను సశక్త.
- తే. మైనకతమునఁ దచ్చాఖ ధితిపుడె పర్వ
వితతి నెనఁగుచు నుండియు ధితిగె; దాని
యందు రవిచంద్రకిరణాళి ధితిసనినంబుఁ
ద్రాగుచున్ భూమజాలంబుఁ ద్రావుచుఁ గడు. 917
- ఆ. 1యోనిభవులుగాక ధితియొప్పు వైఖానసుల్
వాలఖిల్యమాషవరమమునులు
తపముచేయుచుండఁ దాఁ గని గరుడుండు
కరుణ నూని వారిఁ గావఁబూని. 918
- క. శతయోజనవిస్తృతి గల, వితతనుహశాఖదాని ధితిస గొని త్రిదశ
ప్రతతులు వెఱఁగునడన్ బోయి తగన్ ధర్మాత్మఁడౌట ధితిస నొకచోటన్.
- క. ఒకపాదమూని మునులకు, నొకకీడుం గల్గకుండ ధితిస పానిం జం
పి కడుపుఁజిచ్చు మాన్పుచు, నొకచోటనిపాదవిషయముంబడెలియుచున్.

1 ఆజాబభూవుఁ-అనిమాలము. 2 మాష వాలఖిల్యాశ్చ-అనిమాలము. మాషః=పూరిమాష
గోశ్రీహః-అనివ్యాఖ్య.

- చ. ఘనవటశాఖ దానివయః * గ్రక్కున వైచి నిషాదపల్లిఁ జెం
పున నుఱుమాడి యందుఁ గలఁబోయల నందఱి నారగించి య
మ్మునులను మెల్లఁగా వదలి * మోదము పొంగఁగఁ బోయి యప్పనిఁ
దనదగు పౌరుషంబు ద్విగుణంబుగ నొప్పుఁగఁ జిత్తసీమలోఁ. 33౪ 921
- క. అమృతముఁ దే దగునని యెంచి మహామతినుంతుఁడౌటఁ * జెచ్చెఱఁ జని స్వ
ర్గముఁ గని యందు నయోజా,లములఁ భేదించి రత్నలలితగృహంబుఁ. 3౪
- క. కని దానిఁ జెండి యింద్రన,దనమున రక్షింపఁబడు సుధందెచ్చెను; స
న్తునిజనులు తన్నుఁ గొల్పఁగ, ననుషమరీతిఁ వెలుంగు * నానటతరువుఁ. 3౫
- క. గరుడుడు విఠించినశాఖను, బరికింపఁగఁ దగినగుఱుతు * భాసిల్లఁగ సుం
దరమయి సుభద్రనామము, పరఁగఁ జెల్వరునట్టి * వటముం గనియెఁ. 3౬
- క. ధనదానుజఁ డిటు లర్జవ,మును దాఁటి తటంబుఁ జేరి * మునులవనమునఁ
గనియె నొక చోట నాశ్రమ,మును రమణీయముఁ బవిత్ర * మును నగుదానిఁ.
- చ. సరగున నందుఁ గృష్ణమృగఁచర్మజటామృదువల్కలంబులఁ
నిరతముఁ దాల్చి శాస్త్రవిధి * నిశ్చితమై తగుభుక్తి గొంచు మా
నిరమణుమాడ్కిఁ జూడఁదగి * నిశ్చలభంగిఁ దపంబుచేయు నా
సురరిపుఁ దాటకాతనయుఁ * జూచెను గోర్కులు నిండినట్లుగఁ. 3౮ 926
- క. ఆరావణుఁ డంతట న,మూరించుని యొద్దకేగ * మనుత నతం డ
వావిరిజభవపాత్రున క,వావిరిగ శాస్త్రోక్తమైనపద్ధతి మీఱఁ. 3౮౪ 927
- సీ. అర్పించె భక్తిచే * నతని సమానుషసర్వకామంబుల * సమధికముగ;
నంత మారీచుఁ డట్లర్థ్యపాద్యాదుల నాహారమునఁ దృప్తి * నందఁజేసి
యతనితో మిక్కిలి * యర్థవంతంబుగఁ బలికె; రాక్షసనాథ! * ప్రభుమహేంద్ర!
లంకలోనున్న యెల్లరకు ట్టేనుమెకదా? యేపనికై మీర * లిట్టు లిచటి
- ఆ. కేగుదెంచినారొ * యిపు; డన విని మహా
తేజసులర మాట * తీగు వెలయు
దాటకాతనూజఁ * దమిఁగని యిట్లు
పలికె రావణుండు * ప్రాధభణితి ౪౨ 928
- ముప్పదియైదవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౬ - వ సర్గము.

—*— రావణుండు మారీచుని సహాయము కోరుట. —*—

*ఉ. నేను వచించుపల్కులను * నెయ్యమునఁ విసవయ్య నాయనా!

నే నిపు డా ర్చినొందితిని * నీవె నుమా పెనుదిక్కు తజ్జన

*రావణుం డింతకుముందే మారీచునిచెంతకుం బోయినచెన్ను. మరల నాతనియొద్దికేపోయి ప్రాతః
వృత్తాంతమున జెప్పఁబూనుట సీతావ్యామోహమున మనశ్చైతన్యము లేకయే యని యెఱుంగునది.

స్థానమునందు భ్రాతృయము ♦ శౌర్యఘనుండగు నాఖరుండు నా

జానుభజుండు దూషణుండు ♦ సంతతముం బాలుపాటుచుండుగా. ౧౫ 929

* నాదుచెల్లెలు శూర్పణఖయు మహాతేజః డయి పితౄశాశనుం ♦ డైన త్రిశిరుః
డింకను శూరులై ♦ యెప్పుడెప్పుడు యుద్ధ మగునని యెంచెడు ♦ నట్టి యితర
దానవుల్ పెక్కురు ♦ దండకారణ్యమ్మునందు నాయాజ్ఞ చే ♦ సఖలమునుల
ధర్మచారులను బాధల నందఃజేయుచు ననవరతంబు స్వేచ్ఛానుకూల

తే. మగువిధంబున నుండుట ♦ నాత్మనీకుఁ
దెలిసియేయున్నదిగద; సంధి స్తశౌర్య
లయి భయంకరకర్ములై ♦ యనిని గోరి
ఖరునిచిత్తము నెప్పుడు ♦ గనుచు భక్తి. ౧౫

930

తే. అరయఁ బదునాల్గువేలు క్రవ్యాదు లచటఁ
గాపురం బుండుగాదె; యక్కడ వసించు
సధికబలశాలులై న యయ్యునురులెల్ల
ఖరముఖులు గుంపుగాఁగూడి ♦ కడిమిమెఱయ. ౧౬

931

క. పలువిధము లైనయాయుధములఁ గొని సన్నద్ధులగుచు ♦ మునుకొని యనికిఁ
దలఁపడిరి రాఘవునితోఁ, గలిత్రోధుఁడయి భూమికాంతఁ డతండు. ౧౭

చ. పరుషము లించు కేనియును ♦ బలక జ్వాలిత మీటి యుగ్రహా
శరనికరంబుఁ గూర్చి తనసాహస మంతయుఁ జూపె; నొక్కడై
ధరణిని నిల్చి మానవతఁ ♦ దాల్చిన యాతఁడె యుగ్రవిక్రమ
స్ఫురణమునం జెలంగు రణశూరులనుఁ బదునాల్గువేల యా
నురులను జంపె దీక్షితశరశుంభదవక్రపరాక్రమంబున. ౧౮

932

క. ఖరదూషణులును ద్రిశిరుండు, దురమున హతులైరి; భీతి ♦ దోషఁగఁదగునా
సురవైరి నివాసంబగు, సరణ్యమది నిర్భయముగ ♦ నయ్యెం గట్ట! ౧౯

934

* నీ. క్రుద్ధుడౌ తండ్రిచే ♦ గొంకకపురినుండి
తఱుమంగఁ బడుటయ ♦ తథ్యమెగద
యంతసభార్యుడై ♦ యనురేళ! క్షీణజీ
వితుఁ డనఁ దలై నన్యవితతిహంత

* పితౄ నిరస్తః క్రుద్ధేన సభార్యః క్షీణజీవితః, సహస్ర తస్యైవ్యస్య రామః క్షుత్రియ
పాంసనః. దుశ్శిలః కర్కశః పీష్ణో మూర్ఖో లుబ్ధో జితేంద్రియః, త్యక్తధర్మో హ్యధర్మైశ్చ భూతా
నామహితేరతః-అనిమూలము దీనికి మహేశ్వరతీర్థులు రాముండు శ్రీమహావిష్ణువే యని రావణు
తాత్పర్యమైనట్లు వ్రాసిరి. ఆయర్థమునుగూడ సీపద్యమున నిమిడియన్నది. మూర్ఖోలుబ్ధః-అనువో
మూర్ఖః అలుబ్ధః అని పదవిభాగము. ఆయర్థమిట. “తీక్ష్ణుఁడట్లమూర్ఖుఁ” డనువో అట్లు అమూర్ఖుఁ
డని పదముల విధజించుకొనినఁ జేలఁగలదు. కాన నంతట నిట్లే యన్వయించుకొనవలయు నని
తెలియనగు.

యనఁగ నపూర్వవిభ్రాంతిని గనుచు తు
 త్రియకులపాంసనుఁడ యయి యతఁడ
 దుశ్శీలుఁడేయని ♦ తోఁపఁగఁజేయుచుఁ
 బరకర్కశుండనఁ ♦ బరఁగి తీక్ష్ణుఁ
 డ ట్లమూర్ఖుఁ డలుబ్ధుఁ ♦ డజితేంద్రియుఁడు త్యక్త
 విమతధర్మఁడునయి ♦ వెలసి మఱియు

తే. సకలభూతాహితారతిఁ ♦ జాలఁ గాంచి

యున్నవాఁ డౌట దోర్దర్బ ♦ మొప్పు ఖరము
 ఖులను జంపెను; బగ లేక ♦ యలఘ్నధర్మ
 మును దలంపక తనసత్వమునె దలంచి. ౧౨౫

935

క. విను నాచెలియలి ఘ్రాణ్యును జెవులను గోసి రూపమును జెఱిచె గదా!
 మనుజాధముఁ డగు నాతని, వనితను సురచనితఁబోలి ♦ పరఁగెడుసీతఁ. ౧౩

తే. విక్రమించి జనస్థానవిషమచేశ
 మునకుఁ జని తేఁ దలంచెదఁ ♦ గనుక నీవు
 సాయపడఁదగు నిక్కార్థసరణి కిచట
 బలయుతుండవు నీవు కాఁబట్టి యివుడు. ౧౩౫

937

క. పనిఁ బూని వేగ నాదగు, ననుజులతోఁ బార్శ్వసీమాయందు నిలిచి యం
 డినసంగరమున దివిజల, మనమున లెక్కింపఁజుమ్ము ♦ మారీచ! యింకఁ. ౧౪

క. దనుజోత్తమా! నహాయంబును జేయుము నీవు కార్యములసామర్థ్యం
 బునఁ జేయువాఁడవుగదా, యని వీర్యమునందు దర్పమందును జగతిఁ.

తే. సాటి యెవ్వండు నీకెన్న ♦ సకలములగు
 నుపసులన్నియుఁ దెలియు నీ ♦ పుర్విఁ గలుగు
 మాయలన్నింటి నేర్చిన ♦ మహితమతివి
 కానవచ్చితి నీయొద్దకేను బూన్కి. ౧౬

940

క. ఏకార్య మీవు తోడ్పడి, నాకుం జేయంగవలెనొ ♦ నయగతి వినుమా
 యీకార్య మెట్లుసాగునొ, యేకరణి నొనర్చు గృత్యమెల్లఁ జెలఁగునో. ౧౭

సీ. వెండిబిందువులతో ♦ వింతవన్నెలుగల బంగారుజింకనూపంబుఁ దాల్చి
 యారామచంద్రుని ♦ యాశ్రమమున కీవు చని సంచరింపుము ♦ జనకజాత
 ముందఱ; సీతయు ♦ నందుఁ జరించెడు నినుఁ గాంచఁగానె “దీనిని జవమున
 బట్టి నాకిం” డని ♦ భర్తతో మఱఁదితోఁ దప్పుక పలుమాఱు ♦ చెప్పుగలదు
 తే. వారలంతటఁ దరలిపోవంగ నితరు, లెవ్వరును లేక సూన్యమై ♦ నివ్వటిల్లు
 నాశ్రమం బప్పు డేయడ్డియరయలేక, యుండఁగా నేనుఁబోయి యుద్ధండరీతి.
 క. నులభముగ రాహు వెవ్విధి, జలజారిని బట్టు నట్లే ♦ జానకి నిటఁ డే

గల సంతట శ్రీరాముడు, బలజాతీ విరహమునఁగృత్యముఁ గాంచుకొనుచు. ౨౦౪
 సీ. కావున సతఁడు సంఘరమున కే తెంచినను నేనును గృతార్థుఁడనయి సంశయములేకయోడించియతులశర్మ పదంబుజూఁగొందునటంచుఁశూరతఁదగఁబలుకఁగా శ్రీరాముఁవా ర్త విన్నంతనే బలశాలి మారీచుఁ డెలమి దూల నాస్యమెండఁగ దేహఁనుంతయు వడకంగ నెండినపెదవుల ఁ నెట్లా తడువు
 తే. కొనుచు ననిమేషములగు లోచనము లొప్పు
 శవమునలె నార్తుడై దనుజాతవిభుని
 గనియె; నాతఁడు ముందె యభివ్యసమునందు
 రామచంద్రుని ఘనవరాక్రమ మెఱుంగుట. ౨౩

914

చ. దనుజునినుండి రామునికిఁభారసవార్త విసంబడంగనే
 మనసు చలింపఁ గుంది పలుమాటలు వడంకుచుఁ గలుమోడ్చి య
 ద్దనుజుని గాంచి వానికి హితంబును గోరుచు నాత్మకుఁ హితం
 బును గలుగఁ యథార్థముగఁ ఁ బొల్పెడువాక్యముఁ బల్కె నివ్వీధి. ౨౪
 ముప్పదియాఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

32 - వ సర్గము.

అతి మారీచుడు రావణునకు హితము నుపదేశించుట

ఉ. మాటలయందు నేర్పటియు ఁ మానితమై తగు ప్రజ్ఞయుం దగఁ
 దాటకవుత్తుఁ డద్దనుజుతల్లజుఁ డాడిన పల్కులెన్నియే
 పాటియు ధైర్యమూనకయే ఁ పల్కె సురారివిభూ! జగాన నే
 మాటనుగాని యందఱును ఁ మంచిగఁ బల్కుచు నుండ్రు తృప్తికై. ౧ 946

క. సరపతి కాపదవచ్చిన, తరుణంబుననైన సుంతధర్మమెఱుంగకే
 నిరతము నిచ్చక మాడెడు, పురుషులు దొరకుదురు మిగులఁబుద్ధిఁ దలంపఁ.

తే. అప్పటికి నప్రియంబైన ఁ నవల హితము
 గాఁ దగినదానిఁ జెప్పంగఁ ఁ గడఁగువారు
 వారిహితబోధమును వినువారు దొరకు
 టరుదు; నీవన్ననో భావ ఁ మలరునట్లు. ౨

948

సీ. చారులఁ బంపించి ఁ శత్రువుల విధంబులను నెఱుంగుటలేదు ఁ విను చపలుఁడ
 వట్లుకావున రాము ఁ నతులపరాక్రమశాలి యనియును శ్రేష్ఠగుణయుక్తుఁ
 డనియు మహేంద్రుతో ఁ నావరుణునితోడ సముండనియు మది నిజముగనీకుఁ
 దెలియకున్నది; ¹తాత ఁ యిల దనుజులకింక జేమము గల్లునొ? యూచహీతుఁ

1 సులభాః పురుషరాజ౯ సతతం ప్రియవాదినః-అప్రియస్య తు పథ్యస్య వక్తా శ్రోతావ
 దుర్లభః-అనిమూలము. 2 అపి స్య స్తి భవే తైత సర్వేషాం భువిరక్షసాప్-అనిమూలము.

ఆ. డాగ్రహించి లోకముందు రాక్షసుల తేకుండునట్లు చేయఁకుండునా? మ
హీజ, నీయనువుల ధీమతులగు నర్జునుల బుట్టదుగద యూహనేయ. ౪౫

ఆ. ¹జానకీనిమిత్రః ధైర్యవ్రతము, నాకుఁ గలుగకుండునా? కడంగి
యెట్టి యడ్డులేక యిచ్చవచ్చినయట్లు, తిరుగునిన్ను భూపతిగను బొంది. ౪౬

క. దనుజావళితో నీతో, ఘనలంకాపురము చ్యుతిని ధనక యెనఁగునా?
దనుజాధీశా! యెవ్వఁడు, మనమ్మునక నంశముంబు మాని యపృచ్ఛ. ౪౭

క. నినుఁబోలి కామవృత్తంబునుగొని దుర్మంత్రి యగుచుఁబోలుచునొ యలదు
ర్మననుండు తనను బంధువులను రాజ్యముఁ జెలుచుకొను నిలఁగఁగలవాఁడు. ౪౮

సీ. జనకుఁడు తఱుమఁగాఁజనుదెంచె గానల కనివల్కితివి గాదెమును? మహాత్మ!
వినుము రాముఁడు జనకునిచేత వెడలింపఁబడినవాడేకాఁడు, పరివిహీన

మర్యాదఁడును గాఁడు, ముత్యము లుబ్బుండునుగాఁడు, దుశ్శీలుండుకాఁడు, ధర్మ
మునను సద్గణములఁగననివాఁడునుగాఁడు, త్రియాధముఁడునుగాఁడు, క్రూర

ఆ. మతియుఁ గాడు, మహిని మానవతీమణి, యైన తల్లి కెంతో యమలసమ్మ
దంబుఁ బెంచు భూతతతులకు నహితంబు, జేయ నెంచఁడమలశీలుఁడతఁడు.

చ. జనకుఁడు కైకవంచనకుఁ జాలఁగ లోబడియుండఁ గాంచి యా
జనని మనోరథంబుఁ దమి సల్పి పితౄ ధర సత్యవాదిగా
నొనరుతు నంచు ధర్మమతి యూరును మాని యరణ్యసీమకుఁ
వనితను సోదరుఁ గలిసి వచ్చెను గాదె? తలంప నాయనా. ౧౦

954

తే. కైకప్రియవాంఛితముఁ దంద్రి కాంక్షఁ దీర్చి
భోగముల రాజ్యలక్ష్మిని బూన్కి విడిచి
దండకావనమునకు నెంతయు ముదమున
వచ్చినాడు సుమా దశశవదన! యిపుడు. ౧౧

955

సీ. కతినుండు మూర్ఖుండుగాఁడు రాముం డజితేంద్రియుండునుగాఁ డహీనమతివి
నీవిట్లు పూని యన్యతము దుశ్శ్రితమును వచియింపఁగారాదు వలసినట్లు;
తనవుదాల్చినయట్టి ధర్మమే రాముండు, సత్యశ్రోరుండును సాధువతఁడు
త్రిదశుల కింద్రుని తీరున నెల్లర కతఁడు విభుండగు సతనిభార్య

ఆ. తనసతీత్వతేజమున నె సురక్షిత
యైన దట్టిసాధ్వీ నామె నెట్లు
ప్రసభమున హరింప వాంఛించెదో? ³రవి
ప్రభ హరింప వలనుపడునె చెప్పు. ౧౨

956

క. శరభక్షధారలెల్లడఁ బరఁగెడు జ్వాలలుగ విల్లు వాలును గాఢో

1 అపి సీతానిమిత్రంచ నభవే ద్వ్యసనం మమ - అనిమూలము. 2 రాహు విగ్రహవాక్
ధర్మ - అనిమూలము. 3 ప్రభామిష వివస్వతః - అనిమూలము.

- తృరముగ నధృవ్యమై తగు, వరరాఘవదీ ప్రవహించి బడదగదు నుమీ. ౧౫
 చ. ధనువును లాగి దాన నె నితాంతము వంగినవిల్లె వ్యాప్తమై
 కనబడి మండువక్తముగ ధాతశరంబులె జ్వాలలట్లుగాఁ
 దనరఁగ లోకసంహృతికిఁ దద్దయుఁ గోపమునంది కార్ముకం
 బును ఘనపాశముగ గొనుచుఁ బొల్పినవీరుని శత్రుసైన్యహం
 తను రఘురాముడ౯ యముని దారుణమూర్తిని గూర్చి రావణా. ౧౬ 958
- క. మనమున కింపగుజీవితమును, రాజ్యము, సుఖము మాని మునుకొని యిప్పుడే
 చనవలదు; జానకీపతి, ఘనతేజం బనశృశముగఁ గ్రాలుం జచ్చి. ౧౭ 959
- చ. ఘనుడగునట్టి రాఘవునికార్ముకమే పెనుప్రాపుగాఁగ నొ
 ప్పిన యలజానకీ బలిమిఁ బెంపునఁ దే దగుశక్తి నీయెడ౯
 గనఁబడ; దింక మానవశిఖామణి సింహవిశాలవత్సుఁ డా
 ఘనుఁ డొగి నీతఁ బ్రాణములకంటె బ్రయంబుగఁ జూచుచుండుఁజూ. ౧౮ 960
- క. జనకజయు భర్త నెప్పుడు, ననువర్తించుచునె యుండు; సధికజ్వాలా
 ఘను నగ్నిఁ జెనకరా నటు, లనుచుని తేజమున నొప్పు నాతనిభార్య౯. ౧౯ 961
- క. జనకజనుమధ్యమను సాధ్వీని జెనకఁ దరంబుగాదు విను దనుజేంద్రా!
 మనమున నెంచఁ బ్రయోజనమును గాంచనియీప్రయత్నమునఫలమేమో.
- క. అని శ్రీరాముని దృక్పథమునఁ బడుదువయేని ప్రాణముల కంత నుదే
 యనుకొనుమా యాయత్నంబును మానుము చాలు నింకఁబోలదు చేయ౯.
- సీ. దనుజేంద్ర! జీవితంబును శర్మమును దుర్లభమగురాజ్యంబును బడయఁగోర్క
 గల్గి వానిని జరకాలము ననుభవించగఁ గోరుదే, రఘుపతికి నప్రి
 యము చేయకుండు మీవరిగి ధర్మాత్ములైనట్టి విభీషణుఁ డాదియైన
 సచివులఁ గూడి యోజనచేసి యెంటిగా నిశ్చయించి పిదప నీపుగుణము
 లను దోషముల మిగుల బలాబలంబులఁ జక్క విమర్శించి న్వబల ముట్లె
 తే వైరిబలమును జర్పించి వానిభేద
 ముల నెఱింగి హితాహితములను నిర్ణ
 యించుకొని యేదియు క్తమో యెఱింగి దానిఁ
 జేయుమా! రాక్షసేశ్వరా! న్యాయబుద్ధి. ౨౦ 964
- ¹ తే. నాకుఁజూడఁగ దశరథునందను ఘను
 ననిమొనక దగ మార్కొను టర్హమచుచుఁ
 దోషకున్నది; ² పలుసారు లీపలుకునె
 యొత్తిచెప్పెద విసవయ్య యుద్యమమున. ౨౧ 965

తే. యుక్తియుక్తము దేశకాలోచితంబు
నైన నాయీనువాక్యము ♦ నాత్మయందు
మంచిదని యెంచి వినవయ్య ♦ మాననీయ
చరిత! దనుజాధినాథ! చం♦చద్గుణాభ్య!.

966

ముప్పదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౮ - వ సర్గము.

అథ మాసీమఁడు రావణునితో రామునకుఁ దనకు బాల్యమున నైన యుద్ధమును జిప్పట. అథ

*చ. విను మొకసారి నేను మును ♦ వేయిగజంబులదౌ బలంబు పెం
పునఁ దగి పర్వితాకృతిని ♦ బొల్పుచు నీలఘనంబురీతిగాఁ
గనఁబడుచున్ మృదుప్రకటకాంచనకుండులమండితుండనై
జనులకు భీతిఁ గొల్పుచును ♦ శౌర్యము పొంగఁ గిరీటధారిన్. ౧౫

967

చ. పరిఘముఁ గేలఁ బూని మునివనస్థుల మాంసమునందుఁ గోర్కి నీ
ధరణిఁ జరించుచుండి ప్రమదంబున దండకకానసంబునం
దిరుగుచునుంటి; ధర్మమతి ♦ ధీరుఁడు నై తగు కౌశికుండు మా
నిరమణుఁ డంత నాభయము ♦ నిశ్చలచిత్తముఁ దూలపుచ్చగఁ. 3

968

క. తానై డశరథుఁడను నొక, భూనాథునిచెంత కపుడ ♦ పోయి యతనితో
దానవుఁడగు మారీచుఁడు, తానెంతయుఁ జౌరుషమున ♦ దారుణరీతిఁ. ౪

తే. మమ్ము భయపెట్టుచున్నాఁడు ♦ మానవేంద్ర!

వానిబాధలఁ జెప్పంగ ♦ వశముగాదు

కాన నీపుత్రుఁడైన రాఘవుఁడు వచ్చి

పర్వకాలంబులందుఁ గాఠాపాడుఁగాక. ౪౫

970

చ. అని మునిపల్క ధర్మమతి ♦ యా ధరణిశుఁడు యోగనిష్ఠయే
ధనముగ నొప్పు కౌశికుని ♦ దత్తయు భీతిని గాంచి వల్కె నా
తనయుఁడు బాలుఁడై తనరు ♦ ద్వాదశవర్ష వయస్సుఁ డెన్నఁగా
ఘనమగు నస్త్రవిద్యఁ దగఁ ♦ గాంచఁడు పాండితి సత్యమిద్ది సూ. ౬

971

తే. తమరు కోరినచో సైన్యతతిని గొనుచు, నేనె వచ్చెద మునివర్య! నేనె దనుజు
లను భవన్తసమును గాంచి ♦ వనిఁ దిరిగెడు, నట్టి రిపుల వధించెదఁబట్టి వారి.

క. చతురంగంబులతో సం,గతిఁ బాయక ఎత్తు నిపుడ ♦ కౌశిక! యనఁగా
సతనిం గని ముని వల్కె జ,గతి రాముఁడు దప్ప దనుజకాంతుని సతనిఁ. ౮

తే. ఎంతబలమైన దీర్పలే ♦ దిద్ది నిజము

నీవు సామాన్యుడవుగావు ♦ నిర్జరులను

* బలం నాగనహస్రస్య ధారయన్ పర్వతోపమః..అనిమూలము.

నని మొనక గాచినాడవే యవనినాథ!

త్వత్కృతంబగు కృత్యాళి యవన విసమే ౯౫

సీ. ముల్లోకములయందు యోగించుచును గాదె

గొప్పసైన్యములు నీకుంకలుగుట

నిశ్చయమే యైన నీదుసైన్యములు

దనుజుని నాతనిఁ జెనకఁజాల

వవి యన్నియు నిందె యమరి యుండుంగాక

యీకుమారుడు బాలుఁడేయైనను

మహనీయతేజుండు మారీచు నోర్పుఁ బ

రంతపా! కావున రాముఁ దోడు

తే. కొనుచు నేఁ బోవువాడ నీకుక శుభనుగుఁ

గాక; యని పల్కి రామునిఁ గౌశికుండు

వెంటఁ దోడ్కొని మదిని సుప్రీతి యలర

స్వాశ్రమమునకుఁ బోయె సాయ్యవనరమున ౧౨

975

చ. మునిపతి దండకాటవిని మోదము పొంగ మత్తైకదీక్షనుం

గొని తనయాశ్రమంబున నె కూర్చొని యుండుటఁ గాంచి చిత్రమా

ధనువును దీటుచుక మునివశతంసుని చెంతనె కాచుచుండె; యా

1వనగుణముల్ కనంబడవు బాల్యమునందగు రామునం దొగి ౧౩ 976

చ. సీరి తనరారఁ గన్తునరసీరుహపత్రనిభేక్షణంబులు

బరగఁగ బ్రహ్మచారియై వస్త్రమొకండు ధరించి చాపముం

గరమునఁ దాల్చి 2కూకటియుఁ గాంచనమాలికచే వెలుంగ, వి

స్ఫురదురుదేహకాంతి వసఃభూమిని భాసెలఁ జేయుచుక గడుక. ౧౪ 977

తే. అపుడు పొడిచిన బాలశశాంకురీతి, నయనపర్వముగాఁగఁ గనంబడియెను;

నంత నేనును నీలమేఘాభుఁ దస్త, కనకకుండలుగా జనుల్ ననుఁగనంగ.

క. వరములఁ గాంచిన గర్వస్ఫురణంబున బలము మిగులఁ బొల్పుచు మానీ

శ్వరు నాశ్రమంబుఁ జొచ్చితఁ, గరముల నాయుధములొప్పఁగాఁ జిత్రముగఁ.

చ. త్వరపడి నేను జొచ్చుటను వారక రాముడు చూచి సుంతయు

బరిచలనంబు నొందకయె స్వాంతము భాసెల వింటి నెక్కిడె

గరువము మోహముం గలిసి కాటియపెట్టుట వానిబాలుఁగా

నరసి యలక్ష్యబుద్ధి ముని యధ్వరవేదికపైకె బోయితిక. ౧౮

980

చ. పరుల నడంచు బాణమును వైచె నతం దురుశక్తి మీఱ భీ

కరమగు నాశరంబు వడి గాడఁగ నే శతయోజనంబు లం

1 అజాతవిహంగ శ్రీహర్ష-అనిమాలము. అనుత్పన్న యాననలక్షణః-అనివ్యాఖ్య. 2 శిఖి కనకశూలయా-అనిమాలము. శిఖి కాకపక్షధరః అనివ్యాఖ్య.

బరమునఁ బోయి యబ్ధిఁబడి * ప్రాణము లుండుట నెట్లొ వచ్చితిన్
మరలి, యతండు వీరుడయి * మానె వధింపఁగ భీతుడంచొగిన్. ౧౯౫ 981

తే. నాయనా! రావణా! విను * నన్నతండు
చంపనొల్లక దయఁబూని * సాగరమునఁ
బడఁగ బాణంబువైచె నా * బాణవేగ
ముననె యంబుధిఁ బడి మూర్ఛ * మునిఁగినాడ. ౨౦ 982

1 మ. శరవేగంబునఁ బోయి బోఁతయిన యా*సంద్రంబునన్ నీట నా
తురతం బొందుచు భీతిమీఱఁ బడి భ్రాం*తుల్ చాల బాధింపఁగాఁ
జరకాలంబున కేను దెప్పిరిలి యా*చింతన్ భవత్పాలిత
స్థిరలంకాపురిఁ జేరితిన్; మదిని యో*జింపంగఁ జిత్తంబగున్. ౨౧ 983

సీ. బాలుఁడు రాముఁడ*ప్పటి కకృతాస్తుండు నక్లిష్టకన్తుడౌ * నట్టులుండి
యే ననుబోఁటినే * యెంతయుశ క్తిచే నల్లెగఁజిమ్మె స*హాయులై న
దనుజులఁ బడఁగూల్చె * గనుక నే వలదని వారించుచున్నాడఁ * బలుకుదీని
వినక రామునితోడ * వే పగఁ గొనుదువయేని భూరివిపత్తు * నిపుడె పొందఁ

తే. గలవు; 2 క్రీడా*రతుల్ మీఱఁ*గా నభలను
గూడుచుం బండుగులు చేసి * కూర్చి గనుచు
శర్మములఁ దేలుచున్న రా*క్షసులకెల్ల
నకలకష్టములం గూర్పఁ*జాలు దీవు. ౨౨ 984

సీ. ప్రాసాదములు హర్మ్య*ఫలముల్యైలయంగ ద్వారంబులందుర*త్నములతోడఁ
దగు నలంకారముల్ * తనరార నున్నలంకాపురి రాముని*కాంతదై న
హేతువుచే నశి*యింపఁగఁ జూడఁగాఁ గలవు; రావణ! నర్ప*ములు చెలంగు
మడుఁగున నుంటచే * మత్స్యములుంగూడ గరుడభక్షితములై * కడునశించు

తే. కరణి బాపము లొనరింపఁ*గాఁ దలంప
నట్టి శుద్ధాత్ములునుగూడ * నకట! పాపు
లను దగం గూడుటన్ వార*ల యఘదోష
మునను దారు నశింతురు * ఘనులు నయ్యు. ౨౩ 985

చ. ఘనతమభూషణంబులను * గ్రాలుచు దివ్యసుచందనంబు మే
న నలది మించు రాక్షసులు * నాథ! భవత్కృతదోషయుక్తి నా
తని శరసంహతిం గనుచుఁ * దద్దయుఁ గూలుదు రీవు చూడఁగా;
దనుజులు చావఁగా మిగిలి * తమ్మిగి బ్రోచెడువారు లేమిచేన్. ౨౪ 986

1 పాతితోఁపం తదాతేన గంభీర సాగరాంభసి - అనిమాలము. 2 క్రీడా*రతివిధిజ్ఞానం
సమాజోత్సవశాలినామ్. అనిమాలము.

చ. వనితలఁ బాసి కొందఱును ♦ భార్యలతోడనే కొందఱున్ భయం
బున దశదిక్కులం బఱువఁ ♦ బూనఁ గనంగల వీవు రావణా
మనపురమెల్ల రామశరఃమండలసంవృతమై కృశానుదీ
ప్రినికరసంయుతంబగుచుఁ ♦ దెప్పున మండెడు నిండ్లతోఁ గనుం
గొనభయదంబుగా వెలయఁ ♦ గుంది కనంగల వీవు చక్కఁగాన్. ౨౯ 987

ఉ. ఇందును సంశయంబు గలఁదే విను రాజ! పరాంగనామణిం
బొందుటకంటె వేటొకటి ♦ భూరితరాఘములేదు సుమ్ము నీ
కుం దలఁపంగఁ బెండ్లియయి ♦ కూరిమిఁ బాయక వేయిమంది యా
నుందరు లున్నవారు గద? ♦ చొక్కి రమింపుము స్వేచ్ఛవారితోన్. 30 988

క. దనుజేంద్ర పరస్మీరతిఁ, గనకుము పంశమును నీదు ♦ గౌరవమును భూ
మిని సంపదఁ బ్రియజీవితమును గాచుకొనంగఁ దగును ♦ బూనిక మీఱన్.

క. చిరకాలము సుభగతచేఁ, బరఁగెడు భార్యలను గూడి ♦ బహుభోగములన్
గర మనుభవింపు మిత్రోత్కరములతో సుఖముఁ బొందఁగాఁ గోరినచోన్.

క. రామున కపకారం బిఁక, నేమాత్రము చేయవల దఃపీనగుణాధ్య!
నీమేలు గోరి చెప్పెడు, నామాటను వినక రాముఁనాతిఁ బలిమిన్. 3౨ 989

ఆ. పట్టుకొనుదువేని ♦ బాంధవులను నీదు, బలము నాయు వశని ♦ బాణములకు
నప్పగించి యముని ♦ యాలయమును జేరఁగలవు నమ్ము నాదుఁపలకు దీని. 33

మువ్వుదియెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౯ - వ సర్గము.

అథా మారీచుఁడు రావణునకు రామునిచరిత్రమును జెప్పట. అథా-

సీ. అపుడు రాముఁడు బాల్యమందు నన్నునదెట్లా విడిచెనాతనికినిఁపుడువయస్సు
వచ్చిన దీవలివార్తను జెప్పెదః మాతాడకుండ నామాట వినుము;
బాలుఁడొ రాముని ♦ బాణఘాతము నొంది యంత నూరకయుండఁకట్టె నేను
మరలను మృగహృదధరులైన యిద్దఱు దనుజులతోఁ గూడి ♦ దండకాట
తే. విని బ్రవేశించితిని; దీప్తవివృతజిహ్వ
గ్రాలఁ బెనుకాయమును బూని ♦ ఘనభయంక
రముగ దంష్ట్రలు మెరియ బలము దనరఁగఁ
బలభక్షకమృగమైతి ♦ వనిఁ దిరుగఁగ. 3 998

చ. అనలునియొద్దఁ బావనములై తగు తీర్థములందుఁ జైత్ర్యభూ
జనికరనన్నికృష్టమున ♦ సాధ్యసరూపముఁ దాల్చి యెంతయున్

- మునుల నదల్చుచుఁ దిరుగఁ ♦ బూనితి నివ్వననుండు ధర్మని
ప్రను జరియించు మానులను ♦ జంపుచుఁ దద్రుధిరంబుఁ ద్రావుచుఁ. ౮౪ 994
- క. పలలంబుల భక్షించుచు, ఖలనుతిఁ గ్రూరుండు నగుచు ♦ త్కాసురమానీ
శుల మాంసమె యశనముగా, బలువిడి వనచరులనెల్ల ♦ బాధించుతమిఁ. ౮౫
- తే. నెత్తుగునె ద్రావి మిక్కిలి ♦ మత్తుండనయి
ధర్మములఁ బాడునేయుచుఁ ♦ దగ నొకతటి
మానియాకృతిఁ బూని ధర్మమునె యాచ
రించుచుండిన రాము నరిందమానిని. ౮౬ 996
- క. జనకజను మహాభాగను, ఘుఁడు మహారఘుఁడు నౌచుఁ ♦ గ్రాలు మమిత్రా
తనయునిని జేరఁబోయితి, దనుజేంద్రా' మృగతనువును ♦ దాల్చిన నేనుఁ. ౮౭
- సీ. కఱకుఁగొమ్ములు గ్రాలఁ ♦ గా ముచ్చు కొట్టినదెబ్బను మదినిఁ జంఁతించిమిగుల
నాగ్రహంబుచు బొందిఁయావై రమును నెన్ని బుద్ధిసంపద లేమిఁబుధనుతుండయి
తాపసుండయి నియఁతంబగు నాహారమును గొని భూతాళిఁకిని హితంబుఁ
గోరుచు బలశాలి ♦ యా రాముఁ గని వీఁడు తాపసివేషమ్ము ♦ దాల్చినాఁడు
- తే. కాన నన్నేమిచేయఁగఁ ♦ గలఁడటంచు
జంపఁగఁ బూని యురవడి ♦ సాహసంబుఁ
జూపఁగాఁబోయితిని; నన్నుఁ ♦ జూచి యతఁడు
ధనువు సారింది బలమునఁ ♦ గనలుచు వడి. ౮౮ 998
- క. గరుడానిలనాదంబున, బరుగిడునస్త్రుత్రయంబుఁ ♦ బగవారిని వే
పరిమార్చుదాని విడిచెను, బరమక్రోధమున నన్ను ♦ భంజించు తమిఁ. ౮౯
- క. కులిశంబురీతిఁ గఠినం, బులు గాఁ దగి రక్తపానమును జేయునవై
యలఁగుగతిఁ నతఃపర్వం, బులునయి యామూఁడు బాణములునొక్కమొగిఁ.
- క. చనుదెంచె సంత నేనును, మును రాముని తీవ్రబాణములఁ జిక్కి భయం
బును గన్నవాఁడఁ గాన న, తనిశౌర్య మెఱింగి యుండఁ ♦ దగదని పెలుచఁ.
- క. పరుగెత్తితి శ్రీరాముని, శరము పలాయితనిఁ జంపఁ ♦ జనదను నియతిం
బరఁగుటఁ దద్బాధను గన, క రయంబునఁ బాఱినాఁడఁ ♦ గ్రవ్యాదేశా. ౯౦ 999
- చ. దనుజులు వారలిద్దఱును ♦ నదృఢశౌర్య మెఱుంగకుంట మా
గొని హతులైరి; నేను నటఁ ♦ గ్రురశిలీముఖముక్తి నెట్టులో
గని యనుసంతతుల్ నిలునఁగాఁ జెడుకార్యములెల్ల మాని యో
గనిరతిఁ గాంచి మానినయి ♦ కాలముపుచ్చుచు నున్నవాఁడఁజా. ౯౧ 1003
- సీ. ప్రతిభూరుహంబున ♦ వల్కలంబులను గృష్ణాజనంబును దాల్చి ♦ యతులచాప
హస్తఁడౌ శ్రీరాముఁ ♦ డత్తుగ్రపాశముల్ హస్తంబునం బట్టినట్టి యముని
కరణి నాకింకను ♦ గనఁబడుచున్నాఁడు; రాముఁ డొక్కఁడెతరుఁప్రజముచెంతఁ
గనఁబడుచుండుట ♦ గాదు భీతుండనౌ నాకు వేలుగ రామనామధరులు

- తే. కనఁబడుచు నున్నవారలీ ♦ కాననంబు
తన్నయంబుగఁ దోఁచెడి ♦ దనుజనాథ
యిదియుఁ దన్నాయఁగల్గిన ♦ యదియెగా ద
తండు లేనట్టితావునఁ ♦ దగ నతండె. ౧౫ 1004
- చ. కనఁబడుచున్నవాఁడు స్మృతి ♦ గల్గిన యప్పుడెకాదు స్వప్నమం
దును రఘురాముడే యెదుటఁ ♦ దోచును గావున భీతిఁజెంది యిం
కను బహుభంగులకా వెతలఁ ♦ గాంచుచుఁ బల్కుచునుండు రావణా
విను మిట రామభీతి గని ♦ వ్రేఁగెడు నేనును భ్రాంతిసొందుటకా. ౧౭ 1005
- సీ. ఆదిరేఫస్తును ♦ నక్షరము గలరత్నరథాదులైన పదములఁ గూడఁ
బ్రథమాక్షరము వినఁబడినతోడనెరాము నాహ్వయమేచెప్పునగునొయనెడు
భయముతోఁచెడుఁదరుఁవాతివర్ణమువిన్నయంతనేయాభయమడఁగుచున్న;
దేను రామునిశక్తి ♦ నెంతయు నెఱుఁగుదుఁ గాన నాతనితోడఁ ♦ గలహమీవు
తే. నేయుటది మేలుగాదు నీచేతఁగాదు, బలిని నముచిని నని వధింపంగఁ జాలు
బలముగలవాఁడు నూ రఘువరుఁడు నీవు, పగను దీర్చంగఁగోరినవాడవైన.
- క. ఆయనను మాఱుకొని యని, చేయుము కాకున్న సఖులఁ ♦ జెండినకృత్యం
బేయెడలఁ దలఁచకుండుము, ¹నాయన! ప్రాణయుతుఁజూడఁననుఁగోరుదు వేక.
- తే. అతనిముచ్చట నాచెంత ♦ ననవలదిఁక
జగమునకా యోగ్యులై ధర్మసాధనమ్మఁ
జేయుచుకా దగు సజ్జనుల్ ♦ చెంతనున్న
యొరుల యపరాధములచేత ♦ నొక్కమొగిని. ౨౦ 1008
- క. పరిజనులతోడఁ దారును, గరము వినాశంబు నొందఁగాఁ దగుదురునూ
పరికింప సాధువృత్తిని, నరణ్యమున నున్ననే ద్వీపపరాధమునకా. ౨౧ 1009
- తే. నాశమొందుదు; నేది మనంబునందు
యుక్తమని తోచునో యట్లై ♦ యొసరుచుకొను
మింక నాజోలికిని రానదేమి యైన
²నేను నీవెంట రా నిది ♦ నిశ్చయంబు. ౨౧౫ 1010
- క. గురుతేజోధైర్యబల, స్ఫురణంబులు గల్గు రామశుభ్రాంశునియం;
దరయఁగ నతడే దనుజోత్కరమునకుం గాలనముఁడు ♦ కాకున్నె యింకకా?.
- సీ. ఒకరికి గవ్వంబు ♦ లొదవించు కార్యముల్ చేయఁడు రాముండు ♦ సిద్ధమిద్ది
శూర్పణఖ విరూప ♦ నేర్పడఁ జేసినకతన యుద్ధముచేయఁగా నచటికి
వచ్చిన ఖరుని జంపఁగలేదె యందువే వినుము శూర్పణఖ సీతను వధింపఁ
బోవ నట్లానరించెఁబూని దానికినయి ఖరుఁడు మార్కొనఁబోవఁగావధించె

1 యది మాం ద్రస్తు మిచ్చసి-అనిమూలము. జీవిత మిచ్చ సీత్యర్థః అనివ్యాఖ్య. 2 అహం
త్వా ననుయా మిహ-అనిమూలము. దీనియర్థ మే యిట విస్తృతము.

తే. నిందు రఘురాము నవరాధ ధ మేమియున్న
ది? నిజముగఁ జెప్పనూ; నేను ధ దివిరి బంధు
హితముఁ గోరినవాఁడను ధ సతతమగుటఁ
బరమహితవాక్యమును దీని ధ బలికినాఁడ. ౨౪౫

1012

తే ఇట్టిపల్కును గొనవేని ధ యెల్లబంధు
వులను గూడి రణంబున ధ నలఘురామ
శరములకుఁ జిక్కి నీయనుసంతతులను
విడువఁగల విది నిక్కమా ధ వినము దీని. ౨౪౬

1013

ముప్పదితొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౦ - న సర్గము.

అని మారీచుని పల్కుల నిరాకరించి రాక్షసుఁడు సహాయముగ రఘుని నియమించుట.

మ. అని మారీచుఁడు యుక్తియుక్తముగ నెఱిగింపఁగ నే
యనుమానంబును లేక చెప్పినను దైత్యధీశుఁ డవాక్యముఁ
వినఁడయ్యె మరణింపఁ గోరునతఁ డుద్యోత్తి దగఁ మందుఁ గై
కొననట్లే మఱికాలచోదతుఁడునై ధ గోపంబు నిండాఁగఁగ. ౧

1014

క. అనపాయముగాఁగ నుఖంబును గల్గఁగజేయునదిగఁ ధ బాలెడు వాక్యం
బును మారీచుఁడు పల్కుఁగ, వినియు నతనితోడఁ బరుషవృత్తి తగఁగఁగ.

తే. ఎంతయు నయుక్తముగఁ బల్కె ధ నిట్టు లనుచు;
నోరి మారీచ! రాజుగా ధ నొప్పు నావి
షయమున నీవనుచిత నిస్సారవచన
మును దగఁ బల్కితివిగ భీతిని దృఙింది. ౨౫

1016

తే. అట్టివాక్యంబు లూషరంబుండు నాటి,నట్టి బీజంబువలె ఫల ధ మందఁజాల;
వతఁడు నిష్కారణముగ ఖరాదివనుజులనువధించిన దుశ్శీలుఁడనఁగఁదగఁడె.

క. అరయగ మూర్ఖుఁడు మఱియుఁ, నరుఁడగుఁజు మృతనితోడ ధ నాకుండగునే
దురమొనరించుట కానం, దరుణీమణి బలిమిఁగొనఁగఁ ధ దప్పుదు నాకుఁ. ౩౫

సీ. అంగనామణ్యపహరణమునుండి నౌ మరలించి యతనితో ధ దురమునేయఁ
బురికొల్పుటను నది ధ పోల నీమాటలు కెంతమాత్రము శక్య ధ మెట్లు లగును?
గాన నాతని కిటఁ ధ గాంతాపహరణమే తగినట్టి ప్రతికృతియగు; నతండు
మూర్ఖుఁడైట్లని ప్రశ్నమును జేయుదో యొక్క ప్రాకృతకామినీవాక్యమువిని

తే. సఖుల రాజ్యంబు జననిని ధ జనకు విడిచి
వనముఁ జేరెను గద; ఖరదనుజుఁ జంపి

నట్టి యారాఘవునకుఁ బ్రాణాళికంటె

నింపుగా నున్న సీతను ♦ నిపుడె తెత్తు. ౫౪

1019

క. కనుఁగొనుచున్ నీవుండఁగఁ, జనితెచ్చెద బలిమి మెఱయ ♦ సాధ్యమణిసం
చని ప్రతిసచేయువాఁడను, వినుమా! మారీచ! తీవ్రవిషయము దీనిక. ౬

చ. మనమున నిశ్చయించుకొని ♦ మార్పు నొనర్చకయుండఁజేయఁబూ

నిన నను నిర్లక్ష్యుడను ♦ నిర్దిరదై తుల్యులు వచ్చినన్ మర

ల్పను గడుఁజాల; తే నిపుడు ♦ పట్టినకార్యము నిశ్చయింపుమా!

దనుజవతంసమా! యెటులు ♦ తప్పక తీర్చిగనొనొ పూనికక. ౭౪

1021

తే. ఇందు గుణమేది? దోష ము? చేది? దాని

నెట్లు సాధింపవచ్చు నిం?దే దపాయ

మనుచు నిన్నేను బ్రశ్నించినట్లులైన

నిట్లు చెప్పంగవచ్చు నీ ♦ వింతసేపు. ౮

1022

సీ. సంపత్తిఁ బడయు వాంఛను గల్గియున్నట్టి పండితుండొ మంత్రివరుఁడు తనను
బ్రభువు ప్రశ్నించినధక్కిజేతులు మోప్పించుకొని దోచినయట్టి మాటఁజెప్పు
కొనవలయును భూమిపునకు హితంబును జెప్పునప్పుడుగూడ ♦ తీతిపుమదికి

నొగి విరుద్ధముగాక ♦ యుండునట్లుగ నుపచారిపూర్వకముగ ♦ శ్రావ్యముగను

ఆ. హితముగను జెలంగు ♦ నింపై నమాటలు, పలుకవలయు విహితవాక్యమైన
నది తిరస్కృతిగను ♦ ననుచుదింపంబడు, నేని గౌరవాన్వయఁ ♦ జ్ఞనరాజు. ౧౦౪

క. మానవివర్జిత మగుటక, దానిక మెచ్చుకొనఁ జమితవర్పముగల యా
మానితులగు సృపతులు వై, శాస్త్రవర జేవేంద్ర వారిపతిరూపముక. ౧౦౫

తే. చంద్ర యమరూపములఁ దాల్చి ♦ యుండు, దనుజ!

యగ్నివేడిమి, నిండుశౌర్యంబు, వారి

పతిప్రసన్నత, సరసిజువైరి చల్లఁ

దనము, యమునిదండమ్మును ♦ దాల్చియుండు. ౧౦౬

1025

క. కావున నేమిటకయె న, రావణవృత్తయందు మిగుల ♦ నాదృతి మీఱక
భూవిభుల గౌరవించుచు, వేదిధులం బూజచేయ ♦ విహితము నువ్వి. ౧౩౪

క. తెలియక పార్థివధర్మంబు నీ వజ్ఞానమందు ♦ మునిగి కుమతీతం
జెలఁగి త్వదాశ్రమమున కిమ్ములవచ్చిన నన్నుఁ బరుషములఁ బల్కుదువా.

చ. పరుషము లాడఁగోరుటిది ♦ పాడియె; యిందిపుడేదిదోషమో?

పరమగుణంబదేదో? తగఁ ♦ బల్కు మటంచు వచింపలేదు; ని

న్నరసి యొనర్చఁగాఁదగునె ♦ యంచును నే నడుగంగఁబూన నీ

తరుణమునందు నింతసనిఁ ♦ దప్పుక చెప్పితి దాని నీవికక. ౧౪

1028

ఆ. అమితవిక్రమంబు ♦ నందినవాడవు, గాన నాడుమాటఁ ♦ గాదనకయె

చేసి తీఱవలయుఁ ♦ జత్తవిభ్రాంతిచే, మాఱుపల్కరాదు ♦ మాననీయ! ౧౩౧౫
సీ. ఆకార్యమేమని ♦ యడిగెదో? యీమహా

కార్యంబునందీవు ♦ కడఁగి నాకు
నాహాయ్యముం జేయఁజనుఁ దద్విధానంబు
వచియింతు వినవయ్య! ♦ స్రచురధైర్య!
వెండిచుక్కలచేత ♦ వింతఁగాఁ జిత్రింఁ
బడిన బంగరుజింక ♦ వపువుఁ దాల్చి
యతనియాశ్రమనీమ ♦ కరిగి జానకిమ్రొలఁ
జరియింపుచూ యంతఁ ♦ దరుణి కెట్లు

తే. మిగుల నానక్తి నీపయి ♦ మించునో యలు
వంటి యాశను గల్గించి ♦ వలసినట్లు
లంత నీదారిఁబట్టియె ♦ యరుగవచ్చుఁ
గనకమయమైన మాయామృగమగు నిన్ను. ౧౩౧౬

1030

క. కనినంత బాతవిన్నయ, మున సీతయు “దీనివేగముగఁ దెచ్చి ముదం
బున నాకిమ్మా” నాథా!, యని రాముని నడుగఁగలదు ♦ హరిణాక్షీ! తమిఁ.

మ. నినుఁ బట్టక రఘునాయకుం డనుజు నిం ♦ తిన్ వేగమే పాసి వ
చ్చినమీఁదన్ గడుదూరమేగి యక్కఱా ♦ సీతా! సుమిత్రాత్మజా!
యని యారాముని కంతనాదముగ నే ♦ యారావముం జేయుమా
విని యప్పల్కును లక్ష్మణుండు మదిలో ♦ విభ్రాంతి యూనన్ ద్వరన్. ౧౩౧౭

క. జనకజత్త బురికొల్పఁగ, ఘనమతియతఁ డన్నయందుఁ ♦ గల మైత్రిని నా
తని దారిఁబట్టి పోవును; జన నవ్వారలిటు దూరఁసరణికి నంతన్. ౧౩౧౮ 1033

క. సురపతి శచినిం దెచ్చిన, కరణిన్ సుఖరీతి రాము ♦ కాంతను దెత్తున్
సరిగా నాయాచెప్పిన, సరణిన్ నెఱవేర్చి దీని ♦ న్వచ్చుండగతిన్. ౧౩౧౯ 1034

తే. అరుగుమా! సువ్రతా! రాజ్యమందు సగము
నేను నీకు నొసంగుదు ♦ దీనిఁ దీర్చు
నందమగు మృగరూపంబు ♦ నంది నండ
కాటవికిఁ బొమ్ము పొమ్మ! నే ♦ సరదమెక్కి. ౧౩౨౦

1035

క. నిను వెంటనంటి వచ్చెన, ననిసేయక యేఱి తీసు ♦ నాత్మజాకాంతం
గొని బలిమి రాము వంచించి నినుం గూడుకొని కార్యసిద్ధిం గనుచున్. ౧౩౨౧

క. పురమునకు మరలి పోయెదఁ, ద్వరపడి యీకార్యమీవు ♦ తగ నొనరువవే
నిరయమున నిన్నుఁ జంపుదుఁ, గరుణం బూన నిక నిన్నుఁ ♦ గావఁగ దనుజా!.

క. బలవంతంబుననై నను, దొలఁగక యుండంగ నిన్నుఁ ♦ దోరపుశక్తుల్
వెలయఁగ బంధించియు నిమ్ములఁ జేయించెదను గార్యముం దీనిఁ జామి.

- క. జనపతికి విరుద్ధముగాఁ, బనిచేసెడు నాతఁ డెట్టి ♦ పట్టునను సుఖం
బును గాంచలేడుగద! రామునియొద్దకు నీవు పోవఁ ♦ బూనుదువేనిక. ౨౬౫
- క. నిలిచిన నిలుచును బ్రాణంబు లొక్కతఱి, సంశయంబె ♦ పో మృత్యువు; నీ
వలయక నాతోఁ బగఁగొనఁ, దలఁచితివా మరణ మిపుడె ♦ తప్పదు సుమ్మి.
- క. ఇదియిట్లై జరగఁగలదని, మది రూఢిగ నిశ్చయించి ♦ మఱి యాద్యయి నీ
కెది హితమని తోచునొ య,య్యది చేయుము మేలుగీళ్ల ♦ సరయుచు దనుజా.
- నలుబదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౧ - వ సర్గము.

— ❧ — మారీచుడు రావణునకు మరల హితోపదేశము చేయుట. ❧ —

- చ. అని యిటు లాదళాననుఁ డహంకృతి మీఱఁ బ్రభుత్వచిహ్నముల్
గనఁబడఁ జేసి తీఱఁదగుఁ ♦ గార్యమటంచు విరుద్ధరీతి నా
జ్ఞను వడిఁ జేయఁగా మది విచారము మీఱఁగఁ దాటకాసుతుం
డనియెను రాక్షసేంద్రుఁగని ♦ యత్తఱి దీప్తతరోక్తు లొప్పఁగక. ౧ 1042
- సీ. ఏపాపకర్తుడో ♦ భూపాల! నీకు నీతనయులకును రాజ్యమునకు మంత్రి
లకు వినాశనము గల్గఁగఁజేయు నీయుపాయము నీకు నుపదేశ ♦ మాదరమున
నిచ్చినాడో? దను ♦ కేంద్ర! నీవు సుఖంబుగా నుండుటను బాపకర్తుఁ డెవఁడు
కనఁజాలకున్నాడో? ♦ కాలుపురమునకు ద్వారమువంటి యాతగనికార్య
- తే. మునకు బోధించెనో పూనుకొనఁగ నెవఁడు
శౌర్యహీను లడెవ్వరో ♦ శత్రువులుగ
దనుజులుందురు నిజమిది ♦ తలఁప బలము
గల్గు రామునిచేతిలోఁ ♦ గరము చిక్కి. ౪ 1048
- క. నీవు నశింపఁగఁ జూడం,గా వారలు కోరుచుండు ♦ గన? దశవదనా!
కేవలవైరియు నివ్వధి, గావింపం డందు నీచకర్త్యం డెవఁడో. ౪౫ 1044
- తే. ఇట్టియత్నంబు నీకు నీవే యొనర్చి
నాశమొందంగవలెనను ♦ నాశయమున
సహితవాదియునై యిట్టి ♦ యపథమునఁ ద
గంగ నుపదేశమిచ్చెను ♦ గాదె చెపుమ. ౫ 1045
- తే. శాస్త్రలోకవిరుద్ధమా ♦ సరణి జనెడు, నిన్ను నీమంత్రి లెవ్వరు ♦ నిగ్రహింప
కున్నవారేకదా! కాననొక్కమొగిని, వారలందఱు నిక్కంబుపథ్యులివుడు.
- చ. ధరణిపుఁ డిచ్చవచ్చిన విధంబునఁ బోవుచుఁ గాపథంబునం
దిరుగఁగఁ బూనునేని సుమతిం దగు మంత్రిసమూహ మాతనిక
బరిపరి నిగ్రహింపఁదగు ♦ వారలు దుష్పథమొంది స్వేచ్ఛసం
భంబు సేయు నిన్నడెవఁజాలక యురకయుండు పేలొకో? ౭ 1047

క. దనుజేంద్ర! విజయశీలా! విను రాజు సను స్తదోషవిరహితుడై యుం
డినఁ దన్మంత్రులు ధర్మంబును గామముఁ గీర్తి నెఱుఁడు ♦ పొందుదురు సుమీ.

సీ. నృపతి దుర్గుణయుక్తుడైన మంత్రులకు ధర్మాదులం దొక్కటి ♦ యైనఁగలుగ
దవ్వియన్నియుఁ జూడ ♦ వ్యర్థంబులే రాజు నిర్గుణుడై నచో ♦ నిఖలజనులు
వ్యసనంబులంగాంతు; వసుమతీశుడెధర్మజయమూలమునుమీ; విజయనుశీల
యత్లాచేత సర్వావస్థలందును బార్థివు రక్షింపవలయుఁ గ్రూరుఁ

ఆ. డైనఁగాని ప్రజల ♦ కందఱకుం బ్రతికూలుఁడైనఁగాని ♦ కుటిలుఁ డగుచు
నింద్రియాళిఁ గెలువ♦నే లేకయుండినఁగాని ధరణిఁ గావఁగలఁడె? నృపుఁడు.

తే. తురగములు మందనారధి ♦ తోల విషచు

భూమి నేగంబు మీఱంగఁ ♦ బోయి యచట

నతనితోఁ గూలునట్లు లత్యంతతీవ్ర

యోజనలుగల మంత్రులు ♦ నుద్వి విభుఁడు. ౧౧౫

1050

సీ. అసమర్థుడగుటచే ♦ సన్నివిధంబులఁ దమ భావములు వినఁ ♦ దలఁచునేని
యతనితోఁగూడి సప్తాశయులగుదురు; నీతిమార్గమునందు ♦ నిష్కతనర
ధర్మము నెఱుఁపుచుఁ ♦ దగు సాధువులు పెక్కుమంది యన్యుల నమ్మియట్టివారి
యపరాధములచేత ♦ సఖలపరిచ్ఛేదయుక్తంబుగాఁ దారు ♦ నొక్కరీతి

ఆ. వగున నాశమొంది; ♦ రరయ మేకలు తమ

వైరియైన నక్కఱులనమున

నుండునేని నాశ ♦ మొందునట్లుగఁ గ్రూరుఁ

డయి విరోధియయిన ♦ యధిపుఁ గొలిచి. ౧౧౬

1051

క. పాలింపఁబడుదు రేని మహాలక్షణహీన! పెంపు ♦ నందక నాశం
బేలికవలనం గాంతురు, కూళవు నీ వింద్రియములకుఁ లోఁబడుచున్. ౧౧౭

క. కునుతివయి యుంట నీదువశమునం దగు దనుజులెల్ల ♦ త్తయముఁ గనుదు; రీ
సమయమునఁ గాకతాళీ,యముగా నాకీవిషత్తు ♦ హా! కలిగెఁ గదా. ౧౧౮

ఆ. అతిభయంకరమగునట్టి యీకార్యము, పొనఁగెఁ గాన నేను ♦ బాగులవలసి
నట్టిదేమిలేద ♦ యైనఁ గావలెనని, పృథువిపత్తుఁ దెచ్చిపెట్టుకొనుట. ౧౧౯

క. నీవే బంధుయుతంబుగఁ, జావంగల విట్టి నిన్ను ♦ స్వాంతంబుననే
భావించి దుఃఖమొందం, గావలసియె యున్న దిపుడు ♦ క్రవ్యాదవరా!. ౧౨౦

క. నీ వుండలేదె యనినన్, భూవిభుఁ డాతండు నన్నుఁ ♦ బొలియించి తగన్
రావణ! నిను శీఘ్రంబుగ,నే వధియించున్ నిజంబు ♦ యిదె నీరిపుచేన్. ౧౨౧

క. పొలియింపఁబడుదుఁ గావున, నిలఁ గృతకృత్యుండ సగుదు;నిక రామునిక గ
న్నులఁ గాంచినంత నన్నుం, బొలిసినవానిగ నె యెంచఁబోలును నీకున్. ౧౨౨

క. జనకజ హరించినంతనె, నిను బాంధవగణముతో ననిం బొలిసినవా

- నినిగ నె తెలియుము; నీవీక, ననుఁగూడి తదాశ్రయంబునకు నేగి వెనక.
- క. నీతను దెత్తువయే నీక, భూతలమున బ్రదికి యుండఁబోవు టవృత్త మా
నీతో నేనుం దెగుదును, భ్రాతృని దగు లంకగూడ ♦ నట్లే చెడుఁ జూ. ౧౯
- క. దనుజులు జీవింపరు; దైత్యనికాయే శా! భవద్ధితంబును మదిలో
ననిశముఁ గోరుచు వలదని, వినయంబునఁ బల్కుచున్న ♦ వినవిదియేనో?.
- తే. పలుకులియ్యవి, పాలింపఁబడకయున్న, వకట! నీచే గతాయుషులౌమనుజులు
ప్రేతకల్పులె కావునఁ ♦ బీనుఁగువలె, మిత్రవాక్యంబు వినరిది ♦ మేలటంచు.
నలుబదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౨ - వ సర్గము.

రావణుతోఁ గూడిపోయి మారీచుఁడు మాయామృగ మగుట. ఇతి-

- క. అని మారీచుఁడు దనుజేంద్రునితోడం బల్కి రావణునివలని భయం
బున దుఃఖితుఁడై పోవుద, నుని మఱియుం బల్కె నాన్రుఁడై తడఁబడుచుక.
- క. శరచాపంబుల ఖడ్గము, ధరించి ననుఁ జంప నాయుధముఁ దొడిగిన భూ
వరుకంటఁ బడఁగవలసెక, మరలక దానక దనంత ♦ మాయ నసువులుక.
- క. కనిసంతనె నాప్రాణము, లనుమానము లేకపోవు; ♦ సతని యెదుటికిం
జని పౌరుషమును జూపుచు, దనయసువులతోడ మరలు ♦ ధన్యుఁడు గలఁడే.
- తే. ఎట్టివాఁడైన మరలలేఁ ♦ డిద్ది నిజము;
యమునిదండహతుండవై ♦ యంతమొంద
నున్నవాడవు నీవు నే ♦ నొక్కడను భ
వాన్యశుండను నిన్నేమి ♦ పలుకుదు నీక. 3 1065
- క. కానిపథంబునఁ బోవం, బూనిన యీదుష్టబుద్ధి ♦ పుట్టిన నిన్నుక
నే నేమందుం బోయెద, నేనిదిగో నీకు శుభము ♦ లెసఁగుంగాతక. ౪ 1066
- క. అని మారీచుఁడు పల్కఁగ, విని మిక్కిలి సంతసిల్లి ♦ బిగ్గఁ గరములం
దనివారఁ గాఁగిలించుచు, ననియెక రావణుఁడు తృప్తి ♦ యలరుచు నుండక.
- క. నీవిట్లు వీరధర్మము, భావించి వచించినట్టి ♦ వాక్యముఁ గనఁగా
నావంటివాఁడు పల్కిన, నేవిధమున నుండునట్టులే యున్నది సూ. ౫ 1068
- తే. ఇప్పుడు నీవు మారీచుఁడ ♦ వింతకు మును
మఱొకదనుజకుమారునిమాడ్కి నుంటి
వమల రత్నాభినుండితంబై పిశాచ
నక్రఖరములఁ బూన్చిన ♦ వరరథంబు. ౬ 1069

క. తనరాగెడు నీయరసంబును నాతోఁ గూడి శీఘ్రముగ నెక్కుము; చ
య్యన సీత కానఁ గొలిపిన, యనంతరమె నీవు నేవీచ్చు ♦ నరుగుము నత్నా!.

క. నే నారాఘవు లిర్వరు, జానకి విడనాడి తొలఁగి ♦ చన నెవ్వరునుం
గానంబడనితఱిగ వే, మానినిఁ గొని తెచ్చువాఁడ ♦ మారీచ! తమిఁ. ౯

తే. అనియె; మారీచరావణు ♦ లంతవోయి

యాన మట్లున్న దివ్యమా ♦ స్యంపనంబు

నెక్కి యాయాశ్రమము వీడి ♦ యెలమి మీఱఁ

జనిరి వేగముగా నట్లు ♦ దనుజయుగము. ౯

1072

క. కనుఁగొనుచుఁ బత్తనంబుల, వనముల, శైలముల, దీప్తిపవతులఁ, రాష్ట్రా
ళిని, నగరంబులఁ జోయిరి; ననుజేంద్రుం డిట్లు దనుజతల్లజతోడఁ. ౧౦౪

క. అరుదెంచి చంపకాటవి, కరుదౌ రామాశ్రమంబు ♦ నందుం గనియెఁ
సురవైరి కనకమయమగు, సరసంబును డిగ్గి ప్రీతి ♦ యలరఁగ నంతఁ. ౧౦౫

తే. తాటకాసుతుహస్తంబుఁ ♦ దనకరములఁ

బట్టుకొని ప్రియమిత్ర! రంభాద్రుమాభి

వృతముగానున్న యాశ్రమమిదిగో యిందె

జానకీపతి యుండును ♦ దీనిఁ గనుము ౧౦౬

1075

క. మనమేటికి వచ్చితిమో, నని దానిఁ వేగ తీర్చువలయుం జుమ్మి;
యని పలుకఁ మారీచుఁడు, విని మృగనూపంబుఁ దాల్చి ♦ వింతగతులతోఁ.

క. శ్రీరాముని యాహాస, దాస్యంబునఁ దిగుగుచుండె; ♦ దన్వృగనూపం
బారయ నద్భుతచర్యనమై రమ్యం బగుచుఁ జూడ ♦ ననువుగ నుండెఁ. ౧౦౭

సీసమాలిక:—

ఇంద్రనీలాకృతి ♦ నెనఁగు శృంగాగ్రముల్ వెలయంగ మోమునవిమలరుచిర
సితనీలరేఖలు ♦ చెలఁగుచు నుండంగ నాస్యపుటవ్యయమందు నొకటి
యరుణావద్భాకృతి ♦ నమర వేటొకటి యుత్పలవర్ణమగుచు నంపంబు గులుక
నింద్రనీలోత్పలాకృతిఁ గర్ణయుగ మొప్పుఁ గించినభువన్నతగ్రీన మలర
హరినీలదళసమానాధర మొప్పుంగ శశికుండవజ్రైకనన్నిభోద
రము పొల్పు మీఱఁగఁరమ్యమధూకపుష్పాభయై యొకపార్శ్వమలరుచుండఁ
దక్కునంగంబులు ♦ తామరనవిలోల కేసరసచుములై ♦ భాసురముగ
నమరవైచూర్యరత్నాకృతిఖరములు మెఱయంగ జంఘలు ♦ మిగులఁ దనుతఁ

తే. దనరి వెలయంగ సంధిబంధములు దృఢము

లగుచు విలసిల్లఁ బుచ్చోర్ధ్వ ♦ నమరనాభ

ధనువువలెఁ బలురంగులఁ ♦ దనరుచుండఁ

గనుఁగొనంగ మనోజ్ఞమై ♦ కాంతి నలరి. ౧౦౮

1078

- క. పలురంగుల రత్నంబుల, నలరుచు బిందువులు తనరు¹నట్లు మృగంబై
యల మారీచుం డుటజ, స్థలమున రమణీయరీతిఁ ♦ జయ్యనఁ దోచెన్. ౧౯
- క. వనమును దానిన్ భాసుర, మునుగా నొనరించుచున్ బ్ర²మోదముఁ గూర్చు
గనుజాలి దర్శనీయంబు నగుచుఁ బలురంగులొప్పఁ ♦ బాలుచు తనువుతోన్.
- క జనకజకు నాన పుట్టం, గను జేయఁగఁ బూని పచ్చి³కను మేయుచు మె
ల్లన నిందు నందుఁ బాటుచుఁ, గనఁబడుచున్ బోవుచుండెఁ♦గడుఁ జిత్రముగన్.
- చ. తనువున రూప్యబిందునము⁴దాయము చిత్రముగాఁగ నుండుటన్
గనుఁగొన నింపుగాఁ దనరి ♦ క్షౌరుహకోమలపల్ల వాళి నొ
య్యన మునిపండ్లచేఁ గొటికి ♦ యాఁకలిచేఁ దినుచున్ జరించె; నిం
కను గృహరీతిగా నమరి ♦ క్రాలు ననంట్లకుఁ బోయి యవ్వలన్. ౨౫ 1082
- ఆ. కొండగోఁగుచెట్లకుం బోయి నిలుచుచు, మందగతులు మీఱఁ⁵నందరముగఁ
గానఁబడుచు నీతఁ ♦ గనఁదగు స్థలమున, కరిగి తిరుగుచుండె ♦ నందు నిందు.
- చ. సరసిజ⁶కేసరప్రభల⁷పందమునం దగు స్పృష్ఠకాంతితోఁ
బరఁగుచు నామహాస్మగము ♦ భద్రగతుల్ దగ రాము¹నాశ్రమ
స్థిరఁ గడుదాపునన్ సుఖముఁ ♦ జెందినమాడ్కిఁ జరించుచుండె; ని
క్కరణిఁ జరించి కొంతవడిఁ ♦ గవ్వడకుండఁగఁ బోయి యంతలోన్. ౨౪1
- క. మరలం జనుదెంచి మహా⁸దరమునఁ జరియించు నొక్క⁹తటి నెచ్చటికో
యరిగి మఱికొంతవడి కా¹⁰ధరణికె తా మరలివచ్చుఁ ♦ దగునట్లు తిరుగున్. ౨౫
- క. ఊరీతి¹¹ విహరించుచు, మారీచుండు గొంతసేపు ♦ మహిఁ గూర్చుండున్
గౌరవము తనర నుటజ, ద్వారంబున కరిగి యందుఁ ♦ దగు మృగగణమున్.
- క. చేరఁగఁ జూచున్ మృగతను, ధారి మహారాక్షసుండు ♦ తన్ను మృగగణం
బారసి వెంటన్ రాఁగా, శ్రీరాముని సత్నిఁజూడఁ ♦ జెచ్చెట మరలున్. ౨౬
- చ. అరుదుగ మండలాకృతుల ♦ నందుఁ జరించుచు నుండె; నావనిన్
దిరుగు మృగంబులెల్లఁ జను¹²దెంచి మహాద్భుతరీతి నున్నదా
ని రమణఁ జేరఁబోయి కరు¹³ణించిన²మాడ్కిని మూఁకుకొంచు భీ
కరుడగు రాక్షసుం డితఁడు ♦ కాదు మృగంబని తా రెఱుంగుటన్. ౨౫౫
- సీ. ఎల్లదిక్కులకేగఁ ♦ నీరీతి నవి పాట నాతఁడు మృగవధ¹⁴మందు నిరతుఁ
డయ్యును దనభావ¹⁵మప్పు డాచ్చాదింప నామృగంబులఁ దా¹⁶కియంత విడిచెఁ
గాని భక్షింపఁగఁ ♦ బూనఁడయ్యెను నట్లు భవ్యలోచనములఁ ♦ బరఁగునీత
యంత నప్పుడె కును¹⁷మాపచయంబునఁ దగులుకోరికమీఱఁ ♦ దరువుల పరి

1 ఆశ్రమస్థిరన్ = ఆశ్రమభూమియంగు. 2 ఉపాగమ్య సమాశ్రయ విద్రవంతి దిశోదశ.
అనిమాలము, రాక్షసుం డితఁ డనునది భాషము.

తే. సరమునకు వచ్చె సురుచిరాశ్రయమును మదిర

నయనయునునయి చెలువారు ♦ నాతిమిన్న

కర్ణి కారద్రుమాశోకకన్రుచూత

ముఖ్యతరువులకడకును ♦ బోయె దమిని, ౩౧౫

1089

క. పరమప్రచుదారత్నం, ¹బరణ్యమున నుండెదగని ♦ యాజానకిచి

త్తరువువలె రత్నమయమై, వరమాక్తికబిందుచిత్రభవ్యతనువుతో. ౩౨

క. కననందమైన యామృగమును గాంచెను; సుచిరదంతముల నోష్ణములం

దనరారు సీత విస్తయమున విచ్చిన కన్నుగవయు ♦ మోము వెలయగఁ. ౩౩

తే. ధాతురూప్యమయంబులై ♦ తనరు వెండ్రు

కలను ముద్దులుగులుకు జంకను విచిత్ర

ముగఁ గనంబడఁగా స్నేహమునఁ గనియెను;

నంత మాయామృగంబు రామాంగనఁ గని, ౩౪

1092

చ వనమును దానిదేహరుచి ♦ భాసిలఁ జేయుచుఁ జిత్రరీతిగాఁ

గనఁబడి సంచరించె; జంకనకన్రుభుకన్య యన్యప్తపూర్వమై

కనదుగురత్న బిందువులఁ ♦ గాంతినిఁ జూపుచునున్న యామృగం

బును గని చాలవిస్తయముఁ ♦ బొందె ²దదీయవిచిత్రసృష్టికి. ౩౫

1093

నలువదిరెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౩ - వ సర్గము.

శీత మృగమును బట్టియిచ్చుని రామత్వమున నడుగుట. శ్లో-

చ. సురుచిరహాటకాభరుచి ♦ శోభిలఁగా ననవన్యగాత్రయై

వరకటిభాగమెంతో రుచివర్ధిల నొప్పెడు సీత పూవులా

దరమునఁ గోయుచుండి యిరుతట్టుల హాటకరూప్యకాంతులఁ

బరఁగుచు నున్న యామృగము ♦ బాగుగఁ గాంచి ప్రమోదచిత్రయై, ౧౫

క. పెనిమిటిని రామచంద్రుఁ దదనుజుని లక్ష్మణుని నాయుధాలిం గొనిరం

డని పిలిచె గట్టిగా నజ్జనకజ యిటు పిల్వఁ బుగుషన్ తము లంతఁ. ౨౫

తే రామలక్ష్మణు లరుదెంచి ♦ రమ్యమైన

యాస్థలంబున నెల్లెడ ♦ సరసి యొక్క

ప్రక్కనున్న మృగంబును ♦ భవ్యతరముఁ

గనిరి సౌమిత్రిమాత్ర ముక్కజమునొంది, ౩౫

1096

1 అనర్హారణ్యవాసస్య-అనిమాలము. 2 తదీయవిచిత్రసృష్టికి-అనునది సమయానుగుణ్య పుగుల శబ్దబహిషదని తెలియవలయు.

క. మనమున సందియమందును, ననియె శ్రీ రాముతోడ • సలమారీచుం
డను దనుజుడె యీమృగతను, వును దాల్చె నటంచు నాదుఃఖుద్ధిఁ వలంతుకా
చ. వనముల వేటలాడుటకు • వచ్చినరాజులఁ గామరూపి యీ
దనుజుడె యీమృగాకృతిని • దాల్చి యఘప్రదమైన దీనిచే
తనె పొలియించెఁ బూరుషనతంసమ! మాయలెఱుంగుఁ బెక్కుగఁ
1 గనుకనె వానిమాయయె నికామరుచుల్ తగు జింకయయ్యెజూ. ౫౪ 1098

తే. వినుము గంధర్వపురము భంఃగిని విచిత్ర
మగుచుఁ గనఁబడుచున్నది; • జగతి నిట్టి
రత్నబిందుసమూహాచిత్రమగు మృగము
లేదు వెదకిన నెందును • మేదినీశ!. ౬౪ 1099

క. కనుక నిది మాయయే యగు, ననుమానము లేదటంచు • న్యాయముగాఁ బ
ల్కిన లక్ష్మణు వారించుచు, జనకజ సుస్థితము గ్రాల • సంతన మలరక. ౭౪
క. సురుచిర మా మృగచర్మము, గరము మనంబును హరింపఁగా రామునిఁ గాం
చి రమణఁ బల్కెను మృగమిది, హరించె నామదిని నుండఁరాకృతిచేతక. ౮౪

తే. ఆర్యపుత్రా! మృగంబిది • యాటలాడు
కొనుట కుపయోగపడును గావునను దీని
బట్టి తెవ్వా! మనంబున • వాంఛ యలరె;
2 దీర్ఘ బాహూ! మనోహర! • ధీర! హూర!. ౯ 1102

సీ. మనయాశ్రమపదంబునను మనోజ్ఞ మిలయి నుండరాంగమ్ముల • సొంపునింపు
మృగములు సృచురంబులెల్లఁజనురమ్మువెలుగుబంట్లునుబిందుమృగములపై
వానరంబులు తనువైభవమునఁ బొంగునట్టి 3 కిన్నరసమూహములు గుంపు
గాఁగూడి పావనగాత్రంబులం జూడఁ దగి సంచరించెడు • ధరణినాథ!

తే. యీమృగమ్మునఁ గన్నడు • నెల్లవిషయ
ములను బోలిన మృగగణములు నుదీయ
నయనపథమున మును పడినయదిలేదు
కాన నీలాటిమృగమును • గాననిందు. ౧౦౪ 1103

క. ఘన తేజము తుమదీ ప్రియుఁ, దనరారం దిరుగు, దీనితనుగుణములలోఁ
గనఁజాల నితరమృగగణమున నొక్కండైనఁ గాన • మోదంబలరెక. ౧౨
క. పలువర్ణంబులఁ జిత్రంబులైన యంగముల రత్నపుంబొట్టులచే
వెలిగించుచుఁ గానందగు, లలితమృగం బిద్ధి శశివిలాసమురీతిక. ౧౨౪ 1105
క. కనఁబడుచున్నది చల్లఁగఁ, గనులకు నొకార! యేమిఁగాత్రం బిది యే

1 అన్యమాయాదిహో మాయామృగరూప మిదం కృతమ్-అనిమూలము. 2 ధీరహూర=ఈవిశేష
ణద్యయ వర్ధిపోషకమగుటఁ జేర్పఁబడినది. 3 కిన్నరాః మృగవిశేషాః-అని వ్యాఖ్య.

మనిచెప్పవచ్చు గాంతియు, వివరము కంఠస్వరంబు • వింతయిదేమో. ౧౩౪

తే. అద్భుతంబుగఁ జూపట్టు • నవయవముల
సంపద యిదేమో? చూడ నాశ్చర్యమయ్యె
దీనివై భవమెల్ల నామానసమును
లాగుచున్నది తనవై పు • లలితమగుట ౧౪

1107

క. రామా! ప్రాణంబులతో, నీన్యగమిట నీకుఁ జక్కు • నేని మనకు న
త్యామోదము నాశ్చర్యముఁ, దా మించఁగఁ జేయకున్న • ధరణీశ్వరా. ౧౫

క. వనవాసనియతి దీరిన, వెనుకను రాజ్యమునను సుఖవృద్ధిం గనుచుం
డినతటిని విస్తయంబును, జనియింపఁజేయు దీనిఁచక్కఁదనము సూ. ౧౬

తే. అంతిపురమున కిద్ది భూమాధ నునుపఁ
దగినదియుఁ గాఁగలదు; ప్రభూ! • పొగడఁదగిన
యీమృగాకృతి భరతున • కెలమి నీకు
నాకు నాయ తలకును సంఘతమునంబు. ౧౭

1110

క. కలిగింపఁగలదు విస్తయ, మలరారెడు నెల్ల వేళలందును; బ్రాణం
బులతో నీమృగవరి మిమ్ములఁ జక్క కయున్నఁ జర్కమును వింతనిడున్. ౧౮

సీ. దీనిని జంపియే • తత్తు నేని మహాత్మా! బంగరురంగుచే • వఱలుదీని
చర్మము లేతపచ్చనిగడ్డిచే వేయఁబడిన మున్యాసనఁచరముపైని
జక్కఁగాఁబఱచి నీసంగతితో నేను దానివైఁ గూర్చుండుఁదలఁతుఁ జమ్ము
కాంత లివ్వఁగి నేవచ్చుఁగా భర్తలను బురికొల్పు పుత్తమ్మది • క్రూరమగును

తే. దగ దిదేమాత్రమైన నాభ! యటులైన
దీనితనువును జూడ నెంతిని విస్త
యంబు గలుగుచు నున్నదే • యరిగి తెమ్మ
యనుట తగదిది నీకిష్టమైనఁ దెమ్మ!. ౨౦

1112

చ. అలరుచు నిట్లు పల్కె జనకాత్మజ! యంతట నింద్రనీలలో
చులు గలకొమ్మలం జెలఁగుచున్ గనకాభములైన రోమముల్
వెలయఁగ బాలభాస్కరుని • వింతగుచు ల్లగ మించుచున్నచు
క్కలవలె నున్నమచ్చలను • గ్రాలెడుదాని మృగంబుఁ జూడఁగాన్. ౨౧

క. రామునిమనమున నచ్చెడి, వామాక్కిం బొదలె నిట్లు • లంగసవేడిం
గా మరుత వినియుఁదానై, యామృగమునుజూచియునుమహాద్భుతమగుటన్.

తే. దానిరూపంబునందాశ • తనర నీత
యట్టె పురికొల్పు సంతోషుఁడగుచు ననుజ
నాదృతిం గాంచి పల్కె నిట్లునుచు; ననుజ!
జనకజకు దీనిపై నెంత • మనసుగలదో. ౨౩

1115

క. కనుఁగొనుమా యీచందంబునఁ దగురూపమున మిగులఁబొల్పెడు మృగమెం
దును లేదిల మఱియొక్కటి, వనమున నిందరసినఁ గనఁబడ దెచ్చోటన్. ౨౪

క. విను లక్ష్మణ! నందనమందను జైత్రరథంబునందుఁ ♦ దోఁపవు గన దీ
నిని బోలిన మృగములు; ధా, త్రిని దొరకుట లేదనుటయుఁ ♦ దెల్లమకాదే.

సీ. ఎదురు మొగంబుగాఁ ♦ గుదుగుగఁ దిరిగియు

నొఁమొగంబుగఁ జాఁగియును జెలంగు

చున్నట్టి వెండ్రుక ♦ లొగి భర్తబిందువు

లను జిత్రితములయి ♦ తనువునకును

జక్కఁదనంబును ♦ సనుకూర్పుచున్న వి

య్యది యావులించు నయ్యగనునందు

నాలుకయును వదఁనమునుండి వెడలి వై

శ్యావరజ్యాలఁవలె వెలుఁగుచు

తే. జలధరమునుండి వెడలెడు ♦ చంచలవలె

వెలయుచున్నది; చూడుమా ♦ విబుధనాథ

నీలపుంగి నైవలె జాల ♦ మేలిమోము

ముట్టె యందంబుగాఁ గనుఁపట్టుచుండ.

1118

ఆ. శంఖ,హస్తాక్షిక,ముల ♦ చందంబునం దెల్ల,నైన కడుపువెలయ ♦ నందమగుచు
నున్న యూన్ముగంబు ♦ నుర్వి యెవ్వరిచిత్తమును హరింపకుండు! ♦ ననుజతలఁపు.

చ. కనకమయంబు రత్నచయఁకాంతి మనోహరబిందుసంయుతం

బును నయి చాల నందముగఁ ♦ బొల్పెడుదీని మనోహరాంగముం

గనినపు డేరిచిత్తము నిఁకామము విస్తయచుండకుండు? [నీ

జనకజ, ముగ్ధ, నారి, గనఁజాలక యుండునె విస్తయంబింకన్.] ౨౯ 1120

క. మనుజేశులు మాంసముకొఱకును మఱి విహరించుకొఱకు ♦ ఘోరవిషనమం

దును వేటయందు మృగగణమును జంపుదు రిట్టిదానిఁ ♦ బోనిత్తురొకో? 3౦

తే. వేట యనుపని నెవమున ♦ వింతమణుల

రత్నకనకాదులను నిచ్చు ♦ రమ్యధాతు

వులను మృగరూపధనమును ♦ నెలమిఁ జేర్చు

కొందు రటుగాన దీనిఁ గైకొనుట తగదె? 3౧

1122

చ. మనుజులు వృద్ధరీతిఁ దమఁమానసనీనులఁ గోరుద్రవ్యమె

ల్లను దగ శుక్రకోశము విఱలానము మీఱఁగ నిండఁజేయురీ

తిని వనమందుఁ జిక్కఁదగు ♦ దివ్యపదార్థము లుర్విసాగు చ

క్కనిదగు బొక్కనంబును నిఁకామము నిండఁగఁ జేయు లక్ష్మణా. 3౨ 1123

తే. ఐన యోజించి యేపనినైనఁ జేయఁ

దగు సనుచుఁ బల్కు దోపదాఢ్యంబుఁ గోరు

వాఁ డ దేవస్తువితతలోభముననేమి

యను విచారంప కద్దానిఁ ♦ గొనఁదలఁచునొ. ౩౨౫

1124

తే. దానినే నీతిశాస్త్రవే ♦ త్తలును నర్థవంతులును నర్థమందురు; ♦ భవ్యచరిత!
యథనునఁగ నాశింపఁగ ♦ నర్హమైన, వస్తువేగద? యిద్ది యాభంగిగాదె?. ౩౩

సీ. మృగరత్నమున దీన ♦ మిక్కిలి మూల్యమౌ శనకచర్మంబదె ♦ గలదు గాన
శుభమధ్యమ యగు నీఁతోణీకుమారిక యాచర్మమందు నత్యాదరమున
సనుఁగూడి కూర్చుండ ♦ ననునగునట్లు సేయఁ గల; దిఁక నల్లచాఁజలను దనరు
నిట్టియు మఱిబొట్ల ♦ యిట్టియు నాలిమృగంబుఁ బ్రవేణీమృగంబుఁగాని

తే. మృదువుగా స్పృశియించిన ♦ నెట్టిసుఖము

గలుగునో దాన దీనికిఁ ♦ గాదు సాటి

యనుచుఁ దోఁచెడు నాకు; నో! మనుజ! మఱియు

నొక్కమాట వచించెనఁ ♦ జక్కవినుము. ౩౨౬

1126

చ. కరమగుదౌ ప్రకాశమునఁ ♦ గ్రాలెడు నీమృగ మంబరంబునం
దిగుగుచుఁ జంక్రదై నతము ♦ దివ్యమునౌ మృగశీర్షమ౯ మృగం
బరయఁగ నీధరామృగము ♦ సంబరమం నలరాదు నామృగం
బు రమణఁ గ్రాలు రెం డివియె ♦ పో సరిలేనిమృగంబు లెన్నఁగఁ. ౩౬

తే. అనుజ! నాతోడ నీవు పల్కినవిధంబు

గా నిదియుఁ దాటకానుతు ♦ కామరూప

మగునయేని నధింపంగ ♦ నర్హమెకద

తప్పకుండఁగ నిప్పుడె ♦ దాగుణముగ. ౩౭

1128

క. క్రూరుఁడు దుశ్శీలుం డీ, మారీచుఁడె యిందుఁ దిరిగి ♦ మానుల నెల్లఁ
ఘోరముగాఁ జంపెను మును; భూరమణులు మేటిచాపములఁ బూని యిటఁ.

క. చరియించుచు మృగయారతి, నరసి భయంకరమృగాళి ♦ సంతయుఁ దునుమ౯
గరువమున నీతఁడే, యానరచతులం బట్టి చంపి! నాఁడు కుమారా!. ౩౯

క. కనుకఁ వీని నవశ్యము, పని పూని నధింపవలయు; ♦ వాతాపియు ని
వ్వనినుండి మున్ను భూసుర,మునులకుఁ దా మేకరూపమున భోజ్యంబై.

తే. వారియుదరంబులందునె ♦ చేరి యశ్వ,

ఃతరియుఁ బ్రసవించువేళె నతృప్త మృదరముఁ

జీల్చుకొని వచ్చి దానిని ♦ జెండినట్లు

వారికుక్షులఁ జీల్చి యవార్యరీతి. ౪౦

1132

క. పనిపూని చంపుచుండెఁ, దనుజుం డతఁ డట్లు చంపి ♦ దగ నొకకాలం
బున మాంసలోభముననే, చనియె నగస్త్యుఁడను మానిచంద్రుని దరికిఁ.

* స్వగర్భైశ్చైశ్చైతరీమిన్ - అనిమాంసు.

సీ. తేజఃప్రభావసంధీవుఁ డాశండుని యెఱుంగక భోజ్యమయ్యెను నతనికే
భగవంతుఁ డమ్మునివరుఁడు శ్రాద్ధాంతమ్మునందును దనకుఁజేసి నాగ్రహమున
వ్రచ్చి యాతఁడు స్వరూపముఁదాల్చుఁగోరఁగఁగనినవ్యివానితోఁగడిమిపలికె
వాతాపి! భూమిఁ బాపంబని యెంచక పెక్కంఁద్ర శాంతులా విప్రవరులఁ

తే. జంపితివిగాదె దద్దోషశాంతికొఱకు

నాదుకుఁజేసి జీర్ణించినాఁడ వనియె;

¹ధర్మనిరతు జతేంద్రియం నిర్మలమతి

నైన నను మించునేని యీయసురుఁ డిచట. ౪౩౪

184

క. వాతాపిధంగి నుండఁడు, భూతలమున నయ్యగ స్త్యమునివరుచేతఁ

వాతాపి తెగినగతి నాచేతఁ నధియింపఁబడును శ్రీఘ్రమె యిందుకొ. ౪౪౪

— ఖఖ రాముఁడు మృగమును బట్టుకొనఁ బయనసుగుట. ఖఖ—

క. నీ విచ్చట నన్నద్ధుఁడవై వారిజనేత్ర సీత ధనయుచు నుండం

గావలయు మనముచేయం, గావలసినపను లవెల్ల ధైర్యముతయందే. ౪౫ 1186

క. ఆయత్తములై యున్నవి, నాయన! యీసీతరక్షణంబే మనకుం

జేయందగు కృత్యంబగుఁ, బాయక యీమృగము నేను బట్టెద నొండొ.

ఆ. పట్టుపడకయున్న ధియింతు నొండొ నే, నిదిగో మృగముఁ బట్ట నేగువాఁడ

దీనిచర్మమందు మానిని కాశయుఁ, గలిగియుంట నీవు కనుమ యిపుడు. ౪౭

క. కనుకం జర్మమె ముఖ్యము, గ నుండుటంబట్టి యీమృగము బ్రదుకదు నూ;

ఘనబాణమ్ము నొకటొక, బనిపూని మృగంబు దీని ధియించి వెనక.

ఆ. వచ్చువఱకు నీవు వనునతిపుత్రిక, కయియె యాశ్రమమునఁ గదలకుండి

యప్రమత్తతను మహాదరమునఁ గాంచి, యుండవలయు నేను నురుజనమున.

క. నురుచిరమౌ మృగచర్మము, తరుణీప్రీతికయి తెత్తుఁ; దతబలమున భీ

కరశక్తి బుద్ధిబలమునఁ, బరఁగు జటాయువను పక్షివర్మనితోడకొ. ౪౯౪

క. జతగూడి నీవు భూమి, నుత నలుదిక్కులను గాచుచు రాక్షసం

తతిబాధ గల్గునో యని, ప్రతిక్షణం బెన్నికొనుచు వలయుం గావకొ. ౫౦

నలునదిమూఁడవ సర్గము సంపూర్ణము.

—
౪౪ - వ సర్గము.

— ఖఖ మారీచవిధ కథ. ఖఖ—

క. అనుపమ తేజఁడు రాముం, డనుజున కిట్లానతిచ్చి హాటకమయమై

తనరుపిడిం దగు పెనుక, త్తని నడుమునఁ గట్టుకొనియె దీప్తాకృతియై. ౧

1 మద్విధం యోగిమన్యేతి ధర్మనిర్మలం జతేంద్రియమ్-అనిమూలము. 2 నిమగ్ధానం మహా
తేజా జంబూనదమయ త్నిరుపే-అనిమూలము త్నిరుపేననఁగాఁ గట్టుపడి.

ఆ. పిదప దుస్సహోగ్రవిక్రముండు తనకు
భూషణముగఁ బొలిచి ♦ ¹మూఁడువంక
లుగల చాపవరముఁ ♦ దగఁ దీసికొని నిషం
గద్యయంబువెనుకఁ ♦ గట్టుకొనుచు. ౨

1144

క. చనియెన్ నృపనగుఁ డాతఁడు, తనపై కరుదేరఁ జూచి ♦ తాటకసుతుఁడా
తని మోనపుచ్చభయమునఁ, గనఁబడకయెయండి నురలఁ♦గనఁబడియెదగఁ.

చ. ధనువును జేతఁబట్టుకొని ♦ దారుణఖడ్గముఁ దాల్చి యామృగం .
బును గ్రహించువేన్క నది ♦ పోయిన మార్గముపట్టి పరువనం
జనియెను; దేహకాంతిని విశాలననస్థలిముందఁజూ గనుం
గొన బెడఁగై మృగం బదియు ♦ ఘోరధనుర్ధరుడైన రామునిన్. ౪౫ 1146

క. కనుచుం గనుచుం గాననమునఁ బొలుచు నొక్కటి భయమున జంకుచు రా
మునిశరము దగులకుండఁగ, ననువునఁ దప్పించుకొనఁగ♦నవలఁ దొలఁగుచున్.

క. కరమునకుఁ జిక్కునట్టులు, పరిసరమును జేరి యాశ♦పడఁజేయుచు న
త్వరగతి నుద్భ్రాంతిం గని, పరుగిడుచున్ దివికి నెగయు ♦ పగిది నెగయుచున్.

చ. ²ఘనశకలాంతరాళమునఁ ♦ గన్రుశరత్తున నప్పుడప్పు డొ
య్యనఁ గననొచుఁ గానఁబడ ♦ కట్టె నులుంగున కేగు పూర్ణచం
ద్రునిదగు నుండలంబువలె ♦ దోచుచుఁ గాననమందుఁ గొన్నిటన్
గనఁబడకుండ నుండెను మృగంబది రామునిమ్రోలీలచేన్. ౬౪ 1149

నీ. అది యొక్కక్షణమున♦కంతికంబునఁ గనఁబడు నొక్కక్షణమునఁ♦గడఁగి దూర
మున కేగికన్నడు; ♦ వనమున మారీచుఁ డారఘునందను♦నట్లు దర్శ
నాదర్శనంబుల ♦ నాశ్రమముననుండి చాల దూరముగొని ♦ చనియె; సంత
దానిచేష్టలకుఁ గ్రో♦ధముకొందు నొకక్షణ మామృగఁగూపంబునఁచేరువుగఁ

తే. గనఁబడటచేత మోహించి ♦ కాననమున
వివశుడగు నిట్లతండును ♦ వేగపోయి
యంత సంభ్రాంతుడై యొక్క♦యవనిరుహము
ఛాయ నిలుచుండె దోచక ♦ ³శాద్వలమున. ౯

1150

చ. దనుజుఁడు మాయలేడియయి ♦ తా రఘునర్మణి దూరభూమికిం
గొని చని తన్ననంబు వెతఁ♦గుండఁగఁ జేయుచు సంతలోననే
వనమృగసంస్కతుండగుచు ♦ బాగుగ సంతికమందె తానయై
కనఁబడె రాముఁ డాశపడి ♦ క్రన్ననవచ్చు నటన్న యూహచేన్. ౧౦ 1151

1 తత స్త్రీనవతం చాపమ్-అనిమూలము. 2 ఘనశకలఁ-ఘనముతునకలు. 3 శాద్వలముఁ-
పచ్చికభూమి.

చ. పరిసరనుండు నుంటఁ దనుఁ ♦ బట్టఁగ రాముఁడు రాఁగ వేగమే
పరుగిడె నంతలో బెదరి ♦ చాటి యదృశ్యతఁ గాంచె; నంత న
త్వరముగ వృక్షమండమున ♦ దావున వెల్వడి వచ్చుచుండె; నా
యుగుతర లేజఁ డాపగిది ♦ నుండుటఁ గాంచి వధింప నెంచుచున్. ౧౨ 1152

చ శరమొకదాని నెత్తి యిఁకఁ ♦ జంపక యూరకయుండరాదు కా
వరముననున్న దీప్యగము ♦ బాణవిమోచనమే పొసంగు ని
త్తురుణమునందు నంచు మది ♦ దాగుణికోపమునొంది యంత న
1 య్యరిశమనుండు భానురుచియట్లు జ్వలించెడు దివ్యబాణమున్. ౧౩ 1153

తే. అధికవృధమైన చాపంబునందుఁ గూర్చి
2 బలముకొలది నాకర్షించి ♦ బలముమెఱయ
భుజగరీతి నిట్టూర్పులు ♦ పుచ్చుచున్న
యామృగంబును గుఱివెట్టి ♦ యాగ్రహమున. ౧౪ 1154

క. సరసిజభవనిర్మితమై, కరము భయంకరము గాఁగఁ ♦ గ్రాలెడుదానిన్
బరికించి స్రయోగించెన్; శరమది కులిశంబుభాతి ♦ జ్వాలలు మెఱయన్. ౧౫

క. దనుజుఁడు తాల్చిన యామృగ,తనువున్ భేదించి యంత ♦ దానినడుమ ను
న్ననిశాచరహృదయంబును, జని భేదించెన్ గరంబు ♦ క్షణమాత్రమునన్.

సీ. అంతట వాఁడు శఠార్థితుండయి తాళభూరుహంబంతదా ♦ పొడవు మీఁది
కెగసి భైరవనాద ♦ మెంతయుఁ జేయుచు నల్పజీవితుండయి ♦ యవనిబడియె;
మరణమొందఁగనుండిఁమారీచుఁ డప్పుడె, [కృత్రిమమైన యామృగతనువును
విడిచి రావణుఁడు చెప్పినమాటలెల్లను స్మరియించుకొనుచు] లక్ష్మణుని సీత

తే. 3 యిచ్చటికిన్ వేగ పంపుట ♦ కే యుపాయ
మట్లు సంపగ నెవరు లేఁనట్టి తఱిని
గాంత ననురుండు హరియింపఁ ♦ గలుగుటెట్లొ?
యనుచు యోజించి సమయ మియ్యదియె యనుచు. ౧౬ 1157

తే. కడఁగి పరికించి రాముని ♦ కంతరవము
నట్టిరవమున హా! సీత! ♦ యయ్యో! లక్ష్మ
ణా! యటంచును నఱచె; నట్లాయమోఘ
శరము మర్కము నాటఁగఁ ♦ ద్వరితగతిని. ౧౭ 1158

క. పెనుకాయమ్మన మెఱసెడు, దనుజుం డతఁ డామృగంబు ♦ తనువువిడిచి స్త్రీ
యనిశాచరహృదంబును, గొని ప్రాణమ్ములను విడిచెఁ ♦ గుందుచు నార్తిన్.

సీ. శరసమాహతుండగు ♦ సురవైరి మారీచుఁ దురుతరచిత్ర కేఁయూరయుగము
పరఁగుచుండఁగ మహాభరణభూషితుండయి కనకహారముఁ దాల్చి కఱకుదంష్ట్ర

1 అరిశమనుండు=శత్రువుల నశింపఁజేయువాఁడు. 2 వికృప్త బలవ దృఢీ. అనిమూలము.

3 దధ్యా కేవల లక్ష్మణుఁడు, ఇహ ప్రపంచయే తీర్థా శూన్యే తాం రావణో హరిత్-అనిమూలము.

లరుదుగఁ గన్నడ ♦ నసురుడయ్యెను; ఘోరదర్శను రుధిరసి ♦ కృతను వేప
మానాంగు భుగతు ♦ దానవు రాముండు కన్గొని యచట లక్ష్మణుండు పల్కి
తే. నట్టి పలుకుల స్మరియించి ♦ యంత సీత
పైకి జిత్తము పొలయ నిఘ్నగిది నెంచె;
నిద్ది మారీచు మాయయే ♦ యింక నొకటి
కాదనుచు లక్ష్మణుండు చెప్పెఁ ♦ గాదె మున్ను. ౨౩

1160

క. ¹ఆవచన మట్లె యైనది, యేవధియించిన సురారి ♦ యితఁ డాతండే
యా వీడు నాగళస్వన, మేవిధమున నుండునట్లు ♦ లే బిగ్గరగాఁ. ౨౩౪
క. అయ్యో! యోసీతా! యని, యయ్యో! యోలక్ష్మణా! యటంచును నార్తి
గుయ్యడుచుఁ బ్రాణపంచక, మియ్యెడ విడనాడె నందు ♦ నిది వినఁబడినఁ.
చ. జనకజ యెంతచింతిలునొ ♦ నారభుజుండగు లక్ష్మణుండునుం
బెనుదురవస్థ నెట్లు గని ♦ భీతిలునో యని చింతసేయు రా
మునకు భయంబుచే నవుడు ♦ పొల్చెను గగ్గురుపాలు చాల; నం
త నతఁడు మాయలేడియగు ♦ దానవుఁ జంపుట యార్తనాదము
న్వీనుటయు నెంచి యిట్లుగుట ♦ భీతివిషాదనిదానమంచెడఁ. ౨౬౪

1163

క. తలపోసె నంత నతనికిఁ, గలిగె మహాభయము పిదప ♦ త్యాపతి వేటా
²క్కలలితమృగంబు శరమున, నిలఁబడఁగానేసి మాంసమెల్లం గొనుచుఁ.
క. త్వరపడుచు జనస్థానము, సరయుచుఁ దనపర్ణశాల ♦ కరిగెడు త్రోవం
బరికించి తనభిముఖుడై, యరిగెను దత్తఱము మనసునందుం దోఁపఁ. ౨౭౪
నలుబడినాలుగవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౫ - వ సర్గము.

❧ లక్ష్మణుని రామునొద్దకుం బొమ్మని సీత పురికొల్పుట. ❧

క. పెనిమిటి కంతరనంబున, కనుకూలముగాఁ జెలంగు ♦ నాయార్తరవం
బును విని జనకజ లక్ష్మణుఁ, గని పొమ్మా తెలిసికొనును ♦ కాంతునవస్థఁ. ౧
క. పరమార్తుండై శ్రీరఘువరుఁ డఱచుచు నున్న గళరంబుఁ వింటిఁ
గరుణాకర! మత్ప్రీతి, త్కరముఁ మది కుదుట నుండఁ ♦ గల్గునెయింకఁ.
క. వనమున నాక్రందించెడు, ననఘుని నీయన్న నిప్పు ♦ డార్తుని గావం
జను నీకుఁ; బంచాన్యంబునకుఁ జిక్కినవృషంబు ♦ పోలిక నొకఁడే. ౨౪
చ. దనుజులచేతఁ జిక్కి యటఁ ♦ దన్నొగిఁ గాచెడువారు లేక దీ
నునిగతిఁ గావ నర్హుని ఘనఁ మదిఁ గోరుచునున్న యన్న నొ

1 తత్తథా వ్యాధి చాద్య-అనిమాలము. 2 నిహత్య పృథుతం చాన్యం మాంస మాదాయ రాఘవః-అనిమాలము.

య్యనఁ గరుణించి కావ వడి ♦ నచ్చటికిం బరుగెత్తవయ్య యం
చనినను రామునాజ్ఞ నతఁ ♦ డచ్చటికేగక యుండె; నంతట. ౪

1169

*క. తనమాటను విని వనికిం, జనకుండిన మఱిది గాంచి ♦ జనకజ క్రోధం
బునఁ బలికె నిట్లు లక్షణ! ననమున దురస్థ నిట్లు ♦ వందుగు భ్రాత. ౪౫
క. పాలింపఁబోవకున్నా, వీలాటి యవస్థయందె ♦ యెంతయు నుదిలో
బాలిం బొందందగుఁ గద! యేలొకా పోకున్నవాడ ♦ విత్తరుణమున. ౫

¹తే. కాన నీయన్న కీవు నిక్కముగఁ బయికి

మిత్రునివిధంబునం బొల్చి ♦ మిగులఁ గూర్చు
వానిపగిదిగ నున్నావు ♦ కాని, శాత్రు
వుఁడవె; లక్షణ! యింకేమి ♦ పోలుఁ జేయ. ౫౪

1172

²నీ. నాకుఁగా రాముఁడు ♦ నశియింపవలెనని వాంఛింతు పీవు నాపైని లోభ
మొంది యున్నాడ వట్టుండుట ననుబట్టి యన్నబాడను దెలియంగఁ బోవ
కున్నావు, నిజమిద్ది ♦ యరుతరాపద రామునకు వచ్చుట నీకు ♦ సకలవిధము
లను బ్రయంబనుచు నాకును దోచుచున్నదిసహజనియందు వాత్సల్యమేమి

తే. యెవ నీకును లేదు మహాద్యుతియగు
నన్న కావకగల్గిన ♦ నందుచేతఁ
బోయి రక్షింపకున్నాడ; ♦ వీయరణ్య
మందు నినుఁగావ కెటుపోదు ♦ నందువేమొ. ౭౪

1173

నీ నీవు ముఖ్యంబుగా ♦ నీయన్నఁబట్టియే వచ్చినాడవు నన్నుఁ ♦ బట్టి కాదు
కద, యట్టి శ్రీరఘుకాంతునకే ప్రాణసంశయ మగుచేర ♦ సాధుబుద్ధి
తరువాత నేనిందుఁ ♦ దగ నివసించి చేయఁగఁ దగినట్టి కాఠ్యంబుదేమి
గలుదు? కావున నన్నుఁ ♦ గావ నీవీటనుండ వలసినపనిలేదు ♦ ప్రాణవిభునిఁ

* శ్రీరామసతారథంబుగుకథ యిటనుండియే ప్రారంభమయినది. పరమపత్రిత యగుసీత
క్రోధమున లక్షణుఁడు సకలసద్గుణగరిష్టుఁడని తెలిసియుండియు ననరానిమాట లనుచున్నది. ఆమె
కిది తగు నా యని ప్రశ్నింపరాదు. అట్లా భూపుష్ప పలుకుకున్న నవతారథలమే కలుగగు లోకుల
ముష్ట తిష్టగు. కాన భగవంతుఁడగు రామచంద్రుఁడే యట్లు మాట్లాడుట కాసాధ్యనిఁ బ్రోత్స
హించెనని తెలియవలయు. బాహ్యదృష్టికి రామచంద్రుఁడు మనుష్యునివలె గోచరించినను అంతర
దృష్టికి శ్రీరామాయణమూర్తి గావున సర్వకార్యసాత్కే భూతుండుగుట నెవరెవరిచే నేయేపనులు
చేయింపవలెనో యాయాకార్యములు వారిసలఁ జేయించుచుండును. కావుట్టి సీత పత్రితరగదా
యిట్లు పలుకుట న్యాయమా యనిగాని, ఆమెనోట మహాకవివాక్కి యిట్లు పలికింపబుద్ధునామని
గాని నందియ మందరాదు. 1 సామిక్రే మిత్రరూపేణ భ్రాత స్వప్రససి శత్రువత్ - అని
మూలము. 2 ఇచ్చని త్వం వినశ్యంతం రామం లక్షణ మత్స్రోతే, లోభా న్నమకృతే నూనం
నానుగచ్ఛసి రాఘవమ్-అనిమూలము.

తే. బాసి యొకక్షణమైన జీవముల నిలువ
నేరె; నని పల్కుచున్ బాష్పవారి దోఁగి
‘యేడ్చుచున్ జంకకై వడి’ నెంతయు భయ
మున వడంకెడు నీతను’ యని యతండు. ౯౪

1171

క. వినుమా! తల్లి పన్నగులును గంధర్వాదితేయులున్ రాక్షసులున్
దనుజులు మనుజులు నీభ, ర్తను రాము జయింపలేరు’ తథ్య మ్మిదిసూ. ౧౦౪

సీ. మంగళరూపిణీ! మానినీ! వాసవోపముండైన శ్రీరామభద్రు ననిని
మార్కొనందగువాఁ డమరులలోఁ గాని మానవులలోఁగాని గంధర్వవిత్తతిఁ
గాని, పక్షులలోనఁ గాని, రాక్షసులలోఁ గాని, పిశాచాలిఁ గాని, కిన్న
రావళిలోఁ గాని యట్లై మృగాళిలోఁ గాని భీకరులగు’ దానవులను

తే. గాని యొకండైన వెరకినఁ గలుగఁ పరయ;
యద్ధమున రాముడగు ననఘ్యుండు గాన
నిట్లు పలుకంగ వలదు నీవింక; రాముఁ
డుండ నప్పుడీవని నిన్ను’ నొంటి విడిచి. ౧౩

1176

క. అగుగుటకుఁ దెంపు గలుగదు; తరుణీమణి! బలముతో నితాంతబలాహ్వల్
పరికింపక వచ్చిన రఘునరుబల మాపంగరాదు’ బవరమునందున్. ౧౪ 117

తే. ఇంతయేటికి దివిజుల’ నింద్రుఁగూడి
ముజ్జగంబులు సన్నద్ధములయి వచ్చి
నిలిచినను రాము నోడింప’ నలవిగాదు;
‘నీమనంబూఁడిలుఁగాక’ భూమిపుత్రి. ౧౪౪

1178

క. అడలకుమీ, సంతాపము, విడువుము, మృగవరముఁ జంపి’ వే నీప్రాణే
శుండు వచ్చుఁ దల్లిరో! యప్పుడు వినఁబడినట్టి స్వరము’ పోలఁ దలఁచినన్.

క. కాదమ్మా! రామునిధ్వని, యేదైత్యుఁడో యొకఁడు మాయయే పన్నుచు నీ
నాదమును జేసె నిశ్చయ; మేదైత్యుఁడో కాఁడువినుమయింక నెఱిఁగింతున్.

సీ. అంబుదాదులయందు’ నారోపితములగు ప్రాసాదముఖములు’ వలలుచుఁ గడుఁ
జిత్రంబులుగఁ దోచుఁ’ జెచ్చెఱ నళియించు నట్టిగంధర్వపు’ రాశిభంగి
వ్యామోహమును బుట్టు’నట్టుగ నొరెడునద్ది మారీచుని’
యేయగు; ‘నీవు నా’కిల్లడవైతివి నై దేహి! నన్ను నె’వ్వర

నిల్లడపెట్టిరో’ యిట్లని యందువా మహితాత్ముడో రఘు’మండనుండు

తే. నిన్ను నిల్లడఁగా నుంచె’ సన్నతాంగి, కాన నిన్నిట నే నొంటి’గానె విడిచి
పోవఁజాలదు నిందలి’పూర్వదివిజు, లందఱున్ ఖరుఁ జంపిన’ దాదిగాఁగ.

1 నీతాం మృగసభా మనఃఆనిమాలము. 2 హృదయం నిర్వృతిం చేర్చుట - ఆనిమాలము.

3 వ్యాసభారాని నైదేహి వ్యస్తాము మహల్ల నాఁఆనిమాలము.

క. దనుజుల నందఱను వధిం,చినదానిం గూర్చి మనలఁ ♦ జేటుపడలఁచి తా
రనుదినము విరోధంబును, గొనియున్నారమ్మ! హింసఁకులు వారగుటకా. ౧౮౫

తే. మనల హింసించఁగోరి యిఁప్పనికి నెట్లొ
మోసపుచ్చుట కివ్వనఁమునను బలువి
ధములయిన వాక్యములను వదలుచునున్న
వారు దీనినిఁ దలఁపోయఁవలదె తల్లి. ౧౮౫ 1183

క. అనినకా సంరక్తాత్ముల, జనకజ తగి కుపితయగుచు ♦ సత్యంబునె ప
ల్కినవాని సుమిత్రానుతుఁగని పరుఱోక్తులను బల్కెఁ ♦ గళవళపడుచుకా.

తే. క్రూర! కులపాంసనా! చేయఁగూడనిపనిఁ
జేయఁబూనితివా, వనఁజీతిని గొప్ప
వ్యసన మారామునకుఁ గల్గిఁనదియు నీకుఁ
బ్రియమె యని తోఁచుచున్న దిఁవేళ్లనాకు. ౨౧౫ 1185

చ. కనుకనె రామచంద్రునకుఁ ♦ గల్గినకష్టముఁ గాంచియుకా జవం
బునఁ జని కావఁబూనకయె ♦ పోలినరీతిగ నిట్టిమాట లొ
య్యన వచియించె దీవు; వినఁవయ్య! కనుంగొన మిత్రునట్లుగాఁ
గనఁబడి దుష్టవృత్తులను ♦ గప్పి చరించుచు దాయలొచు నొ
ప్పిన మిముఱోటి క్రూరులకు ♦ వింతయె నీయఘబుద్ధి పుట్టుటల్. ౨౩ 1183

సీ. మిగుల దుష్టాత్ముడఁ ♦ వగుదువు నీవు నీయంతనో భరతుని ♦ యాజ్ఞవలన
నో నానిమి త్తమై ♦ యొగి నిట్టికపటాకృతినిఁబూని బంధువులను వదలియు
నీవాక్కడవె యొక్కఁగని రాముననుసరించుచు వచ్చుచున్నావుఁనూ సుమిత్ర
తనయా! వనంబున ♦ ననుఁబొందఁ దగునను నిశ్చయమిద్దియు ♦ నీకుఁగాని

తే. భరతునకుఁగాని సిద్ధింప ♦ దరయ నుత్ప
లాభకాంతిని దగి పంకఁజాయ తేక్ష
ణములఁ బాలుపొందు ¹రాముని ♦ నాథుఁగా వ
చ్చుని నెట్లు కామించుదాన. ౨౫౫ 1187

యొక్క నా ప్రాణము, లీయెడ నే విడుతునయ్య! ♦ యిక్కార్యంబుకా
యములేదా యాత్మేశ్వరునిబాసి ♦ యవనీధలిలోకా. ౨౬౫

తే. జీవించియుండఁ జూన్చి
యనుచు గగ్ధగ పాటునఁజూడుచున్న
జనకజాఘోరవాక్యముల్ ♦ చినియు నిద్ది
తేంద్రియుండగు సౌమిత్రి ♦ హితముమీఱ. ౨౭ 1189

క. కలఁగక ప్రాంజలియై యిటు, పలికెకా; నే నుత్తరంబు ♦ పలుకంబూనక

దలఁపఁ దేవత నాకిమ్ముల నగుదువు నీవు జనకభూపకుమారీ! ౨౮ 1190

1 చ. అనుచితమై వినందగనియట్లుగఁ బల్కుట స్త్రీలయందుఁ జూచిన ధరణీతలంబున విచిత్రముగా దినుమంతయైన; నేమనుదును నై జమే యగు నిధారయస్త్రీలకు నెల్ల మైథిలీ! కనఁబడుచున్నదిట్లులె జగంబున సంతట సెంచిచూచినఁ. ౨౯ 1191

సీ. తరుణులు వినయాది ధర్మము ల్వదలినవారు చంచలమతు ధర్మారహ్యదయ లెట్టిమిత్రులకై న ధన్య విరోధంబు గల్గింతురో జనకనృపపుత్రి నై దేహీవయ్య నిబ్బంగిఁ బల్కినపల్కు తస్తనారావచిధంబుఁ గాఁగ నాశ్రోత్రయగ్గంబునకు నున్న దీలాటి పరుషవాక్యంబు నోర్వంగఁజాల

ఆ. న్యాయవాది నైన ధను గని యన్యాయములును బరుషములగు పలుకులెట్లు లొక్కరీతిఁ బల్కుచున్నావో సాక్షులై పసచరులగు దివిజవరులు వీని. 3౧౪ 1192

1 చ. వినుదురు గాక; యెంతయును ధర్మయు నన్నయునైన రామునా జ్ఞను దలఁదాల్చి యున్ననను సాధుమతిం దలపోయకీట్లు వీ యనుచితరీతి సందియము సందితివా యిసిరో! నశింపుమా పనితలభావమే తగు స్వభావముచేతనె దుష్టమై యిలఁ. 3౨౪ 1193

క. చనియెద రాముం డున్నెడకు నీకు శుభమానుగాక! ధీకువలయమిత్రా నన! యోవిశాలసయనా! ననదేవతలెల్ల నిన్నుఁ బ్రాధవ మలరఁ. 33

క. పరిరక్షింతురుగా కీ, తరుణంబున జనకరాజతనయా! యిట భీకరములగు నిమిత్తంబు ల, పరిమితములుగాఁ గనంగఁబడియెడు నాచే. 3౪

ఆ. కనుక నేను మరలి కాననముననుండి యన్నతోడఁగూడి యరుగుదెంచి పర్ణశాలయందుఁ బరికింతునో నిన్నుఁ గ్రనఁగలేనా యెఱుంగఁ గమలనయన!]. 3౪౪ 1196

చ. అనుచు వచించు లక్ష్మణుని నార్తి ముచుంగుచు నేడ్చుచు వచించెను జనకాత్మజాత కడుఁజిమ్మెడు బాష్పజలంబులందొగి స్తునుఁగుచు నాతనిం గనుచు నొక్క భయంకరరీతి నిట్లు రాముని నెఁగబొసి నా యనునఁమూహము నిల్పఁగఁజాల సుంతయు. 3౫౪

1 నాక్య మప్రతిగూహం తు వచిత్రం స్త్రీషు మైథిలీ, స్వభావస్త్రీవనారీణా మేవం లోకేషు దృశ్యతే - అనిమూలము. 2 ధి ద్వా మద్య ప్రణశ్యత్వం యన్తామేవం విశంక నే - అనిమూలము. 3 వరాననే విశాలాక్షీ యను విశేషణములు రెండు మూలమున నున్నవి. 4 అపి త్వాం సహ రామేణ పశ్యేయం పున రాగతః. అనిమూలము.

సీ. శాతమీనదిలోన ♦ త్సణమాత్రమునఁ బడి ప్రాణముల్ విడిచెద ♦ వారిఁబడఁగ
 నవకాశముండని ♦ యట్లైన గొంతున కురిఁబోసికొనియెద ♦ నొండె నెత్తు
 నుండి క్రిందంబడియొగి మేను విడిచెద నొండె; దీక్షవిషంబునొకటఁద్రావి
 పచ్చెద నొండె వై ♦ శ్వాసరులోనైన నుఱికి మృతిం గాంతు ♦ నొండె గాని
 తే ననువులం దాల్చి జీవింప ♦ నకట! నేను
 నాపతిందక్క నితరుని ♦ సంఘ్రిఁ గల్గు
 ప్రేలితోనైన స్పృశియింప ♦ వినునుటంచుఁ
 బలికి లక్ష్మణు నిందించి ♦ పడఁతి మిగుల. 32౪

1198

క. మనమున దుఃఖము మించఁగ, వనటం గని యేడ్పుచున్ స్వభావప్రేమం
 బునఁ గరయుగమునఁదనకడు, పునుగొట్టుకొనెన్ మహార్థిఁబొగులుచు; సంతక.

సీ. విపులాక్షులంబాల ♦ వెలయు నాజానకి యార్తమై చూపట్టి ♦ యట్టె యేడ్పు
 చుండుటం గని చిత్త ♦ మొయ్యన వికలమై యడలంగ నాసుమి ♦ త్రాత్మజస్య
 డాదృతి నోదార్చె ♦ నామె యా నెవమునఁ గాంతునికడకేగకయె విలంబ
 నముచేయుచున్నవాఁ ♦ డునుఱఁదియనికోపమందియేమియుఁబల్కు ♦ కయ్యెనవల

ఆ. నతఁడు సీతఁ గాంచి ♦ యభివందనముసేసి
 హస్తయుగము మోడ్చి ♦ యాగ్రహమున
 సుంత మ్రొక్కి యామెఁ ♦ జూచుచుఁ బలుమాట
 లన్నచెంతకరిగె ♦ నాద్వందగుచు రం౪

1200

నలుబదియొదవ సర్గము సంపూర్ణము.

ర౬ - వ సర్గము.

— ❧ — రావణుఁడు నన్నాస్తివేషమునఁ బుష్కల కరుణించుట. ❧ —

క. రామునితమ్ముఁడు లక్ష్మణుఁ, డామానిని కఠినవాక్కు ♦ లటుపల్కుంగా
 నేమాత్రము విడిచి చనం, గా మది లేకుండియున్ నికామత్వరతోన్. ౧

ఆ. అన్నకొఱకుఁ బయసమయ్యె; దశగ్రీవుఁ
 డెపుడు తఱి యటంచు ♦ నెదురుచూచు
 చుండె గాన నపుడె ♦ యొంటిగా జనకజ
 యుంటఁ గాంచి మదిని ♦ నుత్సుకమున. ౧౪

1202

సీ. వేగమ నన్నాస్తివేషంబు ధరియించి వై దేహి కడకేగె ♦ వాఁడు చుడుల
 కాపాయవస్త్రంబుఁ ♦ గడుఁబూన్కి ధరియించి సొగసైన సిగముడిశోభిలంగ
 ఛత్రంబునుంబట్టి ♦ చక్కనిపాదుక లనువుగాఁ దొడిగి సప్తవాంసతలము
 పయఁ ద్రిదండమునకుఁ ♦ బరమకమండలువును దగిలించి గొఱ్ఱున నిటువలె

* లలి స్తు సీతా మభివాద్య లక్ష్మణః కృతాంబులిః కించి దభిప్రణమ్యచ-అనిమూలము.

తే. భిక్షువేషంబునఁ రఘువీరపత్ని, యొద్దకుంబోయె రవిచంద్రుఁ డుండనితఱిఁ గటికచీకటి సంధ్యనుఁ గ్రమ్మినట్లు, లన్నదమ్ములు లేకయున్నట్టితఱిని. ౪

క. బలశాలియైన రావణుఁ, డలరుచు నాపర్ణశాలఁ కరిగెఁ బిదప విక్కిలి న్రుగులైన కుశశను, లలచంద్రునిఁ బాసియున్న యారోహిణిని. ౫

చ. కనెడు విధంబునఁ మిగులఁ గ్రౌర్యము కల్గినరావణుండు భర్తను నెడఁబాసి యున్నవనితామణి భీగువు నాయశస్వినీగనియె ననర్థముల్ జగతిఁ గల్గెగ; భీకరతేజః బాపకన్యని సతనిం గనంగ భయముం గని యచ్చటివృక్షజాలముల్. ౬ 1205

క. చలియింపనోడె శ్వసనుం, డలరుచు వీవంగమానె; నతివేగముగా నిలఁబాటు గొతమీనది, ఖలుఁ డాతఁడు రక్తములగుఁ కనులంజూడె. ౭

ఆ. భయమునొంది యతనిఁ బరికించి నిశ్చలముగను మెలమెలన నరుగ మొకలిడె; సంత రాముడరుగునట్టి తఱిం గని పెట్టియున్నదనుజఁ డట్టెలేచి. ౮ 1207

క. సమయమిదేయని యతిహాసమునఁ సీతాసమీపపదముం జేరెఁగ; గుమతియగు సతఁడు నరవేషమునఁ జానకిని జూచు సంతనమలరె. ౯

చ. పెనిమిటిఁగూర్చి చింతిలెడు ప్రేయసియొద్దకుఁ జిత్రచెంతకుం జను శనియట్లు పోయె దృఢసంతతి గ్రమ్ముటఁ గూపమెవ్వీధిం గనఁబడకుండునో యటులు కల్కషచిత్తుడె యయ్యుఁ బైకి జక్కనిదగు వేషమూని కడుభ్రాతని గ్రాలెడు సీతఁ జూచుచు. ౧౦ 1209

క. నిలుచుండె; మంగళాకృతి, నలరుచు బలువరుస మోవియందము మిగులఁ గులుకె బున్నచుచందురు, నలె మోముచెలంగఁ బర్కపత్రాక్షియనై. ౧౧

ఉ. పచ్చనిపట్టువస్త్రమును బాగుగఁ గట్టి ప్రియార్థనాద మట్లచ్చటనుంకి కర్ణములయందుఁ జొరింబడ భీతచిత్తయై హెచ్చగుచున్న శోకమున దృష్టులనుండి జలంబు గాఱఁగా సచ్చటి వార్తలేమొ యని యారయుచు దృఢగేహసీనులొ. ౧౨ 1211

ఆ. కూరుచున్నసీతఁ గూరిమిఁ గనఁబోయె; దుష్టచిత్తుడై యనిష్టదుఁడగు దనుజుఁ డాతఁ డవుడు దర్పక శరవిధుఁ, డగుచు బ్రహ్మఘోషమృత్యు చెలఁగ.

చ. వనితయు నొంటి నుండఁగని వాఁడు మహావినయంబుమీఱ నిట్లనిపలుకంగఁబూనె; నపుడామెయు లోకములందునున్న యావనితలకెల్ల లక్ష్యముగ భాసిలియు బతిఁ బాసియుంటఁ జక్కని కమలంబునంగతిని గానని లక్ష్మీవలెం గనంగనై. ౧౩ 1213

* పదహినామివ శ్రియమ్-ఆనిమూలము.

మ, తనుకాంతిం జెలువారుచుంటఁ గని యాతన్వంగి వర్ణింపఁగా
మనమందెంచి వచింపఁ జొచ్చె నిటు ప్రేమకాన్వర్ణశుభ్రచ్ఛవిం
గని కాశేయముఁ గట్టినట్టి లలనా! ♦ కంజాభమైనట్టి మో
మును నేత్రంబులు దోఁపదంబు లలరం ♦ బొల్పారుట స్త్రీవిలక. ౧౫ 1214

సీ. కమలమాలధరించు ♦ కమలినివలె నున్నదానవు; నీవెవ్వతవు? శుభాస్య!
భూదేవతవా లేక ♦ పాలుపారు కీర్తివో మంగళ దేవివో ♦ మహితకాంతి
కాధార దేవత ♦ యైనట్టి లక్ష్మీవో యచ్చరమిన్నవో ♦ యిచ్చవచ్చి
చరియించు భూత్యధిష్ఠాన దేవతవాకొ సైవరచారిణి! రతీసరసిజాక్షీ
తే. వో నరారోహ! నీవై న ♦ పావనతర

¹దంతములు కుండకుట్టుల ♦ సంతతివలె

నలరు మొనలఁ జెలంగుచు ♦ నన్నిసమతఁ

గ్రాలి నునువై సితచ్ఛవిఁ ♦ గ్రాలు నహహ. ౧౭

1215

క. లలనా! విశాలములు నిర్మలములునై రక్తకాంతి ♦ రాజులు కొలుకుల్
గలిగి యతీసీలతారక, లలరఁగ నీకన్నులొప్పు ♦ సందము లగుచుక. ౧౭౪

తే. జఘన మెన్న విశాలమై ♦ సారమగుచుఁ

గ్రాలుచున్నది సీతాడల్ ♦ కరికరోప

మములుగా నున్న వింతి! సీమానితస్త

నములు వృత్తములై యున్నతములు నగుచు. ౧౮౪

1217

సీ. ఒండొంటితో స్పర్ధ ♦ నొరసిగొనుచుఁ గడుబరువులై నిక్కుటవలన నుంత
కదలుచున్నట్టుగఁ ♦ గన్నట్టుచుక బృథులోన్నతాస్యములయి ♦ యొప్పి తాళ
ఫలనమానములయి ♦ సులలితమణిహార భూషితమ్ములునయి ♦ పాలుపుగులుకు
చున్నవి; చిరునవ్వు ♦ లొప్పుగ శుభదంతములుగ్రాల నుండరాక్షసులు చెలంగ

తే. నున్న కాంతామణి! ప్రవాహోన్నతి నది

తటము హరియించునటు చక్కఁదనముచేత

²నామనంబు హరించుచున్నావు నీవు;

నడుము విడికిటిగొలఁదియై ♦ కడుఁజెలంగు. ౨౦౪

1218

క. తలవెండ్రుకలును సీలంబులుగాఁ దనరారె బలితపుంజన్నులునుక

లలితములు సంహతములై, యలరారెడు నిట్టిగూఢ ♦ మహాహా! తనరుక. ౨౧

క. సురగంధర్వులలోఁ గిన్నరతరుణులలోన యక్షనారులలోనక

ధరణింగల తరుణులలోఁ, బరికింపను బూర్వ మిట్టిపడఁతని నేనుక. ౨౨

తే. జగములందెల్ల వర్ణింపఁదగినరూప

మింతి యీసాకుమార్య మిట్లెంతో తనరు

1 సహ శ్విఖరిణి స్సింధూః పాంథురా దశనా స్తప - అనిమూలము. 2 మనోహరసి మే
కాంతే-అనిమూలము.

వయసు దగ నొప్పు నీవిట్లు ♦ వని వసించు

పద్ధతింజూడఁ జిత్తవిభ్రమము గలిగె. ౨3

1221

¹ఆ. నీకు శుభము గలుగుఁగాక నీ విటనుండఁదగదు మరలిపోమ్ము ♦ దనుజులకిది

కామరూపులకును ♦ గడుఘోరచిత్తుల, కునికిపట్టు నుమ్మి ♦ యుత్పలాక్షి. ౨౪

క. నురుచిరగంధములు మనోహరములు సుసమ్మద్ధములును ♦ నగు ప్రాసాదో
త్కరముల తుదల న్నీవోగి, బురముల నుపవనములందుఁ ♦ బోలు వసింపఁ.

చ. నిరుపనుమాల్యభోజ్యములు ♦ నిర్మలవస్త్రము లెందుఁజూడ సుం

దరుఁడగు ప్రాణనాథుఁడు నితాంతము నీకును నుండఁగాఁ దగున్

సురుచిరవక్త్రపద్మ! నినుఁ ♦ జూడగ నిర్దరనారియంచు నా

కరయఁగఁ దోచుచున్నయది ♦ యాత్మకు నిక్కము చెప్పుమా యింకన్. ౨౬

సీ. వనిత! రుద్రులకు సంబంధించి యున్నావో నీవు మరుత్తుల ♦ నిచయమునకుఁ

జేరినదానవో ♦ చెప్పుమా వసువుల కాంతలఁగోన నొక్కతవో యిట్టి

కానకు విబుధులు ♦ గాని గంధర్వులు గాని కిన్నరులును ♦ గాని రారు

దనుజనివాసమై ♦ తగునిది; నీవెట్లు వచ్చితి వివటికి ♦ వారిజాక్షి

తే. మఱియుఁ గోతులు సింహముల ♦ చిఱుతపులులు

పులులు జింకలు బెబ్బులు ♦ తెలుఁగుబంట్లు

కంకములు సంచరించునో ♦ కంబుకంఠి!

వానిఁ గని భీతి గల్గ దెబ్బంగి నీకు. ౨౯

1225

క. పెనుకాన నిందుఁ దగఁ గ్రొవ్వివయేన్దులు భయదములును ♦ విపులబలమునన్

దనరారు; వానివలనన్, గనకున్నా వెట్లు భీతిఁ ♦ గాంతా! చెప్పుమా. 3౦

సీ. ఎవ్వతేవీవు? పేరెయ్యది? యెవ్వరిదానవు? కల్యాణి! ♦ తలఁచుచేనిఁ

బూని వచ్చితి వదేభూమినుండి యిటుకు? దనుజ సేవితము సాధ్యసకరంబు

నగు దండకారణ్యమం దొంటిగా నేల చరియించుచున్నావు? ♦ సరగఁజెప్పుమ

యనియె; దురాత్ముడో ♦ దనుజుఁ డిట్లుడిగినఁ గర్కండివేషంబు ♦ త్కేసురజనిఁ

తే. గాంచి వచ్చిన రావణుఁ ♦ గాంచి యతియె

యని భ్రమించి నమస్తపూజార్హవస్తు

కాండమునవాని కతిధిసత్కారములను

జేసె నిటుతొల్ల వీరంబుఁ ♦ జేర్చి యంత. 3౨

1227

క. యతికిం బాద్యము నొసఁగుచు, సతిశాంతాకృతిని బొల్పు ♦ నాతనితో నో

²యతివర! యన్నముసిద్ధమె, హితముగ భుజియింపుఁడనియె♦ నెంతయు భక్తిన్.

సీ. ధరణీసురాకృతిఁ ♦ చాల్చి కమండలు కాపాయవస్త్రము ♦ ల్గాలుచుండ

వచ్చిన రావణు ♦ నిచ్చులోఁ దనుఁ బట్టుకొనిపోవ నెంచిన ♦ కుటిలు సతని

1 రాక్షసానా మయం వాసో ఘోరాణాం కామరూపిణాం-అనిమూలము. 2 అబ్రహీ సిద్ధ
మిత్యేవ-అనిమూలము. పక్వాన్నం సిద్ధ మి త్యబ్రహీత్-అనివ్యాఖ్య.

నాచారమెఱిగిన యన్వయంబునఁ బుట్టినట్టి సీతకు భుక్తి యనునయింప
నలవికాదైన నా లలన బ్రాహ్మణుఁబోలె భుజియింపఁబలిచెను బూని యిట్లు;

తే. త్వాసురా! యిదె మునులయాననము దీని

యందు నీయిచ్చకొలఁది నెయ్యమునఁ గూరు

చుండు మిదె పాద్య మిద్దాని నొగి గ్రహింపు

మిదియె నీకయి సిద్ధమయ్యెఁ దగ భుక్తి. 3౫

1229

క. వనమునఁ బుట్టినవస్తువు, లనువుగఁ గొనితెచ్చి భుక్తి కర్తముగాఁ జే

సినదానఁ బలువిధంబుల, ననుమానము లేకగొనుమ యాకలితీతఁ. 3౫౪

చ. అని యిటు సిద్ధమయ్యె నిదె యన్నమటంచు వచించుచు మహా

వినయమునం ననుం బిలుచు విశ్రుతకీర్తిని రామునత్నిఁ జ

క్కనిదగు దృష్టిఁ జూచి ధృతిఁ గాంచి స్వనాశముఁ గోరుచు మనం

బున బలిమిం దగంగఁ గొనిపోవఁగ నెంచె నెఱుంగకెంతయుఁ. 3౫౫ 1231

చ. వనమున వేటకై చనిన భవ్యతరాంగునిఁ బ్రాణనాథు నా

తనియనుజుం గనుంగొన నితాంతము చూచుచు నెల్ల దిక్కులం

దనవిభురాకఁ గోరు వనితామణి కామెకు నాయరణ్యమే

కనఁబడెఁగాని రాఘవులు కన్నడరై రటు లెంతచూచినఁ. 3౫౬ 1232

నలుబదియాఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౭ - వ సర్గము.

శ్లోక సీత తనవృత్తాంతమును రావణునకుం జెప్పట. శ్లోక

చ. జనకజతఁ హరింపఁగను స్వాంతమునం దలపోయు రావణుం

డనునయమొప్పు నట్లుడుగ నాయతివేషముఁ బట్టి స్వీయవా

ర్తను వచియింపఁ బూని; మదిఁ దాను దలంచె నితండు విప్రుఁ డం

దు నతిథి చెప్పుకున్న గ్రుథతో శపియించునటంచుఁ జక్కఁగాఁ. ౧౫

తే. ¹ ఒకముహూర్తము చింతించి యింకవచింపఁ

దగుననుచు నెంచి పల్కె నో ధరణిదేవ

వర్య! నేను మహాత్ముడై వఱలు మిథిల

జనపదేశ్వరుడౌ జనశునకుఁ దనయ. ౨౪

1234

క. నాకగు ² సీతానామము, నీకు శుభంబాను గాక నేరామునతిఁ

బ్రాకట కీర్తినిదగు ని, త్వోకులయింటఁ వివాహకార్యమువెనుకఁ. 3 1235

¹ ఇతి ధ్యాత్వా ముహూర్తంతు-అనిమూలము. ఇట ముహూర్తమనఁగా క్షణకాలము

² సీతానామాస్మి భద్రంతే-అనిమూలము.

సీ. పండ్లైడువర్షముల్ బహువిధకామముల్ ప్రాభవమునఁ బొందిపతినిఁ గూడి
 1 నే నమానుషభోగనివహంబులం దమి ననుభవించుచునుంటఁనంతటం ద్ర
 యోదశవత్సరం మొయ్యనఁ జనుదేర దశరథభూపాలతల్పజుండు
 రాజమంత్రులఁగూడి రామునకుం దగఁ బట్టాభిషేకోత్సవంబు సేయ

తే. వలయునని పూని యోజించె డై భవమున
 నట్లు దానిని నెఱవేర్చి ననురుపంగ
 సత్తగారగు కైకేయి యార్య! తనదు
 భర్త నడిగెను వరమును బట్టుచట్టి. ౬

1286

సీ. సత్యసంధుని నృపసత్తము నామామ నాకైక తాఁ జేసిపట్టి మేలు
 నకు గా వశంబు చేసికొనుచు నాభర్త వనమునకుం బంపఁ దనతనయుని
 భరతునిఁ దగఁ బట్టభద్రుని జేయంగ వలయునం చీరీతి వరములడిగి
 యంతటఁ బోనీక యాత్మేశుతో నిప్పు డిటు సేయకున్నచో నేభుజింపఁ

తే. గన్నుమాయను నీటిచుక్కను గ్రహింప
 జ్యేష్ఠజున కభిషేకంబు చేయుదేని
 యిపుడె ప్రాణాళి విడిచెన నిది యథార్థ
 మనుచుఁ గైకేయి పల్కంగ ననునయించి. ౮

1287

క. అనుపమబహుమానప్రదుఁ, దనఘోషుడనగు దశరథేంద్రుఁ డనవ్యక్తములై
 తనరారు నువర్ణాదుల, ఘనతరవస్తువులనిచ్చి కరుణామత్తయై. ౯

1288

ఆ. ఎంతవేడుకొనిన నినుమంతయైనను, గైక తా గ్రహింపఁగఁ దలంప
 దయ్యె; మిగులఁ దేజ యులరంగ వెల్లు నా, భర్త కిరువదైదువత్సరములు.

ఆ. అనని బుట్టి నేను నప్పటికిం బదు, నెనిమిదేండ్లు సంఖ్య నెనఁగుచుండె;
 వినుము రాముడనెడు పేరున నాపతి, సుప్రసిద్ధుడగును జమ్ము మాని. ౧౦

క. పరిశుద్ధుడు గుణవంతుం, డరయఁగ నూనృతవచస్కుఁ డగు యతివర్యా!
 సురుచిరవిశాలవయసుడు, నిరతము భూతహితరతుండు నిక్కము సుమ్మి.

తే. దీర్ఘబాహుండు నిరుపమదివ్యరూప
 మునఁ జెలంగెడువాఁ, డిట్టి తనయుఁ గండ్రి
 కానువీడితుం డగుటచేఁ గైకహితముఁ
 జేయఁగాఁగోరి పట్టాభిషేకమపుడు. ౧౨

1242

1 ఘంజానా మానుషా భోగాః - అనిమూలము. మానుషా భోగాః - అనియు, అమా
 నుషా భోగాః - అనియు ఎదవిభాగము. తెనుగన “నే నమానుషభోగనివహంబు” అనుచో
 నేన, మానుష-అనియు, నేను అమానుష-అనియు విభజనము చేసినచో నాయర్థద్వయము లభించు
 వని గ్రహింపఁదగు. 2 భర్త అనుచో “భ” అను నక్షరముండి నొమ్మిదను సహస్రమారగము.
 మమభర్తా మహాతేజః - అనిమూలము.

- క. ఒనరింపఁడయ్యె; సుత్సవమునకై పితృసన్నిధానమునకుం దమివ
 చ్చివ నాభర్తను గైకయుఁ, గని సాహసమూని యిట్లుగా వచియించెన్.
- సీ. నీజనకుఁడు రాజు ధీమతః జెప్పఁగఁదగు పల్కుల వచియింపఁవలయు ననుచు
 నాకు నాజ్ఞాపించినాఁడు వానివచింతు విను రాఘవా ! రాజ్యమును నకంట
 కము దీనిభరతున ధీమతఃగ నీదగు నీవుమాత్రము దండకావనమునఁ
 బదునాలుగేండ్లు నివాసము సేయఁగా వలయును గావున ధీమతఃవెడలి
 తే. యడవి కరుగుము నీతండ్రి ధీమతఃనూప
 పాపముననుండి విడిపింపు ధీమతఃకుల
 వినినతోడనే యని పల్కెఁ, దనయుమేలుఁ
 గోరి కైకేయి యిటుపల్కఁ నారముఁడు. ౧౭౪ 1244
- 1క. అకుతోభయుండు దృఢనియ, మకలాపుండు నౌటచేత ధీమతఃనీతో న
 ట్లై కడంగి చేసెదను దృఢ యని యాపల్కురీతి ధీమతఃతెంచెన్. ౧౭౫
- చ. ఇతరుల కిచ్చుఁగాని గ్రహియింపఁడు సత్యమె పల్కుఁగాని సుం
 త తగనిపల్కు పల్కుండు నితాంతదృఢవ్రత మిద్ది బ్రాహ్మణ!
 వ్రతమును దీని మానఁ డెటువంటి శ్రమంబులు వచ్చినన్ దృఢ
 వ్రతుఁ డిఁక గాకయేమి? విను ధీమతఃనితమ్ముండు వీర్యశాలియా. ౧౭౬
- తే. సవతితల్లి కుమారుండు ధీమతః
 బగతురం గెల్పువాఁడు సవార్యబలుఁడు
 లక్ష్మణుం డనుపేరుగఁలాఁడు రాఘ
 వునకుఁ దాను సహాయుడై ధీమతఃచుండు. ౧౭౭ 1247
- చ. అనుపమధార్మికుం డగుచు ధీమతః సృష్టి సృష్టవ్రతమూని యున్న యా
 యనుజుండు లక్ష్మణుండు వని ధీమతఃను నన్నును గూడి రాఁగఁ దా
 ధనువును దాల్చి వచ్చె; సృష్టవ్రతములఁ దఱునందనుండు తా
 ననితము ధర్మతత్పరుండు ధీమతః విజితేంద్రియుడై చెలంగుచున్. ౧౭౮ 1248
- క. మునివేషమూనుచున్ జటలను దాలించి యనుజుడైన ధీమతః
 నును వెంటరాఁగ నీవనమునకున్ జనుదెంచె విప్రముఖ్యా! వినుమా. ౧౭౯
- క. ఈరీతి గైకపేతువు, గా రాజ్యభ్రష్టులమయి ధీమతః నిడుమలు చే
 కూరిన మువ్వరము మేము గ, భీరంబగు నీవనిం బ్రవేశించి తగన్. ౧౮౦ 1250
- 2క. చరియించుచున్నవారము, సరిలేని వ్రతావమొప్ప ధీమతః
 ధరణిదివిజా! ట్లఁగి, ధరణి నీవసింపు మిద్ది ధీమతః నివసింపన్. ౧౮౧ 1251
- ఆ. ఎన్యవస్తువులను ధీమతఃసన్నిహితఁ గొని
 నాప్రియుండు వే వసంబునుండి

వచ్చుజమ్ము [తెచ్చుఁ ♦ బండుల జంకల

నుడుములను వధించి ♦ యురుపలలము.] ౨౨౫

1252

క. నీ విక గోత్రాహ్వయముల, భూవిబుధా ! చెప్పు దాఁపఁబూనకుమా యి
ట్టిచనమున నొంటరిగా, నీవేల చరించుచుందు ♦ విపుషని పలికె. ౨౩౪

క. శ్రీరాముపత్ని జనకజ, యీరీతిగఁ బల్క రాక్షసేంద్రుఁడు మిగులఁ
భూరిబలుండగు రావణుఁ, డా రమణికి నుత్తరంబు ♦ సత్స్వగ్ముగా. ౨౪౫

తే. పలికె; నీతా! సురాసురుల ♦ పన్నగులును, సర్వలోకులు నెవనికి ♦ జంకువారొ
యట్టి రక్షిగణేశ్వరుండైన రావణాహ్వయుండను నేను బద్ధాయతామీ.

1 చ. కనకసమానదివ్యతను♦కాంతిని మీఱుచుఁ బట్టుపుట్ట మొ
య్యన ధరియించి యొప్పు నిను ♦ నన్నులమిన్నరొ! చూచినంత నా
వనితలయందు నిక్కముగ ♦ వాంఛయె కల్గకయున్న దేమియు
నినునిపు డిష్ట దేవతగ ♦ నేను దలంచుచు మోదమందుట. ౨౬౪

1256

తే. అచ్చటచ్చట నుండి నే ♦ నమరఁ బట్టి
తెచ్చిన వధూమణులకెల్లఁ ♦ దెఱవ యెవతె

మేటియో దానికిని నాకు ♦ మించు వేడ్క

నధిపురాలివిగమ్ము నీకగు శుభంబు. ౨౭౪

1257

చ. సరిదధిపాంతరస్థలిని ♦ త్కాధరమూర్ధమునందు లంకనాఁ
బరఁగు పురీలలామ మతిభాసురమై తనరాచుచుండు నా
పురమది దానిఁ జుట్టుకొని ♦ పొల్చును సాగర, మందు నన్ను నా
దరమునఁ గూడి నీవు ప్రమదావనరాజిని సర్వకాలము. ౨౯

1258

క. జనకజవిహరింపంగల, వసుదిన మటుచేయు దేని ♦ యంతట నీవీ
వనమున వసింప నొల్లవు; వినితారత్నంబ నాకు ♦ భార్యవై యైన. ౨౯౪

తే. ఎల్లయాభరణంబుల ♦ నింపుఁగుల్కు, నట్టి పరిచారికలు నీకు ♦ నైదువేల
మంది పరిచర్యచేయుచు ♦ నుండు రెప్పు, డనిన రావణుపల్కుల ♦ నాలకించి.

క. అనవద్యాంగియు జనకుని, తనయయు నగు సీత యపుడె ♦ దారుణకోపం
బునుగాంచి పల్కె నిట్లా, దనుజుని లెక్కింప కాత్మధైర్యస్ఫూర్తి. ౩౧౪

క. గురుగిరితీ సకంపుఁడు, హరిహాయనముఁ డభిరీతి ♦ నక్షోభ్యుండె

1 త్యాంతు కాంచనవర్ణాభాం దృష్ట్యా కాశేయవాసినిం, రతిం స్వకేషు దారేషు నాధిగచ్ఛా
మృనిందితే-అనిమూలము. మమ్మిదేవతాయా స్తవదర్శన సానందపూర్వోఽహం సర్వతో నిష్క
తోఽస్మి త్ర భానం. అని హ హాశ్వాసము. ఈ మధిప్రాయమ నిద్రమున సంక్షిప్తము. ఇదిము
దలు సీత నెత్తుకొనింపఁబడుచోవుదాఁకఁగల విశేషార్థములు తీరులవారియాశయుమలే యని తెలియఁ
దగు. 2 భాంగ్య భవనీ మే యుది-అనిమూలము. భియాకాంత్యా ఆగ్రాపూజ్యా భవనీతి సంబంధః-
అనితీర్పులు.

పరఁగెడు రాముఁడు నావతి, నిరత మనువ్రతనుగాఁగ • నేనుండుఁ జూచి,

1. వటభూమిరుహమట్లు • బంధుతతింగూడి సర్వజనులకును • సంతతాశ్ర
యిండుయి శుభలక్షిఁగోపేతుఁడై సత్యసంధుఁడై మఱి యదృష్టమున వెలసి
వఱలు రాముని కను•వ్రతనైనదానను; మఱి మహాబాహుఁడు•మహితవత్సుఁ
డతులితపంచాన•నాత్యంతగామియు సింహనిభుండు సృ•సింహుఁడు నగు
రామునికే నను•వ్రత నైనదానను; బూర్ణచంద్రాస్యంబు • పొలుపుమీఱ
తే, నిర్దితేంద్రియఁడయి కీర్తి • నెగడి మహిమ
వెలయ నున్నట్టి శ్రీరామ•విభునికేను
విను మనువ్రతనైన దా•నను దురాత్మ
యేల యీలాటిపల్కుల • నిచటఁ బలుక. 3౫౪ 1263

క. దనుజా! నీవన నక్కవు, నను నెవ్వధిపైన నఁ గనుఁగొనన్ సాధ్యముకా
ని నెలంత నాఁడుసింగం, బన నొప్పినదానిఁ గోర • నగునే తులువా. 3౬

క. ఖరకరుని ఛాయ పాయని, కరణిఁ బతిఁ బాయనట్టి•కాంతను నన్నున్
గరముల స్పృశింపనైనం, దరమగునే చాలు నింకఁ • దరలుము పురికే.

క. శ్రీరామునిప్రియసతి ననుఁ, గోరెదవే భాగ్యహీన! • త్తోడి యమపురిన్
జేరఁగలట్టి మనుష్యులు, భూరుహముల హటకమయ•ములఁ జూచుగతిన్. 3౭

క. ననుఁ గోరినవాడవు కను,కనె యింక సువర్ణతరులఁ • గనఁగలవు సుమీ;
విను మాఁకటఁ దూలుచు జవ,మున ఘూర్ణిలు సింహవక్త్ర•మునఁ దగుకోరల్.

తే. ఆతురంబుగఁ జెలరేఁగునట్టి సర్ప
వదనమున నున్నకోటలు • పట్టి పెఱుకఁ
గోరుచున్నాడ; వుత్తమత్తోడిధరము
మందరముఁ జే గ్రహింపఁగ • మదిఁ దలఁచితే. 3౮ 1268

చ. అలవియె గానియట్లె యివి • యన్నియు, నన్ను గ్రహించి నీపురిన్
జెలఁగెద నంటయున్; మఱియు • శీఘ్రమె చంపెడుకాలకూట మి
మ్ములఁగొని త్రాగి నీదుగృహముం గనఁగా సుఖిరీతిఁ బోవఁగాఁ
దలఁచెదవో దురాత్మ గురుదానవ యీయభిలాషమేలరా. 3౯ 1269

సీ. కంటిని నూదితోఁగఁడుఁబూన్కి దుడుచుకొన్నావునాల్కనుగత్తి•నాకుచున్న
వాడవు వచ్చువివత్తు నెఱుంగవు, రామునిపత్నిఁ గోరంగఁదగునె;
కఱకురాతిని గుత్తుకకుఁ గట్టుకొని సముద్రము దాటగా నీవు • తలఁచినావు
రవిచంద్రులను నే కఠిరంబున గ్రహియించి కొనిపోవఁగా మది • గోరినాడ
తే. వెట్టు లివ్వి యనాధ్యమో, • యట్టులె రఘు
వరునిపత్నిని నిరసింప • వచ్చుటనఁగ;

1 సీత భార్యశబ్దమునకుఁ బ్రాతితికాఁగ మె గ్రహించి యాగ్రహించి పల్కు ను. రామఁడు
తల్లి యనునర్థమున గ్రహించి యానందియ నమట యిట సారాంశము.

నదమలాచార యగు రాముఁనతి హరింపఁ

దలఁచుచుండుటఁ జూడఁగా ♦ ¹ననుజవత్స! ౪౨౪

1270

ఉ. జ్వాలలమించు ఘోరశిఖఁవస్త్రములో నిమిడించుకొంచుఁ బోఁ
జాలనె యన్నయట్టిదియు; ♦ సాధ్యముగాదు దురాశయా! కడున్
శ్రీలఁ జెలంగు రామునతిఁ ♦ జెందఁగ నెంతు వయోముఖంబుగాఁ
గ్రాలెడు శూలధారపయిఁ ♦ గాల్గిడిపోవఁ దలంచినట్లె నూ. ౪౪

1271

క. వనిసేంహజంబుకములకు, వననిధికిన్ జెలమ కల్లె ♦ వరమగు మద్యం
బునకు మఱి కడుగునీళ్లకుఁ, గన నెంతటి యంతరంబు ♦ కలదో దనుజా. ౪౪౪

ఆ. అంత తారతమ్య ♦ మారామునకు నీకుఁ, గలదు సీసమునకుఁ ♦ గనకమునకుఁ
జందనమునకల్లె ♦ జలపంకమున కేనుఁ, గునకు బిల్లికరయఁ ♦ దసరువాసి.

క. కలదంతతారతమ్యము, జలజాప్తకులుం డనంగఁ ♦ జను రామునకున్
గలుమాత్తుఁడవగు నీకున్; బలుమాట లిఁకేల నుప్తఁవర్తన! నీతోన్. ౪౬

సీ. వాయసంబునకును ♦ వై నతేయునకును నీరుకాకినీ మఁయూరమునకు
గ్రద్దకు హంసకుఁ ♦ గలభేద మెంతయో యంతభేదము నీకు ♦ నవనిపతికిఁ
గలదు; దేవేంద్రునిఁవలెనొప్పు మహిమచేవఱలు రాముఁడుధనుఁర్యాణములను
గరమునఁదాల్చి యుఁగ్రముగనుండుఁగనన్నునవహరించినను బిఁయ్యపుకకలము

ఆ. గా భ్రమించి యీఁగఁ ♦ కడఁగి వజ్రము మ్రొంగ

నదియు దానికుఱ్ఱే ♦ నఱుగనట్లు

నేను నీవశంబు ♦ గాను జావే నీకుఁ

గలుగఁజేయుదానఁ ♦ గలుషధివణ! ౪౮

1275

చ. అని పరిశుద్ధభావయగు ♦ నాజనకాత్మజ పల్కి భీతిచే
ననిలునిచేఁ గదల్చెఁబడినట్టి యరంటినిబోలి యెంతయుం
దనువువడంకఁ దోఁచనివిఁధంబున నుండెను ధీరయయ్య; న
ద్వనుజుఁడు మృత్యుతుల్యునుగు ♦ దర్పమునం బాలుపొందుఁ గావునన్. ౪౯౪

క. జనకజ భీతి వడంకెడు, నని యెఱిఁగి మహాభయంబు ♦ నామెకుఁ గల్గిం
పను బూని స్వకలమును బల,మును బేరు స్వకృత్యములనుఁబూనె వచింపన్.

నలువదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

—
౪౮ - వ సర్గము.

—❁❁ రావణుఁడు సీతకు నిజగూఢమును గనఁబఱచుట : సీత దూషించుట. ❁❁—

చ. జనకజ యిట్లు చెప్పఁగ నిశాచరుఁ డెంతయు నాగ్రహించి యొ
య్యన భృకుటిన్ లలాటమున ♦ నప్పు పొసంగఁగఁ గ్రూరవాక్కులన్

1 దనుజవత్స=ఇది రావణుని సీత లెక్కపెట్టలేదనుభావమును చెబుచున్న ప్రయోగింపఁబడినది.

విను వరవర్ణి నీ! యలకుఁ బేరునకుఁ సహజుండ నేను మా

జనసులు విశ్రవస్సతులు ♦ శౌర్యము మీఱెడునాకు నెంతయుఁ. ౧౫ 1278

తే. తలలు పది యొప్పు నాకు నఁ ♦ బిలుచువారు

రావణుండని నీకు భద్రమగుఁ గాక;

మృత్యువును గాంచి జనులెల్ల ♦ మిగుల భీతిఁ

బాటునట్లు ననుంగొంచి ♦ వడఁకుచుఁ గడు. ౨౫ 1279

క. సురగంధర్వపితౄచో, త్కరములు గరుడోరగులును ♦ గడుభయ మడరఁ

బరుగెత్తుచుండు; మున్నొక, తరుణంబున నాకు సనతిఁ తల్లి సుతునకుఁ. 3

ఆ. కారణాంతరమునఁ ♦ గల్గెను యుద్ధ ము, త్తఱిని గోపమడరఁ ♦ నఱిమినాఁడ

నతని; సంత భీతి ♦ నాకు బేరుం డార్తి, సకలభాగ్యములను ♦ సరగ వడలి. ౪౫

చ. తనపురమైన లంక, వనితామణిలో! విడనాడి వెండికొం

డను శివవాసమంచు నచటఁ భయమేమియు లేదటంచు న

పైనుగిరి నున్నవాఁడు; విను ♦ విశ్రుతలోచన! యిప్పు నేను దే

నిని దమి నెక్కి సేవ్చుమెయి ♦ నింగి సదా చరియించువాఁడనో. ౫౫ 1282

తే. కామగనునంబు శుభదంబు ♦ కమ్రతరము

నైన యాపుష్పకవిమాన ♦ మతని నేను

వీర్యమున గెల్చి పడసితి; ♦ విబుధు లింద్రుఁ

డాగ్రహముఁ బూనియున్న నాఁ యాననముల. ౬౫ 1288

చ. కనుఁగొని సంతనే భయము ♦ కాటియపెట్టఁగఁ బాటిపోదు; రో

జనకజ! నేవసించు టీతి ♦ శంకితుఁడై పవనుండు వీచు మె

ల్లన రవి తీవ్రరశ్మిలఁ జెలంగియు శీతకరంబులఁ నిగు

డ్చును భయమొంది నే నిలుచుచోటుల నేఁ జరియించుతావులఁ. ౮ 1284

సీ. తరువులు స్వీయపత్రంబులఁ గదలక యుండఁగాఁ జేసి తాఁరుండుఁ జప్పు

నదులు నిశ్చలజీవనములయి యుండును సగద్రంబునకుఁ బార ♦ సదృశమైన

యాత్రికూటాద్రిపై ♦ సతిభయంకరదనుజాళి పూర్ణంబయి ♦ యమరు లంక

యను శుభపట్టణం ♦ బమ రేశునకు నెట్లు లమరావతియొ యట్టులమరియుండు

తే. దానిచుట్టును దగ రజతమయమగుచుఁ

బాండురంబయి ప్రాకారఁవరము వెలయు

హర్ష్యముఖములు హేమమయంబు లగుచుఁ

దనరు వైడూర్యతోరణఁతతులు చెలఁగు. ౧౧ 1285

చ. కరులు హయంబులుఁ రథనికాయము నిండి చెలంగ నెప్పుడుఁ

ధరుణిరొ! వాద్యనాదములు ♦ తన్మయతం గనఁజేయుచుండ, నె

త్తరుణమువందుఁ బండు తరుఁతల్ల జముల్ పోలుపొందఁగా మనో
హరములు గాఁ గనందగిన యావపరాజఁ బురంబు భాసిల్లు. ౧౨ 1286

1క. నరవతివుత్రీ! నీవా, పురమున ననుఁ గూడి ముగము ధి పాదల వసింపం
గ రతిం బొందినచో మది, స్మరింపకుండుదువు మర్త్యమహిళామణుల. ౧౩

సీ. వరవర్ణినీ! నాదుఁపురమున నివసించి మత్తుచుర్నితదివ్యమనుజభోగ
ములఁ బొందుచుండి, కేవలమనుజాకృతి నొప్పు రామునిగతాఁయువును నతని
స్మరియింపకుండువే; మయు స్మరింతువే; దశరథభూపతి ఁ తనప్రియసుతు
భరతుని రాజ్యంబుఁ బాలింపఁగా నిల్పుకొని మందవీరులడై ఁ తనకు నగ్ర

ఆ. తనయుడైనరాము ధరణిఁ బాలింపంగఁ, దగఁడటంచు వనికెఁదానుబంపె;
భ్రష్టరాజ్యఁ డగుచుఁ బరిగతచేతనుఁ, డయిన రాముతోడ ఁ నగున దేమొ.

క. అతనిచరిత్రము శోచ్యం, బతనిం జేపట్టి యాచుఁతాక్షీ! శర్మం
బు తమిం బొందెదవేమో; దితితనయులకెల్ల నేఁ బఠిని లోకముల. ౧౬౪

క. స్మరబాణవీడితుఁడనై, పరికాంక్ష నేనె యిటకు ధిచచ్చితి లేమా
సురపతితుల్యుని నన్ను, నిరాకరింపంగఁదగదు ధి నీకు నిజముగ. ౧౭ 1290

తే. చరణవతితుఁ బురూరపు ధి త్కృపతీం ద్రుఁ
గాలఁదన్ని యూర్వశి వెనుకనె తదాత్త
చిత్తయై వానిఁబొందఁ గాంక్షించినట్లు
రామువలని భయంబున ధి రమణి నీవు. ౧౭౪ 1291

క. నను నిటఁ దిరస్కరించిన, వెనుకం బరితాపపడెదు ధి వెట్టినగుచుఁ బొ
మ్మనితిం గనముని చిత్తంబువఁ; ననీవీ నాదుపల్కుఁ ధి బొల్పుగ వినుమా. ౧౮

2క. అని వ్రేలికే నముం డతఁ, డనఁదగునే మురుజరావుఁ ధి డగురాముని నా
తనిఁ గనినను భాగ్యయుతుం, గని యరసి భజింపు మింకఁగనకాంగి! తమి.

చ. అనియిటు రావణుండు తమి ధి నాడినఁ గ్రోధవిఘ్నార్ణవేత్ర యై
జనకజ నిర్జనస్థలిని ధి కౌర్యఘనుండగు వాని దానవుం
గని పరుషోక్తులం బలికె ధి గర్వితచిత్త! ననుస్తభూతముల్
దనకు ననుస్మరింపఁదగు ధి దైవము నీశ్వరమిత్రు దిక్పతి. ౨౦౪ 1294

1 తత్ర త్వం వసతి నీతే రాజపుత్రి మయాసహ, నస్మర్యసి నారీణాం మానుషీణాం మన
స్విసీ, భుంజానా మానుషాక భోగాక దివ్యాంశ్వ నిరవర్ణిని, నస్మరిష్యసి రామస్య మానుషస్య గతా
యుషః-అనిమాలము. ఈశ్లోకములకు మహేశ్వరతీర్థులు వ్రాసిన విశేషార్థము లిటఁ బద్యద్వయ
మున సంక్షిప్తములని యెఱుంగవలయు 2 అంగుశ్యా నసమే రామో మనుయుద్ధేషు మానుష, తప
భాగ్యేన సంప్రాప్తం భజస్య నిరవర్ణిని-అనిమాలము. దీనికి మహేశ్వరతీర్థులవారు వ్రాసిన విశే
షార్థ మికందపద్యమున గర్భితమని గ్రహింపవలయు.

- ఆ. అన్నయనుచుఁ బల్కి ♦ యాతని కెట్లున, కార మీవు చేయఁగఁ దలఁచితి
వకట! దుష్టబుద్ధి ♦ వతికర్మశుఁడ వజి, తేంద్రియుఁడవు నై నఁయిట్టి నీవు. ౨౧౫
- క. దనుజుల కధిపతి వగుటక, దనుజా! నీదోషమున నె ♦ దానవులెల్ల
గనువారు మృత్యువును వేగ నిజంబిది; యచరనాథు ♦ కాంతను శచినిక.
- ఆ. అపహరించియైన ♦ ససువులతో నుండు, చచ్చుఁగాని రాముభార్య నన్ను
నపహరించిపట్టుటైన జీవితము ద,క, దు ప్రపంచమందుఁ ♦ గఱకుదనుజ!.
- చ. అనుపమరూపయై తనరు ♦ నాశచి నింక యొనర్చి వజ్రహ
స్తునివలనక మృతింగనక ♦ దూరము గాఁ జని చాలకాలముక
నునఁదగు నన్నుబోలు సతిమానిని పర యొనర్చి యానుధం
గొని తగఁ ద్రావియే బ్రదుకఁగోరుట నిష్ఫలమెన్న నీకీకక. ౨౪ 1298
- నలుబదియెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౯ - వ సర్గము.

అథా సీతాపహరణము. అథ-

- క. అతులసరాక్రమమునఁ దగు, దితిసుతనాయకుఁడు సీత ♦ తెంపునఁ బల్కె
మితిలేనికోపమున విని, సతిఁ గని కైఁ గరముఁ గొట్టి ♦ సంధనమొప్పు. ౧
- క. కనుఁగొనరానిభయంకర, తనువును ధరియించె; నంతఁ ♦ దా చురల మహి
తనయంగని పరుషముగా, ననియెక మైథిలి! మనంబు ♦ నశ్చిర మగుటక. ౧౫
- తే. వెట్టియె త్తినదాన వీ ♦ విపినమందు
నట్టులాటను నాదువీర్యమును శౌర్య
మును వచించిన యప్పుడు ♦ విననె లేద
టంచుఁ దోచుచు నున్న దోచంచలాక్షి!. ౨ 1301
- చ. స్థిరముగ నంబరంబున వసించి కరంబుల రెంటునే వనం
ధరఁ బయికెత్తఁజాలుదు నితాంతము సంద్రముఁ ద్రావివైతు సం
గరమున మృత్యుదేవతను ♦ గ్రక్కునఁ జంపుదుఁ దీవ్రసాయకో
త్కరమున నడ్డగింతు రవి ♦ త్రౌతల మెల్లను జించి చెండుదుక. 3౫ 1302
- క. వినుమా! యున్నతా! నే, ననఁగా నిచ్చానురూపముగు తనువు గ్రహిం
తును గామదుంశఁ జావ్హి, యనుచుఁపుండనైన *భర్తృనగుదుక నీకుక. ౪
- సీ. అని రావణుఁడు పల్కినంతనే యాతనికన్నులు భానునికరణి వెలిఁగి
యనలునివలె జావ్హి ♦ లటు నిటు వ్యాసించు బింగళనర్థంబు ♦ వెలయు తుదల
నుగ్రంబులయి క్రుధ ♦ నొగి నెట్టి బాతెను; నరవాహనునినహాదగుఁడురావ
ణానుగుఁ డప్పుడే ♦ యతిసౌమ్యమై యొప్పు భిక్షురూపంబును ♦ విడిచి కాలు

* ఇట భర్తమునవోట నంతటను భృత్యుఁడనియే మార్గమని తీర్థలు.

తే. నాకృతింబోలి భయకమై యట్టై దుర్ని
రీత్యనుగు నిజతనువు ధరించె; జిత్ర
శక్తిసంపన్నుడగు రాక్షసప్రభుండు
కోప మగ్గలమయి పయికొనఁగ నవుడు. ౬౪

1804

తే. భయదరక్రాతుఁడై తప్తభర్తృకుండ
లములు వెలుగొంద, నీలమేఘము కరణిని
వెలయు ఛాయయుఁ దనరంగఁ; దలలుపదియు
నొప్ప శిరచాపములు దాల్చి యొప్పె నెదుట. ౭౪

1805

చ. పెనుతనువొప్పు నాదనుజవీరుఁడు భిక్షుతఁబాసి నై జహా
తనువును దాల్చి కోపమునఁ దగ్గయు రక్తములై ననేత్రముల్
తనర ఘనాభ కాంతి తగ ధారుణమై యరుణంబునొచు నొ
ప్పిన వనసంబుఁ గట్టి కడుఁనింతఁగఁ దోఁచెడు సీతఁ గాంచుచున్. ౯౪ 1806

క. ఈతనువుఁ గాంచియైనను, సీత ననుం బలిసిగాఁగఁ దేపట్టునటం
చాతటి నిలుచుండి; మహాఖ్యాతిందగి యసితవాలుఁకాంతము లలరన్. ౧౦

క. ఖరకరురీతిం జూడం, దరంబు గాకుండి వస్త్రతల్పజ మమరన్
వరదివ్యాభరణంబుల, ధరించి యున్నట్టి భూసుతం గని పలికెన్. ౧౦౪ 1808

*సీ. లోకత్రయంబునఁ బ్రాకట యశమొప్పునట్లుగాఁ దగు భర్త సరయుడేని
సుశ్రోణీరో నీకు సుఖసంస్థితిం గూర్చునన్ను భర్త గ్రహింపు మెన్ని; నీకుఁ
జాలకాలమునకు శ్లాఘ్యుడౌ ప్రియఁడను గా నేను దొరకితిఁ గాన సంశ
యింపక యంగీకరింపు; కళ్యాణీరో యప్రియమే నొకయపుడుగాని
చేయను; మనుజుఁగాఁజేరించిన నీభావమింకమార్పఁగఁజనుఁహితమదియగుఁ;
“బండితమానిని సరమమూఢేనుయిభావప్రణీయతామ్ సరిమితాయు

* త్రిపు లోకము విఖ్యాతిం యది భర్తా మిచ్చునీ, మా మాత్రయసారాలోపే తవాహం
సద్భక్తపతిః. మాం దక్ష చిరాయత్వ మహం శ్లాఘ్యః ప్రియ స్రు, నైవదాహం క్వచి ద్భద్రై
కరిష్యే తవ విప్రియం. త్యజ్యతాం మామషే భావో మయి భావః ప్రణీయతామ్, రాజ్యాచ్చుళిత
మసిద్ధార్థమ్ రామం సరమితాయుమ్. క్షర్ణజై రమరక్తాసి మాధే పండితిమానిని, యప్రియావచనా
ద్దాజ్యం విహాను ససుహృజ్ఞనమ్. అస్తి వ్యాకానదరితే వనే వసతి దుర్మతిః-అనిమూలము. ఈశ్లోక
ములకు మహేశ్వరభీరులు వ్రాసిన విశేషార్థము పచ్చనల్లు సాతీతికార్థముతోఁ గలిపిచెప్ప వీలు
కానేకారు. వీరినః మాధే పండితిమానిని=ఇవి సీతనుగుఁజించిన సంబోధనపదములు. వీనిని సప్తమ్యం
తములుగా “మాధేపండితిమానిని మయి” యని యన్వయించిరి. అసిద్ధార్థమ్. అశ్వాసౌ సిద్ధార్థశ్చ-
అని సమాసమును జెప్పి విష్ణుపరముగా నన్వయించిరి. కాబట్టి యిట్టితావుల రెండర్థములు గలుగు
నట్లు పద్యము చెప్పట నాపటిపందమతికే శక్యము గాకపోయినది. కాబట్టి యనుకరణముగా
నాపదముల నల్లేయించి పద్యముల్లట సరగమని తోచినందున నట్లే కావించితి. పాతకు లీయవజ్ఞ
తను మన్నింతురుగాక.

మం రాజ్యవిచ్యుతం ♦ త్కౌపాలకకుమారకం త మసిద్ధార్థకం రఘుప్ర
వీరంతు కైర్గుణై ♦ శ్చారుతరం త్వసురక్తాసి” యనునాదుఃరమ్యభావ
తే. మాత్మ నెఱుఁగుము దుర్గతి ♦ యతఁడు కాన
వనితపల్కును బట్టియె ♦ వసుమతిని, ను
హృజ్జనుల విడి వ్యాళసంవృతవనంబు
నందు నివసించియున్నవాఁ ♦ డట్టివాని. ౧౫

1309

తే. రామునిఁ జూచుచు నీవు ♦ రమ్యగాత్రి
సంతనము నొందుచున్నావు ♦ వింతయనుచు
సర్థగాంభీర్యములగు వాఁక్యములు పల్కి;

¹ ప్రియములాడి ప్రియార్థయకా ♦ వెలది నామె. ౧౫౪

1310

* క. దనుజుండు సుదుష్టాత్ముఁడు, కనుక నె యీలాటి భావఃగర్భోక్తుల నె
మ్మినిఁబల్కి యంతఁ గామంబున మోహితుఁడగుచు జేరఁబోయి తెగువచేఁ.

* తే. అంబరంబున బుధుఁ డొగి ♦ హాయిఁ దిరుగు

నట్టి రోహిణిఁ దనతండ్రి ♦ యనుఁగుఁబత్నిఁ

బట్టునట్లుగ నీతఁ దాఁ ♦ బట్టుకొనియె

దనదుమరణంబుఁ దాఁ దెచ్చు కొనఁగఁ దలఁచి. ౧౫౫

1312

సీ. తనకుఁగల్గిన శాపమును దలంచి యతండు జనకజడేహంబు ♦ తనకుఁ దగుల
కుండ వాసుకరంబునొయ్యనఁ జూచి యాపద్భాషివేండుకల్ ♦ పట్టుకొనియె
దక్షిణకరమునఁ ♦ దగినట్టు లూరువుల్ పట్టుకొనియె; నంతఁ ♦ బర్వతంబు
వలెనీక్కి మృత్యువు ♦ భంగిభీకరుఁడయి భయకడంఁపులు మహా ♦ బాహువులును

తే. వెలయనొప్పిన దనుజుండు ♦ లలనఁ బట్టు

కొనుచు నుండుటఁ గన్గొని ♦ వనదివిజులు

భయమునఁ గలంగి వేగమ ♦ పాతిపోయి;

రంత మాయాసుయంబు దివ్యంబునగుచు. ౧౫౬

1313

క. ఖరయుక్తమగుచు భీకర, ఖరనిన్వనమగుచుఁ దప్తకనకాంగంబై
పరఁగుచు రావణస్వందన, మరుదుగఁ గన్నడియెఁ బూర్వోమట గుప్తమదా.

చ. దనుజుండు భీకరధ్వనిని ♦ దారుణవాక్యములఁ నతీమణిఁ

గని బెడరించుచుఁ గరుణఁ ♦ గాంచక యూరువు లట్టెపట్టి న్వం

¹ ప్రియార్థాం ప్రియవాదినీమ్-అనిమాలము. ప్రియములాడి ప్రియార్థయనగు నీతనని
అర్థము. ² అభీగమ్య సుదుష్టాత్మా-అనిమాలము. ³ బుధః భే రోహిణీమిష-అనిమాలము. బుధ
స్వప్నవారతరం యథాపూజార్థం గృహ్లాతి తథా రావణోపి సీతాం జగ్రాహ. అని మహేశ్వరతీర్థులు.
ఈయర్థమును సూచించుటకై తనతండ్రియనుఁగుఁబత్ని యని తేనుఁగున ననువదింపఁబడియె నని
యెఱుంగునది.

దనమును నెక్కఁజేసె; పనితామణి యంతట ధర్మనిష్ఠఁ గీ
ర్తిని గని యుండియుఁ దనుజధీరుఁడు తఱ బలిమిఁ గ్రహింపఁగఁ. ౨౧

క. పనమున దూరంబుగఁ దన, పనికై పోయిన మహాత్ముఁ డబలశాలిని రా
మునిగూర్చి చాలవిలపించెను రామా! యంచు నడలు డచిత్తముతోడఁ.

సీ. కామార్తుఁడైన యాత్మవ్యాదనాథుండు తనపైనిప్రేమ సుంతయును లేక
తనతోడ రానొల్లక నితాంతము రథంబుపైఁ బొరలొడుచు డఫణివిభునుత
వలెనున్న జానకి లలిఁ దొడలంబట్టుకొని యెత్తుకొని రథముననె పదిల
ముగనుంచియాశ కామున కుద్గమించెను; దనుజేంద్రుఁడెబ్బంగిఁ దననువోయి
తే. మునను దొంగిలినానిపోవ డవనిత బ్రాంత

చిత్తయై యాతురతనొంది డమత్తుగొన్న
యట్లు దుఃఖంబు మీఱ నిట్లనుచు నేడ్చె;
నక్కటా! దీర్ఘ బాహూ! మహాత్మా! రమ్మ. ౨౩౫

1317

క. గురుచిత్త సుప్రసాదక! వరగుణ! సౌమిత్రి! దనుజవధమున నీభీ
కరదనుజుఁడు క్రుద్ధుండై, యరణ్యమున నొంటి నున్న డయబలము నన్నుఁ.

తే. ఇప్పుడే దొంగిలించి యి డట్లేగుసనుచు
నీకుఁ దెలియదె; రాఘవా! డనీవు ధర్మ
మునకుఁగఱ బ్రాణసుఖముల డధనము విడుచు
నట్టివాఁడవుగద! యిప్పు డిట్టిచోట. ౨౪

1319

క. దనుజుఁ డధర్మంబున ననుఁ, గొనిపోవుచు నుండఁగఁ గనుఁగొనకున్నావే;
యనఁ! పరంతప! దుర్జను,లను శిక్షించుటయె నీవిలాసమ్ముగదా. ౨౬ 1320

ఆ. ఇట్టివాఁడవయ్యు డనీలాటిపాపిని, రావణాసురునిని డరామ నీవు
శిక్షిసేయవేమి? చెప్పుమా హేతువు?, నాను! శిక్షయెట్లు డలవుడె కలుగు.

సీ. ఓరిదుర్మార్గుఁడా! యీరీతిఁ బాపంబు నొనరించినట్లైన డనురుతరమగు
నిట్టికర్మమునకు డనెట్లన ఫలము తోడనె కల్గ వరయఁ బైరును ఫలింప
దప్పుడే తగు సమయము వచ్చిననె పరివర్తమా నస్య ముబ్బంగి నిదియుఁ
బరివర్తమగుటకుఁ డదరుణము హేతువా నదియె చేకూరిన డనదియుఁ బండు;

ఆ. నట్టి కర్మకర్త డవగుదీవు కాలోప, హతమనీషుఁడవయి డయఘము నిట్టి
దానిఁజేసితి విటు డకానఁ బ్రాణాంతక,రమగు గొప్ప వ్యసన డమమరు నీకు.

చ. అరయఁగ ధర్మకాముఁడు మహాత్మర కీర్తియుతుండు రాముఁడొ
ధరఁ దగునట్టివాని పనితామణి నొ నను బల్కిబట్టి కా
వరమున వీడు దోడుకొని డబాహుబలంబున నేగుచున్నవాఁ
డురుగతి నింక బంధుతతి డనొప్పెడు కైకయు వాంఛితంబు లె
ల్ల రమణఁ దీరఁగా మది విలాసముఁ గాంచెడుఁగాక యక్కటా. ౨౪౫ 1329

సీ. ఈజనస్థానమం ♦ దెసఁగు వేడుకమీఱఁ గునుమయతంబుగఁ ♦ గొమరుమీఱు
కర్ణి కారములార! ♦ కడుదీననై మిమ్ముఁ బిలిచి ప్రార్థించెద ♦ ఖలుఁడు రావ
ణాఖ్యుఁడు జానకీ ♦ నవహరించుకొనిపోయెడునని చెప్పుఁడి ♦ యిపుడె రాఘ
వునకు; నెత్తావిప్రాపులమీఱి శిఖరముల్ వఱల నొప్పెడు ప్రస్తావణమహీధ్ర

తే. వర్యమా! నీకు మ్రొక్కెద ♦ బలిమి నీత
ఘోరదనుజుఁడు తనవెంటఁ ♦ గొనుచుఁ బోవు
చున్నవాఁడని రామున ♦ కున్నరీతిఁ
బల్కుమా శీఘ్రమే మఱువకయె నీవు 3౧౫

1824

క. కారండవములు హంసలు, చేరి తమిం గూయుచుండఁ ♦ జెలఁగెడు నీకుఁ
గోరిక గాతమి! వందన, వార మ్మొనరించుదాన ♦ భక్తిఁ దలిర్పఁ. 3౨ 1825

క. రామునితో గోదావరి! నీమానిని రావణుండు ♦ నింగిని బలిమిఁ
దా మీఱిగొనుచుఁ బోయెను, రామా! కాపాడుమనుచుఁ రయమునఁ జెపుమా.

క. పలువిధములైన వృక్షంబులఁదగు నీవనిని గల విఖంభులారా! యి
మ్ముల మ్రొక్కెద నవహృతనై, కలఁగుచుఁ జనుచున్నదానఁ ♦ గదయీవా ర్తఁ.

క. కరుణమెయి నాభ రక్తుఁ, ద్వీరఁగాఁ జెప్పుదురుగాక; ♦ వనినిండుఁ దగం
జరియించు మృగపత్రత్రిని, కరజంతువుల మఱుఁగునిటఁ ♦ గడఁకంజొత్తుఁ.

క. పెనిమిటి కెంతయుఁ బ్రియురాలను బ్రాణాధికను నగుచు ♦ లలినొప్పియు నీ
దనుజునిచేఁ జిక్కితి ననుఁ, గొనిపోవుచు నున్నవాఁడు ♦ క్రూరుం డగుచుఁ.

ఆ. ఇట్టి నన్నఁగూర్చి ♦ “యెంతయు వివశయై, జనకతనయ క్రూరఁదనుజుచేత
నపహరింపఁబడియె” నని చెప్పుఁడి మీర,లిపుడె రాముకడకు ♦ నేగి కాంచి.

తే. అప్పుహాబాహుఁ డతులితాఁయతబలుండు
నాదువృత్తాంతముఁ విన్నమీఁద నతఁడు
స్వర్గమున నున్న సంతకాపహృతనై నఁ
దెచ్చుకొను నన్ను విక్రమ ♦ మచ్చుపడఁగ. 3౧౫

1831

చ. అని యెలుఁగెత్తి యేడ్చి జనకాత్మజయుం గరుణంబుగాఁ గడుఁ
వినఁదగుమాటలం బలికి ♦ విస్తృతిదుఃఖముతోడఁ బోవుచుఁ
గనుఁగొనె నాయతాక్షి యొకఁగ్రద్దను వృక్షమునందు నొక్కెడఁ; ♦
దనుజునిచేతఁ జిక్కుపడి ♦ తామరసాక్షియు దానిఁ జూచుచుఁ. 3౮ 1832

తే. భయముపైకొన వెతచేతఁ ♦ బలుకులెల్ల
వింతగాఁ దోఁప నో యని ♦ పేరుకొనుచు
నార్యవర్యా! జటాయువా! ♦ యాదరమునఁ
గాంచుమా నన్ను శ్రీరాముఁకాంత నిచట, 3౯

1833

సీ. ఈసాపకర్తుడు ♦ హీనవంశ్యుడు వీడు కనుగొనినంతనె ♦ కరుణపుట్టు
నట్టి నన్నును బట్టి ♦ బట్టి కొంపోయెడు దిక్కులేనట్టి యతివను బోలె;
సత్వవంతుడు జయశాలి క్రూరుండును సాయుధహస్తాఘ్నః ♦ డల్బబుద్ధి
యీనిశాచరుడగు ♦ నీతనివారింప నీకు శక్యముగాదు ♦ నీవు పోయి;

ఆ. యనురుఁ డితఁడు నన్ను ♦ నశవారింపినవార్త
నున్న దున్నయట్టు ♦ బొగినిచాను
లక్ష్మణులకు వేసఁలయుఁ జెప్పఁగా నుంత
యైన విడువకుండ ♦ నార్యవర్య. ౪౧౫

1334

నలుబదితొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౦ - వ సర్గము.

— ❧ — జటాయువు రాణినినకు హితోపదేశము చేయుట. ❧ —

చ. ఉరుతరవృక్షశాఖపయి ♦ నొక్కఁడె యించుక నిద్రపోవుచుం
డి రమణి తన్నుఁ బేర్కొనఁగ ♦ నింగిని నుండిన మాటించు న
త్వరముగ మేలుకాంచి రఘుఁనర్యునిపత్ని విలాపవాక్యముల్
వరుసఁగ నాలకించి సురఁవైరిని వే గని యంత జానకీ. ౧

1335

చ. కనుగొని యాజటాయువు ముఖం బతితీక్ష్ణముగాఁ జెలంగఁగా
ఘనగిరికూటతుల్యుడు ♦ కాయము పొంగఁగఁ బక్షినాథుఁ డా
య్యనఁ దరుశాఖనుండియె మహా శ్రరభ క్తిరమావిలాసుఁడై
యనుపమమంగళోక్తులను ♦ నాదనుజోత్తముతోడ నిల్లను. ౨

1336

మ. దనుజాధీశపురాధార్మ్యముఁ నత్యంతంబు నాసక్తి యొ
ప్పినవాఁడ౯ మఱి సత్యసంశ్రయుఁడ నా ♦ పేరో జగంబందు నొ
ప్పును జువ్వి వినుమీ జటాయువని పెంపుం జేవయుం గల్గువాఁ
డను గృధ్రేశుఁడ నాదున్యాయుగుమాట౯ నుంత యాలింపుమా. 3

సీ. సర్వలోకముఁ కీశ్వరుండు నిర్జరనాథ వరుణులతో సరివచ్చువాఁడు
సకలలోకహితుండు ♦ సత్యయతుండును దశరథభూపాల ♦ తనయుఁ డగును
రాముండు; వినవయ్య ♦ రాక్షసరాజ! నీ వశవారింపఁ దలంచినట్టి యీమె
యాసర్వలోకేశుఁననుఁగుబత్నియె యగు సతులయశస్సున్పర్తివలరుఁ జమ్ము

తే. నీత యననొప్పు; దనుజేంద్ర! ♦ ఖ్యాతధర్మ
ముననె వర్తించు నీవంటి ♦ ఘనుఁడు రాజు
పరులదారల స్పృశియింప ♦ వచ్చునెట్లు!
మఱియు భూపతి నరపతి ♦ మానిసులను ౬

1338

క. పనిఁబూని కావనలయును, మనుజేశుఁడె రాముఁ డన్న ♦ మతి గల్గినచో

విను పరునిభార్యఁ దాఁకుట, యనువగునే దానిఁజేయ ♦ నది నీచమ యా.

ఆ. అట్టిసీచబుద్ధి ♦ నస్వలఁ ద్రోయుము, పండితుండు తనను ♦ బరులు నిండ
చేయునట్టిపనులఁ ♦ జేయఁడు మంతయుఁ, దనదుపత్ని నొరుండు ♦ తాఁకకుండ.

క. తా నెట్లు కావఁదగునో, పూని పరాంగసలఁ గావఁ ♦ బూనందగు న
ట్లే; నీవును బాలన్యుని, నూనుండవు బాహుశౌర్యశోభితుఁడవు నూ. 24

ఆ. శిష్టులైనయట్టి ♦ క్షీతిపతుల్ శాస్త్రము

లందుఁ జెప్పఁబడని ♦ యట్టి ధర్మ

మును నధర్మము మఱి ♦ మును గామమును వీనిఁ

గోర రెంతమాత్ర ♦ మారయంగ. ౨౫

1842

1 నీ. ఇతరులయందిది ♦ యెట్టులున్నను నినుబోటి రాజుల కిది ♦ బుద్ధిఁ దలఁచ
ననుచితంబే యగు ♦ నవనీపతియె ధర్మకాచుప్రవర్తకుఁడౌ మహిఁ దగ
నర్థంబులకు నిధి ♦ యగు; ధర్మమునకును శుభపాపములకును ♦ త్కోణివిభుఁడ
యాధారమగు నవి ♦ యాతనిచలననే వర్తించుచుండు నన్వనుమతీంద్రుఁ

తే. గనుచునే ధర్మముఖముల ♦ జనులు తిరుగు

వారు, నరపతియో తన్నుఁ ♦ బట్టి కాక

పోయినను బోకమును బట్టి ♦ యే యయినను

బాపమును మాని ధర్మముఁ ♦ బడయవలయు. ౨౬

1843

క. దనుజేంద్ర! విషయలోలతఁ, గని యథుమె స్వభావముగఁ దగఁగం బొల్చిననీ
కును దుష్కృతికి విమానము, ననువుపడనియట్లు భాగ్య ♦ మర్హం బెటులా.

క. జనిసుండి యెస్వభావ మె,వనికీ వచ్చునొ మనోజ్ఞ ♦ వాక్యంబుల దా
నినిఁ బోగొట్టుట కేరీ,తిని శక్యముగాదు దనుజ ♦ తెల్లమిదియె నూ. ౧౧

తే. నదుపదేశము దుర్గతి ♦ స్వాంతమందుఁ

జాలకాలము నివసింపఁజాల దరయ;

శత్రుభార్యావహరణ మన్మత్స్వభావ

మనుచుఁ బల్కుదువేని యశ్చైవ వినుము. ౧౧౫

1846

చ. అతిబలశాలి ధర్మనుతి ♦ యారఘవీరుఁడు నీదురాజ్యనం

తతికినిగాని నీనగరతల్లజమై తగు లంకకేని దు

ర్గతి! యపరాధమేమి యణుమాత్రము చేయఁడు గాదె శత్రువే

యితఁడనరాని రామునకు ♦ నిట్లనకార మిదేల చేయఁగన్. ౧౨౫

1847

సీ. ఖరవధమే నాకుఁ ♦ గావించినట్టి యశకృతి యందువయేమొ ♦ వనమునందు
మును శూర్పణఖహేతువున జనస్థానమునం దతిస్పృత్తుఁడై ♦ యాఖరుండు;

1 రాజధర్మశ్చ కామశ్చ ద్రవ్యాణాం వోత్తిహే నిధిః, ధర్మశ్చుధం వా పాపం వా రాజ
మూలం ప్రవర్తతే - అనిపూలము. దీనియర్థమే యిట వివృతము. 2 విమానమివ దుష్కృతిః-అని
మూలము.

రాము మార్కొని సంకారమున నక్షిప్తకర్మనిచేత మడిసె రాముని యకృత్య
మిందేమి యున్నదో యెఱిగింపుమా తత్త్వముగలోకనాథుడై తగినరాము
ఆ. పత్నిఁ బల్కిఁబట్టి ధరుగెత్తుచున్నావె; విడువు మిపుడె జనకభిభునితనయ
నశనివృత్తుఁ జంపిఁనట్లతఁడు నిను దృగుగ్రహమ్మిఁ గాల్చి కుండుఁగాక.

క. ఘనవిషఫణివస్త్రాంతం, బునఁ గట్టుకొనియును దానిపోలికను గనుం
గొన కున్నావే; కంతం, బునఁ జరిగిన యమునిపాశముం గనవు గదా. ౧౬౪

సీ ఎంతభారము మోయనేమియుఁ బీడలు కలుగవో మోయంగవలయునంతె
యానుయంబును బుట్టునట్లు చేయక యేది జీర్ణించునదియె భుజింపఁదగిన
యన్నమా; దేనిఁ జేయంగఁ గీర్తియుఁగాని ధర్మముగాని నుంతయును గల్గ
దో దేహమునకును ఖేదముమాత్రము గల్గునో యెవ్వఁడా కార్యమూని
చేయును? మూఁగుడే చేయును దానిని; దానవా! నేఁ బుట్టి తండ్రితాత

తే. లెల్ల నేలుచు వచ్చిన యీయనూన
గృధ్రరాజ్యముఁ గ్రమముగా నేలుచుండి
షష్ఠివర్ష సహస్రముల్ జరగె నింత
దనుక; నాయుధములు లేవు వినుము నాకు. ౧౬౫

18౯0

క. జరయను నానుయమొందిన, దరయఁగ నాయందుఁ బ్రాయమలరెడు నీకుఁ
శరణాపాదులు బహువిధ, పరికరములు దాల్చియున్నవాడవు దనుజా. ౨౦

తే. కవచధారివి స్యందనకలితుడవు ని
జంబుగా నిట్టులైన నీజనకతనయఁ
జేసొనుచు డైవముగ లంకఁ జేరఁజాల
విపుడు నినుఁ బోవనీయ నే నిచటినుండి. ౨౦౪

1852

సీ. వేదవిదుంజైన విద్వాంసుఁ డొక్కఁడు చక్కగఁగొన న్యాయశాస్త్రసిద్ధ
ములయిన యనుమానముఖములచేతను జలనమొందింప నశకక్యమైన
ప్రామాణ్యము గలిగి వఱులు వేదశ్రుతిఁ బ్రతిపక్షీ కన్యసారముగ నర్థ
మొనరించి గ్రహియింపఁగ నశకక్యమైనట్లు నేను జూచుచు నుండఁగానె నీవు

తే. భూమిపుత్రిక బలవంతముగ గ్రహించి
చనఁగ శక్యముగాదు; రాక్షసవరేణ్య!
కడఁగి యుద్ధముచేయు శూరుండవె యైన
నట్లు లేకున్న గొంతసే పాఁగు మిచట. ౨౨

1358

క. సీతాపతి యరుదెంచును, నాతనిచే మున్ను ఖరుఁడు హతుడైనట్లు నీ
వీతటి ధరను బఱుండుదు; వోతులువా! యెవఁడు మున్ను యుద్ధమునందుక.

క. దనుజుల దైత్యుల వధియిం, చెనొ వల్కలధారి యతఁడే శీఘ్రముగా ని
న్ననిమొనబలియిచ్చుఁ జూచి; మనుజేంద్రులఁ బిల్వమనుచు మాఱుపలికెదో.

సీ. పాటిపోయెదవేమి ♦ పరమనీచాత్తుడా! రాజకుమారులు ♦ రాఘవు లివు
డివ్వని బహుదూర ♦ మేగి యున్నారు నేనేమి చేయంగల ♦ నింకమీఁద
నచటికిం బోయి యాయన్నదమ్ములఁ దోడుకొని వేగ రాజులదనుజ! నీవు
వారిధయంబునఁ ♦ బాటుదు వింతలో సంశయమే లేదు ♦ జనకజఁ గొని
ఆ. పోవు నిన్ను నేనుఁ ♦ బోనిత్తునే; ప్రాణముల ధరించి నేను ♦ నిలఁ జరింప
లలితకమలపత్రములఁబోలు కన్నులఁ, దనరు రామునిప్రియ ♦ వనిత నీవు. ౨౫

క. పరమశుభాకృతి మీఁతెడు, తగుణిరత్నము గ్రహించి ♦ తరలంగలవే
నురవైరి! యేమిచేయం, దరమా నీనుచుఁ బల్కుఁ ♦ దలఁచెదవేమో. ౨౫

ఉ. జీవితమైన నిచ్చి వనశీనుఁ జెలంగెడు రామమూర్తికి
బావనచిత్తుడై మనుజుపాలకుడై యగు రాముతండ్రికి
జేవఁ దలిర్పఁగాఁ బ్రియము ♦ సేయఁ గగుఁ గడుఁ బాపచిత్తుడా
రావణ! నిల్పు, నిల్పు, చనరాదు సుహూర్తము చూడు నన్ననిక. ౨౬

తే. సంగరాతిభ్య మొనఁగెద ♦ శక్తికొనిది
బండు వృంతమునుండి యెప్పుగిదిఁ గూల్చు
రట్లు నిన్నేను బడఁద్రోతు ♦ నవని నీర
భోత్తమమునుండి బలిమిమై ♦ నుగ్రశక్తి. ౨౭

1359

ఏబదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౧ - వ సర్గము.

—*— జటాయువు రావణునితోఁ బోరి సేలఁ గూలుట. —*—

క. అనియిట్లు జటాయువు చెప్పిన న్యాయోక్తులను నెల్ల ♦ విసఁగానే య
ద్దనుజుని యిరువదికన్నులు, ధనంజయునిరీతి వెలిఁగెఁ ♦ దగఁ గోపమునక. ౧

క. దనుజేంద్రుఁడు కోపంబునఁ, గను లగుణంబులుగ నొప్పుఁగాఁ దప్తంబొ
కనకంబునఁ దగు పోగులు, తనరక దద్యాకృతములకుఁ ♦ దాళఁగ లేమి. ౨

తే. ఉరవడించెను బక్షింద్రు, ♦ నొకటఁ జంపఁ;
జండువాతోద్ధతాంబుదసంఘములొగి
నంబరమున నొండొంటితో ♦ నార్భటించి
తాఁకునట్లుగ వారలిద్దఱును బూన్కి. ౩

1362

తే. ¹ఆయరణ్యానియందు నత్యంతభీక
రార్భటుల మారుకొని పోరి ♦ రతితుములము
గాఁగ; నప్పక్షి రాజరాక్షసులు యుగ్గ
పక్షసహితంబులగు మాల్యవద్ధరులొగి. 3

1363

క. ఇతరేతరంబు పోరెడు, గతి యుద్ధముసేసి; రంత ♦ గాఢబలుండ్లై
దితితనయరాజు భయదా, కృతి మించుచు వాడిమొదల ♦ నెనఁగు శరములన్.

సీ. వైచే గృధ్రేశుని ♦ వై నవి నాశమాత్రంబులై పరఁగె నంతటను మీటి
యినుపబాణంబుల ♦ నేసె నంతటఁ బోక నంకుశాగ్రశరాళి ♦ నమితవర్ష
మట్లు ప్రయోగించె; ♦ నాగృధ్రరాజును రావణప్రహితశశరసముదయము
సరకుసేయక తాను ♦ సంగరమ్మున సహించెను; బలశాలి పక్షిప్రభుండు

తే. వానిదేహంబునంతయు ♦ వాడి నఖర
ములను దగుకాళ్లతో గీటి ♦ వెలయుఁజేసె
వ్రణములను; దరువాత రావణుండు క్రుద్ధుఁ
డై పసుంజంపుకాంక్షచే ♦ నాగృధ్రునిచ. ౭

1865

క. కాలుని దండాకృతిచే, గ్రాలుచు ఘోరంబునైన ♦ కాండదశకర్మున్
లీలం గైకొని వీర్యము, చాలఁగ నొప్పుంగ నారి ♦ సారించి వెనన్. ౮

1866

తే. కర్ణములదాఁక లాగి భీకరము లొచుఁ
జక్కఁగా గుటి దాఁకంగఁ ♦ జనెడువాని
వైచి యాతని భేదించె ♦ బక్షిరాజు
వానిబాధ సహించి రావణురథమున. ౯

1867

క. జనకజను బాష్పలోచనఁ, గని దనుజున్ మరలఁ దాఁకి; ♦ కాండయుతధను
స్సను ముక్తామణిభూషితమును విటచెను గాల్గఁ దేజము పొదలుచుండన్.

క. కని రావణుండు కోపంబున దేహము మఱచి చాపమును వేటొకదా
నిని గొని నూలుగ వేలుగ, ఘనశరములఁ గురిసెఁ బక్షి ♦ కాంతునిమీఁదన్.

చ. అనిమొన రావణాసురుని ♦ యమ్ములు తన్నొగి జట్టుముట్ట వా
నినడుచు గూటిలోఁ దనరు ♦ నీడజముంబలె నాజటాయువ్
పైను; గురుతేజుడొ పతగవిరుడు తోడనె తచ్చరాళిఁ బ
క్షినియతశక్తిఁ దూల్చి పెనుగాళ్లను ద్రుంచెఁ దదుగ్రచాపమున్. ౧౪

చ. అనుపమవీర్యుడై తనరు ♦ నండజవల్లభుఁ డంతఁబోక యు
ద్దనుజుని యుజ్జ్వలత్కవచత్వల్లజమున్ జ్వలనాధమున్ బలం
బునఁ దనతెక్కలం జదిపి ♦ భూస్థలిపైఁ బడఁ జమ్మివైచె; నిం
కను బలవంతుడై రణముఖంబున నాతఁడు మచ్చరంబునన్. ౧౫

1871

తే. కనకకవచంబు లొప్పుంగఁ ♦ గన్రుములయి
తగి పిశాచాననంబులు ♦ సొగసుగులుక
వేగవంతములయి గడు ♦ వింతదోషఁ

గనఁబడెడువాని ఖరముల ♦ నెనసి చంపె. ౧౬

1872

క. అరుదగు నొగతో వెలయుచు, వరమై కానుగతినొప్పి ♦ వహ్నిసమరుచిం

బరఁగి మణిహేమచక్రోత్కరమయి తగు తన్వహారఁభంబును ద్రుంచెఁ. ౧౭
 సీ. పున్నమచంద్రునిఁ ♦ జోలినయట్టి శ్వేతచ్ఛత్రమును గాంతిఁ ♦ దనరు చాను
 రముల వానింబట్టుఁరాక్షసులను దుండమున వేగ ధరఁ గూల్చె; ఘనబలుండు
 శ్రీమంతుఁడునగు పక్షిస్వామి మరల నాతుండంబుచేతనే ♦ తొందరపడి
 రాక్షసేశ్వరుని సాఁరధిశిరంబును గూల్చె; నంత హతస్యందఁనాశ్వచాప
 సారథియై నిర్జఁరారియు జనకజఁ దా నెత్తుకొని నేలఁపైని దుమికె;

తే. భగ్నవాహనుడై యిట్లు ♦ పంక్తికంఠఁ
 డిలను బడుటను భూతంబులెల్లఁ గాంచి
 మేలుమేలని పక్షింద్రుఁ ♦ జాలఁబొగడి
 యాత్మలం బూజనల్ప నఁయ్యవనరమున. ౨౧

1374

క. జరచే నలసిన పక్షి, శ్వరు రావణుఁ డంతఁ గాంచి ♦ సంతనపడి తా
 మరలఁ జానకీగొని యం, బరమున కపు డుద్గమించెఁ ♦ బక్షింద్రుండుఁ. ౨౨

క. ఘనతేజంబునఁ బొల్పెడు, తను జీరికీగొనక నమృదంబున నీతం
 గొనిపోవుచున్న రావణుఁ, గని తానును బైకి నెగిరి ♦ కడుపడి నతనిఁ. ౨౩

ఆ. అడ్డగించి పలికె ♦ నల్పబుద్ధీ! వజ్ర, సన్నిభాంబకముల ♦ సంఘమలరఁ
 దగినరాయచంద్రు ♦ దార నీమెను దను, బాళి చావుకొఱకె ♦ యపహరించి ౨౪

క. కొనిపోవుచున్నవాడవు; దనుజేంద్ర! పివాసితుం డుదకముం దగఁ ద్రా
 వినగతి నీదుష్కార్యం, బనువిషముం ద్రాగి తిప్పు ♦ డది మృతికరమా. ౨౫

ఆ. నీవు త్రాగుచున్న ♦ యీవిషంబే నీకు, సచివమిత్ర బంధుఁడైన సైన్యసేవ
 కాళికెల్ల మృత్యువౌఁ జమ్ము మానుము, సకలనాశనంబుఁ ♦ జనదుచేయ.

క. ఇలఁ దారుచేయు కార్యం, బులకుఁ వెనువెంటను ఫలములు వచ్చునటం
 చల మూర్ఖు లెఱుంగఁజాలక, ఖలమతిసగు నీవు వోలఁగఁడుఁ జెడుదురు నూ.

క. తనుఁ జంపుటకై యెరఁగు, చ్చిన గాలము మ్రింగి యెటకొఁచెచ్చెఱఁ జని దా
 నిని వీడలేకయే చ, చ్చిన మత్స్యముభంగి దనుజఁసింహా! నీవుఁ. ౨౬ 1381

ఆ. కాలపాశబద్ధఁగఁగఁడవై యుండియు, నెచటికేగిన నది ♦ యచటఁ జేరి
 చంపుఁగాని నిన్నుఁజక్కఁగా విడిపోదు; దనుజ యొక్కపల్కుఁ వినుమయింక.

చ. ఇరువురు రామలక్ష్మణు లఁదెవ్వరినే నెదిరింపరాక యి
 ధ్వరఁ దగువారు నీవిచటఁ ♦ దమ్మవమానము నొందఁజేయ నె
 వ్వరున క్షమింపఁబూనరికఁ ♦ బట్టి వధింతురు సుమ్ము; భీతి నె
 వ్వరు నటలేనికాలమున ♦ వారికీ గీడొనరించి తివ్విధిఁ. ౨౭ 1383

క. జననిందిత మిప్పని నీ, వొనరించితి విదియె చోరు ♦ లొనరించునజే
 విను మిప్పని వీరులు చ, క్కనిదని చేయంగరాదుగద యెవ్విధినిఁ. ౨౮

- క. దానవవర! శూరుడవే, యైనా సంగరమొనర్పు ♦ మటు లేకున్నా
జానకిపతి యరుదెంచెడు, గాన ముహూర్తంబు నిల్వకదనము పొసఁగున్.
- క. నీతమ్ముడు ఖరదానపుఁ, డేతీరునఁ దెగియె నట్టులే నీవును నా
భూతలమున శయనింతువు, చూతము నీబాహుశక్తి ♦ సురగణవై రీ. 3౦౪
- క. మరణంబు సమీపించినఁ, బురుషుడు స్వవినాశమునకుఁ ♦ బూని యదేక
ర్తరతి మెలంగునొ నీవ, క్కరణిక్ దుష్కార్య మిద్ది ♦ కడఁగితి సేయాన్. 3౧౪
- చ. మరణము నీదుచెంత ననుమానములేక చెలంగుచున్న ది
త్తరుణమునందు; నేపనికి ♦ దారుణఘాపఫలంబు యుక్తమై
పరఁగునో? యట్టికృత్యము నెఁపం డొనరించును? లోకనాథుడా
సరసిజనూతిగూడ నది ♦ సల్పెడు సూ భగవంతుఁ డయ్యుఁ దాన్. 3౧౪
- చ. అని హితవాక్యము ల్పలికి ♦ యాతఁడు వానిఁ దృణీకరించి చ
య్యనఁ బరుగెత్తుచుంటఁ గని ♦ యాతనివీపునవ్రాలె వీర్యమున్
గనఁబడఁబోయి; యంతట నిఁకామరుడుద్ధతి వాని నిల్పి చ
క్కనిగతి మాపటేడు మదఁగండగజంబును నెక్కి యాసృణిక్. 3౧ 1889
- క. పరిపరివిధములఁ బొడిచెడు, కరణిక్ రావణునివీపు ♦ ఖరసఖరముఖో
త్కరమున సంతట టక్కెన్; డ్వరపడి యాపట్నీనికరతల్లజుఁ డంతన్. 3౧౪
- తే. తాను సఖపక్షతుండ నితాంతసాధ
నుండె యాటను దనఘోరతుండ మతని
వీపుపై నిగుడించుచు ♦ వెండ్లుకలను
సఖములం బీడినై చె నెంతయును బూన్కి. 3౧౪ 1891
- చ. దనుజుడు మాటిమాటికిని ♦ దన్నిటు లండజనాథుఁ డేచఁగాఁ
గని మదిఁ దాళఁజాలక ప్రకంపితఘోరతఘోష్టుడొచు నా
తని మడియింపఁగా మరలి ♦ దారుణకోపము తన్ను ముంపఁగా
జనకజనవ్యపార్శ్వమునఁ ♦ జక్కఁగ నిల్పి బలంబు మీఱఁగాన్. 32 1892
- క. త్వరపడి యటచేతనె పృథ్వీరాజునం గొట్టె; వైరి ♦ శిక్షకుఁ డగుచుం
బరఁగెడు జటాయు వంతటఁ, దిరిగి తఱిం గాంచి తనదు ♦ తీవ్రాస్యముచేన్.
- క. ³అలదనుజ సవ్యదశకర,ముల వేగమ చెండినై చె; ♦ ముఖపాతిచేఁ డే
తులు దెగి యిల నిటుపడఁగా, మొలిచెన్మరలం గరౌఘములునూత్నములై.
- తే. విషపుజ్వాలలపంక్తితో ♦ విషధరములు
పుట్టలోనుండి వెడలెడుఁపోల్కి నాయు

ధాళితోఁ గ్రొత్తచేతు లొఁయ్యనఁ జెలంగె;

నంత జానకి విడిచి దఁశాననుండు. ౪౦

1895

క. అతిశయమగు కోపంబునఁ, బత్ర్రిఁ బిడికిళ్లఁ గ్రుమ్మి ఁ పాదంబుల ను
ద్ధతిఁ దన్నె; రాక్షసేశ్వర, పతగేశుల కొకముహూర్తఁపర్యంత మటఁ. ౪౧

క. దురమయ్యో ఘోరరీతిఁగఁ; గరముద్ధతి రామచంద్రఁకారాధ్యం బి
క్కరణి జటాయువు పోరఁగ, నరగున ఖడ్గంబునెత్తి ఁ చండక్రధచేఁ. ౪౨

చ. దనుజుఁడు వానిపక్షములఁ ఁ దచ్చరణంబులఁ బ్రక్కలఁ జవం
బునఁ దగఁ ద్రుంచె; నిక్కరణి ఁ భూరిభయంకరకర్ణుడైన య
ద్దనుజవరుండు పక్షముల ఁ దారుణఖడ్గముచేతఁ ద్రుంపఁ జ
య్యిన హతుడై జటాయు వపు ఁ డల్పతరానువునై ధరంబడెఁ. ౪3 1898

సీ. ధరణిపై నిటులు రఁక్తంబునఁ దోఁగుచుఁ బడియున్న యప్పక్షిఁపరునిఁ గాంచి
తనబంధు మొకఁడు చఁచ్చినపగిదిని జింత నొందుచు నాతనిఁయొద్ది కవని
జాతయుఁ బరుగెత్తె; ఁ సాంద్రనీలాంబుదకాంతిఁ బొల్పుచుఁ ఁ గడుసితమగు
నురముచేఁ దనరారి ఁ యురుపీఠమున నొప్పి కనుపట్టు నప్పక్షిఁకాంతుఁ డవనిఁ
ద్రెల్లి శాంతించిన ఁ దీప్తాగ్నిభంగిని దనుజున కచ్చటఁ ఁ గనఁబడియెను;

తే. నంత రావణు నురవడి ఁ నలఁగి యిలను

బండియున్న జటాయువుఁ ఁ ప్రౌఢచంద్ర

బింబనమవక్రజనకజ ఁ వెతఁ గనుఁగొని

కొఁగిటం జేర్చి విలపించెఁ ఁ గరుణ యలర. ౪౬ 1396

ఏబదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౨ - వ సర్గము.

అంత రావణుఁడు సీత నెత్తుకొనిపోవుచుండ నామెసొమ్ములు మెదలగునవి క్రిందఁబడుట.

క. దనుజేంద్రుఁ డల్పజీవిత, ఘనకాయుని ధరణినిబడి ఁ కదలెడువానిఁ
గనఁ బక్షింద్రుని శ్రీరాముని యాశ్రమనన్నికృష్టమున నుండంగఁ. ౧

క. దనుజహతుండా గృధ్రేశుని దారాధీశవదన ఁ చూచుచు మిగులఁ
మనసుగలంగఁగ నేడ్చెను, గనుఁగవ నీరొలుకుచుండఁ ఁ గా దుఃఖితయై. ౨ 1397

క. బలశాలియైన రక్కసుఁ, డల్పఘృతరంబైన భీకఁరాయుధధారఁ
బలువిడిఁ ద్రుంపఁగ ధరణిఁ, న్ధిపైఁ బడి యుండఁ జూచి ఁ తా విలపించెఁ. 3

సీ. అక్షిసంచలనాదుఁలైన లక్షణముల

గ్రహియించుటయుఁ బతఁగస్వరములు

పింగళిమొదలుగా ఁ వెలయునాడులఁ దెలి

యుటయు నియ్యవెయ్యెల్ల ఁ నొక్కరీతి

నుఖదుఃఖముల మనుష్యులను సోచకములు

గా నుండుటయుఁ గానఁగాఁ బడియెడుఁ

బ్రాణేశ నీకు నిఁపుట్టునఁ గల్గిన

యీమహావ్యసనంబు ఁ నింక నెఱుంగ

తే. కున్నవాడవె నాకొఱ ఁ కురుతరగతి

నీమృగంబులు నీవత్తులెల్ల నీకుఁ

దెలుపఁ బరుగిడుచున్నవే; ఁ తివిరి నన్నుఁ

గావచ్చిన యిప్పటిఁ కాంతుఁ డిపుడు. ౫

1403

క. నాదురదృష్టవశంబున, నీదైత్యనిచేతఁ బాపహృదయునిచేతఁ

మేదినిపైఁ గూర్పింబడి; యేదిక్కుచు ననకు లేకయే యిట రామా. ౬

అ. పండియున్నవాడు ఁ బ్రాణేశ! రాఘవా!

యోనుమిత్రతనయ! ఁ యుద్యమమున

నిపుడు వచ్చి కాచుటెంతయు యుక్తంబు

ననుచు జనకతనయ! వనటఁగుంది ౬౪

1405

క. వినుచున్నవారిముందటఁ, దనుఁ గావుండటంచు దీనశం బల్కుక్రియఁ

వని దూరమునం దగురాముని లక్ష్యుఁ గూర్చి యేడ్చుమునుకొను వగచేల్చు

క. సుమూల్యంబులు భూషణ, సముదాయము నలఁగి కాచుజనములు లేన

ట్టి మహిళవలె విలపించెడు, ప్రమదానుఁగి చెంతకరిగె ఁ రావణుడు త్వరఁ.

చ. చని యమసన్నిభుం డతఁడు ఁ చారులతాకృతి భూమిఁ దొల్లుచుఁ

ఘనతరుసంతతుల్ దనదు ఁ కౌఁగిట నుండఁగ రాముఁబాసి య

వ్యసమున నొంటిగా నిలిచి ఁ వారక రాఘవ! రాను! యంచు నొ

య్యనఁ బతిఁ జీరుచున్నజనకాత్మజచెంతను జేరి యానతిఁ. ౬౫

1408

¹క. వనితా! విడువును విడువును, యని చలుభంగులను జెప్పి ఁ యంతఃసుఖంబు

జనకజ కొప్పును గరముల, దనుజేంద్రుఁడు పట్టుకొనియె ఁ ధైర్యసూక్తిఁ.

సీ. దనుజుఁడు సీత నఁ త్రిటి నిట్టులవమానపఱచిన సంతఁ బ్రసవమెల్ల

సత్వప్రకృతిమాని ఁ సాంద్రాంధకారంబు గ్రమ్మి తోచకయుండె; ఁ గాలివీర

దయ్యె; భాస్కరుఁడునునాత్మప్రభంబాసి కనుపట్టెనొంటుఁడనఘుఁడునగు

²బ్రహ్మయు రాక్షసాపహృతయై దీనయై జనకజ యుండుటఁ ఁ దనదు దివ్య

తే. దృష్టిచేఁ గాంచి కార్యమయ్యెనని పల్కె;

దండకారణ్యవాసులౌ ఁ తపసులెల్ల

దనుజునకు నాశకాలంబు ఁ దాపరించె

ననుముదంబును సీతఁ గైకొనుట కాత్రి. ౬౬

1410

1 మంచముంచేతి పాపశః - అనిమాలము. 2 కృతం కార్య మితి శ్రీమాన్ వ్యాకృతః

ఫితామహః - అనిమాలము.

- క. కని రంత; రామరామా, యని లక్ష్మణ యనుచుఁ జీరి యూర్తి వగచు నీ
తను జేకొని యంబరమున, కును నెగసెను దనుజవిభుఁ డకుంతితక క్తిఁ. ౧౫
- సీ. నరభర్తృవృద్ధాంగి యనిరుచు మృదుచిత్త వరవీతకా శేయః వాసినియును
నయి చెప్పుమీఱునా యవనీకుమారిక యంబుదంబునఁ గాంతి నలరుమెఱుపు
వలె రావణుని యంకతలమున వెలయుచు సతనిచెంగట ట్టణః మైననుండ
ననుమాటఁ దెల్పెడు నట్లుండె; సత్తన్వీ ధరియించినట్టి వీతవసనంబు
- తే. గాలిచేఁ బైకి నెగురఁగఁ గర్బురేంద్రుఁ
డగ్ని రాజఁ బ్రకాశించు నద్విభంగి
నెంతయును వెల్లి సంతాపమే కననగు
ననుటఁ దెల్పెడునట్లుండె నంబరమున. ౧౬
- తే. పరమకల్యాణియగు రామభద్రు వనిత
తనువునుండియె తావులు తనరఁ దాను
వర్ణనరసిజపత్రముల్ వానియంక
భాగమునఁ జుట్టునప్పుక పడియెనంత. ౧౭
- 1 చ. కనకరుచిం దనర్చి దివి గాలినిఁ జిమ్మిన పట్టుచీర నూ
ర్యునిరుచి నెఱ్ఱఁగాఁ దనరుచున్న దినాంతరమేఘ మట్లు వె
ల్లెను నిది రావణాంతమును లీలగఁ జేయు నటంచుఁ దెల్పురీ
తిని; వరనాసికంబుగల దివ్యతరానన మత్తటిం గడుఁ. ౧౮
- క. దనుజేంద్రుని యంకస్థలమునఁ జిక్కి విభండు లేమి ముదముఁ గొలువకుం
డెను దూఁడులేని పంకజమును బోలుచు వైరిదుఃఖమును దెల్పుక్రియఁ.
- సీ. 2 సులలాటఫలకమై సుందరకేశాంత
మై పద్మగర్భాభిమై రవంత
యెనఁ గందును బొంద కచ్చతరంబుగాఁ
దనరి నిర్మలసితదంతగాజి
విలసిల్లి మహితమై విమలమై వెలయునా
యవనిజాస్యము రావణాంకమొంది
నల్లమబ్బును జెంది యుల్లసిల్లెడు చంద్రు
భంగిఁ జూపట్టె రావణుని నాశ
మును నెఱుంగఁగఁజేయుచును; చుటియును మంచి
ముక్కుఁ దామ్రోషముల్ చక్కనగుచుఁ

1 ఇందు వ్యాఖ్యానాభిప్రాయము సంక్షిప్తము. ఇంక ముందుఁజెప్పఁబోవు సుత్పాతము
లన్నియు వ్యాఖ్యానసారమే ప్రాయఃబడినవని యెఱుంగవలయు. 2 సులలాటం ఘటకాంతం-
బుననుగాలుము

- తే. గనకవర్ణము వెలయంగఁ ♦ గంజవై రి
భంగిఁ గనుటకు నింపయి ♦ పరఁగునామె
వక్త ము త్తటి నేడువువలన బాష్ప
కలితమై యుంటఁ బ్రభవాయఁ ♦ గండియుండె. ౨౩ 1416
- చ. దనుజభయంబునఁ వగఁకు ♦ తచ్చుభవక్తము రాఘవుండు చెం
తను జెలువారకుండుట నిఁతాంతము కాంతివిహీనమయ్యెఁ జం
ద్రునిశుభబింబ మభ్రమునఁ ♦ దోఁచినచోఁ బగటఁ వికాంతియై
గనఁబడు నేగదా యటులు ♦ గానఁగ నయ్యెను జూచువారికిఁ. ౨౪ 1417
- సి. హోటకవర్ణాంగియై తగు జానకి యతిసీల దేహుండొ ♦ నసురునంక
*మున నుండుటను గజంబును జేరి యున్నట్టి బంగరు మొలనూలుభంగివెలయ
కుండెను; మఱియుఁ దఁప్తోజ్జ్వలహోటకవర్ణమై సుగుచిరఃపంకజాత
శారవర్ణముగల్గి ♦ కాంచనాభరణాలిఁ దాల్చినూనకి ♦ దనుజునంక
తే. తలమునందుండి నీలాంబుదంబునందుఁ
దనరు విద్యుల్లతాకృతిఁ ♦ గనఁబడియెను;
భూజపల్లవపీతాంగమునఁ దగు సతి
నీలవర్ణాంగు రాక్షసుఁపాలుఁ జేరి ౨౬౫ 1418
- క. కరినడుమునకుం గట్టిన, సుగుచిరకనకంపుఁగత్తఁచొప్పున వానిఁ
గరము వెలయంగఁ జేసెను; సురవై రియు జనకరాజఁసుతనంకమునఁ. ౨౭
- క. ధరియించియుఁ దద్రూపణ, వరఘోషము లొప్పుచుండ ♦ భాసీల్లియు నం
బరమున విద్యున్దర్శిత, పరియుతనీలాంబుదంబువలె రాజ్యలై. ౨౮ 1420
- క. దనుజుఁడు సీతం దొంగిలి, కొనిపోవుచు నుండుతఱిని ♦ గోమలిమూర్ధం
బుననుండి జాతి పూవులు, పని వర్షముభాతి నవటఁ ♦ బడియెన్ బెలుచన్.
- సీ ఆపువృష్టప్రియు ♦ నతఁడు పోయెడు సురవడికి నంతటఁ జిప్పుఁబడియు నాతఁ
డతివేగమునఁ జెంత ♦ కరిగిన నాతనిచుట్టును బొడకట్టె ♦ శుభదమగుచు
సత్కున్నతంబగునట్టి మేరువుచుట్టు వినులతారామాల ♦ వెలసి యావ
రించు భంగిని సురాఁరిని బుష్పసంక్తియు నావరించెను జనఁకాత్మజాత
తే. వామచరణంబునుండి యుద్ధామరత్న
ఖచితమై విద్యుదాభమై ♦ త్రాలునందె
యాడి మధురస్వరంబుతో ♦ సుర్వీబడియె;
వైశ్రవణసోదరుండు రాఁవణుండు సంత. ౩౨ 1422
- క. సురమూర్గంబున రాముని, తరుణి మహాలక్ష్మవలె వెలయుదానిం గొనుచున్

* మహాకవిశిషులపాతము “నీలం గజ మివాక్రితా” అని దీనిననుసరించియే యిట్ల వ్రాయఁ బడినదని తెలియఁదగు.

బరుగిడఁ దేజన్మున్పురిం, గరము ప్రకాశించుచున్ వఁగం జన నతియున్.

చ. అనలునిబోలికాంతిఁ దగుఁనట్టి తదాధరణంబు లట్లు చ
కృనిధ్వనితోడ భూమివయిఁ ♦ గ్రన్థనవ్రాలె దివంబునుండి యు
ర్వినిఁబడు తారకాకృతిని; ♦ వింతగ నామెకుచన్వయాంతరం
బునఁదగు మాక్కిక ప్రజము ♦ ముగ్ధశౌంకునిరీతిఁ బొల్పుచున్. 3౪౫ 1424

ఆ. అట్టె జాతిపడియె ♦ నాకాశముననుండి, యుర్విఁబడెడు గంగ ♦ యొప్పుదోచ;
సంతఁ బాదపంబు ♦ లాతనియురవడిఁ, గలుగు గాలిచేతఁ ♦ గనలుపఁబడి. 3౫

1క. శిరములఁ గదలించునుఁ బ్రక్షిరవంబులతోడఁగూడి ♦ సీతను దనుజే
శ్వరుఁ గని భీతిలవలదని, పరిపరిఁ బల్కునటుగానఁబడియె ననమునన్. 3౬

చ. సరసులు ధ్వస్తవంకరుహఁనంచ మవక్రములై భయంబుచే
ద్వీరపడుచున్న నక్రర్షువఁవాఁము నేత్రములై చెలంగ నా
తురమునఁ 2బ్రాణహీనయనఁ ♦ దోచెడు సీతను నెచ్చెల్చిన్లెత్
బరిపరి చూచి దుఃఖివడుఁభంగఁ గనంబడుచుండె నయ్యెడన్. 3౭ 1427

లే. వ్యాఘ్రసంచాస్య మృగపరిఁవారములును
బతులన్నియు నొకపరి ♦ వచ్చి రోష
మడర ఛాయానుగాములై ♦ యతివనెంటఁ
బరుగువాతిన వత్తఱి ♦ బలువగలను. 3౮ 1428

సీ. అద్రులప్పుడు మోముఁలందుఁ గన్పిల్ల నాజలపూరములు పొంగఁవెలసి పయికి
నెత్తంబడినచేతు ♦ లెట్లు శిఖరముల్ కనఁబడ శ్రీరాముఁకాంత నవహ
రించుకొనుచు నవ్వుఁరికి బోవుటం గాంచి యేడ్చెడునట్లుగా ♦ నెల్ల యెడలఁ
గానంబడియె; సీతఁ ♦ గైకొనిపోవుటఁ గనుచు శ్రీమంతుఁడౌ ♦ కమలమిత్రుఁ

తే. డెంతయును దీనుడై కాంతుఁలెల్లఁ దూలఁ
బాండుమండలఁడై కానఁబడియె; సర్వ
భూతములు పిండుగాఁ గూడి ♦ సీత రాము
పత్ని దొంగిలికొనిపోవు ♦ పాపిని గని. ౪౦౫ 1429

చ. దనుజుఁడు పోయెడుం బురికి ♦ ధాత్రి నిఁకం గన ధర్మసత్యముల్
కనఁబడ వింక నార్జవము ♦ గన్పడ దల్లె కృపావిశేషముల్
గనఁబడ వంచు నేడ్చె; భయఁగంపితవక్రము లొప్పుచుండఁ జ
క్కినిమృగపోతముల్ వగలఁ ♦ గన్నుల నీరు న్రవింప దీనతన్. ౪౧ 1430

క. కలఁగిన చూపులతోఁ దొయ్యలిఁ గని రోదనమునేసె; ♦ నతిదుఃఖమునన్
గలఁగి ఘనధ్వనినేడ్చుచుఁ, బలువిధముల నోనుమిత్రఁపట్టి రమ్మా. ౪3 1431

1 మాధవ రీతి విభూతాగ్రా వ్యాజప్రా రిప పాదపాః-అనిమూలము. 2 గతోచ్ఛాస్యాః-
అనిమూలము. త్యక్తప్రాణాః-అనివ్యాఖ్య.

తే. రాఘవా! వేగరమ్మ ఘోరమరవైరి
బలిమిఁ గొనిపోయెడు ననుచు ♦ వాగు వత్తు
రో యనుచు మాటిమాటికి ♦ నుర్విఁ గాంచు
చున్నసీతను గని వనిశున్న సురలు. ౮౮

1432

క. మేనులు గడగడవడఁకఁగ, జానకీ గని యేడ్చి; రంత ♦ నాంద్రాలకసం
తానము చెదరఁగ మోమున, జానగుతిలంబు మాయ ♦ నాధ్వీ వడంకఁ.

క. తననాశనమునకే సీతను దెలియక రావణుండు ♦ తా హరియించెన్
దనబంధువులకు నెడమై, దనవిభుని మఱిందిఁ బాసి ♦ ధరణీసుతయున్. ౮౯

తే. చారుదంతవిరాజిత ♦ సరస సుస్మి
తాస్యచంకజశ్రీరాము ♦ సతివ యపుడు
భయవిశేషంబునన్ మేను ♦ వడఁక వక్త
మట్ట వెలవెలనై యుండ ♦ నార్తిఁ గుందె ౯౦

1435

ఏబదిరెండవ సర్గము సంపూర్ణము

౫౩ - వ సర్గము.

శీత రావణుని నిందించుట.

చ. జనకజ రావణుండు తనుఁ ♦ జయ్యనఁ గైకొని యంబరంబునం
జనుటను గాంచి భీతిఁగని ♦ స్వాంతము దూలఁగనేడ్చె; నంత న
వ్యనితయు శ్రోతృసంఘములు ♦ బాపురె యంచుఁ దపించునట్లుగా
వనరుచు రోషతామ్రమయి ♦ చక్రము గప్పెడ భీకరాక్షునిన్. ౧౫

1436

క. దనుజునిఁ గని యిట్లనియెన్; విను రావణ! నీచశీల! ♦ విభుఁడు మఱిది యిం
టనులేని తరుణముం గని, వనిత ననుం బలిమిఁ గొనుచుఁ ♦ ద్వీరపడి పురికిన్.

క. పరుగెత్తుచున్న వాడవు, పురుషుడవే లజ్జనీకుఁ ♦ బాడుమగ లేదా!
సురవైరీ! దుష్టాత్మా, హరింపఁగాఁ గోరి నన్ను ♦ సతిభయ మహరన్. ౩౫

1438

క. మాయామృగరూపంబున, మాయాశ్రమమునకు వచ్చి ♦ మఱియును మోసం
జే యగవఱుచు నను న, న్యాయంబునఁ దొలఁగఁదీసిఁనాడవు నీచా. ౪

సీ. నన్నుఁగావఁగ వచ్చిన మహాత్ము గృధ్రేశు

నాతని వృద్ధుని ♦ నని వధించి

నాడవుగద శూర! నాథుడవే నీవు

*మెచ్చఁగా వచ్చు నీసచ్చరితము

నతఁడు నామాచుకు ♦ ననుఁగుమిత్రుఁడు సుమా;

దనుజాధమా! నామమును వచించి

నను యుద్ధమున గెల్చి నాడవుగద నీదు
శౌర్యంబు పరమమై * జగతివెలయుఁ

ఆ. గాదె, పొగడఁదగిన * ఖ్యాతియే యగునిది
నీచ! యొంటినున్న * నెలఁత నొరుని
భార్య దొంగిలితివి * బాపురే! యిట్టి నీ
చంపుఁగార్యమునకు * న్వాంతమందు. ౬౪

1440

క. దనుజా! సిగ్గుంబొందక, ఘనకార్యం బనుచు నెన్నఁగా నేలొక్కొ లే
దని శంక నొందవలయు, నిను నీవే శూరుఁడనని * నెమ్మిఁ దలఁచుచున్. ౭
క. అతినింద్యము ధర్మేతర, మతిఘోరము హేయము నగు * నట్టిపని నొన
ర్చితివే యని లోకమునన్, నతతము చెప్పుకొనఁగలరు * జనులెల్లరొగిన్. ౮
క. నను నవహరించుతఱి నే, నిన నీవే పొగడుకొనిన * విక్రమబలముల్
దనుజా! యిస్సీ! నాశంబును గాంచుంగాక వేగముగ నియ్యదనన్. ౯౪

క. కులమున కయశంబెంతయు, గలుగంగాఁ జేయుచరిత * కడువడిగా ని
మ్ములఁ జెడుఁగాక; దురాత్మా, బలమునఁ బరుగిడుదువేని * త్వర నీరీతిన్. ౯౫

క. ఎవరేమిచేయ శక్యంబవు; నీవొకగడియకాలమైన నిలువుమా
యవలం బ్రాణంబులఁ బో,దువె, చచ్చియ నీవు తీరుదువు కఠినాత్మా. ౧౦

క. ఆరాజసుతుల కన్నుల, బారింబడి దనుజునై న్యవారముతోడం
జేరినను నొకముహూర్తము, నేరవు జీవింప నీవు * నిశ్చయ మిది నూ. ౧౧

చ. వనమునఁ బ్రజ్వలించు గురుపావకు స్పర్శముఁ బక్షిపైఁపఁజూ
లనిగతి రానులత్కణ¹కలంబవితానపుస్పర్శమున్ సహిం
పను త్కణమైనఁ జాల నెటువంటి ప్రయత్నముచేతనైన; నో
దనుజ! భవద్ధితంబు మదిఁ * దాల్చిఁ దలంచుచు జీవితార్థివై. ౧౨ 1447

క. నను విడిచిపెట్టు మయ్యదియె నీకు హితమాను జుమ్మి; * యిట నామాటల్
విని నన్ను విడిచిపెట్టక, చనియెదవే నిట్టివార్త * శ్రవణములఁ బడన్. ౧౩

క. నను నవమానించితి వని, మనమున రోషంబు పొంగ * త్తాపాలుఁడు నా
పెనిమిటి తమ్మునితోడన్, నినుఁజంపఁగఁబూనుఁ జుమ్ము * నెక్కినుపూనిక్కిన్.

క. ఏమైనను గానీ యని, యీమొండితనంబె విడువ * కీవుండినచో
నేమి మదింగోరుచు నను, నీమాడ్కిం దెచ్చినావో * హితమని యదియున్.

తే. వ్యర్థమేగాని నీచాత్మ! * సార్థకంబు, గాదదెబ్బంగినైన, శక్తప్రతిముని
నాదుభర్తను రాముఁ గానకయె వైరి, పాలని తఱి, నించుక * బ్రదికియున్న.

క. చిరకాలము జీవింపం, దరమగునే బ్రదుకను జుమి; * దనుజాధముఁ డా
నరుఁడు మరణంబుతఱిని వి,పరీతకృత్యములు చేయుభంగిని నీవున్. ౧౬

క. హిత మెదియో మే లెదియో, మతినెఱుంగవు దాన నీయమంగళకృత్య
ప్రతతి నొనరించువాడవు, మృతినగు వారలకు నెల్ల * హితకృత్యంబుల్.

క. మనమున గుచింపకుండును, గనుక నె యిత్తటిని నిన్ను * ¹గాలునిపాశం
బునకుం జక్కినకంతం, బున నుండం జూచుదాన * బూర్వాదిత్యా. ౧౭౫

సీ. దశకంఠ! యిదిభయస్థానంబు నీవును భయపడకున్నావు * బలిమి మెఱయఁ
గావున నీకీకఁ * జావు సమీపంబున నె యుండుటను వేగమున నె మృత్యు
సూచకమృలయిన * తోఁచీరుహంబుల ²స్వర్గ మయంబుల * జక్కజూడఁ
గలవని యూహింతుఁ; * గడుఘోరమై రుధిరాభిపూర్ణంబగు * నట్టి వైత

ఆ. రణిని నది భయంకరంబగు నసిపత్ర
వనముఁ జూడఁగలవు; * వరుసఁ గాఁచఁ
బడుచుఁ గ్రాగుచున్న * స్వర్గ పుష్పంబుల
సతిభయంకరముగ * మతికఁ దోచి. ౨౦

1455

తే. మఱియు వై హర్యమణిపత్రమండలములు
గలిగి యాయనకంటకావలుల నిండి
తీక్ష్ణమయి యొప్పి నరకమే * దినిఁ జెలంగు
శాల్మలినిఁ జూడఁగలవు రాక్షస! దురాత్మ. ౨౦౫

1456

చ. ఫలమిది యెప్పుడో కలుగవచ్చుగదా యటులై నఁగాని యి
మ్ముల నుఖమబ్బెగాదె యని * మూర్ఖ! తలంతువో యేమొ నిర్ఘృణా
యలమహితాత్మఁడై రఘుకులధిపుఁడై తగు రామమూర్తికి
ట్టు లపకృతిం బొనర్చితి కడుంగడుఁ దుచ్చుపుబుద్ధివౌటచే. ౨౧

1457

క. కనుక నిఁకం జరకాలము, మనఁజాలవు; నిన్ను బలిమిమైఁ గొని శీఘ్రం
బునఁ బరదేశముఁ జేరెద, నని నను సతఁడేమిసేయు * నని తలంతువోకో. ౨౧౫

సీ. విను రావణా! జగదీర్షిగఁడై మహనీయుఁడగు నావిభుండుండ * నవలఁ దీయఁ
గారాక భయదహాకాలపాశము గళంబునకుఁ జక్కఁగఁ గట్టుకొనినయట్లు
లయ్యెఁగదా యెందు * నరిగి నుఖంతువు? తమ్ముడు లేకయే * తా నెవండు
నిమిషమాత్రంబున * నిర్దురుల్ పొగడంగఁ బదునాల్గువేపుర * ప్రాధదనుజా

ఆ. లను మహావనంబుననుఁ జెండివై చినో, యట్టివీరవద్యుఁ * డఖలశస్త్ర
వేత్త బలియుఁ డట్టివీరరామునిపత్ని, సహహరించినట్టి * కపటి నిన్ను. ౨౨

క. పరతీక్షణబాణములచేఁ, బొరిపుచ్చుక విడుచునా? విభుండని దనుజే
శ్వరు నంకగ యౌ సీతయుఁ, గరము భయంబూని దుఃఖి * కలితహృదయయై.

1 పశ్యా మృద్య హి కంఠే త్వాం కాలపాశానపాశితమ్ - అనిమాలము. 2 వ్యక్తం హిర్వా
యాన్ హిత్వాం సంపశ్యసి మహిమహాన్ - అనిమాలము. హిర్వా యవృక్షదర్శనం మృత్యు
విహ్నమ్. అనివ్యాఖ్య.

క. కరుణముగాఁ బలవించుచుఁ, బగుబోక్తుల వీని మఱియుఁ ♦ బల్కెను, దదనం
తరమున బహుళార్థిం గని, పరిపరితృలను దీనఃపదనము తోఁపఁ. ౨౫౪

క. తనదురవస్థం దెల్పెడు, ననూనవాక్యములఁ బల్కి ♦ యంగము వడఁకఁ
దనుఁజూచు సీత దీనను, ఘనపాపనిశాచరుండు ♦ గైకొని చనియెఁ. ౨౬౪

వీఁబదిమూఁడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౪ - వ సర్గము.

— ❀ ❀ సీత తనసాములను గొంగులో ముడిచి వానరులదగ్గఱ విగరివై చుట. ❀ ❀ —

క. దనుజుఁడు తన్నున్ మ్రచ్చిలి, కొనిపోవుచునుండఁ జనకుఁకూఁతురు పనిలోఁ
దనుఁ గాచువారిఁ గానక, ఘనగిరిశృంగమున నొకటఁ ♦ గనియెం గవులఁ. ౧

1 తే. వారలై దుగు రసదృశః బాహుబలులు
కూడియుండఁగఁ గాంచి యాఁకువలయాఱ్ఱి
యావరాగోహ వీరలు ♦ నావిధంబుఁ
బతికి నొకవేళఁ దెలుపంగ ♦ వచ్చు ననుచు. ౧౪

1464

చ. మనమున నెంచి స్వర్గరుచిఁమానితమా తనయు త్రరీయమం
దనుపచు రత్నభూషణము ♦ లల్లన మూటఁగఁ గట్టి వేగ వై
చెను హరిమధ్యభాగమునఁ ♦ జిత్రముగాఁ బడునట్లు; రావణుం
డనుపమభూషణంబులను ♦ సంశుక మొయ్యనఁ జించి సీతయుఁ. 3

1465

ఆ. *మూటఁగట్టి మార్గమున వై చినది సీతఁ
గొనుచుఁ బోవు మోదమున నెఱుంగఁ
డయ్యె; బింగళాక్షులై తగువారలు
కారు కవులుమాత్ర ♦ మారయంగ. ౪

1466

సీ. వానరశ్రేష్ఠులై ♦ వఱలుదు రవ్వారు రామరామాయను ♦ రవము నిగుడ
విలసించుచున్నట్టి ♦ విపులాక్షి సీతను నిర్నిమేషాక్షుల ♦ నిలిచి చూచు
చుండి; రంతట నేడ్చుచున్న సీతంగొని పంపానరస్సును ♦ వరునఁ గడచి
రామభద్రుని మహా శ్రమమువై వును జూచుచున్నదృష్టి మరల్చి ♦ క్రన్ననఁదన

తే. పురము వై వును జూచుచుఁ ♦ బోయె; దనకు
మరణహేతువుగా నున్నతరుణిఁ దీక్ష
దంష్ట్రయై విషముం గ్రక్కుదారుణభుజ
గినివలెం జంకలోఁ గొని ♦ చనియెఁ బ్రీతి. ౬౪

1467

క. దనుజుఁడు చాపచ్యుతమా, ఘనబాణం బట్లు వేగ ♦ గగనపథమునఁ

1 మహాచ యది రామాయ శంసేయు రితి మైథిలీ - అనిమాలము. 2 సంధ్రమా త్తు దశ
గ్రీవి సైన్యక్త న ప బుద్ధవాక్ - అనిమాలము.

వనశ్చై లనరిత్పరమలఁ, గనుచును దగ వానిగడచి ♦ కడఁకం జనియెన్. ౭౫

క. వరతిమిన క్రౌంచముమై, నరుణాచుమెల్ల ద్వీపవతులకు సతమున్
శరణము నక్షయమును నొ, సరిత్పతిని జేరి దా. లు ♦ సత్వరమంతన్. ౮౫

క. జనకనుతం గొనిపోయెడు, దనుజునిఁగని సంభ్రమమునఁ ♦ దరఁగ లడఁగఁగాఁ
బెనుఫణులు చుత్స్యములు లో, నన యుంకఁగ సాధ్యసంబునం గంధి తగెన్.

క. చారణులు ఖచగు లత్తజీ, నారావణుఁ గాంచి యూదశాన్యుఁడు తెగునం
చారసి పలికిరి సిద్ధులు, నానూఢిగ నల్లె పలికె ♦ రాతని మృతినిన్. ౧౦౫ 1471

క. దనుజుడు సూపముఁ దాల్చిన, తనమృత్యువుగాఁ జెలంగు ♦ తగుణిని గంపం
బును గాంచుదాని నంకం, బునఁ దాలిచి లంకజొచ్చెఁ ♦ బొంగెడు కాంక్షన్.

తే. రాజమార్గంబు లెన్నఁగ ♦ రమ్యగతిని
జక్కఁగా చేర్పకంకఁ బెంపెక్కుపురిని
జేరి సేవకనిబిడచి ♦ స్తృతనుకక్ష్య
లను దగం బొల్పు నంతిపురిని ముదమున. ౧౨౫ 1473

సీ. అంతఁ బ్ర వేశించె ♦ నప్పుడా దనుజుఁడు మహితశక్తిన్పూర్తి ♦ రహిఁ జెలంగు
చున్న న్వయంప్రభ ♦ నొకట బిలంబున మయుఁడుంచినట్టు లఁష్టానవతిని
శోకమోహంబుల ♦ స్రుక్కినదానిని ¹నసితలోచన సీత ♦ నమరమాయ
వలె నుండి నిజముగా ♦ వచ్చినయట్టులే కనబడి తానగ్నిఁ ♦ గడఁకఁజొచ్చి

తే. యున్నదాని నెఱుంగక ♦ యుంచె నచట;
నంతటఁ బిశాచములరీతి ♦ సతిభయంక
రముగఁ గన్నడుచున్నట్టి ♦ రాక్షసాంగ
నలను గని యూమెఁ బుగుఘండే ♦ నారియేని. 1474

క. నాయనుచుతినిం బొందక, యేయెడలం జూడఁగూడ ♦ దిఁకననుచు వినుం
డీయంగన మాత్రికసము, దాయంబును రత్నములను ♦ హోటక రాశిన్. ౧౫

తే. అంబరాభరణంబుల ♦ నరసి దేని
నంతగోరునొ నాకు మీఠిచ్చునల్లె
యూబిడకు నీయవలయు; నిం ♦ దెవతిగాని
తెలియకయొ లేక తెలిసియో ♦ లలన కిచట. ౧౬ 1476

చ వినుఁ డినుమంత యప్రియము ♦ వేష్ట నొనర్చునొ దానిప్రాణముల్
చనునని యెన్నఁగాఁదగును ♦ సారనలోచనలార యంచు న

1 ఇందలియర్థము తిలకవ్యాఖ్యానుసారమని తెలియునది. మాయూపై శైవా సీతాయా
లంకా మాగ లేతి ధ్వనితిమ్. మఖ్యమాతాత్వగ్నిం ప్రవిష్టేతి పూర్వమేవ ధ్వనితమ్, అతఏవ రావ
ణస్య హవనీయైషాజాతా మయాత్వాదేవ రావణస్య తదజ్ఞానమ్-అని తిలకవ్యాఖ్య.

- ద్దనుజుడు శౌర్యవంతుడు నితాంతముదంబున సంత సౌధ మొ
య్యన విజనాడి యేమియిక ♦ నౌనౌనౌ కృత్యమటంచు నెంచుచున్. ౧౭౫
- క. దనుజుల మాంసాహారుల, ఘనవీర్యుల నష్టసంఖ్యఁ ♦ గ్రాలెడువారిం
గని యంత మహావీర్యంబుననున్ వరదానగర్వమున మోహితుఁడై. ౧౭౬
- క. వారల భూరిబలంబును, జారుషమును బొగడి పొగడి ♦ పలికెం బ్రీతిన్
మీరలు నానాయుధముల, నానూఢిగఁ బ్రబలి తరలి ♦ యతివేగమునన్. ౧౭౭
- సి. చనుడు పూర్వము జనఃస్థానంబు ఖరునకు నావాసమై యుండె ♦ నద్ది యివుడు
నన్నివేశంబుల ♦ సంతతి చెడిపోవ శూన్యమై యున్నది; ♦ సొరిది మీర
లచటికిఁ బోయి యం ♦ దనురులు లేమి శూన్యంబుగా నుండుట ♦ నరసి భీతిఁ
గనక దానిం దూరమునకుఁ దోలుచు బలపారుషంబులఁ గ్రాలువారలౌటఁ
తే. గాపురంబుండుఁ డందు; నఃకృడను జారు
షబలముల నేల మేమొగిఁ జక్క నాశ్ర
యింపవలెనని పల్కుదుఁరేని నేను
ఖరుని దూషణ ముఖ్యులఁ ♦ గా నొనర్చి ౨౧౫ 1480
- క. పెనుసైన్యమందు నునిచితి, నని ఖరదూషణులతోడ ♦ నయ్యది శ్రీరా
ముని నాయకముల వ్రుండెను; గనుకఁ దదర్థంబె యోర్వఁగఁగరామి మదిన్.
తే. ధైర్యమును మించి నాకుఁ గ్రోధంబు వెలయు
చున్నయది; దాన నేను బోకుంట భీతి
వలనఁ గా దవకాశంబు ♦ గలుగ కున్న
దట్టి రామునిపయి వైర ♦ మతిశయిల్ల. ౨౩ 1482
- క. దారుణవైరము నిరత ము, దారంబుగ రగిలెడున్ నితాంతము దానిన్
వైరిపయిం దీర్చుకొనం, గోరుచు నున్నాడ; వైరిఁ ♦ గూల్చక యున్నన్.
తే. నిద్రపట్టదుగద కంటినిండ నాకు
ఖరముఖుల సంహరించిన ♦ పరుని నేను
జంపుదునయేని పొందుదు ♦ శర్మమెంతొ
బీదకున్ నిధి దొరకినవిధము తోఁప. ౨౪ 1484
- తే. మీర లందుండి నాదు సమిత్ప్రవలని
పోకడల నెల్ల నిశ్చయంబుగ నెఱింగి
వానిఁ బంపుచు నుండంగవలయు నాకు;
నప్రమత్తులరై యట ♦ కరుగవలయు. ౨౬౫ 1485
- క. రామునిఁ జంపఁగ యత్నం, బేమాడ్కిన్ సాగుదాని ♦ నేనిరతంబున్
మీనుదులఁ దలఁపఁగాఁ జను, నేమెట్లు ఖరాదివనతి ♦ కేగుదుమనినన్. ౨౭
- క. పలుసారు లనిమొనన్ మీ, బలముల నేఁ జూచి యున్నవాడఁ గనుకనే
నలరు జనస్థానంబున, నిలువగ మిముఁ బంచి నాడ ♦ నేర్పటు లనుచున్. ౨౮

- చ. దనుజు లవశ్యకార్యములఁ ♦ దద్దయుఁ బల్కి- ప్రియోక్తులకా దమున్
 వినుతి యొసర్ప రానణుని ♦ విక్రమధుర్యనిఁ గాంచి మ్రొక్కి యా
 తనిదగు నాజ్ఞ నొంది పురఃతల్లజమ్మై తగు లంకనుండి యె
 వ్వనికిని గానగానిగతి ♦ వర్ధిల నచ్చటికేగి రంతటన్. ౨౯ 1488
- తే. రావణుండును శ్రీరాము ♦ రమణిఁ జూచి
 సంప్రహృష్టాంతరంగుడై ♦ సాధ్యుడెచ్చి
 దాన రామునితో వైర ♦ మూనినందు
 లకును దా వగఁ బూన వలసియు నతఁడు. ౨౯౪ 1189
- క. జ్ఞానము లేనికతంబునఁ, దానెంతయు మోదమందె; ♦ *వద్దె వ్రము లో
 లోనన్ మిథ్యయె యని యా, దానవుఁ డెఱుఁగుటనుజాలఁధైర్యమునఁదగెన్.
- ఏఁబడినాలుగవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౫ - వ సర్గము.

— ❧ — రావణుండు సీతకుఁ దనవైభవముఁ జూపుట. ❧ —

- క. ఘనబలుల ఘోరదనుజుల, నెనమండ్రను బంపి రాక్షసేశుండు విపరీ
 తనిజనాస్వీతుండౌటను, దననుం గృతకృత్యుఁగాఁగఁ ♦ దలఁచెం బిదపన్. ౧
- క. స్మరభాణవీడితుండై, త్వరపడి యంతిపురిఁ జొచ్చె ♦ వై దేహిని జూ
 చురతిని; రాక్షసవనితా, పరివృతయై వగలఁబొగులు ♦ పడఁతిని గనియెన్. 3
- సీ. అశ్రుపూర్ణాస్రయై ♦ యతిదీనయై శోకభారాభివీడితఃస్వాంతయగుచు
 వాయువేగము తనుఁ ♦ బైకొనఁ గడలిని మునుఁగునొకనుబోలి; చనటఁగుంది
 న్ముగయాధములఁ బాసిమించు శావనంబులయంతరంబునఁ జిక్కి చచ్చి లేడి
 చందంబునన్ స్వశీర్షము వంచి యున్నట్టి జనకజఁ జేరి యాసాధ్య వనటఁ
- తే. గుండుచున్ దీనయై తనఁకున్ మతేమి
 వలదనుచు నెంతచెప్పిన ♦ బలిమిఁ గొనుచుఁ
 బోయి దేవగృహోపమంబై యలరెడు
 తనదుసాధంబుఁ జూపె మోదమున నతఁడు. ౬ 1493
- సీ. కుఱుచల్లె పొడవులై ♦ నెఱిఁ బొల్చెడు విమాన
 ములు కొన్ని యందుఁ జెన్నలరుచుండె
 స్త్రీసహస్రంబులు ♦ చెలఁగుచుండెను బహు
 విధములౌ పక్షులు ♦ వెలయుచుండె

* ఎఱుఁగి రావణుని శ్రీరామేశహ వైరం లోకదృష్ట్యా అనర్థవ త్ప్రీతియమానమపి సీతా హరణద్వారా శ్రీరామహస్తా త్ప్రసవధస్తేష్టతమత్వా ద్ద్రామోవైరం ప్రాప్త్య ముముద ఇతిభావః. అని మహేశ్వరతీర్థులు. దీనిసారమే పద్యో త్తరార్థమునఁ గనఁబడునని తెలియునది.

నానాప్రకారరత్నంబులు నొప్పుచుం

డెను దంతములతోడఁ ♦ గనకమునకు

స్ఫటికంబులను వజ్రవైడూర్యములతోడ

రజతంబునను జక్క ♦ రచితములయి

తే. వింతఁగాఁ జూడఁదగి దృష్టి ♦ విమలములయి

యలరు స్తంభంబులందు సొంపులఁ గులుకుచు

వెలయుచుండెను, దానవవీరుఁ డట్టి

హర్షమును జూపి సీతతో ♦ సరిగి యొకట. ౮

1494

క. ఘనదుందుభినిస్సనముల, మనోహరంబై చెలంగి ♦ మంచునవర్ణం

బున మించు దావరమునఁ దగు, కనకపుసోపానమెక్కెఁ ♦ గడువేడ్క మెయి.

సీ. అందు దంతపుగవాఁతువళి, వెండిగవాఁతుంబులును బెక్కు ♦ వజ్రములందు

నందుమీఁదంబోవ ♦ హట్కజాలావృతములగు ప్రాసాదతతులు నలరె

నాగవాఁతులచే ♦ నందు సుధాల్లిప్తములును రత్నఖచితంబులు నయి తగి

చిత్రంబులై న యాఁక్షితితలంబులనెల్లఁ దనయింట జనకజాతకును జూపె

తే. భూరితరళోకమునఁ జాలఁ ♦ బొగులు వనిత

కంత నడబావులను భూరుహములతోడ

నలరు సరసులఁ జూపె నయ్యసురరాజు;

పాపమతిగాన దివ్యభవనముఁ జూపి. ౧౨౪

1496

క. తనయందుఁ బ్రీతిఁబుట్టం, గను జేయందలఁచి పలికె ♦ గాంతామణిరో

విను పదికోటులు క్రూరులు, దనుజులు భయదాకృతులనుదనరుదురెపుడు.

చ. ఇరువదిరెండుకోట్ల దనుజేంద్రులు పొల్తురు భీమకర్ణులై

పరఁగెడు వారికేన పరిపాలకుఁడన్; మఱి బాలవృద్ధులొ

సురరిపులన్ దగన్ విడిచి ♦ శూరసహస్రసురారు లొక్కనా

కె రమణసేవకుల్ గల రహీనబలుండను జమ్ము కామినీ. ౧౨౫

1498

క. ఏదేది రాజతంత్రము, నాదై తనరారుదాని ♦ నారీమణిరో

నీదై యుండ నొనర్చెద, నాదగు ప్రాణావళియు నశనవరత మెన్నన్. ౧౨౬

తే. నీయధీనమె శతపత్రనేత్ర విను త

గంగ నీవనఁగా నధికంబై నాదు

ప్రాణములకంటె నగుదు విశ్వులుకు నిజము;

చెప్పువాడ మఱొక్కటి ♦ చిత్తగింపు. ౧౨౭

1500

*సీ. సంతసంబును గూర్చు ♦ చానరో భార్యవై తనరారు నీవె యంతఃపురమునఁ

* బహూనాం స్త్రీసహస్రణాం మమయోఽసౌ పరిగ్రహః, తాసాం త్వమిశ్వరాసీతే మమ భార్యా భవప్రియే సాధుకిం తేఽన్యయా బుధ్యా గోచయస్య ఐవో మమ, భజస్య మాభి తప్తస్య ప్రసాదం కర్తు మర్హసి - అనిమాలము. దీనికి మహేశ్వరతీర్థులు జ్ఞానపరమగు నర్థమును

గల పెక్కుమంది కాంతలలోన నాభార్య లెవ్వరెవ్వరొ వారి కెల్ల నిక్క
మీశ్వరివగుము; నేనిపుడు చెప్పిన పల్కునై కొనుమిదియె యుక్తంబు; రాముఁ
డని వేఱుబుద్ధి నీకలరిన ఫలమేమి? సఫలాంతరంగుగా ధీ సాధ్య నన్నుఁ
తే. జేయుమా తీవ్రవాంఛలచేఁ దపించు
చున్న నామీదనే కృప యునుపదగును
నాపురోత్తమ మీలంక నారి! వినుము
విజివి శతయోజనములచేఁ వెలయుచుండు. ౧౮

1501

క. జలనిధిసరివేష్టితమై, యలరెడు దీనిక సురేంద్రుఁ డమరాసురులం
గలిసి చనుదెంచినను దొయ్యలి మార్కొన నలవిగాక హర్షోందుఁజూమి.
క. సురయక్షపక్షి గణమం, దరఁదుఁగ వీర్యమున లోకముం దెచ్చుట నా
సరియగువాఁడు కనంబడఁడుదుదోర్బల శాలినగుచు నొప్పుదుఁ దరుణి. ౨౦

*సీ. అతివ రాజ్యభ్రష్టుఁ డగుచు సదీనుడై
యురుతాపనుఁడు గతాయువును నగుచు
మనుజులక్షణమొంది మఱి యల్పతేజసుం
డును నయి తనరు రాముని మదినిడు
కొని యేల దుఃఖంప వనితామతల్లిరో
బాల్యయావనములు వార్ధకమును
క్షణభంగురము లొట సత్యమల్లాటచే
సతతంబు త్వత్సేవగతి యటంచుఁ
జేయఁగాఁ దగి భర్తయే యనుశబ్దంబు
సార్థకమన నొప్పునట్టి నన్ను
గ్రహియింపుమా ప్రీతిఁ గావుమా యిట “మయా
సహ” యన్న శబ్దార్థసంగతిఁ గని
విహరింపుమా; నాదు విపులభావంబును
మది సుంతయోజించి మఱొకమాట
మనమునఁ గీలింపు మహిళావతంసమా
రామదర్శనకాంక్ష ప్రజ్ఞయందుఁ
తే. బొడమఁ దహతహపడనేల పుడమిపట్టి
నీవిభుం డీపురిం గన రావలయున

వ్రాసినది. భార్య అభివప్రియే-అని పదము విభజించి మోక్షప్రియమైనతల్లి భార్య చిద్రూపిణి-
శ్రీమౌరాలా యని యర్థము చేసినది. ఆ యర్థమే యందుఁ గనుపట్టునని యెఱుంగవలయు.

* ఇది మొదలుకొని మహేశ్వరితీర్థల యభిప్రాయముగూడఁ బద్యములయం దివిడియందు
టను బాఠములు గ్రహింపఁదగు.

టంచు మదిఁ గోరినన్ ఫలియించుననుట

యబ్బురమె యట్టిశక్తియు ♦ నలరునెట్లు. ౨3

1504

చ. అనుషమవేగముం గలుగునట్టి నదాగతిఁ ద్రాళ్లఁ గట్టరా
దనితరసాధ్యదీప్తిగలయట్టి ధనంజయు స్వచ్ఛమా శిఖఁ
గని గ్రహియింపఁగాఁ దరముగాదు మదుగ్రభుజానురక్షేతన్
నిను నిట నుండి శౌర్యమున ♦ నెట్టనఁ గైకొని పోవువానినే
గనుఁగొన మూఁడులోకములఁ ♦ గాంతరొ! యేవిధి నైనఁ జూచినన్. ౨౪

క. విను నీవీ లంకాపురమున నుండియె గొప్పరాజ్యమును దీనిని నె
ల్లను బాలింపుము సతి! యింకను మాదృశు లఖల దేవగణములు మఱియున్.

తే. జంగమస్థావరములు నిశ్చయముగాఁగ
నేవకుల మోదు మిఁకమీఁద ♦ నీవు ప్రీతిఁ
జారుతరమగు నభిషేకవారిఁ దోఁగి

నన్ను ముదమొందఁ జేయుమా ♦ నన్నుతాంగి! ౨౬౪

1507

క. మునుచేసిన దుష్కృతములు, వనవాసముచేతఁ దీఱఁ ♦ బ్రాకృతధర్మం
బునఁ గనఁదగుఫలమునుగైకొనుమా సంప్రీతిమీఁదఁగవలయనయనా. ౨౭౪

తే. ఇందు మైథిలి! నే నీకు ♦ నిచ్చు సకల
మాల్యముల దివ్యమగుచు నమూల్యమైన
చందనంబును భూషణసమితి నొకట

ననుభవింపుము ననుమోదమునను దేల్పు. ౨౮

1509

సీ. భ్రాతయై తగు నాకు ♦ వైశ్రవణుం డాతనికేఁ బుష్పకవిమాన ♦ మొకటి గలదు
సూర్యప్రకాశమై ♦ సాంపారు నుశ్రోణి! దానిజయించితి ♦ నేను బలిమి
నదియు విశాలమై ♦ యతిరమ్యమై యనుపమమయి తనరారుఁ ♦ బరమమోద
మున నీకొసంగెన ♦ జనకజా! యద్దానిపయి యథానుఖముగ ♦ వైభవముల

తే. నలరి విహరింపుమా; పంకజాభమగుచుఁ

జారుదర్శనమగుచు స్వచ్ఛంబునగుచు

నలరు నీమోము పెనువెతఁ ♦ గలఁగి వెలయ

కున్నదిగదా పరారోహ! ♦ యొప్పు దప్పి. 3౧౪

1510

క. అని రావణుండు పల్కిన, విని వస్తాంతమునఁ బూర్ణవిధునిభవదనం
బును గప్పుకొనుచు నశ్రువులను విడుచుచు నుండె రాములలనయు నంతన్.

చ. దనుజవిభుండు పాపమతి ♦ దత్పరత్ బతినే దలంచుచున్

వనటఁ గృశించి భూత మొగిఁ ♦ బట్టిన రీతిని జంచలాత్మయై

౨౭౪ శ్లోకమునకు వ్యాఖ్యాతృద్వయాభిప్రాయ మొకపద్యముననే యున్నది. ౨౮౪ మొ
దలు 3౧౪ పఠకుఁగల శ్లోకద్వయమునకు నిరువురవ్యాఖ్యాతల యభిప్రాయము నొకపద్యముననే
యిమిడింపఁబడినది.

ఘనతరచింతచేతఁ దనుఁకాంతియు మాయఁగనున్న జానకిం

గని వచియించె నివ్వీధి సఁగాధమనోవిభవంబు పొంగఁగఁ. 33౪ 1512

సీ. నిన్ను సేవింపఁ జింతించు నన్నేలిన ధర్మలోపములేదు ♦ నిర్మలాంగి
యిఁక సిగ్గుపడనేల? ♦ యీమనయిరువురకును దై వసిద్ధమై ♦ తనరుచున్న
సంబంధ మిద్ది యార్పఁబగు; సుందరతావకచరణముల్ ♦ తలలు సోఁకి
యలఁకువఁ గనునట్లు ♦ లభివాదనము సేసినాఁడను బలుమాఱునాపయినిఁకఁ
తే. గగుణనుంచుము నే నీకు ♦ సరయ దానుఁ

డనుజుమీ నీకు లోనయితిని స్వరాత్రి

నంది నాగౌరవమునకు ♦ సనువుగాని

యిట్టిపల్కులఁ జెప్పితి ♦ నెన్నియేని. 3౬ 15 3

క. ఈరావణుఁ డింతకు మును, వేరమణికినై న నెత్తు ♦ లిలసోక సమ
స్కారము చేసి యెఱుంగఁడు,గా! రమణీ! యనుచు జనకఁకన్యకతోడఁ. 32

తే. పలికి కాలునిబారికి ♦ వశుఁడుగాన

నామె నెల్లైనఁ దనదిగా ♦ సపుడు చేసి

కొనఁ దలంచెను దనకుఁ గల్గినజడతను

గనుఁగొనఁగలేని కారణమున నతండు. 32౪ 1515

ఏఁబదియైదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౬ - వ సర్గము.

అథా సీత రావణుని నిందించుట : రావణుఁడు సీత నశోకమున నుంచుట. అథా

క. వెతఁగుందిన మైథిలి యిటు, దితితనయుఁడు చెప్పఁగ విని ♦ ధీరతతోఁపఁ
నతిపరపురుషునితోడఁ, జతిసంబున మాటలాడఁ ♦ జనదనుటాత్మఁ. ౪

క. తలపోసి నడుమఁ దృణమి,మ్ముల నిడి రావణునితోడ ♦ మోమోటమినిం
దలఁగి వచియించె వినుమీ,యిల దశరథభూపపంధ్రుఁ ♦ డెనఁగెను ఖ్యాతిఁ.

ఆ. ధర్మసేతు వగుచుఁ ♦ దగువాఁడు స్థిరుఁడగు, సత్యసంధుఁ డనఁగ ♦ సతతకీర్తిఁ
గన్నవాఁ డతనికి ♦ గాదిలిపుత్రుండు, రాముఁడయ్యె వినుము ♦ రాక్షసేంద్ర. ౨

క. ఆరాముఁడు ధర్మాత్ముం, డాహుఁజగద్యశాలయశుఁడు కమలప
త్రారమ్యాత్ముఁడు గురుభుజుఁ, డారయ దై వతము నాకు ♦ నాతఁడె పతియా.

సీ. అట్టి భర్తను జెట్టఁపట్టిన తన్వీయు నిచ్చు జరించునే ♦ యెన్నఁడై న
నట్టి నాప్రాణేశుఁ ♦ డతికీర్తి గన్న యిహ్వాంకుకులంబునఁ ♦ గల్గినాఁడు

3౪౪ శ్లోకమున కిరువురువ్యాఖ్యాతల యభిప్రాయము సీసపద్యమున మూఁడుపాదములలోఁ
జెప్పఁబడియె.

- సింహాసన్నిభ భుజశిఖరముల్ గలవాఁడు గురు తేజఁడగు నహోదరునిఁ గూడి
యాతఁడే యరుదెంచియనిమొన నీప్రాణముల హరియింపంగఁగలఁడునుమ్ము
- ఆ. అట్టివాఁడె యైన * ననిచేయ కూరక
యున్నవాఁ డదేమియో యనుదువో
యతనియెదుట నన్ను * నట నీవు బలవంత
మున హరించియున్న * దనుజ! యపుడె ౪౪ 1520
- క. ఖరుఁబోలె హతుఁడవై సం,గరమున నవ్వనముసందె * కంఠములు తెగఁ
ధరణిఁ బరుండియె యుందువు; సురవైరులు వీరు బలులుశూరులునగుచున్.
- క. పరఁగుదురు ఘోరరూప, స్ఫురణంబున నంటి నీవు * భుజగవివంబా
గరుడునియెడ నిష్ఫలమహా, కరణిని వీరలబలాధి*కంబులు వృథయా. ౬ 1522
- చ. అరయ గుణచ్యుతంబులగు * హాటకభూషితతీవ్రబాణముల్
తరఁగలు జాహ్నువీతటము * దారుణరీతిఁ గలంచునట్లు భీ
కరమగు నీశరీరమును * గైకొని చీల్చును జమ్ము రావణా!
సురలకు దానవాళికిని * జూడ నవధ్యుఁడవై చెలంగియున్. ౭౪ 1523
- తే. వైరమా రాఘవునకు నీశ్రవై బాసంగు
నట్లుగాఁ జేసికొంటి వశ్రాట నీవు
ప్రాణముల నిల్పుకొని యింక * బ్రదుకఁజాల
విద్ది నిశ్చయమగు నను*రేశ వినుము. ౮ 1524
- క. జీవితశేషదినంబులు, రావణ నీకుండునేని * రాముఁడె వానిన్
జేవం దుద ముట్టించును, భావింపన్ యూపబద్ధపశువున కవనిన్. ౯౪ 1525
- తే. బ్రదుకునం దాశ లేనట్లు * బ్రదుకఁజాల, వింక నీవును; రాఘవుం*డెనఁగురోష
దీప్తచక్షుస్సుచే నిన్ను * దితితనూజ! కనినచో దగ్ధుఁడ వగుచు * గండడంగి.
- క. అవమానము నొందుదువే; దివముననుండి హిమకిరణుఁ * దెంపునభూమిన్
జవమునఁ బడవైవన్ రా,ఘవుఁ డెంతయు శక్తిచేతఁ * గ్రాలుంజుమ్మా. ౧౦౪
- తే. నాశి మొందింపఁ జాలు నశ్రద్ధవము నుగ్ర
శక్తి శోషిల్లఁగాఁ జేయఁజాలు నతఁడు
తనప్రియాంగన నిటనుండి * కొని చనఁగలఁ
డనుచుఁ జెప్పఁగవలయునే * దనుజ యింక. ౧౧ 1528
- క. నీయాయువు ఊఁగించెను, నీయైశ్వర్యంబు తొలఁగె * నీబలమెల్లన్
బోయె నశియించునింకన్, నీయింద్రియములును; నీచ! * నీవు బలిమిమై. ౧౧౪
- క. పరవనితాస్పర్శంబున, గురుపాతక మిపుడు తెచ్చు*కొంటిని దానన్
సిరిఁ గ్రాలు నీదులంకా,పురమును వైధవ్యదుఃఖి*పూరితమగుఁ జూ. ౧౨
- క. వని ననుఁ బతిపార్శ్వస్థలమున నుండి తొలంగఁదీయఁబోలునె నీక

పుని నొనరించితి వీయఘము నీకు సుఖమీయ కధికముగ దుఃఖ మిడుక.

క. వినుమా దీనుడు తాపసి, యని నా ప్రాణేశు నంటి ♦ వాతఁడు దైవం
బును గూడి మహాద్వ్యుత్థియై, తనరుచు వీర్యమున వెలసి ♦ తా నిర్భయుఁడై.

క. జనరహితమైన యవ్వనమున నున్నాఁ డతఁడు యుద్ధమున శరవర్షం
బును బరపి నీదు దర్పంబును బల ముత్సేకవీర్యములఁ బోకార్చుక. ౧౫

తే. భూతములకు వినాశంబు ♦ పొదలు దైవ

యత్నమున నప్పు మనుజు లొఁయ్యన విధివశ

మొంది కార్యంబులందు దాఁరొందువారు

దనుజకులపాంసనా! స్రమాదంబు మిగుల. ౧౬

1534

క. నను నిట్లవమానించితి, గనుక నె యంతఃపురంబు ♦ క్రవ్యాదులు నీ
వును బోలియునట్టి కాలము, కననౌను సమీపమందె ♦ కానవు దానిక. ౧౭

సీ. యజ్ఞ శాలాంతరమందు స్రుగాద్యుపకరణయు క్తంబయి ♦ త్కాసురేంద్ర
మంత్రపూతంబయి మహితంబునగు వేదికనుమాలఁడంఘ్రిదోఁక్కంగఁగలఁడె
పరనుధార్మికుఁడయి ♦ భాసిల్లు శ్రీరాముధర్మసత్త్వి పతివ్రతయునగు ననుఁ
బాపచిత్తుండ పఁపయశంబు గాంచినవాఁడ వా నీచడఁబ్బంగినైన

తే. దాఁకనేరవు సుమ్ము; పద్మవనమందు

సంతతము రాజహంసతో ♦ సాంద్రకేళి

నలరు హంసియుఁ దృణమండంబుందుఁ దిరుగు

నీరుకాకిని జూడంగ ♦ నేర్చునెట్లు. ౨౦

1536

క. తనువిది జడమైనది దీనిని బంధించినను నట్లై ♦ నీకొనరింపం

జను దినినకొ దినఁగాఁ జను, దనుజా! యీతృచ్ఛమైనతనువు ననువులక. ౨౧

తే. ఎంతమాత్రము రక్షింప ♦ నిద్రి తగదు, నాకు నాలాటిభావంబు ♦ లేకయుండు
గాని నే నపవాదంబు ♦ త్కౌతలమున, నిలుపఁగా నోర్వఁజాలను ♦ నిశ్చయమిది.

చ. అని ధరణీజకోపమున ♦ నాతనితోఁ బరుషోక్తులాడి యిం

కను వచియింప మాని తనకాంతుఁ డలంచుచు నుండె; నీతచె

ప్పిన పరుషోక్తిజాలముల ♦ విన్న సురారియు రోమహర్షణం

బునఁ దనువెల్లె నిండ భయముం గలిగించెడు వాక్కు లొప్పఁగక. ౨౩

*సీ. రావణుండు వచించెఁగమణీ! శుచిస్మితా! నీదయఁ గాంచఁ బంఁద్రెండునెలలు
గాచియుండెద సంత ♦ కాలంబునకునైన గాంక్షఁ దీర్చవయేని ♦ గడఁగి వంట
వాండ్రె యమ్మణునాటి ♦ ప్రాతరాశార్థమై యింతవింతలుగాఁగ ♦ నెల్ల తనువు
ఛేదింతురని శత్రుసూదనుఁ డాతండు పరుషంబుగా నిట్లు ♦ పలికి క్రుద్ధుఁ

* శృణు మైథిలి మద్యాకృం మాసాక ద్వాదశభూమిని, కాలే నానెన నాభ్యేషి యది
మాః చారుహాసిని, తత స్తాన్ ప్రాతరాశార్థం సూదాశ్చేత్సత్యంతి వేశశః - అనిమూలము. దీనికి
మహేశ్వరతీర్థలు వ్రాసినయర్థముగూడ నిండె యిమిడింపఁబడుట యెఱుంగఁదగినది.

తే. డగుచు దనుజాంగనలఁ గాంచి యనియె నిట్లు

పలలరక్తాశనలగుచుఁ బరుషదర్శ

నలగు సంగనలార! యెంతయును బూన్కి

నీవనితనన్నిధిఁ మీరలెల్లఁ జేరి. ౨౬౫

1540

తే. వేగ దర్పము మాని నావేడుకోలు, చుదిని సంగీకరించెడు మాడ్కిఁ జేయుఁ
డనియె; భీకరదర్శనలైన వార, లతని గురువాకృష్ణమున నె కృతాంజలులయి.

క. జనకజఁ బరివేష్టించిరి; దనుజేంద్రుం డతిభయప్రదంబగు దేహం
బున నొప్పి భూమిప్రయ్యలు, గను జేయు తెఱంగుదోఁపఁ గాఁ జరణములన్.

క. ధరణిని దాటించుచు నా, తరుణులఁ గని యిట్లుపలికెఁ బరుణిని దీనిన్

ద్వారగా నశోకవనికాం, తరమున నుంపుండు మీ రతంద్రితమతులై. ౨౯౫

క. దీనిం బరివేష్టించియె, మానక రక్షింపవలయుఁ మఱి గూఢముగా;

నీసలఁత నీయశోకో, ద్వానంబునయందె నిలిపి యనవరతంబున్. 30 1541

క. ఘోరమ్ములుగాఁ గన్పడి, చారుతరము లైనవాకృష్ణసరణుల నెంతో

భూరిభయంబును గనఁగా, మీరలు చేయుచును నొకట మెలఁకువమీఱన్.

క. తిన్ననిమాటలఁ దేర్చుచు, నన్నుం గైకొను విధంబునం బల్కుచు మీ

రిన్నాతి వనగజాంగన, సన్నతగతి వశమొనర్చు సరణిం బూన్కిన్. 3౧

తే. నాకు లోనై మెలంగ నెన్నటికినైనఁ

జేయుఁడీ యంచు నెట్లనఁ జెప్పె; నంత

వార లాతనియానతి వారిజాక్షి

సీతఁగొని యవ్వనంబును జేరఁజనిరి. 3౨

1541

క. అనవరతము ఫలనుమములఁ, దనరారుచు నచటి భూరితరువులు వెలయున్

ఘనమదమునఁ దగి పక్షులు, నినాదములఁజేయుచుండు నిరతముఁ దమిచేన్.

చ. జనకజ రాక్షసాంగనల సంఘము సంతరమందుఁ జిక్కి య

వ్వనమున వ్యాఘ్రమధ్యమున వారక చిక్కిన లేడివోలె నా

ర్తని దనువెల్లఁ దూలఁగ మదిం దురపిల్లుచు నుండె; నిట్లు ల

జ్జనకకుమారి భీరువు విశాలవివన్నది మున్గి యెంతయున్. 3౪౫

1549

ఆ. పాశబద్ధహారిణి భంగి రవంతయు, శర్మమొందడయ్యె; సాధ్యసంబుఁ

గలుగఁజేయునేత్రముల నొప్పు రాక్షస, వనితలెల్ల భయదవాక్కు లెపుడు.

క. పలుకంగ శర్మమొందక, కలఁగుచు చై వతమునగుచుఁ గ్రాలెడు పతినిన్

దలఁచుచు నతిభయశోకం, బులు దూలఁగఁజేయమూర్ఛఁబొందెమిగులన్.

వీఁబదియాఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౭ - వ సర్గము.

- అథ రామః ధూమ్రచనిం జంపి పచ్చచ దుశ్శకునములం గాంచి వగచుట. అథ-
- చ. వనమున రానుచంద్రుఁడును ♦ బాణములఁ మృగరూపుఁడై చరించిన యలకామనూపునిని ♦ జెచ్చెఱు జంపి నివాసభూమికిం జనియెను వేగ; యిట్లతఁడు ♦ జానకీ జాడఁగ సత్స్వరంబుగాఁ జనుచును వెన్నఁ దా వినియె ♦ సాధ్వసదంబగు నక్కయాఱువున్. ౨ 1552
- సీ. మునుపె మారీచుని♦స్వనమున నేమానొ యని శంక నొందెను ♦ గనుక రోమ హర్షణంబగు జంబుకారావమును ఘోరమును విని చింతించె♦మనమున నిటు; జంబుకారావంబు ♦ సరణిని జాడఁగా నేవియో యశుభంబు ♦ లింకఁ గలుగు నని తోచుచున్నది♦యక్కటా! వైదేహి యాశోమలాంగి క్రూరానురులకుఁ తే. జక్కి వారలచేత భక్షింపబడక
- తే. మముగ నుండునా మృగాశ్మతినిఁ బూని
తాటకాత్మజుఁ డెట్టులో ♦ తాను నాదు
స్వర మెఱింగి యారితినే ♦ పలికె గాదె. ౫ 1553
- క. అనుజుఁడు దానిఁ వినునే, వనమున జానకీని విడిచి ♦ పచ్చును స్వరముఁ విని సీతయుఁ బొమ్మననం, తనె తమ్ముఁడు రాఁ గలందు ♦ నను సరయుటకై. ౬
- సీ. కాంచనమృగమయి♦డఁగి మారీచుండుననునాశ్రమమునుండిఁకొనుచుఁబోయె నతిదూరమున కంత ♦ సతఁడు శరాహతుఁ డయి పడి మరల స్వీయదనుజత్వ మొంది చచ్చుచు నూరఁకుండక క్రూరాత్ముఁడక్కటా! సౌమిత్రి! హతుఁడనైతి నని నాదు నిస్వస♦మట్టుగాఁ బల్కె నిక్కరణమునను రాక్షసులు చేరి
- తే. జనకజను జంపఁగాఁ దగుననుచుఁ గోరి
యున్నవారనుటొప్పు నీయూహ నిక్క
మగు జనస్థానమున నున్న ♦ యందువలన
దనుజులకు నాకుఁ బగయుఁ గఁలెను మిగులఁగ. ౮ 1555
- క. జనశూన్యగుగు మహావనమునఁ దగు మైథిలియు మోదముం గూర్చెడు నాయనుజుండును తేనుంబును, గనుచుందురొ లేక వారు ♦ కష్టము గనిరో. ౯
- క. కనఁబడుచున్నవి దుష్టశ, కునములు బహురీతులగుచు ♦ ఘోరంబులుగా నని రాముఁడు చింతించుచు, నని సటగోమాయగురురవంబును వినుచున్. ౧౦
- క. హరిణాకృతి మారీచుం, డురుగతిచే నాశ్రమంబుచుండి కడఁగి భీ
కరవనమునకుం దెచ్చుట, సరసి నుదిఁ సంశయంబునందుచుఁ ద్వరగాన్ ౧౧
- క. చనుదెంచె జనస్థానం, బుననున్న స్వకీయవాసమును గూర్చి; వనం
బునఁగల మృగపక్షిగణం, బును మనమున దైన్యమొదవభూరితరాత్రిన్. ౧౨
- తే. దీనుడై మాన్యుడౌ నృపనూనుచుట్టు
సవ్యగతిమీఱు దిరుగుచు ♦ సాధ్వసంబు

గలుగఁజేయుచుఁ గూసె; నభిబ్బలుమగండు

దారి నతిఘోరశకునవిఁతానముఁ గని ౧౨౫

1560

క. త్వర గనుమదితో నాశ్రమ, మరయుచు నాదారిఁబట్టి యరుగం జొచ్చెన్

¹గురుకటి రాజులు సీతను, నిరుచనుబలు లక్ష్మణునుఁ నెచ్చిఁ దలంచుచున్. ౧౩౫

క. తనయాశ్రమంబు గనఁగాఁ, జనుదెంచుచు నుండెఁ; ననదుఁచాయ తలుగఁగాఁ

ననయొద్ద కరుగుదెంచెడు, ననుజుని లక్ష్మణునిఁ గనియె; నాలక్ష్మణుఁడున్. ౧౪౫

తే. ²దీనుఁడై దుఃఖమొందుచుఁ దాను బోలె

దీనుఁడై దుఃఖమొందుచుఁ దిరిగి వచ్చు

చున్న యన్నను జేరె; నిట్టొచ్చునప్పి

వచ్చుచున్నట్టి యారామభద్రుఁ డంత. ౧౫౫

1563

చ. జనరహితంబు క్రూరదనుఁజవ్రజసేవిత మార్గిసంబు నౌ

వనమున జానకీ విడిచి వచ్చిన లక్ష్మణుఁ గాంచి యిట్టు లౌ

'వ్పనిచనిఁ జేసినందులకుఁ బాగుగ నిందయొనర్చె; నంత న

³య్యనజునిసవ్యహస్తమును నాదృతిమీఱ గ్రహించి రాముఁడున్. ౧౬

క. మొదటం బరుషంబుగ నా, పిదపన్ మధురముగ నార్తి విస్తృతిఁ గనఁగా

మదిఁ దాపమ్మునఁ బల్కెను, నిదితగునే యకట నిన్ను నేనుండు నికన్. ౧౭౫

క. అనుజా! లక్ష్మణ! నీవట, జనకజ నొంటిగను విడిచి నత్వరముగ న

స్లవచ్చితివే యిస్సీ, యనఁదగుపనిఁ జేసినాడఁ నరయక మదిలోన్. ౧౮

క. మనకిందు డేమచుగుఁగద; విను సౌమా! వీర! యిచటఁ బెక్కులు నాకున్

గనఁబడుచున్నవి దుష్టశకునములె పలుమాఱు నాదుఁకోరిక లడఁగన్. ౧౯

క. వీనిం గనఁగాఁ దమ్ముడ, జానకీ నేభంగినై న సాం దాటవిలోఁ

బూని చరించు దురాత్ములు, దానవులే ముసహరించి తమ నెలవులకున్. ౨౦౫

క. కొనిపోయి యుందురొండె, దివివేసియు యుందురొండెఁ నృప్తిగ నని నా

కును దోచెడి నిస్సంశయ, మనియును నన్యకముగల్గె ననుజా! యిచటన్. ౨౧

సీ. జనకునిప్రియుపుత్రి! వనితాశిరోమణి బ్రదికి డేచుమ్ముగాఁ బరఁగుచుంట

మనము చూతుముగద! మనుజవరేణ్య! జింకలగుంపు మణి జంబుకంబువట్టి

1 సతు సీతాం వరాహోహమ్-అనిమూలము 2 విషణ్ణ స్సువిషణ్ణేన దుఃఖితో దుఃఖభాగినా-
అనిమూ. 3 సంజగత్తేఽథ తం భ్రాతా - అనిమూ. 4 గృహీత్వా చ కరం సవ్యం లక్ష్మణం రఘు
నందనః-అనిమూ. అనఁగా లక్ష్మణుని యెడమచేయిని బట్టుకొని యాదృతిమీఱి నిట్లు పలికెనని భా
వము. ఇటఁ గొందఱు నవనాగరికులు "ఇప్పటివలె కరము కరమునఁ బెనుచు నాచారము పూర్వము
నఁ గలదనియుఁ గ్రీతయాచార మిదిగా"దనియుఁ బలుకుచుండురు. సవ్యహస్త మనఁగాఁ ఎడమ
చేయి యని వారికిఁ దోచలేదేమో. రామునికుడిచేతికి నెదురుగావచ్చు లక్ష్మణుని యెడమచేయి
సరిగా నుండినదని గ్రహింపఁదగును.

గణములు సూర్యప్రకాశితదిబ్బుఖిలుగ భయంకరముగ * భూరిరవము
 లొగినొసర్చుచునున్న; * వోమచోబల యాస్మపాత్తి జకుత్తేను * చులరుచుండుఁ
 ఆ. గాదె? మున్నుమృగము * గాఁదోఁచినట్టియా, దానవుండునేను * దను వెనుకొని
 వచ్చుటరసిమోస * పుచ్చిదూరముగొని, పోయెఁ జాలశ్రమముఁ * బొందినేను. ౨3
 క. చిక్కదు మృగ మిఁకనని యే, నొక్కశరం బేసినాఁడ * సుగ్రశరహతిఁ
 బొక్కిమృతినొందుచు నెవఁ, డక్కట! దనుజత్వమొందె * నాతురుఁ డగుచున్.
 చ. జనకజఁగూర్చి నామనము * సాధ్వసనుండెడి సవ్యసేత్ర మొ
 య్యసఁ జలియించుచున్నది ప్రి * యానుజ! జానకి దానవాళిచే
 త సహరింపఁగాఁబడెనొ * తా మృతినొందెనొ మార్గమందుఁ దో
 డొని చనఁబోవుచున్నదియొ * దూరముగా నటలేదు, సంశయం
 బనునది లేదు దీనికని * యార్చిని రాముండు పల్కి వెండియున్. ౨౪ 1572

ఏబదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౮ - వ సర్గము.

* * * రాముండు శోకమున విలపించుట. * * *

తే. దాశరథి యంత జనరహితమగు వనిని
 జానకిని డించి వచ్చిన * వాని విన్న
 నైన లక్ష్మణుఁగాంచి, ధ * ర్మానువర్తి
 యగుచు నిట్లనిపల్కె ను * హార్తి గనుచు. ౧ 1573

క. అనుజ! భయదాటవికేఁ, జనఁదలఁపఁగ నన్నుఁ బాయఁ * జాలక నాతో
 డనె వచ్చినదే యాసీ, తనుడించియె వచ్చితివే ని * తాంతజవమునన్. ౧౫ 1574

క. ఆసీత యెచటనున్నది? యీసమయమునందు రాజ్య * మెల్లను బోవం
 గా సకలహీనుఁడనె యై, వేసరి దీనుండఁగుచు * విపులాటవిలోన్. ౨౫ 1575

క. చరియించుచుండ నాతో, సరిగా దుగిఖములఁబొంది * సతతము దోడై
 చరియించు నాపతివ్రత, * సురుచిరతనుమధ్యమాభి * శోభిత యెందో. 3 1576

తే. ఎవ్వతను బాసి తుణమైన * నేను బ్రదుక
 నొల్లనో వీర! ప్రాణాళి * కెల్లఁ దోడు
 గాఁ జెలంగెడు నాప్రియ * కాంత దేవ
 కన్యఁబోలినసతి యెందుఁ * గ్రాలు నిపుడు. ౪ 1577

క. కనకచ్చామఁ జెలంగెడు, తనువున శోభిల్లు జనక * తనయయె లేదే
 మనుజపతిత్వము సురపా, లనతను నేనొల్లఁజుమ్ము * లక్ష్మణ! యింకన్. ౫ 1578

సీ. ప్రాణాళికంఠెను * బరమప్రియంబుగాఁ దగు నాప్రియాంగన * తనదు ప్రాణ
 ములఁగూడి యాశ్రమ * మున నున్నదేగదా! యట్టిసీతను బాసి * నట్టులైన

* కృపా దుగిఖసహాయమే వై దేహీ తనుమధ్యమా-అనిమా.

నివుడె చత్తునుగాన ♦ నిక వనవానవ్రతముఁ బదునాల్లేండ్లు ♦ తగువిధమున
జరపకపోదును ♦ సాధుమతీ ! యావ్రతము మిథ్యగాదుగదా! తలఁపంగ;

తే. జానకి నశింప దానితో ♦ నేనుఁ జావ

నీ వయోధ్యకుఁ బోయిన ♦ నిన్నుఁ గాంచి

¹కై క తనకోర్కి యీడఁజిగిగా నుఖించు

చుండునే గద? లక్ష్మణ! ♦ యొక్కరీతి. 2

1579

క. తనయుఁడనగు నేవృత్తిఁబొందిన నెంతయు నగలఁబొగిలి ♦ దీనతతో నా
జనని నుతరాజ్యములతోఁ, దనరెడు కై కేయిఁ గొల్పి ♦ దగినదియె కదా. ౩

క. జానకి బ్రదికియె యుండిన, నే నాశ్రమమునకు వత్తు ♦ నిటనుండి తగ్గ
మానిని నువృత్త యాసతి, తా నే మృతినొందెనేని ♦ తప్పకచత్తు. ౪ 1581

క. నేనాశ్రమసీమకు రాఁగానే చిటునవ్వుతోఁపఁగాఁ బల్కుచు నా
జానకి యెదురుగ రాదే, నేనపుడె నశింతు నుండఁనేర్తునె యిలలో. ౫ ౧౦

క. అనుజా! లక్ష్మణ! జానకి, వనమున మనయాశ్రమమునఁ ♦ బ్రాణంబులతో
డను గలదా లేదా? లేక నీవును బరాకు నొందఁగాఁ గని యనుచుల్. ౧౦౫

క. వనటం గుందెడు జానకిఁ, బనివడి తినివై చిరా? జఁవమునఁ బలుకుమా
జనకజనుకుమారియుఁ బని, తనమునఁ దగి దుఃఖమనఁగఁదా నెఱుంగదు నూ.

తే. మద్వియోగంబునకుఁ దనఁచునము గుండఁ

దల్లడిలుచుండు నిజమిది; ♦ దానవుం డ

తండు కపటియు దుష్టచిత్తుండు నగుట

నక్కటా! లక్ష్మణ! యంచు ♦ నఱచె దాన. ౧౦౬

1555

క. నీవంటి శూరునకునుకా, భావంబునఁ దోచె భూరిభయము; సహజ! త
ద్ద్రావము నాగళరవమ, ప్లే వఱలుట దానివినఁగి ♦ నే నీవు వెనక. ౧౩౫ 1566

క. చనుదెంచితివా? నిస్సస్యమును సీతయు వినియె యుండు ♦ మునుకొను భీతికా
నినుఁ బంపియుండుఁ గావున, ననుజూడఁగ నిపుడు వచ్చి నాడ విచటికిక.

క. ఇది యిట్లే యయియుండును, గద యని శంకించువాడఁ; ♦ గాననమున నా
సుదతిని విడిచియె వచ్చితి, విదె గాన నకృత్యమెంతో ♦ యెల్లవిధములక. ౧౪౫

క. ఒనరించినాడ విప్పుడు, దనుజులు భూతుకులు నర్వఃధా గావున నే
మనవైఁ బగఁ దీర్చుకొనంగను దలఁచుచునుండఁగ నవఃకాశ మొనఁగితే. ౧౫

చ. ఖరునివధించినందులకుఁ ♦ గా మిగులక వగఁ బూని రాక్షసుల్

నిరతము మాంసముం దినఁగ ♦ నెప్పుదులం దలపోయుచుండు భీ

1 కచ్చి త్సకామానుభితా కై కేయీ సా భవిష్యతి-అనిమూలము. సకామే త్యనేన రామస్య
హృదయే కై కేయీ స్వవివాహార్థ మేవ వనం ప్రేషితవతీతి సదావర్తతే తదిదానం సంప్రమత్తకుపి
తానాం భావజ్ఞానం దృష్టమితి న్యాయేన వ్యక్తికృతమ్-అని గోవిందరాజులు.

కరులును నౌట వారలటఁ ♦ గాంతను జంపియెయుండు సంతయం

బరసినలేదు; వై రినివహంతక! నే నిపు డెల్లభంగుల౯. ౧౬౫

1590

¹ఆ. మునిఁగినాడ దుఃఖములలోన నింకేమి, చేయఁగలను నేను ♦ నీయపార
వ్యసనములను మునుఁగఁవలయునంచని విధి, యున్నదనితలంచుచున్నవాడ.

క. అనియిట్లు వరారోహను, జనకసుతం దలఁచుకొనుచు ♦ సరగున ననుజా
తునిఁగూడి జనస్థానం, బునకుం బోయెను; నితాంతమును దుఃఖితుడై. ౧౮

సీ. అంతవీరుండగు ♦ నారాముఁ డెంతయు నార్తహుండుగు ♦ ననుజనింద
చేయుచు నాఁకలిచేతను డప్పిచే నిట్టూర్పు లెనఁగంగ ♦ నిజముఖంబు
శుష్కమై కాంతిచే ♦ శోభిల్లకెంతయు వెలవెలఁబాఱఁగా ♦ వెనఁ జనిచని
తనయాశ్రమంబు చెంతకుఁ బోయి యట నీతఁ గానక లోనికిఁబూని యరిగి

తే. యందును నీతఁగానక ♦ యామెతిరుగు

స్థలములకు నేగి కేళికాస్థలమున నిది

యిట్టి దది యట్టి దనుచును ♦ వట్టె మేను

గగురుపాడునంగఁ జాల దుఃఖంబు నొందె. ౨౦

1593

ఏఁబదియెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

—
౫౯ - వ సర్గము.

రాముఁడు లక్ష్మణుని రాకకుం గారణ మడుగుట. లక్ష్మణుఁ డాసంగతిని రామవకుం జెప్పట.

తే. ²అంత రఘునందనుండును ♦ స్వాశ్రమంబు
నుండి చనుదెంచి యార్తుడై ♦ యొప్పుదప్పి
యున్న లక్ష్మణుఁ డ్రోవలో ♦ నొకటఁ గాంచి
మరల నీరీతి నడిగె నెఱ్ఱునము కలఁగ. ౧

1594

తే. నీవు గావున్నవాడ వింకేవిధమున

హానిలేదను విశ్వాసమునాని నేను

గాంత నట డించిరారఁగ నఁయ్యింతివిడిచి

యెందుకిట వచ్చినాడవో ♦ యెఱుఁగఁ జెప్పుమ. ౨

1595

చ. వనమున జానకీ వదలి ♦ వచ్చిన నిన్నిటఁ గాంచినంతనే

జనకజకేమి కీడొదవె ♦ సర్వమునందని జంకునొంది నా

మనము నిజంబుగా వెతల ♦ మాఁడుచునున్నది; లక్ష్మణా! వనం

బున ధరణీజనుల విడిచి ♦ పొక్కుచు వచ్చెడు నిన్ను దవ్వల౯. 3౫

1596

1 కిన్విదానీం కరిష్యామి శంకే ప్రాప్తవ్య మిదృశమ్-అనిమూలము. 2 అథ విస్తారేణమార్గ మధ్యకృతాం కథామహ-అని మహేశ్వరతీర్థులు. రామలక్ష్మణుల సమాగమవృత్తకథను విశేషించి యిటఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

- క. కనినంతనె నవ్యభుజం, బును సవ్యాక్షీయును హృదయఃముఁ గూడ వ్యధం
గని యదరుచు నున్నవి; నా, విని శుభలక్షణుఁడతండుఁ వెతలఁగలఁగుచున్. ౮౫
- క. తనుఁగూర్చి రాముఁ డిట్లు త,గనిషని చేసితివె యనెడు ఁ గాఢోక్తిని నిం
కను దుఃఖతుఁడై దుఃఖం,బునఁ గూలెడు నన్నతోడఁబొగులుచుఁ బలికెన్. ౮౬
- క. జానకి నేనై నేవచ్చగఁ, గాననమున నొంటి విడిచి ఁ కడు నవివేకం
బూని యిటువచ్చినాఁడం, గానుజమీ యుగ్రవాఙ్మిఁకాయము మిగులన్. ౮౭
- తే. పలికి యామెయె త్వరపెట్ట ఁ వచ్చినాఁడఁ
దృష్టమీపంబునకు; సలఁదానవుండు
నటవి హా లక్ష్మణా! యని ఁ యకట సీత!
- యనియు రక్షింపుమా యనిఁయును గడువడి. ౯౧ 1600
- క. రామా! నీగళరవమున, నేమాడ్కిఁ పెడలుశబ్ద ఁ మెల్లవిధములఁ
ఆమాడ్కి నఱచె నాస్వన, మామానిని చెవులసోకె ఁ నది వినినంతన్. ౯౨
- సీ. నీయందు సలరారు ఁ స్నేహంబునఁ భయవిహ్వలయై చాల ఁ వెతలఁ గుంది
యేడ్చుచుఁ బొమ్ముపొమ్మిపుడె నీయన్నను గావఁగా ననిపల్కె; ఁ నావిధమునఁ
బలుమాటు నన్నుఁ బోవలయు నంచీరీతి బలవంతపెట్టి నీబలముఖముల
యందు నాకుంఁగల ఁ యతిశయవిశ్వాసమునుబట్టి యిట్లంటి ఁ జనని! లోక
- తే. మందు రామునకుఁ భయ ఁ మావహిల్లఁ
గా నొనర్పఁగఁజాలు రాక్షసుని నేను
గాననే లేదు నిర్వృతిఁ ఁ గాంచు మింక
నిద్ది రాముని గళరవ ఁ మేటికగును. ౯౫ 1602
- క. దనుజం డెవఁడో యీరీ,తిని మనకు భయంబు గల్గుఁతీరున నఱచెకఁ;
జననీ! రాముఁడు దివిజులకును గల భయమాపి కాచుఁ గోరికమీఱక. ౧౦౫
- క. సీతా! రక్షింపుమ యని, యీతీరున నీచమగుచు ఁ నెందును హేయం
బై తగు నీపలు కెవ్వధి, నాతఁడు వచియించు నమృతకమ్మ యంటిన్. ౧౦౧ 1604
- తే. ఎందుకోగాని దానవుఁ ఁ డెవఁడో నాన
హోదరుని కంతనాదమ ఁ ట్లాప్పు ధ్వనిని
గావుమా కావుమా యని ఁ యీవిధమున
నఱచెనేగాని వేఱులేదమ్మ యంటి. ౧౦౨ 1605
- క. ననుఁగావు లక్ష్మణా! యిపు, డనిచెప్పిన మాటధ్వనియు ఁ సరయఁగ వేఱై
వినఁబడినది కావున రా, మునిస్వరమేకాదు శంకఁ ఁ బూనకు మింకన్. ౧౦౪
- క. మనమునఁ జింతిలవల దొ,ప్పనివనితలు చింతనొందుఁభంగిని; జాలక
వనటక బొందకుత్తిల్లి, ననుఁబంపుటకై మనంబుఁసం ద్వరయేలా. ౧౦౩ 1607
- సీ. నెమ్మదినుండుమా ఁ యమ్మరో యనిలోన రాముజయించు పఁరాక్రమంబు
గలపూరుషుఁడు ముజ్జగములలో నెచ్చట మును వుట్టినది లేదిఁకనుజనింపఁ

బోడు దేవేంద్రుని * ముందిడుకొని దేవతలు పైకివచ్చిన గెలువఁజాల
రని మొన; నని యంటి*నంత నామాటల కాసీత పరిమోహి*తాత్మ్యగుచు
తే. వంతఁ గన్నీరు విడుచుచుఁ * బలికె నిట్లు
చారుణంబుగ ననుఁజూచి * తగనిరీతి;
నన్న నశియింప ననుఁబొందు * నాశ నీకుఁ
బుట్టె నెంతయుఁ బాపపు*బుద్ధివలన. ౧౬౫ 1608

క. మనమున నీపాపాశయ, మును నుంపందగు నె కాని * ముచుకొని ననుఁ గై
కొనలేవు నుమ్ము; భీతిం, గని రాముం డిట్టులఁజవఁ*గా నీకొఱకై. ౧౬ 1609

చ. వినియును నన్నుఁ గానఁజను * వృత్తిని బూనక యున్నవాఁడ వి
ప్పని గనఁదోఁచెడిక భరణు*పంపున నేమియొ దుష్టబుద్ధిచే
వని సమయంబుఁ గాంచి క్రుధఁ*భ్రాతను జంపఁగ వచ్చినాఁడ విం
క నొకటిగాదు; శత్రుఁడవు * గాని హితుండువుగావు లత్కణ. ౧౮ 1610

తే కపటవేషంబుఁ గైకొని * కానకీవు, నాదుప్రాణేశు వెనువెంట * నన్నుఁ గోరి
వచ్చినాఁడవు కాన నా*భర్తయందు, నంతరముచూచుచున్నాఁడ*వకట! సతము.

సీ. ఆయనకాశ మి*య్యవనునఁ జిక్కెను గాఁబట్టి రామునిఁ * గావఁబోవ
కున్నవాఁడ పటంచు * నొక్కరీతిని బల్కుఁ ¹డవ్వరపడి కనులెఱ్ఱఁ*బాఱఁ గోప
మున నోష్ణములు కంప*మును బొందనాశ్రమముననుండినిన్నుఁ*జూ*పనిటవచ్చి
నాఁడ నంచు నుమిత్ర*పంపనుఁ డాడంగసంతాపమోహిత*స్వాంతిఁడగుచుఁ

తే. దమ్మునింజూచి సౌమ్య! భూ*తనయ విడిచి
నీవు వచ్చుట దగదు సూ * నేను దనుజు
లను నివారింప శక్తుండ * నని యెఱిఁగియు
వనిత క్రోధోక్తులాడంగ * వచ్చితి వయ్యో!. ౨౨ 1612

క. జనకనుత డించి ననుఁ గన, పఁకిట నీవరుగు చేరఁ * బరితోషము నా
కును గల్గలేదు; ²స్త్రీయనఁ, గ నె యవివేకంబు సహజ*కర్మముగాదే. ౨౨౫

తే. ఎఱుంగవే యింతమాత్ర మ*య్యింతియందు
మీఁదఁ గోపంబు నొందెను * గాదె యట్టి
దేమొ పరువంబుగాఁ బల్కు * నీవు దాని
విడిచి వచ్చితివే ఘోర*విపినసీను. ౨౩ 1614

క. వనితయుఁ బొమ్మని పల్కుగఁ, జనుదెంచుట యుక్తమగునె * సహజ! వానికే
వినియోర్చుకొనందగున, ³ప్పని సాధ్యముగాక యున్న * వనమం దొకచోడ.

1 ఏమయ్యో హి వై దేవ్యో సంభో రక్తలోచనః, క్రోధా త్ప్రిస్ఫురమాణోష్ఠ ఆశ్ర
మా దభినిర్గతః-అనిమూలము. 2 స్త్రీయా ఇత్యవివేకసంభావనా నూచకమ్-అనివ్యాఖ్య. 3 కథంచి
దసహసే బహిరాగత్యాంతస్యో ఘో భూత్వా తత్పాలనం కర్తవ్యమ్-అనివ్యాఖ్య.

- క. కనబడనిచోట నిలిచి యెవనివలన బాధలేనిభంగిని గావం
జనుఁ గాని పొమ్మనం దెప్పునఁ గ్రోధవశంబు నొందఁ డబోలున చెవుమా.
- సీ. దానిచే నాయాజ్ఞ ధాటితివే యన్నివిధములఁ జూచిన యిడువరాని
యపనీనీమీఁదఁ నలముకొన్నదినుమా! మృగరూపమునుదాల్చి యెవఁడునన్ను
వంచింది యటనుండి వరుసఁగ దవ్వలఁ గొనితెచ్చెనో యలఁకూరదనుజుఁ
డిదె నాశరంబుల యృతిఁగని ధరణిపైఁ బడియున్నవాఁ జేను ఁ గడిఁదిచాప
తే మందు లీలఁగ బాణమ్ము నలవరించి
లాగి యవలీల నేయఁ గలంబతాడి
తుండయి మృగరూప మొయ్యన ఁ విడిచి వాఁడు
దనుజుఁడయ్యెను గేయూరఁధారియగుచు. ౨౬ 1617
- క. శర మంగమ్మున నాటఁగఁ, బరమార్థిని నాదుగళరఁవముఁ గైకొని ని
ర్జరవైరి నూరసంశ్రవ, మరయం బరుషమును నై న యార్తధ్వనితో.
- ఆ. అఱచినాఁడు దాని నాలించి వెతఁగుంది
దానితత్త్వ మరయఁ డలఁప కొంటి
నీతవిడిచి నన్నుఁ డ్రీతి గావఁగ నిట
1వచ్చినాఁడ వేమి డపల్కువాఁడ. ౨౭ 1619
- ఏబదితోమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౦ - వ సర్గము.

శ్రీ పర్వశాలయందు సీతం గానక రాముఁడు చురిఖించుట. శ్లోకం

- సీ. అట్లు రాముఁడు తనయౌత్రమసీమకు వచ్చుచుండఁగ నదావృతనయన
మునఁ గ్రిందితొప్పయఁగ నెఁ జంచలత్వమ్మునడక యునటఁదొట్టువడియెఁగంప
మునయించె; నామహాత్ముఁడుపలుమాటలు దుర్నిమిత్తములిట్లుతోఁపఁగాంచి
నీత యౌత్రమమునఁజేమమ్ముగా నుండునా యని తలఁచె నిట్లా యనుంగుఁ
తే. బట్ని జూడఁగవలెనని త్వరపడుచునె
జవమునం బోయి శూన్యవాసంబుఁ గాంచి
యాతఁ డుద్విగ్నమానసుం డయ్యెనంత
నెగురుచున్నట్లు నంగంబులెల్లఁ ద్రిప్పి 3 1620
- క. అందందు మున్న జనకుని, నందన యున్నట్టిచోట్లు నై జ భ్రాంతిం
గుందుచుఁ గలయంజూచెను, నెందును దనవనితలేమి ఁ కెంతయు నార్తి .౪
తే. వగచె నప్పుడు రామునివసతి మంచు, కాటునఁ సిరిమాలిన ఁ కమలవనము
పోల్కి గనుపట్టె; నందలిభూరుహముల, యందుహీనస్వరంబులనళిగణంబు.

1 ఏమిపల్కువాఁడ=ఇది మీఁదియభిప్రాయమును బోషించును గాన నెక్కువఁగాఁ జేర్చఁ బడినదని తెలియఁజలయు.

క. ధ్వనిచేయుచుండ నేడ్చెడు, ననుటకుఁ దగినట్లులుండెఁ ♦ నందలివృత్తా
ని బూవులు మ్లానత్వము, గనియెన్ మృగపక్షులెల్లఁ ♦ గాతీయ నొండెన్.

క. సిరి దూలి పెంపు విడి యే, వరుసను దగనట్లులుండు ♦ వాసముఁ గనియెన్
నిరతము వసించు వననిర్జరులెల్లం బాటిపోవఁ ♦ బాడుగనుండన్. ౬ 1624

1. సీ. జానకి యతిహాసఃపానవృత్తిఃకుఁగాఁ దెచ్చి వై చుటచేత ♦ నచ్చటచట
దర్భలు నజినంబుఁఫరణిపైఁ బడియుండెదనుజుఁడామెను బట్టుకొనుతఱిఁబెనఁ
గొనుచు మున్యాసనంబును జాపనుం బట్టుకొనుటచే నల్లడలను నవిపడి
యుండె; నిట్టులుదోచుచున్నహృదయోన్మీలజంబును గాంచి విలపించెఁభూరిశోక
తే తవుండై సీత భీరువు ♦ దనుజగణము
వలన దొంగిలికొనిపోవఁ ♦ బడెనొ మృతిని
గాంచెనో లేక తానుగాఁ ♦ గానరాక
యున్నదో తినఁబడినదో ♦ యుగ్రభంగి. 24 1625

తే. అట్లులేక వేడుకకుఁగా ♦ నతివ తానె
మఱిగి యున్నదొ భయపడి ♦ మాన్యచరిత
గూఢముగ వనికేతానె ♦ కోర్కిఁ జనెనొ
యెఱుంగఁజాలక యున్నాడె ♦ నిపుడు నేను. ౮ 1626

చ. సుమములఁ గోయఁబోయెనొకొ ♦ శుభ్రఫలంబులఁ దేఁగఁబోయెనో
కమలనికాయపూర్ణమయి ♦ క్రాలు సరస్సున స్నానమాడఁగా
మమతచెలంగఁ బోయెనొకొ ♦ మానిని నీళ్లకు నేటికేగెనో
రమణ నటించు నేడ్చె రఘురాముఁడు తాపము వెల్లిముంపఁగన్. ౯ 1627

చ. వనమున నెంతకష్టపడి ♦ వారిజనేత్రును గాంచఁబోయినన్
గనఁబడదయ్యె; శోకమునఁ ♦ గన్నులు రెండును నెఱ్ఱఁబాట న
య్యనఘుఁడు వెఱ్ఱివానివలె ♦ నావ్యధచేఁ గననయ్యె నయ్యెడన్
జనిచని యాశ్రమస్థులుల ♦ సర్వవిధంబులఁ గాంచి యార్తుడై. ౧౦ 1628

2. సీ. ఒకచెట్టునుండి వేఱొకభూరుహమునకు నొకకొండనుండి వేఱొక్కగిరికి
నొకనదినుండి వేఱొకదీప్తపవతికిని బఱుగెత్తుచున్ వెతఁబడుచు నేడ్చు
చును శోకపంకోగ్రఃఘనసాగరమ్మున మునిగె నొక్కొకపృథ్విముకడ కరిగి
యోకదంబు! నాప్రియారంగన సీతనాఁబరఁగు నొక్కర్తుక ♦ వనమునందుఁ

తే. గంటివా భూమితనయకుఁ ♦ గడిమి పూవు
లందు నత్యధిక ప్రీతి ♦ యలరుఁ గాన

1 విప్రక్రీడాజనకుశమ్.....ధవిష్యతి-అనిమూలము. దీనివ్యాఖ్యానాభిప్రాయ మీసీసపద్య
మునఁ జేర్పఁబడినది 2 శోకరక్తక్షణ శ్లోకాత్ - అనుశ్లోకములకు మహేశ్వరతీర్థలయభిప్రాయ
మిట సంక్షిప్తముని యెఱుంగఁదగు.

వచ్చియుండును నీచెంత ♦ కిచ్చ దనరఁ

గనుఁగొనియె యుండవచ్చు నక్కాంత నీవు. ౧౧౫

1629

క. జనకసుతఁ శుభ్రాననఁ, గనియుండిన నెఱుఁగఁజెపుము ♦ కాంతకిసలయా

భనిజాంగిని శౌశేయంబును గట్టినదాని బిల్వభూజను! కనవా. ౧౨౫ 1630

తే. నీఫలంబులఁబోలిన ♦ నెఱికుచముల

వఱలు నీతను గనియున్నఁ ♦ బలుకు మెచట

నున్నదో; మద్దివృక్షమా! ♦ సన్నతచరి

తయగు భూజాత నీపై ముఁదంబు ఁది ౧౩

1631

సీ. కాన నీచెంత కాఁకామినివచ్చియెఱుండును గనుక నీవుర్విత్తనయ

నార్తను జెప్పుమా ♦ భయశీలురాలు జనకకుమారి యివ్వనమునందు

జీవించియున్నదా ♦ జీవముం బాసియెనా కకుభాఖ్యభూరుమామిది

వల్లవకుసుమనంభరితమై యుండు దనవంటి యూరువులో ♦ తనరవెలయు

తే. నీతవృత్తాంతముం దెలిసిగొనియుం చుచు; నీతికాహ్వయఁపాడఁబు

భ్రమరిగీశంబులను జాలఁబరిధవిల్లు చున్నయది వృక్షరాజమై యొప్పునిదియె.

క. తిలకప్రియయా నానతి, తిలకంబిది యకానుగానఁ ♦ దెలిసియె యుంకం

గలదీ వృక్షమునకు నా,లలనావృత్తాంత మిమ్ములఁ జెప్పఁదగుఁ. ౧౬ 1633

సీ. ఓయశోకమ, శోక ♦ మేయెవలం గల్గకుండంగఁ జేయుదు ♦ పుర్వినీవు

కాన శోకాగ్నిని ♦ గ్రాఁగెడు మదిగలనన్నుఁ బ్రియార్యనమున దుఃఖ

హీనుఁగాఁ జేయుమా ♦ యిప్పుడే; యోతాళవృక్షమా పరివర్తవిమలతాళ

ఫలకుచయగు నాదుఁలలన నీవెందైనఁ గనియున్నచో నీకుఁ ♦ గరుణయించు

తే. కై న నాయందుఁ గల్గిన ♦ నానితంబ

సుందరి నివాసమును నాకుఁ ♦ జూపుమా త

గంగ; నోజంబువృక్షమా ♦ కాంత జంబు

ఫలములంబోలు మేనునఁ ♦ బరిధవిల్లు ౧౮౫

1634

క. కావున నీచిహ్నంబున, నావెలఁదిని జూచియున్న ♦ నఱుమఱలేకే

నీవిపుడు నాకుఁ దెల్పును, యేవిధమున నీవనమున ♦ నెందున్నదియో. ౧౯

సీ. ఓకర్ణికారమా! ♦ యెవైనవూవుల నయ్యారె! సాగనుగ ♦ నలరుచున్న

దానవు సాధ్వీయా ♦ తరుణి నాప్రేయసి నీవుప్తములపైని ♦ నెమ్మిగలది

గాన నీచెంతకుఁ ♦ గడువేడ్క వచ్చియె యుండును నీవాతఁబోదరిఁ గని

యుండినఁ జెప్పుమా ♦ యొకమాఱు నాకని ప్రతివృక్షమునకేగి ♦ పడఁతినడిగె

తే. నామహాయకుఁ డీరీతి ♦ నామ్రసీప

ముల మహాసాలములఁ బనఁసలఁ గురవక

ఖదిరదాడికూనసనముఁఖములకడకు

నరిగి యడుగుచు నడుగుచు ♦ నాతురమున. ౨౧

1636

తే. మల్లి కాకేతకీగుల్మమాధవీను
చంపకంబుల కడకేగి ధానకీవి

ధమును వేడుచుఁ జిత్తవిభ్రమముగల్గు
వానివలె సంచరించుచుఁ గానఁబడియె. ౨౨

1687

క. వని రాముఁడు మరలఁ మృగమును గని హరిణంబ! వృక్షములివి పలుకవే
మని యడిగిననుఁ హరిణన, యనను న్నాపత్ని నీవఁనాంతరసీమఁ. ౨౩ 1688

క. కనియుందువు మృగనేత్రయె, గనుక న్నాభార్య హరిణఁగణములతో నుం
డును దానివార్తఁ దెల్పును, వనగజరాజంబ నాదుభార్యను గనవా. ౨3

క. కరికరతుల్యోరువు నా, తరుణీమణి చిహ్నమిద్ది తగు నీవెఱుంగఁ
గరుణం జెప్పుము చూచినఁ, దరతువా! నీకుఁ దెలియఁదగు నానతియఁ.

చ. సుగుచిరచంద్రబింబముఖశోభిత నాప్రియురాలు తద్విధం
బరయఁదలంచి నేనడుగ నంగనచందము నీమృగాలి దు
ర్భరభయమంది చెప్ప దింక రాజన్యగంబవు నీవు భీతి యే
సరణిని లేదు నీకు గురుశార్యయుతుండవుగానఁ జెప్పుమా. ౨౪

1641

తే. ప్రేయసీ! యేలపరుగిడ విమలపద్మ
నయన! దూరమునం జూచిఁనాఁడ నిన్నుఁ
జెట్లచాటునఁ గన్నడ కిట్లు నిలిచి
యేల నాతోడ మాటాడవే సుగాత్రి! ౨౬

1642

క. నిలునిలుము వరారోహా!, గలుగదు న్నాపైని నీకుఁ గరుణ యిప్పుడు న
వృలమాట లాడుదానవు, చెలియా యిపు డిట్లుపేక్షఁచేత నను నిటఁ. ౨౭

తే. ఏలయాడించుచున్నావు? బాల! నీవు
వేగ పరుగిడుచున్న నీవీతవర్ణ
మైన కాశేయవస్త్రమీవనుచుఁ దెలిపెఁ
గాన నినుఁగంటి మోదంబుఁ గంటి నుంత. ౨౮

1644

క. నాయందు సౌహృదము నీ, కోయింతి! కల్లునేని యుండుచు యచోఁచి;
బాయక చారుస్థితయా, నాయనుఁగుంబత్ని యీవఁసంబునలేదే. 1645

తే. నిశ్చయం బిది యెవ్వరో నెలఁతఁ జంపి
యుందు రటులేక యీవని నుండునేని
గవ్వములఁ గుంది నేనుండఁ గానరాక
న న్నుపేక్షించియుండునా యన్నుమిన్న. ౨౯

1646

క. నే నింటలేని యప్పుడు, దానవులే మాంసమందు ఁదమిఁ గల్గినవా
రై నెలఁత యవయవమ్ములఁ, బూనిక విభజించి తినిరిపో యిది నిజమా. 3౦
క. సుగుచిరదంతోష్ఠంబై, యురుదగు కుండలములొప్పు నలనాసక య

చ్చైరువుగ వెలయంగ రాకా, నరసిజరిపుభంగిఁ దనరు ♦ సతిమో మచటకా.

క. దనుజులు మ్రింగఁగఁ దేజంబును బాసి యడంగియుండుఁబో; చంపకపు
ష్పనిభచ్చాయ వెలుంగఁ, ఘనకంతాభరణవితతి ♦ గ్రాలుచు నుండఁ. 3౧౫

సీ. సుకుమారమై మఱి ♦ శుభలక్షణంబయి తగు సీతకంఠంబు ♦ తరుణి యేడ్చు
చుండఁగాఁగ్రవ్యాదులొగిఁదినియుండురు; దనుజులుభక్షింతుఁరనుభయమున
విక్షిప్తమాణమై ♦ వేపమానాగ్రమై పల్లవకోమలత్వము చెలంగఁ
గంకణాంగదములఁ, గ్రాలుచు నలరారు పోలతి బాహుద్వయంబునుదనుజులు

తే. తినియె యుండురు; రక్కసుల్ ♦ తినుటకొఱకె
బాల నొంటిగ విడిచి నే ♦ పనికి నేగి
నట్టులయ్యెనె యక్కటా ♦ సార్థవాహు
లొంటి విడువఁగ బహుబంధుయు క్తయయ్యె. 3౧౫ 1650

క. ఏకాక్షయైన యొకనతి, భీకరమృగభక్షిత యగు ♦ విభమున పనిలో
నాకాంత దనుజభక్షిత, యై కూలెన్ లేకయున్న ♦ నగపడదొక్కో. 3౪

క. అనుజాత! మహాబాహూ! జనకజ నెందైన జూడఁజాలితివా భూ
తనయా! కల్యాణీ! యే, పనికిం బోయితివె యకట! ♦ పలుకవె నాతోక. 3౫

చ. అని పలుమాట పల్కుచు నిజాంగనఁ బేర్కొని యేడ్చుచున్ జవం
బున నొకకాననుండి వగఁ ♦ బూని మఱొక్కవనంబుఁ జేరఁగాఁ
జనుచును దానుఁ జూచినది ♦ సాధ్వీయె యంచు భ్రమించుచున్ వనం
బున నొకచోట భూతనయఃపాలిక నున్న లతాదులన్ దగఁ. 3౬ 1653

క. కని యాగులుతుల బలిమిని, జనకజ యని బ్రచుయుచున్ నిజప్రియవెదుకం
జనుచు మఱొక్కవనస్థలమున మత్తునిరీతి భ్రాంతి ♦ మునిగియె యుండెఁ.

సీ. అన్వస్థుఁడై రాముఁ ♦ డట వనంబుల నదులను నిర్ధరముల శైలముల భూరి
కాననములఁ ద్వరఁ ♦ గనుచును దిరుగుచు నట విపులంబగు ♦ సతిభయంక
రాగణ్యమును బొంది ♦ యందెల్లతావులఁ బలుమాట తిరుగుచు భార్యఁగాన
కడలుచు నింక నాపడఁతి గన్పడునను నాశయే తోఁపమి ♦ నార్తి గుంది

తే. మరలఁ బ్రియరాలి వెదుక శ్రమమ్మఁ గొనుచుఁ
దమ్మునిం గూడి యిట్టట్టు ♦ తరుణిజాడఁ
గనుఁగొనంబూనె మది నెంతో ♦ కలఁతనూని
తమ్మునిం జూచి యడుగుచుఁ ♦ దత్తమున. 3౧౫ 1655

అటువదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౧ - వ సర్గము.

ఊహ రాముఁడు విలపింప లక్ష్మణుఁ డోహర్చుట. ఊహ

ఉ. జానకీ లేమిఁ బాడువడి ♦ సర్వవిధంబుల శూన్యమైన య
క్కాననమందిరంబుఁ గని ♦ త్వాపతిపుత్రుఁడు స్వాసనంబులం
గానక యిందు నందుఁ బడి ♦ కాంతిఁ దొలంగియె యప్పుడుండ న
వానినిఁ గాంచి యెచ్చటను ♦ భార్యను గానక దుఃఖితాత్ముఁడై. ౧౫ 1656

తే. కంఠమెత్తి నీతా ! యని ♦ కడురవంబు
గలుగ నజుచుచు నార్తిని ♦ గరములెత్తి
పిసికికొనుచును లక్ష్మణా ! ♦ వెలఁది యెందు
నున్న దిటనుండి యెచటికి ♦ నువద యేగె. ౨౫ 1657

ఆ. ఎవ్వఁ డవహరించె? ♦ నెవ్వఁడు భక్షించె?, జెప్పవయ్య! యిపుడు ♦ నీత! నీవు
తరువుమఱుఁగునందు ♦ దాఁగి నన్నెఱుఁగంగఁ, జాలనైతి వనుచుఁబీలఁబలుక.

క. తలపోయుదువో మది న, వ్వులాట లింకఁ జాలుఁజాలుఁ ♦ బోగిలెద నార్తి
లలనా యిచటికి రమ్మా, పొలఁతీ! సౌమ్యస్వభావ ♦ పూజ్యా! యిచటన్. ౪

క. చిరకాలము లాలించుట, కరమనురాగమున జంకుఁగనకయే నీయా
దరమునకుం బాత్రములగు, హరిణశిశువు లిట్లు నిన్ను ♦ నాశ్రమమందున్. ౫

క. కనుఁగొన కెంతయు నార్తిన్, గనుదమ్ములనుండి నీరు ♦ గాఱఁగ నిన్నే
మనమునఁ దలంచుచున్నవి; యనుజా! బ్రదుకంగఁజాల ♦ సంగనలేమిన్. ౫౫

ఆ. జనకజాపహరణఁజనితమహాదుఃఖమున నె నేనుఁ జావ ♦ నను సురపురి
తండ్రి దశరథుండు ♦ ధరణిశ్వరుఁడు చూడఁ, గలఁడు నిశ్చయమిదిఁపలుకులేల.

సీ. నేనాజ్ఞ చేయఁగా ♦ నానతిచొప్పునఁ బదునాల్గువర్ష ముల్ ♦ వని వసింతు
నని శపథము పల్కిఁయాకాలమెల్లను బూర్తియౌటకు మునుముందె యిచటి
కెట్లువచ్చితివి నీ ♦ విచ్చఁ జరించెడువాడ వనత్యంబు ♦ పలుకువాడ
వార్యుండవే కా వఁనార్యుండవే యాదు వని నన్ను బరలోకఁమునను దండ్రి

తే. కాంచి చీచి యటంచు నిఁక్కముగ నింద
చేయునే లక్ష్మణా! యేమిఁసేయువాడ;
నుండరనితంబమధ్యమశోభితాంగి
జనకజా! యీవనంబున ♦ వనరు నన్ను. ౯

1668

క. పరవశునిన్ దుఃఖి గ్గుని, బరిభగ్గుమనోరథున్ విభంగమతిని న
న్మరయక దీనునిఁ గపటా, చరణుని సిరి విడుచునట్లు ♦ సాధ్వీ వీవున్. ౧౦

1 ప్రగృహ్య రుచికా భుజా-ఆనిమాలము. భుజగ్రహణం శోకకృతవికారవిశేష-అని
వ్యాఖ్య. 2 క్వ గచ్చసి ఎదారోహే హు ముత్సృజ్య సుఖధ్యమే-ఆనిమాలము.

తే. ఎచటి కే పోవుచున్నా వహీనదుఃఖ

మునను గుండెడు ననుడించి ♦ చనఁగవలదు;

నిన్ను విడిచి నిమేషమేని మనఁజాలఁ

బ్రాణములఁ బాయువాడనో ♦ పద్మనయన. ౧౦౫

1665

క. అని విలపించుచు సీతం, గనఁగాఁ ద్వీరపడుచు మిగులఁగందుచు దుఃఖం

బున నేడ్చుచు నుండియు సీతను గానండయ్యె నట నతం డచ్చోటన్, ౧౦౫

క. గురువంకనిమగ్నంబగు, కరివలె జానకిని గానఁకయె; దుఃఖసరి

ద్వీరమున మునుంగు శ్రీరఘు, వరుఁగని లక్ష్మణుఁడు తానువ్యధలంబడియున్.

చ. అతని హితంబె కోరుచు మహామతి దీర్ఘ భుజా! నితాంతమున్

వెతలఁ గనంగనేల! యింక ♦ విక్రమమొప్పుగ నన్నుఁగూడి యా

క్షీతినుతఁ గాంచుయత్నమును ♦ జేయుము కానన మిద్దియున్ గుహా

ప్రతిమలతాగృహంబులను ♦ భాసిలుఁ గావున నెందునుండనా. ౧౦౬ 1668

మ. వనసంచారము చేయుప్రీతి యలరక ♦ వాఃపూర కేళితతుల్

దనరన్ జానకియుండుఁగాన వనికిం ♦ దాఁబోయియో లేక చ

క్కనిపుష్పంబుల నొప్పు పద్మవనముం ♦ గానంగనో పోయియుం

డును; లేకున్నను స్నానకృత్యమునకై ♦ నూత్నోద్దయమం బొప్పుగన్. ౧౦౭

తే. మీనవంజళ సేవితం ♦ బై ననదికిఁ

బోయియుండును వనమున ♦ నేయెడలనొ

నవ్వలొటకుఁగా భూతఁనయ త్తణంబు

దాఁగియుండును గానఁ గడంగి మనము. ౧౦౮

1670

క. వెదకుదమో పురుషవరా, నుదతి మనల భీతిచేత ♦ స్రుక్కింపఁగఁ గో

ర్కి దగంగనొ మనశ్చక్తి, మది నెఱుఁగఁగఁదలఁచియో విమనుజస్థలిలోన్.

క. పని నొకట దాఁగియుండును, గనుకన్ శ్రీమంతుఁడా! నికామము ధాత్రీ

తనయన్ వెదకుఁ బ్రయత్నం, బును జేయుద మింకశీఘ్రమునఁగడువూన్కిన్.

సీ. నీకీప్తముండిన ♦ నీకాననంబెల్ల జానకియుండెడు ♦ స్థలము నెఱుఁగ

వెదకుదమో రామ! మది దుఃఖమూనకు; మనుచు స్నేహంబునననుజఁదాడ

విని యుక్తమే యిది ♦ యని మది నెంచుచు లక్ష్మణుతోఁగూడి ♦ లలనవెదకుఁ

బూనె; నద్దశరథఁనూను లిద్దఱు సంత వననదీగిరిసరోవరములందు

తే. నెల్లతావుల వెదకుచు ♦ నుల్ల మడల

నందుఁ గల ప్రప్రవణగిరి ♦ నలరు సాను

వులను గుహలను శిఖరావళులను వెదకి

సీతఁగానక దుఃఖంబుఁ ♦ జెంది రవల. ౧౦౯

1678

చ. గిరివరమందు నందు బరికించి తలోదరి గానరామికిన్

బరివరి బొక్కి రాఘవుఁడు ♦ వల్కెను లక్ష్మణుఁ గాంచి తమ్ముడా

¹ధరవరమందు నెల్లడలఁ ♦ దాల్కినిఁ జూచితిఁగాని యాశుభాం

గి! రమణి గానరా దొకటఁ ♦ గీడు పొసంగియెయిండు సీతకున్. ౨౦౪ 1674

చ. అనవిని దండకాటవిని ♦ సంతటనుం బరికించుచున్ మనం

బునఁ గడు దుఃఖమొంది రఘుఁపుంగవు నన్నను దీప్తజేజనుం

గని యిటుపల్కె లక్ష్మణుఁడు; ♦ కాంచనచేలుఁడు పూర్వ మాబలిన్

దనుజునిఁ గట్టి యీధరణిఁ ♦ దాఁ గొనినట్టుల నీవు జానకిన్

గొని చనినట్టివాని ననిఁగూల్చి సతిం గొనఁజాలు దెంతయున్ ౨౦౫ 1675

తే. ఓమహాప్రాజ్ఞ! నిక్కమై ♦ యొప్పునిదియు

ననుచు సౌహృద మొప్పుంగ ♦ ననుజుఁ డనిన

వినియు దుఃఖాభిహతచిత్తమున నతండు

పలికె దైవ్యముతోఁచ నిట్టులని యపుడు. ౨౦౬

1676

సీ. వనినిందుఁబూచిన ♦ వారిడములు గలసరసుల; బహుళకంధరము లొప్పు

నిర్మలంబులు దగ ♦ నెఱిగొప్పు నీగిరినంతట వెనకీతి ♦ మింతినాదు

ప్రాణాధికు జూడఁపచ్చునన్నట్టి యాశనుగాని గానరా ♦ దనుజ నాకు

ననుచు రాముండు సీతాపహరణదుఃఖకర్మితుఁడై యెడ్చి ♦ కడువగలను

తే. గలఁగుటన్ మూర్ఖ మునిఁగెను ♦ త్కణము; తాప

మంది యంగాలి కృశియింప ♦ డెందమందు

సంజ్ఞ నశియింపఁ జేప్తులు ♦ చాలఁ దూల

నాతురుండు దుఃఖార్తుఁడై యతండు. ౨౦౭

1677

తే. వేడినిట్టూర్పులను బుచ్చి ♦ విహ్వలమతి

యగుచుఁ బదికిలఁబడియెఁ బద్మానాథాత్ముఁ

డైన రాఘవుఁ డూర్పుల ♦ నట్లు పుచ్చి

బాష్పగర్గదుఁడై దుఃఖపరనశుఁ డయి. ౨౦౮

1678

క. అయ్యో! ప్రియురాలా! యని, నెయ్యమ్మునఁ బలికి యేడ్చె; ♦ నిర్మలమతియై

²యెయ్యెడలబంధుహితమునెయ్యెయ్యనఁనలఁచుచునుబుద్ధియొప్పువెలయఁగన్.

తే. ధర్మవేత్తమునగు సుమిత్రానుతుండు

ప్రశ్రితాంజలియయి బహుభంగులన్ వి

నయము పాలుపొందుచుండ నన్ననుహితోక్తు

లను దగంబల్కి యూహిడిట్లఁగనుజేసె. ౩౦

1680

క. ³అనుజుఁడు చెప్పిన యానాంత్వసవచనము లట్టై త్రోసి ♦ భార్యను జూడం

గను లేమికి మరలన్ మరలను గోదన మొకటఁజేసెఁలక్ష్మణుఁ గనుచున్. ౩౧

అటువదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

1 ధరవరమందు=పర్వతశ్రేష్ఠమనంచు. 2 లక్ష్మణః ప్రియబాంధవః-అనిమా. 3 అనాదృశ్యుడు తద్వాక్యమే లక్ష్మణోపపుటాచ్యుతమ్-అనిమా.

౬౨ - వ సర్గము.

-ఊఊ రాముఁడు సీతనుగూర్చి మరల విలపించుట. ఊఊ-

చ. జనకజ గాన కవ్వరహానంతతతాపవితృష్టచిత్తుఁడై

1 వనరుహలోచనుండు గురుబాహుఁడు ధర్మవిదు త్తముండు న

జ్జనపరిరక్షకుండు రఘున త్తముఁ డెంతయు నా ర్తి నేడ్యు; న

వ్వనితను జూడకున్న స్మరబాణవశంగతుఁడౌట నెంతయున్. ౧౪ 1682

క. దారను గనుచున్నట్లే, భూరివిలాపాశ్రయమునఁ ♦ బొందూనక గం

భీరతఁ బాసిన వాక్కుల, శ్రీరాముం డిట్లు పల్కె; ♦ ప్రేయసి! సీతా! ౨ 1683

సీ. 2 పూవులపైఁ బ్రేమఁ ♦ బూనియుందువు నీవు పుష్పితాశోకాఖ్యఁ ♦ భూజశాఖ

లను నీదు మృదుదేహామును నాకు దుఃఖమ్ము వృద్ధిచేయుచు నేలయిట్లు గప్పు

కొనుచున్నదానవు; ♦ కనినాడ నినుఁ గదా యాచ్ఛాననంబేల? ♦ యవనివుత్రి!

కదలికాకాండనం ♦ కాశోరువులు నీకుఁ గలవు వానిని నీవు ♦ కదలికాంత

తే. రమున దాచిన నవిరెండు ♦ రమణి! నాకుఁ

గనఁబడుచునున్నవే; చక్కఁగా మఱుంగుఁ

జేసికొన నేర; విడె పరిహాసమునకుఁ

గర్జికారవనంబునఁ ♦ గడఁగి నీవు. ౪౪ 1684

క. చరియించుచున్నదానవు, తరుణీ! పరిహాసమిద్ది ♦ తగ బాధను నా

కు రయంబునఁ గల్గించెడుఁ, బరిహాసంబేల? చాలుఁ ♦ బద్మాక్షి యింకన్. ౫

క. ధరణినుతా! ప్రాణప్రియ, వరయఁగ నాకీవుగాదె ♦ యల్లాట నికం

బరిహాసమేల చేసెడు, తరుణీ! శ్రమ మొందినాడఁ ♦ ద్వద్విరహమునన్. ౫౪

తే. అట్టి నాకిట్టి పరిహాస ♦ మంతయింపు

గాఁ జెలంగక యున్న దిక్కామందు

సీత! పరిహాస మిది విశేషించి యాశ్ర

మములయం దప్రశస్తమా ♦ మదిఁ దలంపు. ౬౪

1687

క. పరిహాసప్రియశీలవు, తరుణీ! నీవౌట నివుడు ♦ తగ నెఱిగితిఁ జా

నురుచిరవిశాలనయనా, పరికింపఁగఁ బర్ణశాల ♦ త్వద్విరహమునన్. ౭ 1688

సీ. శూన్యమైయున్నది ♦ చొప్పటికి నికరమ్ము; దనుజులు లక్ష్మణా! ♦ ధరణివుత్రి

భక్షించియుందు రఁపహరించుకొనిపోయి యైననుండురు నిశ్చయంబె యిద్ది

కాకున్న నేనెంతగా విలపించిన సీత రాక యుపేక్షఁ ♦ జెందియున్న

దే యిట్టులుండునా; ♦ యూహ్యగయాధముల్ కన్నీరువిడుచుచుం ♦ గలఁతనొంది

1 ఈపద్యమందుఁ జేర్చొనినవిశేషములన్నియు మూలానుసారములేయని యెఱుంగఁదగు.

2 ఈపద్యమందలి భావములన్నియు గోవిందగాజుల యభిప్రాయానుసారములే యని తెలియవలయు.

- తే. యుండుటం జాగ జానకి * నుగ్గదనుజ
 లెవరొ భక్షించిరని తోచె * నిల్లె యయ్యె
 ననుచు నివి చెప్పుచున్నట్లు * లగపడియెడి;
 యక్కటా! ప్రేయసీ! సాధిసి! * యవనితనయ. ౧౦ 1689
- క. వరవర్ణిని పూజ్యమతీ, యరణ్యమున నీవు నాశ*నుండుటచే నా
¹పురమునఁ గైకేయియు సశ్వరముగ నొనే నకామధవ్యమతియునొ. ౧౦౫
- చ. జనకజఁ గూడివచ్చి యిట * జానకి పోవఁగ నొంటిగాఁ బురం
 బునకును బోయి శూన్యమయి * పొంకమువాసిన సౌధమెట్లు చొ
 త్తును; నను వీర్యహీనుఁడని * దుష్టుఁడటంచు దయావిహీనుఁడం
 చును జను లాడువారుగద; * త్రిణితనూజ తొలంగిపోవఁగఁ. ౧౨ 1691
- తే. బ్రదికియుండునోప నాభార్యఁ బాసి
 కాన నాకాతరత్నము * కడుఁబ్రకాశ
 మయ్యెఁగాదే యరణ్యంబునందు నుండు
 పనిని నెఱవేర్చి నేఁ బురమునకుఁ బోవ. ౧౨౫ 1692
- క. జనకుఁడు మిథిలేశుఁడు వే, చనుదెంచి ననుం దమిం గుశల మడుగుతటికొ
 గనువాడ నెట్లు తన్ముఖ, మును జనకుఁడు తనదు కూర్చి*పుత్రిక సీతకొ. ౧౩౫
- క. కనుఁగొనక సీతలేకయె, చనుదెంచిన నమ్మజూచి * స్వదుహితపై నె
 క్కిను స్నేహంబున మూర్ఖ, మునుఁగుఁగదాదుఖపూర*మునమున్నుటచేన్.
- తే. నిశ్చయంబిది భరతుండు * నెమ్మినేల, భవ్యరీతిగ నొప్పిన * పత్తనమున
 కేను బోనోప సీతయె * లేనియెడల, స్వర్గముకొ శూన్యమేయగుఁబల్కులేల.
- చ. వని నను లక్ష్మణా! విడిచి * భవ్యతమంబగు నయ్యయోధ్యకుఁ
 జనుము మహీజఁ బాసి మనఁజాల నదెవ్విధి నైన; నీవు ప
 త్తనమునకేగి యబ్బరతుఁ * దత్పరతం బిగియాఱఁ గాఁగిటం
 గొని మదుదీధితంబనుచుఁ * గోరికఁ బల్కుమ తప్పుకుండుఁగన్ ౧౭ 1696
- క. అనుమతి నిచ్చెకొ రాముం, డనఘా! పాలింపు మింక * నవనిం దమితో
 ననిచెప్పి నాయనుజ్ఞకొ, జనసులకుకొ వందనములు*నలుపు ముగురకుకొ. ౧౪౫
- ఆ. చెప్పినట్లు నీవు * చేయువాడవు కాన, సత్ప్రియత్నమునను * జనని నెమ్మి
 గాచుచుండువలయుఁ * గడుశత్రుకర్మనా, సీతయిట్లు వని నశించుటెల్ల. ౧౫౫
- క. జననికే గౌనల్యకు నీ, వనుమానము లేక చెప్పునగు నని యేడ్చెకొ;
²వనజాక్షి నుకేళిని సీతను గానక వనిని వెడకి * దైవ్యముతోఁపకొ. ౨౦౫
- క. ఘనుఁడగు రాముం డెడవ్విం, గని లక్ష్మణుఁ డంత భీతి * గని మోము కలం
 కను బొంద నాతురుండై, ³మనమునవ్యధమిగులుచుండ * మ్రాన్పడియుండకొ.

అటువదిగెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

1 హాసకామా త్వయాదేవీ కైకేయీ సా భవిష్యతి-అని మా. 2 తయానినా సుకేశ్యా-అని మా. 3 భృశ మాతుకో బధావ-అనిమా.

౬౩ - వ సర్గము.

—శ్లోక రాముడు మరల విలపించుట. శ్లోక—

*చ. నరపతిపుత్రుఁ డాతఁడు మఁనంబునఁ బ్రేయసినిం దలంపఁగాఁ
బరఁగెడు మోహమున్ జనకుఁపట్టిని బాఁయుటచేతఁ గల్గుదు
స్తరమగు దుఃఖమున్ దనను ధిబాలఁగ బాధయొనర్చుచుండ సో
దగునకు భేదమున్ మది నితాంతముఁ బుట్టఁగఁజేయుచున్ వనిన్. ౧ 1701

ఆ. ఆర్తహువుండగుచు ధివత్సంతభేదమ్ము, నురలఁబొందె శోక ధి మురుతరముగ
నంది స్రుక్కుచున్న ధియాలక్ష్యణునిఁ జూచి, దారశోక మధికధిరముగాఁగ.

సీ రాముఁ డాశోకపాఠిరావారమున మున్గి వ్యసనానురూపమా ధి పలుకులొప్ప
వేడినిట్టూర్పులు ధివిడుచుచు నేడ్చుచు దుఃఖవాక్యంబులతో నహోద
రునిఁ గని యిటువల్లె; ధివినవయ్య లక్ష్యణా! పాపకృత్యములునావలెనొనర్చి
నట్టివాఁ డింకొకఁ ధిదవనిలో నేడప్పు నుండఁడంచుఁ దలంచుచున్నవాఁడ

తే. వరుసశోకంబు వెంటనే ధివచ్చు శోక
మన్నదీయహృదంతర ధిచుట్టె మనసుఁ
గడఁగి భేదించుచున్నది ధికదలకుండఁ
బాదుకొనుచున్నదేనుని ధిపలుకువాఁడ. 3

1703

క. తొలిదస్తంబున నేఁ గా, వలయు ననుచుఁ గోరికొరి ధిపాపపుఁగార్వం
బులు పెక్కుచేసినాడను, దొలఁగక దుఃఖములవెంట ధిదుఃఖము లిచటన్.

క. కనఁబడుచున్నవి నిజమిది, యనుజా! తత్త్వాపఫలమె ధియగు నిష్పడు దా
నినె యనుభవించుకాలము, చనుదెంచెన్ వినుము దుఃఖసంతతిరీతిన్. ౪

తే. రాజ్యనాశము బంధువాఠిరములవీడి
వచ్చుట యుఁ, దండ్రిమరణంబు ధివఱలు జనని
విడిచివచ్చుట యివియెల్లఁ ధిగడఁగి వరుసఁ
దలఁచుకొన నిండఁజేసె వ్యథావితతిని. ౫

1706

క. జనశూన్యననికీ వచ్చి య,వనిజం గనుఁగొనుచు ననయఁనంబుల కష్టం
బును గనుచు నట్టి దుఃఖంబును మఱచియెయుంటి; నిపుడుఁభూసుతనిందున్.

సీ. ఎడఁబాసితిని గానఁపడిఁ గాఢములనుండియగ్నిహోత్రుఁడుమండుఁనట్లు మరల
నాదుఃఖ మతితీవ్రమై ప్రజ్వలిల్లెను; భీరువు నార్యయుఁ ధిబ్రియయునైన
నాభార్య బలిమిని ధినధమునఁ గొనిపోవఁ బలవించుచుం బెనుఁధయమువలన
వికృతస్వరంబుగా ధివిలపించియుండును మిక్కుటంబుగఁ దనఁజేలగు స్వర

* కామేన శోకేన చ వీడ్వమానః-అనిమా. ఇష్టవియోగజ శ్లోకః, కామజం చిత్తవిక
ర్త్యం మోహః-అనివ్యాఖ్య.

తే. మంతరింపఁగ నిశ్చయం ♦ బానిదియును;

¹గన్నులకు విందు చేయుచు ♦ గమ్రురక్త

చందనమునకుఁ దగినవై ♦ సతము వృత్త

ములయి తనరుప్రియాకుచోమ్ము లిపు డకట 24

1708

క. దనుజుఁడు తినుటకుఁ ద్రైంపఁగ, ఘనశోణితపంకమందు ♦ గడుమున్నుచుఁ బెం
పును బాసి యొప్పుకుండును, వినుమా! నిజమిద్ది; దైవవిధి యిటులున్నే. ౮

చ. అనయము తీయనై మదికి ♦ హర్షము నింపుచు మెత్తనైన వా

కృనికరమొప్పుఁ గేశభర ♦ మందముగాఁ బరికుంచితంబుగాఁ

గనఁబడ వెల్లు భూసుతముఖం బిపు డాసురవైరి దావశం

బునఁ దగియుంట రాహుముఖముం దగఁ జొచ్చిన చంద్రరీతిఁగఁ. ౯

క. ఏమాత్రము భాసిల్లదు, సౌమిత్రి! నిశ్చయమిది; ♦ సతతము నన్నే

వేమాట ముట్టఁగోరు ను, తేమానపు ముట్టఁ దలఁప ♦ దెత్తినై నఁ. ౯4

ఆ. అట్టి నాధ్వీకంఠ ♦ మనయము హారాళి, నలరు నట్టిదాని ♦ ననురు లిపుడు

విజనవనమునందు ♦ విఠిచి రక్తంబులఁ, ద్రావియుందురే ముదంబు మీఱ.

క. జననూన్యాటవి నేనుం, గనఁబడమిని దనుజగణము ♦ కడువడిఁ జౌర్యం

బునఁ దనుఁ గొనిపోవఁగఁ జక్కనివిపులాక్షులను విచ్చి ♦ కనుచుఁ ద్రోవఁ.

సీ. ²కొంచపిట్టవలెనె ♦ యంచితధ్వనిమీఱ విలపించియుండునే; వినుమ! యనుజ!

గొప్పస్వభావమ్ము ♦ గూడి కాంతస్థిత యై తనరారు నానీత యీ వి

జనమాస్థలంబున ♦ మును నీశిలాతలంబున నన్నుఁగూడి దాపుననె గూరు

చుండి నవ్వులుచాలానొప్పఁగానినుఁజూచి హాస్యక్తులనుమీరలారాత్మఁదలఁచు

కొన్నది చేయఁగఁ ♦ గోరుదురాశక్తి కలవార లనునిట్టి ♦ కమ్రవాక్య

ఆ. ములను జెప్పుచుండె; ♦ నిలఁగల నదుల గో,దావరియె వరివృత్తియై వఱలెడు

దానియందు భూమితనయకు సంప్రీతి, కలదు పోయియున్నె ♦ కాంత నదికి.

క. అనితలఁచెద ననువిడిచియె, వనిత యెపుడు గాని యొంటివరనదికిం బో

యినదే లేదు కదా కా,వున నట్లు తలంపరాదు ♦ బుద్ధిని వేనుఁ. ౧౩ 1715

చ. సరసిజవక్త్ర పంకజవిశాలనునేత్ర ధరిత్రిపుత్రి యా

సరసిజముల్ గ్రహింప నొకదండమునం జనియుండునేమొ య

కమ్రణిఁ దలంపరాదు ననుఁగొమిని యెప్పుడుకాని వాసి యా

సరసిజసంగ్రహార్థమయి ♦ శైవలినీస్థలి కేగ లేదుగా. ౧౪

1716

చ. వనమిది పూచియున్న బహుపాపసంపృక్తము లొప్పుచుండఁ జ

క్రనిపలుపక్షిగుంపులొగి ♦ గ్రాలుచు నుంపఁగ నొప్పుచున్న దీ

1 తొ లోహితస్య ప్రియదర్శకస్య సదోచితా వృత్తమచందనస్య, పృత్తా ప్రసా శోణితపంక
దిగ్ధా-అనిమాలము. 2 అస్తిక మయాసార్థి ముదారశీలా...బహువాక్యజాలమ్-అనిమాలము, దీనికి
గోవిందరాజుల వ్రాసిన చుర్రమంలము నిట సంక్షిప్తమని యెఱుంగవలయు.

- వనమున కేగియుండునొకొ ♦ పల్కుగ నిట్టు లయుక్త మింతి భీ
 తిని దగియుండు నొంటి వసతికి తుణమైనను నుండ భీతిలుక. ౧౫ 1717
- సీ. ఆదిత్యుడా! లోకముండేమి జరుగుచు నున్నదో యేమికానున్నదో యది
 యంతయు నెఱుంగుదు ♦ వంతియెకాక లోకులుచేయుపుణ్యాభిములకు నాక్షి
 వాదువు; నాసాధ్వియరిగె నెక్కడి? కెవ్వరై న హింసించిరాఁయనిశమొక్క
 శోకమే నాపాలు ♦ నాకీక నీతవార్తల జెప్పుమా జగత్పూరిణ! నీకు
 తే. సకలలోకంబులందును ♦ జరుగువార్త
 లెవ్వయైన నెఱుంగనా ♦ నెవుడుగాని
 నీకుఁ దెలియనివార్తయే ♦ లేకయుండు
 సాధుకులభవ యానీత ♦ చనినలెఱుంగు. ౧౬౪ 1718
- తే. ఎఱుంగఁజెప్పుమ దానిని ♦ నెవ్వరై న
 బలిమిమై గొనిపోయిరో ♦ లలనతానె
 మృతిని బొందెనో యేదారిఁ నేని గలదో
 యనుచు విలపించుచుక రాముఁ ♦ డడుగుచుండె. ౧౭ 1719
- క. విలపించి శోకవశుడై, కలవిలపాటొంది మూర్ఛఁగొందిన రాముం
 గలఁగుచుఁ గని లక్ష్మణుఁ డిమ్ముల ధైర్యము గల్గి న్యాయమునుబూనితగ్గఁ.
- క. అప్పటికిం దగువార్తల, నొప్పుగ నిట్లనుచుఁ బల్కె ♦ నోరామా! నీ
 విప్పుడు శోకము విడువుము, గొప్పగ ధైర్యమును దెచ్చుకొనుమా యింకఁ.
- క. రమణిని వెదుకఁగ నుత్సాహము గైకొనుమా, ధరిత్రియందును నుత్సా
 హముగల మనుష్యు లతికష్టముచే సాధింపఁదగిన ♦ చక్కనిపనులక ౧౮
- క. సులభమ్ముగ సాధించుచుఁ, గలఁగని మదిఁ గ్రాలువారుఁగద యని యిట్లు
 జ్వలించెఁబ్రక్కడై న లక్ష్మణుఁ, డలఘుప్రక్రమముమీఱి ♦ నట్లు పలికినఁ. ౧౯
- ¹తే. ఆర్తుడై రాఘవుఁడు వాని ♦ నాత్మగోనక
 ధైర్యమును బాఱఁదోలి నితాంతదుఃఖ
 మున మునింగెను దనశక్తిఁ ♦ గని యితరులు
 భ్రాంతినొందక యుండఁగాఁవలయు ననుచు. ౨౦ 1724
- అఱువదిమూఁడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౨ - వ సర్గము.

- రామలక్ష్మణులు వెదకుచుఁ ద్రోవలోఁ గనఁబడిన గుఱుతులచే నీత కొనిపోవఁబడినని యెఱుంగుట.
- క. దీనుండై శ్రీరాముఁడు, దీనోక్తుల ననుజఁగించి ♦ తెప్పున నిటఁ బెం
 పూనిన గోదావరిలో, బానకి కలదేమొ యరసి ♦ చక్కగరమ్మా. ౧ 1725

1 ఈభాగమున మహేశ్వరశీర్షలు ఇతరపురాణమునుండి యుదహరించిన ప్రమాణములు. తద్బా
 ణము తెనిగింపుటలో ననవసరమని వ్రాయఁబడిలేదని పాఠకులు గ్రహింపవలయు.

క. సరసీరుహములఁ గోయఁగ, సరసిజముఖ యరిగియుండఁ ♦ జనునందులకే
యరిగినదేమో గోదా,వరికిం జని చూచిరమ్మ ♦ త్వరఁగా పనియె. ౧౫ 1726

క. అరివీరినిషూదనుఁడై, పరఁగెడు సౌమిత్రి రాముఁపల్కులఁ గొని స
త్వరగతిఁ జని యాగోదా,వరిలోఁ గలరేవులందు ♦ వరుస వెనకుచు. ౨౫

క. చనుదెంచి రామచంద్రున, కనియెన్ దీర్ఘములయందు ♦ సగపడలే దా
మెను బిలిచినాఁడ నాని,నవ్వున మామెకు వినఁగఁబడినఁబాడ నెఱుఁగఁ జూ. 3౫

క. జనకజ క్లేశవిनाశిని, యనుమానములేక యెచటి ♦ కరిగెనొ యానా
ధ్వినిగూడి యున్నదేశం,బును దెలియక యున్నవాఁడ ♦ బుధనుతచరితా. ౪౫

చ. అనియనుజుండు చెప్ప విని ♦ యారఘరాముండు తాపమోహముం
గనుటను దీనుఁడై యువుడు ♦ శాతమిలో వెదుకంగఁ దానె వే
చనియె; నదీవతంసమును ♦ జయ్యనఁ జెంతను గాంచి యెచ్చట
జనకజ యున్నదంచడిగె; ♦ సాంద్రవనంబున నున్నసత్యముల్. ౬ 1730

ఆ. చంపఁదగిన రాక్షసప్రభుఁడా రావ,ణుండు బలిమి సీతఁనుం గొనిచనె
ననుచుఁ జెప్పువయ్యె ♦ నల్లె గోదావరి, పలుకదయ్యె సీతఁవార్త నవుడు. 2

సీ. రాముఁ డీరీతిగా ♦ రమణిక్తై శోకింప నానది యతనితోఁ ♦ దానుగానె
చెప్పుకుండుటగాక ♦ యప్పుడా భూతముల్ మాకుఁగఁ జెప్పుమామానినితెఱఁ
గని యెంతపురికొల్పినను జెప్పువయ్యె; నానది రావణుని భీషణమగు తనువు
నాదురాత్మనివగు ♦ సతిదువ్వకర్మంబులను జూచి తలఁచి నెఱ్ఱునమునందు

తే. భయమునొందిన దగుటచేఁ ♦ బలుకదయ్యె

సీతచనినట్టిరీతిని; ♦ నాతఱనతిఁ

గానమికిఁ బాల స్రుక్కుచు ♦ నానది తన

కేమియుం జెప్పుకుండుట ♦ నెంచి యతఁడు. ౯౫

1732

క. జనకజఁ గనుఁగొనువిషయం,బున మదిని నిరాశుఁ డగుచుఁబొక్కుచు ననుజుం
గని పల్కె నిట్లు; సౌమ్యా!, వినుమీ శాతమియు నెంత ♦ వేడిన నాకు. ౧౦

క. బదులిడకున్నది నేనిక, ముదితం దిగవిడిచి జనకభూపతిఁ శాస
ల్యఁ దగంగని యస్త్రియముగ, మదిఁ దూలఁగ నేమియనుదుమానినివార్త. ౧౧

తే. నేను రాజ్యము పోవ నీకాన వన్య

వస్తువులఁ దిని మిక్కిలి ♦ వంతఁ గుందు

చుండ నాసీత నావ్యథఁ ♦ జెందుదుండుఁ

గాదె యాలేను యిప్పు డెక్కడికి నేగె!. ౧౨౫

1735

క. నిరతనునహాయబంధూ,త్కరమును విడనాడి జనకకన్యను గనుచుం
దు రమణియుఁ గానఁబడ ది, త్రుణుంబున నిద్ర నెవ్విధంబునఁ గనుదు. ౧౩

తే. నిద్రపట్టని నాకు నీశిలు చాల, దీర్ఘములె యౌనటంచు మఁదిం దలంతుఁ

గనఁబడునయేని సీత యశక్తాంతఃగూడి, యిచటి మందాకినీనదినివ్వనులను.

తే. ఇందుఁగల ప్రప్రవణగిరియందు సేవీచ్చు
నేను విహరింతునే? మృగనిచయ మిద్ది
యోమహావీర్య! ననుఁ జూచుచున్న దిట్లు
పెక్కుసారులు జానకివిధము నాకు. ౧౫

1738

క. తెలుపంగఁ బూనియున్నట్టులె ¹యింగితములవలనఁ గడు నిజముగ నే
తెలియఁవచ్చెడు ననుచుఁ, బలుకుచు నరపుంగవుండు వానిం గనియె.

తే. బాష్పసంరుద్ధదృష్టుల వానిఁజూచి
సీత యెక్కడనున్నదో చచ్చుడ నాకు
ననుచుఁ బ్రశ్నించె నివ్వీధి నడుగ నవ్వీ
యన్నియుం దోడనేలేచి యామృతశను. ౧౬

1740

క. కనుఁగొనుచు నభస్థలమును, గనుచు నదేపథమునందుఁ గాంతబలిమిమై
దనుజునిచే నపహృతయై, చనియెనొ యాత్రోవఁబట్టి నతవ్రగతులఁ.

క. పరుగెత్తుచు శ్రీరామునిఁ, బరికించుచునుండె, నెట్టి పథమున నవి యం
బరమును దక్షిణభూమిని, బరికించుచు నల్లె పోవ వాంఛించుటచే.

² తే. వానిచేష్టలవలన నవానిభావ
ములను లక్ష్మణుఁ డెఱిగెను బుద్ధిమహిమ
గన్నవాఁడౌట మృగములు గనఁబఱచిన
చేష్టలను బట్టి మాటలు చెప్పినట్లె. ౨౦

1743

క. తలపోసి యింగితంబులవలన నభిప్రాయమెల్లఁ బరికించి మదిం
దెలిసికొని యార్తితోనే, పలికె జ్యేష్ఠుఁగని దీనవాక్కులలరఁగె. ౨౦౫

క. దేవా! జానకి యెందని, నీవడుగఁగ నీయృగములు నింగిం గనుచు
వేవేగ లేచి యామృది, శావనుధం జూపఁజొచ్చెఁ జక్కఁగ మనకు. ౨౦౫

ఆ. కనుక మనము వేగ కదలి నైర్వృతిదిక్కుఁ, బట్టి చక్కఁజనుద మట్టులైన
సీతఁ గాంచువార్తఁ జెవిస్తోకపచ్చును, గాకయున్న నార్యఁ గనఁగనగును.

క. అనవిని యాశ్రమింతుఁడు, చనుదము వేగంబె యనుచు నహజునితోడం
జనియె భూమినిజక్కఁగఁ, గనుచు దక్షిణముఁబట్టి కాంతాకాంక్ష.

క. ఆయన్నదమ్మ లిద్దఱు, నాయడవిం గవ్వరీతు లన్నియుఁ దమలో
వేయివిధంబుల ననుకొను, చాయాసము లెక్కచేయ కరుగుచు నొకచో.

క. ధరణిపయి రాలియుండిన, తరుణి ధరించినసుమాళిఁ దగఁ గని రంతఁ
ధరపయి వృష్టివిధంబునఁ, దొరఁగిన యాపూలఁగాంచి తోరఁపువగతో.

1 వక్షకామా ఇన హి మే ఇంగితా న్యుపలక్షయే-అనిమాలము. 2 తేహం వచనసర్వస్వం
అక్షయామాగ్నః చేంగితమ్-అనిమాలము.

క. వీరుండౌ రఘువంశపయోరాశి విధుండు తనసహోదరు వగఁ గ
న్నీరును నించెడువానిఁ, దా రయమునఁ గాంచి పల్కెఁ దమ్ముడ! కంటే.

సీ. ఈపుష్పములగుఱు ♦ తే నెఱుంగుదు నేనె కాన వీనింగోసి ♦ కాంతగొనఁగ
నాలేమహోష్ణున ♦ నవానిధరియించె; నాస్త్రియంబును గోరి ♦ నళినమిత్రుఁ
డనిలుఁడు మిగుల విఘ్నాతి మించినభూమి వాడనీయక చిమ్మివై వ కెంతొ
యాదృతిఁ దాల్చుచు ♦ నరసి రక్షించుచు నున్నారని తలంచుచున్నవాడ
తే. ననుచుఁ బురుషర్ష భుండగు ♦ నామహాను

భావుఁ డాధార్మ్యుఁడు మహాబాహుఁ డైన
యనుజునకుఁ జెప్పి ప్రప్రవఃకాద్రిఁ గాంచి
పలికె నోక్షీతిభృవ్వర్య! ♦ వనమునందు. ౨౪౫

1751

చ. నను విషనాడి కుందు లలనామః యోర్తుక సుందరాంగముం
దనరఁగఁ బోవుచుండఁ గనినాడవె యంచనఁ బర్వతంబు రా
మునకొని నుత్తరంబిడక ♦ ముందువలెం జెలువారుచుండె; నా
తనివిధమెల్లఁ గాంచి రణపర్వంబు రాముఁడు క్రోధయుక్తుడై. ౨౪౬ 1752

క. హరి త్సుద్రజంతువును భీకరముగ నదలించునట్లు ♦ త్కౌఠరమును గా
వరమును గాంచినదానిఁ, గర మదలించుచును బల్కె ♦ గ్రావమ! యింకఁ.

క. విను నీనానువులను నేఁ, దునుమాడక మునుపె నాదుతోయ్యలిపేమా
భను పేమప్రతిమను నా, కును జూపుము లేకయున్నఁ ♦ గ్రొవ్వడఁగింతుఁ.

సీ. అని రాఘవుఁడు పల్కు ♦ నాయద్రి విని ప్రతిధ్వనిచేత జనకపుత్రినిగుఱించి
చెప్పినట్లేయుండె ♦ శ్రీరఘుపతి తాను పల్కినమాటల ♦ బదులుపల్కి
త న్ననాదృతిఁజేసె ♦ నన్న యూహనుగాంచి యుండటచేతనాయుర్వీతనయఁ
జూపకయేపోయె; గోపంబునఁ రాముఁ డాపర్వతముఁ గాంచియనియె నాదు

తే. బాణశిఖఁ గాల్చి నిన్నిష్ఠు ♦ భస్మరూపుఁ
జేయువాడను బిదప నీస్తృణమహిజ
పల్లవుండవె యగుదు వెఁవ్వరును నిన్నుఁ
గొలువకుందురు సూ యని ♦ పలికె మరల. 33౫

1755

శా. తారేశాననయై సుపూజ్యుగసుసీతం జెప్పకేయుండినఁ
సారాస్త్రింబుల శోషిలంగ నది నే ♦ శౌర్యంబునఁ జేయుదుఁ
శూరా! లక్ష్మణ! యంచుఁ బల్కి రుషతోఁ ♦ జూడ్కుల్ విభ్రంభింప వి
స్ఫారజ్వలలఁ గాల్పఁ జూచుగతి నొప్పుం గ్రాలుచున్నంతలో. 3౩౬ 1756

చ. దనుజుని భూరిపాదములు ♦ తద్గతభీతిని రామునాశ్రమం
బున కరుగంగఁగోరి యలఘ్నణ్యజనుండును వెంటనంటిరాఁ
గని పలుచోట్లకుం దరుమఁగాఁబడి పాటిన సీతపాదముల్
గనఁబడెఁ బైకి నుబ్బినటు; ♦ గాంతపదంబులఁ గాంచి రాముఁడు. 3౩౭

క. దనుజునిసాదంబులనుం, గని భగ్నధనుస్సుం దూణకంబుల మఱియొ
య్యనఁ బెక్కురీతులఁ విఱిగినరథమును గాంచి దుఃఖఃకీర్ణహృదయుండై.

తే. ప్రియసహోదరుఁగాంచి యీవిధము చూడు

లక్ష్మణా! సీతవౌ సౌమ్యులను వెలుంగు

కనకబిందువు లిందు రాఁలినవి వివిధ

మాల్యములు రాలియున్న విఘ్నహినిగంటె. 3౯

1759

సీ. కనకబిందువులవలెను మించి చిత్రంబు తొర కబిందువులందు నిందు

భూమినంతటఁ గ్రమ్మి ధౌడకట్టుచున్నవి కనుమా, సహోదరా! కామరూపు

లగురాక్షసులు సీతయంగంబు ఛేదించి ఛేదించి వారలు ధైర్యసగముగఁ

బంచుకొనియొ లేకభయించియో యుందు రన్నాతికొఱకు నాయనురులిరువు

ఆ. రిట వివాదమాడి యెంతోభయంకరమైన యని నొనర్చి; రమలమాత్రి

కమణిమయము తప్తకనకభూషితమునై, ధరణి విఠిగిచడిన ధను వెవరిదొ.

క. పెనువిల్లిది యెవ్వరిదో, కను సౌమ్యా! తరుణరవినికాశము వరకాం

చనమయమును వై దూర్యమణినికరఖచితమ్మునగుచు నెగడుకవచముఁ. ౪౪

తే. ఇద్ది యెవ్వరిదో భూమి నిచటఁ ద్రెల్లి

యున్నదిదె నూఱుకమ్ముల నొప్పి దివ్య

మాలికాంచితమా ఛత్రమహితదండ

మట్టై శతధావిభగ్నమై యవనికొరఁగె. ౪౪౫

1762

క. కనుమా యిది యెవ్వనిదో, కనకతనుత్రాణములను గ్రాలి పిశాచా

ననములఁ దగి భయదాకృతులనొప్పు ఖరవాహనము లిలఁ నిహతములై.

క. ఇవిగో యిందున్నవియే, యివి యెవ్వనివగునో? కాంతినెనఁగుచు దీప్తా

గ్నివలెఁ ధగధగలాడెడు, ప్రవిదారణకేతనమిదె పడియున్నదిలఁ. ౪౪౫

క. ఇది యపవద్ధంబయ్యెం, గద సాంగ్రామికరథంబు కడుభగ్నంబై

యిదె కూలియున్న దిచ్చట, నిది యెవ్వరిదో వచింపు మిప్పుడు సహజా. ౪౬

సీ. కనకాంచితములయికాడి యంతవిశాలములయియొ పెండిబాణములివెయ్యెల్ల

తావులఁ బడియున్నవే విశ్వేభయదకర్దుని వగునో యివ్వె యనుజకనుమ

శరపూర్ణములగు నిష్పంగముల్ రెండును విధ్వస్తములగుచుఁబృథ్విబడియొ

గనును పగ్గంబుల మునికోలఁ గై ధరియించి మృతుండయి యిలనుబడిన

తే. యీతఁ డెవ్వనిసారథియో తలంపఁ

బుగుషకుంజర! యోసౌమ్య యిరువురనుణి

కుండలోష్ఠీమములనొప్పి కూలియున్న

చామరగ్రాహులను నిట సరగఁ గనుమ. ౫౦

1766

క. వీరెవ్వనివారో; యీ, దారియు నొకరాక్షసునిదె ♦ తథ్యమిది యా
ఘోరమరాగులపై మును, నైరము నామదిని లేదు ♦ వారియపకృతుల్. ౫౦౪

ఆ. ఇంతవఱకు నోర్చి యేయుంటి నావైర, మిపుడు శతగుణముగ ♦ నెనఁగెఁ జమ్ము
కాన వారియనుని ♦ కాయముఁ దునముట్టఁ, జేయువాఁడఁ జూడఁ ♦ జెల్లు నీకు.

తే. జనకపుత్రుఁ దపస్వీని ♦ సంతతోగ్ర
హృదయులై కామరూపులై ♦ పాదలు దనుజు
లపహించియొ చంపియొ యాశఁ దినియొ
యుందు; రీయుగ్ర కాననమందు నీత. ౫౦౭

1769

క. దనుజులచే నపహృతయై, చనుచుండఁగ నాపదలను ♦ జనులంబ్రోచుఁ
ఘనధర్మ మందు రదియై, నను గావం దలఁపదయ్యె ♦ నానతి నకటా. ౫౦౮

క. దనుజులు తినియో బలిమిం, గొని చనియో నీతనుండఁ ♦ గూరిమి నిఁకనా
కును గూర్పఁజాలుదురొ యే, దనుజులు లక్ష్మణా! యథావిధిఁ జెపుమా.

క. ప్రియమును జేయం గోరిక, యె యమర్త్యులకుండునేని ♦ యింతిం గాపా
డియె యుందురుగా; యోనా, ప్రియసోదర! వినుము లోకవితతులశక్తిఁ.

సీ సృజించు సంతవాఁడే యైనశూరుండె
యైనను వాఁడు దయాళువైన
సతనిసామర్థ్యమ్ము ♦ సరయమి భూతాళి
యవమానముం గల్గునట్లుచేయు
నివి స్వభావమె యగు; ♦ నే లోకహితమందు
నాసక్తిఁ గలవాఁడ ♦ నగుటచేత
మృదుచిత్తుడనె యయి ♦ సదయుండనై దాంతుఁ
డనె యయియుండుటఁ ♦ గని యమరులు

తే. వీర్యహీనునిగా నన్ను ♦ విశ్వసించు
చున్నవారిది నిశ్చయ ♦ మోసుమిత్ర
తనయ! నన్నొగిఁ జెందిన ♦ వినయముఖను
గుణములుఁ దోషములె యయ్యె ♦ గణనసేయ. ౫౧౦

1773

క. దనుజులకును భూతాళికి, వినాశమునకే మదీయ ♦ వితతగుణంబు
య్యెను దోషముగా నిప్పుడు; గనుకఁ దయవిడిచి క్రోధ ♦ కలితుండ నగుదుఁ.

చ. ఖరకరుఁ డున్నతుండయియుఁ ♦ గంజవిరోధి సురీచులఁ భయం
కరగతి స్వీయకాంతులను ♦ గాటముగా నుపసంహరించి యె
క్కరణి వెలుంగు నట్టులె నికామము నాదగు లేజముఁ గుణో
త్కరము నడంగఁ ద్రొక్కుచుఁ దగిలె జెలువారెడు నుజ్జ్వలంబుగాఁ. ౫౧౨

సీ. యక్షగంధర్వదైత్యపిశాచకిన్నరమనుజులలో నెవ్వరును సుఖంబు
గాంచరు సమ్ము లక్ష్మణా! యస్త్రబాణముల్ నిగిడించి వేవేగ ♦ జగమునెల్లఁ

- గప్పెదఁ జూడు; జగత్త్రయవానుల కెవ్వరికింగాని ♦ యింకమీఁద
సంచారమేలేని ♦ సరణి నొనర్చెద గ్రహగణచారంబు ♦ గలుగకుండఁ
తే. జేసి శతధనుని గప్పి ♦ శిఖిని వాయువును నశింపఁగఁజేసి, నూఁమృన్మనిని విరుచి
గా నొనర్చి, మహీధరఁకాండవిశిఖ,ములను ఖండించి సరనులఁజలమునడఁచి.
- క. తరువుల లతలఁ గుల్లో,త్కరముల నశియింపఁజేసి ♦ కంధిమహిమ ని
ర్భరశక్తి నాపి లోకో,త్కరమును నాశంబు నొందఁగఁ జేయుదుఁ జూ. ౬౨
- క. కనుఁగొను మిప్పుడు దివిజాలు, జనకజకుశలముననుండ ♦ సరగున నాకిం
కను నీయకున్నవారు గ,ద నేను ఘటికాద్యయమున ♦ దారుణరీతిఁ. ౬3
- ఆ. పౌరుషంబుఁ జూప ♦ వారలు చూడంగఁగలరు; సహజ! కాన్తుఁకగుణవరము
నుండి విడువఁబడిన ♦ యుగ్ర బాణౌఘ మా,కనమునెల్లఁ జక్కఁ ♦ గప్పివై వ.
- క. విను భూతౌఘం బంబర,మునకుం దప్పించుకొనఁగ ♦ మునుకొని యెగురం
గనుజాలవు; సౌమిశ్రీ!, ఘనతర మచ్చరవితానఁకంబులచేతఁ. ౬౪ 1780
- సీ. బాధింపఁబడి మృగఁపక్షులు సంభ్రాంతములయి తక్కినవెల్లఁ ♦ గలతఁజెంది
తమతమమర్యాద ♦ దప్పి నశింపఁగఁ గలవు చూడుము; జనఁకజకుగాను
ననివార్యశరముల ♦ నాకర్ణముగ విలు దివిచి ప్రయోగించి ♦ తెంపుమీఱ
బ్రహ్మాండమును గోణఁపపీఠాచసీనమ్ముగా నొనర్చెద నిట్లు ♦ కడఁగి రోష
తే. మునను నేను ప్రయోగింప ♦ ఘనజవమునఁ
జాల దూరంబు పోవంగఁ ♦ జాలు నాదు
బాణములబల్కి నిర్జరఁవరులు పూన్కిఁ
జూడఁగలరిదె లక్ష్మణా! ♦ చోద్యమంది. ౬౭ 1781
- మ. విను నాక్రోధవశంబునం ద్రిజగముల్ ♦ పెంపేదికూలంగ దే
వనికాయం బనురుల్ పిశాచదితిజఁప్రాతంబు చూసట్ట కొ
య్యన నాశంబును గాంచు; నాత్రిదశదైత్యావాసముల్ భీతికృ
ద్దనుజావాసము యక్షలోకము మదఁస్త్రిస్తోమపాతంబునఁ. ౬౮ 1782
- సీ. శకలీకృతంబులై ♦ చయ్యన నశియించుఁగాని శిష్టంబులై ♦ గానఁబడవు;
సౌమిశ్రీ! వినుము నిర్జరులు జానకి యపహృతయైన మృత్యువు ♦ నింటనున్నఁ
గాని యామెను దెచ్చి ♦ మానుగ నాకొసంగకయున్న నిప్పుడె ♦ కఠకుసాయ
కముల సీలోకజాలమును మేరలు దప్పునట్లు గావించెద; ♦ నదియు నెట్టి
- తే. గతిని బొందిననై నను ♦ గాంత నాకొ
సంగ కాదిత్యులుండిన ♦ జంగమముల
స్థావరంబుల నిట్లు ముఁజ్జగములందుఁ
గల్గువానిని ద్రుంచెదఁగాని విభవ. ౭౧ 1783

చ. అని వచియించి శత్రునగఁగఁరాంతకుఁడౌ రఘురాముఁ డాగ్రహం
బునఁ గనులెఱ్ఱఁబాఱ ధనువుఁ గొని ఘోరనుదీప్తసాయకం
బును భుజగాకృతిఁ మిగులఁ ధోలినదాని గ్రహించి కార్ముకం
బునఁ దగఁ గూర్చి క్రోధమున ధమున్లుచు లక్ష్మణుఁ డేరిచూచుచున్. ౭౨౫

తే. ప్రళయకాలధనంజయుఁధంగిఁ బలికె
సకలభూతంబులందును ధ జరయు మృత్యు
వల్లె కాల మదృష్టము ధ నావఁజాల
కుండునో యల్లె నేను గృంధుండనై న. ౭౨౬

1785

క. నను వారింపఁగ నెవ్వరికిని సాధ్యముగాదు; సుదతిఁ ధ గృత్రిమరహితఁ
జనకప్రియపుత్రిక న, య్యనిందితను మున్నువోలె ధ సలరెడు సాధ్వీ. ౭౨౭

ఆ సురలు తోడితెచ్చి ధ త్వరగ నాకీయర, యేని మనుజపన్నఁగేంద్రదివిజ
గణముతోడ నెల్ల ధ గంధర్వయుతముగ, శైలయుక్తి జగము ధ లీలఁ గూల్తు.

అటువదిన్లొన సర్గము సంపూర్ణము.

౬౫ - వ సర్గము.

అక్షణండు రామచంద్రు నాశ్వసించుట. శ్లో.

సీ. సీతాపహరణకఠిన్లు లయకాలాగ్నికరణి జగన్నాశకరణయత్ను
సజ్యచాపముఁ బలుఁసారులు వీక్షించువాని నిట్టూర్పులు ధ వరుస విడుచు
వాని యుగాంత మంధై నరుద్రునిభంగి జగమును దహియింపఁ ధ జాలువాని
నిదివఱకెన్నఁడే ధ నిట్టులుండని మహాభయదాకృతిం దాల్చి ధ పరమకోప

తే. మడర నిలుచున్న శ్రీరాము ధ సంతఁ గాంచి
తనముఖం బెండఁ గేల్కొడ్చి ధ తగినవాక్య
ములను లక్ష్మణుఁ డిట్లను; ధ ముందు నీవు
దాంతుండవు సర్వభూతహితరతమతివి. ౩౫

1788

క. విను నీస్వభావ మతిమృదు, వని చెప్పఁగ నొప్పుచుండు ధ నట్టిండవు నై
తనరియు నిప్పుడు కోపం, బునఁ జిక్కుచు నీస్వభావమును విడఁజనునే. ౪

చ. సరసిజమిత్రునందుఁ బ్రభ; ధ చంద్రునియందును గాంతి వాతమం
దురుగతి భూమియందు డను ధ యొక్కొకటొక్కొకభూతమం దొగి
నిరతము నిల్చియుండుఁగద ధ నిశ్చలరీతిని నివ్వెయన్నియున్
బరినుతమా యశస్సును భవన్నియతంబులు సుమ్మ రాఘవా. ౫

1790

సీ. ఒక్కరథం బిందు ధ సుగ్రరణంబున శకలంబులై యున్నఁజాడఁ గాన
సయ్యడిఁ గాన నీ ధ కరయఁగ నొక్కఁడే యపరాధమునుజేసెఁసనుటఁ దెలిసె

నొక్కనితప్పునఁ ♦ దక్కిన యనపకారకములై తగు లోకఁనికరములను
నశియింపఁగా జేయఁన్యాయ మే యాయుధంబులతోడ మఱియుద్ధఃమునకుఁ దగిన
తే. పరికరంబులతోడను ♦ ధరణి విఱిగి

పడిన యాయుధరథమి దెవ్వనిదో యెవఁడు

విఱిచెనో యిది యేలొకో ♦ విపులముగను

దెలియకున్నాఁడ నేనును ♦ దీని లెఱఁగు. ౬౪

1791

క. ఖర నేమిత్తమై యీ, ధరణి యస్పృగ్బిందువులను ♦ దడిసి మహాభీ
కరముగ నుండెడు నిట మును, దురమయ్యెనటంచు మదికిఁ♦దోచెడి రామా.

తే. వాగ్విశారద! యిందలి ♦ స్రవణమొక్క

రథికునిదిగానె యున్నది; ♦ రథికుయుగము

నకును జరగనె లేదని ♦ ప్రకటముగనె

కాననయ్యెడి గొప్పదా ♦ సేన యిందు ౮

1793

క. చరియించినట్లు వారల, చరణంబులజాడ యిచటి ♦ త్కృష్ణలిఁ గనరా

దరయఁగ నొక్కనికై నీ, పురుజగములఁ ద్రుంపఁబూను ♦ టుచితం బగునే.

క. మనుజేశులు తగు దండన, మునె యొనరించుచును శాంతఃమునుమార్దవమున్
గనియుందుగుగద నీవో, యనిశము భూతాళికెల్ల ♦ నాశ్రయఁగవు నూ. ౯౪

ఆ. పరపరమగతివి రామ! ♦ పరఁగెడు నిట్టినీ

భార్య నాశమొంధఃపలయు ననుచు

నెవఁడు తలచు! మఱియు ♦ సవ మొనరింప దీ

క్షీతుఁడుఁగాఁ జెలంగు ♦ క్షీతిసురునకు. ౧౦౪

1796

నీ. యజ్ఞప్రవర్తకు ♦ లపకారమును జేయ యజ్ఞంబు చెడుటయు ♦ సంతఁబోక

తమకపకారంబు ♦ తప్పుక కలుగునం చనుభయంబునఁ జేయఁరల్లె రక్ష

కుండవైన నీకును ♦ గూడ నద్యుదధులు సర్వతంబులు దేవఃపతులు మఱియు

గంధర్వదానవుల్ ♦ కడుఁదాగె చెడుదురుఁ భయమునసుంత యఃపకృతిఁజేయఁ

తే. జాల రోభామిపాలక! ♦ సాధుమునులు

సాయపడ నన్నఁగూడి విఃస్ఫూరచాప

ధారివై జానకీదేవి ♦ బలిమిఁగొనుదుఁ

జనినవానిని వెదుకంగఁ ♦ జనుట యొప్పు. ౧౩

1797

క. వనశైలసాగరంబుల, ఘనభయదగుహాఘములను ♦ గంజవనములన్

జనకజ నదులన్ వెదకుదము నిర్జరపదంబులందుఁ ♦ బూనిక మీఱన్. ౧౩౪

తే. అల్లె గంధర్వలోకంబులందుఁ గూడఁ, ద్వృత్పతీమణి దొంగిలి ♦ పాఠినట్టి

యధముఁడెవ్వఁడో చిక్కినఁ మంతదనుక, వెదకుదముపట్టుదలఁబూనిఁవిశ్వమెల్ల.

క. కోసల దేశాధిపతీ! యానుమననులెల్లఁ గూడి ♦ యవనీవుత్రిక

నే సామోపాయంబున, నీనమ్మతి నూనరేని ♦ యెంతయుఁ బూన్చి. ౧౩౬

క. దండ్రి పాయము హితమయి, యుండుంగద యప్పు డద్ది యొప్పు జేయక
భండనభీమా! రామా!, ఖండితశివచాప! నీతికలనక భువిలోక. ౧౫౫

ఆ. సామశీలవినయ సరణుల జనకజ, దొరకకుండునేని యరపతి కులి
శమున కుద్ది యగుచు యాతకుంభాంచిత, శరవితతిని గాల్పు జగముల నన.

అటువదియైనవ సర్గము సంపూర్ణము

౬౬ - వ సర్గము.

అక్షణంబు రామునకు గర్తవ్యముఁ బలుపుట. శ్లో.

క. ఆరీతిని శోకంబున, నారాముఁడు పొగిలి పొగిలి యాతురుఁడగుచుక
భూరివిమోహంబునఁ బడి, దీరత విడనాడి యేడ్చె దీనునిపగిది. ౧ 1౯03

క. మనమునఁ దగు స్థైర్యము విడిచి నితాంతము నీతగుఱిచి చింతించెడు రా
ముని నొక్కముహూర్తమ్మున, ననువుగఁ దా నూఱిడించి యాలక్ష్యణుఁడౌ.

క. చరణములఁ బట్టుకొని రఘునరుఁ గని యిటుపల్కె భూమిపతి దశరథుఁడుక
నిరతవ్రతములు బహుళా, ధ్వజములు గావించి సుగుణవరునిఁ ఘనుని.

క. సురలెల్లను సుధఁ బడసిన, కరణి న్నినుఁ గనియె; రాజకాంతుఁ డతఁడు నీ
వరగుణముల బద్ధండ్లై, విరహమునకుఁ దాళలేక విబుధత నొందె. 3౫

ఆ. భరతువలన విన్నభంగిని నేఁ జెప్పినాడ; నాకకుత్స్థునాథవంశ
జనితుఁడవగు నీవు సత్వయుతుండ వ, ప్రాకృతుఁడవు రామభద్ర వినుము.

ఆ. ఇప్పుడు గల్గినట్టి యిదాదుఁ ధమును నీవె

యోర్వజాలవేని యుర్వి నల్ప

బలుఁడు తుద్రుఁ డెవ్వఁ డలఘుదుగిఁ ధము నోర్వఁ

గలఁడో? యెఱుఁగఁజాల సలఘుశౌర్య! ౫

1808

చ. పురుషవరేణ్య! నీవె యిటు భూరివిపత్తునఁ గల్గి దుగిఁ ధవి

స్ఫురణమునం దపించి సరిపోల్చుగరాని స్వపౌరుషంబునం

బరిపరిలోకజాలముల భస్మముచేయుదువేని దానదు

ర్భరమగు పీడనొంది సరవార మదెక్కడి కేగఁజాలునో. ౬

1809

క. వినుమెందు నిర్వృతిం దగఁ, గనువారు మనుష్యు లిట్లుగా నధాన

ర్థనికరములఁ బొందుట లోకవై జనుగుఁ గాని ప్రత్యేకగా గాదు సుమా. ౬౫

*నీ. నహుషపుత్రుండయి సరవిభూతముఁడగు నాయయాతియుననయంబువలన
స్వర్గంబు నొందియు శక్రాగ్రహమునకుఁ బాత్రుడై యటనుండి భవ్యుఁడగుచు

* సహి స్వర్గగతోపి ఇంద్రజానూయాకలుషేణ భవద్భ్రాతృ కోవా శ్రేష్ఠ ఇతి పృష్టసృత్య
వాదితయాహమే వేత్తుత్తనా నింద్రజాతృశ్లాఘిత్యం నస్వగార్హ ఇతి పాతత ఇతి-గోవిందరాజులు.
దీనిసారమే యిటు సూచితము.

నార్తినొందెనుగా; మహర్షియొవ్వఁడొమనపితకు నెవ్వఁడుపురోహితుఁడొయ్యట్టి
క్షీతినురేజ్యునకు వశిష్ఠునకుం బుట్టినట్టి శతాత్మజుఁడొలనుపమాన

ఆ. కాశికాగ్రహమునఁ డగంది యొక్కదినంబు

నందె కూలి; రత్నై యఖిలజగము

లకును దల్లి హరికిఁ డలన యెవ్వతో లోక

వంద్యయైన యట్టి వసుమతికిని. ౮౪

1811

క. ¹చలనము కనఁబడుచున్నది, యలఁగుగా! సత్యశపథ! యాదృతి నీవే

తెలియఁజెప్పితివి గదా, పలికితి నవ్వాట నీవు పల్కినరీతికె. ౯

1812

సీ. ధర్మప్రసర్తకుల్ ధరణియం దెవ్వరో కాలవిభాగాదికారణముల

జగముల నెవ్వరు చక్కఁగ వర్తింపఁ జేయుచుందురో జగత్సిద్ధనేత్రు

లెవ్వరో జగమెల్ల నెవ్వరియందున నెలకొనియున్నదో యలఁగుబలుల

కాచంద్రసూర్యుల కపుక్షుప్త గ్రహణము గలుగుచున్నది వేతె పలుకులేల?

తే. సర్వభూతాదిదేహియా స్యామియెట్లు

మదిని సంకల్పమును జేయు మహిమవేలయూ

²నట్టి మాంధాత లోనగు నలఁగుభూత

ములును దానిని మీఱంగఁ గలవె రామ. ౧౧

1813

చ. సురపతిముఖ్యులొ దివిజఘోరులయందు సయానయంబులై

పరఁగు సుఖానుఖంబులొగిఁ బర్వచు నుండునటంచు విందుమో

పురుషవరేణ్య! కాన వగఁబొందఁగ నర్హముగాదు నీకు; ని

ద్ధరణిని వీరుడం చనఘోతల్లజుఁడంచు బ్రసిద్ధి గాంచితొ. ౧౨

1814

క. ³జనకజ నశియించిననుకొ, దనుజాహృతయైననుకొ నితాంతము త్సుద్రం

డనఁబడు నరుచందంబున, వనటం బొందంగఁదగదు పరగుణసాంద్ర. ౧౩

తే. సత్యదర్శనలై మహాశాంతమూని, ఘోరకష్టంబులందును గుండకుండు

నట్టి నీవంటివార లత్యంతకష్ట, ములును గల్గిననుకొ దుఃఖమున మునుంగరు.

క. ఘనబుద్ధి శుభాశుభములఁ గనుఁగొనుమా మనుజునిహంకష్టంబిది నీ

కును నేలవచ్చెనో నీ, మనమున యోజింపవయ్య మానితనియతికె. ౧౪

1 భూమే కృపణం కదాచి దితిశేషః-అని మహేశ్వరతీర్థులు. దీనిచే నొకానొకప్పుడు భూకంపము గలుగునని నూచితము. భూకంపాదులు గణితగమ్యములు కావనియు, నవి యుత్పాతములనియు మనపూర్వులు సిద్ధాంతము చేసిరి, కాని యీకాలములో తెలియకపోయినను దలసినట్లు నటించు పండితపుస్తకములచే నటించువారుగారని యెఱుంగుటయే విధి. 2 సుమహా త్యపిభూతాని-అనిమూలము. సుమహాంతి భూతాని=మాంధాత్యనశక్తస్థృతిమహాజనాఆపి-అని వ్యాఖ్య. ఇట లోనగు నలఁగుభూతములని యనుహద్వాచకముగాఁ బ్రయోగించుట మనుష్యజాతి యనునర్థము ప్రధానముగా భావించి యని యెఱుంగవలయు. 3 నష్టాయా మపి కై దేహ్యం హృతాయామపి చానఘ, శోచితుం నార్హనే వీర యథాన్యః ప్రాకృత స్తథా-అని మూలము.

తే. ప్రాజ్ఞ లప్పుటికిందగు * ప్రజ్ఞవలనఁ

గలుగనున్న శుభాశుభంబులను దెలిసి

కొనుదు; రింతకుమున్ను చేసినశుభాశు

భములయిన కర్మముల గుణాఘముల నెల్ల. ౧౫

1818

క. కనులను జూడ నశక్యము, విను మయ్యవి చేసినట్టి * విధ మిది యనియ్యఁ

గన శక్యముగాదు ఫలము, లనుబట్టియె తెలియనగు నిఃలాస్థలి వానిన్. ౧౫౪

సీ. మునుచేయకున్నచోఁదనరపు ఫలములు తొలిజన్మమునఁజేయఁగలుగుట నె త

గంగఁ దత్ఫలము లిఃక్మాలంబునం బొందవలసి యున్నని గాన * వగవనేల?

మును రాను! నీవే నాకును వీనిని బహుభంగులన్ దెల్పినవాడ విట్టి

సర్వజ్ఞుడవగు నీకుర్వి నెవ్వండీక బోధింపఁగలఁడు? విఃబుధగురుండు

తే. నై న బోధింపఁజాలునే * యనదృశమగు

నీదుబుద్ధి మహాప్రాజ్ఞ! * నిర్దురులకు

నై నఁ గలుగంగఁజాలునే; * యైన నిష్ఠ

¹నీదుజ్ఞానము దుఃఖాభినిన్ మునింగె. ౧౭౪

1820

క. కనుకన్ దానిన్ నేనుక, మునుపటివలె బ్రజ్యోల్లి * పొలయఁగ జేయం

గను బూనినాడ నింతియె; మనువంశవరేణ్య! దివిజఃకుండలి నెల్లన్. 1821

ఆ. సాత్వికం బటంచు, * త్కాసురముఖ్యులౌ

మనుజులొకనిలయులను గృపార్హు

లనుగ నెఱుంగు జగములను మాపఁజాలు నీ

విక్రమంబుఁ గనుము * వినుల ధివణ ' ౧౮౪

1822

క. సురముఖ్యులందు నింకన్, బరాక్రమముఁ జూపుటరయ * బాగెటులని నీ

వరమతిఁ దోచును నీక నీ, ²పరులెవరొ ప్రయత్నపడుమ * వారింజంపక.

క. మనుజవరా! సర్వధ్వంసనమునఁ దగు లాభమేమి * సమకూడున్? బా

పునివైరి నెఱిగి వానిన్, వివాశమును బొందఁజేయుఁవృత్తిఁ దగుఁ జూచి.

అటువదియాటవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౭ - వ సర్గము.

— ❧ — రాముఁడు జటానువుం గని శోకించుట. ❧ —

క. అని తమ్ముఁడు లక్ష్మణుఁ డొ,యైన సారతరంబుగాఁగ * నపుడాడినమా

టను సారగ్రాహియెగా,వున జ్యేష్ఠుండైన రాఘంవుఁడు గైకొనియెన్. ౧

తే. అన్యహీబాహుఁడౌ రాముఁ * ³డాత్మకోప

మడఁచుకొని చిత్రమైన శ * రాసనంబుఁ

1 శోకనాభిప్రస్థం తే జ్ఞానమ్-అనిమూలము. 2 ఇత్యైకుస్యపభావేక్ష్య యతస్వద్వివ
తాం వధే-అనిమూలము. 3 ప్రవృత్తిం కోప మాత్మనః-అనిమూలము.

బట్టి లక్ష్మణుతోఁ బల్కె ♦ వత్స! యింక
నేమిచేయుద మెచ్చటి ♦ కేగుద మీఁక. ౨౪

1826

ఉ. జానకి నేయుపాయమునఁ ♦ జక్కఁగఁ జూడఁగలామొ యివ్వుహా
కాననమందు నెన్నమని ♦ కాంతనుగూర్చి మహా ర్థి నొందుచుక
దీనతనొందు రాఘవు నతిస్థిరబుద్ధి సుమిత్రపట్టి పెం
పూనిన దృష్టిఁజూచి వగఁనొందియు నిట్లనిపల్కె; రాఘవా. 3౪

1827

క. కాననమిదె నుమ్ము జన, స్థానం బన నొప్పు బహువిధద్రుమవల్లీ
మానితము దీనియందే, దానవనికరములు తిరుగుఁ ♦ దగు నిటు వెదుకక. ౪౪

సీ. పర్వతదుర్గసంభాగముల్ పాపాణసంధులు భిన్నపాపాణభాగ
ములు బహువిధమృగముల నిండిభయదంబులగుగుహలునుమఱియమలకిన్న
రావాసములు బహుభాయతగంధర్వభవనముల్ గలవిందు ♦ వానినెల్ల
ననుఁ గూడి వెదుకఁదగును నీకుఁ బురుషవృషభ! నిన్నుఁ బోలినసాధుబుద్ధి

తే. యుతులు సుమహాత్ములార వార ♦ లురుసమీర

వేగములకు మహీధరవితతి గదల

నట్లు లాపదలకుఁ జంచలాత్మకులును

గారు రామా! యటంచు లక్ష్మణుఁడు పలుక. ౭౪

1829

ఉ. జానకి కానరామికి నెసంగెడుకోపముతోడఁ దమ్ముఁ డెం
తో నయమొప్పు బల్క విని ♦ యుగ్రతరంబగు కత్తివాతియ
మ్మాని శరాసనంబున మహాగ్రముగాఁ గడుఁగూర్చి వేగ యా
కాననమంతయుం దిరిగెఁ ♦ గాంతను జూచెడువేడ్కఁ దమ్ముతోక. ౮౪ 1830

చ. వనమున నొక్కచో నతఁడు ♦ పర్వతకూటముభంగి నెత్తుటక
దనువు మునుంగ భూమిఁ బడి ♦ తన్దయు నార్తినఁ బొందియున్న ప
క్షినికరనాథు నుత్తమునిఁ ♦ గేవలవీడితునిక జటాయువుం
గనియె; గిరీంద్రశృంగమనఁగఁ దగునాతనిఁ గాంచి యుగ్రుండై. ౧౦ 1831

చ. అనుజనిఁ గాంచి యిట్లనియె ♦ నాజనకాత్మజ వీనిచేతనే
తినఁబడియుండు నిశ్చయము; ♦ దృఢుఁడు దైత్యుఁడు గృధ్రరూపముం
గొని యిట నున్నవాఁ డిది తగుక జలజాయతనేత్ర జానకీ
దిని సుఖరీతి నిందుఁ దమిఁదీరఁ జెలంగెడువాఁడు లక్ష్మణా! ౧౧ 1832

క. విను మిప్పు డజిహ్వాగములు, గనదాన్యము లుగ్రములగు ♦ కాండంబుల వీ
నిని జంపెద నని పలుకుచు, ఘనతరకోపమున త్సురనికాశశరంబుక. ౧౨౪

క. ధనువున సంధించి మహా, వననిధిపర్వంతమైనవనమధక వడఁకం
గను జేయునటు జటాయువుఁ, గనుచుం బరుగిడియె; బక్షికాంతుం డంతక.

- సీ. దీనుఁడౌ దశరథఁనూనుని వీక్షించి ఘేనర క్తంబుల ఁ వెడలఁ గ్రక్కు
చును దీనవాక్యంబులను బల్కె; నోయియాయుష్మంతుఁడాయితఁనోషధివలె
నెవ్వతె వెదకుచు ఁ నిందువచ్చితివౌ యాసాధ్యి నాయనువుల ఁ సమదన్మత్తుఁ
డై నరావణుఁడు తాఁ ఁ బూని హరించెను మీరలిద్దఱు లేనికారణమున
తే. బాము మిగులంగఁ గలిగిన ఁ యలసురారి
యవనిజాతను గొనిపోవ ఁ నరసి చూచి
నాఁడ సపహృతయయిపోవు ఁ నాతిఁ గాంచి
యామె కెదురుగఁజోయి కఁయ్యమున దనుజు. ౧౬౪ 1895
- క. నిలిపి యిటం దద్రథమును, బలుశకలంబులుగఁ జేసి ఁ వానిని ధరణీ
స్థలికిఁ దిగునటు చేసితిఁ, గలనఁ నే విజీచినట్టికాన్తుక మిదిగో. ౧౭౪ 1896
- క. నే విజీచినకవచం బిది, యావానిదె యనికేఁ జగినఁయరదం బిదిగో
నే విఱువఁ బుడమిఁబడినది, రావణునిదె సుమ్ము యుద్ధఁధ మోరామా. ౧౮
- క. నాపక్షస్పర్శంబున, నీపగిదిం బడినయాతఁడే సారథియౌ
నాపాపాత్ముం డలసిన, నాపక్షంబులను గ్రుధను ఁ నటికెం గ త్తిఁ. ౧౯ 1898
- క. పక్షచ్ఛేదంబున నే, నీక్షీతిఁ బడియుండఁ జూచి ఁ యింతింగొని యా
రక్షోనాథుఁడు నింగికి, నాక్షణమే యెగిరిపోయె; ఁ నాతఁడు నన్నుఁ. ౧౯౪
- క. ముచువే పధియించెం గా,వున నీవుఁ నురల నన్నుఁ ఁ బొలియింపకుమా
యన నపు జటాయువు నీ,తనుగూర్చి వచించినట్టి ఁ తత్ప్రియవార్తఁ. ౨౦౪
- క. వినినంత బాష్పపూర్ణా, ననుఁడై ద్విగుణీకృతార్తి ఁ నాతికినై పొం
దెను; నంత గృధ్ర రాజును, జనివారఁగఁ గాఁగిలించి ఁ తద్దనువరముఁ. ౨౧౪
- క. ధరణిం బడవై చి వగం, బరవశుఁడై మూర్ఛమునై ఁ వసుధంబడి సో
దరుఁడును దానును విలపించిరి; రాముం డంత నొంటిఁ ఁ జిక్కి యటవిలోఁ.
- 1సీ. వల్లువెల్లను నల్లిఁబిల్లిగ నల్లుట నెవరును జోరానిఁయిటుకుదారిఁ
గరుణతోఁ దోడ్పడఁగాఁ దగు మహనీయు లొక్కరైనను లేకఁయగ్రదనుజు
మార్కొనిహతుఁడయిఁమహిఁబడియతిక్ష్ణమునను నిట్టూర్పుగఁములనువిడుచు
చున్నజటాయువుఁనొగిఁగాంచి రాముండుపెనుదురిఖమునలత్తఁఁబనిఁగనుగొని
తే. పలికె గాజ్యముపోయెను ఁ వననివాస
మయ్యె, సీతయుఁ జనియె, ద్విఁజాధిపుఁడు ని
హతుఁడై యయ్యె చార్భాగ్య మిఁయ్యది మదీయ
మగ్నినై నను గాల్చునే ఁ యుక్కుటకట. ౨౮ 1843

1 ఏక మేకాయనే దుర్గే-అనిమాలము. దుర్గే = లతాకంటకసంక్లిష్టతయా కేనాపి ప్రవేష్ట
మశశ్య-అనివ్యాఖ్య. 2 ఈదృశీయం మమలత్తీ ర్నిర్దహే దపి పాపకమ-అనిమాలము.

- క. వినుమీ తాపము పోవ భువనపూర్ణమహాబ్ధిలోనఁ ♦ బడితినయేనిఁ
వనరాశియు దార్భాగ్యంబుననే తా నెండిపోవుఁ♦బో నిజ విదియా. ౨౫
- క. పెనుదుగిఖము లనువలలఁ, బనివడి చిక్కితిని నీయభవృందగు న
న్నను మించిన నిర్భాగ్యుఁడు, కనరాఁడు చరాచరములు ♦ గలజగమందఁ.
- క. జనకునిమిత్రుండగు నీ, ఘనమూర్తి ద్విజోత్తముండు ♦ కానఁ ముదిమిఁ
గనియును నాదురదృష్టంబున హతుఁడై యున్నవాఁడు ♦ భూస్థలి నకటా. ౨౭
- చ. అని పలుభంగులం బలికి ♦ యాతఁడు తమ్మునితో జటాయువుఁ
జనకునియందుఁ జూపఁదగు ♦ చక్కనిమైత్రిని జూపుచుం గరం
బునఁ దడవెఁ; స్వపక్షములు ♦ పోవఁగ నెత్తుటదోఁగి భూస్థలం
బునఁ బడియున్నగృధ్రభిభుఁ ♦ బాక్కుచుఁ గాఁగిటఁజేర్చి యంతటఁ. ౨౮
- తే. నాకుఁ బ్రాణసమానయా ♦ నాతి యెచట
నున్నదో చెప్పమా యని ♦ యురుతరమగు
దుగిఖమునఁ బల్కుచుఁ మాటఁతోనపడియె
భూతలంబున రఘువంశభూషణుండు. ౨౯

1818

అటువదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౮ - వ సర్గము.

— ❧ — జటాయువునకు రాముం డగ్నిసంస్కారదులను జేయుట. ❧ —

- క. శ్రీరాముండు భయదుండగు, నారావణఖడ్గధార ♦ నవనిఁబడినయా
కారుణికిని బక్షింద్రునిఁ, ¹గూరిమిఁ గని మైత్రి నెల్లు ♦ కూర్చు ననుజతోఁ.
- క. ²ఈపక్షింద్రుండు నిజముగ, నాపనికై పూని యనిమొనఁ నురరిపుచే
నాపాపాత్మునిచే హతుఁడై పడి విడువంగరానియనువుల నిచటఁ. ౧౫ 1850
- ఆ. విడువనున్నవాఁ డిఁపుడు; లక్ష్మణా! వీని, తనువునందు నిదిగొ ♦ కనఁబడియెడు
నల్పమైన ప్రాణమందున నితఁ డల్ప, మాన్వరమున బాధఁనంది యిపుడు. ౧౫
- చ. కనఁబడుచున్నవాఁడు వెతఁగించినయట్లును విహ్వలించురీ
తిని నని పల్కి పక్షివర! ♦ తెల్పుము వాక్యము చెప్పుశక్తి నీ
తనువున నుండెనేని వనితామణివార్త శుభంబు నీకగుఁ
దనుజుండు నిన్నుఁ జంపినవిధంబును జెప్పుము మెల్ల మెల్లఁగఁ. ౮ 1852
- క. జనకజ నేటికి దొంగిలి, గొనిపోయెఁ రావణుండు ♦ కోమలి బలిమిఁ
గొనిపోవునంత యపకృతి, నొనరించితినేమి యతని ♦ కుగ్రత నేనుఁ. ౫ 1853

1 పామిత్రిం మిత్రసంఘ్నమ్ - అనిమాలము. 2 ప్రాణాం స్త్యక్తితి దుస్త్యజాఁ-అని
మూలము.

క. పతగోత్తమ శశిబింబము, గతి నింపగుసీతనెమ్మొగం బప్పుడదే
గతినుండె? నేమిచెప్పెను, సతి యాకాలమునఁ జెవును ♦ సరగున నాకుఁ. ౬
సీ. ¹తండ్రి! యాతనివీర్యతత్వ మెట్టిది? వానియాకారమెట్టిది? ♦ యశనికర్మ
జాల మెట్టిది? తదవసతి యెందునుండును? నడుగుచున్నాడ నా ♦ కవిధంబుఁ
జెప్పుమా; యని దీనచిత్తుడై యెప్పుడు పలవించుచున్నభూపవరురాముఁ
గని జటాయువుగళఁస్వనమెంతో హీనమై వినబడఁబల్కెను ♦ వినుము రామ;
తే. దనుజపతి రావణుడు మాయఁగొనుచుఁ బెద్ద
గాలి మబ్బులఁ బుట్టించి ♦ లీల నంధ
కారమును గ్రమ్మఁజేసి యాకాశమార్గ
మునను సీతను దొంగిలిఁగొని చనియెను. ౯

1865

క. విను మేను బడలియుండఁ, గని నాపక్షస్వయము దెగఁ నటికి వెనక
దనుజుండు నాయనా! సీతను జేకొని పూనికఁ జనియె ♦ దక్షిణదిశకుఁ. ౧౦
సీ. నాప్రాణములు మరణంపువేదనఁ గుంది తత్తఱపడియెడి ♦ నిత్యుణము
సందె నాదృష్టియు ♦ సందెడిభ్రాంతిని ²వట్టివేళ్లను జేయఁబడిన యగ్ర
ములుగలబంగారుభూరుహంబులు నృతికాలంబుఁదెలుపుచుఁగనఁబడియెడి;
నే ముహూర్తమ్మున ♦ నింతిని దనుజుడు కొనిపోయె నాలగ్నమున విసప్త
తే. విత్త మతివేగముగఁ దనవిభునిజేరు;
విందనుని యీముహూర్తము ♦ పిల్వఁబడును
సతని కీరీతి తెలియ దఁజ్ఞాట మరల
సీతనుం బొందుదువు తండ్రి ♦ సిద్ధమిద్ది. ౧౨౪

1857

చ. దనుజవిభుండు రావణుడు ♦ తన్ని హరించి శొలంగిపోయినం
తనె బ్రదుకంగనేర్చుకొనా ♦ తానును గాలముమ్రంగినట్టి మ
త్యునికరమట్లు నాశనమునందును వేగమె; సీతఁగూర్చి సీ
మనమునఁ జింతనొందకుము ♦ మానధనా! యని వానిఁగూల్చుచుఁ. ౧౨౪

చ. తరుణినిబొంది యట్టిప్రమదానుణితో విహరింతు వీవు భూ
వర యని తెల్వి దప్పకయె ♦ పల్కెను పక్షివరుండు సత్తఱి
మరణము జేరువక మెలఁగ ♦ మాటలు రాకయె నోటినుండి నె
త్తురుపలలంబుతో దొరిఁగెఁ ♦ దోడ నె పక్షివరుండు పూన్కితో. ౧౨౪

తే. విశ్రవసునకు నాదై త్యునిఁ బొంది
నుండు వైశ్రవణునకుఁ దమ్ముం డటంచు
నింతమాత్రమే పల్కి యాన్యుక్త్యబాధ
నేమియును బల్కుఁజాలక ♦ రాముఁ గనుచు. ౧౬

1860

తే. ¹దుర్లభములగు ప్రాణతతులను విడిచెఁ

గరయుగము మోడ్చి యోపక్షిఁకాంత! చెవును

చెవును యని రాఘవుఁడు వేడుఁనపుడె యతని

యనువు లంగము విడి యేగెఁ నంబరమున. ౧౭౪

1861

సీ పతకేంద్రుఁ డప్పుడు • మృతిబాధచేఁ దలధరనుంచి తనదుపానములు నాచి

తనువును విడులుచుఁచును సీతకృపచేత నింతకాలము భరిఁయించియుండి

నట్టి ప్రాణమ్ము • నప్పుడె ననలి భూమినిఁ బడియుండెను • దనశిరంబు

వాల్చుటచే నెఱ్ఱఁబాటిన కన్నులు గలిగి మృతుండయి • యిలనుబడిన

తే. పర్యతాకారు నాపక్షిఁపతిజటాయు

వును గనుంగొని చాల వఁగను బొగులుచుఁ

దమ్మునింగని యిటునల్కె • దనుజవాస

మైన యీదండకారణ్యమందు నితఁడు ౨౦

1862

క. ²అనుజా! బహువత్సరములు, సునమునకుఁ హాయిగాఁ గ్రమంబున నుండె

గనుమా యిచటనె మృతిని, గనియెఁ బహువత్సరములకాలము బ్రదికె.

ఆ. ఇంతవయసు గలిగి • యింతకాలము శుభ,వృద్ధినుండి యిప్పు • డీతఁడు గూడ

చచ్చి నేలమీఁద • శయనించియున్నాఁడు, ³కాల మెవ్వరికిని • గడవరాదు.

క. కను మీజటాయు వాసీ,తను గాచు మహాపకారతత్పరుడై వే

చని బలవంతుండగు న, ద్దనుజునిచే నిహతుఁ డగుచు • ధరణింబడియె. ౨౨

తే. తండ్రితాతలనుండియుఁ • దనుకులమున

కంతరములేక వచ్చెడు • నధికమైన

గృధ్రరాజ్యంబు విడిచి నాకే యుపకృతిఁ

జేయఁగాఁబూని యాపక్షి • చెందె మృతిని. ౨౩

1866

⁴తే. పక్షి మృగజాతులందును • బరమధార్మి

కులు శరణ్యులు మఱియు శూరులునునైన

సాధువులు భూమి నెల్లెడ • సహజ! కానఁ

బడుచు నున్నారగద పరోపకృతిజేయ. ౨౪

1867

క. ప్రహదాహరణజనుగురుఁ, ఖము సౌమ్య! జటాయు మృతిని • గల్గెడనీదుగ

ఖమువలె దుస్సహముగ నా, దురుదికి నిటఁ దోసలేదు • ధూర్తయమనిభా.

సీ. నాపనికనియె యీనయగుణసాంద్రుండు పొలిసెఁగా; శ్రీమంతుఁ • డలఘుకీర్తి

మంతుఁడౌ దశరథత్నాపతి యెట్టులో యీపక్షి నాథుఁ డట్లే నుపూజ్యఁ

1 ఇత్యుక్త్వా గుర్లభాక్ ప్రాణాఁ-అనిమా 2 బహుని రక్షసాం వానీ వన్నాణి వసతా
సుఖమ్, అనేన దండకారణ్యే విశిర్లమహి పక్షిణా-అనిమా 3 కాలోహి దురతిక్రమః-అనిమా.

4 సర్వత్త్ర ఖలు దృశ్యంతే సాధవో ధర్మచారిణః, హరా శ్వరణ్యా సౌమిత్రే తిర్యగ్గోనిగతే
ఘృషి-అనిమా

డగు మాన్యుడగు నాకు; ♦ సనుజా! జవంబునగావ్వంబులందెమ్ము; ♦ కడంగివాని
మధియించి యిప్పుడె ♦ మహితాగ్నిహోత్రుని నేకరించి మహాత్ము ♦ నాకుఁగానె
తే. మరణమొందిన యీగృధ్రవరున కిచట
నగ్నిసంస్కార మొనరింప ♦ నాత్మఁ గోరు
వాడ; రాద్రసురారిచేఁ ♦ బడినయితనిఁ
బట్టి నాథునిఁ జితిఁజేర్చి ♦ పరమభక్తి. ౨౮

1869

1^{సీ}. దహనముచేయఁగా ♦ దలఁచెద; నామహాసత్త్వ! గృధ్రేశ్వర! ♦ సాధుచిత్త!
సతతము క్రత్యనుష్ఠానమందాసక్తి గలగృహస్థులకు లోకమదియేదా
పంచాగ్నులకు మధ్యభాగంబునన్ సదా తపము మహాభక్తి ♦ తనరజేయు
నయమార్గమూను వానప్రస్థునకు నేది కనఁడగు లోకమో ♦ కానకేగ
వలయు నందుండి మఱిలును రానేగూడ దనిచెప్పఁబడినట్టి ♦ యతుల, కట్టె
భూభోగముల నెల్లఁ ♦ బోవిడిచిన నైష్ఠికులకు, నేలోకమో ♦ కోర్కెమీఱ
నయ్యనుత్తమము లభ్యంతసుఖాస్పదములు నగునాలోకములను నీవు
మత్సంస్కృతుండవై ♦ మననుజ్ఞనుం బొందిపొందుమా యనిపల్కె ♦ భూరిధర్మ
తే. చిత్తుడౌ రాఘవుం డిట్లు ♦ చెప్పి పట్టి
పతిని దీననార్హంబయి ♦ సరఁగుచితిని
జేర్చి దుఃఖతుండై ప్రియస్వీయబంధు
వునువలె దహించెఁ జక్రనివిధిగతి. 3౧౪

1870

క. తరువాత వీర్యయుతుఁడయి, సరఁగెడురాముండు వేగ ♦ వనమునకు సహా
దరుతోడ నరిగి పెనుకే, సరి మృగములఁ బట్టికొఱకుఁ ♦ జంపి యొకభువిన్.

తే. పిండదానము చేసిడు ♦ వేడ్క దర్భ
లను విధిం బఱచెను; మఱి ♦ యనఘచిత్తుఁ
డమలయశుఁ డామృగంబుల ♦ నచటఁ గోసి
పలలములఁ దీసి పిండాకృతులుగఁ జేసి. 33

1872

2^క. హరితంబగు శాద్వలమయ, ధరణిం బట్టింద్రునకు నితాంతము తృప్తిం
బరమాదరము నొసంగంగ రాముఁ డవ్వారి నొసఁగె ♦ గౌరవ మలరన్.

1 యాగతి ర్యజ్ఞశిలానా మాహితాగ్ని శ్చ యాగతిః, అపరావర్తినాం యాచ యాచ
భూమిప్రదాయినాం, మయా త్వం స మనుజ్ఞాతో గచ్ఛ లోకా నను త్తమాన్, గృధ్రరాజమహా
సత్త్వ సంస్కృతశ్చ మయా స్రజ-అనిమూలము. దీనికి వ్యాఖ్యాతలు పెంచిపెంచి యర్థమును
వ్రాసిరి. దానిపాఠమే యిటఁ గనవచ్చును. పశుపత్యైదులకుఁ గర్తముచేయు నధికారము లేకుండి
నను నాయజ్ఞచే సకలమహోత్తిమకర్తములను జేసినవారికిం గల్గవుణ్యలోకంబులం బొందుమని
శ్రీరామమూర్తి తనసర్వశ్వరత్వమును చెలిపె ననుట దీనినంది పాఠకులు గ్రహింపవలయును.
2 రమ్యే హరితశాద్వలే-అనిమూలము.

తే. మరణ మొందినవారికిఁ ♦ ధరణినురులు

స్వర్గదంబని జపియించు ♦ సుధికపితృ

దేవతాకముగాఁ దగు ♦ దివ్యమంత్ర

మును జటాయువునకుఁగ రాఁముఁడు జపించె. 3౪౫

1874

క. సరవసుతు లాయిర్వురు, తరువాతఁ గౌతమికిని ♦ దగఁ జని పఠి

శ్వరునకు జలతర్పణము నొనరించి రెంతయును దమ మనము లడలంగఁ.

సీ. రామలక్ష్మణులు శాస్త్రంబునఁ జెప్పంగఁ బడినరీతిని బట్టి పఠినిగూర్చి

గోదావరీ నదిఁ ♦ స్త్రుంకి తర్పణములఁ గావించి; రతఁడును ♦ గ్రన్థయ్యు

నతిభక్తుఁ డౌటచే ♦ నత్యంతపరిశుద్ధుఁడై వై దికంబుగ ♦ నలరుకర్మ

మునకుఁ బాత్రుండయ్యె; ♦ జనకసుతానిమిత్తమయి యుద్ధముచేసి♦దనుజుచేత

తే. మడిసెఁ గాన దుష్కరమని ♦ మహిఁ జెలంగు

కర్మమునుజేసి సత్కీర్తిఁ ♦ గాంచె మతి మ

హర్షి సముఁడగు రాఘవుం ♦ డట్లు శ్రీతి

నగ్నిసంస్కారముఖముల ♦ నాచరింప. 3౪౬

1876

క. ఆబలమున నాక్షణమే, యాబలిముఖ్యులును బొందఁనట్టి సకంబుం

దాఁ బొందె; ద్రిదశనాథులు, గాఁ బొల్పిన విష్ణుశక్తఁకల్పులు సహజుల్.

తే. పతంగమునకుఁ బిండ్లోదకఁప్రముఖకార్య

ములు నొనర్చుచు నాతనిపలుకు నమ్మి

యంత సీతను వెదకుట ♦ కాత్మనిలిపి

వనమునకుఁ బోయిరెంతయు ♦ వనటఁ గుంది. 3౪౭

1878

అఱువదియెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౯ - వ సర్గము.

—అంశం అయోముఖిని విరూపనుగాఁ జేయుట. అంశం—

క. జలతర్పణములు పఠికి, సలిపి సహోదరులు వారు ♦ సరగున సీతం

గలయఁ వెదకుచుఁ జనిరి, మ్ముల ¹దక్షిణపశ్చిమముగఁ ♦ బొలిచెడు దిశకుఁ.

క. శరచాపఖడ్గములనుఁ, ధరియించి సురారిదెనకుఁ ♦ దరలి చనుచు నె

వ్వరు నడువనిత్రోవను బో,యిరి పిదపఁ భూరిబలసంస్పృధులు వారల్. ౨

సీ. తరుగుల్కసంవేష్టితంబయి లతలచే నావృతంబయి యున్నయమృహాట

విని దాఁటిపోయి రావన మెల్లతావులఁ జన నశకక్యంబయి ♦ కన భయంక

రంబయి వెలసెఘోరంబులొవ్యాళముల్ సింహంబులునునందుఁ♦జెలఁగుచుండె

మిగుల భీమంబుగాఁ ♦ దగుదాని గడచిన తరువాత వారు నితాంతతేజ

1 పశ్చిమం జగ్గతు ర్దశమ్-అనిమూలము. పశ్చిమం దక్షిణపశ్చిమా మిత్యర్థః-అనివ్యాఖ్య.

తే. లాజనస్థానమును దాటి ♦ యవల మూడు

క్రోశములుపోయి యందొక ♦ గూఢవనముఁ

క్రాంచనామంబుఁ జొచ్చిరి ♦ కడునగమ్య

మగుచు నొప్పెను వనమది ♦ యందువారు. ౫

1881

క. వనితాపహృతికి న్నుక్కుచు, వనటంబొందుచును బోయి ♦ పలువన్నెలచేఁ
దనరు జలదౌఘమట్టులు, కనఁబడి సంతృప్తమైన ♦ కరణి బాలుచుచున్. ౫౪

క. నానాపక్షి గణంబుల, నానామృగనర్పితపి ♦ నన్ధంబయి పెం
పూనిన యవ్వనమంతయు, జానుగ భాసిల్లె నందు ♦ త్కౌపతితనయుల్. ౬౪

క. జనకజల జూడింగోరుచు, వనమంతట వెదకి వెదకి ♦ వనితంగన క
వ్వనమును దాటి మతంగుం, డనుమునియాశ్రమమునందు ♦ నరుగుచు సంతన్.

తే. తూర్పుగా మూడుకోనుల ♦ దూర మరిగి

యాశ్రమక్రాంచవనముల ♦ యంతరమున

భయదముగఁ గానఁబడు నొక ♦ వనముఁ గాంచి

రది భయంకరమృగపతః ♦ గాలిఁ గూడి. ౮౪

1885

క. పలువిధసత్త్వంబులతోఁ, జెలఁగుచు జొరరానియట్టి ♦ క్షీతిరుహములతో
వెలయుచునుండెను దానం, గలయన్ వెనకుచును వారు ♦ త్కౌశలి నొకచోన్.

సీ. పాతాళలోకంబు ♦ భంగిని లోఁతైన

గుహఁగాంచి రయ్యది ♦ గొప్పతిమిర

మునఁ గప్పఁబడి యెఱ్ఱు ♦ కనరాకయుండు; న

ప్పురుషవ రేణులీలా ♦ భూస్థలంబుఁ

గనఁబోయి దానిచెంతను బృహత్కాయంబు

వికృతాన్యమును గల ♦ యొకసురాది

వనితను జూచి రా ♦ దనుజాంగనయు నల్ప

సత్త్వలకెంతయు ♦ సాధ్వసంబు

తే. గలుగఁజేయుచు నేవను ♦ గల్గఁజేయు

నట్టిహంపంబునం బొల్పి ♦ యధికరాద్ర

నయనములతోడఁ దీక్షదం ♦ తములతోడఁ

లంబమానోదరముతోడ ♦ లలిఁ జెలఁగుచు ౧౨

1887

క. తనువెత్తుగాఁ గనంబడఁగను జర్మము బిలునువాఱఁ ♦ గా భీమమృగా
లిని దిరుచు వికటయై విరిసినవెండ్రుక లొప్ప వెలసి ♦ క్షీతి నటనుండెన్. ౧౨౪

క. సోదగు లిగ్గుగు గుహాయం, దాడె త్యాంగనను గాంచి ♦ రది గని వారిన్
గాదిలియన్నకు ముండట, నే దగఁ జను లక్ష్మణునిని ♦ నెదుటం గనియెన్. ౧౩౪

క. మనమిద్దఱము రమింతము, చనుదెన్నుని లక్ష్మణునిని ♦ సరగనఁ బట్టెన్
వనిత యది మఱియు నాతనిఁ, దనివారఁగఁ గౌగిలించి ♦ తమి నిట్లనియెన్.

తే. నే నయోముఖ యనఁబడుఁదాన నీకు

నిట లభించితి నీవు నాఁకిటఁ బ్రయుఁడవు

దొరకితివి నాయకా! వీరవర! యలరుచు

బ్రదికియుండినదనుక నైభవముమీఱ. ౧౫

1891

చ. ధరశిఖరంబులందుఁ బ్రమదంబున కైవలినీవతంసకాం

తరముల వెల్లుచున్న నీకఁతాసలమండలమందు నన్ను నా

దరమునఁ గూడి సంతతము ధర్మకకేళులఁ దేలుచుండు మి

ట్లరుగఁగ నేల యన్నదనుఁజాంగనపల్కుల నాలకించుచు. ౧౬

1592

క. అనినూదనుఁడు సుమిత్రావరపుత్త్రుఁడు కుపితుఁడగుచు ధాసిలుఖడ్గం

బు రయమున నెత్తి యొక్కటఁ, దరుణీశ్రుతినాసికలనుఁ స్తనములఁ ద్రెంచె.

ఆ. శ్రవణనాసికలొగి ధరగున ఖండింపఁ, బడినయంత భయదవపువు గ్రాల

దనుజనారి వికృతనినదంబుచేయుచు, వచ్చినట్టిదారిఁ బట్టిపోయె. ౧౮ 1891

చ. ఇరువురు సోదరుల్ వనిత యేగినయంతనె శౌర్యమూని భీ

కరముగ నవ్వినంబునకుఁ గాంతకునై చన దుర్నిమిత్తముల్

వరుసఁ గనంబడె శుచితఃభాసిలఁ దేజము సొంపుమీఱఁగా

నిరుపమసత్వము వెలయఁ గీర్తలశీలము చెల్వమీఱఁగాఁ

బరఁగు సుమిత్రనందనుఁడు భ్రాతను భాసురతేజఁ గాంచుచు. ౧౯

చ. కరములుమోడ్చి యిట్లనియెఁ గారణమేమె యెఱుంగ నవ్యమా

కరము చలించుచున్నయది గాఢతరంబుగ నామనంబు ని

ర్భరమగుకంపముం గనియె వారక పెక్కులు దుర్నిమిత్తముల్

కరము భయంకరంబులుగఁ గన్పడుచున్నవి మీఁదమీఁదఁగా. ౨౧ 1896

క. కావున నార్యా! వేగమ, నీవాయత్తపడియుండు నేఁ జెప్పినయ

ట్టివు హితంబుగఁ జేయుము, భావింపఁగ దుర్నిమిత్తపటల మిది యింక.

ఆ. భయము నాకె కల్గవచ్చునటంచును

దెలుపుచున్నయది; యిటులనె మిగుల

¹భయముఁగొలుపుచున్నపక్షి సంచులక మి

య్యది ధ్వనించుచుంట ధరయ మనకు. ౨౨

1898

క. అని జయము కలుగునని చక్కనిరీతిని దెల్పునట్లుఁగాఁ గన్పడెడి

వినుమా యనె; వారిరువురు, వనినందుఁ బరాక్రమమున వనితవెదకుచు.

క. చనుచుండ నంత నట నా, వనమును భంజించునట్లు వర్షై బెనురవం

బనిలుండు నభయునంతటఁ, బెనుగతి వ్యాపించునట్టివిధమున నచట. ౨౪

క. వనమునఁ గల్గినధ్వని యది,యును సభయును నిండఁజేయునోజం జెలఁగె;

నినదం బది యెచ్చటిదో, యని తెలియఁగఁ గోరి రాముఁ డనుజాన్వితుడై.

—అథ కబంధదర్శనము. అథ—

- చ. చని యొకగుల్మచుందున విశాలతరంబగు వక్షమొప్పుగాఁ
బెనుతను పుగ్రరీతిఁ దగఁ ♦ వింతఁగఁదోచు నిశాచరుం గనెన్
గనుఁగొనినంత సోదరులు ♦ క్రన్నన ముండట నున్నయాదురా
త్ముని కడకేగి; రాతఁడును ♦ ధూర్జతఁ గంఠశిరోవిహీనుడై. ౨౬౪ 1902
- తే. పొడవుగా నిక్కి నోరును ♦ గడుపునందె
యలరఁగా మొండెమట్లుగ ♦ నమరియుండె;
మఱియుఁ దీక్షణములై నరోమములు గలిగి
భూరిభూధరమట్లుగాఁ ♦ బొలిచి యతఁడు. ౨౭౪ 1903
- సీ. నీలమేఘమువలె ♦ గ్రాలుచు రాద్రుడై యులుమునాఁదగుస్వరః మొప్పువెలసె
వక్షమ్మునందున్న ♦ పదనంబున స్నేత్ర మొక్కటి కనఁబడె ♦ నుగ్రదహను
శిఖవలెమండుచుఁ ♦ జెలఁగుచుఁ బెనుతెప్పగలిగిపింగచ్ఛాయు ♦ వెలయ విఱివి
నిడుపును నయి మఱి ♦ వడిగలచూపులు పర్వజేయుచు నది ♦ వఱలుచుండె;
- తే. బెద్దదంష్ట్రలు పెయంగఁ ♦ బెదవులవడి
నాకుచుండెను, దద్వదఃనంబు విఱివి
యయి కనంబడుచుండె; నాఁయనురుఁ డెల్ల
భయదభిల్లాకసింహద్విఃపములఁ దినుచు. 3౦౪ 1904
- తే. మృగములం దమి నమలుచు ♦ మిగుల భీతి
దములు నామడనిడివిగా ♦ నమరు రెండు
హస్తముల ద్రిప్పుచున్ బెద్దఁవైన యెలుఁగు
బంట్లఁ బక్షివిత్తులను ♦ బహుమృగముల. 3౧౪ 1905
- తే మఱియు మృగయాధపముల నమర గ్రహించి
చెంతకున్ లాగిఁగొనుచు భఃక్షించుచుఁ దన
మదికి నిష్ఠములేనివాఁనిఁ దగ విడిచి
పెట్టుచుండెను నించుక ♦ వెఱపులేక. 3౨ 1906
- క. దనుజుం డిటుచేయుచుఁ జెంతను జేరఁగ మార్గచశమునన్ వచ్చిన యా
యనఁఘుల సోదరులం గొనఁ, దనలావున నడ్డగించి ♦ దారిని నిలిచెన్. 3౨౪
- తే. రామలక్ష్మణు లాఘోరఃరాక్షసాంతి
కమున కొకక్రొశమాత్రముఁగాఁ జని యట
దారుణాకృతి భీమాన్యు ♦ దారుణాత్ము
బాహుమర్దితమృగునిఁ గబంధుఁ గనిరి. 33౪ 1908
- క. తనురీతిఁ బట్టిచూడఁగ, దనుజునకుం దలయె లేక ♦ దారుణరీతిం
గనఁబడ మొండెమె కలదని, మనములకుం దోఁచె; సంతఁమనుజాశనుఁడున్.

- చ. కరములు దీర్ఘరూపములఁ ♦ గ్రాలును గావున వానిఁ జూచి యా
యిరువుర రామలక్ష్మణుల ♦ నంతయు బల్కిని నొక్కరీతిఁగా
వరుస నడంచి పట్టుకొనె; ♦ వారలు ఖడ్గము లొప్పుచుండ భీ
కరదృఢచాపముల¹ వెలయ ♦ గాఢతరోజ్జ్వల తేజ మొప్పుగఁగ. 3౫౪ 1910
- క. తనువులు రాజిల్లఁగ బలమున మిక్కిలి యొప్పియున్ బ్రభూతబలమునం
దనరు కబంధుఁడు కరముల, ఘనబలమున నొక్క యీడ్వఁగఁ బరవశులై .
- తే. చేయునదిలేక యుండి; రాస్థిరబలుండు
శూరుఁడగురాముఁ డెంతయు ♦ ధీరతఁ గని
వ్యథను బొందకయేయుండె ♦ బాలుఁడౌట
నానుమిత్రాత్మజుఁడు మాత్ర ♦ మవుడు మిగుల. 3౬౪ 1912
- తే. ధైర్యమును బూనకుండుటఁ ♦ దత్తతీలై;
నంతట విష్ణుఁడై రాఘవానుజుండు
రామునిం గని పల్కె; పీఠవర! నేను
దనుజునకుఁ జిక్కి పరవశత్వమును గంటి. 3౮ 1913
- క. కనుమా యిట నను వదలుము, నిను విడిపించుకొనుమింక ♦ నీవీభూతం
బునకు న్నను బలి యిడి యీ,దనుజుని వంచించి యెటకొత్తవరఁ బరుగిడుమా.
- తే. శర్మముగఁ బొమ్ము; వేగమే ♦ జనకతనయఁ
గాంచఁగలవని నేనెంతఁ ♦ గానఁ బొమ్ము;
జనకపై తామహంబగు ♦ త్కౌతలంబుఁ
¹బడసి పాలించుచున్ స్మృతిపథమునందు. ౪౦౪ 1915
- క. నను నెప్పుడు మఱువకుమా, యనుచున్ సౌమిత్రి పలుక ♦ సగ్రజుఁ డతనిం
గని యిట్లనియెన్ పీఠా! మనమున భయమొందవలదుమహిమ తొలగఁగఁగ.
- క. నీవంటివాఁడు ధైర్యం, బేవిషయంబునను విడిచి ♦ యిట్లు విషాదం
బేవరునఁ బొందఁడే యనె, నీవిధమునఁ బలుకుచుండ ♦ నింతటిలోనఁగ. ౪౦౪
- సీ. క్రూరుఁడౌ రాక్షసకుంజరుండు కబంధుఁ డాయన్నదమ్ముల ♦ నవుడు గాంచి
యంబుదధ్వని మీఱునట్టి పేరెలుఁగునఁ బ్రశ్నించె మీరతఃప్వరౌయరువురు
వితతఖడ్గంబుల ♦ విపులశరాసంబులఁ దాల్చి వృషభంబుమూఁపులట్టి
యెగుభుజంబులు గల్గి ♦ యీభయంకరకాననస్థలంబును జేరి ♦ నాకు భక్ష్య
- తే. భూతులై తిరి, మీరు చెప్పుఁ డిట మీకు
నేమిపనియున్న? దిచ్చటికి కేలవచ్చి
తిరి? తుఘార్తుఁడనై యిటఁ ♦ దిరుగుచున్న
నాక్షుధం దీర్పఁగావచ్చి నారొ యేమొ. ౪౪౪ 1918

క. శరచాపఖడ్గధకులయి, యరుదుగఁ గన్నడుచు, వాఁడివగు శృంగములం
బరఁగు వృషభములటులమీ, రిరువురు దగియున్నవార ధీక నెట్లెనఁ. ౮౫

క. నానోటం బడిపోతిరి, కానఁ మీ ప్రాణపంచకము దక్కుటయే
కానఁగ దుర్లభమే యని, దానవుఁ డాదుష్టబుద్ధి ధీతగఁ బల్కుటయుఁ. ౮౬

౧క. విని రాముఁడు నోరెండఁగ, ననుజానితో నిట్టులనియె ధీనవితథశౌర్యా!
వినురాజ్యచ్యుతిమొదలగు, ననిష్టములు మీఁదమీఁద ధీనలయింపంగఁ. ౮౭

క. శ్రమపడుచు నింతకును నా, ప్రమదాతిలకమును మనము ధీపడయఁగలేమై
తిమి మనక నిట్టితఱఁ బ్రాణములంగొను కష్టమిది తఁనంతన వచ్చెఁ. ౮౮

౨చ. పురుషవరేణ్య! లోకమున ధీభూతగణంబులయందుఁ గాలమే
పరఁగును వీర్యమంతమయి ధీబాగుగ నెన్నఁగ దాని కష్టమే
ధరణిని లేదు; చూడు మిదె ధీదర్పబలంబుల పాటిలేక ని
ర్భరశరచాపము ల్వలయి ధీభాసిలు నిన్నును నన్ను నితఱఁ. ౮౯ 1923

తే. కాల మియ్యది వ్యసనాళిఁ ధీగప్తపెట్టి
మోహపెట్టెడుగాదె తఁముండు! కాన
సర్వవిధభూతవితతివిధియమునందుఁ
౩ గాలమును మించినది యేది ధీకానరాదు. ౯౦ 1924

సీ. అనిమొనహారులు ధీనతిబలవంతులు నస్త్రవిద్యావిదు ధీలతిదృఢాంగు
లును నగువారును ధీఘనవిధిగతిమీఱఁ గాలంబురాఁగ సైధీకతపునేతు
పునుఱోలి నశియింతుఁరనిపల్కె; దృఢసత్యవిక్రముండయి లసఁద్వితతతేర్తి
మంతుఁడై పౌరుషఁనంతుఁడై తగురాముఁ డతిపౌరుషమ్మున ధీనలరు లక్ష్మ

తే. ణుండు దీనుఁడుగా నప్పు ధీడుండుటఁ గని
తనదుబుద్ధిని దా ధైర్యమున నె స్థిరతఁ
గాంచి దీనతఁబొందక ధీత్రాలునట్లు
చేసికొని మీఁదికార్యంబుఁ ధీజేయఁదలఁచె. ౯౧ 1925

అటువదిలొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

2౦ - వ సర్గము.

అంశం రామలక్ష్మణులు కిబంధుని హస్తములను ఖండించుట. అంశం-

క. ఘనబాహుపాశములచేఁ, బెనచి తగం బట్టుకొనఁగఁ ధీబృధ్విశసుతులే
తనుఁజూచుచు నయ్యిరువురు, తనచెంగట నూరకుంటఁ ధీదగఁగని యంతఁగ

1 ముఖేన పరిశుష్యతా-అనిమాలము. 2 కాలస్య సుమహ ద్వీర్యం సర్వభూతేషు లక్ష్మణ-
అనిమాలము. 3 నాతిభాలో స్తి దైవస్య సర్వభూతేషు లక్ష్మణ-అనిమాలము.

క. దనుజం డతఁ డిట్లనియెన్, మనుజేశకుమారులార! ♦ మానుగ మిము నా
కును దైవం బాహారము, గను జూపె, తుంధార్తు నన్ను ♦ గనుచున్ మీరల్.

క. మతి దప్పి యున్నవారే, మృతిఁబొందక యున్నవార! దేలొకొ, మీప్రా
ణతతి యింకం దక్కుట యే, గతిన్ నైనన్ లేదనుచును ♦ గర్వము మీఱన్. ౨

తే. ఆకబంధుఁడు పల్కిన ♦ నాలకించి

యార్జినొందియుఁ దుదకు ధైర్యంబునొంది

పౌరుషముఁ జూపనెంచి యప్పటికిఁ దగిన

యట్లు హితముగ సౌమిత్రి ♦ యనియె; రామ. 3

1929

క. నిను నను నీక శీఘ్రంబున, దనుజాధముఁ డిత్తఁడు మ్రింగుఁ ♦ దప్పక కానన్
బెనుబాహువులను రెంటిని, బనివడి నఱకుదము వేగవరఖడ్గములన్. ౪ 1930

సీ. పెద్దదేహము గల్గి ♦ భీషణుండయి వీడు బాహువిక్రమమున ♦ వఱలి లోక
మంతయుఁ దనవశమందె యుండఁజేసికొనుటయేగాక యీ ♦ మనలఁగూడ
వధియింపఁగోరెడు ♦ వసుమతీశ్వర! విను ¹మత్స్యమేధమునకు ♦ సంతరంబు
నుండి యవ్వలికిని ♦ నొప్పుగఁ గొనిపోవఁ బడినట్టిసతువులఁ ♦ బట్టి చంపఁ

ఆ. దగనియట్లు మనకు ♦ దర్పంబునన్ బదు, లేమిచేయలేని ♦ యిట్టివారిఁ
జంపరాదు రాజున త్తమా! యనిపల్కె, వారలిరువ్విట్లు ♦ పలుకుకొనఁగ. ౬

క. విని కుపితుఁడై కబంధుఁడు, తనవదనము విప్పి వేగ ♦ దాశరథులమ్రం
గను దలంచి లాగుకొనియెన్, ఘనబాహువు లట్టె సాచి ♦ గర్వము మీఱన్.

తే. దేశకాలవిధానముల్ ♦ తెలిసినట్టి

వారు గావున హృష్టులై ♦ వార లతని

బాహువుల నంనదేశంబువఱకు ఖడ్గ

ధారలన్ ద్రుంచి రారఘూత్తముఁడు మిగిలి. ౮

1933

క. తనశక్తి మెఱసి యడ్డం, బస లేకయె కుడిబుజంబు ♦ నవలీలగఁ ద్రెం
చెను వీరుఁడు లక్ష్మణుఁ డా,దనుజునిదా నవ్యకరముఁ ♦ దా ఖండించెన్. ౯

ఆ. అమృతోబాహుఁ డవ్వీధి ♦ హస్తయుగము

తెగుటచేఁ బెద్దయెలుఁగున ♦ దిశలు భూమి

యంబరము మాఱుమ్రోగంగ ♦ సంబుదంబు

వలెను నఱచుచు నేలపైఁ ♦ బడియె సంత.

1935

చ. దనుజుఁడు రక్తపూరమునఁ ♦ దద్దయు ముగ్ధుచు హస్తయుగ్మమున్
దునిమినవారి దీనుఁడయి ♦ తోడనె బాగుగఁ జూచి వారి ని

1 క్రతుమధ్యోపనీతానాం హహూనామివ రాఘవ-అనిమూలము. అశ్వమేధక్రతా పుషనీతానా
మారణ్యపసూనాం వధః కుత్స్నితేవీన-అనివ్యాఖ్య. క్రతుబాహ్యనాం క్రతవనంగభూతానా మితి
యావత్-అని మహేశ్వరతీర్థలు.

ట్లని యడిగెఁ మదీయగురుఁహస్తములం దెగవ్రేసినట్టి మీ

రస నెవరో వచింపుఁడని ♦ యాదనుజేశ్వరుఁ డిట్లు పల్కుఁగఁ. ౧౧ 1936

క. విలసితశుభలక్షణముల, వెలయు సుమిత్రాత్మజుండు ♦ వినిపించెను రా
ములచరిత మిట్టు లీతం, డలఘుత రేఖావృకువంశ్యుఁడై సత్కీర్తిగఁ. ౧౨

క. కని మించిన దళరఘునకుఁ, దనయుఁడు శ్రీరాముఁడని యితనిజనులెల్లఁ
మనమలరఁ బిలుతు రే నీ,తనితమ్ముఁడ లక్ష్మణాఖ్యుఁ ♦ దనరెడివాఁడఁ. ౧౩

క. అనియెఱుఁగుము; దనుజా! నిర్జనవనమున దేవత క్తిశాలియైన యీ
ఘనుఁడుండ నితనిభార్యను, దనుజుం డొక్క డపహరించి ♦ తరలి చనంగఁ.

సీ. ఇర్వుర మామెనే ♦ యిందందు వెదకుచు నిచటఁ జేరితిమి నీవెవఁడ విందు

¹తలయు జంఘలులేక ♦ యల కబంధమువలె వక్షస్థనిలంబున ♦ భానురాస్య

మమర నివ్వనమునయందుఁ బొద్దాడెద వేలయంచని రాఘువేంద్రుననుజుఁ

డడిగినఁ బూర్వ మయ్యుచురేంద్రుఁ డాడిన పల్కుల స్మరియించి ♦ పరమనమ్మ

తే. దమున శాపంబుతీరు కాళముగదా యి

దనుచుఁ బల్కెను; మీకును ♦ స్వాగతంబు

పురుషవరులార! మిమ్ము నాపూర్వపుణ్య

వశమునం గంటి మీరు నాభాగ్యమున నె. ౧౬౪ 1940

క. కరయుగమును ఖండించితి, రరసియె యంసములదాఁక; ♦ నవినయముననే
పరఁగెను నాకు విరూపము, పురుషోత్తములార! వినుఁడు ♦ పూర్వపువార్తఁ.

డెబ్బదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

౭౧ - వ సర్గము.

— ❧ — కబంధుని పూర్వపుత్రాంతము ❧ —

క. ఓరాను! మహాబాహూ!, సారబలా! శౌర్యసార! ♦ చంద్రేంద్రులకుఁ
సారసబాంధవునకు వలె, ¹నే రమ్యమచింత్యమునయి ♦ యాత్రిజగములఁ. ౧

తే. విశ్రుతంబగురూపంబు ♦ వెలసియుండె

మున్ను నాకు; రఘూత్తమాఁముగ్ధరూప

మమరునేఁ బూర్వమీరీతి ♦ సఖిలలోక

భయదవిపులాంగమును దాల్చి ♦ వనములందు. ౨ 1943

క. తిరుగుచు వనవసతుల నా, పరమర్షుల నిందునందు ♦ భయపెట్టుచు నే
గరువముననుంటి; నొకతఱి, సరణ్యమున బహువిధంబులగు మూలములఁ.

తే. సేకరించుకొనఁగ నూలశిరుఁడు నాఁగ

మునివరుం డొక్కఁ డరుదేర ♦ ముని గ్రహించి

నట్టివాని దొంగిలి నేను ♦ నతని నిట్టి

తనువుఁ బూని తిరస్కారమును నొనర్చు 3

1945

చ. మునివతి కోపముని తనముండటనున్న ననుక మహోగ్రభీ

తిని గలిగించు శాపమునఁ ♦ దెప్పున దగ్ధము చేయనెంచి న

స్థని యిటుపల్కెఁ గ్రూరము నిఁకామము హేయము నై నరూపమే

యనిశము నీకు నియ్యదియె ♦ యయ్యెడుఁగాక యటన్న నేనునుక. ౪౫ 1946

క. మునివతిఁ గని యిటువేడితి, ననఘా! యవమతినిఁజేసి ♦ యద్దానికే బొం

దిన యీశాపమునకుఁ దుద, ననుగ్రహము చేయవలయు ♦ నార్యాయనుచుక.

సీ. ప్రాథింపఁగా మునిఁపల్కె రాముండెట్లు విజనాటవిని నీదుఁవితతబాహు

వులఁ ద్రుంచి నిన్ను నుజ్వలనున కాహుతి నేయునో యప్పుడు ♦ చిత్తమైన

నీశుభరూపమ్ము ♦ నెప్పుఁ బొందంగలవనియె; నీఘోరతఁరాకృతి యెటు

వచ్చె నీకందువాఁపల్కెద వివవయ్య ²దనువంశజుడయి శ్రీయనఁగఁబరఁగు

తే. వానికేఁ బుత్రకుడఁజుమ్ము ♦ మానిశాప

ముననుగల్గిన యీఘోరతనువె కాక

పరఁగె నిట్టికబంధరూఁపము మహేంద్రు

కోపమున యుద్ధభూమి నాఁపాపమున నె. ౪౫

1948

క. సురవతితో మార్కొను నిర్భరశక్తియు నాకు నెట్లు ♦ ప్రాప్తించెనొ య

త్తరుణమునఁ దెల్పెనక విను, పరమమునిప్రాప్తశాపఁపశమున నేనుక. ౮

క. ఘోరాకారమును గని బలారాతి మదనవ్యయారి ♦ యగుట నతనివే

ఘోరరణంబున నొంపఁగ, సారసజనిగుడిచి తపము ♦ నల్పితి సంతక. ౯।

క. ఉగ్రతపంబున మోదన,మగ్రుని గావింప విధియు ♦ సమితాయువు నా

యుగ్రతపఃఫలముగ నిడె, నాగ్రహచారంబువలన ♦ నాకుం బిదపక. ౧౫

తే. కలిగె నజ్ఞానగర్వముల్ ♦ బలరిపుండు

నన్నికేమియొనర్చెడు ♦ నన్నయూహ

మదినిఁ బొంద వెనం జని ♦ మారుకొంటి

నతని సంతట నింద్రుఁడఁత్యాగ్రహమున. ౯౫

1952

క. శతపర్వముల నెనంగుచుఁ, బ్రతిలేక చెలంగుచున్న ♦ వజ్రాయుధ ము

ద్ధతి వైవఁ దొడలు తలయును, జతనమునం గుడ్డిసురము ♦ సరగునఁ జొచ్చెక.

సీ. అంతఁ గబంధుఁడఁనై యేచ జంపుమా యని యెంతవేడిన ♦ నమరవిభుఁడు

నిన్నుఁ జంపను బ్రహ్మఁ యన్నయమ్మాటయే సత్యమగుంఁగాక ♦ సంతత మన

* శ్రియావరాజితం పుత్రం దనో స్త్యం విధి లక్ష్మణ-అనిమూలము. దనోః దనువంశజస్య శ్రియః శ్రీనామ్నః పుత్రంవిధి- శ్లో. దనుర్నామ శ్రియః పుత్ర శ్వాపా ద్భ్రాతృసతాం గతః-ఇతి కిష్కింధాకాండే ఋత్యుమాణత్యోత్-అని మహేశ్వరతీర్థులు.

వజ్రయుధనిహతిః ధౌడలితిః దౌడలును దలయు భగ్నములయ్యెఁగి లలితవదన
మల్లె యయ్యెను గాన ధ నాహార మింకనాకు నెట్లుచిక్కును నేనిఁకెట్లుచాల
తే. కాల మాహారమే లేక ధ గడపనేర్చు
ననుచు వేడితి నామాట ధ నాలకించి
యోజనాయతబాహువు ధ లొనఁగె నాకుఁ
గతివదంష్ట్రాస్య మొనరించె ధ గడుపునందె. ౧౩౪

1954

క. ఆనేను దీర్ఘ బాహులఁ, గాననమున నిందుఁ దిరుగు ధ కరిసింహములఁ
నానామృగములఁ బులులఁ, నానాదిగతుల నీడ్చి ధ నమలుచు నుండుఁ.
క. పురుహూతుఁ డప్పు డిట్లనె, నరణ్యమున కెపుడు లక్ష్మీణాన్వీతుఁడయి భూ
వరమణియగు శ్రీరాముం, డరుదెంచి త్వదీయవితతహస్తముల ననిఁ. ౧౩౫
క. నఱకునొ యప్పుడు స్వర్గము, నెఱిఁజేరంగలవటంచు ధ నెమ్మిఁ బలికె ని
వ్వేఱఁ గాంచి యంతనే నీ, కఱకువనిం బొచ్చినాఁడ ధ త్వవిభువర్యా. ౧౩౬

ఆ. ఇట్టి వికృతవేష ధ మేను బొంది వనంబు
నందు నిందు నేది ధ యగపడు మది
దానిఁ బట్టుకొనియెఁ ధ దమిమిఱఁ దినఁడగు
ననుచుఁ దలఁచుచుండు ధ ననవరతము. ౧౩౬౪

1958

నీ. మానివాక్యము నమ్మి ధ కాననమున నిందుఁ దప్పక శ్రీరాముఁడెప్పుడొయొక
తఱిఁ జిక్కఁగలఁడని ధ తలఁచుచు నుండును దీని లెక్కించుచు ధ నేనిటఁ గడు
నీచమా తనువు దీనిం బాయుటకు నెంచి దొరకినదానినిఁ ధ గరము పట్టి
తినుచుండు నిష్టమై ధ తనరుట నిట్లున్నవాఁడ; నీవారఘుఁడవరుడవె యగు
తే. దువు; శుభంబగుఁగాక నీకు వసుధేశ
యిట్లులేటికి నమ్మితి ధ వీవటంచుఁ
దలఁతువేమొ ననుంజంప ధ నలవిగాదు
మఱియొకని కంచు నిజముగ ధ మాని పలికె. ౧౩౬౫

1959

క. మీఁద్రఱు సౌతవహునం,స్కారము చేసితిరెయ్యెని ధ గడఁగి యవల నో
పూరుషసింహా! చక్కఁగ, నారసి మతిచేతఁ జేయఁనగు సాయంబుఁ. ౧౩౬౬
క. ఒనరింతు నంతియేకా,క నేను మిత్రునిని గూడఁ ధ గరముపదేశం
బును జేయువాఁడ మీకని, దనువంశ్యుఁడు పలుక నంత ధ ధర్మాత్మండుఁ.
క. తనతమ్ముఁడు వినుచుండం, గనె దానిం బొచ్చి పలికె; ధ గాననమున నిం
దును గల్గు జనస్థానం, బుననుండి మఱొక్కయెడకుఁ ధ బోతిమి మేముఁ.
చ. ఇరువుర మింటలేనితఱి ధ నెంచి దురాత్ముఁడు రావణుండు ను
స్థిరయశముప్పు నానతిని ధ దెంపున గైకొనిపోయె నట్టిని

- ర్జరరిపువేరుమాత్ర మొకఁచక్కనిమిత్రునినుండి వింటి మా
పరునిస్వరూప మాతనిప్రభావము వానము నెంతమాత్రమున్. ౨౨ 1968
- క. వినలేదు మేము; దుఃఖంబునఁ బొక్కుచు దిక్కులేక ధారిపారి నిదం
దును దిరుగుచున్న వారము, వినుము పరోపకృతిఁబూని ధ వెలయుదుమునుమా.
- తే. ఇట్టి మాయందుఁ గృపయుంచుటే హితంబు
చాలదినములక్రిందట ధ సామజములు
విఱుచుటం జక్కనెండిన ధ స్పృహమహిజ
శాఖలం దెచ్చి యొకచోట ధ శ్వేభ్ర మొందు. ౨౩ 1965
- క. లోఁతుఁగఁ ద్రవ్వీ విధిం దగ, నీతనువు దహించెద మొగి; ధ నీకు నిజముగా
సీతాప్రవృత్తి తెలిసిన, నేతెఱఁగున నెవ్వఁడెచటి ధ కింతిం గొనుచున్. ౨౪
- క. చనియెనొ తెలియఁజెప్పము, వనితావృత్తాంతమీవు ధ వదలక చెప్పన్
జనుదాన నాకు శుభమా; 1 ఘనమూర్తి! యట్టిశుభము ధ గావింపు మనన్.
- క. దనువంశ్యుఁడౌ కబంధుఁడు, విని వాఙ్మేళనముఁ దనరు ధ విపులేశునితో
డను మాటలాడఁ జతురుఁడు, గనుకన్ సరసోక్తు లలరఁగగా నిట్లనియెన్.
- చ. జనవర! దివ్యమై తనరు ధ జ్ఞానము నాకిపుడేమిలేదు కా
వున మిథితేంద్రపుత్రికయుఁ ధ బోయినజాడ నెఱుంగఁజాల నా
తనువు దహింపుఁ డంతటను ధ దత్తవృశరీరము గాంచి మీకు న
జ్ఞనకజఁ జక్కఁగా నెఱుంగఁజాలినవాని నెఱుంగఁజెప్పెదన్. ౨౫ 1969
- ఆ. కాలృబడకమున్నె ధ కాంతను హరియించి
నట్టి పృథులవీర్య ధ ననురుఁ దెలిసి
కొనఁ దరంబుగాదు ధ ఓోణీంద్ర! శాపదో
మమున నంతరించె ధ జ్ఞానమహిమ. ౨౬ 1970
- క. విను మన్మత్కృతపాపంబుననే యిటు లోకనింద్యముగ నొప్పెడు నీ
తనువును బొందితి రామా, 2 వనజామ్రుఁడు శ్రాంతములగువాహనములతోన్.
- ఆ. అస్తమయము నొంద ధ నరుగకమునుపె నన్
బల్లమందు నునిచి ధ వహ్నిదగ్ధఁ
జేయుఁ డవల నేను ధ సీతహరించిన
దనుజ నెఱుంగఁజాలు ధ ఘను వచింతు. 3౧౪ 1972
- ఆ. న్యాయయుక్తమైన ధ నడవడి గలవాఁ డ,తండు కాన నీవతనిని మిత్రుఁ
గాఁ దలంపవలయుఁ ధ గడుఁబరాక్రమశాలి,యతఁడు గాన నీకుఁనతిముదమున.
- క. అనుపమసాహాయ్యంబును, బొనరుచుఁజూ; యాతఁడెఱుంగఁబోలనిస్థలముల్

1 కురు కల్యాణ మత్తర్థమ్-అనిమూలము. 2 కింతు యావన్నయాత్మ్యస్తం సవితా శ్రాంత
వాహనః-అనిమూలము.

కనబడవీ లోకత్రయ, మున నాతడు మున్ను తిరిగె ♦ ముల్లోకములకా. 33

క. తనయన్నతో విరోధంబునుగొని యెల్లెడఁ జరించె ♦ బోల నతండా
దనుజుని నెఱుంగుజు వ్యాతనితోడకా మైత్రి సేయఁ ♦ దగు నీకనఘా. 33౫

డెబ్బదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

2౨ - వ సర్గము.

అథా కబంధుఁడు నిజరూపము నొంది తగినమిత్రుని రామునకుఁ దెల్పుట. అథా

క. అనుచుఁ గబంధుం డాడిన, విని యావీరోత్తములు నువిస్తృతమా త
త్తనువు గిరిప్రదరంబున, కనువుగఁ దోడ్తెచ్చి చేర్చి ♦ రద్దానిఁ దగకా. ౧

క. అనలున కాహుతి చేసిరి; దనుజుని దేహమును నాల్గుతట్టులఁ గాలం
గను మండు పెద్దకొఱవులఁ, గొనిచితి నంతటను రగులుకొనఁజేయంగకా. ౧౫

ఆ. లక్ష్మణుండు చేసె ♦ లలి నది యంతటఁ, జక్కఁగా జ్వలింపసాగె; దనుజు
మూర్తి యపుడు నేతిముద్దవలెం దగి,యున్న మెదడు మిగుల ♦ నున్నకతన. ౨౫

చ. ¹అనలుఁడు మెల్లమెల్లఁగను ♦ నాతనిదేహముఁ గాల్చె నవ్యహా
దనుజుఁడు భూరిబాహుబలదర్పితఁ డాచితినుండి లేచి పా
వనతరమాల్యవస్త్రముల ♦ భాసిలి ధూమవిహీనవహ్నినాఁ
దనరుచు నుండరాకృతిని ♦ దద్దయుఁ జూడ్కుల కింపుఁ బెంపుచుకా. ౪ 1919

చ. వెలయుచు లేచె నెంతయును ♦ వెల్లుచు నచ్చవిభాసురాంబరం
బుల ధరియించి యంతటను ♦ భూషణముల్ వెలయంగ హృష్టుడై
యలరుచు నందునుండి జవహారఁగఁ బైకెగసెకా; గబంధుఁడు
జ్వలమయి హంసయుక్తమయి ♦ సాంద్రయశంబున మించుచున్న ని
ర్మలమగు వ్యోమయానమున ♦ రాజులి దిక్కుల వెల్లఁజేయుచుకా. ౬ 1980

క. తనరారుచు నాకాశంబుననుండియె రాముఁ గాంచి ♦ ముదమునఁ బలికెకా
జనకజ యేగతి దొరకునొ, విను రామా యావిధంబు ♦ వివరింతు నికకా. ౭

సీ. షడుపాయములు నాఁగఁసంధివిగ్రహయానములునాసనదై వ్రధములుసమాశ్ర
యము నివ్వె చెలఁగు; క్షమాధిపులోరామ!యవాప్సినెబట్టియేయాత్మకృత్య
ములఁ జక్కపెట్టుచు ♦ నిల నేలుచుందు; రుపాయమ్ములను నేమిపనిగల దిపు
డని యందువా వినవయ్య యింకకాదురవస్థ నొందినవాఁడు ♦ స్వనిభునొకనిఁ

1 మేదసా పచ్యమానస్య మందం దహతి పాపకః. అనిమూలము.

తే. గూడినొని యంత సాధించుకొనును గార్య;

మల్లె రాఘవ! నీవు భార్యాపహరణ

రూపదురవస్థ నొందుచు ♦ నీపగిదిని

నార్తి నొందినవాడ వట్లాట విపుడు. ౮౫

1982

క. అనుజనితోడ మహార్తిం, గని యున్నా విట్టినివు ♦ కడు నిడుమలనుం

గని యున్నవాని సఖునిగ, నొనరుచుకొనవలయు నట్టు ♦ లొనరుపకున్న. ౯౫

ఆ. కార్యసిద్ధి నీకుఁ ♦ గల్లునంచని యెంత, మాత్రమేని నాడుమదికిఁ దోఁప

కున్నయది ముమిత్ర; ♦ యొగి నట్టివానిని, జెప్పువాడ నింకఁ ♦ జిత్తగింపు.

క. కలఁ డొక్కవానరుడు ని, స్తులరూపుం డొక్కచోట ♦ సుగ్రీవుఁ డనం

జెలఁగునతం డింతకుమును, చల శక్రాత్మజుడు వాలియను వానరుచే. ౧౦

ఆ. వెడలఁగొట్టఁబడియె ♦ గడుఁగోపమున; వాలి

యతనియగ్రజుండె ♦ యగునుజమ్ము

బలయుతుండు వీరుఁ ♦ డలముసాహసుడు సు

గ్రీవుఁ డతఁడు చాలఁ ♦ గీడు నొంది ౧౧౫

1986

సీ. పంపాసరోవరప్రాంతంబునన్ వెల్లు ఋశ్యమూకాఖ్యగిరిన్ వసించు

చున్నాఁడు శాఖామృగోత్తముల్ నల్వరు నేవింప; వీరుడై చలఁగుఁ గాంతి

మంతుఁడు లేదనిన్ ♦ మతిమంతుఁ డతిధైర్యమంతుఁడు వివయనంపన్నుడధికుఁ

డనవరతము సత్యమునె పల్కు నాతఁడు డటుఁడు ప్రాఘుఁడు ♦ దర్పబలయు

తే. తుఁడు మహత్తరకాంతియుతుఁడును నగును

భ్రాతయగువాలి రాజ్యకారణముఁ బూని

యతనిబలశాలిఁ బరినుండి ♦ యవలికేగఁ

దఱును నీవలె దురవస్థఁ ♦ దత్తతీలుచు. ౧౪

1987

క. గిరి నివసించుచు నున్నాఁ, డరయఁగ నీకతఁడు మిత్రమగుఁ జము; రామా!

తరుణిన్ వెదకుటకును నీ, కురుహితమును గూర్పుటకును ♦ గొప్ప సతండున్.

తే. తోడు మిత్రుండు గాఁగలవాడు కాన

¹వంతఁ గుండకు మదిని నేవరున నేది

కావలసియుండునో యల్లె ♦ కార్యమగును

గాని దానిని మార్పంగఁ ♦ గాడెవరికి. ౧౫౫

1989

క. కాలము దాటగ నెవ్వరు, చాలరు శ్రీరామ! నీవు ♦ నరగునఁ బయనం

బై లలితగిరింద్రంబునఁ, గ్రాలెడు సుగ్రీవుకడకుఁ ♦ గడువడి బొమ్మా. ౧౬

సి. ఇటనుండి యరిగి యశ్రీంద్రంబునందున్ననుగ్రీవుఁజేరి మీశుభచరిత్ర
ములకు దోషంబేమిఁకలుగకుండుటకునై జ్వలియించుహుతవహుఁసన్నిధిని న
తండ్రి సాక్షిగ నీచితనితోడ సఖ్యము చేసికొనుము వానిఁ జిత్తమందు
వాసరమని యవఁమానింపరాదు నూ; వానరేశుఁడు చాల ఁ బలముగలుగు
తే. వాఁడు చేసినమేల్ మఱుఁపనిమహాత్ముఁ
డతఁడు మఱి కామరూపియౌ ఁ నార్యవర్య!
యాపదలఁ జిక్కి యితరసహాయమును ద
గంగఁగోరుచు నున్నాఁడు ఁ గాన నింక. ౧౮౪

1991

క. మీరిరువు రిప్పు డాతఁడు, గోరినకార్యంబుఁ జక్కఁ ఁ గూర్పఁగలరుగా
దే; రామ యతఁడు కార్యము, తీరిననుం దీరకున్నఁ ఁ దీరుచు హితమున్.

ఆ. ఋక్షరజని కాతఁఁడౌ త్రేత్రజుఁడు రవి
కౌరసుండు వాలి ఁ వైర మూని
తఱుమ భయమునొంది ఁ తత్తఱిల్లుచుఁ బంప
చెంతనున్నవాఁడు ఁ శ్రీరఘువతి!. ౨౦౪

1993

క. వినవయ్య! ఋశ్యమూకంబునఁ గాపురమున్నవాఁడు ఁ పో నీవు జపం
బునఁబోయి పనచరునితో, ధనంజయునిసాక్షి యాయుఁధముసాక్షిగనున్.

క. శపథంబు చేసికొని యా, కపినాథునితోడ మైత్రిఁ ఁ గావింపు; మను
ష్యవలలమును దినురక్కును, లెపుడుండెడుచోటులన్నియతఁడెఱుఁగుఁ జూచి.

క. తనబుద్ధికౌశలంబున, దనుజస్థానముల నెల్లఁ ఁ దానే యెఱుఁగున్;
వనజావుఁ డెంతదనుకన్, దనకాంతులఁ బర్వఁజేయు ఁ ధరణీస్థలిపై. ౨౩౪

తే. అంతవఱకును నీలోకఁనుండు నాతఁ, డెఱుఁగనట్టిప్రదేశము ఁ లెన్నలేవు;
వానరులతోడఁ గూడి పరివ్రతవరముల, నదులదుర్గమగుహల సంఘటనను వెదకి.

చ. జనకజ యున్నతావుఁ గనఁజాలును జువ్వతఁ; డెంతయేని ని
స్సనుఁగొన కార్తిఁగుందు జనఁకప్రియపుత్రిని గాంచి రాఁగఁ బం
పుచు బృథుకాయులై పుడమిఁ ఁ బొల్పెడువానరులన్ సమస్తభూ
వనగిరియ క్కదిక్కులకు; ఁ వానరు లాతనియాజ్ఞఁ బూనుచున్. ౨౫౪ 1998

తే. రావణునియింట నిర్మలఁభావమలగ, నున్నయట్టివరారోహ ఁ సన్నుతాంగిఁ
గాంచి వత్తురు; వానరఁకాంతుఁ డతఁడు, నీప్రియాంగనపతిభక్తి ఁ నిరతనీత.

క. విను మేరువు శిఖరాగ్రంబునఁగాని ఫణీంద్రలోకఁమునఁగాని వసిం
చిన నేగి చంపి దనుజుల, జనకజ నీకొనఁగఁగలఁడు ఁ సరగున మరలన్ ౨౭

డెబ్బదిరెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

23 - వ సర్గము.

కబంధుడు రామునకుఁ ద్రోవచూపి పోవుట. శ్లో.

సీ. కార్యతత్త్వస్థిఁడై ♦ క్రాలుకబంధుండు జనకజఁ జూడఁగాఁ ♦ జాలునట్టి
 మార్గముం దెలిసి రాఁమశశాంకునకు నిట్లు లగ్ధయు క్తంబుగ ♦ ననియె మరల;
 నిదె పశ్చిమంబున ♦ నింపగు నేరేళ్లు పనసప్రియాళువుల్ ♦ ప్లక్షవటము
 లశ్వత్థకర్ణి కాఁరాప్రతిండుకములు పొన్నలు చండ్రలు ♦ బొట్టుగులును
 గానుగల్ మఱి యశోకములును గరవీరములు కదంబము *లగ్నిముఖ్య, రక్త

తే. చందనంబులు వేఁపలు ♦ సరనసీల

వర్ణయు క్తంబులై చూడ ♦ భవ్యములగు

సయ్యశోకంబు లెంతయు ♦ నందముగను

గ్రాలుచున్నవి చూడు రాఁఘన ముదమున. ర౪

2001

క. ఘనశుభమార్గం బిదియే, చనునప్పుడు మీర లాకుఁజంబుల నెలమిం

గొని యెక్కిగాని బలమును, గనఁబఱచుచు ద్రుంచికాని ♦ కమ్రఫలములక.

తే. అమృతతుల్యంబు లగువాని ♦ నాశతీఱఁ

దినుచుఁ బోవంగలరు రామ! ♦ వనము దాని

దాఁటినంతటఁ బుష్పితఁతరువరమయి

నందనారామతుల్యమై ♦ యందమగుచు. ౬

2003

క. ఉత్తరకురుదేశమునాఁ, జిత్తమునకు నింపుఁబెంపఁ ♦ జేయవనము ద

హ్నితైడు వేటొక్కటి యటఁ, నెత్తఱినే నచటి తరువులెల్ల ననిశముక. ౬౪

సీ. సర్వకామఫలవ్రజంబులై మధువును గుఱియుచునుండు నెఁక్కువఁగ; ధనదు

నుద్యానమునఁబోలెఁనొగి ఋతుషట్కంబు వెలయుచునుండునుఁవృక్షతతులు

భూరిశాఖలమీఱి ♦ సారఫలంబుల భారంబునక వంగి ♦ వారిదముల

వలెఁ బర్వతంబులవలె నెల్లతావుల వఱిలుచునుండు నీఁభ్రాత యితఁడు

ఆ. వాని నెక్కికాని ♦ వసుధవైఁ బడఁద్రోసి

కాని యమృతకల్పమైన ఫలని

కరముఁ గోసి నీకుఁ ♦ గడుఁబ్రీతి నీయఁగాఁ

గలఁడు; రామ! మీర ♦ లెలమి మిగుల. ౯౪

2005

క. వనినుండి వనికేఁ బర్వతమునుండి పర్వతమునకును ♦ బోవుచు మిగులం

గనఁదగిన యాఫలమృలఁ, గనుచు నటం బోయిపోయి ♦ కడుదూరమునక.

- తే. పంప యనువుష్కరిణికిఁ బోవంగలరు;
మొరపరాలందుఁ జెలువారు ♦ దరులు చక్క
వెలయుచుండును ¹రేవులు ♦ లలితములయి
హెచ్చుతగ్గులు లేకయె ♦ యెసఁగునుండు. ౧౧ 2007
- క. విను మందుఁ బాఁచియుండుదు, వనజోత్పలనికర మెంతో ♦ బాగుగనుండుక
దనరారు సైకతము చక్కనిదిగ ²హంసప్లవములు ♦ క్రౌంచకురరముల్. ౧౨
- క. ఇంపగు నినదంబులచే, సొంపావహిలంగఁ దిరుగుచుక ³గ్రీడించుక
బంపావుష్కరిణి నుతి, యింపం గలరే సువర్చ ⁴లేని రఘువరా. ౧౩ 2009
- చ. నురుచిరపక్షులవివ్వి జలశుభ్రతలంబుల స్వేచ్ఛనెట్లు నం
చరణము చేయుచుక ముదము ♦ చాలఁగఁ గాంచి వధంబనంగ నె
క్కరణియొ తామెఱుంగమిని ♦ గాంచవు మర్త్యులనుండి భీతి; నా
గురుతరపక్షివారము రఘువ్రవరా! ⁵ఘృతపిండతుల్యముల్. ౧౩ 2010
- క. ఇరువురు భక్షింపంగల, రరయుచు లక్ష్మణుడు పంపయందు బలమునం
బరఁగుచు బహువిధ ⁶కంటక,విరహితములు నగుచు నెట్లు వెలయుర్పువములక.
- సీ. చోఱమీలనడములంఁచుం బరంగిన మీలబాణములం జంపి ♦ త్వక్పలాశ
ములఁ బుచ్చి యాయసంఁబులగుసాధనములఁ గ్రుచ్చివక్రముచేసికూర్చితోడ
⁷భక్తితోడను భుజింపం బెట్టఁగలవాఁడు నీవు యథేచ్ఛమునెఱి భుజించు
చుండఁగా నీతఁడు ♦ నొగిఁ బుష్పసంచయంబులపయి వ్యాపించి ♦ నళినవాస
తే. నలుగుబాళింపఁ బాపవిఁనాశకమయి, నాతిశీతలమయి రోగభీతి నడచి
స్వచ్ఛకౌప్యస్ఫటికముల ♦ ట్లలరుచున్న, పంపజలమును సరసిజపత్రములను.
- క. కొనివచ్చి యాయఁగలఁ; డో, మనుజేంద్రా! స్థూలములయి ♦ త్నౌభృద్గుహలం
దును శయనించుచుఁ దిరుగుచు, వనముల పృషభములరీతి ♦ ధ్వనులలరంగక.
- ఆ. సుందరంబు లయినపండులు జలపాన
మునకుఁ బంప కెలమి ♦ గనుచు రాఁగఁ
గాంచఁగలవు! స్వేచ్ఛఁగా నీవు సాయాహ్న
మందుఁ దిరుగుచుండి ♦ యాతరువులు. ౧౪ 2014

1 సమతీర్థా మత్సైవలామ్ - అనిమాలము. సమతీర్థం = సమావేశారప్ర దేశం-అని వ్యాఖ్య.

2 తత్రహంసాః ప్లవాః క్రౌంచాః-అనిమాలము. ప్లవాః మంహాకాః హంసభేదాః-అనివ్యాఖ్య.

3 ఘృతపిండోపమాక స్థూలాక-అనిమాలము. 4 కంటకవిరహితములు = ముండ్లులేక నున్న

గా నున్న చేపలు. 5 తప భక్త్యా సమాయంతో లక్ష్మణః-అనిమాలము.

క. విరిసిన పుష్పచయంబుల, ధరియింపఁగ వానిఁజూడఁ ♦ దత్తుష్కరిణీ
నిరుపనుశీతలజలములఁ, బరికింపఁగ దుఃఖినుడఁగు ♦ భద్రము గలుగున్. ౨౦

క. తిలకముల నక్తమాలక, ములఁ బుష్పసుశోభితముల ♦ ముగ్ధసరసీజం
బుల నుటియు వివిధపుష్పం, బుల నుత్పలములను జూడఁ♦బోవున్ వెతలున్.

క. విను రాను! యచటిపూవులఁ, దనివారఁగఁ గోసి తాల్పఁ♦వగువాఁడెవఁడున్
గనఁబడఁడు ¹వాడ పవి యుర్విని రాలపు క్రొత్తపూల♦విధముననుండున్.

సీ. అచట మతంగమహర్షికి శిష్యులౌ మునిస త్తములు సమాధిని గనుచును
దగువారలుండి రాతాపసుల్ గురునిమి త్తము వన్యవస్తువితతిని గోనుచుఁ
జను నష్ట తద్భారమున శ్రమ మొందంగఁ దద్దేహములనుండి ♦ ధరణిఁబడిన
స్వేదబిందువులెల్ల ♦ విమలతపోబలంబున నష్టయ్యెను ♦ బుష్పములుగ

తే. వాయువశమున బిందువుల్ ♦ పాదపములఁ

బడి నుమంబులుగానయి ♦ వారిమహిమ

చేత నశియింపకున్నవి; ♦ ష్టితిని బాసి

వారు సురపురి కరిగిరి ♦ శ్రీరఘువర !. ౨౪౫

2018

క. విను వారలపరిచారిక, యను జరిజీవినియు నియతయును నయి మహిమన్
దనరారు శబరి యనునతి, కనఁబడియెడు నందు నీకుఁ ♦ గమ్రగుణాధ్యాయున్. ౨౪౬

క. గురుసేవాధర్మంబున, నిరతము సంసక్తిగలిగి ♦ నెఱిఁ దగునదియున్
సురపతిసము భూతాళికే, బరివందున్విని నిన్నుఁ గాంచి ♦ స్వర్గముఁ జేరున్.

క. ఓరఘువర! యాపంపా, తీరమునం బశ్చిమంపుఁ♦దెరువునఁ జనుదే
నారయఁ గల పుత్తమమై, యేరికిఁ గనఁబడకయున్న ♦ యింతియుటజమున్.

క. పని నందు ఋశ్యమూకం, బనుసర్వతమందు బహువిధాయతగజముల్
దనరెడు నాద్విరదము లా, వనమును జొరఁజాల వెట్టిభంగిని నైనన్. ౨౪౭

చ. వనము మతంగుశక్తివిభవంబునఁ గల్పితమయ్యెఁ గాన న

స్వనిఁ జొరఁజాల వేనుఁగులు ♦ వాసపునందనసన్నిభంబుగాఁ

దనరుచు నిర్దరోపవనధర్మములం దగి పెక్కుపక్షులౌ

ప్పు నెగడు నావనంబునను ♦ బాయుచు దుఃఖము హాయిఁ గాంచుచున్. 3౦

క. నీవుండఁగలవు రామా; యావని విహరింపఁగలవు ♦ హర్షంబున నీ

¹తావర! పంపకు ముందట, బావనమా ఋశ్యమూకఃపర్యత మలరుక్. 30౫

ఆ. అందు భూరుహంబు ♦ లమలపుష్పంబుల

నలరుచుండు; మఱియు ♦ ²హస్తాశిశువు

లరసి కాచుచుంట ♦ నారోహణమునకు

మిగులఁ గప్పు నుద్ది ♦ మేదినీశ. 3౧

2025

సీ. పూర్వకాలంబున ♦ భవననిర్మాతయో బ్రహ్మయు నీదివ్యఃపర్యతవర

మొక్కహేతువుఁ బట్టి ♦ యుర్విఁ బ్రఖ్యాతినీఁ గాంచునంచునుదానఃచించెనద్ది

యేదందువా? విను ♦ మెవ్వఁ డయ్యది శిఖరముపై నిదురించుకాలమందు

ధనము నెద్దానిఁ బొందినయట్లు కలఁగాంచుదానిని మేల్కొన్నతరుణమందుఁ

ఆ. దప్పుకుండఁ బొందు ♦ నపుర్యతంబున

మఱొకమహిమగలదు ♦ మానవేంద్ర!

యఘయుతుండు విషచుఁమైనయాచారంబు

గలుగునాతఁ డెక్కఁగఁ దగండు. 33

2026

క. పాపిష్ఠుండు విషమంబులు, యేపగిదిఁ మెచ్చుకొనఁగ ♦ నే దగక ధరణ

గాపురుషహితముగాఁ దగి, చూపట్టెడు నాచరణము ♦ శోభనమనుచుఁ. 33౫

తే. ఎవఁ డనుష్ఠించునో యాతఁ ♦ డీయరువురు

దాని నెక్కినవారి నిద్రగనునపు

దానవులు పట్టి వధియింతు; ♦ జానకీశ!

మానినవమునఁ గల ద్విపఃమండలంబు 3౪

2028

క. పంపానరసునఁ దమిఁ గ్రీ, డింపం బర్వతము నచ్చటికిఁ జేరువయై

పెంపారుట నాధ్వని యట, నింపుగ వినఁబడుచునుండు ♦ నెల్లెడ రామా. 3౫

క. జా ధరవర్ణంబులఁ దగి, బలవంతములై న యచటివారణములు మా

ర్మలయుచు ననోన్యహతిం, గలఁగుచు రక్తమ్ము ధారఁగఁ గాఱంగఁ. 3౫౫

తే. వేఱువేఱుగఁ బోవుచు ♦ విహరణంబు

నలుపుచుండును నాననఃస్థలులఁ దిరుగు;

నాగజంబులు పంపయం ♦ నమలమగుచు

నవ్యయము శీతమును నగు ♦ నప్పు లాని. 3౬౫

1031

క. వనముల కేగు నుఖంబుగఁ; గనఁబడు ఋక్షతతి వ్యాప్తుఁగణమును *నీలం
బునుబోలి కాంతినొప్పుచు, ననయము జయశీలము నగు ధ నారురుగణమున్.

చ. కనుఁగొన శోకమున్ వదలి ధ కాంతువు శర్మము; రామ! యాగిరిన్
బెనుశిలచేతఁ గప్పఁబడి ధ పెద్దదిగా గుహయొందు వెల్లు నె
వ్వనికిని నందుఁ జొచ్చుటది ధ భారము; దానికిఁ దూర్పువాకిటన్
గనఁబడుచుండెడిన్ మ్రాన మఁఖండఫలద్రుమతీరభూమియై. 3౯౫ 2033

తే. మృగగణంబులు పెల్లుగ ధ మెలఁగుచుండ
శీతలోదక మెంతయుఁ ధ జెలుపు గులుక
నొప్పుచుండును మడుఁగది ధ యురుతరమయి
యాగుహన్ వాసరచతుష్క ధ మాశ్రయింప. ౪౦ 2034

క. ఉన్నాఁడొగి సుగ్రీవుం, దున్నతగిరిశృంగమందు ధ నొకవేళ నతం
డన్నలుగురతోఁ దిరుగును, గ్రన్నన నీవేగు మనియెఁ ధ గ మ్రొక్తులతోన్.

నీ. బలశాలియైన కఠబంధుఁ డిట్లారామలక్ష్మణులకుఁ జెప్పి ధ లలితపుష్ప
మాలికాయుతుండయి ధ మార్తండునింబోలి వెలుఁగుచు శ్రీరామఁవిభుననుజ్ఞఁ
గొన నాకసంబునఁ ధ గొంత నిల్చి వెలింగె; రామలక్ష్మణులంత ధ నామహాట
వినిఁ గాంచఁ బయనమై ధ వియదంతరంబున నున్నమహాభాగుఁనురుకృపాఘ్య

తే. నాకబంధు నమీపించి ధ యరుగవచ్చు, నింక నీవని; రప్పుడా ధ యిరువురఁ గని
కార్యసిద్ధిర్నిర్ధమై మీరు ధ గడలుఁ డనుచు, బలికిప్రీతిననుజ్ఞ వాఁరలునొనంగ.

క. అరుగందలఁచి కబంధుం, దురుదివ్యాకృతిని మిగుల ధ నొంది తనురుచిన్
సరసిజమిత్రునిఁ బోలుచు, నురపథమునఁ గొంతయరిగి ధ సుగ్రీవునితోన్ ౪౧

తే. మైత్రిఁ దప్పక సేయుమా ధ మానవేంద్ర
యనుచు రామునిఁగాంచి యాఁయద్రికరుగఁ
దగినమాన్గంబుఁ జూపి యోధనృచిత్త!
సఖ్యమునుజేయుమనిచెప్పె ధ సరసరీతి. ౪౨ 3038

డెబ్బదిమూఁడవ సర్గము సంపూర్ణము.

* నీలకోమలకప్రభాన్, దురునవేతాపజయాన్-అనిమూలము. నీలకోమలకప్రభాన్
నీలకర్పవర్షనోజ్ఞప్రభాన్-అనివ్యాఖ్య.

౭౪ - వ సర్గము.

శ్లోక రామలక్ష్మణులు శబరిని జూడఁబోవుట. శ్లోక

చ. ధరణివరాత్మజన్మ లటఁ ♦ దారు కబంధుఁడు చూపుఁ ద్రోవ స
త్వరముగఁ బశ్చిమంపు దెసఁ ♦ బట్టియె పంపను గూర్చిపోయి; రా
ధరణిధరంబులం బెరసి ♦ తద్దయుఁ దేనియఁబోలె నొప్పు నుం
దరఫలరాజితో నెనఁగు ♦ తద్వనవృక్షగణంబుఁ జూచుచున్. ౨ 2089

ఉ. వాలిసహోదరుం గనెడు ♦ వాంఛయె మైకొనఁబోయి; రంత నా
శైలములందుఁ బోవుచును ♦ జయ్యనఁ బంపకుఁ బశ్చిమంబునన్
వ్రాలినభూతి నొప్పుతట ♦ వర్యముచేరి యటం ద్రియామనుం
జాలశ్రమంబునం గడపి ♦ చయ్యన లేచి యొకింత దవ్వునన్. 3౪ 2040

ఆ. శబరి యాశ్రమంబుఁ ♦ జక్కఁగ నొప్పెడు
దానిఁ గాంచి వృక్షతతులు నిండ
వెలయుచుండ మిగుల ♦ వింతగఁ దగుదానిఁ
గనుచుఁ బోయి శబరిఁ ♦ గాంచి రంత. ౫ 2041

సీ. యోగసిద్ధింబొంది ♦ యున్నయాశబరియు వారలఁ గని లేచి ♦ భక్తివీణ
సంజలి ఘటియించి ♦ యారాముపాదారవింశములకు మ్రొక్కి ♦ *వేడ్కబుద్ధి
విభవంబు మించఁగ ♦ వెలయులక్ష్మణునకు నభివాదనమునేసి ♦ యర్హప్రాద్య
ములను నాచనునీయఁమును యథావిధి నిచ్చె; సంత వ్రతంబుల ♦ నాచరించు
తే.చున్నసన్న్యాసిని శబరి ♦ నొక్కరీతిఁ
గాంచి రాముండు పల్కె నిఁకామమోద
మలరుచుండఁ దపస్వినీ ♦ యఖిలనియమ
విఘ్నములను జయించితివి గద నీవు. ౭౪ 2042

క. నీతపము వృద్ధిసొందుచుఁ, జేతోముద మలరుచుండఁ ♦ జేసెడుఁగాదే
యాతతకోపాహారము, వేతటి బాధింపకుండ ♦ నే గడుఁబూనికన్. ౮ 2043

ఆ. నిగ్రహించుకొంటివా గ్రమంబున నువ్ర
తములఁ జేసినావె ♦ తన్ని! లలిత
భాషిణీ! మనంబు ♦ భవ్యనుఖమ్మన
నలరుచుండుఁగాదె ♦ యనవరతము. ౯ 2044

క. గురుశుశ్రూషయు సఫలతఁ, బరఁగుంగదయనుచు నడిగె; భవ్యమతియు యో

* లక్ష్మణుని చ ధీమతః-అనిమాలము.

గరతస్వాంతయు సిద్ధయు, నిరతము సిద్ధాభినుతుల ♦ నెగడుచు భక్తి. ౯౫

తే. పూర్ణముగ నుండుచునమున ♦ బొలుచుచున్న

శబరి రామునిముందట ♦ సంతసమున

నిలిచి రాముండు తన్నిటు ♦ పలుక మరలఁ

బలికె; రాఘవ నినుఁజూడఁ ♦ గలిగెఁ గాన. ౧౦

2046

1 సీ. నాతపస్సుఫలించె ♦ నాయొనర్చినసంబంతయు సఫలమై ♦ యలరె నిపుడు

గురువులు నాచేతఁ ♦ బరిపూజింతులెఱుఁగి పుగుమకుంజర! దేవపుంజనుండు

నుత్తముఁ డగువిష్ణు ♦ విత్తతీ నీవౌట నిన్నుఁ బూజించుట ♦ నెఱిమదీయ

జన్మ మియ్యదనున ♦ సఫలమైకది బ్రహ్మచరము సిద్ధించుగలదు మహాత్మ!

తే. శత్రునూదన! నీదగుసౌమ్యవీక్ష

ణమునఁ బరిశుద్ధనై తిని ♦ ననుల తావ

కప్రసాదమునఁ గగ నక్షయములై న

లోకములఁ బొందెననుసర్పిఁగోకవిచుత. ౧౩

2017

క నీయాచార్యులతోడుత, నే యేలూకా పోవవైతి ♦ వీనని యనుదో

నాయాచార్యులు మత్సే, వాయత్తులు చిత్రకూటమం దీవు తగఁ. ౧౩౪

తే. వానమొనరింపవచ్చిన యానమయము

నందె యతులప్రకాశంబునంది వెలయు

వ్యోనుయానంబులను నెక్కి ♦ యుగ్గమించి

రిచటనుండి దివంబున ♦ కెలమి మిగుల. ౧౪

2049

తే. బహుశధర్మజ్ఞులయి మహాభాగులై న

యామహర్షులు ననుఁ గాంచి ♦ యనిరి; రాముఁ

డింతిరో నినుఁజూడఁగ ♦ నెంతోపావ

నమగు నీయాశ్రమమునకు ♦ నమలకరుణ. ౧౫

2050

సీ. రాఁగలం డప్పుడా ♦ రాముని లక్ష్యణ సతిధిసత్త్వతులను ♦ నాశ్రమంబు

నందుండునట్లు చేయంగనౌ నీవంత నామహాత్మునిరాము ♦ నమరపూజ్యఁ

గనుఁగొని నిరుపమ ♦ మనఁబడులోకాళి నొందఁగాఁ గలవని ♦ యొప్పుబలికి

చనిరి; పూరువసింహ! ♦ విను నేను నీకొఱకై పంపయొడ్డల ♦ నలరుచున్న

ఫలమూలములు నింకఁ ♦ గల వన్యవస్తువులను వానిమాధుర్యమును దగంగ

అ. సనుభవమున నెఱిఁగి ♦ యానక్తి బదిలంబు

గాఁగ నుంచినాను ♦ నాఁగ; ధర్మ

మతి రఘుప్రవీరుఁ డతివ విజ్ఞానము
నకును వెలియెగాక డ ప్రకటమతిని. ౧౮

2051

క. తనకారుచుండుటం దగఁ, గనుఁగొని యిట్లనియె; నేను డ గానఁ గబంధుం
డనువానివలన మహిమంబునఁదగు నీగురునిశక్తిఁ డ బోలఁగ వింటి. ౧౮౫
క. దానిం బ్రత్యక్షంబునఁ, గానం గోరెదను జూపఁగా నీవు మతిం
బూనినఁ జూచెద ననఁగా, నా నెలఁతయు రామునోట డ నప్పలుకిటులే. ౧౮౫

తే. వెడలినంతనె వారికఁపుడు మహావ
నమును సంతయుఁ జూపె; నెఁయ్యమున సంత
రామునిం గాంచి పలికె నాఁరమణి, రామ
ఘనజలదమట్లు నల్లఁగాఁ డ గానఁబడుచు. ౨౦

2054

క. మృగపక్షీసమాకులమై, పొగఁదొందంబడెడుదీనిఁ డ బాలుపుగఁ గనుమా
సొగసుగఁ దగు నీకాననము గణింపంబడు మతంగఁమునివనమనుచు. ౨౧

తే. మంత్రవన్దానిమంత్రసఁహ్మానితమగు
యజ్ఞమును నాగురూత్తము డ లమలధిషణు
లిచ్చటం జేసియున్నార; డ లివిగొ దేవ
పూజకుందగు ఫానముల్ డ పూజ్యములయి. ౨౨

2056

ఆ. పశ్చిమంపుదెసను డ బరఁగు మిట్టఁగఁజూడ
వయ్య! నేను మిగుల డ నాదరమున
సేవసేయుచున్న డ నావరమానులు
శ్రమవికంపహస్తజలజములను. ౨౩

2057

క. వీనిం బూజలఁ దన్నిరి; భూనాథా! వారితపము డ పాలుపున నవి యా
మానులు చనినను నిప్పటి, కైనను బ్రతిలేనికాంతి డ నఖిలహరితముల్. ౨౩౫

క. తమకాంతి వెలయఁజేయుచు, విమలములై కానఁబడెడుఁవేశ్మం గనుమా
యనులవ్రతముల నుపవా, సములను గడునలసి పోవ డ శక్తియెలేమి. ౨౩౫

క. గురువులు మనసునఁ దలఁపక, సరిత్పతుల నప్తకంబు డ సరగునఁ దానే
పరుగై త్రి చచ్చియున్నది, సరసిజమిత్రాన్వవాయఁజలధిశశాంకా. ౨౪ 2060

క. కనుమా సప్తాబ్ధులలో, మునింగి వృక్షములమోద డ మునులాటఁగ నై
చినవల్కలములు వారల, తనుసంగతివలన నింతఁదనుకను నట్లే. ౨౪ 2061

తే. ఎండకున్నవి చూడుమా డ యిదిగో వారు
సురలఁ బూజింప నుత్పలఁనుమము లితర

పుష్పములు చేర్చికట్టిన ♦ పూలదండ
లిప్పటికి వాడకున్నవో ♦ యినకులేశ. ౨౭

2062

చ. వనమును దీనిసంతయును ♦ బాగుగఁ గంటివి దేవసన్నతా
వినఁదగుదానిసంతయును ♦ వింటివి దేహము దీనినింక నీ
యనుమతిఁగాంచి వే విడువ ♦ నాత్మను గోరెద; నాశ్రమంబిదే
ముసులదొ నేను నెట్టిమునిఁముఖ్యులసేవలోనర్చుచుంటినో. ౨౮

2063

ఆ. ఆత్మనే త్తలైన ♦ యామానివర్జుల
చెంతకరుగఁదలఁతుఁ ♦ జిత్తమందు
సనుచు ధర్మయుక్తమును సమంచితమునె
శబరివాక్యము విని ♦ స్వాంతమందు. ౨౯

2064

ఆ. మాయయేమిలేక ♦ మానిని పల్కుటా
శ్చర్యమనుచు నెంచి ♦ సంతసమ్ముఁ
గాంచె రాముఁ డనుజఁకలితుఁడై యంతట
సంశ్రితవ్రతయగు ♦ శబరిఁ గాంచి. ౩౦

2065

క. పలికెను రాముం డిట్లని, విలసితభక్త్యతిశయమున ♦ విధిగా ననుఁ బూ
జలఁ దన్నితి విఠ నీమది, గలచోటికిఁ బూజ్ఘ హాయిఁగా నోశ్రమణి. ౩౧

2066

సీ. అనిరాముఁడాడిన ♦ సంతట జడలను దాలిచి వల్కులఁధారణమ్ము
గావించి యజినముల్ ♦ గైకొనియున్నయావృద్ధనారీమణి ♦ యెలమి రాము
ననుమతిఁగొని, యట ♦ నాముహూర్తమునందె జీర్ణశరీరంబు ♦ ట్టితిని విడువఁ
దలఁచి యగ్నిని వేల్చి ♦ తదవసరంబున జ్వలియించుచున్నట్టి ♦ జాతవేద

తే. నునివలెఁ దివ్యమాదేహమును ధరించి
దివ్యలోకము నొందెను; ♦ దివ్యభూష
ణాభి ధరియించి దివ్యమాంల్యముల గంధ
మునఁ జెలంగుచు దివ్యవృషసముఁ గట్టి. ౩౩

2067

క. కనుఁగొనఁగాఁ దగి విద్యుత్తును బోలి ప్రదేశమద్ది ♦ తోడనె వెలుఁగం
గను బొలిచె; సంత శబరియు, ఘనపుణ్యాత్మలగు మానిఁకాంతులు వారల్.

ఆ. విహరణంబుసేయు ♦ విమలసంస్థానంబుఁ
దా సమాధియోగభాసమాన
మహిమఁ జూఱఁగొనియె ♦ మానిని శ్రీరామ
భక్తిపరత మానిభక్తినిరతి. ౩౪

2069

డెబ్బదినాలుగవ సర్గము సంపూర్ణము.

౭౫ - వ సర్గము.

~*~ రామలక్ష్మణులు పంపానరస్సునకుం బోవుట. ~*~

- క. తన తేజంబున వెలుగుచు, వనితామణి శబరి దేవః వాసార్హంబై
తనరారు లోకమునకుం, జనినంతనె యనుజతోడ ♦ త్కృపతి మదిలోక. ౧
- క. చింతించె; ధర్మమతి యత్కృతమహాత్ము లగుమానితల్లజుల మహా
దంతంబుఁ దలఁచి యేక, స్వాంతండు హితవాదియునగు ♦ సహజునిఁ గనుచుకా.
- సీ. పలికె నిట్లని సౌమ్య! ♦ పరమాద్భుతములగు
పుష్పఫలాదులు ♦ పొదల నఖిల
తీర్థసమాగమః పదివ్యవర్చనములు
వెలయ నాశ్చర్యంబుఁ ♦ గొలుపుచున్న
యీయాత్మవిదులదై ♦ యెసఁగునాశ్రమమును
గంటి మీయది మృగః గణము పులులు
విశ్వాసమును బొంది ♦ వేడుక విహరింప
బహువిధవిహగముల్ ♦ పరఁగుచుండఁ
- ఆ. జెన్నుమీఱుచున్న ♦ దెన్నరానివిభూతి
సాగరాఘరూపః చారుతీర్థ
ములను నిందు శాస్త్రమునఁ జెప్పినట్టులే
మునిఁగితిమి ప్రియంబుఁగను విధిగను. ౪
- క. పితృతర్పణ మొనరించితి, మతిశయశుభమలరు నింక ♦ నాయాయశుభ
ప్రతతి నశించెను లక్ష్మణ!; కృతకృత్యంబైనయట్ల ♦ హృదయంబలరెక. ౫
- క. నరకుంజర! విను మిత్రని, కిరలాభాదికము తోఁపఁగాఁ జొచ్చె మదిం
గరము జవంబున రవ్వా, పరికింపం బ్రియము నొనఁగుఁపంపకు నింకకా. ౬
- క. చనవలయు ఋశ్యమూకం, బనుకైలము దానిచెంత ♦ నలరెడు నందే
వనజాస్తపుత్రుఁడును ధర్మనిరతుఁడొ కపిసమూహః రాజు వసించుకా. ౭ 2075
- క. అగ్రజవలని భయమ్మున, సుగ్రీవుఁడు కపిసమూహః శూరచతుష్కం
బుగ్రాకృతి వెలయంగ న, మగ్రప్రేమమునఁ గొలువ ♦ ననిశంబుండుకా. ౮
- క. వానరవృషభునినాతని, గానం ద్వీరపడెడు మదియుఁ ♦ గావలయుఁగదా
జానకి వెదకెడుపని యా, వానరపతివలన ననుచుఁ ♦ బలుకఁగఁ బిదపకా. ౯
- సీ. ధీరుడొ రాముఁడీతీరునఁజెప్ప లక్ష్మణుఁ డాతనిం జూచి ♦ నరగ మనము
పంపానరస్సు నిలింపవర్జితమును గనఁగఁబోవుదము నామనముఁగూడఁ

దవ్వడపడియె పునని ♦ పలికె; సంతట సరినూననుండగు రామ♦మేదిసీశుఁ
రనుజునిఁగూడి యా♦యూశ్రమంబుననుండి వెడలి పంపకుఁబోయె ♦ వేడుకలర

తే. సంతరాముఁ డుదారజ♦నాళినేవి

తమయి నానామహీజల♦తాప్రక్షీర్ణ

మగుచుఁ బాసీయజలపూర్ణ ♦ మగుచు నలరు

పంపఁ గనుఁగొనె దూరభూ♦భాగమందు. ౧౧౫

2078

సీ. రక్తపద్మంబుల ♦ రక్తసౌగంధికంబుల నెట్టినై తెల్ల♦గలువగములఁ

దెల్లనై, కువలయ♦దీప్తుల నల్లనై, బహువర్ణచిత్రకం♦బళమురీతిఁ

బలువన్నె లొప్పాఱ ♦ వెలయుచు నుండె; నాపంపను దూరభూ♦భాగమందె

కని దానిచెంతనే ♦ క్రాలునుతంగసరస్సునాఁ దనరారు ♦ హృదమునందు

తే. స్నానమును జేసె నుత్పల♦సరసిజముల

నరుణపంకజకువలయా♦ద్యమలనుమవి

తతిని జెన్నారి కునుమితా♦యతరసాల

వనములందగు పంపను ♦ గనియె మఱియు. ౧౧౫

2019

సీ. బర్హి నాదప్రతి♦ధ్వనితమై తిలకముల్ దానిమ్మచెట్లును ♦ దంతభావ

నము లేఱుమద్దులు♦నుమయు క్తరవీరములునుబున్నాగముల్ ♦ముదముఁగూర్పు

మాలతీకుండగు♦ల్లములు వటద్రుమములు నిచుళాశోక♦ములును సప్త

పర్ణముల్ కేతక♦పాదపంబులు పూవుగురివిందలును మఱి ♦ తరువులెన్నొ

ఆ. తను నలంకరింపఁ ♦ దగుభూషణంబుల

వెలయు నొక్కరమణి♦విధముతోఁప

నలరు పంపఁ గాంచి ♦ యారానులత్కృణల్

దానిచుట్టునున్న♦తరునికరము. ౧౧౫

2080

క. కనుచున్ దానిం జేరిన, వనముం గని; రద్ది పూల♦వరుసలచేతన్

గననై విపులద్రుమమై, తనరారుచునుండెఁ గీర♦తతులెల్లెడలన్. ౧౧౫

2081

తే. పలుకుచుండెఁ గోయప్పిక♦ములు నెమిళ్లు

బెగ్గురులు నింకనుం బెక్కు♦విధములై న

పక్షులుం గూయుచుండె; గొప్పకును దగిన

*వనముఁ గని తత్తటిలకయె ♦ వారు వేగ. ౧౧౫

2082

క. హెచ్చరికలతోఁ బోయిర, దెచ్చటఁ బంపాసర స్ప♦హీనజలములన్

ముచ్చటఁ గొలుపుచుఁ జల్లఁగ, నచ్చరలకుఁ బ్రీతికొలుపు♦నట్టులె యమరున్.

సీ. అచ్చటికేగి రంఃవవనీజరత్నముల్ తిలకపున్నాగవఃకుశకుజములు
మఱియు నశోకద్రుఃమంబులు చెలఁగంగ] నానావత త్రిన్వఃనంబు లొలయ
హర్షదమై యుండఁ నద్దానిఁ గాంచిరి రాముఁ డంతట వృక్షఃరాజ వెలసి
సరసులఁ జెలువాఱిఁపరఁగు భూమినిఁ గాంచి కామాభిత ప్పుడైఁ కడుజవమునఁ

తే. బంపకేగెను నది పుష్పవారవితత
వనములను సాలచంపకః ప్రజములను ద
గంగఁ గ్రాలుచు పట్టదాఃఘములు మూఁగి
యుండ సిగులొప్ప నత్తుప్రభోజ్ఞస్థిలమయి. ౨౨౪ 2081

తే. స్వచ్ఛమై స్ఫటికంబునాఁ ఁ బరఁగునీట
నొప్పుచున్ మృదువాఁకుఁ ఁ యొప్పుగుఁకుఁ
బద్ధసౌగంధికంబులు ఁ పర్వ యలర
నందమైయుండఁ గాంచి పంఃపాహ్వయమును ౨౩౪ 2085

క. ఋతవిక్రముఁడౌ రాముం, డతులమనీషం జెలంగు ఁ ననుజునితో ని
ట్లు తగం బల్కెను; ధాతు, ప్రతతి నలంకృతము పుణ్యఃపరవృత మిచటన్. ౨౪౪

క. వరపుష్పితపాదపమై, యరుదుగఁ దా ఋశ్యమూకఁ ఁ మనుషేరున భా
సరదూవ మలరఁ గలదని, పరమస్వాంతంబుఁ దగఁ గఁబంధుఁడు పలికెన్. ౨౫౪

సీ. ఇట ఋక్షరజఁడనఁ నెనఁగుచుహామతి వానరుతనయుఁ నఁవక్రవిక్ర
మాఘ్యఁడు సుగ్రీవుఁడనువాఁడువసియించుఁబుగుషకుంజర!నీవుఁపొమ్ము వాన
రేంద్రునిచెంత కంఃచీరీతిఁ బల్కుచు; సత్యవిక్రముఁడగు ఁ సహజ మరలఁ
గాంచి యిట్లనియెను; ఁత్థా రాజ్యమెల్లను బోఁగొట్టుకొని దై న్యఃపూర్ణుఁడనయి

ఆ. జనకజాతఁ జూచుఁకొని వానిమఱిచియె
యుంటి నట్టిసీతఁ జంటఁ బాసి
యసువులెట్లు నిలుపఁనగు లక్ష్మణా! యింక
ననియె నిట్లు మన్మథార్తినొంది. ౨౬ 2088

క. ఘనతరశోకంబునఁ దన, తనువెల్లెన్ వడఁకుచుండఁ ఁ దాఁ బలికెడువా
కృనిచయము వినెడులక్ష్మణుఁ, గని చెప్పి మనోజ్ఞ మగుచుఁ ఁ గనఁబడుదానిన్.

చ. సరసును బంపనాఁగ మునిఁపన్నుతిఁ గాంచినదానిఁ జూడఁగా
సరిగెను స్నానమాడ; వితఃతావనినుండియె వచ్చి చాల భీ
కరపథ మొప్పుగా జలము ఁ కన్పడనట్టి కబంధ కాననం
బరుదుగ దాటి కాననము ఁ లందముగాఁ దగుపక్షి వారముల్. ౨౯౪ 2090

తే. వెలయుచుండంగఁ జూడంగఁ లలితసుగుచు
 శీతలాంభస్సులకా మించిఁ చెబఁగి భద్ర
 దాయకంబగు పంపాఖ్యుఁ దగునరస్సుఁ
 గాంచె రాముఁడు కొంతదుఃఖము తొలంగ. 30

2091

డెబ్బదియైదవ సర్గము సంపూర్ణము.

శా. ఓంకారప్రియహూప, యోగనిరతోఽవ్యోగై కసమ్మోదకృ
 చ్ఛంకాలేశవిహీనభానురపదా, యశక్రాదిసంస్తుత్యము
 క్త్యంకానుత్తమనాను, నిర్దితరతీశాదిత్యహుప్రభా,
 పంకేజాననముఖ్యపూజితలసత్పాదాంబుజాతద్వయా.

సీ. ఇది మహీసురకులవిదితకాశ్యపమానిగోత్ర, జాపస్తంబనూత్ర, శ్రీత్రి
 పురసుందరీవరకరుణాత్తనంస్సృతాంధ్రకవిత్వవైభవ, ప్రథితకీర్తి
 జనమంచినంశాబ్ధిచంద్రనుబ్రహ్మణ్యవిబుధవర్యసుపుత్ర, వినుతిపాత్ర
 పండితగురుభక్తతాండవకృష్ణాపరాభిధేయార్యజనాశిభజన

తే. నిరతశేషాద్రిశర్కప్రణీతమైన
 యాంధ్రరామాయణమునఁ బాటవీహ
 రణధనంజయమైన యరణ్యకాండ
 మసని నాచంద్రరవితారమై చెలంగు.

ఆరణ్యకాండము సంపూర్ణము.

శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ.

శ్రీ రస్తు.

అంధ్ర శ్రీమద్రామాయణము

కిష్కింధాకాండము - ౧-వ సర్గము.

క. శ్రీమన్మంగళసూపా, కామితవరదానదత్తుఁ ♦ కమ్రాలూపా
సామశ్రుతిహితనామా ప్రేమాస్పదహృదయధామ ♦ శ్రీరఃసరామా. 1

క. వినవయ్యా కృతినాథా, వనరుహమిత్రాస్వవాయ♦వార్ధికశాంకా
జనహితకృత్యా! యవ్వలి, ఘనకథ వినుపింతు భక్తికలితుఁడ నగుచున్. 2

*** పంపాసరోవరస్థనము. ***

*చ. అనుజునితోడ రామవిభుఁ ♦ డందుఁ జెలంగెడు సంప కేగి దా
న నెఱసియున్న తామరల ♦ నల్లనిగల్వల బెళ్ళుచేఁచలం
గని తగవానితో సమతఁ♦గాంచిన సీతముఖాక్షిదృష్టులొ
య్యన మదిఁ దోచ నిందియము ♦ లాకులతం గన నేడ్చె నెంతయున్. ౧ 3

చ. సరసును దానిఁ గాంచగనె ♦ సంతన మొక్కటఁ గల్గ దానిచే
ధరణిపతీంద్రియంబులును ♦ దద్దయుఁ గంపమునొందె; నంతటం
దరుణిఁ దలంచి యాతఁడును ♦ దర్పకవశ్యుఁడనై సహోదరున్
బరమమనీషుఁ గాంచి యిటు ♦ పల్కెను లక్ష్మణ! పంపయెంతయున్. ౨ 4

క. కననౌ నై దూర్యమువలెఁ, గనదచ్చజలంబు వెలయఁ♦గాఁ జక్కఁగఁ బూ
చినపద్మము లుత్పలములు, తనకున్ వన్నెనిడ వివిధఁతరువులు దరులన్. 3 5

క. తనరారఁగ రాణించెడు; ననుజా! పంపాతటంబునం దడవియుఁ జ
క్కనివిధమునఁ గనఁబడియెడుఁ, గనుమా! యున్వీపితరునికాయముబెడఁగై.

ఆ. అతివిశాలశాఖ ♦ లలరార శిఖరాభి, వృతమహాద్రివోలె ♦ నెనఁగుచున్న
యది; పురంబు వెడలి♦యాభ రతుండు నా, కరణిఁ గట్టపడెడుఁగాయటంచు.

క. జనకజపరాపహృతయై, చనియెఁగదా యనియు, నాదు♦న్వంతము దుఃఖం
బునఁ బొక్కుచుండ మాధవుఁ, డనుకంపన్ విడిచి యిట్టులార్చి గనుననున్

* పురుషభారేయాశామపీష్టజనవియోగినాం కామేద్దీపకదర్శనేన చిత్తవిభ్రమో జనతీతి
సూచనాయ పంపాసర్గనముఖేన రామస్య చిత్తవిభ్రమం దర్శయితు ముపక్రమతే. ఆని టికాశో
మణిభాషము. అట్లే యాకిష్కింధాకాండమున రామునివిరహావ్యధయు, సుగ్రీవసఖ్యము, వాలివధా
దులు, సీతాస్వేషణప్రయత్నము వర్ణింపఁబడునని యెఱుంగవలయు.

సీ. వీడించునటులున్న ♦ దోడక; దుఃఖించునట్టి నాకుంగూడ ♦ నతివిచిత్ర
కాననోపేతయై; ♦ కమనీయబహుపుష్పపరివృతయై శీతఃపయను వెలయు
మంగళాకృతిమీఱ ♦ మానితరీతి నీ పంపయు రమ్యమై ♦ పరఁగుచున్న
యది; యిందుఁ బెనుఫలులల్లెనర్పంబులు చరియించుచున్ననుసరసిజములు

ఆ. నిండనుంట మదికి ♦ నెమ్మిని బుట్టించి
కాననగుచుఁ గ్రాలుఁ ♦ గమ్యపక్షు
లల్లె మృగము లిందు ♦ వ్యాపించియున్నవి;
నలుపు పసిమి మిగుల ♦ వెలయుచుండ. ౭

9

క. అరుదైన శాద్వలము లివి, తరునికరమునుండి నుమవిఠతి రాలి తగం
బరఁగుటఁ గంబళముపయిం, గరము పఱచినట్లు వెలయుఁగాదే సహవా! ౮

చ. తరువులయగ్రముల్ నుమవిఠాననమృద్ధిని గాంచి యొప్పె నుం
దరకునుమాగ్రశోభితలఠల్ తరువుంజము నావరించి సో
దర! కననయ్యె నింపుగ ముదంబున వచ్చె వసంతకాల మీ
తరుణమునందు హాయిగ సదాగతి వీచెడు మెల్లమెల్లఁగఁ. ౯

11

క. మనసిజతాపము హెచ్చుగఁ, గనఁబడియెడు; వాననలును ♦ గడువ్యాపించెఁ
గనుమా! తరువులు నుమఫల, ఘనతం బొల్పారెఁ జమ్ము ♦ గననై యిచటఁ.

క. జలముల వర్షించెడు ¹మృబ్బులవలెఁ బుష్పములఁ బొల్పి ♦ పూవులవానఁ
జెలఁగి కురిపించు నీవన, ముల రూపుం జూడవయ్య! ♦ ముద్దులకుఱ్ఱా! ౧౧ 18

సీ. రమణీయములయిన ♦ వ్రస్తరములయందు వివిధకానన లసద్వృక్షవితతి
వాయువేగంబున ♦ బాగుగఁ గదలుచు ధరణిపై నెల్లడఁ ♦ దగినపుష్ప
ములఁ జల్లుచున్న దఃనిలవశంబునఁగొన్ని పుడమిపైఁబడియునుబూవులొక్క
కొన్నియుఁ బడుచును ♦ గొన్నివృక్షములందె నిలిచియు నున్నవిఃనలుఁగడలను
తే. వాయువీపుష్పములతోడ ♦ వరుసఁ గేళి

సల్పునట్లుగఁ గన్పడు; ♦ శ్వేతననుడు నుమ

వితతిచే నిండియున్నట్టి ♦ వృక్షశాఖ

లను గదల్చుచు నుండ మెల్లగను దేంట్లు. ౧౩

14

క. నుమముల చోటులనుండియె, తమిమీఱఁగ లేచి యా సదాగతి నెంతో
నుమహితనాదంబుల గానముచేసెడు; వాయువల్లె ♦ నై జమహిమచేఁ. ౧౪

సీ. సర్తకగాయక^౧నర్తనమును గను వానివలెఁ వృక్ష^౨వారములను
నాడించుటకుఁ బూని ♦ యానుదకోకి^౩ధ్వనిగానములను బర్వ^౪గ నొనర్చు
చును గిరిగుహనుండి^౫సారిదివచ్చెడఁజూడు ^౬మనిలుఁడెంతయువీచియలనుహీజ

1 స్వవ్యాఖ్యానచరితా-అనిమాలము. 2 స్వాః బహుఫలాః తదన్యేవ్యాఖ్యాః - అనివ్యాఖ్య.

3 వివానాం పుష్పపాలినాం, 4 సృజితాం పుష్పవర్షాణి-అనిమాలము, 5 అమీసంస క్షకాభాగ్రాగ్ర
శితాశన పాదపాః-అనిమాలము.

శాఖలఁ గదలింప ♦ సంసక్తనకలశాఖలఁ బాదపంబులు ♦ గలయఁ గ్రుచ్చుఁ

ఆ. బడిన హారమట్లు ♦ పరికింపనయ్యెఁ జూ
యిదిగో వాయువిద్ది ♦ యెంతొనుఖము
గాఁగ సోకుచు నొగిఁ ♦ గప్తుమలయగంధ
శీతలమున మిగులఁ ♦ జెలఁగి చెలఁగి. ౧౬

16

క. ఘనపరిమళములఁ బూన్కిం, గొనివచ్చుచు శ్రమముఁ బాపఁగోరి న్రభావం
బును గనఁబఱచుచు వీచెడు, ననుజా! యీవంపసొంపు ♦ నగునె నుతింపన్.

క. తేనియవాసనలం దగు, కాననములయందు వృక్షఁగణము శ్వసననుడే
పూనికఁ గదల్చ భృంగ, సావనమ్మునఁ గూయుచున్న ♦ వైఖరి వెలసెన్. ౧౭

తే. పర్వతంబులు తమసానుఁపటలి రాల
మొలిచి పువ్వువ్రజంబులఁ ♦ బొలిచి రమ్య
ములుగఁ దగుచెట్ల శిఖరముల్ ♦ మొనసి గలిసి
కొనఁగ నలరారుచున్న వోయనుజ! కనుమ! ౧౮

19

సీ. క్షీతిజంబు లివి తమశిఖరములందుఁ బూవులు గ్రమ్ముకొన గాలిఁవలనఁ గదలు
చును సగ్రములఁ దేంట్లు ♦ సొంపుగా మునరుట ¹నల్లనితలగుడ్డ ♦ లుల్లసిల్లఁ
గట్టి శిరస్సును ♦ గదలించుచుం బాడుచున్నగాయకువలె ♦ నొప్పుమెఱయ
నున్నవి; చక్కఁగా ♦ నుపరిభాగంబునఁ బుష్పించి యింపుగాఁ ♦ బాలుచు కర్ణి

తే. కారములు స్వర్ణభూషణఁకలితు లగుచు
విమలవీతాంబరముఁ గట్టి ♦ వెలయు నరుల
వలెను నాలుగుప్రక్కల ♦ లలితరీతిఁ
గానఁబడుచున్న వీవనిఁ ♦ గనుమ! యనుజ!. ౨౦

20

క. ఈమధుకాంబున నో, సౌమిత్రి! బహువతత్త్రిసరసధ్వనులు
ద్దామగతిఁ వినఁబడుటన్, భూమిజ విడియున్ననాకు ♦ భూరితరాద్దుల్. ౨౧

క. చరునఁగ వృద్ధింగాంచెడు, స్మరుఁడును శోకైకపరవశసావ్ంత ననుఁ
నిరతముఁ దపింపఁజేసెడు, బరభృతము ముదంబునొందిఁపలుకుచు మిగులన్.

²క. నను మచ్చరించి పిల్చెడు, నని తోచెడుకరణి నుల్లఁచుందుబ్బుచుఁ గొం
కును బాసి పిల్చుచున్నది; మనోజ్ఞ వననిర్ఘరమున ♦ మదనార్తు ననున్. ౨౩

ఆ. నీరుకోడి యిద్ది ♦ భూరిరవంబును, బర్వఁజేయుచుఁ దగఁ ♦ బ్రమదమునను
మిగులఁ గప్పఁపెట్టఁ ♦ దగియున్నదిప్పుడు; జనకజాత వర్ణశాల మున్ను. ౨౪

1 అమీ మధుకరోతంసాః ప్రగీతా ఇవ పాశపాః=అనిమాలము. పుష్పాన్వితశిఖోపరి నిలో
క్షీపధారిణి స్ఫుగీతికం నృత్యంతరీష భాంతీత్యర్థః - అనివ్యాఖ్య. దీనియర్థమే పద్యముననుండుట
తెలియునది. 2 హృష్టః ప్రపదమానశ్చ మామాహ్వాయతి కోకిలః-అనిమా.

- క. ఈనీరుకోడిధ్వనివిని, మానసమునఁ బ్రియమునొంది ♦ మన్నథకేళిఁ
జానుగ ననుఁ దేల్పెఁగదా, తానై ననుఁ బిల్చి పలువిధంబుల ననుజా! 27
సీ. పలువిధంబులఁ జిత్రములగు నగౌకంబు లిట్లు నానాధ్వని ♦ లెనఁగఁజేయు
చును వృక్షగుల్మములను దీఁగెలను నెల్లతావుల వ్రాలెడు ♦ నీవు చూడు;
మాఁడుపిట్టలు ¹పురుషాండజాణ్ణేషము లంది స్వపక్షు లర్హ ప్రియనినె
పొందితివీపని ♦ పొగడఁగా భృంగరాజధ్వనులకు సంతనంబు నొంది
తే. విమలరతికూజతంబుల ♦ వెలయఁజేయు, చున్న వోలత్తఱా! చూడవన్న; నీరు
కోళ్లకూతలచే మగఁకోకిలముల, ధ్వనులచే నీమహీజముల్ ♦ ఘనతమీఱు.
- క. ధ్వనిచేయుచున్నరీతిం, గనుపట్టుచు మన్నథార్తి ♦ గలుగఁజేయం
గను జాలియున్న వియ్యెడ; ననుజాతా! యీవసంత ♦ మగ్నియె సుమ్మా!.
- సీ. ఈవసంతాగ్నికి ♦ నెట్టినిదగునశోకపుఁబూలగు త్రియంఁగార, మళిని
నాదమే యగ్నినినాదమాఁ బల్లవములె మంటలగు నిట్టిజ్వలనుఁడు నను
దహియింపఁగలఁడు నితాంతసూక్ష్మములగుపక్ష్యము లొప్పుగాఁ ♦ బరఁగనున్న
కన్నులు గలిగి సొగసుగాఁ జెలంగు కేశములొప్పు మధురభాషణము లలర
తే. ²నున్నయాజానకిని జూడకున్ననాకు
బ్రదుకుతో నేవిధమున లాభంబు గలదు;
రమ్యకాంతారమగుచుఁ బరభృతనికర
నిస్వనాయతనీమమై ♦ నెగడు మధువు. 304 28
- క. అనుజా! నాప్రియురాలికి, ననుపమమోదంబు గూర్పునట్టిది సుద్ధి!
వినువూ! దుఃఖిఁగిన్నరా, ర్నిని గల్గి వసంతమగుణాదీప్తిం బెరిగె. 304 29
- క. కనుకనె యింక శీఘ్రముగా, ³ననుఁ గాల్పంగలదు, భూతనయ సద్దానిం
గనఁజాలక దుచిరమహీ, జనికర మిద్దానిఁ జూడఁజాలిననాకు. 304 30
- క. స్మరతాపం బిది హెచ్చుగఁ, బెరుంగంగల దామహీజ ♦ వెనఁ గనఁబడమిఁ
నిరతము సేవము నార్చుచు, స్మరకేళ్యానాసమడచు ♦ మధువెల్లెడల.
- క. సురుచిరసుమహాపంబున, నరుదుగఁ గన్నడుట నాదునార్తియు వృద్ధిం
బారయుచునున్నది; ప్రియసోదర! యీవనిఁ బొలయు మధుసదాగతిఁ గంఠే.
- క. హరిణాక్షీచింతాదుఃఖరతిం దగఁ జిక్కినననుఁ ♦ గరుణయె లేకే
నిరతము తపింపఁజేసెడుఁ, దరుణీనుణి విరహమెంతో ♦ దారుణము సుమీ. 304
- తే. ఇందునందు మయూరంబు ♦ లివ్వీ స్వీయ
పక్షములు పవనాహతిఁ ♦ బైకినెగురు
నట్లు చిహ్మఁగ స్ఫటికమయంబు లగుగ
వాక్షములరీతి నొప్పు వైభవముమీఱు. 304 34

1 పురుషాండజాణ్ణేషము = మగపిట్టలకాంగిలింతను. 2 అపవ్యతో మే సౌమిత్రే జీవితే స్తీ
ప్రయోజనమ్-అనిమూలము. 3 అపవ్యత స్తాం దయితాం-అనిమూలము.

- సీ. ఆడుచు నెంతయు ♦ నలరారుచున్నవి నలుదట్ల నాడునెమిళ్లులు చుట్టు
కొన నీమయూరంబులును మదమూర్ఛితములునయి మన్మథా♦ర్థులనుగుండు
చున్నట్టి నాకు మహోగ్రతాపంబును గలుగఁజేయుచునున్న ♦ వలుకఁబూని;
గిరిసానువుల సహోదర సర్తనముచేయు తనప్రియు నెమిలినిగనుచు నిదియె
- ఆ. యాడునెమలి మోదఁమందుచు రతికినై, భర్తఁ బిలువఁగోరి ♦ పరిసరమున
నాడుచున్న; దదియు ♦ నాత్మగుచిరపక్షములను విప్పి యలరుమోముతోడ.
- క. పరిహాసం బోసరించెడు, కరణి౯ దనప్రియును గూర్చి ♦ కడుఁ దమి
నరుగం గోరుచునున్నది, యరణ్యమున నాడునెమలి ♦ ననురుడు క్రుధచే౯.
- ఆ. అపహరించి బలిమి ♦ నరుగంగలేదు నిశ్చయము కాన నీభుజంగభుక్కు
తనదుకాంతతోడఁ ♦ దనివితీరిగ రమ్య, వనములందు నాట్యమును సలిపెడు.
- ఉ. మానిని చెంతలేక మధుమాసమునందు మనోహరంబుల౯
కాననసీమలందుఁ దగఁ ♦ గాపురముండుట నాకు దుస్సహం
జ౯ నిఁక లక్ష్మణా! జగతియందు నరుండు ప్రతీపదర్శిని
జానుగ వెంబడించుటయు ♦ సాజము చూడుమ యిట్లు లీదెస౯. ౪౧ 38
- క. తనకుం దానై కామం, బున నీశిఖియును బ్రియుని ♦ ముండట రతికే
ళిని నల్ప దాసెఁ బశుపక్షినికరములయందుఁ గూడ ♦ స్త్రీలకుఁ దమియు౯.
- తే. కలిగియున్నది చూడుమా ♦ కాంతలకును
నిట్టి రాగంబుఁ బుట్టించునట్టి శక్తి
గలుగు నీమధువై భవంబులను బొగడఁ
దరమె యేరికినై న సోదర! తలంపు. ౪౧౫ 40
- చ. సురుచిరనేత్ర నాసతియు ♦ సొంపగు నీమధుమాసమందు ని
ర్జరపుఁ జేగుదెంచి తను ♦ శౌర్యమున౯ హరియింపకున్న స
త్వరముగ నన్నెదుర్కొనఁగ ♦ వచ్చుఁగదా మధుమాసమందు ని
ట్లరుదుగఁ బూలజొంపముల ♦ నందము గాంచియు నీయరణ్యముల్. ౪3 41
- క. అనుజా! నాకేమాత్రం, బును బ్రీతిని గల్గఁజేయఁపు గదా నీవు
ష్పనికరము నిష్ఫలముగాఁ, గనఁబడియెడి నాదుమదికిఁ ♦ గామినిలేమి౯. ౪3౫
- సీ. భూరుహంబులయందుఁ ♦ బొలుచునీపువ్వులు మిక్కిలికాంతిచే ♦ నక్కజముగఁ
గనఁబడి యింపుగాఁ ♦ దనరారుచుండియు మనకునిష్ఫలములై నుదికిదోచు
చుండుటఁ దుష్టాదఃపిండతోఁగూడ వ్యర్థముగా రాలెడుకథాత్రిమిఁదఁ
బక్షులు నాకు దఃఖకభూరితాపంబుఁ గలిగింప గుమిఁగూడఁగఁ బరస్ప
- తే. రముఁ బిలుచుకొనుచున్న చందమునఁ దమిని
హాయిగా ధ్వనిచేయుచు ♦ నలరుచున్న
వెందు నాప్రియురాలుండు ♦ నందుఁగూడ
నీమధువు చెలరేగిన ♦ నింతయు నట. ౪౬ 48

క. పరవశ్యయై నావలినే, పరితాపము నొందుఁ జాన్ము; † పడఁతిని గొంపో
యి రహస్యస్థలి నేయుం, తురు గావున నచట నీమఃపువు పొలయదునూ!. ౪౭

తే. నిశ్చయం బిదియైన నాఃసీరజాక్షి

నన్ను విడనాడి యెట్లుండు † నై జరీతి

మధువు చెలరేఁగియున్న సఃమ్యానవలియు

నుకటి యింకేమిచేయు? నఃసురులు మిగుల. ౪౮

45

క. తను బాధించుచునుండఁ, మనమునఁగుందుచు నె యుండుఃమధురముగ నెముం
దొనరం బల్కుచు శ్యామయు, వనజాక్షియునై న నీత † వనటం గనుచుఁ.

క. ననుఁ జూడలేమి మధువును, గని సైవఁగ లేమి ననునిఃకాయము విడుచుఁ
వినుమా! నిశ్చయమిది; యా, జనకమహీజానితనయ † సాధ్వీయె యగుటఁ.

చ. నను నెడఁబాసియుంట నిక † నన్లన కుల్లము దల్లడిల్ల నే

యనువున నై నఁ దా బ్రదుక † దచ్చటనంచు దృఢంబుగా మనం

బున నిటఁ దోఁచుచున్నయది; † పొందుగ నావయి బూర్ణమైనప్రే

మను మది నిల్పి యున్న దలఃమానిని సత్యముగాఁగ నేనునుఁ. ౫౧౫ 48

క. జనకజ నెల్లవిధంబుల, ననురాగము మీఱఁ జాతు † వనవరత వ్రి
యనిలుండు పూవులతావులఁ, గొనియింపుగఁదాఁకిచలువఁఃగూర్చుచున్నఁ.

క. నాకుం జూడఁగ హుతవహు, నాకృతిగా నున్నవాఁడు; † హాయిగ మును నే
నాకాంతఁ గూడియుండఁగ, నాకెయ్యది హాయియౌ మఃసంబున కనుచుఁ.

తే. తలఁచుచుందునొ యిట్టియీఃమలయవాయు

విపుడు నీతను విడుచుట † నెంతో యార్తిఁ

బెంచుచున్నది; నీతను † విడువకున్న

తటిని నే కాకే యంబరఃతలము నొంది. ౫౪

51

క. బిటునుగ నాపరిసరమున, నఱచుచు నీతావిరహము † నటఁ దెల్పెనొ యి
త్తటి నదియె తరుణిఁ బాయఁగ, నెఱివృత్తౌగ్రమునయందుఁనిల్పిముదమునఁ.

క. ధ్వనిచేయుచు నుబ్బుచు నా, వనితాసంయోగమును ధ్రుఃవంబుగఁ దెల్పెఁ
విను మీ కాకియె యప్పుడు, జనకజ నెడఁబాపె నిపుడు † చాననికటముఁ.

సీ. ననుఁ జేర్పఁగలదు నూ! † విను లక్ష్మణా! వనమందు సగ్రంబుల † నమలరీతిఁ
బుష్పించియున్న యీఃభూరుహంబులవయిఁ బఠులు మధురశఃబ్దములుచేయు
చున్నవి చూడుమా † యురుమన్నఘాఠ్రిని నాధ్వని గల్గించె † ననుజ! పట్టు
దమిది వాయువుచేఁ గఃదల్పఁగఁబడినయీ తిలకమంజరి నెక్కెఁదృప్తమగుచుఁ

తే. గదలుచున్నట్టి తనప్రియఃకాంతనుబలె;

సహజముగఁ గాముకులయిన † జనులకార్తిఁ

గల్గఁజేసెడు నీయశోకంబు గాలి

కాఁకుగుమినుండి వెలువలి ధ కరుగుదెంచి. ౫౮

54

క. చలియించెడు నెఱ్ఱనిపూ, పులగుత్తుల “నిన్నుఁ జంపఁబూని మదనుఁ డు
జ్జ్వలబాణములను వీనిని, వెలయించెను నిందు ననుచు ధ బెదరించుక్రియఁ.

క. కనఁబడుచున్నది;” లక్ష్మణ!; ఘనసుచయక్తాప్రములివి ధ కాయము నిండం
దనరారు దివ్యచందన, మును బూసి విలాసగర్వములుగల మదులఁ. ౫౯

క. తిరిగెడు కాముకులట్టులు, పరికింపఁగనయ్యె; నిచటిఁపంపాఖ్యసరో
వరతీరంబున సరుదగు, సరణ్యములయందుఁ గిన్నఁరావలి యెలమిఁ. ౬౦ 57

క. అందందు సంచరించెడు, నుందరగతి మీఱునట్లు ధ చూడుమ! యనుజా!
డెందము నలరించుచు నీ, నుందరపద్మములు తావిఁసొంపలరంగఁ. ౬౧ 58

1క. జలముల నెల్లడఁ గన్నడు, నలలందుం దోచుచున్న ధ యాబాలార్కుల్
వలె వెలయుచున్న వరుడుగ, నలుదెసలం జూడవయ్య ధ సరశాన్దాలా! ౬౧౫

క. అమలజలంబులఁ దగి పద్మముల సితోత్పలము లొప్పఁ ధ దగు హల్లకముల్
కనునీయములై రాజిలఁగ మరాళగళంబులొప్పఁ ధ గారండవముల్. ౬౨ 60

క. తనరారఁగ నీవంపయుఁ, గన వర్ణింపంగఁ దగుచుఁ ధ గ్రాలెడుఁ గంటే!
తనజలములఁ బ్రతిబింబించిన బాలార్కులను బోలి ధ చెలఁగుచు నభులఁ.

తే. కేసరంబులయందు మూఁగి వెలయంగ

నలరు సరసిజములు నెల్లఁబడిను గలుగ

ముద్దుగాఁ జూడఁబడియెడు ధ మోదమలరెఁ

బంప యిది చక్రవాకాఖ్యఁపఱులొప్ప ౬౩౫

62

నీ. కట్టుపుట్టమువలెఁ ధ గడుఁజిత్రవనములు తనతీరములయందుఁ ధ గనఁబడంగ

జలపానమునకయి ధ చనుదెంచుగజముల నితరప్యగాళుల ధ నెంతోయల్ల

సిల్లుచున్నది; సరఃసీజముల్ నిర్మలజలముల వాయువశమున వచ్చు

నలలు గొట్టుచునుంఁ ధ నమ్మనికోలచేతను గొట్టఁబడినట్టి ధ మనుజురీతిఁ

తే. దగియెయున్నది; పద్మసత్రములరీతి

నాయతాక్షులు వెలయంగ ధ నబ్జములను

నెవుడు గోరుచునుండు నాఁయింతిఁ గాన

కిటు బ్రదికియంట రుచియింప ధ దించుకేని. ౬౬౫

63

శా. ఔరా! కామునివక్రమార్గమిటులే ధ యానే మనోజ్ఞాంగి నెం

తోరవ్యంబుగ మాటలాడునతి నెంతోదూరభూమిస్థితిఁ

గ్రూరాచారవశాంగియై మరల నాఁకుం బొందరాకున్న నా

నారీరత్నము నాతలంపునకు విఁన్నాణంబుగాఁ దెచ్చెడిఁ ౬౭౫

64

క. కునుమితవృక్షములం, దగు వసంతమిది నన్ను మరల ♦ బాధింపదయే
ని సమధికకష్టమున నీ, యనమన్తరతాప మెట్టులైన సహింతుఁ. ౬౮౫ 65
క. జనకజ నాతోఁగూడఁ, వనినున్నపు డేవదార్థవారము బెడఁగై
కనఁబడెనో యవియే యిట, వనితామఃః లేమిఁ దోఁచె ♦ బాధకములుగాఁ.

తే. వద్మఁగోళపలాశముల్ ♦ పరఁగఁ జూచి
నంతనే నాదుచూడ్కి తఁనంతసీత
నయనపక్ష్యములకు సమాఁనమని తలఁచు
చున్నదే చూడు లక్ష్మణా! ♦ యుద్యమమున. ౭౦౫ 67

సీ. ¹సరసిజ కేసరఁసంస్పృష్టమగుచు వృక్షాంతరనిస్సృతం ♦ బగుచు సీత
నిశ్వాసమువలెన ♦ నిరతమనోహరం బగుచు నీవాయువోయ్యనఁ జరించు
చున్నది; లక్ష్మణా! ♦ యొప్పు నీపంపకు. దక్షిణపార్శ్వసంస్థగిరిసాను
వునఁ బూచియున్నయాఁఘనకర్ణికారలతను సొంపుఁగూర్చెడుదానిఁ గనుము

తే. ధాతువుంబవిభూషితధరణిధరణ
హేంద్రమిది వేగముగ వాయు ♦ వెనఁగి వీవ
దానితాఁకున లేచి వింతగఁ గనఁబడు
రజము విడుచుచున్నది ♦ రమణమిగుల. ౭౩౫ 68

క. గిరిసానువులను గింశుక, తరువులు మిగులంగఁ బూచి ♦ దళములు లేకే
సురుచిరములుగా నెల్లడఁ, బరికింపఁగ నై చెలంగు ♦ బాగుగఁ గనుమా!.

సీసమాలిక:—

వానిచేఁ బర్యవృత్తసానువుల్ పెక్కుగుణావలలు గలయట్లు ♦ వజ్రలుచున్న;
వీపంపతీరంబున యాశ్రయించుచు మకరందధారలమానితంబు
లయి మాతలు మల్లె ♦ లల్లె గన్నేరులు పుష్పించియున్న వీఁబోల్కి మొగలి
భూరుహంబులు సింధువారముల్ వాసంతికలు కుందగుల్మముల్ గంధపూర్ణ
మాగధీగుల్మముల్ ♦ మఱియుఁగానుగుచెట్లుపొడవెప్పులశోకభూరుహములు
చంపకతీలకముల్ ♦ సొంపగునాగవృక్షములు నీవవృక్షములు వరణ
ములును ఖడ్గారముల్ ♦ లలితపద్మకములు నలరు నీలాశోకములును వెలయు
చున్నవి; శైలశృంగోర్వుల సింహకేసరముల పింజరచ్చాయ గలిగి యు
యలరులొద్దుగువృక్షములును బూచినయట్టి యూడుగుల్మోరింట ♦ లొప్పుమొఱ
పూర్ణకములు నింబభూజమ్ము లామ్రపాటలకోవిదారముల్ ♦ వెలయుచున్న

1 పద్మకేసరసంస్పృష్ట వృక్షాంతరనిస్సృతః, నిశ్వాసఞ్చ సీతాయా వాతివాయు ర్మనోహ
రః-అనిమా. దీనికి గోవిందరాజు శాచిత్యమున జూపుచు వ్రాసినవిశేషార్థము లిందాపదములే వాడు
టచే నిమిదియున్నవిని యెఱుంగవలయు.

వల్లె నారింజవృక్షోవళియద్దన కేతకోద్దాలకఃఖ్యాతభూజ
ములు, శిరీషద్రుమఃములు శింశుపంబులు చంద్రులు పరవ్రతఃసానువులను
గనఁబడుచున్నవి వినుము బూరుగులు రక్తకురవక పలాశఃశకువులు మఱి
తినీశ చందనములు దివ్యతమాలముల్ స్పందనములు కానఁబడుచున్న
వనుజ! చక్కఁగను బూచినవియుఁబుష్పితాగ్రములునునై నతీఁగలొగిఁదమ్ము
నల్లుకొనన్ సీరి యుల్లసిల్లఁగ నొప్పు బహుభూరుహముల నీపంపదరిని

తే. గనుము సవమానవిక్షిప్తకన్తుశౌఖిలలరీ స్పృశియింప ననుకూలఃమైనయట్లు
లమరినట్టి యీచెట్లను నాత్మవిభుని, మదవతులయిన సతులట్లుఁమంజులతలు.

క. అనిశము సమాశ్రయించియె, తనరారుచున్న విట సదాగతి వృక్షం
బుననుండి వృక్షమునకున్, వనినుండి వనంబునకును నైభవ మలరన్. ౮౪౫

ఆ. కొండనుండి మఱొకకొండకుఁ దిరుగుచు, గన్తురసములాని కడఁగి తృప్తి
నందినట్టి వానిఁచంగమునన్ మందముగ నె వీచుచున్నది గనుఁగొనుము.

చ. తరువులు కొన్ని సత్పునువిఠానముతోఁ దగి పుష్పగంధన
త్పరిమళ మొప్పునున్నయవి పాదపముల్ మఱికొన్ని మొగ్గలే
యరుదుగ నంతటన్ వెలయ శ్యామలవర్ణములై చెలంగి సో
దర! కననౌచుచున్నవి ముందంబునఁ జూడుము వీనిసౌరులన్. ౮౪౬ 73

క. ఇదియగు రమణీయతరం, బిది రసవంతమయి యొప్పు నిది వికసితమం
చుదితసుమరాగమునఁ దు, మ్రోద మత్తిలి పూలయందె మెలఁకువ మీఱన్.

తే. వ్రాలుచున్నది దేనిని పదలఁజాల;
కిదియు నిటు మకరందాశ యెనఁగ నొక్క
తరువునన్ వ్రాలి యిండుతడవు గడపి
నురలనెగయుచు వేటొక్క తరువుకడకు. ౮౪౭ 75

క. చని వ్రాలుచు నీతటగత, నవవృక్షములందు నెలమి వ్రాలుచు మఱియుం
జనుచున్ వ్రాలుచున్నది; వినుమీ భూమిపయి పుష్పవిత్తులు మిగులన్.

సీ అతిసుకుమారంబు లగుటఁ దమంతనే రాలియుండట నిది రమ్యశయ్య
లను వేసినట్టి రీతిని హాయిగా శయనింపఁగాఁ దగ నమరింపఁబడియె;
బరవ్రతశృంగాళిఁనయి వింతవింతనన్నెలుగల సత్పునుఁనిచయమిందు
నందుఁ దమంతనే యవనిపయిన్ రాలఁ గొన్ని పచ్చఁగ మఱికొన్ని యెట్లు

తే. గను జెలంగుట నిట్టికాంతిని వెలసెడు
శయ్య లేర్పడియున్నవి సరసధిషణ!
యీవసంతర్దువున నెల్ల వృక్షములకుఁ
బువ్వుజంబగు సౌభాగ్యఃపుంజ మిదియె. ౯౦

క. కనఁబడుచున్నది చూడుము! ఘనతరమగు నీవసంతకాలంబున వృ

క్షునికరములు సంఘర్షణ, మునవలెఁ బుష్పించి భ్రమరముల ఝంకృతులఁ.

¹ తే. మీరు మావలెఁ బుష్పింపఁ తేరటంచుఁ

బూని యితరేతంబుఁ జెఱపుకొనుచున్న

యట్లు నిండుగఁ బూచినఁ యానుమాళి

గూడి పెంపారుచున్నవి ఁ చూడవయ్యి! . ౯౨

79

క. కారండవ మియ్యది తన, నారీమణిఁ గూడి ²నుభవఁనంబులలోనం

జేరి విహరించుచున్నది, మారవికారంబు నాకు ఁ మఱియుం గలుగఁ. ౯౩ 80

³ క. ఈపంపవంటి నురుచిర, రూపము మందాకినికిని ఁ రూఢంబగునే

నాపట్టునఁ గ్రుచ్చుగుణం, బై పరఁగునటన్న ఖ్యాతిఁకర్హమది యగుఁ. ౯౪ 81

క. జానకి పరాపహృతయే, యైనంతనయేమి? సాధ్వి ఁ యాబేల యిటఁ

గానంబడునే మరలఁ, దానిం దమిఁగూడి యిచటఁ ఁ దగ నందఱియుఁ. ౯౫

క. నివసించియుందుమే; నే, దివమును మదిలోన మంచిఁది యనుచుఁ దలఁపఁ

భువినున్న నయోధ్యను నిం, క వలఁతునే! ⁴రఘుకులాగ్రఁగణ్యా! యనుజా! .

చ. అతిరమణీయశాద్యలములందు మహీనుతఁ గూడి హాయిగా

రతి యొనరింతునేని న్యపుఁరంబున నుండఁగ నోచన్తె నా

వితతవిచారమే మదికి ఁ వింతగఁ దోఁపదు శక్రవైభవం

బలితయమైనదానిఁ గొనుఁనాశయుఁ గల్గదు నాకు లక్ష్మణా! . ౯౬

84

చ. వనమున నిందు భవ్యనుమఁ నారముతో వరపత్రపంక్తితోఁ

గనఁబడుచున్న యీతరునిఁ కాయము కాంతను బాసియున్న నా

మనమును వెట్టియెత్తునటు ఁ మానకచేయుచునున్న; దిచ్చటం

గనుము సుశీతవారిఁ దగి ఁ కంజయుతంబుగ నున్న పంపనుఁ. ౯౭

85

సీ. చక్రవాకశ్రేణి ఁ సాధుకారండవస్తవములు క్రౌంచముల్ ఁ పరఁగుచున్న

వీపంపదరులను ఁ మృగవరాహంబులు కలయఁ గ్రుచ్చురుచును ఁ గానఁబడెడు;

నెన్నియోపక్షులు ఁ హితముగ భవనియించుచుండఁగా నీపంపయొప్పుమెఱయు

చున్నది; చంద్రనిభోజ్యలాస్యము గల్గి ప్రాథమ్యే పద్మనిభంబులైన

తే. కన్ను లలరారఁదగిన నాఁకాంతఁ దలఁచు

కొనుచునున్నాడ నిట్టి నాఁకును మనోజ్ఞ

నిస్వనములను జేయునీఁ నిఖిలపక్షు

లరసి కామము హెచ్చించుఁనట్లు లలరు. ౧౦౦

86

క. గిరిసానువులను మృగములు, తరుణులతోఁ గూడి కేళిఁ ఁ దమి నల్రెడునే

1 ఆహ్వాయంతః నాన్యోన్యం వగాష్టదనాదితాః - అనిమాలము. 2 విగాహ్య సలిలం శుభమ్-అనిమాలము. 3 మందాకిన్యా స్తప్రసిద్ధరూపం ఏవం మనోహరం యది భవేత్ - అని మహేశ్వరతీర్థులు. 4 నాయోధ్యాయై రఘుత్తమ-అనిమాలము.

*హరిణకిశోరాక్షిని నుం,దరిఁ బాసి కృశించువాడ ♦ ధైర్యము దూలక.

తే. మృగములను బక్షులను గూడి ♦ మెలఁగుచుంట
నందములు గాఁగ నుచ్చయాఁయద్రిశిఖల
యందు నందంద చరియించుఁనఖిలమృగము
లార్తి నింపుచునున్న వీఁమాత్మ కిపుడు. ౧౦౨

88

క. నేనాప్రేయసిఁ జాతున, యే నప్పటికిఁ శుభంబు ♦ లెనఁగు న్నాకుఁ;
మానిని సురుచిరమధ్యను, జానకీ ననుఁగూడి దివ్యఁసరసున నిందుక. ౧౦౨౪

క. తనరారు మందమారుత, మును హాయిగఁ బొందునేని ♦ ముదము దలిర్పం
గను నేను బ్రదుకుదునుగా, యనుజా! శోకము నడంచి ♦ యఖిలశుభదమై.

క. సరసిజహల్లకగంధో,త్కరములు వెలయంగఁ బంపఁకడఁ దగు వనులం
బరఁగుచుఁ బొలయునహిరముఁ,గరుణులతోఁగూడియున్నఁధన్య లెసతముక.

తే. అనుభవించుదు మించుప్రాయంబు పద్మ
దళవిశాలాక్షముల్ తగు ♦ తన్వీ నన్ను
విడిచి తనప్రాణముల నల్లె ♦ విషవఁజాల
కెట్లు నిల్పుకొనం జాలి ♦ యిల బ్రదుకునొ!. ౧౦౨౪

92

క. జనపుంజమలరు నభలా, జనకోర్వీనాయకుండు ♦ సత్యవచనుఁ డొ
య్యన సీతసేమమసుగక, విని యేమని యుత్తరంబు ♦ వినిపింతు నిఁకక.

చ. వనమెల కేగుమంచు నృపఁవర్కుఁడు తండ్రియె యాజ్ఞ చేయ నేఁ
జనఁ దలఁపంగ నిట్టివను ♦ సంతతభాగ్యవిహీనుఁ గూడి యా
జనకజ సత్పథంబుగొని ♦ చమ్యన వచ్చెఁ గదా సుమిత్రసం
దన యలతన్వీ యెందిపుడు ♦ తాను వసించెడినో వచింపుమా!. ౧౦౨౪ 94

తే. వికలహృదయు రాజ్యభ్రష్ట ♦ నకలహీను
నన్నుఁ నమిఁగూడి వచ్చిన ♦ నన్నుతాంగిఁ
బాసి కృపఁబడనై యనుఁసంచకమ్మ
నిలుపుకొనియుండ నేనెట్లు ♦ నేర్తు నింక. ౧౦౨౪

95

క. సురుచిరపక్ష్యాక్షంబై, వరగంధము వెలయఁగా శుభం బన్త్రణమై
నిరువమమునొ తదాస్యముఁ, బరికింపక నామనంబు ♦ పరమార్థిఁ గనుక.

సీ. సహజసుస్మితమవఁసరమును బట్టివచ్చిన హాస్యమలరఁ దీయనయి, గుణము
గలిగి హితంబు నఁతులమును నగు సీత పలుకుల నే వినఁగలనొ యెపుడు;
ప్రాయము తనరు నాప్రేయసీతాదుఃఖిమును వనమునఁబొందియునున్నరాత్రిఁ
గనుచున్న నన్నును ♦ గాంచి తానును దుఃఖివిరహితయైనట్లు ♦ విమలనమ్మ

తే. దమును బొందినయట్లు నితాంతసరస

వాక్యములు పల్కి సంతోషవార్ధిఁ జేలఁ
గా ననుం జేయు; లక్ష్మణా! ♦ నేనయోధ్య
కరుగ మతివిధవంబున ♦ నలరుతల్లి. ౧౧౨

97

1 చ. ననుఁ గని కోడలెక్కడ? మనస్విని యాజనకాత్మజాత య

వ్వనమున నెట్టులుండెనని ♦ వారక ప్రశ్నమొనర్ప నేమిప
ల్కనుగలనో? ప్రియానుజ! యిఁకం జని నీవును భ్రాతృవత్సలుఁ
మనధరతుం గనుంగొనుము ♦ మానిని సీతనుబాసి నే నిఁకఁ. ౧౧౩

98

క. జీవింపఁజాలనని యా, భూవిభుఁ డవుడెచ్చె నిటు విభుండు ననాథుం

డేవిధమున విలపించునో, యావిధమున నేడ్వ నన్యుహాత్తుని నన్నఁ. ౧౧౪

చ. కనుఁగొని లక్ష్మణుండు ప్రతిఁగానక యుక్తమునైనవాక్యముం

దనరఁగ నిట్లుపల్కె; జననాథ మనంబున ధైర్యమును నీ
కనుపమమంగళంబు లిపుడయ్యెడుఁగాక వగం గృశింపఁగాఁ
జనునె త్యజింపు దానినిఁకఁ ♦ జక్కఁగ ధర్మవిదుల్ భవాదృశుల్. ౧౧౫ 100

క. మనములు మందతఁగనఁగాఁ, గనఁజాలరు స్నేహము సధిఁకముగా నునుపఁ
వెనుకఁ వియోగ మలనడఁ, గను దుఃఖము గలుగు నను జగదావ్యక్యంబుఁ.

క. స్మరియించి ప్రియజనులయందు రయంబున స్నేహమింకఁదొలఁగింపుముభూ
వర! యధికస్నేహంబున, వరుసం దడిసినదియైన ♦ వత్తియుఁ గాలుఁ. ౧౧౬

క. బలిసద్గమ్యున కేగిన, నలఘుతరంబైన యెట్టియచనికీ జనినఁ
ఖలుఁడగు రావణుడేమో, యిల నుండఁడు ప్రాణయుక్తి ♦ నిక శ్రీరామా!.

క. ఆపావమతి దశాస్యుం, డేపట్టున నున్నవాఁడో ♦ యెఱుంగందగు నా
భూపుత్రి నీయవలె నీ, నోవఁడయే జావవలయు ♦ నొగి మనచేతఁ. ౧౧౭

క. జనకజఁ జేకొని యనురుఁడు, చని యదితి యనూనకుఁడీ సరఁగునఁ దాఁ జొ
చ్చిన నచటఁ గూడ జానకీ, మనకీయఁడయేని సేను ♦ మహిమ వధింతుఁ.

తే. భద్రదంబగు నాస్థిస్థంబుఁ ♦ బడయవయ్య!

2 కృపణయగు బుద్ధి విడువుమా ♦ యెపుడు ధైర్య

మూనకే యత్నమును జేయఁకుండువారి

కించుకయుఁ గార్యసంసిద్ధియే కలుగదు. ౧౨౦

106

నీ. ఆర్య! యుత్సాహమే ♦ యతిబలవంతమా నద్దానిమించినయట్టి బిలము

ధరలేదు రాను! యుత్సాహము గలవాని కెన్న దుర్లభమైన ♦ దేదిలేదు

పురుషు లుత్సాహంబుఁ ♦ బూనినవారలు కార్యంబులందు నేకష్టమూన

రణ్ణాట మనమిపు ♦ డట్టి యుత్సాహంబుఁ బూనుదుమేని యాభూమిపుత్రి

తే. మరలఁ బొందంగఁగలము మన్మథుప్రవృత్తి

నిట్టిదాని జయింపుమా యీహనోవ్య

ధను జవంబున వెనుకకుఁ దటిమివేయు

మార్గ! సుకృతాత్మ మతియు మహాత్ము నిన్ను. ౧౨3

107

క. నీవే యిటుమఱిచియె యున్నావే! యని మందలించె; నై జవిభూతిఁ
బోవిడిచి వగల మఱిచెడి, యావిధమునఁ గుండియున్న యారాఘవుఁడు.

క. అనుజుం డిటు బోధింపం, దనశోకము మోహమును నితాంతము విడిచె
మనమున ధైర్యముఁ బొందెను; జనపతియు నచింత్యశౌర్యసారుండంత.

1క. సురుచిరమై చంచలభూ, మిరుహావళియగుచు నొప్పు మిగులం దగునా
సరసును బంపాహ్వము నెచ్చరికను దప్పక యతండు సరగున గడచె.

చ. అనుజునితో మహాత్ము డగునారఘవీరుఁడు కాననంబు దా

నిని గనుఁగొంచుఁ గందరవినిర్మలనిర్మలరసం క్తి నెల్లెడం

గనుచును బూనిమై వెదకి కాంతను గానక చిత్తమందుఁ బై

కొను వగ పెంపున బొగిలి కుందుచు బోయెను దీనుడై తగ. ౧౨౪

సీ. మదదంతిలలితగమనుడయి యవ్యగ్రచిత్తుడై రాఘవాఁయత్తు డగుచు
నప్రమత్తుఁడు నగునాలక్ష్మణుఁడు రాము ²ధర్మవాక్యములబోధముల నేన
దశకంఠం జంపుదుఁ దప్పకయని తనబలమును దెల్పుచు నలరునట్లు
చేయుచు జనుచున్న శ్రీరామురక్షించుచుండె; సంతట బలమొప్పుచుండ

తే. వానరేంద్రుఁడు సుగ్రీవుఁ డానగంబు

చెంతఁ దనయన్నయగు వాలిచేతఁ జంపఁ

బడుదు ననుభీతిఁ జరియించుఁ బంపచెంత

నొక్కదినమునఁ దిగుగుచునుండి యతండు. ౧౨౫

112

చ. కనుఁగొన నద్భుతాకృతులఁ గ్రాలెడురాజగుమారవర్యుల

గనుఁగొని భీతినొంది యటఁ గార్యముతోఁపక యట్టై చూపుడె;

వనగజమందగామి యగువాఁడు మహాత్ముఁడు పంపచెంత నొ

య్యనఁ జరియించు రాఘవులసంతటఁ గాంచి విహాస మొందుచు. ౧౨౬

తే. చింత పెనఁగొన భీతినిజెంది తద్భ

రమున మునిఁగెను; వానిమిత్రములు వాన

రులును దేజోవిభూతిచే వెలయురాఘ

వులను గని వాలి పంప వీరలు నిచటికి. ౧౩౦

114

1 రామః పంపాం సురుచిరాం రమ్యపారిష్లవ గ్రుహమ్ - అనిమూలము. పారిష్లవ గ్రుహం = చంచల గ్రుహం - అనివ్యాఖ్య. 2 రరక్ష ధర్మేణ బలేనచైవ - అనిమూలము. సంస్థానాదుభయత్రంత ఇత్యాదిరాజనీతిరూపధర్మకథనేన తత్రా ప్యేకం హనిష్యా మిత్యాది స్వబలకథనేన చేత్యర్థః - అనివ్యాఖ్య.

తే. మునులవేషము లూని వచ్చినటు లెఱిగి

దిగులుపడి పావనము మునిచేవవాస

యోగ్యమును శర్మకరమునై యొప్పి నడుమ

వానరులు నుండు నుటజంబులోనికరిగి. ౧౩౦౪

115

ఒకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨ - వ సర్గము.

రామలక్ష్మణులకడకు హనుమంతుని సుగ్రీవుఁడు పంపుట. శ్లో.

క. మునివర్ణశాల దాఁగిరి, యనుషసురూపముల నుత్తమాాయుధములఁ దా

ల్లినవీరుల రాఘవులను, గని సుగ్రీవుండు మదిని ధాంచె శంక. ౧ 116

ఉ. వానరపుంగవుం డతఁడు ధారలఁ జూచి భయార్తిజెందుచున్

మానసద్వైర్యమెల్లఁ జెడఁ మ్రాన్పడి యంతట సర్వదిక్కులన్

దా నొగిఁ జూచుచున్ గడువ్యధం గని యొక్కస్థలంబునందుఁ గా

లూనుచు నిల్వఁడయ్యె మఱియున్ బలసారుల వారినిర్వర. ౨ 117

క. కనినంతనె కపివద్యుని, మనసొకచో నిల్వఁడయ్యె మఱియును భీతి

ల్లినవాఁడు గాన దుఃఖంబునఁ బరశచిత్తుఁడయ్యె ముగ్ధుఁడౌట. 3 118

సీ. రాజధర్మంబుల నోజనెఱింగినవాఁడౌట సతఁడు నావనుధనిల్చి

యుండంగవచ్చునో యరువేగమునఁ బాఱవలయునో యిందేదవశ్యమనుచు

గురులాఘవంబుల సరగునఁ దనమంత్రులనుగూడి యోజించి మనమునందు

సతిశయంబుగ భయమందెను వానరపతి; యంత వారలఁ బరమరూపు

తే. లను గనుచుఁ జాలఁగా భయమునను మంత్రి

గణముతో నిట్లు పల్కె; నిక్కడకు వచ్చి

నట్టివీరలు నాయన్న యనుప వచ్చి

నారు చారులు నిజమిది వీరలిటకు. ౫౪

119

క. మునివేష మనెడు వ్యాజంబున నల్కలములను గట్టి మొనసి తిరుగుచున్

వనమీదర్గమమును మెల్లనఁ జొచ్చిరి నన్నుఁ జంపఁ బలితాకృతుల. ౬

క. అనవిని యాతనిమంత్రులు, ఘనచాపమ్ములను దాల్చి కనఁబడువారిం

గని రాజవచనమే హితమని యెన్నుచు నచటినండి యవ్వల నొకచో. ౭

తే. ఉత్తమంబగు నొకమహిఁ ధోరుశృంగ

మునకుఁ బోయిరి; వారలు మొనసి వేగ

యెల్లదిక్కులకుం బాఱి యెల్లరొక్క

చోట మరలను జేరి యాశుగతి మాని. ౮౪

122

క. వానరపతి సుగ్రీవునితో నందఱుఁ గూరుచుండి తోరపుధక్తి

జానుగ సేవించిరి మఱి, వానరులును బలినిగూడి భయమును గనుచుకా. ౮
 ౧ ఈపర్వతమునుండి యాపర్వతమునకు నెగురుచు భూధరశృంగములను నన
 గంపింపఁజేయుచుఁగ్రమముగానందఱునొకచోటగుమిఁగూడియురుభయము
 బరుగైత్తియున్నయఁవానరేంద్రునిఁగూడఁకొని; రంతఘనబలఁమునఁజెలంగు
 వానరులందఱు భరుసగా నెగురుచు భూధరంబులఁ బుష్పభూరుహముల

తే. విఱచి రాకొండ నంతట భృక్షచరులు

దాఁట్లు వైచుచు మాఝాలతతుల మృగము

లను బులులు లోనగు మృగంబులను భయంబు

నందఁజేయుచు బోయి రత్యార్తులగుచు. ౧౧

124

చ. వనచరుచంద్రులందఱును భర్వతవర్వము చుట్టుబట్టులం

దును వడి నంచరించి వెతఁతో మరలం జనుదెంచి యద్దిది

క్కనుచును జేరి సూర్యసుతునంతటఁ గూడి కరాళిమోడ్చి యా

తని కడ నుండి రాదట సదాగతివుత్తుడు వాక్యనైపుణిక. ౧౨

125

క. తనయన్నయేమొ కిల్చిమ, మొనరించినవాడటంచు నురుభీతిని గుం

దినవాని వానరేంద్రుని, గనియిట్లనిపల్కె; నయము గడలుకొనంగకా.

తే. వాలికయి సంభ్రమము మీఁచు వనలవలయు

నద్రియిది ఋశ్యమూకాహ్వయంబుగాని

మఱొకపర్వతమే కాదు మనకు వాలి

వలన నిట నించుకంతయు భయములేదు ౧౪

127

క. హరిపుంగవా! శతక్రతు, వరపుత్తుడై యిట్టులిటకు వచ్చెననెదో యె

వ్వరిఁ గాంచి దిగులుపడి యిక్కరణిని బాతెదవొక్కురఁకర్కుడు ఖలుఁడుకా.

క. ఐనట్టి వాలిగుఱుతులు, నే నిటఁ గనఁజాల; సౌమ్య! నీయిల్లాలిక

దానై బలిమింగొనిన మహానీచునివలన భయమునందెదోయిచటకా.

తే. అట్టి దుష్టాత్ముడైన నీయన్న వాలి

గుఱుతు లిటలేవు భయమునఁ గుండవలదు

భయము కలుగునటంచు నాస్వాంతమునకుఁ

గానఁబడలేదు సుంతయుఁ గారణంబు. ౧౬

130

౨ చ చులకినిబుద్ధిగల్గి బహుశుభ్రముగాఁ దలపోసి నెమ్మదిక

గలఁగని యట్లు చేసికొనఁగాఁ దగుశక్తియే లేక యిట్లు లా

కులతను గాంచె చార! కపికుంజర! నీనగువానరత్వ మి

మ్ములఁ దెలియంగనయ్యె; నిక ముందును బుద్ధియు జ్ఞానముం దగకా. ౧౭౪

1 పూర్వజా త్పాపకర్మణః-అనిమూలము. 2 అహోకాళామృగత్వం తే వ్యక్తమేవ స్థనం

గమ-అనిమూలము.

క. ఇతరులభావంబుల నిం, గితములచేఁ జక్క నెఱింగి ♦ కృతకార్యుండవై
హితముం గనుమా భూత, ప్రతతిని మతివిధవ మెడలు ♦ రాజెటులేలుక.

1 చ. అని హనుమంతుఁడాడెడు శుభాధికవాక్యము లాలకించి యా
తనివచనాళికంటె శుభ♦దంబగువాక్తతి పొల్పుమీఱి ని
ట్లనియెను వాయుసూనుఁగని ♦ యాయతభాహువు లొప్పుచుండఁగా
వనజనమాననేత్రములు ♦ భాసిలఁ జాపశరాసిధారులై. ౧౯౫ 138

చ. సురనుతులట్లుగా వెలయుఁగూరుల వీరలఁ జూచినంత నె
వ్వరికి భయంబు పుట్టదొఱొ? ♦ బాగుగఁ జెప్పును; వాలివచ్చెనం
చురుభయమొందలే దతఁడె ♦ యొప్పెడువీరల నన్నుఁ గూల్చి ని
త్రుణమునందుఁ బంపెనని ♦ తాల్చెద శంక మదాత్మ నోనఱా!. ౨౦౫ 131

తే. ఇట్టి పురుషులు వాలికి ♦ నెట్లు దొరకి
రనియెదవోయెమొ? రాజుల ♦ కవనిఁ బెక్కు
మంది మిత్రులుందురుగాన ♦ త్యాపతులవి
షయమునందుంచరాదు వి♦శ్వాసమెపుడు. ౨౧ 135

నీ. మనుజుఁడు తనమీఁదఁ ♦ దనవైరులెల్లెనఁ బగఁదీర్చుకొనుటకై ♦ పరమగూఢ
వృత్తులఁ గొని దఱియింతురంచు నెఱింగి యట్టివారిని గని♦పెట్టి తెలిసి
కొనఁదగు; వారలతనినెట్లా నమ్మించి తారు నమ్మకయుండి ♦ తఱినివేచి
ప్రహరింతు; రావాలి ♦ వలసినకార్యముల్ నెఱవేర్చుపనియందు♦నేర్చు దూర

తే. దృష్టియును జాలఁగల్గు బుద్ధిగలవాడు;
బహువిధోపాయములుచేసి ♦ పగతుర నృపు
లెట్టులేఁ జంపఁగా మది♦నెంతు రట్లు
తాట మనుజులు వారి నె♦ట్లెనఁగాని. ౨౨౫ 136

2 తే. దీనవేషంబులం దాల్చి ♦ తెలియవలయు
వారిభావంబులను; గపివర్య! నీవు
నర్వసామాన్యమైన వేషమునఁ బోయి
యెఱుంగవలయును దద్విధ ♦ మెట్టులనిన. ౨3 137

సీసమాలిక.—

భావసూచకతను ♦ వ్యాపారముల నెల్లఁ బరికించి మఱియు న♦వాన్విధేద
ములను బట్టియు సౌమ్యము లసౌమ్యములగునాకారములను మఱి♦వారిభావ
ణములను వారల ♦ నయము చక్క నెఱుంగవలయు; హర్షత్తమా!♦వారిభావ
మును గురైఱుంగుము ♦ మనసుల వారికిఁ జెడుతలంపున్నఁ ద♦చ్చింతపోవ

1 తత శృంగతరం వాక్యమ్-అనిమాలము. 2 తే శ్లేయః ప్రాకృతై ర్మర్తైః-అనిమాలము.
తే ప్రాకృతైః దీనవేషధారిభిః-అనివాక్యభ్య.

నన్నిమాటలు పల్కు ♦ నింపగు నటుపల్కి.. నమ్మిక పుట్టించి ♦ నాకు మిగుల
ననుకూలముగ నుండునట్లొనరించుచుఁ దరువాత చాపముల్ ♦ దాల్చియిచటి
కే తేరఁ బనిమీకు ♦ నేమని ప్రశ్నింపు మవ్వారిచి త్తంబులందు సాధు
భావంబు గన్పడుఁ నేవారి నావారిఁ గా నొనరించి రాకకును హేతు
తే. వేమి? యని ప్రశ్నచేసియే ♦ యెఱిఁగికొనుము

వారిమాటలచేతను ♦ వారు దుష్టు

లో మహాత్ములొ యెఱుంగంగ♦నొప్పు ననిన

బవనసూనుఁడు సుగ్రీవుఁపల్కులు విని. ౨౮౫

138

చ. తను నటకేగుమా యనుచుఁ ♦ దత్పరతం బ్రభు వాఙ్మ చేయ ని

ప్పనియును మంచిదేయనుచు ♦ భావమునం దలపోసి పోవనం

చెను సలరామలక్ష్మణులు ♦ చేరినచోటికి; శత్రుభీముడై

తనదరిఁ జేరరానియటు ♦ దారుణరూపము నొందియున్న య

గ్గునినుతువాఙ్మఁ జేయఁగను ♦ గోరి మహాత్ముఁడు వాయుసూనుఁడు. ౨౮౫

తే. పతిని గొనియాడి నీవన్నఁపలుకునట్లె

చేయువాఁడను దప్పక ♦ చిత్తమలర

ననుచు విన్నపమును జేసి ♦ యరిగె రాముఁ

డతిబలుఁడు లక్ష్మణుం డున్నయవని కపుడు. ౨౯

140

రెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

3 - న సర్గము.

ఇది రామ శ్రీరామలక్ష్మణులతో హనుమంతుఁడు సంభాషించుట. ఇతి-

తే. అన్యహాత్ముఁడు సుగ్రీవుఁ ♦ డట్లు పలుక

నతనిభావ మెఱింగి యాహనును ఋశ్య

మూకముననుండి రాఘవుఁలేకడఁగల

రచటికెగురుచుఁ బోయె నుద్యమమలరఁగ. ౧

141

చ. అనిలతనూజుఁ డాహనుచు ♦ యంకట ³సంచనచేయుబుద్ధితోఁ

దనకపిరూపముఁ వదలి ♦ తా యతిరూపమునొంది యప్పుడొ

య్యన రఘువీరు లున్నయెడ ♦ కర్కశిఁ బోయి ⁴నమస్కరించి న

ద్యవయముమీఱి శ్లఙ్ఘనయి ♦ వేడుక నించెడుపల్కుపల్కి వా

రిని దగిలట్లుగాఁ బొగడుఁరీతిని మోదమునంగఁజేయుచు. 3౪

142

1 యశ్రీరామ౨తిబలశ్చ లక్ష్మణః-అనియూ. 2 ఋశ్యమూక౩ త్తు పుష్టవే యశ్రీ రాఘవ౦-అనియూ. 3 శతబుద్ధితయా కపిః-అనియూ. 4 హనుమాన్ రూపమేవాస్య మహిమానం వ్యాచప్త ఇతిన్యాయేన తియో దర్శనమాతే౪జైవ తౌ సుగ్రీవవిరోధనిరసనే త్తమా వితి భ్లాత్వా గృహీత వేషాంతరస్య స్వచారత్వం ప్రకటయితుం ప్రణామేతి నవిరోధః-అనివ్యాఖ్య.

- క. వీరవరుండై తగు న, మూరుతనూనుండు శాస్త్రముర్యాదను వే
వారలను నత్యశౌర్యుల, గౌరవమునఁ బూజఁదన్ని ♦ కడుభక్తిమెయిన్. ౮౪
- సీ. మధురతరంబులొ ♦ మాటలనిటుపల్కె మృగగణంబుల మఱియెల్లవనచ
రములను వెఱపించుచు, నుహితపంపానరఃప్రాంతభూరుహారాజి గనుచు
స్తుతిపాత్రరూపముల్ ♦ శోభిల్ల రాజన్లులట్లు నుపర్యులయట్లు తనరి
సంశ్రితప్రతులయి ♦ సాధుతపస్వి వేషములను దాల్చి ఘోరమగునిట్టి
- తే. వనమునకు వచ్చితిరదెట్లు? ♦ వల్లునలిల, ములఁ జెలంగెడునీపంప ♦ వెలుంగునట్లు
భవ్య తేజంబులం జేసి ♦ పరమమాని, వేషములఁదాల్చియన్నరువి నెడఁ జెప్పుడు.
- చ. నిరుపమధైర్యయుక్తులయి ♦ నిద్రపుబంగరుఛాయతోడ నుం
దరతనువుల్ చెలంగియును ♦ నారనునేసిన చీరలొప్పుగా
వరభజలై విచిత్రనిజవర్షములం గని యిందునున్న భా
సురమృగపక్షులు వడఁగఁ ♦ జూడ్కులు సింహమురీతి నొప్పుగఁ. 145
- క. వనసంచరణజఘోరం, బున నిట్టూర్పును చెలంగఁ ♦ బొల్పుచు సింహం
బును మించినశౌర్యము బల, మును దగ నున్నార చిత్రముగఁ జూడఁగనై.
- చ. హరిహయచాపసన్నిభములై తగు చాపములఁ ధరించుచున్
బరజనహంతలై ద్యుతిని ♦ భాసిలుచున్ ఘనరూపయుక్తులై
వరవృషభంబులట్లు తగువర్జితచారుగతుల్ చెలంగఁగఁ
గరికరతుల్యబాహువులు ♦ గ్రాలఁగఁ దేజము లొప్పునూపఁగఁ. ౧౪ 147
- క. విలసిల్లు మీరలెవ్వరు? తెలుపుడు మీదివ్యదేహాదీవుల నీశై
లలలామము చిత్రంబుగ, వెలుంగుచు నున్నయది క్రొత్తవిధమునఁ జూడఁ.
- సీ. అమరసన్నిభశౌర్య ♦ మలరార వీరులై సరసిజేక్షణములు ♦ వరుసఁ దనర
జటలఁ దాలించి వరస్పరతుల్యసౌందర్యములఁ దగి దైవికముగను నేవ్విచ్చ
ధరణికి వచ్చినతరణిశశాంకులవలె నొప్పుచున్ వక్షములు విశాల గుల
ములయిపొల్పఁగసింగములకుఁబోలెన్ స్కంధములువిశాలమ్మలై పొలయమి
నుత్సాహములఁ దగి ♦ యురుచుదవృషభంబులట్లు దేవతలట్టి ♦ యాకృతులను
- తే. దాల్చినమనుష్యపేరులై ♦ తనరుమీరు
సకలరాజన్యలక్షణసహితులగుట
మనుజవతితకుఁ దగియు నీవనమునకు న
దేలవచ్చితిరో చెప్పుఁ ♦ డిప్పుడు నాకు. ౧౩౪ 149
- తే. ఆయతములు నువృత్తములయి పరిభ్రము
లను దగం బోలి వరభూషలకును భూష
లగుచు నొప్పురుభుజముల ♦ నమలభూష
ణములనేల క్షే సేయరో ♦ నాకుఁ జెప్పుడ. ౧౩౪ 150

- చ. అరయఁగ మీరలిరువ్వురు మహాంబుధి వేష్టితమై సువర్ణభూ
ధరవరవింధ్యశైలములఁ ♦ వద్దయు రాజులు భూస్థలంబునుం
దరముగ నేల నర్హులని ♦ నాకును దోచెడు; నుందరమ్ములై
పరమవిచిత్రరీతిఁ గని ♦ బంగరుపూతల వింతగుల్కుచున్. ౧౬ 151
- క. విలసిల్లు నీధనుర్వీర, ములు హేమవిభూషితముగఁ ♦ బాలుచు శచీనా
ఘలలితవజ్రములట్టుల, నలరారుచునున్న వివి మహారుచిరములై. ౧౬౫ 152
- తే. బుసలుకొట్టెడు దుర్భరభంజగముల వి
ధమునఁ బ్రాణాంతకరములై ♦ తగినఘోర
నిశితబాణవ్రజంబుల ♦ నిండి చూడ
నందముగ నొప్పుచున్నవీరియంపపాదలు. ౧౭౫ 153
- ఆ. మిగులఁ బొడవు నిడివి ♦ తగ మృదుభర్తలే, పనమునం జెలంగి ♦ పన్నగములు
కుబుసముచు దొలంగి ♦ కొనురారురీతి నీ, ఖడ్గములు నితాంతకాంతి నలరు.
- 1క. నేనిట్లు మాటిమాటికి, మీనామచరిత్రములను ♦ మించెడువేడ్కన్
బూని యడిగినన్ బదులే, మో నాకున్ మీరు చెప్పకున్నారీకన్. ౧౯ 155
- క. వినుఁడి ధర్మయుతంబగు, మనమున వీరత్వమునను ♦ మహిమగ్రీవుం
డనువాఁడు ఘనుఁడు కపిగణమునకున్నాఁడునుగనుచుఁ ♦ బాలుచున్ మిగులన్.
- తే. అన్న వంచించి తఱునుఁగా ♦ నవని దుఃఖ
పరవశుండయి కుండిఁచుఁ ♦ దిరుగుచున్న
వాఁడు వానరవరులకుఁ ♦ బ్రభువు మహిత
చిత్తుఁడునునైన సుగ్రీవుఁ ♦ డిత్తటి నను. ౨౦౫ 157
- క. మీయొద్దకుఁ బంపఁగ నే, నీయెడకున్ వచ్చినాఁడ ♦ నిపుడు హనుమనా
నాయాహ్వానంబు పరఁగును, వేయేల మహాత్ములార! ♦ 2వినుఁడె గపి జూ!.
- క. మీతో నఖ్యముచేయఁగ, నీతటి ధర్మాత్ముడగు కపీంద్రుఁడు మిగులన్
జేతమునఁ గోరెడున్ నను, నాతనిమంత్రిగ నెఱుంగుఁ ♦ డనిలాత్మజుఁగన్.
- సీ. సన్నాసివై తివేఁచందాననని యన్న సుగ్రీవునకుఁ జాలశుభముఁ బ్రియముఁ
జేయఁగాఁగోరి యీమామహాపముఁ దాల్చిఁగూఁపర్వతమునుండిఁయిచటి కేను
వచ్చితి; నే నన్నవలసినచోటికిఁ 3బోఁజాలుదును నలంపునకుఁ దగిన
యట్టి రూపమునె త్త 4 నర్హుడననిమిరలెఱుఁగుఁడీయని1వల్కుఁజెల్లొత్తద్యి
- తే. ధము శెఱింగిన మారుతతతనయుఁ డెలమి
వాగ్విదు త్తములగు రఘువరులతోడ

1 ఏంపమాం పరిభాషితం కస్తా ద్వై నాభిభాషిః - అనిమా. 2 హనుమన్నామ హనరః - అనిమా. 3 కామగం కామరూపిణం-అనిమా. 4 వాక్యమలోలః పునర్నోవాచ కించన-అనిమా.

నిట్లుగాఁబల్కి యవ్వల ♦ నేమిపలుక

కూరకుండె; నప్పలుకుల ♦ నొనర వినుచు. ౨౮

160

క. శ్రీమంతుడైన యారఘు, రాముడు మోమునను మిగుల ♦ రంజితుడమచే
సౌమిత్రి బాధ్యుగతుఁ గని, యీమాడ్కిం బల్కె ననుజ! ♦ యీతనిఁ గంటె.

1 క. ఈతఁడు మహాత్ముడౌ కపి, నేతకు నచివుండు మనిని ♦ నేఁగోరెడు వి
ఖ్యాతుఁడు సుగ్రీవుం డిపు, డీతనిరూపమునవచ్చె ♦ నిచటికిఁ దానే. ౨౬ 162

చ. అరిగణనూదనా! కపిగణాధిపుఁడత్యు వాక్యవేత్తయుం
బరమహితుండునై తనరు ♦ వానరు సీతని స్నేహయుక్తు నా
దరమునఁ గాంచి మార్దవయుతంబగు వాక్తతి మాటలాడుమీ

నిరుపమమూర్తి యెంతయును ♦ నిర్మలచిత్తుడటంచుఁ దోచెడికి. ౨౭ 163

2 సీ. అనుజ! ఋగ్వేదంబునను శిష్యుఁడుగాక విపులమై తగు యజుఁ ధ్వేదమందు
ధారణమును జేయఁదగక, సామమ్మును దెలియకయున్నవాఁ ♦ డిల నిటువలె
భాషింపనేరఁడు ♦ బహువాక్యములఁ బల్కినను నితండాకస్థలంబునను దగని
యట్లపశ్యద్దంబు ♦ ననువదించఁడు గాన వ్యాకరణముఁ బెక్కు ♦ వారము లితఁ

తే. డెంతొపూనికతోఁ బతియించె నిజము

వక్తదృగ్భూతిలలాటముల్ ♦ వరుస నితర

ములగు నవయవములు వికృతలను గనక

పలుకుతటి స్వచ్ఛగురీతి ♦ నలరెఁ గంటె. 3౦

161

సీ. శబ్దవిస్తృతిలేక ♦ సందిగ్ధపదవర్ణముగ లేక కుటిలమై ♦ తగక వేగ

మునుబొంద కురమున జనియించిమంద్రమై గళమున జననంబుగాంచిమధ్య
మమయి యెప్పుక యిది ♦ మధ్యచుస్వరమున నీతనివాక్య మిట్లైనఁగుచున్న
దీతఁడు మఱియు వ్యాకృతిశాస్త్రసంస్కారమున శబ్దసంశుద్ధితనరఁ బదము
లోగి వ్యక్తముగపఱియునువర్ణములున్నప్రముగనొప్పుగను వేగముగనుగాని

తే. కుటిలముగఁ గాని లేక తక్కునుగుణముల

నలరి మననునకుం బ్రీతి ♦ చెలఁగ మధుర

ముగను బొల్పారఁగా వాక్యమును వచించు

చున్నవాఁ డిద్దిచూడ నాకొప్పె ముదము. 3౨

162

4 సీ. ఉత్తమాంగంబున ♦ నురమున గళమునఁ దగుచుదాత్తానుదా ♦ త్తనవ్విరతము
లనుగూడి చిత్తమై ♦ తనరారు నీతనిపలుకుల వినఁ జంపంగఁ గత్తి

1 తమేన కాంక్షమాన్య సుమాంతిక ముపాగతః-అనిమా. 2 నాన్యగ్రేవదవిని శబ్ద-అను
శ్లోకవ్యాఖ్యానభూమిందు సంక్షిప్తమని యెఱుంగవలయు. 3 ఉచ్ఛస్థం కంఠగం వాక్యం వర్తతే
మధ్యమే స్వరే, సంస్కారక్రమసంపన్నా మద్రుతా మవిలంబితాం, ఉచ్ఛారయంతి కల్యాణీం
వాచం హృదయహరిణీం - అనిమా. 4 ఆనయా చిత్రియా వాచా త్రిస్థానవ్యంజనస్థయా, కస్య
నారాధ్యతే చిత్త ముద్యతాసేర కరపి-అనిమా. దీనివ్యాఖ్యానాభిప్రాయ మిది విష్ణుతమని తెలి
యఁదగు.

నెత్తిపగవానిఁకేని చిత్తము సంతసము గాంచునన నెట్టిజనునిమదికి
సంతోషమలరదు! ♦ సరసమానన! విను మనల నుతించురీతిని నె మనల

తే. వంశగోత్రాదు లడిగినఁవాఁడె యిట్టి, శక్తియుక్తుఁడు దూత యేఁత్తాపతికిని
దూతగాకుండునో యట్టిభూతలపతి, కెట్లు సిద్ధించుఁ గార్యంబులెల్ల! ననుజ!.

క. విను మిట్టి నుగుణనికరంబును గూడి సమస్తకార్యముల సాధింపం
గను శక్తి గలుగుదూత లననిపతి కెవ్వని కుండుభాగ్యము గలదో. 3౪౫

క. అతనికిఁ గార్యములన్నియు, క్షుతిలేక శ్రమంబుఁగనక ♦ సరగున దూత
వ్రతతి నుసాధితములు నై, క్షితిసిద్ధిం బొందు ననుచుఁ ♦ జెప్పెన్ గరుణన్. 3౪౬

చ. అని రఘురాముఁ డాడ విని ♦ యాకపినాథునిమంత్రి వాగ్విదుం
గని తనవాక్యకౌశలము ♦ గ్రాలఁగ నిట్లనిపల్కె; బండితా!

విను మహనీయుఁడైన కపివీరుని సాధుగుణంబులెల్ల మా
కును దెలియంగనయ్యెఁ గపికుంజరు నాతనినే ముదంబునన్. 3౬౫ 169

తే. వెదకుచున్నార మియ్యెడ ♦ విమలచిత్త!

యిప్పుడు నీప్రభునాజ్ఞ చే ♦ నేమిపల్కి
నాఁడవో మేము నీచెప్పిన విధముగ నె
చేయువారము మఱియొకచింతలేక. 3౮

170

చ. అనియెను వాయుసూనుఁ డపుఁడారఘువీరుని సాధువాక్యముల్

విని మది హృష్టుఁడై ప్లవగవీరుని వాలిని నోర్వవచ్చు నిం

కని మది నిశ్చయించి యెటులైనను వారలతోడ సూర్యపు

త్రునకును మైత్రి గూర్చుటకుఁ ♦ దోరపువేడుకఁ గోరె నాత్మలోన్. 3౯ 171

మూఁడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪ - ౪ సర్గము

— ❧ — లక్ష్మణుఁడు తనవృత్తాంతమును హనుమతోఁ జెప్పట. ❧ —

క. హనుమంతుఁ డంతమృదువుగఁ, దనయన్నయనుజ్ఞరీతిఁ ♦ దమిఁ బలికినయా
తనిమాటల విని సుగ్రీవుని సఖ్యముగోరె రాఘవపుంజని వినుటన్. ౪ 172

క. మనమునఁ బ్రమోద మందుచుఁ, దనవిభునిం గూర్చి యిట్లుతలఁచెమదిని; నా
జనపతితో శ్రీరాముఁడు, పని గలిగియె వచ్చినాఁడు ♦ బాగుగఁ గానన్. ౧౫

సీ. మహనీయుఁడైనట్టి ♦ మార్తండనుతునకు నురల రాజ్యప్రాప్తి ♦ మానితగతి
లభియింపఁగలదిట్లు ♦ లలిరాజ్యలాభకృత్యంబును నొనఁగూడినట్టిదయ్యె;
ననుచు హృష్టుండయి ♦ యాప్లవంఁగర్ష భుం డగుహనుమంతుఁ డప్రాత్యవాగ్వి
శారదత్యము మీఱి ♦ జనపతి శ్రీరాముఁ గని పల్కె నీవు తమ్మునిని గూడి

* 'గ' యను యక్షురము గామత్రిదశమాక్షరము.

తే. భయదమై వ్యాళమృగసమః వాయమైన, దండకారణ్యమునకు నుద్దండరీతిఁ
బరఁగు పంపానరోవరః ప్రాంతకాన, నాభిమండితమైన యాః యవనికిపుడు. ౪

తే. వల వచ్చితివనియె; గఃపీంద్రుఁ డిట్లు
లడుగ లక్ష్మణుఁ డాలించి యపుడు రాముఁ
డు త్వరము చెప్పుచునఁగ దాఁచుద్యమమున
దశరథాత్మజఁ గూర్చి యెంతయును బలికె. ౫

175

క. కలఁడిల దశరథుఁడను నిర్మలదీప్తియుతుండు ధర్మః సుహితుండును రా
జులలోన మేటి; యాతం, డలయక ధర్మమునఁ బ్రజల యనందఁ డనిచేఁ.

క. పరిపాలించెను నిరతం, బరయుచు పర్వములు నాల్గు యార్ద్రమునొందఁ
ధర్మలేడు ద్వేషి యతనికి, నొరుపై ద్వేషంబతనికి యుంప దదెపుడు. ౬

చ. అతఁడు సమ సభూతములయందుఁ బితామహునట్లు శ్రేష్ఠుడై
క్షీతిఁ జెలువారె దక్షిణలఁజెప్పినయట్లు లోనింగి పెక్కున
త్కృతువులఁ జేసె; నీతఁ డలఁరాజునకుం దొలిపుత్రుడయ్యె జ
మితనిని రాముఁడంద్రు జనులెల్ల శరణ్యుఁడు భూతకోటికి. ౮

చ. జనకునియాజ్ఞ యెట్లు కొనఁసాగుఁగఁజేయుచు నుండువీరుడై
తనరు; దదాత్మజువలె నితాంతముఁ దా గుణవంతుడై తగు
ఘనతరరాజలక్షణనికాయయుతుండును రాజసంపదం
గని యలరారుచుండు నొకకారణమూని యితండు నాత్మలో. ౯

తే. తనదురాజ్యంబు విడనాడి యవమునందు
వాసమును జేయుటకుఁగాను యవచ్చె నన్నుఁ
గలిసి యిచ్చటికిని; మహాకాంతినిధిని
భాస్కరుని సంజయందుఁ దద్భార్య ఛాయ. ౧౦

క. విడువకయె వెంబడించెడు, వడువున గురుతేజు, నితనివశగతచిత్తుఁ
విడువకయె భార్యసీతయుఁ, గడునిడుమల నిడఁగఁజాలు యకానకు వచ్చె. ౧౧

సీ. తమ్ముడ నేను నీతనికి లక్ష్మణుడని సన్ను బిల్తురు వివశవన్న; రాముఁ
డితరులు తనకు నేయే మేలుచేసిన దానిని హెచ్చుగాఁ దలఁచుచుండు
వాఁడు, నుఖార్థుడై శ్రవ్యసంపన్నుడౌ; సర్వభూతహితకృతాన్వితయుతుండు
విభవహీనుండయి యవిసంబునందుండ వచ్చుచుండఁగ గుణవశుడ నగుచు
తే. నితనికి దానుడనయి నేనిచటికేగు

దెంచితని; గామరూపియౌ యదిజుఁ డొకఁడు

1 నద్వేష్ట విద్యతే తస్య సద నద్వేష్టి కంచన-అనిమూలము. 2 వినవన్య-అనునో 'అన్న' యనునది లక్ష్మణునకు హనుమయంగుఁగల సౌభ్రాతృత్వమున దలపునని ప్రయోగింపఁబడినదని యెఱింగి క్షమింపఁదగు

వనములకు మే మిరువురము ♦ చనినయప్పు

డితనిభార్యను దొంగిలె ♦ నెఱుంగ మతని. ౧౪

182

క. దనువంశోత్పన్నుడు శ్రీ, ¹యనువాని నుతుండు దితికి ♦ నాత్మజుకరణిం

దనరారువాఁడు శాపంబున రాక్షసభావమూని ♦ పాలిచెడ వనిలో. ౧౪౫

క. అతఁ డొగి సుగ్రీవుఁ గపి, ప్రతతికి నాథుఁడని శక్తి ♦ రాజితుఁ డనుచున్

హితముగఁ జెప్పెను; మఱియూ, దితిజుకృతి నున్నయతఁడు ♦ తివిరియుటుల నెన్.

క. “నీపత్ని నవహరించిన, యాపాపనునీషుని ♦ మహావీర్యమునుం

జేపట్టిన సుగ్రీవుం, డే పలుకంగలఁడు తెలిసి ♦ హితముగ మీకున్.” ౧౪౬

చ. అని వదియించి యాకనుకు ♦ లాత్మజుఁడొ సురవై రిహాప మొ

య్యన విడనాడి దివ్యసుగు ♦ నంగముతోడ నెలుంగుచున్ సుఖం

బున సురవ త్తనంబునకుఁ ♦ బోయెను; నన్నదుదంతమున్ వినం

గను మదిఁగోరి నీవడుగఁ ♦ గా వినిపించితి సర్వవృత్తమున్. ౧౪౭

186

క. నేనును శ్రీ రాఘవుఁడును, వానరపతి శరణుబొంద ♦ వచ్చితి మీటకున్;

భూనాథుఁ డేమహాత్ముఁడు, తానొగి నన్ధులకు వివిధ ♦ ధనము లొసఁగియున్.

క. అనుచుయశమును బొందియు, మును లోకాధిపతిగాఁగఁ ♦ బొలిచియు సుగ్రీ

వునిఁ దనకున్ నాథునిగాఁ, గను గోరుచునున్న వాఁడుఁ ♦ గా యియ్యెదనన్.

²తే. ఎవనిజనకుండు దశరథో ♦ ర్వీశుఁడు మును

రాశరణ్యుఁడు ధర్మవత్సలుఁడు నగుచు

నుండెనో తత్పుత్రుఁడు శరణ్యుండు రాఘ

వుఁడిట సుగ్రీవుశరణంబుఁ ♦ బొందినాఁడు. ౧౪౮

189

ఆ. మున్ను సకలలోక ♦ మునకుఁ బ్రాప్తుఁడు రక్ష

కుఁడయి ధర్మమతిని ♦ గొమరు మీఱు

నట్టి రాఘవుఁడు మ ♦ గ్రజం డిప్పు సు

గ్రీవు శరణమొందె ♦ నీవిధమున. ౨౦

190

నీ. ఎవఁడు ప్రసన్నాత్ముఁడై యైసనీప్రజ లందఱు వరపురు ♦ షార్థములను

బొంది ప్రసన్నులై ♦ పొల్తురో యట్టిశ్రీ రాముఁడు వానర ♦ రాజు సుప్ర

సాదముఁ గోరెడు; ♦ త్కృతలమందున్న యెల్లపార్థివులను ♦ నెవఁడు సకల

విధముల నుపచార ♦ భేదములను గౌరవించుచుండెనొ యట్టి ♦ విశ్వవతికి

ఆ. దశరథునకుజ్యేష్ఠుఁతనయ్యుండై భువనత్రయమునఖ్యాతిఁగాంచి ♦ యలరురాముఁ

³డివుడు కపిసుఖమున ♦ కేవలియైన సు,గ్రీవు శరణమొందె ♦ నీవిధమున. ౨౩

1 దసుర్నామదితేః పుత్రః-అనిమూలము. పుత్రః=పుత్రిప్రాయః-అనివ్యాఖ్య. 2 తస్యపుత్ర శృరణ్యశ్చ సుగ్రీవం శరణంగతః-అనిమూలము. 3 సుగ్రీవం వానరేంద్రం తు రామ శృరణ మా గతః-అనిమూలము.

- తే. శోకపరతంత్రుడై యిట్లు ♦ శోకవీడి
 తుండయి శరణంబు సొచ్చిన ♦ పుడమివిభుని
 యందు హరియాధపతియగు ♦ నర్కపుత్రుఁ
 డాదృశిం జూపవలయు నీ♦యదనునందు. ౨౮ 192
- చ. అనియిటు సాశ్రునేత్రుడయి ♦ యన్నను గూరిచి జాలిపుట్టఁగా
 ననుషమరీతిఁ బల్కువృపు ♦ నాత్మజు లక్ష్మణుఁగొంచి యిట్లు నే
 హనుమయు వాక్యపాండితియు ♦ నచ్చుపడఁ; మతిమంతులై యను
 ర్జను విడనాడి చిత్తము నశంబున నుండఁజెలంగు మిమ్మున్. ౨౯ 193
- 1క. తానై వెదకుచు వచ్చియె, వానరపతి ప్రేమఁ జూడవలయున్ మీరే
 కానఁగ వచ్చితి రిదియే, వానరపతిపూర్వభాగ్యవైఖరి చుండీ! ౩౦ 194
- చ. అతఁడును భ్రాతయైన యమ♦రాధిపపుత్రునితో విరోధము
 ద్ధతిఁ గొని వాలియున్ బలిమి ♦ దారను గైకొని కానకేగ, ను
 స్పృతవిభవంబు పోవఁగ నొనర్పఁగ పంచితుడై స్వరాజ్యవి
 చ్యుతిఁ గనియున్న వాఁ డిచట ♦ నొక్కవిధంబునఁ గాలమేగఁగన్. ౩౧ 195
- చ. వనజహితాత్మజుండు పరి♦వారజనంబుల మమ్ముఁగూడి నీ
 తను వెదుకంగ సాయము నితాంతము చేయఁగలండు మీకు నం
 దచనియె; మనోజ్ఞ వాక్యముల ♦ నాహనుమంతుఁడు సల్పి రామునిఁ
 గని మరలఁ వచించెఁ గపి♦కాంతునియొద్దకుఁ బోద మొయ్యనన్. ౩౨ 196
- సీ. అనుచుండునట్టి యా♦హనుమంతునిఁ ధర్మపరుడైన లక్ష్మణుఁడుగముదమున
 న్యాయరీతిని బూజ ♦ నలరించురామున కిట్లనియెను నార్య ♦ హృష్టుడగుచు
 నీవా యువుత్రకుఁ ♦ డిటు యథార్థంబుగఁ బల్కుచునున్నాడు ♦ వానరేంద్రుఁ
 డును మనవలనను ♦ బనిగలవాడయి యే వేచియున్నవాఁ ♦ డిట్టులౌట
- తే. నీవు కృతకృత్యుడవై యింక ♦ నేవిధమున
 నైనఁ; బవమానపుత్రుఁ డత్యంతవీరుఁ
 డితఁడును 1 ప్రసన్నముఖకాంతి ♦ నెనఁగి హృష్టుఁ
 డగుచు మాటాడుచున్న వాఁ ♦ డట్టులౌట. 3౩ 197
- క. అనృతము వచియింపఁడు ను, న్మునియె; మహాప్రాజ్ఞుడైన ♦ యాహనుమంతుం
 డును వీరుల రాఘవులను, గొని నుగ్రీవునిఁ గనంగ ♦ గొబ్బునఁ బోయెన్.
- క. హనుమంతుఁ డంత మన్కరి, తనువును విడనాడి కీశ♦తనువొంది జవం
 బున నావీరుల వీఁపున, నునుచుకొనుచుఁ బాతె రాజు♦నొద్దకుఁ బ్రీతిన్. 3౪

1 రుద్రప్రవాళ వానరేంద్రుని దిష్ట్యా దర్శన మాగతాః - అనిమూలము. 2 శక్త్యం మధురయా
 గిరా-అనిమూలము. దీనికి మనోజ్ఞవాక్యముల అని తెనిగింపఁబడినది 3 ప్రసన్నముఖపల్లశ్చ వ్యక్తం
 హృష్టుశ్చ భావతే. అనిమూలము.

చ. నిరుపను దేవతానికరఁనిత్యవరప్రతిలబ్ధకీర్తియై
యరుతరవిక్రమంబు చెలుఁవొందఁగ వాసరవీరవర్యుడై
పరఁగి శుభాత్మకుండగుచు ధాసిలునాహనుమంతుఁ డాత్మ వా
నరపతికార్యముల్ వెలసె ధన్యాముగా నని సంప్రహృష్టుడై
గిరిపత్నికై బోయె నురుఁకీర్తులతోఁ దగువారితోఁ దమిన్. 3౫

నాల్గవ సర్గము సంపూర్ణము.

200

౫ - వ సర్గము.

అయ్య రామకుశ్రి సమాగమము.

అ. హనుమ ఋష్యనూకఁముననుండి తత్ప్రదే, శాంతరస్థమైన యట్టి మలయ
గిరికి బోయి కేశవరునకు నావీర, వరులఁ జూపి యిట్లు వలికె నెలమి. ౧
క. అనితరసాధ్యపరాక్రమ, ఘనుఁడు మహాప్రాజ్ఞుఁడునయి గ్రాలెడు రాముం
డనుజుండగు లక్ష్మణుతోఁ, జనుదెంచెను నేనువేడఁ సంతసమలరన్. ౧౫

202

ఆ. సత్యవిక్రముండు సహజదయాళువు
నైన రాముఁ డితఁడు మానవేంద్రుఁ
డైన దశరథునకు నాత్మజుఁ డిత్తువకు
వంశభవుఁడు ధర్మవశగతమతి. ౨౫

203

చ. జనకునియాజ్ఞఁ దీర్చు గలసద్యోతుఁ డిట్టిమహాత్ముడైన యీ
యనఁఁడు రామమూర్తి నియమాన్వితుడైన వనసీమనుండ నీ
తనిసతి రావణాసురుఁడు దౌష్ట్యము మీఱఁగ దొంగిలింపఁగ
వున శరణంబు చొచ్చె నిను భూపతిసూనుఁ డితండు చయ్యనన్. ౪

204

సీ. అంచితరాజసూయాశ్వమేధాధ్వరముల నగ్నికిం దృష్టిఁ గలుగఁజేసి
లక్షసంఖ్యలగోవులను దక్షిణలనిచ్చి తపమున సత్యంబు దప్పకుండ
ధరణి బాలించిన దశరథునకు మహాత్మునకు దనూజుడైన
యితఁడు ప్రీతికొఱకునై యిప్పుడునిన్నును శరణుచొచ్చినవాఁడు; సరసమతులు

తే. వీరు శ్రీరామలక్ష్మణుల్ వీరసర్వ
నీదుసఖ్యంబు గోరుచు నిన్ను జూడ
వచ్చియున్నాడు పూజ్యులై వఱలు వీరి

1 గ్రాసుచు బూజసేయుమా కగుణమెఱయ. 2

205

చ. అని హనుమంతుఁ డాడ విని యాత్మను సంతసమంది యెంతయున్
మనమున నేచుతాపమును మాని రఘూత్తమునుండి గల్గు న
పైనుభయమున్ దగ్గ విడిచె వేగమ యాష్టవగేశ్వరుండు తా

1 ప్రతిగృహ్యర్చయ వైయోత పూజనీయతమా పుణ్యః అనిమా.

- ¹మరుజునిరూప ధ మొంది హనుమంతునితోఁ దమిఁ బల్కె నివ్వధిన్. ౮ 206
- క. వారలఁ దోడ్పొని రమ్మిఁక, భూరిమనస్తాపమెల్లఁ ధ బోయెననిన నా
మామతిఁ దోడ్చెను రఘు, వీరుల నచ్చటికిఁ; గీశఁవీరుం డంతన్. ౯౫ 207
- చ. కనులకు విందుఁగూర్చుచును ధ గన్నడురూపముతోడ రామునిం
గనుఁగొని యిట్లుపల్కె రఘుఁకాంత! సమస్తములైన ధర్మముల్
ఘనముగ నేర్చి శౌర్యమునఁ ధ గ్రాలుచు భూతములందు నెంతయుం
గనికరముంచి యొప్పుతమఁభ్రాతృతిని వింటిని వేడ్కమీఱఁగన్. ౯౫ 208
- క. తమగుణములెల్ల నాకీ, సమీరనందనుఁడు చెప్పె ధ ట్టైపాలక! చి
త్తము సమ్మోదరసాయ, త్తముగా భాసితై; మిగుల ధ ధన్యఁడైతిన్. ౧౦
- సీ. వానరుఁడనగు నాఁతోనీవు చెలిమి చేయంగఁ గోరితి విది ధ యరయ నాకె
సత్కారమును మనోఽష్టమగులాభంబును నగుచున్న; దింక సఖ్యంబు నీకు
నభిమతంబే నిదె ధ హస్తముచాఁచితఁ గరమున గ్రహియింపుఁకరుణమెఱయ
సఖ్యమియ్యది యెట్టిసరణిని మీఱరాకుండు నాపథతి ధ నొగి నొనర్పు;
- తే. మనుచు సుగ్రీవుఁడెంతయు ధ నాదరమునఁ
బలుక దానిని విన్నంతఁ ధ బరమహర్ష
మంది యాతనికరమును ధ నాత్మకరము
చేత గ్రహించె ²నీమైత్రి ధ స్థిరమటంచు. ౧౩ 210
- క. అమలమతి రాఘవుఁడు స,ఖ్యముఁ బూని కపీంద్రు నతనిఁసతిదృఢముగ మో
దమునం గొఁగిటఁజేర్చెను; నమిత్రసూదనుఁడు శ్వసను ధ నాత్మజుఁ డంతన్.
- సీ. రామలక్ష్మణులను ధ రయమునఁ దోడ్పొని యరిగినపిచ్చట ధ యతితనువును
వదలి స్వీయాకృతి ధ భాసితై ³యరణులౌ జన్మిక్తోమ్మలనుండి ధ జ్వలను బుట్టు
నట్లుగఁ జేసి; దీఁప్తాన్నిని దానినిఁ బూలచేఁ జక్కఁగఁ ధ బూజచేసి
సమ్మోదరసభరఁసావ్ంతఁడై యయ్యగ్ని వారలనడుచును ధ వసుధ నునిచె;
- తే. సంత రాముఁడు సుగ్రీవుఁ ధ డాదరములఁ
జేతులం బట్టుకొని జ్వలఁబ్బిఁకే దమిఁ బ్ర
దక్షిణముచేసి యాయగ్నిసాక్షిగాఁగ
స్నేహమొనరించి రాత్నలు ధ చెలఁగుచుండు. ౧౬౫ 212

1 హనుమదవ్యవసక్రమణానంతరమే సుగ్రీవస్య హనుమదాపహగ్రహభిధానాత్ హను
మాన్ రామలక్ష్మణౌ సలంతకే నివేశ్య తియో రాగమకం సుగ్రీవాాయనవేదితవా నిత్యవగమ్యతే-
అని మహేశ్వరతీర్థులు. సుగ్రీవుఁడు హనుమంతునిపల్క విన్నతోడనే మనుష్యరూపమును
గ్రహించినది యిట్లు చెప్పఁబడినది. అనుటచే హనుమ రామలక్ష్మణులను వేటొకచోటనుంచి వారిరా
కను సుగ్రీవునకుం చెల్పెనని దీనిచే దెలియవచ్చుచున్నదని తెలియవలయును 2 స్థిరమటంచు=అను
నది ప్రకృష్టాద్ధార్మ్యము ప్రయోగింపఁబడినదని మన్నింపవలయు. 3 కాష్ఠయో స్వేనకూపేణ-
అనిమా. కాష్ఠయోః ఆరణిభూతశమికాష్ఠయోః అనివాగ్భ్య.

- క. రాముడు సుగ్రీవుండును, ప్రేమ దలిర్పంగ నంత ♦ వినువు గననియు
ద్దామములగు దృష్టులతో, నేమెయి జూచినను ¹దృష్టి నే గన రంత౯. ౧౭౫
- క. వానరపతి రామునితో, భూనాయక ప్రియసఖత్వమును బూనితివే
కాన౯ నీనుఖదుఃఖము, లే నావియు ననుచుఁ బలికె ♦ యిననుతుఁ డవల౯.

ఆ. పర్ణబహుళమగుచు ♦ భవ్యపుష్పాన్విత
మగుచు నలరుచున్న యట్టి మద్ది
కొమ్మ విటిచి పఱచుకొని రాముడును దాను
నందుఁ గూరుచుండి ♦ రంత హనుము. ౧౮౫

215

- క. పరమముదంబునఁ బుష్పాత్కరమునఁ దగు చందనాఖ్యతరుశాఖను దె
చ్చి రయమున లక్ష్మణున కిడెఁ, దరుచరివిభుఁడంత నమ్మనం బలరార౯. ౨౦౫
- క. కనుయుగ్మము బాష్పకకమున ముగ్ధగ మృదువు మధురమును నగువాక్యం
బున నిట్లనియెను రాముం, గని రాను' మదగ్రజండు ♦ కఠినాశ్వుండై. ౨౧౫
- క. నను మోసపుచ్చి నాభార్యను బలిమింగొనియె నేను ♦ సతనిభయమున౯
మనము గలంగఁగ దుర్గమ, ననున నిందున్నవాఁడఁ ♦ శౌరుషమాజ౯.

చ. వినుమిటు లన్న నన్నుఁ గడుభీతునిగా నొనరించి నంచనం
గొని పగఁబూని భార్యఁ గయికొంటును నే భయచుంది నామనం
బును స్థిరతం దగ౯ విడువ ♦ భూరిననంబున నిందునున్నవాఁ
డను మహనీసునిక్రమ' క'డంక' ననుక దయఁ గావఁగాఁ దగు౯. ౨౩౫ 219

తే. అన్నభయమునఁ గుండెడుపట్టినా
నభయ మొనఁగుము, కాశ్చిత్తే! ♦ యనులకరుణ!
భీతి లేకుండునట్లు గావించవలయు
ననిన సుగ్రీవుమాటల ♦ నాలకించి. ౨౪౫

220

- క. నినుపనుతేజము ధర్మము, వరభూషలుగఁ దగ ధర్మచత్సలుఁ డగుచు౯
బరఁగురమురాముఁ ³డిప్పని, భరమే యనునట్లు నవ్వె ♦ పలికె నతనితో౯.
- క. విను మైత్రికిఁ బ్రత్యుపకృతి, యొనరించుట ఫలమటంచు ♦ నోకపివర! నా
కును దెలిసియె యున్నది కా,వున నీభార్యావహర్తఁ ♦ బాలియింతు నిఁక౯.

చ. ఘనతరమామకప్రవరకాంశ మమోఘము సూర్యసన్నిభం
బును మఱి కంకవత్తయు ♦ ము౯ నిశితాశనితుల్యము౯ శితా
గ్రనికరము౯ సువర్ణము నఖండిముసౌచు సరోషసర్వపం
క్తిని సరిపోలి వేగమున ♦ కృపుఁ గువృత్తుని వాలి నేఁచెడు౯. ౨౫౫ 223

1 న దృష్టి ముపజగ్గచుఁ-అనియూ ము. 2 పౌరుషమాజ౯=అనునది యర్థపుష్టిని సమయాను
గుణ్యముగ నిట నిచ్చునగాన నధికముగఁ జేర్పఁబడినదని యెఱుంగఁగదగు. 3 ప్రహసన్నివ-అని
మూలము. కియన్నాత్ర మేదిని హాస్యా-అనివ్యాఖ్య.

క. అలయక వాలిపయిం బడఁగఁ బిప్పుడె వాలి క్రూరకాలాహినిభం
బులయిన మచ్చరములచే, నిలఁ బరవ్రతమట్లు ద్రెట్లు ♦ నింకం గనుమా! ౨౯౫

చ. అని రఘువీరుఁ డెంతయును ♦ నాత్మహితంబుగఁ జెప్పినట్టివా
కన్యనిచయ మాలకించి కపిఁకాంతఁడు చాలముదంబు నొంది యి
ట్లనియెను; గొప్పగా రఘువఁరాస్వయవార్ధి శశాంక! రామ! నీ
యనుపమసత్కటాక్షమున ♦ నందెడఁ బ్రేయసి రాజ్యముఁ దగఁ. ౩౧ 225

ఆ. కాన నీవు నన్నుఁ ♦ గారణంబేలేక
వైరమూని చంపువాంఁఁ బూని
యున్న వాలిఁజంపు ♦ నుద్యమ మొనరింప
వయ్య మనుజసింహ! ♦ యాశుగతిని. ౩౧౫ 226

తే. అనియె నంతట వారు సఖ్యంబుచేయు
సమయమునఁ బంకజస్వర్ణఁజాత దేవ
సులను బోలిన ¹నీ తేంద్రఁసూను రాచ
ణాసురుల వామనయనంబు ♦ లదరె నొకట. ౩౨౫ 227

విదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬ - వ సర్గము.

— ❦ రామునికార్యము సెఱవేర్చెదనని సుగ్రీవుఁడు ప్రతిజ్ఞచేయుట. ❦ —

క. మరలఁ నుగ్రీవుఁడు రఘు, వరునిం గని ప్రీతుఁడగుచుఁ ♦ బలికెఁ భూమి
శ్వర నామంత్రియు నుంత్రి, శ్వరుఁడును నగు నీమానుమయఁ బరవస మలరఁ.

క. జనరహితమైన యీవనమునకుఁ నీవేల వాసఁచును జేయంగాఁ
జనుదెంచితివో తెల్పెను; జననుత! నీ వనుజఁగూడి ♦ జనకాజ్ఞఁ దగఁ. ౨

క. వనమున వసియించినతఱి, దనుజం డారావణుండు ♦ తఱివేది గృహం
బున నీవు మతివిభూతిం, గను లక్ష్మణుఁడుండ నట్టికాలమునందుఁ. ౨౫ 230

తే. ఏడ్చుచున్నట్టి నీనతి ♦ నృపతివరుఁ
డైన జనకుని సత్పుత్రి ♦ నపహరించి
యడ్డపడిన జటాయువు ♦ నని వధించి
నీతఁ గొనిపోయి తనపురిఁ ♦ జేరె రామ! ౩౫ 231

క. తరుణీవియోగదుఃఖము, త్వరగా నిను వడలిపోవు; ♦ దనుజులు వేదో
త్కరమును హరింపఁబూనిక, హరి మత్స్యకృతిని దెచ్చిఁనట్లుగ నేనుఁ. ౪

చ. జనకజఁ దెచ్చియిచ్చెదను; ♦ సాధ్వీ యథోభువనంబునఁ నభం
బున మఱియొందునుండినను ♦ బూనిక నేఁగొనివచ్చి యిచ్చెదఁ

విను మరిభీమ! తప్పదిది ♦ వేయివిధంబుల నాదువాక్యమం

చని తలపోయవయ్య; గరభాన్వితభక్ష్యము దిన్నయట్లుగఁ. ౬

233

¹క. నీరమణి నవహరించి ను,రారులు దేవతలు శతమఃఖాదులు నై నఁ

భూరిబలంబున జీర్ణము, గా రమణిని జేసికొనఁగఁ ♦ గలరే? ²మభుజా!. ౭ 234

³సీ. గురుభుజా! వెతలను ♦ గుండకు మవ్వని వదలుమా తెచ్చియిచ్చెదను నీతఁ

క్రూరకర్మండును ♦ గుమతియునొ రావణాసురుం డామెను ♦ నార్థ బట్టి

కొనిపోవుచుండఁగా ♦ వనటచే రామ రామా! యని యోలత్కఃణ!యటంచు

వికృతస్వరంబున ♦ వింతగ నటచుచు నేడ్పుచు నాభుజఃకేంద్రకన్య

తే. వలెనె దనుజుని తొడపై న ♦ నలజడిఁ గను

చున్నసాధ్వినీ గంటి నాఁయువిదయె జన

కాత్మజ యనుచు నూహచే ♦ సరయుచున్న

వాఁడ; సంశయమేల? యాఁపడఁతి నీత. ౯

235

శుక్రీవుఁడు సీతయాభరణములఁ జూపుట. శుక్రీ-

చ. నలుగురు వానరోత్తములు ♦ నగ్గొలువక మహిభృత్తటంబునం

దనరుచునున్న నన్నుఁ గని ♦ యాబిడయుం దనయుత్తరీయ మి

మ్ము విడఁదీసి యాభరణముల్ దగ సందును గట్టి వైచె ని

య్యలఁ బడ వానిఁ దీసికొని ♦ యే మిటఁ జక్కఁగ నుంచినాము సూ!. ౧౦

క. వానిం దెచ్చెర రామా!, నేనే యవ్వనిఁ జూచి ♦ నీవ వెవరివో

జానుగ గుఱుతింపుచునం, గా నాతని సువిహితోక్తిఁకాండము వినుచుఁ.

క. అతనిం గని పల్కెను రఘు,పతి యోసుగ్రీవ! మిత్ర! ♦ పరమాభరణ

ప్రతీని వే తెప్పింపుము!, హితముగ నేఁ గ నన జాగిఁకేల యటన్నఁ.

క. విని సుగ్రీవుం డాతని, కని బ్రుచుమును జేయఁగోరి ♦ కృతవేగుండై

చని కొండ¹గహనగుహఁజొచ్చెను సంతట వెదకి వాని ♦ శీఘ్రమ తెచ్చెఁ.

తే. ఉత్తరీయంబు శుభములై ♦ యొప్పు గుల్కు

నాభరణములఁ గొనివచ్చి ♦ యంత నివిగో

కనుఁగొనుమ యని చూపె రాఁమునకు వాని;

సంత నవ్వనిఁ గైకొని ♦ యార్చినొంది. ౧౧

240

క. హిమరుద్ధచంద్రవలె బాష్పములక మోమెల్లఁ గప్పఁబడఁగాఁ బొగిలెఁ;

గ్రమముగ నతిపైఁ గలన్నేహమునం బొంగెడు మహత్తరాశ్రుజలములక.

క. మనసెల్లఁ గలఁగుచుండం, ⁵గ నోప్రియా! యంచు నేడ్చిఁక్రమముగఁదైర్యం

1 సేంద్రీ స్పూర్ణురకః-అనిమాలము. 2 తపభార్యా మహాబాహో-అనిమాలము. 3 త్యజ శోకం మహాబాహో-అనిమాలము. 4 గహనాం గుహం-అనిమాలము. 5 హాప్రియేతిరదక-అని మాలము.

- బును వీడి నేలపైఁ బడి, యెను; నిస్తులములగువానిఁ నెల్లం గనుచున్. ౧౭ 212
- క. వనటం గుందుచు వానిన్, దనతోమ్మున నిడికొనుచు నిఁతాంతము బలిమిన్
దను నావంగా రోపం, బున బునకొట్టెడు బిలస్థఁ భుజగముభంగిన్. ౧౭౪ 243
- తే. మిగుల నిట్టూర్పులం బుచ్చి ఁ మించువగల
బాష్పధార లవిచ్చిన్న భంగి దొరంగఁ
1 బార్వమున నున్నలక్ష్మణుఁ ఁ బాఱఁజూచి
దీనముగ నేడ్వసాగె నఁతం దలంచి. ౧౮౪ 244
- చ. దనుజుఁడు సీతఁ బట్టుకొని ఁ తాఁ బురికేగఁగ నుత్తరీయమున్
గనదురురత్న భూషణనిఁకాయము దేహమునుండి దీసి యా
జనకజ భూమివైచె నహఁజన్మ! కనుంగొనుమా! నశాన్యుఁ డా
య్యనఁ దనుఁగొంచుఁ బోవునపు ఁ డాభరణంబుల శాద్యలస్థలిన్ ౨౦ 245
- తే. పాఱవై చియెయుండు ధ్రువంబు కాన
నెంతమాత్రము నలంగకఁయే మునుపటి
వలెనే యున్ననటన్న నఁపులుకుల విని
యతనితో లక్ష్మణుం డిట్టులనియె నార్తి. ౨౧ 246
- 2 క. కానం గేయారంబులఁ, గానను గుండలయుగంబుఁ ఁ గాంతామణియా
జానకినూపురములనే, నేనెఱుంగదు మ్రొక్కుచుంట ఁ నిత్యము రామా!.
- క. అనవిని సుగ్రీవున కి, ట్లనియెన్ రాముండు దీనుఁడై రాద్రుంజౌ
దనుజుఁడు మత్స్యనిస్త్రియ, వనితామణి జనకపుత్రి ఁ బలిమిం గొనుచున్.
- ఆ. ఎచటి కేగుచుండ ఁ నిటనున్న నీవును
గాంచినావొ చెవును ఁ కపివరేణ్య!
ఘనతమవ్యసనముఁ ఁ గలిగించినట్టి యా
దనుజుఁ డెందునుండు ఁ దానిఁ జెవును!. ౨౪ 249
- క. వానినిమిత్రమునన్ నే, దానవులను నెల్లఁ జంపఁదలఁచితి నింకన్
జానకి హరించి యాతఁడు, మాననికోపంబు నాదుఁమదిఁ గల్గించెన్. ౨౫
- క. కనుకం దనప్రాణాంతం, బునకై యమునింటిద్వారమును బూనికతో
దను దానె తెఱచుకొనియెన్; ననాంతరమునుండి ప్రాణఁవల్లభ సీతన్. ౨౬
- ఆ. బలిమిమెఱయఁ గొనుచుఁ ఁ బాటిననావైరి
యాసురారి యెందు ఁ నధివసించు

1 సామిత్రిం పీత్య పార్శ్వతః, పరివేషయితుం దీనం రామ స్సముపచక్ర మే-అనియాలము.

2 నాహం జానామి కేయూరే నాహం జానామి సుందరే, నూపురే త్వభిజానామి నిత్యం పాదాభి
వందనాత్-అనియాలము.

నింకఁ జెవును! వాని ♦ నిప్పుడె యమపుర
మునకుఁ బంపువాడ ♦ ననియె నంత. ౨౬౫

252

ఆటవ సర్గము సంపూర్ణము.

2 - వ సర్గము.

ఁ ఁ ఁ రాముండు వాలిని జంపెదనని సుగ్రీవునితోఁ బలుకుట. ఁ ఁ ఁ

క. ఈరీతిగ నార్తుండై, శ్రీరాముండు పలుకఁ గవెనఁ రేణ్యుండు వగచే
ధారగ బొప్పము లురలం, గా రయమున మాటరామిఁ ♦ గడుదీనుండై. ౫

చ. కరములు మోడ్చి బొప్పములు ♦ కాటఁగనున్న మహీశుఁ గాంచి యో
¹తరఁగికులాబ్ధిశీతకర! ♦ ధన్యమతీ వినవయ్య నీదమై
పరఁగుకులంబునం గలిగి ♦ భామను బల్కిహరించినట్టి యా
పరమకుబుద్ధిరాక్షసుండు ♦ పాపుండు వాసముచేయు దీప్తమున్. ౧౫

254

² తే. అతని సామర్థ్యశౌర్యవంశాదు లెవ్వ
యును నెఱుంగఁగ నోప నేనొగి నరింప
మా! నితాంతము శోకంబు ♦ మానవయ్య!
సత్యముగఁ జేయువాడ నే ♦ శపథ మిపుడు. ౨౫

255

³ చ. జనకజ నీవు పొందుటకుఁ ♦ జాలినయంత ప్రయత్న మేను నిం
కను నొనరింతుఁ జౌరుషము ♦ గ్రాంఠ బంధుయతంబుగాఁగ న
ద్వసుజని రావణాసురునిఁ ♦ చప్పక చంపి ముగంబునొంది నీ
వును దనరార యత్నమును ♦ బూనెనఁ జేయఁగ సత్యరంబుగాన్. ౪

256

క. దీనత్య మీవిధంబునఁ, బూనిన దే చాలు; సహజముగ నీకాత్మన్
గానంబడు ధైర్యంబును, మానక స్మరియింపు మింక ♦ మహితవిచారా!. ౪౫

క. నినుబోఁటికి లాఘవమిది, నొనుటయె సరికాదు నాకుఁ గూడ నితరుఁ డం
గనఁ గైకొనుటను గలిగిన, ఘనమా వ్యసనంబు మిగులఁ ♦ గలిగెం గాడే.

1 సామ్రా, లేయ్య వా సలమ-అనిమూలము. 2 సుగ్రీవుండు రావణాసురునిగుఱించి తనకే
దియుఁ దెలియదనుట స్వకార్యము తొలుదొలుత నిర్వర్తించుకొనుట కని వ్యాఖ్యాతల ముఖ్యాశ
యము. అదియే సమంజసము. అన్యతదోషములేదు. అంకాదులు చెప్పినదో నిపుడే పునఃపెరిచి
మని రాముఁ డనుననియు, నపుడు తా నంగీకరింపక తప్పదనియు, దానిచేఁ దనసహాయము రామమూ
ర్తికిఁ జక్కఁగాఁ జేయునవికాశము రాజ్యము తనకు లేనందున లేకుండుననియు సుగ్రీవునితాత్పర్య
ము తొలుతిఁ దనకార్యస్థితియనదోఁ గిప్పు నందఱిని బిలుచుకొని తానై యీగొప్పకార్యమును
సాధించెనన్న ఖ్యాతిని బొందుకోర్కి సుగ్రీవునకుఁ గలదనుటయు సమంజసమని యెఱుంగందగు.
3 ఇందుఁ బ్రయత్న మేనులేయునని చెందుపర్యాయములు చెప్పట మూలానుసారమే యని
యెఱుంగందగు.

క. ఐనను నీవలె దుఃఖముఁ, బూసంగాలేదు ధైర్యమును నేవిడువం
గానెంచలేదు; ప్రాకృత, వానరుఁడను నైననేను ♦ భార్యకొఱకుఁగాక. ౬౫

ఆ. ఆర్తినొంద కీట్టు ♦ లద్రినున్నాఁడనే
యింక మహాత్ముఁడవగు ♦ నీవు గురువు
లను దగంగఁ గొలిచి ♦ ఘనశిక్షలం దేటి
యన్నధీరుఁడవు సమున్నతుఁడవు. ౭ 260

క. వగవఁగరాదని నేఁజె, పుంకవలెనే; యశ్రువులను ♦ బరమధృతిని ని
ల్పఁగఁదగు సత్వయుతులకును, దగుధైర్యము దానివిడువఁ ♦ దగునే నీకుక.

సీ. ధృతిమంతుఁడైనవాఁ ♦ డెంతదుఃఖముగాని ధననాశనముగాని ♦ తనయనువుల
కంతముచేయు భయంబునుగాని కల్గినను స్వబుద్ధిచేతనే తగంగఁ
గృత్యమా! యిద్ది యశ్రుత్యమా! యనియెంచిపరితాపమొందఁజెప్పించుబాలి
తుఁడయి దీనత్వ మెప్పుడు పొందుచుండునో యాతఁడు బరువెక్కినట్టియొడ

తే. జలముల మునుంగునట్లుగఁ ♦ గలవిలపడి
శోకమున మున్న; నిదిగొ నేనీకుఁ గరయు
గంబు మోడ్చితిఁ బ్రేమచేఁ ♦ గడఁగి నిన్నుఁ
గలఁతనుండి మరల్పడఁ ♦ గా దితరము. ౧౦౪ 262

క. పౌరుషము నాశ్రయింపుము, శ్రీరామా! శోకమునకుఁ ♦ జిత్తంబున నీ
వారయక యంతరంబిడఁ, గారా; దెవరైనను వధిగం బూనుదురో. ౧౧ 263

క. వారికి నుఖమబ్బదు నూ!, వారల తేజము క్షయించు ♦ భవ్యమతీ! యౌ
శ్రీరఘువర! శోకంబును, నీరమ్యమనంబునందు ♦ నెటి విడువఁ దగుక. ౧౨

సీ. రాజేంద్ర! శోకభయంబును గనువాని కనుసంశయముగూడ ♦ నమరుఁజమ్ము
కావున నీవు శోకంబునువదలుమాదృశధైర్యమునెయాశ్రయింపుమ! యింక
మిత్రుఁడనై నేను ♦ మేలు నీకుం జెప్పుచున్నాఁడఁగాని యింకొక్కరీతి
దేశికువలె నుపదేశము చేయలే దిట్టి నాదగుమైత్రినీని సార

ఆ. వించియైన నీవు ♦ విడువుము శోకంబు
ననుచు మధురవాక్కులను గపీంద్రుఁ
డూఱడింప రాముఁ ♦ డొయ్యన వస్త్రాంత
మునను బాష్పపూర్ణముఖముఁ బూన్కి. ౧౧౬ 265

ఆ. తుడుచుకొనియె రాఘవుఁడు; సంత సుగ్రీవు
పలుకుగముల ధైర్య ♦ పులనడుటను
గూర్చిఁ గాఁగిలించుకొని కపీశ్వరునితోఁ
బలికె నిట్లు మధురభంగి మీఱ. ౧౧౭ 266

1క. అనుపమమిత్రము డేమం, బును గోరెడునట్టివాఁడు ♦ పూని యదేమే

- మొనరింపవలయునో య, ట్లనురూపము యుక్తమునగు ♦ నక్కార్యంబుఁ.
- క. సరిగ నొనరించితివి; వా, సరచాలక! మిత్రవర్య! ♦ సనుఁ జక్కఁగ నీ
వరసి యిటు తేర్ప సమాజ, స్థిరధైర్యము నొందినాఁడ ♦ డీల్చిపై నెచటఁ. ౧౭౪
- ఆ. నిన్నుఁబోలు బంధుఁబెన్న విశేషించి, యీవివత్తునందు ♦ నిటు లభించు
టనఁగ దుర్లభంబెఁయగుఁజూచి; యింక నేమి, యన్న సీతయెందు ♦ నున్నదనుచు.
- క. దనుజుఁడు దురాత్ముఁ డతిభీతిని గల్గింజేయునట్టి ♦ దృపుఁడు వాఁడెం
దును నివసించునొ యదియుం, గనుఁగొ నెడుప్రయత్నమింకఁ ♦ గావింపఁదగుఁ.
- క. నే నే మొనరుపఁదగునో, దానిఁ విశ్వాసముంచి ♦ త్వరగాఁ జెపుమా
వానరనాథా! వినుమా, మానితమా డేత్రమందు ♦ మహి వృష్టితటిఁ.
- తే. సర్వము ఫలించునట్లుగ ♦ సకలకార్య
ములును నీకోర్కకనురూపములుగ మిగుల
సిద్ధి నొందును నాయందుఁ; ♦ జెప్పవయ్య
యిప్పుడభిమానమున నేనె ♦ యిట్లునీకు. ౨౦౪ 272
- క. 'పలికితిఁగద యోవానర', తిలకా! యిప్పుల్కు నీమఁదిని సత్యముగాఁ
దలఁపుము; నే నిదివఱకుం, బలికినదేలే దసత్యఁవాక్కుల నెపుడుఁ. ౨౦౪౬73
- ఆ. ఇంకముందుఁ జెప్పఁనెంచు; నే వాలిఁ
జంపువాఁడ సనుచు ♦ సత్యశపథ
మును నొనర్చువాఁడ ♦ ననియె; సంతటఁ గపి
వరుఁడు వానిమంత్రిఁవరులు గవులు. ౨౨౪ 274
- 2 చ. అనుపమరామవాక్యమును ♦ నందుచు దచ్చఁదంబుఁ జక్కఁగా
విని ముదమొంది రిట్లు వృథిఁవీపతి వానరనాథు లొంటి నె
వ్వునములు ప్రీతినొందఁ దగుఁమైత్రినిఁ గూడఁ పరస్పరంబు నొ
య్యన సుఖదుఃఖముల్ వగవుఁలాటఁగఁ బల్కుకొనంగ సంతటఁ. ౨౨ 275
- తే. ఎఱుకగల్గిన సుగ్రీవుఁ ♦ డిటు మహాను
భావుఁడై పూరుషేజ్యుఁడై ♦ పరఁగురాముఁ
డిట్లు పల్కఁగ విని తనఁహృదయమందుఁ
గార్య మొనఁగూడినట్లు తఁగం దలంచె. ౨౩ 276
- ఏడవ నర్గము సంపూర్ణము.

౮ - వ నర్గము.

— ఇతి సుగ్రీవుఁడు రామునితోఁ దనన్బలైంతమును జెప్పట. ఇతి—
చ. తననుది నిట్టులెంచుచు మునంబున లక్ష్మణుముందటఁ మహా

1 అన్యథం నోక్తపూర్వం సే నచ పక్ష్యే కదాచన-అనిమా. 2 రాఘవస్య పచ శ్శృత్యా
ప్రతిజ్ఞాతం విశేషతః-అనిమా.

- త్తుని రఘురాముఁ గాంచి మదిఁ ♦ దోరపుభక్తి చెలంగ నిట్లుగా
ననియె; నృపార్హృతౌర్యముఖఃహరిగుణోన్నతిఁ గాంచినట్టిని
వును జెలికాఁడనైతి విఁకఁ ♦ బోలఁ గృతార్థుఁడనైతి నోవ్రభూ!. ౧౫ 277
- క. సకలవిధంబుల నురకకుఁ, నాకుఁ బాత్రుఁడనైతి నిజము ♦ నాఁబోటికి నో
యకలంకమతీ! విను తా, వకమగు సాయమున దేవవరరాజ్యంబు. ౨౫
- క. పొందంగ నలవియెకదా, నందియమా! యింక నాకు ♦ స్వప్రభుతలభిం
పందగ; రఘువంశజనిం, బొందిన యొకతొరనికరఃముఖ్యుం డిచట. 3౫
- ఆ. అగ్నిసాక్షికముగ ♦ ననుఁగునఖండయి, మించెఁ గాన నేను ♦ మిత్రబంధు
తటికిఁ బూజ్యుఁడనయి ♦ తనరితి నే నీకుఁ, దగినసఖుఁడ ననుచుఁ♦దవ్వన్మమున.
- క. మెలమెల్లఁ దెలిసికొనం, గలవీవే నాదునుగుణఃకాండము నేనే
పలుకనమధుఁడగా నో, యిలాధిచా! తెలియనౌ నఁదే నీమదిలో. ౫ 281
- నీ. చెప్పినమాటను ♦ జెల్లించుకొను మహాత్ములగు నీయట్టివాఁరలకుఁ గల్గు
ప్రీతి యాత్మజ్ఞానఃవేత్తలకుం గల్గునట్టి ధైర్యమువలె ♦ సతిశయముగ
నిశ్చలాకృతిఁ బూని ♦ నిల్చుచు సాధువు లగువారు రజతంబు ♦ హాటకంబు
వస్త్రాభరణములు ♦ వరుస నొండొరులవి యవిభక్తము లనియెఁ♦యాత్మలందుఁ
తే. దలఁతు రేగాని యొండుగాఁ ♦ దలఁపకు నుము;
ధని దరిద్రుఁడు దురిఃఖ యత్యంతము నుఖ
దోషి నిర్దోషి యిందు మిఁత్రుం డదెట్టి
వాఁడె యైనను వాఁడెయూఁ ♦ బరమగతియు. ౮ 282
- చ. తనకు నమానుడౌనఖునిఁ ♦ దారు గనుంగొని రేసి సజ్జనుల్
ధనము నుఖంబునుం దనువుఁ ♦ దప్పక వానికిన్ త్యజింతు రం
చనియెను; బుద్ధిమంతుఁడయి ♦ యచ్చవుఁగాంతిని నింద్రతుల్యుఁడై
తనరు నుమిత్రపట్టి వివఁ ♦ దా రఘురాముఁడు వానరేశ్వరు. ౯౫ 283
- ఆ. ప్రియము పలుకు నక్కఱిం గని నీనన్న, పలుకు నత్యమనియె ♦ నెలమి సంతఁ
గపించుండు జనకఃకన్యభూషణములఁ, గనినయంతనుండి ♦ యినకులుండు. ౧౦
- క. బలమునఁ దగు లక్ష్మణుఁడును, నిలువంబడియుంటఁ గాంచి ♦ నిర్మలతరుశా
ఖలకై నాలుగుప్రక్కల, వెలయించెన్ నీవ్యయదృష్టి ♦ వింతగ సంత. ౧౧
- ¹చ. హరిపతిచెంత సాధుకునుఃసాధ్యము పల్లవసాంద్రము మనో
హరదళసంచయాలమును ♦ నై భ్రమరావళిశోభితంబునై
పరఁగు మహిజముం గనియె ♦ భవ్యముగాఁ దగు దానియందు నుం
దరకునుమాధ్యశాఖ నొకఁదానిని వే గ్రహించి దానిపై. ౧౨౫ 286

1 ఆస్తీశ్రీతి పురానవప్రదానకథనేన ఆశుంపదన్య గ్వౌతంత ఇత్యన్యవ్యాతే-ఆని
వ్యాఖ్య.

తే. తాను రాముఁడుఁ గూర్చుండఁ దగినయట్లు
వారు కూర్చుండుటం గని ♦ వాయునుతుఁడు
వినయమున లక్ష్మణుం డందునను వసంప
మిని మఱొక్కమహీశశాఙ్ఖను గ్రహించి. ౧౮

287

క. ఘనమతిఁ గూర్చుండఁ జేసెను; గునుమఫలాన్వితాద్రిఁశిఖరమ్మున నం
దును సుఖముగఁ గూర్చుండిన, వననిధిగంభీరు రామభద్రుఁ బ్రసన్నుఁ. ౧౯

క. కని సుగ్రీవుఁడు మధురంబును మృదువును నైన వాక్యమున సంతోషం
బునఁ బల్కులు తొట్రిల నిట్లనియెన్ వంచించి నన్ను ♦ నన్నయు బలిమిఁ.

ఆ. దార నపహరింప ♦ భూరిదుఃఖింబును, గనుచు భయముచేత ♦ మనసు గలఁగఁ
బర్వతమున నిందుఁ ♦ బడి చరియించుచు, నున్నవాడ రామ! యొప్పు దప్పి.

క. నను మోసపుచ్చి నైరంబును నాతోఁ గొనుచు వాలిపాలుచుట భీతిం
గొని యుద్ధాగ్రింతంబగునా, మనమునదోచకయెయిట్లుఁ మాన్పడియుందున్.

క. లోకంబుల కభయంబును, నోకాకుత్సా! యొసంగుచున్నాడపు నీ
వీకరణి వాలిభయమున, నీకూటమునందు నున్న ♦ యూదీను ననున్. ౧౯౫

క. కరుణించి యనాథునిఁ దత్పరతం గాపాడవలయు ♦ ధర్మ విది సఖం
బరికించి కాచు టన నిర్భర తేజము గల్గి ధర్మవత్సలుఁ డగుచున్. ౧౯౫ 293

ఆ. ధర్మవేత్త యగుచుఁ ♦ దగురాముఁ డమృత, లాలకించి మరల ♦ నడుగ నేల
యప్పుడాడినట్టి ♦ యప్పుల్కుచాలదే? యనుచు సుస్థితమున ♦ ననియె నిట్లు.

క. వినుమా! యుపకారంబును, నొనరుచుటయె ఫలము మైత్రిఁకొగి నపకారం
బును జేయుట యరిలక్షణ, మనఘా! యటుకాన నిన్ను ♦ ననుజని సుగుణున్.

సీ. బాధించి నీభార్యఁ ♦ బలిమి మీఱ హరించినట్టి వాలిని నిప్పు ♦ డని వధింతు;
భయద తేజంబున ♦ బహుజవంబునఁ గూడి *శరవణంబునఁ బుట్టి ♦ న్వర్ణ భూషి
తములయి కంకపత్రప్రతిచ్ఛన్నంబు లయి యింద్రవజ్రంబు ♦ ననుకరించు
నవియయి సర్వమ్ము ♦ లందమ్ముగాఁ దగఁ గఠినతరంబులై ♦ క్రాలి రోష

ఆ. యుక్తసర్పములన ♦ నొప్పుచున్ననా
సాయకంబు లివిగో; ♦ న్యాయమెడలి
యన్న పేరనున్న ♦ యరిఁ గృతకీర్తిఘ
వాలి నింక జంపువాడఁ జమ్ము. ౨౩

296

చ. వినుమిఁక వాలి నావిశిఖఁబృందహతుండయి భిన్నపర్వతం
బన ధరఁగూలఁగాఁ గలఁడు ♦ హర్షము మీఱఁగఁ జూతుగాక; నా
విని కపినాయకుండు రఘువీరుని హర్షమునొంది మేలుమే
లని కొనియాడి రామ యిటులూర్తిని బొందితి శోకబాధచేన్. ౨౪

297

- క. అరయుగ శోకార్థలకుం, బరగతివన నీవెకావె ♦ పరమాపుండ్రన్
పరంగుట నే నివ్వీధి నీ, పరిసరమున మొట్టవెట్టువాడం జువ్వి! ౨౬ 298
- క. కరమునఁ గరమిడి వై శాస్త్రినరుసాక్షిగ సఖ్యమీవు ♦ నాతో జేయం
గరుణించితి వల్లాటణ్, నరయంగా నతిశయిండువె ♦ యనువులకంటె. ౨౬౫
- తే. సత్యసాక్షిగ వచియింతు ♦ త్కౌపతీంద్ర!
సఖుడ వగుటను జెప్పెద ♦ సతత మంత
రంగమును దుఃఖ మధికతరంబు గాఁగఁ
గాల్పుచున్నది యింకేమిగలదు పలుక. ౨౮ 800
- మ. అని యీమాత్రము పల్కి బాష్పజలరుధ్రాక్షుండునై కంటినీ
టను డగ్గుతికనొంది యుక్తముగ మాటల్ రామిచే గట్టిగాఁ
దనదుఃఖమ్మును బల్కనేరక నితాంతస్ఫారదుఃఖాంబుధి
మునిఁగెన్; జయ్యన నాతఁ డక్షీనలిలంబున్ ధైర్యవేగంబునన్. ౨౯౫ 301
- తే. ఆపగాపూరమట్టు లొమ్మన వెలునడు
దాని రామునిసన్నిధిఁ ♦ దాఁ గపింద్రుఁ
డడఁచుకొనె; నిట్లు తేజస్వియైనయాతఁ
డట్లు కన్నీటి నాపి శుభాక్షియుగము. 3౦౫ 302
- తే. తుడుచుకొనుచు నిట్టూర్పులతోడ రాముఁ
గాంచి యిట్లని పల్కె నికామబలము
పరంగు నవ్వాలియువరాజఃపదమునుండి
నన్నుఁ దొలఁగించి తిట్టి క్రొన్ననఁ దటిమెను. 3౧ 303
- క. అంతటఁ బోవక మఱి నాకాంతను బ్రాణాధికను దగ్గఁ హరియించెన్
బంతంబున నాదునుహృత్సంతానము జెఱునుబెట్టె ♦ సాహసమలరన్. 33
- క. కనికరము లేక దుర్బుద్ధిని నన్నుం జంపఁదలఁచి ♦ తెగువ బ్రయత్నా
ళిని జేసినాఁడు వాడంపిన వాసరతతిని జమునిపీటికనిపితిన్. 3౪ 305
- క. నిను వాలి పంపెనను శంకనె నిన్నుం జూచినపుడు ♦ కడు భీతిలి చెం
తను జేరను నే రానైతిని భయకారణములే మదిం దోఁచినచోన్. 3౫ 306
- క. జనులెల్లను భయపడుదురు, హనుమంతుం డీతఁడాదియైనకపులె నా
కును సాయపడెడువా రింక నెవ్వరును లేరు వెదకికనిన వసుధలోన్. 3౫౫
- ఉ. వీరల సాయముం గొనియె ♦ వీరవరా! యెటువంటికష్టముల్
చేరిననైన దేహమున ♦ జీవములన్ నిలుపంగఁజాలితిన్
భూరిబలాఘ్య లీఘనకపుల్ సతతంబును నెయ్యముంచి నన్
గారవ మొప్పు గాచుచుఁ దగ్గన్ ననుఁ గూడి చరించువా రొగిన్! 3౬౫

నీ. ఎచటికి నేఁజోవఁనెంచిన వీరును గూడవత్తురు నేనుఁ ♦ గూరుచున్న
స్థలమున నుందురు ♦ త్కౌపాలచంద్రమా! బహుభాషణముల నీఁపరిసరమునఁ
బలుకంగ నేల క్లృప్తంబుగఁ జెప్పెన విశ్రుతమైనట్టి ♦ విక్రమమున
వఱి నాకన్నయా ♦ వాలి నాశిశ్రువా, నతఁడు నశించినఁయవల నాదు
తే. శోకమెల్లను వే నశించును; సుఖంబు
జీవితంబును నతఁడు నశింపఁగలుగ
వలయు నేకాని వేటొకఁభంగిఁ గలుగ
విదియె సంతోషకథన మోయినకులేశ !. ౩౯

309

క. శోకార్తుండం గావున, నీకడనేఁ జెప్పుకొంటి ♦ నేటి కనిన దుః
ఖాకులుండైనను సుఖముం, జేకూరినవాఁడయైనఁ ♦ జెలికాఁడె తగఁ. ౩౯౫
తే మిత్తునకు దిక్కు; నా విని ♦ మిహిరవంశ
రత్న మాతనితోఁ బల్కెఁ ♦ ¹ గ్రతుభుగీశ్వ
రాత్మజుం డగువాలి నీ ♦ కన్నగాదె
యతనికిని నీకు వైరమె ♦ ట్లమరెనొక్క. ౪౦౫

311

క. వినఁగోరెద వా స్తవవా, ర్తను; వైరంబునకు ముందుఁ ♦ దగు కారణముల్
విని పగ బలీయమా! యిం, ² కను బగ కారణమె హెచ్చుఁగాఁ గనఁబడునా!.

చ. అని మది నెంచి యందలిబలబలముల్ పఱికించి తప్పనీ
వొనరిచినట్టి నల్పచుయి ♦ యొప్పని వైరమె పెద్దదైన నా
తని వధియింతుఁ; గారణమె ♦ దారుణమై పగస్పృహమైన నా
తనికిని నీకు సఖ్యమును ♦ దప్పక కూర్చి సుఖంబుగల్గున
ట్లనరుతు నీకు నిశ్చయమె ♦ యోడకచెప్పుము దీర్ఘఁ గోరిక. ౪౧ 313

³ నీ అవమాన మిట్లు నీకాతఁడు నమకూర్చె నని విన్నయంత నాకధికకోప
మట్టై వర్షాకాలఁచుందు జలప్రవాహంబుతీరున హృదయంబునెల్లఁ
జలియింపఁజేయుచు ♦ సంచరించెడి నేను ధనువెక్కుపెట్టినంతన యతండు
మరణించు నవల శోకరతిని బొందక యుండఁగాఁ దగునట్లు ♦ టుండఁగలవె
యటులైన నుగ్రీవ! ♦ యంతటివిశ్వాసమును బూని చెప్పు మట్లనవచింతు

1 క్రతుభుగీశ్వరాత్మజుండు=ఇంద్రపుత్రుఁడు. 2 సుఖంహి కారణం శ్రుత్వా వైరస్య
తవ వానర, ఆనంతర్యం విధాస్యామి సంప్రధార్య బలాబలమ్ అనిమూలము. స్వల్పసంఖ్యే ప్రబల
వైరం లేన కృతించే త్త మద్యైవ హత్వా రెవ సుఖం విధాస్యామి. అనల్పసంఖ్యే స్వల్పవైరంచే
త్సమాధానముభేన సుఖం విధాస్యామితి భావః-అనివ్యాఖ్య. ఈభావము శ్లోకార్థమునందు ముఖ్య
ముగాన నీపద్యపాదము ప్రాసవిధము వ్రాసి వివరింపబడినదని తెలియఁదగు. 3 సాధ్యైకద్వయమున
కీసీసపద్యము వ్రాయఁబడినది. మూలార్థము విస్తరించి వ్రాయఁబడక యున్నగున్నట్లే వ్రాయఁబడిన
దని యెఱుంగఁదగు.

తే.నందువోయేమొ నేను ఘోఃరాంబకంబు

వదలుటయు నీదుశత్రు వఃవనిఁ బడుటయు

నేక కాలికములె యని యెంచవయ్య

యని మహాత్ముఁడు రాముఁ డిట్లాడుటయును. ౪౪౫

314

¹చ. తరణినుతుండు మంత్రులును ధద్దయు హర్షమునొంది రంత భా

స్కరజని మోమునందున నికామముదంబలరార వాలితో

జరగిన వైరముం దెలుస ధద్దయు సావితమునందుఁ దలంచి రామభూ

వరుఁ గని యిట్లుపల్కె నొకభంగిని దాఁపక చెప్ప నిచ్చితో. ౪౬

315

ఎనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౯ - వ సర్గము.

— ఖఖ వాలి తనకుఁ జేసినయచారము రామునితో సుగ్రీవుఁడు చెప్పట. ఖఖ—

చ. అరిజనకాలరుద్రుఁడగునట్టి మదగ్రజ వాలినెంతో యా

దరమునఁ జూచుచుండె మును ధద్దయు నేనును నట్లె జ్యేష్ఠసో

దరుఁడని పెద్దచేయుచునె ధద్దయు గారవముంచియుంటి; న

త్తుణమునన్ మృతంగనియెఁ ధద్దయు సంతట మంత్రు లందఱున్. ౧౫

తే. జ్యేష్ఠుఁడని వాలిఁ బట్టాభిషిక్తుఁడేసి

రీకవీశతకుఁ; వాలి యెంతో నీతిఁ

దండ్రితాతలనుండి యెంతయు నెసంగు

క్షీరరాజ్యముఁ బాలించె నీతుఁ డగుచు. ౨౫

317

క. ఘనరాజ్యం బతఁడేల న,తనికేనును నేవకుని విధంబున నెపుడున్

గనఁబడుచుంటిని; దుందుభి, యనువానికి జ్యేష్ఠపుత్రుఁడై పోరుండై. 3౫

క. తనరుచు మాయావి యనన్, దనుజుం షాకఁడుండె నట్టిదానవుతోడన్

²జనియించె స్త్రీనిమిత్తం, బున వైరము వాలికిం బ్రభూతం బగుచున్. ౪

క. జగమెఱిగిన వృత్తాంతం, బగునిది; మాయావి యాతఁ డాగ్రహమును ని

ల్పగలేక యందఱును ని,ద్రుఁ గాంచుతటి సగమురేయితటి వచ్చి తగన్.

సీ. అలరు కిష్కింధామహాద్వారమును జేరి సంరంభ మొప్పార ధద్దయునకు

వాలిని బిల్పుఁడు ధద్దయుగర్జునముల నొనరించె; నిదురించుచున్నవాలి

1 సార్థశ్రీకమంగు “ప్రహర్ష మతులం లేభే, ప్రహృష్టనదనః” అని యుండుటంబట్టి యాయర్థమే “తద్దయు హర్షము, మోమునందున నికామముదంబు” అని వ్రాయఁబడినది. 2 తేన తస్య మహదైవం స్త్రీకృతం విశ్రుతం పురా-అనిమూలము. విశ్రుతం పురా అనునర్థమే “జగమెఱిగినవృత్తాంతంబగు” నని తెనిగింపఁబడియె.

వాని భయంకరఃసావనము విని యోర్వ కపుడె వేగమ్మున ♦ సతనిమీఁది
 1కరిగె; స్త్రీలును నేను ♦ సతివినయంబున నెంతవారించిన ♦ నింతనిలువ

ఆ. కాగ్రహమున వాని ♦ సనురపీరునిఁ జంప
 బయలువెడలి యతులఁబలము మెఱయ
 నడ్డగించుచుమ్ము ♦ నవతలికిం ద్రోసి
 యనికి నేగె; నెయ్యఁమునను నేను. ౭౪

821

చ. అరి వధియింప నొంటిఁ జనుఁనాతనివెంబడిఁ బోవ; నంత నా
 శరుఁ డొగి వాలి దూరమునఁ ♦ జయ్యన వచ్చెడునన్నుఁ గాంచి యా
 తురుండయి భీతిఁబాతె వడిఁతో భయమంది, యతండు పాఱి మే
 మిరువుర మంతకంటె వడి ♦ నేగితి మాతనివెంబడించుచున్. ౯౪

822

క. వనజారి తోఁచుచుండెను, గనుకన్ మార్గంబు చక్కఁగఁ గనఁబడియెన్;
 దనుజుం డిలఁదృఢపీఠితం, బునుదుర్గమునగు వివరఁమును భీకరమున్. ౧౦౪

చ. కనుఁగొని దానిఁ దూతెను దఁగం జని వాకిట మేముఁజేర, న
 ద్దనుజుఁడు దానిలోఁ జనుటఁ ♦ దప్పక చూచినవాలి రోషమూ
 ర్తిని గొని యింద్రియంబు లొకఁరీతిఁ జలింపఁగ నన్నుఁగాంచి యి
 ట్లనియెఁ బ్రియానుజా! బిలముఁనందుఁ జొరంబడి నేను శత్రువున్. ౧౨

824

తే. శీఘ్రముగ నే వధించి వచ్చెనను నంత
 దనుక సుసమాహితుండవై ♦ కనుచు నిందు
 ద్వారమున నుండుమా! యసి ♦ వలుక నేను
 నప్పరంతపుఁగూడియే ♦ యరుగఁదలఁచి. ౧౩

825

క. బ్రతిమాలుకొంటి నై నను, సతఁడందుల కిష్టపడక ♦ యాత్మాంఘ్రిలపై
 జతనమున నొట్టానిడి యు, ధతిఁ దూతె నుహాబిలంబు ♦ దనుజుం జంపన్. ౧౪

ఆ. అమృహాబింబు ♦ నాశఁడు చొచ్చిన, యవల నొక్కవర్ష ♦ మట్లై నిండె;
 సంతదనుక నేను ♦ నాబిలద్వారమం, దోర్పియుంటి నెట్లా ♦ యుద్యమమున.

సీ. వర్ష మెల్లను నాకు ♦ వాలి కన్నడమిని స్నేహంబునం దగఁ ♦ జిత్తమందు [దు
 సంభ్రమం బుదయింపఁసా గె; నన్నయుఁగానఁబడఁడయ్యెఁగాననాఁసావృంతమం
 సతఁడుమృత్యువునొందెఁననుశంక యుదయించెనాబిలంబుననుండిఁయంతఁజాల
 కాలంబునకు ఘేనఁకిలితిమై యెఱ్ఱనిర క్తము వెల్వడి ♦ రామచంద్ర!

ఆ. దానిఁజూచి వగలఁ ♦ దత్తజిల్లి తి నేను;
 2ననురు లఱచుచున్న యట్టి ధ్వనియు

1 వాక్యమున సత స్త్రీనిభి ర్మయాచ ప్రణతాత్మ నా-అనిమూలము. 2 నగ్గతా మనురాజాం
 చ ధ్వని శ్రీ శ్రీ మగతః, నిర స్తస్య చ సంగ్రామే శ్రోతతో నిస్వకో గురోః-అనిమూలము.

ననిఁ బరాజయంబునంది నాయన్నయు

నఱచుధన్వనియు వినఁగఁనయ్యె నంత. ౧౮

328

క. అరయుము మిత్రము! నేనీ, మరణాంకంబులను జూచి ధూయన్న యనిఁ
మరణించె నంచుఁ దలంచుచు, ధరణీధ్ర సమానశిలను ధద్ధావరంబున్. ౧౮౫
ఉ. గట్టిగ మూసి దుఃఖమును ధాంచుచు నార్తినిగుంది యన్న క
ప్పట్టునఁ దర్పణంబిడి జఘంబున నింటికి వచ్చినాడ నే
నెట్టులు దాచినన్ నచివుల్లెను యత్నముమీఱ వాలియున్
గిట్టినవార్తలం దెలిసి ధేరమునొంది యనంతరంబునన్. ౨౦

330

¹ తే. మంత్రులెల్లను గూడి సఘ్నులని నన్నుఁ

బట్టభద్రుని జేసి రఘ్వలను న్యాయ

ముననె రాజ్యంబు నేలుచుండ నట వాలి

శత్రువగు ననుగోత్రముఁ ధ జంపి పూన్కి. ౨౧౫

331

క చనుదెంచెను గిష్కింధకుఁ, గనుఁగొనె ననుఁ బట్టభద్రుఁగా వాలియు దా
ననె కుపితుండై మిగులం, గనులెఱుంగఁబాట మంత్రీగణమును నన్నున్. ౨౨
ఆ. గట్టివై చి నన్నుఁ ధ గాంచి రోషంబునఁ, బరుషవాక్యములనుబల్కె; నేనుఁ
² బ్రకృతిబలము గలిగి వలలుటఁ బాపిష్ఠు, నతని నిగ్రహింపఁననువునడియు.

క అన్నయను శౌరవంబున, నన్నున్ బాధించినను మఘం బాతనినిఁ
గ్రన్నునఁ ద్రోపాడఁగలే, కున్నందున నూరకుంటి ధ నోశ్రీరామా!. ౨౩౫ 331

చ అరి వధియించి వాలియు మహాత్ముడు పట్టణమొందు వేళ నే
నరిగ నమస్కరించితిని ధ న్యాయముచొప్పున శౌరవించుచున్
గరము ప్రసన్నబుద్ధి ననుఁధాంచి యతండును నాశిషంబులం
బారి నొనరింపఁడయ్యె; మదిఁ ధ బొంగుచునే మరలన్ బ్రయంబునన్. ౨౪

తే అతనియడుగులపైఁ గిరీటాన్వితముగ

శిరము సోక నమస్కరించితిని నై న

వాలి నాపై నఁ గోపంబు ధ వదలి సుప్ర

సన్నమతి గాడు శ్రీరఘుత్కృతపీండ్ర!. ౨౬

336

తొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౦ - వ సర్గము.

అథ సుగ్రీవుడు వేడుకొన్నను వాలి యతని నిగ్రహించుట. అథ-

సీ. అంత వాలియుఁ గ్రోధఁచుటై పైకొన సత్వరముగ వచ్చుటఁ గాంచిఁరామ! నే న
తని ముదితునిఁ జేయఁదలంచి యిట్లంటిని బ్రార్థనాపూర్వకభణితు లలర

1 సప్తమై రభిషేచితః-అనిమా. 2 నిగ్రహేపి సమర్థస్య తం పాపంప్రతి రాఘవ-అనిమా.
ప్రకృతిబలసంపన్నత్వా నితిభావః-అనివ్యాఖ్య.

నాయదృష్టమున దాసవు వైరి వధియించి డేమంటుగాఁగ వచ్చితివి నీ వ
నాథుల మోదమంఠం జేయవాడవు నే ననాథుండనే కాన నాకు

తే. నొక్కడవె నీవు తలఁపఁగ ధిక్కుగాదె
శతశలాకలు దగఁ బూర్ణఁచంద్రుఁ డుదయ
మందిసట్లు వెలుంగుచు నమలమగు సి
తాతపత్రము నిద్దాని నన్న నీకు. ౨౪

387

క. నేనెత్తి పట్టుకొనియెడ; మానుగ వింజామరలఁ బ్రతుడ మొప్పుఁగ నీ
కేనే వీచెడఁ గొనుమా! త్కానాథ! బిలంబునంతిఁకంటున నేను. 3 388

క. కనిపెట్టి యుంటి వత్సర, మనంతరము రక్షపూర ధిక్కుదానన్ వ
చ్చెను నీవు గానఁబడమిన్, గొనకొని యాత్తుండనగుచుఁ గుందితినార్యా!

క. మనసు వగం గంపింపం, గ నింద్రియములెల్ల వ్యధను ధిక్కుఁగ నట నీ
కును గన్పడినవిధంబున, ఘనగిరిశిఖరమున బిలముఁ గప్పితి నంతన్. ౫

క. స్థలమున నటనుండక వే, తలంగి వచ్చి పురిఁ జొచ్చి ధిక్కుఁగమునన్
గలఁగుచునుండఁగ మంత్రులు, కలఁగెడుననుజాదిపారకలితులు నగుచున్.

క. ధరణీరాజ్యము చెడు ని, ట్లురుదుఃఖమునన్ మునుంగ ధిక్కుఁగ నొప్పునె! విడువన్
ధరణి నని యెంచుచుం జేసిరి నాకభిషేక మేనుఁ జేకొంటిఁ బ్రభూ! ౬

ఆ. కోరలేదు నేనుఁ గుందుచునే యుంటిఁ
దప్పెయైన నిద్రి తమి డ్దమింప
వలయుఁ బూజ్యుడవును బ్రభువపు నీవె నే
మున్నువలెనె భక్తి నిన్నుఁ గొలుతు. ౭

343

క. యువరాజ నగుదు; నిన్నున్, సవినయముగఁ గొలుతు నీ యసన్నిధి నేనే
యవనిం బాలించితి; నీ, ¹యవనియు నిల్లడఁగ నున్నదని యెంచి మదిన్.

ఆ. సచివపారనగరసహితమా రాజ్యంబు, దీని నింతదనుక నే నకంట
కముగఁ గాచినాడఁ గన్పెట్ట నీయది, యప్పగించువాడనధికభక్తి. ౮

క. అరిసూదన! సౌమ్యా! యో, ధరణీశ్వర! నాపయిం గ్రుధంబూనకు నా
శిరము స్పృశింపంగ నమ, స్కరణము గావించి కరయఁగము మోడ్చి యిడే.

క. నినుఁ బ్రార్థించెద; మంత్రులు, ²ననుఁ బౌరులఁ గూడి యీజనపద మనాథం
బనుమాటను దొలఁగింపఁగఁ, గొనకొని బలవంతముగ నె కూర్చిరి నృపుగన్.

చ అనియిటు స్నేహభావమున నన్ననుఁ గూర్చి నయంబు మీఱ నే
మనవి యొనరిచినం గినుకఁమై సతఁడెంతయు నన్నదల్చి “నీ”

1 న్యాసభూత మిదం రాజ్యమే-అనిమూలము. 2 హన్యదేశజగితయా-అనిమూలము. దేశస్య
రాజసూన్యత్వానినీషయేత్విధః-అనివాక్యభ్యు.

యని వచియించి చెప్పుదగినట్టి విధంబున మాటలాడి పా

రనికరమున్ స్వనమ్మతుల ♦ రాఘవ! మంత్రులఁ గూర్చి యంతటన్. ౧౨

క. విను రామ! సుహృత్సభ్యం, బున నన్నుం గూర్చి మంత్రిపురజనబృందం
బున క్లిట్టని చెప్పెను; న, ద్దమజుఁడు మాయావి క్రూరభర్తముఁగొనుచున్.

సీ. ఒకనాటిరాత్రిని ♦ యుద్ధంబునకు నన్ను బిలిచినవార్తయు ♦ దెలిసినదియె
కాదె! మీకెల్ల నక్కటకు రాక్షసుఁ డెట్లు నను బిల్వఁ బురిమండిచనితేను
సంతట దారుణుండైన నాతమ్ముండు వీఁడును జనుడెంచె ♦ వెంటనంటి

బలమున మించునా పలలాశనుఁడు రాత్రి నేను మఱొక్కఁడుఁతానుఁ బిల్వ

తే. వచ్చుటం జూచి పాతెను ♦ భయము మిగుల

మేము నవ్వానివేంటనె ♦ మిగులు పూన్కి,

బరుగువాటిని మాత్రం డిఫ్యూజింగ్ జూచి

పెనుబిలమ్మును బూన్కిఁ జొచ్చెను జవమున. ౧౬

350

చ. దనుజుఁడు ఘోరమై చొరగ ♦ దారుణమైన బిలంబుఁ జొచ్చుటం

గనుఁగొని నేనుఁ గ్రూరమతిఁగాఁగఁ గనంబడు వీని దమ్మునిం

గని యిటులంటి; నీయసురఃకాంతునిఁ జంపక యిందునుండి ప

తనమున కేగఁజాల విను ♦ దాసవునిం బొలియించి నేనును॥.

351

క. చనుదెంచునంతవఱ కో, యనుజా! సుషిరంపుద్వారమందీవును గా

చి నిలువుమా! యని చెప్పితి, ననుజుం డాద్వారీనుయం దెచ్చరికక. ౧౮.

ఆ.కాచియుండుననుచుఁ ♦ గడునెంచియే నేను

జొరంగరాని బిలము ♦ జొచ్చి ననుజు

నరయుచుండ నంత ♦ నబ్బమొక్కఁడు చనె

నట భయంకరుడగు ♦ సతనిఁ గంటి. ౧౯౫

५५३

క. శ్రమమేమియు లేకయె యు, ద్రమునం దద్యంధుజనులఁ ♦ దగఁ జంపితి; రం

(ధ)మున నట నాడునున్నతి, శమియింపఁగరామి నతఁడు • శబ్దించె వెతఁక.

ఆ వానినోటినుండి ♦ భయపర క్షప్రవాహమ్ము వెడలె దాన ♦ నాబిలంబు
నిండియుండె నందు ♦ నిష్ప్రసాధ్యము గాక, యుండె నేను నంతి ♦ మధ్యమమున.

క. పౌరుషవంతుని దుందుభి, గారాబుకుమారు నతనిఁ ♦ గాలునిగేహ

ద్వారమున కనిపి నుషిర, ద్వారము వెలువడఁగ నెంచ • ద్వారముఖమునక.

క. శిలయొకటి యడ్డమై యి,ప్పుల నుండుట ద్వారభాగము గనబడమి రా

నలవియో గామిన్ నేనుం, *బిలిచితి సుగ్రీవ! యనుచుఁ బేర్కొని యితనిక.

తే. ఎన్నిమాటులు పిలిచిన • నేమి మాటు

పలుకె లేకుండఁ గాన నే నలవి గాని

* విక్రొశమానస్య తు మే శుక్రీవేతి పునఃపునః- అనిమూలము.

వగలఁ బొగులుచు బలిమిమైఁ ♦ బాదనిహతిఁ

బెక్కుసారుల కాశిలఁయుక్కు నణఁచి. ౨౩౪

358

క. పగులఁగొట్టితి నంతటి, బిగువగునాశిలను ద్రోసి ♦ వెలుపలిదేశం

బుఁ గని యథాపూర్వంబుగ, మగుడి యిటం జేరినాఁడ ♦ మత్సుకృతమునఁ.

క. క్రూరుండగు సుగ్రీవుం, డీరాజ్యముఁ గోరి యన్నయే యనుమైత్రిఁ

గోరక బిలమున నుండియె, నే రాకుండవలె నంచు ♦ నేర్పున బిలముఁ. ౨౩౫

¹చ. ఘనశిలఁ గప్పివచ్చెనని ♦ కాలులు పల్కి తదంతరంబునఁ

నను నినుమంతయేనియు మనంబున సంశయమూన కప్పుడే

తనపురి నుండఁగూడదని ♦ తప్పు కనుంగొన కొక్కగుడ్డతోఁ

జనుమని పాఱఁదోలె; గుణసాంద్ర! రఘూత్తమ! యెమిచెప్పుదుఁ. ౨౩౬

ఉ. అంతట నూరకుండక భయోర్దుని నన్నును లెస్స తన్ని నా

కాంతనుగూడఁ గైకొనియెఁ ♦ గావున నాతని భీతినొందియే

యంతట నీధరాస్థలిని ♦ నర్ణవకాననరాజినెల్ల న

త్యంతజవంబునం దిరిగి ♦ యంగనపోవుట కాత్మఁ గుందుచుఁ. ౨౩౭

362

ఆ. కారణాంతరమున ♦ త్యాధరమియ్యది, వాలి కెక్కరామి ♦ భయము మాని

యిందునున్నవాఁడ ♦ వృత్తాంత మీవైర, కారణంబు రామ! ♦ భారితరము.

క. ఐనను సర్వముఁ జెప్పితి, నేనే యపరాధతేజఃమేఁ జేయకయే

మానని యీవ్యధ నొందితిఁ, ²గానంగాఁ దగును నీకుఁ ♦ గరుణామూర్తి!

సీ. సర్వలోకములకు ♦ శాశ్వతాభయము నొసంగువాఁడవు శూరఃసత్తముఁడవు

వాలిభయంబున ♦ వగనొందునాకు నాతని నిగ్రహించి వే ♦ యనుపమకృప

నభయదానము చేయఁనగునని ప్రార్థింప ధర్మజ్ఞుఁడును శూరఃతల్లజుండు

నగురాముఁ డమ్మాట ♦ లాలకించి మొగంబునందు సుస్థితమొప్పునక్కవివరుఁ

ఆ. గనుచు ధర్మయుక్త ♦ మనుషమమునగు వా

క్యంబు పల్కె నిట్లు; ♦ లర్కనిభము

లై యమోఘములయి ♦ యతితీక్ష్ణములగు నీ

మచ్చిలీఱుఖములు ♦ మహితగతులు. 3౧౪

365

క. అతిశయజవమునఁ బరుగిడి, యతిదుర్వృత్తుండగు నీదుఁసగ్రజుఁడై ను

గ్రతమీఱం బడఁగల; ప్రసన్నుఁడును బాపమతి దుష్టతం దగునతఁడుఁ.

క. అనుజుండ వగునీభార్యను, గొనిన మహాద్రోహి వాలి ♦ క్రూరుండు నాకం

టను బడకుండినవఱకే, ³తనపెద్దలపేరు చెఱువఁగరగు నతఁడుండుఁ. 33

1 నిర్వాసయామాస తిరా వానీ విగతిసాధ్యుడఁ-అనిమూలము. ఇట సాధ్యుడనై ధీమనసు సంక
యార్థము చెప్పినయిదును. 2 వ్యసనం పితృ రాఘవ - అనిమూలము. 3 వానీ చారిత్రధూషకః-
అనిమూలము.

సీ. ఆత్మదుఃఖముఁ బట్టి యనుమానమును జేయ ఘనశోకసాగరంబునను నీవు
మునిఁగినాఁడవటంచుఁ గనుఁగొనుచున్నాఁడఁ దరియింపఁజేసెదఁ దవ్వరగనిన్నుఁ
బుష్కలాభీష్టంబుఁ బొందుదు వీ వింక నని రాఘవుండు కృపాయతమతి
తనకు హితంబుగాఁ దగ వదియించినపల్కులు విని కీకృపతి మహాము

ఆ. దంబునొంది రానుధరణీశచంద్రుఁ డా
డినయమోఘవాక్యమునకు నలరి
యతని నన్నుతించె నాత్మకార్యము కొన
సాగు నన్నవాంఛ స్యాంత మలర. 368

368

పదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౧ - వ సర్గము.

శుక్రీవుండు వాల్మీరాక్రమమును రామున కెఱింగించుట.

క. జనపతి హర్షము పొగుచు,మును నృద్ధిం జేయువాక్యమును బల్కుఁగ న
వ్యవచరపతి విని కైమో,ఘృన రామునిఁ బూజచేసి పొగడందొడఁగెన్. ౧

మ. ప్రళయార్కప్రతిమానతేజ మలరన్ భాసిల్లుచు నీవు ప్ర
జ్వలితంబుల్ పరచుర్నభేదనపటుత్వంబుల్ సుతీష్ణాగ్రముల్
పలురూపంబులు నైన బాణములఁ గోసం బూను దేనిన్ జగం
బులనెల్లన్ దహియింతు సంశయము నాబుద్ధిం దొలంగెన్ విభూ!. ౨ 370

తే. వాలిబలశౌర్యవీర్యంబులొలి నైర్య
మును యథారీతి నే జెప్ప మునుకొని విని
యవలఁ జేయఁగఁ దగినకార్యమును జేయు
బ్రహ్మమను ముహూర్తమున వాలిలేచి. 3

371

సీ. సప్తాశ్వఁ డుదయించుసమయంబునకుముందె సంధ్యనుపాసించసాంద్రభక్తిఁ
బల్చిమాంబుధినుండి ప్రాశ్నముద్రమునకు యాచ్యువారిధినుండియల్లెయుత్త
రాధికి నిట్లు కాసంతయు శ్రమమొంద కరుగుచునుండు వీర్యమునఁ బాలించి
సవ్వతాగ్రములెక్కి పరమపర్యతశిఖరాళి గండుకములయట్లు జనము

ఆ. తగఁగ నెగురవేసి తనహస్తమున వానిఁ
బట్టుకొనును; దనదుబలము నెఱవ
వనములందు సారసంతంబులౌ వివి
ధద్రుమముల విఱుచుఁ దనకరముల ౬

372

చ. అతిశయవీర్యమొప్ప మహిమాకృతిఁ దాలించియుండు నొక్కచో
దిలిజుడు దుందుభిప్రకటద్వర్తనమాఖ్యుండు వెండికొండతో

బ్రతియగుకాయ మొప్పెనఁగుఁవాఁడు నహస్రగజోగ్రపారుషం
బు తనరవెల్లు; నిట్లతఁడు † భూరిశరీరము గల్గి యుగ్రుడై. ౭

378

ఆ. కునుతి యతఁడు పారుఁషమున గర్వించుచు
వరము లందియుంటఁవలన నొడలు
మఱచి యొక్కనాఁడు † నెఱి సరిత్పతికడ
కరిగె నాక్రమింప † సతనిఁ బూన్కి. ౮

374

క. అగుదుగఁ దరంగములతో, గురుతరరత్నములతోడఁ † గొమరారెడు సా
గరపతి! నాకుఁ వే నం,గరమొనఁగుమ యనుచు నడిగెఁగర్వముపొంగెఁ.

క. జననర! ధర్మాశ్శుండును, ఘనబలుఁడౌ సాగరుండు † కడునడి మీఱఁ
మనుజాకృతి లేచుచు దను, జునిఁ గాలవశంగతాత్మఁ † జూచి యిటులనెఁ.

చ. కలహవిశారదుండవయి † క్రాలెడునీకును యుద్ధభిక్షు నీ
వలసినయంత శక్తిగలఁవాఁడనె? నే నన నెంతివాఁడ? ని
మ్ముల రణభిక్షు నీకొనఁగఁబోలినవాని వచింతుఁ జక్కఁగా
1వలయు వినంగ; గొప్పవనఁభాగమునఁ గిరిరాజు భాసిలుఁ. ౧౧౫

377

క. మునిజనశరణ్యుఁ డెంతయు, విను శంకరునకును మామ † విశ్రుతనామం
బున హిమవంతుం డన నొ, ప్పును గుహలును నిర్ధరములుఁబాలుచునతనిపై.

సీ. బహుకందరమ్ములఁ † బాపాణసంధుల నలరాగు నయ్యది † యతఁడు నీకు
సంగరంబునయ్యందు † నాటిలేనట్టితృప్తి పిని జేయఁగలఁడు నాఁచిని సురారి
పతి సముద్రుని మది † భయకంపితునిగాఁగఁదలఁచిదనుర్వీచ్యుతమగుశరము
వలె హిమభూధరఁవనమున కరిగెను; నంత దుందుభి యందు † దంతినివహ

తే. మంతపెద్దవి యగుచు సత్త్వంతసితగు
చులను నొప్పెడుపాపాణఁములను నిచ్చ
కొలఁదిఁ గొమ్ముల నెగఁజిమ్మి † కోయటంచు
నారె; నయ్యది శేవీతాంబుఁదాకృతిఁగొని. ౧౧౬

379

క. కనుఁగొనఁ బ్రీతింగొల్పెడు, తనువున సౌమ్యుండు నగుచుఁ † దనశిఖరమునం
దె నిలిచి వానింగని యిట్లనె దుందుభి! ధర్మగుణయుఁతాత్మా! వీరా! ౧౧౭

క. ననుఁ గ్లేశము నొందింపల, జన దేనో యుద్ధవిహితఁసత్త్వవేడఁగానో
దనుజేంద్రా! నాయందుఁ, మునిజనము వసించు యుద్ధఁమున కెటు లనునౌ.

చ. అని యిటు బుద్ధిమంతుడగు † నాగిరినాథుఁడు పల్కువాక్యముల్
విని శ్రుధఁ గన్నులెఱ్ఱవడ † విక్రమమొప్పుఁగఁబల్కె సంగరం
బున కగుశక్తి చాలకయె † పోయిన నీకును బోవుఁగాక న

- స్థని భయమొంది యివ్వినధముగా వచియింతువుగాక భూధరా? ౧౮౫ 382
- మ. నిను నొప్పింపనుగాని సంగరమునేనే జేయఁ గాంక్షింతుఁ గా
వున నాతో ననిచేయఁజాలుఘనునిఁ బుద్ధి విచారించి చె
ప్పినఁ జాలుం జనువాఁడ నంచనిన భూభృద్వీర్యుఁ డాలించి యి
ట్లను ధర్మాత్ముఁడు వాగ్విశారిదుఁడు నై హర్షోన్ముడుట వానితో. ౧౮౫
- ఆ. ఇంతదనుక నెవ్వఁడేని చెప్పనియట్టి, వాక్యమును దలంచి ధరమకోప
మంకురింప దానఁవాధీశ! యాలింపు, భూతలంబునందుఁ బాలుపుఁగాంచి.
- క. సరిలేనిప్రభలనెంతయుఁ, బరఁగెడు కిష్కింధయందు ధానరవరుఁడై
సురపతినమవిక్రముఁడై, నిరుపమమగు ప్రజ్ఞయలర ధానరవరుఁడై. ౨౧
- క. శ్రీమంతుండగు వాలియు, నామోదం బలర నుండు ననఘుం డతఁడెం
తే మహితప్రజ్ఞను ను, ద్వామరణప్రక్రమమునఁ దనరారుటచే. ౨౧ 386
- క. సురనాథుఁడు నముచికి సంగరభిక్ష నొసంగినట్లుగా వాలియు నీ
కురుముదమున ద్వంద్వాహవము రయంబున నిచ్చు నరుగుఁము దనుజనాథా!.
- చ. అని యొనరించు నిచ్చు మదియందును నీకుఁ జెలంగునేని వే
చను మన వాలినన్నిధికి సంతత మాతఁడు దుష్ప్రధర్మణుం
డని మొనశూరుఁడై మెలఁగు; సంచు వచించిన నాలకించి యిం
తనియనరానికోపమున నప్పుడె దుందుభి సంగరేచ్ఛచే ౨౩౫ 388
- సీ. వాలి సంతరింప వఱలు కిష్కింధకుఁ జనియెను మహిషాకృతిని ధరించి
తీక్ష్ణశృంగంబుల తీరు భయావహం బై యొప్పు వర్షస్తువందు నింగి
జలపూర్ణమగు నీలజలదంబువలె వెల్లి యతులబలంబున నతఁడు వాలి
పురమద్వారంబున భూస్థలి వడఁకంగ భేరిచందంబున భీషణరవ
- ఆ. మావరింపజేసి యంతికిన్మఱొలి, విఱిచి ఖరఖరములఁ బృథ్వీ బగులఁ
జేసి ద్వారములను శృంగంబులం జెండి, సుదగజంబురీతి మనలుచుండె. ౨౭
- క. అంతఃపురగతుఁడగు కపి, కాంతుం డాధ్వనిని విని నికామామర్త
క్రాంతసావ్యంతుండై తన, కాంతలతో వెడల భగణకలితశశివలె. ౨౮ 390
- 2చ. వనచరవానరాధిపతి వాలి స్ఫుటాక్షరమూల పసంబులొ
ప్పు సతని దుందుభిం గనుచుఁ బల్కె మితంబుగ నోయిదుందుభీ!
ఘనబలశాలివీవు ననుఁ గాంచినవాఁడవె మున్ను నేను నిఁ
విననె యెఱుంగనే యిపుడు విక్రమమొప్పఁగ నీవు పొంగుచు. ౨౯ 391
- తే. కారణంబేమొ నాపురంద్వారముందు, నడ్డముగ నిల్చి యార్చెద వాత్సజీవి
తమును గాపాడుకొనుము నిత్యతీని ననుచు, ధీవిశారదుఁడగుకపిభూవిభుండు.

1 శ్రుత్వా వాక్యవిశారదః, అను క్తపూర్వం ధర్మోత్త-అనిమా. 2 తారాభిషిచ చంద్రమాః-
అనిమా. భగణములు = సత్కృత్యం క్తులు. 3 హరిహ మిశ్వరోహరీ సత్వసాం ఐనచారిణామ్-అని
మా. ఐనచారిణాం స్థూకానామ్-అనివాగ్భి.

చ. పలికిన నాలకించి క్రుధః పైఁకొన నేత్రము లెఱ్ఱవాఱ నా
ఖలదనుజుండు పల్కెఁ గపిఁకాంత! పరాక్రమసార! చెంత కాం
తలు నిలువంగ నిట్లునుటఁ ధర్మవే బీరములేల? చాలు ని
మ్ముల రణభిక్ష నాకొనఁగుఁ ముంఁడఱ నవ్వల నీబలంబునుఁ. 3౨ 893

తే. తెలిసికొనియెడఁ గాచేని ధీవ్రకోప
మాపుకొని యీత్రియామయాఁవ్యంతమిండు
గడపువాఁడను; మదనభోగములకొఱకు
నవధి నిచ్చెద నే నుడఁయంబుననుక. 33 894

సీ. సేవ్యుఁగా విహరింపుఁ మింతులతోఁగూడి సకలవానరుల కీశ్వరుఁడవీవు
కాన బంధువులనుఁ గౌఁగిటఁ జేరిచి యంత్యకాలమున నీయంగఁ దగిన
వస్తుజాలంబెల్లఁ వారికివారికి దగినట్టులిచ్చి బుఁత్రతతిఁ గలిసి
యించుకసేపుండుఁ మీపురంబెల్లను జక్కఁగఁ గనుఁగొనుఁ మొక్కమాఱు

తే. నిన్నుఁబోలు వేఱొక్కనిఁ నృపునిఁ జేయు
కాంతలంగూడి విహరింపుఁ కడుముదమున
నవల నీదర్ప మడఁగింతు; నని నెవండు
మత్తుఁ బరికరహీనుఁ బ్రామత్తు నుపు. 3౪ 895

క. నీవున్నట్లే యెవ్వం, జే వరవర్ణిను, నడుమఁ ననఁగుతమిని బెం
పావహిల్ నైఁ దెలియక, తావఱలునొ వానిఁ జంపుఁధర్మము తూలఁ.

ఆ. వాఁడు భూగ్రహాత్మకఁ బోడిమి చేసిన, యఘము నొందుననిన; నంత వాలి
తార లోనుగాఁగఁ దనకాంతలను నంతి, పురికిఁ బంపి దనుజఁపుంగవు నట!.

క. కనుఁగొని కోపంబునఁ దిన్నని నవునఁ బలికె దనుజఁనాయక! యుద్ధం
బున భయరహితుఁడవేనిక, ననుఁ నలఁచకు మత్తునిగ మఁనంబున నింకఁ.

* తే. మదమిదియె చేయఁబోవునఁమరమునకును
వీరపానంబటంచు నోభూరిదనుజ!
తలఁపుమని పల్కి మిగులుక్రోధమున సంత
దనకు మును తండ్రియొనఁగినఁకనకమాల. 3౫ 899

క. త్వరఁగా భుజశిఖరాంతర, సరణికిఁ బోఁ న్రోచికొనుచుఁ సరభసముగ సం
గరమునకుఁ వెడలెను; న, త్రుణమున నె వాలి భూమిఁధరసము దనుజుఁ.

మ. ఘనశృంగంబులఁ బట్టి యార్చుచు నినుం ఁ గ్రవాద! పోనిత్తునే
యచుచుం ద్రిప్పి మహిష్కలింబఁగ శౌర్యంబొప్పుగాఁ దన్నె సిం
హానినాదం బడరించె భూపతితుఁడఁ నాదై త్విశ్రోత్రద్వయం
బున రక్తంబు ప్రవించె నంతట జయంబుం గోగువా రిరువురఁ. ౪౧ 401

- క. తలపడి రాగ్రహమున ని, స్తులయుద్ధము భయవరీతి ♦ దోచ జరగె; న
బృలరీపుశౌర్యుడు వాలియు, బలుముష్టిప్రహరములను ♦ బాపాణములకా.
- నీ. జానుఘాతముల వృక్షంబులఁ బోరాడె; నిట్లు లిద్దఱు విజయేచ్ఛ లెనఁగఁ
బెనఁగుచుండఁగఁ గ్రమంబున సురరిపుబల మంతకంతకుఁ గార్యమిమందెవాలి
బలము వృద్ధింబొందె; ♦ బవరంబునఁ బలశౌర్యధైర్యంబులు ♦ సమరయత్న
ములు తగ్గిపోవ వాఁ ♦ డలసియుండుటఁ జూచి వానిఁ బైకెత్తి యివాళి నేలఁ
- ఆ. బడఁగవేసి కొట్టెఁ ♦ బ్రాణహరంబైన
యట్టియుద్ధమందు ♦ నశులకాయఁ
డైనదనుజుఁ డంగఁచుంతయు నలఁగుచుఁ
బిండియైనఁ జచ్చెఁ ♦ బృథ్విఁ బడుచు. ౪౬
- చ. ఘనబలుఁడైనవాలి మృతిఁ ♦ గాంచి ధరంబడియున్నవానిదా
తనువును కేలనెత్తి తనఁదర్పము పొంగఁగ నూఁచియూఁచి యో
జనమున నేల్పఁ బడఁగ ♦ నత్వీరమొప్పుఁగఁ జిమ్మివై చె; నా
దనుజుడు చిమ్మఁగాఁ బడుచు ♦ దారుణరక్తము చిమ్మఁచుండఁగాక. ౪౭ 404
- ఆ. దూరభూమిఁ బడియె ♦ దుందుభివదనంబు
నుండి ²నల్లచుక్క ♦ లొగి మతంగ
మానియాశ్రమమున ♦ మారుతవశమునఁ
బడియె; నంత మానివరుండు ఘుఁచుడు. ౪౮
- చ. తనయుటజంబునం బడినతద్రుధిరాయతబిందుసంతతిం
గని క్రుధనొంది యాచెడుగుఁగార్యముచేసిన యాతఁడెవ్వఁడో?
యని మది నూహచేసి యిటు ♦ లారయ కిత్తటి నల్లచుక్కలకా
మునినగు నాపయిం బడఁగ ♦ మూర్ఖతఁ జేసిన దుష్టుఁ డెవ్వఁడో? ౪౯
- తే. దుస్సవ్యభావుఁడు మఱియును ♦ దుష్టబుద్ధి
యవశచిత్తుఁ డతండెవ్వఁ ♦ డగునొ యనుచుఁ
బలికి మునిపుంగవుండును ♦ వెలికి వచ్చి
భువిని బడియున్నవానిని ♦ భూధరాంగు. ౫౦
- క. దనుజుని దుందుభినాముని, ఘనమహిపాకృతిని ప్రీతిఁ ♦ గాంచినవానికా
గని మాని తపోదృష్టి నతనిఁ జంపినవాఁడు కీశతతిపతి యనుచుకా. ౫౧
- క. మనమున నెంచుచు నట్లా, దనుజుని నెగఁజిమ్మినట్టి ♦ దర్పాంధునిపై
న నొకట గురుతరశాపం, బును నైవఁగఁ దలఁచి యిట్లు ♦ మునివతి పలికెకా.
- నీ. ఎవనిచే నే వసియించినయీతపోవనమెల్ల రుధిరబింబునకరముల
నపవిత్రముగను శేయంబడి యిట్లయ్యె వృక్షమ్ము లియ్యవి ♦ విజుగునట్లు

1 పాత చ మహాకాయః క్షితౌ పంచత్వి మాగతః- అనిమూలము. 2 నల్లచుక్కలు=రక్త
బిందువులు.

దనుజకళేబరంబును జిమ్మబడియెనో యాతఁ డివ్వనిఁ జొర ♦ సర్వఁడెట్టు
లికనగుఁ? జొచ్చునయేని చచ్చును దుష్టబుద్ధియా వాలియూభూమిచుట్టు

ఆ. యోజనంబు దూర ♦ మొక్కనాడేనియుఁ

జొరఁగరాదు పూన్కి ♦ జొచ్చునేని

బ్రదుకఁడతఁడు సత్యవాక్య మియ్యది; మఱి

యతనినచివు లీవనాంతరమున. ౫౫

110

*క. ఎవనున్నారో వారలు, జనమునఁ బోవంగవలయుఁ ♦ జక్కఁగ నీమా

టవిని నుఖంబుగ వేగంబు వనము నిద్దానివిడిచి ♦ యరుగం దగుఁజూ! ౫౫౫

చ. తనయునిభంగి నీవనముఁ ♦ దద్దయుఁ బెంచుచునున్నవాడఁ బ

త్రునికరముఁ జిగుళ్ల ఫలరాజిని మూలములఁ గృశింపఁజే

య నిలిచి రేని యీకపుల ♦ నాతనివారిల నేశశింతు నిం

కను దినమొం డొసంగితిని ♦ గాలము వారలు నెల్లిపోవఁగఁ. ౫౬

412

ఆ. ఇట్టి గడువుమీఱి ♦ యెవ్వఁడైనను రేపు

నాడుకంటఁబడునయేఁ దగ నతఁ

డననిధరము నగుచు ♦ నచలుఁడై బహుసహ

స్రాబ్ధములు వసింప ♦ నగును జుమ్మ! ౫౭

418

క. అని మునిశాసం బిచ్చిన, విని వారలు వనమునుండి ♦ వెడలి శచీమా

ధునిపుత్రుకడకుఁ బోయినఁ, గని వాలియు వారితోడఁ ♦ గడఁగి యిటులనెఁ.

క. వనచరులార! మతంగుని, వనమున గావున్నమీరు ♦ వచ్చుటకేమో

గనరాదు హేతువిట న, స్తనవచ్చుట కేమిగలదో! ♦ కారణమనుచుఁ. ౫౮

తే. మఱియు నిట్లనె వాసరఁగుండలమున

కెల్ల ట్లేమమె గద! యన ♦ నెల్లకపులు

కనకమాలను దాల్చినఁకపివసునకు

దనుజమరణంబు మొసలు మతంగమాని. ౬౦౫

416

తే. శాపమొనఁగిన దనుకి నఁదృట జరగిన

వార్తలను దమరాకకు ♦ వలయు హేతు

వును సమగ్రముగాఁ జెప్ప ♦ విని యతండు

మానినన్నిధి కేగి బ్రహ్మమునిఁ గాంచి. ౬౦౫

417

చ. కరములు మోడ్చి శాపమిది ♦ క్రస్తుఁడ జేయవె యందు వేఁడె; న

పురమమునీంద్రుఁ డాతనిని ♦ భవ్యమతిం నలపోయ కే గృహం

* యేచాపి సచివా స్తస్య కంశితా మామకం వనం, నచ తై రిహ నిస్తస్యో శ్రుత్వా
యాంతు యథానుఖిమ్-ఆనిమాలము ననపరాధులైనను సుస్పృహవాసము గలవారగుట నిట నుండ
రాదని ముఖాము.

తరమున కేగె; వాలియును ♦ దద్దురు శాపముపొంద కింక నె

వ్వరునను దీక్షదం చెఱిగి ♦ పల్కక విహ్వలుడై చనెం బురిగి. ౬౩ 418

క. జననాథా! యశ్కారణమున వాలియు శాపభీతి ♦ బొందుట శ్రేయం
బును దీని ఋశ్యమూకం, బును జొరనొల్లండు చూడఁబూనఁడు మదిలో.

చ. వనమున నిందుఁ జొచ్చుటకు ♦ వాలికి సాధ్యముగామి నెంచి మం

త్రినికరముక్తి నేనును మఁదింగలచింతను బాసి స్వేచ్ఛ నీ

వనిఁ జరియించుచుందు; బలఁపౌరుషముల్ దగ వాలి వీచివై

చిన యలదానవాంగమదె ♦ చెంతనె కన్నడు శుష్కభూతమై. ౬౪ 420

చ. ఎముకలుమాత్రమే మిగిలి ♦ యెన్నఁగ భూధరకూటతుల్యమై

క్షుణుఁ బడియున్న దల్లదిగొ! ♦ కన్దానుమా! యివె నప్తసాలవృ

క్షములు మహోన్నతంబులయి ♦ శాఖలు మిక్కిలి నిండియుండ నిం

పమరఁగ నున్న విందు నమఁరాధిపపుత్రకుఁ డొక్కవృక్షముగ. ౬౫ 421

1 తే. పట్టబలంబునఁ జేలిచి ♦ బాణమొండు

దానిపత్రములెల్లను ♦ దగ నశింప,

వెడలి వేఱొండుతరువును ♦ వేగనాటు

శొనఁగ, నాగండిలోపలఁ ♦ గ్రుచ్చఁగలుగు. ౬౬ 422

క. మనుజేంద్ర! వాలిశౌర్యం, బన నిటు లనమాన మగుచు ♦ నలరును దానిగ

బనిపుని చెప్పితిని నా,తనినెట్లు వధింపఁగలవా? ♦ దర్పబలములగ. ౬౭ 423

చ. అని వచియించు సూర్యనుతు ♦ నప్పుడు లక్ష్మణుఁ డట్టెచూచి యి

ట్లనియె స్థితంబు పొంగ; మనుఁజాధిపుఁ డెప్పనిఁ జేయ వాలి నీ

ఘనుఁడు వధింపఁజాలు ననుఁగాధపునమ్మిక నీకుఁ గల్గునో

యనఘ! వచింపుమన్న నతఁడాతని కిట్లను; మున్ను వాలియుగ. ౬౮ 424

2 నీ. ఈసాలతరువుల ♦ నేడింటియందొక్కతరువును మును చీల్చి ♦ దానియందు

శరమును నాటి యాశరమును లాగి యాగండినే వేఱొక్కఁగాధబాణ

మును నాటి యాశరంబును గూడఁదీసి యీవిధమునఁ బలుసాన్లు విక్రమమున

నానరించి రంధ్రంబు ♦ లొప్పునట్లుగఁ జేసి యున్నాఁడు గాన నీయన్న వీని

1 యత్రైకం ఘటతే వాలీ నిష్పత్రయతు మోజసా-అనిమాలము. యత్రయేషు సాలేషు ఏకంసాలం నిష్పత్రయతుం నిర్గతశరపత్రం కర్తుం ఘటతే సమర్థో నైతీతి. ఏకంసాలం భిత్వా శరో నిష్పత్రం యథా నిర్గచ్ఛతి తథా వేదం సచర్ణ ఇత్యర్థః-అనితీర్థలు. ఏకంసాలం భిత్వా శరో నిష్పత్రం యథా తథా వృక్షంరారాసక్తమాలం గచ్ఛతి తథావేదం సచర్ణ ఇత్యర్థః-అని గోవింద రాజులు. ఈయర్థమే యిటఁ గనఁబడునని యెఱుంగనగు. 2 ఈపద్యార్థమే యీయధ్యాయమున నలువదియేడవశ్లోకమునఁ జెప్పఁబడినది. మరల నిటఁజెప్పట విస్తరించునభిప్రాయముచేతనేగాని పునరుక్తము గాదని యెఱుంగవలయు.

- తే. యందు నొకదాని నొక్కతీఁద్రాంబకమునఁ
జీల్చునేని, మృతుండయి ఁ డ్దీని బొంది
యన్నదుందుభియఘ్నల ఁ నొక్కపాద
ముననె యెత్తి పరాక్రమంబును జెలంగ. ౭౧౫ 425
- క. అమరఁగ ద్విశతధనుర్దూరమునకుఁ జని పడువిధమున ఁ రహిఁ జిమ్మునయే
సుమహితరఘువరుగురుశౌర్యముఁ గని నాయన్న చచ్చెనని నేఁ దలఁతుఁ.
- తే. అనుచు వచియించి సుగ్రీవుఁ ఁ డంతఁ గొంత
1 దనుక ధ్యానించి మరల రఁ క్తనమరేఖ
లక్షీచివరల నగపడ ఁ నలరు రాము
ఘనునిఁ గాకుత్స్థకులమణిఁ ఁ గాంచి పలికె. ౭౩ 427
- 2 నీ. వాలి శూరుఁడుబలఁవంతులవధియించియున్నాఁడుబలవిక్రఁమోగ్రుఁడతఁడు
బలవంతుఁడగు నింతఁనఱకు నెన్నం డెట్టిసంగరంబులఁ బరాఁజయము నొంద
కలరును, సురలకుఁనైనఁ జేయఁగరాని కర్కంబుల నతండు ఁ ఘనతరముగఁ
గావించియున్నాఁడు ఁ గానంబడెడునవ్వి వాని నన్నిఁటిసంచి ఁ యేను భీతిఁ
తే. బర్వతము దీనిఁ జేరితిఁ ఁ బరులకెప్పుడు
గెలువరాకయ మార్కొని ఁ నిలువరాక
యలరువాలి నమర్షణ ఁ నక్కపీండ్రుఁ
దలఁచియే నేను విడువంగఁ ఁ దలఁచ దీని. ౭౬ 428
- క. అనురక్తులైన యీవా, వని ముఖసచివాళిఁ గూడి ఁ వనమున నిందే
నును జంకును గొంతును గను, చునె దిగుచునున్నవాఁడఁజూ! రఘురామా!.
- క. నిను జ్ఞాఘనీయు సన్నిత్రునిఁ బొందితి నేమికొఱఁత ఁ దోఁపదిక విభూ!
ఘనమిత్రవత్సలా! యో, మనుజుర్నభ హిమనగంబుమాడ్కిని నిన్నుఁ. ౭౮
- తే. ఆశ్రయించితి; బలశాలిఁయైననాడు
దుష్టసోదరుబలము నాదునుదికెల్లఁ
దెలియు; 3 నీవీర్యమన్ననో ఁ తెలిసినదియె
కాదు సంగరముల నేను ఁ గానఁ గాన. ౭౯ 431
- క. మును వాలియొనర్చిన కా, ర్యనిచయ మతిభీషణంబ ఁ యగుటఁ దానిం
గొని భయము గల్గి నేని, ట్లనినాఁడంగాని నీకు ఁ నాత్మచలనముఁ. ౭౯౫ 432
- 4 క. కలిగింపవలయు ననియును, బలుకుల నవమతిని జేయఁవలయుననియు భీ

1 రామం రక్తాంతలోచనమ్, ధ్యాత్వా మహూర్తమ్ - అనిమూలము. 2 కూర శ్చ సూర
ఘాతీచ ప్రఖ్యాతబలపారుషః, బలవాక్ - అనిమూలము. ఇందలివిశేషణములు పద్యమునఁ గలవు.
3 అప్రత్యక్షం తు మే పీర్యం సమతే తవ రాఘవ-అనిమూలము. 4 నఖి ల్యహం త్వాం తులయే
నావమశ్యే నభీషయే-అనిమూలము.

తిలఁ జేయవలయుననియును, బలుకుట లేదనుచుఁ దలఁపవలయు మహాత్మా.
 సీ. ఏకయాపంబుగ ♦ నెనఁగు నీపల్కులు ధైర్యంబు బుద్ధియుఁ ♦ దనువిలాస
 మును భన్తనంవృత్తిఁ ♦ గను నగ్నిపోలికఁ దృష్టగుతేజంబు ♦ వరునఁ దెలుపు
 చున్నవి చక్కఁగా ♦ నోరాఘవా!; యని పలికినఁ బ్రభువయి ♦ పరమసత్వ
 హృదయుఁడౌ రఘువీరుఁ ♦ డిట్లనిపల్కె సుస్థితమొప్పు సుగ్రీవుఁబింత మాన్పు;
 తే. ననఘ ! ¹నీకు మాశౌర్యంబునందు నన్ను
 కష్టు లేదేని నేను సంఘరమునందుఁ
 దగినప్రత్యయమును నీకుఁ ♦ దత్పరమతి
 నగుచుఁ గలుగంగఁజేసెద ♦ ననుచు నతని. ౮3

434

క. మన మూఱిడిలం జేయుచు, దనుజకళేబరము లీలఁ ♦ దనదగుపాదం
 బును గదలింపకయే బా, ట్టనన్రేలనె యెత్తి వే కఁడంగి బలమునఁ. ౮౪ 435
 ఆ ఊఁచియూఁచియట్టె ♦ యోజననశకంబు, సంతదూరమేగునట్లు చిమ్మె;
 సంతఁ గపివరుండు ♦ ససురకాయ మ్మెండి, యల్పునుగుటఁ గాలఁనతఁడు చిమ్మ.
 క. కనుఁగొని మరల సతనితో, ననుజుండు వినుచుండ నిట్లుఁబనియె; సఖా! యీ
 తనువు మును రక్తసిక్తంబును సవ్యము మాంసయుక్తమును నయియుండఁ.
 ఆ. వినరివై చె వాలి ♦ విచు మిప్పు డది యెండి
 విగతమాంసమగుచుఁ ♦ దగఁ దృణంబు
²భంగి నుండ వినరివై చితి వావాలి
 మిగుల నలసియుండి ♦ మించుబలిమి. ౮౫

438

క. తనకాలం జిమ్మెను సీ, వన సంతోషమునఁగూడి ♦ పాదాంగుష్ఠం
 బున నెగఁజిమ్మితి విందునఁ, గనజాల న్నీబలంబె ♦ ఘనమో? కాదో?. ౮౬
 క. ఇరువురబలముల తెఱఁగుల, వరుస న్నేనిర్ణయింపవలనుపడదు; భూ
 వర! యార్ద్రము శుష్కంబనఁ, బరఁగెడుకారణమెయొక్కఁ♦పరితలఁచినచోఁ.
 తే. తారతమ్యము గలదిగాఁ ♦ దనరుఁ గాన
 మీబలంబులయం దేది ♦ మించునేది
 తగ్గు నద్దాని నెఱుంగ నింతకును గాన
 ముందు గలిగిననందియఁము విడ కుండు ౮౬

441

చ. శరమొకఁ డంది యిప్పు డొకఁ♦సాలమహీరుహమున బలంబునఁ
 ధరణిఁబడంగ నేయుము నితాంతము నాకు బలాబలంబు లీ
 తరుణమునందుఁ దేటపడుఁదంతికరాయతమైన యీధను
 ర్వీరమును నెక్కుపెట్టి రఘురామ! భవద్బల మొప్పునట్లుగఁ. ౮౭

442

1 యది సప్రత్యయోస్తాను. అనిమూలము. అస్తవ్యభము ప్రయోగించుటంబట్టి యిది “మా
 శౌర్య మ్మ”ని తెనిగింపఁబడినదని యెఱుంగునది. 2 పరిక్రాంతేన మత్తేన భ్రాత్రా మే వాలినా
 తవా-అనిమా.

మ. శ్రుతివర్ణంతము లాగి భూరిశరముఁ ♦ దూఢంబుగా వై వ్రుమా:

క్షీతినాథేంద్రకుమార! నీవిటువ్రయోగింపంగ నూహించు ను

ద్ధతమా బాణము నాలవృక్షమును వే ♦ ధాత్రిం బడంజేయున

ప్రతిమంజౌటను సంశయంబు గలచే ♦ భావింప నేమాత్రముఁ. ౯౧౫ 443

సీ. మరల నెందులకు నశ్శక్తము పుట్టింపనంచని యెంచవలదు మహాత్మా! నాకు

సంతోషమునకె యీశారి ప్రార్థించితి నినుఁ బరీక్షింపఁగ ♦ నేఁ దలంచి

కాదు; నిశ్చయమిది ♦ కడుఁబూన్కి నిట్లని యొట్టుపెట్టెన నీకు ♦ సుర్విశుండుఁ

గాంతిదానులయందుఁ ♦ గమలమి త్రుండును నద్రివర్యముల హిమాద్రి నాల్గు

తే. కాల్వజంతువులందు సింగంబుమేటి

యైనవిధమున విక్రమ ♦ మలరునరుల

యందు నీవె వరిష్ఠుండ ♦ వగుదు వనుచుఁ

బలికెఁ దనపూన్కి నెఱవేర్చుఁ ♦ దలంచి యంత. ౯౩

444

పదునొకండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౨ - వ సర్గము

— రాముడు సప్తసాలముల ఛేదించుట —

క. గురుతేజుఁడు రాముఁడు కపి, వరుహస్కుల నాలకించి ♦ ప్రత్యయము హృదం

తరమున నతనికెఁ గల్గఁగ, శరాసనము కై గ్రహించె ♦ సరభస మొప్పుఁ. ౧

తే. మానదుండగు రఘుకుల ♦ మండనుండు

ఘోరసాయక మొక్కండు ♦ కూర్చి చావ

మందు జ్యానాదమున దిక్కులద్రువ నాల

వృక్షమును లక్ష్యముగఁజేసి ♦ యేసె దాని. ౨

446

క. బలవంతుఁడైన రాముం, డలసాలము నొక్కదాని ♦ సరిసి వ్రయోగిం

ప లలితకనకాంచితమా, బలుసాయక మద్ది వేగ ♦ వరుగిడి లీలఁ. ౩ 447

సీ. ఏడుసాలంబుల ♦ నిలఁ ద్రెల్ల భేదించి యాకొండనె త్తమ్మనందుఁ దూటి

ధరణిఁ జొచ్చెను; నిట్లు ♦ ధాత్రిభేదించిన యాబాణ మతివేగ ♦ మలరుచున్న

యదిగాన ట్టణమున ♦ నందుండియరుదెంచిమునుపటివలెదూణముననుజొచ్చె;

వానరపతి రఘువరుబాణజవమున నేడుసాలంబు లిట్టిలను బడుటఁ

తే. గాంచి గురువిన్నయంబును ♦ గాంచె; సంతఁ

బరసునంతవృండ్లై కపిప్రభువు రాఘ

వునకుఁ జేమోడ్చుంగిలించి ♦ తనశిరంబు

¹ధరణిసోక వ్రేలాడు నాభరణములను. ౬

448

- క. అరుదెంచుచు భక్తి నను, స్మరణము గావించె; నట్టికార్యమునకు హ
ర్షరతిం గని ధర్మజ్ఞుడు, వరసర్వాస్త్రవిదుడగుచు ♦ వజ్రలెడు రామున్. ౬౫
- తే. శూరునటు నిలుచుండగఁ ♦ జూచి యిట్లు
పలికె బురుషుడభా! దేవ! పరులతోడ
వాసవుం డెత్తివచ్చినఁ ♦ బ్రథనమందు
బాణములఁ గూల్పఁ దగుదువు ♦ వాలి యెంత. ౮ 450
- క. శరమున నొక్కట సాణో, త్వరమును బర్వతము భూమి ♦ గడులీలను ని
ర్భరశక్తి భేదించితి, వరయఁగ నీయెదుట నెవ్వఁ ♦ కని నిల్చు నికన్. ౯ 451
- క. పురుహూతసలిలవతులకు, సరియగు నిను సుహృదుఁ బొందఁ ♦ జాలితఁ గానన్
ద్వరగా నావెతదీతెను, నిరుపమసంప్రీతి యెనఁగె ♦ నిక్కము రామా! ౧౦
- క. విను తోఁబుట్టువు హంపంబునఁ దగు నావైరి నింద్ర ♦ పుత్రుని నిపుడే
యనఘాచంపుముకైమో, దుష్టుగొనుమిదెయనుచువగలఁ ♦ బొగులుచుఁబలుకన్.
- క. వినియంత మహాప్రాజ్ఞుం, డనఘుం డగురామచంద్రుఁ ♦ డనుజహితముగాఁ
దనమిత్రురవినుతున్ జయ్యనఁ గొఁగిటఁజేర్చి యిట్లు ♦ లనియెం ప్రీతిన్. ౧౨
- సీ. ఇక్కడనుండియే ♦ యిపుడె కిష్కింధకుఁ జనుదము ముందు వే ♦ చనుము నీవు
చని సహోదరునేచు ♦ శతమఖనందను వాలిని బిల్చిమా ♦ బవరమునకు
ననియె; నంతట వారలందఱు కిష్కింధ కతిజవంబునఁబోయి ♦ యందునొక్క
గహనవనంబున ♦ త్వారుహంతరమునఁ గనఁబడకుండి; రం ♦ త నిసపుత్రుఁ
- తే. డంబరము గట్టిగాఁగ మధ్యమునఁ జుట్టి
పౌరుషమ్మున వాలిఁ బిల్వంగఁ గడుర
వమున నంబర మొయ్యనఁ ♦ బగులునట్లు
భయదముగ నార్చె; నట మహాబలుఁడు వాలి. 455
- చ. అనుజుని ఘోరరావమును ♦ నంతటఁ గ్రోధము మీఱుచుండఁగా
విని జవమొప్ప నాత్మపురి ♦ వెల్వడి వచ్చెను జెంతనే మృతిం
గనఁదగు కారణంబునను ♦ గంజహితుండెటు లస్త్రశైల మొ
య్యన విడివచ్చులాగున మహాత్మరసంగరకాంక్ష పొంగఁగన్. ౧౬ 456
- ❦ వాలి కుగ్రీవుల మొదటియధ్యము. ❦
- క. అంతట దివి కుజబుధు లత్యంతము పోరాడునట్లు ♦ లవావలియు ని
శ్చింతమతియైన ఛాయా, కాంతునిపుత్రుండు పోరఁ ♦ గాఁ దొడఁగి రనిన్. ౧౭
- సర్గర. భ్రాతృదవోదవోంబు తీవ్ర ♦ వ్రబలతరరుషన్ ♦ బారుషం బొప్పఁ బూన్కిం
జేతస్సుల్ పెంపుమీఱన్ ♦ శతపవనముఃస్త్విప్రచారంబు లొప్పన్
భీతిం గల్పించు మేలొ ♦ పిడుగులవలెనే ♦ వీరతం దెల్పునొ కై
ఘాతంబుల్ గ్రాలఁగా సం ♦ గరము నొనరిచెన్ ♦ గర్వముం బూని మించన్.

- చ. కని యట రాఘవుండు కరకంజమునన్ విలుఁ దాల్చి, వీరులై
తనరెడువార లిద్దఱు నితాంతము సశ్వినమానరూపులై
కనఁబడ వీడు సూర్యజుఁడు ♦ కాఁదగువీడగు నింద్రజుం డటం
చును గుఱుతింపఁజాలమిని ♦ జూచుచునుండెను గృత్యమెంచుచున్. ౧౧౫
- ఆ. అంతెకాని పగఱ ♦ ననువుల నెడఁబాపు, శరము విడువఁడయ్యె ♦ సంశయమున
నిట్లు శంకనొంది ♦ యిట రాఘవుం డుండ, నచట సూర్యతనయుఁడన్నచేత.
- క. పలుభంగుల భంగముఁ గని, యిలఁ దనకున్ రక్షుండగు ♦ నినకులజని నేఁ
దలఁపక చూడక తనదగు, నెలవునకుం బాత్ర; మేను ♦ నెత్తుటఁ దడియన్.
- సీ. అలసి దెబ్బలచేత ♦ సంగమెల్లను వాయుఁ దనవెంటవాలి క్రోధమునఁదఱుము
ఘోనిరా మతంగునివనమును జొచ్చెను; దేజంబు నిండారఁ ♦ దేజరిల్లు
వాలియు మునిశాపభయమున కలుకుచుఁ దమ్ముఁ డవ్వని జొరఁ ♦ దాను నోరి
తప్పించుకొంటి విఠరుణమునన్ మృతినుండి యంచని పల్కి ♦ యూరికేగె;
- ఆ. సంత రాఘవుండు ♦ ననుజుండు హనుమంతుఁ, డాతురమున వెంటఁనరుగుదేరఁ
గపివరుండు చనిసకడకె పోయిరి సుమిత్రాత్మజుండు రాముఁ ♦ డరుగుదేర.
- క. కని సుగ్రీవుఁడు సిగ్గును, గని నేలం గనుచు దీనుకరణిం బలికెన్;
విను రామా! నీవిక్రమమును నాకుం జూపి యుద్ధమున కవ్వాలిన్. ౧౧౬
- క. పిలువుమ! యని నాతోడం, బలికి ననున్ వాలిచేతఁ ♦ బలుభంగులుగా
నిలఁబడఁ గొట్టించితివే, పలుకును నీవేమిచేయ ♦ హంఛించితివో!. ౧౧౭ 464
- క. నినుఁ బ్రతిమాలినయప్పుడె, యని వాలిని నేను జంపఁనని సత్యముగాఁ
గనె చెప్పియుండఁదగుఁగద, చనకుందును గాదె యెల్లు ♦ సలిపియె యున్నన్.
- సీ. అనుచు మహాత్ముఁ డాఁయూర్కియుఁ గరుణముగా దీనవాక్కులఁగలఁగుమదిని
బల్కుచుండఁగ రఘువర్యుఁ డాతనితోడఁ బలికె నిట్లని; కపివర్య! వినుము
బాణమ్ము నేనట ♦ చదలనికారణంబును జెప్పదును *గోపమును విడువుము
గమనవేషప్రమాణముల నలంకారమున నీవు వాలియుఁగనఁగ నొక్క
- తే. భంగి నున్నార లిరువుర ♦ వాసి యెఱుంగఁ
జాలనట్లుగ; వర్చస్సు ♦ స్వరము చూడ్కి
విక్రమము వాక్కు సనియెడఁపీనియందు
భేదమింతయు నగపడలేదు నాకు. 3౧
- క. కనుకనె మీయిద్దఱుకును, దనువు లొకవిధంబుగానె ♦ తనరుట మిగులం
గని నేను మోసపోతిని, విను మిక్కారణముచేత ♦ విశిఖముఁ గొనియున్. 3౧౫
- సీ. మనకు నిద్దఱుకును ♦ మైత్రియటుండఁగా మూలఘాతమెయగు ♦ నోలినట్లు
కాకుండుఁ గాకని ♦ భీకరంబై మహావేగవంతంబయి ♦ విమతనాశ

కరమయి ప్రాణాంతకరమును సగుబాణమును బ్రయోగింపఁగఁ ♦ బూననైతి
నింతియకాని యిం ♦ కేమియులేదు నూ! హరివర్య! నాదగు ♦ నజ్జతను ద
తే. గంగ లాఘవమునను నీశంకరమున, నేదియే నీకు నాపద ♦ యించుకేని
సంభవించునయేని నీజగమునందు, ¹ నాదుబాల్యముమాధ్యముపైఁదగులదె.

క. విను మెవని కథయదానం, బును జేసితి మతని మృతిని బొందించుట యిం
తనరానిపాపమని సజ్జనులందురు; నే నితండు ♦ జనకాత్మజయుఁ. 3౫ 469

క. అనయమ్మ నీయధీనుల, మని యెఱుంగుము కాన నిందు ♦ హరివర! మాక
న్నను నీవె శరణ మటుకా, వున మరలం బోయి వాసపుని సుతుతోడఁ. 3౬

చ. అని యొనరింపు నాపయిని ♦ నాత్మను సంశయ ముంపఁబోకు; నా
తని నొకసాయకంబుననె ♦ ధాత్రి పయిం బొరలాడఁజేసెదఁ
గను మొకరీతి నిత్రుణి ♦ క్రమ్మఱ జేసెడుయధునందు ని
స్లనునటు లెద్దియే గుఱుతుగా ధరియింపుము వాసరేశ్వరా! 3౮ 471

క. అనుజా! సౌమిత్రి! చెంతనె పూచిన రమ్యమగు లతఁ గజపుష్పి
గొని యీనుహాత్మకంఠం, బున వేయుము! విజయ మబ్బుఁబో యద్దానఁ.

చ. అనవిని లక్ష్మణుం డవుడె ♦ యద్రితటంబునఁ బుట్టి చక్కఁబూ
చిన గజపుష్పికం బెఱికి ♦ సిద్ధము మేలని తన్దళంబునం
దునిచెను తానిచే సిరుల ♦ నొప్పెడునారవినూనుఁ జాలతఁ
దనగళమందుఁ దాల్చి రవితారలమాలిక యావరింప నె
ట్లనువుగ వెల్లు నప్పిది ♦ నప్పుడు భాసితఁ జూడ నొప్పుచుఁ. ౪౦ 473

తే. దాన సాంధ్యాంబుడము క్రాంచితతి వెలింగి
నట్లు మేను ప్రకాశింప ♦ నారఁసువరు
పల్కులం జిత్రధైర్యము ♦ వఱల నతని
వెనుకఁ దాఁ బోయెఁ గిష్కింధకును జవమున. ౪౨ 471

పండ్రెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౩ - వ సర్గము.

❧ ద్వితీయయధమునకై రామాదులు కిష్కింధ కరుగుట. ❧

క. సురపతినుతపాలితమగు, పురికిం ధర్మాత్మఁడగుచుఁ ♦ బొలుచురఘువరుం
దురుగతిఁ బోయెను వానర, వరుఁడుం దనవెంటరాఁగ ♦ బలశౌర్యములఁ. ౧

చ కనకవిభూషితంబయిన ♦ కార్మకవర్యముఁ గేలనంది నూ
² ర్యునివలె దేజరిల్లుచును ♦ యుద్ధమునఁ జయమీయఁజాలు బా

1 మాధ్యంఛ మమబాల్యంఛ ఖ్యాపితం స్యాద్ధరీశ్వర - అనిమూలము. 2 గృహీత్వా రణ
సాధకాఁ అనిమూలము.

ణనిచయమున్ గ్రహించి రఘునాథుండు పోవఁగ నమృహాత్మముం
దనుపమకంఠుఁ డై నతపఁనాత్మజుఁ డాతని వెంటనంటుచున్. ౨౪

476

క. బలశాలి లక్ష్మణుండు నుజ్జ్వలతేజుండు వెడలి; రంత ధిబలువీరుండై
వెలయు హనుమంతుఁ డట్లే, నలనీలులు వానిరాధిఁనాథుం డగుచున్. ౩౪

క. గురుతేజుండు నగుతారుండు, పరమప్రమదమున రానుభద్రునివెనుకన్
నిరుపమవిక్రమములఁ బోయిరి; 'వారలు పూలగుత్తు' లెనఁగు తరువులన్.

చ. కనుఁగొనుచున్ బ్రసన్నతరఁకాండములై జలరాశిఁ బొంది పెం
పునఁ నగున తరంగిణుల ధూరిగృహంబులరీతి నొప్పుచుం
గనఁబడుకందరంబులను ధ్యాధరపంక్తిని భూధ్రురంధ్రరా
జని దమయంతనేర్పడినచిత్రగుహాళిని గూటనంతతిన్. ౫౪

479

సీ. కనుఁగొన నింపుగాఁ ధ్రులుగుహావిశేషంబుల గాంచుచుఁ ధినిరి; మఱియు
వైడూర్యములవలె ధివలుపత్రంబులఁ గొమరొంది యాకోశకుట్టలముల
నలరుపత్తంబుల నందంబుఁగుల్కెడు నలిలపూర్ణతటాకఁనముదయములఁ
గారండవంబుల నారసంబుల హంస జలకుక్కుటంబులఁ జక్రవాక

తే. ములను బహువిధజలపతఃస్థులను గూయు
వానిఁ గాంచుచుఁ బోయిరి ధివారు మఱియు;
లేతపచ్చిక మేయుచు ధితిలేక
వనములందెల్లఁ దిరుగుచు ధివలువాని. ౬౪

480

క. నిలువంబడి యిచ్చాగతి, నలుఁగడలం జూచెడుహరిఁణంబులఁ గనుచున్
జెలఁగుచుఁ జనుచున్ మఱియును, బలమునభీతిదములగుచుభయరహితములై.

సీ. వనతటాకములకు వైరులై శుక్లదంతవిభూషితంబులై తటములెల్లఁ గు
గూలునట్లుగ నేవ్విచ్చఁగోరాడుచునుముదంబులమీఁటియొంటిగాఁబాలిచితిరు
చును శైలతటములఁ గనుఁగొని తాయుచు జంగమాద్రులవలెజలదములవి
ధంబున నొప్పుచు ధరణిపరాగంబునను బ్రుంగియున్నట్టి వనగజముల

తే. వనచరములగు నన్యమృగనికరముల
సంబరంబునఁ దిరుగువిహంగమములఁ
గనుచుఁ ద్వరపడిపోయి; రాకపివరేణ్య
వెంట హనుమన్ముఖులు మహావిక్రమముల. ౧౨

482

క. చనుచున్నతఱిని దళరథ, తనయుండు తరువుంజముల నిఁతాంతము బెడఁగై
కనఁబడువనముం గని యి, ట్లనియెన్ సుగ్రీవుతోడ నాశ్చర్యమునన్. ౧౩

చ. ఘనతఱినావిశాలమయి ధిప్రతరంబయి యగ్రభాగమం
దనుపమరీతిగా నరటు ధిలందముగాఁ గనుపట్ట వెల్లునీ

- వనమిది మేఘ మభ్రమున ♦ భాసిలునట్లు వెలుంగుచున్న దీ
 వనము తెఱంగు నే వినఁగ ♦ వాంఛను గాంచితి మిత్రమా! యింక౯. ౧౮౫
- క. కోరిక దీనిం దీర్పుము, నేరువున౯ వానరేంద్ర! ♦ నీవిపుష్పన౯,
 శ్రీరామువాక్యమును విని, తా రియమునఁ జనుచుఁ బలికె ♦ దదన్వనా ర్త౯.
 నీ, ఇది యొకయాశ్రమ ♦ మిది విశాలంబయి శ్రమములఁ బోఁగొట్టెఁజాలియుండు
 నుద్యానవనముల ♦ నొప్పుచు నున్నాదుమూలఫలోదకంబులఁ జెలంగు;
 *మును నప్తజను లను*మును లేడుగురు నియతవ్రతంబులఁదమ*తలలఁగ్రిందు
 గా నిల్చి నియతంబు*గా జలంబులనుండి తపముచేయుచు నుండ్రు*తన్ననులిట
 తే. సప్తరాత్రములకు నొక్క*సారి పూన్కి
 వాయు వాహరముగఁ గొని ♦ వరుస నప్త
 శతశరత్తులు తపమును ♦ నల్చి తనుయు
 తులయి స్వర్గమునొంది రో*యలఘుశౌర్య! . ౧౯ 486
- చ. వినుమీటు సుప్రభావముని*వీనుల యాశ్రమ మిద్ది భూమిరు
 ధ్వనతరసాల మొప్పు సుర*కాంతుఁడు దేవతలెత్తివచ్చిన౯
 దను నెదిరించరానిగతి ♦ ధాత్రిఁ జెలంగును; బక్షిజాలముల్
 ఎనమున నున్నయన్యమ్మగి*వారములోనికె బోవకుండెడు౯. ౨౦౫ 487
- ఆ. ఏవియేనిదెలియ ♦ కివ్వనంబును జొచ్చు
 మరలిరావు సుమ్మ ♦ మ్రుందునందె
 యాశ్రమమున నిందు ♦ నాడు నచ్చరల యా
 భరణరవములు వినఁబడును రాను. ౨౧౫ 488
- క. అమలాక్షరగీతధ్వను, లమలతరస్వాదువాధ్య*హరిధ్వనుతే
 సమయమునను వినఁగాఁబడు, సుమహితగంధంబు వెలయుఁజుమ్మ రఘువరా!.
- క. త్రేతాగ్నులు భాసిలు నిట, నేతరుణమునందునైన ♦ నిందులకుఁ దగ్గఁ
 హేతువుగా నీధూచుము, నీతరువుల కొసలనల్లి ♦ యిదె కనఁబడెడి౯. ౨౨౫
- ఆ. ఇది కపోతదేహ ♦ మెట్టులో యట్లెట్టి
 నగుచుఁ గానఁబడెడు ♦ నతినిబిఁజము
 గాఁగ; వృక్షము లివి ♦ కడు ధూచునంసక్త
 శీర్షములయి యెపుడు ♦ చెలఁగుచుంట. ౨౩౫ 491
- క. ఘనతతిచే గప్పంబడి, కనఁబడు వై దూర్యగిరుల*కై వడి నివిగో
 తనరారెడు ధర్మాత్మా, యనుజుఁడు నీవును దమిం బ్ర*యతచిత్తులరై. ౨౪౫
- చ. మనముల నెద్దియే ఫలము ♦ మానక గోరుచు నందనంబు ల
 మ్మునులగుటించి చేయుఁ డల*ముఖ్యమునీంద్రులు భావితాత్మతౌ

* ఆత్రిసప్తజనా నామ మనయ స్సంశ్రితవ్రతాః-అనిమూలము.

టను నెన రమ్యహాత్మలయెఁడన్ దమి భక్తియు వర్ధిలంగ వం
దనములు చేయువారో యలఁగనున్యల యంగములందు రాఘవా!.. ౨౫౪

తే. వ్యాధిమొదలగుబాధ లెవ్వై విన నించు
కంతయును సంటఁజాలవు; ఁ సంతసమున
వందనము చేయుమా! యన ఁ భక్తి సంత
ననుజునిం గూడి రాఘవుఁ ఁ డాదరమున. ౨౬౪

494

క. అనఘాత్మలై న యలముని, వనజాపులఁ గూర్చి మదిని ఁ వారినుహించుమున్
గనుచున్ వందనమిడెఁ గర,వనజంబులమోడ్చి; యంతఁ ఁ బార్థివమణియున్.

చ. అనుజుఁడు వానరేంద్ర పవనాత్మజముఖ్యులు వెంటరాఁగఁబో
యెను బరమప్రమోదమున ఁ నెంతయుఁ జిత్తము పల్లవింప, న
మృదుల వనంబునుండి జవఁముం దగ దూరముపోయి యింద్రనం
దనపరిపాలితంబగుచుఁ ఁ దార్కొనరాక చెలంగుదానినిన్. ౨౭౪ 496

క. పురవర మనఁబడుదానిన్, వరమహిమను నొప్పుదాని ఁ భవ్యమనములన్
బరికించి రెల్ల రంతటఁ, న్వరిపడి రాముండు నతనిఁతమ్ముఁడు పూన్కిన్. ౨౮౪

చ. వనజహితాత్మజుండు మఱి ఁ వానరులున్ సరిలేని తేజముల్
గనఁబడశత్రుముల్ గొనుచుఁ ఁ గ్రాలెడు శత్రునధార్థ మింద్రనం
దనపరమప్రతాపమునఁ ఁ దద్దయుఁ బాలితమైన పత్తనం
బును గని యేకకాలమునఁ ఁ బోయిరి చేరఁగఁ బూన్కి మీఱఁగన్. ౩౦ 498

పదమూడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౪ - వ సర్గము.

రాముండు సుగ్రీవుని యము పోవునట్లు పలుకుట.

చ. చనియిటు వారలందఱును ఁ శక్రనుతుప్రియసాలితంబుగాఁ
దనగు పురంబుఁజేరి యటఁ ఁ దమ్మైనరై నను జూడకుండ నొ
ప్పినవనమందు దట్టమగుఁవృక్షసమూహముచెంతనుండి; రా
వనములయందుఁ బ్రీతిదగ ఁ భవ్యగళుండగు నర్కజం డొగిన్. ౧౪ 499

క. వనమున నాలుగుదెసలం, దనచూడ్కి నిగుడ్చి తగఁ గ్రుఁధం బూనెను నం
త నతఁడు హనుమత్ప్రేముఖులు, వనచరులెల్లగును జట్టు ఁ బలసి కొలువఁగన్.

సీ. అనిల వేగపురస్సఁరాయతమేఘమ ట్లభ్రము భేదించుఁనట్లు సింహ
నాదమొనగ్గు చఁన్నను యుద్ధమును జేయ వెడలి రస్తునిపూన్కిఁబిలిచె;నంత
బాలార్కతుల్యుడై ఁ భాసిల్లి దృప్తసింహగతి యై తగినట్టి ఁ యర్కజుండు
కార్యదక్షుండగు ఁ త్కౌపతి శ్రీరాముఁ గని పల్కె; వాలినఁగరమునకును

తే. వచ్చితిమినుమ్మ హరిబృందఃవాగురముల
భయదమై తప్తమగుభవ్యభర్తతోర
కాంచితంబయి ధ్వజములయంత్రములను
దట్టమై యున్న దియ్యది ♦ దన్యహరము. ౫౪

501

క. మును నీవు వాలిఁ జంపుదు, నని శపథ మొనర్చితివి మహావీరా! చ
క్కినికాలము లతనువలెఁ, మునుపటిశపథమును జేయుము ఫలయుతముగఁ.

చ. అనవిని ధర్మచిత్తుడగు ♦ నయ్యరిసూదనుఁ డారఘూర్వహుం
డినజునిఁ గాంచి యిట్లనియె ♦ నిప్పుడె యుగజపుష్పియ౯లత౯
ఘనుడగులక్ష్మణుండు నినుఁ ♦ గన్గొనఁగాఁ బెకలించితెచ్చి నై
చెనుగద! నీగళమ్మునను ♦ శీఘ్రమ నిన్లుఱుతింప నౌ నిఁకఁ. ౫౫

503

సీ. వీరోత్తమా! నీవు ♦ విమలకంఠంబున గజపుష్పిలతను జక్కఁగ ధరించి
¹ యాకాశమునఁ దారఁకాయతమాలికా విపరీతసూర్యునివిధముగాఁగ
భాసిల్లుచున్నావు ♦ బాగుగ నుగ్రీవ! వాలివలన నీకుఁ ♦ బ్రాప్తమైన
భయమును నీయందు ♦ వాలికిఁ గల్గిన వైరము నేనిప్పు ♦ బవరఃపండు

తే. నొక్కశరమునఁ దీర్చు సహోదరాకృ
తిని జెలంగెడు నీశత్రువును నుదత్తి
గోచరునిఁ జేయు మప్పుడె ♦ కూలి యతఁడు
పాంసువేష్టితుఁ డగుఁజమ్ము ♦ వనమున నిట. ౧౧౫

504

చ. వనమున నిందు నాయెదుట ♦ వాలి కనంబడి ప్రాణయుక్తుడై
చనునటు సంభవించినను ♦ సత్వరమే యరుదెంచి దోషి నౌ
ననుఁ దగ నిందచేయు హరిఃపందనుఁ డాతఁడు ప్రాణయుక్తిఁ బ
త్తనమున కేగకుండిన నితాంత మదోషిగ నన్ను నెంచి నే
మనకుము; సప్తసాలముల ♦ నప్పుడు నేనొకబాణమేసియే. ౧౧౫

505

తే. చీల్చినది నీకుఁ బ్రత్యక్షఃసిద్ధమేకద!, యబ్బలంబుననే వాలి ♦ నని వధించి
నాడనే యంచుఁ దెలిసికొనం దగుఁ జము, కష్ట మెట్టిది వచ్చినఁగాని నేను.

²చ. అన్యతము పూర్వమెట్టిసమయంబున నైనను ధర్మలోపభీ
తిని బలుకంగలే దిఁకను ♦ దెంపునఁ బల్కును జమ్ము భూమిమొ
ల్చిన నవనన్యముం దమిని ♦ జిహ్మండు వర్షముచే ఫలింపఁజే
యునటుల నాప్రతిజ్ఞ నిపు ♦ డుగ్రపరాక్రమ మొప్పుచుండఁగాఁ. ౧౧౬

507

1 ఇట “విపరీత ఇ వాకాశే సూర్యో నక్షత్రమాలయా-అని మూలము. ఇందలి యర్థ విశేష ములన్నియు విపరీతపదమునండి యేర్పడినవిగా నెఱుంగునది. 2 అన్యతం నోక్తపూర్వంమే-అనిమా. ఈ రామైక్తియే రామాయణమునండి నిరంతరము స్పరించి నేర్చుకొనఁదగినది. శ్రీరామపుత్రము సర్వోత్తమ మనుట కిదియే ప్రధానము.

క. ఫలవంతముఁ గావించు వ, నలుమూ! సంభ్రమము; గీతఁధాత్రీవర! యి
మ్ముల నాకాంచనమాలిని, బిలువఁగ నేలాటిధ్వనిని † వే యొనరింపఁ. ౧౬

క. ఆవాళి వచ్చునో యా, రావము గావింపు మిఁక నఁరాతిభయదుఁడై
యేవేళల విజయఫలం, బావహిలఁ బలము వెలయ † నతఁ డొప్పుఁగదా.

చ. అనియన మోదనుండు మును † నాతనినీవును మాటుకొంటి వం
దున నతఁ డాగ్రహంబుననె † తోడనె నీస్వన మాలకించినం
తనె పయి కేగుదెంచు; విను † ధాత్రిని శూరులు శత్రుధర్మణం
బును సమరంబునం గొనరు † పో; చుటి స్వీయపరాక్రమంబు నె
మ్మనమున నెక్కుడంచుఁ బలుమాటు తలంతురు వారలింకనుఁ. ౧౮ 510

చ. వనితలచెంగటఁ మెఁగఁగఁవారలెయైన సహింపలేరు; నా
1 విని కనకంబుభంగిగను † బింగళవర్ణము పెంపుమీఱఁ గీ
శనిచయనాయకుండును విశాలరవంబున నభ్రముం బగు
ల్పను దలపోయునట్లఱచె; † ధావనమదుజ్జ్వలమై చెలంగఁగఁ. ౧౯ 511

సీ. నృపతియాజ్ఞ యెలేమి † నేమిది యనువాగు లేకుండుటను భీతిలేక పరపు
రుషులెల్ల స్వేచ్ఛఁ దిరుగుచుఁ గులస్త్రీల నెఱికురులను లాగుతఱిని వారు
పోదగుస్థలికిని † బోలేక యాకులపడునట్లు సుగ్రీవుఁధ్వనికి గోవు
లెల్లను బెనరుచు † నుల్లము ల్లడఁబడి ముఖకాంతిచన దుఃఖమునఁ గలంగె

తే. ననిని భగ్నాంగములయిన † హయములట్లు
మృగములెల్లను వే చరుగెత్తఁజాల
2 వయ్యె గతపుణ్యపూగుష † లంబరమున
నుండి పడునట్లు పతంగంబు † లుర్విఁ బడియె. ౨౦ 512

చ. అనిలవిచంచలోర్కియగు † నభివిధంబున నార్చి విక్రమం
బున నురుతేజమున్న స్వనముం బొనరింపఁగ నేన్పకాఁడె కా
వున జలదవ్రజంబులట † భూరిరవంబున నెల్లరుం భయం
బును గనునట్లు చేసి రవిపుత్రుఁడు పొల్చెను సంతనంబునఁ. ౨౧ 513

పదునాల్గవ సర్గము సంపూర్ణము.

1 సుగ్రీవో హేనుపింగళః-అనిమూలము. 2 క్షీణపుణ్యా ఇంగ్రహః-అనిమూలము. ఇల
గ్రహశబ్దమునకుఁ బూరుషులని యర్థము చెప్పవలయు. గ్రహములు కొంతకాలము నభంబుననుండి
భూపతితు లగుట యసంభవము గావునను, పుణ్యము క్షీణింపఁగాఁ బ్రాణులు భూపతితులగుట
శ్రుత్యుక్త మగుటయుఁ గారణములుగా నీయర్థము సుసంగతమే.

౧౫ - వ సర్గము.

అథా వాలి యధమునకుఁ బోవఁ బ్రయత్నింపఁ దార హితము చెప్పట. అథా-

చ. అనుజుఁడు ధైర్యమొప్పు నటులూర్చిన యాపెనునాదమున్ ముదం
బునఁ దనకాంతలం గలిసి ♦ పొల్చెడునంతిపురంబునందు నుం
డినయలవాలి యప్పుడు కడిందిమగంటిమిఁ బొల్పువాఁడుగా
వున సహియింపలేక విన ♦ భూతలమున్ వడకించు నాధ్వనిన్. ౧౫ 514

క. వినినంతనె యొకసారిగ, ననంగచుదమెల్లఁబోయె ♦ నతిశయకోపం
బును గాంచె నతనిమడి; యంత నతఁడుకోపమునఁదనదు♦నయనములొకటన్.

తే. ఎఱ్ఱఁబాఱఁగ సంధ్యయం ♦ దెట్టియాత
పము చెలంగునొ యట్టిదై ♦ పరఁగుకాంతి
తనువునన్ మించ నప్పుడతండు రాహు
వట్టె గ్రసియింపనున్నట్టి ♦ యర్కురీతి. 3 516

సీ. కాంతిహినుంకయ్యెడి ♦ గడుఁగ్రోధమునవాలిదంష్ట్రాకరాఘఁడై ♦ తగ జ్వలించు
నగ్నివిధంబున ♦ నంగము వెలయంగ మదగజోత్పాటితమంజుపంక
జములతోడను మృణాళములతోడనునొప్పుత్రాదమట్లువెలసె; నిట్లనుజరవము
శూరునకెంతయు ♦ నోరువరాకుండుఁ గావున వాలి వేగమున భూమిఁ

ఆ. బగులఁ గొట్టురీతి ♦ బదముల నిడుచు యు
ద్ధమున కేగుచుండెఁ ♦ దార యపుడు
భయమునొంది త్వరగఁ ♦ బరుగిడి నెమ్మి న
తనిని శాఁగిలించుకొని దృఢముగ. ౫౪ 517

క. మదిఁ గలసౌహృదమటు ల, య్యదనునఁ గన్నడఁగ ముందు ♦ నధికశుభంబే
పొదలఁగఁ జేసెడుపల్కుల, మదిరాక్షియుఁ బల్కె నిట్లు; మహితోత్సాహా!.

1క. వినుము నదీవేగమువలె, ననివార్యంబగుచు వృద్ధియగునీగ్రోధం
బును వేకువ శయనస్థలమునుండి లేచుచును భుక్తిమున్ బూమాలన్. 2

ఆ. వినరివై చునట్లు ♦ విడువుమా; నిశ్చేషముగను; ననుజతోడఁ ♦ దగనమరము
జేయఁగోర్కె నీకుఁ ♦ జత్తమునం గల, దేని రేపు పోరు ♦ మిపుడు వలదు.

ఉ. వీరుఁడపాట నీవిటుల ♦ విక్రమమొప్పుగ రేపుయ్యుద్ధమున్
గోరికఁజేయ లాఘవము ♦ గొబ్బునరాదు త్వదీయవైరికన్
2కారవ మబ్బఁబోదు త్వరగా నిపుడేగుట నామనంబునం
దారయ మేలటంచు నినుమంతయుఁ దోఁపఁగలేదు నాయకా!. ౮౪ 521

క. వలదని నేఁ జెప్పటకుం, గలకారణమెల్ల వినుము ♦ కపివీరుఁడు నిన్
గలవాఁడునకున్ బూర్వము, పిలిచెను గన నీవు నపుడె ♦ పృథుకోపమునన్.

1 శయనా దుత్థితఃకాల్యం త్యజ భుక్తామివ ప్రజమ్-అనిమా. 2 సహసా తని నిష్క్రమే
మమ తావ న్మోచతే-అనిమా.

- చ. వెలువడి యాతనిం గనుచు ♦ విక్రమమొప్పుచు నుండ నీవొగిం
దలవడి సంగరంబున నితాంతము పైఁబడి తన్ని తోల దె
బ్బలు దిని దిక్కులం గనుచు ♦ బాతె నతం డిటు నిన్ను జీరి యి
మ్ముల బెనువీడనొంది యట ♦ ముష్టిహతుల్ తనునొవ్వజేయఁగన్. ౮౦౫
- చ. చనియెనుగాదె యట్టికిపిస త్తముడే మరలన్ జవంబునన్
నిను నని చేయఁగాఁ బిలువ ♦ నెన్నిని వచ్చినజాడఁ జూడ నా
తనికి మహాసహాయము నితాంతము గల్గెనొ యేమో! యంచు నా
మనమున శంక గల్గెడిని ♦ మానక యింకొకమాటఁ జెప్పెగన్. ౮౧ 524
- సీ. అతనినాదంబేను ♦ నాలకింపఁగఁ దోచె నతనిదర్పము ప్రయతనాతిశయము
ధ్వనియు నాటోపంబు ♦ దలపోయ నొకగొప్పకారణంబుండకఁగలుగఁదనుచు,
నిపుడిటవచ్చుట ♦ నెంచఁగా నాయకా! యతఁ డసహాయుడై యరుగుదెంచె
నని తలంపఁగరాదు ♦ తనకు నమ్మికపుట్టునట్టి సహాయమే ♦ యాశ్రయించి
- ఆ. యన్నవాఁడు గాన ♦ నురుగర్చనముల్లి, చేయుచున్నవాఁడు ♦ చెపునుయెట్లు
పెనుసహాయ మతనికిని గల్గెనని నీకు, నెట్లు తెలిసెనందు ♦ వేమొ నీవు. ౮౩
- క. ఆతఁడు స్వభావనిపుణుడు, చేతోగరించుంబు గలిగి ♦ చెలఁగును గానన్
ఉతఱినహాయబలమును, ఖ్యాతంబని నమ్మకుండ ♦ సతఁడెటువచ్చున్. ౮౪
- క. ఊరక మదినూహించుచు, వీరా! యిటు పల్కలేదు ♦ వినుమా! మునుపే
యారసి కొడు కంగదుడే, కోరి నచుం గాంచి చెప్పె ♦ గొంకక నేమన్.
- క. వినియున్నదాస నీకున్, గన మేలొనఁగూర్చునదియుం ♦ గాన వచింతున్
మనపుత్రుం డీచుంగదుఁ, డనయము చనినట్లె తా విహారముచేయన్. ౮౫
- క. వసమధ్యమునకుఁ జని వచ్చెను నచ్చట నాపులగుచుఁ ♦ జెలఁగెడుచారుల్
వినిపించినవార్తల నాకును జెప్పెను విను; మయోధ్యకుం బ్రభు వగుచున్.
- చ. నిరుపమశౌర్యసారుడయి ♦ నిర్దితశత్రువునైన భూమిభృ
ద్వరునకుఁ బుత్రులిష్టతును ♦ బాహుపరాక్రమయుక్తు లాదు సం
గరమున నోటమిం గనక ♦ గ్రాలెడువారలు రామలక్ష్మణుల్
వరయశులై ప్రసిద్ధిగని ♦ వారలు పొల్తురు సాటిలేయే. ౮౬ 530
- సీ. ఇత్యోకుకులమున ♦ నిరువురు పుట్టినవారు దురాసదుల్ ♦ భాస్కరాత్మ
జానకుసాయముచేయఁగనుబుశ్యమూకాద్రికి నుదెంచినారటఁయందురాముఁ
డిష్ట సీతమ్మనకే సహాయముచేయవాడట, యాతఁ డీవఱకె డనుజ
వరుల వధించుచుఁ ♦ బ్రఖ్యాతి గన్నవాఁ డాయోధనమ్ములయం నతండు
- * తే. కర్కశుండయి పరబలకాండనాశ
నము నొనర్చి యుగాంతధనంజయువలె

సప్రతిహతుండుగాఁ బొల్చి ♦ యనుపమాన

శౌర్యసాహసములఁ గన్న ♦ చతురుఁ డంట. ౧౮౪

531

1. విను మమ్మహాత్ముండు ♦ ఘనశాంతులై నట్టి సాధువర్షులకెల్ల ♦ సాంద్రవిమల
తరమగుఛాయ సంతతమిచ్చి తాపమ్ము నడచి పొల్చెడునివా ♦ సార్వమైన
వృక్షంబుపొలిక ♦ వెలయు, దయాళు వాపన్నుల కెల్లను ♦ బరమగతియు
సంశ్రయంబై రుతా ♦ జనులకెల్లను యశోముఖ్యభాదనమును ♦ మృ; మఱియతఁడు
శాస్త్రజన్యంబగు ♦ జ్ఞానము లోకికజ్ఞానము గలయట్టి ♦ చతురుఁ డట్లై
జనకునాజ్ఞను శిర ♦ సావహించి యెసర్చుభక్తుండు హిమధామ ♦ పరవ్రతంబు
ధాతువులకువలె ♦ ఖ్యాతగుణంబులకెల్ల నాకరమయి ♦ యెసఁగువాఁడు
కావుననే 1 యనీకములందు దుర్జయండ్లై యస్త్రమేయుండై ♦ యలరు నవ్వు

ఆ. హాత్ముతోడ నించు ♦ కంతయుఁ బగ మన

కేల? తగదు మనకు; ♦ నింక నొక్క

పలుకుఁ జెపుదు శూర! ♦ పరికించి యొకదోష

మేని నీకుఁ బూన్ప ♦ నెంచనుగద! ౨౨

532

క. విను నీకుఁ హితమెద్దియొ, గని దాని వచింతు నేను ♦ గావున దానిఁ

విని యట్లై యాచరింపుము, 3 వనజహితాత్మజుని వీరివర! వేగముగఁ. ౨3

తే. యావరాజ్యమందు ♦ నభిషేక మొనరింపు, బలము గలుగునట్టి ♦ యలసహజుని
తోడ యుద్ధమీవు ♦ తొండపడి తల, పెట్టుకొనకు మిదియె ♦ ప్రియము నీకు.

క. జనపతి యగురామునితో, డను సఖ్యము చేయుటయుఁ ద ♦ వయకయె సుగ్రీ
వునితో నైరముదూర, మ్మునఁ దోలుచు మిత్రభాస ♦ మును బొందుటయుఁ. ౨౪

ఆ. నీకు యుక్తమనుచు ♦ నాకుఁ దోచుచునున్న

దలసహోదరుండు ♦ చెలిమి లాల

నమునఁ దన్నఁదగిన ♦ ప్రముఖుండె కద; యాతఁ

డద్రెనున్నఁ బురమునందు నున్న. ౨5

536

క. మనమునఁ దలఁపుము బంధువ, గునెకద యన్యుం డెడెటు ల ♦ గుఁ నీకును నా
తనివంటిబంధు విల నెం, దును గనఁబడఁ డింక నొకఁడు ♦ ధూతపరజనా. ౨౬

చ. ధనము నొసంగి గౌరవము ♦ తప్పక చేయుచు నీయనంతరం

బున రవినూను రెండవవిభుం దగఁ జేయుము నీకు బంధువై

యనుజాఁడు పొల్చుఁగాదె యటులొట విరోధము మాని మిత్రుఁగాఁ

గ నతనినెంచి పార్శ్వమునఁ ♦ గావుగ నుండెడునట్లు చేయుమా. ౨౭ 538

ఆ. ఇప్పు డింతకంటె ♦ నెన్నఁగా వేటొక్క, గతియె నీకు లేదు ♦ గాన నతని

1 ఈనీసహలిక వ్యాఖ్యానార్థప్రకారము వ్రాయఁబడినదని యెఱుంగునది. 2 అనీకము లందు=యుద్ధములందు. 3 వనజహితాత్మజుని=సుగ్రీవుని.

సఖుని గాఁగఁ జేయుశౌర్యసారా! నాకుఁ, బ్రియముచేయ నీకుఁ వేక్కయేని.
 సీ. హితముఁ గోరుదును నీఁకేనని నన్నును దలఁచితివేని యత్నమున నేను
 ప్రార్థించినందున ఁ భవదీయహితమునె గలిగించు నాదగుఁపలుకు దీనిఁ
 బాటించి యారీతిఁ ఁ బంతమువిడనాడి కార్యమొనర్పు; మాఁగ్రహము వదలి
 సుప్రసన్నుడవయిఁ శుభతరవాక్యమువినవయ్య! క్రుధఁబూనుటనఁగఁదగదు
 ఆ. శక్రతుల్యుడగుచు ఁ శౌర్యసారుండై న
 కోసలాధినాథుఁకొడుకుతోడ
 విగ్రహంబు చేయ ఁ వేడ్క నొందుట నీకుఁ
 దగదు శాంతమూసఁ ఁ దగుదు పీపు. 3౦ 540

చ. అని యిటు తార నాథునకు ఁ హర్షము చేయఁగఁ జాలువాక్యమున్
 మనమున నెంచి యట్టితటి ఁ మన్నన తోఁపఁగఁబల్కెఁ గాదె నా
 తనిమది మృత్యుసంగతము ఁ తత్సచయంబున నొట సంత నా
 తని కలపభ్యవాక్కులు హితంబులుగా వినరాకపోయె జా!. 3౧ 541

పదునై దవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౬ - వ సర్గము.

❖❖❖ వాలి తొలకు సమాధానము చెప్పి యుద్ధమునకు బయలువెడలట. ❖❖❖

క. తారాధీశనిభాసన, తార హితంబట్లు చెప్పఁ ఁ దా వాలియు నా
 దార నదలించి యిట్లనె, జారుముఖ! యార్భటించుఁసహజుని వీని. ౧ 542

తే. మీఁదుమిక్కిలి శత్రునై ఁ మించువాని
 నెట్లు పైరింతు సంరంభ ఁ మెట్టులోర్తు;
 భీరువపుగాన నెఱుఁగవు ఁ శూరులయి య
 ధర్మితులయి యప్రతిహతఁవర్పు లగుచు. ౨౪ 543

చ. చెలఁగెడువారి ధిక్కృతిని ఁ జేయుదురే నెవరేని దాని ని
 మ్ముల సహించుటెట్లు? మృతిఁ ఁ బొందుటయే యగు మేలు నాకునుం
 గలహమునందుఁ బ్రీతిగఁద! ఁ కావున హీనగతుండు వీఁడు నన్
 గలహముచేయ రన్దునుచు ఁ గర్జిలుచుండఁగ వీనిశౌర్యమున్. 3౪ 544

క. కని యెట్టులోర్చియుందును; వనితా! రాముండు నన్ను ఁ బాధించునటం
 చునుభేద మొందకుముధర్మనిశ్చయుఁడుకృతమునెఱుఁగుఁమహితఁడతఁడునూ.

క. కనుకనె యేయపరాధం, బును జేయనినాకుఁ బాపఁమును బొందెనునే
 పనినైనఁ జేయఁగలఁడే, వనజాక్షీ! మరలు మింక ఁ వనితలతోడన్. ౪౪ 545

చ. చనుమని పల్కుచుండ ననుఁ ఁ జానరొ! యింకను వెంటడించి వ
 చ్చినఫలమేమి? నావయిని ఁ జెందినసౌహృదభక్తులం దగం

గనఁబడఁజేసితి విదియఁకాదె ముదంబును గూర్చు; నాదుత

¹మ్మునికడ కేగి నేను రణఁముం బొనరించెద సంధ్రమంబు నీ

వును విడనాడు మాతనిని \diamond బోరునఁ గ్రొవ్వడఁగింతుఁ జంపఁజూ! 2 547

సీ. ద్వంద్వయుద్ధంబుసంఘడిలోనఁ బ్రాణముల తీయకుండఁగఁబోరు \diamond తెఱఁగ దెట్లొ
యనకుమా, సంగరంబున వానిప్రాణముల తీయకుండఁగఁగాచు \diamond తీవ్రశక్తి
గలవాడఁ గాన వృక్షంబుల ముష్టిప్రశారంబులను నొచ్చునట్లు చేయఁ
బీడితుండయి పోవువేగ యాదుర్ధ్వారతచిత్తుఁ డని నాదునతులగర్వ

తే. మును బ్రయత్నంబు సహియింపఁగను గలండె

తరుణి! యుక్తంబుఁ దెలిపి యెంతయు సహాయ

మును నొనర్చితి స్నేహంబుఁ \diamond గనఁబఱచితి

వింక నాప్రాణములతోడు \diamond పంకజాక్షి! ౯

548

క. చనుమా! నేవిజయంబును, ²గనున ట్లాశిషములిచ్చి \diamond కదలుము నేనా
యనుజని నుగ్రీవుని నని, మొన గెల్చియె మరలివత్తు \diamond ముదమునఁ బురికి.

³క. అనవిని ప్రియవాదిని యా, వనితామణి తార యంత \diamond స్వపరవిషయమం
దున మోమోటము గలదియె, గనుక \diamond బదులేమిపల్క \diamond కయె ప్రాణేశు.

— వాలి సుగ్రీవుల రెండవసంగరము. —

⁴క. తనివారఁగ నాలింగన, మును జేసికొనుచును మందఁముగ నేడ్చుచు నా
తనికె బ్రదక్షిణ మొనరిచి, తనవిభునకు స్వస్వయయనముతగఁ గలుగుటకై.

క. తనకు \diamond వచింపఁదగుమం, త్రునికరమున జయముగోరి \diamond తద్దయుఁ బూన్కి
బనిదాని నొనర్చుచు వగ, ⁵వున నేమియుఁ దోఁపకేడువున సంతిపురిక. ౧౨

క. తరుణులతోఁ జొచ్చెను ని, వ్వరస \diamond దారయును దోడి \diamond వనితలతోఁ బో
వ రయంబున నావాలియు, నురుతరకోపమును బొంది \diamond యుగ్ర ఫణివలెక.

తే. దీర్ఘనిశ్వాసములతోడఁ \diamond దెంపుమెఱయ

నగరముననుండి వెడలెను; \diamond నైజమహిత

తేజఁ డురుకోపి యగువాలి \diamond తీవ్రనిసద

మడర నిట్టూర్పు లొలయఁగ \diamond సరి గనంగ. ౧౩౪

554

క. నలుదెసలం బరికించుచు, బలుభంగుల నెంచుచు గపివరుఁ డాతఁడు శ్రీ
విలసిల్ల హేమపింగళు, జ్వలదనలాభుని వనీక \diamond సంసిద్ధుఁ బరక. ౧౪౪ 555

⁶తే. వలువ గట్టిగ బిగియించి \diamond వఱలువాని

గనియె గురుకోపుడౌ వాలి \diamond క్రాలుశౌర్య

1 దర్పమాత్రం విశేష్యామి వచ ప్రాజ్ఞై ర్విహేత్యైతే-అనిమూలము. 2 నివర్తస్వయేనచ-
అనిమూ. జయాశిష-అని పాఠాంతరము. జయాశిషం కృత్వా నివర్త స్వేత్యర్థః-అని తీర్థలు.
3 వాలినం ప్రియవాదినీ-అనిమూ. 4 చకార రుదతీ మందమ్-అనిమూ. 5 ప్రవిష్టా శోకమోహితా-
అనిమూ. 6 సుసంవీత మవస్థబద్ధ-అనిమూ. వాససానుష్ఠాపవీరీకమ్-అనివ్యాఖ్య.

మునను నిలిచిన సుగ్రీవుఁ ♦ గని వసనముఁ

దాను గట్టిగ బిగియించి ♦ పూనె ననికీ. ౧౬

556

చ. అనుషమవీర్యయుక్తుఁ డగుఁనాకపినాథుఁడు వాలి యంబరం

బును బిగియించి కట్టి యనిఁ ♦ బూనినయుత్సవ మొప్పు ముష్టిఁ గై

కొని యనుజాతుపై కరిగెఁ; ♦ గ్రోధము పొంగఁగ సూర్యపుత్రుఁడౌ
య్యనఁ దనముష్టి నెత్తుకొని ♦ యాతుర మొప్పుగ వేడ్క మీఱఁగఁ. ౧౭౫

తే. కనకమాలిక ధరియించి ♦ క్రాలువాలి

పైకిఁ బోయెను; వాలి కోపమున నరుణ

నయనుండై తనపైకి రఁణంబుచేయ

నిపుణుండై వేగమున వచ్చుఁ ♦ దపనజఁ గని. ౧౮౫

558

చ. అనుజనియుద్యమంబునకు ♦ నాత్మసహింపక యిట్లుపల్కె; ము

ష్టిని గనుమోరి యియ్యదియె ♦ చేరిచి వ్రేల్లను బూన్కిమీఱ దీ

నిని బిగియించి పట్టుకొని ♦ నిల్చినవాఁడను జామ్ము దీనితో

నిను జవమొప్పు గ్రుద్దగనె ♦ నీయసువుల్ గొనిపోవు వేగమే. ౨౦

559

చ. మరుదధినాథుపుత్రుఁ డిటు ♦ మాటల నొవ్వఁగఁజేయ సూర్యజం

డురుతరకోపమొప్పు నిదె ♦ యుద్ధతి నాఘనముష్టి వేగ నీ

శిరమున వ్రాలి ప్రాణములఁ ♦ జేకొని పోవును జూడు దుర్మతి!

త్వరపడనేల యంచనియె ♦ వాలియుఁ బైకొన సూర్యపుత్రునిఁ. ౨౧౫ 560

క. పిడికిట వేగము మీఱఁగఁ, బొడువఁగ సుగ్రీవుఁ డుగ్రఁభూరిక్రుధచేఁ

గడువడి నలుకుచు నత్తటి, నొడలంతయు రక్తతటినీ ♦ నొగి మునుఁగంగఁ.

క. సెలయేళ్లఁ గూడుశైలము, వలె నొప్పి యతండు మిగుల ♦ త్వరఁగామూలం

బులతోడి సాలవృక్షము, బలమునఁ బెకలించి వీచి ♦ వైచెం గడఁకఁ. ౨౩

తే. వజ్రమున గొప్పకొండను ♦ బగులఁగొట్టి

నట్లు లద్దానిచే వాలిఁయవయవముల

విఱిగిపడునట్లు కొట్టె; నాఁద్రేటున కతఁ

డంగవిహ్వలతం బొంది ♦ యార్తుఁ డగుచు. ౨౩౫

563

క. గురుభారసంయుతంబయి, పరఁగెడువ ర్తకుల నావఁధంగిఁ జలించెఁ

గురుభీమశౌర్యబలులై, గరుడునియంతటిజవంబు ♦ గలిగి యసములై. ౨౪౫

చ. అతిభయదాకృతుల్ దనర ♦ నానహజన్తులు పూర్ణిమానిశా

పలిదిననాయకుల్ బలెను ♦ బైకొని; రంతట శత్రుహంతలై

క్షీతిఁ దగువార లిరువరును ♦ ఛిద్రములఁ వెదకంగఁ జొచ్చిరే

పుతగఁ బరస్పరంబు బలఁపూర్ణుఁడు శౌర్యయుతుండు వాలియుఁ. 565

565

క. వరుసగ బలయుక్తుండై, పగఁగె మహావీర్యుఁ డై నభానునుతుండుఁ

బరిపూర్ణబలము తగ్గుటఁ, బరాక్రమవిహీనుఁ డయ్యె ♦ వాలియు సంతక.

క. తనదర్పంబున నుగ్రీ, పునిదర్పము నడఁపఁ జూపితిని ♦ బొందినదర్పం
బున నుగ్రీపుఁడు శౌర్యంబునఁ దగ్గియు సత్యమర్షమున లాఘవముక. ౨2

1క. కనఁబఱచె; సంత వారలు, ఘనభూజము లందుకొనుచుఁ ♦ గ్రాలెడుశౌఖిల్
గొనుచుం గొనలం గైకొను, చును దృష్టి బొందక మఱి ♦ శుంభదృబులులై.

సీ. వజ్రకోటిసమానఁవరసఖంబుల ముష్టిఘాతంబులను జానుఁఘాతములను
గాల్గఁజేతుల నెంతో ♦ క్రౌర్యంబునం గొట్టుకొనుచువృత్తుండునుఁదనుజవైరి
యగునింద్రుఁడుకవలె ♦ సతిభయంకరముగ నని చేసి; రావనఁమునఁ జరించు
వానరు లాయుద్ధ ♦ టూనినక్రుధ ర క్షసిక్తాంగులై ధన్విఁచేయుమేఘ

తే. ములవలెనె యితరేతరఁమును భయంక

రాధ్యటుల నదలించుచు ♦ నని నొనర్చి;

రంత రాముఁడు వానరఁకాంతుఁ డినజుఁ

డాత్మబలమున టీఁగించి ♦ యన్నయెదుట, 30౫

569

క. నిలువఁగఁజాలక నలుదిక్కుల నాత్మాశయము తెలుపఁగోరుచుఁ జూడం
గ లలిం గనె రాముం డుజ్జ్వలతేజఁడు వీరుఁ డంత ♦ వానరపతినిక. 3౧౫

తే. ఆ ర్తునిం గాంచి యింద్రజ ♦ నడరి చంపఁ

దగినశరమేదియో యని ♦ తలఁచె మదిని;

బిదప ఘోరవిపాత్తదఁర్వీకరంబు

నలె వెలింగెడు సతిఘోరఁబాణమొండు, 3౨౫

571

చ. ధనువునఁ గూర్చి జ్యోతికఁ ♦ దద్దయు మ్రోయఁగఁజేసి కాలుఁ డొ
య్యనఁ దనకాలచక్రమును ♦ నార్పటి మీఱఁగ లాగుమాడ్కి నా
ధనువును శ్రోత్రరంధ్రమును ♦ దాఁకఁగ నీడైన దానిఘోషముక
విని పతకేంద్రముల్ మిగుల ♦ భీతిని బొంది మహార్తిఁ గుందుచుక. 33౫

ఆ. విలయకాలరవము ♦ వినినట్లు తోఁచక

సఱచె మృగగణంబు ♦ భయమునొంది

దెనలకేగె సంత ♦ వెన రాముఁ డాశర

మట్టె విడువ బాణ ♦ మతిజవమున, 3౪౫

573

చ. కులిశముభంగి మండుచును ♦ గోయని యార్పుచుఁ జంచలాకృతిక

వెలుఁగుచు వాలివత్సమున ♦ వేగమ చొచ్చెను; భూరి తేజఁడై

బలమున విక్రమంబునను ♦ భాసిలు నాకపికుంజరండు ని

2స్తులశరవేగఘాతమునఁ ♦ దోడనె భూస్థలిఁ ద్రెల్లె నార్తుండై, 3౬

574

1 వృత్తై స్పృశావై స్పృశై ర్వజ్రకోటినిధై ర్మఖైః-అనిమా. 2 వేగే నాభిహతో వాలీనిప
పాతి మహీతరే-అనిమా.

సీ. కాంతివిహీనుడై కపివరేణ్యుడు స్పృహతప్పి యాశ్వయుజమంఠనోష్ణపూర్ణి
మను సుతృవాంతంబునను నిలఁ ద్రోయఁగఁ బడెడునింద్రధ్వజమెడలిపుడమిఁ
బడునట్లు నేలపైఁ ధిబడియె; నిట్లారాముఁ డాపురుషోత్తముం ధిడంత్యకాల
మున నీశ్వరుం డాత్మముఖముననుండి ధూమాయతాగ్నినిగ్రక్కునట్లువిలయ

తే. కాలస్పృత్యనమంబయి ధి కనకరూప్య
భూషితంబయి పగతురఁ ధి బాలియఁజేయఁ
జాలి మెఱయుచు నున్నట్టిశరము వాలి
పైన వైచెను; బిగవ నావాసరపతి. ౩౮

575

చ. అనిఁ దనువెల్ల రక్తమయమై పనఁగుందుటఁ దెల్పిదప్పి పు
ష్పనికరమండితం బగుచు ధి భాసిలునట్టి యశోకభూరుహం
బనిలునితాఁకునం బడెడునట్లుగ నుత్పవమైనమీఁద గొ
బ్బునఁ బడునింద్రకేతనముపోల్కిని భూమిని వ్రాలె నార్తుడై. ౩౯

576

పదునాఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౭ - వ సర్గము.

శుభ్ర వాలి రాముని దూఱుట. శుభ్ర

చ. అనిమొనఁ జొరుపంబు గల ధియాకపినాథుఁడు రామబాణతా
డనమున ఖిన్నుడై ధరఁ గిసంకను ద్రెళ్లగఁ గొట్టఁగూలుశా
ఖిని దురికించుచుఁ బడియెఁ ధి గేవలతప్తనువర్ణభూషణా
ళిని ధరియించి చెల్వినను ధి లీలఁగఁ గ్రాలుమహేంద్రజం డటఁ. ౧౫

577

ఆ. ముక్తరశ్మి యగుచుఁ ధి బుడమినిబడు శక్రు
ధ్వజమురీతి నవయవములు ధరణిఁ
దాఁకునట్లు పడియె ధి నాకపిగణపతి
నవనిపై నఁబడిన ధి యంతలోన. ౨౫

578

క. వనజారిలేని యాకసమును బోలుచు భూమి తేజమును బాసెను; భూ
మిని బడినయత్తుహాత్తుని, తనువును గాంతియును బ్రాణతతిశౌర్యంబుల్. ౩౫

క. విడువఁగఁజాలక యెప్పటి, వడువున నలరారుచుండఁ ధి వజ్రంబులచే
గడువెలయుచు నింద్రుం డొకపుడొసంగిన స్వర్ణమాల ధి పొదలుచు శక్తిఁ.

క. హరినాథునితనువును నిర్భర తేజము ప్రాణములును ధి బాహుకయుండం
గ రహి నొనర్చెను వానగ,వరుఁ డావీరుండు దేవవరుఁ డనుకంపఁ. ౫౫

క. తన కిచ్చియున్నయాకాంఛనమాలను దాల్చియుంట ధి సంధ్యారాగం
బున సంతట నావృతమౌ, ఘనమట్లుగఁ జూడనొప్పె ధి గడునందముగఁ. ౬

సీ. నేలపైఁ గూలినఁ వాలి దేహంబును గాంచనమాలయుఁ ఁ గాయఘాత
యగురాముశరమునుఁ ననుమూఁడు వెలయుచునుండుటంజూచుటఁ నురుతరమగు
నతని తేజము త్రివిధాకృతులను జేయఁబడినయట్లు వెలింగెఁ ఁ గడిఁదిబాణ
మయ్యది తనచేతఁ నంతంబునొందిన వారికెల్ల ను దానుఁ న్వర్గమార్గ

తే. మును గలుగఁజేయు రామునిఁ ధనువునుండి
విడువఁబడుటకు మహితుడైఁ ఁ వీరుడైన
యాశత క్రతువుత్రునఁ కవుడు పరమ
గతిని ననదృశమా దానిఁ గలుగఁజేసె. ౮

583

చ. అని నిటు నేలఁ గూలి సెగఁ యూఱినయగ్నివలెఁ వెలుంగుచుఁ
ఘనశర మేసెనంచు నలఁకన్రుశరంబును వై చినట్టివీ
రుని నుతియించి యిట్లు తనుఁ రూక్షశరంబునఁ గొట్టినట్టి యా
తని దెలియంగ నల్లడలఁ దా మెలమెల్లనఁ జూడ్కిఁ ద్రిప్పుచుఁ. ౯ 584

క. సురలోకంబున నుండియె, ధరణికిఁ బుణ్యము నశింపఁ దా దిగుభూమి
శ్వరుఁ డగుయయాతికరణిఁ బరఁగుచుఁ బ్రళయంబునందుఁ బరమేశ్వరుచేఁ.

సీ. పుడమికిఁ ద్రోయఁగాఁ బడినసూర్యునివలె; గ్రాలుచు నింద్రునికరణి ననిని
మార్కొనరాక యఁమరనాధువలె దుస్సహుఁడయివిశాలబాహుండునగుచు
హరికిఁబోలె విశాలమైనవక్షము గ్రాల మోమువెలుంగ నుద్ధామకపిల
నయనముల్ చెలువారఁ నై జపారుషమొప్ప ధరణిపైఁ బడియునుఁ దవ్తనక

తే. మాలి యగువాలినిఁ రాజఁమండనుండు
గాంచి లక్ష్మణుండును దానుఁ గడువడిగ న
తనిసమీపంబునకుఁ బోయెఁ వినయమొప్ప
వాలి యాబలయుక్తులఁ బార్థివులను. ౧౨౪

586

చ. కని పరువంబు ధర్మము దఁగం గనుచుం దగునట్లు లొప్పుగా
ననియెను నీవు రాటుతుండఁ పొదువు ఖ్యాతిని గన్నవాడ వు
ర్విని మహనీయవంశమునఁ విశ్రుతికెక్క జనించినావు శా
స్త్రునికరమందుఁ బ్రీతిఁగలఁసాధుమనస్కుడ వెన్నిచూచినఁ. ౧౩౪ 587

చ. బలవిభవంబునం జెలఁగువాడవు తేజము గల్గువాడ వి
మ్ముల నకలవ్రతంబులనుఁ బొందుగఁ జేసినవాడ విప్పు డీ
కలహమునందు మార్కొననుఁగా నిను వేటొకవైరితోడ నా
బలమును జూపి సంగరముఁ బాగుగఁజేయుచు నుండునంతటఁ. ౧౪౪ 588

తే. నాదువక్షంబునందు బాణంబుఁ దగుల
నేసితివిగా; పరాఙ్ముఖుఁ నిట్లు చంపి

యేమి ప్రఖ్యాతి నొందితి ♦ విచట నీవు

*కరుణ నెఱిగినవాఁడు భూవరుఁడు ఘనుఁడు. ౧౫౪

589

నీ. వ్రజలహితంబునె ♦ బాగుగ నొనరించు దయగలవాఁడు నుత్సాహమును జ
యించినవాఁడును ♦ దృఢతరవ్రతుఁడును సమయజ్ఞుఁడగురామచంద్రుఁడనుచు
సకలభూతంబులు ♦ సంతసంబున నీ యశముఁ బాడుచున్నవిశమము దమము
క్షమ ధర్మములు మఱి ♦ సత్యపరాక్రమంబులు సపరాధుల ♦ పొంగడంగ

తే. నర్ణమగు దండనము నివి ♦ యవనిశతుల

గుణములందురు రాజ! సద్గుణము లివ్వి

యెల్ల నీయందు నుండుట ♦ నెఱిగి నీదు

సత్కులప్రభవంబును ♦ సమతః దలంచి. ౧౮

590

చ. అని కరుదెంచుచుండఁగఁ బ్రియాంగన తారయుఁ బోవనేలయెం

చని హితముల్ వచించినను ♦ సవ్వ మనంబున లెక్కచేయకే

యనుజనితోడఁ బోరఁగ భయంబున లేకయె వచ్చినాఁడ ని

న్లననితఱి మఱొక్కరుని ♦ గాంచుచు యుద్ధమొనర్చుచుం బరా

కున నిటులున్నయప్పుడును; ♦ ట్లోణివిభుం డగురాముఁ డీయని. ౧౯ 591

క. నను నేమిచేయఁడని మన, మునఁ దలంచియె యుంటి నై జమును భవదీయం
బును గంటి నిపుడు; రామా! వినిహతమతి వీవు ధర్మవిరహితుఁడవు నూ!.

ఆ. ధర్మచిహ్న మొకటి ♦ ధరియించి కుత్సితా

చారుఁడవయి తృణము ♦ సాంస్త్రముగను

బై ని గప్పనొప్పు ♦ బావివిధంబున

నున్నవాఁడ విట్టి ♦ నిన్ను నేను. ౨౧

593

క. తెలియంగ నైతి; సజ్జను, నలె వేషముఁ దాల్చి వానివ్యాజంబున నీ

కలరూపు తెలియకుండఁగ, బలిమిం జేసికొని ఛన్నపావకుమాడ్కి. ౨౧౪

క. కనఁబడెడునిన్నుఁ బాపాత్ముని నెఱుంగకపోతి దేశమునఁ బట్టణమం

దును నీకు నేమి యపకృతి, యును జేయఁగలేదు సుంతయును నే నెపుడు.

క. నిను నే నవమానంబును, గనఁజేసినదియును లేదుగద; వనమునఁ బం

డ్లను మూలంబులఁ దినుచు, వనిఁ దిరుగుచు నుండునట్టివానరు నన్ను.

క. నిను మార్కొని సంగరమును, నొనరుప కున్నట్టివాని ♦ నొరునిం గనువా

నిని బాప మొండెఱుంగని, ననునేటికే జంపి తివుడు ♦ సరవర! యిచట.

ఆ. ధర్మ మభినయించుచుదారుణకపటంబు, నీకు నై జమగుట ♦ నేఁడు కానఁ

బడియె నిచట; నృపునివంశసంభవమొంది, చదువు నేర్చినట్టిజనుఁ డెవఁడు.

సీ. ధర్మవేషంబునఁ ♦ దన్ను నాచ్ఛాదించుకొని మది సంశయంబును దగంగ
విడనాడి స్రూరమై ♦ కడునింద్య మగునిట్టి పాపకర్త మొనర్పఁబాలుపడును?
రాజకులంబున ♦ గాఢువా! నీవును జనియించితివి ధర్మమును నొనర్చు
వాడవంచుఁ బ్రసిద్ధి ♦ పఱితి విట్టుండియును నభవుండవఁయును బరులను
వంచించ నీరీతి ♦ భవ్యరూపంబున నేలచరించెద ♦ విట్లు నీవు

ఆ. సామదానములును ♦ తమయు ధర్మంబును

నత్యధైర్యములును ♦ శౌర్యమల్లె

తప్పుఁజేయువారిఁదండించు చుంటయు

రాజగుణములండు ♦ రాను! యివ్వ. ౨౭

599

క. వినుమా! ఫలమూలంబులఁ, దినుచుఁ గాననములందుఁ ♦ దిరుగుచుఁ గాలం
బునుగడపువృగములముమే, మనయంబిదిప్ర కృతిమాకుఁననియెఱుఁగఁదగుఁ.

క. పురుషుఁడవు రాజవగుదువు, ధరణీయుఁ దపనీయము రజఃతము నను మూఁడే
దురమునకుఁ గారణములో, ధరణీశా! వీనియందుఁ ♦ దమిఁ గల్గినదో. ౨౮౫

క. వనమున నిచ్చట దొరకెడు, ననుపమఫలరాశీయందు ♦ నధికాశయు నీ
కును గల్గినదో చెపుమా, యనుగ్రహము నీతి యివ్వ ♦ యార్యవృపులకుఁ.

*సీ. ఆచరింపఁగఁ దగుఁనట్టిధర్మంబులౌ నవి నీతినిగ్రహ ♦ మనెడునివ్వ
దుష్టమహీశుల ♦ క్షిప్తధర్మంబులౌ నిల నిట్లు భూపవృత్తులను వేఱు
వేఱుగా నున్నయవియెగాని యెండొంటిఁగలిసియుండంగ లేఁదిలననియెఱుఁ
గంగనౌఁ దనస్వేచ్ఛఁగా నయానయములనటునిగ్రహనుగ్రహములఁ జేయఁ

ఆ. దగదు కాన నృపులు ♦ తమయిచ్చమెయిఁ బ్రవ, ర్తింపరాదు; నీదుఁరీతి తెలిసెఁ
గామమే ప్రధాన ♦ మోమహీశా! నీకు, గౌరవమును నీవు ♦ గోర వెపుడు ౩౦

క. కోపస్వభావుఁడవు మఱి, భూపాలక! క్రమము తప్పి ♦ పొందుగఁ జేయం
జూపట్టుదాని వనలుచుఁ, గాపురుషులరీతి వేఱుఁకార్య మొనరుపఁ. ౩౦౫

క. తలఁతువు గావున రామా!, యలరాజులవృత్తి స్థైర్యఁమందక నీయం

దొలయుచు వ్యత్యస్తంబై, చెలఁగుచు నున్నయది యిట్లు ♦ చేయందగునే.

క. ధనువును శరములఁ గొని యిచ్చును బోవుచు వేటవైని ♦ సంతనమున దే
నినినైనఁ జంపుచున్నా, వనయము ధర్మమున శ్రద్ధఁయలరదు నీకుఁ. ౩౧౫

చ. పరధన మిద్ది కూడదనుఁపద్ధతి నీమతియందు లేదు గా
వరమున నింద్రియాళి చనుఁభంగిని స్వేచ్ఛఁగఁ బోవుచుందు వో
ధరణిప! కానఁ గామమునఁ ♦ దప్పుఁగరానివ్యవస్థ లేదు భీ

కరకర మేసి యెట్టి యపఁకారముచేయని నన్ను వానరుఁ. ౩౨౫

607

* నయశ్చ వినయశ్చోభౌ నిగ్రహనుగ్రహవపి, రాజవృత్తి రసంకిర్ణా ననృపాః కామవృ
త్తయః-అనిమా. దీనివ్యాఖ్యానార్థ మిట విస్తృతమని యెఱుంగవలయు.

క. పరిమార్చితి కాకుత్స్థా! పరమజగుభ్రుతముగాఁగఁ ♦ బరగుపనిని ని
ట్లరయక యొసరిచి యింక న, తువురుషులకడ నేమిపలుకఁబోలఁ దలఁచితో.

*సీ. రాజహంతయు మఱి ♦ బ్రహ్మణహంతయు గోహత్యచేసినకుమతి చోరుఁ
డెల్ల వృధుడును బ్రాణహింసయే గోరెడునతఁడు నా స్తికుఁడును ♦ నన్నకంటె
ముందు పెండ్లాడినమూర్ఖుఁడు వీరెల్ల నరకంబునకుఁ బోవుదురు; మఱియును
సఖునిఁ జంపినవాఁడు చాడిచెప్పెడువాఁడు గురుతల్పుఁడు లుబ్ధకుఁడు వీరు
తే. పాపమతు లొందుజగములఁ ♦ బరమనీచ
ములను బొందుదు; రనుమానము గనలేదు;
నేఁట యనునాట మావంటిపుష్కల
కరయనహజమె యఘ మినుమంతలేదు. 3౫

609

క. ననునేటికి నిందించెద, వనఃబోదువాయేమొ ధర్మముం దానక్తిం
గని వజ్రలుభవాదృశు లగు, జనులకు నాకుత్సితంపుఁజర్మ మిది తగఁ. 3౫౪

ఆ. జంకచర్మమువలెఁ ♦ బొంకముగా ధరి
యింపఁ దగుదు మఱియు ♦ నీమదీయ
ములగు రోమజాలములు పట్టువలెఁ బవి
త్రములు గావు నాదునెముకగమియు. 3౫౪

611

సీ. దంత్యస్థివలెఁ బవిత్రత నొందకుండును మామకాంగభవమా ♦ మాంసమట్లే
భక్ష్యంబు గాదుగా ♦ పంచసఖంబులొ మృగములలోపల ♦ మించునేఁడు
పంది, యశవిముండ్లపందియు నుడుమును శశకకూర్మంబు లీనంఖ్యగలవి
మాత్రమే బ్రహ్మణత్వానాధవైశ్యుల కర్తముల్ భక్షింప ♦ ననన్యపంచ
తే. సఖమృగంబు లభక్ష్యముల్ ♦ నరపతినుత
పండితులు మామకాంగభవంబులైన
యస్థిచర్మములను దాఁక ♦ రట్లే మాంస
మును గ్రహింపరు నుమ్మిది ♦ జనవిదితమె. 32౪

612

క. తినఁదగనిపంచసఖమృగ, జనిఁ గాంచిన నేను నిట్లు ♦ చంపఁబడితి; నే
నునువాఁడను సర్వం బెఱిఁగినతారయు హితతరంబుఁ ♦ గీర్త్యము నగుచుఁ.

ఆ. సత్యమైనవాక్యసముదయమున నాకుఁ
దెలిపె మోహమునను ♦ దెఱవమాట
దాఁటి మృత్యువశముఁ ♦ దగ నందితిని గటా!
యేమివగచిన నింక ♦ నేమిఫలము? 3౯

614

సీ. శీలంపన్నయాచెలువ ధూర్జండగుపతి గల్గియుండియు ♦ భర్తలేని
యట్టులే యగునట్టు ♦ లవనియధర్మాత్ము నినుఁ బతిగాఁ బొందియును ననాథ

* రాజహంత బ్రహ్మహంత గోఘ్న శ్పృశః ప్రాణినధే రతిః, నాస్తికః పరివేత్తాచ సర్వ నిరయ
గామినః-అనిమూలము.

యేయగు, నితరుల ♦ కెల్లగూఢంబుగ నపకృతిఁ గావించునట్టివాఁడ
వింతె కాదు శకుంఠ ♦ వీవు యుద్రుండవు మిథ్యావినయమును ♦ మేలుగాఁగ

ఆ. నభినయించువాఁడ ♦ వఘరూపుఁడవుగాన
మహితచిత్తుఁ డగుచు ♦ త్వాపతివరుఁ
డైనదశరథునకు ♦ నాత్మజుం డనదెట్లు
లైతివో యెఱుంగఁనయ్య! నేను. ౪౧

615

చ. తనదగుకట్టుత్రాడుల నుదాత్తబలంబునఁ ద్రొంచివైచిధ
ర్మనిరతిఁ బాసి యంకుశము ♦ మానుగ లక్ష్యముచేయ కెవ్వరై
నను గనరాఁగ వారలను ♦ నాశముచేయుచు హస్తిపౌల్పున
ట్లనువగు నచ్చరిత్రమును ♦ నారయకే యపరాధియా జనుం
గని తగుశిక్షచేయఁదగుఁగా యనుపెద్దల ధర్మమార్గముం
గొనకయె ధర్మమార్గమునఁకుం దగ లోబడ కిట్లు నన్ను ని
వ్వనచరునిఁ వధించితి వభవ్య మయుక్తము నౌచుఁ బెద్దతా
జనులకు నిందితంబయినఁసాహసకార్యము చేసి నీవీకఁ. ౪౨

616

తే. నజ్జనులతోడఁ గలియుట ♦ సంభవించు, నేని వారలతో నీమఁకృత్య మేను
జేసినాఁడ నటంచని ♦ చెప్పవలసి, యుండ నేమనిచెప్పదు ♦ వోయి కుమతి!.

తే. అనపశూరులమైన మాఁయందు నీవు, గనఁబడిచినట్టి యీవరాఁక్రమము నీకు
నపకృతిం జేసినట్టిదై ♦ త్యాధిపతుల, యందుఁ జూపఁగఁగాన మోఁయవనినాథ.

క. నాముందట నిలువంబడి, రామా! నాతోడ సంగఁగముచేసితివే
నామహితబలముచే దగి, యామిత్రాత్మజునిఁ గనుదు ♦ వది తప్పెగదా! ౪౩

*క. కనఁబడుచు నీవు సంగరమును నాతో జేయుదేని ♦ భూపా! నాచెం
తను జేర నశక్యమె నూ, విను పానవశంగతుఁడయి ♦ విస్మృతిఁ గనుచుఁ.

క. నిదురించువాని భుజగం, బద నిది యని కఱచించంపున ట్లివు ననుం
బాదచాటున నిల్చి కనంగ, దగక వధియిందితివి పంగంగొని రామా! ౪౪

నీ. తొలుదొల్త నాసీత ♦ నిలనెల్ల వెదకి యీయవలసంచని నన్నె ♦ యడిగియున్న
నేనొక్కదినమున ♦ నెలత యెచ్చటనున్న దెచ్చి నీనన్నిధి ♦ నిచ్చియుందు
నేకదా; నీయాజ్ఞఁజే జేయుభాగ్యము కలుగకయేపోయెఁగా యటన్న
యాశయాఘ్నును దెల్పునట్లు లింకను బల్కె; నినజనకే ప్రియఁమెన్ని చేయఁ
దలఁచి రావణునివధమునకుఁ గద నన్ను జంపితి వీవు నాఁసాయమడిగి
యుందువే నాతనిఁయుద్ధంబునం జంపి త్రాడుకంతంబునఁ ♦ దగిలిచిఁగొని
యీడిచి తెచ్చి నీ ♦ కిచ్చియేయుందునే నీయాజ్ఞ యేయైన ♦ నేను మున్ను
మధుకైటభులు భుజఁమహితబలంబునఁ బాతాళమున నె కఁనపడకయుండు

రీతిని నునిచిన ♦ శ్వేతాశ్వతరి యనురూపమొందినయట్టి శ్రుతిని బలిమి
హయవదనుండు నాఁయనురుల నోర్చి తెచ్చినయట్లు దనుజుఁడు ♦ సీత జలధి
జలమధ్యమున మఱిఁబుట్టనైన నునిచిన సాధించి తెచ్చి యొనంగి యుండు;
రాజ్యమందున్నట్టిరవినుతునేటికి వెడలఁగొట్టితి వని ♦ తడయ కతఁడు
తన్నడుగంగఁ దాఁ ♦ నలఁచునేమోయని తాను త్తరం బీయఁదలఁచినట్టి
పల్కులురాఁగ నిఁప్పిది మఱియుఁబల్కె నేనుమృత్యువును బొందినయనతల
నతఁడు కీశాధిపత్యంబు పూనుట తగు ననుఁ జంపిరాజ్యంబునునతఁడొందఁ
దగుఁ; గాని యొకరితోఁదారుణకలహంబుఁ జేయుచుండఁగధర్మచింతమాని
యి ట్లధర్మమున నహీనాంబకమున నక బడ వేయుటయు నిది ♦ పాడిగాదు
నిరపరాధిని వాలి ♦ నేనేల చంపితి నని రాఘవుఁడు చింతనందు ననుచుఁ
దలపోసి పల్కెఁడు ♦ పలుకుల నిట్లను బుట్టినవాఁడెల్లఁ ♦ బోలియుటనఁగ
సహజమే కావున ♦ జనులిట్లు కాలముచేనైన మరణంబుఁ ♦ జెందుటనఁగ

ఆ. సహజ మగుచునుండఁ ♦ జనునద్ది యట్లుండుఁ

గాక; నీవు నాకుఁ ♦ గానఁబడక

నను వధించినది యిఁకను నీకు యుక్తంబె

యనుచుఁ దోచునేని ♦ యందుల కిట. ౫౦౪

622

క. పలుకుము సదుత్తరంబో, యితేశసుత! యనుచు వాలి ♦ యి ట్లప్రహతిఁ
బొలియింపఁజాలువేదనఁ, గలఁగుచు మహితాత్ముఁ డతఁడు ♦ కడుఁబీడితుఁడై.

ఆ. అంతకంటె మిగుల ♦ నధికంబుగాఁ బల్కు

వదన మెండ నంత ♦ భానుమూర్తి

పగిది వెలుఁగుచున్నపరమాత్మ రామునిఁ

గనుచు నూరకుండె ♦ చున మడలఁగ. ౫౦౫

624

పదునేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౮ - వ సర్గము.

అథా వాల్మీకీ ప్రశ్నములకు రాముఁడు తగిన స్పష్టత మిచ్చుట. అథా

చ. శరహతుఁడై మనస్థిస్థియుఁ ♦ జాలఁగఁ బోవఁగ వాలి రామభూ
వరు వినయంబు ధర్మమును ♦ భావముఁ గల్గి హితంబునై తగం
బరుషమునైనవాక్యతతిఁ ♦ బల్కెను; రాముఁడు నిష్ప్రభుండుగాఁ
బరఁగుదివాకరుండువలె ♦ వారిని బాసినయబ్ధరీతిగక. ౧౪

625

సీ. ఉపశాంతుఁ డగునగ్నిఁ యొప్పుననిష్ప్రభుండగుచు నిశ్చేష్టుఁడై ♦ యమలకాంతిఁ
బాసియుండిన హరీశ్వురుఁ గని ధర్మార్థగుణయుక్తమై సీతిఁ ♦ గొమరుమీఱు

- వాక్యమొప్పుగ నిట్లు ♦ వల్కెను జక్కగా ధర్మముఁ గాను మథంబు లాకి
కాచారములఁ దెలియక విరుద్ధంబుగాఁ జరియించియుండి యజ్ఞానమువల
తే. నను నదోషు నిందించెడ ♦ వనయరీతి, సౌమ్య! బుద్ధిసంపన్ను లాచారవేత్త
లయినవృద్ధుల నడిగి ధర్మాధికములఁ, *దెలియకే కపిచపలతవలన నిట్లు. ౮౪
- క. నను నిందింపఁగఁబూనితి, వనకాననశైలయుక్తవసుధ యిది తగ్గఁ
ఘనులయి యిత్సోకుకులం, బునఁ బుట్టినవృపుదగుచుఁబోలుపారుఁజూమి!.
- క. మనుజుల మృగపక్షిగణం, బును గాచుట తప్పు గల్గఁ ♦ బూనిక శిక్షం
గనఁజేయుటయును వారల, కనయము దగియుండునట్టి ♦ యధికారములే. ౬
- చ. ధరణిని దాని ధర్మమతి ♦ తథ్యవచన్ముఁడు సాధుమార్గత
త్పరుఁడును నైనయాభరతపార్థివుఁ డేలేడునాతఁ డెన్నఁగా
నిరతము ధర్మకామముల ♦ నిశ్చయభావము సర్థత తృప్తియు
వరమతిచే నెఱుంగునరఁపరున్ముఁడునుమ్ము కపివ్రజాధిపా. ౬౪ 629
- తే. నిగ్రహానుగ్రహంబులఁనియతి నెఱిఁగి
పాలనము చేయుచున్నాఁడు ♦ భవ్యనీతి
దండనము లివ్వఁరెండు సశత్రుంబు శాస్త్రు
విహితమా విక్రమంబు నేవీరునందు. ౬౪ 630
- క. స్థిరముగ నిల్చి చెలంగునొ, ధరణీశుఁడు భరతుఁ డతఁడు ♦ తగినపగిదిఁ గా
నరయునొ దేశము కాలము, సరిగా నిపుడతఁడె నుమ్ము ♦ త్కృపతి, వాలీ!. ౮
- నీ. ఆభరతుండు సృష్టార్హధర్మంబును సనుసరించి యొనంగిఁనట్టియాజ్ఞ
పహియించి మేము మావలె నితరమహీశు లీహూమి నంతట ♦ నిట్లు ధర్మ
వృద్ధిని మదిఁగోరి ♦ యిద్ధధర్మంబునఁ జరియించుచున్నాము; ♦ నరపతివరుఁ
డయి ధర్మవత్సలుం ♦ డయినయాభరతుండు ధర్మాభిరతిఁగని ♦ ధరణి నెల్లఁ
- తే. బాలనము చేయుచుండ నెవ్వండు ధర్మ
హాని సేయంగలండు? మేమందఱము స్వ
ధర్మనిరతులమయి భూమిఁపపునియాజ్ఞ
ముందు నిడుకొని కాననఁములఁ దిరుగుచు, ౧౦౪ 632
- చ. తనదగుధర్మమార్గమును ♦ దప్పి చరించెడువాని నర్హదం
డనమును బొందఁ జేయుచు వఁనంబున నిచ్చట నున్నవార మో
వనచర! ధర్మమార్గమును ♦ బాసినవాఁడవు నీవు చేయుకా
ర్యనిచయుముం గనుంగొనినఁనై నను నిందను బొందువాఁడవే. ౧౦౪ 633
- క. కామవ్యాపారమె నీ, కౌముఖ్యము కాన భూధఁవార్హపథమునం
దేమాత్ర ముండలే దను, నీమాట యథార్థము సుమి! ♦ యిది తగునొక్కో.

1క. తనుగన్నతండ్రి యన్నయఁ, దనకున్ విద్యయు నొసంగి ♦ ధన్యునిఁగాఁ జే
సినవాఁడు వీరుమువ్వుడగు, జనకులు నుము శాస్త్రవిహితసరణి యిదియ యా.

తే. ధర్మమునఁ జరియింపఁగఁ ♦ దలఁచువార

లిట్లు భానింపవలయు ♦ ధర్మేచ్ఛయున్న

ననుజ పుత్రులు నుగుణాలి ♦ నలగుశిష్యుఁ

డీముగురు పుత్రులనుచునే ♦ యెన్నవలయు. ౧౮

686

క. వానర! ధర్మము సూక్ష్మం, బై నెగడు నతీంద్రియంబై ♦ యగు నెవ్వరికిఁ
గానన్ సుజనులకును నది, కానంగ నసాధ్య మగుచుఁ ♦ గ్రాలును జుమ్మి!.

క. నినుఁబోఁటికెట్లు తెలియును?, విను! భూతవ్రజమునందు ♦ వెలయుమనములం
దును నిండియుండి సకలంబును నాపరమాత్మ యొకఁడె ♦ పోలం దెలియున్.

తే. శుభము నశుభంబు నెఱుఁగు నాశుభతముండు

వినుము జనుపాంధుఁ డాత్మతుల్యనరులఁ గొని

మంతనము చేయునట్లు దుఃస్వాప్నతులై న

చపలకపులను గూడి చంఛలఁడ వీవు. ౧౯

689

క. ఎంతగ నాఁగోచించిన, నుంతయు నెఱుఁగంగఁదగునె ♦ శుభమార్గము; నే
నింతకు మును శిష్యానుజ, సంతతులను బుత్రులనుచుఁ ♦ జాటితిఁ గాదే ౧౬

తే. దానిభావమె స్పష్టమై ♦ తనరునట్లు

చెప్పువాఁడ రోషంబున ♦ నిష్పటివలె

నన్ను నిందింపఁదగదు వానర! నునంబు

నందుఁ దలపోయమా! తెలియంగనగును. ౧౭

641

క. నినునేటికిఁ జంపితినో, వినవయ్యా! కారణంబు ♦ వివరింతు సనా

తనధర్మము విడిచియె యను,జునిభార్యను బొందెదీ వశుభమార్గమిదె. ౧౮

క. నినుఁ జంపుట కిదె కారణ, మని తలఁపుము; రవితనూజుఁ ♦ డనుజాతుఁడుగా
వునఁ బుత్రతుల్యుఁడగు నా,తనిపత్నియఁ గోడలగును ♦ దలఁపఁగ నీకున్.

క. వనచర! నుహాత్ముఁడగు నీ, యనుజుఁడు జీవించియుండ ♦ నఘనంబగు ని

ప్పనికిం జొరఁబడి కామం, బున నాతనివనిత రుమను ♦ బొందితివి కటా!, ౧౯

తే. ధర్మమార్గంబు విడనాడి ♦ తలఁచినట్లు

లెల్ల వర్తించుచును వానరేంద్ర! యనుజ

పత్నితోడ సుఖించె దిష్టాపమునకె

శిక్ష యిది నీకు నాచేతఁ ♦ జేయఁబడియె ౨౦

645

1 క్షృష్ణో భ్రాతా పితా చైవ యశ్చ విద్యాం ప్రయచ్ఛతి, త్రయస్తే పితరో క్షేయా
ధర్మే పథి హి వర్తినః-అనిమా.

- సీ. శిక్షదీనికి నీవు ♦ చేయవచ్చునుగాని వధియింపనేలని ♦ పలికెదవా?
 కపియూధనాథ! లోకవిరుద్ధమైనట్టి యాచారమును బూని ♦ యర్హమైన
 యాచారమును మాని ♦ యమలధర్మమునకు వ్యతిరేకముగ నున్న యతనిశిక్ష
 నేయంగఁ దగుఁగాని ♦ చిత్తమునందెన్న నింతకన్నను నిగ్రహింపవే టు
- ఆ. పాయమనఁగ లేదు ♦ పరమభూధవకుల, నుండుఁ బుట్టినాడ ♦ నట్టులౌట
 నీవొనర్చినట్టినిరయదమా పాపమునకు శిక్షచేసితిని దగినటు ౨౧౪ 646
౧౩. తనయ నహోదరి యనుజని, వనితను గామాతురత నెఱవండు గలియునో
 విను మతనిఁ జంపుటయె చక్కనిశిక్ష యటంచుఁ బల్కుఁగా స్మృతులెల్ల.
- చ. భరతుఁడు రాజు మే మతనివారము పాధిపునాజ్ఞచేయు నా
 దరమును గన్నవారము స్వతంత్రము మా కిమమంతలేదు నీ
 వరయక ధర్మమార్గము సహంకృతి మీఱితి విట్లు నిన్ను నే
 కరణి నుపేక్షచేయనగు? ♦ గావున శిక్షయొనర్పఁగాఁబడెన్. ౨౩౪ 648
- చ. ధరణిపుఁ డౌటచే గురు వతండగుఁ బ్రాజ్ఞుఁడుగాన ధర్మమా
 ర్గరతిని వీడకుండఁగఁ దగం బ్రజలం గనిపెట్టి యుండున
 బృరతుఁడు సేవచ్చుఁగాఁ దిరుగువారల శిక్షయొనర్చు కృత్యమం
 దరసి సహస్రనేత్రుడయి ♦ యండఁగ గంచుచునుండు వానరా!. ౨౪౪
- చ. క్షీతిపతి నాజ్ఞ నేవిధిగఁ జేకొని మేమును ధర్మమార్గవి
 చ్యుతిఁ గను త్యత్సమానుల మహోదయ మొప్పఁగ శిక్షచేయునా
 దృతి గలవారమై వనునెల్లఁ జరించుచు నున్నవార మ
 ప్రతియని చెప్పఁగాఁ దగినపాప మొనర్చితి వీవు వానరా!. ౨౫౪ 650
- సీ. వినుము! నుగ్రీవునకును నాకుఁ గలమైత్రి సౌమిత్రికిని నాకు ♦ సఖ్యమెట్లు
 దృఢతమమో యట్టిదేయగు దారకై రాజ్యముకొఱకు మిత్రత్వ మలరె
 నతఁడు నాక్షేమమునందె యాసక్తుడై యున్నాఁడు గావున ♦ నూరకుండ
 వచ్చునే నేనును ♦ బ్రతినచేసితి వానరులనన్నిధిని నిన్నుఁ ♦ గలనఁ గూల్తు
- తే. ననియుఁ గావున నాబోఁటిమనుజుఁ డెట్లు
 లాడి తప్పఁగవచ్చు? నట్లాట నిన్ని
 కారణంబుల ధర్మయుక్తముగ శిక్ష
 చేసినాడను దగినట్లు ♦ బానఁ గావ. ౨౮ 651
- క. అనుజనిభార్యను బలిమిని, గొనినట్టిమహాఘమునకుఁ ♦ గొదువపడనిశి
 క్షను బొందినాడ నిది తగు, నని నీవంగీకరింపఁనగు నిద్రానిన్. ౨౯౪ 652
- క. కనుక న్నిను శిక్షించుట, యనునది యేరీతినై న ♦ నరసినధర్మం

బనఁగగునుగాని యాక్రమమున చెప్పఁగరాదటంచు ♦ సరయుము మదిలోన్.

1క. వినుమా! ధర్మంబున చక్కనిగతిఁ బాలించుచున్న గాదిలిసఖుఁడున్
దనమిత్తునిశత్రువు దొరకిన నిరసింపంగవలయుఁ ♦ గీతవఁరేణ్య! ౨౯౫ 654

క. నీవాధర్మమునే గొను,దే! వాసర! నిన్ను నిగ్రహించినకార్యం
బీవాసరించినయథుమునఁ, గావలసినదే యటంచుఁ ♦ గడఁకఁ దలఁచనొ. 3౦

క. మును మనువు సదాచారంబును గూర్చియె రెండుశ్లోకముల వివరించెన్
ఘనధర్మనిపుణు లవానిని గైకొనియున్నవారు ♦ నేనును వానిన్. 3౧ 656

క. పరికించియె తద్రీతిగ, వరుసం బనిచేసినాఁడ ♦ వానిఁ దెలిపెదన్
“నరు లఘుము చేయువారలు, ధరణీశ్వర శిక్షనొందఁ ♦ దగుదురయేనిన్. 3౧౫

చ. మును పొనరించినట్టియఘముల్ నశియింపఁగఁ బుణ్యవంతులౌ
జనులవిధంబునం దనరి ♦ స్వర్గమునందుదు; రావృపుండు శి
క్షను గనునట్లుచేసినను ♦ జక్కఁగ వానికి శిక్షచేయకే
చనుడని పంపినన్ జనుడు ♦ చొర్యసమార్జితపాపహీనుడౌ. 3౨౫ 658

క. నరవరుఁడుమాత్ర మాతనిఁ, బరికింపక వదలినందువలనన్ దాఁద
స్మరుపాపమొందు” నని మనుచరికీ ర్తితధర్మము లివి ♦ స్రథితము లుర్విన్. 33

నీ. ఉరుతరపాప విఘ్నానరించినట్టివు మును శ్రమణుం డఘము నొనరించె
నత్తటి మత్కులఁదుందుదయించినయార్యుడౌ మాంధాత ♦ యతని కతిధ
యంకరశిక్షనొయ్యన విధించెను నృపు లేమఱియున్నప్పు ♦ డితరు లఘుము
లను జేసియున్నారు ♦ జనపాలు రంతట సప్రమత్తులు నౌచు ♦ నర్హశిక్ష
తే.లను విధింతురు వానిచేత నఘమద్ది, యంతరించు నిప్పుటికిని ♦ నవని నట్లు
జరగుచున్నది; వాసరఁనామజేంద్ర! కాన నిందులకయి తాపఁమూనవలదు.

క. వనచర! పరితాపంబును, గనినన్ ఫలమేమి గలదిఁకంజాలును నీ
కొనరింపఁబడినశిక్షయు, విను ధర్మము ననుసరించి ♦ విధియింపఁబడెన్. 3౫౫

2క. మేమును స్వతంత్రులముచుం, గామునుమా, శాస్త్రములకుఁగలకాలములో
నై మెలఁగుచుండువారము; భూమిశులముయ్యి నేవచ్చుఁబూనమువినమి!.

3క. వనచర! వీరా! కారణమును వేటొకదాని వివరముగఁ జెప్పెన నీ
కును నదియు హేతుయుక్తము,గనుండుఁ గావునను జక్కఁగా నద్దానిన్.

1 వియస్య పార్వతి కర్తవ్యం ధర్మమే వాసుపశ్యతః-అనిమూలము. శత్రుం ధర్మమే వాసు
పశ్యతో వియస్య పార్వతి స్వమిత్రశత్రునిరసనం కర్తవ్యమ్ - అని వ్యాఖ్య. 2 నవయం స్వవశే
స్థితాః-అనిమూలము. స్వవశే స్థితాః, శాస్త్రవశ్యా ఇత్యర్థః-అని వ్యాఖ్య. ఈపద్యచతుర్థపాదము
సందర్భానుసారము స్పష్టార్థ ప్రతిపాదనమని వ్రాయఁబడినది. 3 కారణం హరిపుంగవ, యచ్చుత్వా
హేతుమ ద్వీర-అనిమూలము.

క. వినుమీపు పిదపఁ గోపంబును నాపైఁ బూనకుండుపు ననున్ యమునిం
టిని జూడఁబంపుదు ననుచు, మును పల్కితి, దాఁగియుండిఁ మ్రుచ్చువిధమునన్.

క. ననుఁ జంపినాఁడ వంటివి, వనచర! నీవిట్లు లన్నఁవాక్కుల కస్త
న్నననునఁ బరితాపము లే, నని, కోపము కల్గదనుచు ఁ నాత్మనెఱుఁగుమా!.

సీ. మనుజులు పొదలయంఁదును డాఁగియుండియో

కనఁబడుచుండియో ఁ వనులనుండి

బహువిధమృగముల ఁ వలలు పన్నియో పాశ

ములు నైచియో, మోసము లగుపెక్కు

వ్యాపారములచేతఁ ఁ బట్టుచు నున్నారు;

మఱియు మాంసాధులఁ ఁ మానవులొగి

బరుగెత్తుచున్నను ఁ భయపడియున్నను

బాధించువార లెవ్వరును లేరు

తే. గదయటంచు భయంబేమి ఁ గనకయున్న

నేమటియెయున్న మత్తత ఁ నెఱుఁగకున్నఁ

జంపుచున్నారు మృగములఁ ఁ దెంపుఁబూని

దీన నేదోషలేశంబు ఁ గానఁబడదు. ౪౦

666

క. విను ధర్మకౌశలంబునఁ, దనరెడురాజధ్వులును నితాంతముదమునన్

వనములకు వేటలాడఁగఁ, జనుచున్నా రిద్ది జగతి ఁ సాజమకాదే! ౪౦౫ 667

క. నీవన శాఖామృగమపు, కావున మృగగణమునందుఁ ఁ గలుపఁదగుదు వో

యీ వానర! నాతోడను, నీవని యొనరించు చెడుట ఁ నిలిచియె యున్నన్.

క. అని చేయకున్న భేదం, బనునది యూహింపనేల ఁ యనుజునితో నీ

వని చేయుచుండ బాణంబునఁ జంపితి దీననేల ఁ పొగిలెవ వింకన్. ౪౦౬

తే. వానరేశ్వర! శుభము, జీవనము, దుర్ల

భమగుధర్మంబు, రాజులే ఁ ప్రజలకెల్లఁ

గలుగఁజేయుచు నుండు రింఁదులకు సంశ

యంబు లే దెంతమాత్రమే ఁ నాత్మఁగనిన. ౪౦౭

670

క. నురలే భూస్థలమున నర, శరీరములఁ దాల్చి ధర్మసంరక్షణత

త్పరులై నరపాలకులై, తిరుగుదు రట్లాటచే ష్టితిపతుల వారీ! ౪౩ 671

సీ. అప్రియంబులు పల్క ఁ నర్హ మేమాత్రముగాదు నిందింపఁగఁరాదు హింస

చేయ రాదట్లె యఁజ్ఞేపింపరాదు నీవన్న ధర్మమ్ము రవంతయైనఁ

దెలియకయుండి కేవలము రోషముఁ బూని తండ్రి తాతలనుండి ఁ తప్పకుండ

వచ్చుధర్మంబును ఁ వదలకయున్నట్టినన్న దూషించెద ఁ విన్నిసారు

ఆ. లనియె; రాముఁడిట్లు ఁ లాడినపల్కును, సార్థకంబుచేయ ఁ సతనిఁ జంపి

- ధర్మమార్గముల సత్తని కుపదేశింప, వాలి వానినెల్ల ధనాలకించి. ౪౫ 672
- చ. మనమున ధర్మసూపము సమంబుగఁ దోఁనుటఁ దన్నుఁ జంపున
 ప్పని హితమే యటంచెటిఁగి ధార్మికపుంగవునందు దోషమే
 గనఁబడదంచు నెంచి యటు ధర్మమునఁ రఘురాము నిందనే
 నిన యవివేకముం దలఁచి చింతిలి చేతులు మోడ్చి యంతటఁ. ౪౬ 673
- క. పరమాత్మఁడైన శ్రీరఘునరుఁ గాంచి మనంబునందు భక్తితనర నో
 పురుషోత్తమా! ననుం గని, కరుణఁ నీవన్నవాక్యగణమది హితమా. ౪౭౫
- క. ఆపల్కులెల్ల సత్యము, లే పరికింపంగ శంకయే లే దనఘా!
 భూపా! ధర్మపథంబది, యేపగిదిం గనిన సూక్ష్మమే మగుఁ జూన్చి. ౪౮
- ఆ. గొప్పవిషయమందుఁ ధర్మంకక యల్పుండు
 బదులు చెప్పఁబూనుపని యహితము
 సర్వవిదుండ వీవు ధర్మహీనుండను
 నేను బదులు చెప్ప నేర్తు నెల్లు. ౪౯ 676
- చ. తెలివియేలేక యుక్తముగఁ దెంపున నాడిననాడుమాటలం
 గలఁగక నాదుదోషమును గాదిలిప్రేమఁ బ్రమాద మంచు లోఁ
 దలఁచి త్సమింపఁగావలయుఁ దత్త్వవిదుండవు సర్వధర్మముల్
 తెలిసినవాడ నెంతయును దీనులఁ బ్రోచెడువాఁడ వోవిభూ. ౫౦ 677
- చ. జనులకు మేలుచేయుటకే సంతతముం దలపోయువాడ వొ
 యైన సకలార్థముల్ గనినఁ మట్టిమహాత్ముడ వెన్న నీవు దం
 డనమిది దానికారణమనందగుపాప మిదంచునెంచు న
 ప్పని భవదీయబుద్ధి యొకభంగిని గాంచి ప్రసన్నయై తగుఁ. ౫౧ 678
- సీ. ధర్మజ్ఞ! రామ! కర్తవ్యంబు చేసినవాడఁగాను నొనర్పవలనుపడని
 యక్రమమును జేసివట్టివాడను గాన ధర్మయుక్తంబుగాఁ దగినయట్టి
 పల్కున “నీదుపాశముల త్సమియించితి” నటంచుఁ బల్కి యీదీను నన్నుఁ
 గాపాడుమా! మృతిఁ గాంచితివని నన్ను గూర్చి శోకింపను ధర్మమలాంగి
- ఆ. యైనతొరఁగూర్చి యఖిలబంధువులను, గూర్చి వగవఁగాని గుణగర్వితుఁ
 డగుచు హాటకాంగదాభిరాముండగు, సంగదునిగుఱించి యడలువాడ.
- చ. జనిమొద లింతవాఁక సుతఃసత్తముఁడతఁడు లాలితండుగాఁ
 దనరినవాడు గావునఁ బితృస్వనుఁ గానక దీనుఁడై మనం
 బున వగనొంది కార్యమును బొందఁగలండు తటాకమెల్లు వీ
 తనిఖిలవారియై కృతతఁ దాఁ గనునట్టులై శ్రీరఘూత్తమా!. ౫౨ 680
- క. ఏమియుఁ దెలియనిబాలుడు, రామా! తారాత్మజుఁడు నిరంతర మతనిఁ
 గోమునఁ జెంచితి నొకఁడే, యామహితబలుండు నాకుఁనాత్మజుఁడు నుమీ!.

క. కరుణను వానిని నీవును, బరమాత్మా! కావ వలయు ♦ భాస్కరనుతు నా
వరనుతు నిరువుర సముమతిఁ, బరికింపును యొక్కరీతిఁ ♦ బార్థివముఘ్నా! ౫౩౫

క. కృత్యాకృత్యంబులలో, నిత్యము తప్పేమియున్న ♦ నీవేగద యే
వ్యత్యయ మెన్నక గావఁగ, సత్యయమొందింపనైన ♦ సధిపతి వింకణ. ౫౪

తే. భరతలక్ష్మణులందు నోఁపార్థి వేంద్ర!

యెట్టిప్రీతియుఁ గలదొ యీఁయిర్వరందు

నట్టిప్రీతియె యుంచుమా! ♦ యనవరతము

తార యేదోష మెఱుఁగనిఁతన్వీ యయ్యు. ౫౫౫

684

క. నానెలతగాన దానం, గానందగు దోషమున నిఁకామము వ్యథలం
బూనినతారను భాస్కర, నూనం డవమతిని జేయఁజూడక యుండఁ. ౫౬

తే. కట్టుదిట్టము చేయుమా! ♦ త్కృత లేంద్ర!

నీయనుగ్రహమొందుచు ♦ నీకు లోను

గాఁ బ్రవ ర్తిల్లుచుఁ భవత్కృత్యమచి త్త

మునకుఁ దగినట్టులుండునే ♦ ననిశ మేను ౫౬౫

686

క. ధరణిం బాలింపందగు, నురుశక్తిం గాంచియుందు ♦ నొకజగమేకా
దరయఁగ సురరాజ్యము, నా, కరస్థముగఁ జేసికొనఁగఁ ♦ గలుగుదు రామా!.

సీ. అటులైన నేల నాఁయనుకంపనొందక యిట్లానర్పితి ననుఁదేని నాకు
నీవలనఁ మృతి ♦ నేవిధి నైనను బొందఁగాఁదగుననుఁబుద్ధి గలదు
గావున నాసాధ్వీ ♦ కడఁగి వారించిన ననుజనితోడ ద్వంఁదావహవంబు
చేయఁగా వచ్చితి ♦ నీయెడకని యిట్లు హరినాయకుఁడు వినఁయమునఁ బల్కి

ఆ. యూరకుండె; నంత ♦ నురుతరజ్ఞానంబు, గలిగి పలుకుచున్నఁకపివరుఁ గని
ధర్మతత్త్వమెల్లఁ ♦ దగినట్లు సామనం, పన్నవాక్కులలరఁ ♦ బలికె నృపతి.

చ. తనయునిచాలనంబున వ్యధం గనఁబోకుము సుంతయేని మే
మనయముఁ బూని చేయఁదగఁనట్టియఘావహమైనకృత్యముం
బొనరిచినారమంచును మఁముం దలపోయుచుఁ జింతనొందఁగాఁ
జనదు భవత్కృతాఘమును ♦ స్వాంతమునందుఁ దలంచి వానరా!. ౬౧ 689

తే. చింతనొందకు నీవొనర్చినయఘమును

బట్టి ప్రాచితమును శిక్షఁపలన మేము

నీకును విధించినారము ♦ నిశ్చయముగ

ధర్మమే యది యని మదిఁ ♦ దలఁచినాము. ౬౧౫

690

సీ. ధరణీశుఁ డెవ్వఁడు ♦ దండింపఁదగువాని దండించునో మఱి ♦ దండు్యఁడెవఁడు
దండితుండగునొ యిఁద్రులు వారు దండన మొనరించుటను శిక్షఁననుభవించు

టను దమకృత్యంబులను నెఱవేర్చుటఁ బాపంబునఁబాధఁ బడయరెపుడు,
కాన శాస్త్రోక్తప్రకారమే నీవును దండనంబును బొంది ధాన విగత

తే. పాపజాలుండనై ధర్మ్యమై పరఁగెడు
నై జహపంబునుం బొందినాఁడ విపుడు
వనచరోత్తమ ! మదిఁగలభయవిమోహ
శోకముల నెల్ల వదలుదుఁగాక యింక. ౬౮

691

1క. ప్రారబ్ధకర్మనూపము, గా రాజులు విధిని మీఱఁగా శక్యంబే
యేరీతిని న నీకుఁ, ప్రారబ్ధము దాఁటరాదు ధర్మకృతునై. ౬౮౫ 692

చ. వనచర! యంగదుండు పితృభక్తిని నీయెడఁగల్గి యింతదాఁ
క నెటులు దాను వర్తిలెనొ ధర్మకంఠహితాత్మజ నందునట్టి ప్రీ
తిని యిడి తత్ప్రియుండయి యదీనతనర్థిలు నన్ను దండిగాఁ
గనుచు నుదీయవత్సలతఁ గాంచి నుఖించెడుఁగాక యెప్పుడు. ౬౮౬ 693

చ. అని యిటు ధర్మమార్గరతుఁడై మహితాత్ముడనై రణావనిఁ
దనుజులఁ ద్రుంచుమేటియగు ధారణినాథుండు చక్కఁగా వచిం
చినమధురోక్తు నివసించుఁ జత్తము జ్ఞానపదార్థమొంద ని
ట్లనియెను యత్తమై తనరఁ నాకపినాథుండు భక్తియుక్తుడై. ౬౮౭ 694

2చ. అతిభయదప్రతాప, దివిఃపాధిపతుల్య, భవచ్ఛరాభిషీ
డితుండనుగాన నిన్నును గంఠింపక ప్రజ్ఞయెలేమి దూఱితిఁ
క్షీతిపవరేణ్య! దీని మదిఁ జేర్చక సైపుము నీమనంబునం
దతిశయమైనప్రేమ చెలువారెడుఁ గావుత నావయిం దగ. ౬౮౮ 695

పదు నెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౯ - వ సర్గము.

శుశు వారి మృతుండగుట - తార వారికడను నచ్చుట. శుశు

చ. సరపతిబాణఘాతము మఱిసంబుఁ బగుల్పఁగ నేలపైని దా
నొరఁగినయక్కవీశ్వరుండు యుక్తిచెలంగఁగఁ జెప్పినట్టియా
ధరణిపువాక్యముల్ విని నితాంతము నన్ను ఊమింపు మంచు వి
స్వరమునఁ బల్కి యేమియును బల్కక యూరకయుండె సంతట. ౧ 696

మ. మును సుగ్రీవుఁడు నై చినట్టియువలంబుల్ దేహముం జీల్చి వృ
క్షనికాయాహతిఁ జాలనొచ్చి రఘుభూతాంతాంబకస్ఫూరవే

1 త్వయా విధానం హర్మ్యగ్ర్య-అని మా. విధానం విధిః ప్రారబ్ధం కర్తృతి యావత్-అని వ్యాఖ్య. 2 ఇదం మహేంద్రోపమభీమవిక్రమ-అనిమా.

దనచే జత్తముఁ దూల నింద్రసుతుఁ; డంతః మృత్యువుంబొందుచో
ఘనమూర్ఖుఁ మునిఁగెఁ రఘూత్తము శరాఃఘాతంబునఁ భూమిపై. ౨౫

చ. వనచరనాయకుండు వడి ♦ స్వర్గమునొందెనటంచు నక్కపీ
శునిసతి తార తా వినియె ♦ శూరుఁడు నీపతి రాముచేతఁ దా
సనిమొనఁ జంపఁగాఁబడియె ♦ నంచొగి సప్రియమై భయంకరం
బును నగుమాట వే వినుచుఁ ♦ బొక్కుచు భీతిలి యాత్మజన్మతోఁ. 3౫ 698

తే. పలువిధములగు కత్వలఁ ♦ బర్వతగుహ
వలెను జెల్వారు కిష్కింధ ♦ లలన వెడలి
వచ్చె నంగదునేవించువనచరేంద్రు
లతిభయంకరవిక్రము ♦ లైనవారు. ౪౫

699

చ. ధనువును దాల్చియున్ననృపఃతల్లజ రామునిఁ గాంచినంతనే
పెనుభయమంది వే చనిరి ♦ వెన్నకు; మేటిన్పుగంబు చావఁగాఁ
గనినమృగాలి పూహమును ♦ గ్రన్ననఁ బాసి భయంబు పైకొనం
గను జనునట్లు వాలి మృతిఁ ♦ గాంచఁగ భీతిలి పాటిపోవు న
వ్వసచరులఁ భయాతురుల ♦ వారిజలోచన చూచెఁ ద్రోవలోఁ. ౬ 700

నీ. పగఁ గుంది నృపునకుఁభయపడి తద్బాణములు వెంట నంటఁగాఁగలఁగిపాటు
చున్నవారో యన ♦ సురుజవమునఁ బాటుచున్నవారలఁజూచిఁయువిద పొగిలి
వారికిట్లనిపల్కె ♦ వనచరులార! రాద్రాకారుడై తమ్ముఁడై సరవిజఁ
డన్నను, వాలిరాఃజ్యంబుఁ జేకొనుటకై రామునిచేత దూఁరంబుచనెడు

తే. భయదబాణము వేయంగఁ ♦ బంచి మృతినిఁ
బొందఁగాఁజేసె మీఁకెన్నఁభూమిలేదు
గాదె భయమేల మీకింకఁ ♦ గానమీర
లెవనియనుచరులో యక్కఱపీంద్రువాలి. ౮౫

701

క. విడనాడి దిక్కుమాలిన, వడువున భయమొంది యేలఁపాటుచు నున్నా
రుడుగుఁడు చెప్పఁడటంచని, యడిగెను; దగఁ గామరూపులగు నాకవులఁ.

చ. వనచరనాథుపత్ని యిటువల్కినమాటల నాలకించి యి
ట్లనిరి సయుక్తికంబగుచు ♦ నప్పటికిఁ హితమైనయట్లు; నీ
తనయుఁడు జీవయుక్తుడయి ♦ తండ్రి క్రియం దగియున్నవాఁడు కా
వున నిక వెన్నకేగుసుఖఃభూతుని నంగదుఁ బుత్రరత్నముఁ. ౧౦౫ 703

క. కాపాడుకొనుము రఘువరు, గూసంబున యముఁడు వచ్చి ♦ గూక్షతరబలో
ద్వీపకుని జంపి కైకొని, వే పోవుచు నున్నవాఁడు ♦ విబుధనగరికిఁ. ౧౧ 704

క. అనుజుఁడు వైచితగువులఁ, బెనుపాపాణముల వాలి ♦ విక్రమమొప్పుం
గను బోవఁద్రోచి శ్రీరాముని వజ్రసమానబాణముల నిహతుండ్డె. ౧౨

- ఆ. పడినవాఁడు, దివిజఃపతిసముండగు వాలి, పడినఁ బురమునుండి ధవళి వచ్చి
నట్టి యీధటాళి ధయంతయు భయమునఁ, బాటుచున్న దిపుడుఃస్వపురికేగ.
- క. నగరమహాద్వారంబును, బిగియించి దృఢంబుగాఁగ ధక్రమమునఁ గా
వఁగవలయు సంగదుని రాజుగ నభిషేకింపవలయు ధశుభలగ్నమునఁ. ౧౩౪
- క. నరపతిపదమును సంగదుఁడు రహిఁ వహియింపఁగాఁ గడుం బ్రీతిని వా
నరులెల్లఁ గొల్చియుండఁగ,లరు గావున నిట్లుచేయ ధలనామణిరో!. ౧౪
- క. ఓరుచిరానన! తారా!, యారీతిం జేయవేని ధీపురినుండం
గోరము నువ్వి! యిప్పుడ, వైరులు కపులెల్లఁ బురికి ధచ్చి కడంకఁ. ౧౪౫
- క. మనవనతులు తప్పం ద, క్కినదుర్గంబులను నెల్లఁ ధినుకమెఱయఁ గై
కొనుదురు; చేకొనఁగా నే, మనియందువయేని వాలి ధయాగ్రహయుతుడై.
- సీ. వనచరులను గొందఃజను బురివెడలించె మును వారిలోఁగొందఃజనయమాత్మ
భార్యల నెడఁబాసిఃపండురువారును మఱిగొంద జితరులఃసుహిళలను స్వ
భార్యలుగా నెంచి ధారి గైకొనియుండువారును వారికై ధవాంఘనొందు
వారును జ్ఞాతులః ధాన్యరపుత్రాదులును రాఁగ వారిఃపలన మనకును
- ఆ. సతతసాధ్వసంబు ధనమకూడుచు నె యుండు, ననిరి; వారలిట్లుఃతనకుఁ బలుక
సంతరం బొసంగ ధనయ్యల్పబుద్ధుల, పలుకు లాలకించి ధవెలది యంత.
- క. నుచుచిరహాసము తోఁపఁగ, బరికించి స్వబుద్ధివై ధవమునకు సరిగాఁ
బరమజ్ఞానముతో వన,చరులార! వినుండు నాదుఃస్వాంతేష్టంబుఁ. ౧౭ 712
- చ. వనచరసింహుడై యతులఃభాగ్యము పొల్పెసలార నొప్పు నిం
ద్రునితనయుండు నాప్రియుడై ధహర్తహతుండయి పోవుచుండ నిం
కను నుతుండెల? రాజ్యమనఁగా నిక నేమిటి? కీశరీరముం
గనినఫలం బిఁకేల? రఘుఃకాంతునిబాణము సోకినందునఁ. ౧౮౪ 713
- చ. ధరణిఁ బరుండియున్నసహితఃప్రియచిత్తుని పాదయుగ్మసం
కరుహాసమీప మేను గనఁగా వడినేగెద; సంచుఁ బల్కిదు
ర్భరతరళోక వేగమునఁ ధాటుచు నేడ్చుచుఁ గంది యంతటఁ
శిరము నురంబు నొక్కమొగి ధజేతులతో నవిరాసుభంగగఁ. ౨౦ 714
- * తే. మోఁదుకొనుచును బోయె నాఃమేదినిఁ గన;
నట్లు పగుగునఁ బోయి మాఃయావిముఖ్య
దనుజవరులయద్ధంబులఁ ధదనుకు నపజ
యంబె యెఱుంగనివారల ధనడచి మించి. ౨౧ 715
- సీ. అనిమొన శతమఖుఁ ధడతులవజ్రము వైచు పోలికఁ బర్యవంఃబులను వైచు
శూరుడై వాతముల్ ధసారిది నొక్కటఁ జేరి సంతటి వేగము ధనన్నిమేఘు

ముల పెనుగర్జితములకు సమానమా ధ్వనియును శతమఖిపారుషసమ
పారుషంబును గల్గి నఱి యొక్కవిధంబు గాఁగ వర్షించి నిఁకామవీరతిఁ

1 తే. జెందినట్టి మేఘమువలె నొంది శాంతి

నఱచువారలలోఁ జక్క నఱచుశక్తి

గలిగి శూరుఁడునయి శూరకల్పితాంబ

కమున హతుఁడయి యిలఁబడి క్రాలువాలి. ౨౩

716

క. తనపతిని దారఁ గాంచెను, ఘనుఁడాతఁడు మఱియుఁ బలఁఖండమునం దా

2 శను బూని సింహహతమా, ఘనపంచాస్యంబురీతిఁ గనఁబడుచుండెన్.

సీ. శౌర్యాదిసద్గణానంపత్తిచే బూజ్యుఁడయ్యును సోదగు నతివఁగొనిన
యఘమున శ్రీరాము నంబకహతుఁడయి యుండుట సర్వలోకోత్తరమయి

యర్చనీయంబయి యనులధ్వజాలంకృతంబయి విశ్రమాంధంబు వెలయు

వేదికాన్వితమయి విషధరవాసకారణమున గరుడపరాక్రమమున

తే. నున్నధిత మగుచైతన్య నట్లుర్వినుండె;

నంతఁ దారయఁ బఠించెంత నాయతధను

వూని నిలుచున్నరాముని వానియనుజుఁ

దనవిభుని సోదగుని గాంచెను సరగున. ౨౪

718

చ. పనితయు నంత భర్తృరిపునర్గము దాఁటి జవంబు మీఱఁగాఁ

జని రణసీమఁ జంపఁబడి ట్టౌస్థలిపైఁ బడియున్నప్రాణా

ఘనిఁ గని చెంతకేగి వగఁతోఁ గని చచ్చె నటం చెఱింగి మూ

ర్చును మునిఁగెన్ మహాతురత ట్టౌస్థలిపైఁ బడియెన్ శవాకృతిన్. ౨౫

3 ఆ తరుణి నిదురనొంది తగ మేలుకొనినట్లు, లపుడు లేచి పతిని నార్యపుత్ర!

యనుచు జీరి యేడ్చె; 4 నంతట మృత్యుపాశములఁగట్టఁబడినన్వప్రియుఁగని.

చ. పెనురవమొప్పు నేడ్చె నిటు భీరువు శారికవోలె నేడ్చుచున్

దనపతిఁ బిల్చుచున్నయలతారను నచ్చట కేగుడెంచి వే

జనకునిఁ గాంచి దీనుఁడయి నత్తవ్రముఁ బాసినయంగదుం గనుం

గొని రవిసూనుఁ డాత్మఁగలఁకోపముఁ బాసి 5 విషాదమొందె దాన్. ౨౬

పందొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

1 సర్వంతం సర్వతాం భీమం-అనిమా. 2 శార్దూలే నామిష స్యాథే మృగరాజం హతం
యథా-అనిమా. శార్దూలేన సింహేన-అని వ్యాఖ్య. శార్దూలశబ్దమునకు వైజయంతినిఘంటువున
సింహమర్థమని యున్నది. 3 సుష్టేవై పున రుతేయ-అనిమా. 4 సందితం మృత్యుదామభిః - అని
మా. 5 విషాద మగమ త్కృష్టం దృష్ట్యై చాంగద మగతమ్-అనిమా. ఇట “నాత్మఁగలఁకోపముఁ
పాసి” యనునది మూలమున లేనిది. ఐన నిది పద్యార్థమున జక్కఁగాఁ బోషించును గాన నిట
నుండఁదగినదేయని యెఱుంగునది.

౨౦ - వ సర్గము.

శ్లోక తార విలపించుట. శ్లోక-

క. తానాధీశాననయా, తారయు శ్రీరామదివ్యధనువునఁ దగి యెం
తోరయమున విడువంబడి, ఘోరంబయి యంతకంబుఁ గూర్చునదియునై . ౫

క. పరఁగెడుశరమున హతుఁడై, ధరణిం బడియున్నవిభునిఁ దాఁ గని మిగులం
బరిసరము చేరి పైఁబడి, తరుణియు బాహువులఁ జూపి తమిమీటంగఁక. ౧౫

ఆ. కౌఁగిలించుకొనియెఁ గరిభంగిఁ బొల్పుచు, వజ్రతుల్యుఁడైన వానరేంద్రు
శరసమాభిహతునిఁ బరశువిచ్ఛేదిత, మూలవృక్షమట్లు నేలఁగూలి. ౨౫ 724

క. తనతోఁ బలుకకయుండిన, వనచరపతిఁ గాంచి తార ధరమాతురయై
వనటం దూలుచు శోకించెను వీరాగ్రణివి ప్లవగజిహ్వుఁడవుగదా. 3౫ 725

చ. అనిమొన నీదువిక్రమ మహార్యము గాదె తలంప నాయకా!
మనమున నేని దప్పు నొకమాటును జేసియెటుంగ దీననై
కనఁబడునన్నుఁ జూచి పలుకం దలపోయవి చేల! యిప్పుడో
వనచరనాథ! తాపదృశులు పార్థివనత్తము లిట్లు భూస్థలిక. ౪౫ 726

క. శయనింపరు నూ! నీవిటు, శయనించు టయుక్త మింకఁ జాలును లెవ్వా
శయనోత్తమమున నీవిక, శయనింపుము భూమినుండఁ జనునే నాథా!. ౫

తే. నీకు నాకన్న భూమియే నెమ్మిగూర్చు
కాంతయాఁ గద; రాజేంద్ర! గతవిచేత
నుండవయ్యెను నవయవమండలిధరఁ
కాఁగిటం జేర్చియున్నావు గదలకుండు. ౬ 728

సీ. వీరోత్తమా! నీవు భూరితావకధర్మమాహాత్మ్యమున స్వర్గమార్గమందుఁ
గిష్కింధపథలెఁ బరిశీర్తనీయంబగు మఱియొకనగరంబు నెఱిఁ దగంగ
నిర్మించుకొనినట్లు నిశ్చయంబుగఁ దెలియంగవచ్చెడుఁ గాన నవలఁ జనఁగఁ
దలఁచితి వీవు నిర్మలరీతిఁ బొల్పుచు మధుగంధముల మీటుమహితవనము

తే. లందు మముఁగూడి తగుననుయంబులందు
నలుపుచుండిన కేళులనమయఁ జేసి
తివిగదా!; హరియాధపతివి బలాఘ్యఁ
డవుగదా! యిట్టివీవు తనువును వదల. ౮౫ 729

క. నేనిపు డానందంబును, గానను మఱియొక్కతఱిని గానీ నిన్నుం
గానఁ జనునన్న యాశయు, మానసమున లేదుగాదె మహితవిచారా! ౯

క. కనుకొ దురిఖమహర్ణవమున మునిఁగితి; నీవు బాణమున నిహతుఁడవై
కనుమూసి ధరణిఁగూలఁగఁ, గనులంజూచియును నాదుకఠినహృదయముకొ,

- క. వగపెల్లున వేయిగ నిదె, పగులక యున్నయది కానఁ ♦ బాషాణంబే
యగునని చెప్పంజను నో, యగధైర్యా! యనుజభార్యయగు రుమ నీవుఁ.
- తే. అపహరించితి వాతని ♦ నతికఠినతఁ, బురము వెడలంగ నడచితి ♦ వరయ దాని
ఫలమె నీకును నిప్పుడుగలిగెఁగాదె!, వసచరేశ్వర! నీహితమును దలంచుచు.
- క. హితములు వల్కితి నప్పుడు, హితభాషిణి నంచు నెఱుంగఁకే నను నీ వ
జ్ఞత దూషించితివిగదా!, మతిమంతా! వీరలభ్యమంజులపదముఁ. ౧౨ 734
- క. కరగతము చేసికొంటివి, సురపురి యశావసవిలాసశుభరూపములఁ
స్మరతంత్రంబులనేర్పునఁ, బరఁగినయచ్చురల మదులఁ ♦ బ్రమథించెడునూ!. ౧౩
- 1చ. ఒరులకుఁ జిక్కినట్టి మహిమోన్నతి మించినవాని నిన్ను ని
ర్భరబలనంపదఁ వివశు ♦ వారకచేయుచు నంతఃబోక నో
దరవశమొందఁ జేసినది ♦ తావకజీవితమృత్యురూపమై
పరఁగినకాలమే నుము! ధ్రువంబిది యెవ్వధివైనఁ జూచినఁ. ౧౪ 736
- క. మును దుఃఖమే యెఱుంగక, మనమున సంతోషనులర ♦ మనుదాసనె యు
య్యను వైధవ్యంబున దీ,ననాచు వగనొందఁగలను ♦ నాథా! యింకఁ. ౧౫
- సీ. వీరుఁడై మఱినుకుమారుఁడై సుఖమొందనర్హుఁడై యున్నయీయంగదుండు
నీచేతఁ బ్రీతిచే ♦ నితోష్టలాలితం డగుచుండు నికమీఁద ♦ నవనిఁ బిన్న
తండ్రి సుగ్రీవుండు ♦ దారుణక్రోధాభిమూర్ఛితుండయి క్రూరముగఁ గనంగ
నేదేశమందునోయేమియుఁ దోఁపక నశియించుఁగాదె! యోనాథ! యనుచుఁ
- తే. బలికి వచ్చినయంగదు ♦ లలనచూచి
ధర్మవత్సలు నినుఁగన్నతండ్రి దర్శ
2నీయు నిప్పుడె చూడుమా ♦ నాయనా! యిఁ
కను జనకుఁ జూడ నెవ్వధిఁ ♦ గాదు నిజము. ౧౬ 738
- 3చ. అని పతిఁ గాంచి దూరగతమౌనగరంబునకేగ నీవు వాం
ఛను గొనియున్నవాఁడవు విశాలభుజా! సుతరత్నముం గరం
బునఁ దెమలించి మస్తకము ♦ మూర్ఖుని యూఱడిలంగఁ బల్కు మిం
కను వదిలియింపఁగాఁ దగినఁక మ్రమ్మదూక్తులఁ జెప్పుమా! దయఁ. ౧౮ 739

1 కాలో నిస్సంశయో నూనం జీవితాంతకరస్తవ, బలాద్యే నావపన్నోసి సుగ్రీవ స్వావశో
వశం-అనిమాలము. 2 దుర్లభం దర్శనం పత్నీ తవ తస్య భవిష్యతి - అనిమాలము. ఎవ్వధిఁగాదు
నిజము-అనుదానిని రసపుష్టిచేయఁగలదనుతలంపున హెచ్చుగాఁ జేర్పఁబడినది. 3 సా సమాసాద్య
భర్తారం పరిష్యజతి భామినీ, ఇమ జాభిహతం దృష్ట్యై వాలినం కుంజరోపమం-అనుశ్లోక మధిక
పాఠముగా నిటఁ జేర్పఁబడినది. ఇది ప్రకృతార్థబాధకమని గోవిందరాజుపాశతీర్థులు వ్యాఖ్య
చేయుక వద్దలిరి. నేను వట్లే వదలివని తెలియందగు.

నీ. అనపరాధిని నిన్ను ♦ ననిసేయువానిని జంపి రాముఁడు జనఃసమృతమగు
వీరకార్యముచేసె ♦ నారాఘవుఁడు రవిపుత్రునియెడుటఁ దాఁ ♦ బూనినట్టి
శవభంబు నెఱవేర్చి ♦ సరగ ఋణంబును బాసినవాఁడయ్యె ♦ నీనమయము
నందనిపల్కి యఃర్కాత్మజుఁ గని యిదే సుగ్రీవ! నీవైరిఃశుభచరితుఁడు
తే. నీకు నన్న హతుండయ్యె ♦ నీదుకోర్కు
లను నీకం దీర్చుకొమ్ము రుఁమను గ్రహింపఁ
గలవు నిష్కంటకంబగు ♦ కవులరాజ్య
మే దిగులు లేక హాయిగా ♦ నేలుమింక. ౨౦

740

క. అనిపలికె మరల వాలిం, గని వాసరనాథ యిట్లుఁగా నేడ్చెడున
న్ననుకంపఁ బిలిచి పల్కుల, ననునయ మొందంగఁజేయ ♦ వదియేమొకటా.

క. కనుమా యిదె నీభార్యలు, వనటంగుందుచును నిటకు ♦ వచ్చినవా రీ
వనితలఁ బెక్కండ్రను నొక్కనిముసమైనను గనందఁగదె ప్రాణేశా!. ౨౧

క. అని తారయెడ్వఁగా విని, వనచరపతిభార్యలెల్ల ♦ వగఁ గుందుచు నా
తనిసుతు నంగదు దీచుని, గని కౌఁగిటఁ జేర్చుకొనుచుఁ ♦ గడుదైన్యమునఁ.

క. విలపించి రిట్లు తారమొదలుగాఁ గలవారలెల్లఁ ♦ దపనీయమహో
జ్జ్వలచార్యంగద! శౌర్యను, విలాసబాహూ! మహాత్మ్య ♦ విమతవార! యిదే.

చ. తనయుని నంగదు నివ్విడిచి ♦ తద్దయు దూరమునందు నున్నదే
శనివసతిఁ మదింగొనుచుఁ ♦ బాల శరత్తులు కాపురంబుచే
యను జననేలపోయెడు! ప్రియాత్మజు సద్గుణబాలమందు నీ
కును సరివచ్చువాని విడి ♦ గొబ్బునఁ బోవుట యుక్త మెట్లగుఁ. ౨౩ 745

¹చ. నునమున కింపుఁగూర్చు దగుఁమంజులరూపము గల్గునో ప్రియా
తనయుని నంగదాఖ్య నను ♦ దారుణరీతిని వీడి దూరమా
జనపదమందునుండుటకు ♦ స్వాంతమునం దొగి నిశ్చయించి పో
వను బయనంబు చేసితినె ♦ పల్కుమ యే మహరాధ మేము చే
సినయది యున్నదో కరుణఁ ♦ జేకొని కావుము సైపు దానినిఁ. ౨౪ 746

చ. అనితరశక్తి! దీర్ఘభుజ ♦ యాత్మనెఱుంగక యప్రియంబు దే
నినయినఁ జేసియున్న నిట ♦ నీపదయుగ్మముసోక నాశిరం
బును దమి వంచి మ్రొక్కెదను ♦ భూరితరంబగుతప్పెయైన దా
నిని క్షమియింపఁగావలయు ♦ ²నేర్పన నిట్టిదెకాదె నాయకా!. ౨౫ 747

1 ఇటఁ బైపద్యార్థమే మరలఁ జాలభాగము చెప్పఁబడినది ఇని మాలానుసారమేకాని
స్వకల్పితము గాదని యెఱుంగవలయు. 2 నేర్పననిట్టిదెకాదె-అనునది రసపోషకమని చెప్పఁబడినది.

తే. అనుచు విలపించె ని ట్లనింఁద్యాంగియైన
తార వానరకాంతలు ఁ దైన్యమొంది
యేడ్చుచుండిరి; తార కఁజీశుఁ డున్న
కడనె ప్రాయోపవేశంబుఁ ఁ బూన నెంచె. ౨౬

748

ఇరువదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౧ - వ సర్గము.

—ఁ— హనుమంతుఁడు తార నోదార్చుట. —ఁ—

చ. తనవతిపాదపద్మములఁదావున భూమిని ద్రెల్లి యంబరం
బును విడనాడి భూమిఁ బడి ఁ భూతి దొరంగినతారవోలె నొ
ప్పినయల తారదగ్గరకు ఁ వెల్లి హరివ్రజముఖ్యుఁడైనయా
హనుమ వచించె దుఃఖమును ఁ నార్పెడుపల్కుల మెల్లమెల్లనన్. ౧ 749

1. ప్రతిప్రాణియును స్వకర్మములవాసనలను బట్టి జ్ఞానాజ్ఞానభవములయిన
యట్టిశుభాశుభఁత్యాయతకర్మములకును ఫలంబులై ఁ ప్ర'టములగు
నుఖదుఃఖములఁ బొందుఁచుం బుట్టుచును జచ్చుచుండునుగాని మఁతొక్కరీతి
నితరునిచే మంచియే జెడ్డయేనియుఁ గలుగదు తానె యాఁ ఁ గారణంబు

ఆ. ఎట్టికర్మమైన నఁదెట్టిలోకము నేనుఁ
బొందఁగలనొ యనుచుఁ ఁ బొగులవలసి
యున్నదాన వీవె ఁ యొగి నినుఁ గూర్చియే
యిట్టిసీవితరుని ఁ నెవనిఁగూర్చి. ౨!

750

2. వనితా! శోకించెద వీవును దీనతనొందియుండువుగదా మఱి దీ
నుని నెవనిగాంచి జాలిం, గనియెదవో చెప్పును వగకుఁ ఁ గారణ మిచటన్. ౩

క. తనువిది బుద్బుదతుల్యము, వనజాక్షీ! యందఱిట్టివరుసను దమవౌ
తనవులఁ దగియుందురుగావున నెవ్వనిఁ జూచి వగను ఁ బొందనెవనికొ. 3

క. కొమరుఁడు నీకుండుట సహ, గమనముచేయంగరాదుఁగా యంగదునిన్
మమతం బోషింపందగుఁ, బ్రచుదా! యిఁకముందుఁజేయఁవలసినహితముల్.

చ. మనమున నెంచఁగాఁదగును; ఁ మానిని పొండితిఁ గన్నదాననై
తనరుదుగాదె భూతసముదాయగతాగతముల్ స్థిరత్వముం
గననివెయ్యాట తెల్లమగుఁఁగాదె శుభంబగుప్రేతకృత్యమున్
బొనరుపఁగాఁదగున్ వగను ఁ బొందుచు నేడ్చుట మానఁగాఁదగున్. ౫ 754

ఇది మూలవిర్రాధము కాదు. మూలమున సంగ్రహముగ నున్నయర్థ మిట విస్తృతమనిమాత్ర
ము గ్రహించి మన్నింపఁదగు. 2 శోచ్యాశోచనీకం శోచ్యం దీనం దీనానుకంపసే-అనిమూలము.

సీ. హరిసహస్రములకు ♦ నయతలతుల కర్బునములకు సమముగా ♦ సమరియున్న
కపులకు భాగముల్ కల్పించి మనుగడఁ గలుగఁ జేయుచునున్న యలమహాత్ముఁ
డీవాలి మరణించె ♦ నిప్పుడు తాఁ జేసినట్టిపుణ్యఫలాని ♦ ననుభవింపఁ
బోయియుండఁగ నీవు ♦ పొగులుట తగదింక శాస్త్రములం జక్కఁజదివి వాని

ఆ. తత్త్వముల నెఱింగి ♦ తగ సామదానక్ష, మాపకుండు నగుచు ♦ మహితధర్మ
మును జయించినట్టి ♦ మనుజులకుం దగు, పుణ్యలోకములకుఁ ♦ బోయె వాలి.

చ. కనుక నె యాతనిఁ గుఱిచి ♦ కామినిరో! వగ నొందరాదు నీ
తనయున కీకపీశసము ♦ దాయమునంతటి కీవె దిక్కుగా
పునఁ గపిధల్లరాజ్యములు ♦ పొందుగ నీవను దిక్కుగల్గియే
తనరుచునండు నీవగను ♦ దద్దయుఁ దానము వీడు మెల్లనన్. ౮౪ 756

ఆ. నీదుసాయమున నె ♦ సీమతుఁ డంగదుం
డీకపీంద్రరాజ్య ♦ మిప్పుడేలుఁ
గాక యెందుఁగొఱకుఁగా సంతతియుఁ గనఁ
బడినదయ్యెఁ జేయఁవలయు నేదో. ౮౫ 757

ఆ. అట్టి యార్థ వైదేహి ♦ కామలకృత్యంబు, లను యథోక్తములుగఁ ♦ దనయుచేత
వాలికిఁ బు చేయఁబడునట్లు చేయుమీ, యిపుడు చేయఁదగిన ♦ దిదియె సుమ్ము.

క. వనచరపతి సంస్కారము, గనఁజేయుము రాజ్యమందు ♦ త్కృపతిగా నీ
తనయుని నభిషేకింపుము, వనితా! సింహాసనమునఁ ♦ బరఁగుకుమారున్. ౧౦౪

క. కనుఁగొనినప్పుడు శాంతిం, గనఁగల్గుదు వీవటంచుఁ ♦ గాంతమనము శాం
తిని గనఁబల్కెను దారవి, ధని దుఃఖముచేత మిగులఁ ♦ బొగులుచు సంతన్.

క. హనుమంతునివాక్యములన్, విని పలికెన్ దనదుమాట ♦ వినఁగాఁ గాంక్షిం
చి నిలిచినయతనితో నా, తనిమాటల కుత్తరముగఁ ♦ దగినవిధమునన్. ౧౦౨

చ. తనయులు సద్గుణాఘ్నము శత్రుంబులు సంగదతుల్యు లొక్కప్ర
క్కను, హతుఁడై పరాక్రమము ♦ గ్రాలెడుమేటియు నైన యివ్వుహా
ఘనుని సుఖాలయంబయిన ♦ కౌఁగిలి యొక్క డెసం జెలంగ నా
కును బతి కౌఁగిలితయె తగున్ సతతం బధికంబుగాఁ గపి. ౧౩ 762

సీ. పతికి సంస్కారంబుఁ ♦ బాటించి యంగదు నభిషిక్తుఁగాఁజేయు ♦ మంటివీవు
కార్యములన్ వీనిఁ ♦ గడఁగి చేయుటకు న్వాతంత్ర్యము గలిగినదానఁగాను
వాలికిఁ బిదప సంగర్వంబును నెఱవేర్చు చినతండ్రి సుగ్రీవుఁ ♦ డనఁఁగు డద్దుఁ
డగు హరిసత్తమా! ♦ యంగదువిషయమై యోజింప నర్హత ♦ నొందుదాన

తే. నేనుగాఁ దలపోసితి ♦ వీనియతిని
గైకొనన్ రాదు కొమరునిఁ ♦ గాచుపనికి

¹దంక్రియే యద్భుతగుఁ గానితల్లి బంధు

వెంతమాత్రము గానని ♦ యెఱుంగవలయు. ౧౫

763

చ. తనపగవానికే యెదురు ♦ తానయిపోరి శరీర ముర్వి నీ

యనిమొనవీడి వీరశయ♦నాదరుడై పడియున్నయిమహా

త్మనిశయనంబె నాకు నగుఁ ♦ దోచదు నావిభునాశ్రయంబుక

న్నను నిహమందుఁ బైనను గఁసంగను నెక్కువ యొండు మారుతీ!. ౧౬ 764

ఇరువదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

—
౨౨ - వ సర్గము.

అంశి వాలి తెలివినొంది కర్తవ్యముఁ దెలుపుట. అంశి-

క. చనుచున్నప్రాణపంచక, మున వాలియు నూర్పుగములఁ ♦ బుచ్చుచు మెలమె
ల్లన నాలుగుదిక్కులనుం, గనుచున్ దొలుదొల్లననుజఁగఁగ నెఁ దనయయుతున్.

చ. వనచరకుంజరుండయిన♦వాలి జయంబును గాంచియున్నయా

యనుజునిఁ జూచి యెంతయును ♦ వ్యక్తములౌపలుకుల్ తగంగ ని

ట్లనియెను స్నేహయుక్తముగ ♦ నల్లనఁ జెంతకుఁ బిల్చి; తవ్వుఁడా!

నిను వనభూమికిఁ దఱిమి ♦ నీసతిఁ గైకొని నిర్భయంబుగన్. ౨౫ 766

తే. పాపమొనరించితివని నా♦పై నఘంబు

నెన్నకుము, భావికాలమం ♦ దిట్టిఫలము

గలుగవలసియె యున్నది ♦ గాన నాదు

బుద్ధి కీమోహ ముదయించి ♦ పూన్కి మెఱియ. 3

767

క. బలమలర లాఁగి కృత్యం, బుల నాచే నిట్టివానిఁ ♦ బొందుగఁ జేయుం

చె లలి నటంచుం దెలియుము, నలుకొక్కటి విచుము వశ్య!♦బరవన మలరన్.

క. మనకిర్వరకున్ రాజ్యం, బున గల్గెడునుఖము తోడఁ♦బుట్టుల కుండం

గనగు హితంబును నొక్కట, దనరం గూడదని తలఁచె ♦ దైవం బనుచున్.

²చ. మనమున నెంతు దైవగతి ♦ మానదు తప్పక యట్లెయకాను నేఁ

జనియెద నిష్పడే యమునిఁనదృముఁ జేరఁగ నీవు చక్క నీ

వనచరరాజ్యముం గొనుచుఁ ♦ బాలనచేయుము ప్రాణరాజ్యముల్

ఘనతరనంపదల్ భువిని♦గల్గిన నావగునచ్చకీర్తియున్. ౫౪

770

క. నను వదలి పోవుచున్నవి; వనచరనాథా! తగం బ్రఁపంచము విడువం

గను దగు నీసమయంబున, ననుమానము లేక చెప్పఁనట్టి మదుక్తుల్. ౫౫

1 పితాహి బంధుః పుత్రస్య నమాతౌ హరిసత్త్వమ్. అనిమా. 2 మా మ పృథ్వై శ్విని గచ్ఛంతం
విధి వై వస్వతిత్సయమ్. అనిమా. త్తయ మరణగా గృహము.

ఆ. అనుసరించియట్లే యెసరింపఁ గల్గెము, గాఁగఁ గానఁబడినఁ డాదనకయె
వానిఁ జేసీతీఱఁవలయు నీయంగడు, డనయము సుఖవృద్ధి డనంది పెరిగె. 2

క. వినుమా! సుఖముల కర్హ్యం, డనయంబగు, వయసునందు డసరిన బాలుం
డనవచ్చుఁగాని బుద్ధిం, గన బాలుఁడు గాఁడు వీఁడు డత్తాఫలి నిచటఁ. 2౪

తే. బాష్పపూర్ణాన్యైః యదే డపడియె యన్న

వాఁడు వానిని జూడుమా డవీడు నాకుఁ

బ్రాణములకంటె బ్రయముఁడయి డవతిలు నీవు

కన్నకొడుకని వీనినిఁ డావవలయు. ౨౪

774

సీ. నేనేగుచున్నాఁడఁ డానఁ దండ్రియెలేనికొఱఁతచే నీతఁడు డగుండకుండ

నన్నివిధంబుల డసరి వీనిం గావవలయు నోవనచరఁవర్య, వీని

కిఁకమీఁద నావలె డేమిగోరినవాని నెల్లనిచ్చెడుదాత డెల్లవెతలఁ

బోఁదోలి కాపాడఁబూనురక్షకుఁడవు భయములు గల్గ నభయము నొనఁగు

ఆ. వాఁడ వీవెకాక డవసుధ మతెవ్వరు, గలరు? శ్రీయుతుఁడయి డక్రాలుతార
కొమగుఁ డితఁడు విక్రమమున నీసాటియై, దనుజులనువధించుతఁటినిబూన్కి.

క. నీముందునిలువఁగాఁ గలఁ, డీచుత్సుతుఁ డంగదాఖ్యుఁ డెన్నఁగ నిపు డు
ద్దామవయస్కాముఁడు నై, భీమాయతబలుఁడు నగుచుఁ డెంపాఱుఁజుమీ.

క. అతిజననంతుఁడు గావున, నితఁ డనిమొన విక్రమంబున నెఱుపుచు ను
ద్ధతిమీఱఁ దనకుఁ దగుకృత్యతతులఁ గావింపఁగలఁడు డహరికులనాథా!. ౧౨

సీ. వినుము సుషేణునితనయ యీతార సూత్రార్థనిశ్చయములయందు భావి
వివిధాపదలయందు డనువిహితబుద్ధియై తనరుఁ జుమ్మా! యీనితంబిని యొక
యాశయంబును జెప్పఁనదియట్లయగుఁగానిమార్పునొందదు గానఁమాన కీమె
చెప్పినయట్లులే డచేయఁగా వలయును సంశయమొందఁగాఁ డజనదు నీవు

తే. రామకార్యమునందుమాత్రము విశేంక

నొందకప్పుడె పూనిక డననరుపఁదగుఁ

జేయవేని యధర్మంబు డచేకురుటయె

కాక యవమానితుండయి డకరుణవీడి. ౧౨౪

775

క. నినుఁ జంపుఁ జుమ్మ రాముఁడు, వనచర! దేవేంద్రదత్తభర్తాంచితమా
లను దీని నిపుడె కొనుమా, ఘన తేజఃకలితమగుచుఁ డ్రాలడునిదియఁ.

క. నే మృతినొండిన నవ్వల, నీమాలిక యనమకాంతిఁహీనతఁ గనుఁ జూ
నే మృతినొందకమునుపే, తామరససఖాత్మజన్మ డతగఁ గైకొనుమా!. ౧౬

చ. అనియిటు వాలిపల్కుటయు డనయ్యనసూనుఁడు భ్రాతృసౌహృదం
బునఁ బ్రసవంబు వీడి వగఁబొంది తమోగ్రసితాబ్జబింబ మ

ట్లనుదితకాంతివక్త్రుడయి ధూర్జిని గుండె; ననంతరంబయి

¹వ్యవచరనాఘనాజ్ఞ గతః పైరుండు గావున సూర్యపుత్రుడు. ౧౭౪ 781

చ. అనుమతుడై సువర్ణమయఃమై తగుమాలికఁ దా గ్రహించె నే

వనచరరాజు వాలి తనభర్తమయంబగు నైంద్రమాల న

య్యనుజున కిచ్చి పృథ్వుముఖమందుఁ జొరంబడనున్నయట్టిఁడౌ

తనకుఁ బురస్థలి న్నిలిచి తద్దయుఁ దూలెడుపుత్రు నంగడు. ౧౯ 732

²చ. కనుఁగొని పల్కె స్నేహమునఁ గాలము దేశమెఱింగి యప్రియం

బును బ్రియముం దలంచుకొని భూపతి పల్కునయేని యప్రియం

బును బ్రియమట్టు లోర్పుకొని పూనిక దుఃఖమునందు శర్మము

ఘనతరశర్మమందును వగ్గ నహించుచుఁ బిన్నతండ్రికే
యనిశము లోనుగాఁ దిరుగు మగ్గుక! నే మృతి నొంద నవ్వల. ౨౦ 783

క. ఆయతబాహూ! నే నో, నాయన! దన్వితిన్ లాలఁనముల నటులనే

నాయనుజుండు సుగ్రీవుండు, నాయట్లే నిన్ను లాలఁనంబులఁ దనువు. ౨౦౪

³క. కనుక న్నాయెడలను నీ, వనయము వర్తించినట్లే యాతనియెడల

దనువెల్లఁ గన్నులుగ నా, తనయా! వర్తింపుచుండఁ దగు నేమిటికే. ౨౧

క. అరిసూదన! సుగ్రీవుని, యరిసంగతినున్నపురుషు యరియు మితని కే

పురుషుండు శత్రువో యతనికొ, బరికింపుము చేరఁబోకు వారల నెవుడు.

తే. నీకుఁ బ్రభువగుసుగ్రీవు నిఖిలకార్య

ములను నానక్తి గలిగియె వలయుఁ జేయ

నిందియములకు లోబడఁకేమెలఁగుము

పతికి నాజ్ఞనువర్తివై పరఁగు మింక. ౨౨ 787

క. అతిమైత్రియు సప్రణయము, క్షీతి దోషతమంబులనునుఁ జిత్తమునఁ దలం

చి తగ్గ వానికొ వదలును, ⁴నుత! మధ్యమతకొ మెలంగుభగవంతునియో!

అథా వాలి పరలోకమున కేగుట. అథా-

చ. అని వదియించి యంతట నహార్యశరోత్తమవీడితాత్మడై

కనులకుఁ జీకటుల్ గలుగఁగా దశనంబులు పైకి వచ్చిభీ

తిని గలిగించునట్లమరఁ దెచ్చునఁ బ్రాణములం ద్యజించె; నం

త నచటివానరోత్తములు తన్నృతికై విలపించి రొక్కట. ౨౪౪ 789

1 తిన్నాల్లివచనాచ్చాంతః - అనిమాలము 2 దేశకాల భజస్వాద్య తమమాణః ప్రియ
ప్రియే, సుఖదుఃఖసహః కాలే సుగ్రీవవశగో ధన-అనిమాలము దీనియర్థమే పద్యమున నిట విస్తృ
తము. 3 తనువెల్లఁ గన్నులుగ-అనునది జాగరూకత యనునర్థము నిచ్చును. 4 తన్నా దంతరద్యగ్భవ-
అనిమాలము. మధ్యమభావ మనలంబ స్వేత్సర్థః-అని వ్యాఖ్య.

క. వనచరులుక హరియాధపు, లనూనముగ నేడ్చి యిట్టు ♦ లని; రిత్తటి నే
వనచరనాథుఁడు మృతఁగనఁగ నగర మిది శూన్యమైనకరణిఁ దనరేనే. ౨౫౪
తే. పర్వతోద్ధానకాననపటలమెల్ల

శూన్యముగ నయ్యె వానరశూరుఁ డితఁడు
హతుఁడయిన వానరోత్తము ♦ లమలకాంతి
హీనులుగ నైరి చెప్ప నింకేమిగలదు ౨౫౫

791

చ. వనచరనాయకుండు గతి ♦ నైభవమొప్పుఁగఁ బోవుచుండ నా
తని గతివేగఘాతమున ♦ దారుణకాననముల్ వనంబు లొ
య్యన నుమయుక్తి నామహితు ♦ నాదృతిమీఱఁగ వెంబడించు నే
ఘనుఁ డెవఁ డిప్పుడట్టిదగుకార్యముఁ జేయఁగఁ జాలు నక్కటా! ౨౫౬ 792

సీ. ఆయతభుజుఁడు మహాత్ముడౌ గోలభగంధర్వుతోడ నీఘనుఁడు వాలి
దశపంచవర్షముల్ ♦ దారుణయుద్ధంబు గావించె సందులేకయె చెలంగె
నది రేయిపగలను ♦ నట్టిభేదములేక, తగనంత ఘోషశాబ్దమున నతని
వధియించె దుష్టుడౌవైరి నివ్వధిఁ జంపి దంషాకరాశవశక్రంబు చెలఁగ

ఆ. మాకు నభయమిచ్చె ♦ నీకడిందిబలుండు, బవరమందుఁ జంపఁబడియె నెట్లు
లిప్పుడనుచు నేడ్చి ♦ రెల్ల; రప్పుడు సింహ, మున్నగొప్పవనిని ♦ నుగ్రభంగి.

క. గోపతి వధింపఁబడఁగా, గోపటలము భీతినొంది ♦ కుందుపగిది గా
నాపాకవైరితనయుం, డీపగిది వధింపఁబడఁగ ♦ నెల్లకపివరుల్. 3౧ 794

²తే. రాముఁ డున్నననంబున ♦ నేమియేని
సుఖముఁ గానక మిక్కిలి ♦ స్రుక్కి రంతఁ
దార మృతుఁడయియున్న భర్తముఖమట్టె
కనుచు దుఃఖార్జవంబున ♦ మునిఁగి యుపుడు. 3౨ 795

క. తరుసంగతిఁ గనులత యా, తరువొగి ఛేదించఁబడఁగఁ ♦ దా ట్లితిఁబడు న
ట్లురవడి వాలిని గాఁగిటఁ, గరము దమిం జేర్చుకొనుచు ♦ త్రాస్తగిఁ బడియె. ౩౩
ఇరువదిరెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౩ - వ సర్గము.

శుక నాలి మృతిం గని తార వివేచింబు. శుక

క. ననితామణి యంతట న, నవ్వనచరవరుడైననాలి ♦ వదనముఁ దమి మూ
ర్కొని యీలోకము విడిచియె, చనినట్టిపతిం దలంచి ♦ సరగ వచించె. ౧
³క. వీరా! నాపలుకుల్ విన, కీరీతిని గ్రాసయుక్తి ♦ నెంతొకరినహూ
ధారణి నిట ననమస్సలి, ఘోరగతిఁ బరుండినావె ♦ కూడునె నీకు. ౨ 798

1 వసేచరా స్పృహయంతే మహానే యథాహి గావో నిహతే గవాంపతౌ-అనిమా. 2 సిం
హస్థానీయో రామః-అని వ్యాఖ్య. 3 ఉపలోపచితే వీర సుదుఃఖే వసుధాస్థలే-అనిమా.

- ¹చ. వనచరనాథ! నీకుఁ బ్రియభామిని భూమియెయంట నిక్కమా
ననుఁగని మాటలాడక యనంతను గౌఁగిటఁజేర్చి పండియుం
టను గనుఁగొన్నఁ దోఁచె నిటు ధ వన్నును మీఱియె భూమి కూర్చినిం
గనియెను; వీరవర్చ్యుడవు ధ త్కృత్య సాహసిక ప్రియుండవై
తనరుదు వీవు నిన్ను ననిఁ దాఁకి పరాజయమందినట్టి యీ
యినజుని కిట్లు చిక్కితివే యీతఁడె యిప్పుడు విక్రమాఘ్నఁ డ
య్యెనె విధిక్రత్య మిద్ది యింక ధ నేమనవచ్చును దీనిసార! నిక
ఘనబలు భల్లవానరనికాయము గొల్పుచు నున్నదెంతయుక. ౪౫ 799
- ఉ. వీరలరోదనధ్వనుల, ధ వీతగతిక వగనొందునంగద
స్ఫూరవిలాపనాదమును ధ సాధ్వినినై తగు నాదురోదనం
బారసి చక్కఁగా విని యహార్యబలాధ్య! మహాత్మ! లేవకీ
ధారణివైఁ బరుండు టిది ధ ధర్మవే! యేమన నేర్తు నిన్నికక. ౫౫ 800
- చ. మునుపరులక నధించి చలముం దగ నెందుఁ బరుండఁజేసి తో
వనచరనాథ! శౌర్యగుణభాసుర యిప్పుడు వీరశయ్య దా
నినె బవరంబునందు మృతినింగని పొందితివీవు సంగరం
బున ననురక్తినిక మిగులఁ ధ బొందెన వీ వటుగాన నీకనిక. ౬ 801
- చ. మరణము సంభవించినది ధ మాన్య! భవద్బలముక గుయుద్ధమం
దరయక వెల్లడింప వటుతాట మహాపరిశుద్ధమయ్యె న
త్పీరినుతిఁ గాంచె నీకులము ధ బాహుబలాధ్య! సమీకసమ్మదా
గురుతరమానదా! సతినిగూడనె తోడ్కొనిపోవ కీగతిక. ౭౫ 802
- ²తే. నను ననాథను నొక్కదానినిటు డించి
పోయితివె పండితుండిక ధ భూమియందుఁ
గన్య శూరున కీరాదుగద! యిదేల
యనిన శూరునకుక భార్యనై ననేను. ౮ 803
- క. గతభర్తృకనై చెడితిక, క్షీతి నిటు గనవయ్య యింకఁ ధ జెడియెంగద వి
చ్యుతిలేదనఁదగు మానము, సతమగు నాభర్తృనేవ ధ సమసియెపోయెక. ౯
- ఆ. వితత్తమై గభీర ధ మతిదురంతమునయి, వెలయు దుఃఖజలధివిగతి నగుచు
మునిఁగితిని; నిజేశునిను మృతునిం గనుఁగొనియునాహృదయముఁకుందికంది.
- క. శతలేశంబులుగా నీ, క్షీతివైఁ బడకున్నదేమొ ధ కేవల మిది క్ర
వతతి ప్రసారమాఁ గద, హితుడు న్వభానముననాకుఁ నెంతయుఁబ్రియుఁడుక.
- తే. ప్రాణనాథుఁడు ననిమొన ధ బాహుశౌర్య
మునఁ దగినవాఁడు శూరుండును నగునితఁడు

1 మత్తః ప్రియతరామానం నానరేంద్ర మహీతిని-అనిమా. 2 శూరాయ నప్రదాతన్యా
కన్యా ఖలు విపశ్చితా-అనిమా. 3 అశ్చ సార మియం నూనమ్-అనిమా,

మరణముం గాంచెఁగా యింక ♦ మఱియె రిలను
గలిగియున్నను నాకేమిఁకలదు సుఖము. ౮౧౫

807

చ. పెనిమిటి పోయినంత నలభీరువు వుత్త్రులు గల్గినట్టిదె
ధనముఖనంపడల్ వెలయు ♦ దద్దయు నొప్పినదానిఁ గాంచియే
యనుదురు పండితుల్ విధవఁయా నిది యంచు మహాత్మా! పీఠ! నీ
తనువుననుండియే పడినదారుణరక్తము గూడు నీనల్కి. ౮౩

808

సీ. శయనించి యుండుటఁ ♦ జక్కఁగాఁ గాంచిన నిట లత్తుకంబోలి ♦ యెట్లునైన
పఱపుగల్గినయట్టి ♦ పడకపై శయనించినట్లై యున్నది; వానఁరాధినాథ
ధూళిశోణితముల ♦ దోఁగిన నీదేహమును మత్కరంబుల ♦ ననునయమునఁ
గాఁగిలింపఁగఁజాలఁకయె యున్నదానను జాటుచుండుటను భాస్కరతనూజు
తే. నకును నీకును విద్యేషఁణము పొసంగ
బాణ మొక్కట శ్రీరఘువరుండు వాపె
భయము సుగ్రీవునకుఁ గాన ♦ వసుధ నిప్పు
డర్కతనయుండు కృతకృత్యుఁ ♦ డయ్యెనయ్య. ౮౫౫

809

చ. సురపురికివుపోవ వర! ♦ తూర! భవత్పురిరంభకృత్యముఁ
జరపుటకైన జాలక విశాలభవద్వరవత్తుమందు ని
ర్భరముగ నాటియున్న రఘురామశరంబిపుడన్లగింపఁ ద
త్పరతను జూచుచుఁ నిలిచి ♦ దారుణశోకము నొందితిం గటా. ౮౬౫

810

చ. అని పలవించుచుండె సతి ♦ యప్పుడు నీలుండు శైలగహ్వరం
బున నొగి దాఁగి దీప్తగుఁభోగిని లాగువిధంబునఁ గపి
శుని తనునందు నాటినవిశుద్ధశరంబును లాగివైచె న
ప్పని నొసరించునప్పు డలఁబాణఘనద్యుతి చెన్నుమీటుచుఁ. ౮౭౫

811

క. దినకరునినుండి వెడలుచుఁ, జని యున్నగిరింగ్రణిఖరఁసరణి నిరోధం
బును గనురవిదీప్తివిధం, బునఁ గ్రాలెను వాలిదేహఁమున నెల్లెడలఁ. ౮౮౫

చ. దినకరపుత్రుతో ననిని ♦ దెంపునఁ జేసినయపు రాముండే
సినకతినాంబకంబునను ♦ జెందినఁయావ్రణపంక్తినుండి తె
ప్పన బహురక్తధారలొగి ♦ భూమిని బొందెను దాన్ముగైరికా
ళిని గలయంగ నెట్టునయి ♦ లీలను శైలమునుండి యొక్కరీ
తిని బడునీటిధార లటుఁతీవ్రముగాఁ గనుష్ఠ్ఠుచుండఁగఁ. ౮౯౫

813

చ. శరహతుండై పరాగమునఁ ♦ జక్కనియంగములెల్ల మున్లఁగా
ధరఁబడియున్నభర్తఁ గని ♦ తారయు నశ్రుజలంబుచేత వా

* ప్రణేభ్యస్తప్త్యస్తప్త్యః-అనిమూలము ఇట బహువచనము యధమున సుగ్రీవకృత
ప్రణాబోధకమని యెఱుంగునది.

సరపతి దేహాహూళియుఁ జఁగంగడిగెఁ; మఱి తాను బ్రుంగి భూ
వరశరమర్దితుండయినఁభర్తను శోణితసిక్తదేహునిఁ. ౨౧

814

క. కని తార పింగళాత్మునిఁ, దనయుని నంగదునిఁ బిల్చి ♦ తనయా! భీతిం
గనఁజేయుచుఁ గడపటిదా, జనకుని యనసానకప్థసంతతిఁ గనుమా!. ౨౨

తే. పాపకర్మమువలననే ♦ ప్రభవమైన
వైరమిప్పుడు తుదిఁ గాంచె ♦ వనచరేంద్రుఁ
డగుచు మానదుఁ డగుచు బాఁలార్కునుదయ
మట్లు వెలసెడుదేహంబు ♦ నలరుచుండ. ౨౩

816

¹క. తనసాటిలేక వెలసెడు, జనకునకుఁ ధర్మరాజఁనద్యమ్మునకుఁ
జనువానికి మ్రొక్కుము ప్రియ,తనయా! యని పల్కె నిట్లు ♦ తల్లి వచింపఁ.

ఆ. భక్తి తనరలేచి ♦ బలిసి పట్టువులయి
యలరుభుజములెత్తి ♦ యంగదుండ
నేను దండ్రి! యనుచు ♦ నిజనామమును జెప్పి
తండ్రిపాదములకు ♦ దండ మిడియె. ౨౪

818

చ. తనపతిఁ గాంచి తారయు నిఁతాంతము దుఃఖముపొంగఁ బల్కె నీ
తనయుఁడు మ్రొక్క ముఁవలె ముఁదంబున నోప్రియపుత్ర! దీర్ఘమై
తనరెడునాయువుం గనుము ♦ ధారణి వర్ధిలుమంచుఁ బల్కవే
మొ! నిను మృతు నివ్చేతనుని ♦ నుజ్జ్వలపౌరుషశాలి నిత్యజీ. ౨౫

819

²క. తనయుఁడు నేనునుగొల్పుచుఁ,గనుచున్నామపుడెప్పుడముఁగడురయమొప్పుం
గను సింహము చంపఁగ నా,వును దూడయుఁ గొల్చురీతిఁబాగులుచునాథా!.

సీ. అనియనునధ్వరంబును నీవిట యజించి భూపతిశరజలంబునను నవభృ
థాహ్వయస్నానంబునాచరించితె భార్యనగునన్నుఁ బాసియేమయ్య!తగునె?
వాసవుం డనిమొనఁ ♦ బరమసంతుష్టుఁడై దయచేసినట్టి యాత వ్రకనక
మాల నీటొమ్మన ♦ నేల యిప్పుడు నాకుఁ గనఁబడకున్న దోకపికులేంద్ర!

తే. మానదా! సూర్యుడెప్పుడు ♦ తాను జాట్టు
దిరుగుచుండుట నతనికాంతియు సుమేరు
పర్వతంబును వదలనిభంగి నీవు
చచ్చినను రాజ్యలక్ష్మీయుఁ ♦ జనఁదలఁపదు. ౨౬

821

చ. వనచరనాథ! నాదుహితఁవాక్యముఁ గైకొన కీవు వచ్చి పీ
పని తగదంచు నిన్ను నిలుపందగుశక్తియు నాకు లేకపో

1 ప్రయాంతం యమసాదనమ్-అనిమూలము. 2 సింహాన నిహతం సద్యో గౌ స్స పశ్యేష
గోవృషమ్-అనిమూలము.

యెను, రణభూమి నీవిచట ♦ నివ్వధిఁగాఁ బడియుండఁ జచ్చితిం
దనయునితోడ రాజ్యరమ ♦ తా ననుఁ బాసియెపోయె ని తటిన్.

ఇరువదిమూడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨ర - వ సర్గము.

❖❖❖ గుడిభితుఁ డగుసుగ్రీవుని రాముఁ డాశ్వాసించుట. ❖❖❖

చ. అనివిలపింప వాల్యనుజుఁ ♦ దాయతబాహుబలుండు బాష్పపూర్ణనయనమై భరింపఁగను♦రాని నిజేశ్వరదుఃఖిసాగరంబునను మునింగియున్న నతఁ ♦ బోలఁగఁ గాంచి మతెందులేనిరీతిని దనయన్న భూస్థలిని ♦ ద్రెల్లఁగనేయఁగఁ బంచినందునా. ౧

క. కరము తపించెను; మఱి వన,చరరా జతఁ డాత్మబుద్ధిచాతుర్యమునకా
బరఁగెడుగావున మోమున, విరలియలే కఱ్ఱిజలము ✽ వెలికింబాటక. ౧౫

ఉ. తారను గాంచి యాక్షణము ♦ తానును భ్రాతృవధోక్తదుఃఖగం
భీరజలాభిమన్నుడయి ♦ భృత్యులు వెంటనె రాగ మెల్లగా
శ్రీరఘువీరుసన్నిధిని ♦ జేరెను చాపము చేతఁబట్టిదు
రావ్రోఫణింద్రతుల్యగురు ♦ బాణము లొప్పుగఁ జారుకీ రియె. ౨౫ 925

ఆ. ఉత్తముండు నగుచు ♦ నురుగుభలక్షణ, కలితతనండు నగుచు ♦ గ్రాలురాముఁ
గాంచి పలికె భూమి ♦ కాంత! నీచేసిన, స్రవినయట్లు కార్య ♦ మతిశయముగ.

క. ఒనరిచినాడవు, ప్రతిఫల, మనగు మహారాజ్యనుపదమును బొందఁగ న
న్యను జేసినాడ విష్ణుడు, మనుజేంద్రా! నాకు భోగముండలమందున్. 3౪

క. జీవితమందును మానన, మేవిధముననైన నిష్ఠఁమేపొందదు సూ!
యీవెలఁది పట్టమహిషియె, గావునఁ బూజ్యయగునట్టికాంత యిపుటిదిగ్.

తే. ఏడ్చుచున్నది పురిఁగలఁయెల్లవారు
వగలఁ బొగులుచు నున్నారు ♦ వాలి యగ్ర
జన్మఁడిట హతుఁడయ్యెను ♦ జనకుమృతికి
సంగదుండు జీవించునా ♦ యనుచుఁ దోఁచె. ౪౫

క. ఇవియన్నియు నిట్లుండఁగ, భవిష్యై రాజ్యంబు నేలఁ ♦ బూనదు మది యౌ
రవివంశతీలక! యిత్తో, కువిభూ! నిష్కారణముగఁ ♦ గోధముఁ గొనుచున్.

¹చ. నను పురినుండకుండఁగ నె ♦ నాదునహోదరుఁడె యొనర్చెనం
చును గృధఁ బూనినందునను ♦ శూరత మీఱఁగ నీచవాక్కులఁ

1 క్రీడా దమన్ దత్తప్రసాద్ దాభితు ర్వస్కో మేఽనుమతః పురస్తాత్ - ఆనియా. దీనికి వ్యాఖ్యలో నన్నయర్థ మిట విహితమని తెలియునది.

సనుఁ బలుకంగ నోర్వోకయు ♦ సన్నును వెంటనె వచ్చి తోలుటన్

మనము సహింపకుండుటను ♦ మాన్యుని నన్నవధించుకృత్యముల్. ౫౪ 831

క. మనమునకున్ సమృతముగఁ, గనఁబడుచునెయిందె నీవు ♦ కడఁగి వధింపన్
గనినంతనుండి తీవ్రము, గను మనము తపింపఁజొచ్చె ♦ గాకుత్స్సపతీ. ౬ 832

సీ. పరితాప మెంతయు ♦ బాధించుచున్న నదేవిధంబుననై న ♦ నింక నాదు
జాతికిఁ దగువృత్తి ♦ శైలోత్తమంబగు సలఱుశ్యమూకంబునందు బ్రదికి
యున్నంతకాలమే ♦ యుండుటయే శ్రేయముగఁ దోచుచున్నదీ ♦ యగసుధైర్య
వాలివధించి యాన్వీర్ణము లభియించిననుఁ గీర్తిలేమిఁ గోరను మనమున

తే. మనుజనాయక! యీమతిమంతయఁ డీను

హాత్ముఁ డీవాలి సనుఁగాంచి ♦ యనుజ! నిన్నుఁ

జంప నాకిష్టమేలేదు ♦ సరగ నిచ్చ

వచ్చినట్లుగఁ జనుమని ♦ ముచ్చటించె. 2౪

833

చ. పలుకది యాచుహాత్మునికె ♦ బాగుగ నున్నది దుష్టబుద్ధినై
చెలఁగెడునాకు నిట్లతనిఁ ♦ జిత్రముగా మృతినొందఁజేయుటే
యిలఁ దగియున్న; దన్న వధియించుటచే లభియించురాజ్యమే
తలఁపఁగ నెక్కువో పిదప ♦ దాపరహావగయే ఘనంబొకో?. ౮౪

834

చ. అనితలపోయకే యనుజఁడై తగువాఁడెవఁడై న నద్దణా
ఘృనిఁ దనయన్నఁ జంపుటకు ♦ నుర్విని గోరునె యొక్కకామమే
తనమది నెన్నుకొంచు గుణధాముఁడు గావున వాలిస్తీయమా
ఘనమహిమంబు దాటకయె ♦ క్రౌర్యముఁ బూనక న స్వధింపఁగన్. ౯౪

తే. తలఁపఁడయ్యెను; దుర్మతిఁ ♦ దగినవాఁడఁ

గాన మర్యాదనే మీటి ♦ కడఁగి యన్న

ప్రాణములఁ దీయునంతటిపనికిఁ బూని

తినిగదా! నేను యద్ధంబునను బెనంగ. ౧౦

836

సీ. తరుకాఖలను గొట్టె ♦ దారుణభంగి నేబాధలనొందుచుఁ ♦ బలుతరముగ
నార్తనాదముచేయ ♦ నరసి నన్నుం గాంచి యూఱిడిలంబల్కి ♦ యుద్ధమిట్లు
చేయఁగ మరల సీవేయెడలను రాఁగ వలదంచుఁ బల్కెను ♦ లలితమైన
భ్రాతృత్వ మార్యస్వభావంబుధర్మంబుఁదలఁచియాతఁడుచంపఁదలఁపఁడయ్యె

తే. నేను గ్రోధంబు కామంబు ♦ వాసరత్వ

మూని యన్యాయముగ భ్రాతృముఖ్య నిట్లు

పాలియఁజేసితి నరపాలపుంగవ! మును

విశ్వరూపునిఁ జంపి త్రివిష్టపవతి. ౧౨

837

క. ఘనపాపమొందిన ట్లన్నను నేఁ జంపించి సజ్జనవ్రజముల మ

న్ననఁగాంచక చింతింపం, గనురానిది యగుచుఁ గోరఁగఁ దగ కెపుడు.

క. కన నేమాత్రము యోగ్యం, బును గానిదియైన పాపమును బొందితి నో
యనఘా! యింద్రుఁడు పరముల, ననుకంప నొసంగు నన్నయాశ గలుగుట.

తే. అతనిపాపము భూమియు ♦ సంబులును
దరువులును గాంతలును గ్రహించి రిక నేనొ
వనచరుఁడమాత్రమే గనుకను మదియ
పాపము నెవండు గ్రహింప ♦ వాంఛనొందు. ౧౪ 840

చ. ఇనకులవర్య! ధర్మపరిహీనము వంశవినాశకంబు నొ
ప్పనిదగుపాపకార్యమును ♦ బాగనిచేసితిఁగాన నేను నిం
కను బ్రజలెల్ల జేయున్మృతకారవమొందఁగ యావరాజ్యము
గొనఁదగ నేల? రాజ్యమునకుఁ దగ నంచు వచింప నీయెడ. ౧౫ 841

ఆ. సుజనగర్వితంబు ♦ యుద్ధంబు లోకాపకృతము నై నయఘము ♦ నేను జేసి
నాఁడ వర్ష జీవనప్రవాహము పల్లమునకుఁ బాటినట్లుగను రఘునర!. ౧౬ 842

క. ఘనశోక మిద్ది ననుఁ బొందెను ముత్తద్విరద మేటితీరంబుల నే
పునఁ జిమ్మివై చునట్టులె, వినుమా! శ్రీరామచంద్ర! ♦ విశ్రుతకీర్తి!. ౧౭ 843

*నీ. అన్నను జంపుట ♦ యనునదియే తను పృథ్వభాగము వాలమేయయి, తగ,
నన్నకు సంతాప ♦ మున్నతంబుగఁ గల్గునట్లు చేయుటయే హస్తాక్షిశీర్ష
ములయియొప్పుగఁ బాపముమహాద్విరదమయినన్న నేహింపించుచున్నదివుడు
జ్ఞానబలమున శోకంబు నడంపుమా యనుదువేమో నీవు ♦ మనుజులిక!

తే. యగ్నియందు వివర్ణత ♦ నందు కనక, మెట్లు కాచుతఱిని ములమే తను నిను
మంతయంటకయుండఁ దన్నవలకనుపు, నట్టులే సాధువృత్తమేమైనమదిని.

తే. కలిగియుండిన నది తను ♦ గలిసియున్న
ఝామహాపాపమునకుఁ దానేసహింపఁ
జాలకయ పాటిపోవును; ♦ జనకమృతికి
నంగదుఁడు వీఁడు పరితాప ♦ మందుచుండ. ౧౮ 845

క. కనుఁగొని గురుతరమా బలమునఁ దగు నీకపిసమూహముఖ్యులు సగమే
చనఁగా మిగిలినప్రాణముల నున్నవారనుచుఁ దోఁచె ♦ లలితగుణాధ్యా!. ౧౯

క. వినుమిద్ది మన్నిమిత్తము, గనె సాగెను వీర! యీజగంబున సుజను
జనకుండు చెప్పిన ట్లే, పనినైన నొనర్చువాని ♦ బరమగుణాధ్యు. ౨౦ 847

చ. తనయుని సశ్రమంబుగనె ♦ తప్పక పొందఁగ వచ్చుఁగాని యీ
యనఘుని నంగదోపముని ♦ నాత్మజుగా ధరఁ బొంద దుర్లభం

* సోదర్యగాత్రావరగాత్రా స్సంతాపహస్తాక్షిశీర్షో విషణ్ణః, ఏనోమయో మా మభి
హంతి హస్తీ దృష్టో నదీమాలమివ ప్రపుద్గః-అనిమాలము.

- బనియె వచింపనా; జనపదాళికి నెచ్చటికేనిపోయినన్
 నననహజన్యనన్నిధియుఁ ♦ దాఁ గన శక్యముగాదు రాఘవా! ౨౦ 84౪
- క. తనయుం డీతఁడు జీవిం,చినఁ దద్రక్షణముఁ దాను ♦ జేయఁగ జీవిం
 చునాయేమొ తార, వీరా!, తనయుఁడె జీవింపఁడేని ♦ దద్దుఃఖమునన్. ౨౦౫
- క. జీవించియుండదనియే, వావిరిఁ దలపోయువాఁడ ♦ వనుధేశా! ని
 ట్లీవిధిఁ బాపమొనర్చిన, నే వాలిని దత్తనూజ ♦ నెయ్యముచేతన్. ౨౦౫ 850
- క. తనియంజేయఁగ మండుద,హనుఁ జొత్తును వనచరేంద్రులందఱు వీరుల్
 మనుజేంద్రా సీయానతిఁ, జని సీతను వెదుక్కఁగలరు, ♦ సర్వస్థులుల్. ౨౧ 851
- చ. మనుజవిభా! స్వశక్తిమహిమంబున నొప్పినవాఁడవౌటనేఁ
 గనుఁగొనరానిలోకమునఁ ♦ గాపురముండఁగఁబోయినన్ స్వశక్తి
 క్తినిఁ గొని సర్వకార్యములఁ ♦ దృష్టిగఁ జేసికొనంగనేర్తు వి
 ట్లనుపమపాపకార్యముల ♦ నారయ కే నొనరించి తెంపునన్. ౨౧౫ 852
- ఆ. కులమునెల్లఁ జంపుఁగొని ప్రాణయుతుఁడనై
 యుండఁదగక యిట్టులున్ననేను
 నగ్నిఁ జొరఁగ రామ! ♦ యానతి నిమ్ము; నాఁ
 బరుల నడఁచు రాజఁవరుఁ డతండు. ౨3 853
- చ. వనచరనాథుఁ డార్దుఁడయి ♦ పల్కుటఁ దా విని బాష్పపూరమొ
 య్యనఁ బ్రవహింప నేమియును ♦ నప్పుడు తోఁపమి నూరకుండె; నొ
 క్కనిమున మంత భూమివలె ♦ గాఢతరక్షమనందువాఁడు లో
 కనిచయరక్షకుండు రఘుకాంతుఁడు తనను వాలిపత్నినిన్. ౨౪౫ 854
- తే. వ్యసనమగ్నను నేడ్చెడుఁవామనయనఁ
 గాంచి తద్దుఃఖమును దీర్చఁగాఁ దలంచి
 యామెచెంతకుఁ బోయె నయ్యదనునందుఁ
 జారునేత్రయు సద్బుద్ధిశాలినియయి. ౨౫ 855
- చ. అలరెడుతార కీశవతియౌ తనజీవితనాథు వాలి ని
 మ్ములఁ దమిఁ గొఁగిలింతుకొని ♦ భూమిపయింబడియుండ నంత మం
 త్రులు రఘురామురాకఁ గని ♦ తొయ్యలి నాదృతి లేపి రామయ్యన్
 బలువిడి దుఃఖభారమున ♦ భర్తను గొఁగిటఁ జేర్చి యేడ్చుచున్. ౨౬ 856
- ఆ. వదలలేక మంత్రివారము బలవంత,ముగను లేవనెత్తి ♦ తగదిదంచు
 నవలికిఁ గొనిరాఁగ ♦ నపుడామె శరచాప,ములను దాల్చి తేజఃమున రవివలె.
- క. భాసిల్లు రామచంద్రునిఁ, దా సరగునఁ గాంచె; నానుఁదతి బాలమృగో
 ద్భాసురసయనయు రాజ,శ్రీసంయుతు రాజచిహ్నుఁ నేవిత దేహున్. ౨౭౫ 858

సీ. చారునేత్రంబులు ♦ సరసంబులై క్రాల నిద్రపఱకెన్నఁడే ♦ నెఱుంగనట్టి
కనుఁగొనఁబడనట్టి ♦ కమనీయరూపునిఁ బురుషోత్తముని గాంచి♦పాలుపుమీఱు
నితఁడె కాకుత్స్థుఁడౌ♦నెన్నఁగా నని యెఱింగినదయ్యె; నార్యయా♦వనితయంత
వ్యసనాభిషన్నయై ♦ పలుమాఱు మూర్ఛను బొందుచు నింద్రునిఁబోలియెవరి
ఆ. కీ నసాధ్యుఁ డగుచు ♦ మానితరూపుఁడై, పరఁగురామచంద్రు♦పరిసరమున
కరిగె జవముమీఱ; ♦ నతిశోకభరమునఁ, దన్నుచా నెఱుంగక ♦ తనదుపతిని.

క. శరమొక్కుట గుఱితప్పక, నురణము నొందించినట్టి♦త్తా పతివరు డా
పరిసరముఁ జేరి రామునిఁ, బరుషము లాడంగఁదలఁచి ♦ పరమునిమహితుఁ.

1సీ. కలుషముల్ తొలఁగుటఁగడుచి త్తశుద్ధియు వెలయంగ నిట్లని♦పలికె నుతుల;
నప్రమేయుండ వీ♦వరయ సాధారణజనులకే మునులకే ♦ శక్రముఖ్య
సురపతులాదియా ♦ పురుషోత్తములకేని నినుఁబొందనలవిగా ♦ దనఘ! నాథ!
విజితేంద్రియుఁడవయి ♦ వెలయుచునుందు వుత్తనుధార్మికుఁడ వసం♦తవరకీర్తి

ఆ. వతినమర్థుఁడవు మహాత్ముఁడ వవనితో, నమతఁగాంచునట్టి♦క్షునును గలిగి
యరుణనయనుఁడవయి♦యలరాచుచుందువు, నిన్నుఁ బొగడ నెట్లు♦నేర్తురామ!.

క. శరచాపవాణివై ని, ర్భరభీనుబలంబు వెలయ ♦ రాజదవయో
త్కరము తగ్గఁ దనరారుదు, వరయఁగ నీగుణములెల్ల ♦ నందఱియందుఁ.

క. కనఁబడఁజాలవు మానవ, తనుసంపక విడిచి దివ్యతనుసౌభాగ్యం
బును గూడియున్నవాఁడవు, విను రామా! బాణమొక్కఁడు♦విడిచి జవమునఁ.

క. నాపతి ననిఁ జంపితి కద, యాపటుశర మేసి నన్ను ♦ నబలమరణముఁ
వే పొందఁజేయు మృతనయి, నాపతిఁ గన నరుగుదాన ♦ నయగుణనిలయా!.

క. ధీరా! నీవీపనిచే, నారమణు రమింపఁజేయు ♦ నాపతి నేనే
చేరకయుండిన శర్మము, నేరీతిగఁ గాంచుఁ గాన ♦ నేయుము నన్ను. 33 865

చ. సరసిజప్త నేత్రుఁ డగు♦శక్రతనూజుఁడు స్వర్గమందు న
చ్చరలనుగూడి యందు ననుఁ ♦ జక్కఁగఁ గానఁడయేని వింతగా
2 నరుణములై స పూవులశిఖాగ్రములఁ ధరియించి చిత్తమై
పరఁగ నలంకరించుకొని ♦ భాసిలువారలఁ గూడకుండుఁ జూ! 3౪ 866

1 త్వ మప్రమేయ శ్చ దురానద శ్చ జితేంద్రియ శ్చోత్తమధార్మికశ్చ. అక్షయ్యకీర్తి శ్చ
విచక్షణ శ్చ శిశిక్షమావాక్ త్తత్తోపమాత్మః-అనిమా. దీనికి గోవిందరాజులు పెద్దవ్యాఖ్యలా
సిరి. అవి శబ్దములపైఁ బన్నినయూహలు. అశబ్దములే యిందువయోగింపఁబడినవికాన నాయర్థ
ములు దీనినండి తేలును. ఒక్కయుదాహరణము చూపెద. అప్రమేయః-వేదాహమిత్యుపక్రమ్య
మహాంతకఞ్చితావేదేతి వేదైరవ్యపరిచ్ఛేద్యః త్వ మప్రమేయః, శరచాపధరోపి త్వం శంఖచక్ర
ధరోసి-ఇట్టివి. అన్నియు నిట్లే యని గ్రహింపవలయు. 2 ఉచ్చాపవతాప్రచూడా-అనిమా.
వివిధతాప్రతుమైః కృతశేఖరాః-అనివ్యాఖ్య.

క. వీరా! యీగిరివరమున, నారూఢములై మనోహరాకృతులను జె
ల్యారెడుతటముల జనకమ, హీరమణకుమారిఁ బాసి యెట్లు వగతువో.

తే. అట్లే వాలియు స్వర్గంబు ధ నందియు నట

నేను లేనందునక వగఁనూని చాల

వెలవెలంబోవుచుండును; ధ బృధ్విఁ దరుణ

పురుషుఁ డాత్మాంగనం బాసి ధ పొగులు ననుచు. 3౫౪

868

క. తెలియుదు వీవాడుఃఖం, బులఁ బొందినవాఁడవుగద ధ భూపా! కానక
బలమున ననుఁ జంపుము నే, నలరుచుఁ జన నతఁడు దుఃఖమందకయుండుక.

నీ ఓమహాత్మా! నీవు ధ నీమంతినిం జంప నఘమని తలఁతువో ధ యది యయుక్త
మీతారయుఁ దదాత్మయేయని తలఁచి నక జంపుమా! వనితను ధ జంపినట్టి
యఘము నిన్నంటకయడఁగును, మనుజేంద్ర! శాస్త్రప్రయోగముల్ సకలవేద
సిద్ధాంతములు తగఁ ధ జెలువ భర్తకు నాత్మయేకాని వేఱుకాఁదేయటంచుఁ
దెలుపుచున్నవి నను ధ విలయమొందించుట వాలివధంబులోఁచలనె చేరుఁ

ఆ. గాన నీకు నన్నుఁ ధ గాంతను జంపినఁ, గలుగునఘము నుంత ధ గలుగకుండు
మఱియుఁబుణ్యమబ్బుమహిదారదానము, మించుదానమున్నదంచుబుధులు.

క. తెలియఁగ లే దీవఱకును, నిలాధిపా! మేము సుఖము ధ నేపొందుటచేఁ
గలిగెడుపుణ్యముకాకే, తలఁప న్నాప్రాణవిభవధంబును నన్నుక. 3౫౫ 871

క. కనుఁగొనఁజేయుటచే ధ, ర్కనిరతినిం జక్కఁగలిగి ధ మహి దానిని బా
లనముం జేయుట గననొ, వినుమీ దానమున నీవు ధ వీరవరేణ్యా! 3౫ 872

తే. ధర్మలోపభయంబు నుంతయును గాంచ

విద్ధి నిశ్చయమగు నన్ను ధ నిట్లు పతికి

దాన మొనఁగుట వాలివధంబువలనఁ

గలుగఁదగు వీరహత్యయుఁ ధ గలుగకుండు. ౪౦

873

క. విను మే నార్త ననాథను, బెనిమిటికడనుండి యిపుడు ధ వేఱుపడితిఁ గా
వునఁ జంపఁదగును నన్నుక, మనుజేంద్ర! మత్తగజగమనుఁడై మఱియుక.

ఉ. ఉత్తమహేమమాల మహిమోన్నతిఁ గ్రాలఁగఁ దాల్చి కీశసం

ఘోత్తముఁడై తనర్చెడుగుఁతోత్తరు వాలిని బాసి భూమిపై

నుత్తలమందుచుక నిలువఁనోపను బ్రాణముల స్పరించి నే

నిత్తటిఁ జచ్చుటే నిజ మహిమగనుణా! రఘువంశభూషణా! ౪౦౪

875

చ. అని యిటు తారపల్క విని ధ యాధరణీశుఁడు గామచంద్రుఁ డా
వనితను నూఱడించి హితవాక్యము నిట్లనిపల్కె మెల్లఁగా;

వినుమిక వీరపత్నివయి ♦ విశ్రుతి గాంచిననీవు జీవితం
బును విషనాడుదాన నని ♦ పొక్కుచు బల్కుట యుక్తమెట్లగున్. ౮౧౪ 876

సీ. ఈలోకమంతయు ♦ హేనుగ శృనిచేత నిర్మింపఁబడియుంట ♦ నిశ్చితంబె
కద? యాతఁడే ప్రాణిగణమున కెల్ల సుఖంబును దుఃఖంబున ♦ గలుగఁజేసి
నాఁడని యెల్లవాఁరాడుదు రాబ్రహ్మ విధియించినట్టి యావిధిని మీఱఁ
గారాదు మూఁడులోకములకు సంతయు నావిధిని లోకులై మెఱింగుఁ

తే. గాన దుఃఖంపకుండుమా! ♦ కాంతుఁడున్న
తఱినివలెనె సుఖమును సంతసము నొందఁ
గలవు నీవుత్రరత్న మంగదఁడు యావ
రాజ్యమును బొందఁగలవాఁడు ♦ రాజవనన'. ౮3

877

చ. వనచరనాయకుండయినవాని హతుండగునట్లుగా విధిం
చెను మునుపే విరించి యదిచేకరె దానికిఁ జింతనొందినన్
వనితరొ! యేమిలాభ మొ భవత్సృష్టశల్ తగు సూరపత్ను లొ
స్పనివని నిట్లు చేయుదురె ♦ భర్తకునై వగ మానుమా! యింకన్. ౮3౪ 878

క. అని యిట్లు సుప్రభావం, బున రాజులు రామచంద్ర మూర్తి హిణోక్తుల్
తనుఁగూర్చి పలుక వీరుని, వనితానుణియాటఁ దారఁవాఙ్మహిమమునన్.

1 తే. తనరిపరవీరహంతయాఁఘుఁఁడు రాముఁ
డంచుఁ జక్కనిగూఁపంబు ♦ మించుచుండ
నూఱడిలి యేడ్చుటను మాని ♦ యూరకుండె
సంత శోకాన్తులై నట్టి ♦ యక్కపులను. ౮౪౪

880

ఇరువదినాల్గవ నర్గము సంపూర్ణము.

౨౫ - వ నర్గము.

— శ్లోక వాలికి సంస్కారము చేయుట. శ్లోక —

క. హరిఁశ్రవ్యతనయు నంగదుఁ, దహణీమణియైన యట్టితార నిజసహా
వరు నూఱడిలంజేయుచు, దుగంతశోకమునఁ దానుఁబోగుచు బలికెన్. ౧

తే. ఎంతదుఃఖమునం దపియించినవృత్తు
నకును దానను మంచియెన్నటికిఁ గలుగ
దిపు డనంతరమా కృత్యమేయొనరుపఁ
దగిన నద్దానిఁ జేయుఁడు ♦ తఱియెఱింగి. ౨

882

1 సువేమరాస-అనిమా. స్వయంకారయుక్తశరీరత్యర్థః-అనివ్యాఖ్య.

1. సీ. కన్నీరు విడుచుట ♦ కలదు లోకాచార మందు మీరును దానినాచరించి
నారుగదా చాలు ♦ మీర లవాల్లికిఁ బారలొకకృత్యఃపటలిఁ జేయఁ
గడఁగుఁ డెట్టితఱిని ♦ గర్హము విహితమో యాకాలమందె చేయఁదగుఁగాని
కాలము తప్పినఁ ♦ గర్హము చేసియు నుపయోగముండకయుండు నీశ్వ

తే. రాజ్యమీటుచుఁ దా నె యేడ్చెనఁ జేయ
నలవిగాకుండు నీశుఁడే ♦ యఖిలలోక

కారణము కార్యములకెల్ల ♦ నారయ నతఁ
డగును సహకారిసాధన ♦ మనవరతము. 3౪

883

తే. మించి భూతావళుల నియమించునతఁడె
యీశ్వరుని మీటునట్టి దేదేని లేదు

కార్యమున కెట్టిదానికే ♦ గర్హ యెవఁడు

గాని కాఁడు నియోక్తయుఁ ♦ గాఁడు తాను. ౪౪

884

క. వినుఁ డీస్వభావముననే, యనఁగాఁ గాలానుగతమె ♦ యయి లోకము తా
ననిశము వర్తించెడుఁ గావునఁ గాలమె గతియు సర్వభూముల కెపుడుక. ౫

సీ. కాలస్వరూపుడై ♦ క్రాలునీశుఁడు కాలమును దాను మీఱఁ డతనికి నాశ
మేలేదు ప్రతిబంధమే లేకయుండుస్వభావంబునే పొంది ♦ వఱలుచుండుఁ
గాని తాఁ జేసినకట్టుదిట్టంబులఁ దాను మీఱకయుండుఁ ♦ దనకు బంధు
భావమేలేకుంటఁ ♦ బక్షపాతమే లేక యలరారుచుండు నయ్యనమునకును

తే. హేతువేలేదు శౌర్యమగ్నాశు గెలువఁ

జాలునదిలేదు గావున ♦ శౌర్యమతని

కనననరమయి యుండు, మిత్రాల్లిజ్ఞాతి

యనెడుసంబంధమేలేక ♦ యాతఁడొప్పు. ౬౪

886

తే. కాన సర్వంబునకుఁ దానుఁ ♦ గారణుడయి

పురుషునకుఁ బరతంత్రుఁ డెప్పొల్కిగాక

యుండు శ్రేయస్సుఁ గనఁజాలియుండు బుద్ధి

గలుగువాఁ డంతయును గాలగతియె యనుచు. 2

887

క. తలఁపంజను నేకార్యం, బులఁజేసిన శోకమొందఁబూనక మనకుఁ

గలుగంజేయు హితంబే, చలుమరు భగవంతుడనుచు ♦ భావింపఁదగుక. 2౪

తే. ధర్మ మర్థకామంబులు ♦ తలఁపఁ గాల

కృతమయినయట్టి మర్యాద ♦ నతిశయింప

కట్టె కలుగుచునుండుఁ గీశాధిపుడగు

వాని నాబాణమున నిలఁ ♦ గూలి యిపుడు. ౫౪

889

1 కాలా ద్విహితాత్ కాలా గుత్తిం ఉత్తరస్తి కాతే కించిత్కర్తృ కిమపి కర్తృ ఉపాసి
తు మనుష్టాతుం నశక్యం-అని మహేశ్వరతీర్థులు. ఈభావమే యిటఁ జేర్పఁబడినది.

సీ. ప్రాచిత మొందుటఁ ♦ బాపవిచ్యుతుడయి తాఁ జేసి యున్నట్టి ♦ ధర్మమునకు
నర్థకామములకు ♦ సర్వకాలకృతంబులకు ఫలంబగు సురాఁలయమునొంద
నిచలునుండియె పోయె ♦ హితబుద్ధియగువారి విహితకర్మమూల ♦ విడువకుండఁ
జేయుట లక్ష్యంబు ♦ చేయక ప్రాణాళి నని యొనరించుట ♦ నతఁడు స్వర్గ
తే. మునువశగతముగాఁ జేసికొనియె వనచ,రాధిపుండ్రనియతిని దా♦నాశ్రయించె
నదియె మిక్కిలి శ్రేష్ఠమై ♦ యమరుఁ గానఁ, బరితపించినదేచాలు ♦ వలనదింక.

క. చేయంగాఁ దగుకృత్యముఁ, జేయంగాఁ బూనుఁ డింకఁ ♦ జెచ్చెఱనని యా
న్యాయవిదుం డగుఁఁబువతి, యాయదనునఁ బలికె నంత ♦ నాలక్ష్యణుడున్.

క. వగపెల్లున మతివిభ్రమము గనుచు నిలుచున్న కీశ♦ముఖ్యుని రవిపు
త్రుఁ గనుచు వినయంబున నో, యగచరనాథా! జవమున ♦ నన్నకు భక్తిన్.

తే. పారలౌకికకృత్యముల్ ♦ వరుసఁ జేయు
మీపు తారాంగదులఁ గూడి ♦ యీకపీంద్రు
నకు హుతాశనసంస్కార ♦ మకలుషముగ
నొనరుచుటకయి కాష్ఠంబు ♦ లొగిని గూర్చు. ౧౩౪

893

క. వనచరులఁ బిల్చి యింక జం,దనముఖకాష్ఠముల శుష్క♦తరుధనముల నె
ల్లనుఁ గూర్చవలయునని యాజ్ఞను జేయుము; దీనచేశ♦సమున జనకునిన్. ౧౪

క. కని దుఃఖించెడునంగద, మనమున నూఱడిలఁ బల్కి ♦ మఱియింకఁ దఱియా
టను దండ్రికి సంస్కారము, నొనరుప నూల్కొలుపు నగర♦మొగి నీయద్వైతె.

క. రక్షింపఁ గోరుచుండుట, నీక్షణమాదిగను దాని♦కేవిధమున యో
గజ్ఞేమములను గూర్చంగి, నౌ క్షతి లేకుండ వాని♦నగుఁ గూర్చంగన్. ౧౫

క. బాలిశువలె దుఃఖించుట, మేలొనే యంగదుండు ♦ మేలగు సుమమా
లాళిని బహువస్త్రంబులఁ, దైలాజ్యంబుల సుగంధ♦తతుల న్నఱియున్. ౧౬

క. ఎప్పుడు కావలసినయటు, లొప్పినవస్తువులనెల్ల ♦ నొగిఁ దెచ్చుంగా;
కిష్కడు ¹తారా! వేగమె, యప్పురమున కేగి శిబిక ♦ నిటఁ జేర్చు మింకన్.

క. త్వరపడుట గుణయుతంబై, పరఁగుచు యుక్తంబునగుచుఁ♦బ్రకృతపుఁబనియం
దరయ విశేషించియె యి, త్రుణమునన్ గుణము గల్గి ♦ తగుఁ గవివర్యా!.

క. బలవంతులును సమగ్ధులు, బలశాలిని వాసరాధిపతిన్ మోయం
గలవానరులను సన్నద్ధులఁ గావింపుమని పల్కెఁ ♦ దోంపుశ్రద్ధన్. ౧౮ 900

క. అరిహంతయా సుమిత్రా,వరపుత్రుం డిట్లు పల్కి ♦ బ్రాత్యసమీప
స్థిరఁ జేరె; నంత లక్ష్యణుఁ, బరికించి తదీయవాక్య♦భంగిం జేయన్. ౧౯ 901

చ. మనమునఁ దొట్టుపాటుఁ గని ♦ మాటను జేయఁగఁబూని తారుఁ డొ
య్యన సగరంబుఁ జేరె శిబి♦కానయనత్వరఁ బూని; యంతఁ జ

య్యన సతఁడగుదెంచె శిబిఁకాన్వీతుఁడై వరవిక్రమంబునుం

గనినకపీంద్రు లాశిబికఁ ♦ గ్రన్నన మోయుచుఁ దెచ్చి రంతటన్. ౨౦౪ 90౭

సీ. భద్రాసనంబున ♦ భవ్యమై స్వందనభంగిగా నయ్యది ♦ పరఁగుచుండఁ

గృత్రిమపక్షులం ♦ దెల్లడఁ జిత్రింపఁబడియుండఁ దరువుల ♦ భంగి నున్న

చిత్రశీల్పములుండఁ ♦ జిత్రపదాతులవలె నున్నవ్రతిమలు ♦ బహువిధముల

సంగండుఁ దగియుండఁ ♦ నాకాశమునఁ బోవుసిద్ధవిమానాళి ♦ చెలువుతోఁపఁ

తే. జన్నవియుఁ బెద్దవియు నయి ♦ చిత్రములగు

చున్నయట్టిగ వాక్షంబు ♦ లొప్పుచుండఁ

సంధిబంధంబు లెల్లఁకఁ ♦ జక్క నమరు

పంగఁబడియుండఁ నయ్యది ♦ బాగుమెఱయ. ౨౩

903

క. సురశిల్పి తనచపత్కృతి, సరిగా నంతయును జూపి ♦ చారుతరముగా

నరసి యొనర్చె విశాల, స్ఫురణంబునఁ జెలుపుమీఱి ♦ శోభిలుచుండన్. ౨౩౪

1క. తరునిర్మిత కేళీధూ,ధరములు వెలయుంగఁ జారుఁతందగుపనిచే

బరినుతిఁ గాంచుచు దివ్యా,భరణములును హరిములును ♦ బ్రబలుచు నుండన్.

ఆ. చిత్రమాలికలును ♦ జెలఁగుచుండఁగఁ గృత్రి

మమ్మలయిన గుహలు ♦ మఱియుఁ గాన

నములు వెలయుచుండ ♦ సుమహితర క్తచం

దనవుఁబూత లమరఁ ♦ గనుఁగొనఁ దగి. ౨౪

906

సీ. పుష్పేఘములు నిండఁ ♦ బొల్పారుచుండంగ బాలసూర్యునివలె ♦ భాసిలునరు

ణాంబుజమాలిక ♦ లందందుఁ గ్రాలంగ, వెలయుచునున్నశిఁబికను దానిఁ

గనుఁగొని రాఘవుం ♦ డనుజునితోఁ బల్కె; నిక వేగముగ వాలిఁ నెత్తి శిబిక

యందంచి ప్రేతకాఁర్యంబుల సాగింపఁ దగుచట్లు చేయుమా ♦ తడవుచేయ

తే. కనియె; సంతట సుగ్రీవుఁ ♦ డన్నకొఱకు

నేడ్చుచును సంగదునితోడ ♦ నెట్లా వాలి

నెత్తి యాశిబికను జేర్చె ♦ నెల్లవనచ

రాళికధిపతియై తగుఁనాతఁ డంత. ౨౫

907

చ. మరణము నొందినట్టికపిఁనుండను వాలిని నందుఁ జేర్చి యం

బరములఁ బుష్పమాలికల ♦ భవ్యతరంబగు భూషణావళిం

బరఁగఁగఁ జేసి కీశసమఁవాయముఁ గాంచి వచించె నిట్లు; వా

సరపతియై మహాత్ముఁడయి ♦ నాడునహోదరుఁ డై నవాలికీన్. ౨౬

908

క. కావింపుఁ డుత్తరక్రియ, లేవిధమున శాస్త్రరీతి ♦ యేర్పడియెనొ మీ

రావిధమున నని యాజ్ఞం, గావించె నసంతరంబ ♦ కపు లాయాజ్ఞన్. ౨౬౪

- క. శిరసావహించి రత్నోత్కరమును వెదజల్లుచున్ దళిన్ ముందటఁ బో
యిరి వెంట శిబికరాఁగను, దరువాత నృపాలురకును ♦ దగువిధ మలరన్. 3౧
- ఆ. భాగ్యమునకుఁ దగినభంగి ను త్తరవిధు, లేవిధమునఁ బూన్కి ♦ నించుకేసి
కొఱతలేకయుండఁ ♦ గోరి సుగ్రీవాదు, లతనికిని నొనర్చి ♦ రంత; నవట. 3౨
- క. తారుఁడు మొదలగువనచర, వీరులు సంగదునిఁ గూడి ♦ విలపించుచు న
వీరునకు బంధులగుటన్, గోరిక లడఁగంగఁ జనిరి ♦ కుందుచు సంతన్. 33
- క. వారికి వశపర్తినులై, మారితఁడయి వనచరాళి ♦ మండనుఁడగు నా
శూరునకు నాచ్చలగు నా, భీరువు లెల్లరును వీర! ♦ వీరా! యనుచున్. 33౫
- తే. వాలిఁ బేర్కొనుచుం గడువగలఁ బాగులు
చును జవంబున నేగిరి ♦ వనచరేంద్రు
పత్నులగుతారలోనగుపడఁతులెల్లఁ
గరుణపుట్టఁగ నేడ్చుచు ♦ గదలి చనిరి. 3౫౬ 914
- క. వనమధ్యనుమున నచ్చట, వనటం గుందుచును నేడ్చువానరకాంతా
ఘనరోదనరవమున నా, ననగిరు లన్నియును నేడ్చుభంగిగ నుండెన్. 3౬ 915
- క. గిరిశైవలినీకఁ జెంతను, బరికీర్ణజలంబునగుచు ♦ భాసీలుపులినాం
తరమున నేకాంతముగాఁ, బరికింపం దగినచోట ♦ వానరులెల్లన్. 3౭ 916
- చ. వనటఁ గృశించుచున్ జతిని ♦ వాలికిఁ బేర్చిరి వాహుకుల్ కపుల్
చని తనుమూఁపులందుఁ దగి ♦ చారుతరంబగుయానమట్టై దిం
చినఁ గపులెల్ల దుఃఖమును ♦ జెందుచు నాథులమందు నిల్చి; రం
త నపుడు తార యాపమునఁ ♦ దద్దయు నిద్దురనొందినట్లుగన్. 3౮౫ 917
- తే. పండుకొనియున్న తనప్రియభర్తఁ గాంచి
యతనిశిర మంకమునఁ జేర్చి ♦ యతివివాద
మడర నిట్లని విలపించె ♦ హా కపీంద్ర!
హా మహారాజ! మత్ప్రియ! ♦ హా సుపూజ్య! 3౮౫ 918
- తే. దీర్ఘబాహూ! ననుం గన్ను ♦ తెఱచి చూడ
వేల! యిలుశోకమునఁ గంది ♦ యేడ్చుచున్న
నీప్రియాంగన నన్నుఁ గ♦న్నెత్తియైనఁ
జూడకున్నా విదేమొకో! ♦ చోద్యమయ్యె. ౪౦౫ 919
- చ. వనచరనాయకా! మృతిని ♦ బాణవిధిం గనియున్న నీముఖం
బును గన జీవముం గనినభోలిక నస్తమయార్కవర్ణమై
తనరెడుసంతసంబునను ♦ ధర్మఁడె గాఘపుహాపమొంది యి
వ్వనమున కేగుదెంచి యొకబాణము వైచి కఠోరరీతిగన్. ౪౨ 920

తే. మచ్చు విధవలఁ జేయుచు ♦ మిమ్ము వెంటఁ
గొనుచుఁ బోవుచు నున్నాఁడు ♦ వనచరేంద్ర!
సంతతము నీకుఁ బ్రియులయి ♦ చారుగాత్ర
లైన యీవానరస్త్రీలు ♦ మాననివగ. ౪౩

921

క. చరణగతుల్ మీఱఁగ వచ్చిరిగాదే! తెలియదే! ♦ శీతాంశులె
గర మందమైన మోములఁ, బరఁగెడువీరెల్ల నీకు ♦ వల్లభలెగదా?. ౪౩౪ 922

క. వీరిట్లు నిన్నుఁ గాంచెడు, కోరికలకొ నడచివచ్చి ♦ కుందునుండొ
వీరా! యూరకయుండెద, వే! రాజా! సహజుడైన ♦ యీనుగ్రీవుక. ౪౪౪

చ. కనుఁగొనవేలొకో? సచివకాంతులు తారముఖుల్ పురంబునం
గనఁదగు పెద్దలందఱును ♦ గానఁగవచ్చి నినుకొ మహాత్ముఁ బ్రీ
తిని నలుదిక్కులం గొలిచి ♦ దీనతనుండుటఁ జూడవయ్యె శ
త్రునిచయసూదనా! కపులఁ ♦ దోరపువేడుకఁ గొల్పువారలక. ౪౫౪ 924

తే. వారివారికిఁ దగినట్లు ♦ పలికి నెలవొ, సంగి పనువుము వీరల; ♦ సవ్యదమున
సంత నెల్లర మిచ్చమై ♦ నతులనుదన, కేళులకొ విహరింతమిఁజ్ఞీతితలముల.

చ. అనియిటు భర్తృశోకమున ♦ నాతురయై తపియించుచున్నతా
రను గపికాంత లావనచరప్రభుసన్నిధినుండి లేపి శో
కనిరతిచిత్తలై యవలిఁజ్ఞాస్థలిఁ జేర్చిరి; వాలినూనుఁ డా
ర్చిని సకలేంద్రియంబు లతిదీనములై తగవేడ్చుచుం గడుక. ౪౮ 926

¹చ. తనదుపితృవృత్తి గూడుకొని ♦ తండ్రిఁ జిత్తి శయనింపఁజేసె; న
జ్జనకునికంత సంగదుఁడు ♦ శాస్త్రవిధింగొని వ్యాకృతేంద్రియుం
డునునయి యగ్నినిచ్చుచుఁ గడుకొ వగమీఱఁగ నప్రదక్షిణం
బును నొసరించె నాకపులు ♦ పొక్కుచు నట్లు మహేంద్రసూనునిక. ౪౯౪

తే. దహనసంస్కృతుఁ జేసి యుదకములిడఁగ
శీతలాంభోయుతంబయి ♦ శివదమగుచు
నొప్పు నేటికిఁ జని; రంత ♦ నొగి వనచరు
లర్కసూనునిఁ దారను ♦ నాశ్రయించి. ౫౧ 928

క. అంగదు మున్నిడుకొని హే, మాంగదుడగు వాలికెంతో ♦ యూర్తిబొగులుచుకొ
²దుంగజలములఁ దర్పణముం గావించిరి; రఘూత్తముఁడు వారివలెక.

క. తానును దుఃఖించుచు రవి, సూనునిచే దేవరాజసూనునికటశా
స్త్రానుసరణముగఁ జేయం, గానౌ కృత్యములఁ జరపెఁ ♦ గడుశ్రద్ధమెయిక.

నైన రాముడు వల్కె వాఁకృములఁ గోవి
దుండు గావున; సౌమ్య! విధూతపాప! ౮

935

చ జనకునియాజ్ఞ నెల్లపుడు ♦ నల్పంగఁ బూనినవాఁడనౌట నా
తనిదగుమాటరీతిఁ బురఃతల్లజమందును గ్రామమందు నే
పనిని జతుర్దశాబ్దములు ♦ పావనిరో! చొరరాదు మీరలీ
వనచరనాథు వీరవరు ♦ భాస్కరపుత్రుని సంతనంబునక. ౯౪

936

తే. సంపదలచేతఁ బూర్ణమై ♦ చారురీతి
నలరు కిష్కింధఁ జేరిచి ♦ యతిజవమునఁ
బట్టభద్రునిఁ జేయుఁడు ♦ వైభవమున
విధిగ ననిపల్కి కపిసంఘువీరుఁ గాంచి. ౧౦౪

937

¹తే. చక్కఁగా వృత్తములనెల్ల ♦ స్వాంతమందు
నెఱింగిన మహానుభావుఁడై ♦ యెనఁగు రాముఁ
డతిబలుండయి వృత్తజ్ఞుఁడైనసూర్య
తనయునకుఁ బల్కె వీర! యాతారతనయు. ౧౧

938

ఆ. యశావరాజ్యమందు ♦ నభిషిక్తునిం జేయు, మితఁడు సుమ్ము నీకుఁజేష్ఠుఁడైన
వాలి కగ్రసుతుఁడు ♦ బలపరాక్రమముల, నీకు సాటి యగుచుఁనెగడువాఁడు.

ఆ. ఇతఁ డదీనచిత్తుఁ ♦ డీయావరాజ్యము
నకును దగినవాఁడు ♦ ప్రకటశక్తి
వానకాలమిదియె ♦ వచ్చె నం దిది తొలి

నెలయె శ్రావణాఖ్యి ♦ నెగడుఁ జమ్ము. ౧౩

940

²క. విను మాపాదము మొదలుగఁ, దనరుక మానములు నాల్గు ♦ ధరవార్షికసం
జ్ఞను గాన నిందు యుద్ధం, బునకుక యత్నంబుచేయఁబోలదు సుమ్మి. ౧౪

క. పురమునకుక శుభదంబున, కరుగుము సౌమిత్రితోడ ♦ నద్రుని నిటనే
జరపెద నీకాలము భూధరగుహలివి రమ్యములు నితాంతము సౌమ్యా!.

తే. అతివిశాలములయి తగిలంత గాలి, గలిగియున్నవి వీనిచెంగట జలములు
సర్వకై రవములును బెంపఁబడినట్లు, గ్రాలుచున్నవి వానయోగ్య మిట నాకు.

క. విను కార్తికమ్ము వచ్చిన, దనుజేశ్వరువధముకొఱకుఁ ♦ దగుయత్నమొన
రింపు జను సౌమ్యా! నీవీకఁ, జనుమా! నగరమున కిద్దిశమయము మనకుక.

1 పృత్తిజ్ఞో పృత్తిగంపన్నమ్-అనిమా 2 పృత్తిసౌమ్య చత్వారో మాసా వార్షికసంజ్ఞ
తా-అని మా. వార్షికసంజ్ఞితా శ్చత్వారో మాసా ఇతి. ఆశ్వయుజాషాఢాభాద్రం చతుర్దష్టమితి
జ్ఞేయమ్. ఛత్రిన్యాయాత్ సర్వ ముఖత్వా ద్వైపాంతికకాలత్వా చ్చ చత్వారోపి యుద్ధయోగ్యా నభ
వంతి-అని గోవిందరాజులు. 3 ఏష స స్సమయ సౌమ్య-అని మా. సమయ స్సంకేతః-అని వ్యాఖ్య.
మనకిద్దటి కిదియే మాటపట్టు, అని యర్థము.

- క. వనచరరాజ్యంబున కెల్లను నీవే యధిపతివయి ♦ లలితగతిం బా
లన మొనరుప నభిషేకం, బును నై కొని మిత్రతతికి ♦ ముద మొనరుపుమా!.
- చ. అనిరఘరాముఁ డాజ్ఞయిడ ♦ నారవిసూనుఁడు రామునానతిం
గొని చని వాలిపాలితమఁకుంతితనై న్యమునైన పత్తనం
బును నమిఁ జొచ్చి తద్విభవముం గని మెచ్చుచునుండ వానరే
శునిఁ బురిఁ జొచ్చువానిఁ గని ♦ శూరకవీశనహస్తముల్ తగ్గఁ. ౧౮౫ 946
- తే. అతనితోడఁ బ్రవేశించి ♦ యాదరమున
వందనము నల్పి చుట్టును ♦ బలసికొలిచి;
రంతఁ బౌరులు కీశనంఁభూధినాథుఁ
డైన నుగ్రీవు దర్శించి ♦ యతనిచెంత. ౧౮౬ 947
- చ. శిరములు సోక భూమిఁ బడి ♦ చెచ్చెఱ మ్రొక్కి సమాహితాత్ములై
ధరణిపుండ్రయ్య నేటికని ♦ తాను ముదంబునఁ గ్రాలిరంత; న
స్ఫురజనసంతతిం గరుణఁ ♦ బోలఁగ నెత్తి కృపారసోక్తులఁ
గర మలరంగఁ జేసి యటఁ ♦ దారకు దుఃఖము వాపు కోరికఁ. ౨౦౫ 948
- క. తనవశము చేసికొనుటకుఁ, జనియెను వే వాలియుండుఁసౌధంబునకుఁ;
వనచరపతియు మహాబల, మునఁ గ్రాలుచుఁ బోయిరాఁగ ♦ ముఖ్యప్రకృతుల్.
- క. సురపతిని నిర్బరులువలెఁ, బరమానందమునఁ బట్టఁభద్రునిగాఁ జే
సిరి వానరు లత్తటిఁ దెచ్చిరి శ్వేతచ్ఛత్రవరముఁ ♦ జెల్వయరంగఁ. ౨౨౫
- చ. కనకమయంబుగా నదియుఁ ♦ గ్రాలెను దస్తసువర్ణనండముల్
తనర యశస్సునించెడు విధంబున మించుచుఁ దెల్లనై చెలం
గిన వరచామరద్యయముఁ ♦ గృత్రిమ మింతయులేనిరత్నవం
క్తిని నరబీజసంతతిని ♦ దివ్యతరౌషధులఁ గ్రమంబుగఁ. ౨3౫ 951
- సీ. ఊరముల్ గల్గిన ♦ చెట్లచిగుళ్లను సాధుసుమంబుల ♦ సంతనంబు
నింపు శ్వేతాంబరఁనిచయంబు శ్వేతాంగరాగంబు వాసనల్ ♦ రాజులఁ నగు
కుసుమమాలికలను ♦ గుతలంబునం నగుతామరలను నుగంధవరచండ
నంబును మఱియు నానావిధపరిమళద్రవ్యంబులను హరిఁ ద్రాసమన్వి
- తే. తాక్షతః సూక్ష్మధాన్యంబు ♦ నమలఘుతము
మధువుఁ బెరుగును వ్యాఘ్రచర్మమును వనవ
రాహచర్మమునంజేయ ♦ రంగుఁగులుకు
పాదరక్షలఁ దెచ్చి రఁపుట్టునందు ౨౬౫ 952
- సీ. పొడవకన్యలు ♦ సొంపుచెలంగ మైపూఁతయు మణిశిలఁ ♦ బొందుపఱచి
నట్టి గోరోచన ♦ మచటికిఁ దెచ్చిరి; సంతనంబున మంత్రసమితి నెఱిగి

నట్టివానరవరు ♦ లప్పుడు యాజనార్థము పిలిపించిన♦బ్రాహ్మణోత్త
ములకు రత్నంబుల ♦ లలితవస్త్రంబుల బహువిధనుచిర♦భక్ష్యముల నొ
తే. సంగి సంతుష్టులం జేసి ♦ జాతవేద
సుని జ్వలింపగఁ జేయుచు ♦ జాట్లు కుశల
వెలయఁగాఁజేసి శాస్త్రోక్తవిధిని నర్హ
కాలమున వేల్చిరి హవిస్సు ♦ గన్తుతరము. ౨౯౫

958

క. కనకాంఘ్రిల బెడఁగై మఱి, ఘనాస్తరణసంవృతంబుగాఁ గ్రాలెడునా
సనమున నాసుగ్రీవుని, నునిచిరి దివ్యాసనమది ♦ యొప్పెన్తిగులక. ౩౦ 954

తే. వివిధమాల్యాభిమండితవిమలసౌధ
శిఖరమునఁ బైని బేర్కొన్నచిత్రపదము
నందు సుగ్రీవుఁ బ్రాజ్ఞులు ♦ నమలమంత్ర
ములను గూర్చుండఁబెట్టి నదులనదముల. ౩౧

955

క. వరతీర్థంబుల ఘనసాగరములఁ జెలువారుజలము ♦ గలశంబులతోఁ
బరమాదరమునఁ దెప్పిం,చిరి పిదపఁ దానినెల్లఁ ♦ జేర్చి యొకటిగాక. ౩౨

క. కనకమయకుంభముల నుంచినపిదప ముహూర్తమందు ♦ జెలఁగుచు శాస్త్రం
బునఁ గనఁబడునట్లుగ నూ,త్రనిచయములఁ జెప్పినట్టిక్రమమునఁ బూనిక.

సీ. గజఁడుగ వాఱుండుగివయుండు శరభుండుమైంద,ద్వివిధ,గంధ♦మాదనులును
హనుమంతుఁడును నలుంజాబాంబవంతుండు సుప్రసన్నంబయి♦సుపరిమళము
గలుగునాజలము మంఘళకరవృషశృంగములతోడ హాటక♦కలశనిచయ
ములతోడఁ దమి నెత్తిమును వనువులు సహస్రాక్షుడై తగినట్టియనురవతికి

తే. నలరి యభిషేక మొనరించి♦నట్లు వనచ
రేంద్రునకు నభిషేకంబు ♦ నెనఁగఁజేసి;
రంత నప్పనికాఁగ మహాత్ములైన
వనచరేంద్రులు గుమిఁగూడి ♦ ఘనముదముల. ౩౬౫

953

క. పలికిరి జయజయశబ్దంబు, సుగ్రీవుండు రాఘోపునియాజ్ఞను ని
మ్ములఁ జేయనెంచి యంగదుఁ, బిలిచి తమిం గొంగిలించి ♦ విధియుక్తముగక.

ఆ. యౌవరాజ్యసదమునందుఁ బట్టముఁ గట్టె; నంత నంగదునకు ♦ నప్పదంబు
గలుగఁజూచి కరుణగలుగువానరులు సుగ్రీవుఁ బొగడి రిదియెభావుకమని.

క. ఆరీతిని శుభకార్యము, గారవమున జరగుచుండఁగా నచ్చటియ
వ్వారలు ప్రీతిం దనయచు, శ్రీరాము మహాత్ము నతని ♦ చిన్నిసహజనిక. ౩౯౫

క. పలుసారులు నుతియించిరి, విలసిల్లు సుహోత్సవమిటు ♦ వెలయఁగ మోదం
బులఁ బొంగుజనులు గ్రాలఁగ, నితేశచిహ్నములు గలుగు ♦ నెల్లధ్వజంబుల్.

తే. వెలయుచుండఁ బతాకలు ♦ గలయఁగ్రాల
వేడుకల మించుచుండెను ♦ బృథ్విధరగు
హం జెలంగు కీష్కింధయు ♦ నపుడు మిగుల
సంత వీర్యవంతుండగు ♦ నాకపివతి. ౮౦|

963

¹చ. ఘనతరచిత్తుడైన రఘు ♦ కాంతునిచెంతకు నేగి యుత్సవం
బును వివరించి చెప్పి తన ♦ పొందు మదిం దగఁ గోరుచున్నభా
ర్యను రుమఁ గూడి యాత్రిదశ ♦ రాజ్యము పాకనిషాదనుండు పొం
దినగతిఁ గీశరాజ్యము మ ♦ దింగలప్రీతిని బొందె సంతట. ౮౦౫

964

ఇరువదియాఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౭ - వ సర్గము.

శృంగరామశ్రీనివాసము గుహయందు నివాసము చేయుట.

క. వనవరపతి యిరీతిని, దనరాజ్యపదంబు నొంది ♦ తమిఁ గిష్కింధన్
గొని యందుఁ జేర రాముం, డనుజునితోఁ బ్రస్తవణమహాగిరికేగె. ౧ 965

సీ. శార్వలవృగగణాసంఘట్టమై సింహభయదనాదంబులు ♦ పరఁగుచుండ
వెలసి నానాగుల్క ♦ వితతిలతాపుంజగూఢమై బహువిధ ♦ కుజసమన్వితంబయి
భట్లూక ♦ తతి వానరశ్రేణి ²నిచయమై గోవుచ్చ ♦ నిచయ, మూష
కాంతకయుతముయి ♦ యంబుదాకృతినున్న నల్లనిశిలలచే ♦ నుల్లసిల్లి

తే. నిర్మలజలాశ్రయంబయి ♦ నెగడుచున్న
ప్రస్తవణశైలశృంగైక ♦ భాగమందుఁ
³బొడవు వెడలుపు తగనున్న ♦ భూరిగుహను
గాపురముగా గ్రహించె రాఘవుఁడు కోర్కి. ౪

966

క. అసఘ్నండు శాంతుండు నగునా, దనపతి గీశేశుతోడ ♦ సమయమ్మును దా
నొనరుచుకొని; యాపిదపన్, వినయంబునఁ దనరి సిరికి ♦ వృద్ధికరుండై. ౪౫

⁴క. తనపయి భక్తియుఁ గూర్చియుఁగనివెలయునుమిత్రకొడుకుఁగనియక్కాలం
బునకుం దగినట్లుగ ని, ట్లనియెన్ బహ్వర్థ మలగునట్లుగ నొకటన్. ౫౪

క. అరిగణనిషాదనా! యీ, ధరణీధరగుహ విశాలతం దగుచు మనో
హరమై యుక్తశ్చననా, కరమై తగియున్న దట్లు ♦ గావున నిందున్. ౬ 969

⁵క. ఈవర్ష రాత్రముల నిం, దేవాసము చేయుదము మహిషకుమారా!
గ్రావోత్తమశృంగంబిది, పావన మున్నతము నగుచు ♦ భవ్యము నయ్యెన్. ౭

1 నిశేధ్య రామాయ తదా మహత్తనే-అనిమాలము. 2 మార్తాంధ్ర శృనివేలితమ్-అని మూ
3 మహతీ మాయతాం గుహామ్-అనిమూము. 4 కాలయక్తం మహద్వాక్యమ్-అనిమూ. కాలయ
క్తం తత్కాల-చిరితమ్-అని వ్యాఖ్య. 5 సౌమిత్రే షర్ష రాత్రి మరిందమ-అని మూ.

- సీ. ఎఱ్ఱనై నల్లనై ♦ యిందుఁ బాపాణముల్ శోభిల్లుచున్నవి ♦ సాగనుఁ దనర
బహువిధధాతువుల్ ♦ భాసిల్లుచున్నవి గుహలును సెలయేళ్లుఁగొమరుమిగుల
నున్నవి పలురీతు ♦ లొప్పు నృత్యోళియుఁ గాంచిత్రలతానిఁకాయమొప్పు
చున్నది బహువిహఁగోత్తమధావసముల్ వినఁబడుచున్నవి ♦ విసులకేకి
- తే. రసము లొప్పుచునున్నవి ♦ రమ్యవికచ
మాలతీకుండగుల్కముల్ ♦ మఱియు సింధు
వారకురవకములు సర్వభూరుహములు
మద్దులల్లై కదంబముల్ ♦ మలయు నిందు. ౧౦
- క. సరవరసందన! యల్లదె, సరోవరము వికచరమ్యసరసిజయుతమై
పరఁగుచు నీదినములలోఁ, బరికింపఁగ మనగుహకును ♦ బరిసరమందుక. ౧౦౫
- తే. వెలయునట్లుగ వ్యాపింపఁగలదు సుమ్ము
ప్రాగుదగ్భాగమందును ♦ బల్లమైన
ధరణి నీగుహ తనరుచు ♦ ద్వారభాగ
మందు నైర్మతి యొప్పుగ ♦ నమరియుంట. ౧౧౫
- తే. ఈశుదెననుండి వచ్చెడువృష్టిలోనఁ
బడకయుండుఁ బశ్చిమమగుభాగ మున్న
తం బగుటచేతఁ దూర్పువాతమ్ము చొరక
శర్తదాయకమై యుండుఁసౌమ్య! యిద్ది. ౧౨
- క. కనుమా! యీగుహవాకిటఁ, గనఁబడు నీశిలయు సమముఁగాఁ దగి శుభమై
నునుపయి వెడలుపునయి విరి, సిన కాటుకరాశివలెనె ♦ చెన్నగుఁ జూన్చి. ౧౩
- చ. కనుమిదె యుత్తరక్షేతిని ♦ గన్నడునీశిఖరంబు రమ్యమై
తనరెడు లేచినట్టి జలదంబుక్రియక మఱి భిన్నమై చెలం
గిన రుచిరాంజనంబునలె ♦ గేవలచిత్రముగాఁ గనంబడుక,
గనఁబడునట్లై యామృదిశఁ ♦ కామహరక్షేతిభృత్సమానమై. ౧౪
- క. నానాధాతువిభూషిత, మై నాయన! మఱియొకండు ♦ హరిశిఖరముక
గానందగుశ్చేతంబగు, దాని; స్పటి యీగుహకును ♦ దగుఁదూర్పుదెనక. ౧౫
- ఆ. అటఁ ద్రికూటమందు ♦ నలరు జాహ్నువివలె
బాఱుచున్నయీశుభనదిఁ జూడు
మిది యకర్థమముగ ♦ నెనఁగుచుఁ దూర్పుగాఁ
బాఱుచున్నదెంతో ♦ భవ్యరీతి. ౧౬
- సీ. తాలతమాలచంద్రకములు నతిముక్తచంపకతలకముల్ ♦ సరళములును
వఱులు సశోకముల్ ♦ వానీరతిమిశముల్ వకుళ కేతకములు ♦ ప్రకటములగు

చంద్రులు హింతాలనంఘముల్ లొద్దుగుల్ నీవవేత్రకవృక్షనిచయమట్లై
కృతమాలకంబులు ♦ వితతశాఖలచేత నొప్పు శోభిల్లుచు ♦ నున్నదిద్ది

తే. తలమునం గలబహువిధతగువరములఁ గలిసి యుండుటచే నిది ♦ లలితవస్త్ర
భూషణమ్మల శోభిల్లు ♦ పొలఁతివోలె, నెంతయునుబొల్పుచున్నదహీనధైర్య.

క. పతంగంబులు గుంపులుగా, శతసంఖ్యలు గూడి వితతచారురవంబుల్
నతతము చేయఁగ నీగుహ, యతిశయమోదములఁ జెలఁగ ♦ నలరెడఁగఁటే!

క. జక్కవ లొండొంటిని బెన్నక్కువమీఱఁగఁ గలిసి ♦ మధురధ్వనులన్
గ్రీక్కిఁ జేయుచున్నవి, దిక్కులఁగనుఁగొనుమువానితెఱఁగుశుభగుణా!

తే. హంససారసనికురుంబ ♦ మలర రమ్య
ములగు సైకతభూములు ♦ వెలయుచుంట
నిద్ది భూషణరమ్యయై ♦ యింపుగులుక
నపున్ నారీమణింబోలి ♦ నివ్వటిల్లె. ౨౦

982

తే. ఒకట నీలోత్పలములు వేఱొక్కచోట
నెఱ్ఱగలువలు మఱొకట ♦ నెనఁగి తెల్ల
గలువ లింకొకచోట నికామరమ్య
కుముదకుట్టలములు గల్గ ♦ నమరుఁ గఁటే. ౨౧

983

సీ. జలపక్షిశతములు ♦ వెలయ బర్హిక్రొంచనినదముల్ విలసిల్ల ♦ మునినమూహ
సేవితంబు నగుటచేత నీనదియెంతో రమణీయమగుచున్న ♦ దమలచిత్త!
చందనభూరుహనమునయమిదె చాలుగా మాలికను దమిఁ ♦ గట్టిసట్లు
వెలయు నర్జునవృక్షవితతి మనస్సున నూహించి యొకమాతె ♦ యుర్విఁబుట్టఁ

తే. జేసిన ట్లాప్పుచున్నది ♦ చిత్రమిద్ది
యరినిషూదన! యీదేశ ♦ నుతిమనోజ్ఞ
మాట ముదమునఁ జక్కఁగా ♦ నార్య! కేళి
చేయఁగావచ్చుఁ గాన వసింత మిందు. ౨౪

984

క. విను! రాజతనయ! చిత్రవ, ననిచయ మగుచున్న కీశనాథపురముచెం
తనె యుండఁగలదు గావున, మనమీరమ్యస్థలమున ♦ మమత చెలంగఁ. ౨౬

సీ నివసిత మోశూరనికరాగ్రణీ! యవె గీతవాదిత్రవిఖ్యాతరవము
లట్లె మృదంగాళి ♦ యాడంబరంబులతోడ ధ్వనించుకోఁతులరవములు
వినవచ్చుచున్నవి ♦ విజయశీలా! వానరేశుఁడు సుగ్రీవుఁ ♦ డెలమిఁ దనదు
పత్నిని రాజ్యంబుబహుసంపదలఁబొంది స్వసుహృద్వృతుండయినంతసంబు

తే. నొందియున్నాఁడు, నిజమని ♦ యొప్పు బలికి
కనఁగ నందముగానున్న ♦ ఘనగుహలను

గుంజపుంజంబులను జాలఁ ♦ గూడి యున్న

యగ్గిరింగల గుహాయందు ♦ ననుజఁగూడి. 986

986

క. నివసించి యుండె; నాప్ర, ప్రవణగిరింద్రంబు మిగుల ♦ ద్రవ్యంబులతో
డ వఱలుచున్ సుఖదంబయి, యవనిం జెల్వారుచుండు ♦ నట్టి గిరిపయిన్. 30

1 చ. అనుజునితోడ నారఘుకులాభిశ శాంకుఁడు వాసమొప్పుజే

సినను మహీకుమారికయుఁ ♦ జెంతను లేమియెకాక యెవ్వఁడో

దనుజుఁడు దొంగిలించుకొని ♦ తాఁ జనుటం దనప్రాణరాజికం

టెను ఘనమైన యామెదగుఁగీరిని బల్బులు నెంచుచుండుటన్ 304

989

తే. అతని కావంతయైనను ♦ నందు సుఖము

నొదవదయ్యెను; బ్రాగ్రి ♦ నుదయనుందు

చంద్రునిం గాంచి మిగులంగ ♦ సంతపించు

చుంట రాత్రుల నిద్రను ♦ నొందఁడయ్యె. 304

989

చ. జనకజఁ దాఁ దలంచుకొని ♦ స్వాంతమునం గనుపట్టుచున్నచిం

తను గడునశ్రుపూరము లు♦దా త్తమనమ్మును జంచలింపఁజే

య నిరతదుఃఖభాగుండయి ♦ యారఘురాముఁడు కుందఁ గాంచి యా

తనికి సమానమా వగను ♦ దాఁ గనియున్ సహజుండు రామునిన్. 304

990

తే. ఊఱడించుచు నిట్లను ♦ నోమహాత్మ

వీర! నీవిట్లు వగఁ గుందు ♦ టారయంగ

2 యుక్తమా నెట్లు! దుఃఖించుచున్నవాని

కెల్లపనులును జెడునని ♦ యెఱుఁగుదుగద!. 30

991

క. ధరనీవె పురుషకారము, పరఁగం గార్యములు చేయు♦వాఁడవుగా శ్రీ

కర! దై వపరాయణుడవు, పరమాస్తికుడవు స్వధర్మ♦పరుడవు తలఁపన్.

క. నిరతప్రయత్నములఁ దత్పరుడవు నీవిట్లు చాల ♦ వగఁ గుంది మన

స్థిరతం బొందకయున్నన్, బరు నెవ్వనిఁ గాని యోర్పఁ ♦ బ్రాథతఁ గనుడే?.

తే. అందును విశేషముగఁ గపటాత్మ దనుజు

నని వధింపఁగఁ జాలవే ♦ కనుక శోక

మును దొలంగఁగఁ జేయుమా! ♦ మునుకొని స్థిర

తను గ్రహింపుము వ్యవసాయమును నొనర్పు. 304

994

క. దనుజునిఁ బరివారముతో, నని నిర్మూలమును జేయు ♦ మతిపౌరుషమొ

ప్పు నితాంతము సాగరగిరి, వనయతభూమండలమును ♦ బాహుబలమునన్.

క. తలక్రిందు చేయఁజాలుదు; వల రావణుఁ జంపుటెంత ♦ యనఘా! యిదె యి

1 వృతం హి భార్యం స్మరతః ప్రాణభ్యోపి గరీ మసీమ్ - అనిమా. 2 శోచతో వ్యవసీ
దంతి సర్వార్థవిదితం హి తే-అనిమా.

- మృలవర్షాకాలము వచ్చె లలి శరత్కాల మెపుడు ♦ చేరునొ యిలపై. ౩౮౪
 క. అని దానికెదురు చూడుము, ననుజని రావణుని నంతః ♦ దద్వాంధపులఁ
 గొనకొని యాతనితనయుల, ఘనసైన్యముతోడఁ జంపఁగల వీవు విభూ!.
- ఆ. నివులు గప్పినట్టి ♦ నిప్పును దీప్తాహు, తులను మండఁజేయఁ ♦ గలుగురీతి
 నిదురవోవుచున్న ♦ నీపరాక్రమమున, మేలుకొలుపువాడఁ ♦ మేలినుడుల. ౪౦
- క. అని హితము శుభమునగురీ,తిని బల్కిన లక్ష్మణోక్తిఁ ♦ దృష్టిగ విని దా
 నిని గైకొని సన్ముత్యయై, యనయము నెయ్యమున నలరు ♦ ననుజన కనియె.
- క. అనురక్తియు స్నేహము హిత, మును గోరుచు నత్యశౌర్యమున నొప్పెడువాఁ
 డనఁదగిన పల్కులన్నియు, ననఘా! చెప్పితివి నాకు ♦ నాదర మొప్పు. ౪౨

ఆ. అఖిలకార్యములకు ♦ సంతక మగుశోక
 మిపుడె దీనిఁ బాయ ♦ నెంచినాఁడ
 వదలినాఁడఁ జమ్ము ♦ పతిలేని తేజంబు
 విక్రమావహంబు ♦ వెలయఁగొంటి. ౪౩

1001

- క. అనుజా! నీవాక్యముచొప్పున నిందు శరత్సుమము ♦ పొలయఁగ నదురై
 ల్లను విమలములై యొప్పుగ, వనచరపతికరుణ నొందుఁపఱకుండు నిటఁ. ౪౪
- క. వీరుఁ డగువాఁడు తనకుపకార మొనరించినట్టి ♦ ఘనులకు మేలుఁ
 గారవమున నొనరించును, నారీతిం గాక చేసినట్టి యుపకృతిఁ. ౪౫ 1003

తే. మఱచి ప్రత్యుపకార మున్మునుజనకును
 జేయకుండినచో శాంతఁచిత్తుల నుది
 నొచ్చువారలు దూషింతు ♦ సచ్చరితులు
 నింద చేయుదురనియైన ♦ నెఱి రవిజుడు. ౪౬

1004

- క. మనకుపకారము చేయును, ఘనపదమును బొందినాఁడు ♦ గావున ననియెఁ;
 విని రామువాక్యమంతట, వినయంబునఁ గై మొగుచ్చి ♦ విస్తృతభక్తిఁ. 1005

సీ. సౌమిత్రి శ్రీరఘున త్తముపల్కును గారవించుచుఁ జేయఁగా ననువగు
 కార్యమును దలంచి ♦ కడుశుభంబగుతనమతము వెల్లడియై ♦ హితమగుగతి
 నభిరామదర్శనం ♦ డై నరామునిఁ గాంచి పలికె; నవ్వనచరఁపతియు నీదు
 వాంఛితంబును దీర్చుఁవాడఁ నేనన్నయప్పలుకును దప్పక ♦ త్వరపడి తన

తే. యత్నమును జేయఁ బగతుర ♦ నడఁప ధైర్య
 మూని నీవు శరత్కాల ♦ మొగిఁ గనఁబడు
 సంతదనుకఁ బ్రావృట్కాలఁమందుఁ గలుగు
 తాపమును నోర్చి యుండుమా ♦ భూపవర్య! ౪౭

1006

- క. మనమునఁ గలపుభుకోపం,బు నడఁచుకొని యాశరత్తుఁభూమిఁ బొలయుదాఁ
 కను నోర్చియుండుమా, యె,య్యన నీమానములు నాలు ♦ గతిధైర్యమునఁ.

క. మృగరాజసేవ్య మగునీ, యగమున శత్రువులఁ జంపుఁయత్నంబునఁ బెం
పుఁగను మహాతాపహంబును, దగ నొనరించుచు నితాంతఃకైర్యస్సూర్తిక.
ఇరువదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౮ - వ సర్గము.

శ్రీరాముడు సర్వ రువును నర్జించుట. శ్లోకం

క. శ్రీరాముం డీరీతిగ, నారసమున నొకట నవ్వినచరేశునినా
ధీరుని వధించి రవిజన, కారాజ్య మొసంగి ప్రీతిఁ నభిషేకంబున్. ౧ 1009

¹చ. ఒనరిచి మాల్వవంతమునఁ నొప్పుగిరిక వసియించి లక్ష్మణుం
గనుఁగొని యిట్లుపల్కెఁ గపిఁకాంతుఁడు నవ్వనలమందు నుండఁగా
మనమిట నుండఁగా నియతిమై నమయంబును జేసికొన్నయ
ట్లనువగు వానకాలమిదెఁ యిట్లన వచ్చెను జాడు లక్ష్మణా! ౨ 1010

క. గిరితుల్యములై మేఘోత్కరములు వ్యోమమున నిండఁ గ్రమ్మకొనియె; న
క్కరణిం జాడుము మఱి యంబరతగుణిమణియు రవిగంధ స్థులవలనక. ౩ 1011

సీ. సాగరాంతస్థరసంబును ద్రావి యూర్జము మొదలాపాఢము మహిఁ దనరు
సందాఁకఁగల్గినఁయా నవమాసముల్ గర్భంబుఁ దాల్చి యిఁక్కాలమందు
సకలరసంబులఁ కకలంకకారణ మగుజలంబును దానుఁ సాగనుగులుకఁ
బ్రసవించుచున్నదిఁ పరవ్రతప్రాంతమునందు వ్యాపించినఁయంబునమ్ము

తే. లనెడు సోపానముల నెక్కి యాకాసమున

కరిగి కుటజార్డునోత్ఫుల్లఁహారికునును

²మాలికలచే దివాకరమండలాంత

రఘునారాయణుని సమర్చనముచేయ. ౪

1012

క. మనకిట శక్యంబగుఁ జూ!, ఘనసంధ్యారాగనిభిఁకలితములయి యె
ఱ్ఱనిచాయ యెప్పుఁగాఁ దెల్లనిచాయయు సగ్రతలములక జెలువారక. ౫

తే. జలముచేఁ గొంతతడిగ నెఱంగి మేఘ

ములు వియత్తలమున నెల్ల వెలయుచుంటఁ

దెల్ల³వస్త్రంబు వ్రణమునకెల్లఁ గట్టి

నట్టులున్నది కంటివే యంబరమున. ౬

1014

తే. మందమారుతనిశ్శావ్వసఁకుండితంబు

సందెయను చందనమ్మునఁ సాంద్రమగుచు

1 వనక మాల్వవంతః పృథ్వీ-అనిమాలము. పూర్వం ప్రసనకాఖ్యతయోక్తస్య గిరేః - అని
వ్యాఖ్య. 2 మాలాభి రలంక ర్తం దివాకరమ్ - అని మాలము. అస్తత్కులగురుభూతసూర్యమధ్యే
సదాభ్యయం విష్ణుమ్-అని వ్యాఖ్య. 3 స్మిన్దై రభ్రపటచ్చేదై ర్భద్రవ్రణ మివాంబరమ్-అనిమాలము.

సంతటం గ్రాలుచున్న మేఘాళివలనఁ

దెల్లనయి యున్నయాకనఁ మల్లయదిగో! ౫౪

1015

క. కామాతుర మైనట్లుగ, నామనమున కిపుడు తోచెఁ నయగుణనిలయా!;

సౌమిత్రి! ఘర్షమృత, భూమి పరికిష్టయగుచుఁ బొక్కుచు మిగులఁ. ౬

క. నవవర్ష వారిఁ దడియుచు, నవిరళవిరహ ర్చి గుండిఁ యశ్రుజలము లా
యవనిజ విడుచువిధంబున, జవమున బాష్పములఁ దానుఁజయ్యన విడిచెఁ.

సీ. అంబుదోదరమునఁయందుండి నెడలుట మెల్లఁగా నడువంగఁ నుల్లసిల్లఁ
జేయుచుఁ గష్టారఁసీమలవ్యాపించి వచ్చుటచే నైత్యఁ మచ్చుపడఁగ
నలరుచు మొగలిపూపులవాసనలఁగూడి యుండుట మనమునఁకురుమునంబుఁ
గల్గఁజేయుచు మించుఁగాడ్పులు దోసిల్లఁ బట్టి త్రావఁగఁదగిఁ పఱలుఁజుమ్ము
తే. వికసితార్ద్రనభూజమైఁ విమల కేత, కాధివాసితమైన యాయుద్రిశాంత
వైరియై పట్టభద్రతఁ పఱలు రవిజ, కరణి జలధారలం దగఁగ్రాలు నిపుడు.

సీ. ధరణిధరంబు లఁబ్జస్తామకృష్ణాజనంబుల ధరియించిఁ డంబుమీఱు
1 ధారోపవీతముల్ఁ తగ మారుతాపూరితగుహళియొప్పునఁధ్యయనమొనరఁ
జేయఁబూనినయట్లుఁ చెలఁగుచునున్నవి; విద్యుత్కనకకళాఽవితతితాడి
తము మేఘభయదరఁవమునగు నాకాశ మంతర్వహతాపఁ మనుభవించు
వడుగురీతిని గానఁబడియెడుఁ గడువడి నిచ్చటఁ జక్కఁగాఁ నెన్నిచూడ
తే. నసితమేఘాశ్రితం బగుఁనట్టిమెఱపు, రావణాంకస్థలంబునఁ జేవమీఱఁ
బెనఁగులాడుచు వేదనఁ గనుచునున్న, సీతవలె నాకుఁదోచెడుఁభ్రాతృవర్య!.

చ జలదములెల్ల దట్టముగఁ సంతతముం దగి పూతపూసిన
ట్లముగొనంగఁ దారకలఁయట్లు చెలంగ గ్రహంబు 2 అబ్జుఁడుఁ
దెలియఁగ రాకయుండఁ సిదిఁ దిక్కగుఁ దూరుపుపశ్చిమంబిదే
యలరు నటంచు నేర్పడమిఁ నంగనలం దమిఁ గూడియున్నకా
ములకు నుఖంబుగా దెసలుఁబోలఁగ నొప్పెడుఁ గంటె లక్ష్యణ! ౧౩ 1020

సీ. అద్రిసానువులయంఁదంసందుఁ గొండమల్లెలు వృష్టికాలంబుఁ లలిఁ జెలంగఁ
దత్తమాగమమునఁ దగి నట్టు లాస్థాయితములయి నవ్యామృతకణములను
బాష్పసంరుద్ధతఁ బరఁగుచుఁ బుష్పించి శోకాభిభూతుఁడఁనై కలంత
నొందునాకును గామఁముద్దీప్తినొందఁగాఁ జేయుచున్నవిచూడుఁమీయెడలను;

తే. ధరరజస్సు ప్రశాంతించెఁ మరుదధీశుఁ
డెంతో హిమయుక్తుడై వీవఁ నిపుడుఁ దొడఁగె
నెండవేడిమి మొదలగుఁ నెల్లదోష
ములును నశియించె దండయాత్రలు ధరిత్రి. ౧౪

1021

1 ధారాయజ్ఞోపవీతనః-అనిమా. 2 అబ్జుఁడు=చంద్రుడు. 3 సురీహతాదిశః-అనిమా,
ప్రతిహతః అజ్ఞాత ప్రాప్యదీప్యాదిదిశా విభాగాః-అని వ్యాఖ్య.

- క. నరవతు లొనరింపక నిల్పిరి దేశాంతరములందు ♦ వెలయుజనులు పో
దురు స్వస్వదేశములకుఁ గరము ప్రశాంతంబునగుచు ♦ గాలంబొప్పెన్.
- క. మానననోవరంబున, మాననసంతృప్తిమీఱి ♦ మమతవసింపఁ
గా నిశ్చయించి హంసలు, జానుగఁ బయనంబు చేసె ♦ సహజా! కంటే? ౧౬
- ఆ. ప్రియలతోడఁగూడి ♦ వెలసెను జక్రవా
కములు మిగుల వర్ష ♦ గాఢసలిల
ములను ద్రోవలెల్ల ♦ బొంకంబు చేడియుంట
1 బండ్లు మొదలగునవి ♦ బయటఁ జనవు. ౧౬౪
- సీ. ఆకాశ మందందు ♦ నంబుధరవ్యాప్త మాట నొక్కొకచోట ♦ నరయఁ దెలియఁ
బడుచు నొక్కొకచోట ♦ గడునన్మృత్యుంబయి యున్నదికావున ♦ నొక్కచోటఁ
బర్వతంబులు నడ్డ ♦ పడఁ గానరాకయు నితరస్థలంబుల ♦ నెఱుకపడుచు
శాంతమై తగు మహా ♦ సాగరప్రతిమమై వెలయుచున్నది కంటే? ♦ విమలసర్వ
- ఆ. కునుమములు కదంబ ♦ కునుమముల్ వ్యాపింప, సద్రిధాతుతామ్ర, ♦ మైననవ్య
సలిల మొప్పు బర్హి ♦ సగతతకేకార, వములు వెలయ నిర్హి ♦ రములు వేగ. ౧౮౪
- తే. పాటుచున్నవి స్వావరస్య ♦ పరిణతములు
షట్పదాభంబులును నగు ♦ జంబుఫలము
లను భుజింతురు మిక్కిలి ♦ మనుజు లిపుడు;
సరసబహువర్ణయు క్తసం ♦ స్తవ్యములయి. ౧౯
- క. పరివక్వమ్ములుగాఁ దగి, మరుదవధూతమ్ములు నగు ♦ మామిడిపండ్లీ
ధరణిం బడుచున్నవి; నిర్భరవిద్యుద్ధవజములెల్ల ♦ భాసిలుచుండన్. ౧౯౪ 1027
- సీ. నబలాకమాలికా ♦ జాలంబులై గిరిశిఖరాకృతిం దగి ♦ చెలఁగుమేఘ
ములు మదదంతీంద్ర ♦ ములు కేతనము లొప్పు హారము లెవలయంగ ♦ సద్రిశిఖర
తనువులు మిన్నంద ♦ ననిచేయుచున్నట్లు పెనునాద మడరెడు ♦ స్థనిత మొప్పు
జేయుచున్నవి; కంటే? ♦ చిత్రవనంబులు వర్షోదకంబుల ♦ వలన వఱలు
- తే. శాద్యో ము లొప్పుగా బర్హి ♦ సాధుసృత్య
మలర వర్షించుమేఘముల్ ♦ వెలయుచుండఁ
గ నపరాహ్లాంబులందుఁ జక్కఁగఁ బ్రకాశ
మందుచున్నవి చూడుమా! ♦ యనుజ! యిందు. ౨౧౪
- చ. జలదగణంబు కొక్కెరల ♦ సంఘముఁ గూడి యసారమైన యా
జలభరమున్ వహించుటను ♦ త్కాధరపం కుల నెక్కువేళ ని
మ్ముల గురుగర్భభారమున ♦ ముగ్ధులు మూలగునట్లు లాగుచుం
గలఁగుచుఁ గొండ నెత్తములఁ ♦ గ్రందుగ నిల్చుచుఁ బోవు మెల్లఁగన్. ౨౨౪

- చ. ఘనములఁ గోరుచున్ మిగుల ♦ గర్భము నొందుటకై ఘనాళిఁబొం
ద నచటికేగుదెంచి ప్రమదంబున మీటి బలాకపంక్తి ఖం
బునఁ దగ వ్రేలవేయఁబడి ♦ భూమిసమీరపుదాఁకునం జవం
బునఁ జలియించుచున్ వెలయుఁపుట్లసితాంబుజమాల నాఁదగెన్. ౨౩౪
- సీ. ధరణియెంతయును నూతనశాన్వలము మించనడుమనునడుమనునవ్యములగు
నారుద్రపురుగుల ♦ సందంబుగాఁగఁ జిత్రింపఁగాఁ బడియుంట ♦ దివ్యమైన
లత్తుకరసముచే ♦ లలిమీఱ సందందు ననులిప్త మగుచుఁ జిత్రాకృతులుగ
వ్రాయఁగఁబడి శుకఃప్రభనొప్పు కంబళిపుట్టంబుఁ గట్టినపొలఁతిపోల్కి
ఆ. నలగుచున్న దిప్పు ♦ డాచక్రధరణిని, యోగనిద్రఁ బొందుచున్న దల్లె
యాపగయును గంధిఁసతివేగమునఁబొందు, చున్నదెంతొమోదఁమొప్పుచుండ.
- క. ఘనముల బలాకపాండెడు, వనితలు కామాతురమునఁ ♦ బ్రాణేశుల నొ
య్యనఁ బొందువాగు; కేకులు, వనముల నృత్యంబు చేయఁ ♦ బ్రారంభించెన్.
- క. కనుమా' నీపద్రుచుములు, ఘనశాఖాంతములఁ జక్కఁగాఁ బూచిన వ
ల్లన నాఁజోతులు గోవులఁ, గని కామాతురము నొండఁగాఁ గల్గెఁ జమీ!.
- క. ధరణియు బహువిధససౌ్య, త్కరముల రమణీయముగను ♦ గనుపట్టెడు సో
దర! యీనదులెల్లను సత్వరముగఁ బ్రసహింపఁదొడఁగె ♦ బరవసమలరన్.
- క. ఘనములు నర్వింఁచెడుమద, మునఁ దగు దంతీంద్రములును ♦ మనుకొని ఘంకా
రనినాదంబులఁ జేసెడు, వనములు విలసిల్లెడుం బ్రభావము తోఁపన్. ౨౪౨
- క. వనితామణులం బాసిన, మనుజులు వారలఁ దలంచి ♦ మదిఁ గలఁగుచుఁ జిం
తకు బూనియున్నవారిఁకఁ, గనుఁగొనఁగ నెమిట్ల నాడఁగాఁ జొచ్చె నిటన్.
- క. వనచరులెల్లరును సుఖం, బుచు గనుచున్నార నూర్యపుత్రుఁడు రాజ్యం
బును బొందుట; వర్షమునకు, మునుచే హృష్టంబులైన ♦ భూరిమదకరుల్. ౨౪౮
- సీ. మొగిలిపూవులతావులఁ గడు మూర్ఖుని మఱి
యును మోదమందుచు ♦ వనమునఁగల
సెలయెల్ల యందును ♦ జలములు వైనుండి
యిలపయిఁ జతుటచేఁ ♦ గలుగుశబ్ద
మునకుఁ గలంగుచు ♦ వనమయాశాళితో
నఱచుచున్నతి; కదంబావనీజ
నుమగతమధువును ♦ సొరిదిఁ ద్రావుచు సప్త
మదమునొందుచు వృష్టిని దడియుటను
- తే. వాని విడనాడి శాఖల ♦ వ్రాలి యాచ
దమును మెలమెల్లనన్ పట్టుదములు విడుచు
చున్న; పవె బొగ్గుపొడికుప్పలో యనునటు
నల్లనై రసపూర్ణత ♦ యుల్లసిల్ల. ౨౯౪

క. ఫలనిబిడములై యెంతయు, విలసిలు జంబూద్రు మముల ♦ విస్తృతశాఖల్
చెలఁగెడుపట్నదయు క్తంబులునయినవిధంబు దోఁపఁ ♦ బొల్పారెడుఁ జూ!.

ద ఘనములు విద్యుదోఘమునఁ ♦ గ్రాలుచుఁ జాలగభీరనిస్వనం
బును వెలయించుచుకా మిగులఁ ♦ బొల్పుటఁ గేతననంయుతంబులై
ఘననినదంబుఁ జేయుచు నిఃకామము యుద్ధముచేయనున్నదం
తినీకరమట్లుగా వెలసె ♦ దేవవధంబునఁ జూడు లక్ష్మణా! 3౧౫ 1040

1చ. ధరణిధరాటవీస్థలికిఁ ♦ దాఁ బయనంబయి త్రోవనేగు చం
బరమున మేఘగర్జనము ♦ పర్వీ వినంబడ మత్తదంతి భీ
కరరిపుదంతినాదమునుగా మది నందియమంది పోరుసే
యరమణ వెన్నకుం దిరిగె ♦ నుద్ధతి మీఱఁగఁ జూడు లక్ష్మణా! 3౨౫ 1041

నీ. ఒక్కచోటను పట్నదోద్ధానముఖరితంబులుగ, నొక్కెడ నెమిఁళులమనోజ్ఞ
నృత్తసాంద్రములుగ ♦ నెఱి నొక్కయెడ భూరిగజమదధారాభిఃకలితములుగ
నివ్వనభాగమ్ము ♦ లెన్నెన్నొ విషయంబులకు నాటపట్టులై ♦ ప్రకటశోభ
నందుచున్నవి; కదంబార్జుననజ్జకందళపుష్పసాంద్రమై ♦ యలరుక్రొత్త

2ఆ. యెఱ్ఱనీరు వెలయ ♦ నెల్లచోఁ గేకిమ, త్రూరవముల నర్థనాతిశయము
లను జెలంగుచుండుటను గను నాపాన, భూమిసామ్యమొందిపాలిచెనహహ.

చ. అనుజ! విచిత్రవర్ణముల ♦ నందముగాఁ గనుపట్టుపక్షముల్
తనరఁగ నొప్పుచాతకపత్రత్రులు దాహము పెల్లునకా ముదం
బున నలపృష్టిదైవమయి ♦ పొల్చిన యింద్రుఁ డొసంగ నంబరం
బును విడనాడి పత్రపుటఃపూగమునం బడి ముత్తియంబునాఁ
దనరు వినిర్మలాదకముఁ ♦ ద్రావుచునున్నవి తృప్తిమీఱఁగక. 3౫౫ 1045

తే. భ్రమరర్పంకారమే తంత్రినృప్తనముగాఁగఁ
బ్లవగనాదమే కంఠతాఃశంబుగాఁగ
జలదరవమే మృగంగనిఃస్వనముగాఁగ
నలరుచున్నది సంగీత ♦ మడపులందు. 3౬౫ 1044

నీ. వ్రేలాడుబర్హముల్ ♦ విమలాభరణములు
గా నొప్పు నెమిఁళులొక్కయెడఁ గొన్ని
యాడుచుండఁగఁ గొన్ని ♦ యలరుచుఁ గూయంగఁ
గొన్ని వృక్షంబులకొనలయందుఁ

1 మార్గానగ తైలవనానుసారీ సంప్రస్థితో మేఘరవం నిశమ్య, ముద్ధాభికామః ప్రతినాగ
శంకి మత్తో గజేంద్రః ప్రతి సన్నివృత్తిః-అనిమూలము. 2 కదంబస్థార్జునకందళాఢ్యా వనాంత
భూమి ర్జనవారిపూర్ణా, మయూరవృత్తాభిరుతప్రవృత్తై రాపానభూమిప్రతిమావిభాతి-అని
లము. దీనియర్థమే యాసీనపద్యమన విస్తృతము.

దనువుల వైచియే ♦ పనియుఁ జేయకయుండఁ

గనఁగ వనంబున ♦ గానసభయే

పరఁగునట్లున్నది; ♦ బహువిధాకారముల్

వర్ణముల్ ధ్వనులును ♦ భాసిలంగఁ

తే. గప్పలెల్లను జలధరఁగర్జనములఁ, జాలకాలమునుండియు ♦ నకలకార్య
ములను నిల్పిన నిద్రవఁదలుచు మేలు, గొని నవోదకధారలఁ ♦ గొట్టఁబడుచు.

క. ధ్వను లొనరించుచునున్నవి; మనసిజాని వికార మట్లే ♦ మానుగ నధికం
బని తోఁపఁగ నవయువతులు, ఘనయావనగర్వమున నిఁకామము లజ్జఁ.

1 చ. పరిజనసంతతిఁ ముసలిఁవారల లక్ష్మ్యము సేయకట్టె ని
ర్భరకుచము ల్వీలాసముల ♦ భాసిలఁగాఁ దగు లజ్జ వీడి నుం
దరఫలముఖ్యముల్ గొనుచు ♦ నవ్యనుచందనవీటికాదులఁ
ద్వరపడుచుఁ గ్రహించి తనుభ ర్తలచెంతకుఁ బోవునట్లుగా
ధరఁగల యీనదుల్ జలము ♦ దద్దయు మించఁగఁ దేలియాడునుం
దరవరచక్రవాకనముఁదాయము మిక్కిలి మించి యొప్పుఁ బు
ష్కరములతాఁకున న్వలికిఁ ♦ గ్రన్నన వచ్చిన పుష్పముఖ్యముల్
గరము గ్రహించి భర్తయగుఁకంధిని బొందుచునున్న వెంతయుఁ. ౩౯౫

నీ. దవవహ్నిచేఁ గాలి ♦ తగ నల్లనై యుండు పర్యతంబుల నధోఁభాగమందు
నితరేతరంబుగా ♦ సంతయు సంబద్ధములయి కార్పిచ్చున ♦ మొనసి కాలి
నల్లనౌ భూధ్రంబు ♦ లుల్లసిల్లెడుభంగి నసితాభ్రములయందుఁననఁగి పెనఁగి
నవజలంబులఁ గూడి ♦ నల్లనిచుబ్బులు భాసిల్లుచున్నవి; ♦ బర్హిగణము
సంతోషమున నుబ్బిఁనవములఁ జేయంగ నారద్రపురుగులొఁయ్యనఁజెలంగి

తే. వచ్చికబయల్ల వెలయ నీఁపములు మద్ది
భూరుహంబులు పుష్పించి ♦ భూరివాస
నలఁ జెలంగఁగ నొప్పు వఁనంబులందు
నేనుఁగులు సంచరించెడు ♦ నెల్లయెడల. ౪౦౫

1048

చ. నవజలధారలెల్లఁ బడిఁనఁ హతకేసరపంక్తిగాఁగ నౌ
ప్పు నవజరాజి వే వదలి ♦ పొందగు కేసరముల్ వెలుంగ నీ
పవరసుమంబు లత్తెటిని ♦ భాసిలఁ దుమ్మెదపిండు వానిపై
జవమున వ్రాలుచున్నయది ♦ సంతనమొప్పుఁగఁ జూడు లక్ష్మణా! ౪౨౫ 1049

చ. కరులు మదించెడి న్మనముఁ ♦ గాంచెడుమేటి వృషోత్కరంబులుఁ
హరులు విరామముం గనెడు ♦ నౌర! వనంబులయందు భూరిభూ

1 సద్యః స్పృహద్యాహితచక్రవాకాః-అనుష్టోకమునకుఁ గల యర్థద్వయము నిటఁ జూపక
మాలికయందు విస్తృతమని యెఱుంగునది.

ధరములు పల్లవాదుల నితాంతము చూడఁగ నొప్పుమితెడున్

ధరణీవులెల్ల యుద్ధముఁగఁ దారొనరింపఁగ మానియున్నవా

రరుదుగ నిర్భరాధిపతి యంబుదపంక్తిని గూడి యాడెడున్ ర౩౩

1050

చ. జలదము లంబరస్థలి విశాలముగాఁ దగి సాగరంబు లి

మ్ముల ధ్వనిచేయఁ దన్నినదఁమున్ వడిఁ జిమ్మెడు నార్భటిన్ దగన్

జలములధార లెల్లయెడఁ సంతతముం గలుగంగ భూరివృ

ష్టుల నదులుం దటాకసరఁసుల్ నడబావులు భూమియున్ జలం

బులను మునుంగఁజేసి తమఁపొంకము చూపెడుఁ జూడు లత్తకా! ర౪౫

క. నిరతము పెనువర్షమ్ములె, యురనడిగాఁ బృథ్విఁ గురియుఁచున్నవి కడుభీ

కరనాద మడర వీచెడుఁ, గరువలి నదులెల్ల నీటఁ గ్రాలుచు మిగులన్ ర౪౬

తే. తటములెల్లను దెగిపోవఁ దారులెల్లఁ, దప్పి వెల్లువల న్నించి యొప్పుగులుక

వేగ ప్రవహించుచున్నవి విశ్వమ్మెల్ల, నావరించెడుకోరిక లతిశయిల్ల ర౪౭

క. ఘనజలకుంభంబులచే, మనుజులు నభిషేక ను నెడుఁ మహామునఁ దమ్ముం

దనుపన్ రాజులు తమలత్త్రిని జూపెడునట్లు భూరిశిఖరులు మిగులన్ ర౪౮

తే. అమరనాయకుఁ డొనఁగంగఁ ననిలనిహతి

¹జలదజలకుంభములచేతఁ సంతతాభి

షి క్తములు నయి నైర్మల్యము క్తమైన

యాత్మనూపముఁ జూపెడుఁ నద్భుతముగ. ర౪౯

1055

సీ. మేఘంబులెల్లను మించి పర్వతచేత నాకాశమునఁ దారఁకాళిఁగాని

పగలు నూర్వఁడుగాని భాసిల్లుటయె లేదునవవర్ష ధారల భువియుఁ గ్రమ్ము

కొనఁబడియెడు, మఱియునుగాఢతమమెల్లఁబూతపూసినయట్లుఁపొదలుచుంట

దిక్కులు తెలియరాఁ కొక్కరీతిగనున్న; పత్వస్థతములగు నద్రిశిఖర

ములు వర్ష సలిలధారలఁ దెల్లనై గురుమానవిస్తృతుల సమతఁ జెలంగు

తే. నట్టి నిర్భరములఁ గూడి యమలమాక్తి

కమణి హారాళిప్రేలాడఁగాఁ జెలంగి

నట్లు లలరారుచున్న వీయవని నెల్ల

రావులం గంటివే! నుమిత్రాతనూజ! ర౫౦

1056

చ. పెనుధరణీధరాళిపయిఁ బెంపగునిర్భరముల్ శిలావ్రజం

బునఁ బడి వేగమెల్లఁ జెడఁ భూరిమయూరనినాదయుక్తి నిం

పునఁ దగు కందరప్రతతిఁ బొందుతటిన్ వరమాక్తివ్రజం

బునఁ దగుహారముల్ చెదరిపోయి ధరంబడునట్లు లొప్పెడున్ ర౫౧ 1057

సీ. పర్యతంబులయందుఁ బహువేగమునఁ బాటు విపులనిర్దురములుఁ వెలయుకొండ
శిఖరాంతికంబులఁ జేలఁగి న్వచ్చములుగ నొసరించుచుఁ బాటుఁచునుమనోజ్ఞ
మాక్తికహారాళిఁ మాడ్కిని గ్రిందికిఁ బడుచుఁ బెన్లుహలకుఁ నక్షిమిభాగ
ములయందుఁ గ్రాలెడు; లలితాకసమునుండి దెసల నెల్లడఁబలుఁ దెఱఁగులఁబడు
తే. సలిలధారలు నురతకేళులను శాఁగి
లింతలను దెగిపడు నురఁకాంతలవగు
హారమాక్తికవితతులోఁ యనఁగ నొప్పి
యున్న వెల్లడలను జూడఁవన్న యనుజ! ౫౧౫

1058

క. పతకములు గూండ్లఁ జేరుట, శతశత్రుము లెల్లయెడలఁ నంకోచంబే
గతిగాఁగ నుంట మూలతి, లత పూయుట భాస్కరాస్తలక్షణ మనుచుఁ.
క. తెలియంబడియెడు ధరణీశుల రణయాత్ర లొగి నిల్పెఁ శూరభటగణం
బిల దండయాత్ర జరప బయలు వెడలిన దచటనుండిఁ యల్లన మరలెఁ. ౫౩
ఆ జలము లడ్డుపడుటఁ సాంపరాయికమున
కనువులేమి వైరఁ మడఁగె; ద్రోవ
లందు జలములుంటఁ నదొ యిదొ యని తెలి
యమిని నొక్కరీతిఁ నమరె భువిని. ౫౩౫

1061

తే. భాద్రపదమాసమందు సఁద్యాప్రాంతా లొగి
సామవేదముఁ జదువంగఁ జనుసమయము
సహజ! సంప్రాప్తమయ్యె నీసమయమందు
హస్తసత్త ములరారెఁ నర్హరీతి. ౫౪౫

1062

సీ. కోసలాధీశుఁడగు భరితుం డీనృప్తికాలము వేళ్తోసకరణములను
నితరవస్తువులనుఁ నెబ్బంగినై నను సంగ్రహించుటయుఁ గఁప్టంబె కాన
నాహాళపూర్ణిను యల్లన రాకుండ మునుపె యన్నియుఁగూర్చుకొనిసమస్త
వస్తుధనంబులఁ వరుసఁగా గ్రహించి యాపూర్ణినును నుప్రతాంగముగ నె
తే. స్వీకరించియె యుండు; నేనేకడకొ జ
వంబునం బోయివచ్చినఁ బౌరు లయ్య
యోధ్యలో నన్నుఁ గాంచి యత్సుభ్రయముగఁ
గలకలము చేయుపట్టు లిక్కాలమందు. ౫౬

1063

క. పెనువృష్టిచేత నెల్లడ, ఘనజలసంభరితనుగుచుఁ గ్రాలుసరయు వొ
ప్పిన నీటివేగమున నొయ్యిన వృద్ధిం గాంచుచుండుఁ ననుజ! నిజముగఁ.
క. అరి గెల్చి భార్యఁ గైకొని, గురురాజ్యవదంబు నొందిఁ కోరికలెల్లఁ
గరము ఫలించుట నిత్యతీ, వరనుఖములఁ బొందుచున్నవాఁడు రవిజుఁడుఁ.

క. అనుజా! నేనో సద్భార్యను వనిఁ గోల్పోయి రాజ్యమంతయుఁ బోవఁ
వనితాపహారకుని వైరిని గెల్వక యిట్టులుండుఁగీతఁ దలఁచినఁ, ౫౮ 1066

ఆ. తడిసినట్టియేటితటమువలెం గృశి, యించుచున్నవాఁడ ♦ నిష్ఠ శోక
మధికమగుచు నున్న ♦ దనుజ! యీవృష్టిని, మయము చాలదుర్గమమ్ము నుమ్ము.

క. దనుజుం డగురావణుడో, ఘనశత్రువు వీనిమూఁటిగడచు, టశక్యం
బని నాకుఁ దోచుచున్నది, కనఁగా నరపతుల కిపుడు ♦ గా దని చేయఁ. ౬౦

క. మార్గంబు లిపుడు మిక్కిలి, దుర్గమములు రాక్షసేంద్రుతో నిప్పుడ నే
దోర్గవంబున మార్కొని, దుర్గమమగులంకఁ గడఁకతో నశియింపఁ. ౬౦౫

¹ఆ. చేయవాఁడ నిపుడె; ♦ సీతఁ దెచ్చుప్రయత్న

మును నొనర్చువాఁడ ♦ నని రవినుతుఁ

డంతవేడుకొనిన ♦ నించుకయైనను

సరియె యిదని పలుకఁ ♦ జాలనై తి. ౬౦౫

1070

²చ. వనచరరాజు కష్టములపాలయి నేటికి భార్యనొందె నీ
మనవనియన్న గొప్పది సమస్తవిధంబుల గొప్పయత్నముఁ
బనివడి చేసినట్లయిన ♦ భద్రము లబ్బును గాని తేనిచోఁ
బని ఫలింపఁ దట్లగుటఁ ♦ బల్కుట మానితి నాత్మకృత్యముఁ. ౬౦౫ 1071

ఆ. వృష్టికాలమందు ♦ విశ్రాంతిఁ గొని యాతఁ, డటశరత్సమయమునందుఁదెలిసి
నేను జేసినట్టి ♦ నిజలోపకారముల్, ³గార్యములను జేయఁగలఁడు నిజము.

క. కనుక శరత్సమయము వ, చ్చినదనుక న్నేను వగలఁ ♦ జెందియు నదులుఁ
వనచరపతియుఁ బ్రసన్నతఁ, గనుదాఁకం గాచియుందుఁ ♦ గమ్రశుభగుణా!

క. వీరుఁడు పురుషుఁడు తనకుప, కార మైనవరించునట్టి ♦ ఘనచిత్తులకుఁ
నేరుపునం దాఁ బ్రత్యుప, కారము చేయును ధ్రువంబుగఁ బూనికతోఁ.

క. కృత మెఱుంగక తాఁ బ్రత్యుప, కృతి సేయనివానియందు ♦ నిలఁగల బుధనం
తలిచి త్రము నొచ్చును న, ⁴దృతి తప్పను దీనినెఱుఁగుఁ ♦ గపికులపతియఁ.

చ. అనవిని లక్ష్మణుండు తగ ♦ నంజలిఁ బట్టి తదీయవాక్యముఁ

బనివడి గారవించుచు శుభంబగు స్వాశయ మచ్చరీతిగాఁ

⁵గనఁబడునట్లు మోదమును ♦ గల్గఁగఁజేయు మనోహరాంగు రా

మునిఁ గని యిట్లుపల్కెఁ గపిముఖుండు సూర్యనుతుండు పూనికఁ. ౬౫౫

1 ప్రణతే చైవ సుగ్రీవే న మయా కించి దీరితమ్-అని మూ. 2 అత్త కార్యగరీయ స్త్రావ్య
ద్యుత్తం శేచ్ఛామి వానరమ్-అనిమూ. 3 వేత్స్యతే నాత్రసంశయః-అని మూ. నాత్రసంశయః
అనునర్థమునే నిజము అనుపదము బోధించును. 4 సుగ్రీవో వ్యేసంవిధత్వా త్వృత్యుపకారం కరో
తీరిభావః-అని వ్యాఖ్య. 5 ఉవాచ రామం స్యభిరామదర్శనమ్-అనిమూ.

చ. తనవచియించినట్లు త్వరితంబుగ నీకగుకోర్కీయంతయుం
బనివడి చేసితింబు; రిపువారముఁ జెందుఁ బ్రతాపమూని నీ
వును సమయాభిలాషివయి ధిమోగఁ నీఘనవృష్టికాల మొ
య్యన సహియించి యుండు మెటులై నను భాస్కరవంశదీపకా! ౬౬౪ 1077

ఇరువదియెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౯ - వ సర్గము.

శ్రీ రామకార్యము చేయఁదగునని హనుమ నుగ్రీవునకుఁ జెప్పట

సీ. విగతవలాహకవిదుష్టతౌఘంబు విమలంబు సారసవిహగనివద
సంఘుప్త, మతిమనోజ్ఞస్ఫూరచంద్రికాసనువలేచనమును ధిజారుతరము
నయి యాకసంబెల్ల ధి నలరారుచుండెను; భాస్కరతనయుండు ధైరిహరణ
కృత్యంబు నెఱవేర్చి ధి ష్టితవంబును బొంది ధర్మార్థసంగ్రహతత్పరత్వ
మును మాని సకలార్థములఁ బొంది భోగైకసాధనములగు చంద్రుచక్ర
ముఖ్యవస్తువులను ధి ముగమునఁ బొందుచుఁ దనప్రియమైన రుమనుమనంబు
నందు నితాంతము ధి నానక్తి గోరెడుతారను దమిమిఱఁ ధి దానుగూడి
కాముకమార్గంబున మది గనఁజేసి దానియందానక్తి నూని యెపుడు
ఆ. వనితలందె తనదువాంఛ మిఱఁగనుండె, ధనసమృద్ధిమిగులమనమునందుఁ
గొఱఁతలేక శతమఘంబు నందనమునందు, నచ్చరలను గూడియలరునట్లు.
క. తనకుం బగలును రేయును, వనితాసంగతియె యా శుభంబను తలఁపుం
గొని విహరించుచు రాజ్యపుం, బనులెల్లను మంత్రులపయి ధి నైచి యధేచ్ఛన్.
* తే. మంత్రులేమి యొనర్చిన ధి మాఘపలుక
కాన్తరాజ్యంబునకు ష్టేమ ధి మలరుచున్న
దో యనియు, లేదో యనియుఁ దా ధి నూహచేయ
కతనుపీడితుఁడయియుండె ధి నర్కసుతుఁడు. ౫౪ 10౯0

చ. హనుమయుఁ గాలధర్మము ధి నారయవాఁ డపు డర్కజం డొన
ర్చును దగియున్న కార్యమును ధి బాగుగఁ గాంచి యతండు కామతం
త్రనిరతచిత్తుఁడౌటఁ గని ధి ధర్మముగా దిటులుంటనంచు నె
న్ననమున నిశ్చయించుకొని ధి మంజులవాఙ్మిపుణుండు కావునన్. ౬౪ 1081

తే. వాక్యములరీతి నెఱిగినవానరేంద్రు
పరిసరంబున కేగి మధురతమంబు

* మంత్రజా మనవేత్తకమ్-అనిపూలము.

లగుచు యుక్తియు క్తంబులు ♦ నగుచు మదికి
నింపు గలుగంగఁ జేయుచు ♦ హింసములగుచు. 2

1082

క. అలరెడు గభీరవాక్యంబుల నతనిఁ బ్రసన్నుఁజేసి ♦ భూరిన్నేహం
బలరారఁ బ్రేమదగ నిమ్ములఁ దనవాక్యంబునందు ♦ ముదము గలుగుటన్.

క. మనమున నెఱింగి నిశ్చయమును జేసికొనుచును దత్వమును బధ్యంబున్
గొనియాడఁదగినదియు నీ, తిని సామము నొక్కరీతిఁ ♦ చెల్పెడునదియున్. ౮

తే. ధర్మకలితంబు నర్థసంధర్భ మలరు
నదియు నగువాక్యమును బల్కె ♦ హరికులేశ్వ
రునికిడం జేరి తనపాండితీని గనంగఁ
జేయుచున్ భాస్కరాత్మజ! ♦ షీతిపుకరుణ ౮౫

1085

క. ధరణీరాజ్యముఁ బడసితి, పురుషశమును గంటి వల్లె ♦ యుత్తమవంశా
చరణక్రమాగతమ్మగు, సిరినిం బొందితివి వృద్ధిఁజేసితి దానిన్. ౯

1086

క. వనచరనాథా! యింక మిత్రనివహమున్ గారవించి ♦ తత్కృత్యంబున్
మనసారఁ జేయఁగాఁ దగు, పనియే మిగిలినది దానిఁ ♦ బాటింపఁదగున్. ౯౫

తే. ఎవఁడు మిత్రులఁ గూర్పంగ ♦ నెంచి యట్టి
కాలముల లక్షణంబులఁ ♦ గడునెఱింగి
వారియెడఁ బరతంత్రుడై ♦ పఱలునొ భువి
నతనిరాజ్యయశఃప్రతాపాదికములు. ౧౦౫

1088

క. నిరతము వృద్ధింబొందును; ధరణీశుని కెవనికెన్న ♦ ధనసైన్యములున్
వరమిత్రు లాత్మరాజ్యముఁ, బరస్పరము మైత్రిగలిగి ♦ వర్ధిల్లెడునో. ౧౧

1089

క. అతఁడు మహారాజ్యమునకుఁ, బతియగు, నక్కారణమున ♦ భవాప్చార
స్థితిఁ గాంచి చారువృత్తము, సతతము చెలువారుచున్న చతురుడ వౌటన్.

తే. ప్రతినచేసినచొప్పనఁ ♦ బరమమిత్ర
కార్యమును సార్థకంబగుఁకరణిఁ జేయు
మెవఁడు తనకార్యజాలంబునెల్ల వదలి
సంతతోత్సాహియై కడుసంభ్రమమున. ౧౩

1091

తే. మిత్రకార్యంబులనె పూన్కి ♦ మిగులఁ జేయు
చుండునో వానికాపద ♦ లొంద వెపుడు;
సఖులకృత్యంబుల నెవండు ♦ సరిగఁ గాల
మునకుఁ దప్పకచేయఁడో ♦ మరుజుఁ డతఁడు. ౧౪

1092

క. ఘనకార్యములను జేసియు, నొనరింపనివాఁడె యగును ♦ నొగి మిత్రులవౌ
పనులెల్లను నెఱవేఱువు, కనుకంజేసియు నసార్థకంబె యగుఁ జూచి! ౧౪౫

క. అరిసూదన! వీరూ యి, త్రుణంబున మనకు మిగులఁ ♦ దగినసఖుఁడు భూ

వరుడగురాముడె కద? యా,దరమున వారాముపని నిఁతాంతము పూన్కిం.

క. ఒనరించవలయు; నది నీ,తను వెదకించుటయెగానఁ ♦ ద్వీరపడి తీర్పుం
జనుదాని, నోరిపుఘ్నా! విను మిత్రుండై నరాసువిభుకృత్యంబుకా. ౧౫౪ 1095

తే. సిర్వహించుట కిప్పుడె ♦ నృపవరేణ్య
గడచెఁ గాలంబు; రాముండు ♦ కాలవేత్త
యయ్యుఁ ద్వీరపడవలసిన ♦ ట్లమరియుండి
యును భవన్తీరీతి నె ♦ యుండఁ గోరి. ౧౬౪ 1093

క. త్వీరపడి పనిచేయుచు, యి, త్తరుణమునం ననుచుఁ బలుకఁదలఁపండు, హరీ
శ్వర! రాముండు సత్కులజుండు, సరసిజమిత్రాన్వవాయసాగరశశియా. ౧౭౪

చ. మనకును ముఖ్యబంధు నసమానగుణాకరుఁ డప్రమేయవా
వనమహిమాఘ్నుడై తనరువానరనాయక! నీవుకూడ మ
న్నన కనువై న సద్గుణగణంబులఁ గాంచినవాడవౌదు వా
తనిపని వేగ తీర్పును? యతండును నీ కుపకర్తయకా గదా!. ౧౮౪ 1098

చ. కనుకనె వానరోత్తమనికాయము జానకి తా నెఱింగి రా
ననుచుతినిమ్ము రానువిభుఁ ♦ డల్లనఁ దెల్పకమున్నె కార్యముం
గని యొనరించినట్లయినఁ ♦ గాలము దాఁటిన తిప్పుకల్గ దా
తనివచనంబు నూతఁగొని ♦ తగ్గతిఁ జేసితిమే హరీశ్వరా!. ౧౯౪ 1099

క. కాలాతిక్రమదోషము, వాలాయము గల్గి తీటుఁపనచరలక్ష్మీ
పాలక! యుపకర్తయె కాఁ, జాలనివానికిని నీవు ♦ సాయపడుదునూ!. ౨౦౪

చ. ధనమును రాజ్యసంపద ముంబంబున నీకు నొసంగినట్టిరా
మునిపని చేయుదీవనుచుఁ ♦ బొంకముగాఁ బలుకంగనేల? యౌ
వనచర భల్లుకేశ! రఘువర్యునికార్యముఁ దీర్చుశక్తి నీ
కును గల దల్లె పౌరుష ముంకుంతముగాఁ దగునట్టి నీవిటకా. ౨౧౪ 1101

తే. దాశరథిప్రీతికై భూమితనయ నెదుక
వానరులఁ బంపఁగాఁ ♦ ద్వీరపడకయున్న
వాడవేల? నురాసురవాగ్ధోషతుల
శరములం జెండి రఘువంశజులధిశశియు. ౨౨౪ 1102

చ. తనవశమందు నుంచుకొనఁ ♦ దాను సమర్థుండు గాదె యైతనీ
వొనరిచినట్టి యాప్రతిని ♦ యొప్పికమై తనరార నీవె చే
యను దగునంచుఁ గోరెడిని ♦ స్వాసుగణంబును నైనఁ దాఁ ద్యజిం
పను ననుమాన మొందకయె ♦ వాలి వధించె భవత్ప్రియార్థమై. ౨౩౪ 1108

తే. అట్టిశ్రీరాముడేని నీయననియందు,నైన నాకాశముననైన ♦ నరయుద మింక;

- సమరదైత్యగంధర్వులు ♦ యక్షవాయు, గణములతనికిభయమును ♦ గల్గజేయ
తే. శక్తిగలవారు గారిక ♦ సంతతంబు, నీచతం దగురక్కమల్ ♦ స్వపతి కతని
కెంతమాత్రము? చెప్పంగనేల వారి, నట్లు గావున ఘనశక్తి ♦ కవనిపతికి. ౨౫
క. మును నీకుఁ బ్రియమొసర్చిన, ఘనునకు రామునకుఁ బ్రీతిగాఁ దత్కార్యం
బును సర్వవిధములం జేయను జనుఁ; గపినాథ! యుష్మద్వాఙ్మయైవనా.
*మ. ధరఁ బాతాళమునందు నీటఁ బయినం ♦ దర్వాత నాకాశమం
దరయంగా నిక నెందునైన జనలేనట్లాఘ్రచోట్లున్నవే
చరియింపంగలఁ జెప్పఁడైనఁ గపియన్మత్తై నన్యనం దోహరి
శ్వర! పుణ్యాత్ములు సప్రధృఘ్యులును నోచంచత్కవీశుల్ తగ్గ. ౨౭౫ 1107
తే. కోట్యధికసంఖ్యగలరు నీకున్ వశంగ
తులుగ నేపనిచేయంగవలెనొ నీకు
నెట్టికార్యంబునం బూన ♦ నిపుడు తగునొ
యాజ్ఞచేయుము; జరగుకార్యం బటన్న. ౨౮ 1108
చ. హనుమయుఁ గాలవే త్రయయి ♦ యాదరమొప్పు హితంబు నిట్లు చె
ప్పిన విని సత్వయుక్తుడయి ♦ పెంపెనలారంగ నొప్పు సూర్యజం
డసఘ్నఁడు మిత్రకార్యహితమంతయుఁ దీర్చంగనొ నటంచు బు
ద్ధిని గొని యిష్టుఁడై తనకుఁ ♦ దృష్టిగఁ గార్యము చేయువానరున్. ౨౯౫
తే. నలునిఁగని యెల్లదిక్కుల ♦ నిలిచియున్న
సైన్యమును వేగ రావించి ♦ చక్కఁగూర్చు
వలయునని యాజ్ఞచేయంగఁ ♦ దలఁచి పలికె
సైన్యనాయక! వనచరశముదయములు. 3౦ 1110
సీ. యాధపాలకులయి ♦ యొప్పువానరులును సైన్యయుక్తంబుగ ♦ సరగ నిటకు
వచ్చి చేరెడునట్లు ♦ వారకచేయుమా, యత్నంబునం బూన్కి ♦ యలరి శీఘ్ర
గమనంబు చెలువారిఁగా నొప్పు సైన్యసర్వంతపాలకులగు ♦ నెట్టి కపులు
తమతమసేనలఁ ♦ ద్వీరతంబుగాఁ గొనివత్తురు గాక యాయత్తమడర
తే. సస్కదీయాజ్ఞ నీచెంత ♦ సమరియున్న
సైన్యమును నీవే కనుగొని ♦ ససరికరము
గాఁగ రావించు నేడాదిగాఁగఁ బంచ
దశనిశల కవ్వల నెవండు ♦ తరలి యిటకు. 33 1111
తే. వచ్చి చేరికయుండునో ♦ వాని కంత
కరమయిన దండమేచేయఁ ♦ గాఁ బడుఁ జామి !
సందియమె లేదు దీనికి ♦ స్వామియాజ్ఞఁ
బూని నీ వంగదునితోడఁ ♦ బోయి వేగ. 33౫ 1112

చ. వనచరపంక్తిః జేరఁజని ♦ భల్లుకవర్కుఁడు జాంబవంతుఁడు
న్ననెలవుఁ జేరి శాసనము ♦ నాయది వారికిఁ జెప్పిరమ్ము వే
యని హరిపుంగవుండు తగిలఁజ్ఞు వ్యవస్థను జేసి యంతఁబో
యెను దనసాధసినుకు నభివృద్ధుఁబులఁ బొందుకోరికన్. 3౪౫

1113

ఇరువదితొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

30 - వ సర్గము.

శరదృతుసమాగమము - రాముఁడు సుగ్రీవునిపై నాగ్రహించుట. ఉత్తర

క. వనచరనాథుఁడు కిష్కింధను జేరఁగ నంత నిచట ♦ చాళరథియు వృ
ష్టిని గలకాలంబెల్ల ము, వనవేదనచేతఁ గుంది ♦ తత్తటపడుచున్. ౪ 1114

ఆ ఎట్లా గడిపి యంత ♦ నెల్ల మేఘంబులు, చనఁగ విమలమయి గగనతలంబు
పొందురమయి వెలయ ♦ భవ్యమై విమలమై, యిందునుండలంబు నెనఁగుచుండ.

సీ. చంద్రికాలేపనాచ్ఛంబయి శారదరాత్రియుఁ గన నభిరామమగుచుఁ
దనరఁగాఁ గామవృత్తంబున సుగ్రీవుఁ డఖిలసుఖంబుల ♦ ననుభవించు
చుంటయు; జనకజయ్యుగుశోకములఁగుందుచును జెంత లేకుంట యునునియమిత
కాలంబు మెల్లన ♦ గడచుటయును నాత్మఁ డలపోసి యపు డనంతమగుశోక

ఆ మొంది మూర్ఖునొందె ♦ నొకముహూర్తమునకు

మరలఁ దెలివినొంది ♦ మతివిభవము

గలరఘూత్తముండు ♦ కాంత మనస్సున

నున్ననామె గుఱిచి ♦ యొక్కరీతి. ౪

1116

క. తలపోయనాగె; నార్ఘ్యకులదీపకుఁ డచట శిఖరికూటంబున నీ
స్తులహేమధాతుమయమునఁ, గలఁగినమది గూరుచుండి ♦ గగనతలంబున్.

క. శారదమున స్వచ్ఛంబయి, చారుతరం బగుచు వెలయ ♦ స్వాంతమునందున్
గోరికఁ బ్రేయసిఁ దలఁచెను, ధారాధరములు తటిద్వితానములేమిన్. ౫౪

*క. సురమార్గము నిర్మలమై, వరసారసవిమాగనినదవరఘుప్టంబై
వరఁగ న్విలపించెను రఘువరుఁ డార్తుండగుచు నార్తవాక్యంబులతోన్. ౬

చ. మునుపిట నాశ్రమంబునఁ బ్రమోదము పొంగఁగ సారసారవం
బనఁదగు కంఠనాదమున ♦ నాజనకప్రియపుత్రి యుండి యిం
పును గలిగించుబెగ్గురుల ♦ పొల్పుగునానములన్ రమించుచుం
డును గద యిప్పు దైత్యులు కడు భయపెట్టఁగ నెట్టులున్నదో. 2 1120

సీ. బంగారుపూవులభంగి రంగారుచుఁ బూచిన వేగినపూలఁ గాంచి
యాబాలికామణి ♦ యానక్తి ననుఁగాంచి కనఁబడకున్న నెక్కరణి మోద

మును బొందఁజాలు; నాఁడునవశ్యసర్వాంగి కలభాషిణి ధరిత్రిశక్త్య సీత
 కలహంస మృదురవఃముకు మేల్కొనుగద యిపుడెట్లు మేల్కొను? నెల్లవేళ
 తే లందు సహచరములగు నెఁకువలపుఁజక్ర
 వాకములపల్కులక విని ధ వనిత నన్నుఁ
 గానఁగాఁ గోరి వుండఁగిరికవిపులాక్షి
 నాదురాకను జూచునే ధ యాదరమున. ౯౪

1121

క. ఇపుడెట్లు ప్రాణములఁ దన, వపువున ధరియించి దనుజఁవసతిని నుండుక?
 విపినమున నిందు భూమిజ, యిపు డాహ్మగశాబసయనఁయింపు గులుకఁగక.

క. పరిసరమున లేకుండుట, సరసుల బావులను వసుల ధైవలినులఁ గ్రు
 మ్మరుచున్ననాకు సౌఖ్యము, సరికించిననైనఁ గానఁబడదు కటకటా! ౧౧

క. స్వరుఁడెంతయును శరద్గణ, నిరంతరుఁడు నన్నుఁబాసి ధ నెలఁత యురునం
 చురుసౌకుమార్యమున నొప్పురనుఁగి యనుచుం దలంచి ధ పొంగెడుకాంక్షక.

క. వనితామణి ప్రాణాత్యయము నొందువల కా ర్తిదలధి ధ మునుఁగక బాధిం
 చునాయేమొ? విడువఁ డతఁ డ, పునిచేయక; నిర్దయుండుఁప్రద్యముఁడునూ!

చ. అనియిటు రామచంద్రుఁ డనుఁరాధిపుఁగూటిచి చాతకంబు నీ
 టిని గొనఁగోరి యెచ్చుగతి ధ తీవిని బాసి మహికుమారి నీ
 తను దలపోసి యేడ్చె; సతఁతంబును లక్ష్మి చెలంగనున్నయా
 తనియనుజుండు లక్ష్మణుఁడు ధ తద్గిరిసానువులక ఫలార్థియై. ౧౩౪

1126

తే. కుటిలమార్గంబులక బండ్లు ధ కోయఁ దిరిగి
 రన్యసానుతటంబుల ధ రయముమీఱ
 ఫలములం గోసికొనివచ్చి ధ భవ్యమూర్తి
 నన్నయగురామునిం గాంచె ధ న ద్రిపయిని. ౧౪

1127

క. కరుణాంతరంగుడగు రఘు, వరసహజం డెట్లు వగల ధ భరియింపఁగతే
 క రమణిఁ దలఁచుచు నిర్దన, ధరభాగమున నొకండె ధ దారుణవీడక. ౧౪౪

క. పరివీడితుడగుచుఁ గళే, బరముపయిక స్మృతియె లేక ధ వగఁగుండెడు శ్రీ
 వరుఁ గాంచి తానునెంతయుఁ, బరితాపమునొంది దైవ్యఃపరతంత్రుండై. ౧౪౫

సీ. పలికె నిట్లని; యార్యఃపరమధార్మిక! విను మేకాలమున మనఁస్సెంతో దిటవు
 గా నుండఁదగునో యాఁకాలమందే కామవశమునఁ జిక్కినఁ ధ బౌరుషంబు
 వదలిన నుత్సాహఁపరతమానిన నేమిఫలము? కార్యము చేయుఁపట్టుదలను
 బూనుట స్థిరమగుఁబుద్ధిని గొనుటయుఁ గాలానుసారియై ధ క్రాలుఁదైర్య

తే. మును నుపాయము నొందుట ధ మనకు సాయ
 పడెడునుగ్రీవముఖులను ధ బటుబలాఘ్య

లను గ్రహించుట దేవతలను బ్రయమున

వేడుటయు నివ్వీ నాధనవితతిగాఁగ. ౧౬౪

1180

క. మనమున గ్రహించి కార్యంబును నీదేరుచుకొనుము విభూ! ఘనసత్వా!
మనుజేంద్ర! త్వత్సనాథను, జనజ దక్కించుకొనఁగఁజాలఁ దొరుఁడు నూ!.

క. కరమున నగ్నిజ్వాలల, వరపీఠా! పట్టుకొని యెవంశయిన న్ని
ర్భరవహ్నిశిఖరఁ గాలక, ధరణి న్నిలువంగఁగలఁడె ♦ దర్శనమగ్ర. ౧౮ 1182

చ. అనియిటు లప్రధృష్టమయి ♦ యారయఁగా హితమై స్వభావజం
బునునయి ప్రస్తుతస్థితికి ♦ భూరిసుఖాకరమై మహేశ నీ

తని దగఁగూడి నాంతవీనము ♦ దృష్టిని నిచ్చుచు ధర్మయుక్తమై

తనచుచు నర్థవంతమయి ♦ తద్దయు నొప్పెడువాక్య మెన్ని చె

ప్పిన శుభలక్షణుఁ సహజుఁ ♦ బ్రీతినిఁ గాంచి మహీశుఁ డిట్లనుఁ. ౧౯ 1183

చ. అనఘ! కుమార! నీఁనినవంతయు నిశ్చయమౌను గార్యముఁ
మనమున నెంచి దానికి నఁమానుషధైర్యము నొంది సంశయం
బును గనకుండఁ జూచుకొనఁజోలును గొప్పగ సాహసంబునుం
గొనఁదగు నియ్యోడఁ మనము ♦ గోరినదుర్ఘటకార్యమారయఁ. ౧౯౪ 1184

క. జనకసుతాప్రాప్తిని గనఁ, గను జేసి ఫలించునా తఁగంగా నని నె
వ్వనమున నెన్నఁగఁ దగినదె, యని యప్పుడు పుల్లపంకజాక్షిని సీతఁ. ౨౦

క. తలపోసి వగల నోరెండ లత్కణం గాంచి పలికె; ♦ నముచిరిపుం డి
మ్ము భూమికిఁ గావలసిన, యలఁగుతరసువృష్టిఁ గురిసి ♦ యలరిచి తృప్తిఁ.

తే. సస్యములఁ బండఁజేసి వే ♦ సప్తహితకృత్వ

మిట్టు లొనరిచి తాఁ గృతఁకృత్యుండయ్యె;

స్నిగ్ధగంభీరఘోషంబు ♦ చెలఁగ నిఖరి

తరువులపయిని బోవుచుఁ ♦ సత్పరతను. ౨౧

1187

సీ. జలములవర్షించి ♦ శ్రమము నొందినయట్టు లున్నవి; మఱియు నీలోత్పలముల
పత్రములంబోలి ♦ పరఁగుమేఘంబులు శ్యామికృతదశదిశలయి తనరి

శాంతవేగములయి ♦ సాంద్రమదంబును వీడిన నాగేంద్రబృందమట్టు

లున్నవి; సౌమ్య! యత్యుఘ్రయవృష్టికృద్వాతము ల్నిలగఁగ్భంబు లగుచు

తే. నర్జునకుటజసాధువుఁష్పాళిపరిమ

ళముల నింపయి యధిక వేగమున వీచి

యివుడు నిలిచిన; విత్తటి ♦ నేనుఁగులయు

జలదశిఖిర్హరములయి ♦ స్వనము లుడిగె. ౨౨

1188

- చ. ధరములు మేఘుడత్తజలధారలనిర్మలరీతి నొప్పి నుం
 దరబహువర్ణసానువులు ♦ తద్దయుఁ బొల్పెనలారఁగా మనో
 హరతిరచిత్రదీపులను ♦ నారయఁగా వరకుంకుమాదిన .
 త్పరిమళయుక్తిఁ గన్నగతి ♦ భాసిలుచున్నవి; చూడు! లక్ష్మణా! ౨౭ 1139
- 1 తే. నవ్యసంగమమునయందు ♦ నాతులెల్ల
 లజ్జపెంపున మెల్లమెల్లఁగ జఘనము
 లను వెలికిఁ బుచ్చునట్లుగ ♦ ధునులు పులిస
 ముల శరత్కాలమునను బయలుపఱచెడు. ౨౮ 1140
- చ. శరదయు స్వీయమై పరఁగునంశన సప్తపత్రశాఖలఁ
 అగుళశశాంకతారకల ♦ యచ్చుచురీచులయందు మత్తకుం
 జరసువిలాసమందు నిటుఁచాల విభాగముచేసి వ్యాప్తిచే
 బరఁగుచున్న దెంతయును ♦ భవ్యతనుంబుగ నేత్రపర్వమై. ౨౯ 1141
- సీ. అరుణని ప్రాథమికాయతకాంతులఁ జక్కఁగాఁ బూచినసరసులందు
 బహువర్ణరమణీయఁపంకజాశ్రయమునఁ జిత్రకాంతులచేతఁ ♦ జెలఁగి యీ శ
 రద్ధణమునఁ గల్గి ♦ రంజిల్లులక్ష్మీయు నలగారుచున్నది ♦ యధికమగుచు;
 నేడాకులరటుల ♦ నెనఁగుఁబుష్పంబుల పరిమళమును బొంది ♦ భ్రమరపంక్తి
- తే. యలరి పాడుచు వెంటరా ♦ నడపులందుఁ
 బవనుఁ డెంతయుఁ బ్రసరించువాడు గాన
 మదగజంబులకెల్లను ♦ మఱియు దర్ప
 వృద్ధినిం జేయుచున్నాడు ♦ నిచ్చతనర. 3౧ 1142
- చ. నుగుచిరపక్షము ల్త్రిగుల ♦ శోభిలఁగా మిఘనంబులొట నొం
 డొరులకు నాభిముఖ్యముగ ♦ నొప్పుచుఁ బంకజరేణువు ల్కులే
 బరములనిండ హంసనమఁవాయము జక్కువలుక సరఃప్రియం
 బరుదుగఁ గల్గియున్నయవి ♦ యశాట మహానదులందు హాయిగాఁ
 బరఁగెడుపైకతప్థులు ♦ బాగుగఁ గేళియొనర్చెడుం జూచి! 3౨ 1143
- చ. సరసిజవాన మత్తకిరీసంతతియందు మదించియున్న గో
 వరములయందు స్వచ్ఛతరవారిఁ జెలంగెడు సత్సృజంతిగో
 త్కరమున నీశర త్తలరుకాలమున న్నిగుల నిష్కళయై
 నిరుపమకాంతిమై వెలసె ♦ నెన్ని చెలంగఁగ నోప్రియానుజా! 33 1144
- చ. ఘనములఁ బాసి శుభ్రముగఁ ♦ గన్నదువోయ్యమముఁ గాంచి కాననం
 బున నెమిఱుల్ స్వబర్హములఁ ♦ బొంకముగాఁ దగుభూషణంబులఁ
 గొనకొని విష్ణుమాని తమఁకోమలులం దనురక్తిమాని కాం

తిని విడనాడి యుత్సవగతిం దగఁ బాయుచు ధ్యానమందుఁ బెం
పును గనుచున్నవానివలెఁ బొల్పెడుహర్షము దూలి యెంతయున్. 3౪

సీసమాలిక:—

మంజులవాసనఁ బల్కలయంగి గొప్పవై పుష్పగుచ్ఛంబులఁ భూరిభార
మునను శౌఖ్యగ్రముఁ బ్రాసరిని వంగఁగ బంగరుచామయుఁ రంగుమీఱఁ
గన్నులపండువుఁగానున్న వేగినవృక్షము ల్వసనీమఁ వెలియుచుంట
దీపమ్ము లుంచినఁతెఱఁగున నున్న; విష్పడు ద్విపేంద్రమ్ములుఁ పొడలుచున్న
యేడాకులరఁబులఁ నెనఁగుఁబూవులవాసనలకు మనంబులుఁ చెలఁగి కటిత
టముల భేదంప నఁటిచునమున నిష్పయూనక్తి పోషచుఁ బ్రియాన్వితమ్ము
లయి సరోవరములఁయందు వనంబులయందును విహరింపఁ సరుగుచుండి
గతులు మనంబులుఁగాఁగఁ బోవుచునున్న; వాకాశము నిరభ్రమైతనరుచుఁ
జక్కఁగాఁ దుడిచినఁ శస్త్రవర్ణంబును గాంచుచున్నది, నిమ్మఁగాఁజలప్ర
వాహ ముడఁగినదిఁ వాయువు క్లిష్టాఘోరశీతలమ్ము లగుచుఁ జెలఁగి వీచు
చున్నవి, దిక్కులుఁ సోదరా! తమములు విచ్చి పోవులఁ జూలఁ విమలములయి
కనఁబడుచున్నవి; యైస్థలమంతయు రవిరశ్మిసోఁక బురద లడంగ
స్థూల రేణువులుగాఁదోఁచుదుమ్మును గొంతగల్గియున్నది, మహిఁకాంతులకును
నిత రేతరము చాలఁ నెక్కువసగయు ససూయయుఁ గలవారిఁకీయదనున
దండయాత్రలు నల్పఁదగు, దాని కీకాల మనుకూలమై యున్నఁదరయనిపుడు
కొమరారునీశరఁధ్వజనర్ధి తాంగసౌష్ఠవకాంతులొప్ప వృషభములెల్ల
బలిసియుఁ బాంసుసంఁకలితాంగములునగమదముననొండాంటిఁమార్కొనంగ
బూని యావునుధ్యమున కేగి యార్చుచు నున్నవి,వనములంఁదొగిఁగరిణులు
కాసుంబు గొని తమఁకదువులఁతోఁగూడి యనురాగభరమునఁ నతిశయించి
మదమెంతో యధికమైఁపొదలంగ మంగమనమునఁజనుచున్నఁపెనిమిటులను
వెంబడించియె వ్రీతిఁవిలసిల్లఁ జనుచున్న; వరయ మయూరంబుఁలాయతాభ
రణములై నట్టి బర్హములెల్లఁ దూలంగ నేరుల దరులకుఁ నేగ నచట
సలరుచున్నట్టి యాహంసలు దమ్మును బెదరించునట్లుగఁ వింతగులుకఁ
గూయంగ మనమునుఁగోల్పోయి దీనములై పోవుచున్న; విఁయ్యదనునందు;
మగభిన్నకటములైఁ మలయుగ శేంద్రముల్ ఘనరవంబులు మీఱఁగానరన్ను
లను జొచ్చి జక్కువలను గన్నెలేళ్లను భయపెట్టుచున్ పుల్లఁపంకజాత
ముల భూషితములగుఁకొలఁకుల ట్తోభిల్లఁ జేయచు జలములఁ జిమ్మిచిమ్మి
త్రాగుచున్నవి వికర్తనుములై సైకతస్థలులు చెన్నార నిర్మలజలములు
విలసిల్లి నాలమంఁదలు పొల్పుమీఱఁగా గంభీరజలనాదఁకలితములయి
యొప్పారునదలందుఁనొగినంచలును సారసపత్రములును సంతఁసమునఁ జొచ్చు

చున్నవి; నదుల యత్సుగ్ధతజలపూరరవములు సెలయేళ్లఁగరవములట్లే
 ఘనతరానిలభూరిఁగినదము ల్నమిళుల కేకారవంబులు ఁ ప్రకటంబు
 లగుకప్పకూతలు ఁ నడఁగిన వియ్యెడ; వానకాలమురాఁగఁ వారిధరము
 లార్భటింపంగ బయళ్లఁ దిరుగలేక యెందొవసించుచు ఁ నెంతొచిక్కి
 తనువులు కృశియింపఁ దమపెంపు నశియింప నాఁకలిబాధయు ఁ నతిశయింప
 ఘోరవిషంబులు ఁ భూరినాదంబులు బహువర్ణములు గలఁపాములెల్ల
 బిముల వెలువడి ఁ మెలమెల్లనక సంచరించుచున్నవి గూడు ఁ మంచితముగ;
 నతిశయంబుగ వెల్లునబ్బకరంబులు ప్రసరించి తారకాపటలమెల్లఁ
 గనఁబడ సాంధ్యరాఁగము తానె యారార! యాకనంబుగ నుండియట్టె తీసి
 పోవుచున్నది; నిశాఁభాపాలమృదువస్త్రమై, తారకానమూఁహములె వికసి
 తాక్షులు వెలయంగఁనమలమా జ్యోత్స్నాంశుకప్రావరణము దగంగరాత్రి
 శశివదనంబును ఁ జక్కనికన్నులు శ్వేతాంబరము గప్పి ఁ చెలఁగుఁ జెలువ
 వలె నొప్పుచున్నది ఁ చెలువంపు బెగురువత్తులు చక్కఁగాఁ ఁ బండినట్టి
 వరిగింజలను మెక్కిఁగిరువమోతాహంబు గనుచు బారులుగట్టిఁఘనజవమున
 గ్రథితమాలిక యెల్లు ఁ గాలికి నెగురునో యెట్టులాకాశముఁనందు నెగురు
 చున్నవి; లోఁతుగా ఁ నొప్పుప్రాజంబునఁ దెల్లనియొకయంచ ఁ యుల్లసిల్లి
 నిదురింపుచుండఁ గుఁముదములు వెలయంగ నంపలి తెలిసీరఁ మంబుదములు
 కనఁబడకుండంగఁ గడురమ్యమై పూర్ణశశిఁగూడి తారకానముదయములఁ
 గ్రాలెడురాత్రి నాఁకాశంబువలె నొప్పుచున్నది; గుంపుగఁ నొప్పుహంస
 కాండమే మొలనూలుఁగా వికసించినయంబుజోశ్వలములె ఁ యనులపుష్ప
 హంసంబులుగ నొప్పునట్టిబావులు భూషణాళిచేఁ బూలచేఁ నలరు నుత్త
 మాంగనలవలెఁ జెన్నలరుచున్నవి; ప్రాద్దున నె గోపికలు పెరుఁగునుజులఁగఁ
 గలుగుచప్పుట్లు, నావులు దూడలకుగాను ధ్వనిచేయునంబారఁపములు, వృషభ
 ఘననాదములు, వేణుఁగినదమ్మలనుగూడి ప్రాతస్సమయమున ఁ వఱులువాయు
 వున నెక్కువయి యంతఁటను దగ వ్యాపించియెందొంటితోఁ జేరిఁయొక్కరితి
 వృద్ధి నొందుచున్న ఁ వీయెడ; నిన్నుగాతటములు మృదుమాడుఁతముననలరు
 చును గ్రొత్తపూలచేతను విలసిల్లుచు ధౌతకౌశేయఁ, స్త్రములరీతి
 నలరు తెల్లపొదల ఁ నావృతములయి తెల్లనిపట్టుపుట్టంబు ఁ తనరనున్న
 వనితల జంఘులవలె నొప్పుచున్నవి; వసులనడ్డములేకఁ పరుగులిడును
 మధుపానమును జేసి ఁ నుత్తిల్లి ధూర్తంబులై ప్రియలంగూడిఁయాబ్జములయు
 బంధూకమృదులపుఁష్పములయఁబుష్పిల్లఁబొరలాడిపచ్చఁగాఁబూలుచున్న
 గలుగఁ దుమ్మెదలొగి ఁ గాలివాసనలకై దానివెదగలియె ఁ తారు పోవు
 చున్నవి; శుభ్రమాఁనుదకముల్ వికసితకుముదముల్ క్రాంచన్యఁపములుపక్వ
 శాలినన్యమ్ములు ఁ లీలఁ గ్రాలెడుగాలి యతివిమలంబగునబ్జబింబ

తే. మివ్వెయెల్లను వర్షర్తు ♦ వేగి యివుడు

వచ్చెఁ జుమ్ము శరత్తుని ♦ పలుకుచున్న

యట్లు తెల్పెడు; మఱియు నీయనన మీన

వితతియే మొలనూళ్ల గా ♦ వెలయునదులు. ౫౪

1146

క. అనురక్తి నిశలఁ గాంతుల, ఘనకేళులఁ దేలి యువయఁకాలంబున మె

ల్లనిగతులఁ బోవునుండర, వనితలగతి మందగతులఁ ♦ బాతెడుఁ గంటె ౫౫

చ. కనుమవె చక్రవాకములఁకాండము లొప్పుగఁ బాఁచి గల్గి చ

క్కునిదగు తొలుగప్పుకొనఁగా నలరారు నదీముఖంబు లొ

య్యనఁదగు రోచనంబు చెలువారఁగఁ బ్రవీలినయొక్కిమై

దనరి దుకూలసంవృతినీ ♦ నద్దయు రాజులు స్త్రీలమోమునాఁ

గనదురుకాంతిచే వెలయు ♦ గాదిలితమ్ముడ! నద్దుణాకరా! ౫౬

1148

తే. నల్లగోరంటపూవుల ♦ నుల్ల మాలరఁ, జేయు వేగినపూవులఁ ♦ జత్రితమ్ము

లగుచుఁగ్రాప్తినపట్టదఁహరిఝంకృతులను వెలసెడుపనభాగఁములన్దరుండు.

చ. శరములఁ జాపముం గొనుచు ♦ సాధ్వసరీతిగ మాటులేకయే

తిరుగుచునున్నవాఁడు, సుమతిఁ జలనంబులు మంచివృష్టిచే

ధరఁగల మానవప్రతతిఁ ♦ దద్దయు సంతసింపంగఁజేయుచున్

సరసులనుం దటాకముల ♦ శైవలినీకరంబునిండ న

త్వరముగఁ జేసి నన్యములఁ ♦ బండఁగఁజేసి నభంబు వీడెఁ జూ! ౫౮ 1150

క. సలిలాశయములు నిర్మలములగు జలంబులను వెలసి ♦ ముదమునఁ గ్రాంచం

బుల కూజితములచేతం, జెలఁగుచు జక్కువలపిండుఁచేతం దనరున్. ౫౯ 1151

తే. సప్తవర్ణంబులును, వేగిసములు దేవ

కాంచనంబులు మఱియుఁ బ్రేంకణపుఁజెట్లు

మంకెనలు సానువులయందు ♦ మంచిపూలఁ

గానఁబడుచున్నయవి సౌమ్య! ♦ కంటె వాని. ౬౦

1152

క. కనుమా! లక్ష్మణ! పులినా,ననులన్ జక్కువలు హంసపక్షులు మఱి క్రాం

చనికాయము సారసములు, దనివారెడు కేళినుండుఁ ♦ దమకదువులతోన్ ౬౧

క. సరపతిపుత్రా! సౌమ్యా! పరిస్పరజిగీషువులయి ♦ పైపై వైరం

బరయుచునుండు నృపాలోత్కర మనికై యుద్యమించు ♦ తరుణము వచ్చెన్.

చ. అని నొనరింపఁగాఁ దొలిప్రయాణము రాజులుచేయుకాల మొ

య్యనఁ జనుదెంచె నిప్పుడు నృపాత్మజ! సూర్యతనూజుడన్ననో

కనఁబడఁ డట్టియత్నమును ♦ గాని యొనర్చిన జాడలేదు; నీ

తను గన కార్తి గుందుచు నితాంతము నేడ్చెడునాకుఁ జూడఁగన్. ౬౩౪

తే. వానకాలంపుమాసముల్ ♦ వరగుణాభ్య

నాల్గునూతేండ్లుగా నాగినియవి; జనక
తనయ యది, చక్రవాకి భక్తయగుచక్ర
వాకమును వెంబడించెడు ♦ పగిది తింప. ౬౮౪

1156

క. తనప్రాణేశ్వరు పెంబడి, చనుదెంచెను నుపవనంబు ♦ సంతసమునఁ జూ

డను బోవురీతి దండక, వనమున కినుమంతయేని ♦ వనటఁ గనకియే. ౬౮౫ 1157

క. అనుజా! హృతరాజ్యాడనై, జనకజనుం బాసి శోకసంతప్తుడనై

స్వనగరచివ్యుతి నెంతయుఁ, గను నాపై రవిజనకును ♦ గల్గదు దయయున్.

మ. వినుమా! సౌమ్య! పరంతపా! కుమతీ, పృథ్వీపాలుఁ డానూర్యజుం

డు ననాథున్ హృతరాజ్య, దూరగృహు దీనుం గాముకున్ భీతునిన్

దనుజేంద్రాపహృతాంగనుం గనఁగఁ జిత్తంబందు భావించుచున్

దనునే రక్షకుగాఁ దలంచి తనచెంతం జేరి నట్లెంచుచున్. ౬౮౪ 1159

తే. ఇన్నియు మనంబునం దిడి ♦ నన్ను నాద

రింప కవమానితుంజేసె ♦ రీతి యిద్ది

యొప్పునే! లక్ష్మణా! శరత్త్రిగిని రాఁగ

సీత వెదకంగఁ బంపుదుఁ ♦ గోతులనని. ౬౮౪

1160

క. సమయంబుఁ జేసికొని దుష్టమతియుఁ గావున నె దానిసరణి మఱచి కా

ర్యముతీత నాకీకేమని, సమదుండై తెలియఁడు నను ♦ సావ్యంతమునందున్.

క. చనుమా! కిష్కింధకు సీ, వనిశము గ్రామ్యమఖములై ♦ యాసించెడు మూ

ర్ధుని సుగ్రీవునిఁ గని నే, ననినట్లుగ నిట్టులనుమ ♦ యాతనితోడన్. ౭౦ 1162

సీ. “తనకు మున్నుపకారమును జేసి తన్నును శరణుచొచ్చియుఁడనఁసాయమున నె

కార్యమున్ ఫలియింపఁగాఁ జేసికొనఁగోరి యున్నవారల కెవ్వఁడర్విఁగార్య

మును దీర్చియిచ్చెడ ♦ నని ప్రతిజ్ఞను జేసి యాశఁ గల్పించి నిరర్థకంబు

గా దానిఁ జేయునోకపటి యాతఁడె పురుషాధముండగు నెవ్వఁడైనఁగాని

తే. మంచిదో చెడ్డదో తనమాట తప్ప

కుండ సత్యముగాఁ దీర్చునో యతండు

పురుషరత్నంబు వీరుండు ♦ పూజ్యుఁడునగు;

నెవరు మిత్రులవలన స్వీకృత్య మెల్ల. ౭౨

1163

చ. ఒనరుచుకొంచు మేలుగని ♦ సోపకృతుల్ తమకార్యమించుకై

నను గొనసాగమిం బొగుల ♦ నై జహితంబును జేయమాని వా

రిని గనకుందురో గుణదరిద్రులు వారలు మృత్యువొందఁగాఁ

దినపు తదీయమాంసము మఱిదిం గడురోయుచు మాంసభుక్తుల్.” ౭౩

- చ. అనివచియింపు మేను సమఃరాంగణమందు నువర్ణ పృష్ఠమా
ధనువును లాగునప్పుడు నిఃతాంతతటి త్తతిః బోలుదానిదా
ఘనతరహాషముం గనఁగఁగ్గః గాంతవహించెదానేమో? *తీవ్రరు
క్తనయుఁడు నిశ్చయించిది; క్రుఢంగని నేనును యుద్ధభూమిలోఁ. 2౪ 1165
- క. ధనువును లాగఁగ జ్యాలిత, ఘనభీకరఘోషమును దఁగఁ వజ్రమహా
ధ్వనిసమమును మరలఁ రవి,తనయుఁడు వినఁదలఁచెనేమో? తనమదిగలఁగఁ.
- క. సరవరపుత్రా! వీరా! గురుసాలద్రుమగణంబుఁ గూల్పుట వాలిఁ
దురమునఁ జంపుటచే నా, పరాక్రమము నెఱిఁగి సూర్యఃపట్టి మనమునఁ.
- తే. నీవు పెనుప్రావుగా నుంట ఁ నెఱి నెఱింగి
యును బ్రతిజ్ఞను దప్పిన ఁ నను నధించు
రాముఁ డంచును దా విచారమును బూన
కున్నవాఁడేమొకో? చెప్పఁవన్న యనుజ. 2౬ 1169
- చ. పరపురభంజనా! యమరఃపాలకపుత్రుని జంపి సఖ్యముం
గరమునఁ జేయిపెట్టి తమిఁ గ్రాల నొనర్చుటయన్న యిట్టికా
ర్యరతికిఁ బూనుచెందులకొ! యూవిధ మిప్పుడు తాఁ గృతార్థుఁడై
సరసిజమిత్రపుత్రుఁ డిట ఁ స్వాంతమునందు నెఱుంగఁ డక్కటా! 22 1169
- క. వనచరపతి వర్ష ద్రువు, చనినంతనె వత్తుననుచు ఁ సత్యము వదియిం
చెనుగాని నాల్గునెలలుగ, వనితా కేళులను దేలి ఁ వారనితృప్తి. 2౦ 1170
- తే. ప్రతిస తప్పుట నెఱుంగఁడు ఁ బంధునచివ
సంయుతుండయి త్రాగి యిచ్చావిహార
కలితుఁ డయ్యెనుగాని శోకమునఁ దప్త
మనసులం గుందు మనలను ఁ గనఁడు కరుణ. 2౯ 1171
- క. కనుకఁ వత్స! మహాబల! చనుమా! కిష్కింధ కీవు ఁ సరగునఁ జని నా
ఘనరోషహాషమును నా,తనికిం దెల్పుచు మదుక్తిఁ దగ నిట్లనుమా. ౨౦
- క. “వినుమా! నుగ్రీవా! నా,ఘనశరహతుఁ డౌచు వాలి ఁ కడువడి మీఱఁ
జనెనో యేమార్గంబున, వినాశమును బొంద దదియు ఁ వివ్రతమయి తగుఁ.
- చ. కనుక నె యగ్నిసాక్షీకముఁగా నొనరించినసఖ్యముం బ్రతి
జ్ఞను మఱువంగఁబోకు, మటుఁకాక ప్రతిజ్ఞను దప్పి వాలియే
గినగతిఁ బట్టిపోకు; మనిఁ గేవల మొక్కని వాలినే శరం
బునఁ బడవేసినాఁడ మును ఁ పూనిక నిప్పుడు నేను నిన్ననిఁ. ౨౧ 1174
- తే. సత్యవాక్యము వదలుట ఁ శరమువైచి
బంధుయితముగ వధియింతుఁ ఁ జౌరుషమున;”

* తీవ్రరుక్తనయుఁడు=సూర్యపుత్రుఁడగుసుగ్రీవుఁడు.

నని వచింపుము పురుషవఃర్యా! మఱియును

గార్యరీతిని బట్టి యిఃకాల్చునుకు. ౮౨౪

1175

క. హితమగు నేయేవాక్యము, మతివిభవము తోఁపఁ బలుకు ♦ మఱి సమయమ్మి
¹గతి మీఱరాదు, త్వరపడుము తగఁ జని వానరాఘఃముఖ్యునితోడన్. ౮౩

చ. వనచరనాథ! నాకొఱకు ♦ వారక చేసెననంచు నీవొన

ర్చిన ప్రతిపద దృఢంబుగను ♦ జేయుట శాశ్వతధర్మమం చొగిం

గనుఁగొని సత్యమార్గమునఁ ♦ గార్య మొనర్చుము; చేయకున్న నే

ననిమొన వైచుబాణముల ♦ నార్చిని బొందుచుఁ గూలి వాలినిన్. ౮౩౪ 1177

ఆ. ఇపుడె చూడఁగలవు ♦ తపనపుత్రునిలోక, మొంది యట్టిగతిని ♦ బొందఁబోకు;
మని వచింపుమనుచు ♦ నాడినరాముని, సతివివృద్ధకోపు ♦ నన్నఁగాంచి. ౮౪౪

క. దీనుండై పలవింపఁగ, మానసమునఁ జింతనొంది ♦ మనుజేంద్రునిస
త్సానుఁడు లక్ష్మణుఁ డుగ్రత, వానరవతియందుఁ దాల్చెఁబహుశాగ్రహమున్.

ముప్పదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౧ - వ సర్గము.

అథ లక్ష్మణుఁడు కోపముతో నచ్చుచున్నాఁడని యంగదుఁడు సుగ్రీవునకుం దెల్పుట. అథ-

నీ. నరః దేవపుత్రుండు ♦ సురసంఘపూజితం డై నరాఘవుఁ డిట్టు ♦ లతిశయమగు
కామంబుచే బీడఁగాంచి దీనుండయి శోకాభిషన్నుఁడై ♦ సోక్కి తీవ్ర
కోపంబుఁ దాల్చి విఃకూఠసత్వోడయి యుండుటఁ గనుఁగొని ♦ యుగ్ర తేజః
డగులక్ష్మణుం డప్పు ♦ డన్నతో నిట్లను; మిత్రసమానమై ♦ మెలఁగుచున్న

తే. కష్టసుఖములు తానును ♦ గాంచియుంట

సజ్జనాచారమగుదానిఁపజ్జ సతఁడు

నిలిచి యుండఁడు రాముతో ♦ నెమ్మిగనుట

వలనఁగద కపిరాజ్యము ♦ వచ్చెననుచు. ౧౪

1180

క. వనితాసమాగమాదు ల, తనికృపచేఁ గల్గె ననెడఁతలఁపుఁ గనఁడు నూ;
మనయం దనుకూలముగా, దనవర్తన ముంచి నడువఁగగు ననుబుద్ధిన్. ౨

తే. తాను బూనఁడు గావున ♦ వానికింక

వానరేశ్వరరాజ్యము ♦ వైభవంబు

దక్క దోవీర! మతిలే కఠిండు తుచ్చ

సౌఖ్యములఁ బొంది నీవు రాజ్యం బొనఁగుట. ౨

1182

- క. వనితను నిప్పించుటయు, గనఁజాలఁడు నీదుకృపకుఁగూఁ బ్రత్యుపకారనిరతి బొందందగునని, యును దలఁపఁడు గాన నిప్పుఁ డొగి నాచేతఁ. ౨౫
- క. హతుఁడై తనయన్నను నా, శతమఖసుతుఁ జూచుఁగాక; డ్మైరాజ్యం బీ కృతమెఱుంగని దుర్గుణునకు, మతిఁ గరుణను నీయరాదు డ్మాటలిఁకేలా. 3
- క. సముదీర్ణభూరిరుడ్యే, గము నే భరియింపఁజాలఁ డ్గావుననే సత్యము దప్పిన సుగ్రీవుని, యముపాలికిఁ బుత్తు వాలియాత్మజుఁ డిపుడే. 3౫
- చ. వనచరవీరులం గలిసి డ్వారిజలోచన నీత బాడనుం గనుఁగొన నేగుఁగాక; యని డ్కన్ననఁ బల్కిన శత్రుహంతయై ఘనకరుణాకరుండనఁగఁ డ్గ్రాలెడురాముఁడు తమ్ముఁడట్లుగా నని నొనరింపఁ దీవ్రతరఁమా క్రుధఁబూనుచు సజ్యచావుఁడై. ౪౫ 1145
- 1 డ్. తానొనరింపఁబోవునని డ్వారుణరీతిని బల్కి పోవఁగా మానసమందు నెంచి యసమానపరాక్రమ మొప్పునున్న యా మానితు లత్మణుం గనుచు డ్మంగళ వాయుకసామవాక్యముల్ తానిటుపల్కె రాఘవుఁడు డ్తమ్ముఁడ! త్వద్విధవీరు డ్డిధరఁ. ౫ 1187
- తే. ఎవ్వఁడై నను జూడుమా! డ్మిట్టిమిత్ర వధనమాగతపాపంబు డ్వార కొనరఁ జేయ నెంచు నె! యివ్వధిఁ డ్జేసి యఘముఁ బొందుట తటస్థపడినయఃపుడు హితమతి. ౫౫ 1188
- ఆ. తనవివేకమహిమ డ్దానిని దొలఁగించు, కొనునొ యట్టివీరఁకుంజరుండె పురుషసత్తముఁడగుఁ డ్బూజ్యవృత్తిని గల్లు, నీవె యిట్టిపనికిఁ డ్బోవరాదు.
- క. మును చేసిన యానఖ్యం, బును జక్కఁగ ననుసరించి డ్ముందటిప్రీతిఁ వనచరపత్నివై నునువుము; వనజాపునితుతుఁడు తనదుఃపనిఁ దరుణమునఁ. 2
- క. బనరింపఁడు కావున నా, తనితోఁ బగఁబొక్తులాడఁ డ్దలఁపక సామం బును హితమునైన వాక్తరి, నునమునఁ క్రుధమాని పలుకుఁమహితవిచారా!.
- 2 క. అనియిట్లు లగ్నజుచిచే, నను శిష్టాస్థుడయి పోయె డ్నాకిష్కింధఁ గనుఁగొనఁ బరవీరనమూ, హనిరాకరణోగ్రశౌర్యుఁ డ్డగులత్మణుఁడుఁ. ౯
- క. పురిఁ జేరి శుభమనీషుఁడు, నిరుపమమతివై భవుండు డ్నిర్మలగుణుఁడుఁ బరమాపుండు నై తగు నా, స్థిరశౌర్యుఁడు కోపముడిగి డ్స్థిరతరశాంతిఁ. ౧౦
- క. వనచరనాథుని సౌధం, బునకేగెను; బ్రళయకాలఁమున యముఁడనఁగాఁ దనరారు లత్మణుఁడు శే, క్రునిచాపముఁ బోలి నై లఁకూటాభంబై. ౧౦౫

1 ఉవాచ రామః పరవీరహంతా స్వవేషితం సానునయంచ వాక్యమ్-అనియూ. పరవీరహం తా-అనుదానియర్థము లోపలిపద్యమునఁ జెప్పఁబడినది 2 ప్రవివేక పురిం పీరో లత్మణః పరవీరహం, అనియూ.

క. కనఁబడుచాపము దాలించి, ఘనసానువు లొప్పుచుండఁగాఁ దగు శైలం
బును నుండరమును బోలుచు, గనఁబడియెనుజూచువారుఁగడుభయమందఁ.

181. మతియందు నాబృహత్సృతితుల్యుడౌ నుమిత్రాత్మజుం డగ్రజానాజ్ఞయందు
నించుకేనియు మీఱఁకే యొనరించెడువాఁడయి కపిసాధుఁతోడఁ దాను
జెప్పఁగాఁ దగి రాముఁ డప్పుడు చెప్పినమాటల వానికి యరలఁ గీశ
పుడు చెప్పు నుత్తరంబుఁ దగఁ దానునువానికొనరనీఁదగినప్రత్యుత్తరంబుఁ

ఆ. దలఁచుకొనుచుఁ బోయె; యలరామునకుఁ గాను

మునను గ్రోధమునను యజనమంది

నట్టికోపవహ్ని యపుడు తఁ బైకొన

ననిలుభంగిఁ గుపితుఁ డగుచుఁ జనియె. ౧3

1196

ఆ. అతఁడు మఱియు దారి యడ్డముగా నున్న, నుద్దితాటుల నినుఁచుద్దిశెట్లు
నితరవృక్షములను యితరబాహువులను, ద్రోసి కొండకొనలఁ ద్రోసిమఱియు

చ. పలువిధవృక్షజాతులను యాడొనరించుచుఁ గాల్గచేతఁ బె

శిలలను నుగ్రొనర్చుచును యెచ్చెఱఁ బోవుగజంబురీతి నా

కులమతియొచు నాత్రమునఁ యగోపమునం దనయగ్రపాద మి

మ్ముల నొకకొంతదూరమునఁ యబోవఁగఁ జిమ్ముచుఁ బెక్కురీతులఁ. ౧౪ 1198

తే. కార్యవశమునఁ జేసి వేగముగఁ బోయె;

నిట్లు లిక్ష్వాకుకులసింహుఁ డేగి శైల

మధ్యభాగంబునఁ దుర్గమంబు నగుచు

వానరబలాన్వితంబయి యపలుదాని. ౧౫

1199

క. హరిగణరాజచుహోపుర, వరమును గనుఁగొనియె; నంత యవచరపతివై
బరఁగెఁచురోషమునం బ్రన్నురమాణోష్ఠుఁడయి యట్లు యురబాహ్యమునఁ.

క. చరియించువారలఁ భీకరరూపులఁ గీశవరులఁ యగనియెఁ; వారుఁ
బురబాహ్యస్థలిఁ దిరుగుచు, గరిపతిరూపములఁ బోలి య్రాలుచు నంతఁ.

చ. పురుషవరేఽయి లక్ష్మణుని యబోలఁగఁ గాంచి యితండు శత్రువౌ

నరయఁగ నంచు నెంచి యట యగ్నిరినుధ్యతలంబునందు భూ

ధరఘనశృంగముల్ తరువిఁతాసము నూలులసంఖ్యగొంచు సం

గరమున కాయితంబయిరి; యకారణ మేమియులేక వానరుల్. ౧౬ 1202

తే. ఆయుధంబులఁ గైకొను యటరసి కోప

మినుమడింపఁగ లక్ష్మణుఁ డింధనములు

మిగులఁ గలయగ్నిహోత్రుఁడు యమించునట్లు

ప్రజ్వలించెను; నంతఁ గోపమున నతఁడు. ౧౭

1203

- క. ప్రళయాంతకువలె గననై, జ్వలితాగ్నిసమానుఁ డౌట ♦ సరగునఁ గని వా
రలు భయపరితతనువులఁ, గలఁగుచు గుమిగూడి నాల్గుకడలకుఁ ద్వరతో.
- క. పరుగిడి యాకపులందఱు, హరిపతిసౌధంబుఁ జొచ్చి ♦ యలలత్క్షణఁ డా
తురమునఁ గ్రోధంబున మన, పురమున కేతెంచె ననుచుఁబొందుగఁ డెలువ.
- చ. పనచరునాథుఁ డ త్తేని ♦ బంచశరాగ్నిని గుంది యొక్కటం
దనప్రియురారణిఁ దారను నితాంతముడంబునఁ గూడి కేలిచే
¹దనువెఱుంగండు కానఁ గపిత్థల్లజు లాడినపల్కు లేమియు
వినకయెయుండె; సంతఁ గపివీరునిమంత్రులు జాగరూకులై. ౨౨౪ 1206
- ²ఆ. అరసి రండు వార్త ♦ ననివంపఁగా రోమ,హర్షణములఁ బొలుచునట్టి కవులు
హస్తీశైలనీరదాకృతులం గనఁ,బడుచుఁ బురమునుండి ♦ వెడలి రంత. ౨౩౪
- సీ. దంతాళినఖరాయుధములుగా నొప్పుచు భయదరూపంబులఁ ♦ బరఁగి వికృత
దర్శనలై, వ్యాఘ్రుదర్శనలై వికృతాస్యముల నొప్పి యందఱుచెలఁగిరందు
దశహస్తీబలులు కొందఱు, మఱికొందఱు శతనాగబలులు, దశశతనాగ
బలులు కొందఱునయి ♦ పరఁగుచునుండిరి; కోసంబునన్ నృపకుంజరుండు
తే. బలయుతులు నృక్షహస్తలు ♦ పరమవీరులైన వాసరనాయకు ♦ లంతటను జె
లంగుచుండఁగ నెట్టిబలయుతులకును, ³జేరరానట్టులున్న కిష్కింధఁగనియె.
- తే. చండబలులైన యావనచరవరు లొగి
రమణఁ బ్రాకారపరిఘాంతరముననుండి
వెలి లక్ష్మణునకు నగపడువిధమున
నిలిచి రంతట; సుమతియై ♦ వెలయునతఁడు. ౨౭౪ 1209
- క. వనచరనాథుప్రమాదంబును జ్యేష్ఠుండైనరామభూపతియార్తి
గని యుంటయుఁ చలఁచుచుఁ గో,పనిరతిమరలంగనియెనుబహుభంగులుగ.
- తే. కోపమున దీర్ఘములగుచు ♦ గొప్పనియగు
వేడినిట్టూర్చుగములను ♦ విశిచి యతు
లెఱ్ఱఁబాఱఁగఁ బొగతోడి ♦ నెనఁగువహ్ని
కరణి లక్ష్మణుఁడొప్పె నాకాలమందు. ౨౯౪ 1211
- ⁴క. శరశల్యచలజ్ఞహుండు, శరాసనఫణుండు స్వీయచంచత్తేజో
గరళుండు నయి పంచాసన, సరిస్పృహముపోలె వెలసె ♦ సౌమిత్రి యటన్. 3౦౪
- క. జ్వలితప్రళయమహానలు,వలెఁ, గుపితుండైనశేషువలె దగనాభా
⁵పలలాముచెంత కంగదుఁ, డలుకుచుఁ జని దుఃఖమొందె ♦ నాత్మన్త్రిగులన్.

1 న తేనాం కపివీరాణాం శుశ్రావ విచనం తదా-అనిమాలము. 2 హరయో రోమహర్షణాః-అనిమాలము. 3 ఆపశ్య ల్లక్షణః క్రుద్ధః కిష్కింధాం తాం దురాసదామ్-అనిమాలము. 4 పంచాస్యధన పన్నగః-అనిమాలము. 5 సమాసాద్యాంగదస్త్రానా ద్విషాద మగమ దృష్టశమ్-అనిమాలము.

- చ. ఘనయశుఁడై నలక్ష్మణుఁ డభిమండురు డావలనేత్రయుగ్మఁడై
వనచరనాయకాత్మజుఁడు ♦ వచ్చుటఁ దాఁ గని వత్స! యల్లరా
మునియనుజుండు శాత్రవసఁమూహయముండు సుమిత్రసూనుఁ డా
య్యన నిదె వచ్చినాఁ డనుచు ♦ నాకపినాథునితోడఁ జెప్పుమా! 33 1214
- క. రామునకుం గలవ్యసనము, చే మది తపియింప ద్వారఁసీమ నిలిచియే
సామిత్రియున్నవాఁ డని, నామాటల నిల్లు తెలుపు ♦ నగచరపతికి. 33౪
- తే. అతనిమాటలయందు నీఁకభిమతంబు, గలిసల్లెన నతనిచెంఁగటికి నీవు
చనుటయో నీదునన్నిధిఁకిని నతనిని, వచ్చునట్లైనరించుటో ♦ భవ్యరీతి. 3౪
- క. మనసున కెయ్యది యుక్తం, బని తోచునొ యల్లుచేయుఁమని యీవాక్యం
బును జెప్పి యరిందమ వత్స! నీవు వేగంబ రమ్మ ♦ తడయకు మచట. 3౪౪
- చ. అనియిటు లక్ష్మణుండు క్రుధఁరాడినమాటల నాలకించి వే
చని పయికొన్నకోకమున ♦ నావంతము దూలఁగఁ బిన్నతండ్రినిం
గని యిదె లక్ష్మణుం డలుకఁ ♦ గందుమనంబున వచ్చియున్నవాఁ
డని వచియించె; సంతట బఁలాధికుఁ డంగదుఁ డాత్మదూలఁగ. 3౪౫ 1218
- తే. లక్ష్మణునివాక్యములకు నుల్లమునఁ జింత
బొడమ సంభ్రాంతుఁడై తెల్లఁబోవుమోము
తోడ వే చని భక్తితోఁ ♦ గూడి యతని
చరణముల కట్టె మ్రొక్కుచు ♦ జనని కెరఁగి. 3౪ 1219
- క. పినతల్లియైన రుమ పద, వనజములకు నల్లె మ్రొక్కి ♦ వచ్చిసపనిఁ దె
ల్పెను బూసగ్రుచ్చినట్టుగ; వనచరపతి నిద్రమబ్బువలన న్నటియ్య. 3౪౫
- ఆ. మద్యపానజనితఁమదమువలనను మై, మఱచియుంటవలన ♦ మరులుగొనుచు
బుద్ధి చెడుటవలనఁ ♦ బూనిననిద్రను, వనలకుండె సంత ♦ వానరులట 3౪౫
- చ. అనఘుని లక్ష్మణుం గని భయాతురులై క్రుధ నూని యున్నయా
తనిని బ్రసన్నుఁ జేయుటకుఁ ♦ దారు కిలార్భటు లొప్పఁజేసి; రం
*త సతఁడు గొప్పచ్రోదినివిధంబున నడ్డములేక వచ్చుటం
గని గుమిఁగూడి యొక్క మొగిఁగా ఘననాదము పెల్లురేఁగఁగ. ౪౦ 1222
- తే. అశనివజ్రంబులను బోనిఁచుట్టి సింహ
నాదమును జేసి రతనిచెంతను గపీంద్రుఁ
డాధ్వనికి మత్తుచేతఁ దాఁ మ్రాక్షుఁడగుచు
వ్యాకులన్రగ్వీభూషణుం ♦ డగుచు బెనరి ౪౦౪ 1223
- ఆ. మేలుకొనియె; సంత ♦ మిగుల మంత్రాలోచ
నమున నేర్పుగలిగి ♦ నయమతులయి

* తే మహాఘనిధం దృష్ట్య-అనిమూలము. మహాప్రవాహతుల్యమ్-అని వ్యాఖ్య.

యర్కజనకు మిగుల ♦ సనుకూలులయి యంతి

పురికి నేగఁదగినఁపూజ్యతఁ దగి. ౪౨

1224

తే. తనరు ప్లక్షుప్రభావులు ♦ నను సచివులు, వాలితనయుఁడు చెప్పినఁవాక్యము విని
యశనితోఁ గూడి సుగ్రీవుఁడంతిపురముఁ, జొచ్చి యర్థధర్మంబులఁసద్బరితము.

క. వినిపింపఁ బనుభంగుల, ననఁకుఁడు శ్రీరామచంద్రుఁడనుజుఁడు వే ప
చ్చినవాఁడని సుగ్రీవున, కనుమానము మాని పలికి ♦ రంతట వాఁడల్. ౪౩

సీ. అమరనాథునివలె ♦ సమలసింహాసనమునఁ గూరుచుండినఁపనచరేంద్రు
సానుశ్చితసువాఁక్తోనిమంబునఁ నుప్రసన్నునిఁ గావించి ♦ సన్నిధాన
మునఁ గూరుచుండి యిట్లనిపల్కి; రారాఘవులు మహామతివిశేషులునునత్య
సంధులు సోదరుల్ ♦ నఖులు రాజ్యంబును బాలింప నర్హులు ♦ వానరేంద్ర!

తే. వారు రాజ్యంబు నీకు నీవగున నిచ్చి
నట్టివారుగదా! వాఁడియందు నొక్కఁ

డైనలత్తుఁడు డిదె ధనఁర్హుఁడగుచు

వచ్చి నిలిచియె యున్నాఁడు ♦ ద్వారసుండు. ౪౬

1227

చ. వనచరు లాతనిం గనుచు ♦ స్వాంతములెల్లను గంపమొంద నా

నినదము సేయువా; రతఁడు ♦ నీకడకుఁ రఘువీరువాక్యమే

దనకును సారథిత్వమునఁ ♦ దద్దయు నొప్పుఁగ వైరివాశనం

బనురథమెక్కి వచ్చెఁ దనఁకుగ్రజశాసన మూని యొన్నపా!. ౪౭ 1228

క. అనఘ! తారాప్రియపు, త్రుని నంగదు, నితనిఁగూడఁ ♦ దొందరపడి రా

మునితమ్ముఁడు నీయొద్దకు, సనిచినవాఁ డగచరేంద్ర! ♦ యాలత్తుఁడుఁ ౪౮

క. నిరుపనువీర్యంబునఁ దగి, పరఁగెడురోషంబు నేత్రఁపద్మంబులఁ దోఁ

చ రయమున చృష్టి నీనన,చరులఁ డహియించురీతి ♦ శౌర్యము పొంగఁ.

తే. ద్వారమునఁ గాచియున్నాఁడు ♦ త్వరఁగ నీవు

తనయ బాంధవయుతుఁడవై ♦ చని యతనికి

శిరము సోఁకఁగ మ్రొక్కి యెక్కురణివైన

నతనిరోషము నార్పుమా ♦ యగచరేంద్ర!. ౫౦ 1231

తే. ధర్మమతియైనయారాముఁ ♦ డర్శిల్లి దగ

నేమిచెప్పనొ యద్దాని ♦ నిపుడె తప్ప

కొనరఁ జేయుము నీప్రతిజ్ఞను నెఱపుము

గౌరవముఁ గాచుకొనుము వేఁగమునఁ జనుము. ౫౧ 1232

ముప్పదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

32 - వ సర్గము.

-ఛఱఱ హనుమ సుగ్రీవునకు హితము చెప్పట. ఛఱఱ-

క. అనవిని మతిసుంతుండగు, వనచరపతి పుత్రమంత్రి వాక్యవితతుల్గ
విని లక్ష్మణుండు కుపితుం, డని యెఱిగి వసించియున్న యాననము దిగెన్. ౧

తే. మంత్రకుశలుండు గావున మంత్రనేత్ర
లగుచు మంత్రంబులందె యత్స్యంతనిష్ఠ
గలిగి గురులాఘవంబులఁ దెలియఁజాలు
మంత్రులం గాంచి యిట్లని మాటలాడె. ౨

1234

చ. పరుషములాడలేదు గరువంబునఁ దప్పి సుమంతయేని యే
నరయక చేయలేదు క్రుధ నందగనేలాకొ లక్ష్మణుండు దా
శరధిసహాదరుం డనుచు స్వాంతమునం దలపోయువాడ; నం
తరముల సర్వదా వెదకఁ దత్పరులైన మదీయశత్రువుల్. 3౪

1235

క. నిరతము దురాత్ములొటం, దరుణం బిదె యనుచు దోషతతుల న్నాయం
దరసినయైనను గానం, దరంబుగానట్టివాని దాశరథికిన్. ౪

1236

క. తెలియంజెప్పియె యుందురు; తలపోయుండు ముందుముందె తగ నీవిషయం
బుల బుద్ధిన్ పుణంబుల, కొలఁదిన్ సక్రమముగాఁగఁ గ్రుధకారణమున్. ౪౫

తే. దానికెయ్యది పరిహారముని చేయఁ
దగునొ మనమిప్పు డివియెల్లఁ దధ్యముగను
దెలిసికొనఁదగు; లక్ష్మణువలనఁగాని
రామువలననుగాని నాకేమియైన. ౪౬

1239

క. కలుగునొ భయమని నే నాకులపాటొందంగ లేదు కుందును దానన్
గలుగదు రవంతభయమును; జెలికాడగువాడ హేతుసిద్ధాగ్రహమున్. ౬

ఆ. కలిగి యున్నయెడలఁ గలుగకయుండునే, యెట్టివారికైన నెదను సంభ్ర
మంబు; మిత్తునొకని మహిని సంపాదించు, టధికనులభమైనయట్టిపనియె.

క. ఆమైత్రిని రక్షించుట, యేమాత్రము దుష్కరమగు నెన్న హృదయముల్
భూమి నొకరితి నుండక, వేమలు చపలంబు లగుచు వింతగ నుండున్. ౬౪

నీ. కాన నొక్కించుక యైన వైషమ్యంబు గలిగిన నయ్యది విలయ మొందు;
మహితాత్ముడగు రఘునండనుం డనురక్తి నాకుఁ గావించినప్రాకటోప
కారమునకుఁ బ్రతీకారము చేయంగ శక్యమేగాదు నిశ్చయము నేను
నీహేతువునకయి యే భీతినొందెద; నని చెప్పవనచరేశుని పలుకుల

తే. విని హరింద్రుండు హనుమంతఁ డనియె నచివ
మధ్యమంబునఁ దనయాహ మండితంబు

గాఁగ; నన్నిత్రుండయి యుపకారక ర్త

యైనరాముని నీయట్టియనఁఁడు. ౯౫

1242

క. మనమున మఱువకయుండట, యనునది యిసుమంతయైన * నాశ్చర్యముగా
దు నృపా! వీరుండగు నా, జనపతి రాముండు సాధ్యసము నొందకయే ౧౦౫

తే. త్వత్ప్రియార్థము శక్రునివంటి శౌర్య, సంతు నవావలిఁ జంపె; నీపై సమస్త
విధములం బ్రణయంబున * వింతకోప, మూని శ్రీవర్ధనుని స్వసహోదరు నిలు.

క. నీయొద్దకుఁ బుత్రైంచెను, నేయనుమానంబులే దహీనగుణాధ్యా!

యోయగచరనాథా! విను, మీయవనిం గాలవిదుల * కీవ పతివి నూ!. ౧౩

క. ఐనఁ బ్రమత్తుడ నగుట, గానవు కాలంబుఁ జక్కఁగాఁ బూచుచుఁ బెం
పూనిన సత్తచ్చనం, తానంబున శ్యామమగుచుఁ * దగువిభవమున. ౧౪

సీ. అలరు శరత్పుయంబు పచ్చినయది నభమున మేఘసంతతి నశించె
నిర్మలకాంతుల * నెగడె దారాగ్రహంబులు దిక్కులును విదిక్కులు నదులును
సరసులుఁ జాలఁ బ్రసన్నములై యున్న వోహరిపుంగవా! * యుద్ధమునకు
యత్నము సేయంగ * నగు తటివచ్చెను దెలియకున్నావు, సంతృప్తి నొంది

తే. యున్ననిన్నుఁ బ్రమత్తుగా * నెన్ని లక్ష

ఁబండు పచ్చినవాడు గఁనుంగొన నిను

స్పష్టమిది, యాత్తుడై హృతభార్యుడగుచు

రాముఁ డమృహనీయుఁ డారాతియముండు. ౧౫౪

1247

క. పురుషాంతరమునఁ బంపిన, పరుషోక్తుల నీవు సైవశవలయుం జచ్చి!

గురుతరమగు నవకార మొనరిచితి వీ వన్నటివచనము దప్పటచే. ౧౬౪

తే. కాన సంజలిఁ గీలించి * మాననీయు

నతనిని బ్రసన్నునిగఁ జేయునంతకంటె

దగిన ప్రాచిత మొక్కటి * యగపడదిక;

¹హీనకృత్యము చేయుట * యెట్లనెననా!. ౧౭

1249

సీ. అవనిపాలనియైతి * లై నమంత్రులు పతికెంతయు హితమునే * యెపుడు ప్రీతి
బోధింప వలయుఁ గావున నే నిపుడు భీతి వదలి తోచినరీతి * వదరినాండఁ
జాపము కైఁదాల్చి * భూపతి క్రుద్ధుండై యైనచో గంధర్వ * లమరు లనురు
లమరఁ బోల్చెడు జగంబంతయుఁ ననవశంబయియుండునట్లు చేయంగఁగలఁడు

²తే. వనచరేశ్వరి! యెవఁడు కోపంబు నొందు

నప్పుడు ప్రసన్నుగాఁజేయ * నర్హుడగునొ

యట్టిమహనీయుఁ గోపంబు * నందఁజేయ

రాదు; పూర్వోపకారస్మరణముచలన. ౧౯౫

1250

1 ఈపాదము వ్యాఖ్యయందున్న యనంతరీకమఁ దెనుగు. 2 ననుమతిఁ కోపయితుం యః

ప్ర సాద్యః పున ర్భవేత్ - అనిమూలము.

- క. ధరణిఁ గృతజ్ఞుం డనఁగాఁ, బరఁగెడువాఁ డట్టివానిఁ † బరికించి క్రుధం
 ద్వరపడువానిఁగఁ జేయంగరాదు; వాసరవిభూ! తఁగఁ నీవెలమిన్. ౨౦
- క. తనయునితో బంధులతో, జని యాతనిపాదములను † న్వశిరము సోకం
 గ ననుస్కాఁము చేయుము; పెనిమిటిశతమందు భార్య † ప్రియ మలరారా.
- క. ఉండెడుగతిఁ దదవశమున, నుండుము నీప్రతిసఁ దప్పఁకుండుము విద్య
 న్కండలము మెచ్చఁ దీర్చుము, దండితరిపువార! నూర్యతనయా! వినుమా!.
- క. రామునివాక్యము గానీ, రామానజవాక్యమైన † రాజా! మదిలో
 నేమాత్రమైన మీఱంగ మంచిదిగాదు భూఁకాంతుండగుచున్. ౨౧
- తే. శక్రవర్చసుఁడౌ రఘున త్తమునియు
 నతనియనుజనియును మహాస్థాళిబలము
 మానుషంబగుబలముచు † మదిని నీకె
 తెలిసియేయున్నయదిగద † తృప్తిమీఱ. ౨౨

1255

ముప్పదిరెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

33 - వ సర్గము

— ఇతి ఆంతఃపురనువత్సలుని తార ప్రసన్నునిఁ జేయుట. —

- చ. అనిపలుకంగ నంతట సహస్రకరాత్మజుఁ డంగదాహ్వాయుం
 దనయునిఁ బంప రాఘవుని తమ్ముఁడు రామునిశాసనంబునన్
 జని భయదంబుగాఁ దగి విశాలగుహాకృతి నున్నయస్వరం
 బును ద్వరఁ జొచ్చె; ద్వారమునఁ † బొల్పిరి భారిబలల్ మహాతనుల్. ౧౫
- క. ఆవనచరు లాలక్ష్యణు, వావిరి గని ప్రాంజలులయి † భక్తి నిలిచి ర
 ట్లావిధిఁ గ్రుద్ధుండై రఘు, భూవరపతిసోదరుండు † పొంగెడు క్రుధచేన్. ౨
- క. నిట్టూర్పులఁ బుచ్చుచుఁ బద, ఘట్టనముల ధరణి యద్రవఁగా రాఁగని యా
 దిట్టరి గని భయపడి వా, రట్టై నిలిచి రతనిచెంత † కరుగగ లేమిన్. 3 1258
- సీసమాలిక:—

శ్రీమంతుడైన యాఁతీతిపపుత్రుం డట్లు రత్ననర్మితమయి † రత్నమయము
 లైన యంగశ్లోతో † సతిరమణీయమై పుష్పితకాసనపుంజ మగుచు
 భూరికందరమును † బోలి చెన్నారెడు కిష్కింధఁ గాంచె గ్రీక్కిరిసి యందు
 హర్ష్యసౌధంబులు † నలరారుచుండెను విపణివీధులు చాల † వెలసియుండె;
 నర్వకామంబుల † సతతంబుఁ దీర్చెడు ఫలశృతములు పుష్పభారరమ్య
 ములగు భూరుహములు † విలసిల్లుచుండెను; దేవగంధర్వతతికి జనించి

నట్టివారగుటచేఁ నాత్మకాంతౌనమములగునూపంబులఁ బొలుచువారు
దివ్యమాల్యాంబరభవ్యహువులు ప్రియదర్శనులును భయకంఠుటబలు
తే. లునగు వానరు లందందుఁ గనఁబడనొగి
నందమైయుండె; జందనంబగరు నల్లె
పన్ననామవిలేపనభవ్యవస్తు
పులు నువాసన లీయంగఁ బొలిచెఁ బురము. ౬౪

1259

సీసమాలిక:—

మైరేయనామకసువ్యంబులయు మధూకాహ్వయములగునద్యములయుఘన
వాసనల్ త్రోవలఁ బరిణమించుచునుండె, విసులజలంబుల వెలయులై
నదుల్లెఁ గ్రాలంగఁ బొదలుచుండెను నట్టిపురమును జూచె; నప్పుడునుమిత్ర
తనయుఁ డంతట నంగఁచునియుమైందద్దివిదులయుగవయగవాత్సులయుశరభ
గజాలయు సంపాతి కపిదియు నల్లె విద్యున్నాలి వీరబాహులయు మణియు
సూర్యాక్ష, కేసరిసుత సుబాహులయు మహాత్మ్యుడౌ నలునియునల్లె కుమున
జాంబవద్వానరసత్తములయు నుషేణునియు, దారునియు నీబునియు సంత
దధిపక్త్యనియు నునేత్ర సుపాటలలయుగేపంబులఁగాంచె; మహాత్మ్యులగుచుఁ
గపిముఖులును నయి క్రాలెడువీరికి రాజమార్గంబుల రమ్యములయి
యతులసారములయిచుండంబులును నగు నాలయంబులు చెలువారుచుండ
నతఁడు గనుంగొనె నయ్యవి పాండురజలదంబులట్లు ప్రశస్తి గాంచి
భవ్యమాలికలను భాసిల్లి ధనధాన్యనిభింబులయి, తరుణీమణిప్ర
క్తిర్ణంబులయియుండె; గిష్కింధనడునును బాండురప్రాకారవలయితమయి
యితరదురాపమై యింద్రసౌధాధమై రమ్యమై తగు కపిరాజసౌధ
మును గాంచె నయ్యది ఘనతరకైలాసశిఖరాభములు గాఁగఁజెలగుచున్న
ప్రాసాదశిఖరముల్ భాసిల్లుచుండంగఁ దెల్లనై వెలయుచు నుల్లమలరఁ
జేయుచునుండె; గాంక్షితముల నీజాలుఫలపువ్వువృక్షముల్ పరగుచుండ
నందమై కనఁబడి యంతమాత్రమేకాక యనురేంద్రుఁ డిచ్చినచుట్టివృక్ష
ములు సిరులొనఁగుచుఁబొలిచినీలాబ్ధంబులను బోలికునుమంబులనుఫలములఁ
గ్రాలి శీతచ్ఛాయ గలిగి రమ్యములయి భాసిల్లి నాసౌధవరము వెలయు
చుండెను; బలముల నొప్పి శస్త్రంబుల గరముల దాలిచి కపులు దాని
ద్వారంబుఁ గాచుచుఁననరాచుచుండిరి; నుణియు నయ్యదిదివ్యమాల్యములను
భాసిల్లుచుం నప్తభర్తలోరణమున నలరాచుచుండె మహాబలుఁడగు
లక్ష్మణుం డాతఁటి లలితమై తగు కపివరుని సౌధంబు నవార్యమాణుఁ

తే. డగుచు నూర్చుడు జలదంబునందుఁ జొచ్చు
కరణి నందుఁ బ్రవేశించె; సరగఁ గక్ష్య

తేడు గడచుచు సౌమిత్రి ♦ గూడి యందు

నున్న జనసంఘములఁ గాంచు ♦ చురుజవమున. ౧౮

1260

క. సంతతధర్మాత్మఁ డతం, డంతట సంతతమయి ♦ యరుదుగఁ గననౌ
సంతఃపురమును గాంచెను; వింతగ నాసాధమందు ♦ వెలయు స్థలములక.

తే. హైమరాజతశయనంబు ♦ లనుసమాన

ములగు పఱపులుపఱచిన ♦ నులలితాస్త్ర

రణము లెన్నెన్నొ మిక్కిలి ♦ రాజబంగ

సాధమది యద్భుతాకృతి ♦ జానుమీతి. ౧౯

1262

చ. త్వరపడి లోనఁ జొచ్చుచునె ♦ భవ్యనినాదముతోఁ జెలంగుచుం

గరమరుదై నవీణియలు ♦ కమ్రుగతుల్ దగ మీటుచు స్వనో

హరమగుతాళముల్ శ్రుతియు ♦ నంజముగా విననొటచే నమా

క్షరపదగీతము లెల్లయఁగ నదియుంటఁ గడుం బ్రియంబుగాఁ

బరఁగుచు వీనులం బడియెఁ ♦ బావనగీతము శ్రోత్రపాత్రమై. ౨౦

1263

చ. వరబలుఁడైన లక్ష్మణుఁడు ♦ వాసరరాజనికేతనంబునక

నురుచిరవేషభూషలను ♦ శోభిలుచుం దగ యాపయావన

స్ఫురణము నంది చెన్నెనఁగునుందరులం బలుమందిఁ గాంచె; భూ

వరసుతుఁడంత సాధుతమవంశమునక జనియించి మించుచుక. ౨౧

1264

1౮. చిత్రమాల్యములను ♦ సిగలనిండ ధరించి

మేటిభూషణముల ♦ మించి పండ్లఁ

గొనుటయందు మఱియుఁ ♦ గునుమాళిఁ గట్టుట

యందు నేర్పు గలుగు ♦ నతివలఁ గనె. ౨౨

1265

క. ధనధాన్యాదులఁ దృప్తిం, గని తమతమపనులయందుఁ ♦ గడు జాగ్రతనుం

గని వరభూషణధరులై, తనరెడు రాజానుచరులఁ ♦ దగ నటఁ గాంచెక. ౨౩

క. సిరివెలయు లక్ష్మణుఁడు నూ, పురములకూజితము ముదముఁ ♦ బొందించెడు శ్రీ

కరకాంచీనాదంబును, బరిపరి విని లజ్జ నొందెఁ ♦ బ్రజ్ఞుఁడు కానక. ౨౪

క. విని యాధరణస్యనముల, వనచరపతి సౌఖ్యవార్ధిఁ ♦ బరఁగుచు నున్నాఁ

డని యెఱిఁగి రోషవేగం, బున జ్యూనినదంబు దెసలఁ ♦ మ్రోగంజేసెక. ౨౫

నీ. లక్ష్మహాబాహుఁ డయ్యదనున రామశోకనమన్వితుండయి ♦ కరము శీల

మున నపకృష్టుఁడై ♦ వనితలుండెడుస్థలమునకుఁ బోరాదని ♦ మనమునందుఁ

దలపోసి యేకాంతధరణీస్థలంబున నుండె నంతటఁ గపింధ్రుండు త్వరగ

నాచాపటంకృతి ♦ నరసి లక్ష్మణరాక యెఱిఁగి భీతింగొని ♦ నెఱిఁ దగు తన

తే. య త్తమానసముననుండి • తత్తటిల్లి

చలనముం గాంచె; నంతట • దలచె నిట్లు

పూర్వమంగదుఁ డన్నట్టిపోల్కి భ్రాతృ

వత్సలుండగుసామిత్రి • వచ్చె నిదిగో. ౨౮౫

1269

క. తలఁచఁగ నువ్వ క్తంబిది, కలదే చేయంగఁదగిన • కార్యం బింక ని

మ్ముల నని యనుకొనుచుం గపి, కులపతి యంగదుఁడునుదన • మునుముందే.

తే. లక్ష్మణునిరాక వేగతుల్య వ్యధింపఁ, దెలిసికొనినదియేగాక • దీప్తచాప

శింజినీనవ్వనంబునఁ • జిత్తమందు, దెలిసికొని నోటఁ దడిలేక • కలఁగె నతఁడు.

చ. హరికుంపుంగవుండునయిన • యర్కతనూజుఁడు భీతిచేతఁ దొం

దరపడుచుం బ్రమానము నితాంతము వీడి సమీపమందు ను

న్నరమణిఁ దారఁ గాంచి వచఁనంబు హితంబుగ నొప్పుబల్కె; నో

సరసిజనేత్ర! లక్ష్మణుని • స్వాంతము నై జమ్బుదుత్పన్నై తగున్. ౩౧

1272

ఉ. కారణమేమొ రోషయుతిఁ • గాంచి యతం డిది వచ్చినాఁడుగా

యారయ నేమితోఁచెడిని • నాత్మకు నీకు: ననిందితాంగి! యీ

శ్రీరఘురాముతమ్మునకుఁ • జిత్తమునందు న కారణంబుగాఁ

జేరదు రోష మేయదన • శ్రేష్ఠుఁడు పూకుషులందు నాతఁడౌ. ౩౨౫

1273

క. ఏమైన నప్రియంబును, రామానుజుఁడట్ల నే విరహితజ్ఞుఁడనై

యేమిటి చేసినయట్లే, నీమదికిం దోఁచె నొక్కొ! • నీరజనయనా!. ౩౩

1274

క. దీనిని ద్వారపడి నీవే, మానసమున నరసి చెప్పు • మంజులచిత్తా!

వే నీవె పోయి యాతని, మానుగఁ గనుఁగొనుట నిపుడు • మంచిది నువ్విదా!.

చ. కనుఁగొని సానువాక్యములఁ • గాటుని! యాతనినువ్రసన్నుఁగా

నొనరుపు; నిన్నుఁ జూడఁగ నె • యుగ్ధతి వీడి వ్రసన్నచిత్తుఁడై

మనమునఁ గోపము న్మఱచు • మానినులందు మహాత్ము లెత్తఱిం

గనరు మహాగ్రహంబు నటుఁగావున వే చనుమా! మదర్థమై. ౩౪౫

1276

సీ. తోలుదొల్ల నీవేగి • యల లక్ష్మణునితోడ సానువాక్యము లాడఁజనును దాని

వలన నాతనిప్రియఁస్వాంత మింద్రియములు నువ్రసన్నము లగుఁజోభనాంగి

కమలపత్రాత్ముని • త్కౌపతిపుత్రుని శత్రుహంతను గనఁజాలువాండ;

ననిన నాతారయు • నడుగులు రతిపరవశతఁ దొట్రిలుచుండఁ • బొనమదము

వలన నేత్రములు విఠ్పాలములై యొప్పుంగఁ గాంచీగుణంబును • గనకనూత్ర

తే. మును గ్రమంబున వ్రేలాడ • మనసిజనుఖ

కేళిచిహ్నము లొప్పుంగ • లీల విసమి

తాంగయష్టికయ్యి రాఘవ • వానుజన్మ

చెంత కరిగెను; భయమునఁ • జిత్తమదర. ౩౫౫

1277

చ. మనుజుపతీంద్రపుత్రుడయి ♦ మానితచిత్తుడు నౌట లక్ష్మణుం
డనుగతభోగచిహ్నముల ♦ నల్లనవచ్చిన వానరేంద్రుభా
ర్యను గని మోమువాంచి యితరాంగన సన్నిధికాటఁ గోపముం
గొనక, తదీయచిహ్నములఁ ♦ గొంచెమెయైనను జూడ కచ్చటఁ. ౩౮౫ 1278

తే. తా నుదాసీనుఁడై యుండెఁ; ♦ దరుణి కేళి
చిహ్నములతోడఁ దాను వచ్చియును మద్య
పానమదమున లజ్జను ♦ వగలి యతని
దృష్టితనరాకచే గడుఁ ♦ దేట యగుట. ౩౯ 1279

చ. మునుమును సాంత్యనోక్తులఁ బ్ర♦మోదము శాంతము సందఁజేయుచుఁ
ఘనతరమై త్రిచే గడుఁ బ్ర♦గల్గుమునై విపులార్థయుక్తమై
కనఁబడుమాట యొప్పు బలు ♦ కల దగఁ బూనె; సరేంద్రపుత్ర! నీ
కు నిపుడు కోపమూనుటకుఁ ♦ గూడినకారణమేదో తెల్పుమా!. ౪౦౫ 1280

క. నీమాట నెవఁడుమీఁతెను, దాముందును వెనుకఁగనక ♦ తగ నెవ్వం డు
ద్దామవిశుష్కమహీరుహ, మై మించెడు నడవిలోన ♦ నతితీవ్రముగఁ. ౪౧

తే. మండుదావాగ్నికడకు నఖండరీతిఁ
బోవఁగలడని వల్కె నాపూవుబోడి
*సాంత్యపూర్వముగాఁగ నిశ్శృంకఁ బ్రణయ
దర్శితార్థంబుగాఁ బల్కు ♦ దాశరథియు. ౪౧౫ 1282

క. విని తారఁ జూచి యిట్లను, ననితా! పతిహితమునందె ♦ వర్తిల్లదుగా
వునఁ బని యిదియని యెఱుంగవు, వనచరపతి నీదుభర్త ♦ వైభవమలరక.

తే. కామవృత్తంబునందు నికామమెలమి
తనరఁగా లుప్తధర్మతతియయి యిపు
డున్నవాఁ డిద్ది తెలియక ♦ యున్నదాన
వేమొ! తారా! భవత్పతి ♦ యించుకేని. ౪౨౫ 1284

క. తలపోయఁడు రాజ్యార్థంబుల దుఃఖపరాయణత్వమునఁ గుందు మముఁ
గలనై నం దలపోయం, డెలమిఁ సామాన్యుడగుచు ♦ నెల్లప్పుడు తాఁ. ౪౩

క. తనబంధుజనంబులతో, మనమలరఁగఁ బానమునె నమృతవిధములం
దనకుం బరమార్థదమా, నని సేవించుచుఁ జెలంగు ♦ నతిగర్వమునఁ. ౪౩౫

చ. వనచరనాయకుండు గరువంబున జానకి జూడనంపు న
ప్పనికయి నాల్గుమాసములు ♦ పంతముమీఁఁ బ్రతిజ్ఞసేసి యొ
య్యన నవి దాఁటిపోయినను ♦ నాత్మ నెఱుంగకయున్నవాఁడు నూ;
వనితరొ! యర్థధర్మములపద్ధతి సిద్ధిని గోరియున్నచోఁ. ౪౪౫ 1287

ఆ. ఇట్లు మద్యపాన ధమిమి జేయుచునుంట, మెచ్చడగదు దాన ధమిగుల సర్గ
ధర్మకామములును ధమయంతనెనశించు; దనకు నెవ్వడుపకృతినినొనర్చు.

క. వానికిఁ బ్రత్యుపకారము, మానక చేయుటను దాను ధమానినచోఁ బెం
పూనినధర్మమునకుఁ గడు, గాననగు లోప మవనిఁ ధాంతామణిరో! ర౬

1. ప్రత్యుపకారము ధపరమధర్మంబగు టరయక తాను జేయనియెడలను
గుణవంతుడగునట్టి ధకూరిమిమిత్రుండు నశియించినప్పుడు ధనార! మిగుల
సర్గకామంబులు ధనల్లన లోపించు ధర్మంబునందు సత్త్వంబునందు
స్థిరనిష్ఠ గలిగినచెలికాడు ధర్మార్థములకు మూలంబయి ధయలరుచుంట

తే. వానికంటెను నెక్కుడోఁ ధగాననట్టి, సఖుని విడనాడినాడు కీశవతిగాన
నితని కిర్థంబు కామంబు ధనిల్లె ధర్మమును నశించును నిక్రమోఽవసదనయన!.

తే. కార్యతత్వజ్ఞురాలవు ధగాన నీవు
ప్రకృతకార్యంబునందు నెఱపుగిది మేము
చేయవలయునా యేవనిఁ ధజెప్పనేర్తు
వీవె తలపోసి చెప్పుమా! ధయింకమీఁద. ర౮౫

1291

మ. అని ధర్మార్థయంతంబు నైజముగనే ధయత్యంతమాధుర్యముం
గన న్యాయంబునునైన లక్ష్మణునివాక్యం బట్టె యాలించి త
మ్ముని రాముం డనుపంగ హేతువును నే ధబుద్ధిస్థిరత్వంబునం
గని విశ్వాసము పుట్టునట్లు పలికెం ధగాంతోక్త సామిత్రితో. ర౮౫ 1292

క. భూపకుమారా! వీరా! నాపతి కామాన్తుడయి మనస్థైర్యంబుగా
జూపట్టమి నుండుటచే, గోపం బూనంగ నివుడు ధగూడదు నీకు. ౫౦

క. అతికోపము స్వజనునియం, దితరునిపై నెట్టులట్లు ధలివు డుంపగనె
ట్లు తగు?; మఱియును నాపతి, సతితము మీకార్యములనె ధసాధింపంగ.

క. మనమున నానక్తుండై, కనుఁగొనుచున్నాడు దానిక్రమముల నొగిఁ గా
వునఁ గామవశుండయి యున్న నాప్రమాదముల నోర్వఁన్యాయముమీకు.

1. వినుము రాజకుమార! ధవీర్యాదిగుణముల మిన్నయై తగువాడుఁ ధమిగులహీన
సత్కుడో వానిపై ధసాధ్యసం బొనఁగూర్చు కోపంబుఁ బొందఁగగునెతలంప
సత్కావ్యరుద్ధుండై ధశాంతియుఁ దపమున కాకరంబైన మఁహాపురుషుడు
నీవంటివాడు కోపావేశవశుడగు నెవ్వడు “నారోషమే యెఱింగి

ఆ. దాని నాప నీవు ధపూనితివేకాని, ధయయ్యమర్షమునకు ధనాకరంబు
లైనకారణముల ధనరయపుగా మది, ననకు” భూరినత్వ! ధయార్యవర్త! ౫౦౫

1 అప్రతికుర్యతః, అర్థలోపశ్చ మిత్రస్య నాశే గుణవతో మహా, మిత్రం బౌద్ధగూ
త్రేవ్రం సత్యధర్మపరాయణమ్, తద్వయంతు పరిత్యక్తం నతు ధర్మ వ్యవస్థితమ్. అనియూ. దీనియర్థమే
యిట వివృతమేనీ యేఱుండునది. 2 మూలార్థము బౌద్ధభిక్షుశాఖిప్రాయముతో నిట దీప్యతము.

- చ. హరికులపుంగవుండయిన ♦ యర్కతనూజనకెంతో మిత్రుడై
వరఁగు రఘుశ్రీతీశు మదిఁ ♦ బర్వినకోపము తత్స్వరూపముం
బరిపరి నేనెఱుంగుదును ♦ వానరనాథుఁడు నీతజాడ నె
క్కరణినినైన గన్గొనఁగఁ ♦ గల్గినకోతులఁ బంపకీగతిక. ౫౨ 1297
- తే. వ్యర్థముగఁ బుచ్చెఁ గాలంబు ♦ వందువలనఁ
గల్గెఁ గోపమటంచుఁ దత్కారణంబు
నెఱుంగుదును; నీవు మాకుగా ♦ నేమహోప
కృతిని గావించినాఁడవో ♦ యే నెఱుంగుదు. ౫౨౪ 1298
- క. దానికిఁ బ్రతికృతిగా నే, మే నొనరింపంగఁదగునొ ♦ యెఱుంగుదు దానిక
మానవతిలకా! వినుమా! మేనం బుట్టుచుఁ దగంగ ♦ మించుచుఁ గడఁకక.
- చ. తనరెడు కామవేదనకుఁ ♦ దాళఁగ రామియు నేనెఱుంగుదుక
మనసిజనార్తిచేతఁ గపిమండనుఁ డిప్పుడు సర్వకాల మే
వనితలఁ గూడియుండెడినొ ♦ వారి నెఱుంగుదు; 'నీవు కోపముం
గనుటను జూడ మావలెనె ♦ కామవిహారములందు జ్ఞానముం
డినయటు తోఁచలేదు మది ♦ నీకు మహాత్మక! యాలకింపుమా!. ౫౪ 1300
- సీ. కామతంత్రజ్ఞానఃకలితుఁడనై నచో ద్వేషించియుండ పితరున ధరఁ
గామలోలునకును ♦ గాలము దేశము ధర్మార్థములు లే వత్తుండు వానిఁ
గనఁడు సుమా! శత్రుఁగణకాలరూప! నాచెంతనె యుండునుఁ ♦ జిత్తమందుఁ
గామవృత్తంబునె ♦ కాంచుచు దానిచే సిగ్గెనలేక నిశ్చింతనున్న
- తే. సీనహోదరుఁ గపిరాజు ♦ నెమ్మిమిఱ
సైపుమా! ధర్మతపసులఁ ♦ జాల నాచ
రించు పరమర్షులే కామఃసంచలితహృ
దయులునై కామినుల నెప్పు ♦ దగిలియుండు. ౫౬ 1301
- క. ఎపుడును నైజంబుగనే, చవలుండయి రాజునయిన ♦ సప్తాశ్వసుతుం
డపరిమితకామవృత్త, వ్యవగతచిత్తుఁడగుటేమి ♦ యాశ్చర్యమిఁకక. ౫౬౪
- చ. అని యిటు లప్రమేయుఁడగు ♦ నాతనితోడ మహార్థమైనవా
క్యనిచయ మాడి వే మరల ♦ త్యాపతిపుత్రునిఁ గాంచి లీలఁగా
ననియెను; బాసగర్వమున ♦ సంగముఁ దూలఁగ భర్తృకు హితం
బును గలిగించునట్లు సరఃపుంగవ! సూర్యసుతుండు పూనికక. ౫౭౪ 1303
- తే. కామపరతంత్రుఁడయ్య మిఁకార్యసాధ
నవిషయంబున నత్ప్రియత్నమును మున్నె

చేసి వానరులకు నాజ్ఞ ♦ చేసినాడు

పటుపరాక్రమశాలురా ♦ స్వవగవగులు. ౫౯

1804

తే. కామరూపులు నానానగనివసతులు, నియతకోటుల సంఖ్యల ♦ నెమ్మిమీఱ
వచ్చియున్నారు; లోపలి ♦ కిచ్చరమ్ము, రాణివాసమునకుఁ బోవరాదటంచు.

చ. మనమున నెన్ని శీలమును ♦ మన్ననమీఱఁగఁ గాచుకొంచు మీ

యనుపమసాధునర్తనము ♦ సంతయుఁ దెల్పితి రిద్ది న్యాయమై

నను మనకున్నసఖ్యము మఁనంబున నెన్నుచు మిత్రదారలం

గనుట యథుంబుగా దనుట ♦ గాదిలిప్రేమఁ దలంపుమా! విభూ!. ౬౦౫ 1806

క. అనియె నరింగముండగు నా, ఘనభుజఁ డాలత్కణుండు ♦ కాంతామణి ర

మ్మని పిలుచుట శ్రీరామునిపని త్వర పెట్టుటను బోయెఁ ♦ బ్రమదం బలరఁ.

చ. చని యటఁ ద ప్రభర్త్యులుచాచువరాస్తరణాభిశోభితా

ననమునఁ గూరుచుండి తగఁ ♦ జంపెనురీచునిఁ బోలియున్నయ

వ్వనచరునాథుఁ గాంచె; నవభవ్యవతాభరణంబు లొప్పు న

త్యనుపమరత్నచిత్రితసుహృదముల్ పొలుపాడుచుండఁగన్. ౬3 1808

చ. అరువగురూపమొప్పు నతఁ ♦ డాయతేకీర్తియుఁ జెన్నుమీఱ సం

బరములు మాల్యముల్ రుచిరభాయితీ నెంతయు వెల్లుచుండ ని

ర్జరపతివోలె దుర్జయుఁడు ♦ చాచుతరాభరణాళిమాల్యవి

స్ఫురదసమానగాత్రలయి ♦ శోభిలు స్త్రీతతి సంయుతుండునై

పరఁగుచు నుండఁ గాంచె, రఘువర్యసహృదరుఁ డంత నాతనిన్. ౬౪ 1809

క. వనితాసంగతి నుండిన, వనచరపతిఁ గాంచి కోపభరమున మిగులం

గనులెఱ్ఱఁబాఱఁగా ధన్యునిబోలి భయంకరస్వరూపుం డయ్యెన్. ౬౫

చ. నిరుపమహేమవర్ణఁడయి ♦ నెమ్మి రుమం దగఁ గాఁగిలించుకొం

చరుడయి దివ్యమైన పరిమాసనమం దుపవిష్టుడై మనో

హరసువిశాలనేత్రుఁడయి ♦ యారవిపుత్రకుఁ డాయతాత్ముడై

పరఁగు రఘూత్తమానుజుని ♦ బాణశరాసనహస్తుఁ గాంచె దాన్. ౬౫౫

ముప్పదిమూడవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౪ - వ సర్గము.

—అత్తుణుండు సుగ్రీవునకు రాము నానతి నెఱింగించుట. అంతు—

ఆ. అంతిపురముఁ జొచ్చి ♦ యప్రతిహతగతి, వచ్చియున్న పురుషవద్యు రాము

ననుజుఁ గాంచి ననచరాధీశుఁ డెంతయు, వ్యభిచితచిత్తుడయ్యె ♦ సంతలోన. ౧

సీ. అన్నకుఁ గలిగిన ♦ యధికవ్యసనమునఁ బరితపించుచుఁ గోపపరవశుండయి

*నిశ్శ్వసమానుడై ♦ నిజకేజమునఁ బ్రజ్వలించెడులత్తుణుఁ ♦ గాంచి యప్పు

* శ్రద్ధం నిశ్శ్వసమానంతరి-అనిమూలము.

సుగ్రీవుఁ డెంతయు ♦ శోభిల్లు కనకాసనమునుండి యురికి యిం ♦ ద్రధ్వజంబు
వలె నిలుచుండె; నభంబున సంపూర్ణశశి యుదయింప నత్మత్రగణము
తే. లతనివెంట నె యునయించునట్లు లినజుఁ
డాసనమునుండి లేవఁగ ♦ నతనివెంట
రుమయు మొదలుగఁ గల్గు భీరువులు లేచి;
రంత మధుపానమదమున ♦ నర్కజుండు. ౪

1318

- క. కనులెఱ్ఱబాట సంపద, తనరారఁ గృతాంజలియయి ♦ దాశరథి నెదు
ర్కొని గురుకల్పద్రుమధం,గిని నిలుచుండెను మనంబు ♦ కీష్పడుచుండె. ౫
- క. పనితాసమూహమధ్యసు,మున రుమతోఁ గూడి భగణముల యంతరమం
దున నున్నచంద్రువలె నొప్పిన సుగ్రీవుఁ గని యంతఁ ♦ బెనుకోపమున. ౬
- క. పలికె లక్ష్మణుఁ డిట్లని, బలవంతుఁడు సత్కులమునఁ ♦ బ్రభవిల్లి మహా
ర్తులయెడఁ గరుణచెలంగఁగ,నలరుచు విజి తేంద్రియుండు ♦ నయి కృతవిదుడై.
- క. ఋతవచనుండయి పొల్చెడు, క్షీతిపతి పూజ్యుండు నుమ్ము ♦ ఫిరపై నేభా
పతి ధర్మైతరమార్గ,స్థితుడై యుపకర్తలైన ♦ చెలికాండ్రకుగా. ౭ 1317
- క. అన్యతప్రతిజ్ఞ సేయునొ, మనుజేంద్రుని కతని కన్న ♦ మఱి పాపిష్ఠం
డనఁదగినవాఁడు మేదిని, గనరాఁ డొకగుఱ్ఱమునకుఁ ♦ గా నెవడైన. ౮ 1318
- చ. అన్యతము పల్కెనేని యతఁ ♦ డశ్వశతంబు వధింపఁగల్గు నా
ఘనతరదోష మొందును నిఁ ♦ కక ధర గోవిషయంబునందు నే
మనుజుఁ డనత్యమాడునొ క్ర ♦ మంబున ధేనుసహస్రము స్వధిం
చినయఘ మొందు, నేనరుండు ♦ చిత్తమునందుఁ దలంప కొయ్యన. ౯ ౧౪
- క. నరువిషయంబున నన్యతము, సరఁగించునొ యాత్మహత్య ♦ స్వజనహననము
నిరతిం జేసినపాపము, నరుడాతఁడు గాంచు; రాము ♦ నకు సుగ్రీవా!. ౯ 1320
- క. అన్యతప్రతిజ్ఞ సేసినఁ, గననొ పాపమును జెప్పఁ ♦ గాఁ దరమానే;
వనచరనాథా! మును తన, పని నొనరించుకొని మిత్ర ♦ పటలికి మరల. ౧౦ ౧౪

1322

- తే. మాటచొప్పున వారిసన్యతముఁ దీర్చ
కుండునో యట్టిమనుజుడై ♦ యుర్విలోఁ గృ
తఘ్నుఁ డనఁబడు సర్వభూతములు వానిఁ
జంపఁగావచ్చు దోషలే ♦ శంబు లేదు. ౧౦
- క. మును సావ్యయంభువమను వో, వనచరనాథా! కృతఘ్ను ♦ వారక కని లో
కనిచయపూజిత మగుచుం, దనరెడు నీశ్లోకమును గ్రు ♦ ధం బలియించె. ౧౧
- *సీ. మినుము పఠించెద ♦ మనువు జెప్పినశ్లోకమును నేను; “బ్రహ్మహత్య నొనరించి
నట్టివానికిని, ము ♦ ద్యంబుఁ ద్రాగినవాని కట్లె స్వర్గంబును ♦ నపహరించి

నట్టివానికిని, గుర్వంగనాసంగమ మొనరించినట్టి యశ్వునుజనకును
వ్రతభంగ మొనరించువానికిఁ బ్రాచిత మార్కులచేతనే యనువదించఁ
ఆ. బడినయదియెగాని యశమిఁ గృతఃస్మృత, కెన్నఁ బ్రాచితమది యేర్పరించఁ
బడఁగలేదు;” మనువువాక్యమిద్దయె నుచ్చు, వనచరేంద్ర! రాముఁవలసనీవు.

క. మును కార్యంబులఁ దీరును, కొని కృతకృత్యుండవగుచుఁ గోరిక దీర్ఘ
వెనుకఁ రామునికార్యం, బును జేయకయున్నవాడవు గద కుమరినై. ౧౨.

క. కనుకనె నీవు కృతఃస్మృండ, వనార్కుండవు మిథ్యలాడునట్టిడవుగదా;
వనచర! కృతఃస్మృండవు గా,క నీవు కృతవేత్తవేని య్త్వాపతి కెలమిఁ. ౧౩

క. ప్రతికృతిగా జనకాత్మజ, వెతకుటకుఁ బ్రయత్నమీవు యిధియని చేయఁ
జతనము పూనవలయుఁగద, యీతి మందూకమును దనదుఁచెంతకుఁ బిలువఁ.

తే. తలఁచి సర్పంబు కప్పదా యధ్వనివలె రవ
మును నొనర్చుచునుండు నీవును దొలుతనె
కార్యసిద్ధికినయి సత్యకలితునివలె
నాడి యిప్పుడు గ్రామ్యనుఁఖాభినిరతి. ౧౪

1828

క. నిరతము గాంచుచుఁ బ్రతినను, బరికింపవు రాముఁడు నిను యవధాభువుగాఁ
బరిపరి నఱచెడు భీకర, సరీసృపం బనని యెఱుఁగఁజాలకపోయెఁ. ౧౫ 1829

క. కరుణాళువు మహితాత్ముఁడు, వరభాగ్యోన్మత్తుఁడు రామఁవసుధాపతి తా
దురితాత్ముడవని నిను నుది, నరయకయే కీశరాజ్యముం దునిచె దగఁ. ౧౬

సీ. అక్లిప్తకర్ముడై యలరు రామునియుపకారంబును దలంపకయె కపీశ!
నీవుందువే నిష్ఠు యీవాఁడిబాణాలిహతుడవై నీయన్నయైన వాలిఁ
గనఁబోవఁగలవు, జిహ్వనిపుత్రుఁడౌ వాలి హతుడయి యేత్రోననాశ్రయించి
చనియెనో యాత్రోవయను మూయఁబడఁగలే దిప్పటికిని గానఁదప్పఁబోకు

ఆ. ప్రతిన వాలిచనినవధమునఁ బోకుము; వినుము రఘుకులేంద్రుఁవిపులచాప
వరమునుండి వెడలువజ్రసన్నిభబాణ, ములను గానలేదు యున్ను నీవు.

క. కనుకనె విషయనుఖంబుల, ననూనవిధిఁ బొందుచును మహాత్ముడౌ రా
మునికార్యము మనముననై, నను దలఁపక యుంటి వోవవచరగణేశా!.

ముప్పదిన్నాల్గవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౫ - వ సర్గము.

— తార లక్ష్మణు నూడించుట. —

క. అని యారీతి సుమిత్రా, తనయుండగు లక్ష్మణుండు యతన లేజోభూ
తిని బ్రజ్వలించుచున్నగ,తిని జూడంబడుచు మిగులఁ దీవ్రముగాఁగఁ. ౧

- క. తనవతిని గూర్చి పలుకఁ, విని తారాధిపనిభావ్య ♦ వినయవతియునై
తనరారు తారయిట్లనె; ననఘా! యిటుచెప్పరాదు ♦ హరికులపతినిఁ. ౧
- క. నాపెనిమిటి యీతీరున, నీపరుషోక్తులకు నద్దఁడే గాఁడునుమీ
యోపురుషతిలక! యందును, నీవగిది భవాదృశోక్తి ♦ కెల్లర్తుఁడగుఁ. ౨
- *క. వనచరపతి సుగ్రీవుం, డనఘ! కృతఘ్నుండు శకుండు ♦ నతీదారుణుండు
అనృతకథుండును గుటిలుం, డును గాఁడు మహాత్మ! వీరుండు కవిపతి మదిఁ. ౩
- క. తనకు రఘురాముఁ డితరుల, కును జేయఁగరానిమేలు ♦ కోరికయుద్ధం
బునఁ జేసిన దేమాత్రం, బును మఱుఁగలేదు; రామఃపూర్తికరుణచేఁ. ౪
- తే. కీర్తి శాశ్వతమైన యీశీశరాజ్య
మును బరంతవ! రుమను సఃన్నును దగంగఁ
బొందె; బూర్వము బహుదుఃఖములను గడిచి
యున్నవాఁడౌట నిప్పు డభ్యున్నతముగ. ౫ 1358
- క. అలవడినయట్టి సౌఖ్యం, బులవలన న్నేనకాఖ్యఁ ♦ బొంది తనతపం
బుల మఱచిన కాశికముని, వలె గాలము ప్రాప్తమైనపథ మెఱుంగఁడు సూ!. ౬
- మ. మును ధర్మాత్ముండు కాశికుండు స్మరనఃప్రార్థనంబున న్నేనకా
ఖ్యను గామించి దశాబ్దముల్ పగలుగా ♦ నాత్మం దలంచెంగదా!
ఘనతేజంబునఁ బొల్చు నాఘనుండె తాఁ ♦ గాలజ్ఞులం దగ్రుచ్చి డ
య్యను గామంబునఁ బ్రాప్తకాలమును దాఁనూహింపఁడయ్యెం జూహి!. ౭
- తే. అతనిగతి యిట్టులుండంగ ♦ ననుగ్రుని విష
యమునఁ జెప్పంగవలెనె! యోయనఘ! యితఁడు
చాలకాలము శ్రమముల ♦ నోలిఁ బొంది
దేహధర్మములం జక్కి ♦ తృప్తిఁ గనక. ౮ 1341
- క. స్మరతాపచంచలతఁ గని, నిరతం బున్నాఁడు గాన ♦ నీవీతనిచా
గురుతరమగు నీతప్పును, బరికింపక సైపవలయు ♦ భవ్యమనీషా!. ౯ 1342
- క. వినుమో తండ్రీ! యీతని, వినిశ్చితార్థంబు నీవు ♦ విదితంబుగ ని
ద్దని తెలియక ప్రాకృతుండగు, జనునివలెఁ రోష మొందఁజనదు మహాత్మా!. ౧౦
- చ. పురుషవరోణ్య! సత్వీయుతిఁ ♦ బొల్చి భవాదృశులై మహాత్మతా
పురుషులు కారణంబులను ♦ బోలఁ దలంపక సత్వీరంబుగా
వరచుతి నేచు నాగ్రహముఁబారికిఁ జక్కిరు; ధర్మవేత్తవై
పరఁగుదు వీవు నేను నిను ♦ భర్తృహితంబును గోరి వేడెదఁ. ౧౧ 1344
- క. పనిపూని సుప్రసన్నుని, గను జేయఁదలంచుదాన ♦ గాఢక్రోధం
బునఁ గల్గిన సంరంభం, బును దీనిఁ విడువవయ్య ♦ మ్రొక్కెద నీకుఁ. ౧౨

చ. తనప్రియమిత్రుడౌ దశరథప్రియనందను ప్రీతికై రుమణ్
ననుఁ గపిరాజ్యము స్వతీర్థనంబును ధాన్యము విత్తము వృద్ధం
బును గలిగించు వస్తుగణము న్విడనాడు నటంచు నామనం
బునఁ బొడకట్టుచున్నయది; † పూనిక్కు రణంబున రావణాసురుణ్. ౧3 1846

చ. అనిహతవిక్రమంబు తగునట్లు వధించి మహీజతోడ రా
మునిఁ దగఁ గూర్చుఁగాఁగలఁడు † మోదమునం బ్రియపత్ని రోహిణిం
గని జతగూడుచంద్రుగతి † త్కృపతి హాయిగ నుండు నింక నీ
తను దమిఁ గూడి; శూరుఁడగు † దానవనాథుని పత్తనంబునణ్. ౧౪ 1847

సీ. అట శతకోటిసహస్రము బ్లుచ్చదాటయుతముల్ సైన్య మఁత్యుసురనాయ
కునకుండు నిదిగాక † దనుజపిరశతంబు లట్లై సద్భటుల సహస్రములును
విట్టివీగుచునుండు † వీరుతౌ వారెల్లఁ గామరూపులు వారిఁ † గలన నోర్వఁ
దరముగా దేరికి † దనుజవీరుల వారిఁ జంపక నీతను † శార్యమున గ్ర

తే. హించుకొని పోయినట్టి లంకేశేశుఁ జంప
నలవియేగాదు; తద్దనుజుల రణమునఁ
జంప శక్యంబుగాదు లక్ష్మణ! మణియును
నిస్సహాయత నినజుఁడు † నిలిచి యసని. ౧౬౪ 1848

క. క్రూరక్రియడౌ దానవ, వీరుని రాజుని విగతవీర్యుని జేయం
గారాదు, దనుజవార్తల, వీరుండగు వాలి నాకు † వివరించె దమిణ్. ౧౭

చ. హరికులపుంగవుండయిన † యామహితాత్ముఁడు వాలి రాక్షసే
శ్వసవిషయంబులు దెలియువాఁడగుటణ్ ముదమున్న నాకు నా
దరమున నిట్లుచెప్పె మును; † దానవువార్తల నేనెఱుంగ నే
వరుసను వింటినో యటు † వారక చెప్పెద నాలకింపుమా!. ౧౮ 1850

క. మీకు సహాయము చేయుట, కైకదనము సేయఁ బెక్కుకవులను బ్లవగా
నీకాధిపతులఁ దోడ్పొని, యీకిష్కింధకును రాఁగ † నెందఱౌ వీరుల్. ౧౯

తే. పంపఁబడి యున్నవారు తపోవనతనూజుఁ
డితఁడు శౌర్యాధికులయి యహీనబలులు
నయినవాసరవీరుల † యాగమనముఁ
జూచుచుండుట రామునిఁ † జూడరాఁడు. ౨౦ 1852

తే. రాముకార్యంబు తీరుపరానికార
ణమిది యౌలక్ష్మణా మున్నె † ఊమసుత వెద
కంగఁ బంపుటకై స్లవగబలమెల్లఁ
బంచదశరాత్రములకు లోపలనె యిటకు. ౨౦౪ 1853

క. తప్పుక రాఁదగుననియును, దప్పినచో మరణశిక్ష † దప్పదనియు ని

ట్లొప్పుగ నేర్పఱచెను నా, చొప్పున రావలయు నేడె ధిశంభశ్శవనగుల్.
 సీ. అరిసూదనా! జ్వలితాంగులా ప్లవగులకోటులు మఱివేయికోటు లెలుగు
 బంట్లు గోలాంగూలవరములు వందలకొలది నిప్పుడె వచ్చి కొలువగలరు;
 నినుఁ గాననాగ్రహంబును మా నుమావానరాధిపు ప్రియభార్యలందఱుభవ
 దీయవక్తముఁ జూచి ధిశంభున వాలిని జంపినభయమును ధిశంభులను
 తే. ననుభవించినవారలె ధిశంభుల శంక
 నొందుచుం గ్రుధ రక్తమట్లాప్పు నీదు
 కనులఁ గాంచుచు శాంతినే ధిశంభునకు
 వారు గావునఁ గాపాడవలయు వీరి. ౨౩౫

1855

ముప్పదియైదవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౬ - వ సర్గము.

అక్షయిణి లక్ష్మణుండు సుగ్రీవునితో సరసముగ మాటలాడుట. అక్షయిణి

- చ. అని యిటు తారయెంతో వినఁచుంబున ధర్మహితంబుగా వచిం
 చినవచనంబుల నివ్వనుచుఁ ధిశంభును సాజముగానె మార్దవం
 బును హితమై చెలంగుటను ధిశంభునకు వానికి సంతసించి మో
 మున స్థిత మంకురింపఁ గృపఁబూని బ్రసన్నత నొందె సంతట. ౧ 1856
- క. తనసతివల్కుల కాతఁడు, మనమున నలరుటయుఁ గీశఁచుండను డట నా
 తనివలనిభీతి జలిచేఁ, దనువకం జేయుచున్నశశివస్త్రంబు. ౧౫ 1857
- ఆ. వదలునట్లు మాని ధిశంభుని సంతసించె; న, వానిచేంద్రుఁ డంతఃస్వగళమందు
 భోగదంబుఁ జిత్రమునగు దివ్యకుసుమ, మాలికను ద్వజించి ధిశంభున వదలె.
- చ. వనచరనాయకుం డయినభాస్కరపుత్రుండు భీమసత్వంబు
 కనఁబడులక్ష్మణుం గుఱిచి ధిశంభును దంబు చెలంగునట్లుగా
 వినయము తోఁపఁ బల్కె; బృథివీవతిపుత్రక! నన్నుఁ బో
 యిన సిరి కీర్తియుఁ స్థిరత ధిశంభునకు బొల్పెడు కీశరాజ్యము. ౪౫ 1858
- చ. మరల భవత్సహోదరు నమానుషభవ్యదయ లభించె; భీ
 కరరపుసూదనా! స్వకృతకార్యమునం బలుకీర్తి గన్న య
 ప్పరుషవచరేణ్యుడైన రఘుపుంగవుఁ డింద్రజ నొంచునట్లు నే
 ను రమణ నొందఁజూపిన యమానుషరాక్రమ మెన్న శక్యమే. ౫౫ 1860
- క. దానికిఁ బ్రత్యుపకారం, బేనరుఁ డొనరింపఁగలఁ డహిసజనమునక
 దానవుఁ జంపి మహిమఁడు, జానకినిం బొందఁగలఁడు ధిశంభులమువలన. ౬౫
- క. నేనును సహాయమాత్రం, బే నిలిచెద సంతెకాని ధిశంభున జేయంగా
 నొనే? కార్యము; శైలం, బానింగిని దాఁకు భూరుహము లే డిలయు. ౭౫

క. రామునియొక బాణంబున, నేమాత్రంబేని నిల్పి కే చెడియె గదా
యామాన్యుని కితరుండె, పామరుసాహాయ్యమేమిపని నొనఁగూర్చున్. ౮

చ. ధనువును మ్రోయఁజేయఁగనె ధన్యవికి గురుశైలయుక్త మే
దినియె వడంకె నట్టిగురుధీరునకుం బనియే మొకళ్లతో
మనుజవరేణ్య! వైరియగుతుత్తసురారిని వానిసైన్యమున్
ఘనతరళ క్తి జంపుటకుం గా రఘునాథుడు ముందు పోవఁగన్. ౯౫ 1864

నీ. అతనివెంట నె పోవ ధన్యులమే మేము విశ్వాసమునఁగాని ధివిపులమైతి
వలననుగాని యేవరునైనను మితిమీఱివర్తించిన ధిమికు నేవ
కుండ నొట నాయందు ధన్యవరాధముల్ కల్గిన నవానిఁ గరుణ సైవ
వలయును, భూమినెవ్వఁడుగాని తప్పు జేయనివాఁడులేదు నుత్తముచువనచ

తే. రేఖుఁ డేరితిఁ జెప్పఁగ ధన్యుఁడగుచు
దాశరథి యాతనిం గాంచి ధయ వచించె;
నాథుఁడవయి విశేషవిధయము గల్గి
యన్నవాఁడవు గాన నాయన్న యెన్న. ౧౨౫ 1865

తే. అన్నిటిఁగన సనాథుఁడే యయ్యెఁ జమ్ము
నీప్రభావము శౌచము ధియతి నెన్న
నుత్తమోత్తమకపిరాజ్య మొంది దీని
సిరిని బొంద నర్హుండవె హరికులేశ. ౧౮ 1866

క. నీవే సహాయపడఁగా, నోపనచరనాథ! వేగ ధన్యులను నా
రావణముఖ్యుల రిపులన్, శ్రీసరుఁ డతివిక్రముఁ డగునీతాపతియున్. ౧౮౫

క. నులుమాడఁగలఁడు వీనికి, నటమరయే లేదు; భాస్కరాత్మజ! నీవి
త్రుతిఁ జెప్పినవాక్యము ధర, వఱలెడు ధర్మాళి నెఱిగి ధన్యాత్ముండై.

క. కృతవిదుఁడై యుద్ధంబుల, సతిశౌర్యము మీఱి వెనుకనంజ యిడనియ
ప్రతిముండు చెప్పఁదగినది, హితమైనదిగాఁ జెలంగె ధి సత్యముగన్. ౧౯

క. వనచరన త్తమ! నినురా,మునిఁ దప్ప మఱొక్కవీరు ధిభూమిని శక్తిం
దనరి స్వదోషములను నొప్పినవానిం జెప్పనగునె వెదకి కనినచోన్. ౧౯

క. బలవిక్రమముల రాముని, వలెఁ జెలఁగుదు వీవు దేవపర్యులు నిను మా
కెలమి సహాయునిగా నిమ్ముల నిచ్చిరి లేకయున్న ధిబొందఁగ నెలులె. ౧౮

క. త్వరపడి యిటనుండి కపీశ్వర! నాతోఁగూడ నీవు ధిచ్చి న్యభార్యా
హరణమునఁ గర్మితుండగు, పరమార్థ వయస్య రామధన్యుని మిగులన్.

చ. సరసవచస్సీతిం దనిపి ధిచయ్యన నూఱడిలంగఁ జేయుమా
నిరతము దుఃఖభారమున ధిండి వచించిన రామువాక్యముల్

పరిపరి యాలకించుటను ♦ సావంతము దూలుట నేను నిన్ను ని
వ్వరుసఁగ దారుణోక్తులను ♦ బల్కితి వాని క్షమింపఁగాఁదగుఁ. ౨౦ 1873

ముప్పదియాఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

32 - వ సర్గము.

శుక్రీ పుండ్రు వానరుల రావించుట. శుక్రీ

క. ఈమాడ్కి మహాత్ముండగు, సౌమిత్రి వచింపఁ గీతః సత్తముఁ డంతఁ
సామీరిని బౌర్యవృత్తిఁ, డౌ మంత్రిని గాంచి పలికె ♦ సాదరభణితిఁ. ౧

సీసమాలిక:—

హిమవచ్చిఖరిని మహేంద్రవింధ్యాద్రులఁ గైలాసశైలశిఖరమునందు
నితశిఖరంబయి ♦ చెలఁగు మందరమున నీయైదుశిఖరుల ♦ నెసఁగువారిఁ,
బడమరదిక్కునఁ ♦ బాధోధితీరంబునను బాలసూర్యనర్హముల వెలుఁగు
చుండు పరశ్రవముల ♦ నుండువారిని, మఱి సంద్యాభృతుల్యమై సప్తహయఁడు
పొడనూపునుదయాఖ్యభూమిార్థమునఁ బద్మతాళవనంబునఁ ♦ దనరుచున్న
హరిపుంగవుల, నట్లై ♦ యంజనాంబుదతుల్యకాంతులై కుంజరకాండతుల్య
తేజసులయి యప్రతిమపరాక్రములయి యంజనాద్రివసించునట్టి ప్లవగ
వరులను; మేరుభూధరపార్శ్వముల మనశ్శిలలచేఁ దగిన గుహాలవసించు
కనకతుల్యప్రభాకలితవానరులను ధూమ్రసర్వతమునఁ ♦ దోచువారిఁ;
దరుణభాస్కరతుల్యతనుకాంతి యలరార మైరేయమనఁబడునగువ్యమును ము
దంబునఁ ద్రాగుచు ♦ దారుణవేగంబు గలిగి మహారుణాఖ్యగిరి నున్న
వానరులను; రమ్యవాసన ల్పాలయంగఁ నగు మహావనములఁ ♦ దనరుచున్న
ప్లవగవద్యుల మునిపటలివాసంబులౌ రమ్యస్థలంబుల ♦ రంజలుచును
వసియించు వనచరవరులను మఱియును బుడమి నందందును ♦ బొడలుచున్న
కపుల నందఱిని వేగంబున రప్పించు; సామాద్యుపాయముల్ ♦ చతురరీతిఁ
బన్ని వానరులఁ బిల్వంగ సమర్థులౌ కపులఁ బంపుము; నే మునుపు మహాజ

తే. పులగు దూతలఁ బంపితిఁ ♦ గలిసికొనుచు

వారిఁ ద్వీరపెట్టి వానరవరులఁ బిలుచు

కొనుచు రాఁగను బెక్కుండ్రఁగోతులఁ ద్వీర

జనెడివారిని బంపుమా ♦ శ్వేనసతనయ! ౧౦

1875

క. కామనుభాసక్తులునై, సోమరులయి యున్నకపుల ♦ శుంభద్గతిచే
నేమఱక యందఱిని వే, వే మామకశాసనమును ♦ వినిపించి తగఁ. ౧౧

తే. తోడుకొని రమ్ము నాయాజ్ఞఁ ♦ ద్రోచి యెవఁడు

ప్రదిదినంబుల కిటరాఁదొ ♦ పరఁగ వాని

దుష్టమతి రాజశాసనదూషకుఁ డని

చంపవలయును నినునుంత ధీమఁ దలఁపక. ౧౨

1317

ఆ. శతసహస్రకోటిఃసంఖ్యలుగా నిట, నున్నప్రవగవద్య ధీమఁ మదాజ్ఞ
వెడలి కపులనెల్ల ధీవేగమ తోడ్కొని, వచ్చుటకయి చనఁగఁపలయు దెసల.

క. ఘనములవలె నద్రులవలెఁ, గనుపట్టుచు భయదనూపఁకలితులగుచు ను
న్ననిఖలకపివద్యలు నా, వనువున నిటనుండి గగనఁభాగము నెల్లఁ. ౧౩౪

క. క్రమైడువారిం బోలుచు, నిష్కహిఁ గన నగుచు వేగ ధీమఁ దిశలకుఁ
సమ్యక్మునఁ జని భూభాగమున వానరులచోట్లు ధీగలయ వెదకుచుఁ. ౧౩౫

ఆ. వారలుండుచోట్ల ధీవారకెఱింగిన, వారలొటఁ బోయి ధీవనచరులను
బిలుచుకొనియిటుకును ధీవేగవత్తురుగాక, నాదుశాసనమున ధీనయగుణాధ్య!

చ. అనియిటు పల్కు సూర్యసుతుఁడనాజ్ఞను వాయుకుమారుఁ డంజనా
తనయుఁడు లెస్సగా విని నితాంతపరాక్రమవంతులైన యా
వనచరపంక్తి దిక్కులకుఁ ధీబంపెను; వారును రాజనానతిఁ
గని పతిగాళి తారకలు ధీగ్రాలు సభంబునఁ బోయి రప్పజే. ౧౩౬

1332

క. జలచాళిదీప్తిపంబుల, నిలాధరములందు వనులఁనెల్ల సరసులం
గలయం గ్రుమ్మరి వారం, దలరెడు కోతులకు రాజఁనాజ్ఞఁ దెలుపుచుఁ.

క. శ్రీరాముని కార్యార్థము, చేరం జనవలయుఁ బురికి ధీశ్రును యని య
వీరులు తెప్పఁగ వానరి, భూరమణుఁడు ప్రళయమృత్యువున కీడనుచుఁ.

క. వనచరులందఱు రాజాజ్ఞను వినినంతనె భయంబు ధీచాల గదురఁగాఁ
జనుదెంచి; రంత రాముని, పనికయి శ్రీరాముఁడున్నఁపరవ్రతమునకుఁ. ౧౪౦

క. అంజనగిరినుండియె యపు, డంజనసంకాశతనువు ధీలరుచు నుండం
గం జనుదెంచిరి శౌర్యంబుం జవమునుగల త్రికోటిఃముఖ్యవనచరుల్. ౨౦

చ. సరసిజబాంధవుండు తనఁఛాయ యడంగఁగ నస్తమించునే
ధరవర మట్టియస్తగిరితల్లజనీమలనుండి తస్తభా
స్వరకనకాంగముల్ గలుగుఁవానరులుఁ దళకోటిసంఖ్యచే
గరము జవంబు మీఱి నృపుఁ ధీగానఁగ వెల్వడి రాతురంబునఁ. ౨౧ 1387

తే. సింహకేసరవర్చస్సు ధీచలఁగ వెండి
కొండశిఖరంబులను నుండి ధీదండికపులు
వేయికోటులు వచ్చిరావేళ మఱియు
మూలఫలముల భక్షించి ధీక్రాలుకపులు. ౨౨

1388

క. హిమవత్సర్వవనతులు, గమనజనం బొప్పుచుండఁగా వచ్చిరి భూ
పమహితశాసనమున నీ, క్రమముల దశలఁబోట్లు ధీకడుమోదములఁ. ౨౩

- తే. వింధ్యపర్వతముననుండి ♦ భీమకర్ణు, లతిభయంకరరూపులు ♦ నై నకపులు
వేగమున వచ్చి రచటికి ♦ వేయికోట్లు, వారికాంతు లంగారక♦వర్ణములగు. ౨౪
- క. శ్రీరాబ్ధితీరవాసులు, నాయాథతమాలవనము♦నందుండు కపుల్
సారతరనారికేళా, హారులుగాఁ దద్యసమున ♦ నలరువనచరుల్. ౨౪౫ 1891
- క. అరుదెంచిరి వేగమ వన, చరు లవ్వారల గణింప ♦ శక్యముగా దా
సరసిజసూతికినై నను; సరణ్యములనుండి గిరిగు♦హలనుండి వెనక. ౨౪౬
- తే. నదులనుండియు వచ్చె వా♦నరగణంబు
దినకరుని మ్రొంగఁబూనిన♦తేజఁగు దోఁప;
వానరులఁ బిల్వ నీలుచేఁ ♦ బంపఁబడిన
మొదటికపివర్ణు లతిజవ♦మునను బోయి. ౨౪౭ 1893
- క. సుమహితవృక్షౌఘంబౌ, హిమవత్పర్వతముఁ గాంచి ♦ రెల్లనురల కెం
తొ ముదంబును గూర్చుచు ది, వ్యమురహ్యమునౌ మఖంబు♦హరదై వతముక.
- క. గిరియందందు న్నునుపొక, తరుణమున నొనర్పఁబడియె ♦ దద్యజ్ఞంబే
ధరణిం జేయఁగఁబడియెనొ, కరము పవిత్రమగు నచటి♦త్తౌఘలమందుక. ౨౮
- సీ. హాహుకాలమ్మున ♦ నుర్వి జాతిపడిన యాజ్ఞాదులవలన ♦ నట జనించి
యన్మృతమువలె రుచు♦లలరఁగఁదగియున్న ఫలమూలములఁజూచి♦రెలమితనర;
నాఫలంబులను మూ♦లూదుల నొకమాటు భక్షించు నెవ్వఁ డ♦వ్వల నొకనెల
సర్వంత మాఁకటి♦బాధనొందక తృప్తిఁ గనుచుండు; నాకపి♦కాంతు లచటి
- తే. ఫలములను మూలముల దివ్య♦ముల గ్రహించి
రక్త దివ్యౌషధులఁ గూడ ♦ సతిమునమునఁ
సంగ్రహించిరి ఫలముల ♦ సంతతంబుఁ
దినెడువారౌట; సంత స♦వ్వనచరులొగి. 3౧ 1896
- క. సరసిజబంధావృత్తజనకుఁ, గరము ప్రియంబంచు సందుఁ♦గల ఫలమూలౌ
త్కరములు సురభినుమంబులు, పరికించి గ్రహించి వేగ ♦ వచ్చిరి పురికే. 3౨
- చ. వనచరపీరులందఱును ♦ వానరసంఘమునెల్లఁ బిల్చి య
వ్వనచరపంక్తికంటె వెన ♦ వచ్చిరి ముందె గపీశునొద్దకుక
అనిలజంబు మీఱఁ జను♦నట్టి స్వభావము గల్గువారు కా
వున నలవానరుల్ రవిభ♦వుండలరారు పురంబు నాదృతిక. 33౫ 1898
- తే. లక్ష్మణుం డున్నయట్టి కా♦లంబునందె
వచ్చి చేరిరి; వారు ది♦వ్యంబులైన
ఫలములను మూలముల నొష♦ధులను గానన్క
గా సమర్పించి పల్కి రి♦క్కరణిఁ బలికి. 3౫ 1899

చ పరుగిడి చూడ్కికింపగుచు ♦ భవ్యతరంబగు నాకృతి స్వనో
హరసుగు శిల్పముల్ తనరునట్టి ఘనంబగువల్లకిం గరం
బరుదుగఁ దెచ్చి; రంతఁ బ్లవఁగాధిపుఁ డయ్యది రాఁగఁ గాంచి భూ
వరుఁగని లక్ష్మణా! శిబిక ♦ వైశమే యెక్కుము పోడమంచనన్. ౧౦౫ 1409

చ. కనకమయంబు తీవ్రరుచిఁకల్పమునై పృథుకాయులై నయ
వ్వనచరపంక్తివాహ్యమును ♦ భాసురమై తగుదానినిన్ జవం
బునఁ బ్లవగేంద్రుతోడ రఘుఁపుంగవసోవరుఁ డెక్క; నంతటన్
దనతలపైఁ జెలంగుచు సిఠిద్యుతిఁ బొల్చెడు ఛత్ర మొప్పఁగన్. ౧౨ 1410

సీ. చారుతరశ్వేతఁచాసురము ల్వీవ శంఖభేరిమహాఁస్వనములొప్పఁ
బ్లవగపుంగవులు కై వారమ్మ లొగిఁ జేయ నుత్తమరాజ్యసంఘటిఁగూడి
కపివతి వెడలె; భీకరతేజులై శస్త్రహస్తులై శతినంఖ్య ♦ నగచరేంద్రు
లిరుగెలంకులఁ గొల్చిఁయింపారఁ బలుకంగ రాముండు వనియించుఁరవ్యశైల
తే. తటమునకుఁ బోయె; రాఘవుం ♦ డటచనింపఁ
బావనంబయి మించు భూభాగపరిస
రమును జేరి మహాతేజఁడు ముదమొప్ప
శిబిక లక్ష్మణుతోఁ దిగె ♦ శీఘ్రగతిని. ౧౫౫ 1411

క. వనచరపతి యిటు శ్రీరాముని సన్నిధి కేగి హస్తఁముల జోడించెన్
వనజసఖాత్మజఁ డట్లుండ నిఖిలకపులై త్తి రల్లె ♦ నై జకరములన్. ౧౬౫ 1412

చ. నరసిజకుట్టలంబులను ♦ జారుతరంబగు సత్తటాక మె
క్కరణిఁ జెలంగునట్లు కరఁకంజములై త్తిన కీశసైన్యమున్
గురుతరముం గనుంగొనుచుఁ ♦ గుందుతోలంగఁగ నారఘుక్షీతీ
శ్వరకులవార్ధి చంద్రుఁ డట ♦ వానరనాథునిఁ గాంచె బ్రీతితోన్. ౧౭౫ 1418

చ. వనచరనాథుఁ డంత రఘువర్యునిపాదములందు మస్తకం
బు నునిచి మ్రొక్క రాఘవుండు ♦ మోదమునన్ బహుమానయుక్తిచే
తను దగలేవనై తనఁదగ్గరఁ జేరిచిఁకొంచుఁ గాఁగిటం
దనువుచుఁ గూరుచుండునుని ♦ ధర్మచునం బలరారఁ బల్కె దాన్. ౧౮

క. తనయానతి సంతట న, వ్వనచరపతి గూరుచుండె ♦ వసుధపయిని; నం
త నతనిఁ గని రాముం డిట్లనియె వ్వనచరవరేణ్య! ♦ యాదృతి వినుమా!.

తే. ధర్మ మర్థకామంబులు ♦ తగినయట్లు
గాఁగ విభజించి యాయాయిఁకాలములను
దానిదానిసేపించునో ♦ ధరణి సతఁడె
రాజనం దగువాఁడు వీర! రవిపుత్ర! ౨౦౫ 1416

1 తే. ఎవఁడు ధర్మార్థముల మాని యెపుడు కామ
మునె ముదంబున నేవించుచునుజుఁ డతఁడు
భూరుహోగ్రతలవ్రనుఁ పుండు నోలె
క్షోణేఁ బడి యవ్వల న్నేలుఁకొనఁగలండు. ౨౧౪

1417

చ. అరుల నధింపఁ బున్మిఁగని యట్టులె మిత్రుల సంగ్రహింప నా
దరమును గాంచి యర్థమును ధర్మముఁ గామముఁ గాలవేత్తయై
సరిగ భజించుచుఁ బొడలు య్భావతిమాత్రమె రాజధర్మముం
గరము నను న్దరీతులను గాచినచాఁడగుఁజుమ్ము మిత్రమా! ౨౧౫

1418

సీ. శత్రుఁ షూదనా! యంగరమొనరింపఁ దగినకాలంబిది; తప్ప కిపుడు
చేయంగఁ దగునని చెచ్చెఱ నచివులొ కపులతో యోజింపఁగడఁగుమీపు;
నానిని సూర్యతఁనయుండు రామున కిట్టు లనియె నోజయశీల! యశము సంప
దయు శాశ్వతంబగు ధరణిరాజ్యము నివి మునునేను బోఁగొట్టుఁకొనినయవి

తే. దేవ! మీయిరువురిదయఁ దిరిగి నాకుఁ
జక్క లభించినవి; ధర యజనుఁ డెవండు
తనకుఁ జేసినయపకారమునకు బదులు
సలుపఁ డధముఁ డతండుగుఁజనులలోన. ౨౬

1419

క. అరిసూదన! యూవానర, నగులెల్లను బోయి ధరణిబలవంతులుగాఁ
బరఁగు నను న్నకపులును, న్వరపెట్టియె వచ్చి రిపుడె వనములలోనక. ౨౭

తే. రాను! కాంతారములను దుర్గమధరాన్ధ
లములఁ జక్కఁగఁ దిరిగి భయము గలుగఁగఁ
జేయునాకృతులక బాన్ద్రీనస్పృద్ధి
గలుగు నెలుఁగులఁ గొండముఁచులను బిల్చి. ౨౮

1421

అ. వచ్చిరిటకు రామ! వానరు ల్లివిజగం, ధర్మజనితులగుచుఁ దనరి కామ
నూపులగుచుఁ దుబ్బఁనూపులొ స్వీయపై న్యములఁ గూడి వచ్చివారు వేగ.

క. కొండలు వచ్చుచునున్నా, గొండలు మనకార్యమందె యానక్తులు నూ!
కొండలు నూలులకొలఁదిని, గొండలు లక్షన్ల వంగఁకుంజరములతో. ౨౯౪

2 సీ. కొండలు కోటులకొలఁది కోఁతులతోడఁ గొండఱయతసంఖ్యఁగూడివచ్చు
చున్నాను వానరఁయూధనాథులు కొండ ఱుచ్చదసంఖ్యతో నల్లై కొండ
ఱురుదుగ ఖర్బసంఖ్యలవానరులతోడ నల్లై మధ్యాఖ్యసంఖ్యలకపులను
గొండ ఱంతములతోఁ గొండలు కీశేంద్రులొగినముద్రములతో నొక్కరీతిఁ

1 సృష్టాగ్ర యథానుప్రసవతః ప్రతిబుద్ధ్యతే-అనియూ 2 ఇంగుఁ జెప్పినసంఖ్య మూ
లానుసారముగనే వ్రాయఁబడియె నని యెఱుంగఁదగు.

క. మనమలరు కార్యములఁ జేయ నెవూ నెకవంచు నేను ♦ నాత్మఁ దెలియుదున్;
విను ప్రియమిత్రా! నాయం, బును జేయఁగ నీవె యుండఁబూనికమెఱయన్.

క. అరివర్గంబును నే సంగరమున నిర్జింపఁగలను; ♦ గరుణ చెలఁగ ను
స్థిరసుతివయ మిత్రత్వముఁ, బురస్కరించుకొని నాహృత్మును బూనికతోన్.

క. ఒనరింపంపగుదువు; మునుపు నిర్జ రేంద్రునిని మోసపుచ్చి శచిఁ బులో
ముని యనుమతినిం గైకొని, మనమునఁ ననకున్నయట్టి ♦ మన్నఘనార్తిన్.

సీ. అపహరించెను ననుష్ఠాదుఁ; డారీతిఁగా రాక్షసాధముఁ డైనరావణుండు
నన్ను వంచించి జానకియొంటినుండంగఁగొనిపోయెడనచావుకొఱకుమున్ను
శచి ననుష్ఠాదుండు ♦ సరగున హరియింప నందుల కనుమతి ♦ నొందియున్న
శచితంద్రీ నతిదృఢు ♦ సన్మార్గహీనుని నాపులోముని ననురాధిపుండు

తే. చంపినట్లుగ నేనును ♦ సంగరమున

శితశరంబుల దనుజుని ♦ శీఘ్రముననె

సంహరించెద; ననుచున్న ♦ సమయచుండె

గగనమునఁ దీవ్రమగు సూర్యకాంతిఁ గప్పి. ౭౪

1435

క. పెనుఘాళి రేఁగె; దానన్, గనఁబడ కేయుండె దిశలు ♦ కాననఘామీ
ధ్రునిచయయతభూమియునొయ్యనఁగంపమునొందెమిగులనంతటఁ బెలుచన్.

క. గిరివరతుల్యాకారులు, గురుబలు లతితీక్షణములగుకోఱలచే భీ
కరముగఁ గన్నడువారలు, కరచురుదుగ నున్నయట్టి ♦ కపులు ధరిత్రిన్. ౧౦

ఆ. క్రమ్మి నచ్చి నిలిచి ♦ రమ్మహితాత్ముల, సంఖ్య నిర్ణయింపఁ జాలకుండె;
సంతక్షణములో నె ♦ హరియాధవులు శత, కోటిపరిచరులనుగూడి వేడ్క.

సీసమాలిక:—

కామరూపులు మహోగ్రబలులునై వారుజలదసమాననిస్వసము లొప్పుఁ
బర్వతభవులు శైవలినుల తీరంబులందుఁ బుట్టుకగలయట్టివారు
సాగరతీరసంజనితులునయి వనచరులయి యున్నవానరులు వచ్చి
ధరణి నాచ్ఛాదించి ♦ దారుణాకారముల్ వెలయ నిల్చిరి; గురువీర్య మలర
శతబలియను ననచరపతి సిరి గుక్కు. మేరుపర్వతవాసులై రయంబు
గలిగి బాలాహ్మనికాంతినమానవర్ణంబులు తనరఁ జంప్రసమగౌర
కాంతులు వెలయంగఁగ ♦ గమ్రుపంకజకేసరిచ్చాయ లొప్పు సితత్వపు లొగి
మెఱయఁ జారుషమున ♦ మించుచుఁ బొల్పెడు బదికోట్ల వానరవరులఁగూడి
కనఁబడియెను; మేగువును బోలు దేహంబు గ్రాల వీర్యంబును ♦ గలిగి తార
జనకుండైన సుషేణుండును బదికోట్లు పెక్కులు గల్లుకప్పినై న్యములనుగూడి
చనుదెంచి కన్పడె; ♦ వనచరపతికి మామయు రుమకెన్నఁ దండ్రియునగు బల
శాలి తారుండు కప్పిపై న్యముల్ శతకోట్లు సేవింపఁగా వచ్చిచేరె; మఱియు

సరసిజ కేసరసం కాశుఁడయి బాలభానువక్త్రుండుఁ డి వాసరాధి
 పతియయి బుద్ధివై భవమునఁ దగి సిరి యలరి కేసరియును నాహ్వయమునఁ
 దసరుచు హనుసుకుఁ డింద్రియై తగువాసరాధీశుఁ డచ్చటి కరుగుదెంచెఁ
 బెక్కునహస్రకపివరసేనలఁ గూడి యలరి గోలాంగూలఁచులకు రాజు
 భీమవిక్రమమున యెలయువాఁడును సగునట్టి గవాక్షౌహర్షిఁ డపుడు వేయి
 కోట్ల వాసరసేనఁ డి గూడి వచ్చెను శత్రుహంతయౌ ధూమ్రుఁ డత్యంతభీమ
 వేగులౌ భల్లూకవీరుల ద్విసహస్రకోటుల నెంతయుఁ డి గూడి వచ్చె;
 వనచరసంఘాధిపతి మహావీర్యసంపన్నుడై తనరు నాశనముఁ డద్రి
 వరతుల్యులై భయంకరరూపులై తగు సగచరకోటిత్రయంబుఁ గూడి
 వచ్చెను; గాటుకవలె నల్లనై న భీమాకృతిగఁ నీలుఁ డనుకపిపతి
 పదికోట్లకపులు గొల్వఁగ వచ్చె; మేనుచర్వితసన్నిభుండుఁ డి వితతశౌర్య
 బలుఁడయి యొప్పు గఁ నుండును మారిపతి పంచకోటికపులఁ డి ప్రాథమికులఁ
 గలిసివచ్చెను; మఱి యివంతుఁడగు దిరిముఖుఁడుకోటిసహస్రముఖ్యకపులు
 తనతోడ రాఁగ వచ్చెను; నశ్వీపుత్రులై యాయతబలులయి యురుచున్న
 మైంపద్వివిదులను యహితవానరు లిరువ్వి రొగి గోటికోట్లు తన్నుగొలువంగ
 వచ్చి చేరెను; మహాబలవీర్య తేజముల్ గలగజుఁడునువాఁడుకపులుమూఁడు
 కోటులు తన్నొగి యిది రావచ్చెను; పర తేజుఁడౌ జాంబవంతుఁ డనెడు
 భల్లూకపతియును యదికోట్లసేనతో వచ్చి సుగ్రీవుని యపరిసరమున
 నిలిచె; శౌర్యంబునఁ డెలఁగి బలంబునఁ దనరు రుమణ్యవంతుఁ డి ను కపిపతి
 శతకోటి వనచరసత్తములం గూడి జవమున సుగ్రీవునన్నిధిని
 వచ్చెఁ గోటిసహస్రపంచరుల్ లక్షకోటులు కవుల్ తన్నును యిలువ గంధ
 మాదనుండును వచ్చెను; మఱియును చిత్రత్యుబలపరాక్రమములఁ బరఁగునంగ
 దుండు యువరాజును యిది సహస్రసత్తములును శంఖశతములు కపులు
 తనుఁ గొల్వవచ్చె; నంతటఁ దారకాకాంతి గలిగి భీకరపరాక్రమము వెలయఁ
 దారునకును బ్రియాత్మజుఁడునౌ తారుండు పంచకోటిహరులు యిలసికొలువ
 వచ్చి దూరంబున యవచరపతికిని బొడకట్టె; వీరుడై యిలిచి పదునొ
 కండుకోట్ల స్థవంగకాంతుల కధిపుడై తగు నింద్రజానుఁ డయ్యగచరులను
 గలిసివచ్చెను; బాలకములాస్తసన్నిభుం డగురంభుఁ డయ్యతసహస్రశతన
 మాగచరులఁ గూడి యరుగుదెంచెను; వీరుడై బలసంపన్నుడై చెలంగు
 దుర్ముఖుండు కపింద్రుఁడు రెండుకోట్లవానరులను గూడి తానరుగుదెంచె
 గైలాసశిఖరంబుకరణి నాకారంబు భయనవిక్రమమును యభాసిలంగ
 నలరు వాసరవర్య యతిమునంబున వేయికోట్లుగొల్వఁగఁ గపికుంజరుఁ డగు
 హనుమంతుఁ డచ్చట నవాసరేంద్రుని పరిసరమునఁ బొల్పె; యిరువవీర్య
 సంపన్నుడై బలశాలియై తగునభుఁ డగచరుల్ శతకోటు యిలవరింప

వచ్చి నిల్చెను; గపివరుడై మహాత్ముడౌ సుగ్రీవునకు మనఃస్సునకుఁ గూర్చు
మిత్రుడై సిరికిని ♦ బాత్తుడై తగు దధిముఖుఁడును బదికోట్లముఖ్యకపులు
దనను గొల్వొంగవచ్చెను; శరభుండును, గుముదుండు వహ్నియు ♦ సమితబలము
గల రంహుఁడును వీరు ♦ గాక మహాబలుల్ కాసురూపులు నయి ♦ క్రాలువనచ
రులు యూధనాథులు ♦ వలువును చనుడెంచి పర్యతంబులు వనఃపంక్తి భూమి
నావరించిరి; వారి ♦ నందఱి గణుతింప శక్యంబు గాకుండు ♦ త్కౌతలమున
దేవయోనులు గానఁ ♦ బావనమూర్తు లప్రాకృతులును నగు ♦ వనచరేంద్రు
లును బ్రాకృతులగు సప్తవనచరు ల్వచ్చిరి, నార లత్కుతాస్పహాపూరితాత్మ
లగుటచే దాటుచు ♦ నెగురుచు నార్చుచు ఘనములు తీక్షణశక్తిని దగంగ
నావరించెడురీతి ♦ సర్కతనూజుని నావరించిరి; వార ♦ లతులబాహు
బలములు నెలయ దిక్కులు ప్రతిధ్వనులీయ సింహనాదంబులు ♦ చెలంగ, శీర్ష
ముల నెత్తి చూచి యిమ్ములఁ గమరాకలఁ దెల్పుకొనిరి; నృపతిపరిసరము
నకుఁ జోవఁగల్గు వసచరకాంతులఁ కొందఱు వలకుచు దెల్పుచు ♦ నంబరాదు
లను సంకుచితముగా ♦ నొనరించుకొని పతి పరిసరంబున నిల్చి ♦ కరములెంతో
తే. భక్తిజోడించి నిల్చిరి, ♦ పరమధర్మ
వేత్త సుగ్రీవుఁ డప్పుడు ♦ వినయధర్మ
లలరఁ గరముల మోడ్చి వాఁరల రఘూత్త
మునకు నర్పించి కవులతో ♦ ననియె నిట్లు.

1499

చ. వనచరులార! యూధపతి ♦ వారక స్వీయబలంబు నెల్ల భూ
గ్రునికరమందు నిర్భరవిఠానమునందు వనంబులందు నుం
చిన న్వబలప్రమాణమును ♦ జిత్రమునకొ గ్రహియింపఁగాఁ గలం
డనుచునురీతిఁ జేయఁదగుఁనట్లు లటంచు వచించి యంతటకొ. ౪౪౫

1440

ముప్పదిశొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౦ - వ సర్గము

శుగ్రీవుండు సీతను వెదకుటనై వివతునిఁ దూర్పునకుం బంపుట. శుభా

చంపకమాలిక:—

వనచరనాయకుండు పరివారజనంబులు సై న్యముల్ మనం
బునకును దృష్టినియఁ బరభూధావగర్వచుడంచునట్టి రా
మునిఁ గని పల్కె విక్రమము ♦ భూరిబలంబును గల్గి నే నెఱిం
గిన బహురాష్ట్రసీమలను ♦ గేవలమామకరాజ్యమందు నుం
డిన స్థనగేశ్వరుల్ సతతనిర్మలశీలురు కామరూపులై
తనరి మదిద్విపాభులయి ♦ తప్పక వచ్చినవారు; భీకరుల్

దనుజులతోడ దైత్యులవిఠానముతోడను దుల్యమై తన

ర్చిన బలశౌర్యసారములఁ జెందిన యాధపతుల్ మహాప్రభూ! ౨॥ 1441

తే. శౌర్యసారుల బహువేగఁనహితులను వనచరవీరులఁ గూడియుఁన్నారు; వీరు
మున్నొనర్చినకృత్యముల్ సన్నుతింపఁగని వన్నియుఁ జాల శత్రుంబు లగుట.

సీ బలవంతులును శ్రమంబు విఱువాదును శౌర్యకృత్యములయఁశంబుఁగన్న

వారును, వ్యవసాయపరులునై యున్నారు బహువిధపర్యతఁవారిభూమి

చరులు నాకింకరఁనత్తముల్ కోటులకొలఁదిగాఁ జనుదెంచి ఁ కూడియున్న

వారు; శ్రీరఘురామ! వీరు నాయాజ్ఞలో మెలఁగుచుందురు గురువులకు నేమి

తే పనులు వలయునో వానినెఁప్పగిది నై నఁ

జేయఁజూచుచు నుందురు శ్రీఘ్రముగ నె;

వీరిఁ జూడుము! నాయాధవీరు లిపుడు

భయదవిక్రమవనచరఁడటలిఁ గూడి ౩॥

1443

క. చనుదెంచిరి కావున నెప్పుని యిప్పటి కుచితనునుచు ఁ బాగుగ మీ నె

మ్మనమునకుం దోచునో దానిని జేయఁగ నానతిమ్ము ఁ నృపకులతిలకా! ౪

క. ఇదియంతయు నీసైన్యం, బెదిచెప్పినఁ జేయఁబూను ఁ నిక నీయిష్టం

బాదవునో యప్పుని యందయ్యది యాజ్ఞాపింపఁదగు, మఁహాత్మా! రామా!.

క. ఈవానరు లొనరింపఁగా వలసిన కార్యమేచు ఁ గలహాపున నే

వావిరి నెఱుఁగుదు నైనను, నీవే యానతి నొసంగు ఁ నృపగణపూజ్య! ౫

చ. అనియిటు పల్కుచున్న స్థలఁగాధిపునిం దమి విఱుచుండఁగాఁ

దనకరముల్ నిగుడ్చి గుణఁధాముఁడు రాముఁడు గౌఁగిలింతుకొం

చుననియె నిట్లు, ప్రాజ్ఞవర! ఁ సూనృతవాక్యరతా! ఁధరిత్రీలో

జనకజ యున్నదో? యమునినద్రము చేరెనో? నేనెఱుంగనె? ౬॥ 1447

క. దనుజేంద్రుఁడు రావణుఁడే, జనపదమున నున్నవాఁడో ఁ చక్కఁగ నేనా

జనపద మెఱుంగందగు వీనినెఱింగినపిదప నేను ఁ నినుఁ గూడి తగక. ౭

క. ఒనరింపఁదగిన కృత్యంబును జక్కఁగ లోఁ దలంచి ఁ పూనెనఁ జేయం

గను; వానరేంద్ర! నేను మదనుజుఁడు నీకృత్యవిషయమై యింతుకయుక.

క. అనుమతి నిడువారముగా, మనఘా! యీకార్యమునకు ఁ నధికారివి నీ

వె నియామకుఁడవె నీవే, వనచరనాథా! మదీయభావము నెల్లె ౮॥ 1450

ఆ. ఎఱింగి నీవె యాజ్ఞ ఁ యీదగు నాకార్యమెవ్వధంబో దానిఁనెల్ల నెఱుంగఁ

జాలుదీవు నుమ్ము! ఁ సంశయంబేలేదు, సహజనటు, ద్వితీయఁసఖుఁడవు గద!.

తే. శౌర్యసంపన్నుడవు ప్రాజ్ఞఁనత్తముఁడవు

కాలవిదుఁడవు నాహితకార్యముల నె

* జ్ఞాయతాం మమవై కేహి యది జీవతి వా ననా-అనిమాలము.

చేయఁ జూతువు కృత్యసంస్థితి నెఱుంగఁ

గలవు మఱి యర్థవేత్త వశకులమతివి. ౧౪౫

1452

. అనిరాముఁడు పల్కఁగ నా, వనచరపతి రాఘవుండు భాసురమతి యా
తనిసహజుఁడు వినుచుండఁగను బర్వతమట్లు వెలయు భాయము వానిక.

క. ఘనతుల్యనినాదుండై, వనచరపతి యగుచు నొప్పువాని వినతునిం
గని పల్కె; దేశకాలముల నెఱిఁగి తద్వ్యక్తనీతులం దెల్లముగ్. ౧౬ 1454

క. మనమున నెన్నుచుఁ గార్యంబు సకార్యము నిశ్చయించి భూరిబలమునం
గనుపట్టి వేగముల నొప్పిన లక్షప్లవంగవగులు వెంటఁ గరలుగ్. ౧౭ 1455

ఆ. సోమసూర్యవంశజులగు వానరులతోఁ, గలిసి శైలవివినకానముల
వెలయు తూర్పుదెసకు వేగంబు చను మందు, నదుల గిరిశిఖరవంశములయందు.

క. జనకజ యుండెడితావును, దనుజాధముఁ డుండునట్టిస్థలమును మీరల్
పనిఁ బూని వెదకి చూడుఁడు; మనోహరంబైనయట్టి మందాకినినిగ్. ౧౮

క. సరయువుఁ గౌశిక యమునా, తరంగిణిని దానిచెంతఁ దగు పర్వతముగ్
గర మరుదైన సరస్వతి, సరసుణి తుల్యోరకముల భాసిలుదానిగ్. ౨౦

తే. పావనంబుగఁ జూపట్టుభవ్యనదిని

శోణభద్రాఖ్యనదమును భుజతరమగు

నట్టి మహియను దేశంబు చంద్రికాన

సములఁ దగు కాలమహి యన ననుగుదాని. ౨౧

1459

తే. బ్రహ్మమాల, విదేహరాష్ట్రముల, మాళ

వములఁ గోసలములఁ గాశి ననులరీతి

నలరుచున్న మహాగ్రామములఁ దగు నుగ

ధములనుం బుంక్తనంగాహ్వాయముల నెల్ల. ౨౨

1460

ఆ. కోశకారవృషతికుంజగులకు రాజ,ధానియైన పురముఁ దగ రజతము
నకును నాకరమగు ప్రకటభూమిని గాంచి, యచటిస్థలములెల్ల నరసియరసి.

క. రాముని ప్రియభార్యను, సాధ్వీమణి దశరథునిన్నువను వెనకుఁడు సీతక
మీమీనేర్పులు తగఁగా, నామాట ఫలించునటులొనర్పుం డచటగ్. ౨౩

క. జలనిధిమధ్యస్థలములఁ, గలపర్వతములను, మఱి సగరముల నెల్లగ్
లలితాయతమందరగిరి, గలశిఖరంబులను భీతికరులగు మనుజుల్. ౨౪ 1463

సీ. ఆశ్రయించియె యుందుఁరందుఁగొంఁదఱుకర్ణహీనులుమఱిగొంఁదఱెన్నిచూడఁ
బెదవులయందును విస్తృతకర్ణముల్ గలవారు కొంఁదఱుగ్రతరలోహ
మయముఖుల్ కొంఁదఱుమనుజులుజనమునఁ జనువారలయ్యును జరణమొకటి
గలవారు మఱిగొంఁదఱెలమిని మనుజుల భక్షించి యక్షయుల్ బలము గల్గు

ఆ. వారు సగుచు నుండు; వీరుగాక మఱియుఁ, గర్ణచూడులగుచుఁగనకరుచిర

తనువు లలరఁ జూడఁ ♦ దగియున్నయట్టి కి, రాతులున్నవారు ♦ భీతిదులయి. ౨౭

ఆ. వక్రస్రహితమాంసభక్షకులయి ద్వీపముల నసించి నలిగిములు యడుగున
సంచరింపఁజాలి ♦ సగము మనుష్యదేహంబు సగము వ్యాఘ్రముట్టు లమర.

క. అతిభయదాకృతు షోష్ణగ, క్షీణిని గిరాతులు తగ్గ వశింతుగు మీరు
ధృతి వారిగృహములందుఁ, క్షీణితనయన్ వెదకనయిం ♦ జిత్తనిపుణతఁ.

క. పనివడి జంబూద్వీపంబున నీగతి వెదకి యెగిరి ♦ పోదగినవి తె
ప్పను దాఁటి పోవఁదగినవి, యను నగు ద్వీపములు పెక్కులున్నవి సుండి!.

నీ మీర లచ్చటికేగి ♦ మించెడు శ్రద్ధచే నవ్వల రత్నచుండుంబు నగుచు
నస్తరాజ్యవిభాగంసమధికంబయి తగునట్టి యవద్వీపంబుండుఁ నవరుఁ
గాన నచ్చటికేగి ♦ కలయంగ వెదకి యచ్చటనుండి పయనమై ♦ జాతకూప
మయములౌ గనులచే ♦ సుండితంబయి యొప్పునట్టి సువర్ణగూఢ్యకమనంగఁ

తే. బరఁగు ద్వీపమ్మనకుఁ బొందు ♦ సరగ మీర

లాయవద్వీపమును దాఁటి ♦ నమరదనుజ

సేవితంబయి యుభ్రంబు ♦ శృంగముల స్పృ

శించు నగ మొందు గలదందు ♦ శిశిరమనఁగ. 3౦౫

1468

క. దానింగని వెదకుండట, జానకి నాద్వీపముల నెసంగు గిరులనుం
గాననముల దుర్గమముల, నానిర్నిరములను గీర్తి ♦ నలరెడు సాధ్వీ. 3౦౫

చ. జలనిధి నిట్లు దాఁటి చని ♦ సత్వీర సుప్తవియొడ్డుఁ జేరి నీ
ధులు మఱి చారణుల్ గొలువఁ ♦ దోయము రక్తముగాఁ జెలంగ ని
మ్ముల జనమొప్పు లోఁతునయి ♦ ముఖ్యమునై తగు శోణభద్రమం
చిలఁదగు నానదంబుకడ ♦ కేగి యటం నగు రేవులం దొగి. 3౨౫ 1470

¹చ. వనములయందు నెల్లెడల ♦ వారిజనేత్రను జానకీసతిఁ
దనుజుని రావణాసురుని ♦ దత్తరథ నైవకుండా, స్వత్వమం
చు నెగడు ద్వీపమందుఁ గలఁసందరినిఘ్నటజాలమందుఁ జ
క్కనిగిరిజప్రవాహములఁ ♦ గన్తుదరీయుతపర్వతావళి. 3౪

1471

క. వనములయందును రావణ, జనకజనుఁ వెదకుఁ గంతఁ ♦ జటులోర్కిమయం
బును సుగుదుర్ధాతంబును, ఘననిస్సయతము నగుచుఁ ♦ గ్రాలెడు కంధి.

క. కని దాని భయదతటములఁ, గనఁబడు ద్వీపములనెల్లఁ ♦ గలయవెదకఁగాఁ
జను, నయ్యిత్తుసముద్రంబున గుగుతనువుల్ చెలంగ ♦ భుజగర్వముల. 3౬

క. తనరుచుఁ జరికాలముగా, ఘనమగు తుద్బాధపొలుయఁగాఁ దగు నమరుల్
వనజజని నరముఁ గాంచుట, పనిశము ఛాయల గ్రహించియమ్ములమునఁ

1 మాధవ్యా దరీ మంత్రః పర్వతాశ్చ పానానిచ-అనిమూలము. 2 తత్రాసురామహాకాయా

క. మనుజుల మ్రింగుచునుందురు; గనుక బ్రహ్మబ్రతుల్యఃకుననిస్వనమై
కనదుగ్ర ఫణిని పేవిత, మును నయి ఘోషించు సంద్రమును మీరెల్లె. 32

చ. దనుజుల చేతిలో బడక ♦ దాఁటుడుపాయమునం; దదంతికం
బున నగుణోదకంబగుచు ♦ బొల్పి భయంకరమైనయాకృతిక
గనఁబడుచున్న సంద్రమును ♦ గాంచఁగల రది లోహితాహ్వయం
బునఁ జెలువొందు నం దగుగ ♦ భూరితరంబుగ నొప్పు నాకృతిక. 3౩

సీ మెఱసి విశాలమై ♦ మించి విఖ్యాతిచేఁ బాలుపాగు నొకకొండ ♦ బూదగుతరు
వటఁ గానఁబడు మీకు ♦ నాశాల్మలిదీప్యమందును విశ్వకర్తృభిరచిత
సుగుచుఁ గైలాసమహానుహీధ్రముభంగి ధవళవర్ణంబయి ♦ ప్రవిమలమణి
భూషితంబునునయి ♦ పొలుపొందు నైన తేయాగారసులరాగునాగృహంబుఁ

ఆ. జూడఁగలరు మీరు ♦ శుభతనుదీప్యమం
నందుఁ బెక్కురీతులైన యాకృ
తులు చెలంగ భయకములగు నార్బటులతో
నొప్పు ననురవక్ర్యులందు రెపుడు. ౪౦

1477

క. వారలు నుండేహునినక, ధారణి విఖ్యాతి నొంది ♦ ధరణిధ్రములక
భూరితిభరంబులందుక, నోరిక జరియించుచుంద్రు ♦ కొంకు గనకయే. ౪౧

చ. దనుజులు వారలెప్పుడును ♦ దప్పక సూర్యుఁడు లోచనస్తు వి
ప్రనికరముల్ జపించు గురుభావుకదానపటిష్ఠనుం త్రసం
ఘనియితసుప్రభావమున ♦ గాఢహతిం గని సూర్యతప్తులై
వనముల మున్నచుక మరలఁ ♦ బర్వతశైలములక వసించుచుక. ౪౨ 1479

ఆ. మరలమరల భానుచుండలంబును గప్పు, చుందు; రంత మీర ♦ లుగ్రశక్తి
నిశగులకు జయింప ♦ నించుక యలవి గా, నట్టి చుహిమగల్గి ♦ యలరుచుంట.

క. కనుచుక ఘృతసాగరమును, గను రిన్యముగాఁ జెలంగి ♦ కాంతి నలగు ద్వీ
సనిచయముఖ్యముగా నుహిఁ, కనరు కుశదీప్యమును నితాంతజవమునక.

తే. దధిసముద్రము క్రౌంచము ♦ దాఁటి శ్వేత
జలదమట్లు వెలుంగుచు ♦ సాంద్రభంగ
సంతతులఁ దారహరంబునరణి మెఱయు
క్షీరసాగరమును మీరు ♦ చేరఁ గలరు. ౪3

1482

* నిహతా బ్రహ్మతేజోభిః సహన్యహి రాశిసాః, అభిప్రాయే సూర్యణ లంబంతే స్త
పునఃపునః-అనిమా. బ్రహ్మతేజోభిః గాఢమీప్రభావే-అని వ్యాఖ్య. ఈగాథ వేదమున “మందే
హారణేద్వీపే ప్రక్షిపంతి” యనుమంత్రమునఁ జెప్పబడినది దానియర్థమును దీని కుపబలముగా
నుండునని భావించి “విప్రనికరముల్... .. గాఢహతింగని” అని తెనిగింపఁబడినదని గ్రహించి
యంగీకరింపఁదగినది

ఆ. దానియంతరమున ♦ మానితవాసనల్

వెలయు కునుములున ♦ విలసిలెడు మ

హామహీజవితతు ♦ లలరు నయ్యపి రాజ

తములు; తత్తరువులు ♦ తనరుచుండ. ౪౪

1483

క. గిరియొండు ఋషభమనఁగాఁ, బరఁగును నద్దానియందు ♦ భర్తృచయనుకే
సరములతోఁ దగు రాజత, సరసిజములతోఁ జెలంగు ♦ సరను గననగున్.

తే. రాజహంసలు చెలరేఁగి ♦ రమణఁ గ్రీడ

సలుపుచుండంగ నొప్పునాసరను జగతి

యందును సుదర్శనంబన ♦ ఖ్యాతిఁ గాంచి

యలరు; నమరులు కిన్నగుల్ ♦ యక్షవరులు. ౪౫

1485

క. చారణులు నప్పురస్త్రి, వారముతోఁ గూడి యందు ♦ వారిక్రీడల్

చారుతరంబుగ సలుప న, వారితగతి వచ్చుచుండు ♦ వైభవములతోన్. ౪౬

చ. ననచగులార! క్షీరమయఃవారిధి దాఁటినమీఁద మీరు భూ

తనిచయభీతిదంబగుచుఁ ♦ దా జలరాసులకెల్ల మిన్నయై

కనఁబడు శుద్ధవారిగలఁకంధి; యటం దగు నౌర్వకోపనం

జనితము నశ్వినస్త్రము విశాలమునౌ బడబాగ్నినాఁగ నొ

ప్పిన గురుతేజ మాజలధిభీమజలంబుల దాగియుండెడున్. ౪౭

1487

క. గురుతరత త్రేజమునకుఁ, జరాచరములెల్ల మిగులు ♦ జనమునఁ దగు సా

గరజలమును బ్రళయంబునఁ, గర మింధన మగునటండు ♦ కాలజ్ఞు లిలన్.

తే. అందు నివసించు జంతువు ♦ లతులబలవ

రాక్రమోపేతములు నయ్య ♦ నయ్యనగ్ర

త్రేజమును గాంచి యోర్యక ♦ తీవ్రభీతి

నఱచుచుండట విసఁబడు ♦ ననవరతము. ౪౮

1489

సీ. ఆశుద్ధజలకంధి ♦ కవలఁ ద్రయోశయోజనదూరమం ♦ నొప్పునుర్వి

జాతహాపశిలాఖ్యఃసాంద్రకీర్తిం గన్న కనకాద్రి యొక్కండు ♦ గలదు, నొప్పు

యాకార మొప్పుంగ ♦ నగచరులార! యాయద్రిశృంగంబున ♦ నమృతకీరణ

సంకాశమై పుల్లసరసిజపత్రవిశాలాక్ష మసితవస్త్రధరము నయి

తే. వేయిశిరములు తగ భూతఃపితతి మ్రొక్కు

లిడఁగ నలగుచు భూస్థలమెల్ల మ్రొయు

చును ననంతాహ్వయమున ఖ్యాతిని జెలంగు

నాదిశేషువుఁ గనఁగల ♦ రచట మీరు. ౫౨

1490

క. కనకమయతాలతరు వా, తనికేతన మది శిరస్త్రితయమునఁ దగి చ

క్కనివేదిక యొప్పుంగాఁ, దనరెడు నాపర్వతాగ్రతలమున బెడఁగై. ౫౩

తే. తూర్పుదిక్కున కెల్లగాఁ ♦ దోచునట్లు
నిల్పి రాకేతనంబును ♦ నిర్దేశేంద్రు;
లాఘలంబున కవ్వల ♦ హాటకమును
మైన యుదయాద్రి శ్రీయుక్తములు చెలంగు. ౫౪ 1492

చ. కనకవికారమై మిగులఁ ♦ గాంతిఁ జెలంగుచు దానియగ్ర మొ
య్యన శతయోజనోన్నతమునై పరివేదికతోడఁ గూడి సా
వనదినమున్ స్పృశించుచును ♦ భాసిలుచుండును నందుఁ దాలవృ
క్షనిచయముల్ తమాలములు ♦ సాలకుజంబులు కర్ణికారముల్. ౫౫ 1493

క. కనకాకృతులై సూర్యుని, తనువట్లు చెలంగి నుమవిఠాసంబులతోఁ
గనఁబడుచుండును, మఱి యో, జనవిస్తృతి గల్గి శిఖరశస్త్రము మలరూఁ.

క. అది దశయోజనసముమగు, చుఁ దగు మహోన్నతనిఁ జాల ♦ శోభిలి జాంబూ
నదమయమై స్థిరమై పెంపుదగఁ సౌమనస మనఁగఁ ♦ బొలుచుం జుండీ!.

చ. పురుషవసుండు విష్ణుపటఁ ♦ బూర్వము దానవనేతనుండి యు
ర్వరను బదత్రయాకృతిని ♦ బ్రాధనముం దగఁజేసి పుచ్చుకొం
చు రమణఁ గొల్పునట్టి తఱిసొంపగు నాతొలిపాద మన్ముహీ
ధరమున నొప్పు శృంగమునఁ ♦ దానునిచెఁ మఱి మేరువందునఁ. ౫౬ 1494

తే. ఉనిచె రెండువయడుగు నాఁయురుతరాద్రి
వర్జనుగు మేరు నలరు సావర్ణిమేరు
వనెడు పేరున స్వర్ణాద్రి ♦ కది సమాస
మనుచుఁ జెప్పుదు రద్దాని ♦ నార్యులెల్ల. ౫౭ 1495

చ. ఖరకరుఁ డస్తమించి తనఁగాఢమరీచులలో నిమిచ్చి కొం
చు రయము మీఱ జంబువనశోభిలు ద్వీపము నుత్తరంబునఁ
దిరిగి ప్రదక్షిణంబుగ నతిస్థిరమై మఱి యున్నతంబునై
పరఁగుచునున్న యీశిఖరభాగముఁ జేరియె కన్నడుం దగఁ. ౫౮ 1496

క. సౌమనసశిఖరమున నట, భూమిసుగులై తఁడంబు ♦ భూరితరముగాఁ
దా మించ సూర్యచగ్గలు, నౌ మానులు వాలఖిల్య ♦ లనఁబడువారల్. ౫౯ 1497

తే. మఱియు నై ఖాసనులు కాంతిఁనుండితులుగఁ
గానఁబడుదుని; వనచరకాంతులార!
యుదయగిరికిని జెంతన ♦ యొప్పు ద్వీప
మది సుదర్శననామకంబై చెలంగు ౬౦ 1500

ఆ. సకలజంతుదృష్టి ♦ సంతతుల్ విషయంబు
లను గ్రహించుకాంతిఁ ♦ గనునొ దేని

పరిసరమున నట్టిభానురరవి తేజ

మలరుచుండు దీప్తిప ధ మటఁ గననగు. ౬౦

1501

తే. అది సుదర్శనమ నెడు విఖ్యాతి నొందు

నుదయగిరికూటములయందు ధ నొగి గుహలను

వనములను గావణానురుజనకతనయ

వెదకుఁ డెల్లవ మీరలు ధ వినుగు లేక. ౬౨

1502

క. కనకోదయగిరి తేజమా, ఘన తేజండ్ల ననూర్యకాంతియు నొండొం

టిని గూడియుంటఁ దొలినంధ్య నెగడు రక్తచ్ఛవి నితాంతము బెడఁగై.

సీ. దిక్కది మున్ను మేదినికి లోకమునకు నాదినుద్వారమై ధ యమరునట్టు

లజ్జమిత్తున కుదయస్థానముగ నిర్మితంబౌట నీవేరఁ దనరుచుండు;

నుదయాద్రిపుష్పభాగోర్విని గలనిర్ధరములను గుహలను ధ రావణాఖ్య

జానకి వెదకుండు ధ సర్వస్థలంబుల; సయ్యసయాద్రికి ధ వవలిభాగ

తే. మందు రవిచంద్రసంచార ధ మరయలేదు

గాన గాఢాంధకారంబుఁగాఁగ నుంట

సమరులే యుంద్రు కనుక నె ధ యన్యులకది

యప్ర వేశ్యముగానుండు ధ సలిభయదము. ౬౬

1503

క. వనచరులారా! నేఁజె, పుని పరవ్రేగుహలయందు ధ వనముల సన్ని

టను సీతను వెదకుండు చయ్యన; నియ్యవె వనచరులకు ధ నగు సరుగంగల్.

తే. అవలిభాగమునకు సూర్యుఁ ధ డిరుగఁజౌట

గ్రామసగరాదిపరిమితఁ ధ గనకయుండుఁ

గాన నెఱుంగము; మీరును ధ గడఁక నుదయ

పరవ్రేము దాఁకఁ బోయి నేర్పఱిశఁచమున. ౬౮౪

1504

క. జనకజ యుండెడు తావును, సనుజుని వాసస్థలంబుఁ ధ దగఁ గని మాసం

బును నిండక ముచుపే రాఁజను; నెలనిండినను రాక ధ సమదస్సూర్తిక.

ఆ. మసలువాఁడు నిజము ధ మరణశిక్షకును నెద్దుఁడగు; సీతఁగాంచియొక్కరీతిఁ

గార్యసిద్ధినింది ధ కడువడి మరలుండు, వనచరేంద్రులార! ధ పౌరుషమున. ౭౦

చ. వననిచయాభినుండితము ధ వాసవుప్రీతికిఁ బాత్రమైన తూ

ర్పున నిపుణంబుగా వెదకి ధ భూపతినాయకుండైన రాముభా

ర్యను బృథివీతనూజఁ గనుఁపట్టి యగృప్తముఁ గాంతురేని మీ

రనుపమసౌఖ్యముం గనుదు ధ రచ్చటనుండియె వచ్చినంతట. ౭౧

1505

నలువదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౧ - వ సర్గము.

— శ్లోకములు —

- క. వనజాస్తతనయః డివ్యీధి, ఘనతరవాసరబలంబుః ♦ గడువడి నటు తూ
ర్పునకుం బంచి యనంతరమున ¹నభిలక్షితులఁ బల్లవగఃముఖ్యుల ఘనులన్.
- క. పనిచెను దక్షిణమున; కొయ్యనఁ గాలవిదుండు ధీరుఁడగు నాకపిరా
జనుపమశక్తిఁ జెల్లంగిన, యనలాత్మజుడైన నీలు ♦ హనుమను ఘనునిన్. ౧౫
- సీ. అతిబలశాలియై ♦ యబ్జయోనితనూజుఁ డగుజాంబవంతుని ♦ నానుహోత్రు
నట్లై ²శరారి, విఖ్యాతుని శరగుల్లు గజ, గవాక్ష, సుషేణగవయ, వృషభు
లను, మైందు, మఱి ద్వివిధుని, విజయుని, గంధమాదను నగ్నికుమారులైన
యట్టియుల్కాముఖుఁ ♦ డన చనంగుండనఁ బరఁగెడువారి, నిర్భరపరాక్ర
మే, మమున వేగంబునన్ మించు ♦ మహిశబలులు
సంగదాదులఁ బోవంగ ♦ నాజ్ఞనొనఁగె
దక్షిణాశకు; శూరవిఠాన మతిజ
వమునఁ బోవంగఁ దగుదానిచలచి యెంచి. ౫౫
- క. తనకుం గలసేవలలో, ఘనమిదియే యనుచుఁ జెప్పఁగఁ దగుదానిం
బనిచెను వారికి ముందుగఁ, జనఁగఁ దగునంచు బుద్ధిచాతుర్యమునన్. ౬
- క. స్థవగేశుండు వారికి నట, జంమున దుర్గమపుజోల్లఁ ♦ జక్కగ నీరీ
తి వివరణముగను దెల్పెను; నునిమలబుద్ధిప్రభావశోభితుఁ డగుచున్. 2 1514
- క. శిరముల వేయింబను బహు, తిగుసరముల దీఁగెలను నిఠాంతము బెడఁగై
ధరనొప్పు వింధ్యభూధర, సరమును గని వెదకుఁ డందు ♦ వనచరులారా!. 2౫
- చ. ఉరగనిషేవితంబగుచు ♦ సుగ్రతరాకృతి దుర్గమంబుగాఁ
బరఁగెడునర్మదానదిని; ♦ భవ్యతరంబగు గొతమీనదిన్
సరి తన కుర్విలేకయె యెఁసంగెడు కృష్ణను బూజ్యమై భయం
కరభాసేవితంబునయి ♦ క్రాతెడు నావరదాతరంగిణిన్. ౯
- తే. ఉత్కలను మేఖలానది ♦ నొగి దశార్ణ
జనపదంబునఁ గల నగఃరనిచయముల
నశ్వవంతంబనంగ విఖ్యాతి నొందు
నయ్యవంతిని వెదకుడీ ♦ యతిమునమున. ౧౦
- సీ. సరసవిదర్భదేశంబుల, ఋషికదేశంబుల, మఱి మాహిషకము లనఁగ
నలరుదేశంబుల ♦ నట్లై వంగ, కళింగ, కౌశిముల నెల్లకడల మఱియుఁ

1512

1516

1517

1 వానరా నభిలక్షితాన్-అని మూము. పరాక్రమునఁ జేరుగన్నవారు. 2 సుహోత్రుల
శరారిం-అనిమూలము

బర్హతకందరః పారతరంగిణీపరివృతదండకావనమునందుఁ
దనరుగోదావరీతటములవెదకుఁడీ యాంధ్రపుండ్రములఁబాండ్వములఁజోళ
తే. జనపదంబులఁ గేరళః జనపదముఁ

నల్లెడల కేగి చూడుఁడీ యెల్లధాతు

పులఁ జెలంగుచు సిరులను యెలుకుచుఁ దగు

నట్టి సహ్యాద్రికిని మీర యరుగఁదగును. ౧౩

1518

క. అతిచిత్రశిఖరములఁ బుష్పితకాననములను మఱియుఁ యబ్జుచందనవృ
క్షతతుల నాసహ్యాద్రియు, మితిలేనివిభూతి తనర యెంచుచు నుండున్. ౧౪
ఆ. వెదకుఁ డందు; నచట యెనులజలంబుల, వెలసి భద్రదమయి యెబుధవేశ్య
లలరుచుండు నొప్పునట్టి కావేరిని, గాంచఁగలరు; పిరవఁ యదలి యరుగ.

చ. మలయగిరింద్రశృంగమున యమానితేజుని భాస్కరోపమో

జ్వలనుని నగస్త్యమానికులఁవద్యుఁడ జూఁగఁగలారు; మీర లి

మ్ముల మహనీయుఁడైన మునిఁముఖుని దర్శనలభ్యభాగ్యులై

చెలఁగి తదీయభూరికృపఁ జెంది యతం పనుచంగ నవ్వొన్. ౧౫

1521

క. చనిచని గ్రాహక్రాంతంబును శైవలీనతంసమునునయి చెలువం
బున నొప్పు తామ్రపల్లవి, ననచరులారా! తరించఁవలయుం జుండీ! ౧౬ 1522

చ. సురుచిరచందనౌఘపరిశోభితసుస్థులముల్ తగ న్ననో
హరతను వొప్పఁగాఁ బ్రియునియంతికముం దమి బొందు ప్రాథమం

దరినలఁ దామ్రపల్లి నిజఁనాగు సముద్రుని బొందుచున్న; దో

వరకపులార! యానదిని యెరికించుక దూరమేగినన్. ౧౭

1523

తే. పాండ్వభూనాయకేంద్రుని యాద్యంబునందుఁ

గనకమయమును దివ్యముఁకానుణిగణ

భూషితము నర్హమునునయి యెలుచుచున్న

యాకవాటముఁ గనఁగల యెల్లఁఫలము. ౧౮

1524

సీ. అవల సాగర మొంది యద్దాని దాటంగఁ దగినప్రయత్నంబుఁదగునుజేయ
నంబురాశ్యంతరమందు నగస్త్యనిక్షిప్తమై తరుతతిఁ జెలఁగి పర్య
తో త్రమంబును నాఁగఁనొప్పు మహేంద్రాద్రికలదది సిరులనుఁగులుకుచుండుఁ
జిత్రద్రునుంబులఁ జిత్రలతాదులఁ దగి హేమమయముని యె మహార్ణ

* తిక్షణాంధ్రాం శృపుండ్రం శృవోన్ స్వాంధ్ర్యా న్నకేరళా-అనిమాంము. రామా
యణకాలమున కాంధ్రదేశ మున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది. ఆంధ్రభాష యిటీవలఁ బుట్టింపఁబడిన
దనురుద్వాదము నిది శ్రీసీ వైవర్గలగు మనుస్మృతియందును ఆంధ్రజనులనుశబ్దము గలదు.
శ్రీమద్రామాయణ మిటీవని ననఁగా శ్రీస్తుతమున నత్తల్లిపూకలముక్తిఁదటఁ బుట్టినదను కవివాద
మునకు తూడ్పింపఁపడి ఎదులుగా నగునని యెప్పుట మంచిది.

అ. వంబు నానియుండు ♦ వానవుం డమరయ, శ్రుప్రకీర్ణ మమరః కామినీన
మావృతంబుఁ బారఃశావళి సిద్ధాన్వి, తంబునౌట నాత్మఁ ♦ దలఁచి దాని. ౨౨

క. ప్రతిపర్వంబున మునిసం, తతితోడం గూడి జలధిఁ ♦ దగినజలములం
దతిముదమున మున్దఁగఁ గోరి తగం జనుడెంచు మభగఁగీతిం గడఁకన్.

ఆ. జలధినడును ద్వీపఁన స్తమం బిన్వలి, తీరనుందు నరతఁతికి నగమ్య
మగుచు యోజనశతఁమాయతి దగ దీప్త, సుయితనర్చుచుండుఁనందు మీరు.

క. జనకజ వెదకుండు ద్వీపం, బున నందితరస్థములఁ ♦ బొడఁగించి యటం
జని చూచినంతకంటెను, ఘనమగు యశ్శమున వెదకఁగఁ దగు సీతన్.

చ. వినుడది దుష్టబుద్ధియయి ♦ వృత్తరిపుప్రతిమాన తేజఁడై
దనుజవ రేణ్యుడై మనకుఁ ♦ నప్పక వధ్యుఁడనై న రావణా
ఖ్యునకు నివాసభూమియయి ♦ యొప్పుచునుండును దాని కుత్తరం
బున నట యామ్యనీరధికఁ ♦ బొల్పుగు మధ్యమభాగమందునున్. ౨౬ 1529

తే. కలదు రాక్షసి యొక తె యంఁగారకాఖ్య
యద్ది జంతూత్కరముఁ ఛాఁయలను బట్టి
వానినిఁ లాగుకొని దిను ♦ వచచరేంద్రు
లార! యాద్వీపమందెల్ల ♦ మీరు వెదకి. ౨౬-౪ 1530

క. కలదిట లేదని నిశ్చయ, కలితాంతఃకరణులగుచు ♦ ఘన తేజఁడై
యలరెడు రామునిచ్చిని, గలయన్ వెదకుండు శంక ♦ గడచనునటకున్.

సీ. అంత లంకాద్వీప ♦ మనలీల దాఁటి వే శతయోజనమ్ములు ♦ చని కడలిని
సిద్ధచారణసంఘఁ నేవితంబయి. సంవహు గుంజ రెండు ప్రఁక్కలను సూర్య
చంద్రసం కాశనుఁచ్చాఁములు తగ సాగరాంబు వేష్టితమయి ♦ యతివిశాల
శృంగసంవృతమయి ♦ చెలఁగి యంబరిమును రాపాడుచున్నకఁరణి నలరుచుఁ

ఆ. బుష్పితకమనంగ ♦ భూధరం బొకఁడుండు
దక్షిణాయనమున ♦ దానఁ గనక
శిఖరమందు రవియుఁ ♦ జెందియుండును వెండి
శిఖరమందు శశియుఁ ♦ జెలఁగుచుండు. 3౦౪ 1532

క. చూడులు కృతఘ్ననా స్తికు, లారమ్యన గేంద్ర మరసి ♦ యద్దాని గనం
గాలేరు, తలలు పోకఁగ, మీరానగమునకు మ్రొక్కి ♦ మిథిలేశసుతన్.

క. కనుఁగొనుఁడీ! దుర్బన్దులు, కనుకన్ బర్హితము దానిఁ ♦ గడచి యవల యో

* ఇంతకుముందు రావణుండు రావణాసుకునినివాస మెందుఁగలదని ప్రశ్నింప సుగ్రీవుండు
నాకుఁ దెలియదనెను. ఇప్పుడు హనుమదాను కెట్లు లంకావార్తలం జెప్పె ననుప్రశ్నమున కాఫల
ముననే సమాధానము వ్రాయఁబడియెను గాన నాశ్లోకమునందుగాని జూచునది.

- జనములు పడునాల్గు చనన్, గనఁబడు నొకపర్యంతంబు ♦ ఘనశృంగములన్.
- క. దానిం గనుఁగొన దుర్గమ, మైనట్టి పథంబులందు ♦ నరుగంగన నో
వానరులారా! యాగిరి, దౌ నామము సూర్యవంతఃసున విస్తృతమా. 3౨౫
- చ. జనకజ నచ్చటన్ వెనకి ♦ చయ్యనఁ బోవఁగ నై ద్యుతంబునా
వినుతిని గన్న పర్యతము ♦ వింతగఁ గన్నడు; గాంక్షితంబులం
గనఁదగు సత్ఫలంబులను ♦ గ్రాలుచు వృక్షము లొప్పు నెప్పుడున్
మనమున కింపుగాఁ జెలఁగి ♦ త్కాధరచుయ్యది యొప్పెడుంజుఁడీ!. 3౩౫ 1536
- చ. ధరఃపిథ రేంద్రమందు నటఁ ♦ నద్భుతకే తగియున్న యాఫలో
త్కరముల మూలసంతతిఁ దఁగిం దిని చక్కని తేనె లాని యా
గిరిపతి దాటి వే యవలికిం జను; ఉందును దృష్టిచిత్తని
ర్భరముదమిచ్చు కుంజరధరాధర మొక్కఁడు గాననయ్యడున్. 3౫ 1537
- క. సురశిల్పి యగస్త్యున కా, ధరమందే యోజనాయతము హైమము నుం
దరరత్నభూషితమునై, యరయఁగ దళయోజనోచ్చియంబునఁ దగుచున్.
- క. సిరులలర న్నిర్మించెను; సుగుచిరభవనంబు; నచట ♦ సౌంధ్య కాళో
దరములకుఁ బుట్టినిల్లుగు, పురమది భోగవతి యనఁగఁ ♦ బొదలుం జుండ్లీ!. 3౭
- ఆ. అతివిశాలకక్ష్య ♦ లలరఁగ నంతటఁ, గానఁబడుచు శత్రుఁగణమునకు న
భేద్య మగుచు ఘోరవిషముల నతితీక్షణ, ఉంప్రి లమర నొప్పి ♦ నర్ప మలర.
- క. కనదురుదేహంబుల నొప్పినపన్నగవితతిచేత ♦ వింతగ నేవే
ళను గావఁబడుచు నుండును; వినుఁడట వాసుకియు నలరుఁవిషధరవతియై.
- తే. ప్రాజ్ఞవర్యుఁ డతండు; తత్త్వత్తనమున
నంతటను రాముపత్నిని ♦ నరయవలయు
దానిచెంత రహస్యనుస్థలము లలరు
వానియందంతటం జూడఁవలయుఁ దిరిగి 3౯౫ 1542
- క. చనుఁ డవ్వల ఋషభాహ్వాయ, మునఁ దగుపర్యతము రత్నములఁదగి చెన్నుం
గని వృషభాకృతి నొప్పుచు; గనుపట్టును; దానియందె ♦ కపినరులారా!.
- తే. దివ్యచందనవృక్షముల్ ♦ దీటులేక
యలరు గోరోచనపుఁ జాయ ♦ నందుఁ గొన్ని
పద్మదళకాంతిఁ గొన్ని హాస్యనహూరితిఁ
గా హరిశ్యామరీతిఁగాఁ ♦ గ్రాలుఁ గొన్ని. ౪౦౫ 1544
- క. వనచరులారా! యాచందనరాశి నొకప్పుడేని ♦ తమిచే ముట్టం
గనురాదు భయదహాపంబునఁ దగు గంధర్వవితతి ♦ పూనిక దానిన్. ౪౧
- సీ. కాచుచుండును నట్టిగంధర్వ లవ్వారు రోహితులనఁబడి ♦ కూడికెక్కు
చుందురు; శైలూషుఁ ♦ డుగ్ర తేజుండైన గ్రామణియును శిశ్రుఁనామధేయుఁ

డల్లె, శుభ్రుడు బభ్రుఁడనుపంచగంధర్వసతులు నూర్యప్రభుల్ పరఁగుచుందు;
రందుఁ బవిత్రకృత్యములఁ గావించిన వారలు రవిశశిప్రభలు తనర
తే. నందునుందురు; ప్రళయంబునందుఁ బృథ్వి
యడఁగ న్విర్రంబును జయించి నట్టివార
లతుల తేజంబులం దగి యందు నుండు;
దాని కవ్వలఁ బితృలోకమాను జుండ్లి. ౪౪౫

1546

క. దారుణమై కనఁబడునది, ఘోరంబగు తమసుచేతఁ డగూడి రవినుతుం
డై రాజులు యమునకు దు,ర్వారునకుఁ రాజధాని పనచదులారా!. ౪౪౬
క. కనుకఁ మీ రద్దానిం, గనఁబోదగ; దెంతశౌర్యకలితులె యైనఁ
జనుటకు వెదకుటకుఁ మీ, కును దగినది యింతవఱకె కుంభినియందు. ౪౪౭
తే. అవలిమార్గము గమనశక్త్యధికులై న
వారలకునై నఁ జనరాక పఱలుచుండు;
నావచించినపట్ల జానకిని వెదకి
యితరభూములయందు నేయేవిధముల. ౪౪౮

1549

క. చని వెదకఁదగునొ యట్టులు, జనకజ వెదకుండు వెదకి కనుదెండు; మదా
జ్ఞను మానములోపల సీ, తను గాంచితి నంచు నెవఁడు తప్పక నాతోక.
తే. చెప్పునో వాడు వై భవసిద్ధి మత్స
మానముగ నొంది భోగాళిమండితుడయి
సుఖముగా నెట్లు సంచరించును నతండు;
వానికన్నఁ బ్రియుండు నెవ్వఁడగు నాకు. ౪౪౯

1551

తే. నాదు ప్రాణాళికంటె వానరుఁ డతండె, యెక్కుడగు నెన్నితప్పులనేని చేసి
నను నుబంధువువలె నగు వినుడు మీర, లతులబలశౌర్యసద్గుణప్రతీతి గల్గి.
క. జనియించి నత్కులంబులఁ, దనరారెడువారుగాన ధాత్రీసుత సీ
తను జూచునట్లుగాఁ జ, క్కనియత్నము లెన్నియేని గావంపఁదగు. ౪౫౦
నలువదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౨ - వ సర్గము.

శుషేణాగులఁ బహుమనం బంపుట. శ్లోకం

1 క. హనుమత్ప్రముఖుల దక్షిణమున కివ్వధిఁ బంచి మేఘమున కుద్దిగ నొ
ప్పినవాని సుషేణుండను, వనచరసతిఁ దారతండ్రి భయకృచ్ఛోర్వక. ౧౫
2 క. తనమామను గని భాస్కర, తనయుడు దోసిలిని బట్టి తా నతని నెదు

1 అబ్రహీ శ్లేఘసంకాశమ్-అనిమాలము. 2 అబ్రహీ తాన్వింజలి ర్వాక్య మభిగమ్య ప్రణమ్య చ-అనిమాలము.

రొక్కని మ్రొక్కి పల్కె నుజ్జయును, ఘన తేజని శూరకీశః గణపరివృతునిఁ.
 తే. ఇంద్రశూల్యద్యుతిని దగి ♦ నెనఁగువాని, బుద్ధివిక్రమసంపన్ను ♦ నిర్ధమూర్తి
 వై న తేయసమానప్రభావిశేషు, నమ్మరీచ్యగ్రపుష్పిని ♦ నగచరేంద్రు. 3 1556
 క. ఆతనియనుజాతుల విఖ్యాతుల మారీచనామ ♦ మందినవారిఁ
 బ్రీతిని గని పడమరకును, సీతంగనఁ బంపఁదలఁచి ♦ చెలఁగుచు ననియెఁ. ౪౫
 క. వనచరులార! నుషేణుని, ఘనబలు ముఖ్యుని దలఁచి ♦ గదలి కపిగణం
 బును నియుతద్వయమును గొని,చని జానకీ వేదకవలయు ♦ సర్వస్థులులఁ. ౫౫
 సీ. వనచరులార! వే ♦ చని సురాష్ట్రంబుల బాష్టికంబుల నతిభయదములగు
 శూరదేశంబుల ♦ సారిది నమృద్ధిచే దగి రమణీయంబు ♦ లగు జనపద
 ముల విశాలపురాళిఁ ♦ గలయంగ వేదకుఁచుఁ బున్నాగవనమును ♦ బొడచెట్లు
 విరిగిచెట్లును గల్గి ♦ వెలయుకుఁజ్ఞాతజనపదంబును మఱియును గడంగఁ
 తే. గేతకసమూహవనముల ♦ సీతవేదక
 వలయుఁ బడమరదిక్కుగా ♦ బాటునదుల
 శీతలజలంబులను గల్గి ♦ చెలఁగువానిఁ
 బావనంబులఁ దాపనఁననవిత్తుల. ౮౫

1559

క. వనముల సుదుర్గమంబుల, ఘనగిరులను వేదకుఁ డవలఁ ♦ గడఁగి మరుధరి
 త్రిని గంఢోపలముల భూధ్రునికరవృత్తి దుర్గమముగఁ ♦ దగు పడమరనుఁ. ౯౫
 క. కలయఁ వేదకుఁచుఁ బశ్చిమ, జలనిధిదరిఁ జేరి తిములఁసంతతిసక్రం
 బులఁ గూడి కలఁతఁబెట్టఁగ, నలవియె గాకుండు నలరు ♦ నద్దానిఁ దగఁ. ౧౦౫
 క. కనఁగలరు మీరు మీసరి, జనులగు వానరులు ప్రీతి ♦ సంధిల్లఁగ నం
 దు నలరు కేతకీషండంబునను నమాలాటవులను ♦ బొల్పమరంగఁ. ౧౧౫
 తే. నారికేళవనంబులఁ ♦ గోరికోరి, విహరణము సల్పఁగల రందు ♦ విపులజలధి
 వేలయొడ్డునఁ దగు పర్వతాళులందు, వనములందును సీతను ♦ గనఁగఁదగును.
 క. దనుజేంద్రు రావణాసురుఁ, గనఁదగు నందుండునేమొ ♦ కడుఁబూనిక; సం
 దును వేదకీ యవ్వలం జని,చని మురచీపట్టణమును ♦ జటిపురవరముఁ. ౧౩
 సీ. అవల నొప్పులఁ గుల్కునట్టి యవంతిని నంగలోపాహ్వయ ♦ మట్టలఁజ్ఞీ
 తంబనువనమును ♦ ధరణిసందు విశాలములగు రాష్ట్రంబుల ♦ ముఖ్యపత్త
 నములను వేదకుఁడు ♦ విమలచిత్తను సీత; సింధునదంబు తా♦సింధునందు
 సంగమించెడునట్టి ♦ స్థలమునఁ బర్వత మతివిశాలోన్నతు ♦ లమర నూఱు
 తే. శృంగములు చెన్నుమీరంగఁ ♦ తెలఁగుచున్న
 తరువరంబులచే హేమఁగిరి యనంగ
 ఖ్యాతిఁ గాంచినయది మీకుఁ ♦ గానఁబడును;
 భవ్యతత్వానువుల సింహపటల మలరు. ౧౫౫

1565

- క. దానికిఁ బక్షంబులు గల, వానెలవున నుండి తమమహాబలమునఁ బెం
పూనిన తిమింగిలంబుల, నేనుఁగులను బట్టకొని యహీనజవమునఁ. ౧౬
- క. చని యాతరుకోటరముల, నునిచికొనుచు స్వేచ్ఛఁ దినుచుఁచుండు; నెలముల్
అనిశము వెలసెడు నాథులముననున్న మహాకరీంద్రములు బలమలరఁ. ౧౬౪
- క. గిరిశృంగంబుల వెలసెడు, కరులును సంతృప్తి మీఱఁగా గర్వమునఁ
జరియించుచు నుజుములవలె, విరావముల్ చేయుచునటవిహరించుఁ గడుఁ.
- తే. మదముచేఁ గన్నుగానక ఁ మలయు నవ్వీ;
తద్ధరాధరశృంగంబు ఁ తప్తకనక
మయముగా నొప్పి చిత్తద్రుఁగుములఁ వసరి
యంబరముఁ దాఁకుచుండు నయ్యుద్రి మీరు. ౧౮ 1569
- చ. విలసితకామరూపములఁ ఁ బృథ్వితనూజను జాగరూకులై
కలయఁగ నంచరించి వెఱఁకంజను; సంగ్రమునందుఁ గొంతద
వ్వలయక పోవ నందుఁ గనఁకాంచితమై శతయోజనంబునై
యలవియె గాకచూడ దుచిఁనంది వెలింగెడుకొండ కాననె. ౧౯ 1570
- తే. పారియాత్రమనంగ నఁపుర్వతంబు
చెలఁగుఁ జూడంగలరు దానిశిఖరవరము
వైని బేర్కొనినట్లుగా ఁ వెలయుదాని
యందు బలవంతులయి యగ్నిఁయట్టలరుచు. ౨౦ 1571
- క. అతిభయదాకృతు లలరఁగ, సతతంబును గామరూపసరణి నలరుచుఁ
బ్రతిలేకయె గంధర్వులు, విశతంబగు మహిమ నుండు ఁ వేడుక లలరఁ.
- క. ఇరుచదినాలుగుకోటులు, మరఁగెడు నవ్వారిసంఖ్య ఁ వారలు శుచిభీ
కరతేజంబుల వేలుగ, గిరిశృంగమునందు నుండు ఁ కేవలశక్తిఁ. ౨౧ 1573
- నీ. భయదనూపులునగు ఁ వానరుల్ మీరును వారిచెంతకును బోవంగఁ దగదు
తత్రత్యఫలములఁ ఁ దమిఁ గాంచి కోయంగఁ బూసంగరా దించుఁకేని వాని
వారు చూడఁగ మహావీరులు బలయుతుల్ సూరులు గావున ఁ నేరికై న
నెదిరింపరాకయే ఁ యెనఁగుచుందురు మఱి యందున్నఫలములఁనచటి మూల
- ఆ. ములను గాచుచుండు ఁ మూలఫలంబుల
గొనఁగ నాశమీరు ఁ గనక నీత
వెదకవలయు నచటఁ ఁ దదుపగతభయంబు
నై జకపితఁ బూనిఁనం బూసంగదు ౨౪ 1574
- క. జలధి మఱికొంతయేగఁగ, విలసిత్వవైడూర్యకాంతి ఁ వెలయఁగ వజ్రం
బులవలె నతికఠినంబై, పాలుపగు తరులతల మిగులు ఁ భూధ్రవృందుఁ. ౨౫
- తే. వజ్రపర్వతమనునది ఁ వజ్రలుచుండు;
సంపదలఁ జెన్నుమీఱి యోజనశతోన్న

తని వెలుంగుచునుండు నోవనచరేంద్రు

లార! యద్దానిగుహలలో * మీరు పూనిక. ౨౫౪

1576

క. జనకజ వెదకకవలయుకొన, గనుచును నీరీతి లవణాకంధిని బోవం

గను దానిచతుర్థాంశం, బున నొప్పును జక్రవంతము సిరులు గులుకక.

సీ. విశ్వకర్మయు నట * వేయియంగంబుల మించుచక్రంబు నిర్మించె మున్ను
తత్పర్యతమునందెదనుజాంతకుండు మును సురదైత్యులకగుసంఘరమునందుఁ
బురుషోత్తమాకృతిఁబొదలిదక్రముతన్ను సరయుచుఁ బ్రోవహయాన్యుడనగ
నొప్పుదానవుఁ జంపి * యుగ్రచక్రంబును గొనియెను; మఱివంచజనుని జంపి

ఆ. వాని యస్థియగుచు * భాసిలు శంఖంబుఁ, బాంచజన్యమనగఁ * బరఁగుదాని
సంగ్రహించె నట్టిశైలంబునం గల, సానువులను గుహల * జనకతనయ.

క. దనుజేంద్రుని వెదకంగఁ, జను; నటువదియోజనముల * సరణి నవల శ్రీ
ఘనమై సువర్ణచయశృంగనికరమున వెలయుచున్నత్కృధర మలరుక. ౨౯

ఆ. అది యుగాధమైన * యంబుధిలోన వ,రాహపర్యతమన * రాజులు నట
భర్తృహవమైన * ప్రాగ్జ్యోతిషంబను, పురము గలదు తన్నఁగరమునందె. 3౦౪

*క. సరకాహ్వయమున దుష్టా, సురుఁ డొండు వసించుచుండు; *క్షోణిధరమునం
దరయ విచిత్రప్రస్థో, త్కరమునఁ బెనుగుహలయందుఁ * గాంతను దనుజుక.

క. వెదకకవలయును దానికీ, బిదపక వేటొండుకొండ * విలసిలుఁ దదూర్ణ
ద్రయముతుని గుహలయంతరము నగక సావర్ణమగుచు * మోదంబానగక.

తే. దానిభాగములెల్లను * దప్తకనక

మయములై యుండు నిర్ఘరఁమహితధార

లలర నొప్పును దద్గిరియందు గజవ

రాహసింహములుం బులుల్ * రవముచేసి. 33౪

1583

క. ప్రతిరవమును విని గర్వో, ద్ధతి నెప్పుడు నటచుచుండు * దానికీ దారే
ప్రతిశబ్దంబుగఁ దత్పర్యతమున శ్యామాశ్వుఁ డగుచు * రహి సిరు లలరక.

క. సురపతియభిషేకము నిర్జరతతిచేఁ జేయఁబడియె * రవ్యగిరియు ని
ద్ధరమేఘవంతమనఁగఁ, బరఁగును; హరిపాలితమగు * పర్యతవరముక. 3౫౪

ఆ. దాఁటి యవల బాలఁతరణివర్ణములయి, యంతటను బ్రకాశఁమంది కనక

* తత్త ప్రాగ్జ్యోతిషం నామ జాతరూపమయం పురం, యస్మిన్ వసతి రుష్టాత్తా నరకానామ
దానవః-అనిమా. ప్రాగ్జ్యోతిషపురమున నరక దానవుండు కలఁడని యాశ్లోకమున నుండుటం గాంచి
కొండలు పండితప్రవృత్తులు రామాయణ మిటీలు రచించఁబడినదని వాదించుచున్నారు. నరకదాన
వులు పెక్కుమంది గలరనియుఁ గృష్ణదేవీ యగునరకాసురుండు భూపుత్రుఁడనియు వాఁడుగరు
ణాబోలు. పాప మిల్లు తెలివితక్కువను నెల్లడించుకొనుటకన్న సూరకుండుట మేలు.

తరువులను మనోజ్ఞఃతమపుష్పయుక్తములను జెలంగు కొండలను గనుండు.

సీ. అఱువదివేలసంఖ్యల నొప్పు నయ్యవి; వానియంతరమునఁ బరవృతవర
మయిన సావర్ణిమేఘావృషాయుషరవృత మలగారు మును సూర్యుఁడాదరమున
దానికి వరమిచ్చి తగనిట్లు పల్కె; నాకరుణచే నీయందుఁ గల సమస్త
తరుశిలాదులు సదాతపనీయమయములై యలరును నీయందులలి వసించు
తే. దేవగంధర్వదాసపుల్ దివ్యగుచుల

రక్తవర్ణులుగా సయి రమ్యభర్త
కళల నొప్పారుచుండఁగాఁ గలగు; సతత
మనుచు వరమిచ్చె; నాశైలమునను జేరి. ౪౦

1587

క. అనిలులు విశ్వేదేవతలును వసవృష్టకము నమరులున్ దగ నాయం
తనమున నపురవృతవరమున రవి గాంచుచును వారు మ్రొక్కుదు రెలమిన్.

క. హరిదశ్యుఁడు తత్సూజల, పరుసం గైకొనుచు నస్తఃపరవృతమునకున్
ద్వరఁ జని భూతాళికనోచరుడగు; సావర్ణిమేఘశైలమునకున్. ౪౧ 1589

తే. అస్తగిరికిని సంతరః పురయఁగ దశ
యోజనములుండు నద్దాని నొక్కగడియ
కాలమున దాటి భానుండు కడు రయమున
నస్తశిఖరంబుఁ జేరు; నయ్యద్రియందు. ౪3

1590

క. కలదొండు శిఖరనుండుం, గల దద్దానిపయి విశ్వకర్మరచితమై
జలజాతమిత్రనన్నిభము లలితమును నైన భవనము మహితమగుచున్. ౪౪

క. దానికిఁ జుట్టును సౌధవి, తానము చెలువారు; బహువిధపతత్రులచేఁ
గానఁబడుతరువరము ల, ద్దానికి నలుప్రక్కలను నితాంతం బలరున్. ౪౫

చ. వినుడది పాశహస్తుఁడయి విశ్రుతకీర్తియునైన పాశి యుం
డు నిలయ; మస్తశైలము గడుం బాలుసారెడు మేరుభూధ్రముం
గనియెడు మధ్యభాగమునఁ గర్పరహాసముగాఁ జెలంగుచున్
గన దశకూటయుక్తమయి క్రాలుచు భవ్యనువేదికావృతం
బును నగు తాళవృక్ష సుటఁ బాలును దర్శనయోగ్యమై తగన్. ౪౬ 1595

తే. ధర్మవేత్తయు సవితపరిప్రథానపూజి
తుఁడు శతానందునకు సమానుఁడనునైన
మేరుసావర్ణి యనుపేర మించునాతఁ
డలరు సావర్ణిమేరుమహాద్రియందు. ౪౭

1594

క. అందుఁగల దుర్గమస్థలు, లందున్ సరసులను నదులయందును మీరల్
పొందుగ బానగిన్ వెడ,కందగు రావణుని శ్రద్ధగా శౌర్యములన్. ౪౮

- చ. ఖరకరురీతిగా మిగులఁ ♦ గ్రాలెడు నామునికెంతో భక్తి మీ
శిరములు నేలసోక హిమశిథిని గోరుచు మ్రొక్కి జానకీ
తరుణి ప్రవృత్తి నెల్లను నితాంతము ప్రశ్న మొనర్చుచు జాదివా
కరుడు త్రియూచుపోయిన జగంబునఁ గన్పడి స్వప్రభావళి. ౮౯౫ 1596
- ఆ. ఉదయపర్వతంబు ♦ మొదలుగ నస్తాద్రి, వఱకుఁ గలుగుభూమిభాగమందు
సంధికారమణచి ♦ యస్తాద్రిని జేరు; వనచరేంద్రులార! ♦ వినుడు విగారు.
తే. నేను జెప్పినదనుకనే ♦ వానరులకు
నరుగ శక్యము మీఁదటియవని రవియుఁ
గానరామిని జీకట్లు ♦ గ్రమ్మి యేమి
తెలియకుంటను *మాకును ♦ దెలియ నవల. ౯౦ 1598
- చ. ఖరకరుఁ డస్తమించు గిరికాంతుని దాఁకను బోయి మీర లా
సురరిపుఁ డున్నతావు రఘుశూరునివత్ని వసించుచోటు వే
యరయుచు నొక్కమానమున ♦ కందఱు చేరుడు వచ్చియిందు; నె
వ్వరుసను హద్దువాటకుడు ♦ పథ్యుడె యానటు దాటునేనియు. ౯౧౫
- క. నామామ యీనుషేణుడు, తామహి శూరుండు మిమ్ముఁ ♦ దమిఁగూడియెత్తి
రామునిపత్నిని వెదకం, గా మెకొనె రాఁగ మీరు ♦ కడుయత్నమున. ౯౨
- క. అతఁడు వచించినపనులక, హితములెయని యాలకించి ♦ యెల్లరు విని యా
గతివర్తింపుడు గురుభుజుఁ, డితఁడు గురుండుగును శ్వశుగుఁ ♦ డిద్దబలుడునా.
- క. మీరును సంగరములలో, శూరులు కార్యంబు లిట్టిచోప్పునఁ జేయం
గా రహిఁ దనరు నటంచని, ధీరతనియనుంబుఁ జేయు ♦ ధీయతులుగదా.
- ఆ. నియమ మిట్లుచేసి ♦ నిశ్చయచిత్తంబులను బడమర మీరు ♦ జనకతనయ
దనుజు వెదకవలయు; ♦ దారుణతేజున, రామునుదతి సుగుణారవ్య నీత.
- క. కనియే వచ్చిన రాముఁడు, మనకొనరిచినట్టి మేలు ♦ నులునక ప్రతిజే
సినవారము కృతకృత్యుల, మును నగుదుము వేయినచనముల నింకేలా!.
- నీ. నేను జెప్పినదె కాకినీమిత్తంబయి యేకార్యమేనియు ♦ హితము గల్గె
నేని దానినిగూడఁ ♦ బూనిక దేశకాలార్థముల యోజించి ♦ యాచరింపుఁ
డెన్నిచందములనే ♦ నిల గన్నపుత్రిని గనఁచగునని పల్కె ♦ విని కపీంద్రు
నిపుణవాక్యంబులఁ ♦ గవులు సుషేణాదు లాతనియాజ్ఞల ♦ నాదరించి
- ఆ. యతనిసెలవునొంది ♦ యతిజవమున వరుణాభివాలితమగునట్టి దెనకుఁ
జనిరి జనకపుత్రిఁ ♦ గని వచ్చుకోరిక, లాత్మలందుఁ బొదల ♦ నతిజవమున. ౯౩
నలువదిరెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౩ - వ సర్గము.

శతబలీ మొదలగువానరుల నుత్తరమునకుఁ బంపుట

చ. వనచరస త్తముండు శ్రుతివృత్తధర్మవిదుండు నౌ దినే
శునితనయుండు మానునటు ధూను నుపేణుని బళ్ళిమాశకుం
బనిపి కపీశు వీరు గురు బాహుబలాభ్యుని రామభక్తిచి
త్తుని స్వహితంబు రామవృత్తోయజ్ఞైరిహితంబుగా వచిం
చెను; విను లక్షవానరులఁ జేకొని తావ్యశృగులఁ జవంబునఁ. ౨౪ 1606

1 తే. శతబలీ! యచుపుత్రులౌ ధ సచివనరుల
వీరలంగూడి పయనంబు వేగచేయు
ముత్తరపుడెస కయ్యది యున్నతిఁగని
హిమగిరీంద్రముచే నలంకృతము నగుచు. 3౪ 1607

క. తనరారుఁగాన నచటికిఁ, జని సీత ననిందితాంగిఁ జక్కఁగ వెనకం
జను; మీరు కార్యవేత్తలకును మేటులు గానఁ జనుటకుం బూని తమిఁ.

క. చనినం జక్కఁగ నీవని, యనూనగతి సఫలనుగుచు ధ నలరినచో సీ
తను దెచ్చి రామునకు నిచ్చినచో ఋణముక్తి గాంచిఁచెందుదుము తమిఁ.

క. కృతకృత్యులమును నగుదుము; హితకృత్యము మనకురాముఁడేయొనరిచె ము
న్నతనికిఁ బ్రత్యుపకారము; 2 కృతహితము నెఱింగిచేయఁనిపుడొదవినచో.

క. మనజీవితంబు సఫలము; మనుజుండుపకృతి నదేమి ధ మనకొనరుప కు
న్నను ముందుపకృతిఁ జేయంగను గోరినయెడల నట్టిఁఘనునకుపకృతిఁ. ౬౪

చ. ఒనరుచు నెన్నెడఱి మహిమోన్నతు జన్మము సార్థకంబు నాఁ
గ నీక మహాపకారిమును ధ గానకే యొనరించువాని కిం
కను నొనరించునట్టి యుపకారిము సత్ఫలదంబులంచుఁ జె
ప్పనునలెనే? మదియహితభావము గల్గినవారు గావునఁ. 2 1612

సీ ప్రత్యుపకృతిసేయవలయునన్న సుబుద్ధి నూని మీరలు జనకోర్వినాథు
తనయఁ గాంచెడునట్టి ధ ఘనతరయత్నంబుఁ జేయుండు మానవఁసింహుండఖిల
భూతైకపూజ్యుండుఁ ప్రీతియు మనయందుఁగలవాఁడు రిపుపురింబులజయించు
వాఁడునౌ రఘుకులవర్యుఁ డీతఁడు కాన నీతనికృత్యమే యిపుడు చేయ

తే. వలయు; నీననదుర్గనుష్ఠలుల నదులఁ, బర్వతంబుల మీబుద్ధిబలము మెఱయ
వెనకి జానకిజాడను ధ వే యెఱింగి, రండు నాయిష్టసిద్ధిఁ జేయుండు పూన్కి.

1 వైషణ్యమునై సార్థం ప్రతిష్ఠస్వ స్వపుంత్రిభిః-అనిమూలము 2 కృతం హి ప్రీయ
మస్తాకమ్-అనిమూలము.

- సీ. ఉత్తరదిక్కునఁ దొప్ప మైచ్చుల దేశములు, పులిందాహ్వయంబులును శూర
సేనదేశంబులు ♦ మానసీయములగు ¹ప్రస్థల దేశముల్ ♦ భరత దేశ
ములు, యామ్యకురు దేశములు, మద్ర దేశముల్ కాంభోజయవన, శకజనపదము
లారట్ట బాష్ణీక ♦ పౌరవ దేశముల్ చక్కని ఋషిక దేశములు టంక
తే. ణములు, ²చీన, విహార దేశములు పరమ
చీన దేశంబులును మఱి ♦ చిత్రములగు
దరద దేశములును గల ♦ వరసి యందు
హిమగిరింద్రంబునకు మీర ♦ లేగి యచట. ౧౩ 1614
- క. జనకజల జక్కగ వెదకుడు, కనుగొనవగు లోధ భూజగణయుతమై పొ
ల్చినవనములఁ బద్మకముల, ఘనమ్ములగు దేవదారు ♦ కాననములను. ౧౩౪
- క. తిరుగుచు నీతను రావణు, నరయుడు; గంధర్వు లమరు ♦ లర్చించెడు భా
నురసోమాశ్రమనీమకు, నరుగుడు తర్వాత మీర ♦ లందుండి వెనక. ౧౪౪
- క. ఘనసానుయక్తకాళం, బనుపర్వతమునకు నేగు ♦ డాకాళాద్రి
గనుపట్టు కోనలక గుహ, లను జక్కగ వెదకవలయు ♦ లలనామణిని. ౧౪౫
- క. కనకనిధిప్రతిభానుర, మును భూరితరంబునగుచు ♦ బొల్చెడు కాళా
ద్రిని దాటి సుదర్శన మనఁగ నొప్పు భూధరముఁ గాంచఁగఁ దగు నంతక.
క నిరతము పతగాలయమై, పరఁగెడు దేవసఖమనెడు ♦ పర్వత మదియన్
వరతరుభాషితమయి నుం, దరపక్షి గణావృతమయి ♦ తనరుం జుండీ!. ౧౪
- ఆ. దాని కాననముల ♦ దరుల నిర్మరముల, జనకతనయ దనుజుఁ ♦ జక్క వెనకి
దానిగడచి యట శతసమయోజనములు, ³విరివిగలిగి శూన్యవృత్తియగుచు.
- క. కనఁబడు నొకభూభాగము, కనరావటఁ బర్వతములు ♦ గాని నదులు వృ
క్షనికరములుగాని గనుం, గొనఁబడ వేజంతువులును ♦ ట్లోణిని నచట. ౨౦
- చ. కనుగొన రోమహర్షణముగా భయదంబుగ నొప్పునట్టి య
వ్వనమును వేగ దాటి చని ♦ పాండురమై యలరారు వెండికొం
డను గనినంత సంతన మనంతముగాఁ గలుగంగ నోపు; దా
ననలరు యక్షరాజభవనంబు సితాశ్రమరీతిఁ జక్కనై. ౨౧౪ 1622
- చ. కనకపరిష్కృతంబగుచు ♦ గ్రాలుచు దివ్యముగాఁగ విశ్వక
ర్మనిరతిఁ జేయ నొప్పి మహిమంబునఁ జెన్నగు; నందుఁ గల్వలున్
వనజములుం జెలంగ నతివై భవమొప్పు నరస్సు గన్నడున్
గనుగొన సంతనం బిడుచుఁ ♦ గాంక్షితదానచణంబునై తగక. ౨౨౪ 1623
- చ. అదియె మానస మనెడు నాహ్వయముచేతఁ
బరఁగు నంచలుఁ గారండభములు నందు

1 ప్రస్థలక భరతాం శైవస-అనిమాలము. 2 చీనాక పరమచీనాం శ్చ - అనిమాలము.

3 సవ్యసత్వవివర్జితమ్-అనిమాలము.

నిండియుండును ద్రిదశులఁ నెలఁతలెల్లఁ
గుంపులుగఁ గూడి యద్దానిఁ ధగొల్పుచుండు. ౨౩

1624

తే. అట్టికై లానమందు శ్రీ ధయలరుచుండ
విశ్రవణునకుఁ బుత్రుడై ధవెలసి సర్వ
భూతవందితుడై యక్షఁపూగపతియు
నైన ధనదుఁడు పొల్చి విహారకలన. ౨౪

1625

క. ఆకై లానంబున శశి, నీకాశ ప్రాంతశైలఁనికరంబులలోఁ
బ్రాకటకందరములలో, భూకన్యను రావణుని ధబోలుక వెదకక. ౨౫ 1626

క. తరువాతఁ గ్రాంచనగమన, కరిగి యటక గుహఁడు శక్తి ధసలరించినభీ
కరదుర్గమబిలమందుం, బరాకులేకుండఁ బోవఁవలయుం జుండీ. ౨౬ 1627

క. వనచరులారా! యాబిలమును జొచ్చుట కష్టతరము ధమునులందుఁ గనుం
గొనఁబడుదురు రవితేజులు, ఘనమతులును దేవసంఘకల్పితపూజ్యుల్.

క. సురకూపులు వార లటక, నిరతము నివసించువారు; ధనిర్జరసంఘా
దరణార్హమైన యాగిరి, బరికించుచు నితరగుహల ధవరసానువులక. ౨౭

తే. శిఖరములయందుఁ గోనలఁచెంత మఱి ని
తంబములయందు నయ్యావిఁస్థలములందు
జనకజను మీరు వెదకంగఁ ధజను; గ్రాంచ
మందు ముఖ్యశిఖరమును ధనరసి యవల. ౨౮

1630

సీ. తరురహితంబుగాఁ ధదనరు కామాద్రిని బతగాలయంబయి ధపరిధివిల్లు
మానసాద్రిని జూడఁగానగు నద్రి నామాన్యులై తగునట్టి ధమానవులకే
కాక, యచుర్వైరాక్షసులకు దానవులకుఁ గూడఁ జొరరాక ధసకలజంతు
భయంబుగానుండు ధభవ్యసాన్వాదికస్థలములయందెల్ల ధజనకతనయ

తే. వెదకుఁ డద్దాని మీఁతినఁపిరప నందుఁ
గాననొను మైనాకంబు ధదానియందు
మయుఁడు తనకొక్కదివ్యమా ధనుందిరంబు
దానె నిర్మించుకొనియుండుఁ ధదత్పరమతి. ౩౧

1631

ఆ. దానికందరము; ధసానుసితంబాది, కముఁబయందు ధహోటఁకముఖములను
దనరు ప్రమవలుండుఁస్థలములఁ జక్కఁగాఁ,దిరిగి వెదకవలయు ధధరణితనయ.

క. చనినంత దానిమీఁటమఁ, గనఁబడు నాశ్రమము సిద్ధసంఘాశ్రయమం
దును వైఖానసు లనఁబడు, మునుఁబును నవాల్లఖిల్యఁమునులును సతముక.

ఆ. అలరుచుందురు సిద్ధులై; ధయస్తుహోత్తు
లాత్మతపమునఁ బాపాళి ధనణఁచి నఫల

* దేవై రప్యర్చితా స్సన్యస్తేషుఁపా మహర్షయః-ఆనిమాలము.

నియతులై యుండు గావున ♦ నెమ్మి మీరు

మ్రొక్కి వినయంబునకా వారిమ్రోల నిలిచి. 33౫

1684

క. జనకజడగువృత్తాంతంబును దప్పక యడుగవలయు; ♦ భూరిమయములౌ
వనజంబుల నలరుచు నింపును గూర్చు సరస్వతీకండు ♦ పొదలును ఘనమై.

క. తరుణార్కనిభములై శుభ, చరణంబుల నొప్పు హంససంచయములు నా
సరసునఁ దగు వైఖానస, సరస్సు నా నద్ది ధాత్రి ♦ జననుతిఁ గాంచు. 3౫

క. సరవాహనుదంతీంద్రము, కరేణుగణమెల్లఁ గొలువఁగఁ దమితో నా
సరసునను సార్వభౌమ, స్ఫురదుగువిఖ్యాతీనంది ♦ సొంపుగఁ దిరుగు. 3౬

సీ. దానికవ్వలఁ జంద్రశరణుల సంచార మఖిలర్ష చారంబు ♦ నందకుండ
నలరు నాకాశమం ♦ దభ్రముల్ తిరుగవు నిశ్శబ్దమై యది ♦ నెగడుచుండు
సిద్ధతపస్కులై ♦ యిద్ధజేషస్కులై యమరసమానులై ♦ యలరు మాను
లట నసింతురుగాన ♦ నవ్వారితనుకాంతులను భానుకీరణంబులనువలెఁ బ్రభ

ఆ. వెలయుచుండు; నట్టి ♦ విషమస్త్రదేశంబు, దాఁటి చనిన నవలిస్థలమునందు
జాను మీటుచుండు ♦ శైలోదమనునది, దానిమానితద్వితలములందు. 3౮౫

క. తనరుం గీచక వేణువు, లనయంబుఁ బరస్పర మవి ♦ యంటుకొనుచుఁ జ
క్కనివయ దట్టంబుగనుండును గావున సిద్ధులుం గడుం బూనికతో. 3౯

తే. వానిమీఁదుగఁ బోవుచు ♦ పచ్చుచుండు

దురు; పవిత్రమనస్కుల ♦ కురుతరసుఖ

వసతులై యుండు కురుదేశవరములు త్ర

రాదిపదయుక్తములయి పెంపలర వెలయు. ౪౦

1640

క. ఘనపుణ్యములు చేసిన, మనుజులు తత్ఫలముఁ బొంద ♦ మహినందు జనిం
గనుదురు గావున నాక్షితి, కనకాంబురుహంబులెల్లఁ ♦ గడురమ్యములై.

తే. తనర నీలవైడూర్యరత్నములపోల్కి

ఛాయనొప్పెడు పద్మినుల్ ♦ చాలవెలయ

జలనచ్యుద్ధములౌ మహాశైవలీనులు

నేనవేలుగఁ బ్రవహింప ♦ వెలయుచుండు. ౪౦

1642

క. అరుణోత్పలములచే బం, గరు కల్పలచేత మిగులఁ ♦ గ్రాలి తరుణభా
స్కరవర్ణోత్పలములచే, బరంగుచుఁ నత్సరసులెల్ల ♦ భాసిలుచుండు. ౪౧

సీ. అభిరామనీలరత్నాంచితసత్తముల్ కనకకేసరములు ♦ గడువించిత్ర
ములుగఁ గన్నడ నల్లగలువనొప్పారు కొలఁకులెల్లవలను ♦ వెలయు నందు;
నందలినదులలో ♦ సనమానములగు ముత్యంబు లనర్ఘరత్నంబు లట్లై

* ఉత్తరాః పరస స్త్రై - అని మూలము. ఉత్తరాదిపదయుక్తములయి ఉత్త్రపద మాది
యందుఁ గలవియై.

కనకము పులినాకృతిని గానబడుచుండ నదులెల్లవెలయు, ననర్థరత్న
మయసర్వతంబులు మఱియు స్వర్గాద్రులు హుతవహసము కాంతులొప్పమిగుల
తే. నానదులయంతరంబున ధ నమరియుండు

నచటితరువులు సతతపుష్పాంచితములు

పక్షిగణనిబిడంబులు ధ భవ్యగంధ

సాంద్రములునయి యొప్పారు ధ సత్ఫలముల. ౪౩౪

1614

క. కోరినవాంఛల నొసంగుచు, ధారణినం దలరుం గొన్నితరువరములు శృం
గారాంబరముల నొసంగు; మహిమహములుకొన్నియందుం నెసంగుచుమిగులన్.

తే. ముత్తయంబుల వైడూర్యములను గూర్చి

యున్న చిత్రభూషణములు ధ సన్నతముల

సర్వకాలసేవ్యంబులఁ ధ జానలకును

బురుషులకుఁ దగినట్లుగఁ ధ గరమొసంగు. ౪౪

1646

ఆ మిగుల విలువగలిగి ధ మించి చిత్రములుగ, నాస్తరణము లొప్పునట్టి పాన్పు
లను నొసంగుచుండు; ధ ఘనతమశుభులు, వానిమహిమ నెన్నవచ్చునెట్లు.

చ. తరువులు కొన్ని చిత్రము ముదంబును బొందఁగఁ జేయఁజాలు భా

సురసుమమాలికావళిని ధ శుభములై తగు పానకంబులన్

గరమచుదైన భక్ష్యములఁ ధ గాంక్షిలుతీజ నొసంగుచుండు; సుం

దరగుణరూపయావననితంబినులన్ మఱికొన్ని యిచ్చెడున్. ౪౫

1648

క. తరుణాభులై న విద్యాధరగంధి వృక్షులును నాగశృంగజాలును గి

వృర కింపురుషులు సిద్ధులు, తరుణులతోఁ గూడి యచటఁ దారుండు తమిన్.

తే. సుకృతకర్ములు క్రీడావిశోభితాత్ము, ల్ఫలకామసమృద్ధులు ధ నైన వార

లందఱుం దనుకాంతలు ధ నలరి కూడి, యట వసించురు సతతంబు హర్ష మలర.

క. గీతధ్వనులును వాద్యపు, మ్రోతలు హసితధ్వనులును ధ మునుకొని యందున్

భూతాళి కింపుగా విస, నై తగు సతతంబు సుందరాకృతిమీఱన్. ౪౬

1650

క. వినుఁ డందున్ సంతోషము, గననట్టి జనుండు, చెంతఁ ధ గాంతామణితే

నినరుం డొక్కడైన ను సటఁ గనరాఁ డనుదినము వృద్ధిగను సౌఖ్యాదుల్.

క. కురుదేశంబును దానిని, ద్వర్గగా దాటి చనఁ గాన ధ గు నొక్కట ను

త్తరవార్ధితనంతరమున, హిరణ్యచయసోమశిఖరి ధ యెసంగు నసమమై

క. సురపతిచతురాస్యాసుర, హరణమహాలోకములు సదా వాసముగాఁ

బరఁగిన దివిజాలై తద్బాహు, ధరముఁ గసంగిలగు పరులు ధ దానిఁ గన రొగిన్.

1652

చ. ఖరకరుఁ డెందు వెల్లమిని ధ త్కౌస్థల మయ్యది దుర్నిరీక్ష్యమై

పరఁగుచు భాసమానుడగు భాస్కరుకాంతిని వెల్ల దేశమ

ట్లురుతర తేజముల్ వెలయఁనొప్పిన పర్వతరాజకాంతిచే

నిరతము భాసమానమగు ♦ నెమ్మిని చానిఁ గనుండు పూన్కిమై. ౫౭౫ 1655

చ. వినుఁ డట విశ్వహుఁడుగఁ విష్ణువు సుద్రగణై కయుక్తుఁడై

తనరు నదాశిపుండు విబుధప్రజనాయకుఁడైన బ్రహ్మయుఁ

అనిశము బ్రహ్మమానియుతుఁడై వసియింతురు; మీకునెల్ల నా

జనపదసీమదాఁటి చన ♦ శక్యముగాదు శ్రమంబు నొందినఁ. ౫౭౬ 1656

ఆ. కాన నుత్తరమునఁ ♦ గలదేశమున కేగ, వలదు; భూరిశక్తివై భవంబు

గలుగు దానవాదు ♦ లలరి యవ్వలఁ జనఁ, గలరు గమనశక్తికలితులగుచు.

1క. గిరియది దుర్గమమగు నిర్జగులకునుం గూక; దానిఁ ♦ జయ్యనఁ గని న

త్వరగతి మరలుండు మీరును, హరులకు నిండాఁకఁ జనఁగఁనర్హము నుండీ!

తే. అవలిదేశ మభాన్కరం ♦ బంధకార

బంధురంబయి నగరముల్ ♦ పత్తనాదు

లనెడు మర్యాద లేకుండుటను డెలియదు

మాకునుంగూడఁ గావున ♦ మీకునట్లై. ౬౦౫ 1659

చ. వనచరులార! మీకిప్పుడు ♦ బాగుగ నే నెఱిగించినట్టిచో

ట్లను బనిపూని చూడుఁడి! యిలాసుత నే నటఁ దొప్పినట్టిచో

ట్లు నెగడునేని వానిని గఁడుం డమిమిఱఁగ బుద్ధివై భవం

బున నరయుండు; కీశగణఁపుంగవులార! తలంప మీరొగి. ౬౦౬ 1660

2క. అనిలాసలోపములు గావునఁ జక్కఁగ రాముపత్ని ♦ భూసుత వెదకం

జను నాకార్యము సాధిం,చినచో శ్రీరామునకును ♦ జిత్తంబలరు. ౬౦౭

క. మనమున నంతకు మించిన, యనుపమ మోదంబు నాకు ♦ సనిశము గలుగుక

వనచరులార! కార్యం, బున సఫలత నొందినఁ బ్రభుతమునములఁ.

తే. బంధువులతోడ మీగు నావలన రన్య

తరములౌ గౌరవములంది ♦ పరరహితులు

నగుచుఁ బ్రియురాండ్రఁగూడి కృతార్థులగుచు

ధరఁ జరింపఁగఁగలరు నంతతము సేవ్చు. ౬౦౮ 1663

నలుచుకొమ్మారచ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౪ - వ సర్గము.

అథ రామఁడు హనుమంతున కంగుళీయక మొసఁగుట. అథ

1౪. హరిపతియు విశేషించియు, మరుదాత్మజునకును సుగుణముండనుడై శ్రీ
పరుడైనరాముఁ డెల్పుచు, గురుతరతత్కార్యభరము ♦ గొడువపడకయే ౧
ఆ. అతనియందె యునిచి ♦ యాతఁడె తనకార్య

మెల్లఁ దీర్చుననుచు ♦ నెదను నమ్మె;
గాన సఖలకీశకాంతుఁ డాసుగ్రీవుఁ
డధికహర్ష మొంది ♦ యతులశౌర్యు. ౧౫

1665

క. అనిలాత్మజ నాహనునును, గని సల్కె; వనచరేంద్ర! ♦ కనఁగ సజాతీ
యనిఖలశత్రు యుతంబగు, నసంతపయిఁగాని జలధరావృత మగుచున్. ౨౫

25. ఆలంబమేలేని ♦ యాకాశమునఁగాని వాతచక్రంబున ♦ వజలుచున్న
యంబరంబునఁగాని ♦ యధికశక్తులమీఱు నమరులుండెడు స్వర్గమందుఁగాని
తిర్యగ్గణంబులు ♦ తిరుగఁజాలనియట్టి జలములలోఁగాని ♦ లలితగతిని
సంచరింపఁగలావు; ♦ మించెడు సమరగంధర్వాహిమ ర్హస్యత్రిదశజగములు

తే. జలధిభూధర వేష్టితనకలజగము
లరయఁగా నీవేటింగిన ♦ వగును జమ్ము
జనగతులు లాఘవంబు తేజంబు నెక్కుఁ
డయిన నీతండ్రివలె నీకు ♦ నలరుచుండు. ౫

1667

క. పనివడి వెదకినఁ దేడం, బున నిను మించంగఁజాలు ♦ భూత మెదియునున్
గనరాదు జగతి సమతం, గనునదియును గానరాదుగా కపివర్యా! ౫౫

క. కనుకన్ జానకి యేక్రియ, మనకున్ లభించునట్టిహార్దము నీవే
కని కార్యము నెఱవేర్చి, జనుఁ నీతిని బండితుఁడవు ♦ సకలజగములన్. ౬

తే బలము బుద్ధియునుం బ్రతాపంబు దేశ
కాలముల సనువర్ధించు ♦ గాఢశక్తి
యనునయంబివియెల్ల నీయందునున్న
యట్టు లితరులయందుండ ♦ వవని నెందు. ౭

1670

చ. అని కపినాయకుండు పనఁనాత్మజునందు సమస్తకార్యముం

బనివడి పెట్టుటప్పు డటు ♦ పల్కినవాక్కులచే నెటింగి తా
మనమునఁ గార్యభారము నమానుషశక్తి జెలంగు నాంజనే
యునివయ నున్నదం చరిసి ♦ యొప్పుగ నిల్లననెంచె రాముఁడన్. ౮

1671

1 ఈయధ్యాయమున నిష్కృతప్రయాగకార్యవంతరకార్యరూపమగు నంగుళీయకప్రదానము చెప్పబడుచున్నది. దక్షిణదిగ్గమనమునకు నియుక్తుఁగునాయకులలో నగ్రగణ్యుఁడు హనుమంతుఁ డౌట నాతిఁ డీకార్యమును సాధింపఁగలఁడనునమ్మకముచే నాయనిలాత్మజునిచేతకి ముద్రిక నిచ్చుచున్నాఁడని యిటఁ చెప్పియుండను. 2 వభూమా నాంతరికేచా నాంబరే నామలయే-అనిమా. ఇట నంతరికేచిత్తములకుఁ గలయ్యుభేదము వ్యాఖ్యాత్విప్రతిపాదితమేయని యెఱుంగవలయు.

చ. తరణికుమారుఁ డీహనుమఁ తప్పక కార్యము చేసితిఱునం
చురుతరనిశ్చితార్థుఁడయి యుండెడుఁ బావని చేయఁజాలు నె
క్కరణినినై నఁ జేయఁదగుఁకార్యముఁ బూర్వ నునేక కార్యముల్
సరిగ నొనర్చియుంటయును యిర్వజనంబు లెఱింగి రేకదా! ౯౫ 1672

చ. కనుకనె వాని రేశ్వరుఁడు యై కొని యీతని గారవించెడున్
హనుమ ప్రయాణమై చనినయిప్పుని సిద్ధిని బొంది తీఱు నం
చనుపమచి త్తమం దరసె; నంతట నన్యుహనీయ శ్రేణుఁడై
తనరురఘూత్తముండు ప్రమదంబున యత్న మొనర్చునాతనిన్. ౧౦౫ 1673

చ. అనిలతనూజవిశ్రుతిని యాదృతి మీఱఁగఁ గాంచి యంతటన్
మనమున నింద్రియంబులు నమ న్నవిధంబుల హర్ష మొనఁగఁ
దనను గృతార్థయత్నునిగఁ దద్దయు నెంచుచుఁ బ్రీతుఁడై మహీ
తనయకు నానవాలుగ నితాంతము ముద్దులుగూర్చు నుంగ్రమున్. ౧౧౫

*క. తననామము ముద్రింపం, గను బడి బలుకాంతిమీఱి యాంతకు మదిలో
న నెఱుంగఁదగు నద్దానిని, హనుమంతున కొనఁగి పల్కె యాదృతి మీఱన్.

సీ. ఆనవా లిద్దాని యాజనకాత్మజ హరివర్య! కనుగొని యాత్మలోన
ననుమానభయముల నందక నాచెంతనుండి వచ్చితివని యిప్పుమీఱఁ
గను నిన్ను; నీబలంబును వ్యవసాయంబు విక్రమంబును నేను విసఁగనిపుడు
సుగ్రీవుఁ డొనఁగిన శుభదనందేశంబుఁ గాంక్షంబు ఫలియింపఁగలనటంచుఁ

తే. జెప్పుచున్నట్టు లున్నవి; శ్రీకరంబు
లగుచునని పల్కె; నంత నయ్యంగుళియ
కమును గైకొని తనమస్తకముఁ జేర్చి
కరములన్ మోడ్చి శ్రీరాముదరణములకు. ౧౨౫ 1676

క. మరుదాత్మజుండు మ్రొక్కుచు, నరుగం బూనెం; బరాక్రమాధికుఁ డాతం
డురుతరవాసరైనై న్యము, కరమనురాగమున బలిసి యదలఁగ నంతన్. ౧౩౫

క. ఘనములు లేని వియత్తలమునఁ దనమండలము స్వచ్ఛముగఁ దగ నత్తు
త్రనికరశోభితుఁడగు చంద్రునిభంగి వెలింగె; రఘువంశుండును మరలన్. ౧౪౫

చ. అనిలతనూజ! నీవును మహాబలశాలివి సింహవిక్రమం
బునకు నమానమై పరఁగుభూరిపరాక్రమ మొప్పువాఁడనై
తనరుదు వట్టులాట నిటఁ దావకభూరిబలంబు నమ్మితిన్

* దగ్గఁ తస్య తతః ప్రీతి స్స్వినామాంకొఽభిలష్-అనిమా. రామాయణకాలమున నత్తు
రములు లేవు. కంతపాఠము చేయుటయే గాని పుస్తకసామగ్రి కరణితోదన్న గుర్వాన మిష్టోకమున
సెరిపింపునని తెలియఁదగు.

¹గనుక న నీదుశౌర్యములఁ ♦ గన్పడఁజేసి మహీకుమారి యా
జనకజ కానవచ్చుగతి ♦ నల్పుము యత్నము సర్వరీతులఁ. ౧౭
నలువదినాలుగవ సర్గము సంపూర్ణము.

1679

౪౫ - వ సర్గము.

❧❧❧ వానరసేనాసన్యాసము. ❧❧❧

²క. వనచరపతి సుగ్రీవుఁడు, వనచరులం బిల్చి రామఁసనుధేశునిదా
వనిసిద్ధి నందుకొఱి కీ,ట్లనియెన్ మరలంగ ననుత ♦ నందినమదితోఁ. ౧ 1660

తే. ఎవ్వరెవ్వరి కేను నెం♦దెందు వెదకు
టెట్లు చెప్పితినో వారలెల్ల నందు
నందు నట్లెల్ల వెనకనా♦ననియె; నంత
వనచరేంద్రులు భయపమా ♦ భర్తయాజ్ఞ ౨ 1661

క. విని శిలభంబులచంగంబున భూమిని నాచరించి ♦ పోవఁదలఁచి రం
త ననుజనితోడ రాముఁడు, వనచరపతి సీతఁజూచి ♦ వచ్చుటకొఱిక్త. 3

క. సంకేతించిన యానెల, యింకను నెపుడెపుడు వచ్చు ♦ నెపుడు గడచు నే
వంకం బని యగునో యని, శంకించుచుఁ బ్రస్తవణవిశాలగిరిపయఁ. 3౪

ఆ. తా వసించియుండె ♦ వదనంతరము వీగుఁ, డైన శతబలియును ♦ నద్రివరన
మావృతనుయి దివ్యఁమై యున్నయు త్రర,దిక్కునకుఁ జనఁగ మ♦దిం దలంచె.

క. విసతుండయి హరిపుంగవుఁ, డనుచులం గూడి వేగ ♦ యరిగెను బ్రాద్వి
క్కున సీతను వెదకఁగ; నవ్వనచరనాయకుఁడు మానుమ ♦ బరవన మలరఁ. ౫

క. తారాంగదాదిసహితుం, డై రయమున చక్షిణాశ ♦ నవనిజ వెదకం
గోరి పయనంబుఁ జేసెను, ఘోరంబగు పశ్చిమాశక్తుఁ వారుణికిఁ. ౬ 1686

క. హరినర్మణౌ సుషేణుం, డరిగెను నిజసేనఁ గూడి ♦ యర్కనుతుం డి
ట్లు రయంబునఁ గవినాథో,త్కరమును సకలాశులఁ వె♦దకఁబంచి తగఁ. ౭౪

చ. వనచరముఖ్యులం బ్రకటపౌరుషశాలుర నిట్లు పంచి నె
మ్మనమున మోదమంది సుఖమండితుండై తనరారె; నంత న
వ్వనచరనాథునాజ్ఞఁ గొని ♦ వానరయాధపులెల్ల స్వస్వది
క్కును వెదకంగ వేగమునఁ ♦ గోరికలూరిగఁ బోయి రెల్లరుఁ. ౯ 1688

సీ. జనకజ నిచటికిఁ ♦ గొనివత్తు మారావణాసురు జముప్రోలి ♦ కంపువార
మనుచు నార్చుచుమఱి♦యును సంతనంబునఁ బెడబొబ్బలిడుచుస్వ♦విక్రమముల

1 విక్రమై రనలై వుఁ-అనిమాలము 2 సమస్తా నబ్రవీ ద్భూయః - అనిమాలము. సమః
స్వస్త్రి పక్షపాతరహితః-అనివ్యాఖ్య.

వినుతించుకొనుచును ♦ విపులసింహధ్వను లొనరించుచును నేవ్విచ్చగనుజెలంగి
పరుగులెత్తుచు విక్రమతరవము లొనరించుచును బోయి; రంతటఁజనుబలమునఁ
తే. బలికె నొక్కఁడు రావణుఁ ♦ డలుకపూని
యనికి వచ్చినఁ జంపెద ♦ నతనినేనె
యనుచు; నేరావణునిఁ జంపి ♦ జనకతనయ
శ్రమమునం గంపమొందెడు ♦ సాధ్వీ నిటకు. ౧౧౫ 1689

క. కొనివచ్చెద నిప్పుడె మీ, రనుమానములేక నిలువుఁ ♦ డండలు నిట నం
చని యొక్కఁడు పలికె; నేనే, జనకజఁ గొనివచ్చెదన్ రసాతలసీమన్. ౧౨౫

ఆ. వనతి చేసియున్న ♦ బలమున ననివల్కె
నొక్కఁడు; భూరుహముల ♦ నొక్కరీతిఁ
ద్రుంచివైతు నేను ♦ దొర్లింతుఁ గొండల
నేను ననుచు నొక్కఁడు ♦ పూని పలికె. ౧౩ 1691

చ. ధరణిఁ బగుల్లు నేననుచు ♦ ధైర్యము మీఱఁగఁ బల్కె నొక్కఁ; డే
నరిగి నముద్రము ల్లలఁతఁడ నొనర్చెననుచు నొక్కఁడుం
గరము ప్రగల్భవాక్కులను ♦ గాఢరవంబునఁ బల్కె; నంత నొ
క్కరుఁడనె నొక్కయోజనము ♦ గ్రన్నన దాఁటెద శక్తియొప్పుఁగన్. ౧౪

క. శతయోజనములు దాఁటెద, శతయోజన మెంత నాకు ♦ సమధికదూరం
బలిజనమున దాఁటెద నే, నితరులు పొగడంగ ననిరి ♦ యెంతయుఁ బూన్కిన్.

చ. ధరణిని సాగరంబులను ♦ ధాత్రిధరంబులఁ గాననంబుల్
ధరణికిఁ గ్రిందిలోకమునఁ ♦ దద్దయు శక్తిని నడ్డులేక నం
చరణము చేయఁగాఁగలను ♦ శౌర్యముమీఱఁగనంచుఁ బల్కె నొ
క్కరుఁ; డవు డివ్వీధంబున నఖండబలంబుల వానరుల్ కపీ
శ్వరుఁడు వినంగఁ బల్కిరి విభంగపరాక్రమయుక్తులై తగన్. ౧౬౫ 1691

నలువదియైదవ సర్గము సంపూర్ణము

ర౬ - వ సర్గము.

❧ ❧ ❧ సుగ్రీవుఁడు భూమండలజ్ఞానము తనకుఁ గల్గినరీతి రామనితోఁ జెప్పెట. ❧ ❧ ❧

చ. వనచరముఖ్యు లిట్లరుగ ♦ భాస్కరపుత్రునిఁ గాంచి రాముఁ డి
ట్లనియెను ఖోణిమండలమునంతయు నెట్లు లెటింగితీవు నా
వని కపివర్యుఁ డంత రఘువీరునకుం బ్రణమిల్లి యివ్వీధం
బున వదియించె; నోవురుషఁపుంగవ! సర్వమెఱుంగఁజెప్పెదన్. ౨ 1695

తే. ఆలకింపుము దుందుభియ నెడు దనుజ

వరుడు మహిషాకృతిని చాల్చి వచ్చి వాలి

ననికే బిల్వంగ వాలి యాతనిని మలయ

పర్వతగుహకుఁ దఱిమె; దోర్బలము మెఱయ. 3

1696

చ. దనుజుడు నబ్బిలంబుఁ జొఱఁ దానును వాని వధించునిచ్చచే

జనియెను లోని; కంత ననుజన్తు విసీతుని నన్ను ద్వారసీ

మ నునిచెఁ గాపుగా; నవల ద మామకసోదరుఁ డబ్బపూర్తియె

నను నటనుండి రాకయె పెఁనంగుచు నుండెను దానవేంద్రతో. ౫ 1697

క. బిలమంత రక్తపూరం, బులతోడఁ నిండె దానిఁ దోడఁగని నేనుం

గలవిలపాటచ్చెరువును, బొలయుట మదిలోనఁ గీతపుంగవున కని. ౫

ఆ. ఏమిసంభవించెనో? మాయరక్కను, చేత ననుచు వగలఁ జెంది విషముఁ

దిన్నవానిపగిది దీనుడనైతి నా, యన్న దెగియెఁ గలన ద నన్నబుద్ధి. ౬

క. కలిగె న్నాకంఠట; నా, బలశాలి సురారి యందె ద పడియుండంగ

వలయును రాజాలక యిమ్ముల మృతిఁగన వలయునన్నబుద్ధిని నేను. ౭

తే. ఆమహాద్వారమునఁ గొండయంత గండ

శిలననుర్చియె గప్పితిఁ జత్తమందు

వాలిజీవితమందాశ దవలి పురికి

వచ్చి తారను నుమను గొప్పవగు సిరిని. ౮

1701

క. సరమమగు రాజ్యపదమును, బరిగ్రహించితిని నచివఁపర్యయుతుండనై

పురివసియించితి విగత, జ్వరుండనయి; యంత దనుజున త్తము ననిలో. ౯

క. తనశక్తిఁ జంపి వాలియు, జనుదెంచెను; నేను నంత ద సాధ్యసమున నె

మ్మనమున వడఁకఁగ జారవ, మునరాజ్యము నొనఁగితి బ్రధాతనయమున. ౧౦

చ. అతఁడును దుష్టబుద్ధిఁగొని ద యాగ్రహమాని ప్రచండశౌర్యము

ధృతియును గ్రాల నింద్రియవిఠానములెల్లఁ గలంగ నన్ను బం

చితఁ గనఁజేయఁగాఁ దలఁపఁ బాటితి మంత్రులతోడఁగూడి వే

యతఁడును గోఁమూని నను ద నారయుచుం జనుదెంచెఁ జంపఁగ. ౧౧

ఆ. వాలి సాధ్యసంబువలన మంత్రులఁ గూడి, బహువిధంబులై న దవతటినుల

నగరములను గనుచు ద బెఁడొంది పాటితి; ధరణిన్లె గోప్పదంబురీతి.

తే. అద్దముంబోలెఁ గొఱవి చక్రాకృతిగతిఁ

గంటి నేనును వాలియు ద వెంటనంటి

వచ్చుచుండంగ వడివడిఁ ద బరుగువాటి

తూర్పునకుఁ బోయి బహువిధద్రుమవితతుల. ౧౩

1706

క. ధరణీధరముల నదులను, సరస్సులను గంటి; నట విశాలంబగుచుం

బరఁగుచు గై రికథాతూ, త్కరమండితమైన యుదయధరణీధరమున్. ౧౮౫
 క. అనిశం బప్పురసలచే,తను సేవింపంగఁబడుచుఁ ♦ దద్దయు బెడఁగై
 కనఁబడు తీరనముద్రముఁ, గనినాఁడను; బ్రాక్కునుండి ♦ కడువేగమునన్. ౧౮౬

ఆ. మరలివచ్చుచుండ ♦ మాయన్న నానెంట
 నంటి తఱుమ మరలి ♦ యచటినుండి
 వింధ్యశైలవృక్షవితతిసంవ్యాప్తమై
 చందనద్రుమాళిసాంద్రమగుచు. ౧౮౭

1709

క. తనరారు దక్షిణాశకుఁ, జనఁగాఁ బరుగెత్తినాఁడ ♦ సరగున నందుం
 గనుపట్టు వృక్షగిరినదు,లను గాంచుచుఁ బోవ న న్నలఘువిక్రముఁడై. ౧౮౮

క. మాయన్నతటిమే నేనును, గాయము చేష్టలను దక్కఁగాఁ బడమరకున్
 బోయితి నటఁగల తగునము,దాయము గిరిదేశములను ♦ దగ నస్తాద్రిన్. ౧౮౯

క. కని యందె యున్ననన్నును, గనలుచు మాయన్న తఱుచుఁగా నుత్తరది
 క్కునకుం బోయితి నచటితు,హినగిరిమేరుక్షమాధ♦రేంద్రంబులనున్. ౧౯౦

క. ఉత్తరజలనిధిఁ గంటిన్, జిత్తము పొగులంగ నెచటఁ ♦ జేరిన నతఁడా
 యత్తమతియోచుఁ నఱుమఁగ, నెత్తటి శరణంబులేకయే నుండంగన్. ౧౯౧

తే. బుద్ధిసంపన్నుడౌ వాయుపుత్రుఁ డిట్లు
 పలికె ననుజూచి; కపిరాజ! ♦ యలమతంగ
 మాని యాయాశ్రమంబుల ♦ మండలమును
 గూర్చి హరిపతియా వాలిఁ ♦ గోపమాని. ౧౯౨

1714

క. మును శపియించెను గాదే, వనచరనాథా! యదిష్టు ♦ బాగుగ నానె
 మ్మనమునఁ దోచినయది; యా, మునిశాపమ వలన నుటజమునువాలితగన్.

క. చొచ్చినయెడ నాతనితల, యచ్చుగ శతశకలములుగ ♦ సవనిఁబడుఁగదా
 యచ్చట సుఖముగ నుండుద, మిచ్చగ నుద్విగ్నులమయి ♦ యెల్లరమింకన్.

చ. అనవిని యొరఘుప్రవర! ♦ యంతట నేనును ఋశ్యమూకముం
 గనఁ జనుదెంచి నాఁడఁ గపిఁకాంతుఁడు వాలి మతంగమానిభీ
 తిని నిట రాకయుండెను; తీతిప్రవరా! రఘువంశభూషణా!
 విను ముపుడేను నివ్విధిని ♦ విశ్వము సంతయుఁ గన్నులారఁగన్. ౧౯౩ 1717

క. కనినాఁడ నంతటన్ నచి,చనికరమును గూడి మానివద్యుని శాసం
 బున వాలి చొరఁగ నేరని, ఘనగిరి నిద్దానిఁ జేరఁ ♦ గలిగితిఁ దండ్రీ!. ౧౯౪

నలువదియాఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౭ - వ సర్గము.

హనుమదాదులు తప్పక దక్కిన కప్పులను గిష్కింధకు పంపుట.

- చ. వనచరనాథు నానతిని ♦ వారిజనేత్రును జూచిరాగ న
వ్వనచరులెల్ల దిక్కులకుఁ ♦ బంతము లాడుచు వేగపోయి రం
త నదుల సత్పురస్సుల లతాభవనంబుల నెవ్వితేనిచో
ట్లను సగరంబులం దటినులం జొరరాని మహితలంబులఁ. ౧౫ 1719
- క. గిరులను సీతాదేవిని, బరికించుచుఁ గీశసంఘఃపతియాజ్ఞను వా
సరయాధపుల్లెరు భూధరవనకాననములెల్లఁ ♦ దగ వెదకి యటఁ. 3 1720
- చ. జనకజఁ గాంచుకార్యమునఁ ♦ బాలఁ బ్రయత్నము గల్గియే దివం
బునఁ బగలంతయుఁ వెదకి ♦ భూమిని రాతిరియందు నొక్కచో
టను గుమిగూడుచుండిరి, దృఢంబగు విక్రమ మొప్పుచుండ న
వ్వనచరు లానెలంగలదివంబుల సీతను నెల్లతావులఁ. ౪౫ 1721
- ఆ. వెదకి రాత్రులందు ♦ వివిధ ర్తునుమఫలములను నెలయువృక్షములను జేరి
యందుఁ బండుకొనుచు ♦ నవ్వల నరుగుచుఁ, గాంచి కాంచి సీతఁ ♦ గానలేక.
- సీ. పయనంబు చేసినచగలు మొదలుకొని నెల నిండునంతకు ♦ నిలను నింగి
వెదకి నిరాశులై ♦ విభునియొద్దకు వచ్చి వృత్తాంత మెఱిగించి ♦ వేగ మాల్య
వంతముఁజై లంబుఁచెంతకుఁ బోయిరి; బలశాలి వినతుడఁ ♦ పవగవిభుఁడు
సచివులతోఁగూడి ♦ త్నైపతిచెప్పినవిధమునఁ బ్రార్థిక్కు ♦ వెదకి సీతఁ
- ఆ. గాన కరుగుదెంచెఁ ♦ గపిపతి శతబలి
యుత్తరమున వెదకి ♦ యుర్విపుత్రఁ
గాన కరుగుదెంచెఁ ♦ గపిసైన్యములఁ గూడి;
యంత నానుషేణుఁ ♦ డధికబలుఁడు. ౮ 1723
- క. వనచరులఁ గూడి పడమర, గనుఁగొని మానంబునిండఁ♦గా సేనలతోఁ
జనుదెంచె సధిపుచెంతకు, జనకజనుం గానకుండ ♦ స్వాంతము దూలఁ. ౯
- ఆ. వారలెల్లఁ బ్రసవణవర్వతంబున, రాముఁ గూడినకపిరాజానొద్ద
కరుగుదెంచి మ్రొక్కి ♦ యణుకువ నిట్లని, రఘుగిరులఁ గాననాటవులను.
- క. జనపదముల నదులను న,వ్వననిధితీరములనెల్ల ♦ భంగుల సీతాం
బను వెదకితి మీపు వచించిన గుహలఁ వెదకితిమి విచిత్రగతులతోఁ ౧౧౫
- సీ. తీగజొంపమ్ములతోఁగూడిన మహత్తరములగు గుల్మంబుల మఱి దుర్గ
మప్రదేశంబుల ♦ మనుజులు చొరరాక విషయంబులైన బృథ్వీస్థలంబు
లను పూనిక వెదకితి ♦ మనితరసాధ్యప్రమాణదేహమ్ముల ♦ మలయుచున్న
ప్రాణులఁ గనుచునురావణుడో? కాఁడో! యని వెదకుచు మృతి ♦ నందఁజేసి

తే. తిమి, మహాబలయు క్తనంశమున హనుమ, జనినిఁ గాంచినవాఁడు నునత్వశాలి
జనకసుతయున్న దెనకుఁ దాజనిన వాఁడు, గాన నీతను గాంచి రాఁగలఁడతంఁడె
నలువదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౮ - వ సర్గము.

శ్లో. హనుమదాదులు దక్షిణమున నీతను వెదకుట. శ్లో.

- క. అనిచెప్పి రంత; శ్వసనుని, తనయఁడు తారాంగదాదిశరశ్రోజ్జ్వలకీ
శనివయయుతుండై దక్షిణమునకుం జని వానరాఘంముఖ్యు ననుమతిఁ. ౧
- క. ధరణీస్థలముల వెదకం, బరమావరుఁ డయ్యె; నతఁడు ధ వనచరవీరో
త్కరములతో బహుదూర, మ్మరిగి యటఁ వింధ్యగిరిగుహలగహనములఁ. ౨
- ఆ. పర్వతాగ్రములను ధ బహుదుర్గచుస్థలం, బులను భూరివృక్షముఁ గొలఁకులఁ
జాలుగాఁ జెలంగుఁ ట్లూరహస్త, తతుల, ఘనతరువుల వెలయు ధ ట్లూధరముల. ౩
- క. జనకజ వెదకిరి; వీర్యం, బునఁ దగు నక్కపులు యామ్యమున నెల్లెడలం
గనినను జనకన రేంద్రుని, తనయయఁ గనరాకపోయె ధ ధారణి నెందుఁ. ౪
- చ. ఫలముల నూలపర్ణముల ధ భక్షణముం దమిమిఱఁ జేయుచుఁ
బలము చెలంగఁ బట్టుదల ధ వర్ధిలుచుండఁగ దుష్ప్రధన్వలై
యిలనుత నట్టె చూచుచు నహీనజవంబునఁ బోవుచుఁ మహీ
స్థలముల నందునందును నితాంతము కష్టముపోవ నిల్చుచుఁ. ౫ 1732
- నీ. చనుచుండి రావింధ్యశైలప్ర దేశంబు బహుగుహవభృలును ధ గహనములును
గలయది కాన నక్కడఁ బరికించుట కష్టతరంబగు ధ ట్లూస్థలమది
జనశూన్యమగుచు నిర్జలమయి గహనమై కనఁగ గగుర్పాటు ధ గలుగఁజేయు
చును నొప్పు; వనచరశూరులందఱు దాని విడిచియట్టి నె యగుఁవిపినములను
- తే. వెదకి మిక్కిలి యలనట ధ గదురఁ గుంది
యట్లై చొరరాని మఱియొకయడవి నెందు
భయము నొందనివారౌట ధ బరవనమునఁ
జొచ్చి; రాదేశమునఁ దరుస్తోమమెల్ల. ౬ 1733
- క. ఫలరహితంబయి పుష్పం, బులు లేకయె పర్ణహీనముగ నొప్పును నం
దలినదులు సర్వకాలము, జలహీనము లగుచునుండునైకత మొప్పుఁ. ౭
- క. మూలమృదు లభియించుట, చాలఁగఁ గష్టంబు మహిషసామజన్మగళా
ర్జులము లుండవు పక్షుల, జాలము గనరాదు, వన్యజంతువు లెవియుఁ. ౮
- క. కనరావు లలితతరువులు, కనఁబడ వోషధులు లతలుఁ గాని పొదలునుఁ
గనఁబడ వందలి సరసులు, ననిశము స్థలములకు నెల్ల ధ నాకరములగుఁ. ౯

తే. మెట్టదామర లవ్వీయు ♦ మిగులఁ బూచి
వాసనలు నెల్లచోఁ బర్వఁ ♦ బర్ణములును
జక్కఁగా నొప్పు సాధుదృశ్యంబులగుచు
నుండుఁ దుమ్మెదలెల్ల సంధుండ వెపుడు. ౧౧

1737

చ. మునిపతి కండునామకుండు ♦ భూరితపోధనుఁ డుగ్రకోపి మా
నినిచయన త్రముం డొకఁడు ♦ నిల్చి యటం దపమాచరించు న
య్యనఁబుండు సూనృత ప్రతూఁ డిహోర్యమహ త్రసత్ప్రభావుండై
తనరుఁ దదీయపుత్రకుండు ♦ తద్వనమం చొకనాఁడు సేవ్యుగాఁ. ౧౨

క. తిరుగుచుఁ బదాఱునంప,త్పరముల ప్రాయమున నొప్పి ♦ దైవగతిఁ వే
మరణించెఁ బుత్రస్మృతి క, య్యరణ్యమునఁ గోసమూనె ♦ నమ్మునిపతియుఁ.

చ. నిరతము ధర్మచిత్తుఁడయి ♦ నిర్భరయోగము నూను నాతఁ డా
తరుణమునఁ శపించెను బత్తప్తలకేని నృగాళికేని యె
వ్వరికిని గాని యయ్యడవి ♦ వాసమఁచేయ ననర్హమై ననుం
ధరఁ దగునంచుఁ గ్రోధమునఁ ♦ దాళఁగ లేకయె నత్వరంబుగఁ; ౧౪ 1740

చ. వనచరపీరు లందఱును ♦ బర్వతమందు గుహావళిం దగఁ
జనతతి సూన్యమై తగు విశాలవనంబుల నేర్చు పుట్టుచో
ట్లను బలుపూనిక్రమై వెనకి ♦ లక్ష్మీసమానను సీతఁ గానమిఁ
మనములఁ గుందుచుఁ సతము ♦ మర్కటనాథహితై షు లాటచేఁ. ౧౫

ఆ. తిరిగి తిరిగి చాల ♦ దీనతఁ గని మఱి, యెల్లచోట్ల వెదకి ♦ యెందు సీత
నపహరించినట్టి ♦ యలరావణునిఁగాని, ట్టిణితనయఁ గాని ♦ చూడరైరి.

చ. వనచరులంత ధైర్యమున ♦ వారినిపూనిక్ర లతాళిగుల్మముల్
ఘనభయదంబులై వెలయఁగాఁ గనుపట్టు మఱొక్క భాగముం
గని యటఁ జొచ్చి క్రూరతరఁకన్దు సురౌఘవిరోధి నిర్భయుఁ
దనుజుని నొక్కనిం గనిరి ♦ ధాత్రిధరంబన నొప్పువానినిఁ. ౧౬ 1743

క. పెనుభీతి గలుగఁజేసెడు, దనుజుని నాతనినిఁ జూచి ♦ దట్టులఁ దగఁ గ
ట్టి నిలిచి రందఱు యుద్ధం, బున కాతఁడు పరవ్రతములఁ ♦ బోలినకపులఁ. ౧౭

క. కని బల మలరఁగ నిట్లని,యెను జచ్చితి రిదిగో మీరఁలెల్ల ననియె; న
ద్దనుజుం డంతటఁ గ్రోధం, బునఁ బిడికిలి పట్టుకొనుచుఁబోయెఁబయి బడఁ.

క. దనుజుఁడు పైఁ బడెవచ్చుటఁ, గని వాలిజఁ డంగదుండు ♦ కఱకుదనుజు నా
తని రావణుఁగాఁ దలఁచుచు, దనకరతలమునను జఱచె ♦ దర్పము పొంగఁ.

క. సురవైరి యాతఁ డంగద, కరతలహతుఁడొను రక్తఃకణములు నోటం
గరము వెడలంగ నిలఁబడె, ధరణిధర ముర్విఁ బడువిధంబున సంతఁ. ౨౧

చ. దనుజుడు మృత్యువుం గనిన ♦ దర్పజయంబులఁ జెన్నుమీఱున
వ్వనచరు లాతఁడే దనుజువర్జుడు రావణుడొనటంచు న
జ్జనకజ యందెయుండునని ♦ సంతన మందుచు నాగుహంగణం
బునఁ బలుభంగుల౯ వెదకఁ ♦ బూనిరి కాంక్షలు పెంపుమీఱఁగ౯. ౨౨

చ. వనమున నెల్లెడ౯ వెదకి ♦ వారక తద్గిరిచెంతనున్న యిం
కనొకభయంకరాద్రిగుహఁ ♦ గాంచి తదంతరమందుఁ జొచ్చి; యం
దును గలయంగఁ జూచినను ♦ దోయరుహానన నీత యుండమి౯
వనటలఁ గుంది స్వాంతములఁ ♦ బాయనిదీనత నిర్జనస్థలం
బున నొకచోటఁ జేరి రురుభూరుహమూలమునందు నందఱు౯. ౨౪ 1719

నలువదియెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౯ - వ సర్గము.

అతి హనుమంతుడు పెక్కుచోట్ల వెదకుట అతి-

¹చ. వనచరనాథపుత్రుఁడును ♦ బ్రాజ్ఞుఁడునై తగు సంగదుండు చ
య్యన వనరాజులొ వెదకి ♦ యంగము శ్రాంతిని బొంద సంకఱ౯
వనచరులం గనుంగొనుచు ♦ వారల నూఱడఁజెందఁజేసి యి
ట్లనియె; వనంబుల౯ గిరుల ♦ నల్లె నదీతటనీమలం దొగి౯. ౧౫ 1750

సీ. దుర్గమగహనమండును బిలంబులఁ గొండగుహలను జనకునికూర్మితనయఁ
జక్కఁగ వెదకితి; ♦ మిక్కడ నక్కడ జానకిగాని, యాసాధ్యవివిజ
కన్యకఁ బోలుచక్కనిరాజపుత్రిని హరియించినట్టి యయ్యసురఁగాని
కనరాకపోయిరి; ♦ కాలంబు చాలఁగాఁ గడచె; సుగ్రీవుడో ♦ కఠినశాస

తే. నుడుగదా శ్రద్ధబూని మీఠుడుగ కెల్ల
తావులం దిగ వెదకుడు; ♦ ²తంద్రిఁగాని
శోకమునుగాని పొందక ♦ సారిది వైసఁ
బడెడు నిద్రను బొందక ♦ పుడమితనయ. ౨౫

1751

క. కనఁదగువెరపున వెదకం, జను; విసుకుం గనమి మదిని ♦ స్థైర్యము గనియుం
ట నిరతముత్సాహంబును, గనుటయు నివి కార్యసిద్ధిఁ ♦ గలుగఁజేయు౯. ౨౬

క. అని పెద్దలు వచియించిరి; కనుక నె యిటు పల్కినాడఁ ♦ గడుదుర్గమమా
వనమున నిటవెదకుం డో, వనచరులారా! బలాభివర్ధితు లగుచు౯. ౨౭ 1753

తే. అలసటల మాని మరల నయ్యడివి నెల్లఁ
గార్య మొనరించుచుండఁ దత్కార్యఫల మ

వశ్యముం గల్గుచుండుట ♦ వసుధఁ గానఁ
బడుచునున్నది; నిర్వేదఁపడుట విడిచి. ౭౪

1754

క. అందఱమిటు నిదిరించుట, యుం దగ విడనాడి కార్య ♦ మొనరుపఁబూనం
గం దగు సుగ్రీవుఁడు క్రుధ, నందును వండించుఁ జూడి భయంకరరీతిఁ.

క. మనకుం బతియుం గావున, ననచరపతి కతనికిం బ్రభావమహితుఁడై
ఘనబలుఁడౌ రఘుపతికిఁ, మనము భయంపడవలయు నమ న్నవిధములఁ.

చ. వనచరులార! మీరు హితభావమునం నగ నిట్లుచెప్పితిఁ
గనుక మదుక్తియే హితముఁగాఁగ నె మీకును దోచెనేని దా
నినె యొనరింపుఁ డెల్లరకు ♦ నిక్కముగా హితమైనకార్యముం
డిన నది చెప్పఁడంచనియె ♦ నీతిని నంగదుఁ డిట్లుపల్కుగఁ. ౧౦

1757

౧. విని గంధమాదనుఁడు న,ప్పిని శ్రమచే జెప్పరానిపీడ నలయుచుం
డినకతమున నప్పవైన,చనమున నిట్లనియె; గీతనత్తముఁ డిచటఁ. ౧౧౪

నీ. మన కెల్ల హితవాఙ్మయముజెప్పెనిది యుక్త మానుకూల్యమునగుఁగననల్లై
కావింపుఁ డుద్రులఁ ♦ గంకరంబుల బిలంబుల జవవిరహితములగువనులఁ
బ్రస్తవణంబులఁ ♦ బరమాదరంబున వెదకుదము మరల; ♦ విభుఁడు మనకు
నాజ్ఞ చేసినరీతి ♦ సంతట మీరెల్లఁ జేరి దుర్గమమగుఁభూరిశైల

ఆ. దుర్గమస్థలములఁ ♦ దోచనె వెదకుద, మనియె; గాఢబలము ♦ లలరు వాన
రాళి యంతలేచి ♦ యామృదిక్కున వింధ్య, కాననాళి వెదకఁగాఁ గడఁగిరి.

చ. జనకజఁ గాంచుకాంక్షలను ♦ శారదమేఘసమానమై దరీ
ఘనతరకూటయుక్తమయి ♦ క్రాలెడు రాజతభాగ మొక్కచోఁ
²గని వెన నెక్కి యందొకటఁ ♦ గన్పడు కోర్తవనంబు నస్తవ
ర్ణనికరరాజితంబగు సరిణ్యముఁ గాంచి కుతూహలంబులఁ. ౧౧౫

1760

ఆ. వెదకి రంత మిగుల ♦ విక్రమశాలురౌ, వారలగ్రభాగ ♦ మారసి కడు
శ్రాంతి నొంది రాముఁసాధ్యసి వై దేహిఁ, గానరైరి పూన్కిఁగలిగి యవల.

నీ. బహుకంకరమగు తఃత్పర్యతమందెల్ల వెదకి క్రిందికి వచ్చి ♦ విపులకష్ట
మునఁ బ్రజ్ఞదప్పి యెందుచు నీతఁగానమి; నటనుండి వారెల్ల ♦ నవనికి దిగి
యించుక యందుండిఁసంచరించుచు నొకతరుమూలమును జేరిఁపరఁగ నందుఁ
గొంతకష్టము దీర్చుకొని ముహూర్తంబందు నుండి దక్షిణమునఁనుర్వితనయ
తే. వెదకఁబూనిరి కపిసంఘఁవీరులై న
హనుమదాదులు సయనమై ♦ యాగిరింద్ర

1 ఉవాచాన్యక్తయా నాచా పిపాసాశ్రమభిన్నయా - అనిమూలము. 2 తత్ర కోర్తవనం
సమ్యం సప్తపర్ణవనానిచ-అనిమూలము.

మును మొదటనుండి యెల్లడలను వెదకఁగఁ

బూని తిరిగిరి రాజాజ్ఞఁ ♦ బూని యపుడు. ౨౨

1762

నలువదితోమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౦ - వ సర్గము.

హనుమదాదులు స్వయంప్రభను జూచుట

చ హనుమయు వాలిపుత్రుఁడుగఁనంగదుఁ దాదని గూడి వింధ్యభూ

ధ్రనిఖిలకందరంబుల నుదారవనంబుల జానకీనతిఁ

గనుఁగొనువేడ్కతో వెదకె; ♦ గాఢరయంబున సింహముల్ పులుల్

గనఁబడ దుర్గమంబులయి ♦ కన్నడుభాగములఁ శిలానతిఁ. ౧౫

1763

*క. పెనుసెలయేల్లను నదులను, జనకనుతఁ వెదకి యంత ♦ శైలంబునఁ గో

టిని దక్షిణపశ్చిమమును, గననేగిరి నియమితచుగు ♦ కాలంబెల్లఁ. ౨౫

క. వారికి గడచెను; నచ్చట, ధారణి కాననగుహావిఁతాననిబిడమా

టారయఁగ దురన్వేషం, బై రహితజనౌఘమగుచు ♦ సతిభయదంబౌ. 3౫

చ. హనుమయు వానరావళిని ♦ నంతటఁ జేరువనుండ నిల్పి త

ద్వీపమున నందఱంగలిసి ♦ బాగుగ నెల్లడఁ జూచెఁ దాను నం

త సతనివెంట వింధ్యగిరి ♦ దారుణకందరముఖ్యసీమలఁ

గనుఁగొని రా గజండు కపిఁకాంతుఁడు గాఁ రగు నాగవాక్షుఁడుఁ. ౪౫

సీ. గనయ, శరభులును ♦ గంధమాదననుషేణులును మైందద్వివిఁదులును నలుఁడు

జాంబవదంగదుల్ ♦ చారురూపుండగు తారుఁడు శైలవిఁతానయుక్త

ములగు భాగంబులఁ ♦ గలయంగ వెదకుచు యామ్యదిగ్భాగంబులందువెదకు

చును జోయిగురుబిలంబునుగాంచిగొకచోట; ట్టుత్పిపానలఁజాలఁగుందివార

తే. లలనటలఁజెంది త్రాగ సలిలములకయి

తిరుగుచుండఁగ బిలమొండు ♦ పరఁగె నందు

ఋతుబిలమన మయునిచే ♦ రక్షితంబు

దుర్గమము పృథుతరముగఁ ♦ దోచునదియు. ౮

1767

క. లతలును వృక్షములును సంగతములుగా దానినిండఁ ♦ గప్పి వెలయును

న్నతములుగఁ గానఁబడియె, సతత మ్మందుండి క్రాంచసారసహంసల్. ౯

ఆ చక్రవాకములును ♦ నలిలంబులం దోఁగి

సరసిజములరేణుఁసమితితోడ

నరుణములయి వెలయు ♦ సంగములను గల్గి

బయలువెడలుచుండఁ ♦ బయలఁ జనఁగ. ౯౫

1769

* ఆసేరు ప్రస్థ శైలస్థ కోటిం దక్షిణపశ్చిమాప్-అనిమూలము.

చ. వనచరపుంగవుల్ రుచిరవాసన లొప్పగ దుర్గమంబుగాఁ
గనఁబడుచున్న యాబిలముఁ ♦ గాంచి మనంబుల విస్మయంబులం
గనిరి; మహాస్రతాపములఁ ♦ గాంచి బలంబుల మీటియున్న పా
వని మొదలై నవానరులు ♦ వన్యవృథానళి నిండియుండఁగల్గె. ౧౦౫ 1770

క. బలినెలయ మట్లు చూడఁ, వెలయుచు దుర్దర్శమగుచు ♦ భీతిని మిగులఁ
గలుగఁజేయుచుఁ జేరఁగ, వలనుపడని యబ్బిలమును ♦ బహువిధగతులఁ.

క. కనియిది పాతాళంబో?, దనుజుల మాయయె? యటంచుఁ♦దనుమదులఁ శం
కను బొందుచుఁ బోయిరి చెంతను జేరఁగ; నంతఁ బవనతనయుఁడుమిగులఁ.

క. గిరికూటస్రతిమంబగు, శరీరమున గహనవనవిసరమార్గములం
బరిచయము గల్గి పాండితిఁ, బరఁగినవాఁడౌటఁ బలికె ♦ వనచరుల కటఁ.

మ. మనమెల్లఁ శమనాశ నెల్లెడల నాత్మాపుత్రినిం గాంచువే
డ్కును శైలవ్రజదుర్గమంబులగు మాత్సర్యస్థానమెల్లఁ దగఁ
ఘనయత్నంబునఁ గాంచినార మెచటం ♦ గంజాక్షినిం గానకే
వనటఁ మిక్కిలి బొందినార; మిచటఁ ♦ భాస్వి నీనద్గుహఁ. ౧౦౬ 1774

క. మన భాగ్యంబునఁ గంటిమి, కనుఁడీ యిందుండి హంసగణసారసముల్
ఘనచక్రక్రాంచంబులు, ¹వనములలో మునిగి వెడలివచ్చెడుఁ జాండీ!. ౧౦౭

చ. తరువులు దీనిదావరమున ♦ దట్టముగాఁ గడునుండరంబుగాఁ
బరఁగెడు నిశ్చయం బిచట ♦ వాఙ్మహిపూర్ణముగాఁ జెలంగి నుం
దరమగు కూపమొండెను హ్రావంబయినం బరికింపనొను; నా
హరిహరులెల్ల నట్లు నవనాత్మజుఁ డాడిన నాలకించుచుఁ. ౧౦౮ 1776

²సీ. దానిఁ జొచ్చిరి మహాత్తరమగు బిలమది చంద్రసూర్యులప్రకాశంబె లేక
భయదృష్టె గగ్గురుపాటుఁ బుట్టించుచు నంధకారావృతమై చెలంగఁ
గాంచిరి వారెల్లఁ; ♦ గడఁగి సింహంబులు బహువిధవృక్షపక్షివారములును
వెడలిరాఁ గాంచుచు ♦ విపులాంధకారావృతంబగు భూరికంఠరము దానిఁ

తే. జొచ్చి రయ్యెడ వారిచక్షుస్సులేసి
పౌరుషముగాని సుప్రభావంబుగాని
గానఁబడదయ్యె వాయువుకరణి వార
లంధకారంబునం బడి ♦ యుచట నిచట. ౧౦౯ 1777

క. తిరిగిరి; కపికుంజరు లా, కరణి వేగమునఁ బోయి ♦ కాంచిరి జేజ
స్ఫురణమున నొప్పి నుండర, తరమగు దేశమును నొకటఁ ♦ దమకము లలరఁ.

క. పలువిధములై న పృథ్విం, బులతో దుర్గమముగాఁగఁ ♦ బాలుపారెడు నా

¹ వనములలో=నిటిలో. ² వతేహం స్వజతే చక్షు ర్నతేజో నపరాక్రమః, వాయోరివ గతి
స్తేహం దృష్టి స్తమసి సర్వతే-అనిమా.

బిలమున నొక్కరినొక్కరు, కలఁగుచుఁ బట్టుకొని యంధఃకారమునందున్.

తే. యోజనం బొండు చనిరి యత్కుగ్రమగు పి

పానచేఁ దొట్టుపాటొంది ధ పయనుఁ గోరి

సంజ్ఞ దప్పియు వార లశ్రద్ధఁగొనక

కొంతకాలము చనిరి తత్కుహరచుందు. ౨౨౪

1780

తే. అలసి సొలసి ముఖంబులయందు దై న్య

మంకురింపఁగ జీవితమందు నాశ

విడిచి యంతటఁ గాంచిరి వెలుఁగు సంత

విగతతిమిరము శుభమునై వెలయుచోట. ౨౩౪

1781

క. హరివరులుచేరి హుతవహు, కరణిఁ దీపించు వృక్షగణముల వరక

ర్బురమయముల సాలంబుల, నురహస్సులఁ దాలముల నశోకతరువులన్.

తే. చంద్రులను నాగకేసరఁచంపకములఁ

గునుమితములైన కొండగోఁగులను గాంచి;

రందుఁ జిత్రంబులయి సువత్సాకృతిఁదగు

పూలగుత్తుల నెఱ్ఱచిఁపుల్ల మఱియు. ౨౩౫

1783

తే. మంచిశేఖరములను నభ్యసించితంబు

లైన లతలను బొల్పారి హటకాభ

రణములే పండ్లుగాఁగఁ దగుణరపిరుచు

లవలె వెలుఁగొందుచును సువిలాసములను. ౨౩౬

1784

సీసమాలిక:—

రంజల్లి వైడూర్యరత్న నేదికలచేఁ గ్రాలుచు నిజరూపఃకాంతి సలగు

రజతవృక్షంబుల ధ రమణఁ గాంచిరి; నీలవైడూర్యవర్ణముల్ ధ వఱిలఁ బతగ

సహితంబులయి బాల ధ సరసిజబాంధవ సన్నిభభూరికాంఠచనసరోజ

సంవృతమృలయి ధ సరసిజలతలను స్వర్ణసుత్ప్వంబుల ధ స్వర్ణకచ్ఛ

పములను నిర్మలాంధపుల నలరారు కొలఁకులఁ గనిరి కఃపులు మఱియును;

గనకగవాక్షముఃక్తాజాలవిలసితములగు విమానౌఘఃములను గనక

రజతమయంబుల; ధ రమ్యనువర్ణరజతమయభౌమముల్ ధ చాల వెలయ

వైడూర్యమణులచే ధ భాసిల్లుచున్న గృహంబుల నెల్లెడ ధ హుతులు గనిరి;

పుష్పఫలంబులఁ ధ బొదలి ప్రవాళంబులను బోలువృక్షంబులను సువర్ణ

పట్నరంబుల మఱి ధ చారుమధువులను మణికాంచనవిచిత్రఁచుహితశయ్య

లను నాననంబులఁ ధ గని రుత్తమములగు యానంబులను వారఃలంతఃపఠః

గాంచనరాజతఃకాంస్యపాత్రచయంబులను దివ్యచందనఃమును సగరువు

లను శుద్ధరుద్రమూఃలఫలంబులను, నుత్తమములగు పానకఃచుహితమధువు

లను దివ్యవస్త్రంబులను, జిత్రకంబళములను శ్రేష్ఠాజినంబులను, దీప్త

దహనుపోలికగాఁగఁ ♦ దగు త స్తహాటకసంచయంబులను నభృతను బ్రోగు
గాఁ బడియుండంగఁ ♦ గాంచిరి; బలశాలురైన యాశూరు లభ్యుద్రిగుహను
గనుఁగొనుచుంబోయి ♦ కని రొకఁనితను జెంత నామెయ నారచీరలను మ
హాజనంబులఁ గట్టి ♦ యతినియతాహరయై తేజమొప్పంగ ♦ సమలతపముఁ
గావించుచుండెను; ♦ గపులెల్ల నామెను గని భీతినొందుచు ♦ మనములందు
విస్తయంబును బొంది ♦ వెలఁదికి దవ్వుగా నిలిచియుండంగ సనిలతనయుఁడు

తే. పలికె నెవ్వతవో నీవు? ♦ బిలమిదెవరి

దగునొ? యని ప్రశ్నచేసె; ♦ నాహనుమ గిరిస

మాశృతిం బొల్చి యట్లు నాప్టాంగముగ న

మస్కరించి నయంబున ♦ మఱియుఁ బలికె. ౪౦౫

1785

క. వనితా! నీవెవ్వతవో, ఘనతనుగృహ మీబిలంబు ♦ కమనీయసున
స్తునికర మియ్య దెవరిదో, వినుపింపును వేడుకయ్యె ♦ వినఁగఁ మాకుఁ. ౪౧

ఏఁబదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౧ - వ సర్గము

— ❧ — ఋక్షులి పృతాంతము స్వయంప్రగ్ వానరు శుం దెల్పుట. ❧ —

క. అనియిట్లు పలికి శ్వేసనుని, తనయుండు మహాజనమును ♦ ధరియించి తప
స్సును జేయుమహాభాగను, వనితామణి ధర్మనిష్ఠ ♦ వఱలెడుదానిఁ. ౧ 1787

క. కని పలికె నాటియు నిట్లని, వనచరులము మేము వెతలఁబడలును త్సౌత్వీ
డను బొంది నప్పి నొనటఁ, గని యిట సలిలంబు లుండఁగలవను నాశఁ. ౨

తే. విస్తఁదనమున ముందును ♦ వెనుకఁ జూడ

కంధకారావృతంబగునట్టి యాచి

లమ్ము జొచ్చితి; మేము దాహమ్ముకొఱకె

పెనుబొము దీనిఁ జొచ్చితి ♦ మనఘచిత్త ౨౫

1789

క. ఇందలి యద్భుతవస్తువులం నగఁ గని యే మి దని కలవిలంపడుచుఁ
డెందముల నేమిత్తోఁచమి, నిందే యిటులున్నవార ♦ మింతి న్యధలఁ. 3౫

చ. తరుణసరోజబాంధవువిధంబున వెల్లెడు నీనువర్ణభూ

మిరుహావితానముల్ శుచిత ♦ మిక్కిలి యొప్పి మనోహరంబుగాఁ

బరఁగెడు మూలముల్ సుఫలఁచారము లియ్యవి, స్వర్ణసూపతం

గరము వెలింగ యభ్రగతిఁ ♦ గ్రాలువిమానము లివ్వెయేరివో!. ౪౫ 1791

చ. కనకగవాక్షముల్ మణినికాయములుం దనరార వెండితో

ననుపమరీతిఁ జేయఁబడినట్టి గృహవళు లివ్వెయేరివో!

వనితరా! చారువుష్పముల ♦ భాసిలి సత్ఫలముల్ చెలంగఁ జ

క్కుని పెరువాసనల్ పొలయః♦గాఁ బరిశుష్ఠములై తనర్పు నీ

కనకమహీరుహంబులు త♦గఁ బ్రభవిల్లె న దేరిత క్తిచేఁ. ౫౪

1792

ఆ. విమలజలములందు ♦ నెలసె నెవ్వని ప్రభా, మున స్వర్ణపద్మ♦వారి మిద్ది;

కనకమత్స్యములును ♦ గనకకూర్మంబులు, సంచరించెడు నివి ♦ సాధ్వీ! యెట్లు.

క. తెలియవు మాకీవిషయం, బులు గావున నివ్వెయెట్లు ♦ పాలుచు? స్వశక్తిం

గలిగినవో? మఱి యెవ్వరి, యలఘుతపోబలమువలన ♦ నలరారెడునో? ౭౪

క. ఉన్నది యున్నట్లుగ నో, నన్నుతచరితా! వదించి ♦ స్వాంతంబులయం

దున్న గురుసంశయంబులఁ, గ్రన్ననఁ దీర్పుమని సల్పఁ♦గా విని యంతఁ.

తే. సర్వభూతహితైషిణి ♦ సాధ్వీ ధర్మ

చారిణియైన యానారి ♦ సకలకపులఁ

గాంచి హనుమంతునిం గూర్చి ♦ కరుణఁ బలికె;

మహిత తేజుండు దానవమండనుండు. ౮౦

1796

ఆ. మాయయందు నేర్పు ♦ మహిఁ బ్రవర్తిల్లఁగా

నలరు మయఁడు తనమహావిచిత్ర

శక్తి నిందునుండి ♦ స్వర్ణవనము దీని

వెలయఁజేసె మఱియు ♦ లలితరీతి. ౮౦౪

1797

క. కనకమయో త్రమభవనం, బును దీనిం గల్గఁజేసి ♦ పొగడొందినయా

దనుజుండె విశ్వకర్మగ, దనుజులకయి యుండెఁ గపివత్సంసరు! యతఁడే. ౮౦౪

*నీ. ఈమహావనమున ♦ నే పెక్కు వేలేండ్లు నిలిచి తపోనిష్ఠ ♦ నియతి జరపి

శుక్రప్రణీతమై ♦ శోభిలు శిల్పశాస్త్రంబెల్లఁ దనదగుధనముగాఁగ

బ్రహ్మవలనఁ దగ ♦ పరముచు బొందెఁ జూ! యంత మాయాబలమలరుచుండ

సకలకామసుఖాళి ♦ సంతృప్తిగాఁ బొంది యిస్తుహావనమున ♦ నెలమినుండి

కొంతకాలము చాలఁ♦గోర్కుల నొందుచు నివసించియుండె; దానవవిభుండు

తే. హేమయను సచ్చరంగాంచి ♦ యుంతియందుఁ

గామపరతంత్రుడై కూడి ♦ కడు సుఖములఁ

బడయుచుండుటఁ గని జగత్తుపై పురంద

రుడును వజ్రంబుఁ గొని కోపమడరఁ బూన్కి. ౮౦౪

1799

క. దనుజేంద్రుమయునిఁ గొట్టెను; జనె నాతం డిచటువాసి ♦ సరసిజజని యీ

కనకవనంబును, గనకభవనముచు జరభోగ్యదివ్యవస్త్రుచయంబుఁ. ౮౦౫ 1800

ఆ. హేమకొనఁగె; నోకపీశ్వర! మేరుసా, నర్మితనయ నేను ♦ వనమున నిట

నిలిచి హేమవియగు ♦ నిర్మలసౌధాది, కములనెల్లఁ బూన్కిఁ ♦ గాచుచుందు.

* పితామహా ద్వారం లేభే ద్వ్య మాశనం ధనమ్-అనిమాలము.

- క. పేరు స్వయంప్రభ యనఁగా, ధారణి విఖ్యాతినొందుదానను; నాకా
నారి రుచిగీతనటఁచి, శారద చెలికత్తియయగు ♦ సరసమనీషా!. ౧౭ 1802
- క. విను మితరతిరస్కారంబును బొందకయుండునట్లు ♦ పొలఁతియు నర మి
చ్చెను నాకుఁ గాన నేని, వనమున నివసించి యీభ ♦ వనమును సతమున్. ౧౮
- ఆ. కాచుచున్నదానఁ; ♦ గార్య మెద్దానిని, గోరి యేలయిట్లు ♦ మీరు వనుల
వెదకుచున్నవారు? ♦ వితతదుర్గమమగు, నీవనమును గంటి ♦ రెట్లు మీరు.
- క. తినఁదగు ఫలమూలంబులఁ, దిని జలములఁ ద్రావి తృప్తిదీర నమస్తం
బును నాకుఁ జెప్పనలయును, ననుపమగుణశౌర్యసార ♦ హరికులనాథా!. ౧౯॥
- ఏబదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౨ - వ సర్గము.

శ్లోక స్వయంప్రభు హనుమ తమనచ్చినకార్యమును చెలుపుట. శ్లోక

- క. అని నుఱియు ధర్మచారిణి, మునినియను తలోనరి యది ♦ మునుకొనుశ్రద్ధం
గని విక్రమశాలుర నా, వనచరులం బలికె లలిత♦వాక్కు లలరఁగఁ. ౧ 1806
- క. ఫలముల భక్షించుట మీ, యలఁగుతరంబైన ఖేద♦మడఁగినచో ని
ర్మలతావకస్మృతాంతముఁ, దెలుపుడు నేఁ దెలియఁగోరితిని గవులారా!. ౨
- చ. అనవిని వాయునూనుఁ డవు♦డార్దవ మొప్పుఁగఁ గానకేగుడెం
చిన తనువార్త నివ్వీధి ఎఁచిఁపఁగఁ బూనె యధార్త చుంబుగా,
వనితరొ! సర్వలోకపరి♦పాలకుడై వసుదాను శేంద్రము
ఖ్యనిఖిలలోకపాలనను♦తాంచితుడై సీరియొప్పుచుండఁగఁ. 3॥ 1808
- తే. దశరథాహ్వయరాజనం♦ననుఁడు నగుచు
నలగురాముఁడు లక్ష్మణుం♦డును ననుజుని
దారయగుసీతనుం గూడి ♦ నండకావ
నమునకున్ వచ్చె; నాతనితరుణిమణిని. ౪॥ 1809
- క. బలిమి జనస్థానంబున, ఖలుఁడగు రావణుఁడు దాను ♦ గైకొని చనియెన్
అలరామునకు సఖుండును, బలవంతుఁడు వానరౌఘ♦పతి రవినుతుఁడున్.
- తే. ఐన సుగ్రీవుఁ డెట్లు మ♦న్యుండఱి నిట
మునిపతి యగస్త్యుఁడున్న ది♦క్కున యముండు
పాలనము చేయునదియునై ♦ పరఁగు నిచటి
కామె వెదకంగఁ బనిచె న♦య్యదన సతఁడు. ౬॥ 1811
- క. ఘోరాకారుల సంగన, వీరాదుల వీరినెల్ల ♦ వీక్షించి తగఁ
ధారణితనయను ఖలుఁడగు, నారావణుఁ గామరూపు ♦ నరయుం డనుచున్.

క. అనుచురీతిగ మాకాజ్ఞను జేసెన్; మేము నెల్లశ్రమను దిశను నె
 వ్వునమునఁ గలశ్రద్ధ తగఁ, గనుఁగొంటిమి తిరిగి తిరిగి ♦ కాయము లలసెన్.
 నీ ఆకలిఁగొని భూరుహముఁగాంచి యద్దాని మూలముం జేరితి ♦ మోలినంత
 మేమెల్ల వెలవెల ♦ మోములు వోవంగ ధ్యానపరాయణశ్రద్ధము వహించి
 చింతార్థ వనిచుగ్నచిత్తులమై దరిఁ గానకుంటిమి; నలుఁగడల దృష్టి
 సారించి చూడ గంభీరబిలంబొందు కనఁబడె లతలచే ♦ త్కారుహముల
 తే. చేతఁ గప్పఁగఁబడి పెనుచీకటులను

గ్రమ్మకొనియుండె నందుండి ♦ కన్రుసలిల

ములను నడిసినవత్తు లంఁచలును గోరు

వంకలును సారసంబులు ♦ వరుసమీఱ. ౧౨

1814

క. జలముల నెల్లను బతుం, బులను విదుర్బుచ్చును వేగ ♦ పోయెను; వానిం
 గలయం గని చక్కనియీ, బిలము ప్రవేశిత మనుచు ♦ వీరికి నేనే. ౧౩

క. హితముపదేశించితిఁ; బ్రక్షితతుల్ జూసి క్షములయి ♦ చెచ్చెఱఁ జనుటెం
 చి తగ జలముండు నిం నను, నుతియుం గల్గినది నాకు ♦ మాన్యచరిత్రా! . ౧౩

తే. స్వామికార్యంబునందు నిశ్చలపుభక్తి
 గలుగుటంజేసి త్వరగ నీబిలముఁ జేరి

వలయుననియును దోచెఁ దఱఁరావ్రత మేము

నొండొరులచేతులూఁతఁగా ♦ నుశ్యసమున. ౧౪

1817

క. తిమిరాచ్ఛాదితమగు వివరముఁ జొచ్చితి మంత సశ్వగముగా; నిది కా
 ర్యము దీనిఁబట్టి చొచ్చితి, నుమలాంగీ! యాబింబు ♦ సంతట నిచలున్. ౧౪

తే. ఆకటం జిక్కి సాధ్య! నీయందఁ జేరి

తిమి; యథావిధి నీవాతిఁధేయమును నొ

నర్చి యొసఁగిన ఫలముల ♦ నమలి మూల

ములను దిని యాకటం జిక్కి ♦ కలరితి మిటు ౧౫

1819

క. వనితా! యాకలిచే నృత్తిఁ, గననున్న మముఁ మహార్థఁకరుణా రక్షిం
 చిననీకుం బ్రత్యుపకృతి, వనచరు లెద్దానిఁజేయఁవలయుం జెపుమా! . ౧౬

క. హనుమన్మూలంబుగ నా, వనచరు లీరీతిఁ జెప్ప ♦ వారిజదళలో
 చన విని యాయూధపుం, గని పల్కెన్ వీరులై నకపుల నిష్క్రమ్మన్. ౧౭

చ. కనుఁగొనినంతనే మదివికాసమునందను ధర్మముఁ వ్రతం
 బును దగనూని నేఁ దిగఁగఁబూనితిఁ గావున నేదిగాని కో
 రను బ్రతిచేయ మీ కవసరంబిట లేదు నుదీయగేహముం

గని ముదమొందుటే తగినకార్యము దాననె మోదమందితి . ౧౮ 1822

ఏఁబదిరెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౩ - వ సర్గము.

❧❧❧ వానరుల స్వయంప్రభ తనగుహను వెడలించుట. ❧❧❧

క. అని తాపసి ధర్మాన్విత, మును శుభమును నై నవాక్యమును బల్కుంగా
విని హనుమ యావ్యయంప్రభ, ననిందితవిచేష్టితను నయంబున బలికె. ౧

సీ. ఓధర్మచారిణీ! ❧ యుద్యమ మురంగ శరణుజొచ్చితిమి యీతరుణమందు
మేమెల్ల నిన్నె, స్వామియు మహితాత్ముడౌ సుగ్రీవుడెల్ల కీశులకు నొనరి
నట్టికాలము గూడ ❧ నందఱ మిన్ముహుబలమున జరియించువేళ దాటి
చనియె గావున భయంబునుగల్గె జేయు నీగుహనుండి వెడలించి కుతుకమలర

తే. గావదగు రాజొసంగినగడవు దాటి
మరణదండనముచకు నితరుణమందు
బాత్తులముగా నెసంగి యాభయమువలన
జిక్కినట్టి మమం గావ ❧ జెల్లు నీకు.

1321

చ. జనకజ యున్నతావు గవఃజాలు చుహస్తరకార్య మిట్లు మే
మొనరువఁగా దగు ననచరోత్తము నానతి దాని జేయ మా
కు నిచట నుంట శక్యమయి ❧ కూడ నశక్యమె యయ్యె నిట్టి లో
యనఘమతీ! యటన్న విని ❧ యాననచారిశే యిట్లనెం దమి. ౫౪ 1825

క. దీని బ్రవేశించిన యే, వానికినే బ్రాణములను ❧ బాయక వెడలం
గానొనె కష్టమనియే, నేనెంచె నట్టులయ్యి ❧ నితరుణమున. ౬ 1826

క. చిరకాలనియమములచే, గరమార్చించిన తపంబుకలిమి మిము నె
ల్ల రయంబున వెడలించెద; సరిగా గన్నులను మూసి ❧ చలనరహితులై. ౭

చ. వనచరులార! యుండదగు ❧ బాగుగ గన్నులు మూయుకున్నచో
జనుట యనంభ వంబగును ❧ సత్వరమే కనులెల్ల మూయుండం
చనియెను; వానరోశ్యములు ❧ హర్షమునొందుచు దాటిపోవఁగా
గనులను మూసికొంచు ద్వరగా మృదులాంగుళపల్లవంబుల. ౮౪ 1828

క. కనుదమ్ముల గప్పుకొనె, గనె నాతియు హస్తసద్ధక్రమముఖుల న
వ్యవచరుల క్షణములోపల, దనమహిమ వెలికి జేర్చె ❧ దదవనరమున.

సీ. ధర్మచారిణియైన ❧ తాపసి వారల నెల్ల నాశ్వాసించి ❧ యిట్లుపలికె;
వింధ్యాద్రియదె బహువృక్షల తాకులంబగును సీమంతంబునగును దాని
కవ్వల బ్రసవణాద్రియయ్యదె యిదె సగరవర్ధితమన ❧ బొగడబడెడు
జలరాశి; వనచరన త్తములార! మీ కెల్ల శుభంబగు ❧ నింక నేను

తే. గృహమునకు బోవుదాన మీరేగుండనుచు
బలికి సిరులెల్ల వెలయు నబ్బిలము జొచ్చె;

నంతః బెను మ్రోతతోడ భయంకరోర్తి

వితతి నిబిడ మపారంబు ♦ విమమమునయి. ౧౮

1830

క. వరుణునకు నాలయంబై, పరగు సముద్రంబుఁ గనిరి ♦ పటుశక్తిమయా
నురుఁడును దుర్గముముగ నిర్భరమహిమగ జేసినట్టి పవిత్రగుహలోక. ౧౮౪

క. వనచరులు వారు జనకుని, తనయన్ వెనకంగఁ గీశధరణిపతిచే
సిన సమయమైనమాసము, చనియెను; దర్వాతఁ గీశసత్తములెల్ల. ౧౮౫

క. అనయము పుష్పితపాదప, వనములఁ దగు వింధ్యశైలపాదంబున మె
ల్లనఁ గూరుచుండి చింతిం, ననుసాగిరి; స్వీయకార్యపరిణతిఁ గనమి. ౧౮౬

చ. తరువులు పుష్పభారమును ♦ దారు భరింపఁగ లేకయుండ నుం

దరలతలన్న వందలుగ ♦ ధాత్రిరుహంబుల నావరించి య

క్కరణి వసంతచిహ్నములఁ ♦ గ్రాలఁగఁ గాంచి కపింద్రభీతి యె

వ్వరునను దప్పదంచుఁ గపిపరుగులు చింతిలి రాకులాత్ముల. ౧౮౭

1884

క. వనచరు లంత వసంతము, చనుదేనున్నదని శిశిరసమయం బిదియం
చనుచుఁ బరస్పరమును భీతిని బ్రశ్నించుచును జక్కఁ ♦ దెలిసికొని యట. ౧౮౮

క. జనకజను గానకుంటయు, వనచరపతి యిడినగడువు ♦ త్వరగఁ జనుటయున్
గని పడిరి ధరణిపై భయమున శౌర్యములెల్లఁ బోవ ♦ బుద్ధులు గలఁగన్.

*క. కరివైరివృషస్కంధుం, డురుషీనభుజుండు వనచరోత్తముఁడునునై
పరఁగి యువరాజు తారావరతనయుం డంగదుండు ♦ ప్రాజ్ఞం డౌటన్. ౧౮౯

క. వనచరవృద్ధుల మిగిలిన, వనచరులన్ మధురతరనువాక్కు లలర మె
ల్లనఁ బిల్చి గారవించుచు, ననియెం గృత్యంబు నెంచి ♦ యాదర మొప్పన్.

చ. హరివరులార! సూర్యనుతునానతి సందఱి మిందు జానకీన్

ద్వారపడి యెల్ల తావులను ♦ దత్తరతం గన నచ్చినార, మా

తరుణి చెలంగు పెన్చిలముదావుననుండఁగ మాసమట్టై భీ

కరగతి దాఁటిపోయెను దగ్గన్ మదులం దిది తోచలేదొకో. ౧౯౦

1839

సీ. ఆశ్వయుజంబునునట్టిమాసము మొదలందఱి మీసమయంబుదనుకఁ

గాలంబు లెక్కిడి ♦ కార్యములకు నియమించఁగాఁ బడితిమి ♦ తెంపుగల్గు

కపివర్యుఁ డనుపంగఁ ♦ గదలి వచ్చితి మిట నక్కాల మేగె జేయంగఁదగిన

పనియెద్ది? యింక; భూపతికిని విశ్వాసపాత్రులై న్యాయకపథమెఱింగి

తే. స్వామిహిత మెల్లు కోరుచు ♦ సర్వకార్య

నిర్వహణచాతురిం దగి ♦ నేర్పఱులయి

మీర లున్నారు; కార్యంబు ♦ మించకుండ

సఫలముగఁ జేయువనిని మీశక్తి యిరిది. ౨౩౪

1840

క. వినుఁడీ! దిక్కుల విదితము; వనచరపతి యాజ్ఞఁజేసి వారిజనయనక
జనకజ వెదకఁగ నన్ను, మును నిడుకొని వచ్చితిరి ప్రఘోషంబలరక. ౨౮

చ. చనియెను మానవులై కొనఁపాగదు వచ్చినకార్యమింక జా
వును గను టొక్కటే మనకుఁ బోలినకార్యము సందియంబులే
దు నిజము సూర్యపుత్రుమదిఁ బోచినయర్థము చేయఁబూని యా
పనులను జేయకెవ్వఁ డిలఁ బ్రాణముఁ దాల్చి నుఖించు నెవ్వధిక్. ౨౯

క. హరిపతి తానె యొకర్చిన, గుగునమయము గడచిపోవఁగూడదు గడువక
హరులకు నెల్లరకును ని, ధరణిం బ్రాయోపవేశఁధర్మము గొననొ. ౩౦ 1843

ఆ. తీక్ష్ణమైవక్రకృతిఁ దేజర్జునుఁ దానె, ప్రభువునైనవాఁడు పద్మమిత్ర
తనయుఁ డట్టులాటఁ దాన్దిగ్ధగడువును, దప్పి గొప్పదైనతప్పొనర్చి. ౩౧

క. మనమతని పరిసరమునకుఁ జనినంతనె తగినశిక్ష సల్పఁగలఁడు తా
మనలక మన్నింపం డాతనిగడువును మీఱితి మిట పాత్రితనయక. ౩౨

క. కనుఁగొనఁజాలకపోతిమి, గనుకక యమియింప కతఁడు కాలునిరీతిక
మనలం జంపెడుపాపం, బునకే యొడిగట్టు శాంతిఁబూనఁడు నుండీ. ౩౩

క. తనయులఁ బట్టుల నిండ్లను, ధనముల దిగవిడిచి యిందె తగినవిధమునం
గనుడము వనచరులారా! మనమిటు ప్రాయోపవేశఁమహితవ్రతముక. ౩౪

చ. మన మిటచుండి పోవ ననుమానము లేకయె యంపఱక వధిం
చును నిది నిశ్చయంబు; కపిసూరునిచే నృతినిొందుటేల? యీ
వనమున సర్వసత్రువులనె పరాసమూహముఁ బాయుటొప్పుగుక
నిను యురరాజుఁజేసినమనీషి యతఁడు నిరుక వధించునే. ౩౫ 1848

క. అనఁబోకుఁడు, కపిరాజ్యం, బునకుక యురరాజు నన్నుఁ బొందుగ రవిజం
డునుపఁగలే దప్రియమే, జనునకుఁ గావింపవట్టిచతురుఁడు నృపుఁడుక.

తే. ఐనరాముఁడు నన్ను సమాదరమున
నప్పడము నందఁజేసె; మున్నర్కతనయుఁ
డీనుఁగనియుండుఁ గావున నెట్టితప్పు
దొరకినను దీక్షముగ నన్ను సరసి యరిసి. 3౬ 1850

క. అంతము నొందింపఁగలం, ఉంతటికతిసంపుశిక్ష సప్సరమున నా
వంతయు సందియమేలే, కంతమునే నొంద మిత్రులందఱు వగతోక. 3౭

తే. నాయవస్థను గాంచి యన్యాయ మనుచుఁ
గుండ నాకేమిలాభమాఁ గోరి యిచటఁ
బావనాంభోధితటమునఁ బ్రాణమును
విడుచువాఁడను ప్రాయోపవేశ మూని. 3౮ 1852

చ. అని యువరాజు వాలిసుతుఁడాడిన వానరులెల్ల నొక్కరీ
తిని గరుణంబుగా ననిరి; ధీశ్శతరంబగు దుస్సప్తభావముం
గను రవిసూనుఁ, డర్కకులఁకాంతుఁడు రాముఁడు కాంతయందుఁ బ్రే
మను గనుపాఁడు గావున శ్రీమహానుతఁ గానక యెల్లవారము. 3౪౫ 1858

క. తనచెంతకు రాఁ గని రామునకుఁ బ్రియంబుగ నె నునల ధీములదుగ వధియిం
చును సంశయంబులే దిఁక, మన మరుగుటఁ దగదు కీశఁమండను దరికి. 3౫

క. ఎవఁడపరాధ మొనర్చునొ, యవనీశునికడకు నాతఁ ధరుగంధగదో
యువరాజా! సీతాదేవి నెదకి యవాస్త్ర నెల్ల ధివిములఁ దగఁగా. 3౫౫

తే. ఎఱుఁగఁజాలితిమేని కఠిన్మండగుచు
వీరుఁడొ సూర్యతనయునివీటి కరుగు
దము, మహీసుతవార్తనుంఠమును దెలియ
దేని యిచటనె యనువులఁనెల్ల విడిచి 3౬ 1856

క. అరుగుదము యమునియింటికి, బరువడి నని; రట్లు చాలఁధయమున న్యథలం
గర మనుభవించు నవ్వన,చరులాడినపల్కుల విని ధిసాధుతమీఱ. 3౭

క. వారల కిట్లని చెప్పెను, దారుఁడు వగచుటయుఁ జాలుఁ ధగ నామాటల్
మిరివ్వువడిన నీబిల, మేరీతిగనైనఁ జొచ్చి యిందుం న మిఁక. 3౭౫ 1858

సీ. ఇది మాయచే రచియింపఁగాఁ బడినదిగన, యట్లుగాన నెక్కరణినైనఁ
జొరఁగరా దెవరికిఁ ధరువులు జలములు భోజ్యవదార్థముల్ ధిపుణ్యపాన
నద్రవ్యములు చాలఁగాఁ గల విందులొ గాన వాస్తావ్వా మీఁకంపరంబు;
శక్రరాఘవకపిసత్తములవలని భయ మినుమంతయుఁ ధిబర్వదిచట;

తే. ననుచు సంగదుపల్కుల ధి కనుమతించు
నట్లు తారుండు చెప్పినయపులుకుల
వనచరుల్ విని కార్య మెఁభంగిఁజేయ
హింస గలుగదొ యటుచేయుఁ ధి డిప్పు డనిరి. 3౮౫ 1859

ఏఁబదిమూఁడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౪ - వ సర్గము.

హనుమంతుఁ డంగదుని యభిప్రాయమును దూలనాడుట.

చ. హనుమయుఁ దారకాధిపనిభాననుఁడై తగు తారుఁడిట్లు ల
వ్వనచరసంఘముం బలుక ధి వాలిసుతుం డిఁకఁ గీశరాజ్యముం
గొనునని యెంచె; నయ్యనిలుకూర్చి కుమారుఁడు వాలిపుత్రుఁడై
తనరెడు సంగదుంగని నిఠాంతము బుద్ధిఁ దలంచె నివ్వధి. ౧ 1860

1సీ. శ్రవణశ్రుత్రామలు ♦ గ్రహణము, ధారణ మట్లెయూహాపోహాల్గర్థమెఱుంగు
టయును దత్వమెఱుంగుటయు ననుననిమిదిగుణములు గల్గినాల్గువిధములగు
బలము లనంబడుఁ బాహుమనోబలంబు లుపాయబంధునదృష్టము లలర,
దేశకాలంబులఁ తెఱఁగెఱుంగుట దార్ధ్య మెల్లకప్తములసహించుటయును
నకలమెఱుంగుటసామర్థ్యమునుబూన్కియూహనువెలిఁబుచ్చుకుండుటయును

తే. నత్యశౌర్యంబు లితరులశక్తి నెఱుంగఁ
జాలుటయును, గృతజ్ఞత ♦ శరణు జొచ్చి
నట్టివారలపై జాలి ♦ యాగ్రహమును
గనమి చపలతలేమి నాఁ ♦ గ్రామి నివ్వ. ౨

1861

క. పదునాల్గుగుణము లనఁగా, విదితములగు నివ్వ గలిగి ♦ వెలయు ననుచు నెం
చెఁ దనమనమ్మున; రుచిసంపద శశిశుక్లాది నరుసఁ ♦ బ్రబలెడురీతిక. ౨౪

క. వసుసం దేజోబలములు, పరాక్రమము పెంపుమీఱఁ ♦ బటుబుద్ధిని నా
గురుతుల్యఁ డగుచు శౌర్యస్ఫురణంబునఁదండ్రియట్లుఁపాలుచుచుమిగులక.

2క. గురునీతి వినెను శక్రుని, కరణిక దారోక్తి వినుచు ♦ ట్నాపతి యగునా
సరిసిబాంధవపుత్రుని, బరమార్థము చేయఁబూని ♦ బడలినవానిక. ౪

తే. సర్వశాస్త్రవిశారదు ♦ శౌర్యసారు
నంగదుం గని పినతండ్రి ♦ కతఁడు వేఱు
పడక యనుకూలుఁ డగురీతిఁ ♦ బలుకఁ దొడఁగె
ననిలనూనుఁడు నీతివచనము లలర. ౫

1865

క. ధరసామదానభేదము, లరయక దండమనఁజాలునట్టి యుపాయో
త్కరమునఁ దృతీయ మనఁగాఁ, బరఁగెడు భేదమునుబూనిఁపవనతనయఁడుక.

క. వనచరులెల్లను నంగదు, ననుచుతమున నాబిలంబునందుఁ జొరఁగఁబూ
నినపని మాన్పెను వాక్పటు,తను వానరు లతనిమాటఁ ♦ దలఁప రని మదిక.

ఆ. నిశ్చయించుకొనుచు ♦ నిల్చి కోపస్వరూ
పమయి నాల్గవయి ♦ పరఁగుచున్న
యాయుపాయమూని ♦ యతిభయదములగు
పలుకులను వచించి ♦ వాలిజనకు. ౭

1868

క. మనమున భయముం గల్గించెను మరలం బల్కె నిట్లు; ♦ చిన్నికుమారా!
యని నీవు తండ్రికంటెను, ఘనుఁడవుగద! తండ్రియట్లు ♦ కపిరాజ్యంబుక. ౭౪

క. సరిగా వహింపఁజాలుదు, వరయక గపినాథ! వనచరావళి యెపుడ

2 బుధ్యా హృష్టాంగయాయక్తం చతుర్బలః పున్వితమ్, చతుర్దశగుణం మేనే హనుమాన్వా
లిన స్ఫురిత్-అనిమా. దీనివ్యాఖ్యానాభిప్రాయము లిటఁ జేర్చఁబడినవి తెలియఁదగు. 2 భద్ర
రథః పుక్తాంతః-అనిమా.

- స్థిరచిత్తమునఁ జెలంగును, దరుణులఁ బుత్రకుల వీడి † త్వస్త్వతిరీతిఁ. ౮౫
- క. చరియింప నొల్ల దెంతయు; సరిగా నీయెదుటఁ జెప్పుఁజాలదు విను వా
సరరాజు జాంబవంతుఁడు, గురుకపియగు నాసుహృత్తఁకుఁడు నీలుండుఁ. ౯౫
- క. నిను నేవించుచు నుండఁ, గను జాలరు; నేను నల్లె † గావున సామా
దినఖిలనదుపాయంబులఁ, గొని దండ్రిపాయమైనఁ † గొని మమ్మెల్లఁ. ౧౦౫
- క. ఇనతనయుచెంతనుండియె, నినుఁ జేరఁగఁ దీయలేవు † నిశ్చయ మిది నూ!
విను బలహీనునితో బలమున నొప్పు జనుండు వైరఁమును గొనఁ జెల్లుఁ. ౧౧౫
- క. అని నీతివేత్త లందు ర,వని బలహీనుండు వగను † బలవంతునితోఁ
గొనుటాపుదు బలహీనుఁడు, దనుఁ గాచుకొనంగఁ దగునిఁతాంతముకానఁ. ౧౨౫
- క. బలవంతునితోఁ బగఁగొను, టిల నేమాత్రంబు గూడ † దిపు డాత్మబలం
బులు లేకయున్న నీఘన, బిలమే రక్షకమటంచు † వే తలఁచెదవో. ౧౩౫
- నీ. తారుఁదీ బిలమని † గారవంబునఁ జెప్పినట్టి యీగుహను శఁరాళిఁగూల్చు
మనలక్ష్యణునకు ధీఁఘనునకు లక్ష్యమే యల్పకార్యముగద † యమరపతియు
మును మయనామకఁదనుజుని గూర్చి యీబిలమునయిన్ వజ్ర † మలఘుగతిసి
వైచి యల్పమె చేసెఁబనివైరమున ద్వారమునుమాత్రమే తానునొనరఁజేసెఁ
తే. గాని లక్ష్యణుడో యిట్లు † దీనిఁ బత్ర
పుటమువలె భీమసాయకంబులను జీర్ణ
గలఁడు; వజ్రశనిసమానఁములు ననూన
శక్తికంబులు నగునట్టిసాయకములు. ౧౪౫
- 1876
- క. కలవెన్నియో గిరింద్రంబులనుఁ భేదింఁగలవు; † పూని విరోధం
బల సుగ్రీవునితో నీ, బిలమున నీపుండునట్టివృత్తిఁ గొనినచోఁ. ౧౫౫
- చ. వసచరులెల్ల నిన్వీలలి † వైశమ నిశ్చితచిత్త మొప్పుగాఁ
జనఁగల; రొక్కవేళ విడఁజాలక నిన్నును గూడియుండఁగా
మనముల నెంచిరేని తమఁమానియలన్ సుతులం దలంచుకొం
చనయముఁ దాపమొందుచును † నాఁకలిబాధలఁ జిక్కి దీనులై. ౧౬౫ 1878
- తే. మంచిశయ్యలు లేమి నిన్ముహిఁ బరుండ
నేర కంతట వెనుకనె † నిన్ను విడిచి
పోవఁగల; రంత మిత్రుల † నీవు పాసి
హితము గోరెడు బంధులఁ నెల్ల నదలి. ౧౭౫
- 1879
- చ. అనిలుని తాఁకునం గదలునట్టి తృణంబునకంటె హీనతం
గని దిగులాంది కుందుదువు; † గాఢరయంబును గల్గి వైరులం
దునుముచు నైవఁజాలనిగతుల్ దగనొప్పెడు లక్ష్యజేషువుల్
నిను నవనృత్తుఁ జంపకయె † నిల్వపు సుమ్ము మహేంద్రపాత్రకా. ౧౮౫ 1880

- క. విను మీవిక మాతోడం, జనుడెంచి వినీతుండవయి ♦ సమధికభక్తిం
గనియున్న నంగదా! యా, యినతనయుడుతనకు వెనుక ♦ నెలమిమిగులంగఁ.
- క. వనచరరాజ్యంబునకుఁ, నిను నధిపతిఁ జేయఁగలఁడు ♦ నీదుపితృవృత్తం
డును ధర్మాత్ముడు ప్రీతిని, గనఁజేయు దృఢవ్రతుండు ♦ గడు శుచియు నగుఁ.
- తే. మఱియు నత్యప్రతిజ్ఞఁడు ♦ మహితకరుణఁ
డట్టులాట నొకప్పుడే ♦ సతఁడు నిన్నుఁ
జంపనొల్లఁడు; వినుము నీజననియందుఁ
బ్రియము గలవాఁడు గోరుఁ దత్ప్రియమె సతము. ౨౧౫ 1883
- చ. వనచరనాథుప్రాణములు ♦ వారక నీజననీవశంబులే
తనయుడ వామె కీవె కద ♦ తప్పక రాజను నీకు వానరే
శునకును నీవునక్క తనుజుల్ మఱిలేరుగదా యెఱుంగవే
గనుక విభీతి నీవు చనఁగఁ దగు నాతనిపాలికీయెడఁ. ౨౨ 1884
- ఏబడినాలుగవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౫ - వ సర్గము.

అంగదాదులు ప్రాయోపవేశము చేయుట.

- తే. వినయయు క్షము ధర్మసంవిహితమగుచు
స్వామినత్కారయక్తమై ♦ శ్వసనతనయ
సంప్రహితమైన యావాక్యజాలము విని
యంగదుం డిట్లు పలికె నాహనుమతోడ. ౧ 1885
- *సీ. ఆత్మ శుద్ధియు స్థైర్య ♦ మాన్యశంస్యము మనశ్శౌచ మార్జవమును శౌర్యముల్లె
గాంభీర్యమును గపి కాంతునియందు లే వగ్రజుండగు శక్రునాత్మజుండు
బ్రదికియుండంగనే ♦ పట్టునుహిషియుఁ దత్ప్రియపత్నియును మఱి ♦ విమలధర్మ
మునఁ జూడఁ దనకును ♦ జననివంటిదియునౌ తారను లోకులు ♦ తలఁచి యేవ
- తే. గించుకొన స్వీకరించె; సచంచలత్మఁ
డైన తనయన్న యనిసేయు ♦ నద్రిబిలముఁ
జొచ్చునప్పుడు కాపుంచి ♦ హెచ్చరించి
చనిన దానిని గప్పెఁ బాపాణమునను. ౪ 1886
- క. విను మిట్టివాని కెవ్విధమునఁ దెలియును ధర్మమార్గములు, తానుగరం
బును బట్టుకొనుచు సత్యంబును జేసినయట్టి గానుమూర్తి ఘనబలుఁ. ౪౫

* భ్రాతు ధ్వేషతృప్తయో భార్యాం జీవతో మహిషీం ప్రియాం, ధర్మేణ మాతరం యస్మ
స్వీకరోతి జగుష్సితః-అనిమూలము.

క. తనకుపకారము చేసిన, ఘనకీర్తియుతుఁ మహాత్ముఁ ♦ గపివతి మఱచెన్;
గనుక నితండు కృతజ్ఞుఁ, డనఁగాఁదగు నెవనియెడల ♦ ననిలతనూజా!.. ౧౬88

సీ. “నేనలఁ బిలిపించి ♦ శ్రీ రామునందుఁ గృపారసంబును గపివతియుఁ జూపఁ
డేయందువో!” విను ♦ మీఠఁడు లక్ష్మణుభయమున జనకునిపట్టి వెదక
మనలఁ బంపెను నధఃస్థభయహేతువునకు భయపడి కాదుగాభానుతనయుఁ
డిట్టివాఁడౌటచే ♦ నిఁక ధర్మమాతనియందెట్లుండునో ♦ యనిలతనయ

తే. నిట్లులు కృతఘ్నుఁ డతిపాపి ♦ స్మృతివిహీనుఁ
డతిచలాత్ముఁడనై నట్టి ♦ యర్హతనయు
నందుఁ దద్వంశజఁడు జీవితాశగలుగు
జనున కేయారుగ్ధనకును విశ్వాస మొదవు. ౮

1689

క. ఇనజఁడు సుగుణయుతుండై, నను విగుణుండైన నాత్మనందను రాజ్యం
బుననుంచుఁ గాని శత్రువృత్తనయ్యుండనగు నన్ను బ్రదుకఁదలఁచు నెచెవుమా.

చ. విను పినతండ్రి బాధలకు ♦ వేసరి నేనపరాధమున్ బొన
ర్చును దగునంచుఁ జేసితిని ♦ వైరము గైకొని యీమహాబిలం
బున వసియింత మన్నవిధముం దగ వెల్లడియయ్యె నేమనం
జనుఁ బ్రభుమంత్రముఖ్యగుఁడుశక్తులు నాయెడలేవు గావునన్. ౯౫

1691

ఆ. ఇట్టి నేననాభుననట్లులు గిష్కింధ, కరుఁగువాఁడనేని ♦ యందు నెట్లు
బ్రదుకఁగలుగువాఁడ ♦ బలహీనుఁడనుగానఁ, గపివగుండు శఘండుఁఘాతుకుండు.

తే. మఱియుఁ గ్రూరుఁడు కాన ధర్మమును గొనక
రాజ్యకారణమున నన్నరాతి బంధ
నాదుల రహస్యముగ మృతినిందఁజేయుఁ
నురులలోఁ జిక్కి మృత్యువునొందుకంటె. ౧౦

1693

క. ప్రాయోపవేశమును గొని, యాయెడఁ బ్రాణములు మానుటే మేలగు నా
కొ యనుచరులారా నా, కీయనుమతి నిచ్చి యిండ్లకేగుఁడు మీరల్. ౧౧

క. వినుఁ డే బ్రతిజ్ఞచేసెదఁ, జనుదేరఁగఁ బూనఁ బురికిఁ ♦ జయ్యన వ్రతముం
గొని యిందె మృతిని బొందెదఁ, నవని నిటఁ జచ్చుటయే మేలువచ్చుటకంటెన్.

సీ. బలవంతులగు రామభద్రలక్ష్మణులను గని నాకుగా మ్రొక్కివినయయ్యుక్తిఁ
గుశలంబు మీరఁడుగుండు వానరేంద్రున కభివాదన మొనర్చి ♦ యతనికుశల
మడుగుండు పినతండ్రియగురాజు నతఁడగుఁ; బినతల్లియైనరుమనుబ్రియంబు
గాఁ గనుంగొని యడుగందగు నారోగ్యకుశలంబులను నాదుకూర్తి జనని

తే. యెన తారను దేర్పుడి ♦ యర్హతచన
ములను, నాతల్లి తానై జముగ నెవుత్ర

వాంఛ గలయది ప్రీతియుఁ, † బలుకఁజాల

నామెఁ దలఁచిన జాలి నాఁకలరకున్నె. ౧౫

1896

క. నను దయమెయిఁ గాంచెడు నా, జననియు నేనిందు నిట్లు † చచ్చుట విసేనఁ
దనజీవితముల వదలును, వినుఁడిది సత్యంబలంచు † వివరించి తగఁ. ౧౫

చ. వనచరవృద్ధులం గనుచు † వారికి వందన మాచరించి తా

మనసు గలంగ నేడ్చుచు క్షమాస్థలి వర్భూపైఁ బరుండె; న

య్యసంఘండు వాలిసూను డిటుఁబందుఁ బరుండఁగఁ గాంచి వృద్ధులౌ

వనచరు లన్యలున్ వగచి † పట్టఁగఁ జాలనిచింతలం దగఁ. ౧౬

1893

ఆ. కనులనుండి బాష్పఃకణములు వేఁడిగాఁ, గాఱ నేడ్చి రంతఁ; † గపివరేణ్య
లర్కతనయుఁ దిట్టి యఁవాల్చి నుతియించి, చుట్టుముట్టి వాలిఁనుతుని నవుడు.

తే. తారుఁ బ్రాయోవేశ మాతనిని గూడి

చేయఁగా నిశ్చయంబుచు † జేసికొనిరి;

వారు తత్కృత మెఱిఁగి యఁబృంగి నొనరు

చుటయె యుత్తమమనుచు నెఁచుచుచు వేగ. ౧౭

1900

క. నలిలంబుల పృథ్వియించుచు, బలువిడి నుత్తరతలైకఃభాగంబున ద

ర్భూ యామ్యాస్త్రింబులుగా, నలరించుచుఁ బ్రజ్ఞాఖముగఁనందఱుపూన్కి.

తే. వానిపైని బరుండి రిఁబృంగిఁ దారు

సురణమొందుట మేలని † నుదుఁనెంచి

యంత రాముండు వనమున † కరుగుదెంచు

టయు నశరఁగుండు నృసిఁ బొందుటయును బివన. ౨౧

1902

సీ. ఆజనస్థానంబునందు ఖరాదుఁ జంపుటయును నంత † జనకజాప

హరణంబును జూయుఁననిఁజచ్చుటయుయుక్తమున వాలి నొకశరఁముననెరా

డంత మొందించుట † యర్కజాపై రాముఁ డాగ్రహించుటయును † నవల సీత

వెదకంగ వానరఁవీరుల నుగ్రీవుఁ డఖిదిక్కులకును † ననుపుటయును

తే. దమకు రానున్నభయముచు † దప్పకుండ

మొదటినుండియు నక్కపీఠముఖ్య లచటఁ

జెప్పుకొనుచుండి; రట భూరిఁగిఖరిశిఖర

ననుత నొందెడు నక్కపీఠశ్వరులు నియతి. ౨3

1903

చ. స్వనములు గల్గఁ జెప్పుచును † త్కాస్థలిపైని బరుండి రంతలన్

ఘనములు ఘోరభంగిగను † గర్జనముల్ పొనరించుచాడునన్

బెరురన ముప్పతిల్లి యట † భీమగిరీశ్వరకందరాంతరా

శిని బ్రతినాదముల్ గలుగ † లీల నొనర్చెను నొక్కమాటుగఁ. ౨3

1904

ఏఁబదియైకవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౬ - వ సర్గము.

—అంభో సంపాతి వచ్చుట, వానరుల కలవరము. అంభో—

*క. వనచరులెల్లరు భూధ్రుం, బునఁ దగఁ బ్రాయోపవేశమును గొని శయనిం
చిన యచటికి గృధ్రేశ్వరుఁ, డనఁబడు సంపాతి రాఁగఁ నారంభించెన్. ౧

సీ. చిరకాలజీవియు ధీమంతుఁ డాబటాయువునకు నన్నయు ధీమంతుఁ డై
బలము విఖ్యాతఁ డై బడసినవాఁడును నైన సంపాతి వింధ్యాద్రికంఠ
రమునుండి వెలువడి ప్రియోపవిష్టులై యటనున్నకవులను నందఱఁ గని
సంతుష్టుఁడై యిట్లు చక్కఁగ వచియించె; జగమున దైవంబు జనులకెల్ల
తే డేనుములఁ గూర్చుచుండును జత్తమునకు
ముదము గల్పించు నీధక్షిణమును బహుదిన
ములకు నాకును గల్పించెఁ జెలఁగి యిద్ది
నాకడకె వచ్చినది తనంతన విధిగతి. ౪

1906

క. వనచరుల నెల్ల నొక్కొక్కనిగానే జంపి చంపి ధీమంతుఁ డై
దినియెడనని వానరులం, గని పల్కెను నిట్లు గృధ్రకాంతుఁడు కడఁకన్. ౫

క. తనతిండికొఱకుఁ బేరా, శను గొని యనునట్టి వాక్యజాలము వినుచుం
బెనుభీతి బొంది యంగదుఁ, డనియెన్ హనుమంతుతో మహర్షింగనుచున్.

క. వనచరుల విప్రత్తికి నూ, ర్యునితనయుఁడు యముఁడు తానె ధీమంతుఁ డై
చనుదెంచినాఁడు పవనజ, కనుమా! యిచ్చటికి జనకకన్య నెవమునన్. ౭

చ. సరపతికార్యముం దగ నొనర్చినవారము గాము వానరే
శ్వరువచనంబుఁ జేయుటకుఁ జాలినవారము గాము వాయుజా!
త్వగ్రహి యింతలోనె యిటువంటివిపద్ధత సంభవించె ని
ట్లురవడి వచ్చునంచు మనఁయూహయు సాగఁగ లేదుగా కటా! ౮

1910

చ. జనకజకుం బ్రియంబు తనసావ్ంతమునం దమిఁ జేయఁగోరి గృ
ధ్రసృపతి యజ్ఞటాయువు నితాంతము చేసినకార్యమంతయున్
వినినదియేకదా పతగఃపరునిధంగిని నెల్లప్రాణులున్
మనవలె రాఘవప్రియము ధీమంతుఁడే యాదృతిన్. ౯

1911

ఆ. వదలుచున్నవారు ప్రాణాళిఁ దిర్యక్కు, లట్లై వదలుచున్న వాత్మజీవ
ములను బ్రాణులెల్లఁ జెలిమికిఁ గరుణకుఁ, గట్టువడుచు శక్తి ధీమంతుఁ డై.

తే. ఉపకృతిని వేటువేఱఁ దాఁరొసరిచెడిని;
ధర్మవేత్త జటాయు వాధరఃపతికిఁ

దాను నుపకారమును జేయఁ దలఁచి తెగువఁ
దనువు విడుచుచు బ్రియముచేసెనుగద తగ. ౧౧

1913

క. మనమారాఘవుపనికై, వనులందుం దిరిగితిరిగి ♦ బ్రదుకులపై నా
శను మాని యలసి యీఘన, వనములకుఁ వచ్చినాము ♦ నదలనిపూన్కి.

క. జనకజయు నింతవఱకును, గనఁబడ దారాముషసికిఁగూ రావణుతో
సనిచేసి జటాయువు మృతిఁ గనియెన్ సుఖయన నతండు ♦ గాఁడే తలఁపన్.

1క. వనచరములైన జంతువు, లనయము సుగ్రీవుఁడయమునందును గృధ్రే,
శుని కది తప్పెను సౌఖ్యంబును పరమంబైనగతిని ♦ బొందె నతండు సూ!

తే. అనిజటాయువుహతుఁడగుఁటాదశరఘుఁడంతమొందుట, వై దేహియవహరింపఁ
బడుట వానరులకు నిట్లు ♦ ప్రాణసంశయంబు గలిగెను నేమనఁనగుఁ బవనజ!

సీ. రామలక్ష్మణులు ధరామతతోఁగూడి వనమున నుండుట ♦ వాలి రాము
శరమునఁ దెగుటయు ♦ గురుకోపమున రాముఁ డాజనస్థానంబునందు నున్న

2యనురుల నెల్లఁ ♦ నని వధించుటయును నీవికారములు మహీశుఁడలగి
కైకకు వరము లీగల్గుటఁ గల్గెనుగద! యని పల్కె; నంగదుఁడు దుఃఖ

తే. కరములగు పల్కులను నిట్లుఁగా వచింప

విని మహామతి సంపాతి ♦ మనసు గలఁగ

ధరఁజే బడియున్న యన్వనచరులనెల్లఁ

గనుచు దీనుండగుచు నిట్లుఁబనియె నపుడు. ౧౮౪

1918

తే. వాఁడితుండముగల గృధ్రుఁడవర్జుఁ డిట్లు

లంగదునిపల్కులన్ విని ♦ యతులరవము

సెలఁగఁ బ్రాణాధికుండయి ♦ యలరుననుజుఁ

డాజటాయువు హతుఁడయ్యె ♦ ననుచు నిచట. ౧౯

1919

క. నామనసు కంపమొందఁగ, భీమరవం బారనెవఁడో ♦ వివరించెడు నిం

దీమాట చెప్పె నతఁడెవఁడో మానిత తేజులార! ♦ యురవడిఁ జెప్పుఁడా. 1920

క. దనుజునకు జటాయువునకు, ననియు జనస్థానభూమియందెట్లుగఁ గ

ల్గెను జాలకాలమునకు ను, దనుజునినామంబు చెవులయందుం బడియెన్. ౨౦౪

క. గిరిదుర్గమస్థలంబునఁ, బరఁగెడు ననుఁ గ్రిందదింప ♦ వాంఛించెద వా

నరులార మిమ్ము; మదనుజుఁ, డురువిక్రమకృత్యములను ♦ నొందె బొగ డ్దన్.

తే. మఱియును గుణజ్ఞుఁ డట్టిఁడో ♦ మదనుజుతు

నాహ్వయము చాలదినముల ♦ కార్యులార!

1 ముక్త శ్చ సుగ్రీవాధీయా ద్ధత శ్చ పరమాం గతిమ్-అనిమూలము. సుగ్రీవస్య వివచితశ్చర
త్వేన వానరాజామివ జటాయుహాపి సుగ్రీవనిమిత్తకం భయం సంభవ్యమితి త్యాలోచ్యైవ ముక్త
మితి భావః-అని మహేశ్వరీరుల. ఈభావమే యీపద్యమునఁ జెప్పబడినది. 2 క్షిత్యాధీవర
దాసేన ఇదం హి వికృతం కృతమ్-అనిమూలము.

మీఁవలన విన్నదానికి ♦ మిగులమోద

మందితిని; గాన నేను మిమ్ముడుగువాఁడ. ౨౨

1928

క. అతఁడు జనస్థానమున వ,నతి గావించుకొనియుండు ♦ శౌర్యాధికుఁడై
యతఁడెట్లు చంపఁబడెనో, వితతంబుగ నవిధంబు ♦ వివరింపఁదగున్. ౨౩

చ. గురుహితఁడైనరాఘవుఁడు ♦ కూరిమిఁ గూర్చెడు సగ్రపుత్రుఁడై
పరఁగునొ యేమహీశునకుఁ ♦ బార్థివతల్లజుఁడైన యాజకీ
గురుగుణుఁడౌ జటాయువునకుం జెలికార మదెట్లుకల్గె; భా
స్కరకరవహ్నిఁ బక్షములు ♦ కాలుట నే నిపు డెట్లులైననున్. ౨౪ 1925

ఆ. మీరలున్నయెడకుఁ ♦ గోరిన రాజుల, నోకపీంధ్రులార! ♦ యురుతరకృప
నిట్టికొండనుండి ♦ యెటులైనదింపుఁడీ, యిదియె నాదువాంఛ ♦ యిప్పుడనియె.

ఏఁబదియాఱవ సర్గము సంపూర్ణము

౫౭ - ౪ సర్గము.

— ❧ — సంపాతి వానరులతో మాటలాడుట. ❧ —

చ. వనచరు లాపత్రిపతివాక్యము శోకముచేత హీనని
స్వనముగనున్నఁ దమ్ము నొగిఁ ♦ జంపు నతండుని శంకనొంది దా
నిని విని నమ్మరైరి; మఱి ♦ నిశ్చలచిత్తము లొప్పు మృత్యువున
గన నుపవిష్టులౌటఁ బతంగప్రియవాక్యము నేకరీతిగన్. ౧ 1927

తే. నమ్మకుండుటయేగాక ♦ తమ్మునెల్లఁ
బతగ మది తినివేయును ♦ బరవసమున
ననుచు భయదంబుగా దానిఁ ♦ గని వదించి
తమయభిప్రాయముల మాన్పఁ ♦ దలఁపరైరి. ౨ 1928

చ. మరణము నొందఁబూని యిట ♦ ట్లాస్థలిపైని బరుండినార మి
త్తరుణమునం బతత్రి యిది ♦ తప్పుక వే మనలన్ తుఘాన్తచే
మరణము నొందఁజేయ ననుమానము లేకయె యిష్టసిద్ధిచే
బరఁగినవారమై సఫలఁబాంచులమౌదు మటంచు నెంచుచున్. 3 1929

క. ఒక్కయభిప్రాయమునే, యొక్కడ నెల్లరును బొంది; ♦ రపు డంగదుఁ డా
యొక్కఁడు జని యటనుండియె, గ్రక్కున నాపక్షి దింపి ♦ కడువడిఁ బలికెన్.

*నీ. విక్రమాఘ్నఁడు కపివీరుఁడునొ ఋక్షరజుఁడన మాతాత ♦ రహిఁ జెలంగె
ధార్మికుండైన యాత్మనిగిని శతకోటిపురుషబలంబునఁ ♦ బాలుచువాలి
నుగ్రీవులను తనూజులు నిద్రఱుండిరి; వారిలో నాతండ్రి ♦ వాలి శూర
కృత్యంబులను ధరఁ ♦ గీర్తిని గాంచె; నయ్యిత్వోక్తులమున ♦ నెనఁగునృపుల

* పుత్ర బలావుభౌ-అనిమాలము. ఓఘ మనఁగా నూలుకోట్లు.

- అ. యందు నెల్లధరణి † కధిపతియును మహా
రథుఁడు శ్రీయుతుండు † రాముఁ డనఁగ
దశరథునకు నగ్రతనయుండు గలఁ డాతఁ
డాదరమున జనకుఁనాజ్ఞఁ బూని. ౭ 1931
- క. మనమున ధర్మపథంబును, ననువుగ ధరియించి తమ్ముఁడౌ లక్ష్మణుఁడు
జనకజయు వెంటరా వచ్చెను వనసీమలకుఁ గార్యసిద్ధింగనఁగఁ. ౮ 1932
- తే. అతనిపత్ని జనస్థానమందు రావ
ణాసురుండును బలిమిని † నపహరించి
యాకసంబునఁ గొనిపోవునపుడు రాము
జనకనఖుఁడౌ జటాయువు † సాధుబుద్ధి. ౯ 1933
- చ. కనుఁగొని రావణాసురుని † గాఢముగా నెదిరించి స్వందనం
బును బొడిచేసి యాజనకపుత్రిని నాదృతి నిల్పియుంచి తా
నని మొన శ్రాంతినొంది జరఁనందుట రావణుచేత జచ్చె; న
ద్దనుజుఁడు శౌర్యగర్వమున † నాతని జంపెను దోర్బలంబునఁ. ౧౦ 1934
- క. ఆరామునిచే నట సంస్కారమ్మును గాంచి పొగడఁగాఁ బడు ముక్తిం
గోరికఁ బొందెను సంతట, శ్రీరాముఁడు నాపితృవృత్త † జలికారమునఁ.
- క. తనవశము చేసికొని నా, జనకుండగు వాలిఁ జంపె † సచివులతో భా
నునిసూనుఁడు నిరతము నా, జనకునితో వైరముఁ గొని † సకలవిధములఁ.
- తే. కాచియుండెనుగాన రాఘవుఁడు వాలిఁ
జంపి సుగ్రీవుఁ బ్లవగరాజ్యమునకెల్ల
నధిపతిగ నభిషేకించె † నర్కజుండు
కపులరాజ్యంబు గాంచి రాఘవునివలన. ౧౧ 1937
- క. వనచరపంక్తికి రాజయి, తనరుచునున్నాఁడు మేనుతనియాజ్ఞ నె రా
మునికార్యమునకె యయ్యె, వనముఖముల నెల్ల వెదకి † వదలనిపూనిక్. ౧౨
- క. తిరిగితిమి రాత్రి భాస్కర, కరములు గనఁబడనిరీతిఁగా జానకి మా
దురదృష్టంబునఁ గన్పడ, దరసిన; మేమెల్ల దండఁకాటవిఁ బూనిక్. ౧౩
- ఆ. తిరిగి చూచిచూచి † తెలియకుండుట ధర్మ
చారిణియగు నొక్కసాధ్వీ నాస్వ
యంప్రభను బిలంబునందుఁ గనుంగొన
నందుఁ జొచ్చినార † మార్యవర్య !. ౧౪ 1940
- చ. తనదువిచిత్రశక్తి మయఁదానవుఁ డాబిలమున్ రచించె మే
ము నచట జానకిం గ నెడుమోదమునన్ వెదకంగ సంతలో
జనియెను మాన మాప్లవగఁసత్తముఁ డానతియిచ్చె దేని మే
మును బ్రభునాజ్ఞఁ జేయుటకుఁ † బూనినవారము గాన నిత్తటిక్. ౧౫

తే. అతనియానతి మీఱిన యట్టివార, మగుట నాతనినన్నిధి ♦ కరుగఁజాల
కతిభయంబున నిచ్చట ♦ నంతమొంద, నార్య! ప్రాయోపవేశ మిట్లందినాము.

తే. రామలక్ష్మణవనచర ♦ రాజులిట్లు

మాయెడం గోపమాన మే ♦ మీయుపాయ

మందితిమి పోవ నొక్కఁడే ♦ నచటఁ బ్రదుకఁ

జాల మిది నిశ్చయంబు వక్షరథవర్య! . ౧౯౫

1943

ఏఁబదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౮ - వ సర్గము,

అథ సంతతి సీతయున్నచోటు వానరులనం దెల్పుట. అథ-

క. అనియిటు ప్రాణంబులఁ బా,యను సంసిద్ధముగనున్న యవానరు లా
డిన దుఃఖవచనముల విని, యనుకంపను దాను దుఃఖమందిన మదితో.

క. పలికెను బేరెలుగుఁన న,త్తులనుండి జలంబు గాఱఁ ♦ గోతులతో; నో
యలఘునుతులార! యనిమొన, బలవంతుండైన యసురవలనన్ హతుఁడై.

క. చనియెను ముక్తికి నని మీ, రనుకంప వచించినట్టి ♦ యాపక్షింద్రుం
డనుజుండు నాకుఁ జుండీ; దనుజుండు జటాయువును గ్రుధం జంపె ననన్.

క. వినినప్పటికిని జరచే,తను బక్షువిహీనతను నితాంత మశక్తిం
గనినాఁడఁగాన దానిని, మనమున నోర్వంగవలసె ♦ మాటలిఁకేలా! . ౨౫ 1947

క. అనుజుని వైరవిమోక్షణ,మును జేయఁగ శక్తిలేదు; ♦ మును వృత్రవధం
బును జరగినప్పు డిరువుర, మనుజులమగు మేము గర్వమంది చెలఁగుటన్. 3

తే. ఒండొరుల వేగశక్తుల ♦ నొగిని దెలియఁ

గోరి వేయికరంబులఁ ♦ గ్రూరభంగిఁ

బ్రజ్జలించెడు సూర్యుని ♦ పరిసరమున

కరిగితిమి మండలాకృతి ♦ నాకనమున. ౪

1949

క. తిరుగుచు విశేషమారం, బరిగితి మంతటను సూర్యుఁ ♦ డతివేగమ యం
బరమధ్యగతుండుటన్, గరము తడీయాతపమునఁ ♦ గందినయనుజన్. ౫

క. కని యతని తాపమును దీర్చును దలఁచుచు భ్రాతృమైత్రిఁ ♦ బాటించితి; నా
మన మపుడు పరవశత్వముఁ, గనుటం బక్షముల నతనిఁ ♦ గప్పితిఁ బూనికన్.

చ. ఖరకరతివ్రతాపమునఁ ♦ గాలెను నావగుపక్షయుగ్మ మీ
ధరఃపిధరంబునం బడితి ♦ దారుణబాధను గాంచి యంత ని
ద్ధరణి వసించుచున్ మరలఁ ♦ దమ్మునిఁ జూడ నెఱుంగనైతి నె

క్రూరఃకినిఁ బోవఁజాలమి వగం దురిపిల్లుచు నిందె యుండితిన్. 2

1952

క. అనుచు జటాయువునన్నయు, ననఘుండునగు గృధ్రనాథుఁడార్తి నిటులనన్
విని ప్రాజ్ఞ వర్ష్యఁ డంగదుఁ, డనియెన్ సంపాతి వినెడునన్బలుగాఁగన్. ౮

ఆ. వింటి నీవు చెప్పువృత్తాంతమును జటా

యువున కన్నవౌట ♦ నుగ్రదనుజు

నిలయ మెందునుండు ♦ నీవెఱుంగుదువయే

నెఱుంగఁ జెపుమ మాకు ♦ నెఱుంగునట్లు. ౯

1954

చ. దనుజవరుండు రావణుండు ♦ తద్దయు మూర్ఖుండు చేయరానివౌ

పనుల నొనర్చి రాఁగల యపారిమహాపద లిట్టివంచుఁ దా

మనమున నేమెఱుంగఁడు సమస్తవిధంబుల సంతసించు నా

తనియిలు దూరమో? తెలుపు ♦ దాపుననున్నదొ నీవెఱింగినన్. ౧౦ 1955

సీ. అనిన జటాయువు ♦ సగ్రజంశయి మహాతేజఁడౌ సంపాతి ♦ తృప్తిబొంది

కవులెల్ల ముదమందఁగఁ దనకినుచుఁములగు వాక్యంబులఁ ♦ బలికె నిట్లు;

వనచరులార! గ్రద్దను నేను బక్షమిల్ కాళినయవి జరాక్రాంతతనుడ

హీనవీర్యుండను ♦ గాన నేనేమియుఁ జేయఁగఁజాల సహాయమైనఁ

ఆ. బలుకుగములచేతఁ ♦ బరిమాత్తుండైనరా

మునకు గొప్పసాయ ♦ మొనరుతుఁ జూడి;

వరుణునివయి క్రిందఁ ♦ బరంగులోకంబుల

వామనుండు మున్ను ♦ బలిసుఖమున. ౧౨౪

1956

క. కొలిచిన పైలోకంబుల, బలిమి సురాసురులనైన ♦ బవరంబుల ను

జ్ఞులనుధను గొనఁగఁజేసిన, బలయత్నముఁ జూచియున్నవాఁడను జాండీ!.

చ. పని యిది రామచంద్రునిది ♦ బాగుగ దానిని ముందు నేనెకా

యొనరుససాను, నాదయి మహోగ్రముగాఁ దగు తేజమెల్లఁ బో

యినయది వార్ధకంబుననె ♦ యెల్లశరీరము బాగుకప్పెఁ బ్రా

ణనికర మట్టులయ్యె; నొకనారినునోహరదేహ మొప్పుగన్. ౧౨౪ 1958

తే. ఆభరణభూషితాంగిమై ♦ యలరుచుండ

దుష్టమతి రావణుండు తాఁ ♦ దోడుకొనుచుఁ

జనుచునుండంగఁ జూచితి ♦ సాధ్వీ “రామ!

రామ!” యనుచును లక్ష్మణా! ♦ రమ్మటంచు. ౧౨౫

1959

సీ. మొట్ట పట్టుచును సౌమ్యుఁడ బొటనై చుచుఁ దప్పించుకొనఁబూని ♦ తనశరీర

మును విదిర్చుచునుండఁగనినాఁడ; శైలాగ్రమున భాను తేజంబుమొనసినట్లు

జలదంబుపైని జంఛలప్రకాశించినయట్లు లాసల్లనియనురునందుఁ

దరుణి కౌశేయసంత్రంబు ప్రకాశించె రామునినామ మాఘణి పొగడె

* భూటా న్యవవిధ్యంతి గాత్రాణిచ విఘానాంతి-అనిమా.

తే. గనుక సీతయె యగు నామె ♦ యని తలంతు

నింక నారాక్షసునివాస ♦ మెఱుకపఱితు

వినుఁడు రావణుఁ డనువాఁడు ♦ విశ్రవసుని

తనయుఁ డగును గుభేరుని♦తమ్ముఁ డతఁడె. ౧౮౫

1960

క. నిరతం బాతఁడు లంకాపురమున వర్తించుచుండుఁ ♦ బోలఁగ వినుఁడీ!

ధరనుండియె శతయోజన, పరిమితదూరమున నబ్ధిభాగమునందున్. ౧౮౬

ఆ. ద్వీపములకు నొకటి ♦ మాపట్టునందున, నందమైన లంక♦యనుపురంబు

విశ్వకర్మ దాని ♦ వెలయించె; గాంచన, వేదికలను మిగుల ♦ వెలయునట్లు.

క. కనకద్వారంబులు తగు, వనజాపులవలె వెలుంగు ♦ ప్రాకారము దా

నిని జుట్టియుండుఁ జక్కఁగ, వనితామణి సీత యట్టివరనగరమునన్. ౨౧

తే. దనుజనంతఃపురంబున ♦ దనుజకాంత

లెల్లఁ జుట్టును గావఁగా ♦ నెపుడో కట్టి

నట్టివస్త్రంబుతోడ దీ♦నాస్యయగుచు

నున్నదటఁ జూడఁగలరు మీ ♦ కుర్వితనయ. ౨౨౫

1961

చ. జలధియుఁ జుట్టుఁ బర్వ దను♦జస్రభుప తన మెప్పు గు ప్తమై

యలరెడు నూఱు యోజనము ♦ లంతటిదూరమునందునున్న య

జలనిధి దాఁటి దక్షిణదిశందగు తీరముఁ జేరి లంకలో

వలఁ జొరనర్హు లే ననుర♦పాలకుఁ జూడఁగలార లచ్చటన్. ౨౩

1965

క. త్వరగా మీరాలంకకె, యరుగుం డచ్చటికిఁ బోయి ♦ యవనిజఁ గని వే

మరలి చను దేరఁగలరని, యరసితి నేదివ్యదృష్టి ♦ సంతయు సరిగన్. ౨౪

సీ. ధాన్యములం దిని ♦ తగుబఱులును బిచ్చుకలు భూమిపరిసర♦ములనె దివిని

మొదటిమార్గమునదా♦ముతిరుగుచుండునుగాకులుమఱియు*వృక్షఫలములను

దిని మనుషకులు ♦ తిరిరి దానికిపైని రెండవశ్రోవఁ జరించుచుండు

జలవాయనములు క్రొం♦చమ్ములుకురరముల్ మూఁడవదామార్గ♦మునఁజరించు,

శ్రేష్ఠమ్ము లాపైని ♦ జెలఁగు శ్రోవనఁ బోవు గ్రద్దలై దనదారిఁ ♦ గదలుచుండు

తే. బలము వీర్యంబు రూపయా♦వనము లలరఁ

దగినహంసలు షష్ఠపథంబునఁ జను

వై నతేయంబులొ పక్షి♦వారము లొగి

సంచరించును నస్తమ♦సరణీయందు. ౨౮

1967

క. వినతాపుత్రులవంశం, బునఁ బుట్టినవాఁడ, వినతపుత్రుఁ డరుణుఁ డం

చు నెగడు వానికిఁ దనయుఁడఁ, గనుక నె నస్తమపథంబు♦గద మాకెల్లన్.

తే. ఇచటనుండియె రావణునిలతనయను, చక్కఁగాఁ జూచుచున్నాఁడ♦సాధులార!

- గరుడునకువలె మాకును ♦ గలవు దివ్య, దృష్టిబలములు భూరికఃపీంద్రులార!.
- క. వినుఁడీ నై సర్గబలంబున నాహారంపు వీర్యముననున్ శతయో
జనముల దూరమునఱుకన్, జను దృష్టిబలంబు మాకు ♦ సతతముఁ దనరున్.
- తే. చరణమూలములను నెర ♦ సంగ్రహించు
వృత్తివిధిచేత విహితమై ♦ వెలయునట్లు
దూరదేశంబులందు నాహారమును గ్ర
హించునట్లును మాకు విహితము నుండి! 3౧౫
- చ. అతిశయనీచకర్తముల ♦ నర్తములంచు నొనర్చినట్టి యా
దితిసుతు రాఘవుం డనిని ♦ తీక్షణశరంబులఁ ద్రుంచునేని నేఁ
బ్రతికృతి నానహోదరుని ♦ రావణుఁ డట్లనిఁ జంపినందుకై
హితముగఁ జేసినట్లై యగు ♦ నిప్పుని మీర లొనర్పఁగాఁ దగున్. 3౨౫ 1972
- తే. ఏదియేని యుపాయంబు ♦ నిపుడు లవణ
సాగరంబును దాఁట మీఁసావ్వంతములను
దలఁపుఁడీ మీరు జనకసుతను గనుఁగొని
యిష్టసిద్ధిని గని పురి ♦ కేగఁగలకు. 33౫
- క. సురపురి కేగిన, తేజస్సురణంబునఁ బొల్పునట్టిఁశూరుండగు సో
దరునకుఁ దర్పణ మొనరుతు, శరనిధిచెంతకును జేర్చుఁజను నను మీరల్.
- ఆ. శౌర్యధుర్యులై న ♦ సకలవానరులంత, దగ్ధపక్షుండయి కదలనునేర
కున్న గృధ్రరాజు ♦ నుదధిచెంతకుఁ జేర్చి, యతఁడు తర్పణంబు ♦ లాచరింప.
- తే. మరల నెప్పటిచోటికి ♦ మమతఁ జేర్చి,
జనకతనయు యు దుష్టుఁడౌ ♦ దనుజుఁ డున్న
స్థలము తమకును దెలుపుటవలసఁ బరమ
హృష్టులయి కార్యసిద్ధి యఁయ్యె ననుకొనిరి. 3౬౫
- ఏఁబదియెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

1971

1973

1976

౫౯ - వ సర్గము.

—*— సంపాతి బాంబవంతునితో నీతవార్తను దానెఱింగిన విధముఁ జెప్పుట. —*—

- క. వనచరు లమృతాస్వాదంబును బోలిన యతనివాక్యమును విని దేహో
ళినిరోమాంచములొప్పుఁగ, ఘనహర్ష మునొంది; రంతఁగడుఁబూనికీతగఁ.౧

* ఈసర్గము మొదలైన సర్గములు ప్రక్షిప్తములు ఈవిషయమున గోవిందరాజులు “తత
స్తదమృతాస్వాద మిత్యైరథ్య సంవస్థాః ప్రక్షిప్తాః సర్వకోశేష్వదగ్ధనాత్. తాన్వివాపి కథా
సంఘట్టనాత్ పూర్వోక్తార్థవిరోధస్ఫురకత్వాచ్చ. తథాపి తే వ్యాఖ్యాయంతే” అని వ్రాసిరి.
కాన నీయైదుసర్గములు కథాబాధకములు గావని వ్యాఖ్యాతృనభిప్రాయముగాన వీనిం దెనుఁగొన
ర్చితివని పాఠకులకుఁ దెలుపుకొనుచున్నాను.

- సీ. వనచరేజ్యుడు జాంబవంతుడు కవులును దానును వేగంబు ♦ ధరణినుండి
లేచి యాసంపాతి ♦ జూచి యిట్లనిపల్కె; నెందునున్నది సీత ♦ యెవ్వఁ డామె
నపహరించెను? నామెయరుగుచునుండంగ నెవ్వఁడుచూచెమా ♦ కెఱుంగఁజెవును
వనచరులకు గతి ♦ యన నీవె పట్టింద్ర! వజ్రవేగంబున ♦ బైని బడెడు
- ఆ. రాముబాణములను ♦ రాజత్నమిత్రాత్మ, జప్రయుక్తబాణసాంద్రవిక్ర
మము నెఱుంగలేక ♦ యమితహారత నెవ్వఁ, డున్నవాఁడనంగనూహచలఁగ.
- చ. జనకజవార్తనే యెఱుంగఁ ♦ జాలప్రియంబును శ్రద్ధనంచిత
స్వనుచును బ్రశ్న సేయు కపి కాంతులఁ బల్కెఱు నూటడించి యి
ట్లనియెను గృధ్ర నాథుఁ డెటు ♦ లాజనకాత్మజ రావణుండు వం
చనఁ గొనిపోవఁగా వినఁగఁ ♦ జాలితినో యెవఁడర్థిచెప్పెనో. ౫౪ 1979
- తే. ఇప్పుడాజనకాత్మజయెందునున్నదోయెఱింగించువాఁడ మీఁకొగి వినుండు;
చాలయోజనవిస్తృతిగ్రాల దగ్ధమముగ నున్నట్టి యిపుర్యతమున నేను. ౬౪
- క. పడి చాలకాలముగఁ బె, న్బడలిన శౌర్యానువులను ♦ బలమెకలంగాఁ
గడువృద్ధుడనైతిని నేఁ, బడుచున్న యనన్ధఁ గాంచి ♦ పతగతిలకుండై. ౭౪ 1981
- క. తనరెడు సుపార్శ్వండును నా, తనయుం డాహారములను ♦ దఱితప్పుక నా
కు నొసంగుచుఁ బోషించుచుఁ, గనుచుండును నన్ను; వినుడుగంధర్వులకుఁ.
- తే. కామ మతితీక్ష్ణమగు, భుజంగముల కెల్లఁ
గోప మతితీక్ష్ణముగఁ జెలంగును, మృగముల
కగును నెప్పుడు తీక్ష్ణభయంబు, మాకు
ఘోర మిగులంగఁ దీక్ష్ణమగును సతంబు. ౯ 1983
- సీ. ఒకనాఁడు ఘోరమున నొన్నకరితి బాధింప నాహారమును గోరి ♦ యధికమైన
యాశతో నేనుండ ♦ నర్కుండు క్రుంగినతరువాత మాంస మింతయును లేక
తనయుండు నాచెంతకును వచ్చె నేను ఘోరదాహము దప్పియు ♦ బడలుపఱుప
వృద్ధభావంబున ♦ నెక్కువకోపంబు గడురుటఁ గొనురుని ♦ గనరినాడ;
- తే. సతఁడు నాకెల్లు మోదంబు ♦ సధికమావి
ధంబునకా సంచరించు నాధైర్య మరసి
యాకలికి నోర్వలేకుంట ♦ నపుడెఱింగి
కుపితుఁ డగునన్ను బ్రార్థించి ♦ కోప ముడిపి. ౧౧౪ 1981
- క. తనవృత్తాంతం బంతయు, ననుమానము లేకయున్నయల్లెఱింగించెకా
వినఁ డామాటలఁ దెలిపెననను నాయన! యంచుఁబిలిచి ♦ నయముగఁబలికెకా.
- చ. అనిశము పోవునట్లె సమయం బొసయింతయుఁ దప్పకుండ నేఁ
జని వినువీధి నీకెరను ♦ జాలఁగఁ దే మిది గోరి సత్వరం
బుననె మహేంద్రసర్వతము ♦ పొంతకుఁ బోయితి దానిద్యౌర మొ
య్యనఁ గని యావరించి తగునామిషముం గొన నెంచి యుంటిఁ జూ! ౧౩

- క. జలనిధిసహస్ర సంఖ్యల, కొలదిని జరియించు జంతుకూటంబుల ని
మ్ముల బట్టంగ నేనొకడనె, తలవంచి తదీయమా పథంబునఁ బూన్కిన్.
క. అరికట్టి యుంటి; నచ్చట, విరిసిన యంజనచయంబువిధమునఁ గాంతుల్
పరంగంగ నెవ్వఁడో భా, స్కరునుదయము వోలె వెలయుఁసాధ్వీకొకతుకన్.
క. కొనిపోవుచుండఁ జూచితి; విను మే నాహారకాంక్ష ధ వెలయఁగనుటం
గనుక నె యాయుర్వరసుం, గనినంతనె వారిఁ బట్టఁగా మదిలోనన్. ౧౫౫

- ¹ఆ. నిశ్చయించుకొంటి ధ నేనంత నాతఁడు, నవినయముగ నన్ను ధ సామవచన
ములను బల్కి మార్గముచు విడువందగు, ననుచు వేడె నెయ్యిఁములగునట్లు.
క. హితవచనంబుల వేడెడు, నతనిన్ ధర నెవరుగాని ధ యరయక కొట్టన్
మతిఁ దలఁపరుగద నీచత, క్షీతిఁ దగువారలును గూడఁ ధ జేయరు గాదే!.

- తే. ఇంక నావంటివాఁ డట్టులేలచేయుఁ
బురుషుఁ డాతఁడు తన తేజమునఁ బాలుచును
నాకనముఁ గ్రిందునటుపంగ ధ నాత్మఁ దలఁచి
నట్లు లంబరమునఁ బాతె ధ సంతనన్ను. ౧౬ 1992

- క. సురపథమునఁ దిరిగెడునా, వరభూతములెల్ల నెలమి ధ వచ్చి పలుకులం
గరుణఁదగ గారవించెను, బరమస్తులు నన్నుఁ జూచి ధ వత్సా! యునుచున్.

- తే. పలికి రిట్లని విధిగతి ధ బ్రదికితివు
దనుజుఁ డీతఁ డెట్టులో ధ తరుణితోడఁ
జనియెఁ గావున శ్వేత్రేయసంబు నీకు
నయ్యె నిస్సంశయంబంచు ధ సంతలోన. ౧౭ 1994

- సీ. పరమశోభనములఁ ధ బరంగు సిద్ధులు చెప్ప నతఁడు దానవులకు ధ నధిపతియగు
రావణుండని యాభారణములు ధరఁబడఁ గౌశేయమును జాఱఁగా వెతలను
గుందుచు, మృదువులా ధ కురులును పిరియంగ రామలక్ష్మణులనుధనామములను
బలుమాటు తలఁచుచుఁ ధ గలఁగుచు నేప్పుచు నున్న యాచిత జనధకోర్విపతికి

- తే. దనయయును రామచంద్రునిధతగుణియునగు
సీతయనియును వాఁ డామెఁ ధ జెఱఁగొని చను
చున్నవాడని యెఱిగితి ధ నోమహాత్మ!
ప్రొద్దు వోవుట కగుహేతు ధ విద్ది నుమ్ము! ౨౧ 1995

- ²క. అని కాలవిదు త్తముఁడగు, తనయుండు సుపాగ్నస్విఁ డివ్వొధం బంతయు నా
కు నెఱుంగఁజెప్పె నీవిధమును విన్నను రామువిషయమున నాబలమున్.

- క. కనఁబఱుప బుద్ధివొడమదు, వినుఁ డే బతగంబ నగుట ధ విశేషదశములే

1 తన సాహ్ను విసీతన సంధాన మధియాచితః-అనిమా. 2 ఏవకాలాత్మ్యమ స్థానఁతి
కాలవిదాం వః-అనిమా.

ఘనబలము నాకుఁ గావునఁ, బని యవి లేకుండఁజేయఁవల నెట్టులగున్.

క. ముక్కును బుద్ధియు నిప్పుడు, చక్కని గుణవంతములగుఁ డ బాలుడు వానిన్
మిక్కిలి సాయమొనర్పఁగ, నెక్కరణిని దానిఁ జేయఁనేర్తునొ యిచటన్.

తే. అవ్వీధంబు వచించెదఁ డ నద్ది వినుచు

దానికిని మీపరాక్రమమౌన బలము

గాని దానిన పనిఁదీర్చు ఁ గావలయును

వాఙ్మతులచేత సాయంబు ఁ వలసినంత. ౧౦౫

1999

క. ఒనరుతు మీకందఱకును, మనరామునికార్యమెల్ల ఁ మాయదియే దీ
నను సంశయంబు గలదే, వనచరనాయకుఁడు మిమ్ము ఁ బలశౌర్యములన్.

క. నురలకు నెదిరింపఁగాఁ, దరంబుగానట్టివారిఁ ఁ దతబుద్ధిబల

స్ఫురణమున నొప్పువారిని, నరణ్యముల వెదకఁబంపె ఁ నరసియె మిమ్మున్.

తే. వాడులై కంకవత్రాళి ఁ వఱలుచున్న

రామలక్ష్మణబాణముల్ ఁ రయముమీఱ

ముజ్జగంబుల రక్షింప ఁ ముంపఁజాలు

దనుజపతి రావణుఁడు తేజఁమున బలమున. ౧౦౬

2002

చ. చెలఁగుచునున్న మీరలు ప్రసన్నపరాక్రమయుక్తులౌట మీ

కిలపయిఁ దీర్పరానివని ఁ యేదియు లే దటుగాన మీర లు

జ్ఞప్తిలమతులయుఁ గాలమును ఁ బైపయి వ్యర్థము చేయరాదు ని

స్తులమతులౌ భవాదృశులు ఁ శూరులు కార్యము సంఘటిల్లఁగా

నలనులు వోలె నుండక బలఁబాధికులై పనిఁ దీర్తురేకదా! ౧౦౭

2003

ఏఁబదితోమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౦ - వ సర్గము.

—ఁకఁకఁ సంపాతి తనవృత్తాంతమును వానరులకుం జెప్పెట. ఁకఁకఁ—

క. అనుజునకు నుదకదానంబును నొనరిచి జలములందు ఁ మునిఁగిన సంపా
తిని హరియూధపు లాధరమునఁ బరివేష్టించియుండఁ డ బొల్పెడువాంఁఁ.

క. హరివరులతోడ తనదౌ, పరిసరమునఁ గూరుచున్నఁవాళితనూజున్
బరమాదృతిఁ గని గృధ్రే,శ్వరుఁ డిట్లనిపల్కె మౌని ఁ వచనమురీతిన్. ౧౧

చ. వనచరదర్శనంబు తనఁవాంఁఁబలఁ దీరుపఁజాలునన్న నె

వృషమునఁ గల్లు నమ్మికను ఁ మాన్యుల వారలఁ గాంచి యోమహా

వనచరులార! హెచ్చరిక ఁ బాగుగ మీరు వినుండు నద్దునే

యను జనదేను నెవ్వీధి నిలఁబాత్తుజవార్త నెఱింగినాఁడనో. ౧౨

2006

తే. దానిఁజెప్పెద నే యథార్థముగ మీకు, నర్కురత్తులచేత నాఁయవయవంబు

తెల్లఁ దపియింపఁగా సొమ్మఁసిల్లి యిచట, వింధ్యశిఖరమ్మునం బెనుఁవివినమందు.

క. పెనువగలఁ బడితి; వణ్ణేశ, లను దెల్వించొంది విహ్వలతఁ గని మూర్ఛం
గనునట్లు పరవశుఁడనై, గనినాఁడను నాల్గుదెసలఁ గానిమహార్థి. ౮౪

క. దురపిల్లుట నేభాగమొ, ధరయిది యని సుంతయేని ధతలఁపఁగలే క
త్తరుణముననుండి యంతట, సరిత్పతిని దత్తటస్థశైలాటవులఁ. ౫ 2008

క. సరసుల నదులను మఱి సా, గరతీరముఁ గాంచి యిదియెఁగాయని తెల్వొం
బొరసితి; నిది దక్షిణపా, గరతీరమునందుఁ బక్షిఁగణసంకులమై. ౬౪ 2010

ఆ. పెనుగుహంతరములు ధతనరార శిఖరంబు

లలర వెలయు వింధ్యమని యెఱింగి

నిశ్చయించినాఁడ; ధన్వర్తపూజిత

మగుచుఁ బావనమగుఁనాశ్రమ మిది. 2౪

2011

1క. కనఁబడె నుగ్రంబగు తప, మును జేయు నిశాకరుఁ డనుఁముని యొకఁడుండె
వినుఁడో ధర్మమతిం గనుఁగొనఁజాలింకీశులార! ధకూటమున నిటఁ. ౮౪

సీ. ఆముని మరణంబు ధనందినతరువాత నొక్కఁడనే యిందు ధనున్నవాఁడ
నష్టనహాన్రసంఘాటిబ్రములయ్యె నప్పటినుండి; యంతనే ధపరమకష్ట
ముఁబొంది వ్యత్యస్తముగ నున్నవింధ్యశిఖరమునుండియెమ్మెఱఁగొదిగియట
వాడిచివరలదర్శిలుగల యాశ్రమధరఁకి వచ్చితి ధమరల వెశల;

తే. నట్లు దుఃఖితుఁడనునయి ధయప్పు డతనిఁ

జూడఁగాఁ గోరితిని మునిధనురచితి మును

తమ్ముఁడును నేను బలుమాటలు ధదర్శనంబు

చేసి నేవించుచుందుము ధచిత్తమలర. ౧౧

2013

చ. మునిపతి యాశ్రమంబునకు ధమోదము మీఱఁగ నచ్చినంతఁ జ

జ్ఞునివగు వాసనల్ పొలయఁగాఁ బవమానుఁడు వీచె నందుఁ బు

ష్పనికరహీనమైన విటఁపం బొకఁడైననులేదు పండ్లచే

ననిశము గ్రాలుచుండును మహాతరువుల్ కనువిందుచేయుచుఁ. ౧౨ 2014

క. మునినాథుపావనాశ్రమమును జేరి మహాజమూలమునఁ గ్రిందను న
మ్మునిఁ జూడఁ గోరియుంటిని; వినుఁ డంతట నతఁడు స్నానవిధి నల్పి తగఁ.

ఆ. జ్వలితతేజఁడగుచుఁ జయ్యెన నుత్తర, దిక్కుమోము గాఁగఁ ధదేరిచూడ
నలవిగాక చెంత ధకరుదేరఁజాచితి; బ్రహ్మగొలుచు ప్రాణిపటల మట్లు. ౧౩

సీ. భట్లకములుకరుల్ వ్యాఘ్రసింహంబులు చమరంబులునుమహాసర్పములును
బలసిచుట్టునుమానిఁగొలిచియుండునుజుఁడి నరనాథుఁడొగినంతిపురముఁజేర

1 వసతో మమ ధర్మజ్ఞా స్వర్ణతే తు నిశాకర-అనిమా. 2 కృచ్ఛ్రిణ విషమాచ్ఛనైః-

అనిమా.

- నచివాదులెల్లరు ♦ చనునట్లు మునిపతి యాశ్రమాంతరమున ♦ కరుగ నవల
నాజంతుసంతతి ♦ యరిగె న్వస్థలముల; నమ్మహర్షి యుఁ బ్రీతి ♦ యలర నన్నుఁ
- ఆ. గాంచి లోనికేగి ♦ యించుకసేపటి, కరుగుదెంచి వెలికి ♦ యడిగెఁ గార్య
మేమటంచు నన్ను; ♦ నీరీతి మఱియును, బలికె నీదువెండ్లుకలు కమలుట.
- క. నీరూపు తెలియకున్నది, నీరెండు దశంబు లగ్ని ♦ నెఱిఁ గాలినవే
భూరిపతకేంద్ర! చర్మము, నారయఁగా వ్రణిత మగుచు ♦ సందము తప్పెన్.
- చ. మును గనినాఁడ గృధ్రగణముఖ్యములై పవమానవేగముం
గని మఱి కామరూపములఁ ♦ గాంచినసోదరులన్ బతత్తులన్
గనుఁగొన సందు జ్యేష్ఠుఁడవు ♦ గావె మహాత్మక? యాజటాయవో
యనుజుఁడు గాఁడె నీకు మనుజుఁగములం గొని మీఱ లిద్దఱున్. ౧౯
- క. ననుఁ గని నాపాదములకు, ననూనవిధివందనముల ♦ నలరింతురుగా
విను నీకు వ్యాధిగల్గెనె, తనువున నేదేని నీదుఁతతపక్షంబుల్. ౨౦ 2020
- తే. ఎట్లు పడిపోయె నిన్నిట ♦ లెవ్వరైన
శిక్షచేసిరె? సర్వంబు ♦ చెవుమ! నాకు
నున్న దున్నట్లు సంపాతి ♦ ఖన్నుఁడవయి
యట్టు లుండంగనేల? నేనెఱుంగఁదలఁతు. ౨౧ 2021
- అటువదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౧ - వ సర్గము.

— ❦ —
సంపాతి తనవృత్తాంతమును నిశాకరమునికేఁ జెప్పట. ❦ —

- చ. అనవిని దుష్కరంబయి భయంకరమై పెనుసాహసంబుచే
నొనగుపనైన నాచరిత ♦ నుగ్రమయాఖుని వెంబడించి పో
యినయది యాదిగాఁ దెలిసి ♦ యే నొనరించిన కార్య మున్నహా
ముని కెఱిఁగింపఁబూనితిఁ; బ్రహ్మోదము మీఱఁగ నిట్లు పల్కితిన్. ౧ 2022
- సీ. పక్షయగ్గము గాలి ♦ వ్రణయుక్తమై తనువుండుట సిగ్గుచే ♦ నొక్కరీతి
నింద్రి మూళి కలంగి ♦ యెట్టులో యుండుట శ్రమమున మనసు నిఁస్సారమగుటఁ
బ్రత్యుత్తరమును జెప్పుంగ లేకున్నాఁడ దర్పంబునన్, మేము ♦ తనువులెఱుంగ
కొండోరులపరాక్రమోద్ధతుల్ తెలియంగఁగాండ్చియొకటనాకాశమునకు
తే. నెగిరినాము జటాయువు ♦ నేను వీర్య
మలరఁ; గైలాసశిఖరంబునందు మునుల
పరిసరంబున “రవియస్తఃపర్యతమున
కరుగు సంతదనుక మన ♦ మతనివెంట. 3 2023
- క. చనఁదగునని” పణ మిడుకొని, యనుజుండును నేను నొకట ♦ సంబరమునకున్

ఘనజవము మీఱ నెగిరితి, మనఘా! యవు డవనిఁగల్గు ♦ నఖిలనగరముల్.

*క. అరదముచక్రమునట్టులు, పరికింపఁగనయ్యె మాకు ♦ బహుభంగుల; నం
తరమునఁ గొన్నిస్థలంబులఁ, బరఁగెడు వాద్యధ్వనులను ♦ బ్రహ్మధ్వనులఁ.

క. వినినార; పురుణచేలం, బును దాల్చి యుదాత్తగానమును జేసెడు నిం
దునిభాననలం గొండఱఁ, గనినారము; మేము సంతఁ ♦ గడు శీఘ్రమునఁ.

చ. సురపథమందుఁ బోయి యట ♦ సూర్యనిమార్గముఁ జేరి క్రిందిదా
ధరణిని జూడ మావసము ♦ తద్దయుఁ బచ్చికపట్టు రీతిగాఁ
బరఁగుటఁ గాంచినార, మీలఁ ♦ బర్వతపంక్తులు చిన్నవై న ప్ర
స్తరములభంగిఁ గానఁబడె ♦ త్కృత్యాలి బాటు నదుల్ నితాంతముఁ. ౭౪

తే దారములరీతిఁ గన్పడె ♦ మేరువింధ్య
హిమగిరుల్ మడుగుననున్న ♦ యేనుఁగులవి
ధంబునం గానఁబడినవి; ♦ తత్పథమునఁ
దిరుగుచుండినయప్పు డోధరణిదివిజ !. ౯ ౭028

క. అతితీవ్ర సేవీదము మా, కతిభేదముగల్గె మఱి భయంబును బొడమె
మతివిభ్రాంతియు నటుల, కతిశయతమ మల్లె గల్లు ♦ టాసమయమునఁ. ౧౦

ఆ. భయదమైన మూర్ఖవచ్చెను నిది యామ్య
మిద్ది పశ్చిమమగు ♦ నిదియె యగ్ని
జా విదిక్కనియును ♦ నాత్మలకుం దోఁప
కుండె నియతమగుచు ♦ నొప్పుజగము. ౧౦౪ 2030

క. అనలునిచేఁ గాల్పఁగఁబడి, తనగూఁప మడంగి ప్రళయతరుణంబున నుం
డినరీతిఁ గానఁబడె నా, మన మప్పు కలంగి మానిమండన యంతఁ. ౧౧౪

తే. చూడ నాధారమైన చతుస్సునుండి
వదలి నశించినట్లయ్యె ♦ వరుస దృష్టి
శక్తియును నన్నగిల్లె నేఁసాంద్రయత్న
మునను జతుస్సులఁ మనఁస్సునను గూర్చి. ౧౨ 2032

క. కనుఁగొంటి రవిని శ్రమమున, మునివర్యా! మాకు భానుమూర్తియవుడు పృ
థ్వినిఁబోలి ప్రమాణంబునఁ, గనఁబడియె; జటాయువంతఁ ♦ గడుబళికచేఁ.

క. నాతోడం జెప్పకయే, యాతఱి నాకనమునుండి ♦ యవనింబడఁగా
నాతమ్మఁ డట్లు చడుటను, జేతోదుఃఖమునఁ గాంచి ♦ శీఘ్రమ నేనుఁ. ౧౩

క. తనువుం బడవిడిచితిని గ, గనంబునుండియె మునీంద్ర! ♦ గాదిలియనుజ
న్మని నేను బక్షయుక్తంబునఁ గప్పుటఁ గాలకుండె ♦ బూషునిదీప్తిఁ. ౧౪

తే. యింద్రుఁ డానృతి దివ్యాన్న ధిమీఁగలండు
జనకతనయయు నుధఁబోలి ధి సకలసురుల
కై న లభియింపరాని దివ్యాన్న మద్ది
పుచ్చుకొని యింద్రుఁ డొనఁగుట ధి బుద్ధి నెఱింగి. ౮౪ 2045

చ. తరుణియు సగ్ర భాగమును ధి దానటఁ గైకొని నాకు నాథుఁడై
ధరణివిభుండునె స గుణధాముఁడు రాముఁడు నామఱింది ను
ర్వరమనియుండి రేనియు ధి రాసలివీడి సురశ్వమొందియు
న్నరమణ సన్న మిద్ది ట్టితి నాథుల వారలఁ జెందెడన్ నగన్. ౯౪ 2046

చ. అని వచియించి భూమిపయి ధి నన్నము నైచును భిక్షిమీఱ; నం
త నచట రాఘవుం డనుస ధి ధాత్రి సుతన్ వెదకంగఁ బూన్కితో
వనచరులెల్ల రాఁగలరు ధి నారల కీపును రాముపత్నివా
ర్తను దెలుపంగఁ గావలయు; ధి స్థానము దీనిని మార్పఁబోకుమీ !. ౧౧

తే. పక్షహీనుండవౌట నెవ్వరునఁ బోనఁ
గలవు దేశకాలంబుల ధి గణన సేసి
కొనుచు నీవిందె యుండుము ధి కోర్కెతీఱఁ
బక్షములు పుట్టఁగలవు భిక్ష్యంబు లగుచు. ౧౨ 2048

క. వినుమో సంపాతీ! నీకును బక్షము లిపుడె మరలఁ ధి గ్రోత్తవియై వ
చ్చునటులు సేయఁగఁగోరను, మనమున నదియేల యనిన ధి మహి నీవిచటన్.

తే. ఉండు వేనియు జగముల ధి కొక్కరీతి
హితము నలుపంగఁగలవు ధి పృథ్వీశతనయ
లై న యారాఘవులచని ధి యరయ నీకు
మాత్ర మేకాదు నుమ్ము బ్రాహ్మణుల కెల్ల. ౧౩౪ 2050

క. సురలకు మునులకు నిర్జర, వరుసకు ముఖ్యముగఁ జేయవలసినదా; సో
దరులగు నారాఘవులను, బరికింపఁగ నాకుఁగలదు ధి వాంఛ మనమునన్.

క. చిరకాలము ప్రాణంబుల, ధరియింపఁగ నిచ్చలేదు ధి దానన్ దనువున్
నర్వరపడి విడిచెనని ముని, చరుఁ డాతఁడు తత్త్వవేత్త ధి పలికెన్ నాతోన్.

అఱువది రెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౩ - వ సర్గము.

అథ సంపాతి పక్షములు రాఁగా వానరులనుఁ గర్తవ్యముఁ జెప్పిపోవుట. అథ

తే. వాగ్విదులలోన వయ్యుడొ ధి బ్రహ్మమాని
యివ్వమొదలగు వాక్యంబు ధి లెన్నొ పలికి

సన్నఁ బొగడి యనుజ్ఞను ♦ నాకొనంగి

తాఁ బ్రవేశించెఁ దనతపఃస్థాన మంత.

2053

సీ. పరవ్రతగుహనుండి ♦ ప్రాకి నేమెల్లఁగ నీవింధ్యపరవ్రత ♦ మెక్కి మీర
లెపుడువత్తురో! యని యెదురుచూచుచునుంటి, మునివరుమాటల ♦ మనసునందుఁ
బదిలంబుగా నిల్చి ♦ వనచరులార! నేదేశకాలంబుల ♦ తెఱఁగుఁ గనుచు
నిండుగా నూతేండ్లు ♦ నెఱి గడిపితి నిట నానిశాకరముని ♦ యంతఁ దాను
బరమభక్తిని మహాప్రస్థానమున కేగి స్వర్గంబు నొందె లోపల నె నేను
తే. బహువిధవితర్కముల మదిఁ ♦ బన్నుకొనుచు

సంశయము నొంది సంతాపఃజాలములను

గ్రాఁగుచుంటిని; మృతినొందఁగా మనంబు

గలిగినపుడెల్ల మునివాక్యములఁ దలంచి. ౪౫

2054

క. మరణము నొందెడుబుద్ధిని, ద్వేరగా విడనాడుచుందుఁ; ♦ బక్షంబులు నీ
వరబలము వచ్చునని నే, మరణమ్మును బొందకుండ ♦ మానివిభుఁ డటన్. ౫

తే. నాకుఁ గల్పించినట్టి ప్రాణములవంటి
యాశ దీప్తాగ్ని తమనుల ♦ నణఁచునట్లు
నాదుడుఃఖమ్మునెల్ల నణఁచుచునుండు;
దుష్టమతియగు రావణు ♦ దోర్బలములు. ౬

2056

క. నాకుం దెలిసినవై నను, నాకొమరునిఁ జూచి నే జనకజను దనుజుం
బోకార్చి కావ కిట నీ, వేకరణి వచ్చితివని ♦ యెన్నోవిధములన్. ౬౫

క. అడలించితి నాజనకను, తదుఃఖముచు వినియు నన్నదమ్ము లిరువురున్
ముదిత విడనాడి యుండుట, యుఁ దగ నెఱింగియును దశరథోర్వీపతివై. ౭

ఆ. స్నేహ మునిచి సాధ్య ♦ సీతను విడిపించి, నాకుఁ బ్రియముచేయఁ నాకుమారుఁ
డపుడు నేఱఁడయ్యె ♦ నని గృధ్రపతి వన, చరులతోడఁ బల్కుఁసమయమందు.

ఉ. వారలు చూచుచుండఁగనె ♦ వచ్చెను తెక్కలు తొంటిరితి నా
ధారణిదేవువాక్యమువిధంబున నెఱ్ఱినియూక లొప్పఁగాఁ
బారునుపక్షముల్ గలుగ ♦ సంతనమెంతయు నొంది గృధ్రభూ
దారుఁడు వానరాళిఁ గని ♦ తా నపు డిట్లని పల్కె వేడుకన్. ౯౫

2060

క. అమితప్రభావుఁడౌ సం, యమిమహిమను మరల నాకు ♦ నర్కునికరద
గ్ధములై న పక్షములు వచ్చె మహాసంతోష మేను ♦ జెందెడురీతిన్. ౧౦౫

సీ. వయసున నేనున్నయప్పుడు నాకెట్టి బలపరాక్రమములు ♦ పౌరుషంబు
తనరారుచుండెనో ♦ తద్రీతి నయ్యవి కల్గియున్నవి కపి కాంతులార
యిప్పుడు సర్వథా ♦ తప్పుకయత్నంబు నొనరింపుఁడి మీర ♦ లుర్వీతనయఁ
గనుఁగొనఁగలరు తెక్కలు నాకు వచ్చెను గార్యసిద్ధియుఁ గల్గఁగలదటంచుఁ

తే. బ్రత్యయమ్మును బుట్టించె; † బరంగ నిద్రి
యనుచుఁ బక్షింద్రుఁ డవ్వుడావనచరుండు
గాంచి వచియించి యంతరిక్షమునఁ దిరుగఁ
దనదు నూతనపక్షసత్త్వం బదెంతొ. ౧౨౪

2062

క. తెలియంగఁ గోరి యంబర, తలమున కెగిరెను మహీధ్రతలమును విడి యి
మ్ము నిట్లు గృధ్రనాథుఁడు, పలికిన విని పక్షయుగముఁ † బరికించి తగ్గఁ.

తే. అతులసంతోషమును బొంది † యపుడు పౌరు
షమును జూపుచు రాముని † సాధ్వీఁ గ నెడు
సభ్యుడయకార్యమును బొంద † యత్న మపుడె
చేయఁదలఁచిరి వానరుల్ † చిత్తములను. ౧౪౪

2064

*చ. అనిలసమానవేగమును † నందిన వానరవీరులెల్ల నొ
య్యన ఘనవిక్రమంబుఁ గొని † యాజనకాత్మజఁ జూడఁగోరి చ
క్కనియభిజన్మహూర్తమును † గానఁగ వేచి యటుండి యద్ది రాఁ
గ నె శమనాశ నింక వెడఁకం దగునంచును బోయి రొక్కటఁ. ౧౪౫

2065

అటుపదిమూడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౪ - వ సర్గము.

— ❧ — వానరులు సముద్రముచేరి కరుగుట. ❧ —

క. హరివిక్రమమునఁ బొల్పెడు, హరివీరులు గృధ్రనాథుఁ † డాడినపలుకుల్
పరికించి యెగిరి యందఱు, మరలఁ గుంపుగను గూడి † మహితప్రీతిఁ. ౧

క. హరినాదంబు లొనర్చిరి, హరు లాసంపాతిపలికిన ట్లాసీతఁ
ద్వీరగాఁ గనఁదలఁచుచు దుష్టరావణనివాసము గనుఁసంతోషమునఁ. ౧౪

తే. లంకకుం బోన మార్గమహా † లవణజలధి
కరిగి; రాభీమవిక్రముఁతా కవులొగి
నచ్చటికిఁ బోయి గొప్పదై † యలరు లోక
మునకుఁ బ్రతిబింబ మననొప్ప † వనధి నచట. ౨౪

2068

క. కని రది లోకమునంతయుఁ, దనలోఁ గనఁబడఁగఁజేయుఁదర్పణమువిధం
బుననుండె; మహాత్తరబలమునఁ దగు నాకపులు సంద్రమును గని యంతఁ.

తే. దానియు త్తరతీరంబు † గానఁబోయి
యందు విడిసిరి; వికృతంబు † నగుచు ఘారి

* అభిజ దభిముఖాదిశం యయు జ్ఞనకసుతాపరిమార్గణోన్న ఖాః-అనిమా.

కాయ మలరంగ వివృతవక్త్రంబు నగుచు

వివిధసత్వగణంబందు ♦ వితతగతుల. ౫

2070

*చ. జలములయందుఁ గ్రీడలను ♦ నల్పుచునుండెను; గొన్నిచోట్ల నా

జలనిధిభంగసంతతుల ♦ జంతుయుతిం దమిఁ గేళినల్పున

ట్లలరుచుఁ గొన్నితావుల మహాత్తరనుప్తిని బొందినట్టుగాఁ

జెలఁగుచునుండె నొక్కడ విచిత్రమహీధ్రసమాంబుపూరముల్. ౬ 2071

క. కనఁబడుచుండె రసాతల, ముననుండెడు దానవాళిఁముఖ్యులు నొకెడఁ

గనఁబడుచుండిరి చూచెడు, జనులకు భయదంబుగాఁగఁ ♦ జను నయ్యభిక్ష.

తే. దోమహర్షకరంబును ♦ రూఢిఁ గాంచి, నట్టిదానిని గాంచి యాఁయంగదాదు

లెంతయు విషణ్ణులై రంతఁ నెనఁగునబ్ధి, నాకసమురీతి దుష్పారఁమై చెలంగ.

క. కనుఁగొని వనచరు లందఱు, మనముల దిగులొంది యేమి ♦ మనకిఁకఁజేయం

గను దగుకార్య మటంచును, ననుకొని; రాకపిమహేంద్రుఁడంగదుఁడంతఁ.

చ. వనచరులముహాజలధిఁవర్జముఁ గాంచినయంతనే భయం

బును గనుటెంచి యూఱడిలి ♦ మోదము నొందఁగ హెచ్చరించె; నిం

ద్రునకును బొత్తుఁడై సుమతిఁతోఁ దగు నంగదుఁ డార్తిమగుల్లలఁ

వనచరులం గనుంగొనుచుఁ ♦ బల్కె; విపాదము మీమనంబులఁ. ౧౦ 2075

క. ఉనుపఁగరాదది యేఱిఁతిఁ, బెనుదోషము కుపితమైన ♦ పెనుసర్పము బా

లుని జంపురీతి దుఃఖమె, గనఁజేయును మృతిని, బురుషఁకాంతునినైనఁ. ౧౧

క. పురుషుఁడు శౌర్యముఁ జూపెడు, తరుణమున విపాక మెవ్విధమునఁగలిగె నా

పురుషునిఁ దేజోహిను నొనరించుఁ బురుషార్థస్థిధి ♦ నరున కతనికే. ౧౨

క. కలుగఁగ నేరదు నుడి! యని, పలికెఁ దన్నిశయఁ గడువ ♦ వనచరపంక్తిం

గలిగిన వృద్ధుల నొకచోఁ, గలిపి సముద్రంబు దాఁటుఁకార్య మొనరుపఁ.

ఆ. అంగదుండు మరల ♦ నాలోచన మొనరెప్ప;

నింద్రుఁజుట్టుఁ జేరి ♦ యెట్లు సురలు

వెలయుచుందురట్లు ♦ లలి నంగదునిచుట్టు

కొలిచియున్న స్థవగఁకూట మలరె. ౧౪

2079

ఆ. అంగదుండు పవనుఁనాత్మజుండును దప్ప, మఱియెవండు తా సఁమర్థుఁడగును?

భయదరీతిఁ బరఁగు ♦ వనచరసేనను, నిలువరింప నొకటఁ ♦ గలుప జగతి. ౧౫

క. పరమర్థనుడై సిరిచేఁ, బరఁగెడు నంగదుఁడు వృద్ధఁవనచరులయు నా

హరిసేనయు ననుమతిఁ గొని, పరమార్థము లలగునట్టి ♦ పలుకులఁ బలికె.

క. గురుతేజఁ డెవ్వఁ డిందుఁ, సరిదధిపతి దాటఁగలఁడు ♦ శత్రుహరుండు

సరసిజబాంధవసూనుని, ద్వరఁగా సత్యవ్రతిజ్ఞఁ ♦ దతనమ్రోదుఁ. ౧౭ 2082

* కృచి త్పూర్వతమాత్రై శ్చ జలరాశిభి రాపృతమ్-ఆనిమా.

తే. దిరువదియె యోజనంబుల ♦ నేను దాటఁ

గల ననియెను వనచరులఁ ♦ గని గవయుఁడు

ముప్పదే దాట యోజనములను శక్తి

గలుగువాఁడ నటంచని ♦ పలికె సంత. ౪

2091

క. వనచరపూజ్యుఁడు శరభం, డనె నలువదియోజనములయంతటిదూరం

బును దాట శక్తిగలదని; యనుపమశౌర్యంబు మీఱి ♦ నలరి ఘనండ్లై. ౫

క. తనరారు గంధమాదను, డనె నేబదియోజనములయంతనెగురఁ జా

లినశక్తిగలదు సందియ, మనరాదని; మైందుఁ డప్పు ♦ డక్కపిగణమున్. ౬

క. కనుఁగొని నే నలువదియోజనములు లంఘింప మిగులఁ ♦ జాలుదు నని చె

ప్పెను; సంత ద్వివిదుఁ డన నొప్పిన శూరుఁడు డెబ్బదేనుబృథువేగమునన్. ౭

తే. దాటఁ జాలుదుననియె; సంతట నుషేణుఁ

డనెడు వనచరకుంజరుఁ ♦ డప్పుడనియె

నొక్కరితిని నెనుబదియోజనములు

దాటఁజాలుదునని సమస్తకవు లిట్లు. ౯

2095

క. పలుకుచునుండఁగ జరచేత లలిన్ వివిధస్థవంగతతి మించెడు ను

జ్జ్వలమూర్తి జాంబవంతుఁడు, పలికెం దదనుజ్ఞఁగొని స్థవంగములారా!.

¹క. మును మాకు గతిపరాక్రమ, మున సతిశయశక్తియుండె ♦ మునలితనముచే

త నిపుడు జర్ఘరితంబగు, తనువున నున్నారమైనఁ ♦ దత్త్రము వినుడీ! ౧౧

చ. వనచరనాయకుండు రఘువర్షుఁడు చేయఁగఁ బూనియున్న యి

ప్పనిని నువేక్షసేయుటకు ♦ భావ్యముగాదు వయస్సు పోయి కా

లనియతి భేదమైనతటి ♦ లావున దాటఁగ నెంతదూర మీ

తనువున శక్యమానొ నిట ♦ దాఁపక మీకెఱిఁగింతు నేనొగిన్. ౧౨౪ 2098

తే. యోజనంబులు తొంబది ♦ యుదధిమీఁదఁ

బోవఁజాలుదు సందియంబు వలదింక

ననుచు మరలను వారలఁ ♦ గని వచించె

వయసునందున్నతటి నాదువపువునందు. ౧౩౪

2099

సీ. తనరెడుగతి సమర్థత యింతమాత్రమే గాదు పూర్వము బలిక్రతువునందు

శాశ్వతుండై నట్టి ♦ చక్రి త్రివిక్రముం డయి పదత్రయమున ♦ నఖిలలోక

ములను గొల్పెడుతటి ♦ వెలసిన యతనియాకారంబునకుఁ జాట్టుఁ ♦ గద్రుశక్తి

తనరఁ బ్రదక్షిణంబును జేసివాడను వయసున నొరుల కెవ్వరికిలేని

తే. యనదృశంబగుగతి శక్తి ♦ యలరుచుండెనట్టి నేసిప్పు ముదిమిని ♦ సందినాడ

బ్ల వనమున మందశక్తి నాపాలఁబడియెనిప్పుడేనింతమాత్రమే యెగురఁగలను.

¹ పూర్వ పుస్తక మప్యసీ త్కృత్తిగ్ధతిపరాక్రమః-అనిమా.

క. అని తలఁచుచున్నవాఁడను, వినుఁ డీలంఘనముచేత ♦ విపులంబగు ని
పుని నెఱవేఱదుగా యని, వనచరు లెల్లరు వినంగఁ ♦ బలికె గడంకఁ. ౧౭

చ. వనచరవర్యుఁ డంగదుఁడు ♦ ప్రాజ్ఞవరుండగు జాంబవంతునిం
గని తదనుజ్ఞఁ బొంది యిఁకఁ ♦ గఁ దగు కార్యమునందుఁ బూన్కిఁజే
యను దగునట్లుదారమగు ♦ సర్థము గల్గఁగఁ జెప్పె నిట్లుగాఁ
దనదగుశక్తిరీతిఁ బ్రను♦వం బలరారఁగ నాలకింపుఁడీ. ౧౮ 2102

1 క. వనచరులారా! శతయోజనములు దాటంగఁ దగినశక్తి గలదు నా
కునుగాని మరలివచ్చుట, కనువగు లాఘవము గలదా ♦ యయ్యది లేదో. ౧౯

2 ఆ. నిశ్చయింపఁజాల ♦ నేను నా విని వాక్యకుశలుఁడగుచుఁ బ్లవగఁకుంజరుఁడయి
తనరు జాంబవంతుఁ ♦ డనియె నంగదుఁ జూచి, ప్లవగభల్లనాథ'వాళితనయ!.

ఆ. తెలిసినదియె నీకుఁ ♦ గలుగు లంఘనశక్తి, శతమనంగనేల ♦ సరిగవేయి
యోజనంబులైన ♦ నురుగతి లంఘించి, మరల రాఁగఁగలవు ♦ మాటలేల.

క. పరిజనులు ప్రభువు నొకపని, కరుగం దగునంచుఁ బంపు ♦ నాచారము లే
దరసిన నెందును గావునఁ, పరిజనులము మేము నిన్నుఁ ♦ బంపుట తగునే.

3 క. వనచరవర్యా! తండ్రి! తనజనులను బంపఁ బ్రభువు ♦ తగుఁగాని, స్వభృ
త్యనికరము తన్నుఁ బంపఁగఁ, జనఁదగునే యిట్టులెందు ♦ శాస్త్రము గలదే!.

నీ. పరనిఘాదన! మాకుఁ♦బ్రభువుగానీవుంట మేమందఱమునిను♦మిగులఁబూన్కిఁ
గాపాడుకొనఁదగు; ♦ త్కౌపతిసైనికులకు నెల్ల సర్వదా ♦ ప్రకటశక్తిఁ
గాపాడుకొనఁదగు ♦ కస్తువస్తువుగదా! యిది లోకసంస్థితియేయగుఁ జూచి;
కావున నిన్ను రఁక్ష్యంబగువస్తువువలె నిరంతరము గా♦పాడుకొనుట

తే. మాకు ధర్మ మరిందమా! ♦ యీకరణిని

నీమహాకార్యమునకెల్ల ♦ నీవే మూల

భూతుఁడవు మూలమెట్టులు ♦ భూమిరుహము

నకుఁ బ్రధానమొ యట్టులె ♦ నయగుణాధ్య. ౨౮

2106

క. పని కంతకు నెయ్యది చ,క్కనిమూలమె యట్టిదానిఁ ♦ గాపాడుటయే
ఘనకార్య మిదియె నీతియ,గును గార్యజ్ఞులకు; నిదియ♦గును ధర్మమిలక.

క. తరువునకు వేఱు చక్కఁగఁ, బరికింపఁగనైనఁగాని ♦ ఫలపుష్పంబుల్
సరిగా నుదయించుటయుం, బెరుఁగుటయును గల్గు; సత్యవిక్రమ! యెపుడుక.

చ. విను మిఁక నీను కార్యమును ♦ వేయివిధంబుల సిద్ధిసొందఁజే
యను మతివిక్రమంబుల సయంబున నీవే ప్రధానకారణం

నివర్తనేతు మే శక్తి స్వాస్తి న్నవేతి ననిశ్చితా - అనిమాలము. 2 ప్లవగకుంజరుఁడు-ఇటఁ
బ్లవగశబ్దము సర్వవనచరవాచకమనిగ్రహింపఁదగు. 3 నహి ప్రేషయితాం తాతస్వామి - అని
మూలము.

బనఁ దగియున్నవాఁడ విది ♦ యంతయు సత్యము నీవె లంకకుం
జనిన మఱెట్లు మాకుగతి ♦ చక్కఁగ నెంచుము! కీశనాయకా! ౨౬

2111

1౪. గురుఁడవు గురువుత్తుండవు, యరికింపఁగ నిన్ను నమ్మి ♦ పరమంబగు నీ
గురుకార్యము సాధింపఁగ, నరుడెంచితి మీపులేక ♦ యది యెట్లబరు. ౨౭

౮. మాకు నెట్లు శక్తి ♦ యీకార్యసాధన
మందుఁ గల్గు; ననియె ♦ ననఘమతియుఁ
బ్రాజ్ఞవర్ణుఁడునయి ♦ వఱలు నాజాంబవం
తుండు శక్రపౌత్రుఁడనిట్లు. ౨౮

2113

2౪. పలికిన వాలిపుత్రుఁడు ♦ బాగుగ నాతనిఁ జూచి యివ్వీధిం
బలికెను లంకకేఁ జనక ♦ వానరుఁ డెవ్వఁడుగాని పోక యీ
స్థలముననున్నచో మరలఁ ♦ జక్కఁగ ముందటియట్లై ప్రాణముల్
వెలుపడు నావ్రతంబునె గఁభీరమతి! యిపుడూననొఁగదా! ౨౯

2114

నీ. ధీమంతుఁడగు కపిఁధీరునియాజ్ఞను బాలింపకయె మానఁపరిమితమగు
గడువును దప్పి నఁగరమున కేగిన మనప్రాణములు చూడ ♦ మనవి కావు
గద!యట్లునుగ్రీవుఁడవయఁబూనిన నాగ్రహంబుఁబూనినఁగానియత్యధికమె
యతని యాసతిమీఱి ♦ యరుగుదుమేని వినాశనంబగును మఁనకుఁ దలంప

తే. నర్పవిదుఁడవు కార్య మేనరణి మనము
తలఁచినట్లుగఁ గాత యిత్తతీని వేఱు
విధముగా సిద్ధినిొండెడువిధము నీవె
చక్కఁదలపోయుమా! యని ♦ సాధుమతిని. ౩౨

2115

క. నురపతిపౌత్రుఁడు తన కు, త్తరమును జెప్పంగ వీరఁతల్లజుఁడయి వా
నరముఖ్యుఁడైన భల్లుక, వరుఁ డప్పుడు విని వచించె ♦ బ్రాధిను తనరక. 3౩

క. వీరా! నీకార్యమునకు, నేరీతిం గొఱత కొంచెమేఁ గలుగదు నూ!
యారసి యీకార్యంబును, శూరత సాధింపఁ గల్గు ♦ శుభగుణ నొకనిక.

తే. పంపుచున్నాఁడ నిదిగొ యోవాలిపుత్ర!
యనియె; నంతటఁ బ్రవగాళియందుఁ జూడ
నుత్తముండయి వృద్ధుఁడై ♦ యొప్పు జాంబ
వంతుఁ డచ్చటికపులను ♦ వరుస వదలి. ౩౪

2118

చ. నిరుపమవిక్రమంబునను ♦ నేర్పటియై బలసంపదక మహా
త్తుఁడయి భేదరాళిని నితాంతము వర్ణుఁడు తానెయై మనో

1 గురుశ్చ గురుపుత్రశ్చ-అనిమా. ఇట గురుశబ్దము ప్రభువరమని గ్రహింపఁదగు. 2
పునఃగతి ల్విద మస్తాభిః కార్యం ప్రాయోపవేశనమ్-అనిమా.

హరముగ నొంటిగాఁ గవులనందఱఁ బాయుచుఁ గూరుచున్నయా
మరుదధినాథు నాత్మజుని * మానితశీలుని సభిదాటఁగఁ
బురికొలుపంగఁ బూనె మదిఁ * బొంగెడువేడుక నందడింపుఁగఁ. 3౫ 2119

అటువదియైనవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౬ - వ సర్గము.

అతి బాంబవంతుఁడు లంకకరుగ హనుమంతునిఁ బ్రోత్సాహపఱచుట. అతి-

- 1 క. హరివరులు పెక్కువేలుగఁ, బరఁగియు దీనతను బొంది * పలుకకయుంటఁ
గర మరసి మారుతింగని, హరిముఖ్యుఁడు జాంబవంతుఁ * డాదృతిఁ బలికె.
- తే. సర్వశాస్త్రవిశారదా ! * శౌర్యసార !, పావనీ¹ యిట్టు లేకాంతఃపరతఁ గాంచి
పలుకకున్నాడవేమి? యపారబలము, నను మహాతేజమునను వానరపతికిని.
- ఆ. రామలక్ష్మణులకు * నేమాడ్కిఁ జూచిన, సాటి యనుచుఁ జెప్పుఁజాలు దీవు
కళ్యపునకు వినతఁడువునఁ బుట్టిన, వాఁడు పక్షిరాజు * బలయుతుండు. 3
- క. గరుడుఁడు కలఁడాతఁడు సా, గరమునఁగల భూరిభుజగఁకాండము గ్రహియిం
చి రయము కీర్తియుఁ బ్రబలఁగ, నరుగుచు నుండంగ నేనునాతనిఁబూన్కి.
- క. పలుమాఱులు గనినాడను, బల మాతనిపక్షములకుఁ * బ్రబలు నదెంతో²
కల దంతనీభుజంబుల, కలఁఁగుణా! విక్రమంబు * నధికజనంబు. ౫౪
- క. ఆతనిజవశౌర్యములకు, నేతటినేఁ దీసిపోవ * నేమాత్రము; నే
భూతములయందు నీబల, మాతత తేజంబు ధైర్య * మగపడదు నుమీ!. ౬౪
- ఆ. ఇట్టినిన్ను నీవే * యెఱుంగవా! యేమి? యచ్చరలలోన రూపసంపదలను
బొదలుచున్నయట్టిపుంజకన్ధల యను, వనిత గలదు లోకవారమందు. 2౪
- క. తనరారె నదియు ఖ్యాతిని, గనదాకృతిదానిసాటికాంతలు లోకం
బునలేరు; శాపవశమున, ఘనమతియా కుంజరునకుఁ * గన్యక యయ్యె.
- తే. కామరూపిణియై యది * త్కౌతలమున
నంజనాఖ్యను వహియించి * యంతఁ గేన
రిని దమిం బెండ్లియాడె నాననిత యిచ్చ
నచ్చినట్టి యాకృతిఁ దాల్చి * నఱిలుచుండు. ౧౦ 2128
- క. వనచరనారియె యయ్యును, ఘనరూపవిశేషమహిమఁ * గాంచెను మఱియా
వనితయు నొకప్పు డాదృతి, మనుజవధూరూప మొంది * మహితాకృతితో.
- నీ. తనరుచు యావసంబునఁ బాలుపొందుచు బహువిధమాలికాభరణములను
ధరియించి రుచిరవస్త్రంబులఁ దాల్చి ప్రాచ్యపంబుదనన్నిభముగ నలరు

1 గతసర్గాంతర్లోకభావమే యిందునుండుట ప్రాచీనగ్రంథవిపాటి యని తెలియవలయు.

పర్వతా గ్రంబునఁ ♦ బరమాదరంబున విహరించుచుండె నావిపులనేత్ర
యంజన విహరింప ♦ నామె యెఱ్ఱనియంచు గలపట్టుపుట్టంబు ♦ గాలివీప

¹ తే. నించుక తొలంగె; సంశుక ♦ మిట్లు తొలంగ

వృత్తములు సంహతములునై ♦ యెసఁగుదాని
యూరువులఁ బృథులంబులై ♦ యొప్పి యొకటఁ
గలిసికొనియున్న కుచములఁ ♦ గమ్రముఖము. ౧౩౪

2180

క. కనియెన్ వాయువు మఱి యంజననున్ సుశ్రోణి శుభ్ర ♦ సర్వాంగవిలా
సిని దనుమధ్య యశస్వినీఁ, గని మన్మథ మోహితుఁడయి ♦ గాలియు నచటన్.

ఆ. ఆయనిందిత సంజన ♦ సధికమన్మ

ధార్తి నంగంబులెల్ల నొయ్యనఁ దపింపఁ
జిత్త మెచటికొ చనఁగ నొక్కెత్తునఁ దన

² గురుభుజంబులఁ కౌగిటఁ ♦ గుదియఁబట్టె. ౧౩౫

2182

క. తనుఁ కౌగిలింపఁగా సంజన యంత సువృత్తగాన ♦ సంభ్రాంతయునై
యనియె నిదెవ్వఁడు నే నొక్కనికే భార్యనయి యుండఁగా నావ్రతమున్.

క. ఈరీతిఁ జెఱువఁబూనెను, నా రమణీవాక్యము విని ♦ నారీమణి! యో
చారుశ్రోణి! సుందరి! గారవమున నొక్కపతిని ♦ గనిన నినుఁ దమిన్. ౧౩౬

క. పాతివ్రత్యంబున విఖ్యాతిని గనియున్నదాని ♦ గాఢాశ్లేషం

బీతఱిఁ జేసితి మనసున, నీతో భోగించినాఁడ ♦ నెలఁతుక! కానన్. ౧౩౭

³ క. కాన భయం బిసుమంతయుఁ, బూనకు వ్రతభంగమయ్యెఁ ♦ బో నాకనుచున్
జానరొ? తలఁపకు మట్లుగ, నే నిను హింసింపజేదు ♦ నిశ్చయము సుమా!.

సీ. వ్రతభంగ మెంతమాత్రంబు గాకుండుటె కాక సస్మతివీర్యకలితుడై న
తనయుఁడు నీకును ♦ జనియింపఁగలఁ డాతఁ డతులనత్వండు బలాధికుండు
శౌర్యధుర్యుండు తేజశ్శాలియునగుఁ జా! లంఘనస్థ వనంబులను సతండు
నాకు సమానుడై ♦ వీకమై నుండంగఁ గలఁడని పవనుండు ♦ పలుక నీదు

తే. జనని సంతుష్టయై కపీశ్వర! ముదమున

నచటఁ బర్యవేగుహయందు ♦ హరితిలకుని

నిన్నుఁ బ్రసవించె; జననంబు ♦ నీవు నొంది

బాలుఁడవె యయ్య సన్మహావనమునందు. ౨౦౪

2187

1 నదదర్శ తత స్తస్యావృత్తాపూరూసుసంహతౌ, స్తనౌచ పీనా సహితౌ సుజాతం చారు
చాననమ్-అనిమా. 2 సతాం భుజాభ్యాం దీర్ఘాభ్యాం పరిష్కృజత మారతః-అనిమా. 3 నత్వాం
హింసాని సుశ్రోణి మాఘా తే సుభగే భయమ్, మనసాస్మి గణో య త్వాం పరిష్కృజ్య యశస్వి
నీమ్-అనిమా.

క. సరసిజమిత్రుండుగయింప రన్యఫలనుంచు నలచి ♦ పరమజనమునక
బరుగెత్తితివి దివంబున, సరగున నద్దానిఁ దివంగ ♦ సంతోషమునక. ౨౧౪

చ. త్వరపడి పెక్కుయోజనశతంబులు పోయియు భాస్కరాతప
స్ఫురణముతాఁకుచు గవలి ♦ సోల మోకిందుకయేని యోకపీ
శ్వర! యిట నీవు వే గగనభాగమున గడుకూర మిట్లు రా
గురుతరకోపవేగమున ♦ గోయని యాస్పచు నింద్రుఁడు గ్రుఁడై. ౨౩ 2139

చ. కులిశము నైచె నీవయిని ♦ గోరియె నీచలనక భయంబు లో
కుల కిఁక నేమి గల్గునొ శగుంగన గూఢని యిప్పుడంచు న
య్యలఘుతగాయుధాహతికి ♦ వర్షిశైలమునందు జయ్యనం
గలఁగుచు నీవొసిం బడితి ♦ గావున నక్కఱినంపువ్రేటునక. ౨౪ 2140

క. నీవాసుహనువు విజిగెను, గావున హురుగుతువనఁగ ♦ త్వాస్థలి నామం
బావహితొగన నీకును, నీకుట నక్రమిభహతి ♦ నెఱి గిరి పడుటక. ౨౪౪

తే. తాఁ బ్రభంజకుఁడనఁగ గంధవహుఁడనఁగ
బరఁగువా యువు కని శ్రోధఁపరవశుఁడయి
ముష్టగంబుల నేమాత్రమును దనగతి
కలుగకుండు నొనర్చె నిఁకానుశక్తి. ౨౪౫ 2142

క. లోకంబులు కలఁతంగన, లోకస్వాము గు నచుకుండు సంభ్రాంతిక
జీకారుడును బచను మహాకోపుని నొఱిడించి ♦ యాతనితోడక. ౨౬౪

తే. సత్యనిక్రమ! వశ్య! నీజనకుఁడంత
శాంతినొందిన నీకు నాసరసిజజని
శస్త్రముఁ జూనకుండుఁగ ♦ సంగరమున
వర మొసంగెను దా నట ♦ వజ్రహతికి. ౨౬౫ 2144

నీ. నొవ్వకుండుటఁ గాంచి ♦ మువ్వక్రి ప్రీతుఁడై యిచ్చవచ్చివయస్సుఁదీవు మృతిని
గనునట్టు లుత్తనుఁమననొప్పు సరమును దయచేసె; భయవస్త్రతావుండవగు
నీవు కేసరియును ♦ నావానరునకు డ్దేశజుఁడవు గాలి కౌరనుండ వతుల
తేజంబునక వాయుఁదేవున కుద్దివై శగువాడ సగుదు; వత్స! యలనీవు

తే. వాయునుతుండవుగానఁ బ్రవనమునందు
జనకునకు సాటియకాదువు ♦ శక్తిశౌర్య
ములఁ జొంగుదు రెండునమ్మూర్తి యితఁడు
గరుడున కసంగఁ దగుదువు ♦ కపివరేణ్య! 3౧ 2145

క. మాకుం బ్రాణము వక్కుట, యే కష్టముగాఁగ నున్న ధిష్ణుడు కానక
జేకొని మమ్ముం గావుము, నీకరుణయె తెప్ప దుఃఖఃసీరధిదాటక. 3౧౫

క. దనుజాంతకుఁడు త్రివిక్రము, డచ నచతారంబుఁ దాల్చి నప్పుడు భూమి
ధ్రునివయవనయతనుగు పృథివి నిగుచదియొక్కమాటు ధితిగితిఁ దండ్రి!.

క. ఈవిధిఁ బ్రదక్షిణంబును, గావించుటకాక సుధను ధైర్యముశతఁ బా
రావారమును మధింపఁగ, దేవతలయనుష్ఠఁ బూని ధివ్యోషధులక. 33

తే. ప్రాగుచేసితి వానిని ధూరిజలధి

వైచి చిలుకుటవలననె ధివలె నన్యుశ

మవుడు మాకుండఁ జూ! బల ధిమధికతరము

హీనశౌర్యుండ నిపుడైతి ధివృత్తఁ గని 3౪

2149

క. విను మాలోపల నీవే, గనుఁగొనఁగా నర్వశక్తి కలితుఁక నటుగా
వున శౌర్యమ్ము బయల్పక, ననూనగతి విక్రమింపు ధిమంజనశయా!.

తే. దాటఁగలవారిలోన ను ధిత్తముఁజవుగద

హరివరేణ్య! భవదీర్ఘ్య ధిమాదృతిఁ గన

నీప్లవంగబలంబెల్ల ధి నెరలఁ గోరు

చున్నయది తెమ్ము లంఘింపు ధిమధి లీల. 3౬

2151

క. హనుమంతా! నీకుండు గ,మనశక్తియు నితరభూతఁమంజుమునకుం

గనరాదుగా విష్ణుల, వనచరుల నుపేక్షచేయఁజూదు మహాత్మా. 32 2152

క. మును విష్ణువు బలియొనఁగిన, ఘనదానము సంగ్రహించి ధిశక్తుశౌర్యంబు
గనఁబడఁ ద్రిపదంబులఁ గొల్చినరీతిని దాటవలయుఁ ధిజెచ్చెతి నుకధిక.

క. అనియిట్లు జాంబవంతుఁడు, తనుఁ బ్రేరేపింప వాయుఁతనయుఁడు వేగం
బునఁబొదలిపై న్యమంతయుఁఘనమోహమునొంపఁదనదుఁకాయముఁ బెంచెక.

అటువదియాటవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౭ - వ సర్గము.

అథ హనుమంతుఁడు వానరుల సత్సహమును గల్పించి సమద్రము దాటఁ బూనుట. అథ

చ. హనుమయు నూలుయోజనము ధిలంబుధి దాటఁగ మేనుఁ బెంపఁగాఁ

గని బలవీర్యవూర్ణుఁ గపిఁకాంతుని వానరులెల్లఁ జింత నొ

య్యన విడనాడి యెంతయును ధిహర్షము నొంది గజేంద్రవైరిని

స్వనములు సేయుచుక బ్రకటఁబాహుబలు న్నుతియించి రాతనిక. ౨ 2153

క. మును వామనావతారం, బున ముల్లోకములఁ బూన్చిఁ ♦ మూఁడడుగులచే
తను గొల్వఁబూను విష్ణుని, జనములు గనినట్లు భూరిఁజలధిం దాఁటఁ. ౨౫

తే. ఉత్పహించెడుపావని ♦ నురుముదమునఁ
గాంచి యాశ్చర్యసంతోషఁకలితులగుచు
వనచరులు చింత వదలిరి ♦ బలయుతుఁడగు
హనుమ తన్నట్లు వానరుల్ ♦ వినుతినేయ. 3౫ 2157

క. తనబల మలరఁగ మోదం, బున వాలము ద్రిప్పుకొనుచుఁబొడలెఁగ్రమముగా
ఘనకాయ మురునృద్ధిని, వనచరనృద్ధి లొగి నుతుల ♦ వఱలంజేయఁ. ౪౫

తే. అంతకంతకుఁ దేజ మశ్రవంతవృద్ధి
నొండఁజేసెడు హనుమంతు ♦ నుగ్రకాయ
మనుఁమానంబుగాఁ జూడఁనయ్యె; నద్రి
గుహలయందున్వ కేసరి ♦ కోర్కెమీఱ. ౫౫ 2159

క. పెరిగి విజృంభించెడుగతి, మగుదాత్తజుఁ డట్టై పెంచె ♦ మానితకాయం
బగుదగునట్లుగ; నివిధి, వరునఁ జృంభించుచున్నఁవాయుజుముఖముఁ. ౬౫

క. కన వేఁపుడుపాత్రము వలె, గనదుగ్రవిధూమపావఁకప్రతిమముగాఁ
దనకట దెల్లంబయ్యెను; వనచరమధ్యమమునుండి ♦ వాయుజుఁ డంతఁ. ౭౫

క. తనువున రోమాంచము లొ, య్యనఁ బర్వతగ లేచి నిలిచి ♦ యాదృతిమీఱఁ
వనచరనృద్ధులకుఁ వం,దన మొనరిచి వారిఁ గాంచి ♦ తా నిట్లనియెఁ. ౮

చ. జ్వలనునిమిత్తమై గనునశ్శక్తిని సాటియెలేక యెంతయుఁ
బలమున మీఱి యింతయని ♦ వర్ణనముం బొనరింపరానిశే
క్తిలఁ దగి యాకసంబుననె ♦ కోర్కెఁ జరింపఁగ నేర్చియుఁ మహా
బలుఁ డన నొప్పు వాయువొగిఁ ♦ బర్వతకూటములఁ దృణంబుగాఁ. ౯

¹ఆ. విఱిచివైచినాఁడు ♦ వేగము గమనంబు, బలము గల్గునట్టిఁవాయువునకు
సౌరనుండఁ బ్రవనఁమందున నాకెన్న, నముఁడు లేడు సర్వఁజగములందు.

సీ. ఆలస్య మొనరింప ♦ కలిజవంబున మహావి స్తీర్ణమయి భూరివిష్ణునడము
నొరయుచున్నట్లున్నఁయర్విధరేంద్రమా మేరువునకుఁ బెక్కుఁసాగు లేను
వలగొనిరా నెంతు ♦ బాహువేగంబున సాగరాంబువులను ♦ జల్లి పర్వ
తాళినదీప్రాదాఁయతమైన భూతల మాసముద్ర జలంబునందు మునుగఁ

తే. జేయఁజాలుదు; జంఘోరుఁచిత్ర వేగ
మునకు సంధ్రము లేవఁగ ♦ ఘనతరంబు
లై న యందలినక్రముల్ ♦ గానఁబడఁగఁ
గలవు సురమార్గమున భూరికాయములను. ౧3 2165

¹క. పతగాళినేపితంబగు, ద్యుతలంబున నై నతేయఁ ♦ డొగి నాహారా
దృతి ఫణులఁ బట్టుకొనఁగా, నతిజవమునఁ దిరుగునప్పు ♦ డాతని నేనున్. ౧౩౪

తే. వేయిచర్యాయములు చుట్టు ♦ విత్తతీశ క్తిఁ
దిరిగి రాఁజాలుదును; దూర్పుఁగిరిని భానుఁ
డుదితుఁడై పోవునప్పుడే♦ను నీగ నతని
తోడఁ బయనంబుచేసి నిఁపులజవమున. ౧౩౫ 2167

చ. ఖరకరుఁ డస్తశైలమును ♦ గానఁగ బోనకముందె యస్తభూ
ధరమును జేరి వే మరలి ♦ ద్వానశమూర్తియఁ బ్రజ్వలించుచు
బరమున మధ్యభాగమునఁ ♦ బాయకయుంక నెదుర్కొనంగ నే
నరుదుగ రాఁగఁ జాలుదు; మహాకపులార! యనంతరంబునన్. ౧౩౬

తే. ధరణివయి విశ్రమింపక ♦ తత్సూనాన
జవమునన్ మఱియొకసారి ♦ సరసిజాపు
నెదురుకొనఁ జాలువాడ; కేనేపుమీఱ
²నంబరిస్థితఫేటతా♦రాదికముల. ౧౩౭ 2169

క. అతివేగంబున మీఱుచు, జలనంబునఁ బోవనేర్తు; ♦ సమధికవేగో
ద్ధతి నెగిరినచో సాగర, మతిశయముగ శోషమొందునట్లు లొనరుతున్. ౧౩౮

క. ధరణిని భేదింతును భూధరములఁ బిండిగనొనర్తు ♦ దాఁడుపతటి నా
యరునకివేగమున సాగరమును వెనువెంట వెడలఁగాఁ గలదు తక్షన్. ౧౩౯

క. జలనిధి దాఁడుగ నంబర,తలమున కే నెగుర వృత్తతతులు లతలనుం
గల వివిధపుష్పములు రాఁగలవెల్లను నాదువెంట ♦ గమనజనమునన్. ౧౪౦

³ఆ. వివిధపుష్పతతులు ♦ వెంటరా నాచుధ
మంబరమునఁ దారకావృతసుగు
సావితీవధముఁ బోలి ♦ సాంద్రముగాఁ గను
పట్టఁగలదు వేయిపలుకులేల!. ౧౪౧ 2173

చ. వనచరులార! నే గగనభాగమునం ద్వరఁ బోవునప్పుడై
న నెగయునప్పుడైన జలనాథుని దీక్షితీరమందు నొ
య్యన దిగునప్పుడైన నను ♦ నద్భుతరీతిగ భూతసంఘముల్
గనఁగల; వేను ⁴గొప్పఘనకాయముతో జనమొప్పుచుండఁగన్. ౨౦౪ 2174

1 నై నతేయ మహాశక్తిః పరిగతుఁ సహస్రశః-అనిమా. 2 ఫేటములు = గ్రహములు.

3 భీమవృతి హి మేఘంధాః స్వాతేఃఁధా ఇవాంబరే - అనిమా. 4 మహామేఘప్రతీకాళమ్-అనిమా.

తే. అంబరంబును మ్రింగెడు నట్టివాని

భంగి నాకాశతలమెల్ల ధరున నావ

రించి చనునట్లు మీరును ధ జంచలిండు

చిత్తములఁ జూడఁగలరు ప్రసిద్ధతనువు. ౨౧౫

2175

సీ. జలనిధి దాఁటెడు సమయమందున నేను భంజించి జలదాళిఁ ధ్రౌఢశక్తిఁ

బర్యవృత్తపంక్తుల ధ వడఁకింతు, జలనిధి ట్తోభిల్లఁ జేయుదుఁ ధ గొంతులేక

గరుడునియందును ధ గాలిమందును దప్పు నాకుఁగలట్టి యసంతతశక్తి

యితరులయందు లేదదీర్చి సత్యము; మహావేగంబు గలిగిన యాగరుడుఁడు

తే. వాయువును దక్క నంబరభాగమందు

నాడుచును బోవు ననువెంటఁసంటి రాఁగఁ

జాలు ప్రాణి మతెందుండుఁ జాలదిలను

క్షణములోన నిరాలంబఁకమగు దివిని. ౨౧౫

2176

క. ఘనరాశినుండి వేగంబున విద్యుల్లతిక లేచుఁపొలిక నెగురం

గను శక్తి గలదు నాకును; చననిధి నే వాఁటుతఱిని ధ వనచరులారా!. ౨౧౫

క. మును వామనావతారంబున బలియు నొసంగినట్టి ధ మూఁడడుగుల నే

లను నాక్రమించు మధుసూదను నాకృతివోలె నాదుఁతను వలరారుఁ. ౨౬

1 తే. నాదుబుద్ధికిఁ దోచుచున్నయది మనసు

చేష్టలం బట్టి తెల్పెడు సిత నేను

దప్పుకుండు గనుంగొందు ధ దాన మీరు

సంతసం బొందుఁడీ నేను ధ సరగవత్తు. ౨౭

2179

2 క. నే వేగంబున గాలికి, నావినతాత్మజున కుద్దియగువాఁడను జం

డీ! నేగ యోజనాయుతి, మావిధమున దాటఁగలను ధ హర్షము పొంగఁ. ౨౮

క. అని నాకుఁ దోచుచున్నది, ఘనవజ్రము చాల్చు దేవఁగణనాయకునిఁ

దనకై తానె జనించిన, వనజాసను విక్రమమున ధ బవరమునందుఁ. ౨౮౫

ఆ. పాటఁదోలి నేను ధ బాయనిపూన్నితోఁ

దత్కరములనుండి ధ తగ ననుభవము

వేగ తేగలుగుదు ధ వేయేల లంకను

బెఱికి తేగలుగుదు ధ విక్రమించి. ౨౯౫

2182

క. అని నాతాత్పర్యంబగు, ననియెను; నమితప్రతాప ధ మలరంగ నిట్టా

వనచరన త్తముఁ డెంతయు, ఘనభీషణరవము మెఱయఁగఁ బల్కంగఁ. 30౫

1 చ. వనచరులెల్ల విస్తయము * వర్ణిల సంతస మెంతొ పొంగఁగఁ
గనుఁగొనుచుండి; రాహును * కన్రుతరోక్తుల జ్ఞాతిశోకమున్
జనునటు పల్కఁగా వినుచు * సంతసమొప్పంగ జాంబవంతుఁ డి
ట్లనియెను కేసరిప్రియత*రాత్మజ! వీరి! సమీరనందనా! 3౨ 2184

తే. నాయనా! నీదుబంధుని*కాయవిపుల
దుఃఖమును బూన్కిమీఱఁగఁ * దొలఁగఁజేసి
తివి; కపీంద్రులు చేరి నీశివముఁ గోరి
కార్యసంసిద్ధికై పూని*కలఁ జెలంగి. 33 2185

తే. మంగళాశాసనముల న*భంగరీతిఁ
జేయుచుండంగఁ గలరు నూ! * సిద్ధమాని
కరుణఁ గపివృద్ధనమ్మతి * గురువులయను
కంప నీసంద్రమును దాఁటు * కడురయమున. 3౪౫ 2186

సీ. నీరాకకొఱకు మే*మీరహృతటమున నేకపాదంబున * నిందునుందు
మీవనచరకోటి * యెల్ల ప్రాణంబులు నీహస్తగతములై * నిలిచియున్న
వనియె; సంతటఁ బవ*నాత్మజుఁ డవ్వనచరుల నెల్లను గాంచి * బరవసమునఁ
బలికె; నే లంఘించు*పట్టున నాయురఁడి భూమి యిది సహిం*పంగలేదు

తే. భూరిపాపాణవితతిచే * బాలుచు నీమ
హేంద్రగిరి దీని శిఖరంబు*లెల్ల స్థిరము
లగుచు గొప్పవిగానున్న * వట్లుగాన
నివియె నావేగమును సహి*యింపఁజాలు. 3౮ 2187

చ. పలువిధవృక్షసంతతుల * భాసిలి గై రికముఖ్యధాతువుల్
వెలయఁగ నీమహేంద్రగిరి * విస్తృతకూటములందు కేను ను
జ్వలగమనంబునున్ నెఱపఁ*జాలుదు నేశతయోజనంబులన్
నలుపుగ దాటఁబోవుతటి * నాపదఘాతము నివ్వె యోర్చెడఁ. 3౯౫ 2188

చ. అని వచియించి వాయునుతుఁ * డాహనుమంతుఁడు వాయుతుల్యఁడై
తనరెడువాఁడు గాన సరి*దర్పముఁ జెండు పరాక్రమంబునన్
ఘనగిరి దాని నెక్కె; నది * కాంతబహుజ్వలవృక్షసంఘమై
కనఁబడుచున్ మనోహరమృ*గప్రజనేవితశ్చాద్యలంబునై. ౪౦ 2189

1 వీరి కేసరిః పుత్ర హనుమ న్నారతాత్మ జ-అనియూ. ఇట హనుమంతుఁ డాత్మశ్లాఘాపూర్ణకవచము పుట్టుట వానరులకుండు ప్రాణంశయ ముండగుటకుఁగాని తన్నుఁ దాఁ బొగడు కొనుటం గాదని ప్రాజ్ఞులకు నుగియమే.

- చ. లతలును బుష్పముల్ తగ ఫలంబులు పూవులు నెప్పు డొప్పు హ
స్తితతులు సింహముల్ పులులు ♦ చెచ్చెఱి సంతతముం జరింపఁ బ
క్షి తతులు క్రొవ్వి కూయఁగఁ బ్రసన్నముల సెలయేల్ల వారిసం
తతమును బాటుచుండుగ నితాంతసమున్నతకూటసంతతుల్. ౪౨౫ 2190
- ఆ. వెలయనొప్పునుండె ♦ వితతబలుండుయి శక్రత్యుమైన ♦ విక్రమమున
నలగు నాకపీంద్రుఁ ♦ డాగిరిరాజంబునందు సంచరించెనంత నపుడు. ౪౩౫
- క. ధరవరమానుహితాత్మని, గురువనభూతముని మిగుల ♦ గుందును వరకే
సరిచేతఁ గొట్టఁబడుచున, కరిరాజముధంని నొప్పె ♦ కళవళపడుచున్. ౪౪౫
- క. హనుచుత్పన్నపుట్టనమునఁ, కనశిఖిరంబులు గలంగ ♦ ధరణీధ్రమై
య్యన జలపూరంబుల విడిచెను; నృగమాతంగములును ♦ జెండె భీతిన్.
1౪. పెనునృత్యము లూగెను నుటియును బావమునందు మిగుల ♦ మధ్యమమున నొ
ప్పిన ఫణిగంధర్వులును, గ్గనికరములు భీతినొంది ♦ కడుజవ నులరన్. ౪౬
- తే. మఱియు విద్యాధరసమూహామఱిముఱిగురు
సానువుల వికనాశిరి ♦ సకలపక్షు
లెగురసాగెను, బెనుఫణులెల్లరంధ్ర
ముల విలీనంబులై నిల్చె ♦ కలఁగి యపుడు. ౪౭ 2195
- క. గిరికూటంబులు గ్రావో, శ్వేతములు సంచలనమొందె ♦ గాకోదరముల్
త్వీరపడి శ్వేధ్రంబులునుండి రహిన్ సగ మేగుదెంచి ♦ నిజఫణము లొగిన్. ౪౮
- తే. ధరణిఁ బఱచి నిట్టూర్పుఁ ♦ వగ విడుంగఁ
బర్వతం బపు కేశినఁపటలము గల
యట్టు లొప్పెను; నుహనీయులైనమాను
లాతురంబునఁ ననుఁబాసి ♦ యగుచుండ. 2197
- క. ఘనగిరి కాంతారంబునఁ, నవత్రోడిబిడగు విడిచి ♦ శ్వీరగాఁ బోవం
గను భీతి నొంటిఁదగు పాం, సునివలె నపుడొప్పె; హనును ♦ తోరపువేళ్లన్.
1౫. జవమునఁ బొల్చి శత్రుతతిఁ ♦ జంపఁగఁజాలెడు పొరువంబుతో
నువిచులకీర్తితోఁ జెలఁగు ♦ మూరశిఖామణి కీకవర్యుడా
పననజుఁ డాత్మకృత్యమును ♦ బాగుగఁ జేయఁగఁబూని స్వాంతమం
దు వనధి దాఁటనెంచి మదితోఁ గడువేగమ లంకఁజొచ్చెఁ దాఁ
బ్రవిమలచిత్తశుద్ధియును ♦ భాసిలఁగా రఘరామభక్తిమై ౫౦౫ 2199
- అటునదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

శా. శ్రుత్యంత వ్రజగీయమానముని రాట్లస్తోమప్ర మోదావహా
 ప్రత్యస్త్రాపవిభాసితాత్మవిభవా! ♦ రక్షోగణాభ్యక్షధీ
 వ్యత్యాసప్రహితప్రకాంశభునవహ్వానూనగోత్రోత్తమా!
 సత్యజ్ఞానమయాత్మనామ! కలుషత్కృద్భవహేంద్రాయుధా!.

సీ. ఇది మహీసురకులవిదిత కాశ్యపమానిగోత్రజాపస్తంబసూత్ర శ్రీతి
 పురనుండరీవరకరుణాత్తనంస్కృతాంధ్రవిత్వవైభవసథితకీర్తి
 జనమందివంశాభిచంద్రసుబ్రహ్మణ్యవిబుధవర్యసుపుత్ర ♦ వినుతిపాత్ర
 పండితగురుభక్త ♦ తాండవకృష్ణాపరాభిధేయార్యజనాభిభజన

తే. నిరతశేషాద్రిశర్కప్రణీతమైన
 యాంధ్రరామాయణంబున ♦ సధికిహితవి
 శిష్టశుభకరమైన కిష్కింధకాండ
 మవని నాచంద్రరవితారమై చెలంగు.

కిష్కింధాకాండము సంపూర్ణము.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ

శ్రీ రస్తు.

ఆంధ్ర శ్రీమద్రామాయణము

సుందరకాండము - ౧-వ సర్గము.

❦❦❦❦❦❦

క. శ్రీనిర్మలగుణధామా, దానవసంతానహరణ ధ తత్పరకామా
మానీంద్రవినుతనామా, శ్రీనిత్యస్థానమహిమ ధ శ్రీరఘురామా.

తే. అవధరింపు మహావ్రభూ! ధ వివిధపూత
వేదవేదాంతసముదయా ధ వేద్యమైన
నీమహిమః దెల్పు చరితంబు ధ నేవచించు
వాఁడ వాల్మీకిగూఢాగ్రాధానకన్యసరణి.

❦❦❦ హనుమంతుఁడు సముద్రమును లంఘించుట. ❦❦❦

చ. అనఘుఁడు జాంబవంతుఁ డీటు ధ లాహనుమంతుని శౌర్యదోర్బలా
దినిఖిలసద్గుణంబుల నుత్తించి తగం బురికొల్పుఁగా మరు
త్తనయుఁడు శత్రుకర్షకుఁడు ధ దానవరాజగురావణుండు నీ
తను గొనిపోయి యుంచినపదంబును, జారణముఖ్యులెల్ల నొ
య్యనఁ జరియింపఁగాఁ దగినయూవినువీధిని బోయి చూడఁగఁ. ౧

క. మనమునఁ గోరెచు; సాగరమును దాఁటుట దుష్కరంబుఁమునుకొని ప్రత్యూ
హనివయము గలుగుఁ గావున, ఘనకార్యము దానిఁ జక్కఁగాఁ జేయంగఁ.

క. తలపోసి యట్టిపనికికొ, వలసినయటు వనచరాళివద్యుఁడు గళిముఁ
దలనుం బైకెత్తి తగఁ, నిలుచునపుడు నొప్పె వృషభఁనృపతిధమునఁ. ౨

సీ. మరకతచ్ఛాయలఁ ధ బరఁగుచు సలిలకల్పంబులై శర్కసంఘత్తినెనఁగు
పచ్చికపట్టుల ధ బలశాలియును ధీరుడైన యాపావని ధ యఖిలపతగ

* ౧-వ పద్యములో రావణ యనునో పకారము గాయత్రి ద్వాదశవర్ణము. ఈకాండము రామాయణ ప్రాణతత్వము. పగోపకారతత్వమండగు హనుమచ్ఛరిత్ర మిటఁ దెలుపఁబడును. సుందర వస్తుదర్శనముచే నీకాండము సుందరకాండప్రసిద్ధిం గాంచెనని కొందఱు, మఱి కొందఱు మఱి కొన్ని కారణములను జెప్పుచుండురు. వీటియొట్లున్నను ఈకాండము పతనపాతనాదులచే బేరెన్నికంగన్నది. ఇందుఁ బ్రధానభూతుఁడగు హనుమంతుఁడు సుందరహనుమంత్రాధిచేపత. సకలాభీష్టప్రదాయ కుండనుట ముఖ్యము. కాన సుందరమంత్రమున హనుమంతు సుపాసించి యీకాండము పారాయణము చేయఁదగుననుట గ్రహింపఁదగినవిషయము.

ముల నదలించుచుఁ జెలంగి నృత్యస్వర్యమున భూజనముదాయములను గ్రిండఁ
బడవై చుచును, మృగఁవ్రాతంబుఁ జెండుచు, బలసిన కేసరివడువునఁ, దన
తే. యిచ్చనచ్చినవిధమున ♦ నింపుమీఱఁ

దిరిగె; నాగిరివరమువై ♦ దివ్యదేశ

మలరుచుండును నొకచోట ♦ నద్ది నీల

ములుగ, లోహితమాంజన్మములుగఁ దనరి. ౪౫

క. సితములు నసితంబులునై, ప్రతిలేక చెలంగి మఱి న్వభావంబుగ ను

న్నతిమీఱఁ బుట్టి యతిచి, త్రతమంబులు నైన యట్టిధాతువితతులక. ౫ 5

1 క. చెలువారుఁ; గానుకూసం, బుల మహితకలాపములను ♦ బాలుపారెడు య

త్తులు కిన్నరగంధర్వులు, సులలిత దేవతలఁబోలి ♦ శోభిలుచురగుల్. ౫౫ 6

క. తిరుగుచు నుండఁగ నొప్పుచు, గరివరములు నేవచ్చుఁ దిరుగఁగఁగాఁ జెన్నగు నా

గిరిభాగంబున నాకపి, వరుఁడు నిలిచి హ్రదమునందు ♦ వారణమువలెక. ౬౫ 7

తే. తాఁ బ్రకాశించె; సంత నతండు భాను

శక్రపవనచతుర్ముఖఁసకలదేవ

పతులకును, దేవయోనులై ♦ పరఁగు భూత

ములకు సంజలి గావించి ♦ సలిలనాథు. ౮

తే. దాఁటి పయనంబు చేయంగఁ ♦ దలఁచె; సంతఁ

బ్రాజ్ఞుండయి న్వజనికాఁరణఁడయి తగు

పవనునకు మ్రొక్కి యిష్టదేవతల నెంచి

దక్షిణపుడెన కరుగంగఁ ♦ దలఁచి యపుడు. ౯౫ 9

క. తనగమనమునకు నీడుగఁ, ననువుం బెంపొండఁజేసె ♦ దత్తుఁడు గానక;

వనచరులందఱు గనఁగా, వననిధి దాటంగ మదిని ♦ బరసనమలరక. ౯౫ 10

క. కృతనిశ్చయఁడై శ్రీరఘు, సతీయభ్యుదయంబుకొఱకుఁ ♦ బరవంబుల ను

న్నతిఁగాంచు సంగ్రహ స్థా, యతగాత్రముఁ బెంచె మఱియుఁననిలజఁ డంతక.

క. ఇంతయనరానిచుట్టు ల, త్యంసము దేహమును బెంచి ♦ యర్థనమును వే

పంతమున దాటెంచుచు, నెంత యుఁ గరపాదములను ♦ నేడ్చెఱి గిరినిక. ౧౦

2 తే. అదిమె నయ్యది కపిపీడితాంగుగుచు

నొకముహూర్తము చలియించె ♦ నొగిఁ జలించఁ

బుష్పితాగ్రంబులగు నెల్లభూమహముల

కునుచుములు రాల నప్పుడా ♦ ట్లోణిధరము ౧౨

క. సురుచిరపుష్పచుయ్యాద్రిం, బుగుడించెం వావులెల్లఁ ♦ బాలయఁగఁ బుష్ప

త్కరములు నెల్లడఁ గప్పుఁగి; నరవీర్యము గల్గు స్థవగఁవరుఁ డీరీతిక. ౧౩౫

- చ. కరచరణంబులన్ మిగుల ♦ గాటముగా నదుమంగ మత్తకుం
జరముననుండి దానజలసాంధ్రకణంబులు చిమ్మరీతి భూ
ధరముననుండి యప్పు జలధారలు వేగ స్రవించె; నిట్లు లా
వరబలశాలి యాగిరి నధివారితత్వ క్షే జలింపజేయఁగన్. ౧౫
- తే. కాంచనాంజనరజతరేఖలు తదీయ, శిలలనుండియై యెల్లడ ♦ జలఁగె; నగ్ని
తనదునుధ్యమశిఖలచేతఁ బొగలగుమి, వదలునట్లు మనశ్శిలాప్రతీతివెలయ.
- క. తనరారి విశాలములౌ, తనపాపాణముల వినరె; ♦ దగ భూధ్రునివీ
డనమున భయపడి గుహలం, దున డాఁగిన జంతువితతి ♦ తొంపఱపడుచున్.
- క. దీనత గనఁబడ వికృత, సావనంబులు చేసె; నిట్లు ♦ సత్వకృతమహా
సావనము వికృతముగాఁ దగ, నానినదము భూదిగుపవనావళి నిండెన్. ౧౮
- సీ. అర్థచంద్రాకృతి ♦ నలరు నల్ల నిరేఖ ఫణములపై నొప్పు ♦ ఫణులు ఘోర
విషమును గ్రక్కుచు ♦ వివులపాపాణమ్ములను నాగ్రహంబునుగనఁబఱచుచుఁ
గఱువఁగాఁ బెనుశిలల్ ♦ గరళాగ్నికీలలు మంఝగా దాన నుద్గండగీతి
వేయిభాగంబులై ♦ వివులొర్వీఁబడియెను; నప్పుర్యతంబున ♦ నహివిషంబు
- తే. నడఁపఁజాలిన దివ్యౌషధాళియుండి
యును దదుగ్రవిషంబును ♦ నుపశమింపఁ
జేయఁజాలకపోయె; డచ్చిఖరినున్న
తాపనులు దానిచలనంబుఁ ♦ దలఁచి భీతి. ౨౧
- క. ధరణిముఖభూతతతితో, ధరణిధరమిద్ది కాలధర్పంబున ని
త్తరుణమున శకలములుగా, నురవడి భేదింపఁబడెడునో యని మిగులన్. ౨౧
- క. వెతలంబొందుచు మీఁదికి, గతినల్పిరి; దానియందుఁ ♦ గాంతామణులన్
జతగూడి నేవ్చచ్చఁదిగు నున్నతవిద్యాధరు లది చలనముఁ గన నంతన్. ౨౨
- ఆ. పానభూమియందె ♦ భర్తమయానవ, పాత్రములను వదలి ♦ భర్తభుక్తి
పాత్రములను రుచింభర్తనిర్మితములై, తనరు చిన్నచెంబులను మఱియును.
- క. పలువిధములైన భక్ష్యంబుల లేహ్యంబులను మాంసములను వృషభం
బులతోల్ల నమరుపంబడు, ఫలకంబులఁ బసేడిపిడుల ♦ బలుఖడ్గములన్. ౨౪
- క. విడనాడి మీఁదికెగసిరి, పడఁతులతోగూడి; మఱియుఁ ♦ బద్మాక్షంబుల్
గడుఁబానంబుల నెఱ్ఱఁగ, నడఁక హారములఁ దాల్చి ♦ యయణప్రజముల్.
- క. తనువుల శృంగారింపఁగ, ననులేపన మరుణునుగుచు ♦ నలరారఁగ ది
గ్గునలేచి పఱచి రంబరమున నద్రియుఁ జలనమొంద ♦ మునుకొను కినుకన్.

1 మధ్యమే నార్చిపా జ్యుః-అనిమాలము. 2 పృథ్వీం పూరియామాన ది౩ శ్చేపనానిచ-
అనిమాలము. 3 వ్యక్తస్వస్తికలత్తైః - అనిమాలము. స్వస్తికః = ఘోషో నారేఖావిశేషః-
అనివ్యాఖ్య.

*తే. హారనూపురకేయూరపారిహార్య

ములను ధరియించి విస్తయములఁ దనరుచుఁ

జ్ఞునగవులను బొదలుచుఁ ♦ జేరి రమణు

లను నభంబున నిలుచుండి ♦ రనుమతులయి. 26

సీ. మునివద్యులంబోలి ♦ ఘనులైన విద్యాధరులు కొండ అణిమాదిలలితసిద్ధి

రూప మహావిద్య ♦ నావట్టునం గనఁబఱచుచు నితరులభవ్యరీతిఁ

గలిసి యాకసమున ♦ నిలిచి పర్యతమును గనుచుండి; రంతట ♦ ఘనమతులగు

మునులు చారణసిద్ధులును నిర్మలాంబరతలమున నిలుచుండి ♦ తగ ననిలజ

తే. సర్వవృత్తాంత మెఱిఁగి హృష్టమతులగుచు

నతనిఁ బొగడి రీలాగున; ♦ సద్రిఁబోలు

నీహనుమ వాయుపుత్రకుఁ ♦ డీతఁడౌట

జవమునం బొల్పుఁ గావున ♦ సంతసమున. 27

క. ఘనమై మకరాలయమా, వననిధి దాటంగఁ గోరువాఁడు; తగ్గ రా

మునికొఱకు, రాముడేమంబును గోరెడు కవులకొఱకు ♦ బుద్ధిబలములఁ.

తే. దుష్కరంబగుకార్యంబుఁ ♦ దోరపుఁగృహఁ

జేయఁగాఁ గోరి దుష్పారమై యనంత

ఘోరమకరాదినిబిడమై ♦ సారజలము

గాఁగ నొప్పసంద్రంబును ♦ గడచి యంత. 30

క. సరిగా నవ్వలితీరముఁ, బరికింపం గోరువాఁడు ♦ బలిరే యనుచుఁ

బరమముదంబునఁ బల్కిరి; పరమద్దులు పల్కినట్టి ♦ పలుకులనంతఁ. 30౪ 80

క. విని విద్యాధరవద్యులు, కని రావర్చితమునందుఁ ♦ గపికాంతుని నిం

తనరానిమహిమచే రా,మునికార్యముఁ దీర్చుపొంటె ♦ మొనసెడువానిఁ.

మ. గిరిసంకాశుఁడు వాయుపుత్రకుఁడు నిశ్శీంచెం గడుఁ రోమముల్

త్వరగాఁ బోవఁదలంచి దేహము నితాంతంబుం జలింపంగఁజే

సె రహిఁ భీకరసీరదంబువలెఁ జేసెఁ భూరిశబ్దంబు సా

గరముఁ దాఁటెడు కౌతుకంబు మెఱయంఁగా వృత్తమావాలముఁ. 3౨౪

తే. మిగుల రోమంబులం గూడి ♦ మించుదానిఁ

బయ్యెనాఁడు భూరిసంఘంబుఁ జమ్ము

నట్లు లాకొండపైఁ బడునట్లు విసరె;

వాలమయ్యది వక్రమై ♦ క్రాలి యపుడు. 33

83

* హారనూపురకేయూరపారిహార్యధరాః స్త్రీయః - అనిమాలము. పారిహార్యః పలయః-అని బాధ్యు. అనఁగా కంకణము.

- చ. త్వరపడి పోవజూచు కపిఃతల్లజువెన్నను వై నతేయుఁ డా
దరమునఁ బట్టి యంబరపథంబునఁ గైకొని పోవుచున్న భీ
కరభణిరాజమట్లు కనఁగఁగాఁ దగియుండెను; నంత వాయుజం
దురుతరసాగరంబు మహిఃమోన్నతి దాఁటెడు పూన్కిమీఱఁగఁ. 3౪ 31
- క. గురుపరిఘాకృతినెంతయుఁ, బరఁగెడుతనబాహుయుగముఁ ధి బర్వతముపయి
సరిగా నూఁదుచుఁ దనువుఁ బ్ర,నరింపఁజేయుటను నడుము ధి సన్నగిలంగఁ.
- క. చరణంబుల ముడుచును న,వ్వరునఁ భుజయుగము వెలయ ధి వరకంధర మ
త్తరుణంబునందు ముడిచి యి,తరులను భంజించు శూరధర్మము మెఱయఁ.
- తే. బలము నంబరము జయించు ధి పరమవీర్య
మంతకంతకుఁ బెంపొందునట్లు చేసి
కన్నగవఁ బైకినెత్తి మాఃర్గమును దూర
భాగముననుండి చూచుచుఁ ధి ప్రాథశక్తి. 3౬౪ 37
- క. వినువీధి కెగురుటకునై, తనప్రాణంబులను బిగియఁ ధి దాఁబట్టి నభం
బును జూచుచుఁ బదములఁగ్రిం,దనుగట్టిగనూఁది శ్రుతులఁదగముడిచివెనఁ.
- క. తనచుట్టునున్న కవులం, గని యక్కపికుంజరుండు నిఃకామబలమునఁ
దనరారుచు నిట్లనియెఁ, వనచరులారా! రఘుప్రవరుఁడుగ్రుండె. 3౮౪ 39
- క. తనశక్తి బయల్పడ విడిచినబాణము జవము మిగులఁ ధి జెందుచుఁ బవమా
నునివిక్రమమునఁ బోయెడు, ననువున నే దనుజపాలిఃతాయతలంకఁ. 3౯౪ 40
- క. కనఁగాఁ బోయెద; నచ్చట, జనకజ కనఁబడకయున్న ధి స్వర్గమునకు నే
ను నిదేవేగంబున నే, చనియెద నచ్చటను జూచుశక్తి కిని గనఁ. ౪౦౪ 41
- చ. దనుజకులేశు రావణునిఃదర్పము పొంగఁగఁ గట్టితెత్తు నొ
య్యన నెట్లులై ననేమి శ్రమఃకుందకయే మనకార్యమెల్లఁ జ
య్యన సఫలంబుగాఁ జెలఁగునట్లుగ నీతను గూడఁదెత్తు ని
ప్పని కొనసాగ దే ననురఃపాలకుతోడను లంక నెంతయుఁ. ౪౨ 42
- ఆ. శక్తిమెఱయఁ బెరికి ధి సరగునఁ దెచ్చెద
ననుచుఁ గపివరేణ్యఁ ధి దా కవులకుఁ
దెలియఁజెప్పి వేగ ధి మలరువాఁడౌట ని
ప్పని యసాధ్యమగునొ ధి యని తలఁపక. ౪3౪ 43
- క. తను వై నతేయసమునిగ, మనమునఁ దలపోసి జవ మఃమరఁగ నురపథం
బున కెగసె నట్టులెగురఁగ, హనుమ ద్వేగమున నచటి ధి యవనీజంబుల్. ౪౪౪ 44
- తే. న్వస్వవిలసంబులం గూడి ధి నకలభాగ
ములను మీఁదికి నెగసెను; ధి బలిసియున్న

చీకుఁగొక్కెరపిట్టలు ♦ చెలఁగి కూయఁ

బూవులంబొల్పు పాదపంబుల నతండు. ౪౫

45

క. తనయూరులవేగింబునఁ, దనతోఁ దీసికొని రాముఁ ♦ దలఁచుచుఁ బూన్కిం

జనసాగె నిర్మలాంబరమున; నిట్లు తధూరువేగమున వృక్షంబుల్. ౪౬

46

౧౪. వినువీధి కెగసి యొకక్షణ, మనిలజతోఁగూడఁ బోయె ♦ నవి దూరముగాఁ

జను బంధువులను దమి సా,గనంపఁ జను బంధువులనఁగ నలరారెక. ౪౭

౪౭

చ. అనిలజనూరువేగమున ♦ నంబరవీధికిఁ బోయినట్టి భూ

జనికర మట్లె సాలతరునంతటి భూభుజవెంటనంటి వే

చను భటులట్లు లాపవనజన్ముని వెంబడిపోయె; నంతఁ జ

క్కనికునుమాళిచేఁ దగినఁత్యైరుహముల్ తనచుట్టునొప్పుగక. ౪౮

48

తే. వానితోఁగూడియున్న పాపనియు సాంద్ర

తరుచయాన్వితమగు పర్వతంబురీతి

నదృశ్యతాకారుడై చూడ ♦ నయ్యె; నట్లు

లనిలజనితోడ నెగసిన ♦ యాతరువుల. ౪౯

49

సీ. సారవంతంబులౌ ♦ త్యైరుహంబులు కొన్ని యతనితోడఁగూడి ♦ యరుగఁజాల

కమరేంద్రులనిధియంబునఁ బడు పర్వతములరీతిని సముద్రమ్మునందుఁ

బడి మునింగెను; గవీశ్వరుండగు హనుమపై నంకురకోరకనంకులంబు

లై నపూవులు పెక్కు ♦ లల్లనఁ జల్లినయట్లుండఁ ఘనతుల్యుండై నయతఁడు

తే. వజ్రలు ఖిద్యోతగణముల ♦ భాసితెడు మ

హాద్రివలె వెల్లె; గొన్నివృక్షాళు లతని

వెంటఁ బైకేగి యాతనివేగమునకు

సరిగఁ బోలేక నిల్చి పుష్పముల వదలి. ౫౦

50

౨చ జలనిధినీటిలోఁ బడియె ♦ జక్కనిమిత్రుఁడు దూరభూమికిఁ

గలఁగుచుఁ బోవుచుండుతటి ♦ గ్రామము దాటి తటాకముఖ్యను

స్థలముల దాఁకఁబోయి యట ♦ సత్సఖు నెట్లులొ వీడినచ్చుచోఁ

గలిగిన దుఃఖభారమునఁ ♦ గన్నుల నీటికణంబు లుర్విపై

జలజలరాల దుఃఖ మనునంద్రమునం బడుమిత్రు రీతిగక. ౫౧

51

ఆ. అతఁడు కానఁబడియె; ♦ నంత నానావిధ

కుసుమసంతతులు మిగుల లఘుత్వ

1 ప్రసృతం దీర్ఘ మధ్యానం స్యబంధుమిని బాంధవాః-అనిమాలము. 2 అవశిర్యంత సలిలే నివృత్తా నుహృదో యథా-అనిమాలము. ఉదకాంతాత్ స్పిగ్ధో బంధు మమప్రాజే దిత్వ్యోః-అని వ్యాఖ్య. ఈభావమే యిట స్పష్టమగ వ్రాయఁబడినదని యెఱుంగఁదగు.

మొందినట్టివాట ♦ సురుకపితనువాయు

పునసు మింటికేగి ♦ వనధిబడఁగ. ౫౩

52

చ. వననిధితారకాశతవిభాసురమై తగు నాకసంబురీ

తని వెలుఁగొండె; జిత్రతరదీపుల నొప్పెడు పుష్పవార మా

తనిమెయినిండు నుండఁగ నశండు తటిగ్గణభూషితాంబుదం

బనఁజెలువొందె నింగిని; దశదాయతవేగమునన్ సుమాఘముల్. ౫౪ 53

చ. వననిధినీటిలోఁ బడ నభంబు సునోహరతారకాయుతిం

గనఁబడునట్లులుండె; ద్వీరఁగా నతఁ డాకసమందు విక్రమం

బునఁ బ్రసరింపఁజేయఁబడి ♦ పొల్పుగుబాఁడుయుగంబు ¹ఘండకా

మ్మున వివరంబునుండి కడుఁమోదము మీఱఁగ లేచు పంచశీ

ర్వనిరతభాసమానఫణిరాజయుగంబన నొప్పె నంతటన్. ౫౬ 54

క. వనచరవన్యం దతిజవమున సంద్రముమీఁద మిగులఁ ♦ బూనిక మెఱియం

జనుననుయంబున భంగౌ, ఘనవికజలరాశిఁ ద్రాగఁగా నెంచుగతిన్. ౫౬౪

క. జలనిధికిం బైని వియ, త్తలమునఁ జనువేళ నభ్రతలమును ద్రావం

దలఁచెడువానివిధంబునఁ, బోలిచెను; సురమార్గమందుఁ ♦ బోవుతఱిఁ దగన్.

ఆ. హనుమరెండుకన్ను ♦ లద్రిపయిం దగు

నగ్నియుగముఁబోలి ♦ యలరె; మఱియుఁ

బింగరుచులఁ దగఁ జెలంగి గొప్పవియయి

నట్లువలగు కనులు ♦ భవ్యములయి. ౫౮ 57

తే. అప్పు డుదయించుసూర్యశశంకులట్లు

వెలిఁగె; నరుణంబుగా నొప్పు ♦ లలితనాసి

కాయుతిని నెఱ్ఱఁబాఱిన ♦ గాలికొడుకు

మొగము సంధ్యార్థమండలంఁబుగఁ జెలంగె. ౬౦౪ 58

క. వినువీధి దాఁలుతఱిఁ బై, కిన్త్రబడినట్టి విగతశిబ్బిషు వాలం

బనువుగ నింద్రధ్వజ సునఁ, దనరారెన్; మఱియు శుక్లఁకంఠ్మృగం దగుచున్.

క. ధరణిం బ్రాజ్ఞవరుం డా, మరుదాత్మజుఁ డప్పు డాత్మమండనమగునా

సురుచిరవాలమును ముడిఁచి, ²యగుగం దద్యానిచక్ర ♦ మప్పు డనిలజున్.

క. పరివేషయుక్తుడౌ భా, స్కరునిధిమున వెల్లఁజేసెఁ; ♦ గాలికొడుకు నుం

దరచుయి యంతట నెఱ్ఱఁగఁ, బరఁగెడు లాంగూలమూలఁపరిభాసితుండె.

తే. పఱియవాసినది యయి గొప్పుగ నెసంగు

నరుణగైరికమును గూడు ♦ నద్రిరీతి

¹ పర్యతాగ్రా ద్వివిష్కాంతౌ పంచాస్యా వివ పన్నగౌ-ఆనిమూలము. ² లాంగూల చక్రణ మహాన్-ఆనిమూలము.

వెలసె; నక్కపిసింహుడు † నలిరాశి

దాటుతటిఁ 1 గక్షమధ్యన † దాగతియును. ౬౮

62

చ. ఘనమటులార్యై; ను త్రరపుఁ † గాఢతుడ † జనియించి వాలయు

క్తిని జెలరేఁగి యభ్రమునఁ † దెంపుతగం బడు నుల్కరీతి నా

వనచరన త్రముండు తన † వాలముతో దనుజేంద్ర మృత్యువో

యనఁ గనుపించె; నభ్రచరుఁ † రవిలాగునఁ దేజరిల్లుచుఁ. ౬౫౪

63

క. వితతాకారముతో నున్నత తేజముతోడఁ జను న † నలనఖతనయుం

డు తగఁ మొలకుం ద్రాడును, జతనము మీఱంగఁ గట్టు † సమయమునందుఁ.

క. విరివిగ సాగెడు మదకరి, వరివిధమున నొప్పె; జలధి † వైఁ గన్నడునుం

దరదేహముతోఁ గ్రిందను, సరిదధిపతి నీటఁబరఁగు † ఛాయాయుతితోఁ. ౬౬

2 చ. అనిలజఁ డేగునట్టి సమ † యంబున గాలికిఁ బోవుచున్ననా

కను బురుడించె నెల్లరకుఁ; † గంధిని వానరఁ డెందునెందుఁబో

యెనొ తగ నా ప్రదేశము ల † వెల్లును దద్గతి వేగ శక్తిచేఁ

గనఁబడెఁ బిచ్చివానివలెఁ † గంది జలంబులఁ గ్రక్కుచుఁ గడుఁ. ౬౮౪

నీ. పర్యతంబులఁబోలు † భంగనంతతులను, వత్సోభవంబగు † వాయువునను

గలగుండువడఁజేసి † గమనవేగంబున దాఁటెడుతటిని; నా † తనివలనను

జనియించినట్టియ † ప్పెనుగాలియును మేఘజనితవాయువును రెం † డునుగలియుచు

సతిభయంకరముగ † నాసముద్రమ్ము ధ్వనించెడునట్లు లొం † దించెఁ గలఁత;

3 ఆ. గొప్పవగుచు మిన్నుఁ † గూర్చి పోయెడుభంగ

ములనతండు మరల † జలధిఁ బడఁగఁ

జేయుచుం జనంగ † షీతి నాకనము వేఱు

పలుపఁబూనె ననెడు † భంగి దోఁచె. ౬౮౫

64

క. కనకనగమందరాద్రుల, కెనయగుచు † వేగ మీఁది † కెగసెడుభంగా

లిని గణనచేయుచున్నటు, అనిలజఁ డతివేగ మొప్పు † సరిగెం బూన్కిఁ.

క. అనిలజుజవమునఁ బై కెగ, నినజలము ఘనాళితోడఁ † జేరి సురపథం

బుననుండ శరత్కాలపు, ఘన మంబరసీను మెఱయు † గతి గాన్పించెఁ. ౬౮౬

క. జనులయవయవము లంబర, మును లాగుటవలన స్పష్ట † ముగఁ గన్నడురీ

తిని నక్రతిమిర్గుపంబులు, ఘనకూర్మము లభి † దోఁచెఁ † గడు జలమేగఁ.

క. సురపథమునఁ గపిపుంగవుఁ, డురవడి నేగంగ నబ్ధి † నుండెడు ఫణు లం

బరమున నుపన్మండే యని, గురుభీతిని బొంది కంది † కుందెం బెలుచుఁ. ౬౮౭

1 కక్షాంతరగతో వాయు ర్జిమాతృశ్చన గర్జతి-అనిమాలము. 2 స స తస్యోరువేగేన సోన్మాద ఇవ లక్ష్యతే-అనిమాలము. 3 పుష్టవే కపిశార్దులో వికరన్నివ రోదసీ-అనిమాలము.

- సీ. పదియోజనములంతఃపరిణాహమునను, ముప్పదియోజనములంతఃగఃదనరువిరి
విని బెంపు మీటి వ్యాఘ్రిపించిన యాతనిఛాయ సుందరముగఃజలధియందుఁ
గన్నడి స్వచ్ఛమై ధ్రువస్థైర్యతంబయి తగు మేఘచుట్టు నిఃతాంత మలరె;
మిగులఁ దేజంబునఁమించుభూర్యాకారమున నొప్పునవ్యాఘ్రితనయుఁ డట్లు
తే. లభ్యుండు నిరాలంబ ధ్రువచోటఁ
బోవునపుడు తెక్కలుగల భూధరంబు
వలెఁ గనంబడె; బలశాలి వాయుతనయుఁ
డేవధంబునఁ బోయెనో యేవుమీఱ ౭౯
- క. ఆతనిగతి వేగంబున, నాతటి నామార్గమందు ధ్రువజలంబుల్
భూతలమంటగ నచ్చట, లోతునడట * ద్రోణమట్టులు గడలి తనరే.
- మ. పతగశ్రేణి జవంబునం బఱచునభ్రంబందుఁ బక్షింద్రుఁడో
యితఁడంచు బలుకంగనై చనుచు నెంతేవేగ మేఘాళి ను
ద్ధతమా వాయుపురీతిగాఁ గొనుచు నుద్దామప్రతాపంబున
జతనంబొప్పుగఁ బోయె; నిల్లతనితోఁ జంచద్గతి మేఘముల్. ౮౦
- తే. చనుచు సితర క్తములయిన ఛాయలొప్పు
నీలమాంజన్యవర్ణముల్ నెగడ నభ్ర
తలమునం గనుపట్టె; నబ్జముల నడుచుఁ
జొచ్చునుం గనఁబడకుండి హెచ్చినగతి. ౮౧
- క. వనచరపుంగవుఁ డంతట, ఘనసంగతి బాసి వెడలి క్రాలుచు శీతాం
శునీరీతిఁ గానబడియె; ఘనపథమున దాటుచుండఁగాఁ గపివరునై. ౮౩
- క. సురదానవగంధర్వులు, పరమప్రమదమునఁ బుష్పవర్షముఁ గురిపిం
చిరి; సూర్యుం డతివేగ, స్ఫురణమునకు మెచ్చి తనదుఃశుంభత్కరముల్.
- క. అనిలజనకు సంతాపం, బును గల్గఁగఁజేయకుండఁ బాలిచె; శ్రీరా
ముని కార్యసిద్ధికోటక, య్యనిలుఁడు చల్లంగ వీచె నాతనిపై నె. ౮౪
- క. వినువీధి దాటుతటి ఋషు, లనూనకృప తొంగలింప నతనిని నెంతో
వినుతించిరి; సురగంధ, ర్వసికరములు దీప్తజేజఁ బాడిరి సుతుల. ౮౫
- ఆ. యక్షనాగదివిజరాక్షనపక్షులు, కపివరేణ్యు నతనిఁ గాంచి యించు
కంతయేని శ్రమము నందక యుండుట, కలరి సుతులొనర్చి రచ్చెరువడి.
- సీ. వనచరసింహుఁ డీవరున రామునికార్యమునకయి పూన్కిమై వననిధి నిటు
దాటుచుండంగ నుగ్రధియు నిత్యోకువంశజులై న సగరభూజానిసుతుల
వలన వర్ధిల్లినవాఁడౌట దత్తులకౌరవంబును మదిఁ గోరి యిట్లు
దలపోసె; రామునియలఁగుకార్యముఁ దీర్చు గడఁగినవనచరకాంతున కిట

* ద్రోణీకృత ఇ వార్ణనః అనిమా.

1 తే. నేను సాహాయ్యమును జేయఁజేసి జగతిఁ

బలుకనేర్చినవాఁడెల్ల • బహువిధముల

ననుఁ గృతఘ్నునిగా నెంచి • నయవిదూరుఁ

డ నని నిందింపకుండఁడు • కనలుచుఁ గడు. ౮౫

91

క. ఇతఁ డిత్తోవకులంబున, ఊతిఁ గావ జనించినట్టి శ్రీరామునకుఁ

హితుఁడగు నిట్టిండుగు నన్నతి కితనికిఁ దగిన విశ్రమంబుంగలుగఁ. ౮౬

క. ఒనవుపఁదగుదును నప్పుడు, ననచరుఁ డీతండు వేగ • పచ్చి శ్రమము పో

వనిలుచు నాపై నంతటఁ, దనమిగిలినత్రోవఁ జక్కఁదాటంగలుగుగఁ. ౮౭

చ. అనియిటు సాగరుండు హృదయంబున న్యాయముగాఁ దలంచుచుం

దనజలమందు మున్గి గిరిఁతల్లజఁడై తపనీయకూటముల్

తనరఁ జెలంగు నాతుహినఁధామునిపుత్రునిఁ గాంచి ప్రీతి ని

ట్లనియెను; బర్వతోత్తమ! నుఁరాధిపుఁ డద్రులవత్తుముల్ తగఁ. ౮౮ 81

చ. మును తనవజ్రధారలను • మోమునఁ గ్రోధము నాట్యమాడఁగాఁ

దునుచుఁగ నీవు నన్నడిగి • తోడ నె నాజలమందు దాగఁగా

దనజల నయ్యధోభువనఁధాములపై కింక రాకయుండ ని

న్నునిచె శతక్రతుండు పరిఘోష్ణతిగా నిట నాటనుండియఁ. ౮౯ 82

సీ. జాతవీర్యుల దనుఁజప్రభులను బైకి రాఁజూచువారిని • రాకయుండఁ

బలుమాటు వారికాఁవాసమై తుదలేని పాతాళమునకుఁ ద్రావరచుందుఁ

బెనురూపమున నీవు • వెలయుచుందువుగదా; మైనాక! నీకెన్నఁమహితత్వ క్తి

మీఁదుగా నడ్డమ్ముఁగాఁ దగఁ గ్రిందుగాఁ బెరుగునట్టిది కడుఁవెలయుఁగాదె

తే. కాన నిన్నొక్కఁచునమగు • కార్యమునకుఁ

బర్వతోత్తమ! పురికొల్పుఁవాడ లెమ్ము;

ననచరోత్తముఁ డీవాయుఁతనయుఁ డీపుడు

రాముకార్యార్థియై సముద్రంబు దాట. ౯౦

86

క. తలపోసి భయదకార్యం, బులకుం బూనె నిదిచూడు • పాలుపారెడుమే

నలరఁగ నీపైఁ బోయెడు, నలఘుతరంబైన ఖతలఁమందటు కానఁ. ౯౧

మ. ఇతఁ డిత్తోవకులూపతంసుఁడగు భూపేంద్రోపకారంబు ను

న్నతశక్తిఁ వెలయంగఁ జేయఁజనెడుఁ • నాకెన్న నిత్తోవకుభూ

పతులొ పూజ్యులు చాల వృద్ధిగరులై • భవ్యాత్ములై యుండువా

రితఁడో నాపయ రాముకార్యమునకే • యేపారఁగాఁ బోయెడుఁ. ౯౨ 88

1 సర్వనాచార్య వివిక్షతామ-అనిచూ. సర్వనిందా నాగ్విసయో భవిష్య మిత్యర్థః-అని వ్యాఖ్య. 2 త్వ మి హాసురసంఘానాం పాతాళతలవాసినామ్, దేవరాజ్ఞా గిరిశ్రేష్ఠ పరిఘ స్సన్నివేశితః-అనిచూ. పాతాళస్థరాక్షససంఘాతం దేవరాజేన మైనాకస్థాపిత ఇత్యవగమ్యతే-అనివ్యాఖ్య.

- క. కనుకనె నహాయ మిశనికి, నొనరుచ నర్హంబు నాకు; ♦ నుగ్ధీధర! నీ
పును నన్నుబట్టి వారలకును సాయము చేయఁగాఁ దగుదు పట్టెటన్. ౯౬
- 1 ఉ. ఇంతియకాదు సుమ్ము మును ♦ పింద్రుఁడు వజ్రము చేతఁ బూని నీ
చెంతకు రాఁగ వాయువును ♦ జెచ్చెట నిన్గొనిపచ్చి నాదున
భ్యంతరసీమఁ జేర్చె బవఁనాత్మజఁ డీతఁడు కాన సాయ మొ
క్కింత యొనర్చుమా కృతము ♦ నెవ్వరుగాని తలంపకుందు రే. ౯౬౪ 90
- సీ. మాకు సాయముచేయుమా కార్యమిదిమించిఁగూడఁడికవినుభూధరేంద్ర
కర్తవ్యమౌపని ♦ గడఁగి చేయకయున్న సాధువులకుఁ గ్రుధఁజననమందు;
జలములనుండి వే ♦ చనుదెమ్ము నీపై నఁ గపిసత్తముఁడు నిల్వఁగఁ దగునట్లు
చని నిల్వ పంబరిఘ్నమున నీతండు మనకెన్న నతిథియు ♦ మాననీయుఁ
తే. డగుఁగదా; స్వర్గకూట! యోయమరయక్ష
గరుడగంధర్వసేవితా! ♦ త్వరగ నీవు
నాపనిచినట్లు చేసిన ♦ నీచరోప
కారపరతంత్రుఁ డిప్పు డాకాశవీధి. ౯౯ 91
- తే నీపయిని నిల్చి యలనట ♦ వాఘానుచు
మిగిలినట్టిదారిని గడఁనఁగఁగలండు;
(కనుఁగొనుము నీదుపై న నఁకృపించనియెడు)
రఘుపతికి నీతపైఁ గల ♦ రాగరసము. ౯౯౪ 92
- క. జనకజవనవాసంబును, ననచరపుంగవుఁడు రాఘవప్రియరతుఁడై
చను నితనిపరిశ్రమమును, గనియైనను లేచిరమ్ము ♦ కడుచడి తనరక్ష. ౧౦౦౪
- 2 చ. అనియిటు లుప్పుసంద్రము మఁహావయమీఱఁగఁ బల్కు సంతలోఁ
గనకపుఁగూటముల్ తనర ♦ ధైరుహముల్ లతలున్ జెలంగి రాఁ
గ నతఁడు భూరివేగమును ♦ గైకొని యుప్పులచుండి లేచె; న
వ్వసధిజలంబులం గడచి ♦ భాసురతేజుఁడు భాస్కరుండు వ
చ్చునట్లులు పర్వతోత్తముఁడు ♦ సొంపగురూపముతోఁ దదాజ్ఞచేన్. ౧౦౨౪
- చ. కనఁబడె; నీటిలో మునిగి ♦ కాయము దృశ్యము గాకయుండనం
డిన యలపర్వతోత్తమము ♦ నింగిని దాఁకెడునట్లులున్న శృం
గనిచయముం గనంబఱచె; ♦ గాంచనరవ్యములౌచుఁ గిన్నరా
హినికరసేవితంబులయి ♦ యెంతయుఁ గూటము లొప్పుచుండుటన్. ౧౦౪౪

1 వాయుసహాయము మైనామనకుం గల్గె నన్నుగాధ యిటు మూలమునఁ జెప్పఁబడలేదుగాని ముందీసర్గమున “తతోఽహం సహసాక్షిస్తః శ్వసనేన మహాత్మనా” అను నూటయిరువదాఱవ శ్లోకమునఁ జెప్పఁబడినదాని నిటఁ జేర్చితిని యెఱుంగఁదగు. 2 నిశమ్య లవణాంభసః-అని మూలము.

తే. నూర్పుఁ డుదయించినట్లుగ ♦ సొంపుమీఱి

యొకముహూర్తము జలరాశియుఁ బురికొలుపఁ

గనబడియె నంబరంబునఁ; ♦ గన్తుకనక

మయుములౌ దానిశృంగముల్ ♦ మంజులగతి. ౧౦౫

96

క. సురపథమున వ్యాపింపఁగఁ, గరము తదీయస్రభానికాయము తగ నం

బరమునఁ బోలయఁగ నల్లగఁ, బరఁగు నభము స్వర్ణకాంతిభాసిల్లఁ గడున్.

సీ. సహజకాంతులు గల్గి ♦ శాతకుంభమయంబులై న కూటంబుల ♦ నలరు శైల

న త్రముం డప్పుడు ♦ శతసూర్యసంకాశకాంతుల నొప్పె; నక్కరణి లేచి

తనముందుఁ గన్నడుఁఘనగిరిఁ గని పవనజుఁ డంబురాశి యంఁతరమున నిది

ప్రథమవిఘ్నము యేమొవచ్చె నంచును నిశ్చయించి; విశాలమైయెసఁగుదాని

తే. నధిక వేగమ్మున నురస్థస్థిలాభిఘాత

ముననె మేఘంబుఁ జిమ్ము పఁవనునిమాడ్కిఁ

బడఁగఁద్రోసె; నతండ్రిట్లు ♦ వచ్చి తన్నుఁ

గ్రిండఁ బడఁద్రోయ నతనిశక్తిని నెఱింగి. ౧౦౬

98

క. తనువెల్లఁ బొంగ డెందము, ఘనహర్షముచేత నిండఁగా మరల నభం

బునుబొంది ప్రీతుఁడై నెచ్చునమున హర్షంబు పొంగ ♦ సునుభాకృతితోన్.

చ. తనశిఖరంబునన్ నిలిచి ♦ తాఁ బలికెన్ గగనంబునందు నొ

ప్పినకపివర్యతోఁ; బ్లవగఁవీర! సుదుష్కరకార్యమిద్ది నీ

వొనరిచినాఁడ వింక సుఖమొప్పఁగ నాశిఖరంబుందుఁ దోఁ

చినతఱి నిల్చుచున్ శ్రమముఁజెంపక యవ్వలఁ బోవఁగాఁదగున్. ౧౦౭

క. మీరఘువర్యునికులజులు, భూరమణులు జలధి దీనిఁ ♦ బోలుపుగ వృద్ధిం

గోరిక నొనరించిరి మును, మూరుతి! యటుకాన సాధుఁమతి యలరారెన్.

ఆ. అట్టిరామమూర్తి ♦ కత్వంతహితమును

జేయఁబూని యుంట ♦ నీయుదధియు

నెఱింగి నిన్ను నిచట ♦ నెలమిఁ బూజింపంగఁ

గోరుచున్నవాఁడు ♦ కూర్మిమేటియ. ౧౦౮

102

క. ఉపకారముచేసినఁ బ్రత్యుపకారముఁ జేయఁగవలయును వారికి నీ

ద్ది పవిత్రమైసధర్మం, బహుంపతియు సూర్యవంశ్యులగు రాజులచేన్. ౧౦౯

క. మునుసంవర్ధితుఁ డొటను, బనివడి యావంశమందుఁ ♦ బ్రభవిల్లిన రా

మునకున్ సూతపుగాఁదగు, సనిలజనకు నీకు నిష్ఠు ♦ డాతిధ్యంబున్. ౧౧౦

క. ఒనరిచి యీ ప్రత్యుపకృతి, నొనరించినవానిగఁ దను ♦ నూహించుకొనం

గను దలఁచినాఁడు కావున, పననిధియాతిధ్యమును సభక్తిమనుచున్.

క. వనచర ! పరిగ్రహింపు మృతనినిఁ మన్నింపఁదగు; నితండును నీకై
ననుఁ గని “యౌపవీతమా, వనధిఁ శతయౌజనము లఁవారితశ్చక్రే. ౧౧౫

ఆ. గడచిపోవ నెంచెఁ గావున నీసాను
తలములందు నిలిచి ఁ తనశ్రమంబు
వాపిఁకొనుచు మరల ఁ వనధి చాటుంగాక”
యనుచు గౌరవించి ఁ పనిచె నన్ను. ౧౧౫౪

107

చ. కనుకఁ బ్రవంగవర్య! నినుఁ గానఁగవచ్చిన నాపయిఁ రవం
త నిలిచి యవ్వలం జనుము; ఁ ధాత్రిఁ బ్రసీద్ధినిగాంచి న్నావృతం
ననరి నువాననల్ వెలయఁ దద్దయు రమ్యములై ఫలంబులుఁ
గననగుఁ గండమూలములుఁ గావున వానిభుజించి చక్కఁగఁ. ౧౧౬ 108

నీ. ఆయాసముచు బాయఁనట్లుగ విశ్రాంతి నొంది పోవంజనుఁటాప్పు నీకు;
నాతిథ్యమిచ్చెడు ఁ నట్టివారిము మేము దానిని గ్రహియింపఁదగుదు నీవు
కాన నీసంబంధ ఁ మూనియైనను దీనిఁ బాటించవయ్య, సంఁబంధమిద్ద
త్రిజగత్ప్రసిద్ధమై ఁ తేజరిల్లెడు, మహాగుణులగునజ్జనుల్ ఁ గోరి దీనిఁ

తే. గైకొనిరి; సంప్రమును చాటుఁగల్గుశక్తి
జవము నివరెండుగల కపిఁసమునయమున
నీవు ముఖ్యుండవనుచును ఁ నేఁ దలంచు
వాడ; ధర్మజ్ఞునువౌ ఁ వానివలన. ౧౧౯

109

*క. అతిథియెటువంటివాడే, జతసంబుగఁ బూజఁగొనఁగఁజాలు ననఁగ ను
న్నతగుణ! భవావృశుండగు, నతిథియుఁ బూజార్హుఁడనుట ఁ కనుమానంబే.

క. సురవర్యుఁడు మహితాత్ముఁడు, మరుత్తు చెలువారుఁ దత్కుఁమారుఁడవుగదా
త్వరగాఁ జను పనిలో నీ, వరయఁగ నాతనికె నముండ ఁ వౌదువుగాదే. ౧౨౦

మ. నినుఁ బూజించిన నాప్రభంజనునినే ఁ నెమ్మిఁ సమారాధనం
బునఁ శ్రీతాత్తునిఁ జేసినట్లై యగు నోపుణ్యాత్మ! ధర్మజ్ఞ! కా
వున నిఁ దప్పక పూజచేయఁదగు నేఁబూజింప నీతండ్రినిఁ
వినుమా కారణ మొందుచెప్పెదను సఁవృత్తా! ప్లవంగోత్తమా. ౧౨౧

క. మును కృతయుగమునఁ గొండలు, ఘనతరపక్షములతోడఁగ్రాలుచునుండెఁ
గనుకనె గరుడానిలజవ,మున నవి దిక్కులకు నిచ్చఁబోవుచు నుండెఁ. ౧౨2

చ. మునులును దేవతల్ గలఁగ ఁ భూధరసంఘము లిట్లుబోవునోఁ
గని యవి మీఁదనేపడునొ ఁ కాఁగలదేమొ యనర్థమంచు భీ
తిని గడుఁబొంది, రల్లె జగఁతింగల భూతములెల్ల జంకె; నం
త సమరనాయకుండగు శతకృతు వాగ్రహ మొప్పు చుండఁగఁ. ౧౨౪౪

* అతిథి: కిల పూజార్హ: ప్రాకృతోపి విజానతా-అనిమూలము.

- క. బలువజ్రధారలం గొం,డలతెక్కలు వేలకొలది ♦ నేర్పునఁ దునిమెన్;
బలరిపుఁ డంతటఁ దీఱని, యలఘుతరాగ్రహముమీఱ ♦ నాపవిఁ గొనుచున్.
- చ. ననుఁ గనవచ్చెఁ బక్షములు ♦ నాయవి త్రుంపఁగ; నంతలోన న
య్యనిలుఁడు నన్నతిన్ నను మహాహావ మొప్పుఁగ వీచివైచె నీ
వననిధిలోఁ బడంగఁ; గపిసర్వ ! మదున్నతపక్షముల్ వివ
త్తునఁ బడకుండ దక్కునటు ♦ తోరపుఁబ్రీతిని నీదుశంధ్రియున్. ౧౨౭ 116
- క. ననుఁ గాచె; నిట్లుగా నీ, జనకుఁడు మాన్యుఁడగు నాకు ♦ సరసగుణా ! త
త్తనయుఁడవగు నిన్నును నే, మనమలరఁగ గారవింతు ♦ మారుతపుత్రా!. ౧౨౮
- క. అనిలునిమూలంబున నీకును నాకును శాశ్వతమయి ♦ కోరఁదగినదై
గనుపట్టెడు సంబంధం,బును దీనిన్ సుగుణవంతమును చలనఁదగున్. ౧౨౯
- సీ. ఇట్టిమహాకార్య ♦ మిటఁ దటస్థించెను గాన నీవును దానిఁ ♦ గైకొని మది
సంతృప్తి నొంది యాసాగరంబునకును నాకును మిగుల సంఘతముఁ గూర్చు
దగుదువు; కానఁ బల్లవగనత్తమా ! నీవు నాపై న నిలిచి యున్నతపథశ్ర
మముఁదీర్చుకొనుము,సంతానంబుమీఱనాయుచ్చపూజనుగ్రహియింపుకరుణ
తే. నిన్నుఁ గాంచుట సంతృప్తి ♦ నేను బొంది
నాఁడ నని యివ్వధమున మైనాకపర్వ
తమ్ము చక్కంగఁబలుక నాతండు పలికె;
బర్వతోత్తమ ! నీవన్నపల్కులకును. ౧౩౦ 119
- చ. మనమున సంతసిల్లితిని ♦ మంచితనంబున నీవొనర్చు వా
క్యనికరరూపపూజను నికానుము నే గ్రహించినాఁడ నే
యని తలపోయు నీవొనఁగినట్టి సపర్యను నేగ్రహించలే
దని మదిఁ గోప మూనకు మహాత్మ ! రఘూత్తముకార్య మిత్తటిన్. ౧౩౧
- ¹క. త్వరఁగాఁ జను లంకకు నని,త్వరెపెట్టెడు నన్నుఁజూడు ♦ పగ లేగెడు నే
సురరిపుపురికిం బగ లే, యరుగవలయుఁజమ్ము జలధియంతరమందున్. ౧౩౨
- తే. నిలువనని నేను మావానరులయెదుటనే
వ్రతినచేసితి; ననిపల్కి ♦ ప్లవగవర్చుఁ
డానసంబునఁ జిఱునగ ♦ పంకురింపఁ
గరముచేఁ గొండఁ దాకి యాకాశవీధి. ౧౩౩ 122
- క. ఘనవీర్యంబునఁ ద్వరగాఁ, జనసాగెన్; భూధరేంద్రసాగరములచే
త సధికగౌరవమునఁ దాఁగనుఁగొనఁబడుచున్ న్వకీయకార్యము త్వరఁగన్.
- సీ. ఫలియింప వారిదీచనలను బొందుచు వారిపూజల నంది ♦ వాయుతనయుఁ
డాకాశమార్గంబునందు మీఁదికిఁబోయి తనువుల ధరియించి ♦ తనకుఁ గానఁ

బడిన సముద్రపరివృత్తముల విడనాడి వాయుమార్గము చేరి; ♦ వరుస మీఁది
కెగసి మైనాకునిఁ ♦ దగఁ గనుంగొనుచు నిరాలంబమయి శుభ్రమైన గగన
* తే. పథమునం బోవుచుండె; నఁపువనతనయుఁ

ఁజొనరిచినదుష్కరంబయి ♦ యొప్పుచున్న
యాద్వితీయమహాకార్య ♦ మపుడు గాంచి
స్థిముని దేవతలు నుతుల్ ♦ చేసి రెలమి. ౧౩౨

124

క. కనకమయకూటముల మించిన యలమైనాకుఁ ఁజొనరిచిన యక్కార్యం
బున కచటిదేవతలు నెవ్వనముల హర్షించి, రయ్యిమరపతి యలరెఁ. ౧౩౩

చ. సురుచిరబుద్ధివై భవము ♦ శోభిలుచుండఁగ నాశతక్రతుం
డుగుధరణీధ్రముం గనుచు ♦ నొయ్యిన గద్గదభాషణంబులఁ
గర మనురాగమొప్పుఁ బలుఁకందొడఁగెఁ దనయంతనే; మనో
హరతపనీయశృంగ! తుహిఁనాలయపుత్ర! మహాత్మ! నీయెడఁ. ౧౩౪ 126

తే. మిగుల సంతోషమందితిని గనుక నిఁక
నభయ మిచ్చెన సీకు సుఖాభివృద్ధు
లలర సుండుము; శతయోజనాయతనుగు
నబ్ధిపైఁ బోవుచో భయఁమందఁ దగియు. ౧౩౫

127

క. దానిం బాటింపక యే, తానరిగెడు వవనజన కీఠనికిని సాయం
బూని యొనరించితివి; పెం, పూనిన దాశరథి కీతఁ ♦ ఁగి దూత్యంబుఁ.

ఆ. చేయఁబూని యిట్టి ♦ సింధువుఁ దరియించి, పోవుచున్నవాడు; ♦ నీవితనిని
సత్కరించితివి ప్రాసన్నుఁక నైతి నీ, యందు నేను మిగుల ♦ నగగజేంద్ర.

చ. శతమఖుఁ డాసురాధిపతి ♦ సంతనమందుటఁ గాంచి యంతఁ బ
ర్వతపతియుం బ్రహర్షముఁ ♦ రాజలి; యావరముఁ గ్రహించి య
భ్రతలమునందె సాధ్వసము ♦ వాసియె నిల్చె; మహాబలాత్మజుం
డతులితమాగతిఁ గిరినఁరావృతసాగరముఁ క్షణంబునఁ. ౧౩౬ 120

తే. దాఁటిపోయెను; స్థిగంధర్వదివిజ
మానినరుల్లె సూర్యునిమాడ్కి వెల్లు
నాగమాతను సురన య్ ♦ నాతిఁ గాంచి
సల్కరీరీతి; వాయువుఁపట్టి యితఁడు. ౧౩౭

131

నీ. జలరాశిపయి నిదె ♦ చనుచున్నవాఁ డెంతవప్రసవోయిన బలఁదర్పములును
మెచ్చుచున్నవి; పర్వతేంద్రునివలె భయంకరమైన రాక్షసాఁకార మీవు
ధరియించి నుఱియును ♦ కంష్టాఙ్గరాశంబుఁ బింగాక్షమునునయివెలయు వక్ర
మొప్పు నక్షంబుగా ♦ వ్యోమమార్గంబున నీలిచి యీహనుమకులలిమిహూర్త

* తద్వితీయం హనుమతో దృష్ట్య కర్త సుచక్రరమ్-అనిమూలము,

తే. కాలమంతరాయంబును ♦ గడంగి చేయు;

మితఁడు నిన్ను జయించునో ♦ యది యశకృత్య

మని విపాదంబునొందునో ♦ యనియు, నితని

బలపరాక్రమముల్ మును ♦ తెలిసియున్న. ౧౮౭౪

132

క. మనమునఁ గలసం దేహం, బును మరలం బావుకొనఁగఁ ♦ బూనితి మటుగా
వున సురసా! చను మనినకా, విని దివిజలవాక్యములను ♦ విబుధసవర్యకా.

క. కరమనురాగంబునఁ దాఁ, బరిగ్రహించి యపు డద్ది ♦ వారిధిసడుమకా
¹బరంగి విరూపము వికృతముఁ, బరికింపఁగ సర్వభూతభయదము నగుచుకా.

క. కనఁబడు రాక్షసహంపం, బును చాలిచి యబ్ధిదాఁటి ♦ పోవునతనిఁ బా
వనిఁ గాంచి యడ్డమయి యి, ట్లనియెకా; బ్రవగేంద్ర! నాకు ♦ నాహారముగకా.

క. నిను సురలు చూపి యున్నా, రనితరసాధ్యంపుశక్తి ♦ యలరారెడు నా
కు నినుకా భక్షించెద నో, వనచర! నానోటఁ జొరుము ♦ త్వరఁగా నింకకా.

చ. అని యలనాగమాతయన ♦ నాహనుమంతుఁడు కేలుమోడ్చి మో
మునఁ బ్రమదంబు పొల్పెనఁగ ♦ ²ముగ్ధతనూరుచి సొంపుగుల్మ ని
ట్లనియెను; సూర్యవంశభవుఁడై తగురాముఁడు లక్ష్మణుండునాఁ
డనరు సహాదరుండు వనితాతిలకంబగు సీతయుం దమికా. ౧౮౭౫

137

చ. తనవెనువెంటరాఁ గడలి ♦ తండ్రియనుజ్ఞను బొంది దండకా
వనమున కేగుదెంచె; రఘువర్యుఁడు చిత్రకురంగనూపముం
గొనిననుబాహుసోదరునిఁ ♦ గోరికఁ బట్టెడు కార్యసంగతికా
దనుజులతో విరోధమును ♦ దాఁ గొన నాతనిభార్య జానకికా. ౧౮౭౬

138

చ. నిరుపమకీర్తి భూమిసుత ♦ నిర్జరవైరిదశాస్యఁ డెట్లులో
కరుణయె లేక దొంగిలి నికామజవంబునఁ బోయె; జానకీ
వరునియనుజ్ఞ నేనుఁ గొని ♦ వారిజనేత్రను జూడ దూతనై
యరుగుచు నున్నవాఁడ వినవస్తు జగత్పతి రాఘవుండు నూ! ౧౮౭౭

139

తే. అతనిరాజ్యంబున వసించునట్టిదాన

వీవు గావున రామున ♦ కెలమి సాయ

మొనరుపందగు; నట్లుగాఁకున్న నేను

జనకజను లోకబంధువోఁగునుని రాము. ౧౮౭౮

140

క. కని వచ్చి యంత నీమో,మును జొచ్చెద నని ప్రమాణమును జేసెద; నం
చనఁ గామరూపిణిగ నొప్పినసురసయు నిట్లుపత్కఁ ♦ బృషదశ్వునుతుకా.

తే. ఎవ్వఁడనియు నాకడ ♦ కేగుదెంచి

మీటి పోరాదు వరమిట్లు ♦ మించునాకు

1 వికృతంచ విరూపంచ-అనియూ. 2 ప్రహృష్టవిదన శ్రీహమా-అనియూ. ౧౮౭౩-౪ శ్లోకము తర్వాత మన్నశ్లోకములు కొన్ని ప్రక్షిప్తములు. అసంగతార్థములు కలవి కాన వ్యాఖ్యాతల

ననుచు వననంబుఁ దెలిసఁ బావనియు బుద్ధి

బలము తనవార నొకయుక్తిఁ బన్న నెంచి ౧౪౭౫

142

క. తనకాయంబును గొలఁదిగఁ, గనఁబడ నంగుష్ఠమాత్రంకంబుగ నొనరం

గనుజేసి; దానివక్త్రం, బును జొచ్చి నితాంతవేగమున వెలువడియెన్. ౧౪౭౫

ఆ. వెడలివచ్చి యంతఁ బినువీధి నిలిచి యి

ట్లనియె శక్తివైభావాభిరాముఁ

డగుచు; నక్షపుత్రిఁ తగ నీడువక్త్రంబుఁ

జొచ్చివారఁగదెఁ సురస! యిపుడు. ౧౪౭౫

144

క. ఇక నీకు ననుష్కారము, ప్రకటజవం బొప్పు జనకుఁసట్టి వెలయుచో

టికిఁ జోయెక నీవరమును, నకలంకంబయ్యె నిట్టులనిహంబుటయున్. ౧౪౭౫

క. హనుమంతురాహువక్త్రం, బుననుండి విముక్తిఁగన్నఁ పుష్కళశాంకుం

డనఁబొల్చి తనదువక్త్రం, బుననుండియె వెల్వడిననుబుద్ధిఁ గవివరున్. ౧౪౭౫

క. కని సురస నైజహారం, బును దాలిచి పలికె; బ్రవగఁపుంగవ! సౌమ్యా!

విను నీవని సంసిద్ధిం, గనఁజేయఁగఁజనుము సుఖముఁగా నేగముగన్. ౧౪౭౫

క. జనకజను సుహృత్తుండై, తనరెడురాఘవునితో ముందంబుననుండం

గను జేర్చు మనియె; నిట్లా, హనుమంతుడు చేసినట్టి యాకార్యంబున్.

ఆ. కరము దుష్కరముఁ క్రాలు మూడవదానిఁ

గని సమస్తభూతఁగణము బాగు

బాగుటంచు నతనిఁ బావనిఁ గొనియాడె;

నంత వసుణవాసమై చెలంగి. ౧౪౭౫

149

సీసమాలిక:—

దాటంగరాని చుఁగధిని నేగంబున, వినతాతనూజునివిధము దోఁప

నంబరంబున దాటఁ నపుడు ప్రయత్నించె; నీటిధారలు మేఘునిచయముక్త

ములయిసోనలు గాఁగఁ వెలయుచునుండింగఁబ్రశీనమూహముల్ పరఁగుచుండఁ

గైశికముఖ్యరాఁగవిశేషగురువులౌ తుంబురువారదుల్ పంబువూట

నంచరింపఁగ, మఱిఁ చక్కనియింద్రాయుధంబు చెల్వొర, సుఁద్దామసింహ

దంతిశార్దూలఁతంగపన్నగవాహనము లెక్కి తిరిగెడఁనవలమతులు

చటులఁతుల్ వూటఁజరియించునట్టి విమానముల్ తనరంగ; మఱియునశని

వజ్రసమాఘాతఁవహ్నులు వెలయంగఁ బుణ్యకార్యంబులఁ బూని చేసి

తాత్పర్యము ననుసరించి తెలియజేయు. “మధ్యే తం ప్రయాంత మిత్యాదయః కీచన శ్లోకాః ప్రక్షిప్తాః అసంగతాః. శతయోజనాయతన్వే నానర్థ ర్థంకావాసిభిశ్చ జ్ఞాతస్యాదితి విగోధాత్. ఏషమే ప్రక్షిప్తశ్లోకాః” అని గోవిందరాజులు. ఈశ్లోకములను మహేశ్వరతీర్థులుకూడ వ్యాఖ్యప్రాస మనిరి

స్వర్గంబును జయించి ♦ భాసిలు మహనీయులైన సాధువులెల్ల ♦ ననవరతము
నిండియుండఁగఁబోలుచుండినహోమంపున్రవ్యములే తద్దయుఁ ♦ దాల్చియున్న
చిత్రభానుండును ♦ జేలఁగుగ్రహంబులు, నక్షత్రములును జంధ్రద్రవ్యభాక
రులుఁ జిన్నతారకావళులు భాసిల్లంగ, మునివర్యునాగయఁ ♦ త్తునికరములు
తనరారుచుండ, గంధర్వులు వెలయుంగ, విపులమై యతియును ♦ విమలమగుచు
విశ్వావసుసమాఖ్య ♦ వేలయు గంధర్వేశసేవితంబయి తిగి ♦ దేవరాజ
గజవిరాజితమయి ♦ క్రాలుచు, జంధ్రసూర్యగతిమార్గంబయి ♦ యఖిలశుభద
మయి, బ్రహ్మ నిర్మించి ♦ నట్టి విశాలవితానంబువలె గడు ♦ మాననీయ

తే. మగుచు గంధర్వవిద్యాధి ♦ రాదినేవి

తము మరున్వార్తమునునయి ♦ తగు నభిమున

గరుడునింబోలి పావని ♦ కడురయమునఁ

జనియెఁ దనపూన్కియెల్ల నొ ♦ మ్యున ఫలింప. ౧౭౧

150

1 క. నలుఁగడలఁ గానఁబడి తె, క్కులుగల భూధరవరేణ్యుకరణిని గనన్తె
వెలయు నిరాలంబ నభి, స్థనిలమున లంఘించె హనుమ ♦ శ్వసనజఁ డంతఁ.

ఉ. పావనిఁ జూచి సింహిక య ♦ పారబలోన్నతిఁ గాంచి మించునా

దేవవిరోధివంశజ మ ♦ తిస్థిరతం గని కామరూపముం

జేవయుఁ గల్లునారి యతి ♦ చిత్రముగా నభివృద్ధి నొందుచున్

భావములోఁ దలంచె నిటు; ♦ ప్రాకుకృతంబున సన్ని నాల్గ్ కున్. ౧౭౩౪ 152

తే. దొరకె నాహార; మియ్యభిఁ ♦ దోఁచె బెద్ద

జంతు విది నాకు నిపుడు వ ♦ శంగతంబ

యయ్యె; నని యెంచి యంతలో ♦ నభిఁ బొదలు

నతనిఛాయను బలిమిమై ♦ నంటఁబట్టె. ౧౭౪౪

153

1 క. తనఛాయ పట్టుపడ న, య్యనిలాత్త జఁ డిట్లు తలఁచె ♦ నౌరా! విధిచే

తను బ్రతికూలానిలమున, వనసిధిఁ జక్కుపడునొక ♦ వలె నేనిచటన్. ౧౭౫౪

క. నిరుపమశౌర్యముచెడ ని, త్తరుణంబునఁ బట్టుపడితిఁ ♦ నటుకున; నని వా
నరతిలకుఁ డట్టె తలఁచుచు, బరిపరి నలుఁగడలఁ గనుచు ♦ వారిధిపడుచున్.

తే. జలములందుండి లేచిన ♦ విలయకాల

యమునిఁబోలినసత్వంబు ♦ నపుడు చూచె;

నధికవికృతాననంబగు ♦ నట్టిదానిఁ

గాంచి మారుతి యిట్లు చిం ♦ తించె మదిని. ౧౭౭౪

156

సీ. అద్భుతదర్శనంబై మహావీర్యంబు గలిగి మై నీడలఁ ♦ గడఁగి పట్టు

కొనునట్టి యాజంతువునె నాకు సుగ్రీవుఁ డెఱిఁగించె సందియ ♦ మేమియండ;

దనియెంచి మతిసుంతుఁ ♦ డౌట నిశ్చయముగ దాని సింహికయని ♦ తా నెఱింగి
వృష్టికాలంబున ♦ నెసఁగు మేఘమువలె దనపనుకాయంబు ♦ దక్షిణంబ
తే. పెంపునొందించె; నిట్లు కపిటిలకుండు
శక్తిమీఱఁగఁ బెంచెడు ♦ సరణి జూచి
యదియుఁ బౌతాళవివర మట్లలరు ముఖముఁ
బెంచె; నంతట ఘనరాజవిధము తోఁచ. ౧౫౦౫

157

క. పెనునాదం బొనరించుచు, ననిలజ్ఞపై కడరె; నంత ♦ నాతఁడు మతిను
ద్భనుఁడౌటఁ గాయమాత్రం, బును విపృతమునైనపెద్దముఖమునుమఱియుఁ.
తే. దానిదుర్గంబులను గాంచి ♦ తనదువజ్ర
సన్నిభాంగము మిక్కిలి ♦ సంకుచితము
గాఁగ నొనరించి బుళాలి ♦ గాలివొడుగు
దానివిపృతానసముఁ జొచ్చెఁ ♦ దక్షిణంబ. ౧౫౦౬

159

చ. అనిలతనూజఁ డట్లు దనుజాంగనవక్త్రముఁ జొచ్చుచుండఁగాఁ
గని రలపూర్ణిమాతిథిని ♦ గాఢరయంబున రాహు వేచి శ
క్తిని దగ్గఱుండుచున్నహిమవిధితమాడ్కిని సిద్ధచారణుల్;
అనిలజుండంత మానసఁవాధిక వేగము పొల్పుచుండఁగఁ. ౧౫౦౭

160

క. తనతీక్ష్ణవఖంబులచే, దనుజాంగన మర్కములను ♦ దగఁ ద్రెంచి జవం
బునఁ బై కెగసెను వక్త్రం, బును మూయకముందె; యిట్లుబుద్ధిమహిమచేఁ.

సీ. దప్రసవంఁడి యాదాన విమర్తాళిఁ గనుఁగొనువృష్టిచేతను, నితాంత
ధైర్యంబునం బెనుదాక్షిణ్యమున దాని భేదించి ముంకటివిధిమునఁ దన
తనువును బెంచె; నాచనుజాంగనయుహృదయమువ్రయ్యలై బాధయంకురింప
వివాళించుచు సరిద్విభునలిలంబునఁ గూలె; నిట్లాకపికుండరేంద్రు

తే. వలన మృతిఁ గన్న సింహికవలను చూచి
యాకనంబునఁ దిరుగుభూతాళు లతని
కిట్లుగాఁ జెప్పె; నోష్టవఁగేంద్ర! యిపుడు
నీవొనర్చినవని సాధ్వీసావహంబు ౧౫౦౮

162

క. పెనునశ్వ మిద్ది నీచేత నిప్పు హతమయ్యె నింక ♦ ధరిణిమతాద
ర్యనరూపమగు నభిష్టం, బును మంగళకరముఁ బొంకముగఁ దీర్పు తగఁ.

తే. ధైర్యమును సూక్ష్మగృప్తియుఁ ♦ దత్తనిశ్చ
యంబు నొనరించఁజాలినఁచుట్టి మతియుఁ
గార్యనిర్వహణమున నక్షతయు నీకు
వలె నెవరికుండుఁ గార్యంబు ♦ వాఁడు తీర్పు. ౧౫౦౯

164

- చ. అనియిటు లామహాత్ము లలిహర్షము మీఱఁగఁ దన్ను నెన్నఁగాఁ
దనపనిఁ దీర్చఁబూని విశతాసుతుమాడ్కిని నంబరంబునం
జనియె జనంబుమీఱఁ గపిసత్తముఁ; డివిధి నంబురాశియో
జనశతమిండుమిండుగ నెఱసంగివశక్తిని దాఁటి యవ్వలఁ. ౧౯౧ 165
- తే. అల్లరు దరిఁజేరె ననిచెప్పఁ ననువుపడెడు
నట్లుగా దానిచెంతకుఁ నరిగి నాల్గు
దెసలఁ జూచుచు నచ్చటిఁదివ్యవృత్త
పంక్తిఁ గాంచెను; బవనునిఁపట్టి వేడ్క. ౧౯౧౪ 166
- చ జునిధితీరమందుఁ దనఁసత్వము పొంగఁగ వ్రాలుచుండి య
బృలుమగఁ డంతఁ బెక్కుతరుఁవారముఁ గ్రాలఁగనొప్పు దీప్తముఁ
మునునగంబునందుఁ దగుఁ నుంజాతరోపవనంబులఁ ముదం
బలరఁ గవీశ్వరుండు గనె; నంతట నంబునిధిఁ గభీరముఁ. ౧౯3 167
- సీ. సాగరతటమునఁ జలమయభూముఁ, వానియంశలితరుఁవ్రజము, జలధి
పత్నులొనదులనుఁ బొగుగఁ జూచుచు నతఁడు మహామేఘఁమట్టులొప్పి
యాకాశమార్గంబుఁ నడ్డగించెడు తనకాయంబుఁ గని సునూఁక్త్యనుతియాటఁ
దలపోసె నివ్వధిఁ; ననువృద్ధిని మదీయజవమును గనుచు రాక్షసులు సంత
- తే. సంబున న్ననుఁ డెలియఁ గాంక్షఁగనకుండు
రొక్క యనియిట్లు తలపోసిఁ యురుతరమగు
తనువుఁ జిన్నదిగాఁ జేసిఁగొనుచు మోహ
మును దృఙ్చించిన జ్ఞానిరీతిని జెలంగి. ౧౯౬ 168
- క. తనతొంటిపూపమును దా,ల్పెను; నివ్వధిఁ దనువునతఁడుఁ చిన్నదిగానే
యొసరిచి త్రివిక్రమాకృతిఁ, గొని పాదత్రయము నునిచిఁ కుతుకంబలరఁ.
- క. బలిపౌరుషము నడంచుచుఁ, జెలంగినవామనత నొందిఁ చిత్రగతుఁ మిం
చులలితజలజాతునినలె, వెలసెను; నిట్లతఁ డనేకవిధముల మిగులఁ. ౧౯౭౪ 169
- క. ఏయేపనులకుఁ దగినటు, లాయూరుచిరాకృతులనుఁ నందుచు రిపులం
బాయపడఁజేసి జలవిభు, నాయవ్వలితటముచేరిఁ యాత్మాకృతినిఁ. ౧౯౮ 170
- క. కనుఁగొని జరగందగునా, పనులను లోలోన లెన్నఁ బరికించి యతం
డు నిహకృతిఁ దాల్పెను; నిటు, లనిలజఁ దురుభూధ్రశిఖరఁమట్లుపొలయుచుఁ.
- సీ. ఆకాశముననుండిఁ యవనిపై ప్రేలాడునట్లుండి, లంబాహ్వాయమునఁ బరఁగు
నద్రియందు నమృతఁమై విచిత్రములగు శిఖరముల్ వెలయంగఁ జెలంగి కేతి
కోద్రాలనాళికేఁరోర్విరుహంబులఁ, బాలుపారుకూటమంఁ నలగుతనువు
తొంద్రాలె; నిట్లు పాఠోనిధితీరంబు నొంది యందత్యున్నఁతోగ్రశిఖరి

తే. శృంగమందున్నలంక వీక్షించి తనదు

తనువును విదిల్చి మృగపక్షిఃశతి నవల్చి

యందు వ్రాలెను దనశక్తి యలర; ¹దనుజ

ఫణియుతం బూర్జిమంతమై ధ్వజగుజలధి. ౨౦౧

173

చ అలయక దాటి యవ్వలితటావని వ్రాలి మహామహేంద్రును

జ్వలనగరంబుబోలె ఘనసంపదలం దులదూగుచున్ దగ్గ

విలసిలు లంకఁ గాంచి మదివేడుకనొంది స్వకీయకృత్యమున్

సులలితరీతిఁ బాటవముసాంపునఁ జేయఁగ నెంచె నెమ్మదిన్. ౨౦౧౪

174

మొదటి సర్గము సంపూర్ణము.

౨ - వ సర్గము.

అథ హనుమంతుఁడు నూత్నైకృతి లంకాసమీపమున కరుగుట. అథ-

తే. అన్యుఁబలుఁ డివిధి యప్రభవస్యమైన జలరాశి నవలీల యధిగమించి

స్వస్థుఁడై యద్రికూటవిభాసమానమైనలంకను గాంచెను; హర్షమలర. ౧

2 చ. తనువులనుండి పుష్పసముదాయము వైబల్యము రాలుచుండ వా

నరతిరుకుండు గంధవహసంధనుఁ డాసుయవృష్టి దోగ్ధియ

త్తగుణమునందుఁ బుష్పరచితం బగునాకృతిగల్గు కోతీయ

ట్లగుదుగ నొప్పె; దేహుచి యద్భుతవిక్రమముం జెలంగఁగన్. ౨

176

తే. యోజనశతంబు నవలీల యొక్కరీతి

దాటి నిట్టూర్పుపుచ్చ కింతయును శ్రమము

నంద కాత్మను నలంచె నెన్నెన యోజ

నశతముల దాటఁగల నిట్టివాకు నివుడు. 3౪

177

క. శతయోజనమంతటిపరిమితిగల నీయభియంత? మేల్తేలన్ మూ

గతిఁ దలంచుచు దాటంగల, మతివీర్యసమగ్రులుండ యహిమోన్నతిచేన్.

క. ఘనవీర్యము ప్రథితంబై, తనరంగ వేగంబ కంధి దాటి దనుజప

త్తనమును గాంచెను; సంతట, ననిలజఁ డట శాద్వలంబు లయి నీలములై.

సీ. వెలయుతావులను నిర్భగంధయుతములౌ వనములఁ బెనుకాలఁగననగువన

ములను మహిమహంబులఁ జెలుచు రెడుతోటల, పతీయ సుద్రుమనికాయ

శైలంబులఁ, దగఁ బుష్పనికాయశోభితవనపంక్తులను జక్కఁగనుచుఁ దేజ

ముల్లసిల్లఁగఁ గపిశిల్లజఁ డాతఁడు వానినెల్లను దాటి యవనముల, నుప

1 దానవసన్నగాయతం.....మహార్జి మానినమ్-అనిమాము. 2 బహు పుష్పమయో

తే. వనములం గాంచుచుక శైలమున వసించి
దవునందోచు నానగోత్రముమునందు
సున్నలంకాపురముఁ గాంచె; * నొగి బ్రసూన
పంక్తు లలరంగ నెంతయు * భాసురముగ. ౮

180

సీసమాలిక:—

కనఁబడు సరళవృక్షములను గర్జికారంబుల, ఖడ్గారంభమృతరువు
లను, బ్రియాశంబుల * ఘనముచులింపంబులను, మణిపటజంబులను బ్రసిద్ధ
ములగు కేతకవృక్షములఁ బ్రియంగువులను, గంధపూర్ణములయి * క్రాలు సీప
తరువుల, నేడాఁకులరంబుల, వేగిసంబుల, దేవకాంచనంబులను, బూది
యలరారు కరవీరముల, మణియును బుష్పభారమ్మునకు సుంత * వ్రాలి మొగ్గ
లెల్లఁ జేలంగఁ బక్షింద్రముల్ నిండియుండంగ, వాయువు కడుఁబొంగి వీవ
మస్తకంబులు పలుమాటు కంపింపంగఁ నగువృక్షముల నితాంతముచెలంగి
హంసకారండవాన్యశులద్విజాకీర్ణములయి పద్మోత్పలంబులు వెలయఁగ
నలరు జలాశయంబుల, మనోహరములై వివిధంబులగు వననితతుల, మణి
సర్వర్థఫలపుష్పసముదయంబుల నిండియున్నవృక్షంబుల * నొప్పుచున్న
యద్యావములఁ గాంచెనొగి హనుమంతుండు; ననుజాధిపతియును; ద్రామవీర్య
మలరఁ బాలించు లంకావాన్యపురమును దరిసె, నయ్యది రమ్యసంసిజోత్ప
లాంకృతంబగు * నయ్యగడ్డలఁ గ్రాలి సీతను దెచ్చుటఁ * జేసి రాముఁ
డని చేయవచ్చునో * యని శంకనొందిన రావణుండును, నుజోగ్రంబులై న
చాపంబులను బూని * సంస్థలంబులఁ జరియించుననుజులు * నిరశము దనుఁ
గాపాడుచుండఁగా * నేపాచును; మణి కస్తూకాంచనవస్త్రకలితమగుచుఁ
దెల్లనై పొడవులై * యుల్లినిల్లుచుఁ జంద్రకవిముఖభేటనంకాశములయి
శరదంబుధరతుల్యచారుగేహంబులఁ గ్రాలువీధులు మించఁగాఁ ననరుచుః
* పట్టాలకశతంబు * లమలసతాకాధ్వజావళుల్, తిఁగెల * మట్టిరేకు
లందుఁ జత్రితములై * హాటకమయములౌ దివ్యతరణములఁ * దేజరెల్లు

తే. చున్న లంకాపురంబును * నన్నుతిగనఁ
జాలుదానిని రమ్యమా * స్వర్గతుల్య
మును గనుంగొనె బవమానతనయుఁ డంతఁ;
బొండుశుభభవనంబులఁ * బరిధవిల్లి. ౧౮

181

క. గిరిశిఖరంబున వెలయుచు, సరిలేక తనర్పు లంక * శ్వేననతనయుఁ డం
బరగతపురమునుగాఁ గనె, సురారివరపాలితమయి * సొంపు గులుకుచుకా.

* పతాకాధ్వజమాలినిం-అనిమాలము.

తే. విశ్వకర్మనిర్మలంపంగ ♦ విష్ణుసగము

నందుఁ దేలుచునున్నట్లు ♦ లగచడుపురిఁ
గనియె; మఱియును నాలంక ♦ ఘనతరములు

¹ వస్త్రసాలమె జఘనమై ♦ నజలుచుండ. ౨౦ 183

తే. పరిఘయందున్నజలమె నభ్యసగు నంబ

రముగ వెలయ, శతఘ్నికాసమువయములు

శూలములు కేశమఃఖములై ♦ క్రాలుబురుజు

లమలకన్దాభరణములై ♦ యతిశయిల్ల. ౨౧ 184

క. తరుణీమణివలెఁ జెలఁగుచు, వరశిల్పములొప్పుఁ జిత్తపాటవమునఁ జే

య రహిన్ మించెడుపురినలె, నగుచుచుండంగ దాని ♦ నాతఁడు గాంచెన్.

ఆ. దానియు త్తరమునఁ ♦ దగు ద్వారమును జేరి

నుదిని నిట్లు తలఁచె ♦ త్కాకుమారి

నెట్లుగాంతు లంక ♦ నేరీతిఁ జొరనగు ?

సనుచు నెంచె; నిట్లు ♦ ననుజపురము. ౨౨ 186

ఉ. భాసురమై సితంబగుచు ♦ భవ్యతమంబయి యొప్పుచుంటఁ గై

లాసపుశ్చంగమట్టుగఁ జెలంగి నభంబును దాఁకుచున్నదో

నాసముదీర్ణ భూరి భవనప్రతిఁ దివిగూర్చి పోవఁగా

నాసఁగొనంగఁ జోలునను ♦ నట్లలరాదుచుఁ జూడఁ జోద్యమై. ౨3 187

²చ. కనుఁగొన భీతినించు ఫణికాండముచేఁ దగు నాగలోకమో

యన బెడిదంపురక్కనుల ♦ నావృతమై, మఱి యెన్నరాక చ

క్కనిగతి నిర్మితంబగుచుఁ ♦ గ్రూచు స్పష్టముగా వెలుంగుచున్

గనుఁగొన రమ్యమై సిరికిఁ ♦ గాపురమై తనరారుచుం గడున్. ౨౪ 188

చ. ధనపతికింతకున్ ముచుఘ ♦ తావలమై; పెనువంపులొప్పుఁగా

ఘనతరశూలవట్టిస నికాయమున్ ధరియించి భీతిన్

త్తనువుల నొప్పు రాక్షసులు ♦ తన్ననయంబును గాచుచుండ నా

గనికరజప్తమా గుహగఁ ♦ గన్పడుచున్ రుచులొప్పు నిఱుచున్ ౨౫ 189

తే. భయము గల్గించుచుండ బాఁచనియు దానిఁ

గాంచి దానికిఁ జుట్టను ♦ గ్రాలుచున్న

నాగరంబును జూచి రాక్షసవిభుండు

భయదశేత్తువునై యుంటఁ బరఁగ నెన్ని. ౨౬ 190

క. హనుమయు నుది నిటుతలఁచెన్; వనచరులీ యబ్ధిదాఁటి ♦ వచ్చుట యరుదై

కనఁబడు నెలులో వచ్చిన, ననినేసి సురౌఘమైన ♦ నప్రతిమంబున్. ౨౭ 191

క. దీనిఁ జయింప శక్యం, పొనే యిద్దానిఁ జేర ♦ నరుదెంచినచో

వానరుల కేమిఫలమాఁ; గాన రాకుంటె మేలుఁగాఁ గనఁబడెడున్. ౨౭

తే. విషమమై దుర్గమంబయి ♦ వెలయుదీనిఁ

బాలనము చేయువాఁడు రాఁవణుఁడు గాన

సాలగిరిభూమిదళనాడిఁనకలకార్య

ముల నొనర్చినయట్టి రాఁముండు గడఁగి. ౨౮

198

1^క. చనుదెంచిననై నను ఫలమును గాంచునా? 2^{క్రూరచిత్తములఁ దగువారల్}

దనుజులు గావున సామం, బున దీనిఁ జొరంగరాదు ♦ పో యెట్లెనన్. ౨౯

క. ధననంతులౌట దానంబున దనుజులు వశ్యుఁగుటఁ ♦ బోలదు, వర్షం

బునఁ గ్రాలుట భేదంబున, దనుజుల వంచించరాదు ♦ ధాతకునై నన్. ౩౦ 195

తే. బుద్ధిశౌర్యములన్ వీరు ♦ పొల్చువారు

గాన యుద్ధమైనర్చి నిఁకామశక్తి

జయము గొనరాదు; వనచరఁనత్తములగు

వనచరచతుష్టయమునకె ♦ వనధి దాఁటి. ౩౧

196

సీ. శక్యమా నిర్జరఁనత్తమపొత్తుఁడౌ నంగదుండును నీలుఁ ♦ డన్నదధిపుఁ

డైననుగ్రీవుండు ♦ నేను నీనల్వర నుభిని లంఘించి ♦ యనురపురిని

జొరఁజాలుదుము మఱి ♦ యొరులకుఁ గాదునూ; యీచివారంబిపుడేల నాకు

యర్విజ జీవించిఁయుంటయు లేమియు నెప్పుడు తెలియనౌ ♦ నప్పడామెఁ

తే. గాంచి యవ్వలఁ జేయనౌ ♦ కార్యమేను

దలఁచెదనటంచు నొకముహూర్తంబు మదిని

జక్కఁ జింతించి యొకపిఁనత్తముండు

తద్గిరింద్రకూటంబునఁ ♦ దగ వసించి. ౩౨

197

క. శ్రీరాముని యభ్యుదయమె, కోరికగానుండె; నుతియుఁగ్రూరులు దనుజుల్

భారిబలాఘ్యులు గావున, నేరీతిఁ బ్రమాదపడక ♦ యీపురవరమున్. ౩౩

క. కాపాడుచున్నవారిపు, డీపురి నీహుసముననె ♦ యే జొచ్చుటకె

ట్లోవుడు శక్యంబెటులౌ; గావురుషులు భారివీర్యకలితులు కఠినుల్. 3౩

తే. చండ తేజోవిరాజతుల్ ♦ సమధికబల

యుతులు రాక్షసులౌదు; రే ♦ సుర్వీతనయ

వెదకువాఁడను గావున ♦ వీరి నేను

వంచన యొనర్పగుండఁ దప్పదు నిజంబు. 3౪

200

1 ప్రాప్యాపి సుమహాబాహుః కింకరీకృతి రాఘవః అనిమాలము. 2 ఇట వ్యాఖ్యానాధి ప్రాయము చేర్చి వ్రాయఁబడినదని యెఱుంగునది. కాన “అవక శో వసాంత్యస్య రాక్షసే శ్వభి గమ్యతే” అనుశ్లోకమున లేనియర్థ మిందుఁగలదని తలంపరాదు.

- క. తెలిసియుఁ దెలియనిరూపం, బలరారం చాల్చి గొప్పఁదగు నీకృత్యం
బెలమిని సాధింపఁగ నేను లంక నీరాత్రి జొత్తును వెరవు మీఱన్. 3౫
- చ. అని యిటులెంచి దేవతలక్తై న నెదుర్పఁగరాక యొప్పులం
కను దిలకించి నీత వెదఁకందగుఁఫక్కి దలంచి పల్కఱన్
దనమదిలోఁ దలంచుచు నితాంతము నూర్పులఁ బుచ్చి యంతటన్;
జనకజ నేయపాయమున సాధుభయంకరుడై దురాత్ముడై. 3౬ 202
- క. తనరారెడు రావణునకుఁ, గనఁబడకుండంగఁ జూడఁగల్గుదు ? శ్రీరా
ముని విధితాత్ముని పనియిది, వినాశ మెటులొందకుండు ? విధిగతియెట్లొ ?
- క. జనకజ నొక్కతె నొరులకుఁ, గనఁబడకుండంగ నే నొకఁడనే చూడం
గను బొనఁగు నెట్లు ? పనిదే,నినినై న మదింకలంచి సెఱిఁ జేయఁదగున్. 3౮
- * నీ. నులలితోపాయముల్ సొరిదిఁ బ్రయోగింప సింపుమించుగ ఫలియించినట్టి
కార్యంబులును, వివేకరహితుడగు దూతచేతికిం జిక్కెనేఁ జిత్తరీతిఁ
గా నవియును దేశకాలవిరోధంబు నొంది చీకట్లు నూర్వోదయమున
నశియించునట్లు వివాశంబు నొందును: గార్యమియ్యది యదఁకార్య మనుచు
తే. రాజమంత్రులు గూడి నిర్ణయముచేసి
నట్టిసదుపాయములుగూడ సజ్జుడైన
దూతనొందిన నవ్వియుఁ దోడనె చెడి
విభునిసైతము చేయు వివేకరహితు. 3౯౫ 205
- క. దూతలు పండితమానులు, భూతావతికార్యములను బోకార్తురుగా;
యీతటి లంకం జొచ్చుట, యేతెఱఁగుననొనొ యిప్పుడే చొరఁదగునా.
- చ. గిరిపయి నిప్పుడుండి నిశఁ గేవలశక్తిని జొచ్చుటాప్పు నా
పురమును దీని నెట్లు కనఁబోలును ? చూపమి దేనుహార్తమై
పరఁగునొ యల్పమాతనువు బాగొ, రఘూత్తముకార్యరీతి యె
క్కరణి నొనర్పఁగాఁ జెడక కాఁగలదో యిది యెట్లు సాగునో. ౪౦౫ 207
- తే. ఎట్లు లవివేకియనునాను సేను బొంద
కుండఁగలనో, యపాంమై యొప్పు జలధి
దాఁటినాఁడ నిదెట్లు వ్యర్థంబుగాక
యుండునో, యెరుచేయంగ నొప్పుగనునొ. ౪౧ 208
- క. దనుజులు ననుజూచినచో, దనుజేంద్రానృకార్యతత్పురుషగురా
మునికార్యమెల్లఁజెడ, నన్, దనుజులు గుఱుతింపకుండఁ దగ నిచ్చోటన్.

* భూతా శాస్త్రావిషద్యంతే దేశకాలవిరోధితాః, విక్లబం దూత మాసాద్య తమ స్సూర్యో
దయే యదా, అథానర్థాంతే బుద్ధి ర్నిశ్చితాపి న్యోగతే-అనిమాలము. దీనివ్యాఖ్యానభాషమిటఁ
జేర్పఁబడుటచే నీసపద్యము చెప్పువలసివచ్చినదని యెఱుంగునది.

క. మెలఁగుట యశశ్యమే యగు; ఖలుఁడగు రాక్షసునితనువుఁ ♦ గాంచిననై నక
స్థలమున నిటనుండుటకే, యలవియుఁ గా దన్యహాప ♦ మందిన నగునే. ౪3

సీ. బలవంతులగు రాక్షసులకెఱుంగఁగరాని దేదియులే నంగఁహీనుఁ డైన
వాయువుకూడను ♦ వారికిఁ దెలియక, లంకలోఁ దిరుగఁజాఁబండుటంచుఁ
దలఁచెద; నాతోంటితనువున నిండుండుదునయేని నే విషత్తును గనుటయె
గాక నాసాష్విమినఁతాఁర్చ్యంబునుం జెడుఁ; గాన నాసహజమాఁకాయ మిప్పు

తే. ప్రాన్వముగ నొనరించి శ్రీరాముకార్య
సిద్ధిఁగొఱకుఁ ద్రియామను ♦ జెలఁగి లంక
నేఁ బ్రవేశింతుఁ; జొరఁ దగఁనిదగు రావ
ణాభిపాలితలంక సత్వద్భుతముగ. ౪౩౪

211

చ. ఒరులకుఁ గానరానియటు ♦ లోపైడుశక్తిని రాత్రిఁ జొచ్చి మం
దిరముల నెల్లఁ జక్కనిగఁగిం బరికించి విదేహరాట్సుతం
బరమగుణాన్వితం గనుదుఁ ♦ బాగుగ నంచుఁ దలంచి వీరుఁడొ
హరితిలకుండు సీతఁ గనుఁనాదృతి నూర్వఁడు గ్రంథకాలముగ. ౪౩౫ 212

క. కనిపెట్టియుండె; నంతట, వనజాపుండ్రు పశ్చిమాబ్ధి ♦ వ్రాలఁగ రాత్రి
హనుమయు బిడాలమాత్రము, తనయంగము నొనరఁజేసిఁతాఁ జిత్రముగఁ.

చ. కననయి వీర్యయుక్తుఁడయి ♦ క్రాలును గావున నాస్రదోషమం
దనితరశక్తిఁ బైకెగసి ♦ యద్భుతమై సువిధక్తరాజమా
ర్గనికరమై చెలంగుపురిఁ ♦ గన్రుగతిం జొరఁబూనె లీలమై
ఘనతరసాధపంక్తుల నిఁకామము చూడఁగ నై యపారమై. ౫౦ 214

తే. కనకరూప్యమయస్తంభఁగణముచేతఁ
గాంచనమయంబులొ జాలకములచేతఁ
నగర మయ్యది గంధర్వనగరమట్లు
తనరె; మేడలంతస్తు లేఁడనిమిదలర. ౫౧ 215

తే. స్ఫటికములచేత దివ్యకాంచనముచేత
నలరుతావులు చెలువంబు ♦ గులుక లంక
వెలయుచుండెను; మఱి రాక్షసులగృహములు
దివ్యవైడూర్యరత్నచిత్రితము లగుచు. ౫౨ 216

క. విలసితముక్తాజాలంబులనొప్పు ప్రదేశములను ♦ బొలిచెను; రక్ష
స్ఫుల గృహతోరణములు పెం,వలరఁగఁ జిత్రంబులగుచుఁహైముములగుచుగ.

క. దనుజేంద్రపురము నెల్లడ,లను వెలుగంజేయుచుండె; ♦ లలనామణి సీ
తను జూడ నుత్సుకుండె, వనచరతిలకుండు హనుమ ♦ భాసురమగుచుగ. ౫౪

- తే. అద్భుతంబగు నాకృతి ♦ సమరి తనదు
మహిమ మింతనిచెప్ప నేమాత్రమైనఁ
దరముగాక చెలంగున ♦ త్తనముఁ గాంచి
సంతసమ్మ విపాదంబు ♦ సమముగఁ దగ. ౫౫ 219
- సీ. తెల్లనె యత్యున్నతించి దగినవిమానజాలముల్ దీపింపఁ, ♦ జారుకనక
జాలతోరణములు ♦ చక్కఁగా వెలయంగఁ, బ్రఖ్యాతి చెలంగ రాఘవభుజాభి
పాలితంబయి మహాభయదరాక్షససమావృతమయి చూడఁగఁనింపునొసఁగు
పురమును గని కపీశ్వరుఁడు మోదము విపాదమునొందె; రేరాజుతానుగూడ
తే. నతనికిఁ సాయపడునట్లు ♦ లవుడు తార
కాంతరంబున వెల్లుచు ♦ నాత్మకాంతి
నెల్లెడల వెదఁజల్లుచు ♦ నుల్లసిల్లి
వేల్కొలుఁదిని గిరణముల్ ♦ వింతమెఱయ. ౫౬ 220
- క. స్త్రాచీముఖమున నెంతయుఁ, దోఁచెను; శంఖములు దమ్మితూండ్లును క్షీరం
బేచాయనుండునట్లుగ, నేచక్కనికాంతిఁ బైకి ♦ నెసఁగెడుచంద్రుఁ. ౫౭ 221
- తే. సరసునం జనుచున్నట్టి ♦ సన్నరాశి
మట్లు పనచరకుంజరుం ♦ డమలశశిని
గాంచి లంకఁ బ్రవేశించి ♦ కార్యసరణిఁ
దీర్చ మది నెంచె రాసుభక్తిని జెలంగి. ౫౮ 222

రెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

3 - వ సర్గము.

అంకాధిదేవతను జయించి హనుమ లంకలోఁ బ్రవేశింప నమచుతిని బొందుట

- చ. జలనిధిలంఘనాదిగురుఁడౌహనకృత్యములెల్లఁ జేసి యు
జ్జ్వలతరంతప్వమొప్పు మతిశాలి మరుత్తనయుండు లంబనా
మలలితభూధరంబున సమస్తసుహీరుహముల్ నితాంతముఁ
వెలయఁగ వంగియుండుటను ♦ ప్రేలుచునున్న ఘనంబులాగునఁ
జెలంగుచు నున్న శృంగమును ♦ జేరి బలంబును బూని యంతటఁ. ౧౫ 223
- క. చారుతరకానవంబుల, వారిని జెలువారి దనుజువరపాలితమై
చేర నశశ్శంబగు పురి, మాచుతి నిశిఁ జొరఁగఁబూని ♦ చుతిమహిమమునఁ.
- చ. పురమది శారదాంబుదముఁ ♦ బోలి సుధామయమైన మందిరో
త్కరముల మీఱి, దానవుల ♦ గాఢరవంబులు వారిరాశి భీ

* రాసుభక్తిని జెలంగి-అనునది హెచ్చుగా నిలఁ జేర్పఁబడుట ప్రకృతార్థవిరుద్ధము గాదని యెఱుంగునది.

కరరవభంగిగా వెలయుఁ, ♦ గంధిమరుత్పరిసేవితంబునై

పరగుచునుండె; బుష్పభటఁవారమహార్థటు లుల్లసిల్లఁగన్. 3

225

*క. ధననాథుఁడతనంబయి, తనరెడు విటపావతీవలె ♦ దగి, తోరణవం

క్తిని గ్రాలు మత్తవారణ, ఘనతం జెలువారి రుచులఁ ♦ గ్రాలుచు వెలసెన్.

తే పాండురద్వారతోరణఃపటల మలర, సర్పములు సంచరింపఁగ ♦ సతతగుప్త
మైన భోగవతింబోలి ♦ దానవాళి, సంచరణరక్షితంబయి ♦ మించుచుండె. ౪

సీ. ఉత్పన్నదివ్యగోహోత్కరమూలంబునను, విద్యుద్దజ్జ్వలఁఘననికాయ
మంతటఁబర్వఁగా ♦ సచులతారామార్గమునఁబ్రకాశించుచుఁసనయమొలయు
మందమారుతములఁమంజులతరమునై యనురావతింబోలి ♦ యలరుచుండె;
గనకమయంబయి ♦ కడువిపులంబయి వెలయు ప్రాకారంబు ♦ గిలిగి విమల

తే. కింకిణీబాలరవఃమూఁ ♦ బొంకముగను

గ్రాలు ధ్వజముల శోభిల్లి, ♦ చాల రుచుల

మించు లంకాపురంబును ♦ గాంచి వేగ

దానిప్రాకారమును జేరెఁ ♦ దమి మిగులఁగ. 2

229

క. పురమును నాలుగుదెసలం, బరికించి మరుత్పుతుండు ♦ పరమంబగు స

చ్చైరువుం బొందెను; మఱి యుప్పుర మప్రాపదకవాటఁపూగాన్వితమై. ౮ 229

తే. అమలవై హార్యవేదిక ♦ అమర, స్ఫటిక

వజ్రముక్తామణిపూహఁభాసమాన

కుట్టినుంబులు చక్కఁగాఁ ♦ నొమరుమిగులఁ

దప్తహోటకనిరూప్యహఁతతులు వెలయ. ౯

230

తే రజతరచితంబు లగుచు నిర్మలము లగుచుఁ

బాంసురములగునట్టి పై ♦ భాగములను

గ్రాలి వైదూర్యసోపానఁకలిత మగుచు

స్ఫటికాంతరపాంసువుల్ ♦ భాసిలఁ దగి. ౧౪

231

సీ. ఆకాశమున కేగుఁనట్టివై శుభములై, తగు చతుశ్శాలలు ♦ మిగులఁ, గ్రాంచ

సక్షిమచూరరఁపంబులు పొలయంగ, రాయంచ లెల్లడ ♦ రాజులంగ

వెలయు బంగరుద్వారఁములఁ జెన్నుగాంచుచు, వాద్యనిస్సవములఁభాసురాభ

రణనిస్సవంబుల ♦ రాజెల్లుచున్ శక్రపురమును బోలి విభూతి మెఱసి

తే. యాకసంబున కెగిరెడుఁనట్టులున్న

దివ్యభవనంబులం జక్కఁ ♦ దేజరిల్లి

యున్న లంకాపురంబును ♦ సన్నుతంబుఁ

గాంచి హనుమయు సంతోషఁకలితుఁడయ్యె. ౧౨

232

- చ. దనుజవిభుప్రపాలితము ♦ తద్దయు రమ్యము మంగళాకరం
బును నతులంబు సంపదలఁమూలమునై తగు లంకఁ గాంచి యు
యనిలసతుండు వీర్యయుతుఁ ♦ డాత్మను నిట్లుతలంచె; నౌచి ప
త్తనమిది యాయుధంబులను ♦ దాల్చిన రావణుసేన లెత్తెడన్. ౧౩౪ 233
- క. తనుఁ గాపాడఁగ నొప్పెడుఁ, గనుక మఱెవ్వండుగాని ♦ కడుబలముననై
నను నెదిరింపంజాలఁడు; ఘనులగు కుముదాంగదులును ♦ గాని బలమునన్.
తే. కపివరుండౌ నుషేణుండు ♦ గాని మఱియుఁ
గ్రాలు మైందద్వివిదులును ♦ గాని యుప్ర
వేశ్యమా దీనిఁ బోరాడి ♦ విక్రమముల
బలసి గెలిచిన గెలువంగ ♦ వచ్చు నొకట ౧౩౫ 235
- క. ఋతుండు కేతుమాలుం, ఉత్తయబలశాలి భాస్కఁ♦రాత్మజుడను హ
ర్యక్షవిభుండు కుశధ్వజుఁ, డీక్షాత్రముగల్గు నేను ♦ నేడ్వట దీనిన్. ౧౬ 236
- క. గెలువంగవచ్చు ననుచుం, డలఁచుచు ఘనభుజుడౌ శౌర్యఁ♦ధాముండు శ్రీ
కలితుండు శ్రీరాముని, యలఘుపరాక్రమము, రాముఁ♦ననుజునిబలమున్.
క. మనమునఁ దలంచి హర్షం, బునుబొందెను; మఱియు దనుజఁపురమిదియందం
దును జెక్కినరత్నంబుల, ఘనరుచులే మేలిచీరఁ♦గా నొప్పారన్. ౧౭ 238
- తే. వస్తువుల నుంచుగేహముల్ ♦ నిస్తులావ
తంసములుగాఁగ, మిగులు యం♦త్రములశాల
లతిఘన స్తనములు గాఁగ ♦ నమరఁ బ్రమద
పోల్కి నొప్పెను భూషణఁభూషితయయి. ౧౮ 239
- క. విలసితఃపణికాంతులు నిర్మలములుగా నెగడి మందిఁ♦రంబుల తిమిరం
బులఁ బాయఁజేయ నొప్పెడు, నలలంకను దనుజపురము ♦ నాతఁడుకాంచెన్.
చ. కనియిటు లాపురిం జొరఁగఁ ♦ గాంక్షఁ జెలంగెడు నవ్వుహాబలున్
వనచరపుంగవున్ ఘనుని ♦ వాయుసుతున్ నిజహాసయుక్తిచే
గనియెను లంక; యిట్లసురఁకాంతసుపాలిత యట్లుచొచ్చునా
తనిఁ గని భీతికృద్వ్యసనఁనర్చనయై యటలేచి నిల్పెఁ దాన్. ౨౦ 241
- చ. హరివరుఁడ్రౌలఁ గన్పడి మహారవముల్ నిగుడంగ నిట్లనున్
ద్వరింపడి; యోవనాలయ! యెవండవు నీ విటు లేమిక్రత్యమి
ప్పురిగలవాడవై చొరఁగఁ ♦ బూనితి? వింతయు దాఁపకుండ ని
త్తురుణమునంద చెప్పు ఁమనుఁధారణముం దగుసంతలోపలన్. ౨౩ 242
- తే. వనచరుండవు నీవెల్ల ♦ భాగములను
దనుజనాథుని సుధటు లుద్ధామరీతిఁ

గాచుచుండు నీలంకను ♦ గడంగి చొరంగ
నలవి నీకెప్పటికి నెట్టు ♦ లగుఁ దలంప. ౨౪

213

చ. అనినచియించుచుం దనదు ♦ సగ్రతలంబున నున్నయట్టి లం
కను గని వీరవద్యుఁడగు ♦ గాలికుమారుఁడు వల్కె నిట్టు; లో
పనితరొ నీవు నన్ని చటఁ ♦ బ్రశ్నమొనర్చినవార్తల్లెన్
కనువునడంగ నున్నయటు ♦ లానృతిఁ దెల్పఁగఁగని ముందుగఁ. ౨౫ 244

1౮. వికృతనయనము లిటు ♦ వెలయు నీవెవ్వతె? వేల ద వ్రసిన ♦ నిచటనున్న
దాన? వేల నన్ను ♦ దారుణగతి నడ్డగించి వల్కె దేల ♦ చంచలింప. ౨౬

చ. అనుహనుమంతువాక్యముల ♦ నాపురపాలిని కామరూపముల్
గనఁగలనారి యట్లు విని ♦ క్రమ్ముట నాతనితోడఁ గ్రుద్ధయై
యనియెఁ గఠోరరీతి; దనుఁజాధిపుఁడై మహితాత్ముఁడై జగం
బున వెలుఁగొందురావణుని ♦ భూరితరాజ్యను దాల్తు నెప్పుడుఁ. ౨౭ 246

క. నను నెదిరింపఁగ నెవ్వరికిని సాధ్యముగాదు; నేను ♦ గేవలశక్తిం
గొని యిప్పురిఁ బాలింతును; నను నెన్నక యీపురంబునం జొచ్చుటకుఁ.

చ. అలవియె గాదు నీకెటుల ♦ నై నను, నీదగు ప్రాణరాజి ని
మ్ముల నీట నప్పగించి తగఁ ♦ బొందఁగలావు నుషుష్టిఁ జాలఁగాఁ
దులువ ప్లవంగమా యుదధిఁ ♦ దోచెడులంక యనంగ నేనె నూ
నలుఁగడలం బురం బిదియు ♦ నాపరిపాలితమై చెలంగెడిఁ. ౨౮ 248

క. నావృత్తాంతం బిదియే, నీవడిగినయట్లు నీకు ♦ నేఁ జెప్పి; నాఁ
బావని యవాక్యకృంబులఁ, దా విని దానిఁ వధింపఁదగు యత్నిమునఁ. 3౦౫

క. నిరతుండు వేటొకభూధరమువలెఁ నిల్చె; వాయుతనయుఁడు కపికుం
జరుఁడంత వికృతనువునఁ, బరఁగెడు నాతరుణిఁ గాంచిబలయుతుండగుటఁ.

క. తనబుద్ధిబలము వెలయఁగ, ననియె నిటుల; నోసిలంక ♦ సాట్టప్రాకా
రనికరములఁ దోరణములఁ, గనఁగ మనోహరపులంకఁ ♦ గాంచెడువేడ్కఁ.

క. చనుదెంచితి నిచటికి లంకను జూడఁగవలయు ననెడి ♦ కాంక్ష మిగుల నా
మనమునఁ గల; దిఁక నీవ, త్తనమునఁ గల యుపవనములఁ ♦ దగువనరాజిఁ.

తే. కాననంబుల సంతటఁ ♦ గ్రాలుచున్న
సౌధములఁ జూచుటకె మహాశను మనమునఁ
బూని యిటవచ్చినాడను; ♦ నే నన విని
కామరూపిణి యైనలంకయును మరల. 3౦౪

253

క. పదుపాక్షరముగ నిట్లనె; సురవైరిగణప్రభుండు ♦ హూరుండగు భీ

కరరావణుండు రక్షింప రహిం దగు నీపురము, సభవ్యమనీమా. 3౫౪ 254

క. నను గెలువకున్న గనుఁగొనఁగ నశక్యము నీకుఁ దుచ్చుకపి; యనవిని య
వ్వనచరతిలకుండు దనుజాంగనతో నిటువల్క వినుము ♦ కల్యాణి! తగ్గ.

క. విను నే నీపురవరమును, గనులారం గాంచి తృప్తి ♦ గని క్రమ్యుఁడ వ
చ్చినదారిసే పోయెద; ననవిని యాలంకయున్ భయంకరరీతిన్. 32౪

క. పెనునాదం బొనరించుచు, వనచరు నఱచేతనే జంబునఁ జఱచెన్;
వనితాభృతాడితుండై, వనచరతిలకుండు వీర్యవంతుండు మిగులన్. 3౨౪

* తే. అఱచె; సంతటఁ బవనునియాత్మజుండు
వాసుహస్తాంగుళుల నల్ల ♦ బలిమిఁ బిడికి
లించి యాగ్రహమున మేను ♦ చంచలింపఁ
బొడిచె దానిని బిడికిటఁ ♦ గడురయమున. ౪౦ 258

క. వనిత యిదియంచుఁ దనమన, మునఁ దోచుట గాఢరోషమును బూనివృత్తిం
గనఁజేయక విడిచెను; నవ్వనితయు నాదెబ్బచేత ♦ బడలి వినశయై. ౪౦౪

తే. అవయవంబులు చలియింప ♦ సతివికృతము
గా ముఖంబును గన్నులు ♦ గనఁబడంగ
జవమునన్ భూమిఁబడియె; బ్రాజ్ఞవరుండైన
హనును భూమిని ద్రెల్లినయతివఁ గాంచి. ౪౨ 260

క. ఘనతరతేజస్వీయఁ గావున నిది స్త్రీయాటఁ జంపఁబోల దనుచు దా
నిని గరుణించెను; బిదపక, దనుజాంగన లంక మిగులఁ ♦ వత్తఱవడుచున్.

క. తడఁబడు నక్షరములతోఁ, గడ్డభీతిం బొంది యతనిఁ ♦ గాంచి వినయమున్
బెడఁగై యలరఁగఁ బలికెన్; బుడమి మహాబలుండ వీవేపో ఘనబాహు.

సీ. సౌమ్య! కృపాధ్య! ప్రసన్నుంఁడగుము, ప్లవంగసత్తను, గావవలయునన్ను
ధైర్యవంతులు మహాత్తరసత్త్వముక్తులు, నగువారు వనితల ♦ సంతమొండఁ
జేయరాదనుశాస్త్రసిద్ధవహా నియమంబునను నిల్చియుందురు ♦ కనుక నన్నుఁ
గాపాడు, మిందు నగరరూపమునఁ గానఁబడులంక యిది యేనప్లవగవర్య

తే. యోమహావీర! విక్రమంబొప్పు నన్ను
నని జయించితి వీవు; బ్రహ్మాయును నాకు
మునుపొసంగిన పరదానమును దగంగ
విన్నవెంతు యథార్థమై ♦ వెలయు నద్ది. ౪౬ 268

చ. వినఁదగు దానినీవు; మును ♦ విక్రమ మొప్పుఁగ రావణుండు పెం
పున దెసలన్ జయించుతఱి ♦ బోలనికృత్యములెన్నో చేయఁగాఁ

ట్లరసి యతండు సాలమును ♦ నాగతి దాఁటి పురప్రవేశముం
గరమనురక్తిజేయ మది ♦ గ్రన్నన నెంచి విసితబుద్ధియై. ౨

278

సీ. కపినాథునకు హితకాంక్షియై యుండుట శత్రువినాశసూచకముగాఁగఁ
బ్రప్రథమంబున ♦ వామసాదంబును బగవానితలనుంచు ♦ పగిది లంక
యందుంచె; నిట్లు లంకయ్యనిలనూనుడు సత్వసంపన్నుడై రాత్రి సమయమందు
మాక్కికపుష్పసంయుక్తమా రాజమార్గంబును జొచ్చి చక్కనిది యగుచు
తే. రమ్యమై తగు లంకాపురంబు నెల్లఁగలయఁ దిరుగంగ సాగె; లంకాపురమది
సృత్తగీతాదినదావ్యద్యనిస్సవముల, మిగులు నట్టహాసంబుల ♦ మించుచుండె.

సీ. ఐరావతముఁబోలె ♦ నమలమై వజ్రంకుశనికాశములచేతఁ ♦ జాలఁ గ్రాలి
మగరాలపిండుచే ♦ నిగనిగలాడెడు భవనంబులొప్పు నట్టములఁ గూడి
నట్టియాకాశమట్లందమై భాసిల్లె; మంగళప్రదములై ♦ మహిమఁ గ్రాలు
నసురగేహంబుల ♦ నతిసితాబ్దంబులనలె విచిత్రంబులై ♦ ప్రబలి స్వస్తి
కము వర్ధమానపవర్తము లనుసగ్ధతులను గూడి కట్టఁబడినచుహీశ

తే. హర్ష్యములచేత భూషితంబగుచు నబ్బ
సంయుతాకాశమట్లు ప్రళస్తైఁ గాంచె;
నట్లు సుగ్రీవహితకరుఁడై రఘూర్జ్వ
హుని సుకార్యము గావించు ♦ నూహ చెలఁగ. 24

279

1క. తనుకాంతి పెంపుమీఱఁగ, ననిలజఁ డప్పురిఁ దిరుగుచు ♦ నతిచిత్రములై
తనరెడు సుమమాలలఁ జక్కనివిధమున నొప్పులంకఁ ♦ గని హర్షించెన్. ౨

క. వరుసఁగఁ బ్రతిగేహంబుల, కరుగుచు నందందు బహువిధాకారములం
బరఁగుగృహంబులఁగాంచెను; నురుత్సుతుండందుమించుమడమునఁ బ్రమదల్.

2సీ. ఉరసుకంఠమ్మును ♦ శిరసునాఁబడు మూఁడుస్థానంబులం దగ ♦ జననమొంది
నట్టి మంద్రంబు మధ్యమ తారము లనుస్వరంబులతోఁగూడి ♦ రంజలునటు
సురలోకమందు నచ్చరలట్లు లతిమనోహరముగఁ బాడంగ ♦ నట్టిగాన
మును వీనులారంగ ♦ వినుచు నవ్వలఁ జోయి; ధనవంతులై నట్టి ♦ దనుజవరుల
గృహములందుఁ జరించునింతులకాంచీరవంబుల, నూపురధ్వనుల, వారు

తే. హర్ష్యసోపానములమీఁద ♦ నలరుచుఁ దగ, సంచరింప జనించెడి న్వర్ణనూపు
రాదిరావంబుల, బుజంబు ♦ లప్పళింపఁ, గల్లు నినదంబులను సింహగర్జనముల.

క. వినియెన్; మఱియును జపముల, నొనరుచుతటి వారుపలుకు ♦ నురుమంత్రములన్
దనుజగృహంబుల వినియెన్, హనుమ మఱియు వేదవతనమందు నిరతులై.

1 తాం చిత్రిచూల్యాభరణామ్. అనిమూలము. 2 శుక్రాన మధురం గీతం శ్రీస్థానస్వరభూషి
తమ్-అనిమూలము. దీని వ్యాఖ్యానిత్రాయ మిటఁ జేర్చి వ్రాయఁబడినదని యెఱుంగువది.

క. ఘనముగ నఱచెడు ననురుల, దనుజేంద్రుని బొగడుచున్న ధానవులను గాంచెను; మఱియు రాజమార్గంబున నిండుగ నిల్చియున్న భూరిబలములన్. ౧౩

1 అ. వానినడుమఁ దిరుగు ధానవనాయకు

ననుచరులను గాంచె; యాగదీక్షి

తులను జడలఁ దాల్చి వెలయువారిని బోడి

తలలవారిఁ గాంచెఁ దత్పురమున. ౧౪

281

సీ. గోచర్నవనసుల గుడ్డయె లేకున్నవారలఁ, గీడులఁ బాయఁజేయ
నాయుధాకృతినున్న యాదర్శముష్టులు గలవారలను, శత్రుగణముఁ జంపి
జయము చేకొనుటకు సాధనంబుగ నగ్నికుండంబులన్ వేల్పుచుండువారిఁ;
గూటముద్గరములఁ గొనియున్నవారిని, దండాయుధంబులఁ దాల్చువారి

తే. నేకనయనుల మఱియును నేకకర్ణు

లను గరాళాంగులను, గఱులను, బయోధ

రములు ప్రేలాడుచుండువాఁరలను, వక్ర

వక్రవిషమాంగులను గాంచె వాసునులను. ౧౫

282

క. ధనువుల ఖడ్గంబులఁ దాల్చినవారి శతఘ్నికలను జేఁబూనిన వా
రిని మునలంబులఁ బరిఘములను దాల్చినవారల ననిలజఁ డటఁ గాంచెన్.

తే. చిత్రకవచంబులను దాల్చిఁచెలఁగువారి, బలుపు మిక్కిలి లేనివాఁరలనుమిగులఁ
జిక్కకున్నట్టివారల మిక్కిలి పొడవుగను నుండనివారలను గనె నతఁడు.

2 సీ. మిగుల హ్రస్వాంగులై తగకున్నవారిల, నాతికారాంగుల నాతికృష్ట

తనువుల, నెక్కువఁగను గూసులేనట్టివారి, విరూపుల బహువిధాకృ

తుల, వామనుల, సురూపుల, మంచివర్చస్సుగలవారి, ధ్వజములఁగ్రాలువార

లను, బతాకంబులఁ గొనియున్నవారిని, బహువిధాయుధములఁబట్టియున్న

తే. వారిఁ గనుఁగొనె; శక్తుల భూరుహములఁ

బట్టినక్షేపణుల మఱిపాశములను

నశనులను బట్టుకొనియుండు నసురవరులఁ

గాంచె నందందు నాకపికాంతుఁ డెలమి. ౨౦

283

క. సుమహారముల సుచందన, సుమహితబహుభూషణముల సుగుచిరతరవే
షములం గ్రాలెడువారలఁ, దమకిష్టం బైనయట్లు దగువారి నటన్. ౨౧

286

ఆ. నిశితశూలధరుల నెఱి వజ్రములఁ దాల్చియలరువారి, భూరిబలుల, నచటఁ
గాంచె; నంత దనుజకాంతునియూజ్ఞ నవ్యగ్రులగుచుఁ బత్తనాంతరమున.

1 దీక్షితాఁ జటిలాఁ ముండాఁ గోశినాంబరివాసను - ఆనిమాలము. 2 లోపల వామను

లను జెప్పి మరల నీపద్యమునఁ జెప్పట మూలానుసారమేయని యెఱుంగువది.

- క. మెలఁకువఁ గాపాడుచు నుజ్జ్వలభంగిం దనరు మూలఁబలభటవరులఁ
గలయంగ నియుతసంఖ్యను, నలరెడువారలను గాంచెఁననింజుఁ డొకటఁ.
- క. కనకాంచితమగు తోరణమునుగల రావణనిగేహఁమును గ నె నది య
పైనుపర్వతమునఁ గూటం, బున స్థాపితమై చెలంగుఁ డ బొలుపగుభ్యాతిఁ.
- క. తెల్లనినరసీజంబుల, నుల్లసిలుచునున్న పరిఘ ఁ యొప్పుగఁ గనక
ప్రొల్లలితప్రాకారం, బెల్లరుచుల నొప్పు మిగుల ఁ నెనఁగు ననచుమై. ౨౫ 290
- క. నిలయంబది సురలోకము, వలె దివ్యంబగుచు నారఁవంబుల దివ్యం
బులవెలసి వాజిహేషులు, గలిగి మనోజ్ఞాభరణనిఁకాయధ్వనులఁ. ౨౬ 291
- క. నిరతము చెలఁగుచు యానో, త్కరముల నరదముల దివ్యఁకనకవిమానా
ళిరహిం దగు హయగజముల, వరదంతచతుష్కలసితఁవారణములచేఁ. ౨౭
- తే. పరఁగుచుండును; బలిసినఁపక్షిమృగవి
తతులచే నొప్పుచుండును ఁ ద్వారమందు
మహితమైయుండు, దానిని ఁ నహము నిశయు
వీర్యవంతులు రాక్షసఁవీరులెల్ల. ౨౮ 293
- 1 తే. ఏప్రమాదము నొందక ఁ యేపుమీఱఁ
గాచుచుందురు మఱియును ఁ గన్రుకనక
మునను జంబూనదీస్థలి ఁ జనన మొందు
స్వర్ణమున భూషితంబగు ఁ నాలవితతి. ౨౯ 294
- క. అరుదుగఁ దనరారఁగ సుందరముక్తామణివిభూషితంబయి కాలా
గరు దంకనవరములచే, నిరతము దగుదానిఁ జొచ్చె ఁ నెమ్మి హనుమయుఁ.
- నాల్గవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫ - వ సర్గము.

అథా హనుమంతుఁడు వెన్నెలలో సీతవేదకీ కానక దుగిళించుట. అథా-

- మ. మతిసుంతుండగు నాంజనేయుఁడు నభోఁమధ్యస్థలిఁ మెండుగా
ద్యుతిసంఘంబుల నట్టై చల్లుచు సుహోఁద్యోగంబునం బొల్పుచుఁ
గతిచెల్వొప్పుగ నాలమంద మదముం ఁ గ్రాలంగఁ జెర్లాడు ను
ద్రతమా శ్వేతప్రవంబురీతి శశినిం ఁ దాభాసమాసుం గ నేఁ. ౧ 296
- ఉ. శీతకరంబులం బ్రజలఁ ఁ జెందినదుగిళిముఁ దూలఁగొట్టుచుఁ
భీతిదమా సముద్రమును ఁ విష్ణుపదంబును దాఁకునట్లుగా

1 సహేమజాంబూనదచక్రవాళిమ్-అనిమా. సేమ, అన్యత్రం బాతం సువర్ణమ్-జాంబూనదమ్, జంబూనద్యాం బాతమ్-అనివ్యాఖ్య.

ఖ్యాతిని బొంగఁజేయుచు, స్వశాంతిని నెల్లెడ విస్తరిల్లునా
భూతములం బ్రకాశమును * బొందఁగఁ జేయుచుఁ జంద్రుడంతట. ౨

1 చ. హనుమకుఁ గాననయ్యె; భువియందును మందరపర్వతంబునక
దనరునొ యేప్రభాతతి, నితాంతము నబ్ధి బ్రదోషమందు నే
ఘనరుచియుండునో, జలజశాండమునక నలిలంబులందుఁ జ
క్కనిరుచియెద్దియుండునొ నిశామము తద్ద్రుచి పొందెఁ జంద్రునిక. 3 298

సీ. వెండిపంజరమున * విలసిల్లు హంసయ ట్లురుతరమందరధరగుహఁ జెలు
వారు సింహమురీతి, * సతీయ త్రగజముపైఁ బాలుపారు వీరునిపోల్కి, నాక
సంబున విలసిల్లెఁ * జంద్రుఁ డంతయు; వాడిశృంగముల్ గల్గినవృషభమట్టు
లున్నతశృంగంబు * లొప్ప మహాగిరివలెను, దక్షస్వర్ణబద్ధశృంగ

తే. విలసితంబగు మదకరివిధిఁ బ్రపూర్ణ
శృంగములఁ దేజరిల్లెను * శీతరశ్మి
యంబరమున; వినవృశీతాంబుతుహిన
పంకుడై గురుముఖులఁ బ్రభావితతిని. ౫ 299

ఉ. ఎంతయుఁ గప్పియొప్పు గుదియించుటనే మలినంబులేకయే
వంతగఁ జెన్నుమీఱి, సితవిద్యుదుదారసమృద్ధిచేతనే
యెంతయు నిర్మలాంకుడయి * యేవున నభ్రమునక శశాంకుడ
వంతయుఁ గందులేనియటు * లత్తఱి బొప్పెఁ గనంగ నొప్పుచుక. ౬ 300

2 చ. హరివరమొండు ప్రస్తుతలాంతరమొంది వెలుగునట్లు, కుం
జరము మహాఠంబున విశాలగుచిక వెలుగొందునట్లు, భూ
వరుఁ డొగి రాజ్యముం గొనుచు * భాసిలుభంగి, నిశాకరుండు న
త్తరుణమునక వెలింగె సముదారమరీచుల నిండువేడుకక. 2 301

3 సీ. శశధరుం డుదయించి * చక్కగ వెల్లుటఁ జీకటుల్ నలుదట్లఁజెదరిపోవ
దనుజపిశాచసంతతులు మాంసమ్ముల భక్షించుచుం దగఁ * బరిధవిల్ల
సంజాతదోషమై * చక్కనివెన్నెల వచ్చుటచేతను * బ్రాణవిభులు
కామినుల్ ప్రీతిచేఁ * గలియంగ సంతకు మును వారిమనసులఁగనఁబడి తగు

తే. ప్రణయకలహాదిదోషముల్ * పాయవెలసి,
స్వర్గమట్లుగ మోదసంజనక మగుచు

1 యభాతి లక్ష్మీ రుచి మందరస్థా తథా ప్రదోషేష చ సాగరస్థా, తద్దేవ తోయే షు చ పుష్కరిస్థా రరాజ సా చారు నిశాకింసా-అనిమా. 2 శిలాతిలం ప్రాప్త యథా మృగేంద్ర మహా రణం ప్రాప్త యథాగజేంద్ర, రాజ్యం సమాసాద్య యథావరేంద్ర సద్రాప్రకాశోవిరరాజచంద్రః. అనిమా. 3 ఈపద్యము శ్లోకవ్యాఖ్యానిప్రాయమును జేర్చి వ్రాయఁబడినది యెఱుంగునది.

నటఁ బ్రదోషము మెల్లగ ♦ సంతరించె;

సంత విణాదితంత్రీరఁవాళి మిగుల. ౮

302

క. శ్రుతిమోచావహమై తగెఁ; బతులం దమిఁగూడి సాధునన్తనమున ను
న్నతిఁ గాంచినసతులెల్లను, మతిసుఖముల శయ్యఁ గనిరి ♦ మంజులరీతిఁ. ౮౫

క. భూతాదికరాత్రిచర, వ్రాతము రాద్రాద్భుతాకఃరములగు కృత్యం
బాతటిఁ జేయుచుఁ గ్రీడల, నాతతముగ సల్పనాగె ♦ ననువొందంగఁ. ౯

చ. పురమున నందుఁ జారుతరఁబుద్ధిఁ జెలంగినవాయుసూనుఁ డ
త్తరుణమునక సురక మిగులఁ ♦ ద్రావుచు విన్మృతిఁ గన్నవారి, నా
వరుసను ¹జేయుచున్నఁని ♦ పద్ధతి మాని ప్రమాదమొందుచుక
గరము చరించువారలను ♦ గాంచె గృహంబులలోన నెంతయుక. ౯౫ 303

క. జనవితతి నిండఁగా స్వం, దనములు భద్రద్విపేంద్రఁశతులు హయము లా
సనములు నిండక వెలయఁగ, ఘనవీరశ్రీవిలాసఁకలితము లగుచుక. ౧౦

క. తనరాగుగృహంబులఁ గాంచెను బావని; మఱియుఁ స్వేచ్ఛఁచే నొండొరులం
గని పరిహాసము లాడెడు, జనులను గర్వోక్తు లాడుఁజనులను మిగులక. ౧౦౫

సీ. బలిసినగురుబాహుఁపులను నొండొరులపై వై చుచు మదమున ♦ భయదరీతి
నితరేతరంబు నఁహీనరవంబుల బెదరించుచును దమఁవితతపక్ష
ములను విఱుచుచు, నిఁమ్ముల నవయవములఁ, జెంతనేయున్నట్టిఁస్త్రీలపై న
వై చుచు, సతిచిత్రఁభంగిని రూపముల్ గైకొనుచును, దృఢఁకాఠ్యకములఁ

తే. బట్టుచుక సంచరించెడిఁపారిఁ గాంచె;
నందుఁ గొందఱు సుందరు ♦ లంగరాగ
ములను మేనుల నలఁదుచు ♦ మెలఁగుచుండి

రింకఁ గొందఱు పూఁబోడు ♦ లెలమి మిగుల. ౧౧౫

308

క. నిదురంబొందుచు నుండిరి, మదవతు లొకకొండ ఆందు ♦ మానితముఖనం
పదలోపు నవ్వచుండిరి, సుదతులు కొందఱు నమర్షఁస్రక్కి పలుమఱుక.

తే. పుచ్చుచుండిరి నిట్టూర్పు ♦ లిచ్చవచ్చి
నట్లు; గర్జించుమదకరులలర, మిగులఁ
బూజితులుగాఁగ నొప్పెడుఁబుధులు వెలయ
నగర మయ్యది యత్తటిఁ ♦ బొగడ నగుచు. ౧౩౫

310

౨క. ప్రతివీరులు చొంక రిఁకే, గతియని యూర్పులనుబుచ్చు ♦ గాఢబలమదో

1 మత్తప్రమత్తైని సమావలాని-అనిమా. ప్రమత్తై=ప్రస్తుతికార్యవిస్తారిణి-అనివ్యాఖ్య.

2 రరాజ పీఠశ్చ వినిశ్వసద్భిః ప్రాదో భుజంగై రి నిశ్వసద్భిః-అనా వినిశ్వసద్భిః యథ
యోగ్యపీఠాలాభాత్-అనివ్యాఖ్య.

ధతులగువీరులు వెలయుగ, యీతిగోఁజెడుఫణివితతులఁ ♦ జెందుమడుగునాఁ.

క. అలరారె; బుద్ధివిభవం,బుల నెనఁగుచు సరసవచనములఁ బొండ్లితియుం
జెలఁగ మహా స్తికులై, జగముల ముఖ్యులునగుచు, వివిధములగుతనువులఁ.

క. తనరారుచు రుచిరాఖ్యులఁ, గనుచుఁ బెడఁగై న దనుజకాంతల నచటం
గనియెం బావని; మఱియును, మనోహరాకృతుల నుగుణమండితులఁ దగఁ.

తే. గుణములకు సాటియైనట్లు ♦ కొమరుమిగులు
చున్నవ్యవహారములఁ జేయుచున్న దనుజ
వరులఁ గొందఱఁ గని యంతఁ ♦ బ్రహదమందె
మఱియుఁ గొందఱ నటఁ బవహాననుతుఁడు. ౧౭౪

314

క. తనతుల్యగుణంబులచే, ఘనులై వికృతాకృతులను ♦ గల్గినవారిఁ
దనుజులఁగాంచెను; మఱియుఁ, హనుమయునొకచోట లంకాయందారాత్రిఁ.

చ. సురుచిరభూషణాదులను ♦ సొంపుగఁ దాల్చుగ నర్హమైన సుం
దరతనువులఁ చెలంగఁ, దనునాథులయందు విశుద్ధభావముల్
పరగఁ బతివ్రతాత్వమున ♦ భాసిలి పానములందు నాథులం
దురుతరచి త్తముల్ దగుల ♦ నుజ్జ్వలహావములం జెలంగి యం
బరమునఁ జుక్కలట్లు దగు ♦ వారిజనేత్రులఁ జూచె నాదృతిఁ. ౧౭

316

నీ. సౌందర్యలక్ష్మిం బ్రశస్తిని వహించి యర్ధరాత్రమున నాయకులదృఢత
మాశ్లేషములఁ జిక్కి ♦ యంత లజ్జం గొంచి ప్రమదాబ్ధిమగ్నలై ♦ ప్రసవవితతి
దాఁగినయట్టి పతంగంగనలవలె జెలువారు దనుజకాంతలను జూచె
గొందఱ; మఱియునుగోరికహర్ష్యంబులందుఁ బ్రియాంకంబులందు నుఖము

తే. గాఁగఁ గూర్పుండి యున్నరాక్షసవనితలఁ
గనియె; మఱియును బెండ్లియై ♦ ఘనపతివ్ర
తా సుధర్మముఁ దప్పక ♦ దర్పకశర

విధ్నలై భర్తలందేల్పు ♦ వెలఁదులఁ గనె. ౧౯

317

క. స్మరకేళీవళిత దిగం,బరలై తపనీయరాజివర్ణంబుల నొ
ప్పురమణులం గొందఱఁ గనె, మరుత్తనూజుండు హర్ష్యమండనమందుఁ.

క. కనకరుచిం జెలువారెడు, తనువులఁ దగు సదవ్యీతలను ♦ దరుణుల నచోఁ
గనుఁగొనియె, మనోహరమగు, తనుకాంతిఁజెలంగి ప్రియులుతమ్యైడఁబాయఁ.

క. కలగుండుపడుచుఁ జంద్రుని, వలెఁ దెల్లనిచాయనొప్పు ♦ వరవారిజనే
త్రులఁ గాంచెఁ గొందఱను; నిష్ఠులఁ గపివీరుండు సౌధమున నొకచోటఁ.

క. స్మరకేళిఁ దేలునాశలఁ, దవ్వరఁగాఁ దనుప్రియులనన్నిధానమునకు నే
గి రహిఁ రతిఁ దేలి మనోహరనూపముఁ బ్రమదమొప్పు ♦ నభిసారికలఁ.

క. కని మఱియు గృహములందుఁ, మనోజనిభు విభునిఁ గూడిస్మరకేళినుఖం

చిన సుందరనారీముఖులను గాంచెం గపివరుండు ♦ లంకాపురిలో. ౨౧ ౪22

క. దనుజాంగన యిదియనియును, మనుజాంగన యిద్దియనియు ♦ మదివేర్వేఱక
గనుటకుఁ జందురు తేజంబును బోలెడు సంగనాన్యములఁ దగులీతి. ౨౧

ఆ. వక్రములగు నేత్రప్రత్యములను గాంచి, తనకు రఘువరుండు ♦ తరుణిసొమ్ము
లవగు గుఱుతులెల్ల ♦ సరసి తెల్పుట నవ్వీ, గానవచ్చునేమొ ♦ కనెద ననుచు.

ఆ. మెఱపుగుంపులవలె ♦ మెఱయుచుండెడివారి

యాభరణములను మహాత్ముఁ డతఁడు

కనియె; నిట్టులెంతగా వెదకిననైన

సుందరాంగమునను ♦ సాబగుమీటి. ౨౨

325

చ. ఘనతరచంశమందు జనిఁ ♦ గాంచి మనోజ్ఞులతావిధంబునం
గననగు చారుదేహమునఁ ♦ గ్రాలి యయోనిజయై చెలంగు భూ
తనయను సీతమాత్ర నుటఁ ♦ దత్కపివర్యుఁడు గానడయ్యె; న
య్యనిలజఁ డిట్లు శాశ్వతమహాత్మరథర్కపథప్రవిష్టయై. ౨3

326

చంపకమాలిక:—

తనవిభునిం దలంచుచును ♦ దర్పక మోహమునం గృశించి, రా
మునిఁ గనఁగోరి భర్తృమనఃముగ్ధుఁ గడుసంపద కాలయంబుగాఁ
దనరెడుదానిఁ బొంది, పనితామఱులందును మేలుబంతియై
ఘనతపహించి; తాపమునఁ ♦ గందుచు, మున్ను రఘుప్రవీరుప్ర
క్కన నలరారునట్లు మణికాంతుల నెంతయు సొంపుమీఱు నా
ఘనపవనంబుమించు తనకంతమునందిపు డాత్మనాథుఁ బా
సినదయి దాన నుప్పటిలి ♦ చిమ్మెడు నేత్రజలంబు సాంద్రమై
యనయము గన్పడక, మిగుల ♦ సంకముగాఁ గనుతెప్పలొప్పుఁ జ
క్కనిగళనాదముల్ వెలయఁగా, పని నృత్యముచేయు కేకిరీ
తిని జెలువారి; చక్కనిద్యుతిం జెలువొందని చంద్రరేఖనాఁ
దనుకళమాయఁ జిక్కి సతతంబును, బంకవిలీనయైన యా
కనకపురేఖలాగున నికాచము మాసినయంగమొప్పుఁ జ
క్కనిశరరేఖ గాయమున ♦ గాఢరయంబున నాటియున్నరీ
తిని, మది వేదనం జివికి ♦ తీవ్రతరంబగు దుఃఖభారముం
గని ససనప్రభిన్నమయి ♦ కన్నడు మేఘమురీతిఁ, జంచలా
త్మను గని వాగ్వీశారదుఁడు ♦ మానవనాథుఁడునై చెలంగు రా
మునిహృదయంబున న్నిలిపి ♦ మోమును వెల్వెల్లబాఱునున్న సీ
తను నట నెంతకాలము నితాంతము పూన్కిని జూచినం గనుం

గోనెడునదృష్టముం గనకఁకోరిక డిందఁగ దుఃఖ మొంది మం
దునివలె నేమియున్ మదికిఁ ♦ దోచమి మ్రాన్పడియుండె నాతఁడున్. ౨౭
ఐదవ పర్గము సంపూర్ణము.

౬. - వ పర్గము.

—ఇతి హనుమ రావణుఁడున్న సౌధమును బరిక్షించుట. ఇతి—

- తే. ఇట్టులతఁడు విమానాళి ♦ నెల్లవెదకి, నీతఁ గానక కమవగఁ ♦ జెంది కామ
రూపియై లంకయందున ♦ నేపుమీఱఁ, దిరుగసాగెను నీతఁకై ♦ మరల వేగ.
- క. తరణిరుచివెల్లుచక్కని, వరణము లంతటను గల్గ ♦ భాసిలు దనుజే
శ్వరుసౌధమునకు ధైర్యస్ఫురణంబున మెఱయునతఁడు ♦ పోయె వెదకఁగన్.
- క. హరిరక్షితమై తగు పెను, నరణ్యముటు భయదరాక్ష ♦ సావళి గాపా
డ రహిం దగు నాభవనము, హరికుంజరుఁ డొకటఁగాంచియలరెన్ మదిలోన్.
- తే. సౌధ మయ్యది రావ్యముల్ ♦ స్వర్ణభూషి
తములు చిత్రములగు బహిఁద్వారములను
జిత్రకక్ష్యల మఱియు రుఁచిరములై న
ద్వారముల నొప్పుచుండె నెంతయును గాంతి. ౪ 381
- క. ద్వీరదముల నెక్కి యంతటఁ, దిగుగుచుఁ బ్రముఖులగు భూపతిప్రియబంధుల్
నిరతము హెచ్చరికల సుం, దరసుందిరక్షణమునఁ ♦ దత్పురులగుచున్. ౫ 382
- క. వెలయుచునుండిరి, మఱియం, దలరెడుశూరులొగి నరుల ♦ నణఁతురు కష్టం
బులనొందకయందలిహయ, ము లవధ్యములునురథార్హ ♦ ములునయిమిగులగన్.
- తే. తనరుచుండును; సుమహితఁదంతరజత
కనకనిర్మితములయి వ్యాఁఘ్రగజవైరి
చర్మములనైన కవచముల్ ♦ చాల వెలయఁ
జిత్రరథములు ధన్యమొప్పుఁ ♦ జెలఁగు నందు. ౬ 334
- చ. మరుచిరమందిరం బదియు ♦ సుందరరత్నమయంబు భానురా
స్తరణననున్వితంబు వితఁతస్ఫుటరత్నమహారథోత్కరం
బురుతరథ వ్రవీతనివఁహోజ్జ్వల, మున్నతపాత్ర రాజసుం
దరమును నొచుఁ జూడఁదగి ♦ తద్దయు రమ్యమునయ్యె నయ్యెడన్. ౭ 385
- సీ. ఎంతయు గొప్పలై ♦ యింపుగాఁ జూడఁగఁ దగియున్నమృగపక్షిఁతతులు పెక్కు
వేలు భాసిలుచుండె ♦ విమలరావంబుల, మందిరంబయ్యది ♦ మఱియు నాయు
ధాదిశిక్షలయందు ♦ నాటి తేఱిన బాహ్యాపాలకరక్షకఁభలులచేత
సంరక్షితంబయి ♦ సౌందర్యమునఁ గ్రాలుకాంతామణులచేతఁగలయమెఱయు

తే. చుండె; సంతోషముల నెప్పుడొప్పువనిత

లంతటను నిండియుండి రం ♦ దనురవగుల

మందిరంబులు లోపల ♦ సుందరముగ

సలగుచుండెను జూడనై ♦ వెలసె నదియు. ౯౫

336

క. సరికధిపతిఘోషమునలె, జరించు స్త్రీపుగుఱుచగు ♦ చంచన్మృదులా

భరణస్వనములు మ్రోగుచు, నగుదుగ విననొచ్చునుండె ♦ నాభవనమునన్.

చ. అనిశము గాజలక్షణములై తగు ఛత్రగణాదులొప్పు జం

దనమృదులాగరుస్ఫుటనితాంతసువాసల లుల్లుస్థి సిం

హనివహయు క్షమై యలరునట్టి మహావనమట్టు లొప్పుచున్

ఘనతరభేరికాదిరవకప్రమునై తనరారు నెంతయున్. ౧౧

338

తే. శంఖవీణాదివాద్యనిస్వనము లొప్పు

సంతతము పూజితంబయి ♦ చక్కగ నది

పర్వహోమంబులను బొల్పి ♦ సర్వకాల

మనురకృతపూజనంబుల ♦ నమగుచుండ. ౧౨

339

చ. హనుమయు నిట్లు రాక్షసగణార్చితమై జలరాశిభంగి ని

స్వనములఁ బొల్పి నిన్నునుయి ♦ భాసురరత్నపరిచ్ఛదంబునై

ఘనమణిసంఘజుష్టనుయి ♦ క్రాలు మహామతియైన దానవే

శునివరమందిరంబుఁ గడుఁగూరతఁ గాంచె మనంబు పొంగఁగన్. ౧౩ 340

క. కరిహయరథసంఘంబులఁ బరఁగుచుఁ బెనుసుచుల మిగుల ♦ భాసెలు దనుజే

శ్వేరుగృహముఁ గాంచి లంకాభరిణం బిదియేయటంచుఁ ♦ బావనితలఁచెన్.

చ. మనమున నిట్లులెంచి పవమానతనూజుడు తన్మృహంతికం

బున ధూణిసుకన్ వెనకఁబూని చరించె; సురారిగేహముల్

గనుచును బూలతోటలను ♦ గాంతగృహంబుల నిర్భయంబుగాఁ

గనుఁగొనసాగె నొక్కమొగిఁ ♦ గానతివేగమ నూరుఁ డంతటన్. ౧౬ 342

సీసమాలిక:—

దనుజగేహంబులఁదాఁజూడఁగాఁ బూనుకొని ప్రహస్తునిగేహమునకుఁ బోయి

యటనుండి కదలి మహాపాన్ధ్యునింటికి దాఁటె; సంతట జలదప్రకాశ

మగు కుంభకన్ధ్యగేహంబు విభిషణభవనంబునం గని ♦ వానరకుల

తిలకుఁ; డవ్వల వేగ ♦ ముర మహోదరునిల్లు, వినుపాక్షునిల్లు వెడకి

యంత విద్యుజ్జ్వల్యూహాలయంబును, దగువాత విద్యున్నాలిభవన మట్లై

నద్రవంస్తునిదివ్యభవనంబు; నన్మహాతేజుడు శుకునినాందిరము, మఱియు

సారణగేహంబు ♦ సత్వరంబుగ నింద్రజిత్తుమందిరముచు; ♦ జెలఁగి జంబు

మాలిసునూలుల ♦ మందిరంబులు, రత్నకేతునిచొ దివ్యగేహ మవల

సూర్యశత్రుని లసఁచుభతమభవనంబు; వజ్రకాయుని వేళ్లఁవరము నట్లే
హరివరుం డొగిని ధూఁమ్రాక్షసంపాతులయావాసములను, భయంకగుండగు
నట్టివిద్యుద్ద్రాక్షుఁ డనభిరామవేళ్లము ఘనవిఘ్నములని కేతనవరముల
శుకవాస, వజ్రులఁ శక, వికట, బ్రహ్మకర్ణ, రోమశ, దంష్ట్రఁగఘనగృహముల;
మఱియు యుద్ధోన్మత్తఁమత్త, ధ్వజగ్రీవ, నాదులగృహములఁ ననిలపుత్రుఁ
డంతవిద్యుజ్జహ్వఁ లనునామములుగల పెక్కండ్రగృహములఁ నుక్కుమీఱ
నింద్రజహ్వనిదగుఁనిల్లును, హస్తముఖునినివాసము, గరాఁళునిగృహంబు
శోణితాక్షుని, పిశాచునిగేహముల నొగిఁ బరికించిఁ పరికించిఁ పవనతనయుఁ

తే. డతులకీర్తియుతుండు మహార్థములగు

నయ్యయిగృహంబులను వైభవాదు లొప్పు

బరఁగు నారాక్షసుల, వారిఁపరమనంప

దలను గాంచెను హనుమంతుఁ డలరి యలరి. ౨౭

343

క. దనుజులగేహంబుల నెల్లను గలయందిరిగి వెనకఁ జలనామణి నీ
తనుగాన కవల రావణుని నివాసముఁ జేరఁబోయెఁ నియతినర్పణ. ౨౮

¹చ. సిరి యలరార నాన్లనగఁసంహారు నల్లడలం జరించుచున్
సురరిపునాయకుం డగుచుఁ జోభిలు రావణుచెంత నప్పుము
ద్గరములు శూలశక్తులునుఁ దారుణతోమరముల్ ధరించి భీ
కరముగ నాధుచండమునఁ గాఢనుషుప్తిని బొందియున్న య
త్తుణులఁ గొంఁజం గనియెఁ దారుణనేత్రులఁ గున్పితాంగులన్. ౨౯ 315

క. దనుజునిగృహరక్షకులై, ఘనబలముల నొప్పు భటులఁ జగనియె; భయదనా
ధనములఁ బెక్కింటిని దాల్చిన దీన్ధాంగులను దనుజసంహారు మఱియున్.

²చ. అరుణములై సితంబులగునట్టి వరాంగము లొప్పుఁగా జవ
స్ఫురణము పొల్పుమీఱ నటఁ జోభిలుగుట్టములన్; సుజాతీయుం
గరమరుదై నరూపమునుఁ గ్రాలఁగఁ జక్కఁగ శిక్షితంబులై
దురమునఁ బాకహృద్గజముతోడ సమాసము నొంది శత్రురా
ట్కురులనడంచు నేనుఁగులఁ గాంచె మహాకపిశేఖరుం డొగిన్. 3౨ 347

తే. పరబలంబులఁ జెండాడునటుత నలరి

దానధారలు గురియ నుద్దామవృష్టి

కరజలదములరీతి నిర్ధరయతాద్రీ

వలె ధ్వనించుచు నవి శత్రుభయదములగు. 33౪

348

1 శూలముద్గరహస్తాశ్చ శక్తితోమరధారిణీః-అగ్రములము. 2 మలీనాక్ రూపసంపన్నాక్-
అగ్రములము.

మ. వరజాంబూననహేమభూషణములకా ♦ భాసిల్లి మధ్యాహ్నభా
స్కరుచందంబునఁ బొల్చి వేలకొలఁదికా ♦ గణ్యంబునొస్తె న్యముకా.
హరిపంచామ్యఁడు రావణాసురునిగేహంబందుఁజూచెకా; గృహం
తరమందుకా జతురంతయానముల నుభయద్భూరిరూపంబులకా. 3౫౪ 319

క. అతిచిత్రలతాగృహముల, సతీశయకల్పనల మీఱునట్లుగఁ దగి న
మృతములునగు చిత్రగృహ, ప్రతతులఁ గ్రీడాగృహములఁ ♦ బావని గాంచెకా.
క. దారుమయంబులుగాఁ దగి, చారుతరంబులుగు కేళిశైలంబులనుకా
మారక్రీడాగృహముల, మారుతి పొడఁగాంచె దనదుమానస మలరకా. 32

తే. పగటిపూట వినోదంపఁ ♦ దగినచోటు
లను, మహాదానవునిగృహంబునను జూచె;
సంత మందరపర్వత ♦ మనఁగనొప్పు
దివ్యసౌధంబుఁ గనియె నదియును మెఱయు. 3౮ 352

చ. నలుఁగడలకా ధ్వజంబులను ♦ నవ్యచిరత్నమణివ్రజంబులకా
వెలయు నిధివ్రజంబులను ♦ వేడుకఁ బెంచిన బర్హిసంచయం
బులకగు సన్నివేశముల ♦ బుద్ధివిరాజితు లెంతోనేర్పుతో
నిలిపినశిల్పశాలముల ♦ నెమ్మిని గొల్పుచు భూతనాథును
ఫలమగు వెండికొండవలె ♦ నద్దయు రాజులునుండె నయ్యెకా. 3౯౪ 353

తే. రత్నకాంతుల, దానవరాజవేద
మునను వెలయుట, నయ్యది ♦ ఘనకరముల
మెఱయు భాస్కరుకరణిని ♦ మిగిలె రుచుల;
సంత హరియాధపతి యాగృహమున నొకటి. ౪౦౪ 354

క. కనకమయంబులు శయనాసనముల ముఖ్యమగుపాత్రజాలంబును గ
న్గొనియెను; మఱియాభవనము, దనుజులు మధ్యానవములఁ ♦ ద్రాగెడువేళకా.

సీ. తుంపురుల్ చెదరంగ ♦ సాంపుగఁ నడిసియు, మణిభాషనంబులమండితమయి
భవ్యమై మఱి యసంబాధమై, ధనపతిసౌధమట్లు వెలింగి ♦ సాంద్రనూపు
రనినానములఁ జాల ♦ రంజల్లి, కాంచీరవంబుల నిండి, నిన్వనవిభవము
గలమృదంగనినాదములఁ దాళిరివములఁ బ్రతినాదమలరంగ ♦ భవ్యసౌధ

తే. చయము నిండాఁ, స్త్రీరత్నశతము వెలయ
విపులకన్యౌంతరంబుల ♦ విమలరీతిఁ
దనర వెలుఁగొందుచుండె నద్దానిఁ బవన
తనయుఁ డప్పు ప్రవేశించెఁ ♦ గ నెడువేడ్క. ౪౪ 356

ఆఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

౭ - వ సర్గము.

—శ్లోక హనుమ పుస్తకవిమానమును గాంచుట. శ్లోక—

తే. బలయుతుండైన పావనిభానురంబు, లైన నై దూర్యరత్నంబు ♦ లర్హరీతిఁ
బొదిగియున్న మనోజ్ఞకర్పూరమయంబు, లైన బాలకములను విహంగతతుల.

క. తనరుచు వద్దాకాలంబున విద్యుత్పహితనుగుచు ♦ బొలుచు తటిద్దీ
తిని బాటుపట్టినచయంబును గల్గినఘనములట్లు ♦ పొలుచుగృహళిక. ౧ 358

క. పరికించె మఱియు నామం, నిరములతో ముఖ్యములయి ♦ దీపించుభయం
కరఖడ్గచాపశంఖము, లరహిం బొలుచారి ద్యుతివిహిలాసము మెఱయె. ౧౫

ఆ. బహువిధంబులగుచు ♦ బరగుశాలల మనోహరములై నికేతనాళిపై నఁ
బాగుతరములైన ♦ చంద్రశాలల విశాలముగ మెఱయువానిమమతఁ గాంచె.

చ. అమలమణిమయంబులయి ♦ యర్హములం చొగి వానవాళి యు
య్యుచురులు పూజచేయఁ దగి ♦ యద్భుతశ్చిమహాగమంబు చొ
ప్పమరంగఁ గట్టియున్నవగుటారయ దోషవివర్జితంబులై
యనురవిరోధినాయకబాలార్జవసంపదుపార్జితంబులై. 3

361

చ. అలరుగృహంబులం గనియె; ♦ నవ్వీ ప్రయత్నము సొంపుగుల్క ని
మ్ముల రచియింపఁగాఁబడట ♦ మున్నని యన్నియు విశ్వకర్పచే
విలసితరీతిఁ జేయఁబడి ♦ విశ్రుతిఁ గాంచినవయ్య నమ్మయుం
డిల సిలుచేసెనో యనఁగ ♦ నెల్లవిధంబులఁ గానుపించుచు. 3౫

362

తే. నకలగుణములఁ బ్రఖ్యాతి ♦ క్షనువహించి
యుండె వానిని గాంచె సయ్యురుబలుండు;
నంత నుచ్చితమై మేఘమట్లు వెలసి
కనకమయముయి యందముగాఁ జెలంగి. ౪౫

363

క. రావణబలమున కనుగుణ, మై వఱలుచు సాటిలేనినయి గృహరత్నం
లై వన్నె కక్కుపుష్పక, మావిపులగృహంబునందు ♦ నాతఁడు చూచె. ౫

క. ధరణీతలమందు స్వర్గము, కరణిక భాభాసురమయి ♦ కమ్రమణులచేఁ
బరికీర్ణంబై నానా, తరుసుసుసంవాస్తవగుటఁ ♦ దలపోయంగ. ౫౫ 365

క. ప్రసవరజశీర్ణంబై, యసమానముగాఁ జెలంగు ♦ నద్రికరణిఁ బెం
పెనలారుచుండె నయ్యది; యసవృశవిద్యుత్ప్రజాప్తమగు ఘనమునలె. ౬

క. తరుణీమణిసంయుతమై, పరమము సర్పితమునగుచు ♦ స్వర్గమునకుఁగా
సరిగెడు సుకృతాత్ములు నం, బరమున వరహంసవితతి ♦ భానురగతిచే. ౬౫

తే. మోయుచుండఁగ నెక్కి సంఘోషమలరఁ
బోవునట్టి విమానంబుపొల్కి మిగులఁ

గాంతిఁ జెన్నారుచుండె; జొంక్కుంపుమణులు

పొదిగియుండుటచేత నాంపుష్పకంబు 2

368

క. అరుదుగ బహువిధధాతూ, త్కరచిత్రితభూరిభూమిఁధరిశిఖరమునాఁ
బరఁగుచు గ్రహశేషియుక్తాం, బరమువలె మిగులగుచుఁ ధవ్యంబగుచుఁ.

క. పలువిధములైన వన్నెల, విసిలి ప్రోగుగఁ జెలంగుఁవిరులజలదను
ట్టులు మెఱయుచుండె; నచ్చట, నిల సర్వతరాజితోడఁ నెసఁగువిధమునఁ.

తే. చిత్రరూపంబునం గడుఁ జెన్నుచూపు
నట్లు లిఖింపఁబడియుండె, నద్దులెల్లఁ
దరుతతిం గూడియున్నచంకమున వ్రాయఁ
బడి చెలంగుచునుండె, నాంపాదపములు. ౮౪

౩71

క. సునుజాలపూర్ణములుగా, సునురుపఁబడియుండె; సుటియుఁనందు మెఱయునా
సునుములు కేసరపత్రగణమునఁ గాజిల్లువిధమునం జేయఁబడె. ౯ 372

సీ. మఱియును బుష్పవిహానంబునందుఁ జిత్రగువునఁ బొందురఁధామములును
సత్పుష్పయుక్తపుష్కరములు, కేసరయుక్తపద్మంబులుఁ నుత్తమంబు
లగుచిత్రవనములుఁ దగ లిఖింపఁబడియుండె; నిక్కరగి రత్నోర్మిరుకాంతు
లుల్లసిల్లుచునుండఁ నుజ్జ్వలంబై దివ్యభవనంబులఁ మేలుఁబఱియగుచు

1 తే. సురుతరంబయి ధవ్యమై యొప్పి పుష్ప

కాహ్వయంబున నలరుమహావిమాన

మును మహాకపి యిచ్చటఁ గనియె; మఱియు

నందు వైదూర్యరత్నాళి నంచితముగ. ౧౧

373

తే. రజతమునఁ బగడంబులఁ రహిఁజెలంగ

విరచితములగుపక్షులుఁ వివిధరత్న

కృతవిచిత్రభుజంగముల్ హితిసుహతి

కర్ణములగుశుభాంగంబు లగుహయములు. ౧౨

374

క. అలరింపఁబడియుండెను; విలసనశీలంబులగుచుఁ వెలసెడునావ

క్షులు చక్కనిమోములు తెక్కులుసొగసుగఁదనరఁజూడఁగాఁదగియుండు.

తే. పక్షములపై ని స్వర్ణప్రవాళరచిత

పుష్పములు సుందరంబుగాఁ బొదలుచుండె

జక్కనివిలాసములను బక్షములఁ గుటిల

ముగను ముడుచుకొనుచునుండుటఁ గనుఁగొనఁగ. ౧౩

376

క. స్మరునకుఁ బ్రత్యక్షంబుగఁ గరిము సహాయంబు చేయఁగాఁ బూనుచు ని

క్కరగిం జెలువొందినవో, సరమాద్భుతముగ ననంగఁ భాసింపుచుండె.

1^{సీ}. పద్మాకరంబుల ♦ స్వయముగా నభిషేకమునకుఁ బ్రయత్నించి ♦ వనజరాజి
వివరణం బొనరింప ♦ వేడుక నొందుటఁ బద్మకేసరములు ♦ వపువులందు
వ్యాపింప, సురుచిరహస్తంబులం గల్పవృక్షంబులం గొని ♦ పరఁగుకరులు,
కరికృతంబగు స్నానశాస్త్రంబునం దగి చారుహస్తంబుల ♦ సరసిజములఁ

తే. దాల్చి వెలసెడురమయుఁ జిత్తరువునందు
ప్రాయఁబడియుండె; నీరీతి ♦ భవ్యమైన
శుభకరాచలమట్లుగఁ ♦ జూడనైన
యాగృహంబున సంతట ♦ నరసి యరసి. ౧౮౫

378

చ. దనుజవరుండుగాని వనితానివహంబులుగాని యుండుతా
వును గనలేక యచ్చెరువుఁ ♦ బొంది వసంతమునందు మంచివా
సనలు చెలంగఁ జూచుటకుఁ ♦ జారుతరంబగు కందరాలితోఁ
గనఁబడుచున్నకొండవలెఁ ♦ గ్రాలుగృహంబును గాంచి విన్నయం
బును గనె; నవ్వుకుత్సుతుఁడు ♦ పూజితమై తగి సుందరంబునై. ౧౮౬ 379

క. దనుజేంద్రభుజపాలిత, మునునయి తగులంకఁ జొచ్చి ♦ మునుగొని యేవం
కను వెదకిన సత్పూజ్యును, బెనిమిటిసద్గుణసమృద్ధి ♦ విజితాత్మ సత్వి. ౧౮౭

క. జనకజను జూడఁజాలక, ఘనతరదగ్ధఖాల్ధి మునిఁగె; ♦ గాలికోడుకు నె
మ్మనమునఁ బెక్కుతెఱంగుల, గునుపాయంబును నెంచిఁకుండనిపూర్ణిక్.

చ. అనయము నీతిమార్గమునె ♦ యారసి సూక్ష్మపునృప్తిధైర్యముం
గొని జతసంబు మీఱఁగ నకుంతతరీతిని నెంతచూచినన్
జనకజఁ జూడనేరమికి ♦ న్వాంతము చంచలతం గనంగఁ జి
2 క్కనివెతనొందె నాన్లవగఁకాంతుఁడు రామునికింకరుం డొగిన్. ౧౮౮ 382

ఏడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౮ - వ సర్గము.

— ఖింహనుమ విమానముం గాంచి పొగడుట. ఖింహ—

చ. వనచరపీఠుఁ డాభవనవర్ణమునందు మణివ్రజంబుచే
తను ఘనవజ్రరాజిని నితాంతము చిత్రితమై, ప్రతప్తమా
కనకముచేత నిర్మితిని ♦ గాంచిన కృత్రిమపక్షు లొప్పఁగాఁ
గనదురుకాంతివెల్లెడునఁఖండవిమానముఁ గాంచె వేడుకన్. ౧ 883

తే. దానినిర్మాణమై ఖరిమాననమున, నిట్టిదని లెక్కపెట్టఁగ ♦ నెట్టివారి

1 నియుజ్యమానాస్తుగజాస్సుహస్తాస్సుసరాశోత్పిష్టపత్రహస్తాః, బభూవ దేవీచ
కృతాసుహస్తా లక్ష్మీపథా పద్మినిపద్మహస్తా-అనిమా. 2 అతిదుర్గభితం మనః-అనిమా.

కై నశకృముగాదు, సాశ్మయమును జూప, నై న సాధ్యముగాదు బ్రహ్మకునుగాని.

క. దానిని నిర్మించెడుతటి, మానసమున విశ్వకర్త, * మహితం బగుచున్
జానుగఁ గన్నడునిదియా, మానితమని మెచ్చుకొనియె * మాటలిఁకేలా. ౧౫

*క. సురపథమునఁ బొడవై సుందరముగ నలరారుచుండె * గనుజేశునిమం
దిరమున భూమిని దగులక, యగుదుగ నాకాశమండె * యది యలరారెన్.

క. వనరుహమిత్రునిమార్గంబును జూపెడిచిహ్నమిద్ది * యనిచెప్పం
గను దగునట్లుగ వెలసెను; వినుతంపందగుచు నదియు * వెలసె ఘనముగన్.

సీ. అందలివస్తువే * దై నఁ బ్రయత్నంబుచేత శ్రమంపడి * చేయఁబడిన
దేకాని యత్నంబు * లేక నిర్మితమైన దెద్దియులే దందు * నెందునై నఁ
గనఁబడుతావులు * కన్రమహారత్నచిత్రితంబులుగానె * చెలఁగుచుండుఁ
దద్విశేషంబులు * తలఁప దేవతలగేహంబులయందై న * నమరియుండ

తే. వందలిసమస్తవస్తువు * లద్భుతముగఁ
గానఁబడుచునెయుండు; నిఁక్కముగ నద్ది
తీవ్రతపమొనరించి యు * దీప్తశౌర్య
మునఁ జెలంగియు బహుకప్తములకుఁ జిక్కి. 31

393

క. దనుజేంద్రార్జితమయియే, తనరారెడుఁగాని సులభ * తరముగ లభియిం
చినదేగావది మఱియును, దనునెక్కించమాన్యుఁ డెట్టి * స్థలమును జూడన్. 3౫

చ. మనమునఁ గోరునో యటకు * మానుగ వేగను పోవఁజాలి యిం
కను వరగోపురాదిబహు * కల్పనముల్ చెలువారుచుండు నం
దును గనఁగా నొక్క * యెడఁ * దుల్యవిశేషము లొప్పుచుండుఁ గా
వున నది యెల్లతావులను * బొంకముగాఁ గనుపట్టు నెంతయున్. ౪ 390

క. తనవిభుచి త్తమెఱింగియు, ఘనజవమున వా * యుతుల్య * గతివీఱఁగఁబో
వును వలసినచోటికి దా,నినివారింపంగ నెవఁడు * నేరెడు జగతిన్. ౪౫ 391

తే. అది మహాత్ములు పుణ్యాత్ము * లతిశయధన
యుతులు కీర్తివిశాలత * నొప్పువారు
నై న నింద్రాదులకు వాస * మైన స్వర్గ
మట్లు తనరారుచుండు స * హార్యమగుచు. ౫ 392

సీ. మఱియుఁ బుష్పకమది * మణిముఖవస్తువిశేషంబులం జాలఁ * జెన్నుమీఱు
సన్నివేశంబుల * నున్నతిం గాంచుచు, శి * వ్విశేషముల్ * చెలఁగుచుండఁ
బలువిధంబులుగను * భాసిలిపెక్కుతొ శృంగంబులను నలంక * రతము నగుచుఁ
గూటగణంబులఁ * గొమరారుపర్వతశృంగంబురీతిని * నెనఁగి రమ్య

* దివం గతం వాయుపథప్రతిష్ఠితం వ్యరాజ తాదిత్యపథస్య లక్ష్యవత్ - అనిమూలము.

తే. నందు నేసిరియుండునో ♦ నద్ది రావ

కానుగునిగేహమందు నెయ్యమున సతత

మలరుచుండెను; యక్షరాజగుకుబేరు

నందు యనుపదబలయందు ♦ నధికలక్ష్మి. ౮౫

402

క. ఎది యలరాచుచునుండునో, యది దానికి నధిక్మైసముదియును నాయా
యివనుజులగృహములందుం, బొడలుచునుండెను సితాంతఃపూజ్యంబగుచున్.

క. మున్నే వివరించినయా, సన్నుతదనుజాధిరాజఃసౌధమునడుమన్
మన్నునల కర్హమై మది, నెన్నగ వేటొక్కహర్త్య మిదియనఁ దగుచున్.

1క. అలరాచువుమ్మకంబను, లలితవిమానంబు మిగుల ♦ లక్ష్మి వెలయఁగా
విలసిలు 2నిర్య్యాపంబులు, గలదై యుండంగ హనుసఃకాంచెన్ దానిన్.

క. వనజాననునిసిమిత్తము, మునుపయ్యది దేవలోకమున నిర్మితఁగాం
చెను విశ్వకర్మచే గావున దివ్యము రత్నతలివిభూషిత మగుచున్. ౧౧

చ. కనఁబడచుండె; యక్షపతి ♦ గాఢశపం బొనరించి బ్రహ్మన
మృగనులరంగఁ జేయుచు నిరూపము దానినిబొందె; దానినే
తనగురుశౌర్యపారమున ♦ దానవనేత కుబేరునొంచి చే
కొనియెను; గొన్నిస్తంభములు ♦ కోనుల హేమనుయంబులై తగున్. ౧౨౫

తే. కొన్నిరాజతములు ♦ కొమరాచుచుండు నీ, హామృగంబులందు ♦ సమరుపఁబడి
యుండె శిల్పములుగ ♦ నరుకాంతిచే నది, చెచ్చుమీటుచుండెనెన్ననగుచు.

క. నిలయోపరిగేహంబులు, విలసనశీలంబులగుచు ♦ వెలసెడుమాపం
బుల మేగుచుంగరాఖ్యా, చలములు నా నున్నతములు; ♦ బారుతరంబుల్.

తే. అంబరంబును నొకసెడునట్టులనురు
చును గృహంబున కొకజేడమును నొసంగు
చుండె; నది విశ్వకర్మచే ♦ నొప్పుమెఱయ
నిర్మితంబయి శిల్పముల్ ♦ నెఱిమెఱయన్. ౧౩

410

క. జ్వలనార్కులవలె నెంతయు, వెలయుచుఁ గార్తవ్యరమున ♦ విరచితములు ని
ర్మలములు నొ సోపానం, బులు వేల్చియగుంగులందు; ♦ బొడలుచునుండెన్.

1 తస్యహర్త్యస్య మగ్నస్థం కేశ చాన్య త్పునిర్మితం బహునిర్య్యాపహంక్షిణం దదర్శ
పవనాత్తిజః బ్రహ్మలోకే కృతం దిన్యం దివి. య ద్విశ్వకర్మణా. విమానం పుష్పకంనామ సర్వరత్న
విభూషితమ్-అనిమా వీనికి గోవి దగాజు లేమాయుధములు కల్పించి వ్రాసిరి. ప్రకృతోపయుక్త
ములుగాలేవు. సుహేశ్వరత్మికుఁ ప్రాతీతికార్థమున సమంజసముగ వ్రాసినది పెద్దలు చాలమంది
చెప్పిరి. ఆయరమే యిటఁ జెప్పఁబడినదని యెఱుంగవలయు. 2 నిర్య్యాపహము అనఁగా మర్తవా
రణములని యర్థము.

- సీ. కనకంబుచే న్నటికములచే గుడ్డంబుమీఁదుగా శుభరీతి ♦ మించునట్లు
చేయంగఁబడినవై ♦ చెల్వుగుల్మెడుజాలకములచే వాతాయనములచేత
నానుందిరంబు శక్త్యాన్వనంబై యుండె; క్షీరంబుఁగ వేయఁ ♦ జిత్రముగను
వాని నల్లఁగఁజేయఁభాసంపదను మించు నింద్రనీలంబుల ♦ నెలమిఁగూర్చు
తే. సింహశద్వీపమునఁబుట్టి ♦ చెలఁగుచున్న
యన్తుహానీలములచేత ♦ నరుఁగుల్మె
నచట నిర్మింపఁబడియుండె; ♦ నదృశముగఁ
బగడములచే నమూల్యభవ్యసుణివితతి. ౧౬౪
- క. తులలేనిమాక్తికంబుల, నలఁగడలం దలముల్లె ♦ నై జవిభూతిం
జెలఁగుడ రీతిని విరచిత, ములునై యలరారుచుండె ♦ మోదంబెనఁగఁ. ౧౭
- చ. అరుణముగాఁ గనంబడట ♦ హాటకకాంతిని మించుచున్నసుం
దరతరచందనంబునను ♦ వద్దయు వాసనలొప్పుచుండె, ని
క్కరణిని దీప్తనూర్యగతిగఁగ నరారుచు గేహసంక్తిమీఁ
ద రఁగఁ జెలంగు హర్త్యసముదాయములం జెలువారె నెంతయుఁ. ౧౮
- ఆ. అట్టిపుష్పకాఖ్య ♦ మగువిమానంబును, గవినరేణ్యుఁ డట్లు ♦ గడఁగి యెక్కె;
నంత నచటనుండి ♦ యవ్వాయుజుం డన్న, పానభక్ష్యసంభవంబునగుచు. ౧౯
- క. సుగుచిరమై గంధరజ, స్ఫురితంబులు సూపుఁదాల్చి ♦ శోభిల్లెడు న
మృదువమఁ గాంచుగంధముఁ, బరమమ్మును గ్రోలుచుండె ♦ నాననియచటఁ.
- చ. దనుజవరుండు రావణుడు ♦ తత్సమయంబున నున్నచోటనుం
డి నెగడునట్టిదో యనఁగ ♦ నిర్మలగంధ మడల్లు చక్కఁగాఁ
దనరుచునుండె; గావున నావాగతిపుత్రున కామనీషి కా
య్యనఁ బ్రియబంధువుఁ మిగులుఁహర్షము మీఱఁగ బంధువెట్లుతె
ల్పునో యటురావణుండు తగుఁభూమియిదేయని తెల్పునట్లుగఁ. ౨౦౪ 417
- క. మనసునకుఁ దోచుచుండెను; హనుమయు నటనుండి తరలియారావణుండుం
డినశాలఁ గాంచఁ బోయెను, గనుఁగొననది యాయతమయి ♦ డుశుభదంబై.
- క. దనుజేంద్రునిమనసున కింపును గూర్చుచు నుత్తమయగు ♦ పొలఁతివిధమునఁ
గనఁబడు రత్నసోపా, ననికరముల నెద్ది సొంపునం దగు చుండెఁ. ౨౧
- క. కనకమయజాలభూషిత, మునునయి స్ఫటికములగుచు ♦ మోదంబు నొసం
గను జాలుభూతలంబుల, ఘనమై దంతములు దాఁపఁగఁ జిత్రముగఁ. ౨౨౪
- చ. కనుఁగొననొచు మాక్తికపుఁగంబములుం బగడంపు స్తంభముల్
కనకపుఁగంబముల్ రజతకల్పితముల్ మణినిర్మితంబులొ
ప్పును గుమిగూర్చునట్టివిగఁ ♦ బొల్పెడునవ్వయునై న స్తంభముల్
కనఁబడుచుండె నందుఁ; బలుకంబము లంతరమందుఁ దోఁపఁగఁ. ౨౩౪ 421

సీ. ఆ స్తంభములమీఁద ♦ నందంబుగాఁ దగునట్లు గండనపట్టె ♦ లమరుపఁబడి
యుండె; నాకంబంబు ♦ లొకకొన్నిసగుములై మిక్కిలిపొడవుగా ♦ మించి చివర
భాగంబులకా వంగి ♦ పరుగుభూషణములఁ గ్రాలుచు నవ్వితెక్కులవిధమునఁ
దోఁచుచునుంటచే ♦ నేచినగతి స్వర్గమున కుగ్గమించులా ♦ గునను గానఁ
తే. బడుచునుండె; నదులు ♦ పర్వతసాగరంబులు ననంబు లాదిగలధగిత్రి
లక్షణములచే వెలయుచిత్రకంబళ, చుందుఁ బలుపఁబడుచు ♦ నలరుచుండె.

క. నానారాష్ట్రంబులతో, నానాగృహములనుగూడి ♦ నై జవిభూతికా
గానఁబడుభూమిరీతిని, జానుగ విస్తీర్ణమగుచు ♦ సాధువిహగముల్. ౨౫౫ 428

క. కొలకొలఁగూయ సుగంధంబులు గుప్పన నెనఁగ, శ్రేష్ఠములుగాఁ దగు కం
బళశయ్యల నమరుచు నొప్పులు గుల్కుచునుండె దనుజపుంగవుఁ డందుకా.

క. నిరతము వసించు న గుద్ది, పరమాగరుధూపములను ♦ భాసిలుచుంటకా
గరము పొగవన్నెచేఁ దగి, యరుదుగఁ గన్నచుచునుండె ♦ నాయతమగుచుకా.

సీ. ఒక్కచోహంసయ ♦ ట్లాప్పి నిర్మలమయి పాండురవర్ణమై ♦ పరఁగుచుండు
నొకచోట నద్ది పుష్పాపహారంబుల నతిచిత్రవర్ణమై ♦ యసురి శబల
వర్ణమై కల్లాషభంగి జెన్నారుచు, మనసున కామోదమును నొసంగు
చును, మోములకునుగాంతినిబ్ర సాదించుచు, దుఃఖజాలంబుఁ దొలఁగఁజేయు
చును, దివ్యమై, లక్ష్మీకిని బుట్టినిల్లునాఁ దనరుచుండును; రావణునినివాస
మగునావిమానంబు ♦ తగ సుఖస్పర్శహా వాయువు, కనులకు ♦ భవ్యమోద
మునుగూర్చునా కాంక్షమును, శ్రోత్రములకు విందొమ్మిదుగానంబు ♦ నదృశ్యములు
నతిరుచ్యములు నగునట్టి భయోదులు, చారుగంధంబును ♦ సారతరము
గల్గియుండుటచేతఁ ♦ గన్నతల్లి కుమారు నింద్రియంబుల కెట్లు ♦ లింపుఁగూర్చు
నట్లు లచ్చటికేగినట్టివారలనుంద్రియములకు నై దింటి ♦ కతులత్పత్తిఁ
గలిగించుచుండె; నా గాలికుమారుండు దానివైఖరిఁ గాంచి ♦ మానసమున
నచ్చెరువొంది యా యది స్వర్గలోకమో, ప్రబల దేవతలుండు పరమో, లేక

తే. యింద్రుఁడుండుతావో, ♦ యిది బ్రహ్మలోకమో

యనుచుఁ దలఁచె; నంతఁ ♦ గనకమయము

లై న స్తంభములను ♦ నలగుదీపంబులఁ

గనియె నచలములుగఁ ♦ గానఁబడఁగ. 3౧

426

తే. ధ్యాన మొనరించునట్లవి ♦ కానసౌచు

ద్యూతమున నోడి యపమతి నొంది మ్రారు

పడినజూదరులట్లు చూఁపట్టుచుండె;

నతఁడు దీపప్ర కాశమత్యాయాశంబు. 3౨

427

* స్వర్గోయం దేవలోకోయ మింద్రస్వేయం పురోవేత్ - అనిమాలము.

క. దనుజేంద్రుని తేజస్సును, ఘనభూషణరుచులు వెలయుఁగా నెల్లెడలం
గని మండుచున్న దేమో, యని తలఁచెన్ మనసునందు ♦ నదృశ్యపడుచున్.

చ. ఘటవనసంబులన్ వివిధభాసురమాలికల్ ధరించి యు
జ్జ్వలతర వేషభూషణవిశాలగుచుల్ పొలయంగ రత్నకం
బళమున నిద్రవోయెడు నఃపారవిలాసవిరాజమానకాం

¹తల నొక వేయిమందిని నఃపారగతినూనుఁడుగాంచె నొక్కెడన్. 33౪ 429

చ. వనితలు వారలందఱును ♦ వారనికోర్కెలఁ గ్రీడనల్పి పా
యనితమి నర్థరాత్రమున ♦ నాదృతి మనస్యముఁ గ్రావి నిద్రచో
క్కునకు వశంగతాత్మలయి ♦ కోర్కెలు సిద్ధినిబొందకున్ నొ
య్యన నిదురించి రయ్యదనుపందె సుషుప్తిని నాపఁజాలమిన్. 3౪౪ 430

క. చలియింపకుండ నిద్దురఁ, గలియుటఁ గాంచీగుణాదిక విభూషణముల్
పలుకకయుండెను; నట హంసలు పట్టదనం క్రివిగతశబ్దములగుచున్. 3౫౧

²క. పెనుసారసవనమువిధం, బున విలసిలుచుండె; గనులు ♦ మోడ్చియు, ³దంతా
లిని గనఁబఱువక నిద్రం, గనువారల నెమ్మోగములఁ ♦ గాంచె హనుమయున్.

ఆ. పద్మగంధములను ♦ బరిఘటిల్లుచు నమ్మె

గములు వెలసి, పగలు ♦ కంజములవి

ధమున స్ఫుటములగుచుఁ ♦ ⁴దామసి రా మోడ్చుఁ

జెందినట్లు తోచెఁ ♦ జిత్రరీతి. 3౮

4౨3

సీ. శ్రీమంతఁడై నట్టి ♦ యాచరు తనయుండు వారలమోములు ♦ చారుగంధ
ముఖగుణావళిబట్టి ♦ ముగ్ధపద్మములతో సరిపోలునని తనఁ న్వాంతమునకుఁ
దగులఁగా నీవనితామతల్లులముఖములు పద్మములవలె ♦ వెలయుఁ గాన
మత్తపట్టదములు ♦ మకరందమునకయి వికసితపద్మాళి ♦ వేడ్కమీఱ

తే. మాటిమాటికి వ్రాలెడుమాడ్కి వీని

యందునున్ వ్రాలు నిజమిద్ది ♦ యని తలంచె;

నట్లు లాయన్ను మిన్నల ♦ నలరుచున్న

దాన వేంద్రునిగేహరత్నమది యపుడు. ౪౦౪

434

క. తారాగణసంయుతహా, శారదనభమట్లు సుప్రసన్నంబగుచున్

దా రాజులె; రక్షిపతి, యారావణుఁ డాపడంతు ♦ లాదృతిఁ గోలువన్. ౪౧౪

క. సిరివెలయఁ దారకాతతి, సరివృతుండగు శీతరశ్మిభంగిల్ మిగులన్

సురుచిరముగఁ జూపట్టెను; హరికులతలకుండు హనుమ ♦ యత్తరుణమునన్.

1 సహస్రం సరసారీణామ్-అనిమూలము. 2 పద్మవనం మహాలే-అనిమూలము. 3 తాసాం
సంవృతదంతాని మిలితాక్షాణి మారుతిః-అనిమూలము. 4 తామసి=రాత్రి, రాక=రాఁగా - అని
యర్థము.

- తే. పుణ్యశేషముతోఁగూడి భూమివయిని
నాకసమునుండి పడినయాఁయూయిచుక్క
లన్నియుంగూడి యాయొంతులై చెలంగె
నేమొ యనియెంచె నాత్మీయహృదయమునను. ౪౩ 437
- క. సురుచిరకాంతియు గూసం, బరుదగు నాతేటఁదనము భుజొప్పంగా
వరకాంత్యాదులతోడం, బరఁగెడు తారకలరీతి భాసిలిరతివల్. ౪౪ 438
- చ. తరుణులు వారు మధ్యమును ద్రావి యనంతరకృత్యమైన యా
సురతము నల్పుచున్నతటి భుజుగురూ త్రుషపీనహారసుం
దరమణిసూషణంబులును స్థానములఁ విడి తాఱుమాఱుగాఁ
బరఁగ సుషుప్తి జిక్కుపడి నావంతములొప్పు జెలంగి రందొగి. ౪౫
- సీ. విస్త్ర్నతీలకలై వెలఁదులు కొంగ, అద్భాగింతనూపురలయివామనయన
లోకకొంగ, అందు సుతొక్కచో బార్యవీగభితహరలుకొంగఁబులలితగురు
ముక్తానుణీహారములు తెగి తనువుల నావరింపఁగ గొంగఁఁబరబరములు
విడిపోవఁగొంగఁబులఁదులు మొలనూలువదలియుండఁగఁగొంగఁఁబరదగభూమి
- తే. పయిని శయనించుచున్ దను భడలికలొగి
నడఁగ, నడుముకట్టువదల్పు చవనియందుఁ
బొరలఁజేయింపఁబడు చిన్నతురగవనిత
లట్లు విలసిల్లుచుండి రాహర్మ్యమందు. ౪౬ 440
- చ. సురుచిరకుండలంబులను సొంపుగఁ దాల్చినకొంగఁఁ బంగనల్
పరమనుచునైజంబు లొగి భావజుకేళి దగం దెగంగ సుం
కరముగఁ బూచియున్ గజవిఠానము ద్రొక్కఁగ నున్నతీగల
ట్లగుదుగఁ గాననై రిచట; నష్టరుదాత్మజుదృష్టికెంతయున్. ౪౭ 441
- క. తరుణులకుచమధ్యమములఁ, బరఁగెడుగురుహారము లట భానుశశిలన
త్కరములవలె దనరి గుహాంతరముల శయనించుహంసశతతులన నమరెన్.
- క. తరుణులు కొందఱు స్వకుచాంతరముల వై దూర్యహారతతులం దాల్చున్
గురుకాదంబవత్తత్తురె కరికి బొల్పారె నవ్వీ కనులకు విందె. ౪౮ 443
- క. కొందఱుతరుణులు దాల్చిన, సుందరతరళితకుంభనూత్రములు సుషు
ప్తిం దనరుచక్రవాకములం దగఁ బురుడించె నట విలాసముమీఱున్. ౪౯
- సీ. హంసాదులంబోలుఁ బట్టిహారంబులు పులిసఫలంబులఁ బోలుజఘన
ములుగల యాయంగఁనలు, హంసకారిండ్వాకీర్ణములుగను నలరి చక్ర
వాకశోభితములు మపులిసంబులు చెలువార నొప్పు నదులవిధమున
రాజిల్లుచుండి, రాఘనఱులు నిదురించియుండి గజ్జెలపిండ్లొగిని మొగ్గ
లుగను, హాటకభూషలు విపులసరసిజములుగ, శృంగారచేష్టలు మొనఱు

తే. గను, శరీరములందగుఁజాంతి తీర

ములుగ వెలయంగ దివ్యసదులను బోలి

యలరుచుండెరి; కొండలుఁవెలదు లందు

మృదువులగు దేహములయందుఁ బొదలువేడ్క. ౫౨౫

445

క. చనుమొనలందుం దాల్చిన, ఘనభూషణములు చెలంగెఁ బాముకులవిధంబున; నందుఁ గొంగళగునంగనలముఖంబునను బొదలి పరమరుదగుచున్.

ఆ. పరగుచున్నయట్టి భవ్యచేలాంచలములు తదాస్యవాయువుల నెగురుచు వారియాననములపై రయంబునఁ బలుమాటు పడుచునుండెఁగుంజలముగ.

చ. పలువిధమైనవర్ణతతి భాసిలు తన్నదులంబరాచలం

బులు రుచిరప్రకాశములఁ బొల్పెడురావణుపత్నీలైన యా

వెలదుల వక్త్రమూలముల పింతెగ నల్లన నాడుచుం దగం

జలనముఁ గాంచుటెక్కిముల పండమునం గన నయ్యె నెంతయున్. ౫౨౬

చ. తనరుచులన్ వెలుంగువనితామణు లాదృతిఁ దాల్చియున్నయా

ఘనతరకుండలంబులు తగ్గ మణిరాజిఁ జెలంగుచుంటఁ జ

క్కని యుపధానసన్నిధిని గ్రాలుచు వారిముఖానిలంబుసోఁ

కున మెలమెల్లనం గదలుఁ గోమలరత్నలు చిందులాడఁగన్. ౫౨౭

449

తే. శర్కరానవగంధంబు సహజపరిమ

భాన్వితము నుఖదంబును సగుతరణుల

యాస్యనిశ్వాసమారుతం బపుడు రావ

ణానురునిఁ గొల్చు చున్నట్లు లయరియుండె. ౫౨౮

450

క. దనుజేంద్రునిభార్యలు చక్కనిచుద్యముఁ ద్రావి దానఁ గాంతునివగునా

ననములని శంకనొందుచు, గని తమనవతులను దన్తుఁఖంబుల నెప్పిన్. ౫౨౯

క. పలుమటు నాఘాఙ్గించిరి; విలాసమున నొప్పి మిగుల పేడకను నవ

త్నులు తమ్ము మూర్ఖునంగా, వెలదులు సహించియుంటఁపింతయగాదే.

2. నవతుల్ మోముల మూర్ఖునం గడు నమఃస్థంబునువారయ్య న

య్యవిదల్ రావణునందు మోహమునఁ దాఁగొప్పరుచుంటఁ నితాం

తవిమోహంబునఁ జిక్కి నాథునకు మోఁదంబంచు దద్యక్తముల్

నవిలాసంబుగ మూరుకొంచు బ్రయమున్ సాధించి రన్వారికిన్. ౫౩౦

1 ఉపధానపరిగరణ-అనివ్యాఖ్య. ఉపధానమనఁగా దిండు. 2 అత్యర్థం సక్తమనసో రావణే తావదప్రియః, అస్వతంత్రా స్పృహత్పి నాం ప్రియమేవాచరం ప్రదా-అనియీ. అస్వతంత్రా రాగాంధాః రావణే అత్యర్థం సక్తమనసః తా స్పృహత్పి భి ర్మఘాతముఖాః సరప్రియః తదాఘ్రాణ సంపత్త్యః ప్రియమితి తత్త్వా సపత్నీనాం ప్రియమేవాచరన్-గాగాంధాః కిం నమస్యంతితిభావః- అని మహేశ్వరతీర్థులు. ఈయర్థ మే సరసమని పద్యమునఁ జెప్పబడెనని గ్రహింపందగు.

చ. అతివలు కొందఱుండుఁ గడియంబులచేఁ దనరారుచున్నదో
ర్లతలు, మనోహరాంశుకములఁ దలదిండ్లుగఁ జేసికొంచు నా
దితిసుతనాథుపార్శ్వములఁ దృప్తిగనే శయనించియుండి; కొ
క్కతరుణివేషక వేటొకతుఁకం గదియించి తడియవక్షముఁ. ౬౦౪ 454

సీ. ఉపధానముగఁజేసి యరుశరసుఖనిద్ర చేయుచుండెను; గొంతాఱాయువతిభు
జంబుమీఁదను స్వశీర్షంబులనిడి వేషక శయనించియుండిరి, చానయొకతె
కడఁగి యన్యోగంగాంశమున నిద్రించెను, దానిదోర్లతలపైఁ నగుణులుమఱి
కొందఱు తలలుంచుకొని శయనించిరి; మఱికొందఱంగ నాచుణులు మమత
నితరేతరాంకంబు లెనఁగుపార్శ్వంబులు కలులు వీఁపులు తలఁగడలుగాఁగ
తే. నూని యవయవముల నొకఁగొకరిపై న
నైచుకొనుచు మదస్నేహానశలయి తగఁ
బండ్లకొనియుండి; రిట్లు లాఁపడఁతులగుమి
సూత్రసంక్రధితంబగుచోప్పమీఱ. ౬౦౫ 455

క. కనదురుదోస్సూత్రంబులఁ, బెనుచుకొనుచు భృంగములనఁనెలయుకురులతోఁ
గనఁబడుచుఁ బండిముండం, గను వారలనేత్రములకుఁ దగ్రుతరముగఁ.

తే. దారమునఁ గ్రుచ్చఁబడిననునద్వితీయ
ములు చెలంగఁగ నొప్పారులలితపుష్ప
హారముట్లుగఁ దగియుండె; నచట మఱియు
దనుజనాథుని స్త్రీసముదాయమెల్ల. ౬౦౬ 456

ఆ. వదనమారుతములు దివ్యపించుటం బర
స్పరము కనుచుహరిననుతిగూడు
కొనఁగఁ; బోకముల్లు దివ్యమగుగఁ బిగిగొన
మూఁపులవయి హస్తములు పవంగ. ౬౦౭ 458

సీ. ముంగురుల్పయిఁబయిఁజెంగుచెంగున లేచిపొలయుచునుండుటఁబోల్చిచూడ
వై శోభమునఁ బూచి దివ్యసంవాప్తిచేఁ బెనఁగొని మాలాకృతినిజెలంగి
పూవులజొంగముల్ పొందుగా గుమిగూడి స్కంధంబులపయిఁజక్కంగనల్లు
కొని మెల్ల మెల్లనఁ గొనుచుమీఱఁగఁ బరస్పరము సంసక్తిచేఁ బరిధవిల్లు

తే. తీగగుంపులెఱంగున దివ్యమీఱ
గ్రాలుచుండెను; వారియంకములు సొమ్ము
లంబరంబులు ఘనసుహృదాకములును
నుచితసంస్థానములయందె యునుపఁబడియు. ౬౦౮ 459

క. సారసుమాలాకృతి నా, నారీమణు లటఁ బరుండి దివ్యకుచేంతఁ
గారామున నుండుటచే, నారవ్యవిభూషణాదు దివ్యమయమునఁ. ౬౦౯

- క ఎవరెవరివోయి వివ్వని, నువిహితముగఁ దెలియఁబడక ♦ శోభిలుచుండెన్;
దివిజారి మేలుకొన నా, యువిదలఁ జూడంగరామి ♦ నొకమాత్రై నన్. ౬౬౪
- క. కనక స్తంభంబులపై, నునుపంబడి వెలుఁగుచుండు ♦ నుగుదీపము లా
దనుజారి నుఖనుషు ప్తిం, గనఁగా నిశ్చలములగుచుఁ ♦ గలితప్రభులై. ౬౬౫
- క. తనరెడునాకాంతల నపు, డనిమేషములగుచుఁ గాంచునట్లుండె; నటన్
దనుజులకన్యలు పితరుల, వనితలు రాజర్షి సంఘభూమినుల్లెన్. ౬౬౬ 463
- 1 తే. మఱియుగంధర్వరాక్షసమానిను లొగి
నాదశ గ్రీవుఁ గామించి ♦ యతనిఁ గొలిచి
యుండి రాదృతిఁ దారె; యాఁయుగ్రదనుజుఁ
డావధూమణులం బట్టు ♦ నరుగ లేదు ౬౬౭ 464
- 2 క. వనితలఁ గొండఱు శౌర్యం, బునఁ గొనితెచ్చెను దదీయఁముఖ్యజనులతో
నని గలుగునన్నయాశను, గొనివచ్చెనుగాని కాదు ♦ కోరికవలనన్. ౬౬౮
- క. స్మరతాపంబునఁ గొండఱు, శరణులు యశావనమదంబు ♦ దళుకొత్తంగా
వరియించి రావణాసురు, నిరతము నేవించి రతని ♦ నెన్నునలిర్పన్. ౬౬౯ 466
- క. అందున్ననుండరులలోఁ, గండర్పశరాళిఁ జిక్కి ♦ క్రవ్యాకవిభున్
డెండమున వలఁచినదితప్పం దక్కిన దెవతెలేదు ♦ పరికింపంగన్. ౬౭౦ 467
- క. బలవంతంబుగఁ దెచ్చిన, లలనామణి యొకతెగాని ♦ లక్షింపంగాఁ
గలుగదు వారలలోపల, నలరావణుసాగుఁగూఁచి ♦ యచ్చెరుపడుచున్. ౬౭౧
- ఆ. మోహపరవశమున ♦ ముగ్ధ యాతనిఁ గోరి
వచ్చినదియెగాని ♦ వానివీర్య
మునకుఁ జిక్కినట్టివనిత యెవ్వతెలేదు
మఱొకపురుషుఁగోరుమగునలేదు. ౬౭౨ 469
- 3 క. దనుజేంద్రునిచెంతకు నే, వనితామణియైన దాను ♦ వలచి తమింజే
రినతఱికంఁజెను బూర్వ మెవనిఁగాని గ్రహించినదియు ♦ వఱుదుమాన్. ౬౭౩
- చ. జనకజతప్పం దక్కినబిఁసప్రసవాక్షులు వానిఁగోరి యే
యనిశముఁ గొల్పుచుండిరి; తదంగనలందుఁ గువంశజాతయా
వనిత యొకర్చుఁగాని, తనువై భవహీనయుఁగాని, నేర్పునొం
దనియదిగాని యొక్కతెయుఁ ♦ దద్దయుఁ జూచినఁ గానరాదునూ!. ౬౭౪ 20౪
- ఆ. అనుపచారయుక్త ♦ యగునతీమణిగాని, సత్వహీనయైన ♦ చానగాని
కోరఁదగనియట్టి ♦ కుత్సితరూపయా, వనితగాని లేదు ♦ కనుఁగొనంగ. ౬౭౫ 205

1 రాక్షసానాం చ యాః కవ్యాస్తస్య కామనశంగతాః-అనిమా. నకు లేన కామయిత్యా
హృతా ఇత్యర్థః-అనివ్యాఖ్య. 2 ఇట వ్యాఖ్యాభిప్రాయము చెప్పబడినది. 3 నచాన్యపూర్వా-
అనిమా.

నీనమాలిక:—

1 రఘువంశరత్నమా ధరామచంద్రునిసతి యగుసీత, యిందున్నయంగనలెటు
 రావణునకు భార్యలై వలలుదు రల్లె తానును నగునేని తలఁప నపుడు
 వీనిపుణ్యమె పుణ్యమానని యాసాధుబుద్ధియా మారుతపుత్రునకును
 గపితనుబట్టి యాత్మణమునఁ దోచెను; మఱియు నీరాక్షసుమానినులెటు
 లఖిలసుఖంబుల నందుచు నున్నారో యల్లెసీతయు రాఘవభియు క్త
 యగునేని యీరావణాసురుం డర్హకృత్యంబును జేసినయట్టివాడె
 యగునని సాధుబుద్ధిగలయాహనుమకుఁ దోచెను; మఱియు నీతోయజాక్షి
 యీనమంజనగుణఁ యీరాముపత్ని యెట్లపహృతయయ్యెనో యల్లెయీను
 రారి నారీమణులందఱు సుగ్రీవుచే హరింపబడి చింతనొందు
 దురయేని యప్పుడు హరివిభునకు మంచిదగునని సాధుబుద్ధిగలహనుమ
 కప్పుడు తోచె; నీయంగనామణులను నవహరించినయల్లె యసురనాథుఁ
 డీరామపత్నిని నీసాధుశీలను నవహరించునయేని యతనికేమి
 శుభమబ్బునని లనఁచుభుద్ధియైవట్టి యామరుత్తుతునకు నపుడు తోచె;
 నీరాక్షసాధిపు నింతులఁ గనినట్లు రాఘవుపత్ని నేరమణఁ జూడఁ
 జాలుదునేని నాజన్మము నఫలమానని సాధుబుద్ధికి నపుడు తోచె
 నీరాక్షసాంగన లెట్లు నాకగపడి రల్లెసీతయనై న నచట రాజ
 భయమున నొక్కటఁ బ్రాయోపవేశంబుచే బ్రాణములఁ బాయనిద్ధవడెడు
 సంగదాదివనేచఁరాళికి మరలను జన్మచుబ్బినయట్లు జరగుమంగ
 లంబని తోచెనా లలితబుద్ధికి నప్పు; డీరావణాసురు నింతులెట్లు
 జీవించియున్నారో శ్రీరాముపత్నియు జీవించియున్నచో శ్రీరఘువతి
 కళలశుభంబులు నగునని తోచెనా సాధుబుద్ధికి మరుజ్జనికి నపుడు;
 రాక్షసరాజ! యోరావణ! యీకాంత లెట్లు నీభార్యలో యీరఘూత్త
 మునిపత్నియగుసీతయునగునే నీకును శుభముగల్గునె నీవు సుతములును
 రాముబాణాగ్నిచే రయమున ప్రందుదు రనిచెప్పఁదగునని యపుడుతోచె;
 నీరాక్షసాంగన లెట్టిపాండర్యంబు గలవారో యంతె యాయవనితనయ
 కుండునా యామెయీయర్వియం దప్రతిమానలావణ్యంబు గానఁబడఁగ
 నలరుచుండునుగదా యటుగాన నిటనుండదని సాధుబుద్ధియాహనుమ కపుడు
 స్ఫురియించె; నంతలో మరల నాతండు భూజాతనద్గణముల జగతి మించు
 తే. నట్టిసాధ్వీ మహాత్ముడై యలరునితఁడు
 బలిమిఁ గొనివచ్చి యిట్టిపాపంపుఁగార్య

1 బధూన బుద్ధిస్తు హరిశ్చరస్య-యనల్లోకద్వయమునకు వ్యాఖ్యానితప్రాయముచేర్చి ప్రాయబడినది.

మొనరిచెగదా యటంచు నాఁ ర్నిని మునింగి
యక్కటా యంచుఁ జింతించె * నాత్మలోన. 23

473

తోష్నిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౦ - వ సర్గము.

అంతఃపురకాంతలం జూచి మందోదరిని సీత యని హనుమ ప్రహదంబు నొందుట. ఇంత

క. హనుమయు నట నల్లడలం, గనుచుఁ శతమఖునిశయ్యకరణి వెలయుచుఁ
వినుతంబై స్ఫాటికమై, తన రెడుశయనాననంబుఁ దాఁ గనుఁగొనియె. ౧

చ. ఘనతరరత్నభూషితముఁగా నది నిర్మితమయ్యె; నట్టిశ
య్యను దిగినట్లు విశ్రమము * నందుటకై బహుమూల్యముల్ మహా
సనములు నందు వేయఁబడి * చాలఁగనొప్పెను నవ్వీ దాంతముల్
కనకమయాంగముల్ మిగుల * గాఢమరీచులు నొచు రాజులు. ౧౫ 475

తే. అవ్వీ వైడూర్యఖచితంబులై చెలంగు
చుండఁ జిత్రాంగములునయి * యొప్పువాని
వైని నాస్తరణంబులు * పఱునఁబడియె;
నందు నొకచో శిరోభాగఁమందు సతఁడు. ౨

476

క. మేలగుము తైపుననులను, బాల నలంకృతమునగుచుఁ * జంద్రునివలెనే
భా లనమానంబై తగఁ, గ్రాలునితచ్ఛత్రవరముఁ * గనుఁగొనె సంత. 3

క. కనకమయంబై శయనానన మయ్యది చిత్రభానునశృశ ప్రథలఁ
గనుచును నశోకమాలా, ఘనిబిడమై యుండఁగాంచె * గరువలినుతుఁడు.

క. నలుఁగడల నాఁడుమాపం, బులుగల మణిశృతములై న * బొమ్మలు హస్తం
బుల వింజామరలంగొని, నలలితముగ వీచుచుండ * సతతము మఱియు. ౪౫

*క. పలుభంగుల సత్పురిమళ,ములు గమగమలాడుచుండ * మునుకొని ధూపం
బులు మేలై సవి వేయుట, నలన మనోజ్ఞమయి కానఁబడె నది మఱియు. ౫

ఆ. దానిమీఁద స్వచ్ఛమైన యాస్తరణాలి, పఱునఁబడియె దానిపై న నావి
కాజినంబు మిగుల * నాచ్ఛాదనంబుగాఁ, గప్పఁబడియె నాల్గుకడల నందు.

క. సురుచిరవసుమమాలో, త్కర మలరుచునుండ; సంత * గపివద్యుఁడు సుం
దరమగునాశయ్యపయి, ధరాధరముఁబోలి మెఱయు * తనువమరంగ. ౬౫

తే. విలసదు త్తమకుండలంబులు మెఱయఁగ
లోహితాక్షంబులును మహా * బాహువులును

* వరధూపేన ధూపితమ్-అనిమూలము.

దనరఁ గాంచనచేలంబుఁ ♦ చాల్చి పరిమ

శమున మించెడు నెట్టిగంధ మమరంగ. ౭౪

483

క. సురపథమున విద్యుద్గణ, పరికిర్ణంబగుచు సంజఁబరఁగు నరుణభీ

కరమేఘమట్లు కనన్తై, సురుచిరమణిమయకలాపశోభితుఁడగుచున్. ౮౪ 484

క. లావణ్యంబునఁ జెలఁగుచు, నేవిధమగురూపముఁగొన ♦ నెంచునొ యట్లే

దా వజ్రలుచుండుశక్తిఁ ద,పోవిభవమువలనఁ బొంది ♦ పూజ్యుండగుచున్. ౯౪

క. తరుగుల్కననంబులతోఁ, బరఁగుచు నిదురించుచున్నవడువునఁ దగు మం

దరపర్వతమట్లాప్పుచు, వరభూషణరాజువెలుఁగ ♦ వైభవమలరన్. ౧౦ 486

తే. రాత్రి విహరించి యపు డుపశరతుఁడు నగుచు

దనుజకన్యల కెంతయుఁ ♦ చాప్రియుఁడయి

రాక్షసులకెల్ల సుఖముఁ గూర్పంగఁజాలి

మద్యములఁ ద్రావి తనిసి యామంచమువయి. ౧౦౪

487

క. శయనించియున్న రావణు, నయగుణనిధియాసమీరంసందనుఁడు గనెన్

శయనంబద్దియు భాస్వర, మయి తనరంగ దానివై న ♦ నద్భుతరీతిన్. ౧౧ 488

క. పరువడి నిట్టూర్పుల నిర్భరముగ వెలిఁబుచ్చుచున్నఫణిచందమునన్

గర ముచ్చాప్సంబుల భీకరముగ విడుచుచుఁ బరుండుక్రవ్యాకపతిన్. ౧౧

క. వీరుని నారావణునిం, జేరి మనస్సంశయమును ♦ జెంది యకట! యీ

తీరున రాజన్నె కనె,నే రావణువలనభీతి ♦ యిప్పుడు రాడే. ౧౨ 490

క. అని పరమోద్విగ్నుండై, యనిలజఁ డతిభీతిఁ గన్నుమట్టు లవలికిం

జని సోపానమునొందుచు, జని యవ్వల దానినడుచు ♦ సన్నుతమగుచున్.

తే. కనఁబడెడువేదికనునెక్కి ♦ కమ్రశయ్య

నిద్రవోయెడు దనుజేంద్రునిన్ దశాస్యఁ

గనియె; నాశయనోత్తమమున నతండు

పవ్వలించుట నన్యలెప్పగిది నచట. ౧౩

492

తే. చేరకుండుట విజనమై ♦ భూరిగంధ

గజము చొచ్చిన సెలయేటికరణి నుండె;

గాంచనాంగడలలితముల్ ♦ కడునిడుదలు

నైన యరుబాహువులఁ గాంచె ♦ నందతండు. ౧౪

493

సీ. చాఁవంగఁబడి యవ్వీ ♦ శక్రధ్వజంబులవలె నొప్పుచుండెను ♦ వానవునిని

మార్కొని మున్ను సమరముచేసెడుతటి నై రావతము విషాణాగ్రములను

గ్రుచ్చుఁగాఁగలిగిన ♦ గొప్పగాయములందుఁ గనఁబడుచుండె; జంకకొంగ బలిసి

యున్నయాతనిమూఁపు ♦ లొగిఁ గులిశక్షతులను మించుచుండెనవ్వనజనాభు

- ఆ. చక్రకృతములైన ♦ సాంద్రవ్రణంబులఁ
జెలఁగుచుండె; గండ♦బలము మిగుల
సమములగుచు దేహ♦సంగతములు బలి
వ్రములు నగుచు నవ్వీ ♦ యసురియుండె. ౧౬౫ 494
- క. లలితంబులు శుభలక్షణ, కలితంబులు చారుతరన♦ఖంబులు మఱియున్
బలయుక్తాంగుష్ఠంబులు, సులక్షణాంగుళులు నౌచు ♦ శోభిలుచుండెన్. ౧౭
- క. కరతలము లొప్పుచుండెన్, సురుచిరబాహువులు మిగుల♦సౌంపుగఁ దగుచుం
బరిఘాకారంబులుగాఁ, గరిహస్తనమాసములుగఁ ♦ గనఁబడుచుండెన్. ౧౭౫
- తే. మఱియు వృత్తంబులై, యల్లు ♦ మంచముపయిఁ
జాఁపఁగాఁబడి పంచాన్య♦సర్పములటు
లలరి, శశరక్తవిధమున ♦ నమరి, చల్ల
నగుచుఁ బరిమళచందనా♦ధ్యములు నగుచు. ౧౮౫ 497
- చ. పరమవిభూషణంబులను ♦ భాసిలుచున్ పరసుందరీమణీ
కరములచేతఁ జక్కఁ బిను♦గంబడి యుత్తమవాసనల్ మనో
హరముగ నొప్పు, *బన్నగుల ♦ యక్షుల నిర్జరదాసవాళి సం
గరమున రోదనంబులఁ ద♦గం బొసరింపఁగఁజేయఁజాలుచున్. ౨౦ 498
- తే. మఱియు గంధర్వులన్ భీతి ♦ నెఱిగఁనంగఁ
జేయఁజాలినవై యుండె; ♦ నాయదనున
మందరాంతరమున సుషు♦ప్తిం దగంగ
నొంది కుపితంబులగు మహా♦హులవిధమున. ౨౦౫ 499
- క. ఘనశయ్యఁ జాఁపఁగాఁబడి, కన నున్నతభీతి నొనఁగు♦కరముల రెండిం
టినిగాంచె; భూరిపర్వత, మనరాజులు నాదశాస్త్వఁ ♦ డారావణుడున్. ౨౧౫
- క. పరిపూర్ణభుజంబులతో, నరుదుగఁ దగి సశిఖరద్య♦యంబగు పెనుమం
దరపర్వతంబువలె భీ,కరుడై యొప్పారఁ గాంచెఁ ♦ గరునలిసుతుడున్. ౨౨
- చ. దనుజవిభుండు రావణుడు ♦ తచ్చయనంబున నిద్రవోప నా
తనిపెనునోటినుండి వివృతంబగు నూర్పులపిండు మద్యముం
గొనుటను వానిలోఁ గలియుఁకోమలదివ్యరసాలవుష్పవా
సనలను బొన్నతావులను ♦ జక్కనిచొ పొగడంపుచావులన్. ౨౩ 500
- క. అరుదుగ మృష్టాన్నంబుల, పరిమళమును దివ్యమద్య♦పరిమళమును మం
దిరమును దానిం బూరిం,చురీతిఁ గనఁబడుచు వెడలె ♦ సురుచిరమగుచున్.
- క. ఘనముక్తామణిఖచితము, కనకమయమునైన యతని♦కస్త్రియకుట మా

- తని కిండుకయెడముగ నున్నను గాంతుల నీనుచుండెఁ జప్రభలఁ. ౨౪౫
- క. వరకుండలముల దానవ, వరుపక్రము వెలయుచుండెఁ బలిసి వెడలుపై
సురుచిరమగు తదవృక్షం, బరుణంబగుచందనమునఁ ననులిప్తంబై. ౨౪౬ 505
- చ. ఘనతరరత్న హారములఁ కాంతి వెలుంగఁ జెలంగుచుండె; నా
దనుజవరుండు తొమము సిఠింబునునౌ వసనంబుఁ గట్టి ప
చ్చనిమృదులార్థ వస్త్రమునుఁ జానుగఁ బై నధరించి యెఱ్ఱనై
కనులు చెలంగఁ జూడఁదగిఁ క్రాలుచు నుండెను శయ్యపైఁ గడుఁ. ౨౮
- ఆ. మినుపరాళిఁబోలిఁ మిక్కిలి నల్లనై, యహివిధమున నూర్పుఁ లమరుచుండ
శయ్యనుండె; నిట్లుఁ చక్కనిసితశయ్యఁ, బవ్వలించి నిద్రఁ బరఁగుచుండ.
- క. గంగాభవాని దివ్యా, భంగజలాభ్యంతరమునఁ బవలించి సుషు
ప్తిం గనుకుంజరమట్లు చెలంగుచుఁ జూపట్టుచుండెఁ లలితతనురుచిఁ. ౨౯
- క. కనకస్తంభచతుష్టయ, మున నలుప్రక్కలను దీపములు తేజరిలం
గను దానిచేత మెఱయుచుఁ, దనయంగము లొప్పించూడఁ దగియుండంగఁ.
- క. తనువున నాభరణంబులు, కనదుద్యద్దీప్తిమెఱయఁగఁ మెఱపులపిం
డునుగూడిన మేఘమువలెఁ, గనుపట్టు మహాత్ము దనుజకాంతు దశముఖుఁ.
- తే. అతనిపాదతలంబులయందు నున్న
భార్యలం గాంచె, నక్కపివర్యుఁ డంత;
దనుజనాథునిగృహమునఁ ఘనమనోజ్ఞ
కుండలంబులఁ దాలించిఁ కొమరుమిగుల. 3౦ 511
- చ. కలువలతేనిచండమునఁ గ్రాలుమొగంబులు ముద్దుగుల్కును
జ్వలమణిభూషణాలిదగఁ వాడనిపూవులహారముల్ గడుఁ
వెలయఁగ నొప్పు నద్దనుజవిరునిపత్నులఁ గీశయాధవుం
డలరుచుఁ గాంచె; నంత నతఁ డాటల బాటల నేర్పుమీఱఁగఁ. 3౧ 512
- చ. దనుజునికొగిలింతలనుఁ దన్మృదులాంకనివేశనంబులం
జనువున నొప్పి యాభరణభాలముఁ దాల్చి పరుండియున్నచ
క్కనియబలాసమూహమునుఁ గాంచెను; నాతరుణీలాలామ లొ
య్యన నవరత్నసంఖచితహాటకకుండలముల్ ఘనంబుగఁ. 3౨ 513
- తే. అంగదంబులు చెలఁగి కఙ్కరాంతములను
నంటియుండంగఁ జూడనై యట సుషుప్తి
నొందుచుండంగఁ గాంచెను; జందురుని వి
ధమునఁ దగువారి రమ్యవక్త్రములఁబోడ. 33 514
- క. వారలకుండలములతో, బారుతరం బగువినూనఁనత్తమ మదియుం
దారాగణయక్తాశ్రుం, బేరితిగ వెలయునట్లుఁ లెనఁగుచునుండెఁ. 3౪ 515

క. దనుజేంద్రునితనుమధ్యలు, మనసిజు కేళులను మించుమధ్యముఁ దమితీ
అను ద్రావి యలసి నిద్దురఁ, గని రాయాస్థలములందుఁ ♦ గడు బడలికలఁ. 3౫

సీ. ఉత్తమకాంత మఁటొక్కతె నాట్యవిశారద గావున ♦ సాంద్రవాస
నాబలంబునఁ దనంతన నిద్రయందును సంగహారం బనునట్టి యంగ
విక్షేపమున రుచిఁ వెలయునంగంబుల నిడుకొని శయనించెఁ; ♦ గడుఁ బ్రియమగు
వీణెను గాఁగిట ♦ వింతగ నిడుకొని పవళించియున్నట్టి ♦ ప్రమద యొకతె

* తే. నదిని దేలుచు దైవయత్నమునఁ దెప్ప
నంటి నాశము మూలము ♦ నాకుఁ గూడి
యున్నతామరతీఁగెయ ♦ ట్లాప్పియుండె;
ననితలోచన యొకతె తా ♦ నాదరమున. 32

511

క. తనకక్షయందు మడ్డుక, మనువాద్యము నుంచుకొనియె ♦ యందు సుషుప్తిం
గనుచుఁ బ్రేమమునం జంకను బాలు ధరించినట్టి ♦ కాంతవలెఁ దగఁ. 3౮

చ. సురుచిరమైన యంగతతి ♦ శోభిలుచుండ ఘనస్తనంబులుం
గరము చెలంగ నొప్పునొకఁకామినియుం బటహంబుఁ బట్టియే
చిరతరసంగతుండయిన ♦ చెల్వనిఁ గట్టిగఁ గాఁగిలించుకొం
చురుముద మందునట్లు లట ♦ నొప్పుచునుండెఁ బరుండి యుండియుఁ. 3౯

క. సరసిజపత్రేక్షణ యొకతరుణియుఁ బ్రియతముని సమ్మనంబునఁ గొని యొం
టరిపాటునఁ గాఁగిటఁజేర్చురమణిఁ గాముకినిబోలి ♦ శుభవంశంబుఁ. ౪౦

తే. కాఁగిటంజేర్చుకొనియె నిఁకామనిద్ర
నొందియుండెను; నృత్తంబునందు నేర్చు
గల మఱొక్కవధూమణి ♦ కమ్రతరవి
పంచికం బట్టుకొని నిదుఁరించుచుండి. ౪౦౫

521

క. కాంతునితో నిదురించెడు, కాంతారత్నంబుఁబోలి ♦ కనఁబడుచుండెఁ;
వింతగ నొకమదలోచన, యెంతయుఁ బృథులంబులగుచుఁ నెనఁగి పొడవులై.

ఆ. మృదులములును మఱియు ♦ హృదయప్రమోదదా
యకములునగు తనదుహస్తములను
మద్దెలను గ్రహించి ♦ నిద్దురపోయెను;
గందు లేనిసోయఁగమున నలరి. ౪౨

523

క. తనుమధ్యమమునఁ జెలఁగెడు, వనితామణియొర్పు మిగుల ♦ వాదనమునఁ దా
ను వలసి మధ్యమంబునఁ, దనపణవము బాహుపార్శ్వశ్రీలమున నొప్పుఁ.

* మహానదీప్రక్షిణ్ణి శలినీపోతి మౌళితా-అనిమూలము. నళినీ=సమూలనాశదశం పద్మజా
లకం పోతం యదృచ్ఛయాగతం స్థల మౌళితపతీన - అనివ్యాఖ్య. ఈయభిప్రాయమే పద్యమునఁ
జేర్చబడినదని యెఱుంగఁదగు.

సీ. శయనించియుండెను; ♦ జక్కనియొకనారి యొకకరంబునఁబూన్కి♦నొక్కడిండి
మమునుగ్రహించుచు♦మఱియొకడిండిమమునురెండవకరంబుననుబ్రియమునఁ
గాఁగిలింతుకొనుచుఁ ♦ గన్తుశయ్యఁబరుండితరుణుడైప్రియునిని♦దనకుమారుఁ
గాఁగిట నిడుకొన్న ♦ కాంతామణియుఁబోలెఁగనుపట్టుచుండె;నొక్కకమలాక్షి

తే. తమిని నాడంబర మనువా♦ద్యమును హస్త
యుగమునం గట్టిగాఁగొని ♦ యొక్కమొగిని
మద్యమదమున వివశయై ♦ మహితశయ్యఁ
బవ్వళించెను రావణ♦పార్శ్వసీమ. ౪౫

525

చ సలిలము నిండియున్నకలశంబును వేటొకకాంత నిద్రచే
నలసినదాట బోరగిలు♦నట్లుగఁ బైఁ దగఁ ద్రోసికొన్నదై
లలితరసాళిచేఁ దగుజళంబునఁ దానును గొంతదోఁగి యా
స్థలమునఁ బవ్వళించుచు వశంతమునన్ జలసిక్తమౌచు వ
న్నెలఁ దగుపూలహారమటు ♦ నీటుగఁ గన్పుచుండె నయ్యెడన్. ౪౬

526

క. నిద్దరబలమున కోర్వక, ముద్దియ యొక్కన్తు హస్తమునఁ బాలిండ్లన్
దద్దయు బంగరుగిండుల, కుద్దియనందగినవాని ♦ నొక్కతెఱిగునన్. ౪౭

తే. పట్టుకొని నిద్దురంజెండెఁ ♦ బద్మపత్ర
నయనములు పూర్ణశశిసమానము తనరు
వనిత యొకతుక మదమునఁ ♦ దనువుమఱచి
యట్టై వేటొకసుశ్రోణి ♦ నాదరమున. ౪౮

528

క. తనకొగిట నిడుకొనుచున్, ఘననిద్రాపరతనుండెఁ; ♦ గాముకులను గా
మినులట్లు కొండలు త్రమ, వనితలు బహుచిత్రములగు ♦ వాద్యములఁదమిన్.

క. స్తనముల నదుముచు నాలింగనమొనరిచికొనుచు సుప్తిఁగించిరి; యాయం
గనలసమూహములోపల, ఘనచుగు నేకాంతశయ్యఁ ♦ గడుఁ దమిమిఱన్.

తే. పవ్వళించినరూపసంపన్నయైన
యొక్కవనితామతల్లి మంధోదరినటఁ
గాంచె హనుమంతుఁ; డాతన్వీ ♦ యంచితమణి
ఖచితమాక్తికభూషణాకళితయగుచు. ౫౦

531

చ. తనతనుకాంతి నాభవనతల్లజమున్ వెలుఁగంగఁజేయురే
వను గనుపట్టుచున్; గనకవర్ణము గౌరమునైనచాయయన్
దనువునఁ దోఁప రాక్షసవశంతసునకుం బ్రియయైనదౌచుఁ జ
క్కనియవరోధనాయకతఁ ♦ గాంచి మనోహరరూప మొప్పఁగన్. ౫౧

532

క. అందు శయనించి యొప్పెడు, మందోదరి గాంచె నచట ♦ మరుదాత్మజుఁ డా

సుందరియుఁ జారుభూషణ, సందోహము వెలయ నున్నఁచందము గనుచున్.

తే. అన్యుహాబాహు వాతన్వీ యతులరూప
సంపదను గాంచి యీమె భూజాతయ యగు
ననుచు నూహించి మించెడుహర్షమునను
మనమునం దగునానందమునఁ జెలంగె, ౫౩౪

584

తే. చప్పటులఁ గొట్టెఁ దనదుపుఁచ్ఛంబు ముద్దు
పెట్టుకొనె సంతసంబున ఁ నట్టె సోలె
నాడెఁ బాడెను బరుగిడె ఁ నచటికంబ
ములను బ్రాకెను నై జచేఁష్టలను జూపె, ౫౩౫

585

పదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౧ - వ సర్గము.

ఉత్తర మందోదరిని సీతగాదని హనుమ నిశ్చయించి పాశభూమియందు వెదకుట. ఉత్తర-

క. జనకజయని మందోదరిఁ, దననుది నూహించినట్టి ఁ తగనిమనీషన్
హనుమయు నప్పుడె వదలుచు, మునుపటివలె శాంతచిత్తమునదగఁబొందెన్.

చ. ధరణిజఁగూర్చి వేటొకవిఁధంబగుచింతను నంతఁ బొంది య
త్తరుణి రఘూత్తమున్ వదలి ఁ తద్దయు హాయిగ నిట్టు లిందు ని
ద్దురఁ గన దన్నముం దినదు ఁ తోరపు వేడ్క సలంకరింప ని
క్కరణిఁ దలంప దెట్టిదగుఁగానినురంగొన దాసమెంపునన్. ౨

587

చ. తనపతికన్న వేటొకని ఁ దాను బురందరునైనఁ గైకొనం
గను దలపోయ దాన్యపతిశాంతుడు రాముఁడు నిర్దరాళిలోఁ
దనసరివాఁడు లేడనుచుఁ ఁ దప్పక చెప్పఁగ నర్హుఁడొగదా
కనుక మహిషగా దిది యొకర్తుక యెవ్వతియో యగుంజమీ. 3

588

క. అని తలఁచి పాశభూమికిఁ, జని క్రమరజోచ్చైః బూన్కి ఁ శ్వసనతనయుఁ డం
దును గొందఱంగనలు మా,నునికేటల నలసి యటఁబఁసుండిరి తమిచ్చేన్. 3౪

సీ. పాటలుపాడినఁబడలికలను నటఁ బవ్వళించిరి; యాడి ఁ బడలికూరు
చుండిరి, మద్యము ఁ నొక్కమొగిం ద్రాగి యొడలెల్లమఱచియెఁయుండి;రందు
మురజమృదంగముల్ ఁ వరవీరములు తలగడలుగాఁ గైకొని ఁ కడుబడలికఁ
బవళించియుండిరి ఁ పరమశయ్యలపై న శయనించి యుండిరి ఁ చానలిట్లు

తే. కొందఱుండిరి; తత్కవికుంజరుఁ డట
రావఁబనిగాంచె నాతఁడు ఁ రమ్యభూష

కాళిఁ గై చేసికొని తమఁహరిరూప

ములను నుతియించుకొనుభావములఁ దనరుచు. ౬౫

540

క. గీతములకు సర్గము విభాగ్యుగఁ జెప్పుచును దేశకాలంబులఁ దా
మే తెలిసి వానికిందగు, రీతిని బల్కుచును బ్రియు విఠించియె యనుచుకా.

క. వినుతించుచుఁ జెలువారెడు, వనితలవేపురనుగూడి * బాహ్యరతములకా
మనసున కింపుగ బంధా, లినిజక్క రమించి బహుళ*లీలాగతులకా. ౭౫ 542

తే. నిద్రపోవుచునుండె; నా * నెలఁతలగుమి
నడుమ దీర్ఘభుజుండు దానవగణేంద్రుఁ
డైనపంక్తిగళుండు గో*మాంతరమునఁ
బొలుచు నావులలోనియా*బోతురీతి. ౮౫

543

క. వెలయుచునుండెను; నాచెలువలచేఁ బరివృత్తుండు దాన*వపతి యపుడు కా
నల నాడుగజంబుల నిమ్ములఁగూడిన గజపతివలెఁ * బాలిచెకా మిగులకా. ౯౫

క. హరిశ్చంద్రులుండు దానన,వరుండు మహాత్ముండునునైన * వానవరిపుమం
దిరమున వివిధపదార్థోత్కరమునఁ దగుపానభూమిఁ * గాంచెం గడఁకకా. ౧౦౫

ఆ. మహిషమృగవరాహ*మాంసంబులను వేఱు
వేఱుభాగములను * విస్తరింపఁ
బడినవాని నొగిని * బానభూమిని గాంచెఁ
బ్లవగవరుండు సుగుణ*భాన్వరుండు. ౧౨

546

క. పెనుబంగరుశుభ్రైరముల, ననచరసంచాన్యుఁ డర్థ*భక్షితములుగాఁ
గనఁబడు కేకులఁ గోల్లను, గనియెను నాభూమియందుఁ*గడుఁబూన్కిమెయికా.

సీ. వాయుపుత్రుండు సౌ*వర్చులవణంబు దధియును జేర్చి త*ద్దయును నేర్పు
గాఁ బక్షమును జేయఁ*గాఁ బడియున్నట్టి పందిమాంసంబును * బక్షిజాతి
యందు నొప్పారెడు*నట్టి వార్ధా*ణసములమాంసమును, నెమి*ళులపలము
శల్యావ్యాయములమాం*సములను జింక*లపలంబుఁగాంచెను; *బలువిధములఁ
బక్షివృక్షులుగఁ జేయఁ*బడిన కక్కె*రపత్రుల మాంసమట్లె యి*మ్ములనగంబు

ఆ. తినఁగ మిగిలినట్టి*ఘనచకోరపుమాంసములను, నేకశల్య*ములపలముఁ
బక్షిమైనమహిష*పలము ఛాగమాంసమును, లేహ్యములన*చటఁగనుఁగొనె.

క. పలువిధములఁ దగి త్రాగం,గలయట్టిపదార్థములను, * గన్రుతరములుకా
బలువిధములు నగుభోజ్యంబులఁ గాంచెను నేడ్క వాయు*పుత్రుం డందుకా.

తే. శర్కరయు ద్రాక్షమొదలగు*సరిసవస్తు
వులను బులునును లవణాది*బలితవస్తు

పులను జేర్చిన¹పాడబములను వివిధ

భక్త్యములఁ గాంచె నాతఁ డఃపానభూమి. ౧౬౪

550

క. హోరంబుల నూపురకే, యూరముల సమూల్యములయి యొప్పినవానికొ
జారుతరము లపవిధము, లై రహిఁ దగువానిఁ గాంచె యనిలజఁ డందుక. ౧౭
తే. పానభాజనములనుండి యపాతవేయఁబడినఫలములు గల్గి పుష్పములు చల్లఁ
బడినదై యున్నయట్టి యఃపానభూమి, కాంతినంపద యెంతయుఁగల్గియొప్పె.

తే. మిగుల దృఢముగ నందందు యిగియఁగట్టఁ

బడినసంధులు గల్గినవరశయనము

లాససంబులు కనకరత్నాంచితంబు

²లగుట విగతాగ్నియై మండునట్లు లుండె. ౧౮

553

నీ. పలువిధంబులగుచుఁ బలు తెఱంగులఁ బక్వములుగఁ జేయఁబడిఁబలితములగు
సంస్కారములచేత యసంస్కరింపఁబడి పాకనిపుణతచేఁ బరఁగునినూదు
లెలమిఁ బక్వముచేయఁనింపుగుల్కుచుఁ బానభూమి వేర్వేలుగఁబాలుచుచున్న
ఫలంబులను, మఱిఁబహుభంగులయి సుధ సుధియించునప్పుడు యమహితరీతి
జనియించి తేటగాఁ గనుపట్టు మద్యంబులను, శర్కరను, మధుపునను, బుష్ప
ముల తేనెతో, ఫలంబులను జేయఁబడునాసవంబులను, సువాసనలకుఁ
గా వేయఁబడువస్త్రఁగణచూర్ణములను, నాపావని కాంచెను; యబహువిధముల
నందు వేయఁబడినట్టిహోరంబుల, స్ఫాటికరాజతఃపాత్రములను

ఆ. నవ్వికృతములగుచు యబహుతరాకృతులచే

నలరుపాత్రములను యెలయుచుండె

పానభూమి యద్ది; యభర్తృసూప్యకృతంబు

లై నపాత్రవితతులందుఁ గడక. ౨౩౪

554

క. పరిపూర్ణముగా నునుపం, గరమనురాగమునఁ జూడఁగఁదగుమేలొ
సురఁగాంచె నందు మారుతి; హిరణ్యమణిపాత్రములను యనింపినసురయుక.

క. శ్వేతాంచత్పాత్రంబుల, నాతతముగ నింపియున్న యాసవము తగక
భూతలమున నట నొప్పగ, వాతాత్మజుఁ డాదరమునఁ బరికించె ధృతిక.

తే. సగము మద్యముఁ ద్రావంగ యసర్వముఁ దమిఁ

ద్రావఁగా, నించు కేనియుఁ ద్రాగకుండఁ

గాఁ గనంబడుభాజనఁగణము నందు

నందుఁ బావని కాంచె బ్రీయంబుమీఱి. ౨౬

557

1 పాడబము లనఁగా శర్కరాదివస్తువులతోఁ జేయఁబడిన భక్త్యవిశేషములని యర్థము.
2 పహ్నిం ప్రదీప్తే వోపలక్యతే-అనిమాలము. 3 నూదులు=వంటవాండ్లు. 4 మాలైశ్చ బహు
సంస్థితైః-అనిమాలము.

క. ఒకచోఁ బలుభక్త్యంబుల, నొకచో వేరేవైఱుగాఁగఁ ♦ నునుపంబడుచుఁ
బ్రకటములగు మద్యంబుల, నొకచోఁ దిన మిగిలియున్న యోగిరమందుఁ.

క. ఒకచో విఱిగినగిండుల, నొకచో నాందోళితముగఁ ♦ నొప్పుఘటగణం
బొకచోట సమాల్యములై, యకలంకముగాఁగ నొప్పునంబుఫలములుఁ.

క. కనఁబడియె; స్త్రీలశయనా, సనములు పలుభంగులగుచుఁ ♦ జక్కఁగ వెలయుఁ
వనితామణులు పరస్పరమును నాశ్లేషణములొప్పు ♦ మునుకొని నిద్రఁ. ౨౯

ఆ. అందుఁ బవ్వళించి ♦ యలగుచుండఁగఁ గాంచెఁ
గపివరుండు; మఱియుఁ ♦ గాంత యొకతె
నిద్రపోవుచుండ ♦ నిద్రావశంబునఁ
గానకయె తదంశుకము మఱొకతె ౨౯౫

561

క. ధరియించి పవ్వళించఁగ, వరుసం గన్గొనుచుఁ దిరిగె; ♦ వాయుజుఁ డపుడా
తరుణుల నిట్టూర్పుదొ, మరుత్తు సోకంగ వారిఁమూల్యవసనమూల్. 3౦౫

క. మలయానిలుస్పర్శంబున, వలె మెల్లనఁ గదలుచుండె; ♦ బాసధరణి శ్రీ
తలచందనమ్ము మధురం, బులయిన మద్యములు మూల్యములు వివిధంబుల్.

సీ. వివిధధూపంబులు ♦ వివిధరసాదులు స్నానమునకు సగుఁచందనమ్ము
చికురంబులకు వేయుఁసిద్ధధూపంబులు, నలరంగ నందలిఁయనిలుఁ డట్టై
వీచుచుండెను; దాన ♦ విమలసత్పరిచుళములు ఘ్రాణశర్పణములుగ నందుఁ
జక్కఁగా వ్యాపించె; నరసింహులు పుష్పకమునందుఁ గొందఱుఁకర్పరాంగ
తే. నలు సితచ్ఛాయలొప్పుఁ గొందఱును, శ్యామ
వర్ణములఁ బొల్చి కొందఱు ♦ వామనేత్ర
లసితకాంతులు కొందఱు ♦ నమలభర్త
వర్ణములఁ బొల్చి నిద్రను ♦ బరఁగి రపుడు. 3౧౪

564

క. తరుణులు వారలు నిద్రా, భరమున మన్మథుని కేళిఁపలనఁ గలుగుని
ర్భరకష్టంబున నుండుటఁ, బరికింపఁగ వారియవయఁవంబులు రాత్రిఁ. 3౧౫

ఆ. ముడుచుకొనిన పద్మముల తీగలట్టులు, చెలఁగుచుండె; నంత ♦ లలితతేజ
మలర వెలయుపవను ♦ నాత్మజుడిట్లు స, రవ్వింబు వదల కతనిఁభవన మెల్లి.

క. కలయంజూచెను; నతనికి, నిలాత్మజయుఁ గానరాకఁయేయుండెను; నా
లలనల నపు డాహనుమయుఁ, గలయంగన్గొనుచుఁ బరునిఁకాంతల నచటఁ.

క. కనుటఁ ధర్మము లోపించునె యనుభయమునను వారిఁ ♦ జూడందగునో
కనరాదొ యనెడుసంశయమునను మదిం జింతమిగులఁ ♦ బూనెం దనలోఁ.

ఆ. పరునిరాణివాన ♦ మరసితి నందున్న, తరుణులను సుషుప్తిఁ ♦ దగిలియున్న
వారిఁ గాంచినాడ ♦ నీరీతి రాతిరి, ధర్మలోపము నిది ♦ తలఁచ నాకు. 32౪

- క. కలిగించు; నెప్పుడైన నొరులభార్యలఁ జూడవలయు ♦ రూఢిఁగ నని వా
రలవిషయమై మదతులఁ, జలింపఁజేసినదిలేదు ♦ తుణమాత్రంబుఁ. 3౮౫
- చ. పరవనితామణితతుల ♦ బాగుగఁ గాంచితి నిద్రియొప్పునే
వరమతులాదరింతురై, కృపాపరతంత్రుల కీడ్చి న్యాయమై
పరఁగునె యంచు నెంచె; నిటుభవ్యయశంబునఁ బొల్పినట్టి యా
మరుదధినాథనందనుని ♦ మానితచిత్తము సుప్రసన్నమై. 3౯ 571
- చ. చలనములేక కృత్యమును ♦ జానుగఁ జేయఁగనొప్పియుంట ని
మ్ముల నిటుచింతదోచె; నిట ♦ ముగ్ధలు రావణుపత్నులెల్ల వి
చ్చలవిడి వేటువూరుషులఁజూడ కనంబడదన్ననమ్మికం
గలవిలపాటులేకయె సుఖంబుగ నిద్దురఁ బూనియుండఁగఁ. ౪౦ 572
- క. కనినాఁడ లెస్సగా నై, నను మన్తధవికృతి నామఃసంబున సుంతై
నను గల్గలేదుగా కావున శుభ మశుభంబుఁ జేయఁ ♦ బూనినయెడలఁ. ౪౧
- * తే. ఇంద్రియములకు మనసె యకాహేతువట్టి
మనము చలనంబు నొందకయె నిలిచి యివు
డున్నయది నాకు; నీకాంతఃకున్నచోటు
వదలి వేటాకఁచో రఘుఃపరునినతిని. ౪౨ 574
- క. కనుఁగొన శక్యం బెటులగు?, పనితలయం దెపుడుగాని ♦ పనితలు చూడం
గనఁబడుదురు కావున సీతను వెదకఁగ నిందె నాకుఁ ♦ దగుఁ జక్కఁగఁ. ౪౩
- క. ఏజంతు వెట్టిజాతికిఁ, బాఁ జేరునొ యందె దానిఁ ♦ దగు వెదకఁగఁ బం
కేజలిలోచన వెదకం, గాఁ జనునే లేళ్లయందుఁ ♦ గననగునె యటఁ. ౪3౫
- క. పరిశుద్ధచిత్తమున నే, నరసితి శుద్ధాంత మెల్ల ♦ నవనిజయో నా
వరదృష్టిఁ దగులకున్నది, పరికించెద నింక ననుచు ♦ వాయుజుడంతఁ. ౪౪౫
- క. తనశౌర్యమెల్లఁ గన్నడఁ, గనటఁ గంధర్వదేవతవ్యం నురగాం
గనలఁ గనియెను సీతను, గనఁజాలండయ్యె నందుఁ ♦ గరము వెదకియఁ. ౪౫
- క. వీరుండగునాతం డిటు, ధారణిసుతఁ గాన కచటఁ ♦ దగును త్రమకాం
తారత్నంబుల నితరుల, వారిజనేత్రులను గాంచి ♦ వారలయందుఁ. ౪౬ 579
- చ. వెనుకకు నేగుదెంచి తనఃపక్రమమెల్లఁ గలంగఁ దాను నె
ప్పునమునఁ జింతఁబొంది పరిమార్గణదక్షితఁ బూని యత్నముం
గొని యలపానభూమి విడి ♦ క్రూరమహాసురుకాంతలుండఁతా
వున వెదకంగఁబూనె మదిఁ ♦ బొల్పెడుకౌతుకసంపదన్నతీఁ. ౪౭౫ 580
- పదునొకండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౨ - వ సర్గము.

శ్లోక సీతః గానక హనుమంతుఁడు విచారింపి మరల వంతఃపురమున వెదకుట. శ్లోక

చ. హనుమయు జానకిం గనఁగఁ నాదృతిఁ బూని సురేంద్రశత్రువౌ
దనుజునిగేహమధ్యమగఁతంబులుగాఁ దనరాకుచిత్రగే
హనిచయముల్ లతాగృహముఁ బల్లై నిశాగృహముల్ కనంగ ద
ర్శనమున నేత్రపర్వము నొసంగెడుసీతను గాన కంఠటణ్. ౧ 581

క. జానకి రఘునందనునతి, నేనెంతయుఁ బూన్కి వెనకఁ నేతెంచితి నీ
దానపుపురమున వెదకితి, నైనను గనరా దదేమొ యని తనలోనన్. ౧౫

తే. ఎంతవెదకినఁ గనఁజాలఁ నింతిఁ గాన
నిజముగాఁ జచ్చియుండు నానిర్వరులకు
నైనఁ జొరరానితావునఁ దానవేంద్రుఁ
డునుపఁగా నుండునా దుఃఖమొంది కుంది. ౨ 583

క. జనకజపాతివ్రత్యం, బనునగ్ర్యం బగుచుఁ బూజ్యమగుమార్గమునం
దనిశము తత్పరయగుఁ గావున నిందితకర్తృఁ డొచుఁ బాలుచుదనుజుఁడున్.

క. తనుఁ బట్టి చలముమీఱఁగ, నునిశితఖడ్గమున నఱకఁ జూర్చి తయై చ
చ్చెను గాఁబోలును గాననె, కనఁబడకున్నయ ద దెన్నిగతులవెదకినన్;. 3

సీ. జనకేశ్వరునిప్రియతనయ, వికారావయవులు, వివర్చనులు వికృతంపు
వేషులు, పొడవులై వికృతములై నయాస్యంబులు, వికృతనయనము లలరఁ
గనఁబడురావణుఁవనితలఁ గని భయంబునఁ జచ్చియుండును; జనకతనయఁ
గానక వైరిపైఁ గాఢపౌరుషమును నెఱపక, కపులతోఁ నేను గాల

తే. మును జరించుటలోఁబుచ్చి వనచరేంద్రు
కడకు నిప్పుడు పోవంగఁగాదు, పొదు
నేని బలవంతుఁడై వానఁరేంద్రుఁడైన
యినజ నతితీక్ష్ణవండనంబును గనుదును. ౫ 586

క. దనుజేంద్రునంతిపురమును, గనినాఁడును వానిపత్నిగణములనెల్లం
గనినాఁడ సాధ్వీ జనకజఁ, గనఁజాలను నాశ్రమంబుఁ కడువృథయయ్యెన్.

చ. జనకజఁ గాన కేనటకుఁ జయ్యనఁబోయిన నన్నుఁజూచి యా
వనచరులెల్లఁ గూడుకొనిఁ ప్రశ్నమదేమొనరింతు; రోయిపా
వని! యట కేగి యేపనినిఁ బొగుగఁజేసితి వద్దిచెప్పు మా
కిని యడుగంగ జానకినిఁ నచ్చటఁ గాననినేను వారికే
మని తగును తరంబిడుదుఁ నచ్చటి కేగక యిందెయుండినన్. ౭౫ 588

క. కనిపెట్టియుండి నారామిని నెంచి కపీంద్రులెల్లఁ మిక్కిలికష్టం

బున దీక్షఁబూని చత్తురు, ననుబంపి మదీయవర్తనంబుఁ బొగడుచుకా. ౮

సీ. అదెవచ్చు నిదెవచ్చు ♦ నని ముచ్చటించెడు వృద్ధుఁడౌ భల్లూకఁవిభుఁడువానిఁ
బురికొల్పునావాళిపుత్రుండు తక్కినవానరు లటకేగి ♦ వచ్చినట్టి
నన్ను నేమేమినిండావాక్యముల నొవ్వఁజేయుదురో; మఱి ♦ చిత్తమునను
గల్గునుత్సాహమే ♦ కలుములకెల్లను మూలమా నద్దియే ♦ ముఖ్యసుఖము

తే. తగినయుత్సాహమే కార్యతతుల నెల్లు

నడపుచుండును నదిలేక ♦ నడవ దెద్ది

ప్రాణి యేపనిజేయునో ♦ పరగ దాని

సఫలముగఁ జేయుచుండునుత్సాహ మెపుడు. ౧౦౫

580

చ. కనుకనె నేను దానిఁ గడఁకక మనమందున నాశ్రయించి నీ

తను వెనకంగ యత్నమును ♦ దప్పక చేసెన నింకనుకా; మహా

దనుజుఁడు వీడు దర్పమునఁ ♦ దద్దయు నొప్పినవాడె యైననీ

తనిపరిచాలనంబున నితాంతము నొప్పెడునన్ని భాగముల్. ౧౧౫

591

1క. కలయక వెదకెడఁ బానస్థలముల, సుమమందిరములఁ; ♦ జతుర్క్రీడా

విలసద్గ్రహములఁ జిత్ర, స్థలముల సింహుటగణంబు ♦ దగినవిధమునకా. ౧౨

తే. వెదకినాడను బురమున ♦ వెలయువీధు

లను విమానంబులను జూచితిని బ్రయత్న

మూని యట్లైన మరల సవానినెల్ల

వెదకెదనటంచుఁ జింతించి ♦ వినుఁగుమాని. ౧౩౫

593

సీ. ధరణినద్గములఁజై తృగృహంబులను, గృహంబులకుఁ జేరువగఁగ్రీ ♦ డలకుఁదగిన

యట్లు నిర్మించినయట్టిగృహంబుల, వెదకుచు నాకపివీరుఁ డచటి

యన్నతస్థలముల ♦ నొయ్యిన నెక్కుచుఁ, గ్రిందికి దుముకుచుఁగేలిమెఱియఁ

గా నిల్చి చూచుచుఁ, గడువడిఁబోవుచుద్వారముల్ తెఱచుచుఁదలుపులఁబడఁ

తే. ద్రోయుచు, గృహాంతరములలోఁ ♦ దూఱుచుఁ గడు

వడిగ వెలుపలఁ జేరుచుఁ ♦ 2 బుడమిలోని

యిండ్లలోనికిఁ దిగుచుఁ బై ♦ కేగుదెంచు

చును, సమస్తస్థలంబులఁ ♦ గనియె నిట్లు. ౧౬

594

3క. దనుజేంద్రునియంతఃపురమున నాల్లంగుళములైన ♦ మునుకొని కపిత్రో

క్కనిచోటుకానరాద, య్యెను బ్రాకారంబునడుమ ♦ నెనఁగుస్థలములకా. ౧౭

1 తథాపుష్పగృహాణిచ-అనిమా. 2 ప్రపతక నిష్కృతం త్యాపి-అనిమా. బిలగృహాదీని సీవ
స్థానాని ప్రథమ మధిమహ్య తత స్వమద్గచ్ఛక్-అనివాఖ్య. 3 చతురంగశమాత్రో-పి నావకాశ
స్పృవిద్యతే-అనిమా.

- ఆ. చైత్యవేదికలను ♦ జారుదీర్చి కలను
బుష్కరముల నతఁడు ♦ పూన్కిజూచె;
మఱియు నందుఁ గనియె ♦ మారుతనూనుండు
బహువిధవికృతలగు ♦ వనితలఁ గని. ౧౮౪ 596
- క. వారలలో జనకసుతఁ, శ్రీరామునిసాధ్వీ లేమిఁ ♦ జింతిల్లెను; నీ
ధారణి సౌందర్యంబున, నేరమణిని బోల్పురాక ♦ యెసఁగెడువారిఁ. ౧౮౫
- క. సురుచిరనేత్రల విద్యా, ధరకాంతలఁ గనియెఁగాని ♦ ధరణీజాతఁ
బరికింపఁజాలఁడయ్యెఁ; మరుత్సుతుఁడు శ్రోణిభార ♦ మందగ మనలఁ. ౨౦
- తే. పూర్ణచంద్రావ్యలం గాంచె ♦ భుజగకన్య
లను సుమధ్యమయైననీతను గనంగఁ
జాలఁడయ్యెను; దాన వేత్పరుఁడు బలిమి
దెచ్చి చెఱునంచినఫణుల ♦ తెఱవలఁ గనె. ౨౧౫ 599
- క. జనకజమాత్రము గనఁడయ్యెను; దీర్ఘభుజుండు మారు ♦ తేంద్రాత్మజుఁ డా
తనుమధ్య నీతఁగానక, మనమున దుఃఖించె నితర ♦ మహిళలఁ గనుచుఁ. ౨౩
- క. వనచరనాథులయత్నం, బును సోదధిలంఘనంబుఁ ♦ బోలఁగ వ్యర్థం
బు నగుటఁ దలంచి మరలఁ, ఘనచింతాకులతఁబొందెఁ ♦ గరువలినుతుఁడుఁ.
- తే. అవ్వమానంబు దిగి మనం ♦ బధికచింత
నొంది కలవిలపాటొంద ♦ నొక్కరీతిఁ
గా మనంబునఁ నలపోయఁ ♦ గడఁగె నేవి
ధమున జనకజఁ గానంగఁ ♦ దగునటంచు. ౨౫ 602
- పండ్రెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౩ - వ సర్గము.

— ❧ — హనుమంతుఁ డహోకప్రాకారము నెక్కి బహువిధంబులఁ జింతించుట. ❧ —

- తే. అటువిమానంబునుండి యాహరివ రేణుఁ
డింద్రనీలమయంబయి ♦ యెసఁగుచున్న
యట్టిప్రాకారమును జేరి ♦ యంబుదాంత
రమున విద్యుత్తురీతి వేగమును గాంచి. ౧ 603
- చ. తనరుచునుండె; రావణుని ♦ ధామమునుండియె సాలమొంది యం
దును రఘురాముపత్ని ఘనతోయరుహాక్షిని గాన కాత్మలో
నన తలపోయఁజొచ్చె రఘునాథునకుం బ్రియమాచరింప లం
కను బలుమాఱు వే తిరిగి ♦ కాంచితి నెందును నెంతచూచినఁ. ౨౫ 604

చ. ధరణిజ శోభనాంగి యిలఁ ♦ దద్దయు నొప్పెడుసీత గానరా;

దరసితిఁ బల్వలంబులను ♦ నల్పనరి త్రతులఁ న్రవంతులఁ

నరసుల సత్తూకములఁ ♦ జాల ననూపవనాంతసీమలఁ

¹జొరఁదగవట్టికొండలను ♦ జూచితిఁ బల్కఱుఁ బెక్కుతావులఁ. ౪ 605

క. ఇక్కడిధరణిని వెదకితి, నెక్కడనేఁ గానరా దహీనగుణములఁ

బెక్కుగతులచే ఖ్యాతికి, నెక్కినత్యువుత్రి సీత ♦ యేలొకొ తెలియఁ. ౪౫

తే. గృధ్రరాజై నసంపాతి ♦ కీర్తిశాలి, పలికె నిందున్నయది రాముఁపత్ని యనుచు
నతనివాక్యంబుచొప్పున ♦ నరసివాడఁ, గాని జానకి నాకిటఁ ♦ గానరాదు. ౫౫

సి. దివ్యమైసట్టి వి♦దేహదేశంబున నిర్మలాచాయలై ♦ నెగడురాజు

లుండెడుమిథిలయం♦దురుతరకర్మనిరతుడై న జనకరా♦జతనయయయ

తా నయోనిజగ నుత్పత్తిని గాంచిన సీతయు నతిదుష్టశీలుడై న

రావణుతోడ మి♦త్రతనుబాటించునా? యట్లెచేయు?; నా♦యనురుఁ డామెఁ

తే. దీసికొని వేగ యెగిరి యే♦తెంచునపుడు

రామబాణాలి స్మృతిగోచరంబుగాఁగ

భయము చెందెడుతటి మధ్యభాగమందుఁ

బాతమును గాంచెనేమొ యా♦పరమసాధ్వీ. ౬౫ 608

చ. దనుజుఁడు సిద్ధసేవ్యమయి ♦ దారుణమై తగునభ్రమార్గమం

దు నెలఁతఁదీసికొంచుఁ జనఁ ♦ దోయరుహాక్షి ²సుసాధ్వీ సంస్రముం

గని హృదయంబు భీతిఁ గనఁగా నచటం బడియుండునంచు నా

మనమునఁ దోఁచెడుఁ; దనుజుఁమండనుఁ డామెను బూన్కిమీఱఁగఁ. ౮౫

చ. ధరఁ బడకుండఁ బట్టుకొని ♦ తాఁ జనువేళ విశాలనేత్ర యా

ధరణిజవానిదోస్తతిని♦తాంతనుదున్నహవీడచేత ని

ర్భరదనుజోరు వేగమునఁ ♦ బ్రాణములఁ విడనాడియుండు నె

వ్వరునను నోర్వరామిసని ♦ భావమునందుఁ దలంతుఁ జక్కఁగఁ. ౯౫ 610

క. జలనిధిదాపుగ నంబర,తలమున రావణుఁడు పోవ ♦ ధరణిజ భీతిం

గలఁగుచు ప్రేలాడుచు నా, జలనిధిఁ బడియుండునేమొ ♦ సత్వము దూలఁ.

క. కట్టా! ³తృప్తసురారియ, నెట్లన బలవంతపెట్ట ♦ నిర్మలశీలం

బట్టె తగం గాపాడఁగఁ, బట్టినతనపట్టువిడని♦వనితామణిష్టె. ౧౦ 612

చ. ఘనమగుకోపమూని తనుఁ ♦ గావఁగ బంధువొకండు లేమి వే

దనలఁ గలంగి దీనయగుతనిన్ గుటుక్కున మ్రింగినాఁడొ; తే

1 దుర్గాశ్చ ధరణిధరాః-అనిమూలము. 2 మన్యే పతిత మార్యాః-అనిమూలము. ఆర్యా శబ్దార్థమే యిట సుసాధ్వీ యనుపదము తెలుపును. 3 అహో తృప్తేణనానేన-అనిమూలము.

క నెలతలందు మిన్నయగుఁడై సుతఁ గాంచి సురారిపత్నులె

ల్లను నతిదుష్టభావలయి ♦ ¹లాలితశీలను దుష్టభావసూ

న్యను నసిలేక్షణా దినిరొ ♦ యాసురకృత్యము వెల్లడిల్లఁగఁ. ౧౨౪ 618

క. పరిపూర్ణచంద్రశుక్రము, సరసిజపత్రేక్షణంబు ♦ చాతురతమునై
వరఁగురఘురామువక్త్రము, నిరతము దలపోయచుక వినిర్మలమతియై. ౧౩

తే కృపణయయి సీత ప్రాణముల్ ♦ కెరలి విడిచె

నో, మహిజాత యయ్యోమహాత్మ

రాను, యోలక్షణా, సిరుల్ ♦ రమణఁ గులుకు

నో యయోధ్యాపురంబ, యయ్యో ! యటంచు. ౧౪ 615

క. పలుమణుతలఁచుచు దీనతఁ, బలవించుచు దిక్కులేక ♦ వాసెనొ తనువుక;
లలన, యొకవేళ రావణు, నిలయంబున దుర్గమ మగుఁనెలవున నొకచోక.

²తే. దాఁపఁగాఁబడి పంజరఁగఁగఁగారి

కవలె బలవించుచుండును; ♦ ధైర్యముతయయి

జనకపుత్రికయయి మహాఁనత్త్యశాలి

యైన రామునిపత్నియై ♦ యశముఁ గాంచి. ౧౬ 617

క. తనుమధ్యయగుచు నలరెడు, వనితామణి యుత్పలాక్షి ♦ వాసపురిపుడే
మనినను లోఁబడునే? చింతను దీనిం బూననేల? ♦ త్వర నరిగి తగఁ. ౧౭

³చ. జరిగినవార్తనెల్ల రఘుఁనత్తముచెంతను జెప్పఁగూడదా

కరము విచారమేలయనఁ ♦ గాంతపయిం దమిగల్గురామభూ

వగునకు దాఁపఁగాఁబడెనొ ♦ వార్ధిని దాఁ బడి చచ్చెనో, మహా

విరహముచేతఁ దాళకయె ♦ వే మృతినొందెనొ యివిధంబులక. ౧౮ 619

క. జనకజగుఱించి చెప్పుం, జనఁ దాసరసీరుహాక్షి ♦ సాధ్వీ యెచటనుం

గనఁబడలేదన మృత్యువుఁ, గనునాతఁడు గాన దోషకలితుఁడ నగుదుక.

తే. చెప్పుకున్నను నావీమివంఁచించినట్టి

దోష మొందును గనుఁగానఁ ♦ దోషదేమి

చేయవలయునొ, దీనిని ♦ జిత్తమందుఁ

⁴దలఁపఁగ విరుద్ధముగ నివ్వ ♦ వెలయుఁగాదె. ౧౯ 621

క. అనుచుం జింతించెను; బా, వని మఱియు నిదిట్టులుండ ♦ బాగుగ నిపుడే

పనిఁజేయఁగగును, జేయం, గను సిద్ధింబొందు నెద్ది ♦ కడువేగముగక. ౧౯

1 అసిలేక్షణా. అనుష్టా దుష్టభావాభిః-అనిమాలము. 2 జనకస్య సుతా సీతా రామపత్నీ
సుమధ్యమా, కథ మత్పలపత్రాక్షి-అనిమా. 3 ఇందలిప్రథమపాదము వ్యాఖ్యాన్యమును బ్రతిపా
దించును. 4 విషయం ప్రతిభాతిమే-అనిమా.

క. అనునీపక్షము గూటిచి, తనమది యోజించె నిట్లు; ♦ ధరణీజాతం
గనకయే వనచరపతివ, తనమునకుం బోదునేని ♦ తగనటు నాకుఁ. ౨౦

తే. కలుగుపురుషార్థ మెయ్యది? ♦ కష్టసాధ్య

మైన జలనిధిలంఘన ♦ మసురనగర

మును బ్రవేశించుటయు, దితితనయులఁ దగఁ

గనుటయును నివ్వీ వ్యర్థముల్ ♦ గావె తలఁప. ౨౧౫

624

చ. పురమున కేగినంతఁ గపిపుంగవుఁ డేడ్డఱ నన్నఁజూచి యే

వరుసఁగ మాటలాడునొకొ ♦ వానరులందఱు నన్నఁగాంచి యా

తురత నదేమి పల్కుదురో ♦ తోయరుహాననఁ జూచిరాని నఁ

¹వరుమతులై నరాఘవులు ♦ పల్కుదురో యెటు; తోఁపదేమియుఁ. ౨౨౫

మ. చని కాకుత్స్థుని రాముఁ గాంచి యెచటఁ ♦ సాధ్యం గనంజాలకే

నినుఁజూడం జనుదెంచినాఁడ ననుచుఁ ♦ నేనెంతయోయప్రియం

బునుబల్కుఁ విడనాడుఁ బ్రాణముల; నాభూపుత్రినింగూర్చి ²యిం

తనిభాషింపఁగరాక తీక్ష్ణమయి యశ్శృంగతంబు క్రూరంబునై. ౨౩౫

625

తే. పరుషమై యింద్రియాళితాపకర మధిక

దారుణంబును నయినమద్దత్తవాక్య

మును వినుచుఁ బ్రాణములఁ బాయు; ♦ ఘనుఁడు రాముఁ

డిట్లు కష్టంబునొంది తా ♦ మృతిని గనఁగ. ౨౪౧

627

క. మనమున నెంచినఁ గని యాతనియందు భృశానురక్తిఁ ♦ నగ మేధయు నొ

పునెగడులక్ష్యుఁ డుండఁడు; తనసోదరులిట్లు పంచశకున గ్రాపింపఁ. ౨౪౫

చ. విని భరతుండు మృత్యువును ♦ వేగమ పొందఁగలండు, మృత్యువొం

దినభరతుం గనుంగొనుచు ♦ దీనత లక్ష్యుసోదరుండు చ

య్యన మృతినొందఁగాఁగలఁ డ; హార్యతరంబగుకష్ట మొంది స

త్తనయులు మృత్యువుం గనఁగఁ ♦ వల్లులు మువ్వరు దుఃఖమగ్నమై. ౨౫౧

చ. పరమపదంబు చేరుట ధ్రువంబు; రఘూత్తముఁ డిట్లు చావఁగా

నిరతము ¹దాఁ గృతజ్ఞఁడయి ♦ నిత్యము సత్వరతుండునై న వా

నరపతినూర్యనందనుఁడు ♦ నై జనువాక్యము తప్పిపోయెనం

చురుతరతాపమొంది కనుఁనోయ్యన మృత్యువు రామునెంచుచుఁ. ౨౫౫

చ. పెనిమిటి మృత్యువుంగనఁగ ♦ వేదనఁ గుందుచు భర్తృశోక మొ

య్యనఁ దనునొంప దీనయయి ♦ యార్చినిబొంది విమోదయాచుఁ జ

1 తావా దశరథాత్మజా-అనిమా. 2 పరుషం దారుణం క్రూరం తీక్ష్ణ మింద్రియాతాపనధ-
అనిమా. 3 కృతజ్ఞ స్మర్యపంథశ్చ సుగ్రీవః ప్లవగాధిపః-అనిమా.

- య్యన రుమ యంతమొందు; బతి ♦ యంతము నొందినదాననే మనం
బున భృశపీడనొంది వగఁ ♦ బూని కృశించుచు నున్నతారయుఁ. 30 681
- క. వనచరనాథుఁడు మృతినొం, గనఁగాఁ దాఁ జావఁగలదు; ♦ కడుఁబ్రేమను ద
స్సనుదలిదండ్రులచావును, బినతండ్రివినాశనంబు ♦ వే తనునొంపఁ. 3౧ 682
- తే. అంగదుండును ధరియింపఁ ♦ డనువులఁ; దమ
ప్రభువు సుగ్రీవుఁ డిటుచావఁ ♦ బరితపించి
దిక్కులేమికి ఖిన్నులై ♦ యుక్కుదక్కి
కవులు ¹తమవిడికిల్లను ♦ గరతలముల. 3౨ 683
- క. శిరములను గొట్టుకొందురు; , పరమయశస్కుఁడగుకీశ♦పతి వానరులఁ
నిరతము ²సాంత్యములచే, మరియొకల దానములను ♦ మన్నించుటచేఁ. 33
- ఆ. అతనియందు భక్తి ♦ యధికంబుగాఁగల్గు, వారణాట నట్టివనచరపతి
చావఁ గవులు ప్రాణ♦సంతతి విడువంగఁ, గలరు దుఃఖములను ♦ గళవళించి.
- చ. వనచరులింకఁ గానలను ♦ బర్వతసీమల నాలయాదులు
న్న నెలవులందు నెందునయి♦నఁ గుమిగూడి విహారసౌఖ్యముం
గనరు; ప్రభూత్వముండు మృతిఁ♦గాంచినఁ దదవ్యసనాభిభూతులై
తనయకళత్రమంత్రినహి♦తంబుగఁ గొండల కేగి యార్తులై. 3౪ 686
- తే. విషమభాగములంజేరి ♦ పృథ్విధరశి
ఖరతలములెక్కి పడి వాయఁగల రనువుల;
నింకఁ గవులెల్ల, నురిచేత♦నేని విషము
ద్రావియే నగ్నిఁబడియేని ♦ చావఁగలరు. 3౬ 687
- సీ. ఉపవాసముననొ, యా♦యుధములచేతనో, చచ్చుట నిజము; నే♦జనకతనయఁ
గావకపోయిన ♦ మానగరంబున నెచ్చటఁ జూచిన♦నేని ఘోర
మగురోదనము విన♦నగును, నిత్యోకువంశవినాశనము వన♦చరకులమున
కును నాశనము గల్గు♦నని తోఁచుచున్నది; గనుక ననర్థంబుఁ ♦ గలుగఁజేయు
తే. నేను నిటనుండి పురికిని ♦ బోను నిజము, సీతఁ గానక సుగ్రీవు♦చెంత కరుగఁ
జాల; నేనటకేగ కిచ్చటనె యున్న, ధర్మమతులు మహారథుల్ ♦ దాశరథులు.
- ౩చ. జనకజఁ జూచివత్తునని ♦ స్వాంతములందు ఘనాశఁబూని ప్రా
ణనికరముఁ ధరింతురు; మ♦నఃపరిశుద్ధత నొప్పుచున్నయౌ
వనచరు లోర్పియుందు; రిట ♦ వారిజలోచన సీతఁ జూడకు
న్ననికఁ గరదవ్యయంబునకు ♦ నాకులభించిన యంత యున్నముఁ. ౪౦ 689

1 శిరాం సృభిహనిన్యంతి తస్మై రుప్తిభిరేవచ-అనిమూలము 2 సాంత్యే వానప్రదానేన
హనేచైవ-అనిమూలము 3 వాస్తాదానో మఖాదానో నియతోపృక్షమాలికః-అనిమూలము వాస్తా
దానః=హస్తపతితఫలపర్ణాద్యాః-అనివ్యాఖ్య.

తే. నోటఁబడినంతమాత్రము ♦ నూలుకొనుచు

నేభుజించుచుఁ దమి నవనీజమూల

ముల నివాసము చేయుచుఁ ♦ గలఁగని మతి

నియతి మూఁడవయాశ్రమఁనిరతిఁ గనుచు. ౮౧

640

క. నివసించెదఁ; గాదేనర్జవనీసులఁ జవుకుపల్ల ♦ రమ్యఫలములున్

సువిసులజలమూలములు గ,లవు గావున నిందు సుష్ఠులంబున నొకచోన్.

తే. చితిని గావించుకొని నముద్ధతిని ¹నరణి

జమగునగ్నిఁ బ్రవేశించి ♦ జవమున నను

పంచకంబును విడిచెదఁ; ♦ బరమనియతి

నేను బ్రాయోపవేశంబుఁ ♦ బూని పూని. ౮౨

642

సీ. ఉపవాసమేయుండి ♦ యొప్పుగ నాత్మను దనువుననుండి చక్కనివిధమున

విడిచివుచ్చెద నంత ♦ విగ్రహంబును దీనిఁ గాకులుపులులాదిఁగాఁగలయవి

భక్షింపఁగల; విట్టిపద్ధతి నాత్మను వదలుట దోషమెఁబ్బంగిఁగాదు

²ప్రాయోపవేశంపుఁబద్ధతిఁ జచ్చుట మహనీయులై నట్టిమహాను లనుమ

తే. తించినదియేయటంచుఁ దలంచువాడఁ;

జానకిని జూడకున్న నేజలముఱొన

దుముకి చచ్చెదఁ; ³నీరాత్రి ♦ తొలుతఁ బత్త

నాధిదేవత గెలుచుట ♦ నతిశుభముగ. ౮౩

618

క. మనమునకుం దోచినయది, జనకజ వెదకంగఁదగినఁచంద్రికయుంటన్

మనమున కింపై నద్యశ,మును నాకొసఁగుటయె మాల్యఁమును దాల్చినదై.

క. అనిలతనూజుఁడు పురిఁజొచ్చినరాత్రియటంచుఁ గీర్తిఁ ♦ జెందినదై నే

ను నిటన్ జాగరణంబును, గనుటన్ దీర్ఘముగ నిష్ఠు ♦ కనఁబడుచుఁ గడున్.

తే. పరఁగునీరాత్రి రామునిపత్ని నాకు

నగపడకయుంట వ్యర్థమేయయ్యె; ⁴మృతిని

గనుటకన్నను బ్రదుకుట ♦ కడుశుభంబు

గాన నియతుండనై తరుంగణముక్తింద. ౮౪

646

క. కాపురమును జేయుచు నేఁ, దాపసిన్తై యుండఁగలను; ♦ దన్వీయు నాకుం

1 సమర్థ మరణీసుతం-అనిమూలము. అరణీసుతం=అరణ్యత్వన్నమ్ - అనివ్యాఖ్య. అనఁగా నగ్నియని భావము. 2 ఇదం మహర్షిభి ర్ద్రష్టం నిర్వాణ మితి మే మతిఁ-అనిమూలము. 3 సుజాత మూలా సుభిగా కీర్తిమాలా యశస్వినీ, ప్రభగ్నా చిరరాత్రియం మమసీతా మహశ్యతః-అని మూలము. దీనికి వ్యాఖ్యాతలు వ్రాసిన గమంజసార్థము ననుసరించి యీ మొదలగుపద్యములు వ్రాయఁబడినవని యెఱుంగవలయు. 4 ఆత్మత్యాగాపేక్షయా తాపసభావవీణ జ్యాయాన్ - అని వ్యాఖ్య.

జూపట్టకున్న నాపురి, కేపో; ¹నంగదుని మఱియు ♦ నితరకవితతి. ౮౫౪ 647

క. కనఁగూడదా యటన్న, జనకజ యెందుండునట్టిజాడ తెలియకే
జనినంత నంగదాదులు, వనచరు లంతమును బొందువారు నిజముగ. 648

క. ²పురుషుఁడు తామరణించినఁ, బరఁగును బలుదోషములొగి ♦ బ్రదికియెయున్న
దరుణమున నెప్పుడైనను, నురుచిరశుభవితతి మరలఁ ♦ జూడంగలుగు. ౮౭

క. కనుక ³ధరించియుండెదఁ, దనువున ననువుల నదెట్టితరుణంబుననై
నను శుభము గలిగి తీతెడు; నని పలుమఱు వేవిధముల ♦ నాత్మ ⁴వగచుచు.

చ. వనచరకుంజరుండయిన ♦ వాయుతనూభవుఁ డెంతచింతచే
సిన దరిఁజేరఁడయ్యె; మఱి ♦ చిత్తమునం దిటులెంచె రావణు
ఘనబలుఁ బంక్తికంఠ సురకల్పునినై న పధించిపుత్తు న
ద్దనుజవరుండు దొంగిలినతని విచేహన్మహాత్మజాతయు. ౮౯ 651

క. కనఁబడకపోవుఁగా కతఁ, డొనరించిన యపకృతికిని ♦ నొప్పుగ బదులే
నొనరించినట్లయగుఁగద; పనియిది సమకూడ దేని ♦ పౌరుషమలర. ౯౦౪

క. ఈరావణుఁ గడిలికిఁబైఁ, గా రయమునఁ జెండురీతిఁగాఁ ద్రిష్టుచు నే
శ్రీరామున కర్పించెద, ⁴నేరీతిం బశువు నగ్నికిత్తురొ యట్లే. ౫౦౪ 653

చ. అనియిటు సీతఁ గానక మహా ⁵ర్షిని బొందుచు ధ్యానశోకముల్
పెనఁగొనఁ జింతనొందె; బరిపీడితచిత్తమునందు నెంచె ని
ట్లనిపలుమాఱు సద్యశము ♦ నందినసీతను జూచుదాకఁ బ
త్తనమును దీని నే వెనకెద; మఱిగృధ్రవరేణ్యవాక్యము. ౫౧౪ 654

తే. నమ్మి శ్రీరాము నిచటికి ♦ రమ్మటంచు
బిలుచుకొని వచ్చియుండినఁ ♦ బ్రేయసిఁ గన
కందులకు నాగ్రహించుచు ♦ నందఱు గవు
లను దహించియె యుండు; నేను నిట నియతి. ౫౩౪ 655

క. నియతాహారఁడనై యిం, ద్రియనిగ్రహమొప్పు నుందుఁ ♦ దెంపుమొయి నా
కయి రామాదులు కపిసము, దయ మంతముఁగనకయుండుతనిన్విగనుదమి.

చ. సురుచిరవృక్షముల్ గలయశోకవనంబిదె కాననయ్యె నే
సరిగద దీనిలో వెనక ♦ నారయలే దిటఁ బూర్వ; మిచ్చు భ
క్తిరీతిని బొందుచిత్తమున ♦ దివ్యమరుదవసుద్రకొటిభా
స్కగులను నశ్వదేవతలఁ ♦ జక్కఁగ నెంచి నమస్కరించుచు. ౫౬ 657

1 ఇది యునతారికనుఁ దనుగు. 2 వివాశే బహవో దోషా జీన స్మద్రాణి పశ్యతి - అని
మాటము. 3 వగచుచు = తలంచుచు. 4 పశుం పశుపతేరిన-అనిమా. పశుపతేః అగ్నేః పశుమన-
అనివ్యాఖ్య.

చ. దనుజుల కెల్ల శోకము నితాంతము గల్గఁగఁజేయువాడనై
వనమును దీనిఁజూచెన్; నవార్యబలంబున విష్ణువీఁగునీ
దనుజులనందఱు గెలిచి ♦ తాపనవర్జనకుం నవఃఫలం
బు నొసఁగునట్లు సూర్యకులమున్ వెలయించెడుజానకిం దగన్. ౫౭ 668

క. రామునఱొనఁగెన; నంచు, ద్వాసుంబగు తేజసులగు ♦ తద్వాయుసుతుం
డీమాడ్కి నొకముహూర్తము, తా మదిఁ జింతించి వికలితస్వేంద్రియుడై.

సీ. పనికేగలేచి సన్మృత్తితో లక్ష్మణసహితుడౌ శ్రీరామచంద్రునకును
వందనంబిదె, రాజవరుడై నజనకున, కాత్మజయై తగి ♦ యమలశీల
యగురాముడేవికి ♦ నవనిజ కీదె నచుస్కరంబు, యమరుద్ర శక్రవాయు
భాస్కర, తారకేశ్వరులకుఁ దక్కినయిచ్చురున్దణముల ♦ కిదియె మ్రొక్కు;

ఆ. వనచరేశునకిదె ♦ విందనం బనిమ్రొక్కి, యవ్వనంబుకొలఁది ♦ నరయఁగోరి
దెనలనెల్ల జూచి ♦ దివ్యమై శుభనమా, నవ్వనమున కేగ ♦ నాత్మనంది.

క. తరువాతఁ జేయఁదగునని, నరయుచు మది నెంచె నిట్టులాయనిలజఁ; డీ
నిరుపమవనమిది రత్నో, వరిబహుళం బగుచు నీరుదిరవనంకులమై. ౬౨

తే. పెక్కునంస్కారములచేతఁ ♦ జక్కఁ జేయఁ
బడుచు నలరారుచున్న దవశ్యకముగఁ
జూడఁగాఁదగియున్న; దీశుభవనమును
గావ రావణుఁడంచిన ♦ కర్బులొగి. ౬౩

662

చ. వనగతవృక్షసంతతుల ♦ బౌగుగఁ గాచుచు నున్నవారు ౩న
ర్వనిహితకాయుడైన భగవంతుఁడు వాయువుకూడఁ జాలకం
వనమును గల్గఁజేయకయె ♦ భవ్యగతుల్ దగవీచుచున్నవాఁ;
డనునమమైన యీవనమునందుఁ జొరంబడువాడ మెల్లఁగన్. ౬౪ 663

తే. రామునకుఁ గార్యసిద్ధికై ♦ రావణునకుఁ
గన్పడకయుండటకును నాకాయమించు
కంతగాఁ జేసికొంటిని ♦ యత్నమిద్ది
నఫలముగఁ జేయఁగలరు నిర్భరులు మునులు. ౬౫

664

సీ. భూతనాథుఁడు స్వయంభువు భగవంతుఁడు నగుబ్రహ్మదేవుండునమరు, లగ్ని
వాయుదేవుండునునబ్రధరుండగు పురుషూతుఁడును, బౌశధరుఁడు, నరుణు
డర్కచంద్రులు, మఱియశ్వేదేవతలును, సకలమరుత్తులు ♦ శంకరుండుఁ
గార్యసిద్ధిని నాకుఁ ♦ గల్గునట్లు లనుగ్రహింతురుగాక; భూతేశుడైన

1 యథాసిద్ధిం తవస్త్వినే-అనిమా. 2 భవిష్యతి ఎనామలా, ఆశోకననికా-అనిమా. 3 భగ
వానపి సర్వాత్మా-అనిమా.

- ఆ. విష్ణుమూర్తి భూతవిభవత్యు, మార్గంబు, నందుఁ గానబడక యలరుసురలు
గార్యసిద్ధినాకుఁ డగల్గునట్లునరింపఁ, దలుతు; నింకఁ బొందుదంతమగుచు.
- చ. సురుచిరమైననాసికయు డశోభిలగా నవచవ్యమాచు సుం
దరశతపత్రపత్రనయఁనంబులు చెల్వంగ నొప్ప సుస్మితం
బరుదయికానరా, నిగుచఁమాకృతిఁ బొల్పినపూర్ణతారకే
శ్వరువలఁ గాననై తనరుఁసాధివ మొగంబు ప్రియంబు మీఱఁగాక. ౬౮౪
- క. కనుఁగొనఁగలనో యెప్పుడు; దనుజేంద్రుఁడు క్రూరకర్మతత్పరుఁడు సదా
ఘనతరతిత్తుఁడు నీచుఁడు, మునహంతయు దారుణాంగముఁడగువాఁడుక.
- క. ఐనను సురుచిరవేషం, బూని బలాత్కారవిధిని డనొప్పనిరీతిక
మానిని దెచ్చెను గావున, జానకీని దవస్థినిని సుసాధినిని నబలక. ౬౮౫
- తే. కన్నులు ఫలించ నాదగుఁకార్యమెల్ల
సిద్ధినొందంగ రఘువీరుఁడచి త్తమెంతో
సంతసంబొందఁజూతునో డస్వంత సుస్త
దీయమెప్పుడు శాంతిని డనెల్లు గనునొ. ౬౮౬

(669)

పదుమూడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౪ - ౪ సర్గము.

అథ హనుమంతుఁ డశోకవనమును జొచ్చుట. అథ-

- చ. గురుతర తేజఃశైవకపిఁకుంజగుఁ డిట్లు ముహూర్తమెంచి య
త్తరునికురుంబమావనము డదాపునకుం జననిశ్చయించి యా
సురరిపుగేహముకొ నదలి డసొంపగు శివవ్యసాలసీమకుం
ద్యోరపడి దాఁటె; నివ్వెధి నశండు తదున్నతనుస్థలంబునక. 670
- తే. చక్కఁగాఁ గూరుచుండి హార్షి...న నవయ
వాళి యుబ్బి వసంతాదిఁయందుఁ బుష్పి
తాగ్రములయి సునోజ్ఞంబులైన నాల
చంప, కాశోక, పున్నాగ డసత్తరువుల. 671
- సీ. ఉద్దాలకములను డనుర్విగుహంబులఁ, క్షిప్రకానుఁగుల నీతీరున బహు
విధములొ ద్రుమముల డవంతగఁ గాంచెను; జాతనవచ్చున్నమై తనర్చి
వీరుశృమూహనంఁవృత్తిమించి యొప్పుడుఁజూచునాటికిఁ డజానముక్త
శరమట్లు వేగంబ డచని యందుఁ జేరెను; జిత్రశృంగమై డచెలఁగి కూయు
- 1 బలాభిధూతా హృబలా తపస్విని-అనిమా ప్రాకారం తిస్య వేక్తనః-అనిమా.
ప్రాకారం=అశోకవనికా ప్రాకారం-అనివ్యాఖ్య. 2 కిమిషానవి-అనిమా. మర్కటి యనునది
కపిశబ్దపర్యాయపదము-అనఁగా తీగకానుగుచెట్టు

ఆ. విహగకలకలముల ♦ వింతగఁదోచుచు, గనకరజతవర్ణకలితతరువు
లెల్ల యెడల నొప్పుమృగపక్షీసంవృతిఁ, జిత్రమగుచు నదియుఁజెన్నుఁగాంచె.

చ. తరువులు చిత్రరీతిగ సతంబును దోచుటచేతఁ జిత్రమై
పరఁగి దినాదియందుఁ దగుభాస్కరురీతిగ నొప్పి ¹సత్సలో
త్కరములఁ బుష్పసంతతులఁ ♦ గ్రాలుననేకమహీరుహశ్రిచే
నరుదుగ నయ్యశోకవన ♦ మప్పుడు గానఁగనయ్యె నయ్యెడఁ. ౬౪ 678

తే. పరభృతంబులు వట్టదప్రకరములును
సంతతంబు మదించి రుచ్యముగఁ గూయ
మత్తబర్హిగణంబులు ♦ మధురరీతిఁ
గూయ బహువిధసద్విజకులము లలర ౭ 674

క. తనరారు నావసంబును, మనుజులకుఁ సంతసంబు ♦ మానక కల్లం
గనుజేయు నవ్వసంతంబునఁ గనియె మాదు తేంద్రపుత్రుం డచటఁ. ౮

క. జనకసుతఁ నుశ్రోణిని, ననిందితఁ వెదకుచుండ ♦ నాతనిస్పర్శం
బున నిద్రించెడుపక్షులు, కనుగవలను విప్పి మేలుకాంచెం ద్వరఁగాఁ. ౯

ఆ. పైకి నేగురుచున్నపక్షులతెక్కల, తాఁకుడులను వృక్షతతులు వివిధ
వర్ణములుగఁ బూలవాసను గురిసెను; నయ్యశోకకాననాంతరమున. ౧౦

చ. తరువులనుండి యొక్కమొగిఁ ♦ దద్దయురాలెడుపుష్పముల్ మనో
హరముగ సంతటం బొలయ ♦ నాహనుమంతుఁడు పుష్పరూపభూ
ధరమటు లొప్పె; వృక్షసముదాయగతుండయి యెల్లదిక్కులం
బరుగిడు చున్న యాప్లవగవరుగనిఁ గాంచి సనుస్తభూతముల్. ౧౧౪ 678

క. తలఁచెను వసంతుఁడొనని; ²పలాశితతినుండి వివిధభంగులుగాఁ బు
వ్వులురాల నచటియవనీ,స్థలి భూషిత యైనప్రనువచందముఁ గాంచెఁ. ౧3

క. హనుమ బలవంతుఁడొట న,వనీరుహగణంబునట్టె ♦ బలమున నలుద
ట్లను గదలింపఁగ నవిపూ,లను వృష్టిగఁ గురియఁజేసె ♦ లలితముగ నటఁ.

ఆ. పత్రశిఖరములును ♦ ఫలనుమంబులు రాల
నాతరువులు జూదమాడి యోడి
యంబరాభరణము ♦ లన్నియుఁ బోవంగ
నున్నజూదగులలు ♦ లొప్పె నపుడు. ౧౫ 681

క. తరువులఁ దరస్వియగునా, మరుదాత్మజుఁ డటుగదల్చి ♦ మహితసుమధలో
త్కరభూషితంబు లగునా, తరువుల విడనాడి రాలెఁ ♦ డత్సుమధలముల్. ౧౬

ఆ. పక్షిగణములెల్లఁ ♦ బరుగెత్తిపోవంగ, సుమధలంబులెల్ల ♦ త్కోణిరాల

1 పుష్పపక్షులలోపక్షిః-అనిమా. 2 పలాశితతి=వృక్షసముదాయము. 3 ధూర్వాశన పరా
జితః-అనిమాలము. ధూర్వాః అక్షధూర్వాః-అనివ్యాఖ్య.

స్కంధశిష్టములయి ♦ త్రూరుహములు సురుత్కంపితంబు లట్లు ♦ గాఁ జెలంగి.

క. నేవింప ననర్హములై, వావిరి గనుపట్టె; హనుమ ♦ వాలకరములకా
జేవను జరణంబులచే, నావిధమున మోద భూరుహాళి విజిగినాఁ. ౧౭౪ 684

సీ. ఆయశోకవనంబు ♦ పాయనిరతిసక్తి విరియఁబాటిన తలవెండ్రుకలును
నాల్లేపములచేత ♦ సంతటఁ బోయిన యంగరాగంబు, నత్యంతవీత
మాటచే శుభదంతముట్లు సితచ్ఛాయఁ గనునధరోష్ఠంబు ♦ గలిగి నఖర
దంతక్షతంబులఁ ♦ దగుయువతీమణిభంగిఁ గానంబడె; ♦ వాయువట్టె

ఆ. నృప్తికాలనుండు ♦ వింధ్యాద్రిఁ గలమేఘజాలములను గలఁచుచందమునను
హనుమ యవ్వనంబునందున్నతీగజొంపములఁ బాడుచేసె ♦ బలముమోఱియ.

క. తిరుగుచు నెవ్వనమందున, మరుదాత్మజుఁ డపుడు కాంచె ♦ మణిభూములఁ గ
ర్బురజితమయాననులను; బరమాంభఃపూర్ణములగు ♦ బావుల నవియు. ౨౧౪

క. నిరుపమమణిసోపానో, త్కరముల నలరాగుచుండె; ♦ దదావృపులయం
దరయఁగ నినుకగనుండెను, వరమాక్తికముల్ ప్రవాళవారము బెడఁగై.

సీ. అందందు స్ఫటికనుయంబులౌ కుట్టిమములు చెలంగుచుండె; ♦ లలితతత్త్వ
టములందుఁ గనకవర్ణములొప్పు జిత్రములై నవృక్షములు చెల్వమరనుండె;
నందందు ¹ఫుల్లారవిందననంబులు భాసిత నటఁ జక్రవాకములొగిఁ
గూజితంబులచేతఁ ♦ గొమరుఁగూర్చుచుండె, సుత్పలవనములందొప్పుచుండె

తే. హంససారనజలకుక్కుటారవంబు

లందు వినఁబడుచుండెను ♦ నచట భూరు

హాళి వ్యాపింపఁ బొడవులై ♦ యమృతసలి

ములను దగి సొంపుగూర్చునందులు కనఁబడు. ౨౫

688

తే. తీగజొంపము లెన్నియో ♦ దివ్యవృక్ష

సుమము లొప్పారఁ జూచట్లుచుం గనఁబడె;

బలువిధములగు పొదలెల్లఁడల నెనంగె

నందుఁ గన్నేరుచెట్లు సొంపమరనుండె. ౨౬

689

చ. అనిలతనూజుఁ డంబుధరముట్లు వెలుంగుచు నున్నతంబులై

తనరెడు కూటసంఘములు ♦ తద్దయఁ జిత్రములై చెలంగఁగా

1 ఫుల్లపద్మోత్పలనా శృక్రవాకోపకూజితో-అనిమా. హనుమ యధర్వాత్రీ సమయమునఁ దిరుగుచుండఁగా పూచినకములము లెట్లుగనఁబడె నని శంక కలుగవచ్చును. పగలు కమలములు పుష్పించి యడ్డమయ్యును మడుచుకొనుచు మరల నుదయమున వికసించుచు నెల్లకాలము నుండవు. ఒకటిరెండుసార్లు పుష్పించి మరల ముకుళితములుగాక క్రమముగ రాలిపోవునని గ్రహించుట మంచిపద్ధతి. 2 సరిద్దిశృ సమంతరః-అనిమా.

ఘనశిఖరంబు లెల్లడలఁ ♦ గ్రమ్మి కనంబడ గ్రావగేహముల్
 వినుతమహీరుహంబులును ♦ వింతఁగ నొప్పఁగ నొక్కణండ యం
 దు నెగడియుండె నయ్యదియుఁ ♦ దోచును మృత్యుమహాచుఁ జక్కఁగఁ.

తే. జగతిపర్వతమననయ్యచలము వెలయు;

నాగిరింద్రమునుండి యహార్యరీతిఁ

బాఱుచుండెడునొకనదిఁ ♦ బావని యటఁ

గనియె; నయ్యది యటనుండి ♦ కడురయమున. ౨౮౫

691

క. ధరణికి దిగుచుండుటఁ గో, పరతిని నాయకునియంకభాగమ్మున నుం

డి రయమున దుమికియిలఁబడు, తరుణివలె గానఁబడుచుఁదద్దయుఁ బాలిచెఁ.

క. జలములవ్రాలినయగ్రం, బులఁ దగువృక్షముల నద్ది ♦ పాలుచుటచే రా

జలఁ గోపముని ప్రియబంధులు వారింపంగ నున్నతొయ్యలిరీతిఁ. 3౦

²చ. ధునియది యద్రినిఁ వదిలి ♦ దూరముగా నొకణంతయేగి వృ

క్షునిబిడశాఖలం జనఁగఁజాలకయే మరలఁ మహేధరం

బునకుఁ జనంగ బంధుజనముల్ క్రుధ మాన్వఁగ సుప్రసన్నయై

తనదుమనోహరుఁ మరలఁ ♦ దద్దయుఁ బ్రీతిని బొందునట్టికాం

తను బురుడించె నట్టినదిఁ ♦ దాఁ గ నెఁ బావని కోర్కెమీఱఁగఁ. 3౧ 694

చ. పవనతనూజుఁ డాగిరికిఁ ♦ బ్రక్కనఁ బెక్కువిధంబులై నప

క్షీవితతు లొక్కరీతిఁ దమిఁ ♦ జెంది చెలంగఁగ నున్నయాసరః

ప్రవరములఁ; ³రచింపఁబడి ♦ రమ్యసుశీతలవారిపూర్ణమై

ప్రవిమలరత్నభంగులను ♦ భాసిలు బావనిగాంచె లద్దియఁ. 3౨౫ 695

తే. ⁴ముతైములదై నయిసుకచేఁ ♦ గ్రొత్తరీతిఁ

గనఁబడుచు, భూరివృగగణఁకలితమాటఁ

జిత్రముగ నొప్పుచుం జుట్టుఁచిత్రవనవి

తానసాంద్రంబునై చూడఁదగి చెలంగె. 33౫ 696

ఆ. విశ్వకర్మరచితవిపులసాధాళిచేఁ

గృత్రిమాటవులను ♦ గీర్తనీయ

మగుచు నెల్లయెడల ♦ నభిరామమై తగి

యుండె; మఱియు నందు ♦ నొప్పుగులుక. 3౪౫ 697

1 రమ్యం జగతిపర్వతమ్-అనిమా. జగతిభూమిః మృదితియావత్. తత్సప్రధాన్యా జగతి పర్వత మిత్యుక్తిః. ప్రాస్తవర్షః-అనివ్యాఖ్య. 2 వార్తమాణా మివప్రధాం ప్రమదాం ప్రియ బంధుభిః, పునరాప్యత్తతోయాంచ దదర్శ సమహాకపిః-అనిమా. దీనివ్యాఖ్యాభిప్రాయముగూడ నిందు నిమిడింపఁబడినది. 3 కృత్రిమాం దీప్తికాం చాపి-అనిమా. కృత్రిమాం క్రియయా నిర్వృత్తాం నిర్జితా మిత్యర్థః-అనివ్యాఖ్య. 4 ముక్తానికతశోభితామ్-అనిమా.

- సీ. నిరతంబు సునుఫలఁనికరశోభితరువులు సవితానకఁములుగ మఱియు
సవితర్దికములుగఁ ♦ జారుతరసువర్ణ వేదికాన్వితములుగఁ దనరుచు
నలరారుచుండె; నాఁహనుమంతుఁ డచ్చోట లలితలతావ్రజంబులఁ బెనంగి
బహువర్ణ యుతమయి ♦ భాసిల్లుకాంచనశింశుపాతరువుఁ జూచె నది పెక్కు
- ఆ. కనకవేదికలను ♦ గ్రాలుచుఁ జూడఁగాఁ, దగినయట్టులుండె; ♦ ధరణిభాగ
ములను నిమ్మ దేశముల సెలయేల్లను, వహ్నినిభ సువర్ణపాదపముల. 3౮ 698
- చ. కనుఁగొనె నాతఁ డట్లు కనఁకద్రుసుకాంతుల మేరుభూధ్రకాం
తని రవి హేనువర్ణముగ ♦ దివ్యముగాఁ గనువట్టురీతిఁ దాఁ
గనకమరీచులం దగుటఁ ♦ గాంచి ¹సువర్ణతనుండునైతిఁగా
యని తలపోసె; నిట్లు వరఁహోటకభూరుహసంఘయుక్తమై. 3౯ 699
- తే. గాలిపీచుటచే నందుఁ ♦ గట్టఁబడిన
యచులబహుకింకిణీనినఁదాళిరామ
యయి తనర్చిసయావని ♦ నచటఁ గాంచి
విస్తయ్యావిప్తహృదయుండై ♦ వెలసె నతఁడు. ౪౦ 700
- సీ. ఆమహాబాహుఁడా ♦ యనిలజఁ డచ్చోటఁ బుష్పితాగ్రంబుగాఁబొలిచి,రుచిర
మైనూత్నతరఫల్ల ♦ వాంకురమై, యాకుజౌంపంబులంగూడి ♦ సొంపుమీఱు
నాయశోకంబుఁ దానవపుడెక్కి యిట్లనితలఁచె; నిచ్చటనుండి ♦ తనవిభుఁగన
నువ్విఘ్నలూరుచు ♦ సురుతరదుఃఖార్తయై యిచ్చఁదిరుగుచు ♦ నాజనకజ
- ఆ. యిచట నుండవచ్చు ♦ నేఁ జూచెనను బ్రీతి; దుష్టబుద్ధియైన ♦ కష్టదనజఁ
డేర్పఱచినయట్టి ♦ గూయశోకననంబు, కడుమనోజ్ఞమగుచుఁ ♦ గానఁబడెడు.
- క. వరచందనచంపకముఖ, తరువులసముదాయమిందుఁ ♦ దనరారెడునీ
సరసును గడురమ్యంబై, ²నిరతము ద్విజసంఘముక్తి ♦ నెగడెడునహహ. ౪౩౫
- క. ³జనకజ యీసరసునకుం, జనుదెంచుచు నిక్కముగనె; ♦ సాధ్వీరుణి రా
మునిప్రేయసి జానకీయ౯, వనసంచారమున నేర్పు ♦ పర్థిల్లదగుక. ౪౪ 703
- ⁴క. కనుకనె యీసరసునకుం, జనుదెంచుద్రువంబు; హరిణఁశాబాఱీ ! మహీ
తనయ విచక్షణగావునఁ, దనప్రియునిగుఱించి వగచి ♦ తత్పరమతియై. ౪౫

1 అమన్యత తదాపిః కాంచనోస్తీతి వానః-అనిమూలము. 2 ద్విజసంఘనిషేవితా-అని మూలము. ఇచ్చట ద్విజశబ్దమునకుఁ బట్టునియేయర్థముగాని విప్రులను నర్థముకాదు. ఇందు శ్లేషార్థ మనుక్తము. 3 సారామా గామమహిషీ రాఘవస్య ప్రియాసతీ, వనసంచారకుశలా నూన మేన్యతి జానకీ-అనిమూలము. ఇందున్న విశేషములే పద్యమున నున్నవి. 4 ౪౪-వ శ్లోకము మొదలఁ జీతావరములగు విశేషములు పెక్కులు మూలముననే యున్నవి. నిశ్చయ మనునర్థము నిచ్చు “నూనం, ద్రువం, నిశ్చేష్, సతతం” ఇత్యాదిపదములు ౪౪-వ శ్లోకమునఁబడు మూలమున నున్నవి. అవి యీపద్యములఁ జేర్పఁబడినవిని గ్రహించి మన్నింతురుగాక.

తే. విరహతాపంబు తొలఁగెడుఁవిధమెఱింగి

యీవనంబున నొప్పారు ♦ నీనరసున

కరుగుదెంచును దప్పక; ♦ యూహిజ

సతతవనవాసనిరతయై ♦ తుమఁజెలంగు. ర౪౫

705

క. వరవనసంచరణంబునఁ, బరిమోదితచిత్తయాటఁ ♦ ¹ బ్రాణవిభుని ని

ర్భరదుఃఖంబునఁ బొగులుచు, నరుదెంచును నిటకుఁ దాపఁమార్చి నిజముగఁ.

చ జనకతనూజ రాఘవునిఁసాధ్వీ ప్రియవ్రత సిత మున్ను తా

వనచరుల్లె ట్టేనుముగ ♦ వర్ధిలుచుండురుగాక యంచు నె

మ్మనమునఁ గోరుచుండును, సఁమస్తవిధంబుల వారితోడ నే

వనముననుండ నెప్పుడును ♦ వాంఛను లోనును నిశ్చయంబుగఁ ర౪ 707

తే. ² శ్యామ యాసీత సాధ్వీ సంధ్యను గొలువఁగ

నానఁబూ నెడుఁగాన నిత్యంబు సంధ్య

నెలమిమీఱు నుపాసించ ♦ లలితసలిల

యు క్తయయి యొప్పు నీనది ♦ కున్ద్యమును. ర౪౫

708

క. చనుదెంచునిజముగా; నీ,వనమతిశుభకరము రాముఁభార్యకుఁ దగియుం

డును, బూర్ణ చంద్రవదనంబునఁ బొల్పెడుసీత ప్రాణముల నుండినచోఁ.

క. అరయఁగ శుభజలములఁ దగు, తరంగిణికి నిటకు వచ్చుఁ ♦ దప్పక; యని యీ

కరణి మహాత్ముండగునా, మరుత్సుతుం డెంచి రామఁమహిళామణినిఁ. ౫౧

క. కనుఁగొన నెంచుచుఁ బుష్పిం, చినయావృక్షమున నున్నఁచిత్తదళగణం

బున నొక్కెడ దాఁగి కనుం, గొనియె పిశేషముల నెల్లఁ ♦ గూర్చిచెలంగఁ.

పదునాలవ సర్గము సుపూర్ణము.

౧౫ - వ సర్గము.

అతి హనుమంతుఁడు జానకీని సందర్శించుట. అతి

చ. అనిలజఁ డందెయుండి జనకాత్మజఁ జూడఁగ నాల్గదిక్కులం

గనుఁగొనుచుం దదీయమగుఁత్కౌతలమెల్లను గాంచుచుండె; న

వ్వనము తగువ్రజంబులను ♦ భాసురకల్పలతావ్రజంబులఁ

ఘనమయి దివ్యగంధరసఁకన్రుముగాఁ దగి భూషితంబునై. ౨

712

ఉ. నందనతుల్యమై పుగగఁగప్రచురంబయి, భూరిపక్షిగా

జ్వలందమునొడు సౌధములు ♦ వింతగుమేడలు నిండియుండ, నా

1 రామతో కాభిసంతప్తా-అనిమాలము. తాపమార్ప నిజముగఁ - అనుపదము మూలార్థపోషణి
మని చెప్పబడినది. 2 శ్యామ ధ్రువ మేష్యతీ జానకీ-అనిమాలము.

నందమొసంగుచున్న పిఠాదములం బరిఘూర్ణమాచు ని
వ్యంధమరందసాంద్రతరహాటకపంకరుహోత్పలంబు లొ
ప్పందగుబావులం జెలంగి భవ్యతరాసనజాలహరియై. ౪

713

తే. ఆ స్తరణసంఘమొప్పంగ ధవనిసద్ద
ములును వెలయంగ సర్వర్తువులను దగిన
పుష్పఫలములఁ గూడిన భూరుహములఁ
గాంతమై యెంతయుం జూడ వింతయగుచు. ౫

714

చ. వికసదశోకకాంతులను వింతగ నప్పుడు తూర్పుకొండమై
బ్రకటరుచి వెలింగెడు ప్రభాకరురీతిగ నొప్పుచు నునో
జ్ఞకమయి ప్రజ్వలించునటు చక్కఁగనుండఁగఁ జూచె నస్తరు
త్తుకొమరుఁ; డవ్వనంబు త్వరతో జని పటులు పెక్కుభంగులన్. ౬

715

నీ శాఖలపై వ్రాల సకలవర్ణంబులు వానిచే గప్పంగఁబడటం బత్ర
విరహితశాఖల వెలయుచున్నట్టివృతంబుల నందమై కానఁబడుచు
నామూలపుష్పప్రభాభ్యమై నయశోకభూరుహంబులు, పుష్పభారమునను
వంగి భూమిని దాఁకుభంగిని గప్పట్టుకొండగోడలు, హరికునుచుపూర్ణ

తే. ములగు మోదుగుచెట్లును వెలయుచుండె
నట్లు పుష్పితవరభూరుహములకాంతి
నెల్లయెడల జ్వలించునట్లెనఁగుచుండె
నాస్థలంబెల్ల, నదాని సతఁడు కనియె. ౭

716

తే. చంపకోద్రాల, పున్నాగసప్తవర్ణ
తరువులు విశృంఖలములసంతతంబు మిగిలి
చక్కఁగాఁ బూచియుండెను; సర్వనిభము
లగుచుఁ గొన్నియశోకంబులందు వెలసెన్. ౮

717

క. అనలశిఖాసదృశములై, కనఁబడె నొకకొన్ని, కాటుకను నీలములన్
గనుపట్టుచాయఁ గొన్నియు, వినుతించంబడుచు వేనవేలుగఁ బరఁగెన్. ౧౦౫

౩క. పలువిధములై న యుపవనములందగు నందనముమాడ్కి మోదస్తదమై
పొలుచుచు, జైత్రరథంబన, నలరారు కుబేరునుపవనాకృతి బెడఁగె. ౧౧

తే. చిత్రమై సుందరంబు నచింత్యమునయి, దివ్యమై కాంతినంపనఁ దేబరిల్లి
పుష్పసత్త్రసముదయంబులను బొలిచి, యంట రెండవసభమన నొప్పుమీటి.

క. సుమరత్నశతంబులఁ జిత్రముగాఁ దగి పంచమగుగురత్నాకరమ
ట్లనురుచు, సర్వర్తులసత్పునురుధుగంధాభ్యవృక్షశోభితమునున్. ౧౩ 721

1 కింపు శ్చ సుపుష్పితైః - అనిమాలము. 2 నందనం వివిధోద్యానం-అనిమా. వివిధో
ద్యానం, నానావిధావాంతరసవిచిత్రం యన్నందనం ఇంద్రోద్యానం-అనివ్యాఖ్య.

క. పలువిధములై న మృగపక్షులరవముల రమ్యమగుచు ♦ సుకుచిరములు పె
కులునగు సత్పరిమళములు, గలవాయువు పొలుచుండఁగా భవ్యంబై.

ఆ. రుచిరపరిమళముల ♦ బ్రచురతరంబగు, టుసులగంధపూర్ణమై నగేంద్ర
మయి ద్వితీయమైన యాగంధమాదన, మనఁగ నొప్పుచుండఁనవ్వనంబు.

1. చ. వనమును దానినిట్లు కని ♦ వానరవుంగవుఁ డందె కొంతదా
వునఁ గడునున్నతాకృతిని ♦ బొల్చుచుఁ జైత్ర్య మనంగ నొప్పి చ
క్కనిదగు రాజమందిరముఁ ♦ గాంచెను; నయ్యది నేయి స్తంభముల్
తనుధరియించుచుఁ నడుమఁ ♦ దద్దయు రాజులఁ జూడ నందమై. ౧౭4 724

క. సితమై కైలాసంబను, క్షీతధరమో యనఁగ మిగులఁ ♦ జెన్నగుచుఁ బ్రవా
ళతతి వినిర్మితసోపానతతిం దగి తస్తకాంచపపుటరుఁగులచేఁ. ౧౭ 725

సీ. కనులదొంగిలునట్లు ♦ గాఁ బ్రకాశించుచు, గాంతులనెంతయు ♦ గాఢమగుచు
భవ్యమై, ప్రాంశుభాశంబుగల్గుటచేత, నభ్రంబు నొరయున ♦ ట్లగపడుచును
వెలయుచుండెను; గపిపీఠం దంతట మాసినట్టిచీరంగట్టి ♦ యాతుధాన
వనితావృతయునయి ♦ యనిశోపవాసంబులను జిక్కి దీనయై ♦ వనటఁ గుంది

తే. మాటిమాటికి నిశ్వాసమాహుతములు
వెడలఁగా శుక్లపక్షాదివెలయుచంద్ర
కళవలెం గుండియున్నయొక్కనతిఁ గాంచె
నాసతీమణి మిగులఁ గృతాంగి యగుట. ౧౯ 726

క. శ్రమపడకయె గుఱులించఁద, రముగాక శరీరకాంతి ♦ రమ్యతమముగా
నమరక ధూమపిన్ధాం, గమునం దగుపావకుశిఖఃకరణి వెలయుచుఁ. ౨౦

తే. పచ్చనై మాసియుం గమఁ ♦ గ్రాంతదైన
యు త్తరీయము నొకదాని ♦ ను త్తమమును

1 సదదంబు విదూరస్థం చైత్ర్యప్రాసాద ముఖితమ్-అనిమా. చైత్ర్యప్రాసాదం చైత్ర్యం
బుద్ధమందిరం తదాకారం ప్రాసాదమ్-అని గోవిందరాజులు. చైత్ర్యప్రాసాదం-బుద్ధాండాకారప్రా
సాదమ్-అని మహేశ్వరతీర్థులు వ్రాసిరి. చైత్ర్యం “చీయతే పాపాణాదినా చైత్ర్యమ్” అని గురు
బాలప్రబోధక. వ్యాఖ్యాతలు దీనికి బుద్ధాలయతుల్యమని వ్రాసిరి. దీనింబట్టి కొందఱు రామా
యణరచనాకాలము చెండువేలఁ దక్కు వనితీర్థములని నిర్ణయించుచున్నారు. బుద్ధశబ్దము
ప్రాచీనము. దానికిఁ బాపండుఁడని యర్థము. కాఁబట్టి మతమును సాపించిన బుద్ధునికాల మిట పరి
గణనార్హము కాదు. ఈపదమునకుఁ దెనుఁగునఁ “చైత్ర్యమనంగనొప్పి” యని వ్రాయఁబడినది.
అనఁగాఁ జైత్ర్యమనుకేర నొప్పుప్రాసాదమనుభావమును మనమున నెలకొల్పి యిట్లు వ్రాసినవని
పాతకు లెఱుంగఁదగు. లేనిపోనిశంకల కడమిచ్చునట్లుండఁగూడదని యిట్లు వ్రాసిన ననుట దీనిసార
ము. పండితులు తమింపఁగలరు.

గట్టి, యిప్పుడె యిలనుండి † పుట్టినట్లు

పంక్తియుతదేహయై యసంలంకృతయయి, ౨౦౪

728

చ. సరసిజహీనమా కొలనుచందమునన్ దగుసాంపులేక, యే
బరపురుషుండు పట్టుకొనుపాటి యదృష్టముఁ గాంచితింగదా
ధర మననేల యం చెడ నితాంతము లజ్జనుబొంది పై పయిం
బరఁగెడుదుఃఖభారమున † వందురి మ్మానతనొంది దీనయై ౨౦౪

729

తే. తన్ను సంగారక గ్రహ † మెన్నొగతుల
బాధ నొందింప మిక్కిలి † బడలియున్న
యట్టిరోహిణివలె దానఁవాధినాథు
వశమునం జిక్కి చింతచే † బడలిబడలి. ౨౧

730

చ. అనవరతాశ్రుపూర్ణముఖయై యశనంబును మానుకొంటచే
తను గృశియించి దీనయయి † తద్వయ శోకమే ధ్యానమట్టులె
కనఁబడ దుఃఖమేగతిగఁ † గాలముఁ బుచ్చుచు స్వప్నమెసయే
జనమునుగాని గానక యజ్ఞప్రము రాక్షసకాంతలం గనుం
గొనుచు, ¹స్వహతినిక వదిలి † కుక్కలగుంపులు చుట్టుముట్ట నా
ర్తిని గనునాఁడులేడివలె † దీనతనొందుచు నీలసర్పరీ
తిని జఘనంబు దాఁకను ద్యుతిం గడునీలముగా నునోజ్జమై
కనఁబడునేకవేణి తగఁగఁగాఁ గనుపట్టుచు నుండె నెంతయున్. ౨౧౪

731

తే. ఆమె మతియు శరత్కాలఁమందు నల్ల
నై నవనపం క్తితోఁ గూడినట్టిభూమి
వలెఁ గనంబడుచుండె; నెవ్వగుననైన
²నామె సుఖముల నొందంగ † వర్తయగును. ౨౧౫

732

క. ఘనతరదుఃఖంబుల ని, ట్లనయము పొందుటను బాల † నార్తింగనుచుం
డెను మునుదుఃఖములెఱుంగక, సునుటనిటన్ వగలుగ్రమ్మఁమ్రాన్పడియుండెన్.

చ. హనుమ విశాలనేత్రముల † నందము గుల్కెడుసాధ్వినీం గృశిం
చినతనువొప్ప, ధూళులను † జెందుటచే మలినాంగియై కడున్
వనటలఁ గుందునామెఁ గని † వాంఛితమెల్ల ఫలించ నీమయే
జనకజయంచుఁ దాఁ దలఁచెఁ † ³జక్కనిహేతువు లొప్పియుండుటన్. ౨౧౬

చ. దనుజుఁడు కామరూపి మును † తన్వినీ దాఁ గొనిపోవుచుండ మా
కనులకు నెట్టిరూపము తగఁగం గనుచున్నెనొ యట్టిరూపమే

1 స్వగణేన మృగీం హీనాం శ్వగణాభివృత్తా మివ-అనిమా. 2 సుఖార్థాం దుఃఖసంతప్తాం
వ్యసనానామకోవిదామి-అనిమా. 3 కారణై రుపపాదిభిః-అనిమా.

కనఁబడుచున్న దీమెకును ♦ గావున సీతయె యీమెయొనటం

చును దలపోసి; నామెయును ♦ సుందరపూర్ణశకాంకవక్తయై, ౨౭౪ 795

సీ. సాంపగుకనుభూమల్ ♦ సుందరపృథ్వీపయోధరంబులు గల్గి ♦ యుజ్జ్వలమగు
తనుకాంతిచేదిగిష్టితానంబు వితిమిరమై వెల్లఁజేయుచు ♦ వసితకేశ
ములును, బింబోష్ఠంబు ♦ లలితమాతనుమధ్యమము, చారుపాదతలములు పద్మ
దళవిశాలాక్షముల్ ♦ తనరార మన్మథురతివోలె నాసీత ♦ రహిఁ జెలంగు

తే. చుండె; సర్విజగంబుల ♦ కొప్పుఁగూర్చు
చును నిశాకరపూర్ణప్రభును దెగడుచు
మిగులఁ గృశియించి యున్నట్టి ♦ మేనితోడ
ధరణిపయిఁ గూరుచుండి యాత్మవిభవెన్ని. 3౦

786

తే. తగిననియమంబుఁ బూనినతాపసివలె
భీతి నిట్టూర్పుగములను ♦ విడుచుచు ఫణి
రాజకన్యయుఁబోలె విరాజమాన
యగుచు దుఃఖివరంపర ♦ నంది కుంది. 3౧

787

చ. పరివృతధూమజాల యగు ♦ పావకుజ్జ్వలవలెఁ వెలుంగ, క
త్తరుణమునం గృశించి వితతంబగుశోకముచేఁ బెనంగి యా
దరమున రాఘవుం దలఁచి ♦ తన్ను నవృప్తవిహీనగాఁగ వే
వరుసలఁ జింతసేయుచును ♦ భాసిలకుండెను; భూస్థలంబునకా. 3౨౪

788

తే. సంశయాథము గలస్మృతిచందమునను, క్షీణంపదవలె ఫలసిద్ధిలేమి
వస్తుయన శ్రద్ధరీతిని ♦ భగ్నమైన, యాశవలె విఘ్న మొందు కాఠ్యఫలమట్లు.

సీ. కలఁతఁజెందినబుద్ధికరణి, నసత్యాపవాదంబుచేఁ బెంపు ♦ వదలినట్టి
కీర్తిచందమున, నాక్షితిపతినాథుఁడౌ రామునిఁ జేరఁగరామివ్యధిత
యగుచు, రాక్షసుఁడు తంన్నపహరించుటచేతఁ జాలఁ గృశించి స్వసత్వమెల్లఁ
గడువడి క్షీణింపఁగా నాల్పదిక్కుల హృగ శాబనేత్రముల్ ♦ మెలఁగఁజేయు

తే. చును సదాశ్రుజలంబుల ♦ సొక్కి నల్లనై న వక్రాక్షపత్మము ♦ లమరియున్న
యప్రసన్నాపసంబున ♦ నవిరతముగ, నూర్పుగములను బుచ్చుచునుర్విసుండి.

క. మలపంకముల ధరించుచు, గలఁగినమది దీనయగుచు ♦ గన్త్రకలాపం
బులకుం దగియును భూషణముల ముట్టక, పతిని జిత్తమునఁ గనుఁగొనుచుకా.

తే. కాలమేఘావృత మగునక్షత్రవిభుని
తేజనుట్లుండె; నభ్యాసమే జరగమి
మఱవఁబడినట్టి సద్విద్యమాడ్కిఁ గుంది
యున్నయాసీతఁ బలుమాఱు ♦ గన్నులలర. 3౭౪

742

క. కనుచున్నహనుమమది కీ, వనితామణి యున్నవిధముఁ ♦ బరికింపంగా

జనకజ యగునో కాదో, యనుసందియ మంకురించె ♦ సంత నతండుగా. 3౮

సీ. వ్యుత్పత్తి తెలియమి ♦ నొకమాట కింకొకయర్థంబు గలుగఁగా ♦ నతఁడు శబ్దములకు వ్యుత్పత్తిని ♦ దెలిసికొన్నపిదప దానియర్థంబును ♦ దాను దెలియునట్లు భూషితగాక ♦ యంగము కృత్యింప నున్నయాసీతను ♦ నొక్కరీతి రామోక్తలక్షణఃసహితగానుండుటఁ బలుమాట తలపోసి ♦ పలువిధముల

తే. నెంతొకష్టంబుమీఁద నీఁయింతి సీత
యేయటంచు నెఱింగె; నిఁజ్ఞెఱింగి యవ్వీ
శాలనేత్ర ననిందిత ♦ త్కాసుతఁ గని
యెన్నియోకారణంబుల ♦ నెంచి యతఁడు. 3౯౫

744

క. జనకజయే యగు నిశ్చయ, మని తలఁచెఁ; రఘువరేణ్యుఁ ♦ జాదిని సీతాంగనిచయమున కాభరణము, లను వేనిందెల్పెనో విఠలాసముమీఱఁ. ౪౦౫

తే. అవ్యయన్నియు సీతచే ♦ నచటిచెట్ల
కొమ్మలకుఁ గట్టఁబడియుంట ♦ గూడఁజూచె;
జారుతరమగు నిర్మాణఃశక్తి మెఱయఁ
జేయఁబడినకుండలములు ♦ శ్రీప్రదములు. ౪౧౫

746

సీ. పాలుచు త్రివర్ణకఃపుష్పమట్లుగఁ జేయఁబడియున్నకర్ణపార్శ్వముల నుంచుకొనఁదగినట్లుగాఁ ♦ గొమరుగూర్చెడుభూషణములును, మణివిద్రుఃమములవిరచితములయి చాలఁ జిత్రములగుహస్తాభరణములు, నామెవిఠహజమైనతాపము సోఁకుటఁ ♦ దగ నల్లనై యుండె; నవి యామెయంగములందుఁ జాల

తే. కాలముండుట గుఱుతులు ♦ గల్గఁజేసి
యుండె; నవ్వనిఁ జూచి రాఁముండు గుఱుతు
లెఱుకపఱచినయ వివేచయే యటంచు
నాతఁడెంచెను మదిలోన ♦ హర్ష మెసఁగ. ౪3

747

క. అలఱుశృంగమాకమున నీ, వెలఁదియు నేభూషణముల ♦ విడిచెనో యవి శాఖల నీటఁ గనఁబడకున్నవి, యిలవై వనిభూషణములె ♦ యివియు నిజముగఁ.

చ. కనకశలాకలాగున నిఁకామమువెల్లుచుఁ బచ్చనై శుభంబును నగును త్తరీయమును ♦ భూసుతయుం బడవై వ పృక్షశాఖను నది యాశ్రయింపఁ బ్రవగప్రవరుల్ కనినారుకాదె; గల్లనితగఁమ్రోఁగుచుం బడెడుఁనాభరణంబుల నెల్లవానరుల్. ౪౫

749

క. ఆముఖ్యభూరిభూషాస్తోమము నీసాధ్వీ మమ్మఁ ♦ జూచి ధరణిపై నామాడ్కి వైచె నిదిగో, నీమెశరీరమున నున్నఁయీవసనంబుఁ. ౪౬

750

క. చిరకాలము విడువకయే, ధరియించుటఁ గ్లిష్టమగుచుఁ ♦ దగ మాసియు నా

¹ధరమున విచ్యుతమగునం, బరమట్టులు రంగుఁ గాంతి ♦ భాసిలునహహా. ౪౭
తే. వనిత యెవ్వతె రాక్షసావహృతయాటఁ

బలికిఁ గనఁబడనిదె యయ్యు ♦ నతఁడు తలఁచు

చుంట నాతనిమనమున ♦ నుండునో ²ను

వర్ణవర్ణాంగి యీమె భూవరునతియగు. ౪౮

752

సీ. ³ఆపదలందు నయ్యుబలల రక్షింపఁదగునట్లు నేను జేయఁగను జాల

నైతిఁగదా యనునట్టికారుణ్యముచేతను, నాశ్రయించినతరుణిని

గావంగనమయము ♦ గననైతిఁగద యనునత్స్విభావంబున ♦ సాధ్వీ పురుషు

నంగంబునం దర్థమగునట్టియిల్లాలు కనఁబడకున్నదేయనెడుశోక

తే. మునను, మనమున కింపగుముగ్ధురాలు

కనులఁ బడకున్నదే యనుకామతాప

మునను నీనాలుగింటిచేతను నెవతుకఁ

దలఁచి చింతించుచున్నాడో ♦ యురఘుపతి. ౫౦

753

తే. ఆమె యీమెయె యగు; నీమెయాకృతియును

నంగములయును మఱియుఁ బ్రత్యంగములయు

నుండరత్నము. నెట్టివో ♦ ఖోణిపతికి

నవ్వి యట్టివియ్యెయగు ♦ నరసిచూడ. ౫౦౫

754

⁴క. రామున కెట్టితనూరుచి, యో మానిని కీమెకట్టి ♦ దొప్పను గానక

ఈమహిళామణి తగినది, యామానవనాయకునకు ♦ నతనికి మిగులక. ౫౧

క. ఈదేవిమనసు చక్కఁగ, శ్రీదయితుండైన రామశీతకరునియం

దే దగిలియున్న దందున, నే దనప్రాణములవిడువ ♦ కీచందముక. ౫౧౫ 756

ఆ. ఒకముహూర్తమైన ♦ నుండఁగల్గెను రాము

మనసు నీమెయందె ♦ యనురతిఁ గనుఁ

గాననేయతండు ♦ ఊణమైన జీవించి

యున్నవాఁడు లేక ♦ యుండఁగలఁడె. ౫౨

757

⁵చ. జనకజ లేకయుండినను ♦ త్త్వాపతి దేహముఁ దా ధరించి యిం

కను మనియున్నవాఁడెకద, ♦ కాంతయుఁ దాను స్వతంత్రురాలుగా

1 ధరమున = పర్యతమునగు. 2 ఇ యం కనకవర్ణాంగి-అనిమాలము. 3 కారుణ్య నాన్య శంసేన్య శోకేన మదనేన చ-అనిమాలము కారుణ్యాదిశబ్దములను వ్యాఖ్యలోని యర్థము ననుసరించియే వ్రాయఁబడినది. 4 రామస్య చ యథారూపం తస్మై మునీతేక్షణ-అనిమాలము. ఇ యు మునీతేక్షణ తస్య యోగ్యతీక్షణ-అనివ్యాఖ్య. ఈయర్థమే పద్యమున “తగినదియ” అని చెప్పఁబడినది. 5 దుష్కరం కృతవా వ్రాహ్మహీనో యదనయా ప్రభుః, భార్య త్యాగ్త నో దేహం నశోకే నానిదతి-అనిమాలము దీనివ్యాఖ్యలో నొక్కొక్క శబ్దమున కొక్కొక్కచమత్కారము చూపఁబడినది. దానిసారమే యీపద్యమునఁ గానవగు.

మిని విడువంగఁజాలదిట ♦ మేనును, రాఘవుఁడున్ స్వతంత్రుఁడ
య్యను దనువున్ ద్వజంపకయె ♦ యుండుట, శోకముచే గృశింపకే
తనువున నుంట నీయవి నితాంతము దుష్కరకార్యముల్ భువిన్. ౫౩ 758

తే. ఇట్టివాని నొనర్చె మతవృత్తిలు
చేయఁజాలరు; మత్తకాశిని మహిజ
విడిచియే యింతదనుక నుర్వీపతి గురు
బాహుఁ డొక్కముహూర్తమే ♦ బ్రదికినాఁడు. ౫౩౪ 759

క. ఈకార్యము శ్రీరఘువరుఁ, డేకరణింజేసె నిట్లు ♦ లింగొక్కరుఁడీ
లోకమునఁ జేయఁజాలఁడు, ప్రాకటయశుఁ డిట్టి దుష్కఁరంబగుపనిన్. ౫౩౫

చ. అనియులు లాసమీరనుతుఁ ♦ డాజనకాత్మజ సీతఁగాంచి నె
మృనమున హర్ష మొందుచు తుమాపతి యిట్టిసతీమతల్లి కన్
దనప్రియురాలిగాఁ బడసి ♦ ధన్యుఁడె యయ్యె నటంచు నెంతయున్
వినుతి యొనర్చె గృత్రిమము ♦ వీడినచి త్తములోనఁ జక్కఁగన్. ౫౩౬ 761

పదునైదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౬ - వ సర్గము.

— ❧ హనుమంతుఁడు సీతద్వర్గశుఁ జింతింపట. ❧ —

చ. హరికులపుంగవుండు కొనియాడఁగ నొప్పినజానకీ మనో
హరనుగుణాఘ్నఁడౌ రఘుకులభారణంబును నన్నుతించి, వే
మరల విచారసాగరనిఘ్నఁడె యయ్యె; ముహూర్తమాత్ర మా
గురుతర తేజఁడెంచి తనకుం గలదుఃఖముఁబట్టి దీనుఁడై. ౧౪ 762

క. కనుజంటనుండిరాలెడు, ననూనబాష్పములఁ గుంది ♦ యవనీజాతన్
మనమున నెన్నుచు దుఃఖం,చెను నివ్వధి; నీనుశీల ♦ సీతనిరతమున్. ౨ 763

ఆ. గురువినీతుఁ డగుచుఁ ♦ బరగులత్క్షణసకుఁ, బూజనీయ యగును ♦ నీజగముల
సరసి కాచునట్టి ♦ యారామునకుఁ బ్రియ, యట్టియీమె ♦ దుఃఖంబుందునేని.

క. దురతిక్రమమగుఁ గాల, పురయఁగ నీక; దేవి యీమె ♦ యత్నముఁ దా నా
తురపడి చేయక శ్రీరఘువరువ్యవసాయం బెఱింగి ♦ వర్తించెడుఁజూ. 3౪ 765

* సీ. తనపతి మృగమని ♦ తలఁచి వెంబడిపోవ మారీచుఁడని బుద్ధిఁమహిమ నెన్ని
నట్టి లక్షణుఁడెట్టి ♦ వ్యవసాయపరుఁడౌ తా నెఱింగినయది; యిట్టియింతిక్ష్ణ
కాలమునందును ♦ గలఁతనొందక వృష్టి కాలంబునం గలంఁగని భగీర
థాత్మజయగుగంగ ♦ యట్లున్నయది; తుల్యశీలవయోవృత్తఁసిద్ధినంది

* రామస్వ స్థవసాయజ్ఞా = ఇత్యాదిశ్లోకద్వయవ్యాఖ్యానాభిప్రాయము పద్యమునఁ గనఁబడు.

తే. కులమునందును లక్షణములను దుల్య

యై చెలంగెడుఁగాన నీయంగనకును

దగియెయున్నాఁడు రాముఁ డుత్పలదళాక్షి

యీమెతగియున్న దతనికి * నెన్నిచూడ. ౫

766

చ. అనివిలపించె; నయ్యనిలు * నాత్మజుఁ డంత నవీనభర్త కాం

తిని దనగారుచుఁ బ్రియము * దివ్యము లోకులకెల్లఁ గూర్చుప

ద్దను బురుడించుచున్నవనితామణి సీతను జూచి నెప్పునం

బున రఘురామునిం దలచి * పోలఁగ నిట్లువచించె నాత్మలోక. ౬

767

ఉ. ఈవనితామతల్లికయి * యే బలశాలిని వాలిఁ జంపెఁగా

భూవరుఁ డట్లై శౌర్యమునఁ * బొల్చుకబంధునిఁ గ్రూరరాక్షసుఁ

రావణతుల్యుఁ జంపె; నమఃప్రభుఁ డుద్ధతి శంబరానురుఁ

జేవదలిర్పఁ గూల్చినటు * చెచ్చెఱ భీమపరాక్రముఁ భయం

బావహిలంగ సంగరమునందు విరాధునిఁ గూల్చెఁ గానలోక. ౮

768

సీ. అనలశిఖాతుల్యమైనబాణావళిఁ బఱఁగించి శౌర్యంబుమెఱయ భీమ

కర్ణులౌ దనుజులఁ * గడువిక్రమాఘ్యులఁ బదునాల్గువేపుర * బవరమందు

నాజనస్థానంబునందు వధించెను; విధితాత్మఁ డగురఘువీరుఁ డీమె

కయి సంగరంబున * ఖరునివధించెను; ద్రిశిరుని గురుతరఁజేజుడైన

తే. యట్టిదూషణు వధియించె; * నర్కసుతుఁడు

వాలిపాలితమై దుర్లభంబు లోక

పూజితంబును నగుకపిభూరిరాజ్య

మీమహేతువుఁబట్టియే * యెలమిఁబొందె. ౧౧

769

చ. వనజదళాయతాక్షులను * భాసిలునీమెకునైకదా జవం

బునుగొనుచుఁ నదీనదవిభుండయి శ్రీయుతుఁడౌ నముద్రునిఁ

బనివడి నేను దాఁటి యిట * వచ్చితి నీపురిఁ జూచినాఁడ; నీ

జనకజకై రఘూత్తముఁడు * సాగరమేఖలయైనమేదినిఁ. ౧౨౪

770

క. *జగములనెల్లను దలక్రిందుగఁజేసిన యుక్తమనుచుఁ * దోచెడునాకుఁ;

దగ నెన్నిచూడ మది ముజ్జగముల రాజ్యంబౌ రామునాధివ్యయి పొచ్చె.

క. అని పరిశీలించినచో, జనకజలోరాజ్యమెల్ల * సరిపోలదు ను

మ్ము నిజంబు పోడశాంశం, బునకై నను; నీమెసాధుఁబుద్ధి తనరంగఁ. ౧౩

ఆ. ధర్మశీలుఁడగుచుఁ * దగుమిథిలాధీశు

తనయయగుచు, రాముధర్మపత్ని

యగుచుఁ బ్రాణనాథుఁడనందు దృఢవ్రత
మలర నొప్పుచున్న యది మఱియును. ౧౫

773

క. సరసిజ రేణునిభంబులు, పరమమ్ములునైన భూమిఁపాంసువులు కలే
బరమున నొప్పుగ హలముఖ, పరిక్షితంబైన నేలఁ బగిలిచిగొనుచున్. ౧౬

క. జనియించినయామెయె యీ, వనితామణి; యార్యశీల ఁ భాసురుడయి చ
క్కనిశౌర్యంబునఁ దగి, యని, ననివార్యుండైన దశరథాధిపమణికిన్. ౧౬౫

తే. పెద్దకోడలు, కీర్తిని ఁ బెంపుగాంచి
నదియు; విదితాత్ముడగుచు ధర్మార్థనితీరి
మేలుమఱువనిరామభూఁపాలునకుఁ బ్రి
యాంగనయునయ్య నిట రాక్షసాంగనలకు. ౧౭౫

776

క. చిక్కి కృశించుచునున్నది; నిక్కముగా భర్తయందు ఁ స్నేహపుబలిమిన్
జక్కనిభోగాళిన్ విడి, యెక్కరణినినైన వాని ఁ నెన్నక మదిలోన్. ౧౮౫

క. జనశూన్యమైనకానన, మును జొచ్చెను; మిగుల మధురఁముగ నొప్పెడుభు
క్తిని మునుగొనుచుండినద,య్యును వన్యఫలాళిఁ దృప్తిఁనొందుచు సతమున్.

క. పతిశుశ్రూషణరతయై, యతిశయసంతోషమును గృహంబునఁ గనుప
ద్ధతినిటఁ బొందుచునున్నది; సుతప్తకనకాంగమెంతో ఁ సొంపునొసఁగుచున్.

క. స్థితముగ భాషిణియు సంతతసౌఖ్యార్థయునునైన ఁధరణిజ యేదు
ర్గతికిం దగనిదె యయ్యును, నతిశయవేదనల నిందుఁనందెడు నకటా! ౨౧

క. శీలమునం దనరారుచు, జాలన్ రావణునిచే నసాధుపథమునన్
జాలిం బొందఁగఁదగినటు, లీలీలఁ గలంపఁబడెడు ఁ నీసుచరిత్రన్. ౨౧౫ 781

ఆ. దప్పిగొన్నవాడు ఁ తాఁ జలిపందిరిఁ
గాంచునట్లు భూమిఁకాంతుఁ డీమెఁ
గనఁగఁదగును; రాజ్యమును గోలుపోయిన
రాజు మరలఁ బొంది ఁ రంజిలుగతి. ౨౨౫

782

క. జనకజ మరలం బొందుచు, ఘనసంతోషమును బొందఁగలఁ డిది నిజ; మీ
వనితయును *గోరఁదగుభోగనికరములు లేక బంధుఁగణహీనయున్. ౨౩౫

క. తననాథునియాగమనంబును గోరుచు మేనఁ బ్రాణములు నిల్పిన; దీ
దనుజాంగనలను నిత్రతీరి, గనుఁగొనదు, సుపుష్పఫలఁకాయతరువులన్.

క. పరికింప దన్యమును జూచురతిన్ విడనాడి రామశుభరూపమునే
నిరతము దలంచుచున్నది, యరయన్ నిజమిద్ది; స్త్రీలఁకందటి కవనిన్. ౨౪

చ. పెనిమిటి సత్కులాపముల † బృందమునందును భూషణంబు కా
పున వరభూషణంబులను † బూనఁగఁ దాఁ దగినట్టి యీమహీ
తనయయు నట్టిభూషణముఁ † దాఁ గనమిఁ వెలుఁగొందకున్న; దీ
జనకజఁ బాసి రాఘవుఁడు † సత్వరమే తనువుఁ ద్యజింపనొ. ౨౬౪ 786

తే. అట్టులయ్యెను దనదుదేహమును విడువ
కున్నవాఁడె, వగం జక్కఁకున్నవాఁడె
యిద్ది దుష్కరకార్యమా † నితరులెవరు
చేయఁజాలరు పూనినఁజీతితలమున. ౨౭ 787

1క. శతసత్రునిభేక్షణయు న, సితకేశాంతయును సాధుఁచిత్తయు మణిసం
తతము సుఖార్థయు నగునీ, సతిదుఃఖము నొందియున్నఁసరణిం జూడఁ.

2క. వనచరమాత్రుఁడ నగునా, కును మది దుఃఖంబు మిగులఁ † గూడెడునకటా!
ఘనతరకృపాళుఁ డగురా, మున కది కల్లుటయు సహజఁముగదా తలఁపఁ.

క. ధరవోలె నోర్పుదగఁ బుష్కరనేత్రయునైన యీమఁజానకి మును భూ
వరులైన రామలక్ష్మణు, లరయుచు రక్షింప నొప్పుఁనట్టిసతి యిటఁ. ౨౮౪

క. తరుమూలతలంబున భీ, కరనేత్రము లొప్పునున్న † క్రవ్యాదవధూ
పరిరక్షితయై యున్నది; కరము విచారంబుఁ గూర్చఁగల దిది తలఁపఁ. ౨౯

నీ. జనకతనూజ తుఁహినహతనళినియ ట్లంగశోభయుఁ గుండ † ననవరతము
వ్యసనపరంపర † బాధించుచుండంగ, సహచరరహితయా † చక్రవాకి
కరణి రామునిఁ బాసి † కడవగ నొందుచు జాలిఁ గొల్పెడునవఁసను గనుచును
వసియించి యున్నదీవనిఁ బూలపఱపున శాఖాగ్రములు పంగఁ † జార్వశోక
తరువరంబులు, వసంతము వచ్చుటంతేసి విభూసహస్రప్రభాభాసమానుఁ

ఆ. డగుచు మందరశ్చి † యగుచును బొడచూపి

నట్టిచందమామ † యార్చినీమె

యొందునట్లు చేయుఁచున్నారు; గదయని

బలయుతుండు వేగఁవంతుఁ డగుచు. 3౧౪ 792

క. అనిలతనూజఁడు నగునా, హనుమయు నీవిషయమిట్లు † లాత్మఁ దలఁచి యీ
వనితయై సీతయటంచును, వినిశ్చయము నొందియుండె † వృక్షమున నటఁ.

పదునాఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

1 ఇమా మసితకేశాంతం శతపత్రనిభేక్షణమ్ - ఆమనీమూలార్థసార మిందు నిశ్చిప్తము.

2 ఈపద్యము గోవిందరాజులయర్థము సుషపాదించువనియు నిదియే శ్లోకార్థసారమనియు గ్రహింపఁ
దగు. 3 హిమవ్యపాయేనచ మందరశ్చి రభ్యుత్థితో వైకరహస్రరశ్చి - అనిమా. మందరశ్చి = మూర్త్యా
శేషయా మందక ౨౨ చంద్రశి యావత్ - అనివ్యాఖ్య.

౧౭ - వ సర్గము.

శ్లోక హనుమంతుడు కావలియున్నరాక్షసాంగనలం జూచుట. శ్లోక

ఆ. తెల్లగలువపిండుఁతీరున నలరుచు, నిర్మలుఁ డగువిధుఁడు ♦ నీలనిర్మ
లోదకమున నంచ ♦ యొగిఁ జనుగతినిల, నిర్మలాంబరమున ♦ నీటుగులుక. ౧

క. చనిచని యపరాంశంబును, గనియెఁ; నిర్మలకరాళిఁ ♦ గ్రాలుచు దనకాం
తినిజూపుచు సాహాయ్యము, హనుమకుఁ జేయునటు శీతలాత్మకరములఁ. ౧౫

క. మరుదాత్మజాతుపయిని బ్ర,నరించఁగాఁజేసెఁ; బూర్ణచంద్రనిభాస్యఁ
ధరణిజ సంతట నెక్కువ, బరువున నొకయు మునుంగుఁపద్ధతి నీటఁ. ౨౫

క. పెనువగల భారమున మున్నినరీతిం జూచె నతఁడు; ♦ నెలఁతను దగఁ జూ
డనుగోరి పరీక్షించుచు, దనుచుధ్యకుఁ జెంతఘోరఁదర్శన లగుచుఁ. ౩౫

చ. కనఁబడురాక్షసాంగనలఁ ♦ గాంచెను, నందొకకంటిరాక్షసాం
గన నొకశ్రోత్ర మొప్పుఁదగుఁకాంత, విశాలములై నకర్ణముల్
తనదుశిరస్సు గప్పుఁగను ♦ దారుణరీతిని నున్ననాతినిఁ
గనియెను, గర్ణహీనయగుఁతామిని నాతఁడు నవ్వనంబునఁ. ౪౫ 798

నీ. జలవరాహశ్రోత్రఁసచుకర్ణయుత నాతి, నూర్ధ్వముఖంబుగా ♦ నొక్కరీతిఁ
దిరిగి యూర్బులపిండుఁ ♦ దీవ్రగతిం బుచ్చునాసికనొప్పెడుఁనాతి, మిగులఁ
బెద్దది యగుతల ♦ వెలయఁగ నున్నట్టిదానిని, దనుదీర్ఘఁతరగళంబు
గలదానిఁ, దలవెండుఁకలె లేనిదానిని, గొంచెపువెండుకల్ ♦ కొనురుమిగుల

తే. నున్నదానిఁ గంబళివలె ♦ నొప్పుకేశ
ములఁ జెలంగెడుదానిని ♦ గళితలంబ
కర్ణనిటలను, ప్రేలాడఁకడపుదాని
లంబవత్తోజయయి యొప్పులలన మఱియు. ౬౫ 799

తే. పెదవిప్రేలాడ నొప్పెడుఁభీరువుఁ జూబు
కోష్ఠమునఁ జూడఁగాఁ దగియున్నవనిత
ప్రేలుచున్నముఖంబునఁ ♦ గ్రాల నాతి
ప్రేలుచున్నమోకాళ్లను ♦ వెలయునువిద. ౭ 800

నీ. పొట్టిరక్కసి మఱి ♦ పొడుగుదానిని, గుబ్బ, వికటను, వామనఁ, ♦ బింగలాక్షీ
భుగ్నవక్రఁ, గరాళఁభూరివికారాస్యఁ గనుఁగొనె; మఱియు నాఁకపివరుండు
విక్రతవేషంబుల ♦ వెలయువారిని, బింగళచ్చాయగల్గినఁలలనలఁ దగ
నల్లనివారల ♦ నుల్లంబు కోవరతిం బోల్పుఁదగునట్టిఁతెఱవలఁ, గల

తే. హాభిలాషలఁ దగువారి ♦ నల్లె యినుప
గుదియలఁ, గూటముల మఱి ♦ కూటముద్గ

రాదులం చాల్చువారిఁ, గోళాస్యలను, మృ
గాస్యల, మహిషవక్త్రల ♦ నవటం గనియె. ౯౫

801

క. పులిమొగములు గొఱ్ఱలమోములు నక్కలమోము లట్టిమొగములు గలవా
రల, నువ్వుదీర్చదాశావ్వంఁగుల నొప్పెడుస్త్రీలఁ, బ్రవగఁకుంజనుఁడు గనె.

క. తల దేహములోపలనే, గలవారల, మఱియు నేకకరపాదములం
జేలఁగెడువారల ఖరకర్ణల, నశ్వశ్రోత్రములను ♦ రాజలువారిఁ. ౧౦౫ 808

సీ. గోహస్తీకర్ణలఁ ♦ గోఁతిచెవుల్ గలయతివల, ముక్కులేనట్టివారి
సతినాసికలను, దిఁర్యజ్ఞాసికల, వికృతము లగునాసలఁ ♦ దనరువారిఁ
గరికరసనునాసికయు గలవారల, భాగభాగమ్మునఁ ♦ బరఁగుచు మఱి
యాపుల వెలయించుచున్ననాసికలను గలవారి, మఱియును ♦ గరిపదసమ

తే. పాదములు గల్లువారి నఁపారపాద
ములను బొల్పారువారి, గోవులవలెఁ దగు
పదములుం గలవారలఁ ♦ బాదములను
గురులుగల్గినరాక్షసతరుణులఁ గనె. ౧౧౫

804

క. అతిమాత్రశిరోగ్రీవల, సతిమాత్రకుచోదరులను ♦ నాచందముగా
పతిమాత్రనేత్రలను న, ట్లతిజహ్వల, దీర్ఘనఖరలగుచెలువలనుఁ. ౧౩౫ 805

సీ. మేఁకమొగంబుల ♦ మించువారల, గజ, గో, నూకరాస్యల ♦ ఘోటకాన
సల, నువ్వు, ఖరవక్త్రములఁ దగునట్టి యాదనుజాంగనల, ఘోరదర్శనలను
శూలముద్గరభిండిఁవాలశోభితహస్తలను, గలహస్త్రీయలను నమర్చ
గలయట్టి దుస్సవభావల, ఘోరసంప్రళి, వికృతవక్త్రల, ఘాత్రుఁవివృతకచల

తే. మద్యమును ద్రాగువారల ♦ మద్యమాంస
నిరతచిత్తల, మాంసశోణితనిమగ్న
కాయముల నొప్పువారి, రక్తముపలలము
భోజనముగాఁగఁ దగువారిఁ ♦ బోలఁగనియె. ౧౬౫ 806

క. వనచరతిలకుఁడు గగ్గరు, జనియింపఁగఁజేయువారి ♦ స్కంధంబులతోఁ
దనరారునాయశోకంబును నంతట నావరించి ♦ భూసుతకూటై. ౧౭ 807

ఆ. కూరుచుండియున్న ♦ క్రూరదానవకాంత
లను దగంగఁ గాంచె; ♦ జనకతనయుఁ
గనుట హర్షమునను ♦ గాంతిని బొల్పాడు
ననిలతనయుఁ డప్పు ♦ డాదరమున. ౧౭౫ 808

క. జనకజ, ననిందితను, దాఁగనియె నశోకంబుక్రిందఁ ♦ గాంతిఁ దఱిగి యిం
తనరానిశోకజలనిధి, మునుఁగుచు భూరేణుకలితఁమూర్ధజ యగుచుఁ. ౧౯

క. తనపుణ్యమెల్ల షీఁగి, చిన నాకాశంబునుండి ♦ షీతిపయఁ బడుచు

క్కను సరిపోలుచు శీలంబునఁ గీర్తిని గాంచి తనవిభుం గన కార్తిక. ౨౦
చ. సురుచిరభూషణావళుల * శోభిం కెంతయుఁ బ్రాణనాథుడై
బరఁగెడుప్రీతి భక్తు లతిభానురభూషణపంక్తులై తగ్గ
సురరిపునన్నిరుద్ధయయి * సొంపును మాని విరూరబాంధవో
త్కరయయి హస్తీయాభమును * గానక యొంటిగ నుండి కానలోక. ౨౧

తే. సింహసంగుద్ధయయి చనఁ * జేవలేక
యూర్తిఁ గుండెడుద్విరవను * ట్లామెచూడఁ
దగినదై యుండె; శారదాభ్రగణపిహిత
చంద్రరేఖవలెం జూడఁజాలి మఱియు. ౨౨ 812

తే. నలుఁగుమొదలగునంస్కారములు కలుగమి
నందమెల్లను దఱిగి కనం దగునటు
లుండఁ దంత్రులులేమి నయ్య క్షమైన
వల్లకిని బోలి యప్పు భాస్విల్లకుండె ౨౩ 813

౧చ. పెనిమిటి యండబాసుకయె * పృథ్వితరూఢవ యుంక నర్హయా,
దనుజపథూపశంబునను * దా వసియింప ననర్హయాను, రా
ముని విడనాడి దుఃఖమయ్యముం గడుదు స్తరణంబు నౌ మహా
వననిధి ముగ్ధ యారనుజభామలు చుట్టును ముట్టిడింపగల్గ. ౨౩ 814

క. క్రూరగ్రహసంయుక్తం, బౌ రోహిణిమాస్కి జూషన్తై కుందురుఁ దా
నారాచునుందు నట * సును, వారము లేవట్టితీగవలె నప్రభయై. ౨౪ 815

చ. వనమున నంతగాళమున * వారిజలోచన సీత యుండఁగా
హనుచు కనుంగొనె; సుతీయు * సంబుజకాండము పంకదిగ్ధమ
య్యుచు నహజంబుగా మిగుల * నొప్పెడులాగునఁ బంకయుక్తత
దనతనుభాగముల్ సురుచితం గనకున్నను నైజకాంతిచే
దనరుచు నెంతయుఁ నలఁగఁ * దద్దయు మాసినచీరయొప్పుగల్గ. ౨౬ 816

తే. హరిణశాబాక్షియై, భర్తదైనతేజ
మును నలఁచుతఱిఁ దనదైన్యమును విడి తన
శీలమే కాఁపుగా నొప్పు * నీలలోచ
నములు పొల్పార దీనాననమునఁ బొదలి. ౨౭ 817

క. కనుపట్టుచున్నసీతను, హనుచుంతుఁడు కనియె; నంత * హరిణాక్షిని సీ
తను భీతహరిణకన్యక, యనువున నెల్లెడలఁ జూచునట్టిజనకజన్. ౨౮ 818

క. ిఘనతరనిశ్వాసంబుల, వనమునఁ గలవృక్షపల్లవంబుల దహియిం

1 సీతాం భర్తృవశే యక్రాష్ట-అనిమూలము. 2 లతామకుసుమామివ-అనిమూలము. 3 సంఘా
తమివ శోకానాష్ట-అనిమూలము.

చునటులఁ జూపట్టుచుఁ దనువునుదాల్చిన వగలగుంపుఁనోలెన్ మఱియున్.
 క. చెలరేగిన దుఃఖోర్పులవలెఁ జూపట్టుచును భూమివలె నోర్పు దగ్గఁ
 గలిగి సువిధ కృతనుపున, వెలయుచు సొమ్ములను గొనక ఁ వింతమెఱయుచున్.
 చ. కనఁబడుచున్న సీతఁగని ఁ గాలికుమారుఁ డనంతవార్ష ముం
 గనియెను; నవ్వనంబునను ఁ గామిని నమ్మదిరేక్షణ్ మహీ
 తనయను జూచి బాష్పములు ఁ తద్దయు జాఱఁగ ¹రాముఁగూర్చి వం
 దనము నొనర్చె; శౌర్యము నిఁతాంతము నొప్పఁగఁ బొల్పునాతఁడున్. 3౧౫
 ఆ. ²రామలక్ష్మణులకు ఁ నేమంబునన్ మ్రొక్కి
 జనకతనయఁ గాంచి ఁ సంతనమున
 నాయశోక శాఖలందుఁ గన్నడకుండ
 నొదిగియుండె ³నుపమ ఁ యొప్పుచుండ. 3౨౫

822

పదునేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౮ - వ సర్గము.

— ❀ ❀ ❀ రావణుం డశోకవనమునకు వచ్చుట. ❀ ❀ ❀ —

⁴చ. హనుమయు నట్లు పుష్పితము ఁ తాధరణీజము లొప్పనున్నయా
 వనమును జూచుచున్ జనకఁవల్ల భువుత్రిని జూచుచుండునం
 త నిశయు సుంతయే మిగిలి ఁ తద్దయు భాగము పోయియుండె; నం
 త సపరరాత్రియందున నఁతండు దళాంతరసీచునుండియే. ౧ 823
 సీ. అంగవట్కంబుల ఁ నలరువేదంబుల నెఱిఁగి యజ్ఞంబులఁ నెల్లఁ దమరే
 యితరులచేతఁ జేయించు ⁵నాబ్రహ్మనుగులవేదనిర్దోషఁములను వినియె;
 సంతట శ్రుతిమనోహరములొ మంగళ వాద్యనివ్వసములు ఁ ప్రబలుచుండ
 వానికి నమ్మహాఁబాహుండు మిక్కిలిబలశాలి యగుదశఁనదనుఁ డట్టె
 మేలుకాంచెను; మఱిమిక్కిలిశౌర్యంబుగలరావణుఁడువస్త్రములునుమాల్ప
 తే. ములును నిద్రావశంబున ఁ నెలపులవిడి
 యుండఁ దగువేళ మేల్కొంచి ఁ యుర్వితనయఁ
 దలఁచుకొనె; ⁶నంత రాక్షసత్వజుండు
 జనకనుతయందు మిగులనాఁస క్రిఁ బూని ర. ౪

824

1 నమశ్చక్రే చ రాఘవమ్-అనిమూలము. 2 నమస్కృత్యా సరామాయ లక్ష్మణాయ చ-అని
 మూలము. 3 ఉపమ యొప్పుచుండ-అనునది మూలాధానుసారోపకము. 4 కించిచ్చేహనిశాభవత్-అని
 మూలము. 5 బ్రహ్మరక్షసామ్-అనిమూలము. బ్రహ్మణిత్వివిశ్చరాక్షసానామ్-అనివ్యాఖ్య. 6 భృశం
 నియుక్త స్తస్యాం చ మదనేన మదోత్కటః, న సతం రాక్షసః కామం శకాకాత్సనిగూహితమ్-
 అనిమూలము. దీనికి మహేశ్వరతీర్థులు సీతయందు రావణునకు భక్తియేకలదుగాని మోహములేదని

తే. స్మరుడు పురికొల్పినంతన ♦ మదవిమోహి
తుండయి యాకామతను నునఁస్తోయజమున
నడఁచుకొనఁజాలఁడయ్యె నా ♦ యసురవర్యుఁ
డాభరణజాలములఁ దాల్చి ♦ యతులకాంతి. ౫౪

825

క. నిరతము పుష్పఫలంబులఁ, గరచుచుదై తగినవృక్షకాండంబులు పు
ష్కరిణులువెలయుఁగబహువిధ, సురుచిరపుష్పోత్కరములసాంపునుగనుచున్.

క. అనవరతము మత్తిలివన, ఘనవిహగతతిం జెలంగఁ ♦ గడునదృభతమై
కనఁబడునశోకవనమును, గనువేడుక నొందె మిగులఁ ♦ గానన మదియున్. 2

తే. కనులనుననును హరియింపఁగఁ గలవృక
ములను చగఁ గూడియుండు, నిర్మలమణిగణ
కనకమయతోరణంబులఁ ♦ గ్రాలుపిఘ
లోపు బెడఁగారుచుండె నట్లొప్పువనము. ౮

828

క. పలువిధములఁ దగుమృగగణ, ములచే, ధర రాలినఫలములచేఁ దగి మి
క్కిలియందమైనరీతిని, వెలయుఁగ నారావణుండు ♦ వేగమ చొచ్చెన్. ౯ 829

క. సురగంధర్వాంగనలా, పురుహూతుని వెంబడించి ♦ పోయెడురీతిం
దరుణీశతంబు రావణు, డరుగుచు నుండంగ వెంట ♦ సరిగెం ద్వరతోన్. ౧౦

క. తరుణులు కొందఱు కాంచన, కరదీపికలన్ గ్రహించి ♦ కదలిరి మఱి చా
మరములఁ గొందఱు పట్టుకొనిరి కొందఱు తాళవృంతనికరములఁ దమిన్.

క. ధరియించిరి, మఱికొందఱు, తరుణులు నవభర్తృపాత్రతతులన్ జలమున్
బరమశుభదంబుఁగొని పోయిరి రావణువెంటఁ గొందఱింతులు పూనిన్.

తే. కత్తులను నాననంబులఁ ♦ గైకొనిచన
జాణ యొక్కతె నవసురాసాంద్రరత్న
పాత్రమును గుడిచేతను ♦ బట్టుకొనుచు
సరిగె రావణువెంట నెఁయుటంబుమీఱ. ౧3

838

క. తరుణి మఱొక్కతె *పూర్ణాం, బురుహరిపుప్రభను మించి ♦ పాలుచుచు నవక
ర్బురదండము రాయంచల, కరణి సితంబునగు గొడుగుఁ ♦ గైకొని వెనుకన్.

క. చనియెను; నుత్తమలగునా, తనికాంతలు నిద్రచొక్కు, ♦ దద్దయు సురఁ గ్రో
లివకై పు, పాలయ నెఱ్ఱిని, కనులొప్పగ వీరుడైనకాంతునివెనుకన్. ౧౪

యర్థమును వ్రాసిరి. ఆయర్థముగూడ నిటఁ దెనుఁగునఁ గనఁబడును. అంతన్ అమదవిమోహితుఁ
డయి, యనియు, అడఁచుకొనఁజాలఁడయ్యెనా? అనియుఁ బదముల విభజించిన నాయర్థమగు.
అంతన చాలఁడయ్యెన్ ఆ ముసురవర్యుఁడు-అని పదవిభాగముచేసిన ప్రాతీతికార్థము స్పష్టమగు.
* పూర్ణాంబురుహరిపుప్రభను=సంపూర్ణచంద్రకాంతిని. ఇట నంబురుహరిపుకబ్బ మేలయని కవిత
చెప్పబాడుకలవారు ప్రశ్నింపని నాభావము.

- క. ఘనపంక్తి మెఱపుదీఁగలు, వెనుకొనుగతిఁ బ్రీతిమీఱఁ ♦ వెంటఁదగిలి వే
చనిరి; మహాబలుఁడౌ దనుజునిప్రియసత్నులును నిద్రఁబొక్కు పొలయుటఁ.
- తే. వ్యత్యయంబుగఁ గేయారఁహారములను
వై చుకొని యంగరాగంబు ♦ వదలిపోవ
గలితఁకేళాంతలయి, స్వేదఁకలితములయి
యాస్యములు చెల్లుమీఱ నొఁయ్యారమమర. ౧౬౪ 837
- సీ. మదశేషమునఁ దమఁమనసులు ఘూర్జిల, నిదురచేఁ గలఁతయు ♦ గదుర దాన
నెమ్మెగంబులుచాలఁనెమ్మెగుల్కఁగ¹ స్వేదముననంగములనుమఁములునువాడఁ
గునుమమాల్యమ్ము లాఁకులములౌ జడముడులను వ్యత్యయంబుగఁగనఁబడంగ
భర్తయందలిగౌరవంబునఁ దమిచేత రాక్షసప్రభువగుఁరావణునిని
- తే. ననుసరించిరి; వారికి ♦ నాథుడైన
యనురవరుఁడు మహాబలుఁ ♦ డతనువశత
నంది జానకియందుఁ బెంఁపొందుప్రీతి
మనసునం దొప్పుచుండ మంధుని విధమున. ౧౯ 838
- క. మదమున నడకయు నందముగఁ దనరఁగా వెలసె; సంతఁ ♦ గాంతామణులె
ల్లఁ దమిఁ వచ్చుచునుండఁగఁ, దదీయకాంచీరవంబుఁ ♦ దావినఁ గపియుఁ.
- తే. అందియల నాదముల మరుఁదాత్మజుండు
వినియె; ననదృశకార్యుడై ♦ విపులబలము
తనర నతిలోకపౌరుషంబునఁ జెలఁగుచుఁ
దద్యనద్యారమును జేరుఁదనుజపతిని. ౨౦౪ 840
- చ. కనుఁగొనె వాయునందనుఁడు ♦ కాంచనదీపికలెన్నొ వేలుగా
వనితలు గంధతైలగురుఁవాసనలొప్పుచునుండఁ బట్టి వే
చనఁగఁ దదీయతేజమునఁ ♦ జక్కఁగ రావణుఁ డొప్పి మీనకే
తనమదమద్యగర్వసహితంబులు వంకరలై ననేత్రముల్. ౨౨౪ 841
- తే. ఎఱ్ఱనై యాయతంబులై ♦ యెసఁగుచుండ
ధనువును ద్యజించి వచ్చుప్రత్యక్షమదనుఁ
డనఁగఁ దగియుండె; మఱియు నాఁదనుజవర్చ్య
దుత్తమంబయి ధూళిలేకొప్పమీఱి. ౨౩౪ 842
- క. ²నుమథితతక్రపయోరుచు, లమరంగ నిజాంగదములఁయందుఁ దగులుకొ
న్న మహితవస్త్రున్ము విలాసము మీఱఁగ లాగుకొనుచుఁ ♦ జను దేరంగఁ.

1. స్వేదశ్లేష్టాంగమహాః-అనిమా. 2. సప్త ముత్తిమమ్, సలీల మనుకన్నంతం విముక్తం
సప్త మంగదే-అనిమా.

- చ. హనుమయుఁ బత్రిసాంద్రమగుఁనట్టి యొకానొకకొప్పుయందు నే
జనునకుఁ గానరానిదగుఁచందమునకొ మృదుపత్రపుష్పముల్
తనువును గప్పియుండ, నలఁదానవుఁ జెంతనె యున్నయట్లుగాఁ
గనుఁగొనసాగె; నిట్టతనిఁగించుచు యౌవనరూపసంపదక. ౨౫౫ 844
- క. అలరారుచున్నతత్పుర, లలనలఁ గనుఁగొనియె; నచటఁ ఁ బ్రవగేంద్రుఁడు కాం
తల వారి సుందరాంగుల, నెలమిం గూడుకొని దానఁవేశ్యరుఁ డొకటక.
- క. పతంగంబులు మృగములు నుద్ధతిశబ్దము లొక్కరిఁకఁ ఁ దద్వయుఁ జేయక
హితముగఁ గన్నడునావని, జతనంబునఁ జొచ్చె; రాక్షసప్రభుఁ డంతక.
- క. సురఁ గ్రోలుట మత్తుండై, నిరుపమచిత్రాభరణవిఁనిర్మలకాంతుల్
పరఁగింగ శంకుకర్ణము, లరదుగఁ గన్నట్టఁగా మఁహాబల మమరక. ౨౮
- చ. అనుపమరూపవై ఖరుల ఁ నారయఁగా సురసుందరీగణం
బును నిరిసించుకామినులఁ ఁ బొల్పుగఁ గూడి యుడువ్రజంబుచే
తను బరివారితుండగు నుధారుచిలాగున నొప్పుచుకొ మరు
త్తనయునకుం గనంబడియెఁ ఁ దాను విభాకరతుల్యతేజుడై. ౨౯ 848
- చ. గురుతరతేజుఁ డై నకపికుంజరుఁ డీఘనబాహుఁడై యగుకొ
సురరిపుఁ డావులన్యైనకు ఁ సూనుఁ డటంచుఁ దలంచి మెల్లఁగాఁ
దరువునఁ గ్రిందికొప్పుకును ఁ దా దిగియెకొ మతియుకొ మహాభయం
కరగురు తేజుడయ్య నలఁకర్బురనాథుని భూరికాంతికిక. 3౦౫ 849
- ఆ. తగ్గి పత్రపిహితఁతరుశాఖ నొకచోట, దాగియుండె; సంహతస్తనయుగ
ననితశీర్షజాంతఁనావరారోహను, సత్కటాక్షుఁ జూడఁజనియె డరికి. 3౨ 850
- పదునెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౯ - వ సర్గము.

— శ్లోక సీత రామఁ జూచి భయపడుట, శ్లోక —

- చ. దనుజవరేణ్యుఁ డచ్చటికిఁ ఁ దాఁ జనుచేర ననిందితాంగి యా
జనకజ రూపయావనవశంగతదేహుని భూషణాభిరా
ముని నతనికొ భయంకరుని ఁ ముండట దూరమునుండి వచ్చువా
నిని గనుచుం బ్రవాతమున ఁ నిర్భరరీతి వశంకురంభనాఁ
జనుతరు వట్లుగా వడఁకఁసాగె భయంబును బొంది యెంతయుక. ౨ 851
- క. *వరన్ధ్రని యాజనకజ, విరివగుకనుజంట జెలఁగి ఁ విశ్రవసునుతుం
డరుచేరఁ గాంచి తొడల నుడరమును బాహువులచేత ఁ స్తనయుగము వడిక.

* ఆచ్ఛాన్యోదర మూరుభ్యాం బాహుభ్యాం చ పయోధరౌ-అనిమా.

తే. కప్పుకొని యేడ్చుచుం దనుఁ ♦ గాంచువార
లచట లేమికి వగచుచు ♦ నబల కూరు
చుండె; దశవదనుం డప్పు ♦ దుర్వృతనయ
రాక్షసీగణసంతతఁరక్షి తాంగి. ౩౪

853

చంపకమాలిక:—

పెనువగఁ గుందుచున్ విపులభీతిని బొందుచు సాగరంబునన్
మునుఁగఁగ నున్న నౌకవిధముం దలపించుచు, మెత్తలేక య
వ్వనిధరఁ గూరుచుండి, పతిభక్తియె సద్వృత్తమై చెలంగ, భూ
మిని నఱుకంగనే పడినఁమేటిమహీరుహశాఖవోలె, నం
గనిచయమందుఁ గ్రమ్ముకొను ♦ త్వరజమే యొకభూషణంబుగాఁ
దనర, విచిత్రరీతిగ నితాంతము చూడఁగ నొచు, రూపముం
గన మణిభూషణార్హయయి ♦ క్రాలియు భూషణముల్ గ్రహింపకే
ఘనతరపంకదిగ్ధయయి ♦ కన్నడుచున్నవృణాలియట్లు కాం
తిని బాలుపొందియన్ మిగుల ♦ దీప్తిని బాసియె యున్నబానకిం
గనుఁగొనె; నామెయన్ మఱియు ♦ త్వాపతి కేసరి, యాత్మవేత్తయన్
ఘనుఁడునునైన రాముపదఁకంజనమీషము చేరఁబోవుక
త్తిని గనకుంట నెట్లయినఁ ♦ దెంపున నేగఁగ నెంచి యాతటిక. ౬౪

854

సీ. సంకల్పహయములఁ ♦ జక్కఁగఁ గట్టినమనననురథముపై ♦ మమతనెక్కి
యాతనిచెంతకు ♦ నరుగుచున్నదివోలె, ధ్యానశోకములకుఁ ♦ దాను జిక్కి
యన్నముం గొనమి నత్యంతంబు శుష్కించి యేడ్చుచునొంటిగా ♦ నెవరుగాని
కాచువారలు లేమిఁ ♦ గడుజింతనొందుచు దానియంతంబును ♦ గానక యెద

తే. రామునేయాశ్రయించుట ♦ వ్రతముగాఁగ
నుండునదిగాన మంత్రాదిఁకోగ్రసాధ
నాళికిం గట్టుపడి నేల ♦ నలముకొనిన
సర్పరాట్కన్యయట్లు చేఁప్వలను బాసి. ౮౪

855

ఆ. ధూమకేతువనఁగఁ ♦ దోచుగ్రహంబుచే
నావరింపఁబడినయట్టిరోహి
ణివలె బొక్కుచుండె; ♦ నెలఁతమిన్నమఱియు
వృత్తశీలములను ♦ వెలయుచుండి. ౯

856

తే. *ధర్మమేముఖ్యముగ నొప్పి ♦ నిర్మలమగు
నట్టియాచారయుక్తమై ♦ యలరువంశ

* వృత్తశీలమే జాతా మాచారవతిధార్మికే, పునస్సంస్కార మాపన్నాం జాతామివ చ దు
ష్కురే-అనిమా. సత్కులప్రసూతాం దుష్కులోధా మిత్యర్థః-అనివ్యాఖ్య.

మందు జన్మించి దుష్కులఁనుందుఁ బెండ్లి
యయి తదన్వయజనితకన్యవలెఁ గుంది. ౧౦

857

క. రిత్తది యగునపవాదము, హత్తుకొనం దూలినట్టిఁ మశముకరణి, నా
వృత్తివిహీనతఁ గుందిన, యుత్తమవిద్యవలె నొప్పునొందక మతియుఁ. ౧౧

ఆ. సన్నగిలినయట్టిఁ చారుకీర్తినిబోలి, యావరణములేనిఁ మట్టి శ్రద్ధ
కరణిఁ బూజజేయఁగఁ దగునన్తువుల్, లేనిపూజయట్లుఁ కానఁబడుచు. ౧౨

సీ. ప్రతిహతమగునాశఁనద్ధతి మీఱంగఁ, దగ్గినయట్టియాదాఁమువలె
భటులెల్ల నాచరింపనియాజ్ఞవలె, లయకాలజ్వలద్దిశఁకరణి మతియు
నపహరింపంబడినట్టి పూజయుఁబోలె, విధ్వస్తపద్మినివిధమున, వర
వీరులు లేమినిఁ వెలయకుండినసేనవలె, దమోద్భవస్తయకాఁ ప్రభ తెఱఁగున

తే. జలము లించుకమిగిలినఁ శై వలినివి

ధమున, నపవిత్రసంస్పర్శఁనమును గన్న

యగ్ని వేదికరీతి, శాంతాగ్నిశిఖయుఁ

బోలె నలరారకుండె; నప్పొలఁతి మతియు. ౧౪౪

860

సీసమాలిక:—

స్వర్గానుసంచ్ఛన్నఁచంద్రసుంకల మొప్పుపున్నును రాతిరిఁపోల్కి, హస్త
హస్తపరామృష్టఁమై యాకులుంబూలుఁ జెడిపోవఁ బక్షులుఁ చెదరి భీతిఁ
జెందఁగాఁ దగునరఁసీరుహోకరమట్టు లిరుగట్లు తెగ జుఁచురుగ నెండి
పోయిననదివలె; యాయకునింబాసి తచ్చోమునఁ బీడితయయి కృష్ణ
పక్షునిశాభంగి, యభర్తృమఃఖంబున, సంస్కారములఁ జేయఁజాలమి గత
కాంతియై చూపట్టె; య్థానుత; మతిమును సుగుమారియై కడుఁసుందరంబు
లగునవయవములు యతియుంక, రత్నగర్భగృహోచితయునయ్యఁ వట్టి నేల
నుపవిష్టయై, యచిరోద్ధృతంబయి యుష్ణమునకు వాడుచునున్నవనజనాశ
మట్లుచూడందగి; యడవిగృహీతయై స్తంభంబునకు రశ్మిఁజాలములను
గట్టివేయంబడి యాకునినిఁనాడి, యూర్పులఁబుచ్చుచు యగుతరమగు
వగనొందియున్నట్టి వారణరాష్ట్రధుఁట్లు, యత్నములేమి యనులకేశ
సంతతి యేకమై జనగాఁగఁ బొడవుగ నమర, శరత్కాలమందు నీల వ్రన
వనపంక్తి నొప్పుభూమినిబోలి, యుపవాసమున, శోకమునను, జింతను, భయము
జాలఁజీణించి, కార్యమునొంది, దీనయై, తపమెవి శ్రముగ, మితముగఁబరఁగు
నాహారమునుగొని యార్జి నొందుచు, నంజలినిబట్టి రాముచే యనుజపతికి
నవమానమగుఁగాక యని యిష్టదేవత నర్చించురీతిగా నమరియుండె;

తే. గాచువాఁ డెవ్వఁడైనను యగన్నదనుని

నలుదెసలఁ జూచుచుఁ రోదఁనంబు చేయు

చును, సుషక్తుము లొప్ప నెఱ్ఱనికొనలును

గలిగి శుక్లంబులై నట్టి ధనులవెలసి. ౨౨౫

861

క. పతిననుసరించుటయే స, న్యౌతముగ, నేనిందలేక ధనుగుజనకున

త్సుత కాసఁ గొలుపఁబూనెను, 'మృతినే రావణుడుగోరి ధ మేటిపలుకులన్.

వందొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౦ - వ సర్గము.

రావణుడు సీతను ప్రార్థించుట

౨క. దనుజుఁడు దీననిరానం, దను సాధ్వీ దపస్వినిఁ ముదంబున సీతఁ

గని సాభిప్రాయములుగఁ, గనఁబడుచుధురోక్తులను స్వఃకాంక్షలనెల్లఁ. ౧

౨చ. తెలుపఁగఁబూని యిట్లను; సతీమణి, హస్తికరోరు, సుందరీ

వలపున నిన్నుఁగొల్పి నిటఁబచ్చిన న న్నని వట్టిభీతిచే

గలఁగుచు సత్ప్రయోధరయుఁగం బుదరంబును గప్పకొంచు నీ

విలసితరూపముఁ మిగులఁవంతగఁ గన్నడకుండఁ జేయఁగఁ

దలఁచెదవేల? భృత్యుడను ధానుఁడఁగా నను నీవెఱుంగవే. ౨

864

తే. సర్వలోకమనోహరా, ధ చారులక్ష

ణాధ్యసర్వాంగశోభితాయాయతాక్షీ

మత్ప్రియపుగాన నినుఁ గొల్పి ధ మనసుగల్గు

వాఁడ నన్నేలుకొనఁదగు ధ వాస్తవముగ 3

865

క. నను గారవింపుమా; యిట, మనుజులు మఱి కామగూఢఁమండనులగునా

దనుజులును భీతిదులు కన్గొనలేరెవ్వరును నేను ధ గూర్పుభటుఁడఁజూ. 3౪

క. కనుకఁ నావలనిభయంబును వడలుము సీత, నీవు; ధ పాంచ దళము నా

కును బరదారలఁ గోరుట, వినుమా తత్కారణంబు ధ వివరింతు నిటన్. ౪ 867

సీ. ౪వకాంతలను మదిఁబరఁగు కౌతుకమునఁ బొందుటగాని, యఁబొలుఁతులబలి

మిని దెచ్చుటయకాని ధ దనుజులధర్మము, సందియమేగల్గ ధ దిందులకును;

నిది యిట్లగాఁగనుఁన్నది; నీవు నన్నిచ్చు కామింపుకున్నావుఁగాన నేను

నినుస్పృశియింపఁ గావున నే నాయెడల నీ కత్వంతమును గాను ధ మలరుఁగాక

1 ప్రలోభయామాన పథాను రావణః-అనిమూలము. 2 సతాం పతీ సతాం దీనాం నిరానం దాం తపస్వినిం-అనిమూలము. 3 ఇలనుండి మహేశ్వరతీర్థలవారివిశేషార్థ మీ మొదలగుపద్యముల యం దిమిడియున్నదని యెఱుంగనగు సీతయంగు మాతృభక్తియే రావణునకుం గలదుగాని మోహము రావణునకు వాస్తవముగా లేదని వీరిభావము. 4 ఈపద్యమున విశేషార్థము శబ్దగతమై యిమిడి యున్నదని యెఱుంగఁదగు.

తే. యిచ్చవచ్చిరీతి నీనిష్ఠపడిన

నిన్ను సేవించు; దేవి! నీవెన్ననాకు

ప్రియముఁ గూర్చెడుదానవు ధీతివదలు

మీనుభృత్యుని నమ్ముమా యింకనీవు. ౬౫

868

క. విను సత్యముగా న్నాపై, బ్రణయంబుంపడగు నిట్లు ధీమాదుఃఖములక

గనుచుం గుండకుమా, యోజనకకుమారీ! ధరిత్రి శయనించి తగక. ౭

ఆ. ఒక్కవేణిగాఁగ నున్నకురుల్ దాల్చి, చింతమునిఁగి ప్రాతఃచీరక గట్టి

తగనికాలమందు వగఁ గూర్చునుపవాసముండి పొగిలదేల యొప్పవివ్వి.

చ. జనకకుమారి, నన్ను బరిచారకుగాఁగ ననుగ్రహించి చ

క్కనిబహుపుష్పమాలికలఁ గన్రుతరంబగుచందనంబు నెం

దును సరిలేనియ్యయ్యగుఁగఘాపములక, రుచిరాంబరంబులక

ఘనతరతత్వభూషణనికాయములక దమిఁబొంది స్వేచ్ఛఁగక. ౯

871

క. ఉత్తమపానీయంబులఁ జిత్తము రంజిల్లఁ ద్రావి చిత్రశయనముల్

మెత్తనియాస్తరణంబులు, నెత్తటి నేఁ గోరఁగల్గునింకను వినుమా. ౯౫ 872

ఆ. గీతనృత్తములను నాతతవాద్యాళిఁ గాలమొక్కరీతిఁ గడుపుచుఁ దమి

హాయిగనుము; సుందరాంగి, వనితలందు, మేటివీవ యిట్టిపాటు గనుదె.

క. సురుచిరగాత్రంబున నాభరణంబులఁ జక్కఁగూర్చువలయుక నన్నుక

బరిచరునిఁగ గల్గియు నిక్కరణిం గై సేయకుంట కడునింద్యమునూ. ౧౧

చ. అచుపసరీతిగాఁ బొకమునట్టిద యీనవయావనంబు ని

న్ననిశముఁ గొల్పిఁగోరు ననునాదృతిమీఱఁగ నాశ్రయించె నే

మనఁగల దిద్ది వ్యర్థముగ ననవహమేగెడు, వేగహావునీ

ల్లను మరలం దరంగిణి నిలూఠలిఁ బొందనియట్లు ప్రాయముం

గనఁదగ దిద్దె సేవలను గైకొనుమా దయనుంపు నాపయుక. ౧౨

875

క. నినురూపంబునఁబోలిన, వనిత ప్రసంచమున నెందుఁ బరికించిననేఁ

గనరాదు కావునక రూపనిచయకర్తయగుపద్మభవుఁడును నిన్నుక. ౧౨౫

క. విరచించి యింకనెవరిని, విరచించుట మాని మిగులవిశ్రాంతిని ని

త్తరుణమునఁ బొందె నని నే, నరసెద; వై దేవీ! రూపయతావనరతినిక. ౧౩౫

*చ. నినుఁ గని బ్రహ్మదేవుఁడును నిర్భరమోదము నంది గొల్పి నె

మృనమున నెంచు నింకను; తుమాన్ధునివ్వఁడు గోరకుండు!; జ

క్కనిశశిఃఖోలువక్రమునఁ గ్రాలుచు శ్రోణిభరంబు మీఱ నొ

ప్పినవనజాక్షిరో! వినుము శ్రీతుండనై తగునేను నిత్తటిక. ౧౪౫

878

* కితాంకునదృశావసే, తస్మిం ప్రస్థితౌ పృథుశ్రోణి-ఆనియాలము.

ఆ. నీదునవయవముల ♦ నేదానిఁ జూచిన, నచటనుండి నేను ♦ నక్షితరిని
ద్రిష్టజాల కిట్టితీరున నున్నాఁడ; జనకభూమిపాలతనయ నీవు. ౧౫ 879

సీ. ¹నాకు భార్యపుగమ్ము ♦ నాయందు నీకుండుపరపురుషుండను ♦ భ్రాంతి విడుపు
పెక్కుతావులనుండి ♦ ప్రీతినేఁదెచ్చినవనితానుతల్లికల్ ♦ పలువురు గల
రవ్వారలకు నెల్ల ♦ సగ్రపూజ్యపుగమ్ము నీకు శుభంబగుఁగాక, నాకు
నీవగ్రభార్యపు ♦ గానలయును; భీతచిత్తా! జగంబుల ♦ నుత్తమబల

ఆ. మేనుజూపి సంగ్రహించినరత్నాళి, భూరిరాజ్య మిదిగో ♦ పొలుచుభక్తి
నీకు నిచ్చినాఁడ ♦ నేను భృత్యుఁడనైతి; నోవిలాసినీ, మహాద్యమమున.

క. పలువిధములైన నగరం, బులమాలిక లొప్ప వెలయుభూమిని నాకుం
గలబలమున నిర్జించియె, నెలఁతా ! నీప్రియముగాఁగ ♦ నీ పిత కిత్తుఁ. ౧౬౫

చ. నను నెదిరించి మార్కొనుచునంబును గల్గినవాని నిజగం
బునఁ గనలేదు, యుద్ధమునఁ ♦ బొల్చెడుమధ్దనవీర్యమెట్టిదో
కనుఁగొను నాబలంబునకుఁ ♦ గల్గెదు సామ్యము; నారిపువ్రజం
బునను సురాసురుల్ బవరముం దగఁజేసి మదీయశక్తికిఁ. ౨౦ 882

ఆ. తలఁకి భంగమొంది ♦ ధ్వజములు విఱుగంగ, నెదుట నిలువలేక ♦ యేగి; రిట్టి
తరుణుండు నిచ్చతనరఁగా మిగులంగ, భూషణములఁ దాల్పుపూవుబోడి.

క. సురుచిరకాంతులఁ దగునా, భరణములు త్వదంగములను ♦ భాసెలిరీతిం
బరమాదరమునఁ జేయుము, పరికింతుసుభాషితమగు ♦ త్వద్దూర్జనంబుఁ. ౨౨

క. అనుపమలపనా చక్కంగను గైచేసికొని నేవేచ్చఁగాఁ బొందుము భో
గనికరముఁ, చిటికిదానా, మనమున కింపుగను గ్రోలు ♦ మద్యముఁ బూనికొ.

క. రమియింపుము; నీవారికి, నమితముగా భూమిగాని ♦ యర్థముగానీ
తమిమిఱుచుండ నిమ్మా, ప్రమదా, నను నమ్మి ప్రీతిఁ ♦ బఱపుము నాపై.

క. వలసినయటు నీకార్యం, బులకున్ ననుఁ బంపుచుండుము; తలోదరి, నా
యెలమిని విహరించెడు నీ, కలరెడుచుట్టములు ప్రీతి ♦ నందుదురు నుమీ.

²సీ. శ్రీరాఘవునిగూడి ♦ చెలఁగుచుండెడుదాన సంపదల్ నీకు నొనంగుదాన
నన్నురామునిఁగూర్పుమన్నయభిప్రాయమునుబొందెదవోయే మొవినుమునరమ

1 ఈపద్యమునఁగల భార్యశబ్దమునకు భా, ఆర్యా అని పదవిభాగముచేసిన తల్లియనునర్థము
తేలవదును. ఇదియే మహేశ్వరతీర్థులభావము. ఆర్యాకాంక్షను ఈవిషయము వ్రాయఁబడుట
నిట వినింపలేదని తెలియనగు. 2 ఋద్ధిం మమానుషశ్రద్ధము - ఇత్యాది సార్థశ్లోకద్యయమునకు
మహేశ్వరతీర్థులవారివిశేషార్థ మిం దిమిడియున్నదని గ్రహింపఁదగు. ఎట్లనఁ నిక్షిప్తవిజయఁడై
స్వతస్సిద్ధజయముగలవాఁడై, అచీరవసనుఁడై నారచీరగానట్టి వస్త్రధారియై, గతశ్రీవిలాసంఁడై
పొందఁబడిన శ్రీలక్ష్మీవిలాసము గలవాఁడై, ఎనచరగోచరుండయి - వనమనఁగా జలము. తిన్ని
వాసుఁడనఁగా నారాయణమూర్తియై యనియర్థము తేలును. ప్రాతీతికార్థము స్పష్టమే.

కళ్యాణి! సంపదల్ కాంక్షింప శాశ్వతసుఖమునేకోరెదఁ; జూడు మన్న
దై శ్వర్యమును, జారుయశమును; సుందరీ, నిక్షిప్తవిజయఁడై నెగడి యట్లు
చీరవసనుడయి యీగ నగతశ్రీవిలాసుండయి యావిధమున
వనగోచరుండయి ప్రతియు, స్థండిలశాయియునయి వర్ణిల్లురామునిని గూడి
యేమిచేయంగల విప్రు; నే జీవించియుండఁగా రాముఁడో యుద్వితనయ
నినుఁ జూడఁజాలఁడు నిజమిదియనియెంతుఁ; గొక్కెరసితమయి గొప్పదగుచు
ఆ. నలరుమేఘసంక్తి యావరింపఁగఁ బురోభాగమందునున్న పద్మవైరి
కాంతిఁజూడ నలవిగానట్లు నాచెంత, నున్ననిన్నుఁ జూడ నోపునెట్లు. ౨౭౫
చ. సురపతిచేతఁ జిక్కినస్వసుందరి నారదుమూలకంబుగా
స్ఫురణములేక హేమకశిపుండు గ్రహించినయట్లుగాక నా
కరమునఁ జిక్కియున్ననినుఁ గ్రమ్మఱ నేమనియుండుదాఁక భూ
వరుఁడు గ్రహింపలేడు; విను ¹భామరొ సుందరసుస్థితాననా. ౨౮౫ 889
తే. చారుదంతవిలాసినిచారునేత్ర
గరుడుఁ డాదృతి సర్పంబుఁ గడురయమునఁ
దాను హరియించునట్లు చిత్తమును నీవె
యపహరించితివిగద యోయన్నమిన్న. ౨౯౫ 890
చ. నలఁగినమంచినట్లువనంబును దాల్చి, కృశించి భూషణం
బులఁ గయిచేయకున్నతటి భూమిసుతా! నినుఁ గాంచి నేను భా
ర్యలపయి నాన మానితిని సంతయు మానితి నింక నిన్నునే
గొలిచెద; జానకీ కొనుము కూరిమి భృత్యునిగాఁగ నన్నిఁక. 3౦౫ 891
క. అంతఃపురమున లక్షణ, సంతతి నలరారునాడుచానలకెల్ల
గాంతరొ! యీశ్వరి వగుమా, చింతింపక నన్దహింపు సేవకునిఁ గృపక.
తే. అసితకేశాంతరాజితా! యార్య ముష్టగములలో నుత్తమలగునాకాంతలెల్ల
నచ్చరల్ లక్ష్మీకింబలె ననవరతము, నీకుఁ బరిచర్యచేయంగ నేనొనర్తు.
క. ధనపతిచెంతం గలరత్ననికరముఁ ధనము సుభుగి! నన్నును నేగ
ల్పినలోకంబుల నీవిగఁ, గొని చక్కఁగ ననుభవింపు కోరినరీతి. 3౧౫ 892
తే. ²దేవి తప్తమున బలమునఁ దీవ్రవిక్ర
మమున ధనమునఁ జారుయశమున నాకు

1 చారున్తి తే చారుదతి చారునేత్రే విలాసిని-అనియూ. 2 ఈపద్యమునందు విశేషార్థము స్పష్టము. 3 పిబ విహర రమస్వ-అనియూ. మద్యపానముచేయుము విహరింపుము. అనునీ మొదలగు మాటలనుబట్టి మోహము నీతయందు లేదని యెట్లు స్ఫురింపవని శంకింపరాదు. 'యదన్నం పురుషో భుంక్తే తదన్నం తస్య దేవతాః' అను ప్రమాణమునుబట్టి రాక్షసులకు మద్యపానాదుల కలపు గాన నవియన్నియుఁ దమకులదేవతులకు నైవేద్యమొసఁగుట తప్పగాదు గాన వైయర్థము లోచించునని గ్రహించుట సమంజసమే.

రాఘవుఁడు సాటియనిచెప్పరాదు; లబన

మద్యమును ద్రావు విహరింపు ♦ మహితరీతి. 3౮౪

895

క. వనితా, శ్రీడింపుము భోగనికరముల ననుభవింపు ♦ కావలసినరీ

తిని ధనరాశి నొసంగెడఁ, గొనుమా ధరనొసఁగువాడఁ ♦ గోరినరీతి. 3౮౫

క. నాయందుఁ బ్రీతినునుపుము, నీయెడ నాకున్నప్రీతి ♦ నెఱిగి సుఖము నా

కీయెడఁ గూర్పుము నీవీట, గేయంబగురీతిఁ బొడలఁ ♦ గీర్తి వినుచు. 3౮౬

సీ. నీబంధువులు తమి ♦ నినుఁగూడి సంతోష మనుభవింతురుగాక; ♦ యనవరతము
పుష్పించియున్నట్టిభూరుహవ్రాతంబు నిండియుండఁగ నశిశిరమట్టై
మూఁగియుండఁగనందములయిసముద్రతీరముననుండెడునన్యసములయందుఁ
గనకభూషణముణిగణహారభూషితతనువల్లియలరఁగానను సుభృత్యుఁ

తే. గూడి యలరారుచుండుమా ♦ కోర్కెమీఱ

నిన్నుఁ బ్రార్థించువాడ నోనీరజాక్షి

యేనుజెప్పినపలుకుల ♦ నెడఁ దలంచి

కావుమా సంతతంబు సుఖములఁ గనుదు. 3౮౭

898

ఇరువదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౧ - వ సర్గము.

శ్లోక సీత రావణమాటలకుఁ దగినరీతి నుత్తరమిచ్చుట. శ్లోక

చ. అనియిటు సాధ్వసంబిడెడు ♦ నాశరనాథుఁడు రావణుండు తె

ల్పినయతిసీచవాక్కులను ♦ బృథ్వితనూభవ యాలకించి యా

ర్చినిగని దీనయై పలికె ♦ దీనముగాఁ గడుమెల్లఁగా; జగం

బునఁ గలకాంతలందు యశఃముం జెలువారఁగఁ బొల్చి సాధ్వయై. ౧౪ ౯99

సీ. వగఁబూని యేడ్చుచు ♦ వణఁకుచు దీనయై పతి నెధ్యానించుచుఁబలువిధముల
సహజనుస్మితమున ♦ సమధికపతిభక్తి శక్తిని ధరియించి ♦ స్మరమహార్తిఁ
బొంది వివేకంబు ♦ పోవ నున్నట్టియాతనితోడఁ బ్రత్యక్షముననె తాను
బల్కుట న్యాయమాశఃకముగాకుండట ¹నొకగడ్డిపోచను ♦ నునిచి నడుమ

ఆ. వానితోడఁబల్కె; ♦ దానవా, నీవు నా,వలననుండి మదిమఃపరులుచుకొనుము

1 తృణ మంతఃతః కృత్వా ప్రత్యువాచ శుచిస్థితా-అనియూ. ఈశ్లోకార్థమునకుఁ దగినశ్లోక
యందు భావము లెన్నివిధములనో పెంచి వ్రాయఁబడినది. అవి “తృణ మంతఃతః కృత్వా” అన్న
వాక్యము నాధాదముగఁ జేసికొని అట్లుచేయుట యెందులకని ప్రశ్నించుకొనుచు వ్రాయఁబడినవి.
కాన నవి యూహించుకొనవచ్చునని యిటఁ జేర్పఁబడలేదనియు, గోవిందరాజుమహేశ్వరతీర్థలవారి
యర్థ మిటఁ జేర్పఁబడినదనియు గ్రహించవలయు.

స్వజనమందు దానిఁ జక్కఁగాఁజేర్చుము, ¹కార్యసిద్ధినీకుఁ గలుగఁగలదు.

క. పాపమతి మోక్షసిద్ధిని, నేపగిదిం గోరఁదగదా యీవునునన్నుఁ
భూవుత్రి గోరఁగాఁదగ, దేవట్టుననైనఁ; గోర ఁ నెటుసిద్ధించు. 34 901

క. ²పాపనకులమునఁ బెండిలి, యై వసుమతిఁ బేరుగన్నయట్టికులమునం
దావిగ్ధవించి సతివై, యీవిధమున నిందితమగునీకార్యంబు. ౪4 902

క. ఒనరింపఁదగదుగద నా; కని కీర్తిగాంచి సాధ్యియకాజానకి యా
తని లెక్కచేయ కాతఁడు, వెనుకఁగ నుండునటు మోము ఁ వే త్రిప్పి తగ. 903

చ. దనుజునిఁ గూర్చియే మరలఁ దానిటుపల్కెను, నన్యభార్య సా
ధ్యిని గనుక సురారి! సుమతిం బరికింపుము నీకు భార్యగాఁ
గనఁదగుదానఁగాను; ³సరిఁగాఁదగు సాధుజనై కధర్మముఁ
మనసునఁ జక్కఁగాఁదెలియు ఁ మానకుమా నిరతంబు దానిని. ౬ 904

క. చరియింపుము సాధువ్రత, పరతం జక్కంగ; దనుజఁపతి! నీనతులే
పరులంబొందిన నీక, త్తురుణంబున నెట్టులుండుదాని మనసున. 2 905

తే. ఉనుచుకొని నిన్నె యుపమాన ఁ మని తలఁచుచు
నేయఘంబును బొందనీ కెట్లు నీదు
పత్నులం గాచికొందువో ఁ పరవనితల
నల్లె రక్షింపవలయు; నట్లాటనీవు. 24 906

చ. పరవనితారతి వదలి ఁ భార్యలతోనె రమింపు; మింకనే
పురుషుండు భార్యలందుఁ దమిఁబూనక తృప్తినిగాంచ కెంతయుఁ
స్మరగురుతాపముం గనుచుఁ జంచలితేంద్రియుడై చలించి యా
వరుననె గూఢవిప్రియసుఁపాండితి నొంది పరాంగనారతిం
బరఁగునొ వానిసంపదలు ఁ పాడగు సర్వము పాడగుం జూచి. ౮4 907

సీ. ఇట్టిదుష్కింతిని నీ వేరీతిగానైనఁ బొందకుండఁగఁజేయఁబూనువార
లెవ్వరు లేరొకో ఁ యేలలేకుందురు? వారలున్నను నీవు వారిపథము
ననుసరింపకయున్నయట్లైన జెడుదు, వీవిపరీతబుద్ధియే విషయమిట్లు
లనితెల్పుచున్న, దీయూశయమెట్లు నీకెఱుంగంగ నగుననియెడవో నీవు
సజ్జనాచారంబు ఁ సల్పక మానుటయే యిద్దితెల్పెడు; ఁ నింక నీకుఁ
బండితు లాద్యుతి ఁ బరమహితంబును బలికినరాక్షసపరులయెడలఁ

1 కార్యసిద్ధి నీకుఁ గలుగఁగలదు-ఇదియే సీతి రామనకుఁ జెప్పబుద్ధి దానవా స్వభార్యసక్తి
రూపమైనధర్మము ననుష్ఠించుచుండినచో నీకు ముక్తిఁబుగను. ప్రకృతియు నీవు చేయుచుండుకార్య
ము నీకు ముప్పును దెచ్చుననియేకాని గతికలప్రదముగాదు. అని. ఈయర్థ మిటఁ జేబడదుటకై ఈ
వాక్య వర్ణనముగా నిట చెప్పఁబడినదని గలగవతు లాహిఁతరుగాక. 2 కులం సంప్రాప్తయపు
ర్వం కలే మహతి జాతయా-అనిమా. 3 సాధుసాధువ్రతం చర-అనిమా.

గవటమైతిని బైనఁ ♦ గప్పడఁగాఁ జేసి తన్నాశనం బాత్మఁ♦దలఁచి వారి
పరమవాక్యంబులఁ ♦ బాటంపకుంటివా; యన్యాయపరుఁ డకృతాత్మఁడునగు
తే. సతఁడు రాజగునేని రాజ్యములు సగర

ములు సమృద్ధములై నను ♦ విలయమొందు

నట్లై రిత్తోఁగునంకులం ♦ బైనలంక

యిట్టిఖలు నిన్నుఁ బ్రభువుగా ♦ నిపుడు పొంది. ౧౨

908

క. నీయొక్కనియపరాధము, నీయెడఁ దానొంది శీఘ్రమేతనకీర్తిం

బాయంగఁగలదు; రావణ, యోయనురా, పాపకర్తఁ ♦ డుర్విప్లవిలో. ౧౩

ఆ. దూరదృష్టిలేక ♦ యారయకేతాను, నల్పినట్టిపాపసమితిచేతఁ

గొట్టుపడి నశించి ♦ కూలంగఁ బ్రాణులు, సమృద్ధంబుఁ గనుదు ♦ రిమ్మహిఁ జామి.

చ. వినుమిటు పాపకర్తఁడవు ♦ విచ్యుతధర్మఁడ వీవు నాశముం

గనుటను గాంచి నీనికృతిఁ ♦ గాంచినవారలు దుష్టబుద్ధికి

తనికిని ¹మాయదృష్టమునఁ ♦ దప్పక యీశ్వరసంబు గల్లెఁగా

యని వదియింపఁగాఁగలరు ♦ హర్షము పెల్లుగ నోరిరావణ. ౧౪

911

క. విను నీయంతఃపురమునఁ, గనుపట్టెడు నన్నుమిన్నగములకు నెల్ల

నను సీత్యవిగాఁజేసిన, ధనమొసఁగిన నెట్టులై న ♦ దానవనాథా. ౧౫

912

చ. నినుఁ గని యాననొందుగతి ♦ నేర్పనఁ జేయుఁగ నీకసాధ్యమే,

పనివడి రామచంద్రుడెడఁ♦బాయను, సూర్యునివీడి ఛాయ యుం

డనియటు; లట్టిలోకతతి ♦ నాథుని సత్కృతబాహుల్య ముదం

బున నుపధానభూతముగఁ ♦ బొందినదానను గాదె దానవా. ౧౬

913

తే. ఇట్టినేనవ్వఁడో యొకఁహీనునిభుజ

మునను దలమోపుదు నదెవ్విధిని; మనోజ్ఞ

మతియు వేదవ్రతస్నాతుఁ ♦ డతితరాత్మ

వేత్తయునగు భూసురునకు ♦ సత్తవునకు. ౧౭

914

క. తనయంత యోగవిద్యయు, మనమలరఁగ నొప్పి వెలయుమాడ్కిని నేనా

ఘనునకు ధాత్రీపతికే, యనుకూలకళత్రమను, నురారీ వినుమా. ౧౮

915

క. ²దనుజా, నాథువవగుదువు, వని గజపతిఁ దన్నుఁ బాసి ♦ వనటం గని బం

ధనమునఁ జిక్కుక రేణువు, మనమలరఁగఁ గూర్చునట్లు ♦ త్రోనాథునకై. ౧౯

క. నిరతము దుఃఖించెడు న, న్నరయుచు నున్నట్టిదశరథాత్మజతోడఁ

గరుణించి కూర్చుమా; యీ, పురమును బాలించ నీకు ♦ బుద్ధిగలిగిన. ౨౦

1 దివ్యై తద్వ్యసం ప్రాప్తో రాద్ర ఇత్యేహర్షితాః-అనిమా. 2 సాధురావణ రామేణ-

1 తే. ఘోరమరణంబు నొందంగఁ ♦ గోరవేని

పురుషతలకుని శ్రీరఘువరుని మిత్ర

ముగ నొనర్చుకొనుట యిటఁ ♦ దగు; నతండు

సకలధర్మవిదుండును ♦ శౌర్యఘనుడు. ౧౯౪

918

క. శరణాగతవత్సలుఁడును, బరమగుణాఘ్నఁడునటంచుఁ ♦ బ్రథితండెకదా

ధర మనఁగోరుదువే న, వ్యరమతితో మైత్రి నలుపుఁబ్రదుకుదు వంత్. ౨౦౪

2 క. నేనును బ్రార్థించెద రఘు, సూనుని, శరణాగతులను ♦ సురుచిరకరుణా

మానసమున మన్నించెడు, నానాధుని వేడుకొనుము ♦ యసురవరేణ్య. ౨౧

ఆ. ప్రయతుఁడవయి నన్నుఁ ♦ బ్రియమున నర్పింప

వలయు; నట్లుచేయఁ ♦ గలుగుశుభము

లట్లుగానిచో మహాసూరువలన నీ

కంత మనిని గలుగుటరయ నిజము. ౨౨౪

921

క. సురపతివై చినవజ్రము, కరుణా వదలినను వదలుఁ ♦ గాలుండునిను

జిరకాలము వదలి నను, గరుణా వదలును, సురారి ♦ గణవర! దాన.

క. గరువంబును మదిఁ బూనకు, గురుశౌర్యుఁడు లోకనాయఁకుఁడు నాపతియు

గరుణవిడి కుపితుఁడైనా, దురమున వధియించి తీరు ♦ దుష్టాత్మ నిను. ౨3౪

క. సురనాథవిస్మయభయం, కరవజ్రధావనమట్లు ♦ కడు నేగమ భీ

కరరఘువరచాపధ్వని, సురవైరీ! వినఁగఁగలవు ♦ శ్రోత్రము లదర. ౨౪౪

సీ. శుభ పర్యములఁ దగిఁ ప్రభ చాల వెలయంగవ్యలితాన్యములయినఁసర్వములకు

సాటిచెప్పందగి, శౌర్యసమగ్రులౌ రామలక్ష్మణశుభఁనామచిహ్న

ములు వెలయఁగ, నభ్రమునఁబరుచుంకగుశరములువేగయీఁపురమునందుఁ

బడఁగల; వాపట్లుఁబాణముల్ కంకపత్రంబులఁ జెలఁగుచు ♦ దారుణగతిఁ

తే. బురముపై నాల్గువైపుల ♦ భూతధయద

ములుగఁ బ్రసరించుచు రాక్షసులను జెండు

చును ఊణంబున నిండఁగఁల్గును; సురారి

రాముఁ డెన్నవైన తేయుండు ♦ రయముమీఱి. ౨౬౪

925

1 మిత్ర మాపయకం కర్తం రామస్థానం పరిఘ్నతా, వధించా నిచ్చతా ఘోరం త్వయాసా పురుషర్షభిః-అనిమూలము. సీతపూర్వరీతిగా రాణిబనితోఁ బరుషోత్పలాడి యాకాశమరక్క సునమ మేలుగలుగునట్టి మాగ్ధమును దెప్పఁగోరి యీవాక్యములను జెప్పుచున్నదని గోవిందరాజులు. దీనిచే మహేశ్వరతిరులభావము సరియైనదని పీ రొప్పుకొన్నట్లు గ్రహింపవచ్చును. దీనివ్యాఖ్యానసార మీపద్యమునఁ గనఁబడును. 2 త్వం చైనం శరణాగతవత్సలమ్-అనిమూలము. త్వం చేత్యనేనాహ మపిప్రసాదయిష్యామితి సిద్ధమ్-అని గోవిందరాజులు ఇద్దీ యర్థములు వ్యాఖ్యాతలభావమును గ్రహింపక యెట్లు తెలియఁగలవు? వాల్మీకి హృదయమే యిదియని తెలియందగు.

- చ. గరుడుడు దండహాకముల † గాఢపరాక్రమమొప్పు జంపు నె
 క్కరణిని నట్లు రాక్షసని † కాయమహాఫణుల † వధించు; నా
 కరములనుండి నిన్ను రఘు † కాంతుడు పొంద నసాధ్యమంటివే
 పరముడు ¹విష్ణుమూర్తియు † ద్రి † పాపముల † దనుజాళినుండి ని
 ర్భరగతి లక్ష్మి † గైకొనిన † భంగి నరిందముడైన రాముడు. ౨౮ 926
- క. నీకడనుండియె నన్నుం, బ్రాకటశౌర్యమ్ము మీఱఁ † బడయఁగలఁడునూ;
 యోకతినాత్మా! రావణ, నీకయి యున్నట్టిరాక్ష † సేంద్రుల నెల్ల. ౨౯ 927
- తే. చంపి యాజనసానంబు † నమయఁజేయ
 రక్కసుల బలమంతయు † నొక్కక్షణము
 లోన మాయంగ నేమాత్ర † మేనిలేని
 వాడవై దొంగిలించి న † బడసితిగద. ౩౦ 928
- క. అరయక యీదుష్కృత్యముఁ, ద్వీరపడి చేసితివి; నీచ † దానవ, నీవా
 పురుషవరేణ్యులు వెలుపలి, కరుగంగ † శూన్యమైన † మాశ్రమపదము. 3౦
- క. పసికించి చొచ్చితెచ్చితి, తరుణి † నను దుష్పథమునఁ; † దత్తరుణమున †
 సురపైరీ! నీ వాసో, దరులయు గంధంబునైన † దగ నచోట్ట. 3౧ 930
- తే. ²మూర్ఖునియె యందువేని యో † మూర్ఖ! పెద్ద
 పులుల వాసనఁ గను కుక్క † పోల్కి నిలువఁ
 జాలకుందువు; బలమునఁ † దూలి భీతి
 నందియున్నట్టి నీకు నా † మవనిపులకు 3౨ 931
- సీ. అని సంభవించిన † ముట్లైన విజయము గలుగుటయే లేదు † గద; సురపతి
 కిని వృత్రునకు మును † పనిసంభవింపఁగ బాహువ్యయంబునఁ † బరఁగునింద్రుఁ
 డొకకరంబున నొప్పు † చున్న వృత్రునిజంపె, నట్లై రాఘవు లిద్ద † త్రొట నీకు
 మరణంబు సిద్ధించు; † మఱియునా ప్రాజేతుడగు రామచంద్రుండు † ననుజఁగూడి
 తే. ఖరకరుడు స్వల్పజలమును † గరముల గ్రహి
 యించునటు నీదుప్రాణాళి † నేపుమీఱ
 బాణముల వేగ గ్రహియించు; † బడతి నన్ను
 బలిమిఁ దెచ్చితి విది నీకుఁ † బాడిగాదు. 33 932
- క. ఉరుభీతి గుబేరునిగిరి, కరిగిన నూర్ధ్వముననున్న † యాలోకములం
 బరికింపఁబోయినను న, వ్యరుణునిసభ † కేగినను జంపంబున నిన్ను. 3౪ 933

1 విష్ణు స్త్రీభరిత క్రమైః-అనిమూలము. 2 శక్యం సందర్భనే స్థాతుం శునా శాస్త్రాలయో
 రివ-అనిమూలము. ఇట్లు రావణుని కుక్కతో బోల్చుట సీతకు గలపాపిన్రత్యజనితక క్తి పరనిర్భ
 ద్యపణమని యెఱుంగనగు.

తే. అశనిపతనంబు పెనుభూరుహమును గూల్చు

నట్లు దశరథభూపతి ♦ యగ్రతనయు

సాయకంబులు నిన్నని ♦ సమయఃజేయు

¹నరుగఁజాల వదెచ్చటికై న నింక. 3౪౪

84

ఇరువదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౨ - వ సర్గము.

— ఋషి సీతారావణులు పుష్పరము కఠినముగ సంభాషించుట. —

క. అనియిట్లు పగువముగ నా, జనకజ పలుకంగ రాక్షసనిభుఁడు చక్కఁ
విని ప్రియకర్షణ యగునీతను నప్రియముగను జూచి ♦ తా నిట్లనియె. ౧

తే. పురుషుఁ డెంతెంత వనితలబుజ్జగించు

వశ్యుఁడే యగు సంతంత ♦ వారలకును

బ్రియము లెంతెంతవల్కునో ♦ వెలఁదులకతఁ

డంతఁ బరిభవముం బొందుననుట నిజము. ౨

936

క. వనితా! నీయెఁకఁగల్గిన, ఘనకామము తెలివి మెఱయఁగా సారథి దా

రిని దప్పి పాటునశ్వంబును లాగెడురీతిఁ గ్రోధమును నణఁచెడుఁజూ. 3

సీ. ప్రతికూలమైనదై ♦ పరఁగుకామం బదెవ్వరియందుఁ దగులునో ♦ వారు శిక్ష

కర్తులై యుండుంగ ♦ నచ్చటఁ గరుణయు, స్నేహము గలుగుచుండెడినిగాదె;

యిక్కారిణంబున ♦ నే వనంబున వృథా ప్రవజ్జతుండగురామునందు

నానక్తిఁబూనిన ♦ మందులకే చంప నవమానమొందింప ♦ నర్హవయిన

నినుఁ జంపకున్నాను; ♦ నెలతరో నీవేమిచరుషభావణములు ♦ పల్కినావా

తే. ²వానియం దొక్కటొక్కటి ♦ పూని నిన్ను

దారుణముగఁ జంపించఁగఁ ♦ దగినదగును

గాని సై చితి నీమందుఁ ♦ గరుణఁ బూని

యనుచు దనుజాధిపుఁడు పల్కి ♦ యంతలోన. ౬౪

938

క. అనురాగము గ్రోధముపెంపునుగాంచఁగ మరల ననియె ♦ భూపుత్రికతో;

వియమా వరవర్ణిని, నీకును నేనిడియున్నగడువు ♦ ణించెము మిగిలె. ౭౪

క. నెలలందు రెండుమాత్రమె, గలవిక నవశిష్ట మంతకాలముమాత్రం

బెలమి తగఁ గాచియుండు, గలవంతకు లోన నెక్కఁగాఁదగుసెజ్జె. ౮

1 రావణుఁడు సీతాదేవితో నందఱుఁ బరుషములుగాఁ దోచునట్లును, తత్వమున స్తుతులుగాఁ గనఁబడునట్లు మాటలాడినట్లే శ్రీదేవియగుభూమిప్రియుఁడగు నట్లే బదులుచెప్పెనని మహేశ్వరతీర్థ లీసంభాషణసారమును జెల్పిన పాతకు లీఘట్టమున గ్రహింపఁగలరు. 2 తేషు తేషు ఐహో యుక్త స్త్రు మైథిలి దారుణః-అనిమూలము.

1. ఆవల నీకోయ్ల * లన్నియు ఫలియింపఁజేయునీపతిన్బల్ల * కేయిటుతగు
 నానిరి యెల్లు నీకీననుయంబున దక్కు మహానసఃతల్ల జమునఁ
 బ్రాతరాశార్థమై * పశువృత్తి వధియించి వండుదు రవ్వలిఃపనిఁ దలంపు
 నాదుకోరికఁ దీర్చి * నాయకుభావించి మృదుశయనంబున * ముదము తనరఁ
 తే. బవ్వలింపుము జగదేకఃపతితఁ గాంచు
 భర్తవదలకు, నాదగుఃపలుకులెల్ల
 నధవంతంబులగునని * యాదరమునఁ
 గైకొనుము పూజ్యరాజ్యభోగములఁ గనుము. ౯

941

క. అనిసీతను బెవరింపఁగ, దనుజేంద్రునితోడ వచ్చి * తద్విధమెల్లఁ
 వినియెడునురగంధర్వాం, గనలెల్లఁ వికృతనేత్ర * కలితలు నగుచుఁ. ౧౦ 942

క. మనసులదుఃఖించిరి; తమ, కనురాగము చెలఁగుచుండు * నాతఁడు భూవు
 త్రిని బెవరింపఁగఁ గొందఱు, వనితలు పెకవుచు విడిచి * వగచిరి మఱి యుఁ.

క. కనునన్నల ముఖసంజ్ఞల, జనకజ నూటడిలునట్లు * చానలు వగపె
 ల్లునఁ గుందువారు గొందఱు, కనఁబఱచిరి స్వాశయములఁ * గళవళపడుచుఁ.

సీ. అట్లు వారలు తన్ను * నాశ్వాస మంకఁజేయుఁగ నీత యస్తను * జాధినాథుఁ
 బరికించి సౌశీల్య * బలమున గర్వంబు తనరంగఁ దనకు హితమగు వాక్య
 ముచు బల్కె నిట్లని; * వినుమిఁక దానవా, యిచ్చట నీమేలు * నెడఁదలంచి
 దానిఁగోరెడుసాధు * తల్లజుం డొక్కడైనఁ గనరాఁడు సాధ్వినా * నను నిటుపలు

తే. బాముం బెట్ట నింకయై * ప్రబలుదీనిఁ
 జేయఁదగదని హితముచు * జెప్పి మరలు
 నట్లు చేసెనువాఁడు లే * డకట ! నిజము;
 ధర్మమతియైన శ్రీ రాముఁధర్మపత్ని. ౧౩౪

943

క. సురపతికి * శచివలె నన, వరతము మోవముచు గల్గు * భంగిని దగున
 న్నరయక నీవలె జగములఁ, బొరపాటున మదిని గోర * బూనెడువారల్. ౧౪

క. కలుగరు; నీవనురారీ, కొలఁదింగనరానిదగుచు * గూఢంబగుచుఁ
 జెలఁగెడు తేజమ్మున రా, జిలురామునిసతిని నిట్లు * చెప్పితె పలుకుల్. ౧౪౪

తే. ఇట్టిపాపంబు నీవెట * కేనిపోయి
 యనుభవింపక తప్పించు * కొనఁగల వింక ?
 వనమునఁ మత్తమాతంగమును శశకము
 నని యొనర్చుఁగఁగూడ నెట్లమరునొ యటు. ౧౪౫

945

1 భర్తారం మా మనిచ్చుతీల, మను ల్వాం ప్రాతరాశార్థ మారభంతే మహానసే-అనిమూలము.
 దీనికి మహాశ్వరత్తిధలు వ్రాసినదని మంతయు నీసీసపద్యమునఁ జేర్చబడినది. ప్రాతీతికార్థము
 విస్తృతమని తెలియవలయు. వ్యాఖ్యాతలయభిప్రాయము విస్తృతమనియు నెఱుంగందగు.

క. శ్రీరాఘవుండు నీవును, బోరాడం గూడఁజెప్పఁబోలును జామ్మి
యోరావణ! యిప్పుడు నీ, వారాముని మాయలేడిఁవ్యాజమునఁ దగఁ.

ఆ. చాలదూరమేగుఁచందము నొనరించి, నన్నుఁ దెచ్చితివిగఁ నెన్నదీని
నిచట నీకు సిగ్గఁదేలకల్గదొ, యిప్పు, డైనరామచంద్రు, నత్తులకును. ౧౭

క. కనఁబడకున్నావే, యా,తనికంటంబడినఁ దెలియఁదగుఁ దక్షేజం
బును; నీచ, సాధ్యి నన్నుం, గనెదే కామమున నీదుఁకాంతను గాఁగఁ. ౧౭౫

తే. కృష్ణపింగళవర్ణముఁ లెనఁగ వికృత
ములును గ్రూరములునగుకఁన్నులివె నీవి
యేల తెగి క్రిందఁబడవో? భూఁపాలమాళి
యైనదశరథుకోడలఁనై చెలంగి. ౧౮౫

952

క. అనయము ధర్మాత్ముడై, తనరెడుశ్రీరామచంద్రుఁధర్మప్రియవ
త్నిని నట్టి నన్ను నివిధి, ననఁదగని కువాక్యములనుఁ నాడితివిగదా. ౧౯ 953

క. ఏలాకా తెగిపడకున్నది, నాలుక నీనోటినుండి; నానాయకునిఁ
ఆలోకపునిటుపల్కుట, నీలీలఁ నన్నుఁ బల్కుఁటియపకృతులఁ. ౧౯౫ 954

చ. *మనసున నెంచి భస్మమగుఁమాడ్కి నిన్క వడిఁజేయనొను; నై
నను సవరాధులౌజనులఁ నాదగునాజ్ఞ శపించుమంచు రా
మునిదగునాజ్ఞ లేమిఁ, దపఁముం దగఁ గాచుకొనంగ నెంచుటఁ
నిను నిట నాదు తేజమునఁ నీటుగఁజేయకయున్నదానఁ జా. ౨౦ 955

సీ. ధీమంతుఁడౌరామఁదేవునన్నిధి నున్నననుదొంగిలించు నీకును నశక్య
మే; నీకుఁ జావునే యిభింగిఁ గూర్పంగఁ దలఁచి ఘటించెనుఁ దైవమిట్లు
సంశయమేలేదు; శౌర్యంబునం బొల్పి ధననాయకునకు సోదరుడ నగుచు
బలశాలివియునయఁ పరఁగెడునీవేల రామునిఁ గడఁగి దూఁరముగఁ బోవు

తే. నట్లు లొనరించి, తత్పత్నిఁనై ననన్నుఁ
దొంగిలించితి వతఁడునుఁ జెంగటఁదగు
నపుడు తేవచ్చునేగద; యనిన నతఁడు
వినుచు వికృతాత్ములను ద్రిప్పిఁ కనియె నీత. ౨౩ 956

క. అతితరభుజకంధరముల, మితిమీరినసింహబలముఁ మేలయి తగుత
ద్గతియును దగఁగా నసితా,బ్రతతిం బురడించు దేహఁవర్ణము వెలయఁ. ౨౪

క. సిరివెలయ నత్తులును భీ,కరజహ్వగ్రంబు మండఁగా మకుటాగ్రం
బురుకోపమునఁ జలింపఁ, గరము విచిత్రాంగరాగఁకలితతనుండై. ౨౪౫ 958

* ఆసందేశాత్తు రామస్య తపసః శ్వానుపాలనాత్, వ త్వాం కుర్తి దశగ్రీవ భస్మభస్మాస్తే
జనా- అనిమా. దీనిచే నీతకుఁ గఁపాతివ్రతిశక్తి స్పష్టము కాఁగలదు.

క. సుకుచిరమాల్యంబులనే, ధరియించి విశాలమైనతనవలరంగా
ననుకాంబరములఁ దాలించి, నిరుపమ కేయారహారఁనిచయోజ్ఞవలుండై. ౨౫

తే. నీలమణిభుజితంబయి ♦ నీలకాంతి

నలరు మొలనూలుదాలించి ♦ యమృతసీద్ధి

కహిని గట్టినమందరఁమట్లు చూడఁ

గఁదగి పరిపూర్ణములయిన ♦ కరయుగమున. ౨౬

960

క. ధరణిధరమట్టులుండుటఁ, బరికింపఁగ మందరాఖ్యఃపర్వతము మహా
త్తరశిఖరంబుల వెలసిన, కరణిం గనుపట్టి యతఁడు ♦ కరము వెలింగెన్. ౨౭

క. తగుణార్కవర్ణకుండల, ధరుండై పూవులు చిగుల్లు ♦ తగ నెఱ్ఱఁగ దా
ల్పి రమణ వెలయ నశోకపుం, దరువుల రెండింటిఁ దాల్చి ♦ తగుమందరమున్.

క. సరిపోలి యలంకృతుండై, సురభూరుహమట్లు మిగులఁ ♦ జూడనగుచు సుం
దరతనువొందువనంతుని, కరణి నలంకృతుండయియును ♦ గడు భీకరుండై.

తే. కాటియందున్నచై తృప్తృక్షంబుపగిది

గానఁబడుచును; రాక్షసఁకాంతుఁ డవు

శ్రోధనంర క్తనయనుండై ♦ యాధంత్రీ

తనయఁ జూచుచు శాంత మింతయును లేక. ౨౮

961

క. *ఉరగమువలె నిట్టూర్పులు, పరిపరిపుచ్చుచును నిట్లు ♦ పల్కె; దరిద్రున్
ధరణీశుఁ డనుచు దుర్గయ, పరతను నీవనుసరించి ♦ పాటుపడియెదే. ౩౦

క. నానుడుల నెట్లువిందువు, కానీ సంజను స్వకీయఃకరనికరములన్
భానుఁడు పోగొట్టుగతిన్, నేనినుఁ బరిమార్తు ననుచు ♦ నెగ డెడుకినుకన్.

క. అరినూదనుఁ డగుదనుజే,శ్వరుఁ డీరీతిగ వదించి ♦ సరగున నతిభీ
కరదర్శనలై తగు నా, శరతరుణులనెల్లఁ గాంచి ♦ సక్రోధుండై. ౩౨ 967

సీ. ఏకాక్షిగలదాని ♦ నేకకర్ణముగలదానిని, గర్ణముల్ ♦ తలను జుట్టు
కొనియున్నదానిని ♦ గోకర్ణి, గజకర్ణి కను, లంబకర్ణి, సఙ్కర్ణి మఱియు
హస్తపాదని, దురఁగాంఘ్రిని, గోపాది, బాదచూళిక, నేకఁపాదనయన
ములు గలదానిని, ♦ బలుపాదములు గలదాని, నపాదికఁ ♦ దలయు, మెడయుఁ

తే. బెద్దవిగఁ గల్గుదానిని ♦ బృథుకుచోద

రములు గలదాని, నానృనేత్రములు మిగుల

వెడలువుగ నుండఁదగుదాని ♦ నిడుదనాల్గు

గలనితంబిని, జహ్వ లేక తగుదాని. ౩౫

968

* ఆనయే నాభిసమ్మన్మ-అనియూ ఆనయేతిశ్లోకః కేమచి త్లోకేషు నాస్తీతికృత్యా
నన్యాభ్యాస్తః-అవి మహేశ్వరచిహ్నం.

- తే. సింహముఖ, గోముఖని, ననాశి కను, గోల
వక్త్ర నీమొదలగువారి ♦ వరుసఁ గాంచి
దనుజ కామినులార ! సీత యింకనాకు
వశమగునటులు చేయంగ ♦ వలయు వేగ. 3౬ 969
- క. అనులోమవిలోమములగు, పనులోనరిచియైన, సామప్రధతి, దానం
బున భేదంబున దండన, ముననైనను లొంగఁదీసి ♦ ముఁగమున నాకుఁ. 3౭
- క. వనితామణిగాఁ జేయుఁడు, దనుజాంగనలార, మీరు ♦ తగ నొక్కటిగాఁ
గనుగూడి వేగ యీపని, నొనరింపుం దనుచు నాజ్ఞ ♦ సుద్ధతిఁ జేసెఁ. 3౮
- క. దనుజఁడు కామక్రొధము, లినుమడిగాఁ బెనుగ రాఘవేశ్వరుపత్నిఁ
గని మాటిమాటి కదలిం, చెను భూసుత యెట్టులైనఁ ♦ జిక్కు నటంచుఁ.
- తే. అంతరావణప్రియపత్ని ♦ యైనధాన్య
మాలిని యనెడురక్కసి ♦ మమత చెలఁగఁ
దాను మందోదరిని గూడి ♦ త్వరఁగ నతని
చెంతకుంబోయి కౌఁగిటఁ ♦ జేర్చి సలికె. ౩౯ 973
- క. దనుజేంద్రమహారాజా, ననుఁగూడియె క్రీడసల్పునారి యిది తగఁ
మనుజాంగనయు వివర్ణయఁ, గన దీనయు నొను, నిట్టికాంత యుచితమే.
చ దనుజవరేణ్య! త్వద్భుజనితాంతబలార్జితదివ్యభోగముల్
తనమది కింపుఁగూర్చ సతతంబును బొందఁగ బ్రహ్మవ్రాయమిఁ
గనుఁగొనకున్న దీమనుజకామిని నిన్ను నిజంబు; తన్నునొ
ప్పనిసతిఁ గోర నంగమున ♦ బాధ జనించుటె తత్ఫలంబు నూ. ౪౦ 975
- తే. తన్నుఁ గామించునట్టినితంబిని మదిఁ
గోరువానికిఁ బ్రీతి చేకూరుననుచు
ధాన్యమాలిని వచియింప ♦ దైత్యుఁ డబ్బ
తనుఁడు బలశాలి నవ్రసాధరణి వదలి. ౪౩ 976
- క. అరిగెను ధర వడకించెడు, కరణిని బాదముల నిడుచుఁ ♦ గడువడిని జ్వల
త్సరిజవర్ణభంబగు, నిరుపమసౌధమును జొచ్చె ♦ నెలఁతలతోడఁ. ౪౪ 977
- తే. అమరగంధర్వనాగకన్యకలు రావ
ణాసురుం బరివేషించి ♦ యతనిదివ్య
హర్షమును జొచ్చి; రిట్లు ధన్యాభిరతిని
గాంచి దృఢచిత్తయై భయకంపితయయి. ౪౫ 978
- క. పలుకక యున్నమహిమతఁ, గలుపాత్ముఁ డతండు భీతిఁ ♦ గనునట్లు తగం
బలుకుచు స్మరమోహితుఁడై, యలరెడునిజగృహముఁ జేరెనతివేగమునఁ.

ఇరువది రెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౩ - వ సర్గము.

~*~ సీతను రాక్షసస్త్రీలు బెడరించుట. ~*~

- చ. అరిజనభీకరుం డయినఁ యాదితిజేంద్రుఁడు సీతతోడ ని
క్కరణి వచించి యాదనుజఁకాంతల కాత్మహితంబుఁ జెప్పి తా
నరిగి నిజావరోధనమునందిన; భీమశరీరలైన య
త్తుణులు సీతచేతకుఁ గ్రుఁధం బఱి తెంచిరి చుట్టుముట్టగఁ. ౨ 980
- తే. వారలంతటఁ గ్రోధదుఁరావృతమాణ
లగుచు నంగము లెఱుంగక యధికపరుష
వాక్యములఁ బల్కి రిట్లని; వసుధపుత్రి
గాంచి సీతా! వరిష్టుడై యాత్మిఁ గాంచి. 3 981
- చ. వినుతపులస్త్యవంశమున యిశుతజన్మము గాంచి ధీరుడై
ఘనమహిమాధ్యచిత్తము తగఁగఁ దశకంఠము లొప్పనుండున
ద్దనుజవిభుం బలింగొన నెదం దలపోయ వి¹దంతకీర్తియో
యని తలపోయవేమి? యనిఁరంతట నేకజటాఖ్య క్రుద్ధయై. ౪ 982
- క. కనులెఱ్ఱఁబాటి భీతిం, గనఁజేయఁగఁ²గరతలంబుకరణి నడుముగ
ల్లినయాజానకి బిల్చుచు, ఘనఁవమున నెట్లుపల్కెఁ యగడురథసముగఁ. ౫
- సీ. ³పట్టాజాతులలో యాజానకీ! నాల్గవవాడు పులస్త్యుండు యబ్రహ్మమాన
సాత్మజుం డతనికిఁ సతుల తేజస్వీయై మానసపుష్పిఁడై యాను బ్రహ్మ
సమమైనమహిమచేఁ జాలనొప్పి మహర్షియైనవిశ్రవసుండు యమానితాత్మఁ
డలరు; విశాలాక్షి! యతనికిఁ బుత్రుడై యరిజన గావణుం డైనరావ
తే. కాసురుం డీతఁడగు, రాక్షసాధినాథుఁ
డైనయితనికి నీవు భార్య వగుటకును
దగుదు; వోచారుసర్వాంగి యతగుమదుక్తు
లనుగ్రహింపవదేల? యుంఁచనియె నంత. ౮ 984
- క. హరిజట మార్జారేక్షణ, యురుకోపము నొంది కనుల యనొగిఁ ద్రిప్పుచు నా
ధరణిజను గని పలికెఁ; దరుణీ! యెవ్వఁడు బలంబు యతనరుచునుండఁ. ౯ 985
- ఉ. ముప్పదిమూఁడుకోట్ల సురఁముఖ్యుల దేవపతిఁ జయించెనో
యప్పురుషోత్తముఁ బలిని యాశరనాథుని భర్తగాఁగ నీ
విప్పటికైన గోరుమనియెఁ; బ్రభుసాహస్వయ, యంతఁగ్రోధమ
ట్టాప్పు నదల్చుచుం బలికె యాతరణీ! విను వీర్యమొప్పగఁ. ౧౦ 986
- క. శూరుండై నంగరముల, భీరుత్వములేక రిపుల యెనుక కనుపుచుఁ

1 సీతేన బహుమన్యసే-అనిమా. 2 సీతాం కరతలదరిమ్ - అనిమా. అతుండలమధ్యామి
త్యర్థః-అనివ్యాఖ్య. 3 వరీ చరస్త్రాంగిఁసా పులస్త్యః పులహః క్రతుః-అని ప్రమాణము.

దారాజిలుబలశాలిని, సీరావణ భర్తగాఁగ నేలపడయ్యవో. ౧౨ 937

చ. నిరుపమవీర్యుడైన రజఃసీచరముఖ్యుడు పత్నులందు నుం
దరియ్యి శారవార్హయు నితాంతము ప్రీతికి భాజనంబునై
పరఁగు మయాత్మజ౯ మహిమిఁ బాసి నతంబుచు నిన్నె కూడి యా
దరమున నుండఁగాఁగలఁడు * తత్పరవై సుఖయింపుమా తమి౯. ౧౩౪ 988

1క. వనితాసహస్రజుష్టం, బును నానారత్నకాంతిఃపుంజంబును నై
తనరెడునంతఃపురమును, వనితా ! విజ్ఞనాశి నిన్నె ధవలక యుండున్. ౧౮౫

చ. అనివచియించె; సంత వికటాహ్వయ, వేటొకనాతి జానకిం
గని యిటువల్క దేవఫణిఃకర్పరముఖ్యుల నాజిలోన నే
ఘనుడు జయించెనో ²గిరిఃకల్పుడు రావణుడ డట్టితోడు ని
స్సని తమిఁ జెంతఁజేరెఁగడ; † కాంతరా, శ్చుద్రప్రగాన నీవిట. ౧౬ 990

తే. సర్వసంపత్సమృద్ధుడై ♦ సకలవనుజ
విభుఁడు మహితాత్ముఁడునునయి ♦ వెలయునట్టి
రావణున కీపు కూర్చెడు ♦ రమణి నగుట
కేలయొప్పుకయున్యాయా ♦ యింతతక్షణ. ౧౭

క. అనునంతట దుష్టశ్శయము, దనుజాంగన! యిట్లుచలికై † చన్ద్రీ! ‡ నిడువా
ల్లనులతుదలదగుదానవు, వినుమా సూర్యసంఘ భీతివిఛ్ఛాన్ముఁ డగుచు ౯.౧౭౪

తే. ఎవనిపురమున వెఱచునో ♦ యెండుగాయ
భీతి వాయువు వెఱచునో ♦ బెట్టువీన
నట్టిరావణునేల చేసట్టకున్న
దానవో యింక జెవురు నాశ్రయపు గనుచు. ౧౮౫

సీ. ఎవనికి భయపడి ♦ నృక్షంబుల్లెల్ల బూవులవానఁ గురియునో ♦ యలరుజోడి
యెవ్వఁడు గోరిన ♦ నెల్ల శైలంబులు జలదముల్ పానార్థ జలము నిడుచు
నున్నవో యట్టిచీరోత్తముఁ దగుజగత్పతికి నీవేటికి ♦ భార్యవగుట
కనుమానపడియెదు? వినుము శుచిస్థితా! భామినీ! సత్యమావాక్యమిట్లు
తే. చక్కఁగా నీకుఁ జెప్పితి ♦ నిక్కరణిని, నీవు వర్తింపుమా దాన ♦ నెమ్మిగులుగు
నట్లు వినకుందువేని నీకనువు లుంప, ననుచు నమ్ముము ముమ్మాటికాత్మలోన.

ఇగువదిమూఁడువ సర్దిము సంపూర్ణము.

1 సమృద్ధం స్త్రీసహస్రేణ-అనిమూలము. 2 గిరికల్పండు-అనునది సమయోచితముగ రస పోషకమని యధికముగఁ జేర్చబడినదని యెఱుంగవలయు. 3 నవాతినామ్యతాపాంగే-అనిమూలము.

౨౪ - వ సర్గము.

అథ రాక్షసాంగనలు బాధింప సీత రోదనము చేయుట. అథ

క. అతివికృతానననై పరువత నొప్పుచునున్నరాక్షసస్త్రీలు మహీ
సుతఁ జేరి యప్రియములై, యతిపరుషములు నగునుటలఁ దని రిక్కరణిఁ.

తే. సర్వభూతమనోజ్ఞమై ఁ చారుశయన, యుక్తమై యొప్పునంతఃపురోత్తమమున
నలరుచుండుచు, యని కోరఁ నాదరింప, వేలఁ నీతా! హి తోక్తులఁ నెల్ల నీవు.

సీ. ¹మనుజకులంబునఁ జనియించితివి కాన మరుజుఁడై యున్నరామురకుభార్య
గానుండుటయే హెచ్చుఁగాఁ దలబోసెన దదియయుక్తం బింకఁ నై నరాఘ
వునినుండి నీచిత్తమును ద్రిప్పుకొనుటయ ధర్మమా నింక నెత్తురణమందు
నతనికి దక్కవీఁ వసుటయు యుక్తమాఁ దైలోక్యసంగతధనము సేవచ్చు

ఆ. ననుభవించురాక్షసాధీశుభర్తగా, నొంది యెల్లకాలఁ మురుసుఖముల
సేవచ్చుబొంది నీవుఁ విహరించుచుండునూ, బేలవగుచు నిట్టుఁ తేలవలుక. ౪

సీ. ²కందు నెద్దానినిఁ బొందనికల్యాణి మనుజతనొందినఁవనితనీవు
కనుక రాజ్యభ్రష్టునిని, నసిద్ధార్థుని, విక్లబు, మనుజునిఁ విభునిగాఁగఁ
గోరుచున్నావుఁ కోరవు రాక్షసపతి నేలొకొ యనిఁ పలుకురాక్ష
సాంగనాధయదవాఁక్యంబుల విని పంకజాయ తేక్షణసీతఁ యశ్రుపూర్ణ

తే. నయనములతోడ నిట్లుఁ నన్నఁగూర్చి
యందఱొక్కటిగాఁజేరిఁ యఖిలలోక
ములకు దేవీపంపఁదగినయిఁపులుకునిట్లు
పల్కుచున్నారు తగునె యిఁపులుకులు విన ౬౪

998

1 మానుషీ మానుషన్యైవ భార్యా త్వం బహుపర్యనే, ప్రత్యాహృత మశోకామా న్నత్వం
జాతు భవిష్యసి త్రైలోక్యవసుభోక్తారం రాక్షసం రాక్షసేవ్యం, భర్తా ముపసంగవ్య విహరస్య
యథాసుఖమ్-అనిమా. దీనికి మహేష్వరతీర్థునివ్యాఖ్య ననుసరించి విశేషార్థముగలదు. నీవుమను
ష్యైవతారమొందితివిగాన మనుష్యైవతారమొందినామని హెచ్చుగాఁ దలఁచెదవు. అతియుక్తమే.
రామునినుండి మదినిద్రిష్టబు ధర్మముగాను. నీవు మరు రామురకు భార్యవు గాఁగలవు. అనునదియే
విశేషము. ఇది పద్యమున స్పష్టమగు. ఆయర్థమున అనియ ముక్తము. త్రిప్పుకొనుటయ, ధర్మము,
అనుటయ, యుక్తము. అని పదము విభజించి చదివిన తేజఃపఁగలగు భర్తా వునఁగా భృత్యుని
గానని యర్థము. అనఁగా నిట్టిరామఁడు భృత్యుఁడుగా నిన్ను నేవించుమండ శ్రీరామఁడు నచ్చు
దాఁక హాయిగానుండుమా యని దీనిభావము 2 మానుషీ మానుషం తం తు రామ మిచ్చసి శోభనే,
రాజ్యా దభ్యిష్టుమసిద్ధార్థం విక్ల బంత్య మనిందితే-అనిమా. విక్లబం, దయాళుం, అసిద్ధార్థం, అశ్వాసా
సిద్ధార్థశ్చ, అసిద్ధార్థః తం సిద్ధస్యప్రయోజనం విష్ణుష్-అని తీర్థులు. ఇది యాపదములనే యుప
యోగించినందున స్పష్టముగు.

చ. కలుషమిదంచు మీయెడలఁ ♦ గన్నడకున్న ది దేమి వింతయో
తలఁవఁగ మర్త్యకన్యకయు ♦ దానవనేతకు భార్యయౌట యీ
యిలఁ దగియుండ; దింక నను ♦ నింపుగ మీరు తినుండు కోర్కెయేఁ
బలుకును దీని నే విసను ♦ బాల్పడఁజేయఁగ నీయకార్యముఁ. ౮ 999

శే. దీనుడైనను రాజ్యవిహీనుడైన
నెవఁడు నాభర్తయో గురుఁడే యతఁడగు
రవి నువర్చలపోలే నేరామునందుఁ
బ్రీతి గల్గియెయుందు నెవ్వేళలందు. ౯ 1000

సీ. భాగ్యరేఖను మించి ♦ వనితామతల్లియాశచి యింద్రుఁడ్రేమించుచందమునను
నయ్యగుంధతి వసిష్ఠాహ్వాయమానినివలెను; రోహిణి చంద్రుభంగి మఱియు
నలరులోపాముద్ర ♦ యాచుగస్తునివలె, వజ్రునుకన్య చక్రవనునివలెను
సావిత్రి యనుసాధ్యి ♦ సత్యవంతుంబలె, ¹శ్రీమతి కపిలునిరీతిగాఁగ
²మదయంతి సౌదాసుమాడ్కిని, గేశిని సగరరాజేంద్రునిచందమునను

తే. గ్రాలుదమయంతి నైషధుఁకరణి నేను
ననఁఁగు నిత్యైకుకులజుని ♦ నామహాత్ము
రామచంద్రుని గొల్చియె ♦ రంజిలుమది
నుండుదాన నటం చిట్టులొగి వచింప. ౧౨౪ 1001

క. విని జానకీవచనంబుల, దనుజాంగనలెల్లఁ గ్రోధతత్పరతమెయిం
దనువులు తెలియమి రావణ, ననుమతి బెదరించుచుండి ♦ రతికతినముగఁ.

తే. శింశుపాభూరుహంబును ♦ శేరి మఱిఁగి
యున్నపావని పల్కక ♦ యూరకుండి
జానకీ బెదరించు నాదానవాంగ
నలపలుకులను వినుచుండెఁ ♦ గలఁగెడుమది. ౧౨౪ 1003

క. జనకజయు భీతిఁ గంపం, బునుబొందఁగఁ జుట్టుముట్టి ♦ భూరిక్రుధ నం
గనలెల్ల నరుణములుగాఁ, గనఁబడి ³ప్రేలాడునోష్ఠగణములఁ గడఁకఁ. ౧౨౫

తే. నాలుకులనాఁకుకొనుచు విఠానాశశివన
ములగు గొడ్డండ్రుఁ గైకొని ♦ పలికిరిట్లు
రాక్షసాధీశుడైనట్టిరావణునకు
భార్యగా నుండఁ దగ దిది ♦ పలుకులేల. ౧౨౫ 1005

క. అనిరంత వరానన యా, జనకజ భయదాకృతులను ♦ జరియించెడునా
దనుజాంగనలు తనుం బెల్చున వదలింపంగ నశ్రుజలములఁ గేలఁ. ౧౨ 1006

1 కపిలం శ్రీమతీయథా-అనిమా. 2 సౌదాసం మదయంతివ-అనిమా. 3 ప్రలంబా దశ
నచ్చదా-అనిమా.

ఆ. తుడుచుకొనుచుఁ బవనఁజూడఁ దాఁగియున్నయా

శింశుపాతగువును † జేరఁజనియె;

నంత నాయతాక్షి † యాసీత రాక్షస

స్త్రీలు చుట్టుముట్టి † చేరి రాఁగ. ౧౮

1007

చ. తరువునుజేరి శోకనదిఁ † దద్దయు మున్దుచునుండె; నంత న

త్తురుణులు దీనవక్తయయి † ధైర్యములేక కృశించి ప్రాతయం

బరమును దాల్చియున్నసరిఁ † బల్కులచే బెడరింప సాగి; రం

త రమణిమిన్న భీతికరఁదర్శనయా వినతాఖ్యక్రుద్ధయై ౨౦

1008

ఆ. వికృతతనువు గ్రాల † వెడఁదయా నుదరంబు, వెలయ నిట్లు పలికె; †¹ వెట్టిసీత
భర్తయందుఁ గల్లుఁపరమమాన్వేహంబుఁ, గనఁబఱచితి వింతఁదనుకఁ జాలు.

క. వినుమోకల్యాణీ! యే, పనినైనను మిక్కుటముగఁ † బాటించినఁ గ
ల్లును దుఃఖమెల్ల యెడలను, గనుకన్ నీవింక మానఁఁగాఁదగుదానిన్. ౨౧

క. మనుజులకు నర్హమాభ, క్తిని బతివిషయంబునందుఁ † దెల్పితి వికఁ జా
లును నేను సంతసించితి, ²దనరును శ్వశ్రేయసంబు † తన్నీ! నీకున్. ౨౨

క. జనకసుతా, నీకున్ హితమును జెప్పఁగఁ బూనుదాన † మునుకొని దానిన్
బొనరింపు; మెద్దియనఁగా, దనుజావళి కీశుఁ డగుచు † ధైర్యము వెలయన్.

చ. ³ఘనతరపారువంబు దగఁఁగాఁ దనుసౌష్ఠవమొప్పు నింద్రుఁడో
యనఁ జెలువారుచున్ జతురుఁడై సతతంబును ద్యాగశీలుడై
కనుఁగొనఁ బ్రీతి నింపుచును † గన్నులపండువుచేయుచుం బ్రియం
బునఁదగు రావణాసురుని † బూన్కి గ్రహింపుము భర్తగా నికన్. ౨౩ 1013

క. మనుజులకు సాజమాభీ, తిని వదలి మదుక్తి నెఱపు; † తెఱవా! దీనున్
మనుజుని రాముని విడియిట, దనుజేంద్రుని నాశ్రయింపఁ † దగునీకింకన్.

⁴నీ. కల్యాణి! జానకీ! † కమ్రాంగరాగంబు నలఁది దివ్యాధరఁణాధ్వవగుచు
నగ్నికీ సాహాయ్య † నమరేంద్రునకు శచివలె, రావణాసురుఁడెలమిభర్త

1 నీలే పర్యాప్త మేతావత్-అనిమాలము. ఇట వెట్టి యనునది రసపోషకమని యెఱుంగఁ దగు. 2 పరితుష్టాన్తి భద్రంతే-అనిమాలము. 3 రావణం భజ భర్తారం భర్తారం సర్వరక్షసామ్-అని మాలము. ప్రియతే శుశ్రూషాదిసా స్యామిన మితీభర్తా. భృత్యతమాశ్రయ-అనితీర్థులు దీనివితే షార్థ మేమనః మనుష్యసంబంధముగభయమును మాని నన్నుఁ గాపాడుమని మొట్టయిడుచు దీనుడై యున్నరాక్షసరాజును ప్రియభృత్యునిగాఁ గైకొనుమా యనిసారము. 4 మానుషం కృపణం రామం త్యక్త్వా రావణ మాశ్రయ-ఇత్యాదిసార్థశ్లోకత్రయమునకు విశేషార్థము గలదు. అదియు నిట గోచ రమగు. గతాయుషుండనఁగా, పాండవడిన యాయుస్సుగలవాఁడని యర్థము. తక్కినవి సుగ మము. గరమ=విషము భక్షించుమని శేషమని తీర్థులు. సాధారణార్థమందు కరమ=మిక్కిలి యని. అనఁగా రావణునాశ్రయింపఁబూనవేని విషమును గ్రీలి చత్తుమని భావము,

గాఁగ గ్రహించి భోగంబుల లలిఁగాంచి యిప్పటినుండియె యెల్లలోక
ముల కీశ్వరివిగమ్ము ధరింప, గతాయుషుండయి దీనుభంగి నున్నట్టిరాము

ఆ. నొందఁగోరుటరయ ధిక్తమే; నేఁజెప్పి
నట్టివలుకుఁజేయ ధి నాత్మఁదలఁప
వేని యాక్షణంబె ధి యేమెల్లభక్షింతు
మెన్ని గరముచూడు ధి మిది నిజంబు. ౨౭౫

1015

క. అనిచెప్పె నంతలోనన, నైనములు వ్రేలాడుచున్నచాన వికటనాఁ
దనరెడునది శ్రోధంబునఁ, దనపిడికిలి నెత్తి యార్చి ధరణిజ కనియెన్. ౨౮౫

ఆ. దుష్టమతివి నీవు ధి తోచినట్లప్రియ
వచనములను జెక్కుఁపలికి ననుచ
గంగఁ గరుణవలనఁ ధి గడుపుదుమానన
మునను నోర్చుకొనియె ధి దనుజవిభుఁడు. ౨౯౫

1017

క. ఇప్పటికిఁ దగినచుట్టులు, చెప్పితిమి హితంబు నీకుఁ ధి జెలువా, నీవో
యిప్పటికిని వినుకున్నా, వొప్పుదునుమి యీశభంబు ధి నొందుదువు వెతన్.

చ. ఒరులకుఁ జేరరానియటు ధి లొప్పెడుసాగరయామ్యతీరముం
గరము భయంకరమ్ముఁ గనఁగా నిటు తేఁబడియున్నదానవో
తరుణిరొ ఘోరభంగిఁ దగుదానవనాథుని సౌధభాగమున్
జొరఁబడియున్నదాన విటుఁచొచ్చుటెకాక నురారియాజ్ఞచేన్. 3౧ 1019

క. కారాగారంబున నీ, వీరీతి నసించి మేము ధి నీవిధిఁ గావం
గా రహితనాథనటుతగి, యేరీతిం బోవఁగలవొ ధి యెఱుఁగుము నుమ్మి. 3౧౫

క. నిను సాక్షాద్వజ్రియున,చ్చినఁ గావఁగలేడు; మేలు ధి చేకుర నేఁ జె
ప్పినమాటను బాటింపుము, కనుగవలన్ నీరువిడువఁగాఁ జాలు నికన్.

క. వదలు మనర్థశోకముఁ, బొదలుము హర్షమున దనుజపుంగవునందున్
గదియింపుము ప్రీతిననిత్యదైన్యముంగూడ వదలఁదగు నోసీతా. 32౫

క. దనుజేంద్రవిషయమై చెప్పినమాటల నోర్చుకొనుము ధి ప్రియమున నీవో
వనితా విహరింపుము; యౌవనమనఁగ నశాశ్వత మనుఁపచన మెఱుఁగవే.

తే. పిఱికిదానవు జానకీ ! ధి యెఱుఁగుదుగద
వయసు చంచలమని యిట్టివయసు గడిచి
పోకముందే సుఖంబులఁ ధి బొందు, మోమ
దిరవిలోచన! రాక్షసాధిపునిచేత. 3౫

1024

క. వెలయింపఁజేయఁగాఁబడు, లలితోద్వానముల సుగిరులన్ దద్యనపం
క్తుల నిచ్చ సంచరింపుము; చెలువారుచు నేడువేలఁస్త్రీలు సతతమున్.

- క. ¹తరుణీ నీవశమున నుండురు రాక్షసనాయకుడయి ♦ తోరపుశక్తిం
బరగెడురావణుభర్తగఁ, బరిగ్రహింపుము మదుక్తవచనము సరిగాఁ.
- ఆ. చేయవేని నిన్ను ♦ జెచ్చెట నేనిదె, గదలనీక గుండెకాయఁ బెటికి
తిందుననియె; నొక్కతెజవ, చండోదరి, యంతఁ గ్రోధవివశయగుచు వేగ.
- క. పెనుశూలముఁ ద్రిప్పుచు నిట్లునియెను; హరిణాక్షీ, నతిభయంబునఁ గంపం
బును బొందఁజేయుకుచములఁ, దనరెడు నీయింతి దనుజతల్లజుఁ డిటకుఁ.
- క. కొనితెచ్చినయప్పుడె నే, గనుటక నాకొక్కవాంఁ ♦ గలిగె నదేమో
యనినక వినుండు తెల్వెన; , దనుజాంగనలార! ²యీనితంబిని నిచటక.
- నీ. వధియించి కుక్షీకి ♦ వరున దక్షిణభాగమందున్న కాలఖండాఖ్యమైన
మాంసపిండంబును ♦ మఱి దీనికెడమభాగంబున గుల్తాఖ్యకమగుమాంస
మును, దానిపై భాగమున నున్నమాంసముఁ, బంకజముకుళంబుపగిది నొప్పు
గుండెకాయను, గ్రిందనుండుమాంసంబును, బ్రేగులఁ,దలను నేఁబ్రీతిమీఱఁ
- ఆ. దినఁగవలయు ననెడుతీవ్రవాంఁఁ యె గల
దనియె; నంతఁ బ్రభున ♦ యనెడునింతి
నీతఁ గాంచి పలికె ♦ నీతఱి నీక్రూరు
రాలిశంతలము ♦ లీలవోలె. ౪౨
- తే. పిసికివై తము తగువాత ♦ వెనఁజని మన
ప్రభువునకుఁ జచ్చె నాక్రూరఃకరమణి యనుచుఁ
జెప్పుదము రాజు నలైనఁ ♦ జెలఁగి తినుఁడు
దాని నం చను లే దనుమాన మిందు. ౪౩
- క. అనియె నజాముఖ యనునొక, దనుజాంగన పలికె నిట్లు ♦ తరుణిని దీనిం
గనికరములేక ఛేదించునగుఁ దరువాత దీనిపలలంబెల్లక. ౪౩౪
- తే. సమముగాఁ బంచుకొండము ♦ సమముగాఁగఁ
బ్రోగుచేసినమాంసంబుఁ ♦ బొలఁతులార
కలహమాడుట నాకు నిక్కముగ నిష్ట
మెంతమాత్రముగాదు మీఠిరింకమీఁద. ౪౪
- క. పానీయలేవ్యాముల నీ, మానినిమాంసంబుఁ దినునఁమయమునఁ గూడఁ
జానుగ నంజుకొనంగాఁ, బూనుఁడు తెప్పింపుఁ డిటకుఁ ♦ బొందుగ ననియెక.
- ఆ. ³అంతశూర్పణఖయుఁ ♦ బంతంబుమీఱఁగా
నిట్లుపలికె నీమె ♦ యేమిపల్కె

1080

1081

1082

1083

1 భర్తగ-అనుదానికి భృత్యాధిపము లోపల వ్రాయఁబడియేయున్నది 2 ఈనితంబిని-యనఁగా
నీనీతను నిందించినయ్యాస్త్రీని అరియర్థమని తీర్థలు. అన్నితావుల నిష్టే యని గ్రహింపఁదగు.
3 శూర్పణఖ-ఇది కావలిగామస్త్రీలలో నొకతనక.

నదియె యుక్తమని మదాత్మకుఁ దోచెడుఁ

జింతలెల్లఁ దొలఁగఁజేయునురను. ౮౬౫

1035

క. కొనిరండు వేగమిత్తటి, మనుజాంగనదై న రుచిరమాంసము దినుచున్

దనివొంది నికుంభిలకును, జని ప్రీతిగ నర్తనంబు నలుపునమనఁగన్. ౮౭

క. సురకన్యోపమ యగునా, ధరణిజ భయదాకృతులను నదాల్చినరత్న

స్తరుణుల తనుబెదరింపఁగ, ¹గురుడై ర్యము వదలియేడ్చెఁగుందుచు వంతన్.

ఇరువదినాల్గవ శర్గము సరిపూర్ణము.

౨౫ - శర్గము.

శ్లోక సీత మిక్కిలి విలపించుట. శ్లోకం

²క. పరుషంబుగ మిగులభయం, కరముగ వికృతాంగరాజి న గలయావనితల్

కరము వచింపఁగ శ్రీరఘువగునతి విలపించె బెక్కుభంగుల మిగులన్. ౧

తే. తా మనస్విని యగుట సీతయును రాక్ష

సాంగనలు పల్కుమాటల నాలకించి

మిగులభయమొంది యవరతముగ ప్రవించు

బాష్పముల గద్గదములగుంపలుకు లొప్పు ౨

1039

చ. మనుజుభరంధ్ర యెప్పుటికి నమానుషభక్షకుడై నభీతికృ

ద్వసుజన కెంతమాత్రమఃను నదారగఁగాఁ దగ దింక మీరు నే

చ్చును ననుజంపి భోజనమునల్పుడు మీపలుకుల్ వినంగనొ

ల్లను జరియింప నిట్టులని; నలక్షణసంగతి దేశకన్యనాఁ

దనగు ధరాత్మజాత యిటు నదానవభర్తయుఁ దన్నదల్పఁగన్. ౩౫ 1040

క. దనుజాంగనాంతరంబునఁ, దనుఁగాచెడువారు లేక నతఃజిక్కియు నా

ర్తనిబొంది లేకమాత్రంబును సుఖముం గాంచవయ్యె; భూవుత్రి యటన్.

క. వనమున నీహాన్యుగములు, తనుఁజుట్టుకొనంగ బంధుతతి లేమిని జిం

తనుగాంచుమృగవిధంబునఁ, ³దనయంగములందుఁజూచ్చుతలఁపుఁగనునటుల్.

క. మునుచుకొని భీతిచే వడ, వడ వడఁకుచునుండె; శింశుపావృక్షమునం

గడుఁబెనుచుకొంచుఁ గానం, బడుపూవులదగునశోకపరశాఖఁ దగన్. ౪౫

చ. కరములఁ బట్టుకొంచు రఘుకాంతునిపత్నియు శోక మొప్పుఁగాఁ

బరిసరినావ్రింతమెల్ల వగఁపాలయి తూలఁగ రామమూర్తినుం

1 సీత రామవియోగమునకు రుగభించెననుట తిరుభాషము. 2 సీతావిలాపవాస్తవార్థము శ్రీరామవియోగేన, ఘోరిరాక్షసపురాణస్థానేన, వియాపరాక్షసీపమాగమేన, చ వివిధప్రలాపాదిక మితిశ్లేషమి-అని మహేశ్వరతీర్థులు 3 విశంతీవాంగమాతృనః-అనిమాలము.

- దరతరహాపముం దలఁచె; ♦ ధాత్రితనూజయు గబ్బిగుబ్బలం
దొరఁగెడుబాష్పధారలను ♦ దోరముగా మునుఁగంగఁజేయుచున్. ౬౪ 1044
- క. రామునినే ధ్యానించుచు, నేమాత్రము వగకుఁ దుదను ♦ హృదయమునఁగనం
గామినియుఁ జాలదయ్యెను; భీనుగతిన్ పీచుగాలిఁవిసరున నిల్పె. ౭౪ 1045
- క. బరగెడుకడలివిధంబున, నురుభీతిని వడఁకి యప్పు ♦ డుర్విం బడి యా
తరుణులవలనిభయంబునఁ, గరము వివర్ణాస్య యగుచుఁ ♦ గళవళపడియెన్. ౮
- ఆ. ఇట్లు కంపమొందుఁనింతిపెన్నెఱివేసి, కంపమొందుచుంటఁ ♦ గదలుచున్న
సర్పమట్లు చూడఁజాలియెయుండె; నాధరణిదయును నూర్పుతతులు వెడల.
తే. శోకవేగంబునన్ మది ♦ సొంపుదప్పి
యార్తి ముగ్ధుచు బాష్పము ♦ లట్టై కురియఁ
దాను విలపించె; నోరామ ♦ దశరథాత్మ
జాత, యోలత్కణా, నుమిత్రాతనూజ. ౧౦౪ 1048
- క. ఓయత్రా! కానల్యా, యోయత్రా! యోసుమిత్ర ♦ యురుతరదూఃఖం
బీయెడఁ బొందితి ననుచున్, బాయక విలపించి యిట్లు ♦ పలికెన్ దనలోన్.
- చ. కరము భయంకరాకృతులు ♦ గన్పడ నిచ్చట నున్నయట్టియా
సురతరుణుల్ ననుం గలఁవఁజొక్కుచు రామునిఁ బాసి యిందు ని
క్కరణి ముహూర్తమైనబ్రదుకఁగనుజాలితి నక్కటా! యిఁకం
దరుణికిఁగాని పూరుషవత్తంసున కేని యకాలమందునన్. ౧౨౪ 1050
- చ. మరణము రాదటంచు బుధఁమండను లాడెడులోకవార్త యి
ట్లరయఁగ నత్యమే యగు; మహాంబుధిమధ్యమయందుఁ బూర్ణమా
తరణి సమీరవేగమునఁ ♦ దా నిహతంబయి కూలునట్లు దు
ర్భరమగునార్తినొంది యొకభంగిని బుణ్యముఁజేయనట్టి నే
నురుభయమొంది నాశనము ♦ నొందఁగ నుండెద దిక్కులేకయే. ౧౪ 1051
- క. పెనిమిటిని జూడఁజాలక, దనుజాంగనలెల్ల నన్నుఁ ♦ దర్జనముల భీ
తిని గనఁజేయఁగఁ దోయం, బున హతమగు గట్టువోలెఁ ♦ బొందఁగలమృతిన్.
- చ. *సరసిజవత్ర నేత్రు గురుఁసామజనై రివిలాసగామి స
త్కరుణ చెలంగ నింపుగులుకన్ వచియించుచుఁ దాఁ గృతజ్ఞుడై
పరఁగెడునాపతిన్ ధరణిఁపాలకు రాముని ధన్యులెల్లఁ జూ
తురు; విదితాత్ముడైననృపఁధూర్జటి రామునిఁబాసి నేనిటన్. ౧౬౪ 1053
- తే. భయదవిషమును ద్రావినపడఁతివోలె
బ్రదుకఁజాలను; ఘోరమాప్రబలదూఃఖ

* తంపద్దశభూత్రాతం సింహవిక్రాంతగామినం, ధన్యాః పశ్యంతి మే నాథం కృతిజ్ఞం
ప్రియవాదినమ్-అనియాలము.

మిట్లు పొందుచు నున్నాను ♦ నిందుకెట్టి
పాపమును జేసితిని పూర్వభవమునందు. ౧౮

1054

క. పెనువగల ననుభవించుచు, మనియుండఁగఁజాల, నేను ♦ మరణంబును బొం
దనుదగుఁ; ¹గావలిగా నీ, దనుజాంగనలుంట రాముదర్శనమెట్లై. ౧౯ 1055

²చ. తనమది దోచినట్టితఱి ♦ దప్పక చచ్చుటకు న్వశక్తిఁబొం
దనిమనుజశ్వ మిస్సినో, సతంబు మఱొక్కరికేను లొంగి యె
ప్పనిగతి నిట్లులుండటయు ♦ బాపముగాదె యిసీ! యిదెట్టిదో
జని యిటుగల్గె నేయఘము ♦ సల్పితి నో విధి యెట్టులున్నదో. ౨౦ 1056

ఇరువదియైదవ సర్గము సంపూర్ణము.

—
౨౬ - వ సర్గము.

శ్లోక సీత చాన నిశ్చయించుట. శ్లోక

³క. జనకాత్మజ, యాబాలిక, తనశీర్షము వంచి మోముదమ్మిపయిని నిం
దను బాష్పమ్ములు కాఱిం, గనిట్లు విలపింపఁదొడఁగె ♦ గడుదీనతచే. ౧

సీ. భ్రాంతచిత్తయుఁబోలెనెంతయునున్నత, యనఁగఁ, బ్రమాదంబుననుగలంగి
నట్టులు వినుగుచే ♦ నవనిపైఁ బడి నేలఁబొరలింపఁబడునాడుఁదురగమువలె
విలపించుచుండె నీవిధమున; రాముండు చెంతలేనప్పు డీచిత్రరూపుఁ
డగురాక్షసుఁడు రావణాఖ్యుఁడు గట్టిగాఁ బలవించుచున్ననా ♦ బలిమిఁబట్టి

ఆ. తెచ్చినాడు; నన్ను ♦ నిచ్చటఁ గ్రవ్యాద, వనితలెల్లఁ గాచుచువారు మిగుల
భయదరితఁ గాఁగఁ ♦ బల్కుచు నున్నార, గాన నేను రాముమానసమున ర

క. తలఁచుకొని యిట్టిదుఃఖంబులలోఁ బ్రాణాలి నిలుపఁబూనను బ్రదుకం
దలపోయ నింక; నతిశయబలుఁడు మహారథుఁడనై న ♦ ప్రాణేశ్వరుని. ౪

తే. విడిచి యారాక్షసస్త్రీల ♦ నడుమఁ జిక్కి

యున్ననామేనఁ బ్రాణము ♦ లున్న నేమి

ఫలము? ధనభూషణములేల? ♦ బలు వెతలకు

హృదయమిది చిక్కి సగులదే ♦ యే మొకాని. ౫ 1060

క. కనుక నిది యత్నసారం, బనిచెప్పుఁగ నొప్పునిశ్చయంబిది, మరణం
బును జరయు లేనిదిగనై, ననుండఁదగు ⁴లేకయుండినం బగులదొకో. ౬

1 రాక్షసీభి శ్చ రక్ష్యంత్యా రామా నాసాద్యతే మయా - అనిమూలము. 2 ధి గస్తు ఖలు
మానుష్యం ధిగస్తు పరషత్వతామ్, నశక్యం యత్పరిత్యక్తు మాత్తచ్చందేనశీవితమ్ - అనిమూలము.
3 అధోముఖముభి బాలా-అనిమూలము. 4 నదుఃఖే నావశీర్యతే-అనిమూలము.

చ. జననుతుడైనరాఘవుని ♦ సంగతిఁ బాసి ముహూర్తమైననొ
 ప్పనివిధిఁ బాపపుంబ్రదుకుఁవారకపోందితిఁగాన నిస్సీరో
 మనుగడ యన్నదీయమిది ♦ మంచిదియకాన, ¹యనార్యమేగదా
 జననము నాది దెంతటి యసాధువొ యెట్టియయోగ్యురాలనో. 2 1062

²చ. జలనిధిసీమగాఁ గలుగుఁత్యైస్థలికెల్లఁ బ్రభుండు సాధువా
 క్కులఁదగువాఁడు నొవిభుఁడు ♦ కోరికలిచ్చెడురామమూర్తి యీ
 స్థలమున లేకయుండఁగ న్నఁధాబ్రదుకన్ ఫలమేమి సౌఖ్యముల్
 గలుగఁగఁ గోరనేల యవిఁకాల్పన నే మననేల యింకనున్. ౮ 1063

ఆ. ³తనువు వదలుదాన ♦ దానవాంగనలార
 యింకఁ బగులఁగొట్టుఁ ♦ డీతనువును
 దినుఁడు వాంఛయేని ♦ దివిజనమాను నా
 ప్రియునిఁ బాసి దుఃఖఁవితతిదీని. ౯ 1064

క. భరియింపఁజాలనింకన్, జరమే సపనవ్యపదముఁచేనైన నిశా
 చరుని స్పృశింపను నిందున్, మరలం బ్రేమింతు నన్నఁమాట కలుగునే. ౧౦

సీ. క్రూరస్వభావుడై ♦ కోరుచు నున్నాఁడు గనువీడు వలదనినను వదలఁడు
 తెలియఁజాలఁడు తనఁకులమును దనస్వరూపంబును దెలియఁడుఁఫలుకునెయిటు
 తెలిసియె యున్నచోఁ; ♦ దెఱవలారా, నను నఱికిననుం జీల్చినను మదీయ
 ములగునంగముల నిఁమ్ముల వేటువేటుగా ఖండించినను మఱిమండుచున్న

తే. యగ్నిలోనైచి కాల్చిన ♦ ననురునేను
 దలఁప మీరెంత యఱచినఁఫలములేదు;
 రామచంద్రుఁడు ఖ్యాతుఁడు ♦ ప్రాజ్ఞుఁడు నుప
 కర్తల నెఱుంగువాఁడునై ♦ క్రాలుచుండు. ౧౨ 1066

క. కరుణానిష్ఠచిత్తుఁడు సుందరరూపుఁడు చారువృత్తిఁ ♦ దగువాఁడునునై
 పరఁగునలరాముఁ డేలొకొ, ⁴నిరనుక్రోశుండు గాఁగ నెగఁడెడునకటా. ౧3

క. బొనిది నా దౌర్భాగ్యం, బే నేనిటుశంకనొందు ♦ తెన్నఁగఁ దగుఁబో;
 తానొక్కడేకద జన,స్థానంబున వీర్యమొప్పు ♦ ఔణమాత్రములోన్. ౧34

క. పదునాల్గువేలదనుజుల, మదమడఁపఁడె యట్టిశౌర్యఁమహితున కిటు రాఁ
 గఁదగన్ సంశయమేమో, మదిఁ దెలియఁగఁజాల నెంతఁమాత్రము నేనున్. ౧౪

1 ధిక్తా మనార్యా మనతీం యహం తేన వినాకృతా - అనిమాలము. 2 ఈపద్యమున
 మూలార్థము విస్తృతమని తెలియఁదగు. 3 భిద్యతాం భక్ష్యతాం వాపి శరీరం విస్మజా మ్యపావ-
 అనిమాలము. 4 సద్యస్తో నిరనుక్రోశః శంకే మద్భాగ్యసంక్షయత్ - అనిమాలము నిరను
 క్రోశః=నిర్దయఁడని యర్థము.

తే. ¹అల్పవీర్యము గలరావణాసుగుండు

నడ్డుచున్నాఁడు నను రాముఁ డతిసమర్థుఁ

డౌనుగద యుద్ధమున వీని డ సంతమొందఁ

జేయఁగలఁడుగదా యేలఁచేరరాఁడొ. ౧౫

1070

క. మును దండకావనంబున, దనుజేంద్రుం డౌవిరాధుఁడర్పంబునఁ జం

పినరాముఁ డేలయిచటికిఁ, జనుదేరక యున్నవాఁడొ డ సత్వీర మకటా. ౧౬

క. పుర మిద్ది భయదసింధ్యం, తరమునఁ దగి దుష్ప్రభర్షణంబు యగునుబో

పరికింప ²రాముబాణో, త్కరమున కడ్డేమి యిందుఁ డ గలుగదుకాదే. ౧౭

క. కారణమేమో ననుఁ బ్రియ, దారను రాక్షసుఁడు దొంగతనమునఁ గొనఁగా

భూరిసరాక్రముఁడయ్యును, నూరకయున్నాఁడు గావఁకుండఁగ నకటా. ౧౮

ఆ. లక్ష్మ్యగ్రజన్తుఁ డీత్యైస్థలిని నుంట, దెలియఁజాలఁడేమొ డ తెలిసియున్న

సతుల తేజ మొప్పుఁనాతఁడుగాన నీ, ³ధర్మణము సహింపఁదలఁచునె మది.

క. నను దనుజుఁడు దొంగిలితెచ్చినజాడను గాంచి యెవఁడు డ చెప్పఁగఁదగునో

ఘనుఁ డాజటాయు వట నీ, దనుజునిచేఁ దెగియెరు బ్రవిదారణమందున్.

తే. వృద్ధు వతఁడయ్యునున్ ద్వంద్వయుద్ధమందు

రావణాసురునిన్ నిల్పి డ కావ నన్నుఁ

దలఁచి తనచేతనై సంతఁదనుకఁ గాచి

గొప్పకార్యముఁజేసి నీఁతోడియందు. ౨౧

1076

తే. రాముఁడాతఁడ నే నీ ధరాస్థలిఁ గల

దాన సంచు నెఱింగెనేఁ డ బూనియివుడె

కోపమున లోకమున దనుఁకులములేక

యండఁ గావింపఁడే సాయఁకోత్కరమున. ౨౨

1077

క. పురమును వీనిన్ బూదిగ, శరములఁ జేయండె; భూరిసాగరమును భీ

కరగతి నెండఁగఁజేయఁడె, పరమత్ము ద్రుఁడగుదనుజఁపతివీని ననిన్. ౨౩ 1078

క. ⁴పాలియించి వీనికీర్తిని, నిలలేకుండంగఁ జేయఁడె; యవ్వల నా

వలెనే గతనాయకలౌ, నెలఁతలు ప్రతిగేహమందు డ నిత్యము లంకన్. ౨౪ 1079

తే. ఏడ్చుచుండంగఁగలరు నేనెంతునేమి

సంశయము లేదటంచు; లక్ష్మణునిగూడి

రాముఁ డీలంక వెదకి యీరాక్షసులను

జంపు; నాసోదరులకు గోచరులయైన. ౨౪ 1080

1080

క. అరివీరులు క్షణమాత్రము, ధరణిం బ్రదుకంగలేరు; డ తథ్యము, లంకా

1 నిరుద్ధా రావణే నాహమ్-అనిమా. 2 నకు రాఘవబాణానాం గతిరోధినా విద్యతే-అని మా. 3 ధర్మణం మర్షయిష్యతి-అనిమా. 4 యథాహమేవం రుదతీ-అనిమా.

పురమిద్ది ¹చితాధూమో, త్కరనంకులమార్గమగుచుఁ ♦ గడువేగముగఁ.

తే. గ్రద్దపిండులతోఁ గూడి ♦ రహితవిభవ
మయి శ్మశానమువంటిదె ♦ యగును; వేగ
నామనోరథ మిద్ది సుంతయును గొఱత
పడకయుండ ఫలించుఁ దప్పదు నిజంబు. ౨౬౪

1052

క. మీరెల్లఁబూనిన దురాచారంబిది మీకుఁ గీడు ♦ సరగునఁ దగునం
చాచూఢిగఁ దెల్పెడుఁజూడి, యోరాక్షసకాంతలార! ♦ యొకనుడి వినుఁడీ.

క. పురియిద్ది హతప్రభయై, సరగునఁ గూలఁగలదనుచుఁ ♦ జాటించెడునీ
తరుణమున నశుభశకునము, లరయంగా నెన్నియేని ♦ యంగనలారా. ౨౮

క. ఒరులకు నెదిరింపఁగ నెక్కరణిని సాధ్యంబుగాక ♦ క్రాలెడులంకా
పురమిది పాపాత్ముడు కర్బురపతి నీచుండు వీడు ♦ పాలియఁగ నంతఁ. ౨౯

క. పెనిమిటిపోయినయంగన, యనువునఁ దనశోభ పోవ ♦ నడఁగంగల; దిం
కను నాధుఁడైనరావణుఁ, డనిఁ దెగ రాక్షసగణంబులన్నియుఁ దెగఁగఁ.

క. పురమిది గతభర్తృకయా, తరుణివలె మంగళప్రదములయి తగు సుం
దరనిరతోత్సవములు లేక రయంబునఁ గాంతిదూలి ♦ కనఁబడుఁజుండీ. 3౦

క. ²ప్రతిగేహమందుఁ బరమునఁ బతులు నశింపంగ మిగులఁవగలఁబాగులు స్త్రీ
విత్తులకంతధన్వి నా, కతిజవమున వినఁగవచ్చునంగనలారా. 3౧ 1088

సీ. నిశ్చయంబీమాట; ♦ నిర్మలరక్తాంతనయనుఁడై శూరుఁడై ♦ నాకవిభుని
సమతః జెలంగుభూజాని రాముఁడు నేను రావణునింబ నిట్లీవిధమున
నుండుట యెఱిఁగెనే ♦ నొక్కక్షణంబున నీపురం బారాధుఁవేంద్రతీక్ష్ణ
బాణనిర్దగ్ధమై ♦ బహుళాంధ కారాభివృత్తమయి, కాంతిఃపీసమగుచు

తే. నిహతదనుజనమూహమై ♦ నిశ్చయముగఁ
బాడువడియుండఁగలదు; నాచాంఛయిద్ది
జరగఁగల దింతలోన నాజని యడంగు
చున్నదే యెట్టులనిన నత్యుగ్రమతియు. 33౪

1089

క. క్రూరుఁడు నీచుండును నగు, నీరావణుఁ డేర్పఱచినఁ యీసమయము నా
చేరువనొందెనుగద; పాపారంభులు రావణాదు ♦ లగునీదనుజుల్. 3౪౪ 1090

తే. ధర్మహీనులు గానఁ గృత్య మిదకృత్య
మిదియని యెఱుంగలేరు, వీరెన్న నన్నుఁ
జంపుటకు సాహసించురు ♦ సరగ నీయ
నర్థమిటఁ గల్గవచ్చును ♦ నాకు నకట!. 3౫

1091

1 చితాధూమకులపథా-అనిమా. 2 శ్రోష్వామి నచిరాదేవ దుఃఖార్తానా మిహ భవనిష్-

- చ. పలలమె సర్వకాలమును ♦ బాగుగ మెక్కిడువారు ధర్మమున్
దెలియరు క్రూరరాక్షసులు ♦ తెంపున ¹రావణుఁ డీతఁ డింక న
న్నెలమిని భోజనంబునకు ♦ నేర్పడఁ బ్రౌఢటివేళఁ గై కొనం
గలఁడు నిజంబు; రక్తరచి ♦ గ్రాలెడునేత్రము లొప్పురామునిన్. ౩౬౫ 1092
- క. అనిశముఁ గనులకు విందుగఁ, గనుపట్టెడు ప్రాణనాథుఁ ♦ గానక దుఃఖం
బునఁ గుందుదాన నే నా,తనివిడిచి మఱేమిచేయు♦దాన నీకఁ గటా. 32
- ఆ. విషము నెవ్వఁడేని ♦ వెన నివుడిచ్చిన
దానిఁ ద్రాగి ²యమునిఁ ♦ గానఁబోదుఁ
బతిని విడిచియుంట ♦ పరమదుస్సహము నా
కిప్పుడె మృతినిబొందు♦టే వరంబు. 3౮ 1091
- ఆ. ³లక్ష్మణాగ్రజని యిలనునిందు జీవించి, యన్నదాననంచు ♦ నన్ను నెఱిగి
యుండఁడనుచుఁ దోఁచుచున్న దెఱింగెనే, వారలూరకుండు♦వారు గారు.
- క. ధరణిని సంతట వెదకియె, పరికింతురు నన్ను; మిగుల♦బలశాలి మహీ
వరుఁ డారాముఁడు ⁴నాదగు, పరమార్థిని గుంది భూమి♦పయిఁ దనతనువున్.
- ఆ. విడిచి స్వర్గమునకు ♦ వెన నేగియుండును
నిశ్చయమిది; పద్మ♦నేత్రుండయిన
మత్స్యియున్ మహీశ♦మండను నటఁ గను
పరమమునులు దివిజ♦వరులు మఱియు. ౪౦౫ 1097
- క. వరసిద్ధులు గంధర్వులు, నరయఁగ ధన్యులగువార; ♦ లారాముఁడు భూ
వరుఁడైన మానితుల్యుఁడు, పరమాత్ముఁడుగాన ధర్మ♦పరుడై యుండున్.
- క. ⁵కనుక నకామండగు నా,తనికిన్ భార్యనగునన్నుఁ ♦ దలఁపఁగఁ బనియే
మనియెంచుదాన; లోకం, బున నొకనిని బ్రియముగల్గి♦పోలువుగ నెపుడున్.
- క. ⁶కనుచుండిననే ప్రియమా,తనిపై నశియింపకుండుఁ ♦ దగ నాతనినిం
గనకున్నఁ బ్రీతియేచెడుఁ, గనుకన్ నను రామమూర్తి ♦ కానఁడు కాదే.
- ఆ. దానఁ బ్రీతిలేక ♦ తగ నన్ను మఱచెనో;
యీతలంపు న్యాయ♦మెట్టులగును?
బాపచిత్తులే యుపకృతిని మఱతురు
రాముఁ డేలమఱచు ♦ రమణి నన్ను. ౪౩ 1101

1 గ్రువం మాం ప్రాత రాశాశ్చ రాక్షసః కల్పయిష్యతి-అనిమా. 2 క్షీప్రం వైవస్వతం
దేవం పశ్యేయం పతినావివా-అనిమా. 3 జానంతో తౌ నమర్యాతౌ-అనిమా. 4 నూనం మమైవ
శోకేన సమీరో లక్ష్మణాగ్రజః, దేవలోక మిలో యాత స్త్యక్త్యా దేహం మహీతలే - అనిమా.
5 ధర్మకామస్య ధీమతః-అనిమా. ధర్మకామస్య, నకు కామపరస్య-అనివ్యాఖ్య. 6 దృశ్యమానే
భవత్ప్రియ సోహృదం నా స్త్యపశ్యతః-అనిమా.

సీ. తోలుదొల్త నొకరినైఁ ♦ గలిగిన ప్రీతిని మఱువఁడు భూనాథ♦మండనుండు;
భామినినై రామ♦భద్రునిఁ బ్రాణేశు నెడఁబాసి నవయుచు ♦ నిట్టులున్న త్రుఁ
దాననే; యథుములేమేనిచేసితిన్మోక్షా నాదుదార్భాగ్యమోనయగుణయు
డయి, సాధుశీలుడై ♦ యత్యంతశుద్ధాత్ముడై శూరుడై మఱి♦యరినిబర్హ

తే. ణుడయి తనరాదురాముని ♦ విడిచి బ్రదికి
యుంటకన్నను మృత్యువు ♦ నొందుటె శుభ
మగును; ఫలమూలభక్షకులై వనమునఁ
దిరుగుపూరువవరులు సో♦దరులు వారు. ౮౫౪

1102

క. వగపెల్లున నాయుధముల, దిగవిడిచిరొయ్యేము; దుర్మ♦తియు ననుజేంద్రుం
డగునీరావణుఁ డిలలో,నఁ గడుఁ శూరులగువారి ♦ సరపాలకులన్. ౮౫౫

తే. ¹అన్నదమ్ములఁ గపటంబు ♦ పన్ని చంపి
నాఁడొ యేమో; తలంప నీనాఁటి కిట్లు
కాలపరిణతి గల్గినకారణమున
²నట్లు తగియున్న నేను నెఁటైననింక. ౮౫౬

1104

తే. సర్వవిధముల నాప్రాణనమితి విడువఁ
గోరుచున్నాను, వగలను ♦ గుందియున్న
నాకు నిప్పటికే మరణంబుచెంతఁ
జేరరాకున్నదేమొకో ♦ చిత్రమిద్ది. ౮౮

1105

క. ³అతిథీరులు త్యక్తాఘులు, జితచిత్తులు మహితభాగ్యసిద్ధులు నగును
న్నతమునులకుఁగలుగవుగద,మఱిదలఁపఁ బ్రియాప్రియములు♦మహి నెందైనన్.

తే. కనుక ధన్యాత్ములగుదుడుగాదె వారు;

⁴ప్రియమువలన దుఃఖముగల్గెకయె సుఖంబు
గలుగు నప్రియవస్తువువలన సుఖము
గలుగక భయంబుమాత్రమె ♦ కలుగుచుండు. ౮౯౪

1107

క. ⁵వానిని వదలినయాఘన, మౌనులకు నమస్కరింతు ♦ మఱియూహింపన్
నేనోసుఖమునె గోరెడు, దానఁగనుక విడితమతిని ♦ దశరథసుతునిన్. ౫౦

తే. రామువిడనాడి పాపైకరతిఁ జెలంగు
దనుజవతిచేతఁ జిక్కి నేమనను గాన

1 ధన్యసానాదితా పితౄ భ్రాతౄ రామలక్ష్మణ-అనిమా. 2 సాహ మేవంగ తే కాశే-అని
మా. 3 జితాత్మానో మహాభాగా యేహం న స్తః ప్రియాప్రియే-అనిమా. 4 ప్రియా న్నసంభవే
దుఃఖ మప్రియా దధికంభయమ్-అనిమా. 5 తాభ్యాం హి యే వియజ్యంతే నమ స్తేహం మహా
త్మనామ్-అనిమా.

నివుడె ప్రాణాళి విడిచెదఁది నిట మహాత్ము
రాముఁ బాసినబ్రదు కేలఁభూమిలోన. ౫౧

1109

ఇరువదియాఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౭ - వ సర్గము.

శ్రీజట తనస్వప్నపుత్రాంతము రాక్షసస్త్రీలకుం జెప్పట. శ్లో-

క. ఘోరాకారలు దితిసుత, నారీమణు లామహీతఁనయ యిటు పలుకం
గా రావణునకు వేగమె, శ్రీరామునిభార్యచర్యఁ జెప్పెడుపూర్ణిక. ౪

క. అరిగిరి కోపమునఁ గళే, బరములచే మఱచి రయము ఁ వర్జిల్లఁగ న
త్తరుణమునఁ గొందఁ; అంతటఁ, గరముభయంకరముగాఁగఁగనఁబడుతరుణుల.

క. జనకసుతయొద్ద కల్లనఁ, జనుదెంచి కఠోరములయి ఁ చాల ననర్థం
బును గల్గఁజేయఁజాలిన, మునుపటిపల్కుల నె పల్క ఁ మొదలిడిరి కడుక్. ౨

క. ¹విను నీతా, నేఁ డి త్తఱి, ననార్యమగు పాపనిశ్చయంబు గలుగ ని
న్నునబట్టి నీదుమాంసం, బను నేవచ్చుఁగ ననుభవింపఁబూనుదురుసుమీ. 3

క. దనుజాంగన లీరితిఁగ, జనకసుతంగూర్చి పలుక ఁ జడమతులగునా
దనుజాంగనలం గనరుచు, ననియెను శయనించియున్న ²యాశ్రీజట తగక్.

నీ. జరచేతఁ గుండెడుతరుణి యాశ్రీజటయు దుష్టాత్మలార! యీఁతోయజాక్షి
జనకునిముద్దలఁతనయను దశరథుకోడలి నీతను ఁ గూర్చివిడిచి
భాక్షింపకుఁడు మిమ్మేభాక్షింపుచుకొనుఁడు సీతకుమాటుగాఁ; జెప్పఁదానవినుఁడు
దనుజాంతకంబు, నీపనితాపతికి విజయంబును నూచించునట్టిస్వప్న

ఆ. ము నివుడేనుగంటి ఁ ఘనభయసంబుగా

రోమహర్షణంబుగా మదికిని

దోచె నద్ది; యనుచు ఁ నాచాన చెప్పఁ గ్రో

ధమున నొడలెఱుఁగనితరుణులెల్ల. ౬౪

1115

చ. మనముల భీతినొంది యనుమానము నొందుచు నామెచెంతకుం

జని యిటుపల్కి రామెఁగని; ఁ చానరొ! యీనిశి నీవు గన్నయ

ద్దనుజవినాశకంబగుచు ఁ దారుణమై తగునట్టిస్వప్నముక్

గనికర మూని చెప్పుము తగఁగ వివఁగోరితిమప్పు యంచనక్. ౭౪

1116

1 అద్యదానిం తవానాశ్చ సతే పాపవిశ్చయే, రాక్షసో భక్షయిష్యంతి మాంస మేతద్య
భాతభవ-అనిమూలము. దీనికి మహేశ్వరతీర్థలుగారి విశేషార్థ మిందు నభివ్యక్తమగు. పాపనిశ్చ
యంబుగలుగఁ-అనఁగా అట్టికొందఱనిభావము. కొందఱు పాపాంతకరణముగలస్త్రీలు నీమాంస
మును దినఁగోరుదున్నారని దీనిసారము. 2 శ్రీజట విభీషణపుత్రికయని యెఱుంగఁదగు.

క. విని తాఁ బ్రాతఃకాలంబునఁ గన్నకలఁ వచింపఁ బూని యిటులుచే
 ప్పును వారిఁగాంచి త్రిజటయు; జనకతనూజావిభుండు ♦ సంతసమలరణ. ౮౫

సీ. శుక్లమాల్యాంబరశోభితుండయి లక్ష్మణునితోడఁగూడి యేనుఁగులదంత
 ములచేత రచితమై ♦ లలితమై తగువల్లకిని వోయిమసంచారమునఁ జెలంగి
 హంససహస్రయుక్తాంగమై తగుదానిఁ దాను నధిష్ఠించి ♦ తరలివచ్చె;
 జానకి శేషతపఃస్త్రముఁదాల్చి సాగరపరివృతంబగునొక్క ♦ పరవృతమ్ము

తే. నెక్కియున్నట్లు చూచితి ♦ నిపుడు కలను;

ఛాయ భాస్కరుఁగూడిన ♦ చందమునను

సీత శ్రీరామచంద్రునిఁ ♦ జేరియుండె;

రాముఁడా లక్ష్మణునిఁగూడి ♦ రంజిలుమది. ౧౨

1118

క. దంతచతుష్టయవిలసద్దంతీంద్రము శైలనిభముఁ ♦ దానెక్కి తగఁ
 సంతసమున రాఁ జూచితిఁ, గాంతామణి సీతకడకుఁ ♦ గామినులారా. ౧౨౫

చ. పురుషవరేణ్యులిద్దఱును ♦ బొల్పుగు తెల్లనిహారపంక్తి, నం
 బరములఁ దాల్చి తేజములు ♦ భాసిలు సీతను జేరవచ్చి ర;
 ట్లరుదగు ¹తన్నగాన్యమున ♦ నారఘువుంగవుఁ డెక్కియున్నయం
 బరగతదంతిస్కంధమున ♦ భామిని యీమెయు నెక్కెఁ జెల్వగఁ. ౧౨౪

చ. ²పెనిమిటియంకసీమపయిఁ ♦ బెంపలరారఁగనుండి సీత ప
 ద్మనయన నిక్కి హస్తమునఁ ♦ దామరసాపునిఁ జంద్రుఁ దాఁకుచుం
 డనియతిఁగంటి; సంత సరఃనాథకుమారులు వార లీవిశా
 లనయనయుం జెలంగుకరి ♦ లంకపయిఁ దివినుండఁజూచితిఁ. ౧౨౪ 1121

క. తెల్లనివృషభాష్టకమున, నుల్లసిలెడురథమునెక్కి ♦ యుర్విసుతతో
 నల్లన నిచటికి వచ్చెను; సల్లలితాంగమున రామచంద్రుం డంతఁ. ౧౨౫

క. ఘనవీర్య మలరఁ దమ్ముఁడు, జనకజయుం గూడరాఁగ ♦ సరసిజమిత్రుం
 డునుబోలె దగినపుష్పకమును దివ్యమునెక్కి తేజఃముల్ వెలయంగఁ. ౧౨౬

తే. ఉత్తరపుదిక్కుగాఁబోయె; ♦ నిత్రైఱఁగున
 విష్ణుసమశౌర్యుఁడై కాంతివెలయురాము
 నతనితమ్ముని రాముభార్యయగుసీతఁ
 గంటిన్వృషంబున నిట నో ♦ కాంతలార. ౨౦

1124

క. సురపురమును బాపాత్ముల, కరణి మహాజేజుఁడై నఃత్కృపాలునిని
 ర్జురులును రాక్షసు లనుకు లి,తరులు జయింపంగలేదు ♦ తథ్యమునుండీ. ౨౧

1 ౧౨-వ శ్లోకమున “తన్నగాన్యమున” అనునో “స్య” అనునది గాయత్రియందుఁ బదు
 మూడవపాదమున తెలియందగు. 2 చంద్రనూర్య మయాదృష్ట పాణినా పరిమార్జిత - అని
 మాలము.

మ. దనుజేంద్రుండగురావణాసురుడు గాఢత్రంబందుఁ దైలాభిషే
చనమొప్పుం గరవీరమాలికను జంఘద్దృక్తవాసస్సుఁ దా
ల్చి నితాంతంబును నూనెఁ బూసికొనుచుఁ డజత్రంబు దూలంగ నూ
నెను దాఁ ద్రాగుచు మత్తుఁడై తనరుచుఁ డ నేలంబరుండంగ నేఁ
గనుఁగొంటి; భయదంబుగాఁ గలను నేఁగంటింగదా యిత్తటి. ౨౨

క. అమరారిపుష్పకవిమూసమునుండి నుహీతలంబునంబడి యటశీ
ర్షము జట్టులేకయే వ, స్త్రుము నల్లనిదానిఁ గట్టి డా నొకస్త్రీచే. ౨౨౫

తే. ఈడ్వంబడుచుండఁగాఁ గల డ నేనుజూచి
తిని; మఱియు దానవేంద్రుఁడెఱ్ఱనినుమముల
హారములు దాల్చి తైలంబు డ నంతఁ ద్రాగు
చును హసించుచుఁ దగ నాడుఁచును గడంగి. ౨౩౫ 1128

తే. భ్రాంతచిత్తాకులేంద్రియఁపటలుండగుచు
ఖరసమాయుక్తరథమెక్కి డ కవలె; మఱియు
నతఁడు గాడిననెక్కి యాఁమృదిశఁగూర్చి
త్వరగఁబోయెను రాక్షసతరుణులార. ౨౪౫ 1129

క. దనుజేంద్రుఁడు సాధ్వీసమునఁ, దనువును దామఱచి గాడిదనునెక్కియు నొ
య్యన దానినుండి శీర్షంబును గ్రిందుగఁబెట్టి వేగ డ భూమిం బడఁగఁ.

క. కనుఁగొంటి; సంతవేగంబున నాతఁడు తేచి భ్రాంతిఁబొందుచుఁ బెనుభీ
తినిగని మదవిహ్వలుండై, కనుఁగొన నున్నత్తుఁబోలి డ కలవశపడుచు. ౨౬

తే. వస్త్రమును గట్టుకొనక దృఢావాక్యములను
బల్కుచును వేగ దుర్గంధఁబహుళమధిక
దారుణము దుస్సహస్సును డ భావంతమయము
నై నచులపంకమును నిరఁయాభము దగ. ౨౭ 1132

క. పరికించి యందు మునిఁగె, గరము భయంకరముగాఁగఁగనఁబడె నదియు;
బరమారుణాంబరంబును, ధరించి పంకప్రల్లిప్తతను వమరంగఁ. ౨౮ 1133

క. అలిభయదాగృటిగల్గిన, యశివయొక తె నీలదేహ డ మమరంగ రక్షః
పతిమెడకుఁ ద్రాడుతగిలిచి, యతిజవమున నీడ్చుచుండె డ యామృదిశకుఁగా.

క. మనకుంభకర్ణుఁ డట్టులె, కనఁబడఁగాఁగంటిని; దశఁకంపనినుతు లె
ల్లను దైలలిప్తతనువులఁ, గనఁబడి రీసప్సమందుఁ డ గామినులారా. ౨౯౫

సీ. రావణాసురుడు వఠరాహంబుపై నిండ్రజిత్తు నక్రంబుపై డ నతైఱఁగునఁ
గుంభకర్ణుండును డ గొంఘపోలిక నున్నయుష్మంబుపై నెక్కి డ యురుజవమున
యామృదిక్కునుగూర్చియరిగి రీమువ్వురు; సంతసంబున విభీషణుఁడుమాత్ర
మతులసితచ్ఛత్ర డ మలరంగ, శుక్లమాల్యాంబరంబులఁ దాల్చి డ యల్లెశుక్ల

తే. గంధమును బూసికొని నుశంభురవములును

భూరిదుందుభినాదముల్ ♦ బోరుకొనఁగ

నృత్తగీతంబులొప్పంగ ♦ నింగిఁ బొలిచి

తాను నల్వరుమంత్రులు ♦ తమి చెలంగ. 33

1186

చ. ద్విరదము నెక్కఁగాంచితిని ♦ దివ్యగజం బది నాల్గుదంతముల్

వరఁగ నుహీధరంబువలె ♦ భాసిలుచున్, ఘనగర్జితోపమ

స్వరమున నొప్పియుండె; నటఁ ♦ జారుతరాసవమట్టెగ్రోలుచున్

నిరుపమర క్తమాల్యముల ♦ నెమ్మి ధరించి చెలంగువేడుకన్. 34

1187

తే. అరుణవస్త్రంబులంగట్టి ♦ పరమగీతములును వాదిత్రనిస్వనంబులును దనర

గుంపులుగఁగూడి యున్ననిలింపనైరు,లను దగం జూచితిని మఱివనితలార.

క. నురుచిరమగుపురమిది గోపురతోరణవిశతి గూలఁ ♦ బాలుపగురభకుం

జరవాజియుక్తముగ సాగరమునఁ బడిపోవ నేను ♦ గంటినిజండీ. 3౫ 1189

క. దనుజేంద్రసురక్షీతమై, తనరెడులంకాపురంబు ♦ తద్దయుశౌర్యం

బుననొప్పి రాముగూతయుఁగ నెగడుకపిచేతఁ గాల్పఁగఁ బొడఁగంటిన్.

తే. దనుజకాంతలు తైలంబుఁ ♦ ద్రావి యట్టె

యాడుచున్ నవ్రచున్ గొప్పయజులు దగ

భస్మరూక్షముగాఁ గనఁబడెమలంక

యందుఁ జొరఁబడఁగాఁగంటి ♦ నస్తులార. 3౬ 1141

1141

తే. కుంభకర్ణాదిరాక్షసకుంజరు, లరు

ణాంబరంబులు ధరియించి ♦ యట్టెగోమ

యహ్రదంబునఁ బడిపోయి; ♦ రతివలార

చనుఁడు మీరెల్లఁ బోనిచోఁ ♦ జత్తురింక. 3౭

1142

క. ఈరమణిని వే పొందును, శ్రీరాముఁడు రోష మడరఁ ♦ జెచ్చెటి నీర

క్షోరాజితోడ మిమ్మున్, ధారణిఁ బడఁగూల్చు నిద్రి ♦ తప్పదునుండీ. 3౮ 1143

క. వనవాసము చేయంగఁ, దనువెనుకొనివచ్చినట్టిదానిని బ్రియురా

లిని మన్ననచేఁ దగుభార్యనుదిట్టిన భీతినొందు ♦ నలుచేసిననున్. ౪౦ 1144

శా. తానేమాత్రము నోర్చియుండఁ డిఁకమీఁదంజాలు దుర్వాక్యనం

తానంబుం బలుకంగ, సాంత్యనములీ ♦ నారీమనంబొప్పున

ట్లోనారీమణులార, పల్కుఁ డభయంబోయమ్మ! యీవమ్మ మ

మ్మే నిత్యంబును బ్రోవవమ్మ యని యీయింటిం దగన్ వేడనా. ౪౧ 1145

1145

తే. ఇట్లుచేయుట నాకిప్పు ♦ డివ్వముగను

దోచుచున్నది; యెవలెయేదుఃఖమొంది

యుండుతటి నిట్టిస్వప్నంబు ♦ నొందునేని

దుఃఖములనెల్ల వీడి పొందు ఘనముదము. ౪౦

1146

క. జనకసుత దుఃఖమగ్నమై, కనుకనె యాలాటిమంచికలచే మోదం
బును గాంచగలరు; మనమీ, వనితను దిట్టితి మటంచు ♦ వలదు భయపడక.

ఆ. ఊరకుండరాదు ♦ మీరీమెదిట్టిన, బ్రార్థనంబు నలువవచ్చు నల్ల
వేడుకొనుడు రానువిభునిచే ఘోరభయంబు గలుగనున్న ♦ దసురతతికి.

క. దనుజాంగనలారా! యీ, జనకజ మీ రెల్లమ్రొక్కి ♦ సరగునఁ బ్రార్థిం
చిన సుప్రసన్నురాలగుఁ, గనుక బతివలన భయము ♦ గలుగకయుండక.

తే. మిమ్మనెల్లను గావ నీమెయెసమర్థురాలు; సువిశాలనేత్ర యీబాలయాట
నీమెయంగములందు నేమేని దుఃఖ, కరములగులక్షణంబులు ♦ గాని మతియు.

తే. సుంతయేని విరూపంబు ♦ జూడజాల

కున్నదాన; దుఃఖంబుల ♦ నొందఁదగక

దివ్యభోగార్హయైనయీ ♦ దేవిమేని

¹కాంతి సుంతయే మాటుట ♦ కారణముగ. ౪౬

1151

క. కలిగెను నవ్వము లీమెకుఁ, దలఁచెద నేనిట్టలనుచు; ♦ దానవపతి వే
కలసం దెగుటయు విజయం, బితేశుఁడగురామమూర్తి ♦ కిటఁ గల్గుటయు.

క. అనునీనీత యభీష్టము, తనరారెడువేగ యనుచుఁ ♦ దలఁచెద; దనుజాం
గనలార! నవ్వమిది యీ, వనితామణి గొప్పప్రియను ♦ వార్తవిసంగక. ౪౮

తే. కారణంబుగ నున్నది; ♦ కంజపత్ర
మువలె నాయతమైనయీముద్దరాలి
సవ్యమగునేత్ర ముగరుట ♦ చక్కఁగ నిటఁ
గానఁబడుచున్నదిపుడు నాకనుల కహహ. ౪౯

1154

నీ. చతురురాలై నయీనాధీవలలమదా వామభుజంబు శుభస్కరముగ
నించుకగాఁ బులకించుచుఁ దనయంతఁ గంపించుచున్నది; ♦ కరిణిహస్త
సమమయి, యత్యుత్తమమగు నీనవ్యోరువట్టై వడంకుచు ♦ నెట్టయెదుట
వచ్చియున్నాడు భూవరమాళి రాఘవుం డనుచు నూచించెడు; వనితలార
²పింగళవక్షియుఁ ♦ బృథుతరతరుశాఖవయిని గూర్చుండి యపారమైన

తే. హర్షమున మాటిమాటికి ♦ సతిమధురము

గాఁగ సాంత్యవనినదంబు ♦ గలుగ మంచి

1 ఛాయావైగుణ్యమౌత్రం తు శంకే నుగ్గి ముపసితమ్-అనిమా. 2 పక్షీచ కాఖానిలయః
ప్రహృష్టః పునఃపున శ్చోత్తమసాంత్యవాదీ-అనిమా. దీనికి గోవిందరాజులు పక్షిశబ్దము నాఛా
రముచేసి చమత్కారముగా నర్థమును వ్రాసిరి. ఆశబ్దములే యిందుదాహరించుట నాభావము గోచర
మగునని తెలియందగు తనిష్కోక్తిప్రపత్తిహర్ష మిది బోధించునని తాత్పర్యము వ్రాసినది.

బంధువునిరాకఁ దెల్పుచుఁ ♦ బరమహర్ష
మలర మఱిమఱి తెల్పున ♦ ట్లమరె ననియె. ౫౧౫

1155

ఇరువదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౮ - వ సర్గము.

— శ్లోక సీత మిక్కిలి చింతించుట, శుభనిమిత్తములు తోచుట. శ్లోక —

క. దనుజేంద్రుఁడు రావణుఁడిటు, తనుఁగూర్చించించిన యహితపుఁబల్కుల నె
ల్లను విని యాచానకి నె, మృనమున దుగిఖార్తి యడర ♦ మఱియు వగచుచుకా.

ఆ. అడవినడుమఁ జిక్కినట్టిచక్కనియాఁడు
గజముఁబోలి భయముఁగాంచె మిగుల;
భీరువగుచు దనుజనాగులనడుమను
జిక్కి దనుజవిభునిచేతనట్లు. ౧౫

1157

క. వసుఁఖోక్తులు చలుకంబడి, నరహీనారణ్యసీమనడుచువిడువ నా
తురపడుబాలికవలె నా, తరుణీయణి యేడ్చె నంతఁ ♦ దా నిల్లనియెక. ౨

క. నను బెదరించుచునున్నను, బనివడి నేఁ బ్రాణములను ♦ వదలక పుణ్యం
బును లేనిదాననై క్షణమును బ్రదికియె యున్నదాన ♦ ముచుకొనుపగలక.

1 చ. కనుక నకాలమృత్యువులు ♦ గల్గవటంచు జగంబునందు స
జ్జనులు వచించువాక్య మిది ♦ సత్యమెయ్యెఁ గటా!; సుఖంబునే
గనని మదీయచిత్తమిది ♦ గాఢనిరంతరదుగిఖార్థము
య్యును గులికప్రహరమున ♦ నొయ్యనఁ గూలుమహీధరంబుచా
డ్చున నొకవేయిగాఁ బగిలిపోవక యున్న ది దేమి హేతువో. ౪ !160

ఆ. కనుక నిద్రి స్థిరమె ♦ కావచ్చు నిజముగ; నప్రియముగఁ గనఁగ ♦ నై నదనుజుఁ
డెట్టులైననన్ను ♦ మృత్యువునొందించు, నతనిచేశఁ జచ్చుఁవంతకంటె ౪౫

క. నేనై చచ్చుటమేలగుఁ, గానను దోషంబు దీనఁ ♦ గడఁగి యెటులనో
యైవను దేహమువదలక, దానవునే వలచియైనఁ ♦ దనువు నిలుపనొ. ౫ !162

క. 1 అనియన్న, వేదమంత్రంబును శూద్రున కీయఁదగనిపోలిక భావం
బును దీని రాముసొత్తును, దనుజున కీయంగఁజాలఁ ♦ దగఁ గుఱిశనై ౫

చ. ధరణివిభుండు రామవిభుఁతల్లజుఁ డిచ్చటి కార్తి బాపఁగాఁ
ద్వారపడి రాకయున్ననురఁవైరి యపూజ్యుఁడు తీక్షణస్త్రవి
స్ఫురదురుధారలం గలిసి ♦ తోఁణిఁబడంగ మవంగరాజి నా

తురపడి త్రుంచు ¹గర్భమునఁ ♦ దోచెడునర్భకుశస్రధారివె
జ్జ రయముమీఱఁగా నటికి ♦ త్నోఁకి బడంగను జేయులాగునఁ. ౬ 1164

సీ. చిరకాలదుఃఖంబుఁ ♦ జెందిననాకింక వధమున కవధిగా ♦ వైరియిడిన
మానవ్యయంబు నెఱ్ఱోసెల్ల నంతటఁ గలుగనున్నట్టిదుఃఖంబు రాజు
నెడ తప్పుచేసి యఁప్పుడె బద్ధుడై నిశాంతమునఁ జంపఁగనున్నతన్మరునకుఁ
గల్గుదుఃఖమువలె ♦ గల్గునుగద కటా!; హారామ, హానుమిత్తాత్మజాత
హానుమిత్రా! నన్ను ♦ నాదృశిఁ గన్నట్టిజననీ! రిఘూత్తముఁజనని, యల్ప

తే. భాగ్యవతివైన నేను నఁపారజలధి
నోరగాలికిఁ జిక్కినయోడవలెనె
యిచట శ్రమమొందుచున్నాను ♦ హీనజనన
మాపుత నగుచు దిక్కులేఁనట్లు లకట. ౮

1165

తే. వృషభసింహవ్యయంబును ♦ భీమకులిశ
పాతమున నంతమొందెడుఁరీతి మృగన
మాకృతిం గన్నమారీచుఁ ♦ డనెడునత్వ
మునను నాహేతువున రాజఁముఖ్యు లచట. ౯౫

1166

క. బలవంతులయ్యు రఘువ,ర్వులు హింసీతులయియెయుందుఁరొగి నిజమిది; యి
మ్ములమృగరూపముఁ దాల్చిన, విలయకరుండే సుఘోరఁవిపులాటవిరోఁ.

ఆ. అల్పభాగ్యయుక్త ♦ నగునాకు నానను, గలుగఁజేసియుండుఁ ♦ గాన మూఢ
నగుచు నేను విధుని ♦ నారాము లక్ష్మణు, నచటి కేగుమంటి ♦ నరయలేక.

సీ. సత్యవ్రతా! దీర్ఘచారుభాహూ! విభూ! సంపూర్ణశీతాంశుఁసమముఖా! స
మస్తజీవప్రియాఁమాన్యసుహితకరా రాఘవా! నేనిష్ఠు ♦ రాక్షసులకుఁ
జిక్కి మృత్యువు నోటఁ ♦ జేరనుండట యెఱుంగవుగదా; ప్రాణేశుఁకంఁబెనన్య
దైవము నెఱుఁగనిదాన, నెవ్వ రదేమియన్న నోర్చితి నీదుఁనాదరంబు

తే. గనుదుఁగాక యనుచు ♦ తమశయ్యఁజేసితి, దనుజుఁ జంపఁజాలిఁనను సధర్మ
మిద్ది యనుచు నూఱఁకేయుంటి సాధ్వని, నీగుణంబు లన్ని ♦ యిపుడు నాకు.

క. కృతమెఱుఁగనివానికి నుప,కృతిఁజేసినయట్లు వ్యర్థఁమేయయ్యెఁగదా;
హీతమతి నింతటిదనుకం, బతివగునినుఁ గనమిఁ జిక్కి ♦ వర్ణముమాఱఁ.

క. నినుఁబాసి మరల నీపొందును గాంచెదనన్నయాశ ♦ తొలఁగ నిచట ది
క్కును గానకున్నదానను, గనుక మదాచరితధర్మఁకార్య మఫలమే. ౧౩

క. నాయీపాతివ్రత్యం, బీయెడలఁ దలంప వ్యర్థఁమే; రామా నీ

1 గర్భసంజతోరవ శ్లోకృంతిః-అనియూ. శల్యకృంతో నాపితృషి-అనివ్యాఖ్య. నాపితృషన
మంగలి. కళవు నెఱవటికి రాకమునపే మృతుండు కాఁగా మంగలి కిత్తిచే ఛేదించినట్లనిభావము.
ఇట శస్త్రధారి వెజ్జ అని తెనిఁగింపఁబడినది.

వోయలజనకునియాజ్ఞను, బాయక నియమమునఁ దీర్చి ♦ వ్రతమును సరిగఁ.

ఆ. *ఆచరించి పిదప ♦ నటవినుండి యయోధ్య

కరిగి యర్థసిద్ధి ♦ యలర వీత

భయఁడవగుచు విపుల ♦ వామనేత్రంబులఁ

గ్రాలుపూవుబోండ్లఁ ♦ గలిసి స్వేచ్ఛ. ౧౪

1173

క. అలరుచుఁ గ్రీడలఁ దేలం, గలవని నేఁ దలఁచుదాన; ♦ త్త్వపాలమణి

తులలేనిప్రీతి నీపైఁ, గలదాననుగాఁ జెలంగి ♦ కడునా ర్తిమెయిన్. ౧౫

క. అంతము నొందుటకే నా, స్వాంతము నీయందు నిలిపి ♦ సద్వ్యతిముల నే
నంతయు వ్యర్థముగా నిటు, చింతిలుచున్ సలిపి తుడకు ♦ జీవిత మిచటన్.

ఆ. భాగ్యహీననగుచు ♦ వదలెద నిస్సిరో; యట్టినేను విషము♦నైనఁ దినుచు

గాని తీవ్రశస్త్ర♦కఠినధారనుగాని, ప్రాణములను వదల*వలయు నన్న. ౧౬

క. ఈరాక్షసుగృహమున నా, కేరీతివిషంబుఁగాని ♦ యేశస్త్రమునేఁ

గోరినదానినిగానీ, యేరాక్షసుఁ డిచ్చునెనని ♦ నిట వేడ నగున్. ౧౭ 1177

చ. అనియిటు లామహీతనయ ♦ యార్తిమెయిన్ విలపించె నెన్నియో

మనమున నూహలొప్పు రఘు♦మాన్యునినే తలపోయుచున్ భయం

బునఁ బరికంపితాంగియై ♦ మోము విశుష్కముగాఁగ నింపుగాఁ

దనరెడనయ్యుతోకము ని*తాంతసుమావృతమున్ జవంబునన్. ౧౮ 1178

ఆ. చేరి యంత సీత ♦ భూరిశోకంబునఁ, బొగులుచును దలంపు ♦ లగణితముగఁ

గదర జడను మెడకు ♦ గట్టిగా బంధించి, దీనఁ బ్రాణవితతి ♦ నేను బాసి.

క. అరిగెద యమలోకమునకుఁ, ద్వరగా ననితలఁచె; మార్ద్ర♦వంబున నంగో

త్కరమొప్పు వెలయునాసుం,దరి మరణమునొండఁబూన్కి ♦దగ నచ్చోటన్.

ఆ. అయ్యుశోకశాఖ ♦ నంది నిలువఁబడి

యుండ; నవుడు రాము♦నొగి సుమిత్ర

తనయుఁ దలఁచుకొనుచుఁ ♦ దనపవిత్రకులంబు

నెన్నుకొనుచు నట్టు ♦ లున్ననతికి. ౧౯

1181

తే. విమలశుభగాత్రి కంతట ♦ విపులమంగ

భాభినూచనములు ధైర్య*మలరఁజేయు

* స్త్రీభిస్తు మన్యే విపులే త్తజాభి స్త్వం రంస్యన్తే వీతభయః కృతార్థః-అనిమా. మరలఁ బెక్కుమందిని రాముఁడు వివాహము చేసేకొనఁగలఁడనియు, దనకిటఁ జావు కలుగుననియు సీత భావమని గోవిందరాజులతాత్పర్యమని గ్రహింపవలయు. ఇట్లు చెప్పెను సీతదుఃఖించుట మానవస్త్రీ స్వభావమును బెల్లపుటకాని వేలుగాదని తీర్థభాష మనుట యిట సారము.

నవియుఁ బ్రఖ్యాతి నందినయవియు ఫలద
ములును సగులక్షణంబులు ధీచేలఁగె మదిని. ౨౦

1182

ఇరువదియేనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౯ - వ సర్గము.

శీతశు శుభశకునములు లోచుట. శ్లో-

సీ. *ఇట్లు చింతలఁగుందియెంతయుఁ బొగులుచు,నియమప్రతంబులనిలించియుంట
నే నిందఁబొందక ధీచేలఁగుచు, విగతహర్షంబున నున్నట్టిజాడఁ గానఁ
బడుచు, సంతతమును ధీబరిదీనచిత్తయై వర్తించుచున్నయావారిజాఝి
సంపదగలయట్టిజను నుపజీవిను లాశ్రయించెడరీతి ధీనమలమంగ

ఆ. శాభినూచకమ్ము ధీలగుశకునంబులు, పొందె; శుభముగాఁగఁ ధీబాలిచి, కుటిల
పద్మకేశరాజ ధీ పరఁగంగఁ గృష్ణవిశాలశుక్లమగుచు ధీ సరసమగుచు. ౧౫

క. కనఁబడుతరుణీవామనయన మప్పుడు మీనచలిత ధీ మగుపద్మమరీ
తిని దామ్రమగుచు నదరెను; గనసుందరమగుచు బలముఁద్రాలఁగఁబెడఁగై.

ఆ. వృత్తమగుచు వెలసి ధీవిమలకృష్ణాగరు, చందనార్కమగుచు ధీ సరసరామ
చారుహస్తయుగళఁసంశ్లేషణమ్ముల, వజ్రలుచున్నసీత ధీవామభుజము. ౨౫

క. అరుదుగ వడఁకెను; నితరేతరమును జక్కంగ నమరి ధీతగునూరుపులఁ
గరివరకరిసామ్యంబై, పరఁగెడువామోరు వట్టై ధీవడఁకుచు నచటఁ. 3౫

క. మునుముందె రాముఁ డున్నాఁ, డనితెలుపంజొచ్చె; సంతఁసమలనయనముల్
తనరారి శిఖరములవలె, గనఁబడు పలువరుస వెలయఁగఁదను వమరఁ.

క. పరఁగెడుభూవుత్రికశే,బరమున శుభరీతి నొప్పి ధీబంగరుచాయఁ
నురుచిరమై సుంతరజః, హరిమిళితంబైన వలవ ధీభావుక మలరఁ. ౫ 1188

ఆ. ఇంచుకంతజాతె; ధీనిట్టులానుభువు
ఫలము నీయఁజాలి ధీ పరఁగునీశు
భకరిశకునములను ధీ బహుశాన్యశకునంబు
లను దగంగఁ గాంచి ధీ మనసునందు. ౫౫

1189

క. తనప్రియుఁడు పచ్చుననువా, ర్తను విన నొనంచు బోధితయగుచుఁ బెనుగా
లిని నెండను దగ శుష్కించినయంకుర మట్టై వానఁదీనుకులు పడఁగఁ. ౬

ఆ. వైకి లేచినట్లు ధీ పరమహర్షమునొందె; బన్వీబింబఫలముఁవలె జెలంగు

* ఈసర్గాదియందున్న “తథాగతామ్” అనుశ్లోకమునకు గోవిందరాజులు “సర్వం యథావ
త్సాక్షాత్కృతవతో మునేరపి” ఇత్యాదివాక్యఖ్యవ్రాయుడు సీతయందు మహిమ సాక్షిపించి మహా
శ్వరతీర్థలవారిభాషమును బలపఱచిరి.

నధర మొప్పునుండఁ రాక్షసులుచెలువారఁ, గనుబొమలునువెలయఁ గాఁగన నయి.

ఆ. ముంగురులు చెలంగఁ ముద్దుగాఁజెప్పలు, వెలయ శుక్ల దంతవిభతి దనర
సలగునీతవక్తఁ మా రాహువక్తను, ధాంశుబింబమట్టుఁ లమరెఁ గాంతి. 2

చ. ఘనతరళోకముఁ వదలిఁ కామిని యాత్రము మాని హర్షముం
గని చెలువారుమోమున నిఁకామము శుక్ల గత త్రియామ చం
ద్రునిపెనుగాంతి రాజిలెడఁ ధోరణి మించును నుండెఁ నీనిమి
త్తనిచయమే శుభంబొనఁగఁ దప్పకయంచును నిశ్చితాత్మయై. ౩ 1183

ఇరువదితొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

30 - వ సర్గము.

అశుభ హనుమంతుఁడు మొదట రాముని గీర్తింప నిశ్చయించుకొనుట. అశుభ

క. అనిహతవిక్రముఁ డగునా, హనుమంతుఁడు జనకతనయఁ దావృత్తాంతం
బును ద్రిజటస్వప్నవార్తను, దనుజాంగన లెల్లఁ జేయఁ తర్జనములనుఁ. ౧

చ. వినియె నమస్తముఁ; మఱియుఁ వేడుక నందనమందునున్నయా
యనిమిషసాధ్యోజోలఁ జెలువందుచు నున్నమహీకుమారికఁ
గనుచు మనంబునం గరుణఁ గ్రాలఁగ నివ్వధిఁ బెక్కురీతులఁ
వనట మునుంగుచుం దలఁచె; వానరులెల్లను పెక్కువేలుగఁ. ౨ 1195

క. అయుతంబులుగాఁ జేరుచు, నియమంబున నెల్లదిశలఁ నెలఁత నెవతుకఁ
గయికొని పూనిక వెదకెద, రొ యలమహీజాతఁ గంటఁ నుద్విని నిచటఁ. 3

చ. అతిశయమా సమాహితముఁ నంది యమిత్రులశక్తి నెన్నియె
గతులను నన్నునన్యై లెఱుఁగం దగనట్టులు గూఢచారి నై
క్షీతిఁగలపెక్కుతావులనుఁ జేరి కనుంగొనుచుఁ సురారియు
ద్ధతిమెయి నేలునిప్పురముఁ దద్దయు వేడుకమీఱఁ జూచితిఁ. ౪ 1197

క. దనుజులవిశేషమును నీ, యనుపమవ త్తనమూరితిఁ ననురేంద్రునిదా
ఘనమైన సుప్రభావంబును దెలిసినవాఁడనైతిఁబో యిప్పటికిఁ. ౫ 1198

తే. అప్రమేయప్రభావుఁడైఁ యఖిలజంతు
వులను గరుణను గాంచుచుఁ సలగురాము
వత్సిఁ బతిదర్శనేచ్చ నీపడఁతి రాము
వార్త నెఱిఁగించి యూఱడింపఁదగునాకు. ౬ 1199

సీ. దుఃఖమేయెఱుఁగనిఁతోయరుహఁక్షీని, మితిలేనిదుఃఖ మీఁగతిని నిప్పు
డనుభవించుచు దీనికంతంమేలేదని నగచుచుఁ బూర్ణచంద్రుగతి మోము

భాసిల్ల నలరునీఁపరమసాధిని నూఱిడిలఁజేయువాఁడ; నీఁయిలను శోక
మాతచి త్తయైనయీఁయనఘచారిత్రను నూఱిడిల్లఁగఁజేయ ♦ కురుతరగతి
తే. రామునొద్దకుఁ బోదునే ♦ నీమెయిఁ జను
టరయఁగా దోషమేయగుఁ; ♦ దరుణి నూఱి
డిలఁగఁ జేయకపోయిన ♦ నలఘుకీర్తి
మంతురాలగునీసాధి ♦ యెంతో వనట ౮౪

1200

క. తనుఁ గాచుదిక్కులేమిని, మనమునఁ దలపోసి మేను ♦ మఱచి యసువుల
దనపున్నినదలుఁ; బూర్ణేం,దునిభావన చులరఁ గన్నుఁవోయి వెలయఁగఁ.
క. కరములు దీర్ఘములై తగ, నిరుచుబలచులర నొప్పుఁనృపమణిఁ దనదా
తరుణిం గన లాలనుఁడో, పరమాత్ముని నూఱిడిల్లుఁభంగి నొనరుతుఁ. ౧౦
తే. ఇట్లుచేయుట న్యాయమా ♦ నెన్నిచూడ;
రాక్షసస్త్రీలయెదుట నీఁరామతోడ
మాటలాడుట కార్యమేమాడ్కిఁ గాదు,
కార్య మెవ్విధి నొనరుఁగఁగఁ దగునొకొ. ౧౦౪

1203

క. ఈకష్టమునం జక్కితి; నీకడనుత్రియానుయందె ♦ యీభూజాతఁ
వే కాంచి యూఱిడింపక, యీకరణిని నుందునేని ♦ యీమె మృతిఁగనుఁ.
క. ¹లేదెందుల కనుమానం, బేదైనను; నీతతోడ ♦ నిప్పుడు పలుకం
గఁ దగదనిపోయినచో, నాదయిత వచించెనేమి ♦ ననుఁగూర్చి తమిఁ. ౧౨౪
క. అనిరాముం డడిగిన నే,మనియుత్తర మొసఁగువాఁడ; ♦ సతివేగమ నేఁ
జని రాముఁ గాంచి నీతను, గనినాఁడంగాని పలుకఁగా లే దచటఁ. ౧౩౪
తే. ఆమెయేమియుఁ జెప్పలే ♦ దని వచింతు
నేని కఠినంపుఁజూపులఁ ♦ బూని క్రుధను
నన్నుఁ గాల్చిననుం గాల్చు ♦ మిన్నకుండఁ
డారఘూత్తముఁ; డేనిట్టు ♦ లరిగి వేగ. ౧౪౪

1207

క. మనుజాధిపుకొఱకై నే, వనచరినాథుఁబురికొల్పి ♦ బలములతోఁ దె
చ్చి ననుఁ నృధమెయగు నీ, వనజాక్షియు సంతదనుక ♦ బ్రదుకదు కానఁ.
ఆ. అట్టులొట నిందె ♦ యెట్టులో నేఁఁడి
కాచుచున్నదనుజఁకాంతిలందు
సంతరంబుఁ గాంచి ♦ యతితాపమునఁ గుందు
నీత నూఱిడిలఁగఁ ♦ జేయువాఁడ. ౧౬

1209

²నీ. అతిమాత్సుతనుడను ♦ నందు విశేషించి వనచరుఁడను, గాన ♦ వనితలెనరు
ననుఁగానఁజాలరు ♦ కనుక మనుష్యులు పలుకునట్లుగ నితఁకులకుఁ దెలియ

1 పర్యథా నాస్తి సంక్షేపః-అనిమూలము. 2 వాచం చోదాహరిష్యామి మానషీ మిహ సంస్కృతామ్. ఐదివాచం ప్రదాన్యామి ద్విజాతిరీవ సంస్కృతామ్, రావణం మన్యమానా మాం

నట్లు సంస్కృతభాష ♦ నావృత్తిగ్రహించిపలికెన; మఱియునే బ్రాహ్మణువలె
సంస్కృతభాషతో ♦ సంభాషణముచేయ ననుఁగని నీత యీ వనచరంబు

ఆ. పలుకఁజాల దిట్లు ♦ పరిపరివిధముల

దనుజవరుఁడె పల్కునని భ్రమించి

భయము నొందుఁగాన ♦ వలనుమీఱ మనుష్య

భాష నాశ్రయించి ♦ పలుకఁదగును. ౧౯

1210

క. వనజాక్షికిఁ బరిచితమగు, మనుష్యభాష నె వదించు ♦ మహితార్థమునం
దును గల్గునట్లు, సంస్కృతమునఁ బల్కుఁగరాదు కార్యముంజెడుఁదానన్.

ఆ. అట్లుగాక యింక ♦ నెట్లైన నీసాధ్య

నూఱిడింపరాక ♦ యుండు; నేను

వనచరుండ నగుట ♦ మనుజోక్తిఁ బల్కుటఁ

గాంచి యీమె మనసు ♦ కలఁకఁబాఱ. ౨౦

1212

క. మును రాక్షసవేషంబులఁ, గని భయపడియుంట నన్నుఁ ♦ గని మిగులన్ భీ
తినిగాంచు; సంతక బాడవగు, కనులలరెడు నీనుసాధ్య ♦ కడు వేగమునన్. ౨౧

చ. దనుజునిఁ గామరూపునిగఁ ♦ దానె యెఱుంగునుగాన నన్నిటం

గని భయమంది శబ్దమును ♦ గట్టిగఁజేయును; దానఁ దోడనే

*దనుజులతాంగులెల్ల వివిధస్ఫుటశస్త్రములూని భీతినిం

గనునటు మృత్యువట్లు ననుఁ ♦ గ్రన్ననఁ జంపఁగ వత్తు రొక్కటన్. ౨౨

తే. వికృతముఖు లనఁదగినయీ వలెఁడులెల్లఁ

జేరి ననుఁ జాట్టుకొని తమచేతనై న

వట్టు చంపుటకుంగాని ♦ పట్టుకొనఁగఁ

గాని యత్నముచేయుదు ♦ రూని పూన్కి. ౨౩

1215

నీ. శాఖశాఖల, నల్పశాఖల, సుత్రమభూరుహస్కంధాలిఁ ♦ బూని నేను

నలుదిక్కులను జవ ♦ మలరఁగాఁ బరుగెత్తఁ గని భీతిఁ జంకుదు; ♦ రనిహతగతి

నివ్వనంబునఁ జరియించునారూపంబుఁ గని వికృతాస్యతావనితలెల్ల

భయమున శంకించిపరుగెత్తుదురు; మఱిదనుజాంగనలు రావఁబునిగృహమునఁ

ఆ. దన్నియుక్తులైన ♦ దనుజులఁ బిలుతురు;

శక్తిశూలముఖ్యసాధనములఁ

గరములందుఁ బూని ♦ క్రవ్యాదు లరుదెంచు

వారు చూచువారు ♦ భయము నొంద. ౨౪

1216

నీతా భీతా భవిష్యతి-ఆనిమాలము. నిశ్చయము చేయుటకై యిట్లు పరిపరివిధములఁ దలపోయుచు
స్నాఁడనుట యిటఁగల సారము. * రాక్షసీగణః, వానాప్రవారణో ఘోర స్సమేయాదంత
ఘోషమః-ఆనిమాలము.

- క. ఉరవడి నరుడెంచుచు సం, గరమునకుం బిలుతురు నను; ♦ గ్రవ్యాదులు నన్
బరికించి చుట్టుముట్టుచు, నరుగఁగ నీకుండ బలిమి ♦ నడ్డపడంగన్. ౨౮ 1217
- ఉ వారిబలంబులన్ నటికి ♦ పౌరుషమూని శ్రమంబుచెంది య
వ్వారిని మీటి భూరితరఃవారిధి దాటి సరాభితిరమున్
జేరఁగఁజాలఁ; బెక్కు రతిశీఘ్రముగాఁ బనిచేయుదానవుల్
వారిధి నభ్రమార్గమునఁ ♦ బాటుచు దాఁటెడునట్లు నన్నొగిన్. ౨౯ 1218
- ఆ. అంబరమున కెగిరి ♦ యట్టై ననుం బట్టు, కొనుదు, రవుడు జనకఃతనయ కచటి
రామువార్త తెలియ ♦ రాకుండు నేవీరి, చేతఁ జిక్కుపడుదుఁ ♦ జేయవేమి.
- నీ. హింసాభిరుచిగల ♦ యీరాక్షసులు జనకాత్మజ నొకవేళ ♦ సంతమొందఁ
జేసినఁ జేయుదు, ♦ రీసరణినిజూడ రామసుగ్రీవకార్యంబుచెడును;
బరులకుఁ దెలియని♦నర్థతి గల్గి, రక్షఃపరివారితఃత్రౌతలంబు
నయి యభివేష్టితం♦బై యెఱుంగఁగరాకయున్నయీస్థలమున ♦ నుర్వితనయ
తే. యున్న; దని నేను జచ్చిన ♦ నొక్కవేళఁ
బట్టుపడినను శ్రీరామఃభద్రునకు న
హోయఁడై *కార్యసాధనఃమందు శక్తి
గలుగువాఁ డెవ్వఁడైన నొక్కండు లేడు. 3౨ 1220
- చ. అనిమొన నిందు నే మరణఃమందఁగ నీశతయోజనాయతా
భిని నెగురంగఁజాలినపవిత్రవనచరుఁ డొక్కఁడని నా
మనమున నెన్న లేడు; పలుఃమంది సురారులు చుట్టుముట్టినన్
ఘనబలమొప్పుఁ జంపఁగలఁగాధపుశక్తి యెసంగునాయెడన్. 3౪ 1221
- క. ఐనను శ్రమముం బొందుదుఁ, గాన మహాభిం దరించి ♦ గట్టనవతలం
గానంబడుదానిని గనఁ, గానేర ననిశ్చితార్థఃగతులు బవరముల్. 3౪ 1222
- తే అపజయము గల్గినంగల్లుఁనట్లు సంత
యాన్వితంబగుకార్యంబు ♦ సరయ కేను
జేయఁ; బ్రాజ్ఞఁ డెవ్వఁడు ♦ చేయు సంత
యాన్వితం బగుకార్యంబు ♦ సరయక మది. 3౫ 1223
- నీ. నీతతో నేను భాఃపింశకపోయిన నామెయు దిక్కులే ♦ కంతమొందు
భాపింతునేని యీఃపగిది మహాఘముల్ సంభవించును నాకు ♦ సత్యమిద్ది;
యవివేకి యగుదూతఃయందుఁ జెందినఫలమందనున్నట్టికార్యములు దేశ
కాలంబు లెఱిగి చిక్కఁగఁజేయనందున నాదేశకాలంబు ♦ లరిసమంబు
తే. లగును గావున సూర్యోదయమునఁ దమము
లడఁగురీతి నశించు; జఃనాధిపుండు

* నాన్యఁ పశ్యామి రామస్య సాహాయ్యం కార్యసాధనే-అనిమూలము.

నచివులంగూడి కార్యంబు ♦ చక్కనెంచి

యుక్తమిదియని యొకబుద్ధిఁగూని కడఁక. ౩౮

1224

తే. నిశ్చయించిన సూరిమాఁగిని యగుదూత

దానిఁ జెఱచును; స్వామికృత్యంబు చెడక

యుండురీతిని, నవివేక ♦ మొందకేను

మనలురీతిని, గార్యంబు ♦ పొనఁగునట్లు. ౩౯

1225

క. కడలిని దాఁటినపని యెవ్వడువున వృథంబుగాదొ ♦ బాగుగ నట్లే

తడఁబడ కీకార్యంబును, గడఁగి యొనర్పంగవలయు ♦ గా యదియెట్లో. ౩౯౫

క. నేనవిధిగాఁ బల్కిన, జానకీ నాపల్కుమినొ ♦ సాధ్యసమును దాఁ

బూనకయుండునొ ? యని పవ, మానాత్మజుఁ డాత్మనెంచి ♦ మతివిభవమునఁ.

క. ఒనరింపఁదగినకృత్యంబును నిదమిత్యుటంచు ♦ బోలఁదలఁచె; నీ

పనితకుఁ బ్రియబంధువుఁడై, ఘనమతియై కీడుచేయఁ ♦ గడఁగని రాముఁ. ౪౦

క. మునుమును గీర్తించెద నీ, జనకజ, నాథాత్తమైన ♦ సావితము గలదా

టను నామాటలకుఁ భీ, తినిబొందకయుండు; మఱివిదితచిత్తుండై. ౪౧ 1229

తే. ధరణి నిత్యోక్తుకులజలఁ ♦ దానె మేటి

యైనరాముండు చెప్పినయపులుకులు

ధర్మయుక్తంబులును శుభఁదములు నగుచు

నలరునవ్వాని వినిపింతు ♦ నాదరమున. ౪౨౫

1230

ఆ. మధురతరములైన ♦ మాటల వినిపింతు, రామునాశయంబు ♦ నీమెకేను

నెట్లుచెప్ప నీమె ♦ యిప్పలుకులవయి, శ్రద్ధయునిచి వినునొ ♦ చాదురీతి. ౪౩౫

క. ఒనరింతునట్లులే యిపు; డని యచ్చుహానీయమూర్తి ♦ హనుమంతుం డా

ఘనతరుశాఖాంతరమునఁ, గనఁజాలనియట్టులుండి ♦ కడు మధురముగఁ. ౪౪

క. ధరణిపతియైనరాముని, తరుణీమణిఁ జూచుచుఁ నితాంతసుఖదమై

పరఁగుచు నవితథము మనో, హరమగువాగ్భణితి నిట్టులనియెం బ్రీతిఁ. ౪౪౫

ముప్పునవ సర్గము సంపూర్ణము.

౩౧ - వ సర్గము.

అథి { హనుమంతుండు నీతకుమాత్రమే వినఁబడునట్లు రామువార్తఁ జెలుప } అథి
నీత తలయెత్తి యాతనిం గనుట.

చ. వనచరవర్ణుఁ డిట్లు బహుభంగుల లోనఁ దలంచి నీతకుఁ

వినఁబడునట్లు వీనులకు ♦ విందుగఁ దోఁచెడువాక్యయుక్తి ని

ట్లనివినిపించె; స్యందనగజాశ్వవిభూతిఁ దనర్చి పుణ్యశ్రీ

లనియతి మించి నద్యశ మిలాఫలి నొప్పఁగ భూపవర్ణుఁడై. ౧౫

1234

క. తనరాకు దశరథుండను, జనపతి యొక్కండు గలఁడు ♦ ఛద్వమౌఱుగఁ డా
తని దానకీర్తి యసదృశ, మనిచెప్పట యతిశయోక్తి ♦ యనరాదెపుడుక. ౨

సీ. సద్గుణంబులను నాజనపతి రాజన్యులందు శ్రేష్ఠుండయి ♦ యలరుచుండుఁ
దపమున మునులతోఁ ♦ దానమానుండగుఁ; జక్రవర్త్యన్యయజాతుఁ డతఁడు
బలమున శతమఖోష్ఠముండగు నుత్యహింసారతి యతనికి ♦ సతతమొదపు
నీచభావం బాతఁనికి శత్రువై యుండుఁ; గరుణాన్వితుండయి ♦ క్రాలునతఁడు
తే. సత్యశౌర్యుఁ డిహ్వాకువంశమున ముఖ్యుఁ
డతులలక్ష్మీయుతుండు సదాశ్రితజన
సంపదభివర్ధనుండును ♦ సకలరాజ
లక్షణవ్రజసంతతఃపక్షితుండు. ౪౫

1286

క. అనిహతతేజఁడు రాజేంద్రనిచయమున మేటిసాగరవ్యాపుతమే
దినియందు విశ్రుతుండగు, జనసౌఖ్యకరుండు సుఖయు ♦ శాంతియుతుండుక.

తే. అట్టిదశరథభూజాని ♦ కగ్రతనయుఁ
డిందుబింబాస్యఁడై రాముఁ ♦ డిలఁ జెలంగు
నాతఁడు విశేషవేత్తయై ♦ యఖిలచాప
ధరులలోఁ దానె మేటియై ♦ పరఁగుచుండు. ౬

1288

చ. జనకునకుం బ్రియుండు నృపసంతతికిం దగుధర్మరాశి పా
లనమున జాగరూకుఁడు విలాసము మీఱఁ బ్రజాళిధర్మముక
దనదగుధర్మమట్లె సతతంబును గాచెడువాఁడు, ప్రీతిజీ
వనిచయధర్మరక్షకుఁడు ♦ నైరిజనాంతకుఁ డై చెలంగు; నా
తనిజనకుండు వృద్ధుఁడు సతతంబును సత్యరతుండు గావునక. ౭౫

1289

తే. ఆడితప్పలేక ♦ యటవికీ దనుఁ జను, మనిన వీరుండయ్యి ♦ ననుజుఁడు, తన
భార్య వెంటరాఁగ ♦ వనమున కేగెను; విపినమం దతండు ♦ వేటకొఱకు. ౮౫

చ. తిరుగుచుఁ గామరూపులయి ♦ తీవ్రసరాక్రము లై నయానిశా
చరులను బెక్కుమంది ననిఁ ♦ జంపెను; దూషణుడై దురాత్ముడై
ఖరుఁడును సైన్యముక్తముగ ♦ త్కౌపతిచే హతులైరి; రావణా
సురుఁ డది యాలకించి మదిఁ ♦ బొప్పడురోషము పెల్లునం దగక. ౯౫ 1241

తే. దండకాటవి నాజనస్థానమెల్లఁ, జెడియెగద నేటికీక్రూరుఁచేత ననుచుఁ
దగినమాయామృగంబయి ♦ తరలివచ్చి, రాము వంచించి యాతనిఁరమణి సీత.

క. కొనిపోయె; ననిందితయా, జనకజ వెదకుచును దాను ♦ జని సుగ్రీవుం
డనువాసరేంద్రువనమునఁ, గని యాతని మిశ్రవగునిగా గ్రహించెక.

క. తరువాతఁ బరపురంజయుఁ, డురుబలుడై రామభద్రుఁ ♦ డొయ్యన వాలిక
బరిమార్చి యతనిరాజ్యము, స్థిరముగ సుగ్రీవునశముఁచేసెం గడిమిక. ౧౨౫

- సీ. అంత సుగ్రీవుని యాజ్ఞచే గామరూపు లగుకోతులు వేలఁకొలది యెల్ల
దిక్కుల సీతను ♦ దీప్తశౌర్యంబుల వెదకుచు నున్నారు; ♦ విపులనయన
యగునామెకొఱకె నేనడవిని సంపాతిసాధుభాషణముల ♦ సాగరంబు
శతయోజనంబును ♦ జవమున లంఘించి వచ్చితి; నెట్టిసంస్కృతు, ఛాయ
తే. కాంతిగలదని శ్రీరఘుకాంతువలన, నిశ్చయంబుగ వింటినో ♦ నెలఁత నిచట
నవ్వెయెల్ల ను గలుగుట ♦ నాధరణిజ, నీమె నే జూచితిని మదభీష్ట మలరె.
- క. అని యింతమాత్ర మీగతి, వనచరవర్షండు పలికి ♦ వాక్యము నుఱి దే
నిని బల్కకూరకుండెను, జనకజ యప్పలుకుల విని ♦ స్వాంత మలరగఁ. ౧౬
- క. ఇదియేమి యిచటనివ్వెధి, ముదమొనరగఁబల్కునుగుణముఖ్యుడెవఁడొయీ
యదనున నని విన్నయమును, మదిఁ గాంచినదయ్యె; సంతమాననిపూన్కి.
- తే. కొనల వక్రతగల్గినకురులు వెలయ
నై జముగ భీరుతం దగునాతికురులు
గ్రమ్మకొనియున్నమోము నొక్కటను బైకి
నెత్తి యాశింశుపావృత్త ♦ మెలమిఁ గాంచె ౧౭౪ 1248
- చ. జనకజ వానరర్షభువచస్తతిఁ జక్కఁగ నాలకించి వే
కనుఁగొని దిగ్విదిక్కులను ♦ గానక యెవ్వరి రామునందు నె
మ్మనమును నిల్పి ధ్యానము సమంబుగఁ గైకొని సంప్రహర్షముం
గనియె; దదీయవృత్తమునఁ ♦ గామిని చూడ్కులఁ ద్రిప్పి యాదృతిఁ. ౧౭౫
- తే. పైనఁ గ్రిందను బ్రక్కల ♦ బాగుగఁ గని
యాయచింత్యమతిఁ గపింధ్రాభిమతుని
వాయనూనుని నుదయించుభానురీతి
వెలుఁగువానిని గనియె నావెలఁది యచట. ౧౭౬ 1250

ముప్పదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౨ . వ సర్గము.

—అథ నీత హనుమదుత్థల విని శ్రమించుట. అథ—

- *చ. జనకజ యంతభూరితరుశాఖలయంతరమందు లీనమా
తను వమరంగ నొప్పెడునదాగతి నూనునిఁగాంచి సాధ్వసం
బున హృదయంబు బెగ్గిలగఁ ♦ బోలఁగ నింకనుగాంచె నాతఁ డ
ర్జనవననంబుఁ గట్టుకొని ♦ సొంపగు కాఱుమెఱుంగుపిండురీ
తిని దగుపింగళచ్చవిని ♦ దేజరిలెం గన నదృశ్యంబుగఁ. ౧ 1251

* వేష్టితార్జునవస్త్రం తమ్-అనిమూలము సంవేష్టితధవళవస్త్రస్వరూపమ్-అనివ్యాఖ్య.

- అ. అట్లుమెఱయుచున్న హనుమంతుఁ బ్రియవాది
 వినయమొప్పువాని ధి కనితమగు
 నయ్యశోకపుష్ప ధి మట్టిశనుద్యుతి
 యలరఁ ద ప్తహాటకాక్షులొప్పు. ౨ 1252
- క. తరుశాఖాంతరమందుం, బరఁగుచునున్నట్టివాని ధి బాగుగఁ గనియెం;
 బరమాద్భుత మందుచుఁ గని, కరము విచారించె నిట్లుఁగాఁ దనయాత్మక. ౩ 1254
- క. ఔరా ! భీతికరంబై, యిరూపము చెలఁగె, వానధీరేంద్రు తను విదాఁ
 జేరఁగరానిది చూడఁగా రాని దిదేల తోఁచెఁ ధి గడుభీతిదమై. 3 1254
- క. అనితలఁచి నురల దుఃఖంబున నేమియుఁ దెలియదయ్యె; ధి భూసుత భీతిం
 గని జాలిపుట్ట రామా, యని సౌమిత్రి యటంచు ధి నార్తి బాగులుచుక. ౪
- క. విలపించె బిక్కురీతుల; వెలఁదులు వినవార లనెడుఁ నెఱపుమెయిన్ మి
 క్కిలిమధురముగా జానకి, మెలమెల్లన నేడ్చె వగయు ధి మించుటవలనక. ౫
- క. తనకుం జెంతవినీతుక, ఘనతరుశాఖావిలీనుఁ ధి గపితిలకుని నా
 హనుమంతుఁ గాంచి నవ్వుమె, యనిమైధిలి తలఁచె వార్తయద్భుతమగుటక. 6
- చ. తరుణియు నంతఁ జక్కగఁ సదాగతిసూనుని దీర్ఘవక్రసుం
 దరముఖ సూర్యసూనువచఁనంబునె చేయఁగనున్నవానిఁ గీ
 శరమణమంత్రి సాధుమతిశాలురయందు నరిష్ఠుఁ జూచె ని
 క్కరణిని రామువార్తలఁ దగఁగఁ దెలిపెంగద యంచు లోలయై. ౭ 1258
- ఉ. జానకి యాకపిప్రవరుఁ ధి జక్కగఁ గాంచి వికారనూపముం
 దాను గనంగ మూర్ఛిలి మృతప్రతికల్పయు నొచునుండె, వి
 జ్ఞానము చాలసేపటికిఁ ధి జానకు రాఁగ విశాలనేత్ర య
 వ్యాసరుఁగూర్చి యెంచెనిటు; ధి నవ్వుమునక వికృతంపుఁగోతినిక. ౮ 1259
- ఉ. కంటిని శాస్త్రసంఘమునఁ ధి గానఁబడుం, గలలోనఁ గోతియుం
 గంటికి దోఁచఁగూడదని ధి కాంచినవారికిఁ జాలకష్టముల్
 వెంటనె కల్లుఁ గాన రఘువీరునకుం దదనుగ్రహార్థమై
 వెంటనె యన్నచాపధరవీరున కల్లసుమిత్రపట్టిక. ౯ 1260
- క. నాతండ్రికి జనకునకుక, బ్రీతియె సంధిల్లుఁగాక; ధి వితతార్తిని నే
 నీతఱినుండుట నిద్రయు, నేతెఱఁగునవచ్చు నిద్రయిది కాకుంటక. ౧౦
- క. కల రాఁగూడదు కావునఁ, గలగా దిది నిద్ర తగునుఁఖంబున ననినక
 విలసితపూర్ణ నిశాకరు, నలఁ దగుముఖమొప్పురానుభ ద్రునిఁ గనమిక. ౧౦
- క. నాకెట్లు నిద్రగలుగును, నాకెట్లు సుఖంబుఁగలుగు ? ధి నాశునినతతం
 బోకరుణానిధి ! రామా, యోకౌసల్యాకుమార ! ధి యోరఘువీరా. ౧౦౫

- క. అనిబుద్ధి రానుమూర్తినె, ఘనభక్తిం దలఁచుదానఁ ♦ గడుఁదమి వాక్యం
బునఁ జెప్పుచుండుదానను, ననుకూలముగాఁ దదీయఁమగుకథనిట్లే. ౧౦౫
- క. వినుచున్నదాన నాభ, ర్తనె తెలియుచునున్నదాన; ♦ రాముని నెడఁబా
సినయదిమొగలుగ విరహం, బున మన్నభవీడితనయి ♦ పొగులుచు సతమున్.
- ఆ. నాథునందె నామఁనం బింతయున్ నిల్పి, తలఁచుదానఁ గానఁ ♦ దలఁచినట్లే
కానఁబడెడునట్లే ♦ వీనులవినఁబడుఁ, గాని యిద్దనిజముఁగాదు తలఁప. ౧౨
- సీ. ఇచట నల్లదె రాము ♦ నెన్నువానిని గనుచున్నదాననుగద, ♦ యొక్కరీతిఁ
బతిఁగూర్చి నామది ♦ నతిశయప్రేమను దగుమనోరథమె యిట్లగపడునటు
లున్నదంచుఁ దలంచు♦చున్నదానను, దాని కరయ హాపమె లేదు♦ధరణియందు
నేకారణమొ యిటు ♦ లిటవినవచ్చుట కీవానరునిరూప ♦ మిత్తరువునఁ
తే. జక్కఁగాఁ గాననయ్యెఁ గీశవరుఁ డీతఁడు
నాయెదుట వచ్చి కనఁబడినాఁడుగాని
వేఱుగాదు, వాచస్పతిఁబిబుధవర్య
శతధృతులకును నగ్నికి ♦ సాంద్రభక్తి. ౧౩౫
- క. కరయుగముమోడ్చి మ్రొక్కెద, వరకపి యీతం డిచటికి ♦ వచ్చి పలికి న
ట్లరయఁగ సత్యములగుఁగా, క రహితఫలదములుగాక ♦ క్రాలుత మింకన్.

1267

ముప్పదిరెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

33 - వ సర్గము.

— ❧ హనుమంతుఁడు సీతవృత్తాంత మడుగుట. ❧ —

- చ. అనివచియించె నంతట హఁహ త్తరవిక్రమ మొప్పువాయునం
దనుఁడు వినీతవేమఁడయి ♦ తత్తరువర్యమునుండి డిగ్గి యా
జనకజడుస్థితిం గనుటఁ ♦ జాలఁగ దీనతనొంది వందనం
బానరిచి సుంతచేరఁజని ♦ యొప్పుఁగ శీర్షమునం గరద్యయం
బును ముకుళించి యిట్లనియె ♦ ¹ముద్దులుగుల్కెడుపల్కులొప్పుఁగన్. ౨
- చ. ²సరసిజనేత్రముల్ వెలయఁ ♦ జాలఁగ మాసినపట్టువస్త్ర మా
దరమునఁ దాల్చి యావిటపితల్లజశొఖను గైగ్రహించి యి

1 సీతాం మధురయాగిరా-అనినూ. 2 కానుపద్మవిశాలాక్షి క్లిప్తకౌశేయవాసినీ, గ్రుమస్య
శాఖా మాలంబ్య తిష్ఠసి త్వ మనిందితే-అనినూ హనుమ ఇంతయునుచే సీతయని యెరింగియు
మరల నేల నీవెవతుకపని ప్రశ్నించె ననరాదు. సీతను దానెరింగినట్లే మాటలాడిన రావణుఁడని
సంశయించునేమోయని, యా మెనోటనుండియే బదులుచెప్పింపఁగోరి యిట్లడిగెననియు నెఱుంగుట
దీనిసారము.

క్కరణిని నున్నదాన వొకకందును బొందనిదాన వీవు నా
కురుకృపఁ దెల్పు మెవ్వతవా యొక్కతవే యిటనుండనేలొకో. 3 1270

తే. వుండరికవత్తంబులనుండి యలల
పెల్లునం జిమ్మినట్టిసీఁరెల్లదొరఁగు
నట్లు నీకన్నుగవనుండి యార్తిజలము
కాటుచున్న దదెందుకోకరుణఁ జెపుమ. ౪ 1271

సీ. అమరకన్యకవా, నీవసురకుమారివో యక్షకిన్నరనాగరాక్షసులయు
గంధర్వులయుఁ బుత్రికారత్నమవో వీరియందెవ్వరికి నీవు సుందరాంగి
చేరినదానవు? నారీచుణీ, వసువాయుగుద్రులయందెవరికి నీవు
సంబంధురాలవు? చారుగాత్రీ! నీవు దేవతవని నామఁదికిని దోచు

తే. చున్నయది; చంద్రునింబాసి యున్నతనుగు
స్వర్గమును వీడి వుడమికి వచ్చియున్న
సకలసుగుణాకరయును దేజఃప్రకాశ
యు సగురోహిణివా యేమి యువిద నీవు. ౭ 1272

క. సురుచిరగాత్రీ, నీవె, వ్వరిదానవు? చక్కనగుచు భాసిలునక్షుల్
నిరుపమరీతిం దోచెడుఁ, గరుణాధ్యా! యసితనేత్ర కడువడిఁ జెపుమా.

క. తెలియకగానీ క్రోధము, పొలయుటచేఁగాని నీవిభుండగుమునిరా
ష్ట్రీలకువసిష్ఠునిఁ గోపము, గలవానిగఁజేసి త్రిదశకాంతాలయము. ౮ 1274

తే. వదలి వుడమికి నిత్తటి వచ్చినట్టి
యయ్యరుంధతి వగుదు వంఛరయవాడఁ;
బారుమధ్యనురాజితా! త్కృతలమును
వదలి పరలోకగతుడైన వరతనయుని. ౧౫ 1275

క. జనకుని, భాగితను బ్రాణేశుని వీరలయందు నొకని శుభగుణుని గుటిం
చి నిరతదుఃఖమునొందెద, వని తలఁపఁగనయ్యెఁ జెపుమయతఁడెవ్వఁడొకో.

సీ. ఇట్లులేడ్చుటచేత, నిట్టూర్పువిడుచుటచేత భూస్పర్శముచేత, రాజ
సంజ్ఞలు గలుగుటఁ జానరో నీవెన్న నమరనారివి కాదటంచుఁ దలఁతు;
నయవంబులచంద మట్టులె మంగళకరములొ శాస్త్రులక్షణసమూహ
మునుబట్టిచూడఁగా మనుజేంద్రుపట్టపురాణివి, మఱియును రాజతనయ

ఆ. వసుచ నాకుఁదోచె నాజనస్థానంబు, నుండి రాజానుగుండు బలిమిఁ
బట్టితెచ్చినట్టి పరసుసాధివి నీత, వగుదువేని తెలుపు మడుగునాకు.

ఆ. భద్రమగునుగాక పరఁగునీడె న్యము, మనుజితరుణులందుఁ గనఁగరాని

1 కోనుపుత్రః పితా భాగితా భర్తా వా తే సుమన్యమే, అన్నాల్లోకా దమం లోకం గతిం
ర్వ మనుశోచసి-అనిమా.

చక్కదనము, మానిసామాన్యవేషమి, వెట్టా యట్లై రామునింటివీవె.

చ. మనమున నెన్ననిశ్చయమే ♦ మానిని సందియమేమిలేదు; నా
విని రఘురాముకీర్తనము ♦ వీనులకింపుగ తిన్నచాట హ
ర్షనిరతచిత్తయై విటపిళాఖలక్రిందఁ జెలంగునాంజనే
యుని గని యిట్లుపల్కె; వినుమోకపినత్తమ! నేను భూస్థలి. ౧౪౫ 1279

క. ధరణీపతిముఖ్యుండై, పరఁగుచు విదితాత్ముడగుచు ♦ భాసిలుచు భా
సురకీర్తిమెఱయు దశరథ, ధరణీంద్రునికోడలను, బ్రతాపవిభూతి. ౧౪౬

క. అరిజనులైన న్యమును నిర్భరతాపము సంగఁజేసి ♦ భవ్యాత్ముడై
నిరుపచుకీర్తికి జనకున, కురుశౌర్యా! తనయనగుచు ♦ నొప్పెడుదానక. ౧౪౭

ఆ. పేగుసీతయనుచుఁ ♦ బిలుతు, రామతిమంతుఁ

డైనరాముపత్ని ♦ నగుదు నేను;
బెండ్లియైనపిదపఁ ♦ బ్రియమున దశరథు
నింట దావదశనను ♦ లేనుమిగుల. ౧౪౮

1282

క. మనుజాఖిలభోగంబుల, ననిశము పొందుచును గామితార్థములెల్లం
గనుచుంటి నవలివత్సరమున దశరథుఁ డవ్వసిష్ఠమునిసంయుతుడై. ౧౪౯

తే. రామునియైకువంశహర్ష దునిఁ బట్టి
భద్రుఁ జేయంగఁబూనె; నాపరమయత్న
మునకుఁ దగినట్టివస్తువుల్ ♦ మొనసి కూర్చు
చుండఁ గైకేయి పతిఁగాంచి ♦ యొప్పుదప్పి. ౧౫౦

1284

క. పలికెనిటు; రామభద్రున, కలరఁగఁ బట్టాభిషేకముగునేని యింక
జలములఁ ద్రాగును, దిన, భుక్తుల ¹నీయభిషేకమేయగును ననుజంపక.

క. మును నాకు వరములిచ్చితి, ననిచెప్పితివిగదా ప్రీతి ♦ యలరఁగ నమ్మా
టను వ్యర్థపఱుపఁ దగదే, పనికేగునుగాక రామభద్రుఁడు త్వరఁగక.

చ. అనవిని రాజు గైకకును ♦ నాదృతి మున్ను వరంబు లిచ్చుట
నునమున నెంచి సత్యమును ♦ మాననివాడగుట రఘుత్తము
వనమున కంపునున్న ప్రియభామిని స్రూరతరాప్రియోక్తిని
విని మది నేమితోఁపమికి ♦ విహ్వలతం గనుచుండ నార్తుడై. ౧౫౧ 1287

సీ. అంతట వృద్ధుడొనవనిపాలుఁడు సత్యధర్మంబుల నెపుడు ♦ తప్పకుండ
జరపువాడొట యశస్సునఁ బొదలెడు ²నగ్రపుత్రునిరాము ♦ నార్తుడగుచు
నేడ్చుచు మును పట్టి ♦ కిచ్చెద నేనన్నరాజ్యము నాకు మరలనొసంగు
మునుచు యాచించె; శ్రీమలగురాముఁడు తనయభిషేకమునకంటెనతిశయప్రి

1 ఏమి మే జీవితస్యాంతో రామా య ద్యభిషిచ్యతే-అనిమా. 2 క్షేప్తం యశస్వినం
పుత్రం రుద వ్రాజ్య మయావత-అనిమా.

తే. యమగుజనకునివాక్యంబు ♦ నాత్మపూర్వ

కముగఁ దా నాలకించి యక్కరణి నొప్పు

కొనియె; సత్యపరాక్రముఁ ♦ డనఁఁడు నగు

రాముఁ డొనఁగును గోరి తాఁ ♦ బ్రాణమైన. ౨౪౫

12౯8

క. ¹ఒరువలన నెట్టులై నను, సరిగ్రహింపండు పదులభావమునకు నె

వ్వరున నహితమగు వాక్యము, సరిగావనిచెప్పఁ డెట్టిసమయములందుఁ.

క. స్థిరయశుఁడు రాఘవుఁడు తా, ధరియించిన యతులవస్త్రతల్లజముల న

త్తరుణమున వీడి మనమున, ధరణీరాజ్యంబునానఁ ♦ దగ మాని ననుఁ.

క. తనజననియొద్దనుండఁ, జనునని యాజ్ఞ యిడె; ²నేను ♦ సత్వరముగ న

వ్వని రామునితోఁ దిరుగఁగ, మనమున నూహించి ముందె ♦ మాగ్గముపట్టఁ.

ఆ. తలఁచి పయనమైతిఁ ♦ దదియై క్తనెయి, స్వర్గవానమైన ♦ సమృదంబు

గాఁ దలంపఁ జమ్ము; ♦ కడువడిసామిత్రి, మిత్రహర్షదుండు ♦ మించువేడ్క.

క. ³తనదుమహాభాగత్వము, కనఁబడిఁగా రామచంద్రకంటె మునుపె యా

తనివెంబడింపఁ జీరా, జనముల ధరియించి మిగులఁ ♦ జెలఁగుచునుండెఁ.

చ. ధరణిపతీంద్రునాజ్ఞఁగొని ♦ తద్దయుఁ బూని దృఢ వ్రతంబునఁ

బురమును వీడి దుర్గమముఁ ♦ బూర్వముచూడనిదై చెలంగుభీ

కరవనమొండు చొచ్చితి; మఖండతరస్రథ నొప్పురామభూ

వరుఁ డటవీసలిం దిరుగుఁపట్టున నాతనిసాధ్యసౌననుఁ. 3౦

1294

తే. కుటిలమతి రావణుఁడు బల్కిఁగొనుచు నిటకుఁ

దెచ్చియున్నాఁడు; నేను బ్రదికి యిలపయి

నుండ మానద్యయంబె నాఁకొనఁగె గడుపు

కాన నటమిఁద విడువంగఁ ♦ గలనసువుల. 3౧౫

1295

ముప్పదిమూడవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౪ - వ సర్గము.

శ్లోక సీత హనుమంతుని నమ్ముటకై రామునిగుణములు చెప్పుమనుట శ్లోకం

క. హరియాధనాథుఁడొ నా, నుగుదాత్మజుఁ డట్లు పలికి ♦ మానిని దుఃఖా

తురయయంబయిఁబయిఁ బొరలెడు, దురంతదుఃఖమున మున్నఁదోరవుఁగఁగుణఁ.

క. ఊరాఘనట్టిపలుకుల, నారమణిం గూర్చి యిట్టులనియెను; దేవీ

1 దద్యా న్న ప్రతిగృహ్ణీయా న్న బ్రూహా త్కించి దప్రియం, అపిశీవితహేతోర్వా రామ సృత్యపరాక్రమః-అనిమా. 2 సాహం తస్యాగ్రత స్తూర్ణం ప్రస్థితా పవచారిణి-అనిమా 3 ప్రాగేవ తు మహాభాగః-అనిమా.

- నే రామునాజ్ఞ దూతను, గా రామునివార్తఁ దెలుపఁగఁ వచ్చితిఁ జూ. ౧౫
 క. జనకనుతా! శ్రీరాముఁడు, వినుమా కుశలముగనుండి • వివరింపుమనెం
 దనకుశలవార్త నీతో; వనితా! బ్రహ్మాస్త్రవేదఁవార మెఱుఁగుటఁ. ౨౫
- ఆ. వేదవిదులయందుఁ • బెద్దయె తానయి, యెవ్వఁడలరునట్టి • యింగితజ్ఞఁ
 ఁదాజితనయుఁడు నగుఁనారాఘవుఁడు తన, త్వేమవార్త నీకుఁ • జెప్పుమనియె.
 క. వనితా! గురుతేజుఁడు నీ, పెనిమిటి కనుచరుఁడు మిగులఁ•బ్రియుఁడునునగునా
 యనఘుఁడు లక్ష్మణుఁడార్తిం, గనుచుఁదలవంచి మ్రొక్కెఁగఁడుభక్తిమెయిఁ.
 చ. పురుషవరేణ్యులై నరఘుఁపుంగవు లిరువుగు త్వేమయుక్తులై
 పరఁగుచునున్నవార నెడఁభవ్యతరోక్తుల నాలకించి య
 త్తరుణియుఁ బ్రితి నంగములు • తద్దయుఁ బొంగఁగఁ బల్కె సిట్టులా
 హరివరుతో; శతాబ్దములకైన మనుష్యుఁడు ప్రాణయుక్తుడే ౫౫
- క. ఆనందమొందు ననియెడు, నీనుడి లోకప్రసిద్ధఁమేయగు నిదియుఁ
 వానరవర! నాపట్లను, గానంబడె నత్యమైనఁగతిగా నహహ! ౬ 1302
- క. అనె; భర్తచెంతనుండియె, చనుదెంచినహనుమయందు • జానకి కచటఁ
 జనియించె నద్భుతప్రీతి, నెలంతయు సంత వాయుఁదేవుతనయుఁడుఁ. ౬౫
- క. ఇతరేతరంబు నమ్మక, ముతగఁ మాట్లాడుటకును • మొదలిడి రంతఁ;
 గృతవేత్త హనుమ హరిగణ, సతి యప్పులుకాలకించి • పరమార్తిగఁ. ౭౫
- తే. దీనయైయున్నజానకీఁదేవికడకుఁ
 జనఁగ మొదలిడె; నెంతెంతఁసన్నికృష్ట
 మునకు నాతండుపోయెనో • దనుజుఁ డిట్టి
 తనువునఁ వచ్చెనేమొగో • యనెఁజంక. ౮౫ 1305
- క. జనకజయుం గనుచుండెను; మనమున నాదేవి యేమొమాట లితనితో
 డనుబల్కితినే, తగునే, యనుచితమాఁగాదె యిద్దఁ • యారావణుడే. ౯౫
- క. కూపాంతరమును దాలించి, యూపగిదిగ వచ్చె నిప్పు • డిచటికనియె; న
 ట్లాపడఁతి శోకకర్శిత, యై పట్టుకొనినమహీరుఁహాయతశాఖఁ. ౧౦౫ 1307
- తే. విడిచి యాయనవద్యాంగి • పుడమిఁ గూరు
 చుండె; నాదీర్ఘ బాహుఁ డట్లుగుతరమగు
 వగను గుందుచు భీతివివశయునగుచు
 నున్నయాజానకింజూచి • నన్నుతించి. ౧౧౫ 1308
- క. పందన మొనరిచె; నట నా, నుందరి భయవిహ్వలయయి • చూడకయే యుం
 డెం; దగ శశిముఖ సీతయు, వందనములు చేయుచున్న • వానిఁ బవనజుఁ. ౧౨

క. కని దీర్ఘోఽహ్వసంబులఁ, దనవగలం దెల్పుకొనుచుఁ ♦ దతమధురతర
స్వసమలర సతనితో ని, ట్లనియెను; మాయావియైన యసురుఁడు నన్నున్.

క. ఇంతకుమునుపే యిచటికిఁ, బంతంబున నేగుదెంచి ♦ పలికె దురుక్తుల్
సంతసమలరఁగ నీతను, వెంతయు గ్రహించి వగల ♦ నెల్లను మరలన్.

క. *కలిగించెదవో నన్నా, ద్దులముంచు టమంగళంబు; ♦ తోరపుశక్తిన్
జెలఁగుచుఁ దనరూపము ని, మ్ములమాటుపడంగఁజేసి ♦ మూర్ఖతమీఱన్.

సీ. సన్న్యాసిరూపంబు ♦ సరగున ధరియించె యాజనస్థానంబునందు నాకుఁ
గనఁబడినట్టి యాదనుజుండవేసీవు; కామయాపుండ్రుగాన నేను
నుపమానకృతనయ ♦ యొక్కరీతిఁగ దీననై యున్నదాన సహార్యదుఃఖ
ములనొందుదాన ముఠలనిట్టినన్ను దుఃఖార్థ నమగ్నగా ♦ సరయకీపు

తే. చేయుచున్నావు, నీకిది ♦ న్యాయమానె ?

వనచరా! నిన్నుఁగనుచు శంకను గనుటయు

యత్తమేకా దదేలననిగి నినుఁ గన

మదిని సంతోష మలరుచున్నది నిజముగ ౧౭౫

1313

చ. వనచర, రాముదూతగనె ♦ వచ్చుటయే నిజమేని నీకు శో
భనమగుఁగాక నిన్ను రఘువర్యునిగాథలు ప్రీతినించుఁ గా
వున నడుగందలంతు రఘుభూషణునద్దణరాజినెల్ల నా
కు నెఱుఁగఁ జెప్పుమా, తటినిఃకూలము నీటిజవంబులాగురీ
తిని హరియించెదీవు కడుఁ ♦ దీప్రముగాఁ గపివర్య! నామదిన్. ౧౭౫

1314

క. చిరకాలము రాముని విడికరము వగంబొందునేను ♦ గలలో రఘుభూ
వరకుటలకుఁడు పంపిన, హరిపుంగవుఁ జూడ నర్హునైతినిగాడే. ౨౦

1315

క. ఔరా! కలయెంతసుఖా, ధారంబో; స్వప్నమందుఁ ♦ దరణికులవిభున్
శ్రీరామువీరులత్సణ, నారూఢిగఁ గాంతునేని ♦ యార్తిఁ గననుగా. ౨౧

ఆ. స్వప్నమునకుఁగూడ ♦ భర్తకువలెనె నా, పైనిమచ్చరంబు ♦ గానఁబడెడు;
స్వప్నమనుచు దీనినావృంతమునన్ నేను, దలఁపఁ, జూడఁబడినఁగలను గోఁతి.

క. కలుగదు మేలేమాత్రము, కలుగుచు నున్నయది నాకుఁ ♦ గడుమోదం బి
మ్ముల నిప్పుడు; పతికుశలం, బుల వినఁ గోరుచును జింతఁబూనుచు నుందున్.

తే. అట్టిచింతయె యీహూప ♦ మంది భ్రాంతిఁ

గలుగఁజేయుచు నున్నదోగాని లేః

యుపపసించుట ధాతువు ♦ లోగిఁ గలంగి

వాతవికృతిని గల్పించ ♦ వరుసనిట్లు. ౨౩

1319

- క. మనమునఁ దోఁచుచునున్నదొ, కన నున్నాదోద్భవంబుఁగఁదగు శ్రమయో
వినుచుందుము ఘృగత్పట్టిక, లననట్టులె యొకటికొకటి యగవడెడునొకో.
- సీ. ఉన్నాదమిదియని యూహింపఁగారాదు దానిచందముగనె తనరుఁ జిత్త
విభ్రాంతిగావున వివరింప నున్నాదమే కానియపుడు నాఁహృదయమోహ
మునుగాదు మఱియుఁ దక్కినరెండునుంగావు నన్ను నే నీకపిఁనాథుఁ జక్కఁ
గా నెఱుంగుచు నున్నదాననే; యనియిట్లు పలువిధంబుల భూమిపట్టి వాని
తే. యందలి బలాబలంబుల యనసి యవలఁ
గామరూపులు దనుజులు యాన సతని
రావణునిగానె తలఁచె; నాఁరమణి సింహ
మధ్యమయు నిట్లుతలఁచి యఁమృతరుతిఁ గని. ౨౬ 1821
- క. పలుకక యూరకయుండెను, వెలఁదియభిప్రాయ మిట్టివిధమనిలోనం
దలపోసి హనుచు యామెచె,వులకుఁ విందుగఁజెలంగఁ బోలుపలుకులఁ.
- క. జనకజకు హర్ష మొదవం, గనుజేయుచుఁ బలికె నిట్లుఁగా; రాముఁడు నూ
ర్యునివలెఁ దేజస్వీయుఁ జక్కనిచంద్రునిమాడ్కి లోకఁకాంతుఁడు నుమ్మి.
- సీ. యక్షేశ్వరునియట్టు లఖలలోకములకుఁ దారాజరాజు, మాఁధవునిధంగి
శౌర్యసంపన్నుండు సత్కర్తృమహితుండు సురపతిదేశికుఁకరణి సత్య
వాదియు, మంజులభాషియు, మూర్తిమద్దర్శకురీతి సౌందర్యశాలి
మనమున కానందఁమునుగూర్చువాఁడును, గాంతిమంతుఁడు; తగుఁకారణములఁ
తే. దనదుకోపంబుఁ జూపునాఁతనియమర్ష
మెప్పటికి సార్థకంబగుఁననఁడు శ్రోధ
మందు నవానిఁ బ్రహరించు సవనివర్షుఁ
డై మహారథుఁడయి యెప్పు ఁ డలరుచుండు. 30౪ 1824
- తే. ఏమహాత్ముబాహుచ్ఛాయ యెల్లజగము
లాశ్రయించి యెలంగునో యట్టిరాముఁ
గపలమృగరూపమున నాశ్రయపదముననె
యుండనీయక తొలఁగించి యుద్ధతిఁగొని. 3౨ 1825
- క. నిను నవహరించి తెచ్చిన, దనుజునకుం గలుగనున్నదారుణఫలముం
గనఁగలవు; స్వల్పకాలం, బుననే వీర్యాధికుఁడగు భూపతిలకుఁడుక. 33
- క. అనిఁ గోపంబున జ్వలియించు నిప్పుకలరీతి మిగుల శోభిలుబాణా
ళినివైచి దనుజుఁజంపును, వినుమా యారామచంద్రవిభుఁ డనిపె ననుక.
- క. చనుదెంచితి నీకడకా, తనిపనువున; నిన్నుఁబాసి ధరణీశుం డిం
తనరానివగలఁబొగులుచు, జనకజ! యడుగుమనె నీకుఁశల మాదృతితోక.
- క. గురుబాహుఁడు తేజస్వీయుఁ, దరుణిమణి, యాసుమిత్రతనయుఁడు హర్షం
బరుదుగఁ దల్లికిఁ గూర్చెడు, పురుషోత్తముఁ డతఁడు నీకుఁ బాలఁతీ భక్తిక.

ఆ. వందనం బొనర్చి • బాగుగ నీక్షేమ

మడుగు మనియె; వానఁరాధిపతియు

రామచంద్రసఖుఁడు • భీమవిక్రముఁడు సు

గ్రీవుఁ డడుగు మనియె • క్షేమవార్త. 3౬

1830

తే. రామసౌమిత్రిసుగ్రీవు • లోమహీజ

ప్రతిదినము నిన్ను స్మరియించువారు; తల్లి

దనుజవశవర్తనివెయ్యయ్య • దైవకృపను

బ్రదికియన్నావు జానకీ! • పలుకులేల. 3౭

1831

సీ. రాము మహాబలుఁసౌమిత్రి, వనచరాంతరమున నలరునుఁద్దామసత్వ

శాలి సుగ్రీవుని • సత్వరముగ నె కాంచంగల; వేను గీశపతియైన

సుగ్రీవుమంత్రి ¹నాశుగనూనుడను హనుమంతుఁ డన్వాఁడనుఁమహితవార్ధి

వాఁటి యీవ తనతల్లజంబును జొచ్చితిని; నేను విక్రమంబును దగంగ

తే నాశ్రయించి ²దురాత్ముఁడొనసురవరుని

తలను గాలిడి నినుఁజూచుతమిని నిటకు

వచ్చినాఁడను; నన్నెట్టివానిఁగాఁగ

భ్రాంతినొందెదవో యట్టివాఁడఁగాను. ౪౦౫

1832

క. కనుక నె యీశంకను నీ, మనమున విడనాడవలయు • మానిని నామా

టను వినుటయందు శ్రద్ధను, నునుపుము శామాట నమ్ము • ముద్యమమలరక్ష.

ముప్పది నాల్గవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౫ - వ సర్గము.

అథా హనుమంతుఁడు రామునిక్షణములఁ జెప్పి నీవును నమ్మించుట. అథా-

చ జనకతనూజ! యాప్లవగఁస త్తముఁ డెంతయు భక్తిమీఱఁ జె

ప్పినరఘురాముసత్కథను • శ్రీతిచెలంగఁగ విన్నయంత ని

ట్లనియె మనోజ్ఞవాక్కులను; • నార్య! రఘూత్తముతోడ నీకు నెం

దునలరె సంగమంబు దయఁతో నెఱిగింపుము నాకుఁ జక్కఁగా. ౧౫ 1834

తే. ఎట్లులక్ష్యణ నెఱుంగుదు • వెట్లునరుల

కటవిదరులకు సంగమం • బలరె; బ్లవగ

వర్య! రామునిగుఱుతు లెభృంగి నగునొ

యతనితమ్మునిగుఱుతు లెయ్యవియొ చెవును. ౨౫

1835

క. వానిని వినిన దుఃఖము, నేనొందను; రామమూర్తి • కె ట్లవయవసం

స్థానం బలరునొ యాతని, జానగురూపంబదెట్టిచందమొ చెవుమా. 3౫ 1836

1 ఆశుగనూనుడను=వాయుపుత్రుడను. 2 కృత్వా మార్క్కి పదవ్యాసం రావణస్య దురాత్మనః, త్వం ద్రష్ట ముపయాతోఽహమ్-అనిమా.

క. ¹ అరయ నుమిత్రాపుత్రుని, కరములు నూరువు లవెట్టికరణిఁ జెలఁగునో
కరుణించి తెలుపుమా యని, తరుణీమణి పలుక శ్వసనశతనయం డంతకా.

క. రామునిరూపవిలాసము, లేమాడ్కిఁ జెలంగునట్లుఁ లేవిసరింపం
దామదిఁ దలంచి యిట్లనె; నోమానిని! కమలనేత్ర! యొప్పుగ నన్నుకా. ౫

తే. రాముదూతగ నెఱిగియు ఁ నీమెయివిధి
వశమునం బ్రశ్నచేసెడుఁభర్తయును ద
దనుజనియు సంగచిహ్నంబులను దగంగ;
నార! తద్వర్ణనము చేయఁనయ్యె నాకు ౬

1839

క. ² ఏయేగుఱుతుల మును నీ, వాయనఘులయందుఁ గంటి ఁ వాచిహ్నములకా
నాయెఱిగినంతవట్టును, నీయెడ నెఱిగింతు వినుము ఁ హిత మలరంగకా. ౭

సీసమాలిక:—

శ్రీ రాఘవుఁడు సరసీరుహేక్షణుఁడును, సర్వసత్వసావంతఁసంప్రహర్ష
దుఁడు, చారుసుందరాంఁగుఁడును, దాతృశ్యాదినకలగుణాలికిఁజలధియగుచు
జనియించెఁజమ్ము శ్రీజనకాత్మజా! తేజమునసూర్యతుల్యుఁడోర్పునబుడమికి
సముఁడు, బుద్ధినిబృహఁస్పతిసమానుండగు యశమున శతమఖుఁనట్టివాఁడు
జీవలోకమును రఁక్షించెడువాఁడగు, బంధురక్షకుఁడయి ఁ పరఁగునతఁడు
క్షత్రియజాతికిఁ జాలినవృత్తిని నాశ్రమధర్మాళిఁ సరసి ప్రోచు
వాఁడు, శత్రువులను ఁ బాఱఁదోలెడువాఁడు; భామినీ! జగమునఁబరఁగునట్టి
మర్యాదలను దానుఁమానక యాచరించుచు నెల్లరును జేయుఁచును జెలంగు
నట్లుచేయుచునుండుఁనమల కాంతియుతుండుసాధుపూజితుఁడయిఁక్షమనుబాలు
శాస్త్రోక్తరీతిని ఁ స్వకళత్రమునుగూడి బ్రహ్మచర్యవ్రతఁపరుఁ డనంగ [చు
సత్కీర్తి గనువాఁడు ఁ సాధూపకారజ్ఞుఁ, డాయాయికర్తాళి ఁ నాత్మనెఱిగి
వానిహేతువులను ఁ వానిఫలంబుల తత్వంబెఱుంగు నతఁడు సుసాధ్య
యనీప్రీక్షియుఁ, ద్రయిఁయల్లెవార్తయు, దండనీతియు నఁబడుఁసృపునివిద్య
లందు వినీతుఁడై ఁ యలరుచుండును, బ్రహ్మణుల సుసాసించు విఁద్యలనుమేటి
శీలసంపన్నుఁడై ఁ చెలఁగు, సజ్జనులందు వినయయుక్తుం, డరిఁవీరస్యస్య
వగు, యజుర్వేదంబు ఁ సంతయుఁ జదివినవాఁడు, వేదజ్ఞులఁవలన మెప్పు
గన్పవాఁడగు; మఱిఁసన్నతాంగిరొ ధనుర్వేదంబుఁ దక్కినఁవేదములును
వేదాంగముల నేర్చిఁవిమలపాండిత్యంబు వెలయఁగా, విపులాంసఁములను, దీర్ఘ

1 కీదృశం తస్య సంస్థానం రూపం రామస్య కీదృశం, కథ మాయా కథం బాహూ లక్ష్మ
ణస్య చ శంస మే-అనిమా. సంస్థానం - అవయవసన్నివేశః. రూపం ఆకారః వర్ణః కాంతిర్వా-అని
వాఖ్య. 2 లక్ష్మితాని విశాలాక్షి వదత శృంగు తానిమే-అనిమా.

బాహువులం దగుఁవాఁడు, కంబుగ్రీవుఁ, డతిశుభాననుఁడయి యలగువాఁడు
సంధిబంధంబులుఁచక్కఁగా నమరంగఁ దామ్రాక్షుఁడై ప్రజాతతియెఱుంగఁ
తే. దగినవాఁడయి, దుందుభిఁధ్వనిసమాన
కంఠరవమొప్పు, నుస్మిగ్ధఁకాంతి వెలయఁ
బారుషముమీఱి, సమమగుఁవపువు గ్రాల
సమవిభక్తాంగుఁడై యొప్పుఁశ్యామతనుఁడు. ౧౬

1941

సీసమాలిక:—

* కాంతరో రామునఁక్షము, పిడికిలి, మని
కట్టు సీమూఁడును యి గ్రాలు స్థిరము
లయి, కనుబొమలును నల్లముష్కంబులు,
బాహువు లీమూఁడు యి పరఁగుదీర్ఘ
ములుగాఁగఁ, కేశాగ్రములు, ముష్కములు, జాను
వులు మూఁడు సమములై యి పొలుచుచుండుఁ,
గమనీయమైన క్రీఁగడుపును నాభియు
వక్షంబు మూఁడును యి వఱలు నున్న
తముతాచు; మఱియు నేత్రంబులచివరలు,
హస్తపాదతలంబులల్లె గోళ్లు
మూఁడుతామ్రములయి యి మొనయుచుండును; మఱి
పాదరేఖలు, కేశఁవరము లల్లె

* త్రిస్థిత ప్రప్రలంబశ్చ త్రిసమ త్రిపు చోన్నతః, త్రితామ్ర త్రిపు చ స్మిగ్ధోగంధీర త్రిపు
నిత్యశః. త్రివలీనాం స్త్యవనత శ్చతుర్వ్యంగ త్రిశీర్ష నాక్, చతుష్కల శ్చతుర్లఘ శ్చతుష్కీర్షుః
శ్చతుస్పనుః. చతుర్దశ సమద్వంద్వ శ్చతుర్దంశ్చ శ్చతుర్దతిః, మహాపృథాను నానశ్చ పంచస్మిగ్ధోష్ఠవంశ
వాక్. దశపద్మో దశబృహ త్రిభి ర్వాక్రీస్తో ద్విశుక్ల నాక్, షడున్నతో నతతను త్రిభి ర్వాక్రీస్తోతి
రాఘవః-అనిమూలము. దీనికి వ్యాఖ్యాతః వ్రాసినయర్థ మే యిట సీసమాలికయందుఁ జేర్చబడిన
దనియెఱుంగవగును. కొందఱు ఈశ్లోకార్థ మట్లే తెనింగింపవలయుంగాని దానిని విస్తరించి తెనింగిం
పరాదనియు, అట్లు తెనింగించినచో రసశృంగ మగుననియు, రామాయణమునకుఁ గావ్యత్వహానియే
సంభవించుననియు, సౌచిత్యహానియుఁ గల్గుననియు నింకను నెన్నియో యనర్థములు గల్గుననియుఁ
జెప్పుదురు. సీత వచ్చియున్నయీదూత మగఁడు పంపినవాఁడా? లేక రావణుఁడే యిట్టిరూపమునఁ
దనను మోసపుచ్చఁడలంచెనా? యని యనుమానించి నీవు రామదూతవేయైన నామగనిలక్షణము
లెట్టివి? నామఱిది యగుసౌమి త్రిలక్షణము లెట్టివిని ప్రశ్నించెను. హనుమ యామె సంశయించి
యిట్లడుగుచున్నదని యెఱింగి “త్రిస్థిత ప్రప్రలంబశ్చ..... ఇత్యాదిశ్లోకములఁ గలయర్థమును
గూఢముగాఁ జెప్పెను. అట్టితావులను దెనింగించినపుడు “ఈయీయనయమములు పొట్టివి ఇవి
పొడుగుగా నుండును. ఇవివివి సమములుగా నుండును. ఇట్లే చెప్పినట్లు తేటపఱచినయెడల
నందు వ్యుపకారిపదము లుండునుగాన నవి విని యుచితానుచితజ్ఞానవిహీనుఁ డగునట్టివానిని నార్థ

లింగము మూఁడు చెఱంగును నునుపుగా;
 స్వరగతి నాభులు † వజ్రులచాల
 గంభీరముగఁ, ద్రిరేఖలు భాగ్యచిహ్నంబు
 లై కంఠమున నొప్పు † నతఁడు వెలయు;
 స్తనములు, నల్లై కుఠంబులచివరలు,
 పాదరేఖలు మూఁడు † పరఁగులోతు
 గాఁగ నాతనికిని, † గంఠ, లింగములు, జం
 ఘలు, పిఱుఁదులు హ్రస్వములుగ నాల్గు
 తనరాగు, మూఁడునుల్లను గ్రాలి, సమముగా
 వలయంబుగా, నాతఃపత్రమువలె
 గడువిశాలమృగఁ † గనఁబడునాతని
 తలయును; మఱియు నాతనిమనోహ
 రాంగుష్ఠమూలంబునందు నాలుగురేఖ
 లలరాగు; భాలంబునందుఁ బాద
 తలముల, మఱిహస్తతలముల నాల్గురే
 ఖలు క్రాలుచుండును; † గాయమెల్ల
 వణ్ణరత్యంగుళనమపరిమితమయి
 కనఁబడు; నాతనికరములు, తొడ
 లల్లై జానుద్వయ † మారీతిఁ బిక్కలు
 నాలుగుసమముగాఁ † క్రాలుచుండు;

నాయునికి నెఱింగి మాటలాడిరమ్మని పంపఁడని తలంచి మాటలాడియె యుండదనియు, నట్టితావుల నట్లే గూఢముగా నుంచుట మేలనియు వారిభావము. ఇంతియగాక భాషావిశేషము పాత్రోచితముగా నుండవలయు, రహస్యము లక్ష్యయుండవలయుననియు వారియాశయమని తేలకమానగు.

ఇట్టిమహాత్ములకు సమాధానముగా నిట నాలుగుమాటలు వ్రాయుట యనవసరమేయైనను వ్రాయవలసివచ్చినది ప్రశ్న మొనరించినసాధ్య త్రిలోకపావని నీత. ప్రతిపచన మిచ్చువాఁడు సకలకాస్త్రచేత్త, సరసుభక్తుఁడు, జ్ఞానధనుఁడు నగుహనుమంతుఁడు. కాఁబట్టి రహస్యవిషయములు కూఢముగనే జెప్పఁదగియుండును. తెలియఁదగియుండుననుటకన్న వెట్టితనము నేఱుకలేదు. అట్లు హనుమంతునినోట వాల్మీకి చెప్పించిన నుచితజ్ఞాఁడగుకవి యనఁబడునా? యని ప్రశ్నించుటయొ నజ్ఞానము. ఈ క్రిందివిషయములు పరికింపుఁడు. ఈసర్గమున నాల్గవశ్లోకమున నీతనోట కవి “కథ మారూ? కథంబాహూ? లక్షణస్య చ శంసమే” యని పలికించెను. 3౮-వ సర్గమున కాకాసుర వృత్తాంతమును జెప్పునయమున “సమాం దృష్ట్యా మహాబాహు ర్వితున్నాం స్తనయోస్తదా” యని చెప్పించెను. అందే “కేన తే నాగనాసోరు విత్తతం వై స్తనాంతరం” అని రాముఁడు తనను బ్రశ్నించినట్లు నీతనోటఁ బలికించెను. 1 లక్షణునితోడ లెట్లుండును? బాహువు లెట్టివి? 2 నావ ఙ్గోజములు చీజంబడి గాయము గనఁబడనుండఁగా నామహాబాహువగురాముఁడు చూచి 3 ఏనుఁగు

గనుబామల్ మఱినాసిఁకాపుటంబులు, నేత్ర
ములు, శ్రోత్రములు, పెదవులును, జూచు
కములు, మోఁచేతులును మనికట్టులును, మోఁ
కాళ్లును, ముమ్మముల్ ఁ కటితలములు
పాదముల్ పిఱుఁదులు ఁ బాహువుల్ పదునాల్గు
సమములై యొప్పును ఁ జారురీతి;
దంష్ట్రాకృతిం దగుఁదంతచతుష్క మా
తనికి నొచ్చురు; నాతండు వృషభ
సామజపంచాన్యశాద్ధూలములరీతి
గంభీరగచనంబుఁ ఁ గలిగియుండుఁ;
బెదవు లెఱ్ఱఁగఁదగి ఁ వెలయుబింబఫలంబు
వలె నొప్పు; హనువులు ఁ బలుపుగలిగి
యలరారు; నిడుదయై ఁ వెలయునాసికయు; నే
త్రంబులు, దంతముల్ ఁ రమ్య దేహ
చర్మ, మంఘ్రులును, కేశంబులు నైదును
నిగనిగలాడుచు ఁ నెగడుచుండు;

తొండమునంటి తొడలుగలయోసీతా ! నీ స్తనములనడుచు నెవ్వఁ డిట్లుచీతెను ? అని వైవాని
యర్థములు.

వైశ్ణోకములు రామాయణమున నున్నవిని స్పష్టముకదా ? నీత విగుషీమణి. హనుమ అప్పటికి
నీతదృష్టికిం గ్రొత్తవాఁడు. నీతచిత్తమున నీతఁడు రామదూతయా ? రాక్షసుఁడా ? యనుసంశ
యము వీడలేదు. అట్టిఫుట్టమున నామహాసాధ్విసోట మహాకవిశిరోమణి యగువాల్కి నామఱిది
తొడ లెట్టివినిప్రశ్నించినట్లు చెప్పినాఁడుగదా ? పరపురుషునియెదుట తనభర్త తనతో “నేనుఁగు
తొండమునంటితొడలుగలదానా ! యని పిలిచి నీ స్తనమగ్నభాగము నెవఁడుచీతెను?” అని యడిగి
నట్లు నీతనోటఁ జెప్పించెను. ఈకారణములంబట్టి వాల్కికి నుచితజ్ఞత లేదనుట యుక్తమా ? కలదని
చెప్పట న్యాయమా ? ఇట్లెన్నియోతావుల నిట్టివాక్యములు గలవు. వానిం జూపఁబూనుకొనుట
యాత్మేచ్ఛలకన్నవెఱ్ఱితనమే. సమాధాన మిట్లుచెప్పఁదగును. నీత “కీదృశం తస్య సంస్థానం యాపం
రామస్య కీదృశం, కథ మాయా కథం బాహూ లక్ష్మణస్య చ శంసమే” యనుశ్లోకరూపమున హను
మను జూచి ప్రశ్నించలేదు. హనుమంతుఁడును, “త్రిస్థిత స్త్రిప్రలంబశ్చ.....రాఘవః.” అని
శ్లోకమున బదులుచెప్పలేదు దుఃఖపాగరమున మునింగియున్ననీత హనుమంతుఁ డొనరించిన రామ
సకలవార్తాస్తుతిని నాలకించి యిండుక యూఱడిల్లి రాక్షసమాయ లనుసంశయమున “క్వతే రామేణ
సంసర్గః కథం జానాసి లక్ష్మణమ్” ఇత్యాది శ్లోకాభిప్రాయము గలదియై రామదూతయే యైన
రామపన్నిదిని గొంతకాలమైన నుండును గాన రామునిగుఱుతులు తెలిసియుండును. అడిగి చూచి
తర్వాత నిశ్చయింతు నని యూహించి ఆర్యా ! నీవు రామదూతవేయైనయెడల రామునిదేహమునఁ
గలగుఱుతులు చెప్పుము. అట్లే లక్ష్మణునిగుఱుతులు చెప్పుమని యడిగియుండును. హనుమ తా నెఱిం

నతనివెన్నును, మేను ♦ సంఘిక రాంగుభుల్
 కరనాసి కాతులు ♦ కర్ణములును
 బురుసావయవమును ♦ బొడవుగా నుండును;
 నాస్యము, నోరును ♦ నక్షి, జిహ్వ
 లును, బెడవులు, చన్నులును మఱిదవుడలు,
 కరపదనఖరముల్ ♦ కమ్రరీతిఁ
 బదియును బద్ధంబు ♦ వలె నొప్పుచుండును;
 దలయు, శ్రోత్ర, లలాటములు, గళంబు
 వక్షంబు, హృదయంబు, ♦ కుక్షియుఁ బిఱుందులు,
 పదములు, కరములు ♦ పదియుఁ బెద్ద
 విగనుండు; యశమున ♦ విపుల తేజంబున,
 సంపత్తి నాల్గు దెసల నతండు
 వ్యాపించియుండును ♦ నాతనిదంతముల్
 కనులును, దెల్లగాఁ ♦ గ్రాలుచుండుఁ;
 గక్షంబు, కుక్షియు ♦ వక్షంబు, నానయు,
 స్కంధ, లలాటముల్ ♦ కానఁబడును

గినవిషయములు విడువక చెప్పి నవ్వుకము పుట్టించియుండును. ఈ ఘట్టమునఁ గవిశిరోమణియగు
 వాల్మీకిమహర్షి మహాపురుషలక్షణము లన్నియు రామునియందున్నట్లు హనుమన్నుభయనఁ బల్కిం
 చెను. వానియార్థమును జదువరులకుఁ దెల్పుట కవికిం గర్తవ్యము. కాని యారహస్యమును రహస్యము
 గానే యుంచవలెననుట పాడిగాదు. దీనిచే వాల్మీకి యుచితజ్ఞాఁడు కాఁడని తేలునేమోయని భీతి
 నొందుట వెఱ్ఱితనము. మఱియు మాతృభాషయుగలిగి జ్ఞాననిధియగుహనుమకు ఈమాటచెప్పినఁ గొంప
 మునుఁగునని భీతియొండగు. పుట్టునన్నాస్త్రిని యనఁబడు శ్రీమచ్ఛంకరభగవద్వాచాప్యులు సొంద
 ర్యలహరియందు “కవ్యతాత్పరీదామా కరికలభకుంభ స్తననతా పరిక్షిణా మధ్యే పరిణతకరచ్ఛంద్ర
 జడవా” అని శ్రీపరమేశ్వరిని నులించెను. స్తనములప్రస్తాప మాసన్నాస్త్రినికేల? యని ప్రశ్నింపరాదు.
 నిష్క్రల్పప్రహృదయులగు హనుమత్పృథ్వీతుల కట్టితావుల నేదియుఁ దప్పగాఁ దోచెదని కొందఱు
 సమాధానము చెప్పవారు. అది వ్యాయమే. అయితే తెనుఁగున నట్టితావులఁ గవి జాగరూకుడై
 తేటతెల్ల నుగుపదములతోఁగాక యిందుక గూఢముగానున్నపదములతో నాచుక్కమును జెప్పవలయు
 ననుట సర్వసమ్మాన్వృత్తి విషయము. వ్యాఖ్యాతలభాషయు కవిది కాకపోవచ్చునని పలుకుట మూర్ఖ
 పద్ధతి యనవచ్చును. ఏయన నాశ్లోకమునకు నర్థమేదియైనఁ జెప్పిన నది కవిదని యెట్లు నీకుఁ దెలి
 సినదని ప్రశ్నయు రావచ్చును. అప్పుడు నోరుమాసికొనక తప్పదు. కాఁబట్టి వ్యాఖ్యాతలయభి
 ప్రాయమే లేకున్న రామాయణ మింతప్రాశస్త్యమును జెందయుండదు. దానియం దిట్టిరహస్యార్థ
 ములు గలవని తెలిపినవారు వారె. ఆమహాత్ములభావములను దెనుఁగునఁ జెప్పఁజాలకపోతిమని చింతిల్ల
 వలయునేగాని యేలచేర్చితిమని దుఃఖింపరాదని పాఠకు లూహింతురుగాక. ఇట్టియాక్షేపములకు
 సమాధాన మింతకన్నఁ బెంచి వ్రాయుటకన్నఁ బెద్దల నడిగినఁ దెలియునని చెప్పటకూడ సరసమే
 యని తోచెడిని.

సున్నతంబులునయి; ♦ యొప్పునంగుళిపర్వ
ములు, కేశములు, రోమములు, నఖములు
చర్మలింగములు, మీఠిసంబులు, దృష్టిబు
ద్ధులు, నూత్నములగునీతిఁబ్బిదియును;
సతఁడు పూర్వాష్టమధ్యాహ్నపరాష్టాంబు
లను మూడుకాలంబులను దగంగ

ధర్మార్థకామముల్ ♦ తా నాచరించును,
సత్యధర్మచరుండు ♦ నిత్యలక్ష్మి

తే. గల్లువాఁడును, ద్రవ్యసంగ్రహ మొనర్చి
దాని సత్పాత్రములకల్గి ♦ దానమిచ్చు
వాఁడు దేశకాలంబులవై ఖరి నెఱుఁ
గంగఁ దగువాఁడు శ్రీరఘుకాంతుఁ డుర్వి. ౨౦౫

1342

క. జనులకు నెల్లఁ బ్రియంబుగ, ననవరతము మాటలాడునాశ్రీరఘుభూ
పుని నసతితల్లికొమరుం, డనిమొన నోటమియెలేక ♦ యలరుంజున్న్యా. ౨౦౫

క. అనురాగంబున చూపంబునఁ దక్కిననుగుణవారమున నాతఁడు రా
మునివంటివాఁడె తల్లి, జనకసుతా వినుము పురుషసత్తములగుచున్. ౨౨

క. అనిహతవిక్రము లగునా, మనుజేంద్రజలిర్వ రెపుడు ♦ మానసిపూన్యై
నినుఁజూడ నాతురంపడు, చును భూస్థలిన్గెల్ల వెదకుచున్ నగపాత్రై. ౨౩ 1345

క. తిరుగుచునుండఁగ నొకచో, ధరణిధరనికటమందుఁ ♦ దల్లి మాత్రో
బరఁగె నమాగమ మార్ఘు, పరులకు; నాసోదరులొగి ♦ పసుధ నినుఁ గనన్.

తే. సంచరించుచు బోయి భాస్కరతనూజు
వనచరేంద్రసుగ్రీవుని ♦ వాలియనెడు
నగ్రజుఁడు రాజ్యముననుండి ♦ యవలఁ ద్రోయ
నన్నభయమున మిక్కిలి ♦ యార్తుఁ డగుచు. ౨౪౫

1347

క. తరువరగణసంకులమై, పరఁగెడునాఁబుశ్యమూకపర్వతభూపాం
తరమున నుండఁగఁ గాంచిరి, తరుణీ! ప్రియదర్శనం దంతం డగుఁ జున్న్యా.

క. తనయగ్రజుండు రాజ్యంబుననుండఁగ వలదటంచుఁ ♦ బూనికఁ ద్రోయన్
జనుదెంచుసత్యసంగరు, వనచరపతి మేము కొలుచువారము తల్లీ. ౨౬ 1349

క. తరువాత నారచీరలు, ధరించి వరకార్దుకములఁ ♦ దాలిచి యాభూ
ధరరమ్యభాగమున్ రఘు, పరు లొందిరి; వారిఁ బురుషవాసపులఁ దగన్. ౨౭

చ. ధనువులు దాల్చి వచ్చినప్రతాపమహోదధులన్ గనుంగొనన్;
వనచరనాథుఁ డంతభయభారవికంపితచిత్తుండై యిదే

* పర్వతభూపాంతరమునన్ = పర్వతరాజమధ్యభాగమునందు.

మని తలపోయలేక యవుఁడారిశృంగముమీఁది కొక్కరి

తి నెగిరె; నంతనాతఁ డటఁ ♦ చేకువమాలి వసించి యాహ్లాదఁడై. ౨౮౫ 1851

క. త్వరగా నన్నే యారఘు,వరుఁ డుండెడుచోటికనిపె; ♦ వానరపతి యు
త్తరువునఁ బురుషశ్రేష్ఠుల, వరరూపసులక్షణములఁ ♦ బరఁగెడువారిఁ. ౨౯౫

క. కననేగి కృతాంజలివై, జననీ ! నిలువంగఁబడితి; ♦ సాధుత్వమునం
బెనుపొందువారివిషయం,బును జక్కఁగ నెఱిఁగి ప్రీతిఁ ♦ బూనినవారిఁ.

తే. వారినిర్వుర నావీవుఁడై రయమునఁ
గొంక కెక్కించుకొని తీసికొని మనధివుఁ
డున్నయెడకేగితిని; ¹నున్నదున్నయట్లు
వారిపుత్రాంతమేను నాభానుజనకు. 3౧౫

1854

క. తెలిపితి నంతట వారుభ,యులు చక్కఁగ మాటలాడి ♦ రొగి నంతట వా
రలకుఁ బరస్పరమైత్రియుఁ, గలిగె; హరీశ్చంద్రుడు మనుజుఁకాంతుం డంతఁ.

తే. ప్రీతినంపన్నులై సంభవించియున్న
కష్టములఁ దెల్పుకొనుచు నొక్కరు మఱొకరి
నూఱడిలఁ బల్కుకొని యంత ♦ నూఱడిలిరి;
భాస్కరాత్మజుఁ డొక్కట ♦ భార్యకొఱకు. 33

1856

క. ఘనతేజంబున నొప్పిన, తనయగ్రజుచే నిరస్తృపదర్పండుఁడై చెం
దినయఁజమానము తెల్పిన, విని రాఘవుఁ డూఱడించె ♦ విగతభయనిగఁ.

క. ²బిరులకుఁ గష్టము గల్గెడు, పరుషపుఁబను లెవ్వీచేయ ♦ వాంఛింపనియా
పురుషలలామునకుఁ రఘు,వరునకుఁ ద్వీనదర్శనంబువలనఁ మదికిఁ. 3౪౫

క. కలిగినదుఃఖములెల్లం, దెలిపెఁ లక్ష్మణుఁడు మా యధిపునకు; విని యు
ప్పలుకుల సుగ్రీవుఁడు తన,వలెనే తనమిత్రుఁడైన ♦ వసుధేశునకుఁ. 3౫౫

క. పెనుదుఃఖము గల్గెంగద, యని ³రాహుగ్రస్తుఁడైన సయర్కునివలె 'మో
మునఁ జంతతో'పనుండెను; దనుజుఁడునినుఁగొంచుబోవుతరుణమునందుఁ.

తే. నీవు నీయంగములయందు ♦ నెలకొని తగు
నాభరణములఁ గొన్నింటి ♦ నవనివై చి
తివిగదా వానినెల్ల సధిపునియాజ్ఞ
హరివరులు తెచ్చి చూపిరి ♦ ధరణిపతికి. 3౭౫

1861

ఉ. అంతియకాని నీవు చనినట్టిప్రదేశము చెప్పలేక వా
రంతట నూరకుండి; రవి ♦ యంబరమార్గమునుండి భూమి స

1 నివేదితౌ చ తత్వేన-అనిమాలము. 2 రామస్యాక్లిప్తకర్తృణః-అనిమూ. 3 తదానీ నివృప్తి
భోక్తృర్థం గ్రహగ్రస్తవివాంశుమాఁ-అనిమూ.

త్యంతరవంబునం బడఁగ ♦ దధ్వనినిఁ విని నేనెవోయి ము

న్నంతయు నాఘలిఁ జెదరియె కనుపట్టఁగఁ దెచ్చినాఁడఁజూ. 3౯ 1౬62

క. ¹వానిని సుగ్రీవుఁడు రఘునూనునకుఁ జూపె; నతఁడు ♦ సురతేజం డ

వానిం జూడందగుటఁ, దానెంతయుఁ బ్రీతిఁగాంచి ♦ తనతొడలపయ్యఁ.

క. ఉనుచుకొని పెక్కుభంగుల, వనితా! పలవించె; వానిఁ ♦ బలుమాఱులు తాఁ
గనుచుం బొగులుచుఁ దాపం, బును బొందుచునుండె; నవ్వీభూవరునకొగిఁ.

ఆ. ²కంటఁబడినయంతఁ ♦ గడుశోకవహ్నిని, మండఁజేసె; నంత ♦ మహితచిత్తుఁ
డైనరాముఁ డుగుతఁరా ర్తిని గుందుచుఁ, జాలనేపు మూర్ఛ ♦ సోలియుండె.

క. అనుజుఁడు నేనును బూనిక, వనచరనాయకుఁడు వివిధఁవాక్యంబులఁ దే
ర్చిన నెట్టకేల కాతఁడు, తనయెప్పటి తెలివిగలిగి ♦ తా లేచె నతీ. ౪౨ 1౬66

క. గురుబాహుం డగునారఘువరుఁ డనుజునిగూడి వానిఁ ♦ బలుమాఱుగని కీ
శరమణునకుఁ జూపుచు న, త్తరుణమున నె వాని సూర్యతనయున కొనఁగెఁ.

క. ³కనఁబడకయె నీవుండట, ఘనుఁడౌరాముండు మంటఁగామండెడున
గ్నిని దాపంబునఁ బొందెడు, ననలగిరింద్రంబుపగిది ♦ ననవరతంబుఁ. ౪౪

ఆ. ⁴తాపమందుచుండఁ; ♦ దరుణిరో మహితాత్ముఁడైనరాఘవుండు ♦ నీనిమిత్త
మయియె నిద్రలేమి ♦ నధికదుఃఖంబునఁ, జింతచేత మిగులఁ ♦ జిక్కువడుచు.

క. అనలముచే నగ్నిగృహఁ, బునుబోలి తపించుచుండు; ♦ భూపతిత్వదద
ర్శనశోకంబునఁ గుందుచుఁ, ⁵బెనుభూకంపమునఁ గదలుఁవిపులగిరివలెఁ. ౪౬

క. చలియించుచున్నవాఁ; డో, లలనాతిలకంబ నిన్ను ♦ లక్ష్మీంపమి మి
క్కిలి రమ్యములౌకానన, ముల, నదులను, నిర్ఘరముల ♦ మొనసి తిరిగియుఁ.

ఆ. ఇంచుకంతమదిని ♦ తృప్తినిొందకయున్న
వాఁడు; వినుము పురుషవర్చుల డతఁడు
పుత్రమిత్రయుతునిఁ ♦ బోలియించి రావణుఁ
బొందఁగలఁడు నిన్నుఁ ♦ బోలఁతి వేగ. ౪౮

1౬72

క. వనచరపతియును రాముఁడు, నిను వెదకింపంగ వాలినిం జంపఁ బ్రతి
జ్ఞను జేసికొనిరి; తరుణీ, విను మవ్వల ⁶నాకుమారఁవీరులిరువురుఁ. ౪౯

క. చని కిష్కింధకు యుద్ధం, బున వనచరనాథువాలిఁ ♦ బోలియించిరి; వై
రిని జంపి రాముఁ డొనరిచె, ననచరభల్లూకతతికి ♦ భానుజుఁ బలిగెఁ. ౫౦

1 తా న్యంః దర్శనీయాని కృత్వా బహువిధం తప-అనిమా. 2 ప్రాదీపయఁ దాశరథే
స్తాని శోకచూతాశనమ్ - అనిమా. 3 మహతా జ్వలతా నిత్య మగ్నినే వాగ్నివర్చతః - అనిమా.
4 త్వత్ప్రేమేణమనిద్రాచ శోక శ్చింతాచ రాఘవమ్-అనిమా. 5 మహతా భూమికంఠేన మహా
నివళిలోచ్చయః-అనిమా. 6 తత స్తాభ్యాం కుమారాభ్యామ్-అనిమా.

- క. దేవీ! రామార్కజులకు, నీవిధమున మైత్రిగలిగె ♦ నే హనుమ యనం
గా ¹వాయుజుఁ డననొప్పుదు, నే వారలదూత నగుచు ♦ నిటవచ్చితిఁ జూ.
- ఉ. వారలయాజ్ఞ మౌళినిడి ♦ వచ్చితిసంచుఁ దలంపు; మట్టులా
సారసమిత్ర నూనుఁడును ♦ శౌర్యముపొంగఁగ రాజ్యమొంది గం
భీరమనస్కులై బలము ♦ విక్రమముం దగనున్న వారలఁ
వీరుల వానరేశ్వరుల ♦ వేగము పిల్చి త్వదర్థ మందఱఁ. ౫౩ 1876
- క. నలుదెసలకుఁ బంపెను; నుజ్జ్వలతేజుండై నక్షిత్ర²న త్రమునాజ్ఞఁ
దలనిడి ³పెనుగొండలవలె, బాలుపారెడుకపులు చనిరి ♦ భూమి నినుఁ గనఁ.
- క. ⁴సుగ్రీవునియానతి యత్కుగ్రంబని జంకి నిన్ను ♦ నుర్విని వెదకం
గాఁ గ్రమమున మత్ప్రభృతులు, నుగ్రబలం బూని తిరుగుచున్నారు సుమీ.
తే. అందు శ్రీసంయుతుండు మహాబలుఁడును
నైనయవావ్రిప్రియపుత్రుఁ ♦ డంగదుండు
భటగణంబున ⁵మూఁడవభాగముఁ గొని
బయలుదేరెను; మేమెల్లఁ ♦ బంతముని. ౫౬ 1879
- క. నినువెదకుచుఁ జని వింధ్యం, బనుపర్వతగాజనుందు ♦ నలగునొకబిలం
బునఁ జిక్కి మరలి రా లేక నిలిచి దుఃఖాతురులముఁగా నుండంగఁ. ౫౬౫
- క. చనియెను బెక్కుదినంబులు; మనముల మాకెల్ల నింత⁶మహితంబగుని
ప్పనినిఁ సాధింపంగల, మనునాశయెలేమి, దినములందుఁ గడచుటఁ. ౫౬౫
- ఆ. దాన గడవుచనుటఁ ♦ దరలి వెన్కకుఁబోవఁ
గతినశిక్షచేయుఁ ♦ గపిపతియను
భయమునను గలంగి ♦ ప్రాణముల్ విడువంగ
నిశ్చయించితిమి యనింద్యచరిత. ౫౮ 1882
- క. వనదుర్గగుల సెలయే,ల్లను వెదకి భవన్నివసతి ♦ లక్ష్యంపఁగ లే
కనిలిచి యందే ప్రాణము, లను వదలఁగ నెంచితిమి తలంపులు చెదరఁ.
- సీ. ప్రాయోపవిష్టులై ♦ ప్రాణపరిత్యాగమును నిశ్చయము చేసి⁷ఁకొనినకపుల
నందఱఁ గనుగొని ♦ యంగదుం డటశోకసాగరమగ్నుడై ♦ జనని నీవు
కనఁబడకుండుటఁ ♦ దనతండ్రి వధియింపఁబడుట, మే మివ్వీధిఁబ్రాణములను
వదలంగఁ బూనుట ♦ భవ్యచిత్తుండగునాజటాయువు మృతి⁸నందియుంటఁ
తే. దలఁచి పలవించె; నధిపు నుత్తరువుఁ దలఁచి
ప్రాణములయందు నాశను ♦ వదలి చావఁ

1 హనుమంతం చ మాం విధి-అనిమా. వాయుజుఁడను-అనునిది ప్రకృతోపయుక్తమని
చేర్చబడినది. 2 అద్రిరాజప్రతీకాశా-అనిమా. 3 సుగ్రీవపవనాతురా-అనిమా సుగ్రీవాజ్ఞా
భీతా-అనివాక్యభ్య. 4 త్రిభాగబలసంయుతః-అనిమా. ఇట హనుమ యంగదునిష్ఠింపుటచే స్వామి
భక్తి తేటపడునని యెఱుంగునది.

దలఁచియున్నట్టిమాకార్య ధ మెలమిఁ దీర్ప

వచ్చెనన ¹శౌర్యమలరంగఁ ధ బట్టియొకఁడు. ౬౨

1884

క. చనుదెంచె జటాయువునకు, ఘనునకు సోదరుఁడు గృధ్రఁకాంతుండగునా
తనినామము సంపాతి య,తనితమ్ముఁడు చంపఁబడుటఁ ధ దా విని యంతఁ.

తే. అమితకోపంబుఁ బొంది యిట్లనియె నతఁడు;

చంపె నెవ్వఁడు నాయనుజాతు, నెచటఁ

గూల్చె నీవార్త మీరు నాఁకుఁ దగఁ జెప్ప

వలయు; ననవిని యంగదుంధు లలితాంగి. ౬౩

1885

తే. నీనిమిత్తముగా జనఁస్థాననుందు, భయదరూపంబు గలుగురావణుఁడు కఠిన
పద్ధతిని బూని యాతనిఁబవరమందుఁ, జంపినది చెప్పె నవ్వార్త ధ జరిగినట్లు.

క. అరుణాత్మజఁ డతఁడు సహో,దరువధమును వినుచు వగచి ధ తద్దయు దుఃఖా
తురుడయి రావణగృహమునఁ, దరుణి నీవుంటఁ జెప్పెఁదగువిధ మలరఁ.

చ. అతఁడు వచించినట్టిప్రియ ధ మండఁగఁజాలినవార్త దానిమే

మతిశయభక్తితో వినుచు ధ హర్షము పొంగఁ బ్రయాణమైతి మా

క్షీతి విడనాడి వేగ; నినుఁ ధ జేరి కనుంగొనువేడ్క వైబయుఁ

జతనమునం జెలంగఁ బెనుఁజైలమునుండి ప్రయాణమై సతి. ౬౪

1889

తే. సాగరోత్తరతీరంబు ధ సరగఁజేరి

రెల్లవానరు; లంతనిఁన్నెలమిఁ గనఁగఁ

గౌతుకమునొంది సంద్రముఁగట్టుఁజేరి

దానిఁ గని చింతచేయంగఁబూని రొకట. ౬౫

1890

క. సరిదధిపతిఁ గని చింతిలు, హరినై న్యముఁ గాంచి తన్మయము పోవగ భీ
కరశతయోజనమితసా,గరమును లంఘించినాడఁ ధ గడువడ్డిఁ దల్లి. ౭౦ 1891

క. దనుశాఘునిబిడమా లం,కను రాతిర నేను జొరఁగఁగల్గితి, దనుజే
శుని జూడఁగంటి దుఃఖం, బునఁ గుండెడునిన్నుఁ గంటిఁ ధ బూతచరిత్రా. ౭౧

క. ²ఉన్నది యున్నట్లుగ నీ, నన్నిధి నెఱిగించినాడఁ ధ జననీ, నను శ్రీ
సన్నతుదూతఁగ నీ విపు, డెన్నుము నాతోడఁ బల్కు ధ మింక నిజముగఁ.

ఆ. నేను రాముఁ డనుప ధ నీగొఱ కిచటికి, వచ్చినాడఁ బ్లవగఁపర్యమంత్ర
ననిలనుతుండ, ³మోసఁముచు బూని వచ్చిన, రాక్షసుడనుగానుఁరాజవదన.

సీ. తరుణిరోనకలాస్త్ర,ధరులందు మేటియై కాకుత్స్థులందు విఘ్నాశి నంది
యున్ననీవతి రాముఁడున్నాడుకుశలియై, గురుపూజయందు దక్షుండయినసర్వ

1 శకుని ద్వీపర్యవాక్ మహాకాండము. 2 ఏత త్తే సర్వ మాఖ్యాతం యథావృత్త మనిం
దితే-అనిమా. 3 ఈమోసము ప్రకరణవిషయపరిపోషకమాటఁ గ్రొత్తదిగఁ జేర్చబడినదని యె
ఱుంగందగు.

లక్షణాకరుడయి ♦ లక్ష్మణుండును త్వేమమున నున్నవాడు; నీ పెనిమిటియయి
వీర్యవంతుండయి ♦ వెలయుశ్రీరాముని హితమునుగోరి కఃపీశునాజ్ఞ
తే. నొక్కడనె యేనువచ్చితి ♦ నిక్కడకును;
గామరూపి నేనొక్కడఁడైనై మహిజ
నీవు చన్నట్టిత్రోవను ♦ నేనెఱుంగఁ
దలఁచి తిరుగుచుఁ జేరితి ♦ దక్షిణదిశ. ౧౬

1385

క. జననీ నాభాగ్యవశం, బున నినుఁగల్గొంటి వగలఁ ♦ బొగులుచుఁ దగు న
వ్వనచరసేనల తాపం, బును దీర్పంగలను గుళలమును జెప్పటచే. ౧౭ 1396

చ. అనుపమమైనభాగ్యమున ♦ సంబుధి దాఁటుట సార్థకంబ య
య్యెను ¹నినుఁజూడఁగల్గితిని ♦ నిందునఁ గల్గెభూరికీర్తినిం
గనుటకు నోచినాడ; నృపకాంతుండు భూరిపరాక్రమంబున
దనుజవరేణ్యరావణుని ♦ దప్పక వేగ నమిత్రబాంధవు
ఘనతరతక్తిఁ జంపి నినుఁ ♦ గైకొనఁగాఁ గలవాఁడు తల్లిరో. ౧౯ 1397

చ. ²అనిలున కాత్మజుండ నని ♦ యంటివి కోఁతివదెట్టులైతి వా
తనికి నుతుండవంచు ననుఁ ♦ దల్లిరొ ప్రశ్నమొనర్తువేమొ భూ
ధ్రునివయమందు శ్రేష్ఠమయి ♦ రాజులుచుండును మాల్యవంతము
ఘనగిరి, యందు నుండుఁ గపికాంతుండు కేసరినాముఁ డొక్కట. ౨౦

క. వనచరుఁ డతఁ డపుర్వత, మును విడి గోకర్ణశైలమునకుం జనియె;
జనకుఁ డతండ్ నా కగు, మునీవరులయనుజ్ఞ నతఁడు ♦ ముదమున నందు.

ఆ పుణ్యవంతమగుచుఁ ♦ బొలుచునంబుధితీర
మందు శంబసాదనాసురవరుఁ
జంపె; సంజనయనుసాధ్వీ యాతనిపత్ని
యలరుఁ గేసరియును ♦ నందె యుండ. ౨౧

1400

సీ. ఆతనిపత్నియం ♦ జనిలునివలన నే జనియించితి, ³స్వకర్మమున నె నాకు
హనుమంతుఁ డనునామమలరె; నీమదిసప్తకముగల్గుటకు రఘుకాంతుగుణము
లను వచించినవాడ ♦ జనకజా; రాఘవుం డింక వేగమొ వచ్చియిచటనుండి
కొనిపోవఁగలఁడు ని; ⁴న్నని శోకకర్శితయైననీతకుఁదగి ⁵నన్ని హేతు

తే. వులను నమ్మిక బుట్టింప ♦ లలన యతఁడు
తనకుఁ జెప్పిన గుర్తులెల్లను దగినటు
లుంట నాతని దూతయై ♦ యుండవచ్చు
ననుచు నమ్మెను; జానకి ♦ యంతమదిని. ౨౨

1401

1 తృద్ధ్యవక్యతం యశః-అనిమా. 2 వానరస్య తవపమనాత్మజత్వం కథమ్ - అనివ్యాఖ్య.
3 హనుమా నితి విఖ్యాతో లోకే స్వే వైవ కర్మజా-అనిమా. 4 ఉపపన్నై రభిజ్ఞానై ర్దూతం త
మవగచ్ఛతి-అనిమా.

- ¹క. ఎన లేనినంతసంబును, గని దానక గుటిలపత్త్యకాంతము లగుచుం
దన రెడునక్షులనుండియె, యనూనహర్షాంబువులను ♦ నల్లనవిడిచెక. ౮౫
తే. ²తామ్రశుక్లాయతాక్షీనితాంతరుచిర, మగుమహీపుత్రిచెల్వగునట్టిమాము
రావలనిర్మక్తతారకాఃరాజభంగి, వెలసె; నంతట నామె యనిలతనూజు.
క. వనచరుడేయగు మాయం, గొని రా లేదనుచుఁ దలఁచెఁగోరి యతఁడు నా
మెను బ్రయదర్శనఁ గని యిట్లనియె; నచటివార్త లేను ♦ నన్నియు నీకుక.
ఆ. తెలివినాఁడ నూఱఁడిలు మింకజానకీ! యిప్పుడేమొనర్తు ♦ నేను దాన
కేష్టమెట్టులున్న ♦ దివుడె యానతియిప్పు, మరలిపోవువాఁడ ♦ మహిపుకడకు.
చ. మునిసరులొజ్ఞ చేయఁ గపిముఖ్యుఁడు కేసరిశంబసాదనుం
డనుసురవైరి యుద్ధమున ♦ సంతము నొందఁగఁజేయ దాననే
యనిలుఁడు మెచ్చి యాతనికి ♦ నాత్మజుగా ననునిచ్చెఁ గాన నా
తనికృప నేను గల్గితిని ♦ ³దత్తునశౌర్యుఁడ వానరుండఁజూ. ౮౯ 1406
- ముప్పదియైదవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౬ - వ సర్గము.

శుభ హనుమంతుఁడు సీతకు రామాంగుళీయకము నిచ్చుట. శుభ-

- చ. అనివచియించి గొప్పది యహోర్యమునై తగువిక్రమంబు నొం
దినయనిలాత్మజుండు ధరఁజీప్రియపుత్రికి నమ్మకంబుగ
ల్లను మరలక వచించె నిటు ♦ కమ్రతరన్నన మొప్పుచుండఁగా
వినయము మీఱ; నోజనని ♦ వీరుడ వానరుడఁక గృతార్థుడఁక. ౧౫ 1407
- ఆ. బుద్ధిమంతుఁ డగుచుఁ ♦ బొలుచురామునిదూత
దేవి! చూడు మిదిగో ♦ ⁴దివ్యరామ
నామముద్రితంబు ♦ తేమవార్తను దెల్పు
సంగుళీయకము మహార్థతమము. ౨ 1408
- తే. అప్పుహోత్తుఁడు రాఘవుఁ ♦ డాత్మనీకుఁ
బ్రత్యయము గల్గుటకునిచ్చెఁ ♦ బరమహర్ష
మలరఁ దెచ్చితి ⁵నీవూఱఁడిలుము శుభము
గలుగుఁగావుత నీకు దుఃఖంబు లడఁగె. 3 1409

1 నేత్రభ్యాం నిక్రపత్త్యభ్యాం మమో చానందజం జలమ్-అనిమాలము. 2 తామ్రశుక్లా
యతేక్షణమ్-అనిమాలము. 3 ప్రభావత స్తత్ప్రీతిమ శ్చ వానరః-అనిమాలము. 4 రామనామాం
కితం చేదం పశ్య దేవ్యంగుళీయకమ్-అనిమాలము. రామనామాంకిత మ్మనఁగా రామనామాక్షర
ముద్రితమనియే యర్థము. రామాణుకాలము వ్రాతయేలేదను దుర్వాదవృత్తమున కిది కుతూర
సము కావచ్చుగదా. 5 సమాశ్వసిహి భద్రంతే క్షీణదుఃఖఫలా హ్యసి-అనిమాలము.

సీ. ¹ప్రియబంధువునుజూచిఁ ప్రీతినొంది గ్రహించునట్లుగా గ్రహించి యంగుళీయ
కము పై నిశ్చేర్చినఁ కనుల మరల్పుఁగాఁ జాలక చూచుచు ♦ శ్వసనతనయుఁ
గపట వేషముఁ బూని ♦ కడుఁదాపునకు వచ్చినట్టిరావణునిగ ♦ నాత్మశంక
నంది యిప్పుడు తనఁనుండరుదూతగా నిశ్చితచిత్తయై ♦ నెగడుచున్న
యాసీత యొకసమయంబునఁ బ్రణయకోపము గల్గి ప్రియునితోఁ బలుకులేని
లేనియట్టులు బింకఁమూనియుండఁగ రాముహస్తాంగుళీయక ♦ మవనిజాతీ
పడిన నానెపమునఁ ♦ బ్రజేశ, యంగుళీయక మిలఁబడెననె ♦ సంతఁ గోప
మంతరింపఁగఁ బూర్వ ♦ మట్లుగాఁ బ్రణయంబుగల్గె నట్టిదియగుఁకరవిభూష
ఆ. ణము గ్రహించి ప్రాణఁనాయకురీతిని, గనుచు మించుచున్నఁగాధహర్ష
మొందె; సంతసంబు ♦ నొందుటఁదాచ్రుశు, క్షాయతేక్షణమగుఁనామెమోము.

తే. ²రాహునిర్దుక్తతారకఁరాజురీతి

నవుడు భాసిల్లె; నాబాల ♦ యంతభర్త
వార్త విన్నందులకుఁ దమి ♦ వఱల మేను
పులకరింపఁగ సిగ్గునుఁబొంది యవుడు. ౫౪

1411

క. పరితుష్ట యగుచు నవ్వన, చరవర్యునిఁ బొగడఁజొచ్చె; ♦ శ్వసనతనూజా
సురవైరిపదము దీని నొకరుండవె కని చొచ్చినావు ♦ గావున నిలలోక. ౬౪

క. నీవెనమధుఁడవనినక, నీవేప్రాజ్ఞుండ వనిన ♦ నిర్భరశౌర్య
ప్రావీణ్యము గలవాఁడవు, నీవే నినుఁజోలువాని ♦ నేఁ గనఁజాలక. ౭ 1418

క. ఘోరగ్రాహలయమై, యారయ శతయోజనాయఁతాకృతితో నొ
ప్పారెడుసీసాగరమును, ధీరతగోష్పదముభంగిఁ ♦ దీప్రత్వరతోక. ౭౪ 1414

తే. ³దాఁటితివిగాదె నీశౌర్యధైర్యములను

బొగడఁజాలను దానవఁపుంగవుఁడగు
ఘోరరావణువలన నీకుక భయంబు
తొట్టుపాటును గల్గవు ♦ ధ్రువము సుష్టు. ౮౪

1415

క. కనుకనె సామాన్యుండగు, వనచరుఁడవు నీవుగావు ♦ బలశాలివి ని
న్నునుగాంచినఁ గపిమాత్రుఁడనని నాకుం దోఁపకున్నయది చిత్తమునక. ౯

చ. వనచరవర్య! సాధుమతి ♦ వైభవయుక్తుఁడు రామచంద్రుఁడే
యనునఁగవచ్చినాఁడ వటుఁతొటను నన్నని మాటలాడ నీ

1 వ్యాఖ్యయందలియభిప్రాయ మీపద్యమునఁ జేర్పఁబడినదని యెఱుంగందగు. ఇం దుడ
హించినగాథయు వ్యాఖ్యానోదాహృతమే. ఈయభిప్రాయమే తెనుఁగునఁ జేర్చునన్న నీఘట్టమున
స్వారస్యమే లేకపోవుననుటయుఁ బండితులకు మగమమే. 2 తత స్సా ప్రీతుతీ బాలా శర్మసం
దేశహితా-అనిమాలము. 3 యస్యతే నాస్తి సంప్రాసో రావణా న్నాసి సంప్రమః-అనిమాలము.

కు నలరె నర్హ భావము, తగుగ బలుకంగను, నెట్టివారికై
నను నెదిరింపరానిరఘునాథుడు ప్రాజ్ఞతముండు గావునక. ౧౦౫ 1417

తే. ఎవనినింగాని తానుగానే బహువిధ
ములఁ బరీక్ష నొనర్చక యెలమిఁ బనుపఁ
డఁట, విశేషించి నాయొద్దకనుపఁ డతఁడు;
కానసామాన్యఁడవు నీవు య గావు తలఁప. ౧౧ 1418

చ. అతిశయధర్మచిత్తుఁడు నితాంతము సూన్యతవాది రాఘవుం
డతులితతేజఁడై వెలయునట్టినుమిత్రకుమారుఁడుక మహా
న్నతమగునాయదృష్టమున యాకులరీతిని తేమమొప్పు నా
యీతిఁ దగియున్నవారు; పరికింపఁగ నోష్లనగర్హ భా, తగక. ౧౨ 1419

1 నీ. కాకుత్స్థకులుఁడురాఘవుఁడుతేమంబుగనున్నచోననురేంద్రుఁడొకటతనదు
పత్నిని గొనిపోవ యబహుళకోపంబునఁ బ్రళయకాలానలుఁపగిది మండి
పడుచుఁ దాఁ జెల్లరేఁగి యార్ధి మేఖలయగుధరణీతలంబెల్లఁ దగువిధమున
దహియించి యుండునేఁదహియింపఁ జేలొకో; శక్తిసంపన్నుతానహజు లిరువ్వు

తే. రమరులకునైన నవిజేయులగుదురైన
నాదుదుఃఖంబునకును నంత మన లేదొ
యేమొకావున నే వార య లిద్దశక్తి
జూపకున్నార లీదుష్టసురరిపుపయి. ౧౩ 1420

క. ననుఁ దలఁచుకొనుచు దుఃఖంబునఁ దాఁ గృశియింపఁడుగదఁపొగిలెడునన్నుక
మనమునఁ దలంచి తాపంబును బొందఁడుగద నితాంతమును గపితిలకా.

క. పురుషోత్తముఁడా శ్రీరఘువరుఁ డార్తి గనక చేయవలసివరీతిక
దరుణిం బొందఁగఁ దానై, జరపందగుకార్యములను యజరపెడుఁ గాడే. ౧౪

క. ఆనరపతినూనుఁడు మది, దీనత గనకాతురపడి యెలివిని నినుమం
తైనను దప్పక యూరక, తానుండక పురుషకృత్యతతి ననిశంబుక. ౧౬

తే. చేయుచున్నాఁడుగద; కార్యసిద్ధిగోరి
యాపరంతపుఁ డాత్మమిత్రాళియందు
సామదానము లనఁబడునరసములగు
నట్టియూయిపాయంబుల య నాశ్రయించి. ౧౬౫ 1424

నీ. మంచిమనస్సును య గాంచి ప్రయోగించుచుండునుగద తనయగ్రనైరు
లను జయింపంగోరి యలలి దానభేదదండోపాయములను బ్రయోగవిధిని

1 ఈపద్యమున వ్యాఖ్యానికేశహర్షము చెప్పఁబడినది. మకలి యది కాకుత్స్థః-అనునది దీనికి
మూలము 2 కచ్చి తుప్పరుకకార్యణి-అనిమూలము.

నుపయోగపఱచుచు ♦ నుండునుగద; సుహృద్భ్రనులకు నుపకారమును దగినటు
లొనరించుగద, వారినుండి తానేదైన నుపకారమును బొందుచుండునుగద;
తే. సాధుమత్తులైనమిత్రుల ♦ సరస నునుచు
కొనుచునుండునుగద వా రితినిని ముందు
నిడుకొనుచు నుందురేగద ♦ పుడమితేని
తనయుఁ డాతఁడు సతతంబు ♦ మనమునందు. ౧౮౪ 1425

క. సురలను వేడునుగద తత్కరుణను దాఁ గోరి, పురుషకారంబును జే
యురతిని బొందుచు దైవముఁ, గరుణింపఁగఁ గోరుచుండుఁగాదె వనచరా.

క. తనువిడిచి దూరదేశంబున నే నుండుటను మైత్రి ♦ పోకున్నదిగా
మనుజేంద్రున కతనికి నో, వనచర! నాదుఃఖములను ♦ వారింపుఁగదా. ౨౦

క. ¹అనిశము సుఖానుభవమునకు నర్హుఁడగుఁ గష్టతతులకుం దగ కుండుకొ
మనుజేంద్ర సుతుఁడు దుఃఖంబును నిప్పుడు గాంచికార్యమునుబొందఁడుగా.

తే. రామలక్ష్మణజననలఁక్షేమవార్త
లక్ష్మణ భరతునికుశలంబు ♦ నప్పుడపుడు
వినఁగఁబడుచుండుఁగద; ²నాదుఃఖిషయమున నె
తాను వగచుట మానార్హుఁడౌనుగాదె. ౨౧౪ 1429

క. ననుమఱచి వేటుకార్యం, బును జేయఁగఁ దనమనసునఁ ♦ బూనఁడుగాదే
నను నీకష్టమునుండి పవనజా! కడతేర్చుఁగాదె ♦ వరుసం జెవుమా. ౨3

క. ³భరతుండు భ్రాతృసత్సలుఁ, డరయంగా నాకుఁగా భయంకరరీతిం
బరఁగెడునట్లౌహితేసే, న రయంబున మంత్రిరక్షణంబున నిటకు. ౨౪ 1431

తే. పనువునాయేమి? వానరపతి సిరిఁదగు
నట్టిసుగ్రీవుఁడును వీరులగుచు ⁴దంత
నఖగణాయుధులైనవాఁనరులఁగూడి
వచ్చుఁగద నానిమిత్తమై ♦ యిచ్చటికిని. ౨౫ 1432

క. శూరుఁడు శస్త్రాస్త్రవిదుం,డై రామున కానుమిత్ర ♦ కానందంబుకొ
గూరుచు లక్ష్మణుఁ డిచ్చటికిఁ, దా రయమున వచ్చి బాణతతుల నసురులకొ.

క. ⁵అనిమొనఁ జెండాడునుగద; యనలునివలె మండుచుకొ భయంకరమునునైన
తనరెడునస్త్రమున సుహృద్భ్రనయుతుఁ డౌరావణుండు ♦ సంగరసీమకొ. ౨౬౪

1 సుఖానా ముచితోనిత్య మసుఖానా మనౌచితః-అనిమూలము. 2 మన్నిమిత్రేనమానార్హః
కచ్చి చోక్తేన రాఘవః-అనిమా. మన్నిమిత్రేన శోకేన రాఘవో మానార్హః-అని యన్వయము.
3 ధ్వజీం మంత్రిభి ర్ముష్టాం ప్రేషయిష్యతి మత్కృతే-అనిమా. 4 దంతసఖాయుధైః-అనిమా.
5 రావణం ససుహృద్భ్రనమ్-అనిమా.

తే. అల్పకాలంబుననె యింక ♦ సంతమొందఁ

గాంచఁగలనుగదా; త వృత్తనకవర్ణ

మగుచు సంబుజపరిమళమగుచు నలరు

రాము నెమ్మోము నాదువిధిరహమువలన. ౨౭౪

1485

సీ. విన్ననై వగచేత ♦ విహ్వలంబయి జలక్షయమున సూర్యనికాంతిఁ గంది

నట్టిసరోజాత ♦ మట్లుగా వాడక యున్నదిగద; యెవ్వఁ ♦ డురుతరనిజ

ధర్మము గావఁగాఁ ♦ దనరాజ్యమును వీడునప్పుడు చింతయు ♦ నడవిఁ దిరుగు

నప్పుడు భయము, నేనడవిఁ గాల్పడకతోఁజనుదెంచుతఱిశోకమును గనండా

తే. యట్టిరాముఁడు నావీరహమున మదిని

గలుగుధైర్యంబు విడువఁడుగాదె; పవన

తనయ! రామునివిడిచియుఁ ♦ దనువున నను

వులను ధరియించితి నని నకబలుకకు; విను. ౨౯

1486

సీసమాలిక:—

*తల్లిదండ్రులు మఱితక్కినబంధువు లెవరైన మజ్జివితేకుండైన
యారామునకు మైత్రియందు నాకంటెను నధికుండు సముడునుసరయ లేరు
గాన రాముడు చాలఁగవ్వము లంది నా కడకువచ్చినమున్నె విడుతు నేనినుఁ
ప్రాణముల్, ననుఁగాంచిరాముడునశియించుఁ గాననాతనిఁబాయఁగలిగె నను
బ్రాణముల్ విడువంగరాదుగదా, ప్రియుఁ డిటఁగుండు నన్ను నహీనశౌర్య
మలరఁ జేసిని పోవునన్నవా రను వినునంతదాఁకను మృతిసందకుండఁ
గోరుచున్నాను శరీర మాతనిదాట దానిని విడుచుస్వతంత్ర మిపుడు
నాకెట్లుగలదు? గాన సతఁడు వచ్చునంతదనుక దీనిని దాల్చియుండ

* నచాస్యమాతా నపితాచ నాన్య సన్నిహి ద్విశిష్టాస్తీ మయాసమావా, తావత్త్వహం
దూత జిజీవిషేయం యావత్ప్రివృత్తిం శృణు యాం ప్రియస్య. ఇతీవ దేవీవచనం మహర్షం తం
వానరేంద్రిం మధురార్థ ముక్త్యా, క్రోతుం పున ర్దుస్య వివోభిరామం రామార్థయక్తం విరరామ
రామా-అనియూ. సీత హనుమంతునకుఁ దనవిషయమునఁ గలుగఁబోవుశంకలఁ దానేయూహించి
సమాధానము చెప్పుచున్నది. అని వ్యాఖ్యాతలు వ్రాసిరి. దీనికి దృష్టాంతముగా రండవల్లోకమున
“దేవీవచనం మహర్షమ్” అని వాల్మీకి వ్రాయుటయేయని వ్యాఖ్యాతలయభిప్రాయము. వ్యాఖ్యాతల
యభిప్రాయ మంగీకారముకానిచో నీలాటిశ్లోకముల కర్థము నిర్ణయమాను. భాష్యకర్తలకు గౌరవ
మిందుమాలమననే కలిగినది. వారిభావములే గ్రాహ్యములు వాల్మీకిభావము ఇదమితిమని చెప్పఁగల
వారు వ్యాఖ్యాతలేగాని పాదురులుగారు. కాన వ్యాఖ్యాతలయభిప్రాయము వాల్మీకియభిప్రాయము
కాకపోవచ్చు ననువాదము దుర్వాదము. వాల్మీకియభిప్రాయ మిదియేయని చెప్పినవారు వాల్మీకు
లగుదురా. కాన మహానీయులగువ్యాఖ్యానకర్తలభావమే గ్రహింపఁదగుననియు నపుడే రామాయ
ణార్థము తెలిసికొనఁగలమనియు నెఱుంగఁదగు. ఈసీసమాలికయం దాయర్థము సారభూతముగ
సున్నది.

వలయు, నుండనియెడఁపదలుఁబ్రాణంబుల రఘువీరవద్యుఁ డోఁరాముదూత;
 యని యిట్లులెవ్వరిఁకై నను దెలియంగ ననువుగాకయు రహఁస్వాస్థ్యము క్త
 మునునయి నుధురార్థమునగుపల్కును రాఘవునిగూర్చిహనుమనుఁబోలునంత
 వాఁడు మఱొక్కఁడు ఁ లేఁడు శ్రీరామునిభక్తులం దల్లాట ఁ వానితోడఁ
 బల్కి మనోహరఁవనచరవాక్యంబు రామప్రయోజనార్థమును వినఁగఁ
 దమిఁగోరి యారామ ఁ తానూరకుండె; భయంకరవిక్రముం ఁ డైనహనుమ
 యామెపల్కులు విని ఁ యాస్థితి శిరసున సంజలి ఘటియించియనియె నిట్లు;
 పద్మాయతాక్షి! నీప్రాణేశుఁ డిచ్చట నీవున్నవార్తయే ఁ యెఱుఁగఁడట్లు
 తే. లెఱిఁగియుండినఁ బద్మాయఁతేజఃములఁ
 దనరు నీవంటిపత్నిని ఁ దాను వదలి
 యుండఁగలఁడే, యనుష్ఠాదుఁనొద్దనున్న
 శచి నెఱుంగమిఁ గొనిపోనిశక్రురీతి. 3౨౫

1457

క. కొనిపోవకున్నవాఁడే, యనితలఁపు మెఱింగినతఱి ఁ నమరేంద్రుం డా
 మెను గొనిపోయినగతి నిను, వనితా! నావలన నీదుఁవార్త నెఱిఁగినఁ. 33

క. వనచరులు నెఱుఁగుబంట్లును, దనవెంటఁ జెలంగిరాఁగఁ ఁ ద్వరఁగా రాముం
 డునువచ్చు నతనిసైన్యము, తనరారును జలధిపోల్కిఁ ఁ దరుణీమణిరో. 3౪

ఆ. ¹కలఁచిపుచ్చరానిజలధిని రాముండు
 బాణములను గట్టి ఁ వచ్చి యీ న
 గరము శాంతదనుజఁగణముగ నొనరింపఁ
 గలఁడు; త్రోవనడుము ఁ జలజనయన. 3౫

1440

క. విను మృత్యువేని త్రిదశులు, దనుజానుంబేని మిగులఁవర్పంబున వ
 చ్చినిలిచి యుద్ధముచేసిన, ఘనబాణంబులను వారిఁగంఢనిఁగించుఁ. 3౭

క. నినుఁ గననిదుఃఖమునఁ దా, మునుఁగుచు రాఘవుఁడు సింహఁమునఁబీడితహా
 ఘనహస్త్రీబోలి నుఖముం, గనకున్నాఁ డార్య! సొగసుఁగన్ను లలరఁగఁ.

నీ. ²అందమై బింబోష్ఠమై చారుకుండలమండితంబయి చంద్రఁసుండలంబు
 ప్రాక్కున నుదయించుఁపగిది మనోజ్ఞమై తనరారురాముమోఁమును నిజముగఁ
 గనుఁగొనఁగలవు నీఁవని మేరుమందరదద్దరమలయవింధ్యముల సాక్షి
 గాఁగ నందుండెడుఁకందమూలఫలంబులెల్ల సాక్షిగ నని ఁ తల్లి నేను

తే. శపథ మొనరించుచున్నాను; ఁ జనకతనయ

త్వరగ ³నాకపృష్ఠంబునఁ ఁ వనరునిందు

1 పురి లంకాం కాకుత్స్థు శ్యాంతరాక్షసామ్-అనిమూలము. 2 ముయేన చ వింధ్యేన
 మేరుజా మందరేణ, దద్దరేణ చ తే దేవి శపే మూలఫలేన చ-అనిమూలము 3 నాకపృష్ఠమని
 యొకపాతము గలదు.

భంగిఁ బ్రస్తవణాద్రివైఁ † బరిధవిల్లు

రాముఁ జూడంగఁగలవు విఠరాజితాన్యు. ౪౦

1448

చ నిను విడనాడి దుగ్ధిఖమున † నీపతి మాంసముఁ గై కొనండు, తీ
యనినుధు వానఁ బూనఁడు దిశాంతమునం దొకమాఱు నుందరీ
వనముననున్న * యోగులకుఁ భవ్యములంచును శాస్త్రమందుఁ జె
ప్పినవనవస్తువుల్ గొనును † బ్రీతిఁగ దేహము నిల్వ రాముఁడు. ౪౧ 1441

తే. అడవిగూఁగలదోమల † నల్లెపురుగు

లను సరీసృపములఁగాని † తనమనమ్ము

త్వద్గతంబయియుంట నఁవ్వలికిఁ బోవు

నట్టియత్నంబుచేయఁ డియ్యవనివిభుఁడు. ౪౨

1445

క. నినుఁబాసి కామవశమునఁ, గనమనము దగంగ నిన్నె † భాగించుచుఁ జిం
తనుబొందియుండు నిత్యము, వనితరొ నినుఁగప్ప వేఱుఁవాంఁఁగ గనఁడునూ.

చ. పురుషలలాముఁ డై సరఘుఁపుంగవుఁ డెప్పుడు నిద్రపోఁడు నుం
దరి, భవదీయదుగ్ధిఖమునఁ † చా నొకయించుక నిద్రపోయినఁ
ద్వర్ధపడి సీతయంచును నితాంతమనోహరవాక్కుపల్కుచున్
గరము వగం గృతత్యమును † గాంచుచు మేల్కొనుఁజమ్ము నిత్యమున్. ౪౪

క. ఫలములఁ బుష్పంబుల మిక్కిలియింపగు దేనిఁగాని † ష్రీతిపతి గనెనే
లలితాంగి నినుఁ దలంచుచుఁ, బలుభంగుల హాస్యియ యనిఁపలుకుచువగలన్.

తే. వేడినిట్టూర్పుగములను † విడుచుచుండు;

జనకునాజ్ఞ దృఢవ్రతమునఁ జెలంగు

నమ్మహాత్ముఁడు నినుఁగూర్చి † యూర్ధ్వఁడగుచు

జనకబా యనివేర్కొనునతత మతివ. ౪౫

1419

క. నినుఁ బడయుటకే యత్నం, బును జేయుచునుండుఁ చాపమునుబొందుచునుం
డును జువ్వన; నాజనకజ, తనపతివిషయమునఁ గల్గుఁతద్దుగ్ధిఖంబున్. ౪౬

చ. హనుచు వచించువాక్యముల † నప్పుడు తా విడనాడి, ప్రాణకాం
తునిమదిఁ గల్గుభూరితరఁదుగ్ధిఖముతో సరియైన దుగ్ధిఖముం
గనుచు శరన్ముఖంబునను † గన్రుశాపతి మేఘమింత గ
ప్పిన నినుచుంత గన్పడుచు † వెల్వెలఁబాఱఁగనుండురాత్రి
తిని పనితాళిరోమణియుఁ † దేజము దూలఁగనుండె మోమునన్. ౪౭ 1451

ముప్పదియాఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

* సువిహితం భుంక్త-అనిమాలము. సువిహితం వానప్రస్థయోగ్యత్వేన విహితమ్ - అని వ్యాఖ్య.

క. నను మరల రామునకు నీ, యనురావణుఁ డొప్పుఁ డెట్లులై నను గాలం
బున కతఁడు చిక్కినాఁ డా,తనిన్పుత్యువు యుద్ధమునకుఁ ♦ దాఁ గొనిపోవఁ.

తే. వెదకుచున్నదినుమ్ము; విభీషణునకుఁ, బెద్దకూతురు నల యనుఁవెలఁది తనదు
తల్లివంపఁగ వచ్చి నాఁయుల్లముడలఁ, జెప్పె నీవార్తనుం దెలిసెను గపివర.

సీ. ప్రాజ్ఞేశుఁడొరఘుఁపతి నన్ను శ్రీఘ్రమ పొందఁగాఁగలఁడ దేనందియంబు
గలుగదు దీని కెట్లు లనఁగ నాయాత్మ నిర్మలంబుగఁ దగి ♦ నెగడుచున్న
దారాఘవునియందుఁనలకుఁ బెక్కుగుణంబు, లుతాహసత్వంబు ♦ లుగ్రహృ
షము మఱినానృశంఁస్యము, కృతజ్ఞతయును, శక్తిప్రభావముల్ ♦ సతతమతని

ఆ. యందు నలరుచుండు; ♦ నాజనస్థానంబు
నందు లక్ష్మణునిసహాయమైనఁ
గొనక యొకఁడెచంపె ♦ దనుజులఁ బదునాల్గు
వేల సతనితోడఁ ♦ బృథివి నెవఁడు. ౧౪

1462

క. నిలువంగఁగలఁడు పగఁగొని; చలియింపం డెట్టికష్టఁసంతతులకు నా
యలఘుఁడు శక్రుప్రభావం, బులు శచికిం దెలిసియుండుఁపోలిక నాకుఁ. ౧౫

తే. తెలిసియున్నవి శ్రీరాముఁదివ్యమహిమ
ములు; మహాసూరుఁడొరామఁమూర్తియ నెడు
భానుఁడు శరాళికరములఁ ♦ బఱపి నైరి
దనుజజలము శోషిలఁజేయఁగను గలండు. ౧౬

1464

క. ఈరీతిఁ బలువిధంబుల, నారామునిఁగూర్చి పలికి ♦ యతిశోకమహా
భారమునఁ గుంది నేత్రం, భోరుహములనిండ సత్రువులు గ్రమ్ముకొనఁ. ౧౭

తే. కలఁగునాసీతఁ గని కపిఁపలికె నిట్లు; నావలన నీదువార్త విఁన్న నలరాముఁ
డఖిలభల్లూకవానరేంఁద్రాళి నలరు, సైన్యమును గొని వేగ రాఁజాలుఁజమ్ము.

*చ. నిరుపమవక్త్రపద్మమున ♦ నిర్మలశీలమునం జెలంగునో
ధరణిజ! యింతయే! లివుడె ♦ తావకదుఃఖముఁ బాపువాఁడ ని
త్రుణమునందె వీఁపుచయిఁ ♦ దప్పక యెక్కుము; నిన్నునట్లే నా
గరముఁ దరింపఁజేసెదను ♦ గాంతునిచెంగటఁ జేర్తుఁ జూడుమీ. ౧౮ 1467

క. ననుఁ గొంచుఁబోవుతక్కి యి,తనికినిగలదే యటంచుఁ ♦ దలఁపకు మీలం
కను రావణుతో వీఁపునఁ, గొనిపోవంగలను నమ్ము ♦ త్తోఁడితనూజా. ౨౦ 1469

ఆ. అగ్ని వేల్పఁబడినయాహవిస్సును దేవ, పతిశానంగునట్లు ♦ ప్రసవణము
నందునున్నయన్యుఁహత్సనకుఁ నిన్ను, నొనఁగువాఁడ నమ్ము ♦ ముత్పలాక్షీ.

క. అనుజునితోఁ గూడినరాముని దైత్యులఁ జంపుయత్నఁమునఁ దగుశ్రీనా
థునిరీతి నున్నవానిని, గనఁగల విత్తగుణమందె ♦ కమలదళాక్షీ. ౨౨ 1470

* అస్తాద్గుఃఖా దుపారోహ మమపృష్ఠ మనిదితేఁఅనిమా.

- క. ¹నినుఁజూడఁ బ్రయత్నంబుల, నొనరుచు చాశ్రమమునందుఁనున్నబలయుతుఁ
ఘననాకపృష్ఠగతుఁడై, న నముచినుాదననముం గఁసంగల విపుడే. ౨3 1471
- క. దేవీ! యోకల్యాణీ, నావీఁపున నెక్కు మేలఁననుశంకింపఁ
వేవేయొక్కు మువేక్షును, గావించకు రోహిణి శశిఁ ♦ గని కూడుగతిఁ. ౨3౪
- ౩క. నీనాథుఁ జేరఁగోరుము; వే నావీఁపెక్కి యభ్రవీధిఁ శశితో
భానునితోఁ బలికెడుగతి, నోనారీమణిగొ కడలిఁనుడువీధిఁ ద్వరఁ. ౨౪౪
- క. తరియింపు; మిచటనుండియె, తరుణీమణి నిన్నుఁగొనుచుఁ ♦ దరలఁగ దనుజో
త్కరము ననుఁ బట్టుకొన భీ, కరగతిఁ జనుదెంచు ననుచుఁ ♦ గలఁతఁ గనకుమా.
- క. వినువీధిఁ బఱచునాతోఁ, జనుదేరఁగ లంక నున్నఁచతురుం డెవఁడై
ననుబాలఁడు; వై దేహీ, నినుఁగన నెటువచ్చినానొ ♦ నినుఁగొని యల్లె. ౨౬౪
- క. అరిగెద నిస్సంశయముగఁ, బరిశ్రమములేక యభ్రవీధిఁపథమున; ననఁగా
ధరణిజ! యపు డత్యద్భుత, హరివచనము లాలకించి ♦ హర్షముఁ గనుచుఁ.
- తే. ³విస్మయమున గగుర్పాటుఁవెలయ న్నిట్లు
లనియె; హనుమంత! నన్నుఁ బెఁక్కామడలు జ
వంబునఁ మోసికొనిపోవ ♦ వాంఛఁ గనెదె
దాన నీయందుఁ గపితనె ♦ యేనువలఁతు. ౨౯ 1477
- చ. వనచరవుంగవా! కన భవత్తనువెంతయుఁ జిన్నదానుగా
మనుజవరేణ్యుఁడై నృపతిఁమండలుఁడౌరఘురాముఁ డున్నతా
వనబహుదూరమా నిచటి; ♦ కట్లగుటఁ ననునెట్లువీఁపునం
గొనిచన నెంచెదీ విది యఁగుం గడుఁజిత్ర మటంచుఁబల్కినఁ. 3౦ 1478
- ౪క. జనకజవల్కుల విని యా, యనిలజుఁ డురుకాంతియుక్తుఁ ♦ డటఁ గ్రొత్తగఁ గ
ల్గినయవమతినిగుఱించియె, తనలోఁదా నివ్వీధమునఁ ♦ దలఁచెఁ మిగులఁ. 3౧
- ఆ. అనితనేత్ర! యీమెఁయన్నదృఢప్రభా
వముల నెఱుఁగ దన్నఁదమలరూప
మును యథేచ్ఛముగ నె ♦ కనుఁగొనుఁగాక యం
చరివిమర్దనుఁ డపుఁడాత్మ నెంచి. 3౨౪ 1480
- క. జనకజకు నై జహపం, బును జూపెను; బుద్ధిబలము ♦ పొంగ నలరునా
వనచరవర్యుఁడు తనఘన, తనువును బెంచుటకు సరిగఁ ♦ దత్పావముఁ. 33
- ఆ. ⁵విడిచి దానిక్రింద ♦ వెన మేనుఁబెంచిన, దానిశొఖలెల్లఁ ♦ దత్తణంబ

1 నాకరాజస్య మూర్ధని-అనిమా. నాకపృష్ఠసంజ్ఞస్య మూర్ధని నగరాజస్య పాతే మేరో
రిత్యర్థః-అనివ్యాఖ్య. 2 కథయంతీవ చంద్రేణ నూర్యేణచ-అనిమా. 3 తదేవఖలు తే మన్యే కపి
త్వం హరియాధవ-అనిమా. 4 చింతయామాన లక్ష్మీవా న్నవం పరిధవం కృతమ్-అనిమాలము.
5 వ్యాఖ్యానాభిప్రాయ మిందున్నది.

- విరిగిపోవుదానఁ ♦ బెనుశబ్దమగు, దానఁ, గీడుమూఁడు ననుచుఁ ♦ గీశవరుఁడు.
 క. ¹ ఇంచుక యవ్వలికేగి స,మంచితగతి మేనుఁబెంప ♦ నారంభించెఁ
 జంచలనేత్రయు నవ్వికఁ, గాంచంగా వలయునన్న ♦ కాంక్షా మిగులఁ. 3౪
- చ. వనచరుఁ డామెకట్టెదుర ♦ వర్ధితగాత్రుఁడు నౌచు భీతికృ
 ధ్వునతరమేయమందరని ♦ కామనమానత నంది యచ్చటఁ
 గనఁబడుచుఁ జ్వలించెడుధ ♦ నంజయురీతి వెలుంగుచుండె; ని
 ట్టనిలకుమారుఁ డద్రివలె ♦ నాస్యము తామ్రముగాఁ జెలంగఁగఁ. 3౫ 1484
- తే. వజ్రదంష్ట్రసఖంబులు ♦ వజరభయద
 వపువునం గ్రాలునమ్మహా ♦ బలుఁడు హనుమ
 జనకజం గాంచి యిట్లని ♦ యెను; సపర్వ
 తవనముగ నట్టసాలయు ♦ తంబుగాఁగ. 3౬౫ 1485
- క. గోపురయుతముగఁ దగు లం, కాపురమును దీని దనుజ ♦ కాంతునితోడఁ
 వే పట్టిలాగిఁకొని చన, నోపుదు నాకట్టిశక్తి ♦ యొప్పెడుఁ దల్లి. 3౭ 1486
- క. కనుక నె దేవీ! భయముఁ, గనకుము నీబుద్ధి స్థిరము ♦ గానుంచు, ముపే
 యను జేయఁబూనకుము రా, మునిలక్ష్మణుఁ జేయు దుఃఖ ♦ మును గనకుండఁ.
- ² చ. అనవిని చారుపంకజద ♦ భాయతలోచన సీత వాయునం
 దనుభయదాకృతిం గని ని ♦ తాంతముఁ బొల్పెడునాంజనేయునిం
 గని యిటుపల్కె; నోష్ణవగ ♦ కాంత భవద్బలసత్వముల్ మనం
 బున నెఱుంగఁగనైతి గతిఁ ♦ బొల్పుగ వాయువునంతవాడవే. 3౯౫ 1488
- క. అనలునియడ్చుత తేజం, బును గల్గినవాడ వనియి ♦ వుడు తెలిసెను; బా
 వని! ప్రాకృతుఁ డింకొక్కఁడు, ఘనతరజలధిం దరింపఁ ♦ గల్గెనె చెవుమా.
- క. నినుబోఁటివాఁడు గాకు, న్న ససాధ్యముగాఁ జెలంగు ♦ నాయున్నవనం
 బును దీనిఁ గాంచఁగలఁడే; ననుఁగొనివేగమున నసుర ♦ నాథులకెల్లఁ. ౪౦
- తే. చిక్కయెపోవఁగలవని ♦ చిత్తమునకుఁ
 డెలిసె; నమ్మహాత్మునివని ♦ తీవ్రవిఘ్న
 ములను నాలస్యమునుగాక ♦ వెలయునట్టు
 లరయుమా ముఖ్యమగుపని ♦ యదియెగాదె. ౪౧ 1491
- ³ క. అనఘా! కపివర్యా! నే, నును నీతోవచ్చుటరయ ♦ న్యూనము నువ్వి
 యనిలసమవేగమును గాం, చినవాడవు నీవు గానఁ ♦ జెచ్చెఱఁ జనుచోఁ. ౪౩
- తే. బ్రమసిసోలుదు; నీవీవు ♦ పై ననుఁగొని
 యతిజవంబును మీఱి నీవరుగుచుండఁ

1 సీతా ప్రత్యయకాశికాత్ అనిమా. 2 పద్మపత్రవికాలాక్షి మాయత స్వార్థసం గుతమ్-
 అనిమా. 3 ఆయుక్తం కు కపిశ్రేష్ఠ మమగంతుం త్వయానఘ-అనిమాలము.

- గడలిపయిఁ బోవునపు డేనుగడలిఁ గని భ
యంబునకా వీఁపునుండియె ధ యందుఁ బడుదు. ౪౪ 1493
- సీ. గ్రాహముల్ తిమిర్గుపఁగణములు నిండాఁగ బరఁగుసంస్రము కనఁబడిననేను
బరవశనై వేగ ధి పాథోధిజలజంతువారంబునకుఁ ¹ బ్రయాహారమగుదు;
శత్రువినాశనా! ధ క్తిచాలదు నాకు నినుఁగూడిరాఁగ, నెవ్వనికినైనఁ
గావంగఁదగు మఱొక్కపదార్థమును గూడి చనునేని దానివలన నె మిగుల
తే. నాపదయుఁ గల్గు, నీకు నశన్నరసి గాచు, భారముండుట నీవెంటవచ్చునన్నుఁ
బట్టి యాపద యొకవేళ ధ వచ్చుననెడు, శంక కలిగెడు ² లేదేమిసందియంబు.
చ. కలుగునదెట్లులాపద లఖండజవంబున నేనుఁబోవఁగా
గలఁగకుమంచుఁ జెప్పెదవా ధ గాలికుమారక! నేను వీఁపుపై
నలరఁగ నీవుపోవువిధ ధ మాదనుజేంద్రుఁడు దుష్టుబుద్ధియే
కలిగినరావణాసురుఁడు ధ కాంచి జవంబునఁ బంప రాక్షసుల్. ౪౭ 1495
- తే. భయదవిక్రమముల నినుఁ ధ బట్టుకొనఁగ
వెంబడింతురు; వీరులై ధ వెలయువారు
ఘోలముద్గరపాణులై ధ చుట్టుకొనుదు
రంత నీవొక్కఁడవెకాక ధ యతివనన్ను. ౪౭౪ 1496
- తే. కావఁదగుదానిఁ గావంగఁ ధ గడఁగుటను ద
గంగ నాపదగల్గు విక్రమగుణాభ్య
యన్నసందియ మొక్కటి ధ యాత్మఁగలుగు
చున్నయది; యాసురారు లాధయుధము లూని. ౪౮ 1497
- క. పలువురు నభమునఁ గదియఁగఁ, గలనకుఁ దగునట్టిశత్రుఁగణమేలేకె
ట్టులుగా నొక్కఁడ వాదనుఁజలతో యుద్ధంబుచేయ ధ నుదతిని గావక. ౪౯
- క. వనచర! శత్రుఁడవగుదువు; దనుజులు భీతికరకర్మతత్పురులుగదా
యని వారలతోఁ జేయుచుఁ, గనదురుశౌర్యమున నీవు ధ గ్రాలుచు నుండక.
- ఆ. నేభయార్తనగుచు ధ నీవీఁపుపై నుండి, పడుదుఁ గ్రిందఁ; జాల ధ భయదరూపు
లుగ్రబలులు నగుచు ధ నొప్పురాక్షసులు యుద్ధమున నొక్కవేళధర్మమలర.
- క. నినుఁ గష్టంబున నోరిచి, కనినం గనవచ్చుజయముఁ; ధ గవివర! యుద్ధం
బునువారిఁ గనుచుఁ జేయుచుఁ, దను వేమఱియును నుందుధర్మముపొంగక.
- ఆ. ³ అట్టితరుణుండు ధ నల్లి నేఁబడినంత, నీకుఁ దెలియకుండ ధ నీచమతులు
దనుజులెల్ల నన్నుఁ ధ ద్వర నెత్తుకొనిపోదు; రని జయాపజయముల నెడునవి.

1 యాదనా మన్న ము త్రిమమ్ - అనిమా. 2 త్వయ్యపి స్యా దసంశయః-అనిమాలము.

3 మాం వా హరేయ స్త్వద్ధస్తా ద్విశేయః భాపివా, అన్యఃస్థా హి ద్యౌశ్యేతే యథే జయప
రాజయా-అనిమా.

- క. అనుమానింపందగియుండును నపజయమొక్కటన్ నిఁనున్ బొందినఁ బొం
దును గాన నపుడు నీకర, ముననుండి సురారులు ననుఁమోదము చెలఁగన్.
- క. కొనిపోయినఁ గొనిపోవచ్చును జంపినఁ జంపవచ్చు; శుభగుణనిలయా
విను మవ్వీ గలుగకున్నను, దనుజులతర్జనములకె నిఁతాంతభయమునన్.
- ఆ. ప్రాణహాని నాకుఁ ధ్రాపింపవచ్చును, దాన నీప్రయత్నమౌ నఫలము
నీవె భయదదనుజఁనికరముఁ జంపఁగఁ, దగుదు వట్లు పొనఁగఁ దానివలన.
- క. ¹కనురాముయశముకొఱఁతను; వనచర! కాదేని దనుజఁవర్షులు ననుఁ జే
కొనిపోయి రామలక్ష్మణ, వనచరులకుఁ దెలియరానిఁవసుధాస్థలిలోన్. ౫౫౪
- క. కనఁబడకయుండఁగా దాఁ, చినదాతురు; నాకొఱకును ధీసినయత్నం
బనిలకుమారా! నిష్ఫల, మనిచెప్పఁగ వచ్చుఁగాదె యరయఁగ నింకన్.
- క. త్వరగా నీవచటికెఁ జని, ధరణీపతితోడ నాయఁదంతము నెల్లన్
గరుణ నెఱిఁగించి తోడ్కొని, హరివర! వచ్చినటులైన నఁ నగుమేల్ నాకున్.
- క. వినుము మహాబాహూ! రామునిప్రాణము లతనిభ్రాతృముఖ్యులయసువుల్
వనచరపతిబంధ్వసువులు, నిను నూతఁగఁగొనియె యిపుడుఁగొనిచినవి సుమా.
- తే. రామలక్ష్మణులిర్వు రుద్దామశోక, తాపకర్మితులైరిగఁద యిఁకనిచట
హానియేదేనిగల్గ నిఁరాశు లగుచు, సకలవానరభల్లూకఁసమితితోడ. ౫౫౫
- క. అసువులతోఁ బనియేమని, వెన విడువంగలరు; భర్తృవిషయకభక్తన్
శ్వసనసుతా! ముందిడుకొని, సుసమాహితచిత్తనగుచు ఁక్షోణీస్థలిపై. ౫౫౬
- క. పరపురుషునితనువు స్పృశింపరామునిందక్క; దనుజఁపతియంగము నీ
వరు దెంచుతఱి స్పృశింపవే, పరుఁడుగదా యాతఁడ నెదొ ఁపవతనూజా.
- చ. ²తరుణినిగాన నాదనుజఁ ధాఁకకయుండఁగ నేమిచేయ న
త్తరుణమునం దశక్తనయి ధైవమే దిక్కినియుంటి రాముఁ డా
హరిణము వెంటఁబోయె వివశఁగినినై యపుడుంటి దానవే
శ్వరుబలఁబద్విధానమునుఁబట్టి స్పృశించితి నేమిచేయుదున్. ౬౦ 1513
- క. చనుదెంచి రాముఁ డిచటికి, దనుజేంద్రునబంధుఁజంపితగ ననుఁగొనుచుం
జనునే నాతనికదితగు; ననిఁ బగఱం గూల్చునన్యుఁహాత్తునిపనులన్. ౬౧
- క. విని కనియు నున్నదానను, విను సురగంధర్వదనుజఁవిషదరు లెవరై

1 రాఘవస్య యశోహీయే త్త్వియా శస్త్రైస్తు రాత్మపైః-అనిమా. దీనిచే నీతిపాతి ప్రత్యము
ప్రకటితమని యెఱుంగఁదగు. 2 యదహం రాఘవస్వర్గం రాఘవస్య ఒలాద్గతౌ, అనీశా కింకరి
స్వామి వినాథౌ వినశానతీ-అనిమా. దీనికి వ్యాఖ్యానకర్తలు వ్రాసినయర్థమే యివద్యమున కా
ధారమని తెలియందగు. వ్యాఖ్యానాభిప్రాయము మానినవో నీపట్టమున స్వావస్థ మేలేదు వాల్మీకి
భాషామః వ్యాఖ్యాతల కెట్లు తెలియనగు నన్నదిపిచ్చిప్రశ్నము.

నను యుద్ధంబున నతనికి, నెనయని చెప్పంగ లే రఃహీనబలాధ్యా. ౬౩

చ. ¹హరిహాయతుల్యశౌర్యుడు మహాబలవంతుడునైన రాఘవే
శ్వరుఁ డతిచిత్రరీతులను ధావముఁబూని సలక్ష్యుండునైన
మరుదధిపేరితంబగుచు ధమంజెడునగ్నినిబోలి వెల్ల న
వ్వ రతనిమ్రోల యుద్ధమునఁ ధావక నిల్వఁగలారొ చెప్పుమా. ౬౪ 1516

చ. అనిమొనయందు భీకరనుధావలమై తగు దిగ్గజంబురీ
తి నిలిచి లక్ష్యుండును సతిస్థిరశూరుఁడు వెంటనుండ నే
పునఁ బగవారినించుచును భూతభయంకరుఁడౌలయార్కుఁడో
యనఁగ శరవ్రభాపటలిఃపాజ నిగుడ్చుచు నుండురామునె
వ్వనికిని దేటిచూడనగుఁ ధావక యెవ్వని కోర్వఁగానగు. ౬౫ 1517

చ. వనచరవర్య! లక్ష్యునిధావనినావిభునైన న్యయు క్కుఁ దో
డొని జవమొప్ప రమ్మ; నృపఃకుంజరుఁ గూర్చి నితాంతదుఃఖముం
గని తప్పించునాకుఁ గలుగఁ దగఁజేయుము హర్షమాత్మలో;
నని పతిభక్తి తేటపడ నాకమలాక్షి వచించె నింపుగ. ౬౬ 1518

ముప్పదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౮ - వ సర్గము.

— ❧ హనుమంతుఁ డానవాల్చివునఁగా నీత కాకాసురవృత్తాంతమును ❧
తెల్పి చూడమని నిచ్చుట. — ❧

చ. వనచరసింహుఁ డంతరఘుఁవరుగ్నిపత్ని మనోజ్ఞవాక్యముల్
విని వచియింప నేర్పరియు ధీరుఁడుగావున ధర్మయుక్తమై
తనరెడనామెపల్కులకుఁ దద్దయు మోదమునొంది యామెకి
ట్లనియె; నినుంగనంగ ²విమలాయతమంగళముల్ పొసంగెడు. ౧ 1519

సీ. తల్లి! నీచెప్పినదెల్లను స్త్రీస్వభావమునకు సాధువులఁవనితలకును
దగు విషయమునకుఁ దగి యుక్తమైయున్న; దిట్లుగాఁ బెరిగి యఃహీనరూప
మలరఁగాఁ దగునన్ను నెలమిమీఱఁగ నెక్కి శతయోజనాయతసాగరంబు
దాటి స్త్రీకెంతమాత్రము శక్యమేగాదుకద, ³జానకీ! నీవు ధావవిషయము

తే. గలుగుదానవు గనుక నీకాంతుఁ దప్ప

నొరుని స్పృశియింపఁదగదని యెత్తిచెప్పి

నట్టిరెండవకారణ ధావమహాత్ము

భార్య వగునీకు యుక్తమాఁ; బలుకులేల. ౪౪

1520

1 మహాబలం వాసవతుల్యవిక్రమః-అనిమా. 2 భాషితం శుభదర్శనే-అనిమా. 3 ఏతత్తే
దేవి సదృశం పత్న్యా ప్రవ మహాత్మనః-అనిమా.

- క. అనవద్యమైనవచనం, బును దీనిని నీవుతప్పఁ బొలఁతి యెవతెచె
పును దేవి; నాదు మ్రోలనె, ఘనమతిరాఘవునిఁ బాయఁగఁజాలమిచేఁ.
- క. ఉరిపోసికొని మృతింగనఁ, ద్వారపడి కావించినట్టివ్యాపారములఁ
నురవైరి లెక్కసేయసి, బరవసమున నాడినట్టిపల్కులనెల్లఁ. ౬ 1522
- క. వినిపించగలను శ్రీరామున కేమియు మిగులకుండ; ధమునుకొని నీకుం
గనుపట్టుదుఃఖహేతువులను మిగులంగాంచి నృపలలామున కెలమిఁ. ౬౪
- తే. ¹ప్రియమొనర్చగఁగోరి యాఁరితిన్నేహ
మున మనసుమెత్తఁబడ నిట్టులనితిఁగాని
యితరభావములేదును; ధ మ్మినగరవ
రంబుఁ జొచ్చుట కష్టతఁరంబె యగుట. 2౪ 1534
- క. వననిధిదాఁటుట యట్టిదె, యనఁదగియుండుటను; నెట్టులైనను నీరెం
టిని సాధించుట శక్తియె, యని, యదినాకుంట, దానిఁపంతయుఁ జూపఁ.
- తే. ఇట్లుపల్కితిఁగాని వేఁతేమిలేదు;
రఘువరాన్వయతోడ నోరమణి నిన్ను
నివుడె చేర్చంగ నామది ధ నిచ్చగలిగి
యుంట మిక్కిలిన్నేహమట్టాప్పియుంట. ౪౪ 1526
- క. గురుధక్తి యల్లెపానఁగుటఁ, దరుణీ యిటుపల్కినాఁడఁ ధ దప్పమతే మె
వ్వరునఁ దలంచినలే దో, ధరణికుమారీ! యనిదిఁతా! నాతోడఁ. ౯ 1527
- క. ²చనుదెంచుటకుఁ నస్తుతిఁ, గనవే నిటకేను వచ్చి ధ గనినది నిను, రా
మునకుం దెలియుట కొకగుర్తునునిమ్మా దాన నృపతిఁధూర్జటి యెఱుఁగుఁ.
- క. అన దేవకన్యఁబోలిన, జనకజ యప్పవనజోక్తిఁజాలము విని యం
త నతని కిట్లను నొకవా, ³ర్తను డలఁచుచు నశ్రుజలము ధ తద్వయుఁ గ్రమ్మఁ.
- క. పలుకులు తడఁబడుచుండఁగ, మెలమెల్లనఁ; బలుకుదాన ధ ⁴మేలగుగుఱుతుఁ
లలితమదియౌను దద్విధ, మెలమిఁ వినవయ్య యోకఁపీంద్రా! యింకఁ.
- సీ. చిత్రకూటాద్రికిఁ ధ జేరువ నీశాన్యభాగంబునందు దేవతటినికిని
జేరువఁ దనరుచు ధ సిద్ధు కాశ్రమమై ఫలమూలజలదులొప్ప
వెలయుభాగంబొందు ధ కలదందుఁగలతాపసాశ్రమముల నేను ధ నాశ్రయించి
యుండఁగా జరగినదొకకార్య మద్దానిఁ బ్రియుఁడగురామమూఁర్తికినిదెల్పు
ఆ. మేనుజెప్పినట్లె ధ నేను నోప్రాణేశ!
యందుఁ జాలబహువిధామలనును

1 స్నేహప్రసన్నమనసా మయైత త్సముదీరితమ్-అనిమా. 2 అభిజ్ఞానం ప్రయచ్ఛ త్వం
జానీయా ద్ధృఘివో హి తత్-అనిమా. 3 బాష్పప్రగ్రథితాక్షరమ్-అనిమా. 4 ఇదం శ్రేష్ఠ మభి
జ్ఞానం బ్రాయా స్త్వం తు మమప్రియమ్-అనిమా. 5 తస్యోపవసంఘేషు నానాపుష్పసుగం
ధఘ-అనిమా.

పరిమళములఁ దగు నుపవనవారంబుల

నెలమి విహరణమును ♦ సలిపి యంత. ౧౩౪

1581

క. చెనుటందోఁగఁచు నీయం, కమునం గూర్పుంటి; నొక్కఁకాకి యపుడు మాం
సముఁ గోరి మత్కుచదవ్వం, ద్వమునడుమంబొడిచెముక్కుఁనకామిక్కిలియున్.

క. నేనొకమృత్పిండంబును, దానిపయిన్ వైచి తోలఁ ♦ నద్వాయస మ
ద్దానిపయి నానఁబోవమిఁ, ¹దా నాపరిసరమునందు ♦ దాగియె యుండెన్.

చ. మనమున త్సుత్తుతోఁచుటను ♦ మాంసము నాహృదయస్థమున్ దమిన్
గొనఁ దలపోసి దానిఁ గలుఁగొంచునె యుండెనుగాని యవ్వలన్
జనఁగఁ దలంపదయ్యె; రఘుఁనత్తమ! ²యంబరమట్లు కాకిచే
తను దొలఁగింపఁగాఁబడఁగ ♦ దానిని జక్కనొనర్చుకొంటుకై. ౧౬౪ 1584

క. కాంచీదామము నేను బి, గించుకొనుచుఁ గాకముసయిఁ ♦ గినుక పొడమఁగాఁ
జంచలమతిన్ యుండఁగఁ, గాంచితీ వపు డీవు నన్ను ♦ త్కృపలితిలకా. ౧౭

నీ. అట్లు కోపమున నీఁయంకంబువిడి లేచి కాకిని దఱుముచుఁ ♦ గడఁగి దాని
నవ్వలికిం జనునట్లు నేయఁగ లేకయుండఁగా ననుఁజూచి ♦ యొక్కరీతిఁ
బరిహసించితివి; నీఁపలుకుల కేనులజ్జనుబొంది యాహారమునకుగాను
గాకము చేరఁగా ♦ నీకడకే తెంచి బడలి కూర్చున్ననీఁతోడపయిఁ దగఁ

ఆ. గూరుచుండి మిగులఁ ♦ గోపము నొందఁగాఁ, గాంచి నన్ను బుజ్జఁగించితిదమి
నట్లు కాకముపయి ♦ నాగ్రహముంగొని, బొప్పూర్ణమైసంపదసమొప్ప.

క. కనుయుగ్మమ్మును మెలమెల్లనఁ దుడుచుకొనుచునుండ ♦ లలిఁ గాంచితివో
యినకులనాథాయని రామునకుం దగఁజెప్పునయ్యి ♦ మోదమునొందన్. ౨౦

క. ³వినుమా హనుమా! బడలికఁ, గని తామునితోడపయిఁ జిరఁకాలము నిద్రం
గనితిని నే సంతట లేచినవరునన్ రామమూర్తి ♦ చెందినవేడ్కన్. ౨౧

ఆ. మామకాంక్షీమ ♦ మానితశయ్యగాఁ, బవ్వళించి నిద్రఁ ♦ బరమమునము

1 తత్రైవ పరిత్యజే-ఆనిమా. 2 స్రస్యమానే చ నసనే-ఆనిమా 3 పరిశ్రమా తప్సిసుప్త్వా
చ రాఘవాంకే వ్యహం చిదం. పర్యాయేణ ప్రసుప్తశ్చ మహంకీ భరతాగ్రజః, సతత్రై పునరేవాధ
నాయస స్సముపాగమత్. తత్ర స్సుప్తప్రబుద్ధాం మాం రామస్యాంకా తస్మత్కృతామ్, నాయస
స్పహసాగమ్య విదదార స్తనాంతరే-ఆనిమా. మొదట నీత రామునితోడపై నిగుంచెను. ఆమె
నిదురఁజాలింప రాముఁ డామెతోడపైఁ బడుకొనియెను. ఆసమయమున నాయనము మరలవచ్చెను.
ఇది యిందలికథాభాగము. మూలమున జనువునపుడు “పునరే వాధ నాయస స్సముపాగమత్”
మరల నాకాకము వచ్చెను. “తత్ర స్సుప్తప్రబుద్ధాం మాం రామస్యాంకా తస్మత్కృతామ్” అంత
రామునితోడపైఁ బరుండి నిదురించి నేను లేవగా-ఆని యర్థము. దీనిం జనునఁగనే పునరుక్తిగాఁ
దోఁచెనచ్చును. నీత హనుమతో పైమాటనే మరల స్పష్టముగాఁ దెలియుటకై చెప్పెనని యూహిం
పవలయు. ఏకంకల కవకాశము లేదని గ్రహించుట సరసము

నియ్యజాలుదానిఁ ♦ జయ్యనఁబొందె; నయ్యవసరమునఁ గాకియరుగుదెంచె.

క. విను మేను మేలుకొని రాముని నిద్రకు సంతరాయమును జేయక మె
ల్లనలేచితిని దదంకంబున శీర్షముఁ జేర్చియుండి ♦ పూనికతోడఁ. ౨౨ 1540

చ. నేనటులేవ వాయసము ♦ నిర్భరరీతిని నేగుదెంచి నా
పై ని జెలంగుకొవమున ♦ భవ్యకుచాంతరసీమఁ జీతె; న
ట్లూనినపూన్నిమై నెగిరి ♦ యుద్ధతిఁ బల్కఱుఁ జీజఁజొచ్చె న
ద్దానిన రక్తబిందువులు ♦ తద్దయుఁ జిహ్నుగ నవి స్తోకుటఁ. ౨౩ 1541

సీ. తడిసె శ్రీరాముఁ; డంతట నేను బలుమాటు కాకబాధితనయిగాఢసుఖము
మించఁగా నిద్రను ♦ గాంచునాసుందరతమరూపు శ్రీమంతుఁవినుతహరుని
మేలుకొల్పితి; సంత ♦ మించుకరంబులు తగునావిభుండు నా ♦ స్తనములట్లు
కాకిచీటఁగ వ్రణఁకలితములై యుంటఁ గనుఁగొని కాలాహిఁకరణిఁ గుపితుఁ
తే. డగుచు నిట్టూర్పులనఁగ నిట్లనియె; హస్త
కరనమోరూ! మనోహరఁగాత్రి యెవఁడు
తావకకుచాంశరమునందు ♦ దర్పమొప్పు
వ్రణము గావించెఁ దెల్పుమా ♦ వానినాకు. ౨౬ 1542

క. ¹తల్లై దువెలయఁ గ్రోధము, పొలయంశగుహముతోడఁ ♦ బొలఁతీ యిటుక్రీ
డలఁ దేలువాఁడదెవ్వఁడు? తెలుపుమయని యడిగె; సంతఁదెనలనలుఁగడఁ.

క. తననృష్టిఁ బరపి రక్తంబునఁ దోఁగిననోళ్లతోడఁ ♦ బూనిక నామ్రా
లనె యున్న కాకి దానిం, గనియెను; నాకాక మసురఁకాంతునిసుతుడో.

క. పతగాధిపుఁడై వెలసెడు, సతఁ డప్పుడు వచ్చియుండె ♦ నవనికి, వేగం
బతులిత మనిలసమానం, బతనికిఁ జెలువాయుచుండు ♦ ననిలతనూజా. ౨౮

క. మతిమంతుఁడు గురుబాహువు, నతులితశౌర్యుండు నై నయారాముఁడు గ్రో
ధతరళితనేత్రుఁడై యుద్ధతకాకముఁ జంప మదిని ♦ దలఁచెం; బివపఁ. ౨౯

చ. తనదగునాసనస్థమగుఁడర్చ నొకండు గ్రహించి వేగమే
ననజభవాస్త్రమంత్రమును ♦ భక్తిని దానికిఁ గూర్చె నద్ది యా
యనలుఁడు తా లయంబుతటి ♦ నట్టె జ్వలించెడునట్లు మండుచుఁ
ఘనవిహంగంబుపై నడరఁగాఁ దగియుండఁగ దానిఁ గాకివై. 3౦ 1547

తే. వైచె నది మండుచుఁ సురఁవర్గమునను
బొలిచి యాకాకివెనువెంటఁబోయె; సంతఁ

1 కః క్రీడతి సగోషేణ పంచనప్రేణ భోగినా-అగమూ. పంచనప్రేణ=వెడలుపైనపడఁగలదని యొకభావము. పంచశిరస్సులు గలదని లోపలఁ బెక్కు మాఱులు వచ్చియున్నందున నట్లే చెప్పఁబడినదని యెఱుంగందగు.

గాకి నానావిధములగుఁగతులఁ బాతె

బాణమయ్యది వెనువెంటఁ ♦ బాణుచుండె. 3౧౫

1548

చ. తను నెవరై నఁ గావఁదగుఁధన్యులు గల్గుదు రేయటంచు భీ
తినిగొని యెల్లలోకములఁ ♦ దీవ్రగతిం దిరిగెఁ; బరాక్రమం
బునఁ దగి తండ్రియైననురఁముఖ్యుఁడు నాతనిఁ గావఁజాల నే
నని విడనాడె దేవతలు ♦ నల్లెచుహర్షులు పుచ్చి రాతనిఁ. 33

1549

చ. ¹తిరుగుచు మూఁడులోకములఁ ♦ దీవ్రతదస్త్రమునుండి కాచువా
రరయఁగలేమి నెవ్వరు సఃహాయముచేయఁగఁజాలకుంట నా
ధరణిపతీంద్రుఁడగుని ♦ దర్పనసుగ్రునిఁ గానవచ్చి యి
త్రుణమునుండు నీవెగతిఁతప్ప మఱొక్కఁడు లేఁడు చూడఁగఁ. 33౫

1550

క. ²అని వేఁడుచు దీనానన, మున నమరుండయ్య భూమిఁముట్టుచు దుఃఖం
బునఁ దల్లిపదములంటెడు, తనయునిగతి నేలఁబడినఁదర్పవిహీనుఁ. 3౪

క. నురపతితనయుని, వధుని, శరణ్యుఁ డగునాకకుత్స్థఁసన్వంశమహా
శరనిధిపతిశీతాంశుఁడు, కరుణం గాపాడెఁ దన్నుఁఁగని వేఁడంగఁ. 3౪౫ 1552

తే. కాక మయ్యది తపియించి ♦ కదలి లోక
ములను మూఁడింటిఁ దిరిగియు ♦ ఫలములేమి
నతివిహదముతో రాఁగ ♦ నపుడు దాని
దనను వేఁడంగనచ్చెడు ♦ నని యెఱింగి. 3౫

1553

క. పలికెను బ్రహ్మాస్త్రంబిది, ఫలవంతముగాక మరలుఁసంబడె దెబ్బం
గులనై నఁ జేయనేమగుఁ, బలుకుచుయనఁ గాకము రఘుఁపతికిట్లనియెఁ.

తే. అస్త్రమియ్యది నాదక్షిణాక్షి నిపుడు
శక్తి హింసించుఁగాక నా ♦ శరము దానిఁ
జెండివైచెను; దక్షిణాక్షిని నొసంగి
ప్రాణములఁ గాచుకొనియె నాఁవానవజని. 3౫౫

1555

సీ. రామచంద్రునకు స్వఃగ్ధంబున నుండుట మిత్రుఁడౌదశరథఁమేదినీశ్వ
రునకు మ్రొక్కుచు రాఘవునిసెలవంది తా నావాసమునకేగఁనని వచించి
తనవిభుఁగూర్చి యిట్లనియె నోప్రాణేశ! మునునీవు నాకుఁగామొనసని యొక్క
కాకంబుపయిని లోకంబుల దహించుబ్రహ్మాస్త్రమును బూన్కి వైచితివిగ

తే. యిపుడు నీయొద్దనున్ననన్నిట్లు దొంగి

లించుకొనిచన్ననీచు ఊమించుచున్న

వాఁడ విదియేమి! యోసరఁవర్య! నీవు

మిన్నకుండక నాపయి ♦ మించుకరుణ. 3౬౫

1556

1 శ్రీకలోకాఁ సంపత్కిమ్య తమేవశరణంగతః-అనిమా. 2 సతం నిపతితం భూమా
శరణ్య శరణాగతమ్-అనిమా. దీనివ్యాఖ్యానార్థ మిటఁ జేర్పఁబడినది.

- క. మనమున నుత్సాహముఁగొని, ఘనతరదయఁ జూపుమా, తగ్గ మన్నాథా
నినుజోటివానిఁ బతిఁగాఁ, దనరిననే ననద నగుట ధర్మమె యిచట. ౮౦
- ఆ. ¹లట్లులేననాథ ధర్మమునకు నగునట్లు కనుపట్టు, చున్నదేయిదేమి? యెన్నిచూడ
దయయె గలిగియుండుటయె మహాధర్మమం, చీవె చెప్ప వింటి? నేను మున్ను.
- క. సీవేదయతప్పినచో, నేవిధమునఁ బలుకుదాన ధర్మమునోనాథా
తావకబలవీర్యములొ, నీవనుధను ననమములనియే నెఱుఁగుదుఁజూ. ౮౧
- క. అనుపమమగునాత్సాహము, తనరారెడునీనుగుణవిఁతాన మనుపమం
బునునగు నత్తోభ్యంతరై, మనముచెలంగెడిని నీకు ధర్మమనాథా. ౮౨
- సీ. కలశాబ్ధిక్త వడి ధర్మమునకు మలరారుఁగాదె నీయందు సాగరపరివృత
మగుభూమికంతకు ధర్మపుంసవగుదువు వానవనముఁడవై పఱలుచుందు;
వీవనియెఱుఁగుదు నేను; సంచనిపల్కి హనుమంతుఁ గాంచి యిట్లనియె నీత
రఘువీరుఁ డఖిలశాస్త్రస్సారసాండిత్య మలరెడువారలయందు మేటి
- తే. సత్యవచనుండు బలశాలి సాధుమతియు
నయ్య నను నేచుదనుజులయందు నేల
యస్త్రమును వై వకున్నాఁడో హనుమ చెపుమ;
యమరగంధర్వధణిమగుఁ త్సమునయములు. ౮౩
- 1561
- చ. అనిమొన నారఘూత్తమునియగ్రతలంబున నిల్వఁజాల ర
య్యనఘునియధ్వనేగము నురాసురముఖ్యుల కోర్వరానిదా;
ననుఁ గొనిపోవ హుఁగుఁడగుఁనాపతికిం ద్వరయుండు నేని యీ
దనుజులఁ దీక్షణచాయకవిఁతానముల వధియింపఁడేలొకో. ౮౪
- 1562
- చ. అనుజుండు లక్ష్మణుండును మహాబలశాలియెగాన శత్రునూ
దనుఁ డగునాతఁడై నగుణధాముని రాముని యాజ్ఞనొంది యీ
దనుజులఁ జంపి బాధపడుతనినీని నన్నును గావఁడేలొకో;
యనలమరుత్తులేజు లమరాళికి దుర్జయులై నరాఘవుల్. ౮5
- 1563
- క. తిరువురు నొకనోసుండినఁ, బురుషశ్రేష్ఠులగువారు పొలఁతని నన్నుం
బరిరక్షింపక యుండుట, కరయఁగఁగతమేమొ? చెపుమ హనుమా నాకు.
- క. అరిమర్దను తాశ్రీరఘువరు లీనాదుఃఖమును నివారింపంగఁ
గరము సమర్థులై యయ్యను, దరుణమునం దూరకుండఁ దగువిధమేమొ.
- క. ²కువిషయమె మది నెన్నఁగ, నేవిధముననో యఘంబు నేఁజెప్పినదే
కావలసినంతయుండును, గావలయు నసంశయంబు గాలికుమారా. ౮౬

1 ఆనృశంస్యం పరోధర్మ స్వర్తినిన మయాశ్రుతః-అనిమా. 2 మమైవదుష్కృతం కించి
న్మహా దస్తి నసంశయః-అనిమా. కించి దనిర్వచన ము-అనివ్యాఖ్య.

- చ. అనియిటు లశ్రుజాలముల ♦ నాతరుణిమణి జాలివుట్టఁజె
 ప్పినవచసంబులఁ వినుచు ♦ బెంపగు తేజము గల్లువాయుసం
 దనుఁడిటువల్కె; నిన్గుఱిచి ♦ తద్దయు వంతలఁగుంది రాముఁడా
 త్తను సకలంబునందుఁ బ్రమఁదంబును బొందక తా ననిష్టుఁడై. ౫౦ 1567
- తే. ఉన్నవాఁడని నేనిపు ♦ డున్నతమగు
 సత్యమున నొట్టుపెట్టి నిజంబ పల్కు
 వాఁడ రాముఁడు వగనొంద ♦ వనటనొందు
 సతనితమ్ముఁడు లక్ష్మణుం ♦ డనవరతము. ౫౦౫ 1568
- క. ఎంతోకష్టంబున నిను, నింతటఁ గనఁగల్గె బొంద ♦ నీభాగ్యము నా
 స్వాంతము నోచెను దీనికి, సంతసమును బొందఁదగు విచారంబేలా. ౫౧
- క. జనకసుతా! యీక్షణమున, ననూనదుఃఖంబులెల్ల ♦ సంతము గనఁగాఁ
 గనుఁగొనుదువుగా వినుమా, ఘనబలులై పురుషసింహాకల్పలు నగుచుకా.
- చ. అనుషమరీతి వెల్లువనఁజాప్తకులాభరణంబు లిన్సుగ్రహ
 నినుఁ గనునుత్పుకంబు దగుఁనేర్పునఁ బొందెడువారు గానఁ బ
 త్తనమును దీని శీఘ్రముగఁ ♦ దప్పక నీటుగఁజేయువారి; లో
 వనరుహనేత్ర! బంధుయుతుఁ ♦ బాపునిఁ గ్రూగుని రావణాసురుకా.
- చ. అనిమొనఁ జంపి నిన్నుఁగొని ♦ యాత్మపురంబున కేగఁజాలునా
 వనరుహమిత్రవంశమణి ♦ వాసవత్యుఁడు రాముఁ; డింకనా
 తనికి మహాబలుండయిన ♦ తత్సహజన్మనకుకా గపీంద్రుఁడై
 తనరి సుతేజఁడై ప్రబలఁదర్పమునం దగుసూర్యసూతికీ
 వనచరవర్యసంతతికిఁ ♦ బల్కుమ చెప్పఁగనై నమాటుకా. ౫౧౫ 1572
- క. అన సురకన్యనబోలిన, జనకజమది నుప్పతిల్లుఁసంతాపమునకా
 హనుమకు నిట్లనివల్కెను; మనస్విని యనంగఁ బొలిచిమహిమాధ్యయున్ద.
- సీ. అలరెడుకౌసల్య ♦ యఖిలజగద్ద్రక్షకుఁ డగుసత్పుత్రునిఁ ♦ గూర్చి నెవనిఁ
 గాంచె నావాసవశకల్పుని శ్రీరామునిని సుఖంబడిగి తఁగినుధరణిని
 దగులునట్లుగఁజేసి ♦ తగినరీతిని మ్రొక్కు, మఖిలరత్నంబులు ♦ సమలకుసుమ
 హారముల్, ప్రియలై నయంగనామణులును, సఖిభూతలమునయందు దుర్ల
 భమగునై శ్వర్యము ♦ సమితముగాఁ గల్గియుండియును సుమిత్రఁకొప్పఁగూర్చు
 నట్టిలక్ష్మణుఁడు నిఁవన్నియు దిగనాడి తలిదండ్రులకా బ్రహ్మాదంబు గనఁగ
 నర్పించి సుప్రసన్నాత్ములఁ గావించుకొని రాఘవునితోడ ♦ వసికివచ్చె;
 సతఁడు ధర్మాత్ముఁడై ♦ యగ్రజనందలిభక్తిచే నుత్తమభవ్యసుఖము
 విడనాడి వనమునఁ ♦ గడుజాగరూకత నన్ననుగావంగ ♦ సరుగుదెంచె;
 బంచాస్యమునకునువలె స్కంధములుతగఁబ్రియదర్శనుఁడుమనఁస్వియునుదీర్ఘ

బాహుఁడునై తండ్రివలె రాఘవునిఁ, దల్లివలెనన్న నెంచుచువర్తిలుఁజుము;
 నను బల్కిమీఱ నీదనుజుఁడుఁగొనిపోవుటావీరుఁడెఱుఁగఁడుహనుమ, యతఁడు
 ఆ. వృద్ధసేవకుండు ♦ విమలకాంతియుతుండు
 శక్తుఁ డధికముగను ♦ సమయమందుఁ
 గాని పల్కువాఁడు ♦ గాఁ డట్టిరాటుతుఁ
 డెల్లరకును బ్రీతి ♦ నింపుచుండు. ౬౧౪

1574

క. ఎల్లరలో శ్రేష్ఠుండై, నల్లలితగుణాళి నాదుశ్వశుకున కీడై
 యుల్లమురంజిల రఘుభూ,వల్ల భుసకుఁ జేయుచుండు ♦ బవనతనూజా. ౬౨౪
 క. ఆరీతి నాకుఁ బ్రియమును, గూఁసుచుచునెయుండు; శూరశకుంజనుఁ డతఁడా
 శ్రీరాముఁ డేమిచేయఁగ, నేరీతిం జెప్పునట్టులే యొనరుచుఁజా. ౬౩

1576

*చ. నిరతము దన్నుఁ దండ్రివలె ♦ నేర్చున నెవ్వఁడు ప్రోవ రాముఁడా
 ధరణిపతిండుఁ డై నతనతండ్రిఁ దలంపకయుండునో సమా
 దరమున నట్టిలక్ష్మణుని ♦ ధర్మవిదుత్తము నాకుఁగాఁగ నీ
 వె రమణ జ్ఞమిహర్తలను ♦ నెల్లు బ్రశ్న మొనర్చు మారుతీ. ౬౪

1577

క. పరిశుద్ధవర్తనుఁడు మృదు,తరచిత్తుఁడు కార్యకరణఃకఠుఁడు ప్రాణే
 శ్వరుసకుఁ బ్రియుండు నతఁడగు, హరివర! రాముండు నామహార్దిని బాపణ.

క. ఏయేకార్యము తగునో, యాయాపద్ధతుల నీవె ♦ యలరింపఁదగుఁ;
 నీయత్నముననె రాఘవుఁ, డీయెడఁ దపియించునన్ను ♦ నెలమి చెలంగఁ. ౬౫

క. కొనిపోవ యత్నపరుఁడో, హనుమా! శూరుఁడగునట్టి ♦ యారామునితో
 డను నీమాటను జెప్పుము, నినునమ్మితి దశరథసుత ♦ నే నీకమీఁదఁ. ౬౬

తే. ఒక్కమాసమె ప్రాణాళి ♦ నొక్కరీతి
 గా ధరించియునుండెదఁగాని యవల
 నెంతమాత్రము బ్రదుక నేనిది నిజంబు
 నత్యము ప్రమాణముగ నిట్టిసరణి నంటి. ౬౭

1581

క. దనుజుం డిచ్చినపరిమితి, దనుకఁ జీవినపఁజుమ్ము; ♦ దర్పనమగ్ర
 మును శక్తులక్ష్మి ఫణిలో, కనివాసముచేయ నేఁగఁగా నిర్బరులుఁ. ౬౮

1582

చ. పనరుహనేత్రు వేడుటయు ♦ వారలప్రార్థన మాదరించి దా
 నిని గొని తెచ్చినట్లు బహునీచుఁడు క్రూరుఁడు రావణుండు వం
 చనఁ గొని తెచ్చి యేచ నిటఁ ♦ జాల వగం దపియించునన్నుఁ బెం
 పునఁ దగఁ గావఁగావలయు ♦ భూరికృపామతి సత్వరంబుగఁ. ౬౯

1583

చ. అని వచియించినా ననుచు ♦ నారఘువీరునితోడఁ జెప్పుమా
 యని తనయంబరాంచలమునందుఁ జెలంగుచు దివ్యమై ముదం

* కుశలం ఎ క్తవ్యో ఎచనా న్నమ-అనిమా.

- బును నిడఁజాలు రత్నమును ♦ బొందుగఁ దీసి మరుత్తనూజ! రా
మునకును దీని నిచ్చుచు ♦ భూసుత యిచ్చెను బ్రేమమీఱఁగఁ. ౬౯౫ 1584
- క. వీరుం డాచూడామణిఁ, బారుతరంబును గ్రహించి ♦ సరగున వ్రేలఁ
గూరిచె నల్పతనండ్ల, మారుతి యవుడుంట నతనిమంజుకరంబుఁ. ౭౦
- క. ¹స్థూలము గాకుండెను; వని,తాలలితమణిఁ గ్రహించి ♦ తమి వలగొనుచుఁ
జాలఁగ వంశనముల నిడి, తా లలనాపార్శ్వమందుఁ ♦ దగువినయమునఁ. ౭౧
- సీ. నిలుచుండె; భూవుత్రి ♦ నెలమి దర్శించుటవలన సంతోష మువ్వారిగాఁగఁ
గని హృదయంబుచేఁత్యౌపాలునింబొంది తనువున నిచటనుండెను; మఱియును
మారుతి తనదుసామర్థ్యంబువలన నాజనకజ దర్శించి ♦ యనుపమమయి
యామెధరించునాయమలచూడామణి గ్రహించి, పవనాభికింపితమయి
- ఆ. యదియుఁబోవ న్వస్థఁమై యున్నపర్యంత, మట్లు కుదుటఁబడినయంతరంగ
మలర రాముకడకుఁనరుగంగ నుద్యుక్తుఁ, డయ్యెఁ గార్యసిద్ధియయ్యెననుచు.
- ముప్పదియెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౯ - వ సర్గము.

— శీత ప్రశ్నములకు హనుమంతుఁడు తగినయత్తర మిచ్చుట. —

- క. జనకజ యంతట నతనికే, దనచూడామణి నొనంగి ♦ తమి నాతనికీ
ట్లనియెను గుర్తియ్యది రామునకెంతయుఁ దెలిసినదియె ♦ మునుపె పవనజా.
- తే. వీరుఁ డాతండు దీనిని ♦ వేడ్కఁ గనిన
యంత నిది పెండ్లి కాలంబునందొనఁగుట
¹నాదుతల్లిని నవుడున్నయాదశరథు
దీనిఁ గైకొన్ననన్న మతిందలంచు. ౨
- 1589
- క. వనచరవర యెట్లో రామునిఁ బరికొల్పుమయటంచు ♦ మొక్కలముగ ని
న్నును బ్రేరేపించెద నీ, పనియందుఁ బ్రయత్న మొనరుపం దగుఁజుమ్మి. ౩౫
- తే. ఇంకముందేమిచేయంగ ♦ హితమొ దాని
నెన్నుమా; హరిసత్తమా ♦ యీపని ఘటి
యించునట్టిప్రయత్నంబు ♦ నికనొనరుచు
భారమంతయు నీపంఁ ♦ బరఁగుఁజుమ్ము. 3
- 1591
- క. హనుమంతా! యెట్లైనను, బనిపూని మదీయదుఃఖభారము నశియిం
చునటులొనరింపుమా; నీ, వనఘా! యటులెంచి చేయ ♦ నార్తి యడంగుఁ.

1 ఆంగుళిం యోజయామాస న హ్యస్య ప్రాస గృహః-అనిమా. 2 వీరో జనన్యా మమ
చ రాష్ట్రో దశరథస్య చ-అనిమా.

- చ. అనవిని భీమశౌర్యుడగునాహనుమంతుడు నీతఁగాంచి నీ
పనిచినయల్లె చేసెదను ♦ బాగుగ నంచుఁ బ్రతిజ్ఞచేసి యా
జనకజపాదపద్మముల ♦ భక్తిచెలంగ శిరంబుసోక వం
దనములునల్పి రాముఁగనఁ ♦ దాఁ బయనంబును జేయఁగోరినఁ. ౫౪ 1598
- క. హనుమ ప్రయాణంబగుటను, గని బాష్పపయఃకణముల ♦ గద్గదమగువా
క్కున నాతని కిట్లను; నో, హనుమంతా! కుశలమడుగుమా రాఘవులఁ. ౭
- క. వనచరపతిఁ దన్నిత్రుల, వనచరులను వృద్ధులై న♦వారల నికఁ ద
క్కినవారి ధర్మమార్గంబునఁ గ్రునుముగ త్తేనుమడుగుము మదుక్తిగ నే. ౮
- క. గురుభుజుఁ డౌరాముఁడు దు, స్తరదుఃఖపయోధి దీఁ ♦ దాఁటించునదే
వరుసను దద్విధిఁబల్కుము; పరికింపఁగ నీవెదిక్కు ♦ పావనశీలా. ౯ 1599
- జే. కీర్తిమంతుఁడు శ్రీరాముఁ ♦ డార్తిహరుఁడు
గాన నిల్లాలనగునన్నుఁ ♦ గాచుదిక్కు
గానకయె చావకుండెడ ♦ కరణి నెట్లు
చేయునట్లుగ నతనికిఁ ♦ జెప్పమీవు. ౯౪ 1597
- క. దానఁ ధర్మము గల్గును, మానక యిమ్మాటచేత ♦ మహిధర్మంబుఁ
వానరవర! నీవొందుము; భూనాథుఁడు యుష్మదుక్తిఃపుంజమువలనఁ. ౧౦౪
- క. ననుఁ గొనిపోవఁగవలయును, ననుపౌరుష ముట్టై వృద్ధియగుటవలన నీ
పనియందు సాహసించును; హనుమంతా! వినుడై న♦యా రాఘవుఁడుఁ.
- క. నావార్తఁ జెప్పిపంపిన, యీవాక్కుల నీవలన నె ♦ హితముగ వినుచుఁ
వేవేగ నన్నుఁబొందుట, కై విక్రమవిధిని నెఱవుఁ ♦ గడుఁ జక్కంగఁ. ౧౨
- క. అనవిని పవనాత్మజుఁ డా, హనుమంతుఁడు నీతపల్కు ♦ నావాక్యములఁ
విని యంజలి తలఁజేరిచి, యనియెం; గాకుత్స్థుఁడిటకు ♦ నతివేగమునఁ. ౧3
- క. హరిభల్లూకేశ్వరగణ, పరివృతుడై వచ్చి యరుల ♦ బవరంబున నె
ల్లరఁజంపి నీదుదుకిము, బరిమూర్పంగలఁడు; దేవ♦వారమునందుఁ. ౧౪
- క. దనుజులయందును నరులం, దును సంగరమందు నృపతి♦ధూర్జటి తీవ్రా
స్త్రినికరము వై చుచుండం, గను నాతని మ్రోల నిలువఁ♦గలవాఁ డొకఁడుఁ.
- చ. కనఁబడలేదు నాకు; రఘు♦కాంతుఁడు సూర్యయమేంద్రులఁ రణం
బునఁ దగ నోర్వఁగాఁగలఁడు ♦ భూతనయా యిక నీనిమిత్తమై
చని యనియందు నోర్వఁగను ♦ బాలునటంచు వచింపనేల? యో
జనకసుతా! సముద్రవృతృనరవ్యసహితల మేలఁబూనెడుఁ. ౧౬౪ 1604
- క. అంతటియుత్సాహంబున, నెంతయు రాజిల్లుచుండు ♦ నికనీకోఱకై
పంతంబున ననిచేయును, గాంతరొ జయమలరుఁజుమ్ము ♦ కడుధ్రువ మిదియా.

క. అనియిట్లు సత్యమును జక్కనిదియు శ్రోతహితము నగుఁగాలిగొడుకు వా
కృనికరమును విని బుద్ధి నతని గొప్పగఁడలఁచి, నృపతిఁతల్లజకడకుఁ. ౧౮
క అరుగఁడలఁచెడునాతని, త్వరఁ బలుమరు గాంచి తనదుఁధవునందలిని
ర్భరమోదము వెలిఁబుచ్చెడు, నురుచిరవాక్యమును మైత్రిఁచొప్పలరంగఁ.

క. పలుకఁగఁడలఁచి యిట్లను; బలవదరివ్రాతకాలఁపారుషయుగో
జ్జ్వలతేజా! కోరికయుం, గలదేని రహస్యమైనఁతును నిం దొకచోఁ. ౧౯

తే. ఒక్కదినముండి విశ్రాంతిఁనొంది రేవు
పొమ్మా దురన్యవ్రమున వగఁ ఁ బొందునన్ను
నిచట సన్నిహితుఁడవయి ఁ యీవెయున్న
నివ్వహాదుగిఖ మొకక్షణఁమేని పాయు. ౨౦

1609

క. వనచరవర! యీలంకకుఁ, బునరాగనునంబునకయి ఁ పూని తరలి నీ
వునుజనినఁ బ్రాణసంశయమునగుఁ నాకిందు సత్యముగ నోయనఘా. ౨౧

క ఇందులకేమాత్రంబును, సందేహములేదు; మునుపె చాలవగల నేఁ
బొందినదానను మఱిసీ, విందుండియె చనిన నాదుఁహృదయమునందుఁ.

ఆ. కలిగియున్నవగలఁకంటెను బెనువగ, లమరి యవ్వినన్ను ఁ నార్తిమునుఁగఁ
జేసి తాపమును సఁచింత్యంబు హెచ్చించు; వానరేంద్ర! వీరఁవరగుణాధ్య.

సీ. నీకు సహాయులౌ ఁ నిఖిలవానరభల్లుకంబులనుగుఱించి ఁ కడువివృతము
గను నందియంబు నాఁకును మ్రొనిల్చినయట్టులున్నది; దాఁటఁననువుగాని
యీమహాజలనిధి ఁ నెట్లుదాటంగలవార లాభల్లూకఁవరులుగాని
వనచరులునుగాని ఁ వసుధేంద్రపుత్రులుగాని, యే లనఁగ నిఁకకడలిదాటఁ

ఆ. గల్లునట్టిశక్తి ఁ గరుడునకును, వాయువునకు, నీకు, నీముఁపురకుఁ దప్ప
నొరులకెన్నలేక ఁ యుండు, వీరా! యిట్లు, లలవిగానిపనిని ఁ నరయ దీని.

క. ఒనఁగూర్చజేయువిషయంబున నీవిఘ్నమున కీవు ఁ బుద్ధిని దలపో
సినఁ దోఁచెడు పరిహారంబును దెల్పుము కార్యవిధుల ఁ ముఖ్యుఁడవుగదా.

క. పరవీరహంత వీవా, దరయఁగ నీవొక్కఁడవె నుఁహాకార్యము ని
త్రుణమునఁ జేయఁజాలుదు, పురుశక్తిం జూపి యిట్లు ఁ లొనరుపఁబూనఁ.

తే. నీదుశక్తిసమృద్ధియు ఁ నీకెక్కిరి
కరముగానుండు నాకేమిఁకాదు; రాముఁ
డఖిలసేనానమేతుఁడై ఁ యరుగుదెంచి
జన్యమున రావణంజంపి ఁ జయముఁ గాంచి. ౨౪

1616

క. తనపురికి నన్నుఁ గొనిపోవునయే నదియే సుకీర్తిఁ ఁ బొందించును న
న్నును; బరసేనాళిమి,ర్దనచణఁజౌరాముఁ డీపుఁరంబును నెల్లఁ. ౨౫ 1617

క. ఘనబాణసంకులంబుగ, నొనరిచికొనిపోవునేని ♦ యొగి ననునిది యా
తనిశక్తికి దుల్యంబగు; నని శూరుండై మహాత్ముఁ ♦ డౌరాఘవుఁడుగ. 3౦

క. అనురూపమా పరాక్రమమును నెఱపెడునట్లు చేయుము మహాత్మా! నీ
పనియె; నదర్శయుతంబై, పనిపడి యనోన్యనన్యవిహితభావము తగఁగఁగ. 3౧

తే. హేతుయుక్తమైన యున్నయింతిమిన్న
పలుకు లాలించి చెప్పంగ ♦ వలసియున్న
వాక్కులం జెప్ప నిట్లనె ♦ వాయుతనయుఁ
డఖిలభట్టాకీశసంఘాధిపతుఁడు. 3౨

1620

క. వనచరపుంగవుఁడును బలమును మిక్కిలిగలిగి సుయశమున మించెడునూ
రున్యితనయుఁడు సుగ్రీవుఁడు, పనిదీని నదెట్టులై న ♦ వారకచేయుఁ. 33

క. కృతనిశ్చయుఁడై యున్నాఁ, డతివరో! దనుజాంతకుఁడగునాతఁడు నమరో
ద్ధతు లగునహస్రకోటుల, హితవనచరవీరభటుల ♦ నెల్లరఁ గడఁకఁ. 3౩

తే. తోడుకొని వేగవచ్చు; నాఁథుఁడగునతని
యాజ్ఞ విక్రమసంపన్నులై బలాభ్యు
లై మహావీరులై మనస్సుట్లు వేగ
గమనులు నగుకపీంద్రులు ♦ గలరు మిగుల. 3౪

1628

క. వాహుర్ధావృధస్త్రిర్య, క్షానగతుల్ మెఱయఁ దిరుగఁజాలుదు రతివా
భూరితర తేజు లగుటను, వారలు గీష్పడరు కార్యవారమునందుఁ. 3౬ 1624

క. అమితోత్సాహులు వారలు, నమీరపథమందు వేడ్కఁ ♦ జరియించుచు నం
ద్రము లద్రులు గలయీధర, నమితగతిఁ సంచరించి ♦ రసదృశబలులై. 32

క. విను సుగ్రీవునిపరిసరమున నాకంఠెను సువీర్యమున నొప్పిన వా
రును మత్సములును నగుకపు, లనేకు లున్నారు గాన ♦ మల్పుని నొకనిఁ.

చ. *తరుణిరో! లోక మండలరుఘారణినాథులు సేనలోన భీ
కరబలశాలి నెచ్చటికిఁ ♦ గాని యొకప్పుడు పంప రల్పులౌ
నరులను బంపుచుండ్రుగద ♦ నన్నును నల్పునిఁ బంప నిట్లు నా
గరమును దాఁటివచ్చితి నిఁకఁ బలవంతులమాటఁ జూడుమా. 3౯ 1627

చ. కనుకనె దేవి! నీవిపుడు ♦ కాంచెడునిప్పురితాపమేల? యీ
ఘనతరళోకముఁ వడలఁగఁ దగు, వానరయూధనాథు లొ
య్యన నొకసారియే యెగిరి ♦ యంబుధి దాఁటి పురంబు దీనిఁ జ
య్యనఁ గనఁజాలువారలు; మహాబలవంతులు రామలక్ష్మణుల్. ౪౦ 1628

క. నావీపునెక్కి తోఁచెడు, నావిధుభానులనుబోలి ♦ యలరుచుఁ దల్లీ
నీవున్నయెడకు రాఁగల; రావీరులు పురుషవర్య ♦ లగురాఘవులు. ౪౦

* న హి ప్రకృష్టాః ప్రేక్ష్యంతే ప్రేక్ష్యంతే హితరజనాః-అనిమా.

- క. ఇరువురును వచ్చి యీపుర,వరమును బహుశోగ్ర బాణఃవారముచేతఁ
గరము వినాశము నొందఁగఁ, దరుణీ చేయంగఁగలరు • తథ్యము నుమ్మీ. ౮౨
- క. వినుము వరారోహా! రఘు,తనయుఁడు రాముండు బంధుఃతతియు క్తుని నీ
దనుజేంద్రుఁ జంపి నినుఁగొని, తననగరముఁ జేరఁ గలఁడు • తల్లి యింకఁ.
- తే. ఊఱడిల్లుము మంగళం • బోప్పుఁగాక
నీకుఁ, గాలము నెన్నుచు • నీవు భీతి
బాసియుండుము జ్వలియించు•వహ్నిఁబోలు
కాంతు రామునిఁ జూడంగఁగలవు వేగ. ౮౪ 1632
- క. తనయులతో మంత్రులతో, దనప్రియబాంధవులతోడ • దనుజేంద్రుఁడు చ
చ్చివఁ జంద్రుని రోహిణిపాం,దినగతిఁ బొందంగఁగలవు • ¹దీనసురమణిఁ.
- క. జనకనుతా! దేవీ! యీ, ఘనశోకంబెల్ల నడఁగు • త్కృపతి యిట నీ
దనుజేంద్రుఁజంపు, నీవును, గనఁగల వావిధమునెల్ల • గనుపండువుగఁ. ౮౬
- చ. అనియిటు మారు తేంద్రసుతుఁ • డామెను నూఱడిలంగఁజేసి తాఁ
జన మది నెంచుచుకొ మరల • బాసకే గాంచి వచించె నిట్లు; రా
మునిఁ గృతకృత్యు శత్రుహరు • భూరిధనుర్ధరు లత్కణుఁ జనం
బున ²నిట ద్వారభాగముచు • బొంది చెలంగఁగఁ గాంతు వాదృతిఁ. ౮౮
- నీ. దంష్ట్రానఖాయుధఃతతి చెలువారఁగ హరివిక్రమంబుల • నతిశయిల్లి
వీరులై మదహా స్థివిధమునఁ బెంపొంది శోభిల్లుకపులను • జూడఁగలవు
ద్వారసీమల నిండె; • తల్లిరో! శైలాంబునములట్టిభూరి దేహముల వెలసి
వనచరముఖ్యులు•వరుస గుంపుగఁ గూడి ³యీపురమలయాద్రి•నెనఁగుసాను
- తే. వులను గర్జింపఁగాఁ గనఁగలవు వేగ;
రాముఁ డతిఘోరమదనశఃస్రప్రవిధ
మర్ముఁడై సింహ బాధితఃమదకరియటు
సుఖమునొందక యున్నాఁడు • నుచ్చు; దేవి. ౯౦ 1636
- క. అనదవలె నేడువకుమా, మనసున నప్రియముగాంచి • మానిని! తూలం
జనదిక; శచి కింద్రునివలె, దనరెడు నాథుండు రామభరణిపుఁ డెరిమిఁ.
- తే. ⁴ధరణి రామునికంటె నుఁ త్తరుఁ డెవండు
గలఁడు లక్ష్మణతుల్యుఁడు • గలఁడె యన్యఁ
డాశ్రయులు నీకునైన యాఁయన్నదమ్మ
లగ్నివాయునమానులో•యంబ నిజము. ౯3 1638

1 దీనసురమణిఁ=దీనులపాలించితామణిని. ఈపదము ప్రకృతభావోద్ధారకమని చేర్చఁబడి నది. ² ఓప్రం ద్రత్వవీ రాఘవమ్, లక్ష్మణం చ ధనుష్పాణిం లంకాద్వార ముపగ్రీతమ్-అనిమా. ³ లంకామలయసానుషు-అనిమా. ⁴ అగ్నిమాయతకల్పా తౌ భూతౌ తవ సంశ్రయా-అనిమా.

చ. దనుజనివాసమై మిగుల ♦ దారుణమై కనుపట్టు నీస్థలం
 బునఁ జిరకాలముండ విఁక ♦ భూపతి రాముఁడు వేగవచ్చు నేఁ
 జన రఘురాముఁజేరుటకుఁ ♦ జాలినకాలముమాత్ర మోరిమిం
 గని సమయంబునుగ గడపు ♦ క్రమ్యుఁడీ వేగమవత్తు రాముతోఁ. ౫౪ 1689

ముప్పదితోమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౦ - వ సర్గము.

❧ { సీత యింక నొకగుఱుతు రామనకుం జెప్పి పంపుట. } ❧
 హనుమ మీఁదికార్యము నాలోచించుట.

చ. సురసుతవోలె నెంతయును ♦ శోభిలునీత మహాత్ముడైనకే
 సరిసుతుఁ డిట్లుగాఁ బలుకుఁసారవచ స్తతి నాలకించి వే
 పరమహితంబుగాఁ బలికె; ♦ భవ్యసువార్తను దెల్పునిన్ను నేఁ
 గరము గనం బ్రహర్షమును ♦ గాంచితి వాయుకుమార! కావునఁ. ౧౫ 1640

తే. వానగురిసినతర్వాత ♦ సనుధ మున్ను
 సగము మొలిచినయట్టిసన్వంబు మరల
 మొలచునటు లర్థకార్యంబు ♦ ఫలమునందె
 ననుచు సంతోష మందెద ♦ నార్య యవుడు. ౨ 1641

సీ. ఘనదుఃఖకర్మితాంఘంబుల నావురుహోత్తము నాకాంతు ♦ నొగి స్పృశింపఁ
 గల్గుచందమ్మునఁ ♦ గరుణ నాపైనుంచి కార్యంబు ఘటియింపు; ♦ కపిగణవర!
 కాకిపైఁ గోపించి ♦ కాంతుఁడు తృణమును వైచి తదక్షిణి ♦ బాదుచేసి
 నట్టివార్తను నీకు ♦ నానవాలుగఁ జెప్పితినిగద మఱొకగుఁర్తును వచింతుఁ;

ఆ. బల్కు మేనుజెప్పుపగిదిగ నోరామ, యొక్కనాఁడు నుదుట ♦ నున్నతిలక
 మెట్లా మాసిపోవ ♦ నీవడై మఱిశిలఁ, బొట్టుచేసి శ్రీతి ♦ పొదలుచుండ ౪౫

క. చక్కఁగ నునిచితివిగదా, చెక్కిలిపయి దాని నిప్పు ♦ చిత్తమునందుఁ
 జక్క స్మరింపుము; రామా, విక్కిలిబలశాలి వీపు ♦ మేదినియందుఁ. ౫ 1648

క. సురపతివరుణోపముఁడవు, పరికింపఁగ నట్టినిపు ♦ భార్యను దనుజే
 క్వరుచేత సహయతను భీకరదనుజాంతరనివాసకారిణి సీతఁ. ౫౫ 1644

క. వగపాలు కాకయుండెడు, తగవును విడనాడి యుంట ♦ ధర్మమే? కాంతిఁ
 మిగిలెడుచూడామణి నిటు, వగలొందుచు నింతవఱకు ♦ బాగుగ దీనిఁ. ౬

క. పరిక్షించితి ననఘా, కరమేఁచెడువగల దీనిఁ ♦ గనుచున్ నిను నేఁ
 బరికించినట్లు మోద,స్ఫురణము నొందుదును; రామఁసుగుణగణాఘా. ౭౫

* సీత హనుమతో నిట్లు చెప్పవని తెల్పి రామనిశే సంబోధించి యీవార్త తెల్పుచున్నదని యెఱుంగవగు. త్వయా ప్రణవే తిలకే తం కిల స్మర్తు మర్హసి-అనియూ.

- క. నిరులం బొల్పుచు రత్నా, కరసంభవ మైనదీని ♦ త్రౌపాలక! నీ
పరిసరమున కనిపితి నే, వరుసను నీవగలఁ జిక్కి ♦ బ్రదుకఁగలనిఁకన్. ౮ 1647
- క. నినుఁ గనుదు సన్నయాయా, శను దుర్భరదుఃఖములను ♦ సాధ్యసహపం
బునఁదగు నీ నెలఁతలపిం, డనియెడుహృదయచ్చిదంబు ♦ లగుపల్కులనున్. ౯
- తే. ¹ఓర్పుకొని యింతదాఁక నేనున్నదాన;
శత్రునూదన! యొక్కమాఁసంబె యింక
బ్రదికియుండెద నామీఁద ♦ బ్రదికియుండఁ
జాల నినుఁగాన కేనొక్కఁక్షణముగాని. ౧౦ 1649
- క. దనుజేంద్రుఁ డతిక్రూరుఁడు, ననుఁ గాంచెడువిధమునున్ మఁసంబున కార్తిం
గనిపింపఁజేయుచుండును, వినితిని నీవార్తినొందుఁవిధ మటుగానన్. ౧౧౪
- ఆ. నెలకుమీఁద ఊణము ♦ నే మనఁజాల; నో
రామచంద్ర యనుచు ♦ రాముఁగూర్చి
యశ్రుపూర్ణనయన ♦ యై యేడ్చుచానకి
పలుకు లాలకించి ♦ పవనసుతుఁడు. ౧౧౫ 1651
- క. గురుతేజుఁడు గావున నా, కరుణోక్తుల కార్తినొంది ♦ కడుఁదమిఁ బలికెన్;
దరుణీ! నీశోకమున నె, ధరణీశుఁడు విముఖుఁడయ్యెన్ ♦ దభ్యము సుమ్మి. ౧౨౪
- క. అని సత్యమునే సాక్షిగ, నొనరిచి నేఁబలుకువాఁడ ♦ నోసీతా! రా
మునిదుఃఖముఁ గని లక్ష్యుఁ, డనుకంపఁ దపించుచుండు ♦ ననవరతంబున్. ౧౩
- చ. కనఁబడితీవు కష్టమునఁ ♦ గన్నులపండువుగాఁగ సంతసం
బున కనువైన కాలమిది ♦ పొక్కఁగఁ గాలముగాదు తల్లిరో
విను మిఁక నీముహూర్తమున ♦ విచ్యుతదుఃఖపుగాఁ జెలంగుదీ
వని పనిఁబూని చెప్పఁగలఁనారివునూదను లై నరాఘవుల్. ౧౪౪ 1654
- చ. ఇరువురు వూరుఁజో త్రములు ♦ నెంతయు నిస్సన నుత్సహించుచుం
దురు గనుకన్ బ్రయత్నమునఁ ♦ దోడనె యిప్పురిఁ బూదిచేయువా;
రురుసమరంబునందు దనుఁజో త్రుఁ గ్రూరుని బంధుయుక్తు ని
ర్భరగురువిక్రమంబు గడుఁభాసీలఁ జంపి ²విశాలలోచనా. ౧౫౪ 1655
- చ. నినుఁ దమవత్తనంబునకు ♦ నెమ్మిని దోడ్కొనిపోవువార; లిం
కను నిను దేన రాఘవుఁడు ♦ గాదిలివత్తియె యంచెఱుంగునో
యనుపమమైనచిహ్నమును ♦ నాదృతి నింకొకదానినీయఁగాఁ
జను; నన నీత యిట్లనియె ♦ స్పర్శనపుత్ర! మహాపరాక్రమా. ౧౬ 1656
- క. అనుపమచిహ్నంబును ని, చ్చినదాసనుగాదె మున్ను ♦ చెచ్చెఱ మతేక్

1 మానా దూర్ధ్వం వడివిష్యే త్వయా హేనా నృపాత్మజ, ... వజ్రవేయ మహం ఊణమ-
నిమా. 2 రాఘవో త్వం విశాలాక్షి-అనిమా.

శనికరభూషణమగుదానిని గన నీవల్కులెల్ల * నృపపతి నమ్ము. ౧౮౫ 1657

క. అనవిని శ్రీమంతుండా, వనచరతిలకుండు దాని * వరమణి గొని యా
జనకజకు మ్రొక్కి తలతో, దనపయనము సాగఁజేయఁ * దగఁగోరె మది

నీ జానకి యాతని * సాగరలంఘనోత్సాహుని వర్ధిత * తనుని దీప్త
వేగుని హరివరు * వీరుని హనుమంతుఁ గని యశ్రుపూర్ణ వ * దన మమరంగ
గద్గదస్వరమునఁ * గడఁగి యిట్లనియె దై న్యంబునఁ; బంచాన * నాభశౌర్య
లయినరాఘవులను * సఖిలవాసరపతి నాతనిమంత్రుల * నందఱును ద

తే. గంగ నడిగితి ననిపల్కి * కర్బురాంత
రమునఁ గుశలముగ నె యున్న * దమలచరితుఁ
డైనరామునిఁ దలఁచుచు * నంచుఁ బల్కు;
మమృహాబాహుఁ డగురాముఁ * డరుగుదెంచి ౨౨

1659

క. నను నీఘనదుఃఖార్ణవ, ముననుండి తరింపఁజేయఁ * బూనునట్లుల రా
మునకుం జెప్పము చక్కఁగ; వనచరవర! నీవు భూప * వరుసన్నిధికి. ౨3

క. చనఁగా నె యీభయంకర, ఘనదుఃఖము, ¹రాక్షసు లొగిఁ * గడుభయదముగా
ననుఁబల్కు భర్తనంబుల, విననవి యన్నింటి రామ * విభునకుఁ జెవుమా.

తే. ²నీకు మార్గము శివమగుఁ * గాక; యనియె
రాజపుత్రిక యొనఁగిన * రత్నవరముఁ
గైకొనుచుఁ గృతకృత్యుడై * కడు ముదమునఁ
జిత్త మలరంగ నిఁకనేమి * చేయఁదగును ౨౪

1662

క. ³అని తలఁచి చేయవలసిన, పని యించుకయంచు నెఱిఁగి * పావని చేత
స్పృహ నుత్తరదిగ్గమనంబును జేయఁ దలంపుఁ గొనియె * బొంగుచు సంత.

నలువదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౧ - వ సర్గము.

అథ హనుమంతుఁ డశోకవనంబున మొనర్చుట. అథా

చ. ⁴జనకజ! చారువాక్యముల * సన్నతిఁ జేయఁగఁ దాఁ బ్రయాణమై
చన మదినెంచి యాజ్ఞఁగొని * సాగిలిమ్రొక్కి తదంతికంబు నొ

1 రక్షోభి రేభిః పరిభిర్త్వనంచ-అనిమా. 2 శివ శృ తే-ధ్యాస్తు హరిప్రవీర-అనిమా.

3 అలృపశేషం ప్రసమీక్ష్య కార్యం దిశం హ్యుదీచీం మనసా జగామ-అనిమా. ఇట మనసా జగామ యనుదానిచేఁ గొందఱు హనుమంతునకు యోగదృష్టిగలదని యర్థము చెప్పుచున్నారు. వెట్టివెట్టియర్థముల జెప్ప వ్యాఖ్యాతలు పూనలేదు. కాన నవి పాటెంపఁదగవని యెఱుంగవలయు.

4 స చ వాగ్భిః ప్ర శస్తాభి ర్మమిష్య నూజిత ర్తయా-అనిమా.

య్యన నెడఁబాసి తాఁ దలఁచె ♦ నాత్మను బావని; నీతఁజూడఁగా
దనుజునిదా బలం బెఱుంగఁ ♦ దప్పక వచ్చితిఁ గాన నందులోక. ౧౫ 1664

సీ. ¹అత్యంతముఖ్యమా ♦ నవనిజఁ గనుపని యైనది యింక రావఁజానురహృద
యమునుగాంచుటయొక్కఁ ♦ డవశిష్టమైయున్నదిదియల్పమగుకార్యఁమెయగుదీని
విషయమై తలపోయ ♦ విమలంబులౌ సానుదానముల్ మఱియు భేదంబున నెడు
నట్టియసాయత్ర యంబును వదలెద నవ్వలిదగునుసా యంబె యిపుడు

ఆ. కార్యసాధనముగఁ ♦ గనఁబడుచున్నది;
యరయ ననురవరుల యందు సాను
మప్రయోగ్యమె యగు ♦ నవ్వారుకుమతులు;
ధనికులందుఁ దగదు ♦ దానమెపుడు. ౨౫ 1665

క. ²దనుజేంద్రుఁడు ధనబలముల, ననుపముఁ డట్లాట భేద ♦ మనెడునుసాయం
బున సాధింప ననర్హుఁడు, జనులు బలాధికులు భేదసాధ్యు లగుదురే. 3

క. అరయఁగ దండ్రిపాయమె, తరుణమ్మున నిందుఁ జూపఁదగు సమృతమై
పరఁగెడునాకిపు డది దు, స్తరకార్యము దీనిఁ జక్క ♦ సాధింపంగ. 31 1667

సీ. విక్రమమేతప్ప ♦ వేటొక్కఁడేదియు నరసిన బానఁగ దెఱైనఁగాని
యనియెనరిచి దానఁవాధిపులం జంపితి నయేని తక్కినదనుజులెట్లా ¹రొ
మూర్ఖవంబును గాంత్రు; ²మహిని నెవ్వనినొక కార్యమునొనరుపఁగాఁబనుతు
యతఁడు దానింజేసి ♦ యందుల కవిరుద్ధము లగు నెన్నోకార్యముల నొనర్చు

ఆ. వలయునట్టివాఁడె ♦ యిలఁ గార్యసాధకుఁ, డగును; జేయఁబూనినట్టికార్య
మల్పమైన నెట్లా ♦ యద్దాని నొకహేతువున నె చక్కజేయఁబోలదెపుడు.

క. జనుఁ డెవ్వఁ డొక్కకార్యం, బునకుం గలహేతువుల సఘూహ మెఱిఁగి య
ప్పనిని బహూపాయంబులఁ, బనివడి సాధించునతఁడె ♦ పటుఁ డనఁబడెడుక.

చ. అరిబలమున్ స్వకీయబల ♦ మారసి యందలితారతమ్య మి
క్కరణిగ నుండునంచు మది ♦ గాఢముగాఁ దలపోసి యిందె నే
హరిపతివత్తనంబునకు ♦ నవ్వలఁ బోవుదునేని నీతనుక
సురరిపుఁ జూచి రావణునిచొప్పు సమస్తము నేనెఱుంగుటక
హరిపతి నాకుఁ జెప్పినదియంతయుఁ దీర్చినవాడనొందుఁగా. ౭ 1670

తే. ఇట్టులొనరింప కవనిజ ♦ నిచటఁ గాంచి
పోవుదునయేని దనుజులఁపొంకమెట్టి

1 ఇందు మూలమునకు వ్యాఖ్యాతలు నిర్ణయించినయర్థసారమే చెప్పఁబడినది. 2 నభేదసా
ధ్యా బలదర్శితాజనాః-అనిమా. 2 కార్య కర్తృణి నిర్ణేయే బహూన్యపి సాధయేత్, పూర్వ
కార్యావిరోధేన సకార్యం కర్త మర్హతి-అనిమా.

దనిన నేమనిచెప్పుదు? ♦ సరయ నివుడు

సంగరం బెట్టులొనొ యాచందముగను. 21

1671

క. దనుజులతో నయ్యెడున, ట్లాసరింపఁగ వలయుఁగాదె ♦ యుద్ధము సుఖిరి
తిని గల్లఁజేయుటేకద, యచుకూల మ్మట్లుచేయ ♦ ననురేంద్రుఁడీకర్క. 24

క. తనవారిబలము నాబలమును జక్కఁగఁ దెలిసికొనును; ♦ మొనసి యనిని నా
దనుజేంద్రునినచివభటే, శనిఖునుభటును నేను ♦ శౌర్యము పొంగక. ౨౫

తే. ¹మారుకొని సీతనుం గూర్చి ♦ మనసదెట్లు
దనుజపతికున్నదో వానిదర్పమెంతో
చక్కఁగనుఁగొని యిటనుండి ♦ న్వపురమునకుఁ
బోవువాఁడను; వనమిద్ది ♦ పాలుపుమీఱ. ౯

1674

క. పరమక్రూరుం డగుదను, జరమణుని వనంబు మిగులు ♦ శత్రుననంబుక
బరమము హృదక్షులకు సుందరమును బహుశరులతావితానమ్ము నగుక.

చ. వనమును దీని నిత్తఱిని ♦ బాడొసరించెద శుష్కకాననం
బును జ్వలనుండు కాల్పుక్రియఁ ♦ బొంగుచు నేనటుచేయఁగా దశా
ననున కమర్ష మొప్పుచుదనాగతురంగశతాంగయుక్తమై
తనరి త్రిశూలముఖ్యములఁ ♦ దాల్చిననై న్యముఁ బంపునాతఁడుక. ౧౧౫

క. వారికి నాకును నిదిగో, ఘోరంబగుసంగరంబగుక మఱి నేనే
వాఁకిని దుగ్ధరంబగు, శూరత్వముమీఱ బలముఁ ♦ జూపుచు ననిలోక.

తే. చండవిక్రము లై నరాక్షసులనెల్ల
నొకట నెదిరించి వారల ♦ నొగి వధించి
యంత సుఖముగఁ గిష్కింధ ♦ కరుగువాఁడ;
ననుచుఁ గలపోసి యమ్మగు ♦ దాత్మజుండు. ౧3

1678

చ. అనుసనుభీమవిక్రమము ♦ నాహవకాంక్షయుఁ బొంగఁ గ్రోధియై
కనదురునక్కి వేగమున ♦ త్కారుహసంతతిఁ గూలఁద్రోయనా
గెను; దరువాత వాయుజుఁడు ♦ కీర్తిశశౌర్యుఁడు మత్తపక్షిబృం
దనిబిశమై మహిమహుల ♦ తాతతిజప్తము నై చెలంగుచుక. ౧౫

1679

క. కనఁదగునా ప్రనుదావనమును బాడొసరించె; వృక్షములు గూలఁగఁ జె
న్నునఁదగు నలిలాశయములు, ఘనశోభ చొలంగి చెడఁగఁగాంచనశిఖరుల్.

ఆ. చూర్ణితంబులగుచు ♦ సాంపును బాయంగ, నాయశోకవనము ♦ హర్షదప్పి
యప్రియంబుగాఁగ ♦ నస్తఱిఁ జూపట్టె; నిట్టులందుఁ బట్టులెల్ల బెదరి. ౧౬

1 పృథివీతం తస్య మతం బలం చ నై సుఖేన మత్వాహ మితః పున శ్వశ్చ-అనిమా. మతం
నీతావిషయకాన్వయసాయం బలం చ మత్వా-అనివ్యాఖ్య.

- సీ. కలనాదములు కడుఁజేలఁగఁగా మొఱపెట్ట, సలిలాశయంబులు ♦ సమసిపోవఁ
దరులతానముదాయఁతామ్రపల్లవములు వాడియుండంగ దావహుతవహుని
చేఁ గాల్పఁబడినట్టు ♦ చెచ్చెఱఁ గన్పట్టె; నందలితీఁగ లాత్రాశ్రయతరు
వరములు నశియింపఁవనుధపైఁ బడియుండి విహ్వలై యున్నవెలఁదులవలెఁ
- ఆ. గానఁబడియెఁ; బాడుఁగావింపఁబడినల,తాగృహళియట్లై ♦ దగినచిత్ర
భవనములును, గల్గి ♦ ¹ఫణులును సత్వముల్, దెసల కరుగ నద్ది ♦ తీరుదప్పి.
- క. కన నప్రియదర్శన మ,య్యెను నందు శిలాగృహమ్ము ♦ లెల్లగృహంబుల్
పనివడి చెడిపోవుట న,వ్యవ మిప్పుడు రూపుచెడుటఁ ♦ బాడుగఁ దోచెఁ.
- సీ. అసురనాయకు మహాద్యౌవమై తగులతాగణమ దేకేఁడును ♦ గాంచకుండ
ముద్దుగాఁ బెరుగుచుఁముదమును గూర్చుచు సంతరిపురోద్యానమైనయాయ
శోకవనంబున్తు ♦ శూరుఁ డాహనుచుచే విధ్వస్తమై సొంపు ♦ విడిచి శోచ
నీయుముగానుండె; ♦ నాయుధపతి యగుననురేంద్రునకుఁ జాల ♦ నప్రియంబుఁ
- ఆ. బానఁగఁజేసి తానె ♦ భూరిబలాఘ్యుడై
ప్రబలులైన దనుజవరులతోడ
ననిని జేయఁగోరి ♦ ²యధికకాంతిని మీఱి
తోరణమున హనుమ ♦ గూరుచుండె. ౨౧

1684

నలువదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౨ - వ సర్గము.

❧❧❧ వనభంగవార్త విని రావణుఁడు సేవలఁ బంపుట. ❧❧❧

- క. అంతట లంకం గలవా, రెంతయు ద్విజనాదముల మహీరుహవతనా
త్యంతరవంబుల భయనం,భ్రాంతులు కాఁ దొడఁగి; రచటిపక్షులుమ్మగముల్.
- క. భీతినమాక్రమణాకుల, చేతన్పులఁ బాఱఁజొచ్చెఁ; ♦ జెంతనె యసుర
వ్రాతవివాశననూచక, భీతిప్రదహేతువు లట ♦ విస్తరిలఁ గడుక. ౧ 1686
- సీ. వికృతాన్యలయినయావెలఁదు లాధ్వనికి మే
ల్కొంచి యెంతయును భగ్నుమగువనము
వీరుడై తనరారుమారుతపుత్రునిఁ
గాంచిరి; శూరుడై ♦ మించి దీర్ఘ
బాహువులును మహాబలము గల్గినమరు
త్తనయుండు రాక్షసతరుణులఁ గని
వారికి భీతిని ♦ గూరుచు గొప్పురూ
పంబును దాల్చె; నావడఁతులెల్లఁ

1 మహారాష్ట్ర రాష్ట్రకూటులైన-అనిమా. 2 శ్రీయాజ్ఞలక తోరణమాస్థితః కపి-అనిమా.

తే. బర్వతాయతదేహుడై ♦ ప్రాథబలము, వెలయు నున్నకపింగని ♦ పలికిరిట్లు
జనకసుతతోడ; నెవ్వఁడీ పనచరుండు, వీనిపేరే మదేపని ♦ బూనివచ్చె. ౫౪

క. పనిపినవాఁడెవ్వం డే, జనపదమున నుండివచ్చె? ♦ జానకి! నీతో
డను నేమిగ భాపించెను, వనజాక్షి! సుందరి! భవతాన్వంతమునఁ. ౬౪

ఉ. ¹ ఏమియు సాధ్యసంబుఁ గనఁజీవిషయంబు నవి స్థరంబుగా
నేమికోఁజంతలేక యితఁ ♦ డిత్తటిఁ జెప్పినమాటలెల్ల మా
తో మగువా వదింపు; మనఁ ♦ దోయరుహానన, చాగుగాత్రి, యా
రామునిపత్ని యిట్లనియె ♦ రాక్షసులెల్లఁ గామరూపులే. ౭౪ 1689

క. కాపున వారిచరిత్రము, లేవెరపున నెఱుంగుదాన; ♦ నిఁక మీరలెగా
దే వారి నెఱుంగఁగల ² రాశీవిషపాదములఫణులె ♦ ట్టితిని నెఱుంగుఁ. ౮౪

క. పనిదేనిఁ బూనివచ్చెనొ, వనచరుఁ డితఁడెవఁడో యెఱుంగుఁవారలు మీరే
వినుఁ డిది నిస్సందేహ; మితనిఁ గని నామనము చాలఁ ♦ దత్తఱవడెడిఁ. ౯౪

క. ఇతఁడెవఁడో మీరె నాకును, హితములఁ దెల్పుండు; వీనినేఁ గన నెవఁడో
దితిజుండు కామరూపియె, యితరుండు కాఁడనుచుఁ దోఁచె ♦ నల్లవిధములఁ.

చ. జనకజ యిట్లుపల్క దితిసంభవకాంతలు భీతినొంది యా
వనమున నెల్ల దిక్కులకుఁ ♦ బాటిరి, కొండలు నీతఁగావఁగాఁ
జనునని యుండి రక్కడ నె ♦ సత్వర మీవిధమెల్ల తేనికీఁ
జని తెలుపంగ నౌ ననుచుఁ ♦ జానలు పోయిగి కొండ జత్తటిఁ. ౧౧ 1693

తే. వికృతముఖములు గలుగునాఁవెలదులెల్ల
డనుజవిభుఁడంత కరిగి భీతిని జనింపఁ
జేయుచు విహపుడై నయాఁబిత్రకపివి
ధంబుఁ దెలుపంగఁబూని రెంఁతయును బూన్కి. ౧౨ 1694

చ. దనుజవిభూ! యశోకవనఁతల్ల జనుధ్యమభాగమందు భీ
తిని గలిగించు దేహము, నతిస్థిరవిక్రమముఁ జెలంగఁగా
వనచరుఁ డొక్కరుండు తగుఁభంగిని జానకితోడఁ బల్కి తాఁ
జని ఘనతోరణాగ్రమున ♦ సంతన మొప్పుఁగ నున్నవాఁడు నూ. ౧౩ 1695

సీ. హరిణలోచనసీత ♦ నాతఁ డెవ్వండుని బహువిధంబుల మేము ♦ స్రుశ్చచేయ
వానివిధంబు నేఁదైనను జెప్పదు, దూత యీతఁడు పురుఁహూతుఁ డనువ
వచ్చినాఁడో లేక ♦ వైశ్రవణుండు పంప వచ్చినాఁడో, రఘుఁహరుండు నీత
వెదకంగఁగోరి యీఁబిధమునఁ బంపఁగా వచ్చినాఁడో, చెప్ప ♦ వలనుపడదు;

1 ఇందలినీతావిశేషములు మూలావివర్ధములేయని యెఱుంగందగు. 2 అహిరేవ హ్యహిః
పాదాన్విజానాతి ససంకయః-అనిమా.

తే. బహుళమ్మగగణనిబిడమై ♦ త్వస్త్వనోహ
రమగుప్రమదావనంబును ♦ సమితదేహుఁ
డక్కపీండ్రుఁడు భంజించె; ♦ సవ్వసమున
నతఁడు పాడొనరింపనివరయ లేదు. ౧౬౪

1696

క. జనకనుతయున్నభాగంబునుమాత్రము ముట్టలేదు; ♦ భూరికపియు దా
నిని జానకి రక్షింపం, గనొ శ్రమముననో నశింపఁగఁ జేయఁడు నూ. ౧౭౪

క. ఈవిధమే కాకున్నను, నావనచరునకుఁ దలంప ♦ సగునై శ్రమము, ర
క్షోవర! జానకినే తగఁ, గావంగాఁ జెఱుపఁ డయ్యె; ♦ గాంతాంతికము. ౧౮

తే. చారువల్ల వపుష్యేఘాసాంద్రమగుచుఁ
దనరునాశింశుపావృక్షమును జనకజ
యాశ్రయించియె యిపుడుండె ♦ నతఁడు దాన
దాని నశియింపఁజేయఁ దాఁ ♦ బూనఁడయ్యె. ౧౯

1699

క. వనచరుఁ డుగ్రకారుఁడు, జనకజతో మాటలాడి ♦ సద్వసమును ద్రుం
చెను గాన సుగ్రదండన,మును జేయఁగ నాజ్ఞయిమ్ము ♦ మునుముందుఁ దగఁ.

తే. నీవు మదిని గ్రహించిననెలఁతతోడ
నెవఁడు మాటాడు? నీకోఁతి ♦ కింక నాయు
వెంతలేకున్నయది కాననే కడంగఁ
బలుకరింపంగ నన వారిపలుకులు విని. ౨౧

1701

చ. దనుజవిభుండు రావణుఁడు ♦ దారుణకోపము నొంది యంతటఁ
గనులను ద్రిప్పుచుఁ ఘృతము ♦ గాఢముగాఁ గొని వేవ్వి దాన మం
¹డినయనలుండువోలెను గఠిందినుగంటిమి మండె; నంతఁ జ
క్కనిగతి మండుదీపపుయుగంబుననుండియె జ్వాలతోడ నొ
య్యనఁబడు తైలబిందువుల ♦ మట్టులు కోపము నొందియున్నయ
ద్దనుజుని రెండునేత్రముల ♦ దారుణరీతిని నశ్రుబిందువుల్
చినుకులరీతిఁగాఁబడియె; ♦ జెచ్చెఱి; నంతటఁ దీవ్రతేజఁ డా
వనచరు నిగ్రహించుటకుఁ ♦ బంపె న్నవతుల్యుల విక్రమాఘ్యుల. ౨౩౪ 1702

క. ²దనుజులు వారలు కింకరు, లనఁగా నొప్పుదురు; మఱి బలధికులయి తా
మెనుబదివేలుగఁ దగి జవముననలరుచునుండు; భయదఁమూర్తులువెలయఁ.

క. పెనుకడుపులు పెనుదంష్ట్రలు, ఘనబలములు నొప్పుచుండఁగఁ ముగ్ధరకూ
టనికరకరులై యండఱు, ననీపైఁ దనుమనము లొలయ ♦ హనుమం బట్టఁ.

1 దీప్తాభ్యామివ దీపాభ్యాం సార్విష స్స్పృహబిందవః. అనిమా. 2 కింకరా స్నామ రాక్ష
సాఁ-అనిమా.

తే. బయలు వెడలిరి రావణభవనవరము

నుండి తోరణాగ్రంబున ధనుస్సయ్యట్టి

వనచరునిచెంత కేగి యాదనుజవరులు

శలభములు వహ్నిబడునట్లు ధవముమీఱ. ౨౮

1705

క. హనుమంతునిపై కడరిరి; దనుజులు వారెల్ల జిత్రతరగదలను గాం

చనదివ్యాంగనవరిఘట, తిని నూర్యాభాంబకములఁ దెగి ప్రహరింపఁ. ౨౯

తే. మఱియఁ బట్టనశూలతోమరవితతిని, బ్రాసముద్గరశక్తులఁ బట్టి యతని

జవమునం జాట్టుముట్టి ప్రచండశౌర్య, నులరినిల్వంగ గురుతేజఁడై నహనుమ.

క. అనిసేయుకొతుకంబునఁ, దనుకాంతి చెలంగఁ బర్యంతప్రతిముండై

తనతోక నేలఁగొట్టుచు, నొసరిచె బెనునాద ముట్లు ధున్ధతి తోపఁ. 3౦

చ. అనిలతనూజఁ డంతట మహాద్భుతకాయము నట్టెపెంచి లం

కను ధ్వనిపూరితంబుగను ధాభభుజంబుల నప్పలించె; ద

జ్జనితమహారవంబు గిరిసానువుల బ్రతినాదముల్ తగం

బొనరిచి పర్యనభ్రమునఁ బోయెడుపక్షులు భూమిపైఁ బడె. 3౧ 1709

చ. హనుమయు సంత బిగ్గఱఁగఁ నాచ్చుచు నిట్లనిపల్కె; రాఘవుల్

ఘనబలు లెల్లవారలను గవ్వయశంబున మించియున్నవా

రనఘుడు నూర్యపుత్తుడు కృపాకరుఁ డొరఘురాముఁ డొక్కటఁ

దనకు నహాయుడై చెలంగఁ దాను జెలంగును విక్రమంబునఁ. 33 1710

సీ. అక్లిష్టకర్తుడై యలరుకోసలదేశపతికి శ్రీరామభూషతికి నేను

దాసుండ, నరిబలరర్పనంహరుడను హనుమంతుడనువాడఁ ననిలనుతుండ;

శిలలచేఁ దరువరంబులచేత వేయివిధంబులఁ గొట్టుచు దర్పమొప్పుఁ

బరఁగెడునాకు రావణనహస్రంబులు సరికావు సంగరస్థలమునందు;

తే. దనుజవరులెల్లరును ననుఁ గనుచునుండ

నిదిగొ యీలంకఁ బీడించి యీజనకజ

కెలమిమై మ్రొక్కి కార్యంబులెల్లఁ గొడువ

పడక ఫలియింప శ్రీరాముకడకుఁబోదు. 3౬

1711

క. అనవిని యాకింకరు లా, హనుమంతునినాదమునకు ధికిభయంబుం

గని సంధ్యాంబుదవర్ణంబున నన్నుతి గనినవాయుపుత్తుఁ గని రటఁ. 3౭

చ. దనుజులు రావణాజ్ఞకును దారునిబద్ధులుగాన సాధ్వసం

బును విడనాడి చెంతకును బోవఁగ వేగమ చాల కందునం

1 పరిష్కేః కాంచనాంగదైః-అనిమా. కాంచనాంగదైః-కాంచనపక్షైః-అనిగో. కాంచన భూషణైః-అనితీర్థం. 2 తే భవ స్థయశంకితాః, దదృశు శ్చ హనుమంతం సంధ్యామేఘమివో స్ఫురన్-అనిమా.

దును నిలుచుండి భీతికరఃశోమరముఖ్యమహాయుధంబులం

గొని ప్రహరించి; రాష్ట్రవగఃకుంజరుఁ డెంతయు దర్పమొప్పుగఁ. ౩౮

క. నలువ్రక్కల భీకరదనుఁజాలు తననుం జట్టుముట్టి ధూరత్వమునఁ
బాలుచుచుఁ గనఁదోరణమునఁ, జెలఁగెడుపరిఘాయుధంబుఁచెంతకుఁజనియెఁ.

తే. అరిగి భీమంబుగాఁ దగుఁనాపరిఘముఁ, దాను గైకొని గట్టిగా ధానవులను
మోది యంతకపత్తనమునకుఁ బంపె; నంత వీరుఁడుగాఁదగు ధానవిజండు.

చ. గరుడుఁడు గొప్పనర్పమును ధైర్యమున యాకసమందుఁ బ్రీతిమైఁ
దిరిగెడునట్టిచందమున ధీప్రమహాపరిఘంబు దానినిం
గరమునఁ బట్టి యభ్రమునఁ ధైర్యముగతిఁ విహరించె; శూరితం
బరఁగునమీరవుత్తుఁడిటు ధారల వీరులఁ గింకరాఖిలఁ. ౪౦ 1716

తే. దండధరువీటి కనిపి యుద్ధమును గోరి
యాబహిర్ద్వారమునె తాను ధానశ్రయించి
యుండె; నంతట భీతిసత్ప్రయోగగతిఁ
జావుఁ దప్పించుకొనినరాక్షసులు వేగ. ౪౨ 1717

క. చని కొందఱు కింకరులౌ, దనుజులు హతులైరటంచు ధనుజేంద్రున క
ల్లనఁ దెల్పె; రాక్షసేంద్రుఁడు, తనకింకరరాక్షసులును ధన్వనబలముఁ. ౪౩

చ. హనుమ పరాక్రమంబుననె యంతమునొందుట నాలకించి వే
ఘనతరకోపవేగమునఁ ధైర్యమున త్రిప్పుచు శౌర్యమందు నెం
దును సరిరాకయేచెలఁగి ధర్మయఁడైనప్రహస్తవుత్తునిఁ
హనుమను జంపఁగా ననిపె; నచ్చట నాహనుమంతుఁ డొక్కటఁ. ౪౪

నలువదిరెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౩ - వ సర్గము.

— ఇతి హనుమంతుఁడు చైత్ర్యప్రాసాదమంచున్మ రక్కసులం ద్రుంచుట. —

క. దనుజులఁ గింకరులం జ,య్యనఁ ద్రుంచి మనంబునందె ధ్యానింపంజ్ఞ
చ్చెను; వనముఁ బాడుచేసితి, దనుజులకు నివాసమైనదానిఁ దీనిఁ. ౧ 1720

తే. అలరుప్రాసాదమును చైత్ర్య మనఁగనొప్పు
దాని భగ్నముఁజేయఁగాఁ ధూననైతిఁ;
గనుక భయదంబుగాఁ బురిఁ గానఁబడెడు
దీనిగూడను విడిచెద ధేను నివుడు. ౧౪ 1721

సీ. అని మదిలోనంచి ధాతృబలంబును గనఁబఱుపఁగ ద్వారమును వదలుచు
నెగిరి మేరుమహీధ్రశృంగంబుగతి నున్నతమగునాచైత్ర్యంబు ధానుగాంచి

దానిమీఁదికి నెక్కి; ♦ వానరతిలకుండు పావని యంతట ♦ బర్హతంబు
వలెనున్న ప్రాసాదవరముపై నెక్కి మహాతేజః డాటచే ♦ సర్కుడింక
తే. నొక్క డుదయించెనోయన ♦ నొప్పుమీఁత;
నంతదుర్ధర్మమై కాంతి ♦ ననుపమాన
మైనప్రాసాదమును దాని ♦ నాక్రమించి
తనరుచుల్ దగఁ 1 బారియాత్రమన మించె. ౫

1722

చ. తనమహిమంబునఁ గుళుతఁ ♦ చాల్చినదేహముతోడ నాపురం
బునఁ దనకంతనాదమును ♦ బోరు కలంగ భుజంబు లప్పళిం
చెను; జెవులం బగుల్పుచును ♦ జెచ్చెఱి నిండినయాస్వసంబుచే
తనె విహంగంబులెల్ల వనుభంబడె నశ్రుమునుండి భీతిచేఁ. ౬౫

1723

తే. దానిఁ గాపాడుచున్నయాదనుజులెల్ల
మూర్ఛమున్గిరి; సకలాస్త్రముల నెఱుంగు
రాముఁ డెల్లర కధికుండై ♦ రంజితడిని
గాక బలశాలియైనలక్ష్మణుండు నల్లె. ౭౫

1724

క. తనురాముండు పాలింపఁ, గనుదగుసుగ్రీవుఁ డట్లై ♦ క్రాలునునున్నాఁ
డనఘండయి యెట్టిపనులను, ఘనశక్తిని నశ్రమంబుగా నొనరించుఁ. ౮౫

తే. లట్టికోసలపతికి నే ♦ ననుఁగుబంటఁ
బగరఁ బాలియించువాడను ♦ వాయునుతుండ
హనుమ యనువాడ; శిలలచే, ♦ సఖలతరువు
లను గ్రహించియు నడఁతు నేదనుజవితితి. ౯౫

1726

క. కావున నాకనిమొనలో, రావణు లిఁకవేయిమంది ♦ రారు సమత; 2 యిం
కే వివిధదానవులు కనఁ,గా వదలక లంకఁ బాలియఁగఁజేసి తగఁ. ౧౦౫

క. జనకజకు మ్రొక్కి వచ్చిన, పని నెఱవేఱంగ రాముపాలికి వేవే
చనియెడ ననివల్కును; నా,హనుమయుఁ జై త్యస్థులైనసయాదనుజులతోఁ.

క. ఈరీతిఁ జెలియఁబల్కుచు, దాగుణభయ మంకురింపఁ ♦ దగుధ్వనితోడఁ
భూరితరంబుగ నార్చెను, వారలు శతసంఖ్య లట్టిస్వసమును వినుచుఁ.

క. పలువిధము లైనశస్త్రంబులఁ బ్రాసంబులను, ఖడ్గముల గొడ్డండ్రుఁ
బలిమింగొని హనుమంతుని, నలయింపఁగఁ జుట్టుముట్ట ♦ నచటికిఁ జనఁగఁ.

ఆ. చిత్రగదలపిండుచేఁ గాంచనాంగద, పరిఘవితిచేత ♦ 3 భానుతుల్య
బాణవితిచేతఁ ♦ బావనిఁ బ్రహరించి; రతనిజుట్టియున్నయనురులగుమి.

1 పారియాత్రోపమా భవేత్ - అనిమా. పారియాత్ర మనఁగా సప్తకులపర్వతములలో
నొకటి. 2 ఇంకఁ, ఏక-అని పదవిభాగము. 3 బాజై శ్వాతిత్యసన్నితైః-అనివ్యాఖ్య.

క. అనుపమగంగానదిలోఁ, బెనుగతిఁ జరియించుచున్నఁ పెద్దనుడివలెఁ
గనఁబడఁజొచ్చెను; వాయువు, తనయుం డవు డాగ్రహించి ఁ దారుణతనుఁజై .

చ. పరమబలంబు భీమముగఁ ఁ బరవ్వఁగఁ జై త్యమునందు హోటఱో
త్తరమయి యున్న స్తంభమును ఁ దద్దయు వేగముమీఱ లాగి ని
ద్దరపతివజ్రమట్లు రుచిఁభాసిలుదానిని ద్రిప్పె; నంతదు
స్తరమగునన్ని స్తంభములఁతాఁకునఁ బుట్టి దహించెఁ జై త్యమున్. ౧౮

చ. అనుపమకాంతిపరవ్వఁ బ్లవఁగాధిపుఁ డౌహనుమంతుఁ డగ్నిచే
తను దహియింపఁగాఁబడెడుఁదాని మహత్తరచైత్యముం దగం
గనుఁగొని వజ్రధార సురఁకాంతుఁడు దానవులన్ వధించి హృష్టుఁడై. ౧౯ 1781

క. సురపథమునందె తిరుగుచు, సురవైరులు వినఁగఁబల్కె; ఁ సుగ్రీవునిస
త్పురమున ధీచులు బలయుతు, లురువేగులు వేలకొలది ఁ సుగ్రకపివరుల్.

క. నావంటివారు తనరుడు; రావానరులందుఁ గొంద ఁ తారఘుపతిశ్రీ
దేవిని వెదకఁగ వనచర, భూవిభుసంప్రేషితులయి ఁ భూస్థలి నెల్లన్. ౨౦

ఆ. తిరుగుచున్నవా రితిరులును గొందఱు
మావలెనె నమస్తఁభూవలయముఁ
గడఁగి తిరుగుచుండు ఁ కరిదశకబలాఘ్య
లందుఁ గొందఱుందు ఁ రనురులార. ౨౧ 1787

క. కొందఱు శతగజబలు లిఁకఁ, గొందఱు దశశతమదాత్తఁకుంజరబలులై
యందురు మఱి యోఘంబనఁగం దగుసంఖ్య గలభీమఁకరిబలయుతులై.

తే. నఱలుచుందురు; కొందఱు ఁ వాయుబలస
మానబలులయియుందు; రిఁష్టాడ్కి నితర
వనచరవ్రాహ్మనాథులఁబలమునెన్నఁ
దరము గాకుండు సుగ్రీవుఁ ఁ డరసి వీరి. ౨౩ 1789

క. దంతసఖాయుధకపిగణ, కాంతులశతనియుత, కోటిఁగణములఁ గొనుచున్
బంతమున మిమ్ముఁ జంపఁగ, నెంతయు విక్రమముపొంగ ఁ నేతెంచుఁజూడీ.

తే. మీర లిత్వోకుకులవిభుఁ ఁ డౌరఘుపతి
తో మహాత్మునితోఁ గొంటి ఁ రీమయిఁ బగఁ
గాన నీపురమున మీరు ఁ దానవేంద్రుఁ
డుండ రిలమీఁద నమ్ముఁ డీయొక్కమాట. ౨౪ 1741

నలువదిమూఁడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౪ - వ సర్గము.

శ్లోక ప్రసాస్తపుత్రుడు జంబుమాలి హనుమంతునిచే దెగుట. శ్లోక-

క. తనకింకరవరు లచ్చట, ననిఁ బడుటకు నాగ్రహించి యారావణుఁ డు
గ్రుని జంబుమాలి బలవంతుని సేనాధీశ్వరునిను తుల్యంబుంబిం చెన్. ౧ 1742

చ. హనుమను జంపఁగా నతని యాజ్ఞ ను వెల్పడి చాపహస్తంబై
పెనుదళనంబు లొప్పఁగను ధీమణిర క్తమహంబరంబు లొ
య్యన ధరియించి ర క్తమహంబరము లొప్పఁగ రత్నహారముల్
ఘనరుచిమీఱుకుండలయుగంబు విన్పత్తమహాక్షులుం దగన్. ౨ 1743

సీ. చండుడై నమరదుర్గయుడై చెలంగుచు
నింద్రునిచాప నుత్తైసఁగుచు గురు
సాయకాంచితమునొ చాపంబు మ్రోయించె
జనమున నద్ది యశనిరవంబు
వలెఁ జెలంగుచును దిక్కుల, విదిక్కుల, నభ్ర
మును నిండి చెలరేఁగె; హనుమ యపుడు
జవయుక్తఁ జొటచే న్యందనంబున ఖర
వాహ్యంబునన్ మహాబలము వెలయ

ఆ. వచ్చుజంబుమాలి నచ్చటఁ గనుఁగొని, యుద్ధమభ్య ననెడియుబ్బునఁ బెను
నిన్వనంబు చేసె; నిర్భర బాహుబలాధికుఁ డగురాక్షసాధిపుండు. ౫ 1744

క. తోరణమునఁ దిర్యగ్గత, దారువునన్ గూరుచున్న కత్తపిఠాదన్
ఘోరాంబకములు వైచె; మహారాక్షసుఁ డంత నతని యాస్యముమీదన్.

తే. 1 అర్థచంద్రాకృతిం దగు నట్టిశరము
శిరమునం గర్ణయుక్తమా శితశరంబు
బాహువుల దశనారాచవరములవడిఁ
గ్రుచ్చి నొప్పించె; నున్నటఁగ్రోధ మడర. 2 1746

క. అనిశము తామ్రం బగునా, హనుమన్ముఖ మంబకాభిహతమై రక్తం
బున దోఁగి శరత్తువునం, 2 దినభాస్సుటవళినట్టు లెనఁగె ననమమై ౩

క. అరుణం బగుతన్ముఖచూ, శరబాధను రక్తబిందుసంతతిదోఁగన్
సురపథమున రక్తోత్పల, మరుణం బగుచందనమున నంచితమగుచున్. ౪౫

క. తనరారెడువిధమునఁ దగె; దనుజుని బాణాభిహతిని యదగ్గయుఁ గోపం
బునుబొంది యుక్తపీంధ్రుడు, తనప్రక్క విశాలమైనవారూణశిలనున్. ౫౫

1 అర్థచంద్రేణ నిదనే శిరస్యేకేన కర్ణినా-అనియ్య. కర్ణి-అంశుకాకారాగ్రశరవిశేష-అని
వ్యాఖ్య 2 శరదీవాంబుజంపుల్లం విధం భాస్కరశ్శినా-అనియ్య. ఇనభాస్సుటవళినట్టులు-రవి
కాంతిని వికసించినపద్మమనియ్యర్థము.

- క. కనుఁగొని బలమొప్పుఁగ జవమున దానిఁ బెకల్చి దనుజఁముఖ్యునిపై వై
చెను బలముకొలది; దానఁ, దనుజుఁడు కోపించి బాణఁదళకముచేతఁ.
- క. శిలను ధరఁ బడఁగఁజేసిన; నలఘుపరాక్రమననుగ్ధఁ డగుహనుమయు నా
శిల వ్యర్థమాటఁ గాంచి విపులమగుసాలంబుఁ బెఱికి ధూనికమెఱయఁ.
- క. త్వరగా దానిం ద్రిప్పెను; దరువును నిటుత్రిప్పుచున్నదారుణబలు నా
మరుదాత్మజుఁ గని బల్లియై, నురిరివుఁ డగుజంబుమాలి ధూనికశరముల్.
- తే. పెక్కురీతులవై చుచు; ధూనికసాయ
కముల నాల్గింట సాలవృక్షమును ద్రుంచె
బంచశరముల హనుమంతుఁబాహువులను
నొక్కశరమున వక్షంబు ధూనిని నొంచె. ౧౩౪ 1758
- క. స్తనదుధ్యస్థలమును బది, మునిశితనాగాచములను ధూనిదిఁ బగుల్చెఁ
హనుమయు శరతతిపూరిత, తనుఁడై పెనుకోప ముడరఁ దత్పరిఘంబుఁ.
- చ. కరమునఁ బట్టి వేగమున ధూనిముగా భ్రమియింపఁజేసె; న
మృదువధిపాత్మజుండు బలఁమండితుఁడై యిటుదానిఁద్రిప్పి క
ర్బురవరుభూరివక్షమునఁ ధూనిక మోఁచెను; దాన నచ్చటఁ
శిరమును హస్తజానువులు చిత్రధనూరధఘోటకంబులుఁ
శరములు నించుకే నిలువఁజాల కదృశ్యములయ్యె; సంతటఁ. ౧౩ 1759
- క. హనుమత్ప్రహారమున నద్దనుజేంద్రుఁడు జంబుమాలి ధూనియు బలశా
లి నిఖిలతనుభూషణములు, తునుకలు కాఁగా ధరిత్రి ధూనిలుచుఁ జచ్చెఁ.
- చ. బలయుతులై నరాక్షసులు ధూని కధిశుఁడు జంబుమాలియుఁ
గలన వధింపఁగాఁబడుటఁ గ్రన్ననఁ జారులు వచ్చిచెప్ప ను
జ్జ్వలితరక్తనేత్రములు చాలఁ గ్రుధఁ భయనంబులై తగఁ
గలవిలపాటునొందె విని ధూనిరనాధుఁడు కీశచేష్టకై. ౧౪ 1757
- క. బలశాలిప్రహస్తాత్మజుఁ, డలఘుధనుశ్శాస్త్రవేత్త ధూనిఁ గూలినఁ గ
న్నులఁ గ్రుధఁ ద్రిప్పుచు నరుణంబులుగా నవి యొప్ప మంత్రిపుత్తుల సంతఁ
- క. అతివీర్యవిక్రమంబులఁ, బ్రతి గాననియట్టివారిఁ బంపె హనుమవై
కతిజవమునఁ బొండ్సనియా, దితిజేష్ఠుఁ డాతురమునఁ దెంపుమెఱయఁగఁ.

నలువదినాల్గవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౫ - వ సర్గము.

అనుపమవిక్రమాఘ్నియ మహాబలయు క్తులు నేడ్చు రయ్యమా

త్యునినుతు లగ్నిచందమున ధూనిజ్వలితేజమున వెలుంగుచుఁ

ఘనభటవారముల్ గొలువఁగ వరచాపము లూని దానవే

శునిభవనంబునుండి కడుఁజోద్యముగా బవరంబు చేయఁగన్. ౧౫ 1760

క. ¹వెలువడి రాయేడ్లరు ను, జ్వల తేజలు నస్త్రవిద్యఁ జాలనెఱిగి భా
సిలువారికి గురువులుగాఁ, జెలఁగెడువా రఖిలస్త్రానిధులుగానన్. ౨ 1761

క. ఒక్కొక్కరు తా రాకపి, నుక్కడఁగింతుమని చక్కఁ నూహించుచుఁ బే
రుక్కున వెడలిరి; వారల, చక్కనియరదములు స్వర్ణజాలించితముల్. ౩౫

చ. కనకవిభూషితంబులయి ట్రాలుపతాకములున్ ధ్వజంబులున్
దనరఁగ సాధుఘోటకయుతంబులుగాఁ దగి యంబుదస్వనం
బునకు సమానమానినదమున్ గడుజేయుచు నొప్పుచుండె; నా
దనుజులు వానినెక్కి పరిత ప్రహిరణ్ణయచాపహస్తై. 3౫ 1768

చ. నిరుపమవిక్రమంబు దగఁ నిర్భరమై గుణరావమొప్పు నం
గరమును జేయహర్షమున టగర్జితముల్ తగ నొప్పునంబుదో
త్కర మనఁగాఁ జెలంగుచును టగ్రన్ననఁజోయిరి; కోఁతిచేతఁ గిం
కరదనుజుల్ మృతింగనినకారణముల్ విని వారితల్లులై. ౪౫ 1764

ఆ. వారిబంధుమిత్రవారంబు శోకసం, భ్రాంతులైరి; తప్తభర్మభూష
ణాళిదాల్చి యంతఁ నావీరు లేముందు, నేనుముంకనుచును టనమ్మిమీఱ.

క. ఒరసికొనుచుఁ దోరణమునఁ, బరమాహవకాంక్ష మిగులఁ బరఁగెడుప్లవగే
శ్వసమీడికేగి; రాయేడ్లరుగర్జితమట్లు రథనిఁగూఢధ్వనులన్. ౬౫ 1766

క. వెలయంజేయుచు బాణంబులు వృష్టిగ నొప్పుచుండఁ భూరిభయదన్వ
ప్తులతోడఁ జెలఁగుమేఘంబులు నా విహరించి; రంతఁబొంగి హనుమయున్.

క. దనుజులశరవర్షంబున, మునిఁగి నగేంద్రంబు వర్షమునఁ దోఁగినరీ
తిని గానఁబడకయుండెను; హనుమయు నపు డతిజవమున టనలరెడుఁగానన్.

క. మానక తద్బాణంబులు, మేనునఁ బడకుండ గుచులమిరించుననురరా
ణ్ణానితరథముల వేగం, బేనియుఁ దనుఁబట్టనీక యేదిన తెగువన్. ౮౫ 1769

క. చరియించె నంబరంబున, శరరథవేగములు తనకు టసమరంబున నే
వరుసను బాధింపనిగతి; మరుదాత్మజుఁ డంత శౌర్యమండితుఁడగుచున్. ౯౫

²క. ధనువులఁ దాల్చినయేడ్లరు, దనుజులతో యుద్ధకేళిఁ దాఁ జేయుచు నిం
ద్రునిధనువుతోడఁ గూడిన, ఘనములతో నాడువీరఁగంధవహుక్రియన్. ౧౦

చ. కనఁబడుచున్ బ్రతాపమున టగాఢభయంకరనాదమొప్పుగా
దనుజమహాబలంబును నితాంతము భీతిలఁజేయుచున్ మనం

1 కృతాస్త్రాస్త్రదిదాం శ్రేష్ఠః - అనిమూలము. 2 ధనుష్పద్ధి రథభాషేషై ర్భయతః ప్రభు
రంబరే-అనిమూలము.

బున నలరాక్షసావళిని ♦ బూన్కి మృతిం గనఁజేయుకొర్కితోఁ
దన జవముం గనం బఱచెఁ; ♦ దత్తనుయంబున నాతఁ డుద్ధతిఁ. ౧౧ 1772

చ. అరిజన కాలుఁ డౌహనును ♦ హస్తలంబున మోఁదెఁ గొండఱ
జరణములఁ నఖంబులను ♦ జక్కనిమువ్వులఁ దోచినట్టులీ
వరుసను గొండఱఁ మఱియు ♦ వక్షమునఁ వడిమోఁది చంపె; ని
క్కరణిని నూరుఘాతములఁ ♦ గర్బురవద్యులఁ గొండఱఁ వడిఁ. ౧౨ 1773

క. మృతినొందించెను భయదో, ధృతనాదముచేత నచటిధరపైఁబడియే
మృతిఁగనఁ గొండఱఁజేసెను; దితిజులు వారంత నేలఁ ♦ ద్రెల్లి మృతిఁ గనఁ.

తే. ¹సాధ్వసంబున మిగిలినఁసై న్యమెల్ల
దశదిశలకేగె; సామజఃసమితి వికృత
నాదములుచేసె, నశ్వసంఘతతులు పడియె
ధరణి, నీడధ్వజచ్ఛత్రఘతతులు మఱియు. ౧౩ 1775

క. అరదంబులు పొడిపొడియై, ధరణీస్థలి నిండియుండెఁ; ♦ నరువాత నటం
దొరగెడు నెత్తురు కన్నడె, దరంగిణివిధంబుగాఁగఁ ♦ దదవనరమునఁ. ౧౪ 1776

సీ. లంకయంతయు బహుఘంబులౌధ్వసులకు వికృతంబుగా ధ్వని ♦ వెలయఁజేసె
బురశౌర్యములఁజాల ♦ వర్ధిల్లు నాకపివద్యుఁడు తనదగుఁబలముచూపి
ప్రబలదానవభటఁవరులఁ దన్నాధుల నితరరాక్షసతతిఁనెల్లఁజంపి
యింకను లంకలో ♦ నెనఁగురక్కసులతో ననిచేయఁగోరి యాఁవనమునందు

ఆ. వెలయుతోరణమున ♦ విలసిల్లుచుకా బాహు
బలముచూప ననువు ♦ గలిగె ననుచు
బాహురాదములను ♦ బరఁగంగఁజేయుచు
నిలిచియుండె; నంతఁ ♦ గలఁగి యార్తి. ౧౫ 1777

నలువదియైదవ సర్గము సంపూర్ణము.

ర. - వ సర్గము.

— విరాపాక్షుఁడు లోనగునేనాపతులు హనుమంతునిచేఁ దెగుట. —

²చ. దనుజులు కొండతేగి విబుధప్రభువైరికి మంత్రిపుత్రులఁ
హనును మహాత్ముఁ డాలమున ♦ సందఱఁ జంపెనటంచుఁ జెప్పఁగా
విని నుది శంకనొంది తనవృత్తము నెవ్వరెఱుంగకుండఁగాఁ
దనువును గచ్చకొంచు నిటు ♦ తా నవు డూహలుచేసెఁ జక్కఁగఁ. ౧ 1778

1 భగ్నసీహ్వజచ్ఛత్రైః-అనిమాలము. నీడోధ్వజావయవిశేషః-అనివ్యాఖ్య. 2 రావణ స్సం
స్మృతాకార శృకార మతిమత్తమామ్-అనిమా.

సీ. అంతవిరూపాక్షుఁ డనతిబలులై నయూపాక్షుడుర్ధగులనుఁ నట్లై ప్రభును
భానకన్దునిసై న్యఃపతుల నీయైదుమందిని నీతివేత్తులఁ ననిని వాయు
సను వేగయుక్తులఁ శ్వేసనపుత్రగ్రహణవ్యగ్రచిత్తులఁ నాకిసములఁ
గని యాజ్ఞ చేసె నాఁడనుజేశ్వరుండిట్లు; వాహినీపతులారఁ బలనమేతు
తే. లగుచు రథగజతురగంబులఁ గొని వెడలి
పొండు వానరు నతనిఁ బెంపున వనమునఁ
జక్క దండించి రండు; మీఁరక్కపిపరి
సరమునకుఁబోయి మెలఁకువఁ పరఁగుచుండ. ౪

1779

ఆ. ¹ అప్రమత్తులగుచుఁ యత్నుంబుచేయుచుండంగవలయు నవ్యసనచరునికడఁ
గడఁగి మీరు దేశఁకాలవిరుద్ధకార్యమును గలుగనీకఁ యరయవలయు. ౫

క. ² విను మతనికార్యములనే, మనమున నూహింపఁ బ్రవగమాత్మండని నా
కును దోషలేదు చక్కఁగనుజూడ మహాబలంబుఁ గలిగి వెలయుచున్. ౫౪

తే. ³ అద్భుతక్రియ లొనరించునట్టిపెద్ద
భూతమేగాని వేఱుగా; దీతటి సుర
పతియొ వేఱొక్కఁడో దితిఁనుతులఁ జంపఁ
దపమొనర్చి సృజించిరో యిపుడు దీని. ౬౪

1782

క. మునునేను మిమ్ములం గొని, చని గంధర్వులను యత్నఁసర్పసురవరా
లిని దితిజల మానుల నొయ్యన నోడించితిని సంగఁరాంగణమందున్. ౭౪

చ. కనుక నె యిద్దియేబదులుఁగా మనకిప్పుడు కీడుచేయఁగా
మనమున నెంచుట తమమెఁ మానుగ నిద్దియదే యనంశయం
బనిమొన బల్కి బట్టుకొనుఁ డాతని; నాపలుకాలకింపుఁ డా
వనచరుఁ డెంతోధీరుఁ డనివార్యపరాక్రముఁడౌట నాతనిన్. ౮

1784

క. అవమానింపఁగ సాధ్యం, బపునే మీకెల్లఁ బూర్వఁమందందు మహా
జవబలయుక్తుల విక్రమ, నువార్యతేజంబు గలుగునాకపివరులన్. ౯౪

1785

తే. వాలిసుగ్రీవులను జాంబవంతఁ బ్రవగ
వాహినీపతియకానీలువరున ద్వివిద
ముఖ్యులొకీశవరుల నేఁ ముదముమీఱఁ
గాంచియేయున్నవాడ; నిక్కరణి బుద్ధి. ౧౦౪

1786

క. బలశౌర్యభయద వేగంబులు నుత్సాహంబుఁ దేజఁమును బెనురూపం
బులఁ దాల్చినట్టిశక్తియుఁ, గలుగవు వారలకు; నిధిఁ కపిరూపంబున్. ౧౧౪

1 కర్తవ్యాపి సమాధేయం దేశకాలవిరోధినమ్-అనిమా. ఆన్వోలింగవిధక్రియత్యయః కర్త, సమాధేయం పరిహర్తవ్యమ్-అనివ్యాఖ్య. 2 న హ్యహం తం కపిం మన్యే-అనిమా. 3 భవేదిద్రేణ వా సృష్ట మస్తదర్థం తపోబలాత్-అనిమా. ఇంద్రేణవేతివా శబ్దాదన్యే నవేత్యర్థః-అనివ్యాఖ్య.

- క. ధరియించివచ్చినదిగా, సరయందగు సత్వమిదియె యగుఁ గపి కా ది
త్తురుణమునఁ జాలయత్నము, సరిగా నొనరించి యెట్టిసరణులనైనఁ. ౧౨౫
- ఆ. నిగ్రహింపవలయు; నిలువంగఁగలరె మీ, పరిసరమున ననురఁనరులు త్రిజగ
ముల వసించు దేవతలు శతమఘఁగూడి, వచ్చినను నితాంతఁబలులెయైన.
- చ. అని విజయంబుగల్గుటయు య నారయ నస్థిరమానుజుండి కా
పున రణనీతి వేత్త యగుఁపూరుషుఁ డెవ్వఁడుకాని సంగరం
బున విజయంబుఁగోరి తనుఁబూనికఁ గాచుకొనంగనొను, మీ
రనిమొన జాగరూకులయి యర్హ గతిం జరియింపఁగాఁ దగున్. ౧౨౫ 1790
- చ. అనియిటులాడ నావిధునియజ్ఞు ను నొదలలన్ ధరించి య
త్యనుపమ తేజులొటను హుతాశను లట్లు వెలుంగుచున్ మదం
బునఁ బాలుపొందువా న్నగణఁమున్ వరఘోటకపంక్తి నట్లే న్యం
దనములఁ దీక్ష్ణశస్త్రముల యదారుణశౌర్యము మీఱు సేనలన్. ౧౬ 1791
- క. తమవెంటఁగొనుచు నన్వా, రమితజవం బొప్పుచుండ య హనుమపయికి యు
ద్ధముచేయుకాంతు నేగిరి; సుమహిత తేజమున నలరుచున్ గపివరుడై.
- క. ఉదయించుచున్ననూర్పుఁడె, గద యీతండనఁగ దివ్యకాంతిం దగి ప
ట్టుదలను మించుచు సత్వంబు దగన్ బెనుబలము దివ్యబుద్ధియు వెలయన్.
- క. గురుతరవేగము శక్తియఁ, బరఁగన్ దోరణమునందు య హనుమగొనక సం
గరకాంతు నున్నహనుమను, సురవైరులు చూచి రతనిఁ జోద్యముమీఱన్.
- తే. ఇట్లు చూడంగనే వారలెల్లదిశల
నావరించుచు నిల్చి భయంకరంబు
లై నయాయుధములఁ గొని యతని మారు
కొనిరి వాంఛానురూపంబుగ నె జపమున. ౧౯౫ 1795
- చ. హనుమశిరంబుపైఁబడ భయంకరరూపములొను; వాఁడులై
యినుమునఁ జేయనై మఱియు నెంతయుఁ బచ్చగనున్నయగ్రముల్
తనరఁ జెలంగుబాణముల యదర్శముపొంగఁగ దుర్ధరుండు వై
చె నియతిఁ బంచసంఖ్యలను యెచ్చెఱ నుత్పలవత్త్రముల్ వలెన్. ౨౦౫ 1796
- క. శరపంచక బాధితమగు, శిరమొప్పుగ నంత హనుమ యెలఁగి దశదిశల్
సరగఁ బ్రతిధ్వనిఁజేసెడు, కరణిగ నార్చుచును నెగిరె యగగంబునకున్.
- తే. అంత హురుండు దుర్ధరుం యడమితబలుఁడు
సజ్యకార్ముకుడై రథసహితుడగుచు
గగనతలమున కెగసి తీక్ష్ణశతవిభు
ములను నింపుచు బైఁబడెఁ జెలఁగి పూన్కి. ౨౧౫ 1798

- క. అనిలుండు శరత్తున వృష్టినిగురిసెడుసంబుదమును † జెచ్చెట వారిం
చునటులు మార్గణవర్షంబును మింటం గురియునతని † మునుకొనుకీనుకన్.
- క. వారింఁచె; దనుజుఁ డిటుతను, గారింపఁగ హనుమ మఱియుఁగాయముపొంగం
గా రయముమెఱయ నుద్ధతిఁ, బోరెను;మఱియున్జవంబుపొదలుచునుండన్.
- క. గిరిపై న నళనిపాతము, కరణిఁ దటాలున నతండు † కడుదూరం బం
బరమునఁ జని యాదుర్ధరు, నరదముపై దుమికె; నతనియష్టాశ్వంబుల్.
- సీ. త్వక్తజీవితములై † యవనిపైఁ బడ నక్షకూబరంబులు చెడఁ † గూలుచున్న
యరదంబునుండియాఁయనురుఁడుమృతఁడయిధరఁబడఁ; గనిశత్రుఁతతినిశెండు
నావిరూపాక్షయూఁపాక్షులు సంజాతకోపులై యెగిరిరి † యేవుమీఱఁ;
నిట్టులాయరువురు † పట్టుదలల్మీఱి విమలాభ్రమున నున్నవిపుల బాహు
- తే. వును నమీరాత్మజని గని † భూరివక్ష
మును దగంజూచి ముద్గరఁములను గొట్టి;
రంతబలశాలి హనుమంతుఁ † డాయరువుర
భూరివేగంబు నడచి యఁవారితగతి. ౨౮౫
- 1802
- క. గరుడునివలె విక్రమమునఁ, బరఁగెడువాఁడౌట నురల † బరవసమొప్పున్
ధరవ్రాలె నంతఁ బావని, ¹గురుసాలద్రుమముఁ బెట్టి † కోయనిపెలుచన్.
- క. ఇరువురువీరుల దానన్, మరణము నొందించె; నిట్లు † మారుతి యమ్ము
వ్వరబలవంతులఁ జంపుట, బరికించి జవంబుమీఱఁ † బ్రభునుఁడు కినుకన్.
- క. హనుమంతునిపై కేగుటఁ, గని వీరుండు నభాసఁకర్ణుఁడు శూలం
బునుగొని కీర్తియుతుండు, వనచరగణసింహుపైకి † వారక యడరెన్. 3౨
- చ. ఇరువురు వార లొక్కటిగ † నేవునఁబోయి; రవార్యశౌర్యమున్
సురలు నుతించున ట్లడరి † శూరుఁడు గాఁదగియున్నకోఁతితో
బరవస మొప్పుగా నవుడు † పట్టనము న్నిశితాగ్రమున్ భయం
కరమును బట్టి యాప్రభుసఁకర్ణురవీరుఁడుచేసె యుద్ధమున్. 33
- 1806
- తే. భాసకర్ణుఁడు శూలంబుఁ † బట్టి పోరె;
వార లవయవములనెల్ల † బలముమీఱ
నొవ్వఁజేయఁగ శౌర్యవంతుఁ డగుహనుమ
²రక్తసిక్తనూరుహఁరాజి వెలయ. 3౪
- 1807
- క. అరుణాభుఁడై నప్రాత, సురసిజహితురీతిఁ గాంతి † సంద్విల్లఁగ న
మ్మరుదాత్మజుండు పొల్చెను; ³దరుఁడనిమ్మగనిబిడమైనఁధరశృంగంబున్. 3౫

- క. కనుకమెయిఁ బెటికి యంతట, హనుమయు నద్దానిచేత ♦ నాయిర్వ్వరఁ జం.
పెను వీర్యము గన్పడ; న,ద్దనుజులు సేనాధిపతులు ♦ దారుణరీతిఁ. 3౬ 1809
- క. పాలియుటఁ గని శేపించిన, బలమును దునుమాడె; నంత ♦ ¹వాజుల నశ్వం
బుల, గజములచే నాగంబుల, యోధులచేత యోధఃపుంగవుల ననిఁ. 32
- క. అరదంబులచే నొప్పెడు, నరదంబులఁ బట్టి కొట్టి ♦ యనురుల నాని
ర్జరవతిపోలికఁ జంపెను; మరణమునొందిన గజేంద్రఃమండలము లటఁ. 32౪
- ఆ. ²చచ్చియున్నవాజుఃసమితి, భగ్నాక్షంబు, లై నస్యందనంబుల ట్లనురులు
భూమియందుఁ బడినఁనామార్గమెంతయు, నడువ నలవిగాకఃపుడు కనఁబడె.
- ఆ. శూరసై న్యపతుల ♦ సారిది నై దుగురను
నబలవాహనులను ♦ జంపి యంత
మరలి తోరణమున ♦ కరిగి యూరకయందెఁ
³బ్రజలచంపుయమునిఁనై ఖరిఁ దగ. 3౯౪

1813

నలువదియాఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౭ - వ సర్గము.

— శ్లోక హనుమంతుఁ డక్షుమారుని బోలియించుట. శ్లోక —

- క. సేనాపతిపంచకమును, మానక తద్వాహనముల ♦ మంచిభటుల న
వాసరుఁడు చంపుటను విని, దానవపతి సమరసమ్మదస్వాంతు నుత్తుఁ. ౪
- క. ⁴అనిహతవిక్రము నక్షునిఁ, దనముండట మెలఁగువానిఁ ♦ దాఁ జూచె; సతం
డును నాచూపున యుద్ధం, బునకుం బురికొల్పఁబడుచుఁ ♦ బొదలెడుకినుకఁ.
- చ. ఘనతరవిక్రమంబు దగఁ ♦ గాంచనకార్ముకహస్తంజై జవం
బున ⁵ధరణీసురోత్తములు ♦ పొందుగ భక్తి హవిస్సు వేల్వఁగా
గనఁబడుజ్వాలలఁ బ్రబలుఁగాఢహుతాశనరీతిఁగాఁగ ది
గ్గన సభనుండిలేచెను; సశుంఠితశౌర్యముదోష నంతటఁ. ౨
- 1816
- క. దనుజమృగేంద్రుఁడు బాలా,ర్క్కునివలె భాసిల్లి తప్తఃపరుక్మయంబై
తనరుమహారథమునఁ దాఁ, జనియెను హనుమంతుతోడ ♦ జన్యమొనరుఁకఁ.
- సీ. అరదమయ్యదియు మహాతపస్సంచయార్జితముఁ బ్రతప్తసంసిద్ధకనక
భూషణశోభితంబును, బతాకా త్తంబుఁ, దతరత్నభూషితఃపద్మజయతంబు

1 అశ్వై రక్వాక్ గజై ర్నాగాః యోధై ర్యోధా వ్రజై రథాః-అనిమా. 2 రుద్ధమార్గా
సమంతతః-అనిమా. 3 కాలఇవ ప్రజాక్షయే-అనిమా. 4 సతస్య దృష్ట్యర్పణంప్రవోదితః-అని
మా. 5 ద్విజాతిముఖై ర్హవిషేవ పావకః-అనిమా.

1 సావిత్రవేగాస్తాశ్వశంకాహితంబునై భాసిల్లె దానిదేవతలు దనుజు
లదిరింపఁగాఁజాల * రెయ్యెడ నడ్డులేకయే నంచరించు, భాస్కరసమాధు
తే. మంబరంబునఁ జరింపఁపఁనై సతూణ
మప్తఖడ్గనిబద్ధ మత్యధికశక్తి
తోమరాద్యాయుధంబులతోఁ జెలంగు
నదియునై యుండె; నట్లుగ * నలరుదాని. ౫

1818

క. అనికిం దగుపరికరముల, ఘనమై శశిభానుతుల్య * కాంచనమయర
శ్చీనికరమై రవిచందంబున నీనిగిఁ జరించుచుండె * బూనిక మెఱయె. ౫౫
క. 3 సురనాథతుల్యవిక్రముఁ, దుకుసాహసుఁడు నగునట్లు * డొయ్యన నపుడా
యరదంబు నెక్కి యంతటఁ, గరితురగరధన్వసములు * గలసేనలతో. ౬౫
ఆ. కూడి నిన్వసములుఁ * గొండలతోఁ దగు, ధరణి నభము నింది * ద్వారసీమ
నున్నయాసమగ్ధ * నన్నుతుఁ గపినాథుఁ, జేరవచ్చె; నతఁడు * సింహదృష్టి. ౭
క. విలయంబునఁ దగుకాలా, నిలునట్లుగఁ గానఁబడుచు * నెమ్మి తనరఁగాఁ
జెలఁగెడునాతనియాకృతిఁ, గలయంగని విస్తయంబుఁ * గడుసంభ్రమము. ౮
క. పెనఁగొన నక్షకుమారుఁడు, హనుమను శూరునిగ నెంచి * యపుడు బహుమతిం
గనఁబడుచూడ్కులఁ జూచెను; దనుజేంద్రకుమారుఁ డంతఁ * దనబల మెల్లఁ.
చ. మనమున నెంచి యపు హను * మంతనివేగము శత్రుదుస్సహం
బనఁదగువిక్రమంబుఁ దగ * నారసి యంతవసంతమందు న
వ్వనజహితండుపోలె గడు * వర్ధిలె; నట్లనిసేయు కోర్కీతోఁ
గనఁబడి యాకుమారకుఁడు * గంధవహాత్మజవిక్రమంబును. ౯

1824

క. అనిమొన నాతని వారిం, సను సాధ్యము కాకయుంట * బాహుబలంబు
ఘనమై చెలఁగుటఁ జక్కఁగ, మనమునఁ దా నెఱిగి కడున * మర్షముగలుగఁ.
చ. దనుజవిభుండు చెప్పినవి * ధంబుననే సుసమాహితాత్ముడై
ధనువును మూఁడుబాణముల * దారుణరీతిఁ జెలంగువాని నై
చి నియతి నానమీరసుతుఁ * జెచ్చెఱి; దాఁ బురికొల్పె; నంతఁ బా
వనిని జితశ్రముఁ బ్రబల * వై రినివారణశక్తు గర్వితు. ౧౦౫

1826

క. అనియన్న సరకుచేయని, యనూనశౌర్యాధికునిగ * నట్లుండు తన నె
చ్చునమునఁ దలంచి గర్వం, బునఁ గేల ధనుశ్శరములఁ * బూని దిటముగ. ౧౧
చ. హనుమపయిం బరాక్రమము * నప్పుడు చూపఁగ నున్నయట్లుగాఁ
గనఁబడె; 4 నంత నట్లుఁ డటఁ * గాంచననిష్క్రయతాంగదంబులు

1 మకోజవాస్తాశ్వపై స్సుయోజితమ్ - అనిమా. 2 వ్యోమచరం సమాహితమ్ - అనిమా.
3 తురంగమాతంగమహారథస్యైః - అనిమా. 4 తరిః కపిం తం ప్రసమీత్య - అనిమా.

- దనరగఁ జారుకుండలయుఁతశ్రుతియుగ్మము పొల్పుమీఱ నిం
కను దనవిక్రమంబు వెలుఁగఁ హనుమంతుని మార్కొనెం దగఁ. ౧౧౫
- చ. ఇరువురువారు మార్కొనఁగఁ నెందును సాటియెలేక యుద్ధమా
సురదనుజాళికిం గనఁగఁ జోద్యము తొంపఱఁగల్గఁజేయుచుఁ
వరునగ వృద్ధియయ్యెఁ; గపివర్యుఁడు నక్షకుమారకుండు నం
గర మొనరింపఁజూచి భయఁకంపితయై ధర మాటుమ్రోసె దాఁ. ౧౨౫
- చ. ఖరరుచి యెండఁగాయుట యిఁకం దగదం చవుడారకుండె; భూ
ధరములు నూఁగులాడెను, నదాగతి వీవకయుండె, మ్రోసె నం
బరము కలంగె నంబుధియు; బాహుబలాధికుండె శరంబుఁ గూ
ర్మ రయమునఁ దదంబకము బాగుగనైవ నమర్థుడౌట నా
సురపతినూనుఁ డంతటను 1 శుభ్రముఖంబుల సాయకంబులఁ. ౧౩౫ 1880
- క. కనకమయపుంఖముల భీ, తినిగొల్పుచు విషముఁ బూయఁ దీక్ష్ణఫణులభం
గిని గనఁబడి మెఱసెనువా, నిని మూఁడిట నేసె హనుమఁనెత్తిన కినుకఁ.
- నీ. అంబకత్రితయ మట్లాత్మ²శిరంబున నమముగా నాట రఁక్తము స్రవించి
కన్నులఁ దడుపుచు గాత్రము నిండఁగ నుద్యదర్కనిబోలి యుగ్రరీతి
భాసిల్లి యెఱ్ఱనై బాణముల్ కిరణంబులనుబోలి మస్తకంబునను నాటఁ
గిరణనమూహసంక్రీర్ణ భానునిబోలి తనకారె; సూర్యపుత్రనచివవరుఁ
- తే. డై నహనుమంతుఁ డుగ్రాయుధాళిఁ జిత్ర
కార్ముకము మెఱయించుచుఁ గదనమునకుఁ
దలపడెడునక్షునిం గని యలఁగుశౌర్య
మడర యుద్ధోన్ముఖుండయ్యె 3 నలరుపూన్ని. ౧౬ 1882
- క. ధరణీమధ్యమగతమం, వరపర్వతశిఖరమునకుఁ దావచ్చినభా
స్కరువలె నుగ్రుండై భీకరకోపము వీర్యబలముఖంబులు పొంగఁ. ౧౭౫
- తే. ఉగ్రనయనాగ్నికీలల 4 నొక్కభంగి
నక్షునినబలవాహను 5 నపుడు చూడె
జాటుకుఁజూపుల; నంగరఁక్షోణియందు
ధనువు సురపతిధనువుచంపమున మెఱయ. ౧౮ 1884
- క. శరవృష్టి నిగుడఁజేయుచు, బరమాద్భుతమేఘమట్లు 6 భాసిలునాక
ర్బురవీరు డంబుదము భూ, ధరమున వర్షించునట్లు 7 దారుణశరముల్. ౧౯
- చ. అనిలతమాజుపైఁ గురిసె; 8 నంతట భీకరశౌర్యతేజముల్
ఘనబలవీర్యముల్ మెఱయఁగా వినువీధిఁ జరించునక్షునిం

1 తర స్సరీర స్సమభాక పరత్రిణః-అరిమా. 2 సత్తై శ్శరై ర్మూర్ధ్ని సమం నిపాతితైః-
అరిమా. 3 ననాద హ్నా ధ్వవశ్యువిక్రమః-అరిమా.

గనుఁగొని యంబుదంబటు లఖండపరాక్రమ మొప్పు వెల్లునా
హనుమయు నార్చె సింహముక్తి యుగ బెనుహర్షము లోనఁ బొంగఁగఁ.

చ. దనుజుఁడు బాలుఁడాటను సదాగతిపుత్తునిశక్తి యెంతో యా
త్మ నెఱుంగలేక యుద్ధమున ధర్మముచేఁ బెనుగర్వముని యిం
తనియనరానికోపమున ధన్యుడు పొంగుచు రక్తనేత్రముల్
కనఁబడఁగాఁ 1 దృఢావృతముగాఁ దగుకూపముపై కిఁ బోవ నెం
చినగజమట్టు లాహనునుఁ జెచ్చెఱఁ దాఁకె ననూనవిక్రముఁ. ౨౦ 1897

సీ. ప్రసభంబుగానటుఁ బాణముల్ తాఁకంగఘనతుల్యభయదనిఁవ్వసుఁడు హనును
యాశరపాతముఁ త్యాగిని గల్పింప నార్జును నూరుపుఁ లతివిశాల
బాహువుల్ కదల సంబరమున కెగసెవేగంబున; బలమువిక్రమముమెఱయ
నతిరథశ్రేష్ఠుడై యలరునాయత్తుండు వినువీధి కెగురునాహనుయపైని
తే. జలద మురీవరముపైని యిలలతోడ

వానఁ గురిసెడురీతిగఁ బాణవృష్టి
నిగుడఁజేయుచు రథముతోఁ నెగసె సభ్ర
తలమునకుఁ దాను నెత్తుగాఁ దగుజవమున. ౨౨ 1898

చ. హనుమయు వీరుఁడాట ననియందుఁ బ్రచండపరాక్రమంబునఁ
ఘనుఁ డగుచుకొనునోజవముఁ గ్రాల శరాంతరమందు మూరు తేం
ద్రునివలె సంచరించుచును ధోరపుబాణములఁ విదుర్బుచుకొ
లనిలను నేవితంబయినయంబరవీధిఁ జరించె నేవీచ్చఁగఁ. ౨3 1899

చ. ధనువును దాల్చి యూకరణిఁ దానవనేతృకుమారుఁ డటుఁ డా
యనిమొనఁ బెక్కురీతులుగఁ సంబకముల్ పరఁగించి యాకనం
బును గడుఁగప్పఁగా ననిలఁపుత్తుఁడు 2 వాని సగౌరవంపుదృ
ష్టిని గని వీనియృత్తువునుఁ జెంపఁగఁజేయఁగ నొన దెవ్విధిఁ. ౨౪ 1810

క. అని చింతింపఁసాగెను; ఘనశౌర్యము మెఱయ దనుజఁకాంతుకొడుకు బా
ణనికరమునఁ గపివత్సం, బును జీల్చఁగ నంత దీర్ఘఁ భుజఁ డాకపియుఁ. ౨౫

క. దానికి గట్టిగ నార్జును, మానుగఁ గార్యముల నేనయమునఁ జేయం
గానొనొ యెట్లు లని తా, మానసమున నెఱుఁగుఁగాన యహితబలు నరిఁ.

క. అనినెట్లు జయింపఁగ నగు, నని తనలో నిట్లుతలఁచె; యనురుఁ డితండొ
ఘనబలుఁడు బాలసూర్యుని, యనువున భాసీల్లి బాలుఁ డయ్యును జూడఁ.

తే. 3 తనకు సాధ్యముగానికృత్యములఁ జేయు
చున్నవాఁ డింతియేకాదు యుద్ధతంత్ర

1 గజో మహాకూప మివాప్సితం తృణైః-అనిమా. 2 అవైత్తుతాత్మం బహుమానచత్తుష-
అనిమా. 3 నచాస్య స్వాహవికర్తృకోభిః ప్రమాపణే మే మతి రక్త జాయతే-అనిమా.

నిచయ మెఱిగినవాడు వీని నిటువంటి

వాణిజ్యసంగ నాబుద్ధి * పూన దివుడు. ౨౬

1844

చ. ఘనమతి వీడు విక్రమము * గ్రామ నెనంగు పరమాహితాత్మకడై

యనిఁ గలకష్టసంతతుల * నన్నిటి నోర్వఁగలాడు సంగరం

బున నొనరింపఁగాఁ దగినబుద్ధిచమత్కృతి సిద్ధకార్యముల్

గనెడుసుశక్తి గొప్పదిగఁ * గన్నడుచున్నది వీనియందెటన్. ౨౬౫

1845

క. కనుక నె నాగులు యత్తులు, మునినిర్దరులెల్ల వీనిఁ * బూజింతురు చ

క్కనిగతి నిందుల సంశయ, మనునదియేలేదు; విక్రమాధికుండగుచున్. ౨౭

తే. దగినయుత్సాహమునను జిత్రమ్ము పొంగ

నాముఖముమ్రోలు నిలుచుండి * నన్ను జక్కఁ

గాంచుచున్నాడు; శీఘ్రంబుగాఁ దిరుగుచు

నితఁడు చూపెడుశౌర్యంబు * నెన్నిచూడ. ౨౭౫

1847

క. సురదనుజులచిత్తంబు లదును; వీనిం జంపక కృపతో విడిచినచో

దురమున ననుఁ గీడ్పఱచును, బరికింపఁగఁ బెరుగఁజొచ్చెఁబొరుష మిచటన్.

క. దనుజుని నిఁకఁ జంపుట నా, మనమునకున్ సమ్యతంబె * మండుచు వృద్ధిం

గను నగ్ని నార్పకుండుట, యనర్హమగుఁగాదె; యనుచు * నాతఁడు తలఁచెన్.

చ. హనుమయు వీర్యసారముల * సత్యధికుం డగుటన్ సవ్యశ్రువౌ

దనుజుని వేగమున్ గుఱిచి * తా మదిఁ జక్కఁ దలంచి సంగరం

బు నెటులుచేయఁగాఁదగునొ * పూనిక దానిని నిర్ణయించి యా

తని వధియింపఁబూని తనశరము చూపఁగ వేగముం గొనెన్. 3౦ 1850

చ. జవము చెలంగ హెచ్చరిక * చాలఁగఁ గల్గి శతాంగభూరిభా

రహనదక్షతన్ వెలసి * రాజులు నాతనిఘోటకాష్టకం

బు వరున సంబరస్థలిని * భూరిపరాక్రమ మొప్పుచుండఁ గూ

ల్పై వసుధవై బడంగ; నతిచేతులవ్రేటుల వాయుజం డొగిన్. 3౧

చ. వనచరమంత్రి సత్తముని * బాహుతలాభిహతిన్ మహారథం

బనితరసాధ్యమయ్యును రథాంగములున్ జెడఁ * గూబగంబు ము

క్తినిగన ఘోటకాష్టకము * దెంపున సంయమువీటి కేగ నొ

య్యన దివినుండి వే పడియె * సత్తతి భూమిపయిన్ మహాధ్వనిన్. 3౨

తే. ఉగ్రవీర్యము గలదనుజోత్తముఁడు మ

హారథుండొట రథమును * నపుడు వదలి

1 సనాగ యత్నైర్దనిభి శ్చ పూజితః-అనిమా. 2 తలప్రహరైః సునాత్రి జః కషిః-అని
మా. 3 పరిముక్తకూబరః-అనిమా.

ఖడ్గకార్ముకములఁ దాల్చి ♦ గాఢతపము

బలిమి ముని తనువట్టు లభిమున కెగసె. 33

1853

చ. ¹గరుడఁడు సిద్ధవాయువులు ♦ కమ్రగతిఁ విహరించు బొల్బునం

బరమున స్వేచ్ఛఁగాఁ దిరుగుఁవానిని దానవచ్యుఁజూచి యా

మరుదువమానవిక్రముఁడు ♦ మానుతి యాతనిచెంతఁజేరి త

చ్చరణయుగంబుఁ బట్టుకొనెఁ ♦ జక్కఁగ నిట్టటు జాఱకుండఁగఁ. 34 1854

చ. జనకసమానవిక్రముఁడు ♦ సారభుజుండు సమీరనూనుఁడా

తని గరుడండు భూరిఫణిఁతల్లజనిఁ గ్రహించినట్టు ల

య్యనిమొన సంగ్రహించుచు సహస్రవిధంబులఁ ద్రిప్పిత్రిప్పివై

చెను ధరణీస్థలిం బడఁగఁ ♦ జెచ్చెఱి; నంతట నట్లుఁ దార్తుండై. 35 1855

క. తొడలును గరములు మొలఁచును, మెడయును బ్రద్దలయిర క్తమిళితాంగుండై

వడి నశ్ఠినయననంధు లపుడు మూర్ఛములై చెడంగఁ ♦ బొంకము మాయఁ.

క. మొలదట్టియెట్టులో చనఁ, గలఁగుచు హతుఁడౌచుఁ గూలె ♦ త్కౌతలమున; ని

ట్టులు వానిఁ జంపి కపిపతి, ²యలఁఘుభయం బడరఁజేసె ♦ నానురఘికిఁ.

సీ. అక్షుమూరుండు ♦ హతుఁడౌట నత్తటి నంబరంబుననుండుఁనమ్మహావ్ర

తులుమహర్షులు భూతఁములుయక్షపన్నగుల్ సురపతియుతులై నఁసురలుమిగుల

నాశ్చర్యమునుబొందిఁహనుమంతుఁగాంచిరి; ³వజ్రసుతుంబోలిఁభాసమానుఁ

డయి రక్తతుల్యనఁచునుండై నయత్తుని రావణుతనయుని ♦ రయముమీఱఁ

ఆ. జంపి వీర్యమొప్పు ♦ సరగ నాతోరణ

మునకె పోయి ప్రళయఁమున సమస్త

విధములై నస్త్రాణిఁవిశతిని బొలియించు

యమునిఁబోలియుండె ♦ హనుమ యంత. 36

1856

నలునదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

ర౮ - వ సర్గము.

—అంశం రావణం దాంజనేయుమీడితి నింద్రజిత్తుం బంపుట. అంశం—

క. ⁴దనుజేశ్వరుఁడు మహాత్ముఁడు, హనుమంతునిచేత ననిని ♦ నక్షకుమారుం

డునుదెగిన వార్త వే నిని, మనము వెతంగుంది పొగుల ♦ మండిపడి కడుఁ.

క. ⁵సురపతిసమానవిక్రము, సురపతిని జయించినట్టిఁశూరునిఁ దనయఁ

1 సమేత్య తం మాయతత్త్వవిక్రమః క్రమేణ జగ్రహ సహదయౌ ర్భృథమ్-అనిమా.

2 చకార రక్షోధిపతే ర్మహద్భయమ్-అనిమా 3 నిహత్య తం వక్రిసుతోపమప్రగమ్-అనిమా.

4 తత స్సరక్షోఽధిపతి ర్మహాత్మా-అనిమా. 5 తదేంద్రకిల్బిం సమాదిదేశేంద్రజితం సరోషమ్-అనిమా.

మరుదాత్మజుపై కనుపన్, ద్వరపడి యిట్లనియె వాగ్విభవము వెలయఁగన్.

తే. ¹నీవు బ్రహ్మత్రువేత్తవు * నిఖిలశత్రు

విద్యవర్జితుడ వాసురవీరదనుజ

వరులకుఁ శోకదాతవు * నురలు శక్ర

సహితులై వచ్చి మార్కొన్న * సమయమందు. ౧౪

1861

క. కనఁబఱచిననీశౌర్యము, వినియెఁగదా జగములెల్ల * విధిని గొలిచి యా

తనికృపదివ్యాత్రుంబును, గొనితివిగద; నీమహాత్రు * కూటముచేతన్. ౨౪

క. నురదనుజులు నురపతితో, దురమొనగుపఁ గూడివచ్చి * తోరపుశక్తి

గర మరుదుగఁ జూపెడునిన్, బరికించియె పాటుదురు జ * వంబున భీతిన్. 3

క. అని నీతోఁ ద్రిజగంబుల, నొనరుపఁగావచ్చి శ్రమము * నొంద కపజయం

బును గాన కుండువారలు, కనుఁగొనినను లేరు నుమ్ము * గాదిలితనయా. 3౪

క. గురుభుజవీర్యతపస్సులఁ, బరిరక్షితుడవుగఁ బొలిచి * పాగుగఁ గాలం

బరయుచు దేశవిభేదముఁ, బరికించి యెఱుంగునట్టి * వాడవు నీవే. ౪౪ 1865

సీ. మతినుంతుఁడవు నీవె * మఱి లేడుజగములఁ; బురుష కారమున సం * గరములందు

నీ కశక్యములేదు * నిజము నుమ్ము; వివేకపూర్వకంబుగ నీవు * పూని తలఁప

నెఱుఁగరానట్టి ద * దే కార్యమును లేదు ²త్రిజగంబులందు నీ * దేహశత్రు

బలము లెఱుంగని * వాఁ డొక్కరుఁడు లేడు; బవరంబునం దపో * బలము విక్ర

ఆ. మమును శత్రుబలము * మానుగ నాయంత

నీకుఁ గలిగియుండు * నోకుమార

జయము నీకుఁ గల్గు * టయె నిశ్చయము కాన

సమరకష్ట మొలయు * సమయమందు. ౬

1866

క. నినుజయశీలునిని దలం,చినచోఁ జిత్తశ్రమంబు * చెందకయుండున్

నను; విను కింకరు లందఱు, చని రాయమనదనమునకు * సంగరనీమన్. 2

తే. జంబుమాలియు సమసెను * సచివపుత్రు

లైనయేవురువీరులు * హతులయైరి

వారె సైన్యాధిపతులు గ * దా; రథములు

గజతురంగములు నిండ * గలబలములు. ౮

1868

క. ³హతములె నీకున్ దమిఁగూ, ర్చితమ్ముడగునట్లుఁ డనిని * జూచ్చి సమసె; శ

త్రుతతిఁగూడన! నీయం, దతిశయవిశ్వాస మున్న * దరయఁగ నాకున్. ౧౪

తే. అంత విశ్వాస మవ్వారి * యుందు లేదు;

దనుజగణకాలుడైనయా * ననచరు పెను

1 మరానురాజు మఱి శోకకలా-అనిమా. 2 నసోఁజె న్ని కళ్ళి త్రిపు సంగ్రహేషువై-
అనిమా. 3 హతోదర సై దయితః కమరోఽక్షు మూదితః-అనిమా.

బలము మతివిభవంబును ♦ జౌరువంబుఁ

జక్కఁగానెంచి నీదగుశక్తి నెఱిగి. ౯౪

1876

క. తనయా! తావకబలమున, కనురూపముగాఁగఁ జూపుమని నుద్ధతి; నీ
వన శత్రువిదవ్యరుండపు, ఘనుడపు పగవాని నడఁపఁగఁ దగుదువు నూ.

క. కనుక నిటనుండి యచటికిఁ, జని యాకపిఁ జేరి నంత ♦ స్వబలము మఱియా
తనిబలము నరసి సేనకు, వినాశము గల్గకుండువిధమున ననిలో. ౧౧

నీ. ¹పరునిమర్దింపుమా; ♦ సురవతిని జయించినట్టివీరా! విను ♦ మాతఁడొకఁడె
శత్రుబలౌఘంబు ♦ సమయించుచున్నాఁడు కనుక నాతనిపయిఁజనుతరుణము
నందు సైన్యములు సహాయము చేయంగఁజాలవు; మఱియొసారమైన
వజ్రముఁ గొని కపివరుడైకే బోకము వాయువుకంటె జివంబు మిన్న
తే. గాఁగ నాతనికుండును♦గాఢపహ్ని, కల్పఁడగుఁగాన ముష్ట్యాదికములఁజంప
నలవిగాకుండు; నేఁజెప్పినట్టివిషయమున నె చక్కఁగఁ బరికించి ♦ పనినిదీర్చు.

క. మనము సమాహితముగఁ జ,క్కనిరీతి నొనర్చుకొనుచుఁ ♦ గార్చుకనంబం
ధనిభిలదివ్యాస్త్రబలంబును నెఱి స్మరియించుకొనుచుఁ ♦ బాహ్మ యనికీ.

క. పనియెట్లుచెడదొ యారీ,తిని యత్న మొనర్చు మీపు ♦ దివ్యాస్త్రబలం
బునె స్మరియింపుము; యుద్ధంబునకు నినుం బంచుటరయఁబోలదు నాకు.

తే. కానియిది రాజధర్మసంఘంబునకును, దానినేయాశ్రయించినధరణిపులకు
నరయ నుత్తమమైనదేయట్టులొట, నిన్నుఁ బంపుచున్నాఁడఁ²గన్నతండ్రి.

క. అరినూదనా! మహాసం,గరమున బహువిధము లగుచుఁ ♦ గ్రారెడునస్త్రో
త్తరమును గొని ప్రహరింపం,గరము సమర్థుగుశక్తిఁ ♦ గన వలయు మది.

ఆ. జయముఁ గోరవలయు ♦ సంగ్రామమునఁ గాన

నకలశత్రుములను ♦ సంస్మరింపు

మనియె; ³దక్షతనయు ♦ లగు దేవతలవంటి

సుప్రభావమునను ♦ సొంపుమిటి. ౧౫

1878

క. బలశౌర్యంబుల నొప్పెడు, బలనూదనజిత్తు తండ్రివలకులవిని తాఁ
గలహమున కేగఁజాలిన, తలఁపును గొని భక్తిమీఱఁ ♦ దండ్రికి నెలమి.

1 నవీరసేనాగణశోభ్యవంతి నాజ్ర మాదాయ విశాలసారవ్, నమరుతస్సాస్యగతేః ప్రమా
ణం నచాగ్నికల్పః కరణేన హంతుమ్-ఆనిమా. దీనికి వ్యాఖ్యకర్త లేయర్థమును వ్రాసికో యది
యీసీసమునం దున్నదని తెలియవలయు. వ్యాఖ్యానమేలేకయున్న నీశ్లోకమున కర్థము వాల్మీకియే
ప్రత్యక్షమై యందఱికిఁ జెప్పవలసివచ్చును. ఆశ్రమము వారికి లేకుండఁజేసినవారు వ్యాఖ్యాతలే.
వారిభాషము తెనుఁగునఁ జేర్చారదను దేవానాంప్రియలమాట యవతలం ద్రోయుట సమంజసము.
2 కన్నతండ్రి-ఆనునది రసపోషకమాట నిట వలయుననియే చేర్పఁబడినది. 3 దక్షసుతప్రభావః.
అనిమాలము.

క. వలగొనియె; సంతనాతఁడు, బలములు తఱ బొగడుచుండ ♦ బవరముచేయం
గలయుత్సాహము పొంగఁగ, వెలువడియెను హనును నొంచువేడుకతనరగా.

1 చ. సరసిజవత్త నేత్రములు ♦ చారుతరంబుగ నొప్పు శ్రీతఱఁ
గురుతరతేజముల్ వెలయు ♦ గోర్కి ఫలింపఁగఁ జేయునింద్రజ
త్తు రయముమీఱఁ బర్యములఁ ♦ దోయధివోలఁ జెలంగిపోయె సం
గరమున; కింద్రకల్పఁడగుకర్పరనాథుకుమారుఁ డంతటఁ. ౧౮ 1881

క. గరుడోపమవేగంబునఁ, బరఁగుచు సితతీక్షణదంతవారము తగుకే
సరులను నాల్గింటిని భీకరముఁగఁ గట్టినరథంబుఁ ♦ గడు దిన్యంబుఁ. ౧౯

తే. ధరణి సంటకపోయెడుదానినెక్కె;
రథకుండై ధన్వీవర్చుఁ డస్త్రవిదులందుఁ
దాన ముఖ్యుండునై యాయధములనెల్లఁ
గలిగి యొప్పెడునాతండు ♦ చెలఁగువేడ్క. ౧౯ 1883

చ. అరదము నెక్కి శ్రీఘ్నముగ ♦ నాహనుమంతుఁడు పొల్చుచోటికిఁ
గరముప్రతాప ముట్టిపడఁగఁ జనియెఁ; బవమాననూనుఁ డా
శరపతిపుత్రున్యందనపుసాంద్రరవంబును, జాపశింజనీ
వరరవముఁ న్వకర్ణముల ♦ వ్రయ్యలుచేయఁగ యుద్ధ మత్తటిఁ. ౨౧ 1884

క. బనరింపఁడగుఁగదా యిదె, యని పరమానందభరితుఁడయ్యె; రణముసం
దనుపమపాండిత్యమునం, దనరెడునాయుంద్రజిత్తు ♦ దారుణరీతిఁ. ౨౧

2 మ. పెనుచాపంబును దీక్ష్యశల్యశరముల్ ♦ భీమంబులై యొప్పుఁగఁ
గొని యప్పావనిపైకిఁ జోయె; ననిలోఁ ♦ గొంకేమియులేక బా
ణనికాయంబును గేలఁబూని యతఁ డంతఁ వెల్వడఁ దిక్కులె
ల్లను గంపించె మృగంబులెల్ల నఱచెఁ ♦ లక్షించి పెఁభీతిచేఁ. ౨3 1886

చ. అనిఁ గనువేడ్క నచ్చటికి ♦ నప్పుడు వచ్చిరి నాగయత్సులుఁ
మునిపతులుఁ నథంబున సమూహముగాఁ దగునిస్థులుఁ, విహం
గనికర మభ్రసంవృతిని ♦ గాంచి ముదంబున మీటి గూయిడెఁ;
హనుమయు వేగవంతుఁ డటున్యందనమెక్కి చెలఁగువేడుకఁ. ౨౪ 1887

క. అరుదెంచు నింద్రజిత్తును, బరికించి యొనర్చెఁ గడురంబంబును స్వకశే
బరమును బెంచెను; నురరిపు, పరపుత్రుం డింద్రజిత్తు ♦ భవ్యరథమునఁ. ౨5

ఆ. పొలిచి చిత్రధనువుఁ ♦ బూనిక గ్రహించి
యశనిరీతి భయదమైనశబ్ద

1 శ్రీమతఁ పద్మకలాశాక్షో రాక్షసాధిపతే స్ఫుటః - అనిమా. 2 కలిశల్యం శబ్ద సాయ
కాఁ-అనిమా.

మొలయునట్లు గుణము ♦ బలిమిని సారింపె;

సంతః జండవేగులై పాలుచుచు. ౨౬

1890

సీ. అతిబలశాలురై ♦ యాహవనిర్విశంకులునయి తగుష్టవంఁగుఁడు సురారి
తనయుండు నపుడు బంధవిరోధమున నొప్పుసురగణనాథుఁ డ♦సురపతియును
దలఁపడినట్లుగాఁ ♦ దలఁపడి; రంతట వీరుండు మఱియును♦హారఘండు
విలుకాంస్త్రమేటియై♦కలహంబునన్ శక్తి యలరెడువాఁడునై ♦చలఁగునిం ద

తే. జిత్తు బాణాళి వైవఁగాఁ ♦ జిత్తమందు

శంకయేలేక హనుమయు ♦ స్వతనువట్టె

పెంచి శరములు తనమీఁద ♦ నించుకేని

సోకకుండఁగఁ దాఁ జేయు♦చున్ జవమున. ౨౮

1890

క. తనతండ్రి సంచరింపఁగ, ననూనమగుచున్నయల్ల ♦యంబరమున స్వే
చ్ఛను సంచరించె; సంతట, దనుజుఁడు వీరుండు పరవి♦తానభయదుఁడై .

క. తనరారునింద్రజిత్తువు, డనూనములు తీక్ష్ణములును ♦ నాయతనతో
లినిదగునవి చిత్రములును, గనకాంచితపుంఖములును ♦ గడు భయదములున్.

తే. కొనలు వంగఁగ వజ్రము ♦ ఘనగతిఁ బడ

నట్టియురవడి తగియుండు ♦ నట్టిబాణ

ములు ప్రయోగించె హనుమపై ♦ నలుకప్పుని

యనిలనూనుడు తత్ప్రసంగ♦నారవంబు. ౨౯ |

1893

క. భేరిమృదంగపటహా, ద్వారవమును, లాగుచుండు♦నతనిధనుర్ద్యా
భూరిరవంబును విని తన, నేరువుఁ గనఁబఱుప నెగిరె ♦ నింగికి సంతక. 30

క. సురవైరి లక్ష్మీపాండితిఁ, బరఁగెడువాఁడనుచుఁ దలఁచి ♦ వనచరపతి త
చ్చరినికరాంతరముననే, తిరుగంగా జొచ్చె లక్ష్మీదీప్తి తఱుఁగఁగఁ. 30

క. అనిలజని యింద్రజిత్తుని, ఘనబాణములకును మ్రోలఁ ♦ గనఁబడుచును వై
చినయంత కేలునాచును, వినువీధికి సురల నెగిరె ♦ విక్రమమొప్పున్. 31

క. ఇరువురును వేగవంతులు, దురమొనరించువనిఁ బండి♦తులు గావున భీ
కరగతి భూతనాస్వాంతా, హరణముగా నుత్తమంపుటనిజేసి రొగిన్. 33 1897

*క. హనుమకుఁ గల్గినచిద్రము, దనుజున ప్పుహితునకును ♦ దగుచిద్రము పా
వనికీని దెలియకయుండెను; గనుక నె మార్కొనుచుఁ బోరఁ♦గా నుద్ధతిష్టె.

క. సురవిక్రమమునఁ దగునా, యిరువురకుఁ బరస్పరం బ♦హీనబలము న
త్తురణమున నోర్వఁగా దు, స్తరమయ్యెను; లక్ష్మీశుద్ధితగ దనుజుండున్. 3౪

క. శరముల నమోఘములఁ గపి, వరుపైఁ గడు హెచ్చరికను ♦ వైచె నవియు దు

* హనుమతో వేద నరాక్షసాంతరం నమరుతి స్తస్య మహాత్మనోంతరమ్-అనియ. అంతరం
చిద్రమ్-అనివ్యాఖ్య.

- స్తరరీతిఁ బోయె నతఁడౌ, శరముల; దప్పించుకొనియె ♦ సరభనమలరణ్.
- క. కనుక నవి నిష్ఫలములై, చనుచుండుటఁ జూచి తనదుఃస్వాంతంబున నా
దనుజుఁడు చింతంబూనెను; ననంతరము దానవేంద్రుఁడనాత్మభవుండున్. 3౧
- చ. హరివహనాతనిన్ బవరఁమందు వధించు టకకృ మంచు వే
యరసి యుపాయమొప్పు నటులొకనిఁ బట్టుకొనంగ నెంచి యె
వ్వరునను బట్టనొనొ తనఁబాహుబలంబును దూలి నాకు నం
గరమున నెట్లుచిక్కునొకొ ♦ ఖ్యాతి యదెట్లుగ నాకుఁ గల్గునో. 3౨ 1902
- క. అనితలఁచి యస్త్రవిద్యయఁ, డనూనవిక్రముఁడు నై నఁయాదనుజుం డా
వనచరవరుపై నప్పుడు, వనజజునస్త్రంబుఁ గూర్చె ♦ వైవఁగఁ బెలుచన్. 32
- ❦❦❦ బ్రహ్మస్త్రమున హనుమ బంధింపఁబడుట. ❦❦❦
- క. మరుదాత్మజు నీతనినం, గరమునఁ జంపంగ నాకుఁ ♦ గా దని మదిలో
నరసి మహాబాహుం డా, నురవతినుతుఁ డస్త్రవిదుఁడు ♦ శుంభచ్చక్రిన్. 3౩
- క. పైతామహాస్త్రమేతగు, నీతరుణమునందు నంచు ♦ నెంచి తనస్త్రం
బాతతగతి వైచి తగన్, వాతాత్మజుఁ గీశవన్య ♦ బంధించె వెనన్. 3౪ 1905
- చ. దనుజవిముక్తమై తగి పిఁతామహమంత్రనియుక్తమైనయౌ
ఘనతరశక్తిసంయుతిని ♦ గ్రాలెడునస్త్రము మేనుసోక నా
హనుమయుఁ జేష్టలన్ వదలి ♦ యంగములెల్లను గట్టువడ్డను
రిప్పినిబడియెన్; గవీంద్రుఁ డరిఁవీరకృతాంతుఁడు తత్క్షణంబునన్. 3౫ 1906
- నీ. బ్రహ్మస్త్రమునఁ బట్టువడుట యెఱింగియుఁ, బ్రభువగువనజసంభవునినుప్ర
భావంబునన్ నవ్యప్రభావంబు వేగంబ పోవుటయు నెఱింగి ♦ పూర్వము
హాత్ముఁడు దయచేసిఁనట్టివరంబును స్మరించుకొనియె; నఁ తరుణుండు
నింద్రజిత్తోగి శక్తిఁనెనఁగు నాబ్రహ్మమంత్రంబులనుంత్రించి ♦ దానివైచి
తే. నాఁడని తలంచి బ్రహ్మ యాఁనాఁడు తనకు
వరమొసంగియెయుండుట ♦ స్వాంతమందుఁ
దలఁచె; లోకగురుండగుఁసలిలజభవు
దయను బ్రహ్మస్త్రబంధంబు ♦ దలఁగ దనుచు. ౪౧ 1907
- క. నాయంత నేనెబంధము, పాయంగాఁ జేసికొనునుఁపాయమెఱుంగ నం
చీయసుర తలఁచియే యిటు, లీయస్త్రముచేతఁ గట్టె ♦ నిట నన్నుఁ దగన్.
- క. అనియెంచి హనుమ మఱియును, వనజభవాపైకకృతవిబంధనమును నే
ను నిటన్ గొంతయెయైనను, గనియే యుండుదగునందుఁగదుఁదలఁచెమదిన్.
- తే. అట్లు బ్రహ్మస్త్రవీర్యంబు ♦ నాతఁడెంచి
క్షణమే తద్బంధనం బుండుఁగొని యవల

వదలునని పూర్వమే వద్దభవుడు తనకు

నిచ్చియున్నట్టివరమును ♦ నాటి దలంచి. ౪౨౪

1910

క. వనజనాజ్ఞను శిరమునఁ, గొని బద్ధుండయ్యె; మఱియుఁ ♦ గోతులలోమే
టినిగాఁ జనుఁ దలంపం, జనుశక్తిని గన్నహనును ♦ స్మరియించె నిలువ.

క. ¹వనదహమిత్రుని మ్రింగం, జనినదిమొదల హనుహేంద్రశతధృతులును నా
యనిలుడు గాచుచున్నా, రసయము నట్లాట నిప్పుడస్త్ర విది తగఁ.

క. సనుబంధించిన నేభయమును గలుగదు నాకు; దనుజముఖ్యు లిపుడు గ
ట్టిన నాకు గుణముగ నె యది, వినుతిం గాంచెడిని దనుజవీరునితోడఁ. ౪౨౫

తే. నేను మాట్లాడఁగల్గునట్లానుగానఁ

బట్టుకొందుదుగాక యాపకలు నన్ను;

ననుచుఁ బరవీరహంతయాహనును చిత్త

మందుఁ గృత్యంబు నెంచి చేయఁగలవనిని. ౪౨౪

1914

ఉ. ఆరసి చేయునేర్పటియె ♦ యాటను జేవ్వలుదక్కి యంత నా

వీరులు గాక్షనుల్ తనను ♦ వింతగ బల్కినిబట్టి భీతిఁజే

కూగుచునట్టిభాషలును ♦ గొంతుచునే బెడరింపఁబూనఁగా

మారుతసూనుఁ డార్చె దనమానసభీతిని దోఁపఁజేయుచుఁ. ౪౨౬

1915

ఉ. ఆరిపునూదనుఁ గవిగఁజాధిపునిఁ గతచేష్టునిఁ మహా

ధీరునిఁ గాంచి రాక్షసులు ♦ తీవ్రగతిఁ శణవల్కముల్ తగఁ

భూరుహచీరముల్ పెనచి ♦ పొందుగఁ ద్రాల్లఁగఁజేసి కట్టి; రా

మారుతి రాక్షసేంద్రుఁ డభిమాని కుతూహలమొప్పు నన్నిఁకఁ. ౪౨౭

1916

క. కనకుంశఁడనుచు నిశ్చయమునొందుచుఁ వీరవైరిముఖ్యులు పూన్కి

దనుఁగట్టుటకుఁ బలమును, గొని తనబల మెఱుంగలేక ♦ కొట్టుటకు మదిఁ.

ఆ. నమ్మలించియుండె; ♦ సరభనముగ నిల్లు,వీర్యవంతు హనుమఁ ♦ క్రూర్యమొప్పు

వల్కమునను గట్ట ♦ బ్రహ్మస్త్ర మాతని, విడిచె మఱొకవస్తువితతిచేత. ౪౨౪

ఆ. ²బంధనమ్ముచేయ ♦ బ్రహ్మస్త్రబంధంబు, నిలువ దించు కేసి ♦ దెలియరైరి

వార; లంతలోన ♦ వీరుఁ డయ్యింద్రజి, త్రవట నిల్లు వాసరాధిపుండు.

క. తరుచీరబద్ధుఁడౌటఁ, సరసిజభవు నస్త్రముక్తి ♦ సత్వరమే కాం

చి రహిఁ మించుటఁ గన్గొని, పరమాస్త్రంబిద్ది యితరపరికరబద్ధఁ. ౪౨౫

తే. తాను బంధింపదనియెంచి ♦ మానసమున

నక్కటా! గొప్పపనిచేసి ♦ యది నిరర్థ

1 వ్యాఖ్యానాభిప్రాయ మిట్ల నుచితము. 2 అస్త్రబంధ స్వధాన్యం హి నబంధ మనువర్త
తే-అనిమా. .

కముగ ననుటను జూడంగఁగలిగె వీరు

మంత్రగతుల నెఱుంగరు * మాటలేల. ౫౦౫

1921

సీ. బ్రహ్మస్త్ర మీరీతిఁ * బ్రతిహతమైనచోఁ దరువాత మఱొకయఁద్రంబుకార్య
మొనరింపఁజాల దింకొకసారి దానినే వై చిననదియును * బనియొనరువ
దట్లాట నిండఱియందును సంశయ మంకురించినదని * యార్జినొందె;
హనుమంతుఁడట్లు బ్రహ్మస్త్రముక్తుండయ్యె దనుజులు బంధించి * తన్నులాగు

తే. కొనుచుఁ బోవుట నది తన్నుఁ * గొంచెమేని

విడిచినట్లెంచఁడయ్యె; నావెడఁగుదనుజు

లంత నాకపివీరుని * నతుల కావ

ముప్పిఘాతంబులకొ గొట్టి * ముదముమీఱ. ౫౧౫

1922

క. దనుజేంద్రుడైనరావణు, ననుపమమగుసింహవీర * మలరు నెచట న
వ్వనచరు నచటికి నీడుచు, కొనిచని; రాపిదప దనుజకుంజరుఁ డెలమి.

తే. ¹అస్త్రబంధవిముక్తుడై * యపుడు భూజ

చీరసూత్రనిబద్ధుడై * చేప్ప లుడిగి

యున్నగురుబలుఁ బావని * నన్నుతాత్తు

నగఱుడై యున్నదానపఁనత్తమునకు. ౫౧౮

1924

క. కనఁబఱచె; మ త్కరివిధమున బద్ధుండై నల్లవగఁముఖ్యు నతని గై
కొనిపోయి రాక్షసులు తమ, దనుజేంద్రుని కగపఱచిరి * తత్పభ్యులొగి.

క. ఎవఁడీతఁ డెవరివాఁడగు, నెవఁడనుపగవచ్చె నిందు * నేపనియొ యిటం
చవిరళముగఁ దమలోఁ దాము వరుసఁగాఁ జెప్పకొనిరి * మునుమును; పిదప.

క. చంపుడు కాల్పుడు తమిభ, క్షింపుడు వీని నని మించుకినుకల నచట
దెంపునఁ జెప్పకొనిరి వా, రింపఁగరానట్టివివిధరీతుల దనుజుల్. ౫౨ 1927

సీ. అంతమహాత్ముఁ డమృనిలసూనుఁడు త్వరితముగ మార్గముదాఱియమరవైరి
విభుపాదతలమున * వెలయుచున్నట్టియాపరిచారవృద్ధులఁ * బరమరత్న
భూషితతద్గృహంబును గాంచె; మహితతేజశ్శాలి రాక్షసఁనత్తముండు
వికృతసూపదనుజఁవీరు లిట్టిటు లీడ్వ సూరకున్నకపీంద్రు * మాసుతిఁ గ నె;

తే. గపియుఁ దేజోబలంబులఁ * గ్రాలి వెలుఁగు

భాస్కరునిబోలి భాసిల్లువాని రావ

ణాసురునిఁ గాంచె; నంతట * నసురపతియుఁ

గ్రంధసంవర్తితారుణాక్షుఁ డయి యపుడు. ౬౦౫

1928

క. వనచరు వార్తలనడుగంగ నచటికులశీలవృద్ధగణముల నెల్లం

1 వ్యధక్కయ త్తత్ర మహాబలం తం హరిప్రసీదం సగణాయరాక్షే-అనియ.

గని యాజ్ఞ చేసె; వారా, హనుమంతునిఁ గాంచి యిట్టులనిరి క్రమముగాఁ.
 తే. చేయవచ్చినపనియేమొ ధి యియెడకెవ
 రివుడు నినుఁబంపినారొ యిదెల్లఁ జెవును
 యనిన 'సుగ్రీవుదాత నశ్నతఁడు పనుప
 వచ్చినాఁడ నటంచొగిఁ ధి బల్కె నంత. ౬౨

1930

నలువదియెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౯ - వ సర్గము.

అథా హనుమంతుఁడు రావణునితేజోవిశేషములఁ జూచి మెచ్చుకొనుట. అథా

క. భీమపరాక్రముఁ డగునా, సామీరియు రావణుండు ధి స్వపదమునం దు
 ద్దామగతినుండి నన్నిట, కీమాడ్కిం దేరఁ బంపెనే యని మదిలోక. ౪
 క. అరుదంది యుగ్రకోప, స్ఫురణంబునఁ దాన్రుదృష్టిపొలయఁగ నతనిం
 బరికించె; రావణుండును, వరముక్తాలంకృతమయి ధి భాసురనుగుచుక. ౧౪
 క. వెలలేక కనకమయమై, యలరెడుమకుటమును దాల్చి ధి యతులద్యుతులక
 దళుకొస్తుచుండె; వజ్రపు, శలాకములఁ గూర్చఁబడుచుఁ ధి జారుతరములై.
 సీ. మణిమయంబులునయి ధి మనసుచేఁ గల్పింపఁబడినయట్లు విచిత్ర ధి పరిణతిఁగను
 భర్తనుయామూల్యధిబహుభూషణంబులఁదాల్చియొప్పుచునుండె; ధి దనుజవిభుండు
 పట్టునస్త్రము మూల్యధిపరిమాణరహితంబుఁ గట్టి రక్తచ్ఛాయఁ ధి గలిగియున్న
 చందనంబు నలంది ధి చారుతరంబులుఁ జిత్రంబులునునయి ధి చెల్వవీటా
 చున్నకస్తూరికాధిద్యురుతరచనల మెండుగాఁగ నలందియుండె; వివృత
 తే. ములయి చూడఁగ నొప్పుచుఁ ధి గలితర క
 వర్ణనయనంబు లొప్పుఁగ ధి భయదములయి
 వెలసి తీక్షణమహాదంష్ట్ర ధి లొలయఁ బెదవు
 లట్టై వ్రేలాడనున్నశిఁఖాళి దనర. ౫౪
 క. పలువిధము లొచుఁ గ్రూరంబులు నగుమృగములనుగూడిపొలుచుశిఖరపం
 క్తులు గలమందరిభూద్రము, వలె వెలుఁగుచుఁ దేజమొప్పుభాసిలుచుండెక.
 తే. మఱియు నీలాంజనచయంబుమాడ్కిఁ దనువు
 వెలయ నక్షంబునక బూర్ణధివిధునిరీతి
 మాక్తికావృతరత్ననుఁచుండితమగు
 హారమున నబలాకమేఘభుం డగుచు. ౭

1934

1936

1 హరిశ్చంద్రుని దాత స్వకాళా దహ మాగోష్ఠి-అనిమా. విశ్వమాణసంగ్రహోయం-
 అనివాళి. ఇది ప్రాయశ్చముగా వాల్మీకిపద్ధతి. ముందు జరగఁబోవు ప్రసంగమును సంగ్రహించి
 చెప్పి యానల దానివిస్తరింపుట కవిసమయమని గ్రహింపఁదగు.

సీ. అలరారె; నాతనిహస్తముల్ బద్ధకేయూరంబులయి చందఁనోత్తమమునఁ
బూయఁగాఁబడి రుచిఁ ♦ బొల్పునంగఁగములు తనరార బలిమిని ♦ దారుణతర
*మస్తకపంచక*మండితఫణివలెఁ జెలంగుచునుండెను; ♦ జిత్రనుగుచు
రత్నసంయోగవిరాజితంబయి యుత్తమాస్త్రరణోపేత ♦ మగుచు గొప్ప

తే దై నస్ఫాటికవీతంబునందుఁ గూరు
చుండి యొప్పారుచుండెను; ♦ సురుతరముగఁ
గాంతిఁ బొల్పునలంకృతుల్ ♦ గ్రాలఁ జామ
రములఁ దాలిచి చుట్టును ♦ బ్రమదలెల్ల. ౧౦

1987

క. కొలుచుచు వీచుచు నుండిరి; వెలసెడుమంత్రములశత్రువిధములనెల్లం
గలయ నెఱింగినయామంత్రులు బలదర్శితులు సన్మతులు ప్రీతిమొయి.

తే దుర్ధర, నికుంభులును, బ్రహ్మాస్తుండు మఱియు
సమృహాపార్శ్వఁ డనునల్ప ♦ రమలభక్తిఁ
దనకుఁ జుట్టును నుండ సంధ్రములు నాల్గు
నావరించిన లోకమ ♦ ట్లమరి యతఁడు. ౧౧

1989

క. వారలతో సల్లాసము, లారభటిం జేయుచుండె ♦ నాతఁడు మఱియున్
జేరువన మంత్రవిదులై, సారమనీషలఁ జెలంగునచివు లితరులున్. ౧౨

క. తనుఁగొల్పి దివిజయుతుండై, తనరారెడునింద్రుఁబోలి ♦ తగవిలసిల్లెఁగ;
గనకమయాస్త్రరణంబునఁ, దను వసితచ్చాయవెలుఁగ ♦ కర్పముపొంగెన్.

క. మేరువ్రశిఖరంబునఁ గడు, వారియుతంబై ననూత్నవారిసమువలెన్
దారుణతేజంబునఁ దగు, నారాక్షసవిభునిఁ జూచె ♦ హనుమయు సంతన్.

తే. భీమవిక్రము లగుభటుల్ ♦ వీడనంబు
దన్ను నొందఁగ జేయుచు ♦ నున్ననపుడు
విస్తయ్యావిష్టచిత్తుండై ♦ వేయివిధము
లను సురారిపతిం జక్కఁగనియె నచట ౧౩

1919

చ. హనుమయు దీప్తజేషనుని ♦ నాదనుజేతునిఁ జూచి యాత్మనా
తని కటు తేజమొప్పుటకుఁ ♦ దద్దయు విస్తయమొప్పునెంచె; నీ
దనుజానిరూప మద్భుతము ♦ ధైర్యబలద్యుతు లట్టివే యగున్
ఘనతరలక్షణంబులు తగఁగ బొలుపొందెడువీనిమేనునన్. ౧౪

1941

క. బౌరా! యీతనివై భవ, మేరీతిం బొగడవచ్చు ♦ నితఁ డిప్పుడు తా
నారయక యొనర్చినయీ, భూరితరాధర్మ మెన్నఁబోయినగురువౌ. ౧౫

1 పంచశస్త్ర రిపోక ౩-అనిమా. పెద్దపడగగల పామని యర్థముచెప్పవారు కొందఱుగలరు.

వారికిట సీల్లోకమున నాయర్థము తప్పని లోపకమానదు.

క. ¹ ఇతఁడీది యొనరుపకుండిన, దితిజలశీకాదు సర్వవివిజల కితఁడే
పతియగు నింద్రునినేలఁగ, హితశక్తి జెలంగు; మఱియు ² నీతం డెపుడు.

సీ. భయదముల్ పగులకు ³ బాధను గల్గించునవియు నింద్యమ్ములు ⁴ నై నదుప్తు
కార్యముల్ పెక్కులు ⁵ గావించియున్నాడు కాన నీతనిఁ గని ⁶ దానవాసు
రులు సర్వలోకులు ⁷ గలవిలపాటొంది యున్నాడు కోపంబు ⁸ నొందునేని
యీతఁడు జగమెల్ల ⁹ నేకనాగరమయంబుగఁ జేయఁజాలనంబొగిఁ దలంచె;

తే. మతివిభవ మొప్పునాహనుఁనుంతుఁ డిట్లు
లమితతేజంబునం దగునట్టిరావ
ణాసురుంజూచి తత్ప్రభావాదులెల్లఁ
దలంచి చింతించె బెక్కుధంగుల మనమున. ౨౦౪

1917

నలువదితొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము

౫౦ - వ సర్గము.

శుభ హనుమద్రావణుల సంభాషణము శుభా

¹క. గురుతర బాహుండును లోకరావణుండునై నపంక్తికంఠుండు కోపా
ద్ధరతఁ బింగాక్షుఁ బురోధరణిస్థితఁ దీవ్రతేజఁ ² దత్కపివర్యుఁ. ౧౪

చ. హనుమను గాంచి సంశయశాతాత్ముండునై మును నేను శంకరా
ద్రిని బెకలించి యెత్తుతఱి ³ దీవ్రరుడావిలనూననంబుతో
నను శపియించినట్టియలఁనందినుహాత్ముండు తానె యూపురం
బున కిటువంటిహుమును ⁴ బూని తిగం జనుదెంచె నేమొకో. ౨౫

1949

తే. అట్లుకాకున్నచో ననురాధిపుండగు
బాణుండే యూవిధంబున ⁵ వానరాకృ
తిని ధరించి పురంబును ⁶ గనెడువేడ్క
వచ్చినాడేమొ యని యెంచె ⁷ స్వాంతమందు 3

1950

క. అని దనుజేశుండు రోషంబున నేత్రము లెఱ్ఱబాట ⁸ ముఖ్యసచివుండై
తనరారుప్రవాస్తునిఁ గని, యనియెను గాలోచితమగునట్టివిధమున. 3౪

³సీ. అర్థవంతంబగునట్టిరీతిని, నీదురాత్ముని నడుగు మేయవనినుండి
వచ్చితి నీవు? నాచరనగరంబున కెవఁడునినుం బంపె ⁴ నీయశోక
వసముఁ బాడొనరింపఁవలసినపనియేమి? దనుజాంగి నలనేల ⁵ తగనిరీతి
బెడరించితి, వని నీవదయత నీభంగి; మఱియును బరదుర్గమమగునాదు

1 స్వా దక్షుండు సురలోకస్థుడైన స్వామి కక్షితా-అనిమా. 2 పింగాక్షుండు పురః స్థితమ-
అనిమా. 3 దురాత్మ పృచ్ఛతో మేమి-అనిమా. 4 రాక్షసీశాం చ త్వనే-అనిమాలము.

తే. పురికి నితఁడేలవచ్చెనో ♦ దురమొనరుపఁ
గారణంబేమొ? యని వీనిఁ ♦ గపి దురాత్ము
నడుగుమని యాజ్ఞ చేసె; నిట్లధిపుండనిన
నాప్రహస్తుఁడు విని యనిఁజ్జూరజుఁ గని. ౬౪

1952

క. ¹వనచర! యూఁడిలంజనుఁ, గనుదువుగాకీవు శుభము ♦ గాంచకుము భయం
బును; నీరావణునగరంబునకు నినుం బంపినాఁడె ♦ పురుహూతుండున్. ౭౪

తే. ²ఉన్నదున్నట్లు పలుకుము ♦ నిన్ను విడిచి
పంపెదను భీతిమాను; మీఁపత్తనమును
యను, వరుణ, ధననాథులం ♦ దరయ నొక్కఁ
డనుప వేగులవాఁడనై ♦ తనువు దీని. ౮౪

1954

క. ధరియించి చొచ్చితివా యో, హరివర! నిశ్చయముపల్కుఁమా విష్ణుండే
యరియగురావణునిన్ సం,గరమున నె జయింపఁగోరి ♦ కడఁకమెయినన్. ౯౪

క. పనిపినవాఁడా, యెవరేఁ, బనిపిన నీకించుకేనిభయమువలదు క
ల్లినది వచింపుము, కన నీ,తనువే కపితనువుగాని ♦ తత్త్వంబరయన్. ౧౦ 1956

క. ఈనీతేజస్సుర్పరణము, వానరులకుఁ గల్గదునుము; ♦ వచ్చినరీతిన్
జానుగ నిజంబుపల్కుము, వానర! విడిపింతు నిన్ను ♦ భయము గనకుమా.

క. అన్యతము చెప్పితివా యో,వనచర; ప్రాణములు నిన్ను ♦ వదలున్ ³నీవే
దనుజపురంబును జొచ్చినఁ, బనియేమో దానినైనఁ ♦ బల్కుము మాతోన్.

క. ⁴అనుచుం బ్రహస్తుఁ డడిగిన, దనుజేంద్రునిఁ బంక్తికంఠం ♦ దాఁ గని పలికెన్
విను మింద్రధనదవరుణులకు నేను నొక్కనికేఁగాను ♦ గూఢచరుండన్. ౧౨౪

క. ధనపతితో నఖ్యము నా,కును లేనేలేదు దనుజకుంజర!వినుమా
⁵వనజాతుఁడు నన్నిచటికిఁ, బనుపఁగలే దేను జాతిఁవానరుడనె నూ. ౧౩౪

క. వనచరుడనె యై యిచటికిఁ, జనుదెంచితి వేఱుగాదు; ♦ సకలదనుజనా
థుని నిన్నుఁగనుట దుర్లభ,మని విని నినుఁ జూచువేడ్క ♦ నాత్మఁ బొదలఁగన్.

క. వనధంగముఁ గావించితి, దనుజులు బలశాలు రొక్కఁతలఁపున నాతో
ననిచేయవచ్చి రేనును, దనుసంరక్షణముకొఱకు ♦ దనుజులతోడన్. ౧౪౭

తే. యుద్ధ మొనరించినాఁడ మఱియొక్కకోర్కి
గాదు; నన్నును బంధింప ♦ నాదితేయ

1 సువాశ్వసి హి భద్రం తే నభీః కార్యా త్వయాకపే-అనిమా. 2 మాధూ త్రే భయం
వానరమౌత్యసే-అనిమా. 3 అథవా యన్నిమిత్తం తే ప్రవేసో రావణాలయే-అనిమా. 4 తదా
రక్షో గజేశ్వరమ్ - అనిమా. ప్రహస్తుని నిర్లక్ష్యముచేసి రావణునితోఁ బల్కెనని దీనిభావము.
5 విష్ణువా నాస్తి చోదితః-అనిమా. నీవనుకొనువిష్ణువు నన్నంపలేను. నీవివాశముఁ గోరి నునువ్య
రూపమును దాల్చినరామునిబంటునని మారుతిభావము.

దానపులకే నశక్యము ♦ దానవేంద్ర

యీవరము బ్రహ్మవలననే • యేనుగంటి. ౧౬౫

1963

క. నీకునువలెనే బ్రహ్మయో, నాకుం గరుణించె దనుజునాయక నన్ను
బ్రాకటవిభవ్రునిఁ గనఁదగు, నేకరణినిన న ననుచు నీతరుణమునా. ౧౭

ఆ. ¹అజునియ(స్ర)మునకు ♦ ననిఁ జిక్కి బంధింపఁ

బడితి; నన్ను దనుజభటులు గట్ట

గానె యస్త్రబలము • కడలిపోయెను రాజ

కార్య మొకఁడు నాకుఁ • గలదుగాన ౧౮

1965

చ. అది నెఱవేర్చు నీకడకు ♦ నల్లన వచ్చితి భూరి తేజఁడై
పొడలెడు రామచంద్రునకు ♦ భూధరమాళికి దూత నంచు న
న్నెడఁ దలపోయఁగాఁజను నఁహీనపరాక్రమ! ॥ ౩॥ మేలుగూ
ర్పవగు మదు కి దీనిఁ గడు ♦ భవ్యము నీవుపుడాలకింపుమా. ౧౯

1966

ఏఁబదియవ నర్కము సంపూర్ణము.

శ్రీం - వ సర్గము.

❖ ❖ ❖ హానుమంతుడు రావణునిను గుర్తించి ముప్పదేశించుట. ❖ ❖ ❖

క. వనచరతిలకుండు సత్యం, బున నొప్పెడుమారు తేంద్రపుత్తుండు బలశా
లిని రావణు గని హెచ్చరికను నర్థము మిగులఁ గల్గఁగా నిట్టనియెన్. ౧.

తే. నేను సుగ్రీవునందేశః ♦ మూని నీగృ
హంబునకు వచ్చినాడ నో యసురనాథ
నీసహోదరుఁ డాకపి ♦ నేత తనదు

కుశలమును జెప్పమనియె నీకుఁ దమిమిఱి, ౨

1988

8 ఉ. నీదుసహాదయండు కపి నేత మహాత్ముడు వాలితమ్మ: డ
త్యాదృతిధర్మయ్య క్లమయి యర్థయ్యతంబయి ⁴యిందుమీఁద స
మ్మాదము నీయనొపలుకు యందుగ నీకేఱిగింపునుంచు నా
తోఁ దమిఁ జెప్పినంపె; బరిశోధమునక విసవయ్య చెప్పెదక. 3 1969

1969

క. కరితురగన్యందనచయ, పరివృత్తుడై దశరథుడనఁ బరఁగునృపుంఁడీ
ధరనుండె; జనులకాతఁడు, పరికింపఁగఁ, దండ్రివలెనె ♦ బంధువునుమ్మా. ౪

క. సురపతిసమకాంతియుతుం, డరయగగె గరుణార్ద్రచిత్తుండగు; నాతనికి
వరపుత్తుండు మహాభుజు, డురుతేజుడు రాజకార్యసాత్వానుండుక. ర్ము

1 విముక్తి హ్యూవా మస్త్రిణ రాక్షసి స్త్యభిషీతిః-అనియా. బ్రహ్మప్రస్థ సాధనాంతరాస
నాత్వాత్-అనివ్యాఖ్య. 2 పథ్యమిదం ప్రభో-అనియా. 3 సహోదరశబ్దము రెండుతావులను మూల
మున నేయున్నది. 4 ఇహ చాముత్రే చ క్షమమ్-అనియా.

క. జనకునకుం బ్రియుడౌరా, నునాముఁ డుదయించె నతఁడు ♦ నుహిపునియాజ్ఞఁ
గొని పురివెలువడి ధర్మం, బనుమార్గము నాశ్రయించి ♦ యనుజునితోడఁ. ౫

ఆ. కాంతతోడ దండఁకావనమునుజేరె, జనకుఁ డనెడుభూపఁస నత్తమునకుఁ
దనయయి సతి ప్రశయఁ గాముభార్యయు, నై నసీత యావఁనాంతరమున.

క. కనఁబడకుండెను; రాముం, డనుజునితో నామెవెదకుఁనాశను విపినం
బునఁ దిరిగి ఋశ్యమూకా, ద్రిని గలనుగ్రీవుఁ జేరె; ♦ డేకువమీఱఁ. ౮

చ. వనచరనాయకుం డతనిభార్యను దా వెడకింపఁగాఁ బ్రతి
జ్ఞను బొనరించె రాఘవుఁడు ♦ సత్వర మాతనిరాజ్యలక్ష్మీ వ
చ్చునటులు చేయువాఁడ ననుఁచుఁ శపథంబునుజేసె; సంత రా
త్తనయుఁడు రాఘవుండు ప్రవిదారణమందు వధించె వాలినిఁ. ౧౪ 1975

ఆ. ¹వాలి నిట్లుచంపి ♦ వనచరభల్లూక
వితతి కివతనూజఁ ♦ బతిగ నప్పు
పట్టభద్రుఁడేసె; ♦ బలవగ నాఘుఁడు వాలి
యెట్టివాఁడౌ మున్నె ♦ యెఱుఁగుదుగద. ౧౦౪ 1976

క. శ్రీరాముం డవాల్చిని, ఘోరశరం బొండునైచి ♦ కూలిచె; వినుమా
వారిజమిత్రజుఁ డట దు, ర్వాంశవచనస్కండు గాన ♦ నై దేహిఁ గనఁ. ౧౧౪

క. మనమున నాతురపడుచుఁ, వనచరులను నాల్గుదెసల ♦ వరుస వెదకఁబం
పెను; నూర్లువేలులక్షలు, గను గూడుచుఁ బోయి వారు ♦ కలయఁగ దెసలఁ.

క. పాతాళంబున దివమున, భూతలమున సీత వెదకఁబూనిరి; వార
త్యాతతబలశాలురు వి, ఖ్యాతజవోపేతులునయి ♦ యలరుదురు సుమీ. ౧౩౪

క. హరివీరు లడ్డులేకయె, తిరుగం జాలుదురు నై నఁ తేయసములుగా
సరివత్తు రందుఁ గొండఱు, మరుత్తునకు; దాన వేంద్రఁమరుదధిపునకుఁ. ౧౪

క. ఔరసపుత్తుఁడ నాదగు, పేరు మానుమయంచు నలరుఁ ♦ బృథ్వీని; నేనుఁ
శ్రీరాముపత్నికొఱకే, వారిధి శతయోజనములఁవఱలెడుదానిఁ. ౧౫ 1981

తే. దాఁటి జానకి నెలవిని ♦ దర్శనంబు
చేయఁగాఁగోరి యిటకు వచ్చితిని నీదు
సద్గమున సంచరించుచు ♦ జనకతనయఁ
గాంచివాఁడ నదృష్టంబు ♦ గలుగుకతన. ౧౬ 1982

సీ. ఆవిషయంబెల్ల ♦ నట్లుండఁగా నిమ్మ, శాస్త్రముల్ చక్కఁగా ♦ సంగ్రహించి
వానిధర్మంబులవరుస నెఱింగినవాఁడవు తపమును ♦ వ్రతముగాఁగ
నాచరించినవాఁడ ♦ ²వాతసంబే నిన్ను గ్రహించె ననిచెప్పఁగాఁ దగుదువు
ప్రాజ్ఞతముండవు ♦ పరమవీరుండవు నీవగుదువు ధర్మనిరతిగన్న

¹ త్వయా విజ్ఞాతపూర్వ శ్చ వాలీ వానరపుంగవః-ఆనిమా. ² తపఃకృతపరిగ్రహః-ఆనిమా.

తే. నీవె పరకాంతలనుబట్టి యీవిధమునఁ
జెఱనుబెట్టుట తగదు నూ; ధ్రువ నౌరుల
సపహరించెడుకృత్యమ్ము ధ్రువధర్మ
ములవిరుద్ధములైన విధియిల ననిశము. ౧౭

1988

సీ. ధర్మవిరుద్ధకృత్యంబులు సుఖహేతువులుగ నుండినఁజాలుఁ ధ్రువకులేల
యనుదువేమో యవి ధ్రువవిగాకయే బహ్వాపాయంబులఁ బ్రబలజేయు
నవియగు, నెట్లైన ధ్రువవానికిం బరిహారంబు చేయంగ నొన నెడవో
మొదటికేమోనంబు ముందుగఁ జేయును నిట్టికార్యంబులఁ బట్టువట్టి

తే. యిలను నీవంటిబుద్ధినుంతులు తగంగఁ
జేయఁబూనరు; నాకెట్లు చేయు హాని
నందువో రాముకోపంబు ననుసరించి
తాను లక్ష్మణుఁ డాగ్రహ మూని యనిని. ౧౮

1984

క. పరఁగించుదుర్నివారక, శరనికరాగ్రమున నిల్వశక్తులెవరు? ని
ర్జరులందు ననుగులందును; సురవైరిగజేత! వినుము ధ్రువజీవదెందు. ౧౯
క. రామున కప్రియ మొనరిచి, యేమాడ్కి సుఖంబునొంద నెంచునతఁడు లేఁ
డీమాట నిజము; గనుక నె, యీమాటం జెప్ప మనియె నినజాడు సీతో. ౨౦
క. ఊరీతిఁ బ్రసరిల్లిన, శ్రీరామునిసాధి నీవు ధ్రువజెట్టివయీ
ఘోరాఘముఁ బ్రాకృతమును, దూరముగాఁబోవఁబూటఁబోలుచుమఱియు. ౨౧

తే. ఇప్పుడున్నయైశ్వర్యంబు ధ్రువ నిలిపి
మీఁద శుభవిచ్చుగావున ధ్రువ మేలు నీకుఁ
గలుగఁజేయును జమ్ము శ్రీకాలములను
ధర్మపురుషార్థదంబుగాఁ దలఁపు దీని. ౨౧

1988

క. తలపోసి రామునకు నా, లలనామణి నిమ్ము; నే నిలాతనయను దొం
గిలి తెచ్చినాఁడ నని యెటు, పలుకంగల వనెనవేమొ ధ్రువదామణిని. ౨౨

చ. కనుఁగొనినాఁడ వానరనికాయసుదుర్లభమైనీత ద
ర్శన మిట నాకుఁగల్గె; నిక ధ్రువజీవని గొనిపోవఁగూడదే
యనియెనవేమొ, మీఁదిపని కారఘరాముఁడె కర్త, నాకు న
ప్పని యొనరింప నాజ్ఞయును ధ్రువకులీనుఁ డొనంగలేదునూ. ౨౩ 1990

క. కనుఁగొంటి వైన నావశ్యమున నున్నమహీజ రామమూర్తి యదేరీ
తిని గొనిపోఁగలఁడని నీ, వనుదువోయేమో మదాశయంబును వినుమా.

* సహ ధర్మవిరుద్ధము-ఆనుపాద్యోగమునకు వ్యాఖ్యాకర్తలు వ్రాసినయర్థమంతయు సీపద్యమునఁ గలదని యెఱుంగఁదగు.

- క. కనినాడ శోకవివశాత్తను సీతను నీవు తెచ్చి ♦ తగ నీవశమం
దునుచుకొనినట్లు తలచితి, ననూనసంచాన్యభుజగి ♦ యటుతలఁపవు నూ. ౨౧
- తే. భయదవిషసంయుతాన్న మెఱ్ఱింగినైన
జీర్ణమగునట్లు లెవరును ♦ జేయఁ జాల
నట్లు లీసాధ్వీ ననురులు ♦ నమరవరులు
నైన దక్కించుకొనఁజాల ♦ రసురనాథ! ౨౨
- క. శ్రమపడి చేసితివిగద తపము ధర్మము లెన్నోచేయఁ ♦ బాల్పడితివి నీ
వమరారినాథ! వానిఫలముగా నొందితివి నీఫలము జీవితమున్. ౨౩ 1991
- ఆ. లట్టిదానిఁ బోవునట్లుచేయుట న్యాయ్యునుగునె, నాయవధ్యమైనయాయు
వంతమొందుటల్లా ♦ యనియెడవేమొ నీ, వలఘుతరతపంబు ♦ లాచరించి.
- క. కనినాడ వవధ్యత్వంబును దేవాసురులచేతఁ ♦ బాలియకయుండఁ
ఘనకారణ మొక్కటి నిన్ననిఁ జంపంగలదు నిశ్చయంబుగ వినుమా. ౨౪
- క. కారణ మదియేమోయని, యారయఁ బనిలేదు వనచరాధీశుండే
యో, రాక్షసుఁడనుకుండుదను, జారియుఁ గాఁడతఁడు కాఁడు యత్నుఁడు వినుమా.
- 1క. దనుజుఁడు గంధర్వుఁడు కాఁ, డనూనఫణిగాఁడు నీకు ♦ నని మరణంబున్
గనకుండ నెవరిఁగూరిచి, కనినాడవో నరముకాఁడుగా యం దెవఁడున్. ౨౫
- క. దనుజేంద్ర! యట్టిసుగ్రీవునిచే మృతిగనకయుంకఁ ♦ బోలునె ప్రాణ
లిని నిల్చుకొనంజాలుదె, యని తనలో శాస్త్రములును ♦ నారసి యంతన్. ౨౬

సీసమాలిక:—

2మునునేను బూనిక జేసినమహాధర్మంబుఁ గాపాడకుండునా ♦ గాధధర్మ
ఫల, మధర్మంబునఁ ♦ గలుగుఫలంబు నొక్కటిగాఁగఁ గూడుటగల, దధర్మ
ఫలముచే నాత్మకు ♦ విలయంబు మఱిధర్మఫలముచే నాత్మకు ♦ భద్రము దగఁ
గలుగఁగూడునటంచుఁ ♦ నలచి యందాద్యవికల్పము గలుగనేకలుగద నెడు
సర్థముగల్గినట్లనియెఁ బావని, ధర్మఫలగూఢనుఖమది ♦ కలియదెవు డ
ధర్మఫలంబుతో; ♦ దైవతీయమగువికల్పముగూడ నెందును ♦ నమర దనెడు

1 ఈ ఘట్టమునం దంతటను మూలతత్వార్థరూపవ్యాఖ్యానార్థము గలదని యెఱుంగవగు.
2 నకు ధర్మోపసంహార మధర్మఫలసంహితమ్, తదేవఫల మస్యేతి ధర్మశ్చార్థనాశనః - అనిమా.
దీనికి వ్యాఖ్యాతలు చక్కనియర్థమును వ్రాసిరి. ఆయర్థమే యిట సీసమాలికచే సమగ్రముగఁ దెలు
పఁబడినది వాల్మీకిభావ మిదగునో కాదో యనుశంకి వ్యాఖ్యానార్థ మెఱుంగఁదగినవారికిం గల్గదు.
ఈయర్థమే కవిసప్తతము. ముక్కల్యముకార్థః-అనుపామరోక్తి ననుసరించి యర్థము చెప్పిన నిందే
స్వారస్యములేదు. జేదపారము రామాయణమని చెప్పట యిట్టిగంభీరార్థములు గలుగుటచేతనే గాని
కథచెప్పినందునఁ గాదని యెఱుంగఁదగు. వ్యాసమాత్రాదులు భాష్యకర్తలసామునుననే తెలియఁ
దగినవి. లేకున్న నవంతయుపయోగించునో యందఱుకఁ దెలిసి యేయుండును.

నర్థంబుగల్గ నిట్లనియెను మఱియును; ధర్మమై త్తఱినై న ధర్మఫలము
నేపొందుఁగాని యంఁదేరితి నై న నాధర్మంబు బాధింపఁదలఁప దట్టె
యాయధర్మఫలంబు ధర్మఫలముతోఁ గలియక తనుఁదానఁకలియఁగోరు;
ధర్మ మధర్మముఁ దగ నాశమొనరింపకండునా యనుశంక ధర్మంబు
నింకను నిట్లనియెను బూర్వకృతధర్మ మద్యతనాధర్మ మంతమొండఁ
గాఁజేయ దారీతిఁ గాన ధర్మము ధర్మమును నాశమొనరింపఁదనుట నిజము
విపులపుణ్యఫలంబు వేడుకమై బొంది యవ్వల నయ్యధర్మాత్మఫలము
ననుభవంబునకు వచ్చునుగాక ముంఁదఱి ననుభవమును బోవునట్లు పలికె
ధర్మఫలంబెల్లఁ దమిమిఱి ననుభవంబడియె నధర్మఫలమె యింక
ననుభవంపఁగ నున్నదదియును వేగమే యనుభవంపంగల వరయ నిజము
తే. ధర్మమును గోరకున్నని త్తఱిని మీఁదఁ
బడిన కార్యంబుఁ జూడు, రాముండు మనుష్య
మాత్రుడని తలపోయకు మహిపుండ్రాతఁ
డొక్కడే జనస్థానమందొప్పువారి. ౨౯౫

2000

చ. దనుజుల నందఱు మిగుల ధారుణసంగరమందుఁ జంపె నొ
య్యన నొకబాణమేసియె మహాబలు వాలి వధించెఁగాదె; యీ
షనులఁ దలంచి భాస్కరునిపట్టికి రామునకై న మైత్రిని
మనమున నెంచి నీహితము మానుగ నెద్దియొ నీవెఱుంగుమా. 3౦౫ 2001

క. కరితురగరథయతంబగు, పురమిద్దానిని బలంబుఁ బూనికఁ దగ నొ
క్కగుండను నేనేఁచెఱుపఁగఁ, బరఁగుదు ని దసమ్మతంబు పార్థివపటికి.

క. వనచరభల్లుకసన్నిధి, నినకులతిలకుండు తానె యెవ రాసీతఁ
వినుతచరిత్రను నవమతిఁ, గనఁజేసియొ వారిఁజంపఁగా శపథంబు. 3౧౫

క. ఒనరిచియన్నాడునుమా; విను రామున కపకృతిఁ దగ పృథ్వీయె తా
నొనరిచి మఖమొండఁడికఁ, నినుఁజెప్పఁగ నేల దనుజనిచయాధీశ. 32౫

శా.*నీ వెచ్చావనశీల జానకిగ నీ నెమ్మిం గనుంగొంచు ను
న్నావో యేసతి నీవశంబున నె యిన్నాళ్లున్నదో యార్జయు
యావామాక్షియె లంక దీని నినుమంత్రెనక గనకరానియ
ట్టివార్ధిం గలుపంగ నున్నదని యూహింపందగు రావణా, 3౪ 2005

తే. కాళరాత్రిగ నెఱుంగు లంకావినాశ
మొనరుపక గాన నట్లాట నుర్వితనయ

* యాం నీతే త్యభిజానాని యేయం తిస్థతి తే నశే, కాళరాత్రితి తాం విద్ధి స్వలంకా
వినాశిన్, తదలం కాలరూపేణ సీతా విగ్రహరూపిణా, స్వయంస్కంధావసత్తేన త్తను మాత్సరి
చింత్యతామ్-ఆనియూ.

కాయమున నున్న యీ ఘోరఃకాలపాశ

మును మెడకు నీవు దగిలించుకొనుట చాలు. 3౫౪

2006

క. హితమెయ్యదియో యిఁక నీ, వె తగఁ దలపోసికొమ్మ; యీపురి ట్లోణీ
సుతతేజంబున మునుపే, దితిజేంద్రా! దగ్ధమయ్యె యివిజలు మెచ్చెన్. 3౬

క. ¹శ్రీరామకోపమును దను, ఘోరముగాఁ జాట్టుకొనఁగఁ యీటలు మఱిప్రా
కారాట్టవీధులుఁ జెడఁగఁ రయమున నుండ నీనగరము చెడఁజామి. 3౬౪

సీ దాయాదులను సహోదర మిత్ర పుత్రమంత్రులను భోగములభాగ్యలనులంక
నంతమొందింపకు; మనురేంద్ర! నేరాముదానుండ నగుట నాతనిప్రభావ
మునెఱుంగఁగలనుదూతనుగానహితమునుదెలుపంగఁదగువాఁడదితిజనునబ
జాతులలో నేను యిచ్చింపఁగాలేదు వనచరుడనుగానఁ గనను బక్ష

తే. పాత మటుగాన నాదగుపల్కు వినుము

సత్యమేయగు నాపల్కు యీ సాధుకీర్తి

రాముఁడు చరాచరములతో యీరహిఁ దగుజగ

ములను ద్రుంచి యథార్థి యిలుపు మరల. 3౯౪

2009

క. శ్రీరాముఁడు శౌర్యంబున, నారాయణుతో నుపమ గంసం జాలుఁజామి
యారామునితోడం బ్రవిదారణ మొనరింపఁగలుగు యధన్యుఁడు కనినన్. ౪౦

క. సురదనుజభావయత్నోత్కరమున రాక్షసులలోన గంధర్వులలో
సురగపతత్రుల విద్యాధరకిన్నరసిద్ధవితతిఁ దగ నెందైనన్. ౪౧౪

2011

తే. ఎప్పుడైనను లేదు, లోకేశుఁడైన

మనుజపతిసింహునకును రామునకుఁ జాల

నప్రియము చేసి తీవు ప్రాణాలిఁ గూడి

బ్రదుకు టిఁక సంశయంబె; నాపలుకు వినుము. ౪3

2012

క. సురగంధర్వులు విద్యాధరదైత్యఫణీంద్ర యక్షతల్లజులును నె
వ్వరుగాని జగత్ప్రియపతి, వరుడగురాఘవుని మ్రోల యివరమునందున్.

సీ ³ఇంద్రుఁడై మఱియుమహేంద్రుఁడై సురపతియై తగుపజ్జి సంహారకాల
మందు నెల్లర నేడ్చునట్లు చేయుచుఁ ద్రిణేత్రములొప్పుగాఁ బురత్రయవివాశ

1 పురీం సాట్టప్రలోలికామ్-అనిమా. 2 మనుదానస్య దూతస్య వానరస్య విశేషతః-అని
మా. రామదానస్యేత్యాది విశేషః త్రయేణ స్వస్య రామసామర్థ్యపరిజ్ఞానం హితోపదేశాధికారం
మాధ్యస్థ్యం చ సూచితమ్-అనివ్యాఖ్య. వ్యాఖ్యయేలేకున్న నీశ్లోకము వ్యర్థమేయని లేలకమానదు.
వ్యాఖ్యచూచినపిదప నెట్టి స్వారస్య మగపడుచున్నదో చూడుఁడు ఆయంధము పద్మమున ననుప
దింపఁబడినది. 3 బ్రహ్మ స్వయంభూ శ్చతురాననోవా రుద్ర త్రిణేత్ర త్రిపురాంతకోవా ఇంద్రో
మహేంద్ర స్సురనాయకోవా త్రాతం వశక్తా యుధి రామవ్యస్థమ్-అనిమా. అత్ర విశేషజాంత
లోపాదానం తేషాం సామర్థ్యవిశేషద్యోతనార్థమ్. ఏతత్పరికర్ష త్వపరిహారాయ వ్యుత్క్రమేణ

తే. మంచిచెడుగుల నరసి యేమాడ్కినైనఁ

జంప రెప్పుడు దూతను; ధీత్రధర్మ
మున కిదివిరుద్ధ మగు లోకమునకు నొప్ప
రోమహాత్మక! నినుఁబోలుమరుగుణునకు. ౫౪

2022

క. ¹నరిగాదు; భూతతతిలో, నిరుపమధర్మముల నెల్ల ధీవయెఱుఁగు దీ
వరయఁ గృతజ్ఞుండవు రా, డ్వీర! ధర్మవిదుండవుగద ధీవాసవతుల్యా. ౬౪

తే. మేలుగీడుల నఱిఁగినఁ మేటివికడ; వినుము నీవంటిపండితఁవితతి యనమ
యమున నాగ్రహమూనిన ధీసఖులొస్త్రసతనజజ్ఞాన మెల్ల నిష్ఫలముగాదె.

క. దనుజేంద్రుఁడ వరిచయనూ, ననుఁడవు నినుఁ జెనకి బ్రదుకఁదరమెటులగు నే
మనవియొనర్చినకారణమును దీని గ్రహించి కోపమును మానఁదగున్. ౮౪

క. కరుణాత్ముండవు గమ్మా, నరమతి యుక్తం బయుక్తభంగి నిది యటం
చరసి తగినవిధమున వా, నరునకు దండనమొనర్పు ధీనాయము గానన్. ౯

క. ²దనుజేంద్రుఁ డవిప్రీషణు, వినీతవాక్యముల నెల్ల ధీని రోషముపై
కొన నిట్లనియెను; నరినూ, దన! పాపులఁ జంప నభము ధీతగులదు సుష్మా.

క. కావుననె పాపచరుఁడగు, నీవానరుఁ జంపువాఁడ ధీనిపుడె యనియెఁ గ్రో
ధావేశ మొప్పుఁ బల్కిన, నావాక్య మధర్మమూల ధీమగుదానిఁ గడున్.

తే. ఆర్యజన్మంబు గాకయి ధీవృట్టిరావ

లోక్తి బుద్ధిమదగ్రున్యఁడై ధీయొప్పుచున్న
యావిప్రీషణుఁ డాలించి ధీయనులవాక్య
భంగిఁ దెలుపంగఁ బూని యిప్పుగిది బలికె. ౧౨

2029

క. దనుజేంద్రా! లంకేశ్వర, మనముఁ బ్రసన్నంబుచేయ ధీమామకవచనం
బును ధర్మాధర్మంబుల, కనుగుణ మగుదాని వినుమ ధీయాదరమొప్పున్. ౧౩౪

క. ఏయేకాలములందును, నేయేస్థలములనుగాని ధీహితమును శాస్త్ర
నాయము విడి దూతల నృపుల, డాయువు దీయంగఁ గూడఁదనిరిగురుజనుల్.

సీ. ³దూతమాత్రమే గాఁడుఁనాతనయునిఁజంపుటరిగదా యందువో ధీయనురనాథ
యక్షకుమారాదు ధీగుమెటులం జంపి వచియింపరానంతవట్లు మనకు
సప్రియమొనరించె ధీసట్లాట శత్రువే సంశయమేలేదు ధీసజ్జనులెటు
వంటివాఁడైనను ధీవచ్చినదూతను జంపరా దందురు ధీతెంపుచేసి

ఆ. యతని కెన్నోవిధము ధీలైనదండనములు

కానఁబడెడుఁగాదె; ధీకాయమునకు

1 ఇందలిరావణవిశేషణములన్నియు మూలానుసారములే మని యెఱుఁగువది. 2 నపాపానాం
పథే పాపం విద్యతే శత్రునాదన-అనియూ. 3 అసంశయం శత్రుశయం ప్రస్థానం-అనియూ. దీని
యర్థమంతయు నిట వివరింపఁబడుట యెఱుంగఁదగు.

వికృతిఁ గల్గఁజేయుటాకటి, కళాఘాత

మొకటి, తలను గొఱుగుటాకటి మఱియు. ౧౮౫

2022

1 క. తనువున ముద్రనువేయుట, యును నివి దూతకును దగినయురుశిక్షలుగా
జను లమలమతులు చెప్పుదు, రనుకూలము లివి దూతలందు నృపులకు.

క. వినినదియె లేదుకద దూ, తనుజంపుట యెందునైన; ♦ ధర్మాధర్మా
లిని బుద్ధి నెఱపి కృత్యము, లను జేయఁగ నేర్చి లభ్యులఘువు లెఱిగియు.

తే. జ్ఞానసంపత్తిగలిగి నజ్జనులతోడి, పొందుగల్గిన నీబోఁటిపూజ్యుడెట్లు
కోపవశుడగు? నుజనులు ♦ కోపలేశ, మైననుండఁగఁ జేయ రఁద్రాటనీవు. ౧౯

ఆ. ధర్మవాదమందు ♦ దగులోకవృత్తమం
దఖలశాస్త్రరీతు ♦ లరసి వాని
మఱువకుంటయందు ♦ మహి నీకుఁ దుల్యుండు

గలఁడె, దేవదనుజఁగణములందు. ౧౦

2036

క. నీవేయు త్రముఁడవు నూ, యోవీరా!; యితనిఁజంప ♦ నొకయిండుకయ్య
భానంబున దోఁపదు గుణ, మీవిధమా శాస్త్రరీతికే దూరముగ.

క. వనచరు నీతని నివటికిఁ, బనిపినవారియెడ శిక్ష ♦ బఱపుము దీని;
దనుజేంద్ర! సాధువో యీ, వనచరుఁడు ఖలుండో పరులు ♦ పనువఁగవచ్చె.

క. పరవశుఁడుగాన వారల, కరణం దాఁ బల్కినాఁడు ♦ గాన నితనియం
దరయ నవరాధముండదు, నురణము నొందింపఁదగు ♦ మాట లిఁకేలా.

క. 2 దనుజేశ! వీనిఁజంపిన, వనరాశిని దాఁటి యిటకుఁపవచ్చుఖచరు నిం
కను నొకనిఁ గానఁజాలను; గనుక నితనిఁజంప నీవు ♦ గడఁగకు మింక.

తే. పరపురంజయ! దేవాధిపతిగూడి, సురలువచ్చిన వారల ♦ శూరతఁ దఁగఁ
జంప యత్నముచేయంగఁ ♦ బాలుదీవు, కపిని నీతనిఁ జంపఁదగుదు నిజంబు.

నీ. 3 ప్రథనప్రియా! వీఁడు ♦ పడెనేని తరువాత గరువంబునూని యిక్కడకు దూర
గతులొట రాలేక ♦ కడుదుర్విసేతులై యున్నరాఘవులను ♦ నుద్యమమున
నిటకుఁ దోడ్పొనివచ్చి యెంతయుఁగడఁకతోఁ గలహమునీతోడఁగాదనకయె
యొనరింపఁజేయఁదగినవాఁడు గలఁడని నామది దోఁపదు; ♦ న్యాయశీల

తే. దానవానందకర! మహోత్సాహవిక్ర
మములు ధైర్యంబు గల్గునఁమర్త్యులకును

1 తథా లక్షణసన్నిపాతః-అనిమా. లక్షణసన్నిపాతః, దూతయోగ్యాంకనసంబంధః-అని
వ్యాఖ్య. వ్యాఖ్యలేకున్న నెఱికిఁ దోచినట్లు వారధి ము చెప్ప ననికాశము కల్గి రసము విరసముగా
మాఱియుండును. 2 నాన్యం పశ్యామి ఖేచరమ్ - అనిమా. 3 విభీషణుఁడు రానణుని యుద్ధము
చేయఁ బరికొల్పుట హనుమను ఐదలింపుటకే యని గ్రహింపఁదగు.

నిన్ను గెలువంగఁదరమె యాశన్నరణము

దొలఁగి పోఁ న్రోయఁబూనుట యలఘువగునె. ౨౩

2042

తే. హితులు శూరులు పశ్యులై యెసఁగువారు

ఘనగుణంబులు గలవంశమున జనించి

నట్టివారును ధీరులు నాయుధధరు

లందు శ్రేష్టులు భృత్యులై యలరువారు. ౨౩౪

2048

క. దనుజులు యోధులు కోట్లుగఁ, గనఁబడుచున్నారు; తావశంబగునాజ్ఞం

గొని కొందఱుశూరులు బలమున నుంత గ్రహించిపోయిఁమూఘలనృపులఁ.

క. ఇరువుర నారాఘవులను, బరికించి వధించి నీప్రభావమ్ము రిపూ

త్కరమునకుఁ జూపఁ గాఁ జనుదురుగాక ప్రతాపవిజితధూర్తరిపుగణ. ౨౩౫

చ. అన దనుజాధిపుండు త్రిదశశాలి, మహాబలశాలి రావణం

డనుజహితోత్తమోక్తి విని యాత్మను నుంత తలంచి దానిఁగై

కొనె నహజన్ముపైఁ గలుగుకూర్చిని నాశఁడు నువ్వభావుండై

తనకు హితంబుఁదెల్పె నని తద్దయు నిశ్చితుఁడౌట సంతటఁ. ౨౩౬

2046

ఏబదిరెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౩ - వ సర్గము

శుభ రాక్షసులు హనుమంతునితోఁకను గాల్పుట. శుభ-

క. బలశాలి యిట్లు రావణుఁ, డలఘుగుణుండై నతమ్ముఁ డాడినయమ్మా
టలదేశకాలనువిహితముల విని యిట్లనియె మోదమున నాతనితోఁ. ౧

క. సరసముగఁ బల్కితివి వా, నరుదూతను వీనిఁజంప న్యాయమెటులగున్

బరికింప నింద్యమే; సో,దర! వీనికి నెట్లులెనఁ దగుదండనమున్. ౧౪ 2048

క. ఒనరింపవలయు మృతితప్ప నితర మేదై నఁగాని; ధ్వజంబులకున్

గనుపట్టు దోఁకపైఁ జక్కనిమక్కువ భూషణంబుగాదే యదియున్. ౨౪

క. కనుకనె తోఁకను గాల్పుఁడు, చనుగా కీతండు తోఁక ధ్వజులనుఁడు కాల్పం

గను దానితోనె తనవిధుఁ, గనఁగా; నిక జ్ఞాతిమిత్రగణములు మఱియున్.

ఆ. ఆప్తబాంధవులొగి నంగవై గూప్యక

ర్పితుని జూడఁగలరు చిత్రరీతిఁ;

గాలుచున్నతోఁకఁ గ్రాలంగ నీతనిఁ

బురమునందు మిగులఁ బూన్కిమీఱ. ౨౪

205

తే. నాల్గుత్రోవలు గలిసిననగరవీధు

లందు నెల్లెడఁ ద్రిప్పుడీ యనుచు నాజ్ఞ

చేసె; నాయాజ్ఞ నాలించి చెలఁగి దనుజు

లాగ్రహగ్ర న్నచిత్తులై యార్పటించి. ౫౪

2052

సీ. హనుమంతులొంగులఁమువకు ¹జీర్ణంబులౌకాశ్వానపటములఁగలయఁజుట్టి;
రంతటహనుమంతుఁడటవిశుష్కేంద్రసములఁగాల్చుహుతవహుఁవలెఁజెలంగె
దరువాత నాతోఁక యనుజులు నూనెలో ముంచి యగ్నిని రగిలించి రెలమి

నత్రతి నతఁడు ²రోహిమర్ష పరివృతచిత్తుడై తనమోము యచిత్రభాను

అ. పగిది నెఱ్ఱవాఱ యగుబగమండెడు, వాలమట్టె త్రిప్పి వారి నెల్లఁ
బాఱఁదోలె; నంతఁ బౌరులు స్త్రీబాల, వృద్ధయుక్తులగుచు వేడ్కవూఱ.

క. హనుమద్వాల్మీకును గన్గొనవచ్చిరి; బలముపొంగఁ గ్రూరదనుజులె
ల్లనుగూడి మరల నాతని, ఘనరత్నలఁ గట్టిరంతఁ గపిసత్తముఁడు. ౧౦

క. అప్పటికిఁ దగినబుద్ధిని, నిప్పగిదిఁ దలంచె; నన్ను నీదనుజులు నే
ర్పొప్పఁగ బంధించిన నా, యిప్పటిబలమునకుఁ జాలఁదిల నిల్పంగఁ. ౧౧

అ. పాశములను వీనిబడలువడం ద్రెంచు
కొనుచు నెగిరి వీరిఁ గ్రూరమతులఁ
జంపువాడ నాకు యస్వామియౌరాముని
హితముకొఱకుఁ దిరుగఁ నెంచునన్ను. ౧౨

2056

క. దనుజేంద్రశాసనంబును, గొని కట్టుదురేని మరలఁ గ్రూరులు నాచే
సినపనికిఁ దారు ప్రతికృతి, నొనరించినయట్లు గాకఁయుండుఁ దలంపఁ. ౧౩

క. దనుజాతుల నందఱి నేపునఁ జంపంగలను నేనఁ భూపతివర్జ్యం
డనబడురామునిప్రీతికి, ననుకూలముగాఁగ నిట్టియవమతి నోర్తు. ౧౪

అ. మరలఁ బురము దీనిఁసురవైరులెల్లగు, నన్నుఁ ద్రిప్పువారు కన్నులలరఁ
గాంచువాడ నట్లుగావున నీయవమతిని నోర్పువాడ మది నెఱింగి. ౧౫

క. కనినాడ లంక రాతిరి, గనుకఁ దద్దుర్గరక్షకస్థానములఁ
గనఁజాలనైతిఁ దొలిసంధ్యను వానిం జూడవలయుఁ దత్పరమతి నై. ౧౬

క. ననుబంధించిరి కాదే, దనుజులు మఱి తోఁకఁగాల్చి దారుణరీతిఁ
ననుబీడింతురుగా కీ, పనిచే నానునను కుండువడ దించుకయు. ౧౭

తే. దనుజు లంతట బలశాలివనచరతిల

కుని హనుమ సంవృతాకారుఁ గొనిచని రతి

హర్ష మొనవంగఁ; గ్రూరకర్తాభిరతిని

శంఖభేరినాదముల్ సాగుచుండ. ౧౮

2062

1 జీర్ణః కాంసకైః పటైః-అనిమా. 2 రోహిమర్ష పరివృతాత్పా-అనిమా.

క. హరినాదము లొనరించుచు, బురమెల్లను హనుమఁ ద్రిప్పఁబూనిరి; పగరం
బరిమార్చునతఁడు దనుజో, త్పరపరివృత్తుఁ డగుచు సుఖముఁగానటఁజనుచున్.

క. పురమెల్లను శోధించెను; బరికించె విమానములను ♦ బహుచిత్రములన్
గరమరుదుగఁ బొల్పెడునా, ధరణీభాగములఁ గాంతిఁ ♦ దనరెడువానిన్.

సీ. ప్రవిధ క్తచత్వరఃపటలంబులను ¹గృహసంబాధవీఘ్నఁ ♦ జతురరీతి
నలరుశృంగాటకంబులఁ బెద్దవీఘ్నుల నల్పవీఘ్నుల ²గృహఁకాంతరముల
జలదసంకాశనఁతృన్మలములను గాంచె; జత్వరములయందు ♦ సాంద్రముగను
నమరుపఁబడియున్న యట్టిచతుస్త్వంధమండపముల రాజమార్గమును

తే. నిలిచి రాక్షసులెల్ల నఁనిలతనయుని
నితఁడె నూతనుఁడీ యంచు ♦ నెల్లరు వినఁ
జాటుచుండిరి; బాలురు ♦ నతులు వృద్ధు
లతనిఁ గనుకొతుకంబున ♦ నరుగుదెంచి. 2065

క. జ్వలితచలల్లాంగూలుని, జలజాపునికరణి మోముఁచాయ వెలయఁగా
నలరారుహనుఁడు గాంచిరి; గలఁగక యతఁ డుండె దోఁకఁగాలుచునుండన్.

ఆ. వికృతనేత్రులై నఁవెలఁదు లాయప్రియ, వార్త సీతతోడఁ ♦ బలికి రిట్టు
లిచట నింతకు మునుఁపేమియో నీతోడఁ, బలికిచనియె నెవ్వఁ ♦ డలరుబోడి.

క. అరుణాస్యం డగునవ్వన, చరునిం బట్టుకొని తోఁక ♦ జ్వలినాఘ్నుఁ బ్ర
జ్వలిలంకీయుచు నిదిగో, పురిఁ ద్రిప్పచు నున్నవారు ♦ పొందుగ ననినన్.

చ. జనకతనూజ యాత్మకును ♦ జాలఁగ దారుణరీతి నున్నయా
³దనుజసతీరితోక్తివిని ♦ తద్దయు శోకమునొంది స్వాసువుల్
చనినవిధమ్మనం బొగిలి ♦ చయ్యన నగ్నిని గొల్పె; నామె య
వ్వనచరుమేలుగోరి యతిఁపావనచిత్తయెగాన భక్తితోన్. 2069

తే. అగ్నిఁ బ్రార్థింపఁగాఁబూని ♦ హవ్యవాహ, నేను బతి నేవచేసినదాన నేని
తపమునర్చినదాననేని పతిభక్తి, గల్గుదాననయేని నికామకరుణ. 2070

క. హనుమంతునియెడ శీతల, తను గన్నడఁజేయవయ్య; ♦ తలుకున; పతిమం
తున కారామప్రభునకు, ననుకంప యొకింత పత్నియందుండినచోన్. 2071

తే. అనుభవింపఁగఁదగినభాగ్యంబునాకు
నించు కేనియు శేషించియే కలిగిన

1 వీధి శృ గృహసంబాధః-అనిమా. 2 తద్దైవ గృహకాంతరా-అనిమా. 3 శ్రుత్వా
తద్వచనం శ్రుం-అనిమా. ఇట దనుజసతీ-అని ప్రయోగింపఁబడినది సతీశబ్దము పతిస్తాపన
మనుట యందఁజులుంగును. కేవలస్త్రీపదముగఁ బ్రయోగించుట సరసముగాదనవచ్చును భార్యఁకును
సర్వమిచ్చునని నాభాషమని మన్నింతురుగాక.

హనుమకును జల్లఁగానుండునగ్నిహోత్రుఁ;

డేను సచ్చీలసంపన్నఁడేని యెఱుఁడు. ౨౯౫

2072

క. ననురామునిఁ బొందందగు, నని యాతురపడెడుసతిగఁ నాధర్మాత్ముం
డనఘుఁడు నగుహనుమంతుఁడు, మనమున నె యెఱుంగునేనిఁ మానితరీతిఁ.

క. జ్వలనా! చల్లఁగనుండుము; పలుకుల సత్యంబె గల్గిఁ పావనశీలం

బలరారెడునుగ్రీవుఁడు, కలిగినయూదుఁఖిసూపఁకంధిని సన్నుత్. ౩౧ 2074

తే. మునుఁగనీయక దాఁటింపఁగను సమర్థుఁ

డేని హనుమయెడఁ గృపఁ నిపుడు పూని

చల్లనగు, మోమహాత్మ్య! యోజ్వలన! యనుచు

నగ్నిహోత్రునిఁ బ్రార్థించెఁ నంత నిచట. ౩౧

2075

క. హరిణాక్షి యైవసీతకు, హరికులతిలకునకు శుభమెఁ యగునని తెల్పం

గరుణించినట్లు సత్యము, గ రయంబునఁ దీక్ష్యశిఖలుఁ గలుగ జ్వలనుఁడుఁ.

తే. మంషఁగాఁజొచ్చె; నంత సఖిండరీతి

వాలమందు జ్వలించుహావ్యవహుఁగూడి

యున్నహనుమంతుతండ్రివాఁయువును నీత

కాత్మధైర్యంబుగలుగునఁ ట్లపుడు పొలిచి. 3౩

2077

క. హిమవాయురీతిఁ జల్లన, నమలగతిఁ వీచె; నంతఁ హనుమయుఁ దనవా

లము గాలుచుండఁ జింతించె మదిని నీరీతి నిదిగొఁ చెందినవేడ్కఁ. ౩౪

క. నావాలమందు మండెడు, నీవై శ్వసనరుఁడు నన్నుఁ నేలొకొ యితఁ డి

ట్టివేళఁ గాల్పఁ గంతట, నీవహ్నియొ విపులశిఖలఁ నెసఁగెడుఁ జూడఁ. ౩౫

క. ఐనను నాకీపీడయుఁ, దానై కలిగింపఁజేమొ; తలఁపఁగ నీవై

శ్వసనరుఁడు తోఁకకొనయం, దూనినదయఁ జందనాదులొక్కటఁబూయఁ.

తే. చల్లనగునట్లు కనఁబడుఁ నుల్లమలర; దీనికిం గారణమగు నిద్రియనియిపుడు

స్పష్టమైనది నేనటఁ సాగరంబు, దాఁటునప్పుడు శ్రీరాముఁడయను నందు.

క. కనినాడఁ బర్వతాకృతిఁగనున్నయాశ్చర్యమొందుఁ ట్త్యాధర మయ్య

భిని గల్గుట రామమహి, శుని మాహాత్మ్యమునఁ గాదెఁ చోద్య మిదికదా.

తే. అట్లై యాయగ్ని చల్లఁగాఁ నగుటయును ద

ధీయమాహాత్మ్యమున నె సంధియములేదు;

పరమకారుణికుండు భూవరతిలకుఁడు

రామభద్రుండు ప్రాపు నాకేమిభయము. ౩౭

2088

క. జలనిధి మైనాకుండును, జలబాహువులుండు రామఁచంద్రునకు శుభం

- బులఁ గూర్చి సంభ్రమింపఁగ, జ్వలనుం డీక మేలుచేయఁజాలఁడ చూడఁ.
- క. జనకజకరుణను శ్రీరామునిదామాహాత్మ్యమునను ♦ మునుగొని నాకుఁ
జనకుం డగుననిలునికృప, ననలుఁడు కాలపండునన్ను ♦ నాగ్రహ మొప్పఁ. 3౮౫
- చ. అనితలపోసి వానరకులఁబాధివుఁ డాహనుమంతుఁ డింక నే
పనినొనరింప నొ ననుచు ♦ బాగుగ లోనఁదలంచె; సంతనా
హనుమయుఁ దీవ్రవేగమున ♦ నార్పుచుఁ బైకెగసెఁ మహాబలం
బున గిరిశృంగముట్లు కడుఁబొల్పుగుతోరణ మెక్కె సంతటఁ. 3౯౫ 2086
- తే. అద్రియున్నతమై దనుఁజాళియుతము, గాకయుండె నద్దాని వేఁగమునఁజేరి
తైలసంకాశుఁడై బలఁశాలియైన, హనుమ క్షణమున నల్పుతఁరాంగుడగుచు.
- క. తనబంధనముల వదలుచు, కొనె; శ్రీమంతుం డతండు ♦ కొండవలెనే యే
పున మరలఁ బెరిగి దిక్కులఁ, గనుచుఁ దోరణమునందుఁ ♦ గలపరిఘంబుఁ.
- చ. కనుఁగొని దీర్ఘబాహుఁడగుఁగాలికుమారుఁడు భీకరంబుగా
నినుమునఁ జేయఁగాఁబడుచు ♦ నెంతయుఘ్నలమునైనదాని నే
ర్పున గ్రహించి రక్షణముఁ ♦ బూన్కి నొనరెడురాక్షసాళిఁ జ
య్యనఁ బరిమార్చె; దారుణరఁణాంగణవిక్రమమొప్ప సంతటఁ. ౪౩౫ 2089
- క. కనుచుం బురమును వాలం, బునమండెడునగ్నిశిఖలు ♦ పొలయఁగఁ గాంతుల
దనుఁగప్పఁ గాంతిరాశిగఁ, గనఁబడునూర్వండుపోలఁ ♦ గడురాజిల్లెఁ.

ఏఁబదిమూఁడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౪ - వ సర్గము.

— యితి లంకాదహనము. యితి —

- క. హనుమంతుఁ డంతవాంఛితమును సఫలము చేసికొనుచు ♦ మునుగొని లంకం
గనుచు మహాతాపహము వృద్ధినిబొందఁగఁజేయఁగనునిది యని మననునఁ.
- క. తలపోసె; నిచట నిపుడీ, ఖలులగుదానవుల కాత్తిరి ♦ గల్పింపంగాఁ
గలిగినపనితప్ప మఱి, మ్మల నేఁ జేయఁదగుకృత్యము గలదె యరయఁ. ౨
- క. వసభంగ మైనరించితి, దనుజేంద్రులఁ జంపితిఁ నితాంతబలమునఁ
ఘనసేనానివహములం,దను నొకభాగంబు నేను ♦ దునిమితిఁ బూన్కిఁ. ౨౫
- తే. ఇంకదుర్గవినాశనంబే మిగిలిన, పనికదా; దానిఁజేసినవసధిలంఘ
నాదిమామకకృత్యంబు ♦ లన్ని సఫలములగు నీదుర్గనాశనమునకు నింక.
- క. ఒనరింపందగుయత్నముఁ, గనుఁగొన నినుమంతె దీనిఁ ♦ గాదన కొనరిం
చిన నాశ్రమమెల్ల ఛలిం,చును; నావాలమున మండుఁచుఁ హుతవహుఁడుఁ.

* అతిత్యక్తవార్షిహరి - ఆగడు. అర్పిహరి త్యక్త అర్పితకారాంతర్యహర్ష మ్-అనివాద్యభ్యు.

తే. నాకు నుపకార మొనరించి నాడు గాన
నితని కీదివ్యగృహముల నెల్ల నాహు
తిగ నొసంగుచు మిగుల సంతృప్తి జేయు
టివుడు న్యాయముగద యంచు నిట్లుతలచి. ౫

2096

క. హనుమయుఁ బ్రదీప్తవాలంబున విద్యుత్సహితమేఘమువలె దనరుచు
దనశక్తి యలర లంకా, ఘనగృహములమీఁదఁ దిరుగఁగఁ జొచ్చెఁ దగ్గ.

సీసమాలిక:—

హనుమంతుఁ డంత నుద్ధానంబులను లసత్ప్రసాదముల నెల్లఁబంతమలరఁ
గాంచుచు భీతిలేయె యిండ్లకే గెను; జవముచు బలమును శివసతుల్య
సత్వము వీర్యము చాలఁగల్గినయాతఁ డంతట మంత్రియైనట్టియాప్ర
హస్తునింటికిఁబోయి యగ్నిని సంధించి యుక్తమహాపాశ్చ్యవనాలయమున
కెగిరి యాయింటికి నెనఁగుకాలానలజ్వాలలఁబోలినజ్వలనునట్టె
ముట్టించి గురుతేజఃమునఁ దగుహనుమంతుఁ డంతట వజ్రదంష్ట్రాఖ్య దనుజు
నాలయంబునకును నవ్వలశుకునిగేహంబునకుఁ మతియందుఁ జాల
విఖ్యాతిని గాంచి వెలయునారణునింటికిని దాటి యగ్నిహోత్రునిజ్వలింపఁ
గాజేసె; నారీతిఁగా నింద్రజిత్తునినడ్డముఁ గాల్చె గీశప్రభుండు
జంబుమాలిమహాగృహంబు, సుమాలిదాధవనంబు గాల్చె నప్పగిది రశ్మి
కేతుగృహంబును గీర్తియుతుండగుసూర్యశత్రుగృహంబు సారివి హ్రస్వ
కర్ణదంష్ట్రులమహాగారంబులను, రోమశునియిల్లు మత్తుండఁ దనుజుగృహము
నట్టె యుద్ధోస్తత్తునాలయంబును, ధవజగ్రీవునిదాదివ్యగేహ మంత
విమతుడై భయదుడై వెలయువిద్యుజ్జహ్వభవనంబు, గరిముఖవాసమవలఁ
జని కరాళపిశాచదనుజులయిండ్లను, శోణితాక్షునిదైని శుభగృహంబుఁ
గుంభకర్ణగృహంబు; గోరికమకరాక్షయజ్ఞశత్రువులగేహముల, బ్రహ్మ
శత్రునరాంతకనడ్డమ్ములను, గుంభుభవనంబు, దుష్టుడై పరఁగుచున్న
యానికుంభునిదాగృహంబును హరిపుంగవుం డగుననిలపుత్రుండు తేజ
మలర విభీషణునాలయం బొక్కండుదక్కఁ దక్కినయిండ్ల నొక్కరీతి
దహించె; సత్కిర్తిఁ దగునాకపీంద్రుండు పరమమానసదవీసరమునందుఁ
గలరాక్షసులు భాగ్యకలితు లార్జించిననడ్వస్తువారంబు జ్వలనునందుఁ
బడి కాలఁగాజేసె; బటువీర్య మలరంగ ననిలాత్మజుండు దనుజులయముల
నన్నింటి దహించి యంతట నిలువక రాక్షసేంద్రుండగురావణునిగృ
హంబునకుంబోయె; నఖిలరత్నవిభూషితంబయి మేరుమండరనిభంబు

గా నొప్పి నర్పమంఃగళవస్తునిబిడమై, భవనోత్తమంబయి ధరఁగుచుండు
నాభవనంబున ధావీరుఁ డాత్మీయవాలాగ్రమున వెల్లుఁజ్వలనునట్టె
సంధించి ప్రళయాబ్జసంఘంబు తెఱఁగున నార్చెను; నంతట ధన్వినోత్తుఁ
డనిలసంయోగంబునందుట నతివేగబలములఁ బొందుచుఁ బ్రళయకాల
హుతవహుతీరున ధావీ పృథ్విబొందె; వాయువు, మండునాఁజ్వలనునట్టె
యాయాగృహంబులయందువ్యాపింపఁగాఁ జేయుచుండెను, నగ్నివాయుదేవు
సాయంబునకా భూరిజనమునుబొందుచుఁబురమునందంతటఁబోలయఁజొచ్చె;
గనకగవాక్షముల్ కల్గి ముక్తామణిమయములొభూరినద్రుములు కాలి

తే. ధరణిపైఁబడె; బ్రాసాదతతులు విటిగి

పడఁగఁ బుణ్యము క్షీణింపఁ బటురయమున

సిద్ధుల విమానములు వాయుపద్ధతి విడి

ధరణిఁ బడునట్లు కనఁబడెఁ బురమునందు. ౨౮

2098

చ. దనుజులు స్వీయగేహముల ధ్రువ్యపరత్వముచేతఁ గావ నొ

ప్పినతమపూన్నిపోవ నభిప్రథిని బొందెడ సొంపువీడఁగాఁ

జనుచు నయోయితం డగు నిజంబుగ నగ్నియె వానరాకృతిం

గొని చనుదెంచె నంచుఁ దనుకుం గలభీతిని నార్పి నాధ్వనుల్. ౨౯ 2099

క. తుములంబై వినఁబడియెఁ బురమునం దంతటను; నంత ధరమణులు ప్రీతిం

దమశిశువులఁ గైకొని నిప్పుముట్టుకొనియున్న హర్ష్యపుంజంబులపై. ౩౬

క. నిలువఁబడియుండి రోదనములు చేయుచుఁ దనుకుకేళములు వీడంగా

నిలఁబడిరి వేగముగ; నుజ్జ్వలసౌధాగ్రములనుండి వనితలు పడఁగె. ౩౬౪

తే. మేఘములనుండి పడుచున్న మెఱుపుదీగె

లోయనఁగఁజూడఁదగియుండి రాయెడ; నని

లాత్మజన్మఁడు వజ్రంబు లమలవిద్రు

మములు పైదూర్వసన్దృశి కమలులు మఱియు. ౩౭

2102

క. నిరుపమరజతమ్ములు సుందరముగ నొప్పారుచుంట ధానావిధని

ర్భరకాంతులఁ దగుభవనోత్కరమున నగ్నిగిని గరఁగి కనకాదులొగి.

తే. కాటిపడుచుండఁజూచె; నకాల్లమందు, నెన్నిదారువులుండిన నంతగడ్డి

యుండినను దృప్తినొందకయుండి నగ్ని, యగ్నియంతజ్వలించిన నైవదాన.

క. హనుమయు సంతృప్తిని గైకొనకుండెను భయదదనుజకూటము మృతినిం

గనిపడినభూమియును దృప్తిని బొందకయుండెఁ బురముతీరు తొలంగె.

తే. *మఱియుఁ బురమున నయగ్నిమంట లొక్క

యెడఁ బలాశప్రసూనమట్లెనఁగె నొక్క

* కన్య విత్కింకుకనంకాకా కన్య విచ్చల్లలిసన్నిభా-అనిమా.

చోటఁ బూరుగుపూవులశోభ వెలిగె

నొక్కచోఁ గుంకుమనుమాళి ♦ యొప్పుఁ గాంచె. 3౦

2106

క. జవమును మహనీయాత్మయుఁ, బ్రవిరులగుణరాజుగలుగుపావని మున్నా
శివుఁడొగిఁ ద్రిపురంబులఁ గాల్పునడువునక లంక నెల్ల ♦ శోషిలఁ గాల్చెన్.

సీ. వేగవంతుండయి ♦ వెలయునాహనుమంతుఁ డాగృహంబులయందు ♦ ననలశిఖల
ముట్టించి విడువంగ ♦ నట్టె యాజ్ఞావాళు లాపురంబునకెల్ల ♦ నాశ్రయ మగు
నాత్రికూటమహీధ♦రాగ్రంబునక ♦ భయంకరరీతి వెలిగె; నిక్కరణి నగ్ని
యనిలునిఁ గూడి య♦గాంతకాలానలసమవేగమై యభ్ర♦సరణిసంటి

ఆ. పొగలులేనిమంట ♦ లెగఁకుంగ నిష్క్రమ, జట్టుముట్టి రక్క♦సులశరీర
ము లనునాజ్యమునకు ♦ వెలసి నృద్ధినిగాంచె; నన్యుహగ్ని దుష్ఫ♦రాకృతిఁదగి.

క. శతలక్షసూర్యసమవిద్యుతు లొప్పగ లంకనంత♦యున్ జట్టుచు ను
ద్ధతులిశనమానధ్వను, లతులితగతి వెలయ బెడిగ♦మై దుర్భరమై 33౪ 210౭

తే. వెలయుబ్రహ్మాండమంతయు ♦ విపులశక్తిఁ

బ్రద్దలుగఁ గొట్టినట్లుగ ♦ రాజిలెగడు;

నందు సతిసూక్ష్మాంతి స♦య్యగ్ని కింశు

కప్రసూనచ్ఛవిం దాల్చి ♦ కడఁగి దివము. 3౪౪

2110

క. తగులుచు నున్నవిధంబున, బెగడుగ వ్యాపించె; గేహ♦విత్తులు నహియిం
నఁగఁబడి చల్లారెడుతఱి,ని గలుగుపొగ లొలయ మేఘ♦నికరము లచటన్.

క. నీలోత్పలవిద్యుతులం, జాలుగఁ గన్నట్టె; నపుడు; ♦ జ్ఞానాధికులై
ప్రాళినదనుజలు కొండలు, జాలిం గొని యొకటఁ జేరి ♦ స్వపురమునందున్.

సీ. ప్రాణిసంఘంబులు ♦ భవనముల్ నృత్యముల్

క్షణకాలముననె ద♦గ్గచుగు టరిసి

ఘాతండు త్రిదశసంఘేష్యుండు యి పొల్పు

వజ్రయో, లేక వై ♦ వస్వతుండా

వరుణుడో రుద్రుడో ♦ వాయువో, యగ్నియో

ధనదుడో, చంద్రుడో ♦ శవరుడో, వెలి

యంగరాకున్నది ♦ యంతియెకాని వా

నరుడు గాఁ డీతఁడు ♦ పరమభయదుఁ

డైన¹ సాక్షాత్కాలుఁ దగును; లోకేశుడైన

సర్వంబు ధరియింపఁ జాలి నాల్గు

తే. మోములన్ వెల్లుబ్రహ్మయే ♦ ముందు వహజ

తతులఁ జంపగ నూహింపఁ ♦² నత్కుధ యిటు

1 న వానరో- నుం స్వరుమేన కాలః-అనిమా. 2 ఇహగతో వానరరూపధారి రక్షోపసం హరకరః ప్రకోపః-అనిమా.

స్తవగరూపముఁ దాల్చి యీ పత్తనమున
కరుగుదెంచినదాయేమి యాతురమున. 32౫

2118

తే ఆద్య మవ్యక్తమును నచింత్యము ననంత
మును సుపూజ్యము వైష్ణవంబునగుతేజ
మిట్లు రాక్షసనాశార్థమే స్వమాయ
చేత వానరరూపంబుఁ జెంది పూనిక్. 3౨౫

2114

క. చనుదెంచెనేమొ యిచటికి, నని తమలోఁ జెప్పుకొనిరి యాపురమందుకొ
దనుజులు గుత్తిము లరదము, లనూనగజతతులు పక్షు లఖలమృగములుకొ.

క. తరువులు దగ్ధము లగుటకొ, బరమాద్రిని బొంది యచటిఁ ప్రాణితతులు భీ
కరగతి నాశ్రీశింపఁగఁ, బరఁగెం దుములముగ నారంపంబు కడువడికొ. ౪౦

తే. అక్కటా! నాయనా! యంచు యహఃకూమార
యనుచు, నాముద్దుపట్టి యం యచుఁగుమిత్ర
యనుచు, ¹భోగయుతంబు పుణ్యములరాశి
యైనజీవితమా యంచు యసమలెల్ల. ౪౦౫

2117

క. అనలార్పులఁ బడి కాలుచు, జనకాదులఁ దలఁచుకొనుచు శబ్దముచేయకొ
నినద మది భీకరంబై, యనూనమై యెల్ల యెశల యావృత్తిఁ గాంచెకొ. ౪౧

చ. ²హనుమ యనూనకోపమున యాపురమంతట నిష్కమంట్ లొ
య్యన మితిమీఱి చుట్టుకొన యాసురవీరులు చాన, యోధులె
ల్లను గలగుండునొందఁగను లంకయు శాపముచేతఁ ద్రుంకెనో
యనునటులుండె; సంభ్రమభయంబులఁ జింతలఁ గుంది రాక్షసుల్. ౪౨

తే. ఆరవంబులు చేయ హుతాశనశిఖ
లెల్లఁ జుట్టుకొనకొ దనుజేంద్రపురము
³బ్రహ్మకోపంబునం బుట్టుప్రళయవహ్ని
దగ్ధమగుభూతలంబట్లు యతనరుచుండ. ౪3

2120

క హనుమ మహానుతికాంచెను; ఘనతరుయుతవనము విఱిచి కదనంబున నా
దనుజేంద్రులఁ జంపి, నికేతనరత్నమయంబుగాఁగఁ దగు నాలంకకొ. ౪3౫

క. అనలార్పులచేఁ గాలించి, యనిలాత్మజుఁ డూరకుండె; నంతఁ ద్రికూటం
బనులై లశిఖరభాగంబునఁ జిత్రతరంబుగాఁగఁ బాలుచు నవనిపై. ౪౪౫

క. ⁴తనరారువానరోత్తముఁ, డనిలజుఁ డాత్మీయవాలంకమందుఁ బాలుచునా

1 హ జీవితం భోగయుతం సుపుణ్యమ్-అనిమా. 2 హనుమతః క్రోధబలాభిభూతా బభూవ శాపోపహతేన లంకా-అనిమా. 3 స్వయంభుకోపోపహతా మివాపనిమ్-అనిమా. ప్రళయే భగవతా దధా మిత్యర్థః-అనివ్యాఖ్య. బ్రహ్మశబ్ద మిట భగవచ్ఛబ్దార్థ మని గ్రహింపఁదగు. 4 వ్యరాజితాదిత్య ఇవాంకుమరీ-అనిమా.

- యనలార్పులు కిరణములై, కనబడఁ గిరణావృతార్పుకరణి వెలింగెన్. ౪౫
- చ. ఘనమతియైన యాహనును ♦ కర్బురసంఘముఁ ద్రుంచి భూరివృ
క్షించయమా వనంబు నతిసత్వము పొంగఁగఁ బాడుచేసి యా
దనుజులయిండ్ల కగ్నియిడి ♦ ¹తా మది రామునిఁ జేరఁబోవఁగో
రెను; బ్రవగౌఘముఖ్యు నురశీకృతరామపదారవిందునిన్. ౪౬ | 2124
- చ. అనిలసమానవేగుని, మహామతి, శ్రేష్ఠుని, వాయుపుష్ట నా
హనును దేవతాగణము ♦ నాదృతిమీఱ నుతించె; సంత స
వ్వసచరముఖ్యుఁ డెంతయును ♦ భవ్యనుతేజః డశోకనామకం
బును గడుఁ బాడుచేసి యరిఁముఖ్యులఁ జంపి రణాంగణంబునన్. ౪౭ | 2125
- క. సుదుచిరలంకాపురమును, గరమర్థి దహించి వెలింగె; ♦ గంధర్వులు ని
ర్జరసిద్ధమానివర్చులు, పురమును దగ్ధమును గాంచి ♦ పొంగిరి వేడ్కన్. ౪౮
- క. భూతములన్నియుఁ గపివరు, వాతాత్మజుఁ గాంచి ²కాలఁవై శావనరుఁ గాఁ
జేతస్సుల నెంచి మహాభీతింగ నె; సంత దేవభృందమునిపతుల్. ౫౦ | 2127
- తే యక్షవిద్యాధరులును భూతాళి నాగ
తతులు గంధర్వ లక్ష్మపత్తనము దగ్ధ .
మగుట కెంతయు సంప్రీతి ♦ నందిరి మును
పెన్నఁ డెఱుఁగనిరీతిని ♦ నిచట హనును. ౫౧ | 2128

వీరబదినాలుగవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౫ - వ సర్గము.

అంతః పానుమంతుడు నీతిపెంపొంది పయనమున కభిముఖుఁ డగుట. అంతః

- క. బలమలర లంకసంతయు, జ్వలనున కాహుతిని జేసి ♦ సాగరమునయం
దలరుచు వాలము ముంచి యు,నలునిం జల్లార్చె; ననిలసందనుఁ డంతన్. ౧
- తే. అగ్నికాహుతియై చెడి ♦ యనుచు లార్చి, నంది భీతిలఁగా నున్న యాపురమును
గాంచి తనలోన నీరీతిఁగా విచార, సరతఁ బూనెను; నతనిహృత్పద్మమందు ౨
- క. తొలుత భయ మంకురించె న, వల మదిలో నీచమగుచుఁ ♦ బరఁగువనిని ని
మ్మలఁ జేసినాడఁగాయని, తలపోయుచుఁ దిట్టుకొనియెఁ ♦ దానై తననే. ౩ | 2129
- క. పురిఁ గాల్చితి నిక్కార్పము, పరమంబునిచేసితి నిది ♦ బాగే యని లో
విరతింబొందెను; మఱి యెవ్వరు కోపము వృద్ధిబొంద ♦ వారకయపుడే. 3 | 2130
- క. అనలుని దీపుని నీటను, ననువొందఁగ నార్చునట్టు ♦ లాకోపంబున్

1 జగము రామం మనసా మహాత్మా-అనిమా. 2 కాలాగ్నిరితి సంవిత్య సర్వభూతాని తత్ర
సు-అనిమా.

మనమున నడంచుకొందురొ, ఘనమతు లావురువవరులె ♦ గద వుణ్యాత్మల్.

సీ. ¹ఎవడు కోపంబంది ♦ యెంతయే బాపంబు చేయకుండును? బాపించింతలేక
క్రుద్ధుండె యైనచో ♦ గురువును జంపును, గోపమొందినయెడ ♦ గ్రూరవాక్య
ముల నధిక్షేపించునిలనజ్జనులనై న; నాగ్రహంబొందిన ♦ నర్హమిద్ది
యిద్ది యనర్హమం ♦ చెఱుంగఁడు మాటను, గ్రోధికే జేయఁగాఁ ♦ గూడనట్టి

తే. పనియు పచియింపఁగూడనిపల్కులేదు;

పాము జీర్ణత్వచంబును ♦ వదలునట్లు

తనకుఁ గలకోపమును నోర్పున నె యడంచి

పుచ్చునో యతఁడేగద ♦ పురుషుండనఁగ. 2

2134

చ. జనకజ యున్న దంచయిన ♦ స్వాంతమునందుఁ దలంప కిట్లు ప

త్తనమున నగ్నిఁ బెట్టితిని ♦ దాననె స్వామివిఘాతుకుండ, దు

ర్శననుడ, లబ్ధనే గననిమత్తుడఁ, బాపిని, నిస్సిరో కుజీ

వనమిది నాది యేమనుడుఁ ♦ బాపపుఁగార్యమొనర్చినందుచే. ౮

2135

క. పురమేమొ కాలిపోయెను, బరమపవిత్ర యగుసీత ♦ జ్వలనుశిఖల దు

ర్శరణంబు నొందియుండిన, దురంతరంగుండను నేను ♦ ద్రోహి నె షతికి.

తే. స్వామికార్యంబు చెఱచినవాడనెగద

యెందుకొఱకింతయత్నంబు ♦ నేను జేసి

తినొ యదంతయుఁ బాడయ్యె ♦ దివ్యపురిని

గాల్చునప్పుడు సీతను ♦ గావన్తె. ౧౦

2187

చ. వననిధి దాఁటి జానకి నివాసము గన్గొని దాని రానుభూ

వున కఱిగించునట్టి దగుభూరితరం బగుకృత్యతంత్రముం

గొని యిసుమంతయే మిగులఁ ♦ గోరిక నంతయుఁ జేసినాడ నిం

కను దెలుపంగ నొపనియె ♦ గావలయుంగద యిట్టిప్రభునక. ౧౦౪

218౯

క. జనకజ మృతినొందుట నీ, పెనుకార్యము చాలవఱకుఁ ♦ బృథుశక్తిగం

బొనరింపఁబడినదైనను, నొనరింపనియట్లు లయ్యె ♦ నొకతప్పుననే. ౧౧

2139

తే. శ్రోధవశుండనయై యిట్టిగొప్పకార్య

మును సమూలము బెఱికితి ♦ ననయమూని;

పురమునం దొక్కభాగంబు ♦ భూరిదహన

శిఖలదగ్గముగానిది ♦ చేరిచూడ. ౧౧౪

2140

క. కనఁబడ దల్లాటను నా, జనకజ మృతిగనియెయుండు ♦ సంజేహములే

దు నగరము భస్మమయ్యెను, గనుఁగొన నాతెలివిలేమి ♦ త్క్లాసుత గూర్లక.

తే. దాన నాకార్యమంతయు ♦ దగ్ధమయ్యె
నిట్టులేయయ్యెనేని ¹ యొడనె నేను
బ్రాణముల వీడుటొప్పు నిశ్చయియె నాకుఁ
దగినదని తోచుచున్న ది ♦ త్తరుణమందు. ౧౩ 2142

సీ. అనలునినుంటుల ♦ యందును బడుదునా బడబాముఖంబునఁ ♦ బడుదునా స
ముద్రమునంబడి ♦ మునిఁగి యందలిజంతువులకు నావగునంగములను నాహు
తిగ నిత్తునా; నేను ♦ దేహంబునం బ్రాణములఁ దాల్చి యేమనియల వనచర
పతియైననుగ్రీవుఁపరిసరమునకును జన నేర్తుఁ బూరుషఁసత్తములను

తే. నారఘూద్యహులను జూడ ♦ నరుగువాఁడ
నెట్లుతత్కార్యఘాతినై ♦ యింకమీఁద;
నిట్లురోషదోషంబున ♦ నీపురంబుఁ
గాల్చి త్రిజగంబులఁ భ్రాతఁ ♦ గన్న కపిత. ౧౫౪ 2143

క. ² వెలిపుచ్చుకొంటఁగాదే, తులువతన మ్మెప్పుడుచేయు ♦ దోషమనక యి
మ్ములఁ గోఁటిజాతి యనుని, పులుకును సార్థకముచేయుఁవాఁడనెయైన. ౧౬

తే. సీతఁ గావంగఁదగుశక్తిఁ ♦ జెలఁగియుండి
యును గ్రుధంబూని రక్షింపఁకుంటిఁ గానఁ
గట్టుదిట్టములేలేక ♦ కడుస్వతంత్ర
మైనరాజసభావం బఁమానితంబు. ౧౭ 2145

క. ఏమనిచీకొట్టుదు నిఁక; నామైథిలి మృతిని గనుట ♦ యాలించినచో
రాముఁడు లక్ష్మణుఁడును మృతిఁ, దా మొందంగలరు వారిధశఁ గనినంత.

క. వనచరపతినుగ్రీవుఁడు, తనబంధులఁ గూడి కాలఁధర్మము నొందు; ♦
దనసోదరమృతి భరతుఁడు, విని భ్రాతృప్రీతిమీఱి ♦ వెతలం బడుచు. ౧౮

క. తనయనుజుఁడు శత్రుఘ్నుఁడు, తనతోడంగూడి పొగులఁ ♦ దా జీవింపం
గనునేర్చునెట్లు? ధర్మంబునఁ దగునిత్యైకువంశఁము ధర నశింప. ౧౯

క. నరులెల్ల దుఃఖతాపోత్కరవీడితులగుచుఁ గుండఁగల రిందులకుం
బరికింప నందియం బే, వరుసం గనరాదు; గాన ♦ బహుభంగులచే. ౨౦

క. ³ తలఁచిన నిర్భాగ్యుడనై, యిలఁ బరఁగితి ధర్మ మర్థ ♦ మీరెంటిని ని
మ్ములఁ ద్రోసిపుచ్చితిని రో,వలతావృతమతిని దోషఁసదనుడనైతి. ౨౧

1 ఇహింస ప్రాణసన్న్యాసో మమాపి హృద్య రోచతే-అనిమా. ప్రాణసన్న్యాసః ప్రాణ
త్యాగః-అనివ్యాఖ్య. 2 ప్రధితం త్రిపు లోకేషు కపిత్వ మనన్ధితమ్-అనిమా అనన్ధితం-చాపలా
త్తక మిత్యర్థః-అనివ్యాఖ్య. 3 రోషదోషపరీతాత్మా-అనిమా. పరితశబ్దస్థితీచే నిలఁ దెనుఁగున దోష
మున లతాత్వ మారోపితమని యెఱుంగునది.

ఆ. విశ్వనాశకరుడఁ ♦ విదిత మీయదియయ్యె;

ననుచుఁ జింతచేయునతనికి మును

మదికిఁ దోచియున్నచుంచిశకునములే

స్పష్టములుగఁ గానఁబడియె నపుడు. ౨౨

2151

క. మనమున మరలఁ దలంచెను, హనుమంతుం డొక్కవేళ ♦ నామంగళయా

ప నితాంతప్రియదర్శన, యనూనలావణ్యరాశి ♦ యాజనకజయున్. ౨౨౫

క. తన తేజమె రక్షింపం, గను నాశంబలవకుండఁగలదు జ్వలనుఁ డ

గ్నిని గాల్చుడు; ధర్మాత్మం, డనూన తేజఁడగు రామునతివను నీతన్. ౨౩౫

క. తనసత్ప్రవర్తనమునన్, బనివడి రక్షింపఁబడెడు ♦ పాపనచిత్తన్

గని పాపకుండు స్పృశియింపను శక్తుండు గాఁడు; జ్వలనుఁపని కాల్చుటయే.

తే. అట్టిదహనుండు ననుఁ గాల్చుఁ ♦ డరను నిద్రి

రామచంద్రప్రభావంబు ♦ రమణిపుణ్య

మివ్వికాల్చకయుండఁగా ♦ నిపుడుచేసె

నిశ్చయంబగు నీయాహా ♦ నిజమునిజము. ౨౫

2155

క. భరతాదులకున్ ముగురికిఁ, బరదేవత యగుచు రానుఁభద్రునిప్రియసుం

దరి యగుచు నలరుజానకిఁ, దరమే నశియింపఁజేయ ♦ ధాతుకునై నన్. ౨౬

సీ. దహనమేపనిగాఁగఁ ♦ దగుహవ్యవాహనుం డాత్మశక్తికి నెప్పు ♦ డడ్డులేక

వ్యయమనునదిలేక ♦ వఱలువాడై యుండి నావాలమునుగాల్చు ♦ నేవిధమునఁ

జాలకున్నాడుగా ♦ సాధ్యిని నికనీత దహించునె యెవ్విధముననై న;

ననుచుఁ జింతించె నాహనుమయు విస్మితుండై సాగరాంతరఁమందుఁ దనకుఁ

ఆ. గానఁ బడినయట్టిమైనాకభూద్రంబు, మరలఁ దలఁచుకొనుచు ♦ మదిని నిట్లు

తలఁచె; స్వీయతపమువలన సత్యంబున, భర్తృతత్పరతను ♦ భవ్యమతిని. ౨౮౫

క. జనకజ యగ్నిని గాల్చుం, గను జాలునుగాదె, యగ్ని ♦ కాల్చఁగలఁడె యా

వనితామణి ననితలఁచెను; హనుమంతుం డిట్లుజనకుఁనాత్మజమహినున్.

క. మనమున నెన్నుచు నచటన్, వినియె మహాత్ములయి ఖచరఁబృందంబునఁ గీ

ర్తిగిగన్నచారణులవా; కన్యనికరముల నిట్లు; వాగు ♦ కడువిస్మితులై. 3౦ 2159

క. బౌరా! హనుమంతుండు దు, ర్వారబలోపేతుండై న ♦ రాక్షసుల లన

దూభరిగృహంబుల కెల్లను, దారుణశిఖఁ బెట్టి యెట్టిధైర్యయుతులకున్.

తే. చేయసాధ్యముగానియీ ♦ చిత్రకార్య

మును దగంజేసె నాశ్చర్యముగద యిద్ది;

దనుజులును స్త్రీలు బాలవృద్ధతతు లార్తిఁ

దొలఁగి చనుచుండఁ దనసొంపు ♦ తొలఁగిపోవ. 3౧౫

2161

- క. ¹జనకోలాహలముల కొ, య్యనఁ బరవ్రతగుహలు ప్రతిగఁ ♦ నారవములు చే
య నిపుడు లంకాపురమిది, యనూనదై న్యమున నేడ్చునట్లున్నదిగా. 3౨
- క. ²పురిసాట్టప్రాకారో, త్కరతోరణ యగుచు నిపుడు ♦ దహియింపఁబడె
దరుణీమణిజానకి య, చెప్పువుగ దహియింపఁబడక ♦ చెలఁగెడు నహహా. 33
- సీ. హనుమంతుఁ డామాట ♦ లాలించి సఫలంబు లై ననిమిత్తాళి ♦ నననితనయ
సద్గుణాళులు రాను ♦ చంద్రమాహాత్మ్యవీమొనలగు కారణం ♦ బులను, జార
ణోక్తుల సీతకు ♦ నొక్కయాసదయును గలుగ లేదని హర్ష ♦ కలితుఁడయ్యె,
నంత నాతఁడు తాను ♦ నటవచ్చియున్న కార్యంబుఫలించి ధ ♦ రాకుమారి
- ఆ. యగ్ని బాధలేక ♦ యలరుచుండు పెరింగి
మరలఁ గన్ను లలర ♦ మానినిఁ గని
పయన మొనరుపంగఁ ♦ బరమచిత్తంబునఁ
దలఁచె రాముఁజూడ ♦ నలరువేడ్క. 3౫

2164

ఏఁబదియైదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౬ - వ సర్గము.

హనుమంతుఁడు సీతయనుచుతిం గై కొని పయనము చేయఁబూనుట. శ్లో-

- క. అనిలజుఁ డంతట నప్పన, మున నావృక్షంబుక్రింద ♦ మోడ్చిన కేలం
గనువట్టు సీతకడకుం, జనిమొక్కి నుదీయభాగ్యసరణిని నిన్ను. ౪ 2165
- క. నిరపాయంబుగ నుండుటఁ, బరికించితి ననియె; సీతఁ పయనముచేయం
ద్వరపడుహనుమంతునిఁ గని, పరమపతిప్రియత నెఱపఁబుల్కె నతనితో. ౨
- క. పరవీరహా! మహాత్మా!, పరుల౯ వధియించి నన్ను ♦ భర్తకడకు న
త్వరగతిఁ గొనిపోవఁగ నొక్కరుడవె చాలుదువు సీవు ♦ కడిదిబలంబు. ౩
- క. కనఁబఱచితి విది నీకు౯, ఘనకీర్తి నొసంగఁగలదుగాని రఘువతిం
య్రనకుం గాదుకదా; విను, మనఘా! రిపుహరుఁడు భూవరాధిపుఁ డతఁడే. 3
- క. చనుడెంచి యిచటి కుజ్జ్వల, ఘనశరముల లంకఁ గలఁచి ♦ కాంతను నన్నుం
గొనిపోవునేని గాకుత్స్థున కతనికి నదృశ మిద్ది ♦ శుభగుణనిలయా! ౪ 2169
- చ. అనిమొనవీరుడై మఱి మహాత్ముఁడునై తగురామమూర్తియే
తనకు సమానమావిధిని ♦ దారుణసంగరమందు విక్రమం
బును నెఱపంగఁజాలునటుపూని యొసర్పము నీవె యంచు నా
జనకజ యర్థవంతమయి ♦ సద్వినయాన్వితమై సహేతుకం
బునునయి యొప్పువాక్యమును ♦ బూన్కి వచింపఁగ నాలకించుచు. ౫౪

చ. అనిలజఁ డిట్లువల్కె; విను ♦ మంబ నలీముఖభల్లుకాదివా
హినులనుగూడి వేగమున ♦ నిచ్చటికిం జనుడెంచి సంగరం
బున రివులఁ జయించి వగఁబొందెడునిన్న మునభిఁదేల్పు నా
యినకులసంభవుండనుచు ♦ నివ్విధిఁబల్కుచు నూటడింపుచుఁ. 2 2171

క. తనవిభునిచెంతకుం జను, మనమున వందనముచేసె ♦ త్కాపుత్రికి; న
వ్వనచరవీరుఁడు శ్రీరా,మునిఁ గన్గొనఁ దమకడుచు ♦ మోము వెలుంగఁ.

క. ఘనగిరియైనయరిష్టం, బును నెక్కెను శత్రుహంత; ♦ పొడవుగ నదియుఁ
*వనజచ్చాయలఁ దగున, వ్వనపంక్తులు నీలములుగఁ ♦ బరఁగుచు నుండఁ.

ఆ. చిత్రయుక్తమగుచుఁ ♦ జెలఁగుచుఁ గట్టాపు

ట్టమునుగూడి తగువిధముగ నుండె;

శృంగమధ్యమమునఁ ♦ జెలఁగి వ్రేలాడుమే

ఘముల సోత్తరీయఃకముగ నలరె. ౧౦

2174

క. ఖరకరుఁ డాత్మకరంబుల, ధరాధరము దానిఁ బ్రీతి ♦ తనరఁగ నిదియాఁ
దరుణము మేల్కొన నని చి, త్తిరంజనముగాఁగఁ దెలుపఁదగి నట్లుండఁ ౧౦౫

క. గిరియందుఁ గ్రాలుధాతూ, త్కరములఁ జూడంగ రవియుఁ ♦ గరములఁ దెలుపఁ
ధరమద్ది కనులువిప్పుచు, ధరణిం గనునట్లు చెప్పుఁదగి యలరారెఁ. ౧౧

సీ. నిర్ధరజలపూరినినదముల్ గంభీరముగఁ బర్వ వానిచే ♦ దగ శ్రుతులను
జదువుచున్నట్లుండె, ♦ స్పష్టంబుగాఁ బలువిధముల నందొగి ♦ విపులములగు

ప్రప్ర వర్గాతినిఁ స్వనములచేతఁ జక్కఁగఁ బాడుచున్నట్లు ♦ కానఁబడియె;

మింటికిఁ బెరుగుచు ♦ మించినయా దేవదారుద్రుమంబులఁ ♦ దగఁ గరములు

ఆ. పైకి నెత్తి తనము ♦ పరమంబు నల్పెడు, కరణి నొప్పుచుండె; ♦ గాఢసాను
పతితజలవములఁ ♦ బలువుగఁ దిట్టెడు, భంగి నొప్పుచుండె ♦ బర్వతంబు. ౧3

సీసమాలిక:—

శ్యామవర్ణంబులై ♦ సాంద్రంబుగా శరత్కాలపుష్పితములై ♦ క్రాలుచున్న
సప్తపర్ణసుమాలిఁనత్యస్థలంబుల గాలికిఁ గంపింపఁగా ముదిమిని
వడఁకుచున్నట్లుండె ♦ వాయువుతాకున ధ్వనిచేయుకీచకఁతతుల నద్ది
కూయుచున్నట్లుండె; ♦ గ్రూరసర్పంబులు నిట్టూర్పువాయువుల్ ♦ నిగుడఁజేయ
హనుమంతుపైఁ గల్లుఁనాగ్రహంబున నె నిశాన్వమ్ములం బుచ్చుఁచందమునను
గనఁబడె, దుహిసముల్ ♦ గ్రమ్మి గంభీరంబులయి నిస్వనములఁ జేయనిగుహలను
గనుగొన నింద్రియాఃఘము నడ్డి ధ్యానము చేయుచున్నట్లుండె ♦ జిత్రరీతి;
జలదావరోహాలిఁసమతనొప్పెడులసత్ప్రీత్యంతగిరులను ♦ పాదములను

* తుంగవద్దకజాస్టాభి ర్మీలాభి ర్వనరాజిభిః - అనిమాలము. పద్మకాః పద్మపర్ణా దృశ్యాః-

జరియింప నుంకించుఁచందంబుగా నుండె, నభ్రంలిహంబులై యలరుశిఖర
ములచేత నవయవంబులను విదుర్చుచు నున్నట్లు లాగిరి యొప్పుచుండె;
బహుకందరంబులఁబరంగుతచ్చిఖరముల్ హనుమంతు పదవేగఁమునకుఁ గలఁగి
క్రాంతశోభలను గల్గివిధంబునం జేయుచుండె దానికి, నుతియును బొడవగు
నశ్వకర్ణంబులు యల్లసాలంబులు తాళముల్ వంశముల్ యానిఁ జాటి
యుండెను, బుష్పంబులొప్పు విస్తృతములై తగుతీగజాంబముల్ దాని కొక్త
సాంపును గల్గించుచునుబొల్చె; నయ్యది బహుమృగగణములుఁవరంగుచుండె
ధాతువుల్ కాలుచుఁ దగునన్నె గల్గించుచుండెను, సెలయేలురుతురశిల
తే. లాగిరింద్రమునిండుగ యమరియుండె, బరమమానులు గంధర్వపటలములును
యక్షకిన్నరఫణిపరులందుఁ జెలంగుచుండి రుద్రీజలతలును యానిఁ జెలంగె.

క. గిరికందరముల సింహాత్మకములు నిబిడంబులగుచుఁ గన్నడెను భయం
కరములగువ్యాఘ్రములును, బరంగుచు నెల్లరకు భీతిఁ బడయం జేసెన్.

క. సురుచిరఫలవృక్షంబులు, వరమూలంబులును నందు భాసిలుచుండెన్
మరుదాత్మజు డాగిరి రఘువరుఁ గనుకౌతుకము తన్నుఁ దవ్వరపెట్టంగెన్.

క. ఆరోహించెను; నంతట, మారుతి రమ్యాద్రిసానుమండలములఁ బెం
పారుశిశోఘంబులఁ దనభూరిపదంబులను ద్రొక్కఁబూసఁగ నవియున్. ౨౦౫

క. ఘనరవములఁ బిండిగనయి, పనధింబడఁజొచ్చె; నంత యనచరవద్యం
డును శైలవరము దానిని, దనగతివెలయంగ నెక్కి తననుదిలోనెన్. ౨౦౬

తే. యామృతీరంబునుండి సౌమ్యమగుతీర
మునకుఁ జనవేడి మేనుఁ బెంచెను ఘనముగఁ;
బవనసుతుఁ డిట్టులాగిరిఁవరము నెక్కి
ర్షుషఫణివ్రజభీనుమాజలధిఁ గాంచె. ౨౦౭

2183

క. వనచరతిలకుండు పవనుని, తనయుం డుత్తరతటంబు యక్షిణతీరం
బుననుండి చేర నాకసమున కెగసెను వాయువట్లు యోదము చెలంగెన్. ౨౦౮

తే. అప్పుడాగిరివర్యంబు యహనుమచేతఁ
బీడితంబయి శిఖరముల్ నృత్యములును
వడఁకఁద్రెళ్లఁగఁ దనయందు యవతలు జంతు
సమితితోఁగూడఁ దాను నిఁనవనము లొప్పు. ౨౦౯

2185

క. ధరణికి నమముగఁ గ్రిందికి, ద్వీరంగ్రుంగెను; నతనితోడలఁపడికిం బుట్టి
త్కరయతపాదపములు సుర,వసువజ్రప్రహతిఁ గూలుభంగి నిలఁ బడెన్.

క. గిరికందరాంతరంబులఁ బరాక్రమము నొప్పునున్నపంచాన్యము ల
మరుదాత్మజుపదవీడెన్, భరింపలే కార్వ నారఁవంబు భయదమై. ౨౧౦ 2187

క. అనిలపథంబును బ్రద్దలు, గనుజేయుచు వినఁగఁబడియె; యధరమందున్

గనఁబడువిద్యాధరవర,వనితలు వస్త్రములు జాతి ♦ బహుభూషణముల్. ౨౯

ఆ. తాఱుమాఱుపడఁగఁ ♦ దటుకున నావర్వ,తమ్మునుండి యాక♦సమ్మునకును
నుగ్గమించి; రంత ♦ నురుతనువులు దీప్త,జిహ్వ లొప్ప విషము ♦ చిచ్చుపగిది.

క. చెలఁగంగ నొప్పునర్పం,బలు శలలును మెడలు పగుల ♦ ముడుచుకొనుచు బా
ధలనంది పొరలుచుండెను; గలఁగుచుఁ గిన్నరులు నురగ♦గంధర్వవరుల్. 3౧

తే. యక్షవిద్యాధరులుఁ బవనాత్మజాభి

వీడితం బై నయాగిరి ♦ వీడి యాక

సమున కెగసిరి; తరుశిఖరముల వెలసి

యున్నతము శ్రీయుతంబునై ♦ యొప్పుగిరియు. 3౨

2191

క. బలవంతుఁ డై నపావని,వలనం దగుబాధనొంది ♦ పాతాళంబుక

గలఁగుచుఁ జొచ్చుచు వనుధా,తలమునకు సనుంబుగాఁగఁ ♦ దాఁ గనుపట్టెన్.

క. పదియామడలవెడల్పును, బదినిఁ మూఁడింటఁ బెంపవచ్చుగణనతో^౧
డఁ దగినపొడవును గలగిరి, యది ధరణికి సమముగాఁగఁ♦నర్దయుఁ గ్రుంగెన్.

తే. అలలవరుసలు తటమును ♦ నట్టెగొట్ట

భయదమై యొప్పుచున్నలవణసముద్ర

మును సలీలముగా దాఁటుచుననునఁ బవ

నాత్మజుఁడు మింటి కెగసె ధైర్యంబు పొంగ. 3౪౫

2194

ఏఁబదియాఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౭ - వ సర్గము.

హనుమంతుఁడు సముద్రము దాటి జాంబవదాదులను గనుఁగొనుట. శ్లో॥

సీ. శశితెల్లకల్వఁగా ♦ నరసిజమిత్రుండు

జలకుక్కుటంబుగా ♦ శ్రవణపువ్వ

తారకాద్వయము కాదంబంబులుగ, మఱి

జలదముల్ శైవాలశాద్వలంబు

లుగఁ, బునర్వసు వనఁ♦నగుతారయును మహా

మీన మట్లుగ, భూమిసూనుఁ డతుల

కాయంబుగల్గినగ్రాహంబుగా, మఱి

యైరావతము దీప్తశమై తనరఁగ,

స్వాతీనాఁ దార, హంసవిలోళితంబుగ,

శ్వేననసంఘాతసంజాతములయి

వీచీనమంబులొవిధుకరములు శీత

జలములుగాఁ దగఁ ♦ బలువిధంబు

లై సఘాయలనొప్పుఁ యక్షగంధర్వోర
గులు ఘల్లనీరజోత్పలములుగను,

దనర సపారమై ధవనిపోలికనున్న
గగనంబు వాయువేగమునఁ బొల్పు

తే. హనుమ యాయాసమేలేక యవుడు పెద్ద
యోడ సంద్రముదాటున ధల్లొప్పుమీఱ
దాఁటె; శ్రీమంతుడగువాయుతనయుఁ డంత
సంబరము మ్రింగఁజూచెడునట్లు పూన్కి. ౮౪

2195

క. వనజారివఖంబులఁ జీల్చుచుబూనినయట్లు, తారలను నూర్చునీతోఁ
గనుపట్టునట్టియాకనమును హరియించునటు మేఘములసంతతులన్. ౮౫

క. ఆకర్షించెఘరీతిని, నాకాశమునందుఁ దాను ధవనిగెఁ దిరుగుచున్;
బ్రాకటతేజుండయి ఘనుఁడొకపివరుఁ గాంతిపాలయ ధవనిమేఘంబుల్. ౮౬

ఆ. అరుణచాండరములు ధవనితమాంజిష్ఠముల్
హరితకృష్ణబోహితాంగకంబు
లగుచు వెలసె; సంత ధవనిజాలంబులఁ
జొరఁగఁబడుచు వానిఁ ధవని విడుచుచు. ౮౭

4198

క. ఘనజాలపిన్ధుండై, కనఁబడకయెయుండి మరలఁ ధవనిబడెడుచం
ద్రునిరీతి నమరియుండెను; హనుమయుఁ గవివీరుఁ డంబరాంతరమందున్. ౮౮

క. సితవస్త్రంబును దాలిచి, వితతాంబువరాశి వేగ ధవనియించుచు ను
ద్ధిమిఱుఁ బోవుటఁ జూడ, మతఁడటఁ గన్నడుచు మరల ధవనిత్తితుండై.

క. చనుచున్నచంద్రురీతిని, గనఁబడుచున్ వెలుఁగుచుండె; ధవనికొమగుఁ డా
హనుమయు మాటికిమాటికి, ఘనముల విరియించి దారిఁ ధవనికొని వానిన్.

తే. చొచ్చుచున్ వీడుచున్ మేఘశుంభదుగ్ధ
నినద మట్లుగ నార్చుచు ధవనిగి గరుడు
పోల్కిమీఱఁ బ్రకాశించె; ధవనితేజుఁ
డై నయాతఁడు భీకరదానవాళి. ౮౯

2201

చ. అని వధియించి స్వీయసుగునాహ్వయమున్ వెలయించి పత్తసం
బును గలగుండునొందునటు ధవనికఁజేసి సురారినాఘ నా
ర్తిని గలఁగంగఁజేసి యతిత్తిష్ఠపరాక్రములై నవీరులన్
బెనువగనొండఁ గూర్చి స్పృధివీసుతకుం దమి మ్రొక్కి యంతటన్. ౯౦

క. వనరాశ్యంతరమున వే, చుచుండెన్; వీర్య ముగ్ధ ధవనిసంతనయుఁ డ
ద్రిని మైనాకంబును నొయ్యనఁ గరమునఁ దాకి యతనినట వీడ్కొనుచున్.

క. జ్యోముక్తశరమువలె నుద్దామగతింబోయె; నట్లు ధవనితగువడిఁ జని యం

- దామారుతి మేఘమునలె, భీమం బగునామ హేంధ్ర శృంగీధరమున్. ౧౮౫
- క. కని సంతోషంబున నా, ర్చెను; నీగతిభూరిరవము ♦ చెలంగ నటచున్
ధ్వని దాని దితల నించెను; ననచరపంచాస్యఁ డంతఃపటలునుఁ జెంతఁ. ౧౮౬
- క. తనమిత్రులుండ వారలఁ, గనఁగాఁజనె వా ర్ఁదెల్పుకొత్తుకమున; సం
త నతండు సింహనాదం, బొనరిచి వాలముచు ద్రిప్పె ♦ నురువేగమునన్.
- క. గనుడుడు తిరిగెడున మ్యం, బరమున నార్వంగ నారఁవంబున కట భా
స్కరమండలంబుతో నం, బరమెల్లను బగులునట్టివడువున నుండెన్. ౧౮౭
- క. వననిధ్య త్తరతీరం, బునఁ బావనిఁ జూచుకొర్కె ♦ పొవలుచునుండన్
మునుపున్నమహాబలులౌ, వనచరశూరు లొగిఁ దద్రఁవంబును మరుతన్. ౧౮౮
- క. అనిలప్రేరితఘనగ, ర్జనమున కుద్దియగుదాని ♦ సాంధ్రామోదం
బును దెల్పుదాని మఱి యా, శనియూరుజవంబు వినిరి ♦ తత్సంయమునన్.
- క. ఏవార్త విందుమో యని, యావనచరు లెల్ల దీనులై యుండుటచే
నావాయుతనయునినవము, లానారిరవముఁబోలి ♦ యులర విని రటన్. ౧౮౯
- క. ననచరులందఱు నార్చెడు, హనుగుద్గళరవమునట్టె ♦ యాలించి సఖున్
గనఁగోరి సంభ్రమంబులఁ, గనుచుండిరి హనుసురాకఁ ♦ గడు శుభదంబున్.
- క. హరివరుడు జాంబవంతుఁడు, పరగుమునం బార నచటిన్లనగోత్తమున్
ద్వరఁ బిల్చి యిట్టులనియెను; హరివరులారా! నమోఁనాత్మజఁ డందున్.
- తే. సర్వవిధములఁ గార్యంబు ♦ సఫలమైన
దానిగాఁజేసికొని తాను ♦ తరలివచ్చు
చున్నవాఁ డింతుకైన నిం ♦ దుండఁబోదు
సంశయము, కార్య సిద్ధి నిష్ఠుఁడయైన. ౨౩
- క. ఇతనిగళస్వన మిచ్చుడి, వితమున నుండంగఁగలదె; ♦ విదితముగాదే
కృతకృత్యుఁడౌ దీనన్, గతసంశయభయగు టిచ్చుడు ♦ వర్తవ్య మగున్.
- క. ¹వనచరులంత మహాత్ముని, ఘనబాహూరుయుగ వేళఁగాఁధరవములన్
గని విని సంతనమున నొ, య్యన గంతలు జేయ నాగింపందదు వడిన్. ౨౪
- క. శివనచరు లతిసంతోషం, బున స్పృశమునుండి వృక్షఁమునకున్ శిఖరం
బుననుండి శిఖరమునకున్, ఘనగతిచే నెగిరి యొకటిఁగాఁజేరి రొగిఁ . ౨౫
- చ. ²హనుసును జూడఁగోరి యిటు ♦ లొకపుల్లెరు భూగుహగ్రముల్
గొని యటఁ గూగుచుండి యొకఁకొంతవధంబున నుండివచ్చుమి
త్రునికరముం గరంబు వడి ♦ రన్తునిపిల్వఁగ వత్త్రముల్ కరం

2214

1 తద్యః బాహూరుజేగం క నినాదం చ మహాత్మనః-అనియ 2 తే న గాత్రా న్న గాత్రాణి
శిఖరా బ్ధృహణీకః-అనియ 3 హనాంసీవ ప్రశాఖాశ్చ సమావిధ్యంతః-వానరాః-అనియ. సమా
విధ్యంతః, సమ్యక్భాసియన్-అనియ

బునఁ గొని వీచునట్లచటిభూజములందగు చిన్నకొమ్మలకాఁగి నానికొకటిఁ జూపి
హనుమకుఁ గానుపించునటు ధీరాదృశి నాఁచిరి వేడ్కపొంగఁగఁకాఁగి 220

క. గిరిగుహలఁజేరి వాయువు, విరావముం జేయునట్టివిధమున బలవ
న్నరుదాత్మజుండు గర్జించె రహిణి దమవార లెల్లఁ జింతలు బాయకాఁ

తే. మేఘసముదాయపుట్టులు ధిమింటినుండి

వచ్చునాకపివీరుని ధివరునఁ గాంచి

1 ప్రాంజలులు గ్రాల వనచరులందఁ జలట

నిలిచియుండిరి హర్షంబు ధిలాలయుచుండ. 2౨౧ 220

చ. ధరణిధరాభుండై జవము ధిత్వయు నొప్పుగ నాంజనేయుఁ డా

తరునిబిడార్తిశృంగమునఁ ధిదా నట వ్రాలెనుఁ మిత్రదర్శనా

దరమునఁ బూరితంబయి నితాంతము పొంగుమనంబుతో మనో

హరిగిరినిర్వరంబు కడఁ సప్రసథంబుననుండి యాత్మఁడుకొ. 3౨ 221

తే. 2 ఛిన్నవక్షంబు గాఁదగుఁజిఖిరితీ

సందు వ్రాలెను; సంతట ధినాకపులొగి

మదుల మిక్కిలిమోదంబు ధిపదల నమ్మ

హత్తు నేవించి సంతుష్టి ధిసంది రపుడు. 3౩ 222

చ. వనచరు లంత ధేమముగ ధిసచ్చిన వాయుతనూజుఁ గాంచి యా

తనికి ఫలాశిమూలసముదాయముఁ దెచ్చి యపాయసంబుగా

మనములఁ గల్గెశృప్తిని సమరుప్వణముం బొనరించి సంతసం

బునఁ దనుమోము లొప్పుగను ధిబూజలు సల్పిరి; వాయునూనుఁడుకొ. 33౪

సీ. అంతట జాంబవదాదులొగునప్పద్ధులు, సంగదకునూనునకును మ్రొక్కి

వారిచేఁ బూజలఁ బడసి యాకపులచే నలరింపఁగాఁబడి ధియచటఁ గంటి

3 సీతను నే ననిచెప్పె సంతోషంబుగా శుభవార్త; సక్కుపినరేణ్యుఁ

డంతట వాలిజంఁడైనయంగదుకిరమ్మును గ్రహించి యిమ్ముగ మహేంద్ర

తే. ధరమునకొరమణీయమై ధిపరఁగువసము

సందుఁ గూర్చుండై నన్వల ధిహనుచు మోద

మలర నక్కపివగుట ధినాదృశిఁ గని

యనియె నట్లు; లశోకాఖ్యవసముసందు ౩౩౭ 224

క. ఘోరాకృతులగురాక్షస, నారులు తనుఁ గాచుచుండ ధిజవహితుడే

నేరీతిఁ గందుఁబొందని, శ్రీరామునిసాధివ యైవనీతను గంటికొ. 3౪ 225

1 తఘః ప్రాంజలులు స్తభా-అనిమా. 2 గిరేర్దిగిరికిఁ కపి-అనిమా. అవిచ్చిన్నవక్షస్య పాతాసంధనాచ్చిన్నపక్షుః ఇత్యుక్తమ్-అనివాగ్విఖ్య. 3-గి. దృష్టా సీతేతి విక్రంతి స్సంక్షేపేణ-నన్వనే దయతో-అనిమా.

ఆ. ఏకవేణిః దాల్చి యాకాంత శ్రీరాముః, గనెడువాంఛ మిగులఁగఁగొని
నుర్వి ధూళిఁ బ్రుంగి యుపవాసకష్టంబులంది జడలుదాల్చి యందు నుండె.

క. కనినాడ నన్నవాక్యంబును నమృతోపమము నర్థపూరితమును నా
హనుమచింతపఁగ విని యా, వనచరు లామోదపారవశ్యము గనుచున్. ౮౦

సీ. బలవంతులై నయావానగుల్ కొందఱు సింహనాదంబులు ధ్వజేసిరట్లై
మఱికొందఱార్చిరి మఱికొందఱుబ్బున గర్జించి రెలమిమైఁగ గవులుకొంద
ఱట్టులై కిలకిల యని ధ్వనుల్ చేసిరి కొందఱుగర్జింపఁగ గూర్చి మాఱు
గర్జించి; రంతటఁగ గపిచరుల్ కొందఱు పరమసమృద్ధమున బరవసమున

తే. ¹జక్కఁగఁ బలమొప్పఁగఁ జాల పొడవు

లై నతోకలఁ బైకెత్తి యవనిఁ గొట్టి;

రవలఁ గొందఱు సమృద్ధములర శైల

శృంగములనుండి దుముకుచు నేపుమీఱ. ౮౨౪

2228

క. ²కరినిధు హనుమను స్పృశియించిరి; హనుమయు నిట్లుకంటి
సరవీరమధ్యమంబునఁ, బరఁగుచు సంగడుఁడు పల్కె ధ్వజవక్త్రంబున్. ౮౪

తే. విరివిగలయట్టికడలిని వేగ దాటి

పోయి మరలను దాటి యీపుడమి కేగు

దెంచితివి కాన బలమునఁ దీవ్రపారు

షమున నినుఁబోలువాఁడు లేఁడు మహి నెవఁడు. ౮౫

2230

తే. ³బౌర! నీస్వామిభక్తి; యయా! నీదు

వీర్య, మయ్యారె! ధీరత వినుతిచేయ

నగును మాభాగ్యవశమున యశమునఁ గగు

సవనిజను గంటి వీవు సురారిపురిని. ౮౬

2231

క. కాకుత్స్థుఁడు మాభాగ్యం, బీకరిణి ఫలించెగాన నిక నీతకుఁగా

శోకంబు నందకుండుం, గాక మహాసుఖము నొందుఁగా కని పలికెన్. ౮౭౪

క. వనచరులంతట సంగడు, హనుమంతుని జాంబవంతు సటఁ గొల్చుచు వా

రిని మువ్వర జట్టుకొనుచున్, ⁴బెనుశిలల వసించి రంత వీరవనచరుల్. ౮౭౫

క. అనిలజఁ డంబుధిదాఁటుట, దనుజేంద్రపురంబు గనుట ధాత్రీతనయన్

గనుటయు రావణుఁ గాంచట, యనునీవార్తల విసంగ నాతురపడుచున్.

క. చేమోడ్ములు గీలించుచు, నామారుతిమోము గనుచు సటనుండఁగ; నా

1 అంచితాయరద్ధిహిణి లాంగూలాని ప్రవిన్యధుః-అనియూ. ఆత్ర దీర్ఘపదసన్నిధానాదాయతపదం స్థాపరత్వ-అనివ్యాఖ్య. 2 వానరావారణోపమం-అనియూ. 3 ఆహో స్వామి నితే భక్తిః హో వీర్య మహో ధృతిః-అనియూ. 4 పరివార్యప్రముదితా భేజిరే విపులా శిలః-అనియూ.

శ్రీమంతుఁ డంగదుం డు, ద్వామబలాధికులు కపులు ♦ తన్నుఁ గొలువఁగఁ.

క. సురసేవ్యమానుఁడై నిర్జరనాథుఁడు స్వర్గమందు ♦ రాజిలురీతిఁ
గిరియందుఁ బాలుచుచుండెను; వరకీర్త్యనివ్వితుఁడు గంధఃపహునూనుండుఁ.

క. కవకాంగదయుతబాహుఁడు, ఘనయుతుఁ డంగదుఁడు పరమఃకాతుకమొప్పుం
గ నధిష్ఠించుట విస్తృతిఁ, గనునాగిరిశిఖర మతులఃకాంతి వెలింగెఁ. ౫౭

ఏబదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౮ - వ సర్గము.

అంగదాదులతో హనుమ లంకావృత్తాంతమును చెప్పుట. ఇతి-

క. తరువాత నతులబలులౌ, మరుత్పుత్రాద్యైకీకమండనులెల్లం
బరహమువంబు మహేంద్రశిఖరిశృంగమునందుఁ గూడిఃకాంచిరి మిగులఁ.

తే. సంతసంబున నాజాంబవంతుఁ డంగ
నుందుఁ బుంకలు పొడను హస్తాబ్ధిదేలు
కపివరుని హనుమంతునిఁ ♦ గాంచి పలికె
గార్యవృత్తాంతమును నడుఁగం నలంచి. ౨

2239

చ. జనకజ నెట్లుగాంచితివి ♦ సాధ్వీయు నచ్చట నెట్లులున్న దా
దనుజవిభుండు దుష్టమతి ♦ దారుణకర్తుఁడు సీతయందుఁ దా
ను నెటులువ ర్తనంబును గఁనుఁ; గపివర్య! యథార్థరీతి నీ
పని సకలంబుఁ దెల్పు పిదఃపం దగుకృత్యము నిశ్చయింత మో
హనును! రఘూత్తముం గనఁగ ♦ నందఱమేగినయప్పు డచ్చటఁ. ౪ 2240

క. ¹ ఏమాట చెప్పదగునో, యేమాటయుఁ దాఁపదగునో ♦ యెఱిఁగింపుము నీ
వే మాకు, బుద్ధిమంతుఁడ, వై మాకుం దెల్పఁజాలుఁనట్టిండ్లవునూ. ౫ 2241

క. ² లని జాంబవంతుఁ డిప్పుగిది నియోగింపంగ హనుమ ♦ తీవ్రఫలకలం
గనుచుఁ మూర్ఛిమైన నా, జనకజకుఁ మ్రొక్కి పల్కె ♦ సాధుభణితులఁ.

క. విను నేను సమాహితమతి, వననిధిచాయావ్యవృత్తము ♦ వైశమ చేరం
గను గోరి మహేంద్రాచల,ముననుండియె వ్యోమమార్గమున కెగిరితిఁగా. 2

క. ఇది ప్రత్యక్షమె మీకుం, గవ నేనవ్వలను జనఁగఁ ♦ గమ్రము జాంబూ
నదమయమునై నశిఖరంబు దారుణంబైనవిఘ్నమువలెఁ జెలంగఁ. 2౪

క. కనినాడ దాని, నది శ్రోతను జక్కఁగ నావరించి ♦ వదలక యుంటఁ
నునమున నెంచితి విఘ్నమె, యని యవ్వలఁ గవకమయము ♦ నద్రినరంబుఁ.

1 యశ్చార్థ స్తత్రి న క్తవ్యో గతై రసాభి రాత్రి వాక్, చక్షితవ్యం చ యత్తత్రి తద్భవాక్
వ్యాకరోతు సః-అనిమా. 2 ప్రణమ్య తదసా దేవ్యై సీతాయై ప్రత్యభాషత-అనిమా,

తే భవ్యమును జేరి దీనిని ♦ బగులఁగొట్ట
వలయుననుబుద్ధి నాఁడు ♦ గలిగె; సంత
నర్మతుల్యముగాఁ జగుఁనగ్గిరివర

శిఖరమును వాలమున మోడ ♦ శృంగనుద్ది. ౧౦

2246

క. ¹శతదశములుగాఁ బగిలెను, క్షీతిధర మది తన్నుఁగూల్చుఁజేయుప్రయత్నం
బతులితముగా నెఱుంగుచు, ²సుతా! యటంచుననుఁబిల్చిశుభమధురోక్తి.

క నామది సంతస మందం, గా మఱిమఱిచేసెయనియె; ♦ గంధవహుసకుఁ
నేమిత్తుఁడఁ బినతండ్రిగ, నోమారుతి నన్ను నెఱుఁగు ♦ ముద్యమ మలరఁ.

క. నను మైనాకుండందురు, వననిధిలో నున్నవాఁడఁ ♦ బావని! పుత్రా;
మును గిరివర్యము లన్నియుఁ, గనియుంచును బక్షములను ♦ గావున నవియుఁ.

క. తమయిచ్చనీతిగా భూ,ధ్రములెల్లను నట్లు భూతతతులఁ విపరీ
తముగాఁ దిరుగుచు నేఁచుచు, క్షమఁదిరుగుచునుండె; బాకఁశాసనుఁడంతఁ.

క. తననుహిమమొప్పు భూధ్రము, లొనరించుమహార్తి నెఱిగి ♦ యరుతరవజ్రం
బున వానినక్షములఁ జెం,డెను వేలకువేలుగాఁగి ♦ నిర్భరశక్తి. ౧౮౪ 2251

తే. నాయనా! మహితాత్ముడై ♦ నీయనుంగు

జనకుఁడౌవాయుదేవుఁ డాసమయమందు

నీమహార్ణవమున వైచి ♦ యింద్రుబారిఁ

బడఁగ నీయక తప్పించె ♦ బరమకరుణ. ౧౮౫

2252

చ. ¹అనిలునిసాయముం గనితి ♦ నాతనిపుత్తుడ వై ననీకుఁ జే
తనయినయంతసాయమును ♦ దానికి మాఱుగఁ జేయువాడె ధ

ర్తనిరతిఁ గాంచినట్టిరఘురాముఁడు వానవతుల్యవిక్రముం

డనఘుఁడు గాన నాతనికి ♦ స్వర్గ సహాయముఁ జేయఁ బూనితి. ౧౮౬ 2253

తే. అనిమహాత్ముఁడు మైనాకుఁ ♦ డనిన వినుచు

నతనికిని నాదుకార్యంబు ♦ ననువదించి

యవలఁబోవ నుద్యుక్తుడ ♦ నైతి నమ్మ

హాత్ముడటఁ బోవఁగా నాకు ♦ ననుసతి యిడె. ౧౮

2254

క. ఘనగిరి నాతోఁబలుకం,గను బూనినమనుజతనువు ♦ గ్రన్నన విడి య

వననిధిసయినుండెఁ బర్వత, తనువున నాపిదప నేనిఁతాంతజవమునఁ. ౧౯

క. చనుచుంటి శిష్టమార్గంబును గడవఁగఁ జాలకాలమును బిదప దివం

బున సర్వజనని సురనను, గనినాడను; నామెనన్నుఁ ♦ గడలికి నడుమఁ.

క. కనుఁగొని యిట్లనిపలికెఁ, వనచరవర! సురలు నిన్ను ♦ భక్ష్యంబుగ నా

1 వ్యోమకేయి సహస్రభా-అనిమా. 2 పుత్రేతి మధురాం నాణీమ్-అనిమా. 3 రామార్ణవ
భృశాం శ్రేష్ఠో మహేంద్ర సమవిక్రమా-అనిమా.

- కు నొసంగిరి కావున నినుఁ, దినియెడఁ జరకాలమునకు ♦ దేవపథమునకా. ౨౮౫
- క. దొరకితివి నీవు నాకును, బరమంబగు భక్త్య మైతి; ♦ బలిరే! యనఁగాఁ
గరములు ముకుళించి నను, స్మరణము గావించి ¹నేనుఁ ♦ గడుదైవ్యమునకా.
- క. నిలుచుండి యామెతో నిటు, పలికితిని; బరంతపుండు ♦ బలశాలియు శ్రీ
లలితుండు దశరథుండును, నిలేశనందనుఁడు రాముఁ ♦ డేవుమెఱయుఁగకా.
- క. అనుజఁ డగులక్ష్మణుండును, జనకజయును దోడరాఁగ ♦ జనకునియాజ్ఞకా
గొని దండుకాటవికి నచ్చెను; రాముసిద్ధర్థుని ♦ సీతను వనిలోకా. ౨౮౬
- క. దనుజేంద్రుఁడన దురాత్ముం, డన నొప్పినరావణుండు ♦ హతభాగ్యుఁడు తాఁ
గొనిపోయె; నిపుడు నే రామునియాచరి దూతనగుచుఁ ♦ బోయెడఁ జువ్వికా.
- క. జనకజకడ కేగెడునను, వనితా! శ్రీరాము దేశఁవాసిని వగుటకా
జను రాజునకు సహాయం, బొనరింపఁగ వట్లుచేయ ♦ నూల్కొనకున్నకా.
- క. చని నేను సీతఁగని యెవ్వసికై నను ²నిండుకయును ♦ బాధను జేయకా
మనమునఁ దలఁపనిశ్రీరా, మున కావార్తలనుదెల్పి ♦ మోదముతనరకా.
- ఆ. మరలనచ్చి చొత్తు ♦ మానినీ! నీవక్ర, నునుచు నొట్టు పెట్టుకొనుదుఁ జుమ్మి;
యనుచు నేనుబల్కు ♦ నాకానుకూపిణి, సురస నమృతింప ♦ కురుజవమున. ౨౮౭
- క. ననుఁ గడచి పోవఁజాలఁడు, విను మెవ్వండైన నిట్లు ♦ విధి నరమిచ్చెకా
మును నాకనియెను; దశయో, జనవిస్తృతిఁగల్గునామె ♦ సరగ నిటుల నకా.
- సీ. విని నేను క్షణకాలఁమున నామెకంటెను మఱికొంతవిస్తృతిఁమైఁ జెలంగ
నుంటి, నాతనువెంత ♦ యొప్పెనో దానికిఁ దగినట్లు తనదువ♦నమునామె
విశృతంబుగాఁజేసిఁవెన ననుమ్రుంగఁగాఁ దెఱచెను; నపు నా♦దేహమెల్ల
నల్పతమంబుగా ♦ నలవరించుకొనుచు నాముహూర్తంబున♦యందె యొక్క
యంగుష్ఠమాత్రుండఁనైతి; సంతట నేను కదవ్చక్రమును జొచ్చి ♦ తడవుచేయ
తే. కుండ వెలువడివచ్చితిఁ ♦ జండతనువు
దాని దిగనాడి సురసయుఁ ♦ దనమునుపటి
యాకృతిందాల్చి ననుఁజూచి ♦ యనియె నిట్టు;
లగ్ధసిద్ధికిఁగాఁ జనఁవయ్య! నీవు. ౩౦
- క. వనచరవర్యా! సుఖముగఁ, జనుమా! యింక సీత రాను♦చంద్రునకు మహా
త్మునకు నొసంగుము మోదంబును బొందితి నిన్నుఁగాంచి ♦ భూరితరభుజా.
- క. ³నను భూతవిత్తి మేల్చే, లనుచుం గొనియాడె; సంతి ♦ సంబరమున నా
వినతాద్వితీయతనయుని, యనువునఁ బోవంగఁ దలఁప ♦ నయ్యెడ వినుఁడి.

2266

తే. నాతనుచ్చాయయును దేనిఁచేతనో గ్ర

హింపఁబడియెను నాకు నఁదేదొకానఁ

బడకపోయెను; విగతజీవమున దశది

శలను గాంచితిఁగాని యఁచ్చటను నాకు. 3౮౪

2269

క. నను విగతునిగాఁజేసిన, తనువెద్దియొ తోఁపదయ్యె; † దన్నభమున నా

కును దోఁపనిరూపముగల, యనూనవిఘ్నం బిదేలఁయూర్తిని ముంచె. 3౬

చ. అని మదిఁదోఁచె; నిట్లునగఁగనందుచుఁ గ్రింద జలంబువంకఁ జూ

చిన నట భీతిఁగల్గునటుఁచేసెడురూపమునం జెలంగునొ

క్కనెలఁత దానవాన్వయయె † కన్నజఁ నావికృతాంగి నన్ను వే

కని వెడనవు నవ్వె ¹త్వరఁగాంచనియట్టి యనిష్టవాక్కుల. 3౮ 2271

ఆ. పలికెనిట్లు లోరి † బహుదీర్ఘ కాయంబు, గలిగినాఁడవీవు † కడఁగి యెచటి

కేగుచున్నవాడ † వీవు డేను నాకట, నలఁగుచున్నదాన † నాకునీవు 3౮౪

తే. మంచియాహారమైతివి † కాంచనైతిఁ

జూకాలమాహారము, † సరగ నీవు

తృప్తిఁ గావింపుమా నాకు † నిప్పుకనియె;

²నంత మంచిది యనినేను † ననుమతించి 3౮౪

2273

క. వినుఁ డాదానవివదనం, బునకంఠెచు నధికముగ నె † పొల్పెడుదేహం

బును గాంచితి దానవియును, దనభయదాన్యంబుఁ బెంచె † దగవిస్తృతిగ. ౪౦

క. ననుమ్రొగుకాంతఁ బూనెను; గనుక నె ననుఁ గామరూపుఁగాఁగాని, మృతిం

దనుఁబొందఁజేయువికృతపుఁ, దనువొందితినంచుఁగాని † తానెఱుంగ దెడ. ౪౦

నీ. ఒకక్షణంబున నె నాఁయుగ్రరూపంబును నల్పతరంబగుఁనట్లు చేసి

కొని దానిహృదయంబున నె చొచ్చి యంశలిసారమెల్లనుగొంచుఁసరభనమున

నాకనంబునకేగ; † న ద్రితుల్యాకృతి యాభీషదానవి † యట్లునేను

హృదయంబు భేదింప † నంతయు జవమునఁ గరములు శ్రేలూడఁగాఁ గడలిని

తే. బడియె; సిద్ధులు చారణుల్ † పటుజవమున

భయదరాక్షసిసింహికఁ † బచనతనయుఁ

డంతమొందించె ననిపల్క † నాలకించి

తి నిటు చేసినఘోరమాఁపనిఁ దలఁచుచు. ౪౧

2276

క. చని చాలదూరమంతట, వననిధిచౌయామృతటము † వరతరుసంఘం

బును లంకయున్నచోటును, గనినాడను; బల్చిమాల్చిఁకడకు రవిచన. ౪౬

చ. ఘనభయదాకృతుల్ దనుజఁకాంతులు నన్దనకుండు నట్లుగా

దనుజనివాసమై తనరుఁతత్పురవర్యముఁ జొచ్చినాడఁ; జొ

1 అపసృత మసంభ్రాంత మిదం వాక్య మశోభనమ్ - అనిమూలము. 2 బాధ మిత్యేన తాం వాణీం-అనిమూ.

చ్చునపుడు నాదుమ్రోలఁ బెనుశూరతమైఁ బ్రళయాంబుదంబునాఁ
గనఁబడునొక్కకాంత ననుఁగించుచు నిల్చె మహాట్టహాసమున్
బాసరుచుచున్; ¹జ్వలచ్చుచినిఁబోలెడువెండ్రుక లొప్పుచుండఁగన్. ౮౮

క. అతిభయదాకృతితో నను, జతసంబునఁ బట్టికొట్టిఁ చంపఁగ యత్నిం
చుతలోదరినవ్యకరో, స్థతముష్టింబాడిచి గెలిచి ఁ తత్పుర మంతన్. ౮౯ 2279

ఆ. ²ఆప్రదోషకాలఁమందుఁ జొచ్చితి; నన్ను
భయముమీఱఁ గాంచి ఁ పడఁతి పలికె
వీర! వినుము నాదుఁవేరు లంక, పరాక్ర
మమున గెలిచితి వికఁ ఁ నమలచరిత. ౯౦

2280

క. పురమునఁ జెలంగుదనుజో, త్కరమును నిర్దింపఁగలవు ఁ తప్పక యనియెన్;
బురిఁజొచ్చి రేయియంతయుఁ, దరుణీనుణి వెదకినాడఁ ఁ దత్పురమత్తిన్. ౯౧

క. దనుజేంద్రునియంతఃపురమునకుం జని వెదకినాడఁ ఁ ముగ్ధయు నాకుం
గనఁబడదయ్యెను; నటనీ, తను గానక దుఃఖజలధిఁ ఁ దగ ముద్గతిఁగా. ౯౨

క. దానికీ దుదిఁగానకయే, యేనుండఁగఁ గనకసాల ఁ మెంతయువెలయం
గా నొకభవనారామము, గానంబడె; నంత నేనుఁ ఁ గడుఁ బూన్మితగన్.

క. తగునికరాంచితమై యం, బరమునకుం బ్రాకియున్నఁప్రాకారంబున్
బరికించి దాఁటి వసమున్, గరము ప్రమోదావహంబుఁ ఁ గంటిని జుండీ.

సీ. అయ్యశోకోపవఁనాంతరంబునఁ బెద్దశింశుపావృక్షంబు ఁ చెలఁగుచుండె
దానిపై నెక్కి యుఁద్రామకాంచనయకదళివసంబును ఁ గంటి; శింశు
పాహ్వయతగువున ఁ కంతికంబున వరనర్మినిఁ గంటి నాఁవనిత నడివ
యస్సునఁ జెలఁగుచు ఁ సంభోజపత్రాక్షియై యుపవాసాళి ఁ కార్తినొంది

ఆ. యాస్యమెల్ల వాడఁ నాసురపతి యెత్తి, కొనుచుఁ బాటివట్టిఁదినమునందుఁ
గట్టినట్టిచీరఁ ఁ గట్టి శిరోజముల్, ధూళిబ్రుంగ బహుళఁదుఃఖ మొలయ. ౯౩

క. తనువెల్ల దుఃఖతాపం, బున విన్నదనంబు మిగులఁ ఁ బొందఁగఁ బ్రాణే
శునిహితమెగోరుచున్ మే, దినిపైఁ గూర్చుండి యుండె ఁ దిలపు మదిఁ దగన్.

ఆ. వికృతరూపలగుచు ఁ విగతదయాచి త్ర, లగుచు మాంసశోణిఁతాదులఁ దిని
కడుఁ జెలంగుదనుజఁకాంత లాఁడువులియు, హరిణిఁబోలెఁ జుట్టుఁనావరించి

క. తనుఁగాచుచుండ నుండెడు; దనుజాంగనలందు నడుముఁ ఁ దాఁ జిక్కుచు వా
రనయము బెదరింపఁగఁ గే, శనిచయ మొకజడఁగనుండఁ సాధుత్వమునన్. ౯౪

క. పతి నే దలఁచుచు నతిదీ, నత భూమియై శయ్యగాఁగఁ సలినియుఁ దుహిన
ప్రతతిని సొంపుదొలంగెడు, గతిని వివర్ణాంగి యగుచుఁ ఁ గనఁబడఁ గంటన్.

1 జ్వలదగ్ని శిరోరుహమ్. అనిమా. 2 ప్రదోషకాశే ప్రవిశమ్-అనిమా.

- ¹సీ. అట్టిస్థితింగను ♦ సంగనారత్నంబు నాయశస్వినీ రాముననుఁగఁబత్ని
మృతినంద యత్నించు ♦ మేదినీపుత్రిని రావణునం దను ♦ రాగలేశ
మైనను లేనియా ♦ యమలచరిత్రను హరిణశాబాషిని ♦ సతిశయప్ర
యాసమునం జేరి ♦ యచ్చటఁ గన్గొని యామె జూచుచు నేను ♦ సందేశింశు
- ఆ. పాగ్రసీచునుంటి; ♦ సంత రావణునాల, యంబునుండి నూపు ♦ రాశిరవముఁ
గలిసిమెఱయుచున్న ♦ కాంచీరవంబును, గూడియున్నరవము ♦ గుబులుకొనియె.
- ఆ. అతిగభీర మగుచు ♦ హలహలాక్షరయుక్తమగుచు నారవంబు ♦ తగి వినఁబడె,
సంత నేను ²బెనుభ ♦ యమునొంది చూపంబు, నల్పుతరముగాఁగ ♦ నమరియుండ.
- క. తరుచరమున నొకచోటనె, యరణ్యమున దాఁగియున్న ♦ యండజమునలె
బరమరహస్యస్థలి నె, వ్యరికై నం దెలియరాని ♦ భంగిగ నుంటి. ౬౩ 2292
- చ. జనకజ యుండుచోటికి విశాలబలుండగురావణుండు నా
తనితరుణుల్ జవంబును నితాంతముమీఱఁగవచ్చి; రంత రా
మునిప్రియపత్ని యూరుయుగమున్ బిగియంగనుబట్టి చేతులన్
ఘనశుచముల్ గనంబడని ♦ కై వడిఁ గప్పి విచంచలాత్మయై. ౬౪ 2293
- ఆ. పరమభీతిఁ గంది ♦ వ్యధలపాలై దెసల్, గనుచుఁ దన్నుఁగావఁగాఁదగినది
కానఁబడమి మిగులఁగంపమునొందుచుఁ, గరుణఁజూప నర్హఁగా వగచుచు.
- క. నిరతం బార్తినిమునైడు, తరుణీమణిఁ గాంచి యంతఃసతవదనుండున్
బరికించి యవాఙ్మరుడై, పరమాదృతి మ్రొక్కి పలికె ♦ బడఁతీ! యింక.
- క. ననునున్ననతోఁ జూడుచు, యని ప్రార్థించుచును సుతియుననియె నిటుల నో
వనితా! గర్వితపాదువు, కనుక నె నర్పమున నన్ను ♦ గౌరవ మలరన్. ౬౫
- క. మన్నింపకుందువేని మ, దున్నతమగు నాజ్ఞమానయగ్గమె యామీఁ
దన్నినుఁ జంపుచు రక్తంబు నేనేత్రాగువాడఁ ♦ బొలఁతీ! నిజముగన్. ౬౬
- చ. అనినదురాత్ముడైనదనుజాధిపువాక్కుల నాలకించి యా
జనకజతీప్రకోపమున ♦ సావ్ంతము పొంగవదించె నిట్లు చ
క్కనిగతి; రాక్షసాధను! యఖండపరాక్రమ మొప్పునెల్లు రా
మునిప్రియపత్ని నేను; బ్రభుముఖ్యుఁడు నా ఘనకీర్తి నొప్పుచున్. ౬౭
- తే. తనరి యిత్సాహుకులపతి ♦ యనఁ జెలంగు
దశరథునికోడలను నన్నుఁ ♦ దగ వదించ

1 ఇందలి విశేషములన్నియు మూలానుసారములేయని గ్రహింపఁదగు. 2 అహంతు పద మొద్దిగ్నః-అనిమా పి సంకుచ్ఛ్యరూప్తపాపీనా బాహుభ్యాంపరిరభ్యచ-అనిమా. పండితుఁడగుట సీతకుశలవారసు వానరులకుం జెప్పఁవయమున 'ప్రసాపీనా' అనిచెప్పినట్లు కవి వదించెనుగదా. దీనిచే వాల్మీకి సుచిత్రజ్ఞత లేదనవచ్చునా కలదనవచ్చునా యని ప్రశ్నముచేయుట తెలివిలో పము. అట్టిపదాత్ముల కన్నదున్నట్లు చెప్పట తప్పుగాఁ దోఁపదని గ్రహించుట సరసము.

1 ననువుగానట్టివల్కుల ♦ నాడెదీవు

నాలుకయు వీడి పడిపోవ ♦ దేహాఁ యిట ౭౦

2289

క. దనుజ యనార్యా! పావీ, విను నాపతి చెంతలేని విషయంబున న
న్నును దొంగిలించి యామా, న్యునికంటంబడకపోతి ♦ వోహో యననౌ. ౭౧

క. నీవీర్య మల్పతరమా, నీ వాతనిసముద వనఁగ ♦ నిలుచునె పలు కి
ట్లీవతనికి దాసుడవని, యేవల్కుఁగనై నఁదగుదు ♦ వే పాపమతీ!. ౭౨ 2301

ఆ. వివిధయజ్ఞ ములను ♦ విధిగ నొనర్చువాఁ

డెవుడునత్యేవాది ♦ యినకులజుడు

సంగరమున నుతికిఁ ♦ జాలినవాఁడు రా

ఘువుడటంచు నిట్లు ♦ కఠినరీతి. ౭౩

2302

క. 2 వనితవచింపఁగ విని యా, దనుజేశుఁడు చితినివెలుఁగు ♦ వహనునిరీతిఁ

ఘనకోపంబున మండుచుఁ, దననేత్రములఱ్ఱె విప్పి ♦ దారుణరీతిఁ. ౭౪ 2303

క. 3 దక్షిణముప్పిని గైకొని, యాక్షణ మాసాధ్వఁ జంపు ♦ నాదృతిఁ గొనఁగా

వీక్షించి యచటఁదగు హరి, గాక్షులు హాహారవంబు ♦ నందఱుఁజేయఁ. ౭౫

క. తరుణులనడుమఁ జెలంగెడు, హరిణాయతనేత్ర యాదు ♦ రాత్నునిప్రియసుం

దరి మందోదరి యప్పుడు, త్వరగా నరుదెంచి చంప ♦ వలదని యుద్ధేఁ. ౭౬

చ. చెలువలమిన్న యిట్లనుచుఁ ♦ జెప్పె; స్వరార్ధితుఁడైనధర్మతోఁ

బలుకులు తీయనై వెలయ ♦ వజ్రసమానపరాక్రమంబునం

జెలఁగుదు వీవుకాదె యిట ♦ సీతను జంపఁగ నేల? దీనితోఁ

గలదె ప్రయోజనంబు ధరఁ ♦ గల్గుదు రే నినుఁజూలుశూరులుఁ. ౭౭ 2306

సీ. గంధర్వనిర్జర ♦ కాంతల యక్షకన్యకలను దమిఁ గూడి ♦ యతనుకేళిఁ

దేలుమా, యెవరితోఁ ♦ బోలనియీసీతతోడ నీకే లనితోయజాక్షి

పలికె; సంతటఁ దరుణుల వారలంగూడి యమ్మహాబలశాలి ♦ సమరవరుని ఁడు

సుప్రసన్నునిఁ జేయుచున్ నిజగృహమునకును దోడుకొనిపోయి; ♦ రసయుఁడతఁ

తే. చనినపిమ్మట వికృతాస్యలును దురాత్మ

లై సరాక్షసకాంతలు ♦ జానకిని గ

ఠోరభీతిదవాకృముల్ ♦ బోరస వచి

యించి బెదరించి; రానిత ♦ యెల్ల నుడుల. ౭౮

2307

1 అనాచ్యం పెదతో జిహ్వ కథం నపతితా తప-అనిమా. 2 జజ్ఞుల సహసా కోపా చ్చితా సఇపావకః-అనిమా భయంకరద్యోతినార్థమై చితాస్థ మనటయనియెఱుంగవగు 3 ముష్టిముద్యమ్య ధక్షిణమ్-అనిమా. పూర్వం ధాన్యమాలిన్యాప్రతిపిద్ధఇత్యుక్తం ఇదానీం మంజోదరీత్యభిధానా దుభాఖ్యా మపీతి కల్పనీయమ్. - అనివ్యాఖ్య. ఇది వ్యాఖ్యకర్త యూహగానఁ జెనిగింపలేదని మన్నింతురుగాక.

- క. తలఁచెను దృఢములవలెనే; ఖలచిత్తములఁ దగ నసురకాంతలబెదరిం
పులుసీతయెడల వ్యర్థంబులయెయ్యె ఫలంపవయ్యెఁబో యించుకయున్. ౮౦
- క. పలరాశనతాసురరిపు, లలనలు తమగర్జితము లిలలాసుతయందున్
ఫలియింపమి నిశ్చేష్టలఁ, గలఁగుచు దనుజాధినాథుఁడకేగి వెనన్. ౮౧
- క. జనకజపూనికయంతయు, ననువాదముచేసి; రంత ధన్యుంగన లె
ల్లనుగూడి నిర్గతాశల, జనకజ వశపటచుకొ నెడుఁనంగతి వాయన్. ౮౨ 2810
- చ. ¹వనితకు నేమియేని చెడుఁబాధను గల్గఁగఁజేయకుండుడీ
యనుదనుజేంద్రునాజ్ఞఁ గొని ధన్యమెకుఁ జాట్టును నుండి నిద్దురం
గని; రలరాక్షసాంగనలు ధన్యమితి కావలికాచుచు నస్తునిద్రఁబొం
దినఁ బతిమేలు గోరునుదఁతీమణి జానకి దుఃఖతాత్మయై. ౮3 2811
- క. కరుణముగా దీనత నా,తురముగఁ దానేజ్యై; ²దనుజతోయజనేత్రాం
తరముననుండియె త్రిజటయుఁ, ద్వరఁగా మేల్కొనుచు లేచితగ వచియించెన్.
- క. ననువలచినభయింపుడు, జనకజ భయింపవలదు ధన్యు రఘువం
శ్శునికోడలు నగుసీతయు, వినాశమును బొంద దెట్టివిషయములందున్. ౮౪
- చ. దనుజవినాశనాస్పదముఁ ధన్వివిభం డగురామమూర్తికిన్
ఘనజయనూచనంబు నతిఘాతభయంకరమున్ గఱోరరీ
తని దగునట్టివృక్షమును ధన్వతిగఁ గంటి; హితంబు తెల్పువన్
వనితల నందఱన్ మనల ధన్యమై రాముఁడు చంపకుండఁ గా
వను నొకయినతీమణియై ధన్యమై జాలును గాన సీనతిన్. ౮౬ 2814
- క. మనమెల్లం బ్రార్థితము, మనమున కిదె నాకు సీనయమునకు శుభం
బనితోచుచున్న; దెవ్వతె, కనూనదుఃఖములు గల్గునానయమునన్. ౮2౫
- తే. ఇట్టికలతోచునేని యాఁయింతి వివిధ
దుఃఖములనుండి ముక్తయై ధన్యమై ధన్యమై
ములను గాంచును; జానకి ధన్యమై వేడఁ
గాఁ బ్రసన్నాత్మయగు వని ధన్యమై పలికె. ౮౮ 2816
- సీ. ³అంతనాజనకజ ధన్యమై శుభకు జయ మబ్బునన్దాటకు ధన్యమై
గావున సిగ్గొంది ధన్యమై వ్రావ్యాదవనితల కనియె నీపల్కునఁత్యమగునేని
నే మిమ్ము గాచెద ధన్యమై నంచనివల్క; నట్టిదారుణదుర్దశానుభవము
నందియున్నట్టియాఁయంగనామణి నేనుఁ గని చాలఁ జింతించి ధన్యమై నందు
తే. నూటను బొందకుంటి; నే ధన్యమై నయఁ
బలుకరింపఁగ నొక్కయఁపాయ మరసి

1 తత స్తా సుహితా స్సర్వాః-అనిమా. తూష్టిం రక్షతేతి రావణోక్తా ఇతిశేషః-అనివ్యాఖ్య.
2 దనుజతోయజనేత్రాంతరము=రాక్షసత్రిలనడుమనుండి అనియర్థము. 3 అనీచ ద్వది తత్సర్వం
భవేయం శరణం హి మా-అనిమా.

తిని, వచించెద వనచరఃధీరులార

ముందు నిత్యోకునద్యంతమును గ్రమముగ. ౯౧

2817

క. వినతి యొనర్చితి; రాజ, ర్నినికరపూజితముగాఁగఁ జెలఁగెడునవ్వ
కన్యచయమునఁ బల్కుఁగ విని, జనకజనయనముల బాష్పఃసలిలము గ్రమ్మఁ.

క. ననుఁగాంచి యిట్లుపల్కెను; వనచరవర! యెవఁడవివు ధచ్చితివిట కె
ప్పనికయి రామునితో నీకునెటుల నెయ్యంబుగల్గెఁ గూర్మి దీనిఁ. ౯౩

తే. విస్తరించి వచింపుమా ధ వేడుకయ్యె
వినఁగ ననిపల్కు నిట్లంటి ధ వనజనయన

దేవి నీభర్త యగురఘుఃధీరునకు న

హాయఁడయి భీమవిక్రముఁడై చెలఁగుచు. ౯౪

2820

క. బలమున మిన్నందినకపి, కులపతి సుగ్రీవుఁ డనఁగ ధ త్కోణిస్థలిలోఁ
గలఁ డొకవనచరుఁ డతనికీ, బలువిధములఁ బ్రీతిలతకుఁబాత్రుఁడ నగుచుఁ.

క. పురికిచటికి వచ్చిననను, నరయుము భృత్యునిగఁ బేరు ధ హనుమంతుఁడనఁ
ధర నెగడువానిగా; నెక్కరఁగిని శ్రమమొరుల కెల్లఁ గలుగక యుండఁ.

క. చరియించునీదుప్రాణేశ్వరుఁడే నను నిచటికిట్లు ధ చనుమని పంపెఁ
బురుషోత్తముఁ డాదశరథ, వరనూనుఁడు శ్రీయుతుండు ధ వనితామణిరో.

ఉ. తానుగ నంగుళీయకము ధ దారుణదుర్దశమన్ననీకు గు

ర్తానని యిచ్చి పంపె; భవఃదాజ్ఞను గోరెద నేమిచేయనా

నేనిక రామలక్ష్మణులనిర్మలసన్నిధి కిప్పు నిన్నుఁ బెం

పూనుచుఁ గొంచుఁటోయెదను ధ నోజననీ బదులేమిదీనికీ. ౯౮

2824

చ. అనియడుగంగ నాజనకుఁనాత్మజ నాపలుకాలకించి నె

మృనమున నెంచి పల్కె; రఘుఁమండనుఁ డీఖలుఁడైనరావణుఁ

గనదురుశక్తి జంపి ననుఁ గైకొనిపోయెడుఁగాక యన్న; నే

ననఘమతిఁ బవిత్రతమ ధ నామెను భక్తిపురస్కరంబుగా. ౯౯

2825

చ. శిరమున మ్రొక్కి. రాఘవునిఁచిత్తము నింపును బొందఁజేయనై

పరమమునైనగుర్తును గృఃపఁ డయచేయు మటంచువేడితిఁ;

గరము కృపావలోకనము ధ గన్నడ నన్నని యోమహాభుజా

నిరుపమమైనయీమణిని ధ నీకు నొనంగెద'వే గ్రహింపుమా. ౧౦౦

2826

ఉ. దీనిని గాంచినంత రఘుఁధీరుఁడు నిన్ను బహూకరించు; నం

చానియతిం గృశించునతి ధ యద్భుతకాంతిఁ జెలంగునామణి

జానుగ నాకొనంగి రఘుఁచంద్రునకే తెలియంగనైన ము

న్నెన చరిత్రమొండు తెలియంగను జెప్పెను జాలఁ బ్రీతితో. ౧౦౨

- చ. జనకనరేంద్రపుత్రుని ♦ స్వాంతము హెచ్చరికం దగంగ నీ
వననిధియు తురస్థలికి ♦ వైశ్రమ రావలెనన్నబుద్ధితోఁ
బ్రణతియొనర్చి యామె నలు ♦ ప్రక్కల భక్తిఁ జరించితిఁ; మహీ
తనయయు సంతటఁ మదిని ♦ దాఁ దలపోసి వచించె నీక్రియఁ. ౧౦౩౪
- క. హనుమంతా నావార్తను, జని రామున కెఱుకపఱుపఁజను; నద్దానిఁ
వినినంత శూరులగున, య్యినకులసంభూతు లిగ్న ♦ రేడ్డెఱమీఱఁ. ౧౦౩౫
- క. వారిపతితోఁ జనుదెంచెడు, కరణి నొనర్పంగ నీవుఁగా కిం కిల నె
వ్వరుగలరు? రాకయుండిన, నిరుమాసములే శరీరమిది యుండుఁజామీ.
- క. తరువాత ననాథక్రియ, మరణింతును నేను భూషమండనుడగు నా
పరమపవిత్రుఁడు రాఘవుఁ, డరుదెంచియుఁ జూడఁజాలఁ ♦ డవ్వల నన్నుఁ.
- చ. అనికరుణంబుగాఁ బలుక ♦ నాపలుకుల్ వినినంతనే మనం
బునఁ గ్రుధ యగ్గలంబగుచుఁ ♦ బొల్పెను; నే నటమీఁదఁజేయనా
పనిఁ దగ నెంచి యమ్రైయిని ♦ బర్వత మంతగ మేనుఁబెంచి నే.
నని నొనరింపఁ గోరి వనఁమంతయు ధ్వంసముచేసితిం గడఁ. ౧౦౩౬ 2832
- ఆ. వికృతవక్త్రులై నఁవెలందు లందలివారు, వృక్షమండమెల్ల ♦ విఱువ బెడటి
చెడరిపఱుచుమృగసఁముడయపక్షిగణంబు,గా ననంబు పాడఁగాఁగఁ గనిరి.
- క. వనితలు వారలు నెన్నుం, గని వననాశకుఁడు వీఁడఁ ♦ గాఁదగు ననుచుఁ
మనముల నెంచుచు నొక్కటిగనె యండఱుఁగూడి దనుజఁకాంతునికడకుఁ.
- క. *చని వేగ పల్కి రిట్లని, విను రాజా! భూరిబాహుఁవిక్రమశీలా!
వనచరుఁ డొకఁడు దురాత్ముఁడు, చనుదెంచి భవద్బలంబునరణి నెఱుఁగమిఁ.
- క. ఎనమదిదుర్గమమును బా,డొనరించెను; రాజచంద్ర! ♦ యొక్కట దుర్బు
ద్ధినిఁ బూని యప్రియము నీ, కొనరించిన యతఁడు నాశఁమొందెడురీతిఁ.
- క. వానివధియింప నాజ్ఞను, దానవుల కొసంగుమనిరి; ♦ తద్వాక్కుల నా
దానవభూపతి విని క్రుధఁ, బూని జయింపంగ రాక ♦ పాలుచుచు ఘనులై.
- క. తనమదికెక్కఁగ వర్తిం,చునిశాటులఁ గింకరులను ♦ శూరులఁ బంపెఁ;
వినుఁ డే నెనుబదివేపుర, దనుజుల శూలాదిధరులఁ ♦ దద్యవసీమిఁ. ౧౦౩౭
- క. కనఁబడునొకపరిఘంబునె, కొని నాశమొనర్చినాఁడఁ; ♦ గోదువపడిన యా

* రాజ న్వన విదం దుర్గం... ఇత్యాదిమూలము. రాక్షసస్త్రీలు రాణునితోఁ జెప్పినట్లు హనుమ యిట వానరులతోఁ జెప్పవచ్చును. ఇట్లెల్ల హనుమకుఁ జెలిసినవి? అని ప్రశ్నము రావచ్చును. బదులేమనఁగా కవికిఁబోయి వాల్మీకి లోకవృత్త మతంగినమాన్యుడు. కాన జరిగినసంగతియంతయు సంతర్కప్రిచేఁ జెలిసికొని హనుమనోటఁ బలికించెను. దీనిచే హనుమంతుఁ డనర్థివాది యనకాని వాల్మీకి యుచితక్షేత్ర లేనివాఁడనికాని త్రిమింప ననవసరము. లోకజ్ఞానమేమాత్రమున్నను ఇట్లు సందేహమున కవకాశముండదు.

దనుజులు వేగమచని మన, దనుజులు సళియించి రనిరి ♦ తదవసరమునన్.

సీ. బుద్ధి యొక్కటి నాకుఁ ♦ బుట్టె నేనచ్చటఁ జై త్వంబునాఁగఁ బ్రాసాద మలర
దానిపై దుమికి వేఁస్తంభంబు నొకదానిఁ జెకలించి యందున్నవీరదనుజ
శతమును జంపితి, ♦ సరగున లంకకు సొంపునొసంగుచుఁ ♦ బెంపుఁగన్న
దాని నాప్రాసాదతల్లి జంబునుగూడఁ బాడుచేసితిని; రావణుఁడు మరల
జంబుమాలిని బ్రహ్మస్తతనయు మఱియును భయదహంబులఁ ♦ బ్రజ్వరిల్లి
భయదకర్మములను ♦ బాగుగ నొసరించుపెక్కుండు దనుజులఁ ♦ బిలిచి నన్ను
మార్కొని వధియింపఁ మహిత తేజంబునఁ దగువారిసేవంపె ♦ సగణితబల
విక్రమంబుల నొప్పువీరు నాతనిఁ బరివారయుతంబుగ ♦ బవరములను
తే. నాటితేజినవాని ఘోరాతిఘోర

మైనయాపరిఘంబున ♦ నవనిఁ గూల్చి
తిని; మహాసురవద్యుఁడు ♦ వినియె వారి

వార్త సంతట సతఁడు దుఃఖార్తుఁడగుచు ౧౧౯

2340

చ. బలముల మిన్నలై ననచివప్రవరాత్మజులన్ మహాబలం
బులఁ దగునేనలం బనిచెఁ; ♦ బొల్పెడునాపరిఘంబుచేతనే
విలయము నొందఁజేసితిని ♦ వీరుల వారల; సంత సంగరం
బుల ఘనశౌర్యమున్ నెఱపుఁభూరిభటుల్ మృతినొందియుండుటన్. ౧౨౦౪

చ. విని యట రావణుండు ఘనవిక్రమముల్ తగువాహినీశులన్
బనిచెను నైదుమంది రణభాగమునం బరిఘంబుచేతనే
పనిపితి దక్షిణాధిపతిఁస్తనసీమకు, నాదశాన్యుఁడుం
దనయుని నత్తు భూరిబలు ♦ దానవవీరభటాన్వితున్ ద్వీరన్. ౧౨౧ 2342

క. నను వధియింపం బంపెను, నని దిట్ట మహాబలుండు ♦ నాయత్తుఁడు వే
ననుఁజంపఁ బైకి నెగసినఁ, గని మందోపరితమాజుకాల్గ నొకవిధిన్. ౧౨3

ఆ. ఒడిసిపట్టుకొంటి ♦ నుద్ధతిఁ జర్తాసి,ధరుని నూటుసార్లు ♦ తగుజవమునఁ
ద్రిప్పి నేలఁ గొట్టి ♦ తెంపున ముస్తయా, భంగిఁ జేసినాడ; ♦ వానివార్త.

క. విని దళకంఠుఁడు రెండవ, తనూజవరు నింకజిత్తు ♦ ధైర్యంబున మే
టిని దుర్మదుబలశాలిని, బనిపెన్ నాపైకి; వానిభటసముదయమున్. ౧౨౫౪

తే. యమునిప్రాళికిఁ బంపి యాఁయసురవద్య

తేజమెల్లను దూలించి ♦ తృప్తినొంది

తిని; మహాబాహుఁడయి బలంబునఁ జెలంగు

నతని భటవీరయుతముగ ♦ ననురవిభుఁడు. ౧౨౬౪

2346

క. ననుఁ జంపు నన్ననమ్మకమునఁ బంపెను, వాఁడు నన్నుఁ ♦ బొలియించుటయే
తనకు ససాధ్యంబనియును, దనబలము సళించె ననియుఁ ♦ దగఁ దెలిసికొనెన్.

తే. అంతబ్రహ్మస్త్రమేసి; యత్యంతజవము

మెఱయబంధించె; నంతట † మేటిదనుజు

లపుడె రజ్జువులను దెచ్చి † యంగమెల్లఁ

గదలకుండుంగ నన్నును † గట్టిరెలమి. ౧౨౯

2848

చ దనుజులు రాక్షసేశ్వగునిధానుమునొద్దకు నన్నుఁ గొంచు వే

చనిరి; దురాత్ముడొనతఁడు † శౌర్యముపొంగఁగ నన్నుఁ గాంచి చ

క్కనిగతి మాటలాడె మఱి † కారణ మే నట కేగు దేరఁగా

దనుజులఁ జంపుకారణముఁ † దప్పుకఁచెప్పు మటన్నఁ బూనితో. ౧౩౦౫

క. జనకజకాఱకేయంతయు, నని తెల్పితి; మఱియునేను † నాతని కిట్లం

టిని రాక్షసేంద్ర! జానకీ, గనుటకె వచ్చితిని నీవు † గాచునగరికి. ౧౩౧౫

క. మరుదారనపుష్పఁడ, వచ,చరుఁడను హనుమంతుఁ డనుచు † సజ్జనులనఁగాఁ

బరఁగుదు, సుగ్రీవున కే, నరయుము మంత్రినని దూతఁనని రామునకు. ౧౩౨౫

క. విను రాముఁడు సందేశము, గొని చనుచుని నన్నుఁ బంపఁ † గోరిక దాని

వినిపింప నీదుచెంతకుఁ, జనుదెంచితి, భూరిశౌర్యశాలి యనుజుఁడు. ౧౩౩౫

క. తనకుశలవార్త నెఱిగింపు నీకుననిచెప్పె నాకుఁ బోలఁగ ధర్మం

బున కర్మమునకుఁ గామంబునకు హితంబగుచుఁ బథ్యభూతంబగుచు. ౧౩౪౫

తే. అలరువాక్యంబు నీతోడ † నాడుమనియె

నిహవరంబులకయ్యది † హితమునుమ్ము;

వినుము తెల్పెన నారీతి † వృక్షవండు

కలితమగు ఋశ్యమూకంబు † కడను నాకు. ౧౩౪౫

2854

క. రామునితోడను నంగర, భీమపరాక్రమునితోడ † మోసెను సఖ్యం

బీమాడ్కినుండ నాతో, రాముండ నె నాదుసాధ్య † రక్కసుఁ డొకట. ౧౩౫౫

తే. అపహరించినవాఁడు చయ్యన సతనిని

జంపి భార్యను దేబోదు † సమయమందు

నెల్లరీతుల సాహాయ్య † మీవొనర్ప

వలయుననికోరె నారాముఁపలుకుల విని. ౧౩౬౫

2856

క. నాకును వారికేగల్గిన, భీకర మగుపగను దెల్పి † వీరు సతనిని

బోకార్చువిషయముననే, నాకు సాయపడునట్లు † నయగుణనిలయా.

ఆ. *ప్రతినచేయుమనుచు † రాఘవు నడిగితి; నామహాప్రభుండు † ననుజతోడఁ

దాను రాజ్యహీనుఁడైననాతో నగ్ని, సన్నిధి నొనర్చె † సఖ్యమంత.

* చక్రైగ్నిసాక్షికం సఖ్యం రాఘవ స్సహలక్షణః-అనియూ. ఇట అగ్నిసాక్షిక మనుదానికి సన్నిధిని నొనర్చెనని తెనిగింపఁబడినది సన్నిధిన్ అనుదానిచే బై యర్థమునకు భంగమింపకంతయుఁ గలుగదని తెలియునది

చ. అని నొకబాణమేసి స్లవఃగాధిపు వాలిని సంహరించి యా
వనచరరాజుఁ జేసె నను; † వారక యిందులకే ప్రతిక్రియఁ
బొనరుప నర్వరీతులను † బూనఁగనొప్పును; ధర్మమూని యి
వ్వనచరు నీదునన్నిధిక † బంపెను రాఘవుఁ డిట్లు దూతగఁ. ౧౮౦ 2859

చ. వనచరవీరు లెల్లరును † వచ్చి భవత్పురిఁ జాట్టుముట్టి నీ
ఘనబలసంచయంబుల విఠికావికలై చను నట్ల చేయకుం
డ నిపుడె నీతఁడెప్పు రఘునాథుఁ కెంతయుభక్తినిమ్ము; మా
వనచరులఁ సహాయమును † వారక చేయఁగఁ బిల్వ దానికై. ౧౮౧ 2860

క. సురపరిసరమునకుం జని, పరమాద్భుతశక్తిఁ జూపి † బవరమున జయం
బరుదుగ వారికి నిచ్చిన, హరులప్రభావంబు నెఱుఁగఁపతఁ డెవ్వఁ డిలఁ.

క. అని నీతో సుగ్రీవుఁడు, దనుజేశ్వర జెప్పునునియె; † దప్పక యనఁగా
విని రావణుండు కోపంబున నత్తుల నన్నుఁ గాల్పఁబూనినరీతిఁ. ౧౮3

చ. కనుఁగొని క్రూరకర్మకుఁడు † గానదురాత్ముఁడు వాఁడు నాదుశ
క్తిని నెఱుఁగంకు గావుననె † తేకువ నన్ను వధింప నాజ్ఞని
చ్చె నతనిసోదరుండు గురుసేవ యొనర్చిన బుద్ధిశాలియై
తనరువిభీషణుం డవుడు † దానవనేతరు నానిమిత్తమై. ౧౮౪ 2863

తే. చాలసారులు వేడుచు † సాధుభణితి
దానవేశ్వర ! యెటుచేయఁ † దగదుసుమ్ము
వక్షలుమీ నిశ్చయంబును † బట్టుకల యి
దగును పృథర్వాశాస్త్రాళి † కరయ దవు. ౧౮౬ 2864

చ. సరపతి ధర్మశాస్త్రముల † నాథ! యదెచ్చుటనైన దూత యె
క్కరఁగినైన వధ్వుఁడని † గానఁగరాదు స్వనాథునాజ్ఞచే
నరిగి హితంబుపల్కెడు నరాధిపుదూత యథార్థవాక్యమే
పరస్పపుచెంగటఁ భయముఁ † బాసి వచింపఁగనొను నేవ్విచ్చఁగఁ. ౧౮౭

క. అనుపమవిక్రమశీలా, విను దూత యదెంతతప్పు † విమనక యొనరిం
చిన వానియంగవికలత, నొనరింపఁగ వచ్చుఁ జంపనొప్పుడు సుమ్మి. ౧౮౮

క. అని శాస్త్రంబులుచెప్పెడు; ననిన విభీషణునివల్కు † లాలించి యతం
దును రాక్షసులను గని యి, ట్లను గాల్పుండు వీనితోఁక † నాసురులారా!.

సీ. అనియాజ్ఞ చేయ నయ్యసురులు శణవల్కములను మాసినవస్త్రములనుదెచ్చి
వాలమునకుఁ జాట్టిభయపరిక్రములైనయా రాక్షసులుపూనిక † నాగ్రహించి
బహురజ్జవులఁ గట్టువడి పెక్కురాక్షసుల్ చుట్టుముట్టఁగ బాధపాకునన్ను
గాఢతాడనముష్టిఁఘాతంబులను నొవ్వఁజేయుచుఁ గోరకుఁ † జిత్రభాను

తే. నెలమి ముట్టించి; రంతట ♦ నెల్లశూర

దనుజు లిటు నన్నుఁ గొని పురఁద్రావరమార్గ

మునకుఁ జనుదెంచి యందుఁ దా ♦ రొనరిచినను

హత్తరం బగుకృత్యంబు ♦ నజది చెప్పి. ౧౫౨౪

2368

క. ¹పలువిధముల బాధింపఁగఁ, గలఁగినపదితోడఁ దొంటిఁకాయమ్మును ని
మ్ములఁ గుంఁడఁజేసి బంధంబుల నన్నిటిఁ బాపునొనును ♦ బొంకెడుకాంక్ష.

తే. తొంటిసూపంబుఁ గైకొని ♦ తోచినగతి

వదరుచున్నట్టిదనుజులఁ ♦ బరిఘ మూని

చంపి; యంతట నేనును ♦ జవమువూఱు

నాపురద్రావరమును జేరి ♦ యాత్మ నెంచి. ౧౫౨౫

2870

చ. పురమును సాట్టగోపురము ♦ భూతభయంకరవాలవహ్ని నా

తురమునఁ గాల్చినాడ మును ♦ తోరపువేడుకచే లయూగ్ని వి

స్ఫురదురుతేజ మొప్పు నిల ♦ భూతగణంబును గాల్చురీతి; న

క్కరణిని గాల్చి సీతయును ♦ గాలెనొకో పురమెల్లఁ గాలెఁజూ. ౧౫౨౬ 2371

సీ. కాలనిభాగ మెక్కడఁ జూచిననులేదు సీతయుఁ గాలెను ♦ సిద్ధ మిద్ది

నగరంబుఁ గాల్చును ♦ నారీమణిక సీతఁ గాల్చియే యుండు నిష్కమిది సంత

యులులేదు; రామునుహాకార్యచుంతయుఁ బాడుచేసితి నని ♦ పరచుదుఃఖ

వివశచిత్తుడనయి ♦ వేరఁ బొందితి, సంతఁ జారుణులు వియత్తలమున

తే. జానకియుఁ గాల్పఁబడలేదు ♦ సత్యమిద్ది, పత్తనం బిద్ది కాలె నాపడఁతి కాల

కున్న దేచుద్భుతం బని ♦ యెన్నుకొనుశుభాక్షరాన్వితవాక్కుల ♦ నాలకించి.

క. ²మనమునఁ జిత్రముశోపం, గను సీత నశింపలే దఁఖండనియతి నం

చనితోచె నిమిత్తంబులు, కనఁబడియె శుభాస్వరములు ♦ కడుపడి నాకున్.

క. వానినిబట్టియు నృత్యువు, జానకి గనలే దటంచు ♦ సావంతమ్మన నే

జానుగ నెంచితి; మఱి వై, శాపరుచీప్రును నాదుఁవాలము వరుసన్.

తే. మండుచున్నను ననునగ్ని ♦ మహిశశక్తిఁ

గాల్చినయ్యె; నామనను నికామకృష్టి

నందియున్నది వాయు వత్త్యధికసురభి

యగుచు వీచుచు నున్నాడు ♦ హరిరీతి ౧౬౧

2375

క. ఫలవంతములుగఁ దగునీ, యుగమునిమిత్తములచేత ♦ సత్యమలగుణం

బులఁదగురామువ్రభానంబుల, సూన్యశస్తివాక్యములచేతఁ గడున్. ౧౬౨

1 తతోపం సుమహద్యాపం సంక్షిప్త పున రాత్తినః-అనిమా. 2 తతో మే బుద్ధిరుత్ప
న్నా...నిమిత్త శోపలక్షితా-అనిమా.

- క. జనకజ నశింపలేదని, మనమున నేనెఱిగి యటఁ బ్రముదమొందితి; నేఁ
జని మరల సీతనుంగని, యనుచుతిఁ గొని లంకచేతఁ నగుభూధరముల్. ౧౬౩౪
- ఆ. చిత్రశృంగ మగుచుఁ జలఁగునరిష్టనా, మచ్చు నెక్కి వేగఁ మిమ్ముఁజూచు
తలఁపు తొందరింపఁ జలఁగిధిదాఁటితి; నంతఁ జంద్రసూర్యులయ్యనిలుఁడు.
- తే. సిద్ధగంధర్వు లెప్పుడుఁ జలఁగి కొల్చు
చుండునా కాశఁవథమునఁ నురుజవమున
వచ్చి చూడంగఁగంటి మిఁ మ్మిచ్చటఁ జమి;
నేను శ్రీరాముమహిమచేఁ మినియతిని. ౧౬౪౪
- క. వనచరనాథుని కార్యంబులు జేసితిఁ గొఱఁతపడనిఁ పోలిక; నందే
నొనరిచితి యథాయుక్తము, గనె యింకఁ జేయఁదగుదానిఁ గావింపఁదగున్.
- ఏఁబదియొనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

2379

౫౯ - వ సర్గము.

ఉత్తర హనుమంతుఁడు స్వబలాదులఁ గొంచెము చెప్పెట. ఉత్తర-

- క. అనిలాత్మజఁ డీరీతిగ, జనకజఁ గనినట్టివా ర్రసర్వము వినిపిం
చెను మరలమీఁదివాక్యంబును జెప్పఁగ వారితోడఁ జాలువుగ ననియెన్.
- క. జానకీయు శీలవతియే, కానక శ్రీరామచంద్రుఁ ఘనయత్నము నా
వానరపతియుత్సాహము, జానుగ నఫలంబు లగుచుఁ సరగున నింకన్. ౨
- క. మామకచిత్తము ముందే, యామానతశీలయందుఁ నతిభక్తియుతం
బై మగ్నమయ్యె; రాక్షస, భూమిశుండు రావణుండుఁ భూరితపమునన్. ౨౪
- క. జగములఁ గాల్పంగల్గును, దగఁ గ్రోధియ్యెయైన లోకఁతతులం గాల్పం
గఁ గలఁడు సర్వవిధంబుల, జగములలో మేటితపసిఁ నత్యము సుండీ. 3
- ఆ. ¹నాధ్యయైనయట్టిజనకజ స్పృశియించి, తపముబలిమి దనఁజత్సల్లజుండు
చావకున్నవాఁడు; నతిసీతఁ గరమునఁ, దాఁకినట్టులైనఁ దత్సణంబు. ౪
- క. వనితామణియత్యాగ్రహమున రేఁగి దహించినట్లుఁ మునుకొని కార్చి
చ్చును గాల్పజాల దానతి, తనపతిచే నతని సమరఁధాత్రిని బెలుచన్. ౪౪
- క. మృతినొందింపఁదలంచెను, హితమగునీ కార్యసిద్ధిఁ యిట్లున్నది నే
నతిముదమున నిచ్చటి యుద్ధతులగు నీప్లవగముఖ్యతతులన్ మిమ్మున్. ౫
- ఆ. అనుమతింపఁజేసిఁ యాలంక కేనిస్తు, మరలఁబోయి సీతఁ గరముభక్తిఁ
బిలుచుకొని చెలంగువీర్యంబునన్ సితఁ, గూడి రాఘవులనుఁ గోర్కిమీఱ. ౬
- క. ²కనుటే యుక్తంబని నా, యనుమతమిది; నేను నొకఁడనైన నను నటఁ గ

1 తస్య తాం స్పృశతో గాత్రం తపసా నవినాశితమ్-అనిమా. 2 తాం లంకాం తరసా హంతుం రావణం చ మహాబలమ్-అనిమా.

ల్లినదనుజుల బలశాలిని, దనుజాధిపుఁ జంపఁగలను ♦ దర్పము పొంగఁ. 2

౪. వీరులై బలమునఁ ♦ బెంపొంది మతిమంతులై యస్త్రవిద్యయం ♦ చాటి తేటి
శూరులై విజయకాంక్షులు నై నమిముఁ గూడియుండి నేనిఁక వారిఁనుక్కడంపఁ
జాలుదు ననిచెప్పఁతుల; నేనొక్కండ సంగరంబున రాక్షసప్రవరుని
నతనిబలంబుల ♦ నాత్మజసోదరులను భృత్యులను జంపెఁనను, మఱియును

తే. నింద్రజిత్తుబ్రహ్మస్త్రంబు ♦ నిధిరాత్ర
వాయువారుణములు నింద్రుఁ ♦ డేయధిపతి
గాఁగఁగల్గినయస్త్రంబు ♦ గడఁగివైచు
నేని విదళించువాడ నఁవానినెల్ల. ౧౦౫

2890

చ. ¹దనుజులఁ ద్రుంచువాడ నిఁకఁ ♦ చా రనుకంప ననుజ్ఞ యిచ్చినం
జని డశకంఠునిం బ్రబలఁసాహసమూని వధించువాడ నే
ననిమొన సందు లేక బలఁమూర నిగుడ్చెడునత్తవృష్టి దే
వనికరముఁ వధించు సురఁవైరులఁ జంపుట యొక్కచిత్రమే. ౧౧

2891

చ. జలనిధి కట్టదాఁటినను ♦ జయ్యనదాఁటును, బర్వతంబులుం
జలనము నొందినం బ్రబలఁశౌర్యము మీఱఁగ నొందుఁ గాని శ
త్రులబలమెట్టిదై న మది ♦ రోషము నూసినజాంబవంతునిం
గలనఁ జలింపఁ జేయఁగను ♦ గల్లునెయెన్ని తెఱంగులఁ ధర్మ. ౧౩

2892

చ. దనుజులసేనలం బ్రబలఁదర్పనమగుల నై న్యముఖులఁ
ఘనతరవిక్రమం బలరఁగా వధియింప నొకిండ వాలినం
దనుఁ డితఁడే సమర్థుడగు; ♦ చారుణశౌర్యమునం జెలంగునీ
వనసుని యూరువేగమునఁ ♦ బర్వతరాజి వడంకు నాజిలో. ౧౪

2893

ఆ. మహితచిత్తుడైనఁమననీలునూరువేగమున మందరాద్రిఁకంపనంబు
నందు నింక యుద్ధఁమందు నీరాక్షసులుక్కడంగుదు రనుటొక్కచలుకె. ౧౫

క. సురగంధర్వులయందు న, సురులందుఁ యత్సులందుఁ ♦ జొక్కపుఘణులం
దరసినఁ బత్నులయందుఁ, దురమున మైందద్వివిదులఁతో మార్కొనఁగఁ.

క. చాలినవాఁడెవ్వఁడు! మీ, రాలొచింపుఁడు; కసీంద్రు ♦ లభ్యికుమారుల్
గ్రాలుదురు వీరు బలములఁ, జాలరు వీరి కిల నెవరుఁసంగరమందుఁ. ౧౬

క. ²వనజాననువరమున నత్యనుపమదర్పఘ్నునంది ♦ రమృతంబును ద్రా
వినవారు వనచరోత్తము, లనఁదగియున్నారు; పూర్వ ♦ మయాజ్ఞఁ డొకటఁ.

తే. వీరితండ్రుల నెలమిని ♦ గారవింప, నెవరికిని వీరిఁజంప నఁనువుపడనిమ
హావరంబును గరుణించె; ♦ నావరమున, మత్తులై దేవసేనల ♦ మూరుకొనుచు.

1 దేవానపి రజే హవ్యా త్కించున స్తాఁ నిశాచరాఁ-అనిమా. 2 ఆమృత ప్రాశా వేతా
వ్యవాసరస త్తమా-అనిమా.

- క. కలగుండువడంజేయుచు, జెలగుచు నమృతంబుఁ ద్రావి ధీతితలమందుఁ
వెలసిరి; తక్కినకపివగులమాట యటుండనిండు ధీధమునందుఁ. ౨౦
- చ. ఇరువురు వీరే క్రుద్ధులయి యేడ్చెఱవీరిఁగ లంకఁ బొల్పుచుం
జరహయసంతతిఁ మఱియు ధీధంసరాజు సశింసఁజేయ నే
ర్తును; దనుజేంద్రవత్సనముఁ దోరపుశక్తిని నేనొకండనే
సురలు సులింపఁ గాల్చి తగఁ జూర్జముచేసితి నందఱుం గనఁ. ౨౧౫ 2400
- తే. రాజమార్గంబులందును ధీరాక్షసులకుఁ
దెలియ నాపేరు చాటించితిని; మహాబ
లుండగురాముండు నాలక్ష్మణుండును మిగుల
నందఱును మీఱియున్నవా ధీరసనియందు. ౨౨౫ 2402
- సీ. రామాభిషేకితుండు మహిమగ్రీవుఁ డుత్కృష్టుఁడై తగఁనున్నవాఁడు;
నేనును గోసలఁనవుండగుశ్రీరామునకు దాసుఁడను వాయుఁనందనుండ
హనుమంతుఁ డనువాఁడఁనని యెల్లతావులఁ జాటితి; సాధ్వీయాఁజనకతనయ
కఠినాత్ముఁడైనయాఁక్రవ్యాదపతి యశోకవనశశింశుపఁఖ్యతరువరము
- తే. క్రింద రాక్షసకాంతలు ధీకృత్రిమస్వభావ లెల్లను దనుఁగావ ధీబహుళశోక
తాపకర్షితయై మేఘతతివిలుప్తశశికళం బోలి తనతనుఁచాచయతఱుగ. ౨౩
- క. బలదర్శితుఁ డగురావణుఁ, గలనైనఁ దలంప కాత్మకాంతుని సతముం
దలఁచుచు నున్నది చూచినఁ, ¹గలిగెడుఁ గఠినాత్మునకునుగరుణ మనమునఁ.
- ఆ. అన్వరారోహ జానకి ధీతివివ్రచరితఁ చెఱఁబెట్టఁబడియె రాక్షసునిచేత
నైన నాసాధ్వీ రామునియందె చిత్తమంతయునుజేర్చి యెల్లవృథాత్మనాథు.
- క. ధ్యానించు చతనియందే, యూనినయనురాగయుక్తి ధీనొప్పెడుఁ జండీ
²యానహుఁడు చెఱఁబెట్టినఁ, దా నింద్రునియందెశచి ముదమునిడినట్టుల్.
- క. మునుగట్టినయంబరమిం, కను విడువక ధూళిఁబ్రుంకుఁకాయముతోడఁ
ఘనశోకతాపదీనాం, గనిచయము, తగంగ నాత్మకాంతహితరతిఁ. ౨౪
- క. ధరణిని గూర్చుండినయది; తరుణియుఁ బ్రమదావనమున ధీదనుజవనిత లె
ల్లరు చుట్టుకొనఁగఁ బొక్కుచు, విరూపలగువారు పెక్కు విధములఁ దన్నుఁ.
- క. పలుముఱు బెదరింపఁగ నాకులమతియై యుండఁ గంటి; ధీనోజీనుతయుఁ
సులలితకేశము నొకజడగ లలిం బెనుచుకొన సతముకాంతుఁ దలఁచుచుఁ.
- తే. దీనయై ధాత్రిని బరుండి ధీతాను హిమము
నందుఁ బెద్దినివలె నవఁయవము లెల్లఁ

1 మాలార్థమును బోషించునని యిది క్రొత్తగాఁ జేర్పఁబడినది. 2 పౌలోమీయ పురందర-
అనియూ. నహుషనిర్బంధ ఇతిభాష-అనివ్యాఖ్య.

గాంతి విడనాడ నున్నది; ♦ కర్బురేశుఁ
దామె వశపటుపంగ మాఁయ లొకఁగొన్ని. 3౧

2409

క. పచరించెఁగాని యవ్వనిత చలింపకయుండె; మఱియుఁ ♦ దరుణీతిలకం
బచటనే మరణము గనఁగఁ దలఁచి నిశ్చింతచిత్త యయ్యె ♦ లంకాపురిలోక.

ఆ. హరిణశౌభనయన ♦ నామె శ్రమంపడి, నన్న నమ్మనట్లు ♦ నయముమీఱఁ
బలికి నమ్మకంబు ♦ గలుగఁజేసికొనితి, నవలఁ గార్య మెల్ల ♦ నామెతోడ. 3౨

క. ఉపపాదించితి నాసతి, యపు డాత్మక రామవనచరాధిపసఖ్యం
బు పరమశుభదాయకమని, యపరిమితామోద మందె ♦ నగచరులారా. 33

సీ. జనకపుత్రికయందు ♦ సాధుతరాచారనియతులున్నవి భర్తృపయి నితాంత
భక్తి యుత్తమయి ♦ పరఁగుచునున్నది యైననాసాధ్వీకృతాపరాధు
దశకంఠునిం బూనికఁ ♦ దానయి యేలొకొవధియింపరాదన్న ♦ వానికెట్టి
శాపమొసంగినఁ ♦ జావు దుష్టము గల్గ దటుకాన శ్రీరాముఁ ♦ డతనిఁ జంపఁ

తే. గా నిమిత్తమాత్రంబగుఁగాని నీత
యే నిమిత్తకారణమగు; ♦ నింతి ప్రకృతి
చేతనే సూక్ష్మదేహయా ♦ నీతఱిఁ బతి
విరహకర్మితయయ్యె నోపీరులార. 3౪

2413

క. *ప్రతిపత్తునఁ జదివెడునే, యతిమూర్ఖుం డతనివిద్య ♦ యనుదినము కృశిం
చి తగం జెడెడువిధంబున, నతికార్యమునందె యేమియనువాడ నికకా.

తే. అన్యుహాభాగ శోకతాపాభిభూత
యయ్యె దానికే బ్రతికార ♦ మరసి చేయఁ
దగిన దేదియొ దాని సంతయును మీరు
చేయదురుగాక యంచని ♦ చెప్పె హనుమ. 3౫

2415

ఏఁబదితొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౦ - వ సర్గము.

—అంధ అంగదాదులు సీతను దెత్తు మన జాంబవంతుఁడు వల దనుట. —

క. అనుహనుమంతునిపల్కుల, విని యంగదుఁ డిట్టులనియె; ♦ వినుఁడు మదుక్తుల్
వనచరులారా! జానకీ, గనియును జేగొనక యామెఁ ♦ గడువడి మనముల్. ౧

క. అనఘాత్మఁ డైనశ్రీరామునిచెంతకుఁ బోవ యుక్తముగఁ దోఁపదు; మీ
రనయము శిరారులుగా నుతి, గని సీతంగంటి మంతెకాని జనకజ్జ. ౨

క. గొనిరాలేదని రామునకునుదెల్పుటయు క్తమనుఁగుక నాకిది చ
క్కనిదిగఁ దోఁపదు; నిర్జర, దనుజులయందైన లోకతతులం దెచట. 3

* ప్రతిపత్నాశిస్య విద్యని తనుతాం గతా-అనిమా.

- క. మనతో నమముగ నాకసమున కెగిరెడువారులేరు; * మునుకొని శౌర్యం
బుననట్లే; దనుజవీరుల, హనుమంతుఁడు దునిమెఁ జేయఁనగు నే మచటన్. ౪
- క. కనుకం జని మనమెల్లను, జనకజఁ గొనిపోవునము విశాలభ్యాతిం
గనవచ్చు; ననఁగ నంతట, వనచరతల్లజఁడు జాంబవంతుఁడు మదిలోన్. ౫
- ఆ. ఎల్లకార్యరీతు * లెఱిగినవాఁడౌట
నంగదునితలంపు * సరసి హర్ష
మంది యర్థవంత * మగువాక్కునం బల్కె
నతనితోడ నిట్టులని; కుమార. ౫౪
- 2421
- క. మీరాలోచించినఁ దగు, నీరీతియు యుక్తమనుచు * నిట మాకెల్లన్
భూరితరంబుగఁ దోఁచెను, శ్రీరామునియాజ్ఞ యెట్లు*చెల్లునొ దానిన్. ౬
- తే. అనునరించి వర్తింపఁగ * నొనుగాన
నతనిమతి యెట్టులుండునో * యట్లే యీమ
హత్తరంబగుకార్యంబు * నాచరింపఁ
జూడుమా చిత్తమందు నెంచు మిసుమంత ౬౪
- 2428

అఱునదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౧ - వ సర్గము.

- హనుమదాదులు కిష్కింధనుఁ బోవుచు మధువనమునఁ దేనెద్రాన దధియుఖుఁ డాతేసించుట
- క. అన నంగదహనుచుత్ప్రిము, ఖనిఖువనచరులు భల్లు*కప్రవరుని మా
టను నీయకొనిరి; పిదపన్, వనచరపుంగవులు వారు * వాయుతనయునిన్. ౧౪
- క. ముందిడుకొని సంతోషము, నొందుచును మహేంద్రశిఖరి*నొయ్యనవిడి యా
మందరసుమేరుముఖిగిరి, బృందమువలె మత్తదంతి*బృందము పగిదిన్. ౨౪
- క. పెనుకాయంబులఁ దగుటన్, వినువీధిని గప్పిపుచ్చు*విధమున వారిం
త నెగసిరి పైకి; భూతౌ, ఘనిరతపూజితుఁడు వేగ*కలితుఁడు బలియున్. 3౪
- క. ధీరుఁడునగుహనుమంతుని, గారివమున నీవ్యయశృష్టి*గణముల సతముం
గోరికఁ గొనిపోయెడుగతి, వీరులు తత్కపులు చూడ * వెలసిరి పిదపన్. ౪
- చ. వనచరులెల్లఁ బట్టువల * వర్ధిల వచ్చినకార్యమంతయున్
మునుకొని సాగి సిద్ధిఁగని * మోదము నీయఁగఁజాలియుంటరా
మునిపని సిద్ధిఁబొందుటయుఁ * బొంగుచుఁ బోయి తదీయవార్తఁ జె
ప్పను ద్వారనొందుచున్ సమర*వాంఛలఁ బూనుచుఁ బ్రీతిమీఱఁగన్. ౫
- క. శ్రీరాఘవునకుఁ బ్రత్యుపకారము చేయంగఁదలఁచి * కడఁగి తదద్రీ
భూరితరంబును విడి యపు, డేరయమున నాకసమున * కెగసిరి పూనిన్. ౬

- క. సురమార్గంబునఁ జను చంద్రమున నందనమానధర్మముఁ గనుచున్
దరువరలతాభియుతమై, పరమంబగు వనముఁ గనిరి ♦ ప్లవగము లంతన్. 2
- క. అది మధువన మనఁగా నిల, విదితము సుగ్రీవుఁ డగును ♦ విభుఁ డావని క
య్యది భూతౌఘావృశ్యము, పొదలు మనోజ్ఞముగ మిగుల♦భూమిస్థలిలోన్.
- క. దానిని దధిముఖుఁ డనియెడు, వానరపతిమేనమామ ♦ వరసుతి సతమున్
దానయి కాచుచు నుండును; వానరపతిచిత్తరమ్యచనమున్ దానిన్. ౯౫
- క. పరమామోదముతో గురు, తరమగునుతానిహ మొలయుఁ♦వత్కపు లొగిఁ జొ
చ్చిరి; దానిమహిమఁ గన్గొని, బరవసమున మధువుఁ ద్రావ ♦ బద్ధాదరులై.
- సీ. మధుపింగళచ్ఛాయ ♦ మైనిండుఁ దగునట్టియావానరులు మధువనసమాఖ్య
గలుగునాతోటను♦గనితేనియలఁద్రావనానఁబూచుచుఁబోయి♦యంగదుఁ గని
స్థాధించి; రంతనాప్లవగముఖ్యకుమా సుఁ డాహంబవత్ప్రముఖాఖిలవన
చరవృద్ధులయనుజ్ఞఁ ♦ బరమాదృప్తిం గొని యావానరులకుఁదా♦నాజ్ఞయిచ్చె;
- తే. వార లత్యంతహృష్టులై ♦ వాలితనయు
ననుమతిం గొని మోద మత్యధికముగను
బొంగఁ నత్ప్రేరితులయి యుబ్బున ననల్ప
నర్తనము చేయసాగి రం♦వముగ నంత ౧౩ 2484
- క. కొందఱు పాటలు పాడిరి, కొందఱు తలక్రిందుగాఁగఁ ♦ గోరి పడిరి వే
కొందఱు నృత్యము నల్పిరి, కొందఱు ప్రహసించిరెలమిఁ♦కొందఱుకోతుల్.
- ఆ. వెల్లకిలఁగఁ బడిరి ♦ వెనఁ బరుగెత్తిరి
కొందఱు తెగిరి రవలఁ ♦ గొంతమంది
యార్చి రొకరి నొక్క ♦ రాశ్రయించిరి కొంద
టొకట బిగియఁబట్టి ♦ రొకరి నొకరు. ౧౪ 2486
- క. ఒకఁడొ గని తగ భాషించిరి కొందఱు తరులఁగూడి ♦ చెలఁగుచుఁ గ్రీడిం
చిరి యొక్కచెట్టునుండియె, యరుదుగ నొకచెట్టువరికి ♦ నరిగిరి వేడ్కన్.
- క. హరివరు లుర్వీజాగ్రో, త్కర మెక్కియె దుమికి రట్టె ♦ ధరణికి నట్లే
యరవడి ఊతినుండి మహా, తరునికరాగ్రములపైకి ♦ దగ నెక్కి రటన్.
- సీ. ఒకఁడు పాడంగ మఱొకఁడు మిక్కిలివపువసు వానిపైఁ బడఁజనునొకండు
ప్రహసించఁగా విలాపముచేయుచును నొక్కఁ డాతనిపైఁ బడునట్లు లేడ్చు
చుండుఁగాఁ గాంచి మఱొక్కఁడు వానిని నవలఁ ద్రోయుచును బైఁనడరునట్లే
వానిని గని యొకఁడవచరుఁ డార్చుచుఁ బైఁబడు; నొకపిఁపటల మెల్ల
- తే. మధువు సతిశయముగఁ ద్రావి ♦ సత్తుగొనుచు
సత్యచేష్టలు పెక్కులు ♦ సరభసముగఁ

జేయుచుండెను మత్తును ♦ జెంద నట్టి

వాడు వారలలోఁ గానఁగరాఁ డొకఁడు. ౧౭౪

2439

చ. మనసునఁ దృప్తిఁ గన్నకపిఁనుండనుఁ డొక్కఁడుగాని లేడు; త
ద్యవమును గాచుచున్నదధిఁవక్త్రుఁడు జేసెలఁ ద్రావుటల్ మహీ
జనికరసత్తపుష్పతతి ♦ చాల వినాశము నొందుటల్ గనుం
గొని యలవానరోత్తములఁ ♦ గోపము నొంది యదలై బిట్టుగన్. ౧౮

క. వనపాలకుండు వృద్ధుఁడు, ననచరపతి దధిముఖుండు ♦ వారలు మత్తుం
గొని తన్నుఁ దిరస్కరణము, నొనరించుచునుండ విక్రఁమౌద్ధత్యుఁ డగుచున్.

క. వనమును వారలు పాడుగ, నొనరింపకయుండఁ గావఁ నుద్ధతిఁ బూనెన్
వనచరులఁ దిట్టెఁ గొందఱ, కనకరతలములను గొట్టె ♦ దానూరితిన్. ౨౦౪

తే. కొందఱుండెడుకడకేగి ♦ స్మరమతిని

గలహమొనరించెఁ గొందఱఁ ♦ గాంచి సాధు

వాక్కులను బల్కి వారించె; ♦ వాడు తమ్ము

నిట్లు బలవంతముగ వల ♦ దీపని యని. ౨౧

2443

క. వారింపుచుండ భీతిని, వారలు విడనాడి వేగ ♦ వరుసఁగ నొకచోఁ
జేరి యొకింతయు సంశయ, వారితచిత్తులును గాక ♦ వాక్కుల నతనిన్. ౨౧౫

తే. ధిక్కరించుటయేగాక ♦ యిక్కరణిని

దా నొనర్చుట తప్పని ♦ తలఁప కతనిఁ

బట్టి గూడ్చిరి; మత్తిల్లి ♦ యిట్లు లతనిఁ

గోల్లఁజీటియుఁ బండ్లచేఁ ♦ గొఱికియుఁ దగ. ౨౨౪

2445

క. కరతలములఁ గాల్గను భీకరబలములఁ దన్నుచున్ నిఁకామము పనిలోఁ
బరఁగెడువస్తువుల నొనర్చిరి పాడుగ నేవచ్చుఁ బూన్కిఁ ♦ జెలఁగుచు సంతన్.

అఱునదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౨ - వ సర్గము.

— శ్లోక దధిముఖుఁడు వానరబాధితుఁడై సుగ్రీవునికడకుఁ బోవుట. శ్లోక —

చ. వనచరపుంగవుండయిన ♦ వాయుతనూజుఁడు వానరాళిఁ దా
గని యిటుపల్కె సుంతయును ♦ గ్రస్తుట కాదృతిఁ దేనెఁ గ్రోలుఁ డే
వనచగుఁడైన మిమ్ము మధుఁపాసము చేయఁగనియఁడేని నేఁ
బనివడి వానినడదను; ♦ వారక నెమ్మది సంచరింపుడీ. ౧౪

2447

చ *హరిపతియైనయంగదుఁడు ♦ నపులుకుల్ విని సుప్రసన్నుఁడై
హరిగణమెల్లఁ దేనె మనఁసారఁగఁ గ్రోలెడుఁగాక రాఘవుం

* అకార్య మపి కర్తవ్యం కి మంగ పున రీదృశమ్-అనిమా.

- డరయఁగ బంపినట్టిపని ♦ సంతయు బావని చక్కజేసె నీ
హరివరుప లక్ష్మకృత్యతమమైన నొనర్పఁగ నొనిదేమిఁకన్. 3౪ 2448
- క. అంగదవత్త్రచ్యుతవా, క్కుం గర మర్థివిని చాలఁకుతుకంబున న
య్యంగదుని బాగుబాగని, పొంగుచుఁ గొనియాడిరాకఁపుల్ మొత్తముగాన్.
- చ. వనచరవర్య లిట్లు లలఁవాలితనూభవు గారవించి ప్ర
దిని జవమొప్పునట్లు చనుఁదెంచి మహీజముఁ గూల్చురీతి నా
వనమును బాడుచేయుటకుఁ బైఁబడి; రీగతి సంగదుండు నా
జ్ఞనిడుట వీర్యయుక్తులయి ♦ సాహసముం గనియుంట నింకన్. ౬౪ 2450
- క. అనిలజమూలంబున నీ, తను జూచుట వినుట వారు ♦ తగఁ బాటనముం
గని వనముఁ జొచ్చి పాలకులను బలమునఁ ద్రోసి యటఁ గలమధువునెల్లన్.
- ఆ. తనివిదీఁగ ద్రావి ♦ యనువమరసముల, సలరుఫలములఁ దిని; ♦ రంతవారు
వనముఁ గావ నటకు ♦ వచ్చినవనపాల, ¹కులను గొట్టి రట్టె ♦ పలు తెఱఁగుల.
- సీ. అందఱొక్కటఁజేరి ♦ యాధకమాత్రంబు తేనెఁగల్గినయట్టి తెట్టియలను
గరముల బంధించి ♦ కడుపారఁ ద్రావిరి త్రాగిన తెట్టెల ♦ ధరఁబడఁగఁ
గొట్టుచునుండిరి ♦ కొందఱు; మధుపింగళాకృతిచ్చాయల ♦ నలరుకవులు
కొందఱు తేనెలఁ ♦ గొదువలేకుండఁగఁ ద్రాగి తెట్టెల నట్టె ♦ రేఁగిపాఱ
- తే. ²వైచి రొకకొందఱు అవ్వనిఁ ♦ బట్టుకొనుచు
మత్తులయి యొందొరులమీఱి ♦ మమతి వీడి
కొట్టుకొనుచుండి; రంతటఁ ♦ గొందఱు తరు
శాఖలం బట్టుకొని క్రిందిఁ స్థలములందు. ౧౦౪ 2453
- క. తేనెలఁ గ్రోలినమత్తున, నా నెలపులయందె యుండి ♦ యానుత్తు మఱిం
తై న్కాసోలుచు నాకుల, నా నేలం బఱచుకొనుచు ♦ నట్టె సుఖముగన్. ౧౧
- తే. తెలివితప్పి పరుండిరి; ♦ తేనెదైన, మత్తునన్ వెట్టి యెంతయు ♦ నెత్తినట్లు
సంతసంబున నితరుల ♦ నెంతోబలిమి, బడఁగఁద్రోసిరి కొందఱు ♦ నడువలేక.
- క. కడుఁబడములు తొల్లీలఁగాఁ, బడుచుండిరి; మధుమదమున ♦ వానరు లట్లే
బెడిదపుసింహరసంబు ల, పుడు గావించి రొకచోటఁ ♦ బొంగుచుఁ బెలుచన్.
- తే. పక్షు లట్లుగఁ గూయుచుఁ ♦ బరుగులిడుచు
నుండి రొకకొందఱు అవనిఁ బరుండి నిద్రఁ
బొంది; రొకకొందఱు ³తెట్లుచెప్పకొనఁ దగని
కార్యమును జేసి యట నవ్వఁగఁ దొడఁగిరి. ౧3౪ 2457

1 తాడయంతిన్ శతకః-అనిమా. 2 మధుచ్చిష్టేనకచి చ్చ జఘ్ను రన్యోన్య ముత్కటాః-
అనిమా. ఉత్కటాః=మత్తాః-అనివ్యాఖ్య. 3 కేచి త్కుర్వంతి చేతిరత్-అనిమా. అన్యే అవ
చ్ఛం కించిత్ గ్రామ్యం కర్ష్య కృత్వా హసంతి-అనివ్యాఖ్య.

- క. వనచరు లొకకొండఱు చెప్పును సాధ్యముగానిపనిని ♦ బరులవలెనె తా
 హొసరించిరి మఱికొండఱు, పనియట్టిది చేసి స్వీయబంధుల కెల్లఁ. ౧౮ 2188
- ఆ. చెప్పుకొనిరి దానిఁ ♦ జేయ నెంచిరి కొందఱు, తావనమున దధిముఖాఖ్యుపనుపు
 చేయుచుండుకపులు ♦ చిత్రబలంబులఁ, వనరునాకపు లిటు ♦ తమ్మునొంప. ౧౮౪
- క. ధరియింపలేనిబాధలఁ, బరుగెత్తిరి దశదిశలకుఁ ♦ బాలకు లటవీ
 చరజానుఘాతముల భీ, రబాధల నంది రంతఁ ♦ గపులు జనమునఁ. ౧౮౫
- క. 'వారలకెల్ల నపాన, ద్వారంబులఁ జూపఁ గుత్తితంబగుపనికిఁ
 వారలు కలంగి వగఁగొని, చేగువఁ దగుదధిముఖునిని ♦ జేరి యని రిటుల్.
- క. హనుమద్ద త్వవరంబున, వనచరు లీచుధువనంబు ♦ బలవంశముగాఁ
 బనిపూని పాడొనర్చిరి, వినుమా మోకాళ్లఁబట్టి ♦ వే యెత్తి కడుఁ. ౧౮౬
- ఆ. పలుకలేము వా రఁపానమార్గంబులఁ, గనఁబఱచిరి నాఁగఁ; ♦ గనలి యవ్వ
 నంబుఁ గాచుకీశఁనాథుండు దధిముఖుఁ, డావనంబు చెడుట ♦ కాత్మఁ గుంది.
- క. హరిగణము నూఱడించుచు, బరవనమునఁ బల్కె రండు ♦ వనపాలకులూ
 ర! రయంబునఁ జనిచుధు వా, తురమునఁ గ్రోలుచును బలముతోఁ దగువీరిఁ.
- క. చునమెల్ల నివారితము, చనుదెం జనిపల్క; వినుచు ♦ సరగున వీరుల్
 వనచరులు వారు దధిచక్రనితోఁ గూడుకొని యన్యుధువనముఁ గావఁ. ౨౦
- క. చనిరంత దధిముఖుండును, ఘనతరువును బలముమీఱఁగఁ గైకొని యా
 వనచరులనడుమ వేగంబునఁ బరుగిడె నతనివెంటఁ ♦ బోయి రలకపుల్. ౨౧
- క. ఆతనిసేవకీశ, వ్రాతము కోపమున శిలఁ ♦ బరవ్రతగుసం
 ఘాతములఁ బట్టుకొని యెం, దాతతకపు లుండి రచటి ♦ కరిగి రతిగతిఁ. ౨౨
- పి. వీరులొకింకనుల్ ♦ విభునాడ్లు చుది నిడుకొని పాలతాళముల్ ♦ ఘనశిలలును
 దనుకాయుధంబులై ♦ యమరంగ వేగంబు పరుగెత్తి భూబాళిపైని గ్రింద
 నున్నట్టికోతుల ♦ నురుబుదర్పితులను మాఱుకొని రొక్కటను గడంగి
 యంత మరుత్సూచుఁ ♦ డాదియాస్థవగేంద్రు లతికోపమున వచ్చునట్టి దధిము
 తే. ఖునిని వనపాలకులను మాఱొక్కనఁగవచ్చు
 వారలను గాంచి వేగంబు ♦ తారు మాఱు
 కొనిరి; ఘనభుజుడై బలమునఁ జెలంగి
 యందమునఁ బొల్చి దధిముఖుఁ ♦ డంత వేగ. ౨౨౪
- చ. కరమున వృక్షముంగొనుచు ♦ గాఢపరాక్రమమొప్పు రాఁగ ని
 గ్గరవరపాత్రుఁ డంగదుండు ♦ సత్వర మాతనిఁ గోప మొప్పుగాఁ

గరములఁ గొట్టె; మద్యము నిఁకానుముఁ గ్రోలుటఁ ¹బూజ్యఁ డీతఁడఁ
చరయఁగ నేరఁడయ్యె జవఁమూరఁగఁ జుల్కఁగ నావనాధిపుణ్. 2469

తే. ధరణిఁ బడఁద్రోసి పిష్టంబుఁకరణి నలిపి
విడిచె; నావీరుఁ డంతటఁ • దొడలు కరము
లట్లె మూఁపులు నలఁగ విఁహ్వలత నొంది
ర క్తసిక్తాంగుడై ముహూఁర్తంబు సోలి. 2470

చ. వనచరనాథుమాతులుఁడు • భాసుర తేజఁడు నై నయాతఁడఁ
త నిజబలంబు తోఁప నతిదారుణరూపముతోడ లేచి భీ
తిని గలిగించుకోపమునఁ • దెప్పున మద్యవిమోహితాత్ములన్
²వనచరులన్ స్వదండమున • బాగుగ నిల్పె ననూనశ క్తిచేన్. 2471

క. ³వనచరపతిధిముఖుఁ డా, వనచరతతి నెట్లా వేగ • వదలి రహస్యం
బునకుం దగినస్థలంబునకు నరిగి యిట్లనియె సేవకులతో నార్తిన్. 30 2472

క. మనమెల్ల ⁴భూరికంఠం, బునఁనగుసుగ్రీవుకడకుఁ • బోదము వీ రిం
దె నిలిచియుండుదుగా క, వ్వనచరపతి గామునొద్ద • నదలక యుండున్. 31

క. మన మాతనిచెంతకు వే, చని యీతప్పెల్లఁ బ్రవగఁస త్తముఁ డగునీ
తనయునిదే యని తెల్పువ, మనయ నుమర్చి యతఁడొట • నప్పలుకులకున్.

క. వనచరుల నెల్లఁ జంపిం, చును; నీరుధువనము మిగుల • సుగ్రీవునకున్
మనసున కింపై నదియున్, ⁵జనకపితామహులనుండి • సంభవ మగునున్.

క. సురసంతానంబునకున్, దురాననమునొచు నుంటఁ • దోరపుఁ బ్రియముం
బరిపరిఁ గల్గించును; మధు, నిరతులు నల్పాయువులును • నిర్దయులును నై.

ఆ. ఇందు నున్నవీరిఁ కెల్లను వీరిమి, త్రులకు మరణశిక్ష • గలుగఁజేయు;
దుష్టచిత్తములను • దోఁచువీరలు నృపు, నాజ్ఞ ధిక్కరించి • రందుచేత. 34

నీ. వధ్యులేయగుదురు, • వనభంగమున కోర్వఁజాలనిమనరోషఁమోలి నఫల
మేయగు; ననిపల్కి • యాయపారబలుండు దధిముఖుఁ డాకపిఁతతులఁ గూడి
యభ్రమ్యునకు దాఁటి • యతిజవమునఁ బోయె; నొకనిమేషములోనఁచు గ్రరశ్మి
తనయుఁ డుండెడుచోటికిని జేరె; మతిమంతుఁ డైనసుగ్రీవుని • నామహాత్ము

తే. రామచంద్రుని లక్ష్మణు • రమణఁ గాంచి
సమముగా నున్నభూమిపై • సరభసమున
ప్రాలె నాకాశముననుండి; • వనముఁ గాచు
వారలకు నీశుఁడై మహావీరుఁ డగుచు. 35

2478

1 ఆశ్రికం ప్రాహర త్రిత్ర-అనిమా. ఆశ్రికః సుగ్రీవమాతులత్వా త్పూజ్యః-అనివ్యా.

2 వానరాః వారయామాన స్వదండేన-అనిమూలము. 3 ఉవా చై కాంత మాశ్రిత్య-అనిమూలము.

4 సుగ్రీవో విపులగ్రీవః-అనిమా. 5 పితృపైతృమహం దివ్యమ్-అనిమా.

క. చెలువారుదధిముఖుఁడు భృత్యులతో దీనాస్వయంబును ♦ నొక్కమొగిని జే
తుల శిరమునఁ గీలించుచు, దలఁ బతి¹శుభచరణములను ♦ దాఁక నతులిడెన్.

అటువదిరెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౩ - వ సర్గము.

❧ { దధిముఖుఁడు పరభంగముచెప్పఁగా సుగ్రీవుఁ డతని నాశ్వాసింపి } ❧
వారలఁ దోడ్కొనిరమ్మని పంపుట.

క. శిరసున మాతులుండయున్, ధరణీశుం డనుచు మ్రొక్కు ♦ దధిముఖుఁ గని భా
స్కరతనయుఁ డట్టె నునమునఁ, బరమార్థిం బొంది యిట్లు ♦ పలికె నతనితోన్.

క. ²మామా లెమ్మాలెమ్మా, యీమెయి నాచరణముగలి ♦ నీవు పడుట యే
లా! మాటయిత్తు నభయం, బోమహితా! చెప్పవలయు ♦ నొగి నీవార్తన్. ౨

క. అనుచు నుహాత్మం డారవి, తనయుం డభయంబొసంగి ♦ తా నూరార్పం
గ నవలఁ బ్రాజ్ఞుఁడు దధిముఖుఁ, డనియెను వడి లేచి; వానరాధిప! వినుమా.

క. నీతండ్రి ఋక్షరజనుఁడు, భ్రాతయు వీరుండునైన ♦ వాలియు నీవున్
జేతమున నొప్పి పూర్వీ ను, దేతటి నే నుధువనమ్ము ♦ నెవరికినైనన్. 3౪ 2483

ఆ. నేవచ్చ ననుభవింప ♦ నిది విడువనిదియె, పనమునట్లు సొంపుతనకునదియు
నిపుడు కవులచేత ♦ నెల్లవిధంబుల, ననుభవింపఁబడియె ♦ నాలకింపు. ౪ 2484

చ. వనమును గాచుచున్నమనఃవానరు లిచ్చటనున్నవీరు వే
చని బెడరించినన్ గొనక ♦ సంతనమొప్పుగఁ దేనెఁ ద్రావి యు
త్యనుపమమంజుదివ్యసుఖలాళిని దించును బొల్చువార; లా
ననచగు లొక్కొండఱును ♦ బౌరుష మూని చెలంగువేడుకన్. ౫ 2485

తే. త్రాగ మిగిలినతేనెను ♦ దానిపెటల
ధ్వంసమును జేయుచున్నారు ♦ తగ వనపరి
చాలకులు పోయి వలదని ♦ పలుక వీరిఁ
గనుబొములుచూపి నవ్వెద ♦ రనయులగుచు. ౬ 2486

సీ ఈవనపాలకు ♦ లేగి సంరంభించి యిటనుండి పొండనియెంతయొత్తి
పలికిన నంగదాదులు క్రుద్ధులై వీరి బెడరించి రెన్నియోవిధములుగను
వానరర్షభ! వీర! ♦ వానరు లావరెల్లఁ గోపసంర క్తకాఃకులయి వీరిఁ
దఱుమఁగొట్టిరి; కరతలములఁ గొందఱఁ దన్నిరి, మఱియుఁగొందఱునుజాను

తే. వులను బొడిచిరి కొందఱఁకెలమిఁ బృష్ఠ
భాగమును జూపి; రిట్టు లోప్రభువరేణ్య

నీవు వెలయఁగ వీరులఁసేవకులను

దావకాజ్ఞల శిరములఁ దాల్చువారి. ౯౫

2487

క. బలములు మెఱయఁగఁ దన్నిరి; యలరాఁడుమధువనంబునందలివిలస
త్ఫలముఖములఁ దిని ద్రాగుచు, నెలమిం గనుచున్నవారఁ లెల్లవనచరుల్. ౧౧

చ. అనియిటు విన్నవించుననుయంబున శాస్త్రవవీరహంతయై

తనరుచుఁ బ్రాజ్ఞుడై సుగుణధాముఁడునై తగులత్కణుండు కీ

శస్పతతోడ నాతనివిచారము నెంచి వచించె నిట్లు; లీ

వనపరిపాలకుం డీతఁడు వచ్చినకారణ మేమొ యిత్తటిక. ౧౧౫

2489

క. దేనినిగుఱించి దుఃఖం, బూనినమదిఁ బల్కునిట్లు; పొందుగఁ జెపుమా

దీనినటంచు మహాత్ముం, డొనరపతితమ్ముఁ డిట్లుఁబడిన నంతక. ౧౨౫

2490

తే. వాగ్విశారదుఁ డైనయావనచరపతి, పలికె నాలత్కణున క్షిట్టుఁ

వీరుఁ డీనధిపక్తుఁ డుర్విక్ యమాశ, వెదకి వచ్చినయట్టి యంఁగదముఖులొగి.

క. నామధువనమునఁ గగుమధు, వేమాత్రము గొంకులేకయే ద్రావి రటం

చీమాన్యుండు చెప్పెడు; నివు,డామారుతిమొదలుగాఁగ నలకపివీరుల్. ౧౩౬

క. చనుదెంచుచునే యామధువనముం గని చొచ్చి మధువు పరఫలములఁ దృ

ప్తినిమీఱఁ ద్రాగి తిని రఁట, వనచరు లట కేగినపని పన్నయియున్నక.

క. తొలుతనె యిట్టియకార్యము, గలఁగక యొనరింప; రల్లకపివీరులు నా

సులలితవనమును జొచ్చి య,మలఫలముఖములను దినినమాట వినుటచేక.

క. వారలు కార్యము సఫలము,గా రహి నొనరించి రనుట కడు స్పష్టమె యా

ధారణితనయను దమిఁగని,నా గిది నిశ్చయము; పవనసందనుఁ డొకఁడే.

క. *జనకజను జూచి యుండును, ననిలకుమారుండు తక్కు పన్నులు కార్యం

బును దీనిఁజేయఁజాలరు; పని సాధించెడునుకత్తిభవ్యధివణయుక. ౧౭౫

౧౭౫

తే. పౌరుషోత్సాహవిద్యలు ప్లవగవర్కుఁ

డైనపావనియందుండు; ననిశమెట్టి

కార్యమున జాంబవంతుం డఁఖండబలము

గలుగునంగడుఁడును నాయకులుగ నున్న. ౧౯

2497

క. హనుమయుఁ బరిపాలకుఁడై, తనరునొ యాకార్యమెల్లఁ దప్పక ఫలియిం

చునుగాని యన్యథాగతిఁ, జన; దంగదముఖ్యకీశస్త్రము లెల్లక. ౨౦

2498

క. చనుదెంచి పనమునంతయు, మనసునకుం దోచినట్టిమాడ్కి హతముచే

సినవారట వీరందఱు, చని గుంపుగ పల దటన్న జానుతలములక. ౨౦౫

ఉ. వారలు వీరిఁ దన్ని రఁట వానరతల్లజుఁ డీతఁ డింపు చే

కూరఁగ మాటలాడఁగలఁగోవిదుఁ డద్భుతశౌర్యసాహసో

* కార్యసిద్ధి ర్పత్తిపైవ లెస్థిక్ వానరపుంగవే-అనిమా.

దారుడు సుప్రసిద్ధుడయి ధారణిపై దధివక్తఁ డన్నయీ

పేరున నొప్పు నాపయిని ధీతీని వచ్చెను దీనిఁజెప్పఁగఁ. ౨౧౪ 2500

క. ఘనబాహూ! సౌమిత్రి, జనకజఁ గనియుందు రీవిషయమును జక్కం
గను దలపోయుము నీవును, గనుక నె చనుదెంచి వాగు ధన్యుననంబుఁ.

తే. చొచ్చి యందలిమధువుల ధన్యునచ్చి

నట్లు త్రాగుచునున్నవా ధన్యవనచరు

లతులబుద్ధిపరాక్రము ధాట నీతఁ

జూడకయె వచ్చియుండినచో నిటువలె. ౨౩

2502

క. వరమేష్ఠి నాదుతండ్రికి, వరముగ దయచేసియున్నధన్యవనము నో
పురుషవరేణ్య! వారలు, చొరఁబడుదురె ధైర్య మూని ధన్యముగాదే.

సీ. అంత ధర్మాత్ముడై నట్టిలక్ష్మణుడును రాముండు సుగ్రీవుఁమోమునుండి
స్వర్ణసుఖంబును ధరిగించునమ్మాట వెడలఁగా విని యట్లు విపులవార్ష
మొందిరి బలముల ధన్యునావీరులు; తర్వాతఁ జారుకంధరుఁడు స్లవగ
పతియును దధిముఖుఁడగుకుల నాలించి సంతృప్తుడై తదాన్యంబుఁ గాంచి

తే. పలికె నిట్లని; వీరు లాన్యవగవరులు

కార్యసిద్ధిని గనినారుగాన మధువుఁ

ద్రాగినందుల కేను సంతసమునంది

తిని మఱియు నేనుజెప్పినపనిని బూన్కి. ౨౬౪

2504

క. ఒనరించి వచ్చియుందురు, గనుకం దచ్చేష్టలను నికామము తీమియిం
పనుదగు తీమించినాఁడను; వినుమా మృగరాజదర్పవిలసితభుజులఁ.

క. ప్రితకృత్యుల హనుమన్ముఖ, వితతమహాబలులఁ బ్రవగవీరులఁ గనువిం
దు తగం గూల్చెడువారల, నతివేగమ చూడఁ దత్ప్రియత్నము విసఁగఁ.

క. నేనును రాఘవుఁడు సుమిత్రా నందనుఁ డిపుడు కోరి తమి నున్నామో
వానరవర్యా! యనియిటు, వానరపతి కార్యసిద్ధిపఱలె ననుమదిఁ. ౨౮।

క. కనుదోయయు వికసిల్లె, దనువెల్లెం బులకరింపఁ దనవలె హర్షం
బును గాంచురాచులక్ష్మణ, లను గని కరగతమ యయ్యె లలి నీపనియ్యఁ.

క. అనిపలికి దేహమంతయు, ఘనపులకాంకురయతంబు ధామితిమీ
ఱినయానందము నొందెను, జనకజ గనఁబడియె నన్యనంతోషమునఁ. ౨౯

అఱువదిమూఁడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౪ - వ సర్గము.

అంగదాదులు కిష్కింకునచ్చుట, హనుమకాంచితని సీతె నని రామునితో జెప్పట అంకు
రు. అని సుగ్రీవుఁడు పూర్కగా దధిముఖుం డత్యంతము భక్తిరా
మునకు లక్ష్మణసూర్యపుత్రులకు సమ్మోదంబు చెల్వర నం

- దనముల్ చేసెను; శూరులౌకపుల సంఘతంగూడి యాశాశనీ
 మనుబొందె; దధివక్త్రుఁ డెంతయు వడిఁ ♦ మైకొన్నహర్షంబునఁ. ౨ 2510
- క. మును చనుదెంచినయట్లే, చని యభ్రపథంబునుండి ♦ త్కౌఢలి వ్రాలె
 వనముం జొచ్చె ననంతరమున మధువనమునను గీశముఖులు తమితో. 3
- తే. ¹మధువు నుదకంబునఁ మూత్రమార్గమునను
 విడిచి మత్తును విడి లేచి ♦ కడుఁ జెలంగు
 వ్లవగయూధపులను గాంచె; ♦ భక్తి నతఁడు
 వారికడ కేగి యంజలిఁబట్టి నిలిచి. ౪ 2512
- క. వనచరపతి నాయంగడుఁ, గని తమి మధురోక్తు లలరఁగా నిట్లనియె;
 విను సౌమ్యా! వీరలు మిమ్మును వారించి రని కోపముం బూనకుడీ. ౫
- క. తెలియమిచేతను గోపము,వలనఁ వీరెల్లమిమ్ము ♦ వారిందిరిగా;
 బలవంతా! యుచరాజపు, తలఁచక యీవనమునకును ♦ ధరణిపుండవే నూ. ౬ 2513
- తే తెలియ కొనరించినట్టితప్పుల త్కమింప
 వలయు; ననఘా! వడిఁ నేను ♦ నలఘుగతిని
 జోయి నీవినతండ్రితో ♦ మీయచుంగు
 వానరులు వచ్చినా రనువాత్తఁ దెలుప. ౮ 2515
- చ. వనచరవద్యులం గలిసివచ్చితి వీవని తెల్పు నమృదం
 బునుగ నే నీవు వీరలును ♦ బూనిక నీవనమెల్లఁ బాడుచే
 సినిబెడిదంపువార్తవిని ♦ చిత్తము నం దినుచుంతకోపముం
 గనఁడు; భనత్పితృవృక్షగుఁకంజహితాత్మజఁ డెల్లుహృష్టుడై. ౯ 2516
- తే వారి నందఱ జవమునఁ ♦ బంపు మిచటి
 కనుచు నాకాఞ్చ యిడె; నని ♦ యాదధిముఖుఁ
 డతిమధురవాక్కులం బల్కు ♦ నాలకించి
 వాగ్విశారదుడైన యావాలినుతుండ. ౧౦ 2517
- క. వనచరులం గని యిట్లని,యెను గీశవరేణ్యులార! ♦ యెల్లరిపుల శ
 క్తిని జెండెడుమీరలు వినుఁ, డనుపముండగురామభద్రుఁ ♦ డందఱ మిటకుఁ.
- ఆ. వచ్చియున్నవార్త ♦ వనచరపతియైన, యితనివలనవినియె ♦ నిప్పు డనుచు
 శంక నొందువాడ;నింకఁ గార్యమును సాధించినట్టిమనము ♦ తెగువఁబూని.
- క. నిలువఁగరాదిటఁ బ్లవగం,బులు మధువును సేవచ్చుఁ ద్రావి ♦ పొదలిరి కష్టం
 బులఁ బాసి యిచటఁజేయఁగ, వలసినపనియేమి లేదు ♦ త్వరపడి యింకఁ.
- క. ²వినతండ్రి యైననుగ్రీ,వునికడకుం జోవవలయుఁ; ♦ బొందుగ మీరె
 ల్లను గూడి యెట్లుచెప్పిన, విని యట్టులెచేయువాడ ♦ విశ్వాసమునఁ. ౧౩ 2518

1 విమదా నుత్థితాఁ స్వాఁ మేహమానాఁ మధూదకమ్-అనిమా. మేహయతః మూర్తి
 యత ఇత్యర్థః-అనివ్యాఖ్య. 2 మగ్గివో యత్ర మే గురః-అనిమా.

తే. చేయఁదగుకార్యమున నెందు ♦ మీయనుమతిఁ

జేయువాడనె కాని నే ♦ నేయెడలను

గనినచోఁ బరతంత్రుఁడఁ ♦ గాదె; తలఁప

నేను నిజముగ యువరాజుఁనైన నివుడు. ౧౮౫

2522

సీ మిమ్ము నాజ్ఞాపింప ♦ మీకెల్లహితమును వదియింపఁదగినట్టివాడఁగాను

గార్యమ్ము సాధించి ♦ కడు నుపకర్తలై తగుమిమ్ముఁ బరతంత్రులుగ నొనర్చు

టరయ నయుక్తమానాదరించినయట్లుగాదు; నావిని స్లవఁగవడు లెల్ల

¹నవ్యయంబగునట్లు ♦ లాడినయతనితో సమ్యకమందుచుఁ ♦ బాగుతరము

తే. గా వచించితి రేరీతిఁ ♦ గపినరేణ్య

ప్రభువయినవాడెవం డిటు; పలుకు సంద

తొదవు సధికారము శ్మత ♦ నొంది మేమె

యధికుల మటంచుఁదలఁతు రహంకృతిఁగని. ౧౮౬

2523

క. వనచరనాథా! యీరీ,తిని జెప్పుట నీకెతగును ♦ దెల్ల మొగుని కె

వ్వనికిని దగ దీవిచయమె, ఘనతరమంగళము నీకుఁ ♦ గల్గుచటంచుక. ౧౮౭

ఆ. దానికీపు మిగులఁ ♦ దగుదు వటంచని,యును వచింపుచున్నదనఘ! మేము

వనచరేణ్యుఁడయినభాస్కరతనయుని, కడకుఁబోవుటకు నికామ మెలవి.

క. అనసరముఁ గోరియున్నాము; వనచరేణ్య! త్వదాజ్ఞ ♦ మొదటఁగనక యే

స్లవగునకుఁగాని యొకపద, మవలం బెట్టంగ నలవియగునే తలఁపక. ౧౮౮

క. హరినర! యిదిసత్యంబని, చరమాదృతిఁ జెప్పఁగలము; ♦ స్లవగేశ్వర! యం

చురుమునమునబల్కఁగనిని, పురుహూతునిపాత్రుఁడనియెఁబొంగెడువేడ్కక.

క. మంచదికానిం డింక స,మంచితగతిఁ బోదమనియె ♦ సంతటఁ గపిరా

ట్టంచయములు బలముల మెఱ,యించుచు నాకాశమునకు ♦ నెగిరిరి వడిగక.

క. యువరాజగుసంగదుఁ డ,త్రై వియత్పథమునకు దాఁట ♦ నెల్లకపివరుల్

జవములను నిరవకాశముగ వియత్తలమును నొనర్చుకరణి నొకటిగక.

క. వరయంత్రోష్ఠి ప్తమహీ, ధరములవలె సతనివెంట ♦ దాఁటిరి; వేగ

స్ఫురణమునఁ బొల్చునాకపు, లరసి హఠాత్తుగ నె యెగసి ♦ యుభ్రస్థలికి.

క. అనిలప్రేరీతఘనములొ, యనఁగాఁ బెనునాదమలర ♦ నార్చుచుఁ దవ్వరఁగా

జనిరంత సంగదుండిటఁ, జనుదేరక మునుపె సూర్యజని ప్రీతుండై. ౨౩౫

చ. ²సరసిజలోచనుండగుచు ♦ సంతతశోకము నందియున్నభా

స్కరకులజాతమాళిఁ గని ♦ సాధుగతిఁ వదియించె నిట్లు; భూ

వరమణి! యూఱడిల్లు మిఁక ♦ భద్రము నీకగుఁ గాక యాస్లవం

గరమణు లెల్ల నీతఁగని ♦ క్రమ్యతీవచ్చిరి నిశ్చయంబుగక. ౨౪౫

2524

1 శ్రుత్యా వచన మన్యాయమ్-అనిమా. 2 ఉవాచ శోకోపహతం రామం కమలలోచనం-

- క. జనకజల గనకుందురయే, వనచరులును గడువుదాటి ♦ వచ్చెడువారే
మనయొద్దకు; మనమంపిన, పనియే ఫలియింపకున్న ♦ బ్రవగతిలకుడై. ౨౫౪
- క. ఘనబాహుండును యువరాజును సగునంగదుడు నన్ను ♦ జూడఁగ తా జా
లునె; యొక్కవేళఁ గోఁతులు, పనిఁదీర్చక వచ్చి వనము ♦ భంజించినచోఁ.
- ఆ. లంగదుండు తాను ♦ నట్టి యకార్యంబు
జేయఁబంచి నందు ♦ కే యనూన
మైన వంతనొంది ♦ యాస్వము వెలవెల
బాఱఁ గలఁత మిగులఁ ♦ బడుచునుండు. ౨౭ 2585
- సీ. కపివర్కుడై నయంగదుఁడు కార్యముసిద్ధిఁ గనుటచేఁబ్రమదంబుఁ♦గనఁడయేని
దండ్రి తాతలనుండి ♦ ధనముగావచ్చి మాపూర్వులచే జాలఁ♦బూనిమీఱ
రక్షింపఁబడెడు నా♦రామంబు ధ్వంసము గావంపఁ డెట్టెట్టి♦కారణముల;
సుప్రతా! భూవుత్రి♦శుభములు తెలిసెను నినుఁగన్నకౌసల్య ♦ యనుపమాన
తే. సుప్రజయె యగు; నీవింక ♦ శోక ముడిగి
యాఱిడిల్లుము సంశయ ♦ మొక్కయింత
యైన లేదు మహీసుత ♦ యగవడియెను
హనుమయే చూచియుండు, గాఁ ♦ డన్యఁడొకఁడు. ౨౯ 2586
- క. మతిమంతా! రవియం దా,తత తేజ స్సండునట్లు ♦ తగ మాగుతీయం
దతిమానుష మతిసిద్ధులు, సతతోత్సాహమును మిగుల♦శౌర్యము లుండుఁ.
- క. కనుక నె హనుమంతుం డీ, పనినిఁ సాధింపఁజాలుఁ ♦ బరుఁ డెవ్వొండీ
పనిఁజేయఁజాలఁ డని మీ, మనసున నెఱుఁగంగఁ దగును ♦ మహితవిచారా.
- తే. జాంబవంతుఁడు మంత్రిగ ♦ పై న్యవతిగ
నంగదుఁడు రక్షకుఁడుగ నా♦యనిలతనయుఁ
డేపనికి నుందురో యది ♦ యిలఫలించుఁ
గాని వేఱుగతింబొంద ♦ దోన్యపాల. 3౧౪ 2589
- క. అమితపరాక్రమ! నీదురు,నమున నిఁకం జింత విడువు ♦ నా సంతహరి
ప్రముఖులు బలముతులై నగ,రము చేరువఁజేరి వేగ ♦ రంజలువేడ్కఁ.
- క. అనిలకుమారుఁడు సాధిం,చినకార్యముచేత ముదముఁ ♦ జెందినవారౌ
టను గార్యసిద్ధి యెల్లర,కును జూ పెడునట్లు మిగులఁ♦గూయిడుచుఁ దగఁ.
- క. చనుదేరఁ గిలకిలధ్వను, లనుపమగతిఁ ద్రిదశమార్గ♦మందుండి కడుఁ
వినవచ్చె వనచరేశున; కు సతం డాకపుల ధ్వనుల♦కుఁ మోదమునఁ. 3౪
- క. మన ముప్పొంగఁగ వాలం,బును నిడివిగఁ జూపె శిఖర♦మును దాఁగఁగఁ బెం
పున; సంతరామదర్శన,మును జేయంగోగుకిశ♦ముఖులు పెలుచఁ. 3౫

క. హనుమంతుని సంగదునిక, మును నిడుకొని వచ్చిరి; హరిముఖులు శౌర్యం
బునఁదగు సంగదముఖులు, తనువులఁబుల కాంకురములు తద్దయుఁబొలయక.

తే. సంతసంబున శ్రీరామచంద్రునకును
వనచరేళునకును జెంతప్రేమి; రంత
గురుభుజం డగుపావని శిరముసోక

రామునకు మ్రొక్కి భక్తియు రంజలంగ. 32

2545

క. *కనినాడ లంకలోపల, జనకాత్మజ నియత యగుచు ఓతి నేమాత్రం
బును గనక యున్నయది సుష్టునిచెప్పెను; నిశ్చితార్థం జౌరవినుతుఁడుక.

తే. లక్ష్మణుండును ముదమంది లలితదృష్టి
సంతసము నొందియున్నయాశ్వినసతనయుఁ
గాంచి; రరివీరహంత రాఘవుఁడు ప్రమద
మంది గారవమునఁ గాంచె పనిలతనయు. 3౩

2547

అటువదినాల్గవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౫ - వ సర్గము.

శీతాపృథ్వాంతమున జెప్పి హనుమంతుఁడు రామునకుఁ జూడఁమణి నొసంగుట

సీ. అంతట సతిచిత్రకాంతారమైతగు ప్రప్రవణాఖ్యభూధ్రమున కేగి
వనచరుల్ శిరసునవంధనములు రామచంద్రునకన్ మహాసత్కుండై న
యాలక్ష్మణునకు సూర్యాత్మజునకు నల్పి యువరాజముండజనుండి సీత
వృత్తాంతమును జెప్పువేడుకఁబూనిరి; వారెల్ల సీత రావణునియింటి

తే. యందు జెఱఁబెట్టఁబడుటయు; నసురవనిత
లామె బెదరించుటయు, రామచంద్ర మనసు
రాగమును నిల్పియుంటయు రావణుఁ డిడి
నట్టిసమయంబుఁ దెల్పి రామవనిపతికి. 3౪

2548

చ. జనకజ యేక్షతిం గనక చాలఁ దపించుచునున్నదందు వా
రన విని యిట్లువల్కె; బ్రవగాధిపులార! మహీకుమారి యెం
దున వసియించె? నాయెడలఁ దోయరుహాక్షి యదెట్టిభంగిగా
మనసును నిల్పె? నీవిధము మానక నాకు నెఱుంగఁజెప్పుడీ. ౩౫

2549

చ. అనిరఘునాయకుం డడుగ నాకపు లాతనిసన్నిధానమం
దనిలజ నామెవార్తలను నన్నిటిఁ జక్క నెఱింగియున్నవా
నిని వచియింపుమా యనుచు నెమ్మిమెయిన్ నియమించి; రంతఁ బా
వని కపులాజ్ఞచేయుటయు భక్తిసుపూరితచిత్తవద్కడై. ౩౬

2550

- చ. ధరణికుమారి నేదిశను ♦ దాఁ గన నాదెసవైపు మోమునుం
బరఁగఁగఁ జేసి శీర్షమును ♦ వాంచి మహీసుత కట్టెమ్మొక్కియే
*తరుణమునందు నెవ్వీధిని ♦ దాఁ బలుకందగునట్టిఫక్కినిన్
సరిగ నెఱుంగుఁగాన నట ♦ సాధ్వీని గాంచినరీతి నిట్లున్. ౭౪ 2551
- చ. విను రఘురామ! నేనచట ♦ విస్తృతిచే శతయోజనంబుగాఁ
గనఁబడునుష్పనంద్రమును ♦ గ్రక్కున దాఁటి మహీకుమారికం
గనుఁగొనువాంఁఁ టోయితిని; ♦ గావున దక్షిణవార్ధి దక్షిణా
శను దురితాత్ముఁడనుజన్మ తముఁ డేలేడిలంక యొప్పెడున్. ౭౫ 2552
- సీ. అచ్చటిరావణుఁనంతఃపురంబున సాధ్వీమతల్లియాఁజనకతనయఁ
గనినాడ; నాతల్లి ♦ తనమనోరథ మెల్ల నీయందె నెలకొల్పి ♦ నీవలనిమ
హాశ జీవితముల ♦ నాత్మ నిల్పినయది; ప్రమదావనంబున ♦ రాక్షసవి
తలయంతరంబున ♦ నిలిచి విరూపతావారలునుం బెక్కు ♦ సారులు తను
తే. నట్టె బెదరించుచుండ నున్నది మహాత్మ
కాంచితిని; దుఃఖమును బొందఁగాఁ దగనివ
త్ప్రతామణి యాదేవి ♦ దీనయగుచు
వగలఁ బొగులుచు నున్నది ♦ తగనిరీతి. ౧౨ 2553
- క. దనుజేంద్రసంతిపురమున, దనుజాంగన లెల్లఁ గానఁ ♦ దాఁ జెఱఁబెట్టం
గనుబడి యొక వేణిగఁ గే, శనిచయము తగంగ మిగులఁసత్యము దూలన్.
- క. నిను నిరతము ధ్యానించుచు, ననవరతము ధరణియే శయనముగఁ దుహినం
బునఁ బద్మినివలె నవయవతనుతం దగి కృత నంది ♦ తగనివిధమున్. ౧౩
- తే. వగలఁ గుందుచుఁ తన్నురావణుఁడు బలిమి
వశము చేసికొనం జూడ ♦ వానివాంఁఁ
వమ్ముగాఁజేసి మృతినొందఁ ♦ బరమనిశ్చ
యమ్ము నొసరించుకొనియున్న ♦ దమలచరిత. ౧౪ 2556
- క. ఓకాకుత్స్థా! నీయం, దేకప్రమనంబుఁ జేర్చి ♦ యెప్పుడు ఘనమా
శోకమునఁ గుంది యుండ న, శోకవనంబునను గంటి ♦ ట్నోణితనయన్. ౧౫
- సీ. ఇత్సోకువంశంబు ♦ నేను గీర్తింపఁగాఁ దత్కులవిఖ్యాతిఁ ♦ దమిని వినుచుఁ
బురుషశాస్త్రాలసఃస్పృహఁగాంచియాసాధ్వీవిశ్వాసమునుబొందిఁవినియె; సంత
నామెతో మాట్లాడి ♦ యఖిలవృత్తాంతంబుఁ జెప్పితి నీకు మాఁజ్ఞీతిపుండ్ర
యట్టిసుగ్రీవున ♦ కై నసఖ్యము విని సంతసించెను; సదాఁచారనియతి
తే. సతము నీయందె దృఢభక్తి ♦ యతిశయిల్ల
సుగ్రతపము నొసర్చుచు ♦ నుండ నమ్ము

హాత్తురాలిని గాంచితి; ♦ నార్యవర్య

యామెయును జిత్రకూటాద్రి ♦ యందు ముచ్చు. ౧౮

2558

క. నీయంతికమున జరగిన, వాయసవృత్తాంత మొకటి ♦ పరుసంగఁదెలిపెన్

నీయాత్మ సమ్మటకుఁగా, నాయమ నాకిచ్చె గుఱుతు ♦ సద్దానిఁ బ్రభూ. ౧౯

చ. అనిమటియున్ వచించె నిటు ♦ లాయనిలాత్మజుఁ డిట్లానంగి యా

జనకజ యిట్లుపల్కె విను ♦ సర్వము నీవిటఁ జూచిసట్టులో

యనిలతనూజ! రానువుని యాత్మకుఁ దెల్లముగాఁగఁ దెల్పుమా

దనుజుఁడు వచ్చిసట్టిగతి ♦ దాపక యున్నది యున్నయట్లుగన్. ౨౦ 2560

క. ఇనజుఁడు వినుచుండఁగ నే, వినిపింపఁగఁ బోవునుడుల ♦ విన్నపమొనరిం

చినపిదపఁ బ్రాణపనముగ, ససయము గాపాడినట్టి యాధరణంబున్ ౨౦౫

తే. ఇదిగో చూడామణిని దీని ♦ నినకులపతి

కొనఁగు; శ్రీమంతమైనయీ యురుతరమణిఁ

జాల'యత్నము మీఱ రక్షణము నేను

జేసియున్నాను; గథవిను ♦ శ్రీరఘుపతి. ౨౧౫

2562

క. మునుహికతటి నాఘాలంబునఁ దగులిలకంబు మాసిఁపోయిన మోదం

బున నీవే మణిశిలను బొట్టునుగా నొనరించి నెన్నుడులను బలుకుచున్. ౨౨

క. పరిహాసమునకుఁ జెక్కిలి, సురుచిరముగఁ బెట్టితి గద ♦ శుభగుణ! రామా

న్మరియింపుము దానిని; బా,చరహితచిత్తా! సముద్రధవనుగుదీనిన్. ౨౩

తే. పరమచూడామణిని నాకుఁ ♦ బంపినాఁడ

విట్టిపెనువగలందు ని ♦ నేను గాంచి

సట్టులే దీనిఁజూచి మహాముదంబుఁ

గాంచుదాసను; దశరథత్త్వావతిసుత. ౨3౫

2565

క. ఒకమాసము ప్రాణంబుల, నికనే భరియింపఁగలను ♦ నీబాధలకున్

సకలాంగంబులు చెడఁగా, నొకనెలపై బ్రదికియండఁనోపం జచ్చి. ౨౪౫

క. అని నేఁ జెప్పినయట్లుగ, వినిపింపుము రామున కిని ♦ వెలఁది వచించెన్;

జనకజయుఁ జిక్కి ధర్మంబును వదలక దనుజునంతిపురమున రామా. ౨౫

క. హరిణవలెన్ పుల్లాయులు, పరఁగఁగఁ జెఱఁబెట్టఁ బడినభావము తగఁగా

గురుభయమున ననుఁ గని యి,క్కరణిన్ వదియించె నట్లొకడఁగి తెలిపితిన్.

క. ఏరితిగ నై నను నీ,పారావారంబుగట్టుపనిఁ జూడుఁడు వే

శ్రీరామ! యనుచు ననిలకు,మారుఁడు రాఘవులు కొంతఁమది నూఱడిలన్.

క. కని యాచూఢారత్నంబును సీత యొసంగినట్టిఁబొందగుగుఱుతున్
గనఁబఱచి యిచ్చి సీతో, క్రినిచయ మెఱిగించె నామఁ తెలిపినరీతిన్. ౨౭౫

అఱువదియైదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౬ - వ సర్గము.

అంధు ధామఁడు మఁడామణిఁ గాంచి సీతవృత్తాంత మంతయు వినఁగోరుట. అంధు-

- క. అంతట దళరథసందనుఁ, డెంతయు వేగమున నాతఁ డిచ్చినసీతా
కాంతయొసంగినరత్నము, వింతగఁ గని యెదను జేర్చి వివిధవిధములన్. ౧
- క. అనుజానితోఁ బలవించెను; నిసకులరత్నంబు తనకు నిష్టంబగునా
జనకజమణివర్యంబును, గని వగలం గుంది యశ్రుకణపూర్ణాక్షుల్. ౧౫ 2572
- ఆ. వెలయుచుండ నిట్లు పలికె సుగ్రీవుతో;
దూడయందుఁ బ్రేమతోఁ జెలంగు
నావు చేపునట్టు లీవరమణిఁ గని
సంతనే ద్రవించె నాత్మ మిగుల. 3 2573
- క. ఈమణిరత్నము సీతకు, నామామ యొసంగె బెండ్లినాఁ డద్దానిన్
భూమిజమోమునఁ గట్టిరి, శ్రీమంతంబగుచు మిగులఁ జెలఁగెన్ బెడఁగై.
- క. జలసంభూతం చియ్యది, పలువురు సజ్జనులు దీనిఁబహువిధములఁ బూ
జలఁ దన్నిరి జన్మము నిమ్ముల జనకుఁడుచేయఁ ద్రిదశముఖుడై ప్రీతిన్. ౪౫
- క. కరుణించె బుద్ధినియతిం, బరికించి; మహాత్మ! సుగుణభద్రా! సౌమ్య
వరమణి దీనింజూడఁగఁ, గర మరుదుగ నాదుతండ్రిఁ గనినట్లాయెన్. ౫౫
- క. *జనకుని సీతాజననిని, గనిన ట్లున్నయది; దివ్యకాంతులఁ దగునీ
భువమణి ప్రేయసి శీర్షంబున నలరుచు నుండుఁ గానఁ బొందుగ దీనిన్.
- తే. నేను జూడఁగ నాప్రియ పద్మి
నట్టు లున్నదటంచు నాయాత్మఁ దలఁచు
వాడ; నని పావనింజూచి పలికె సౌమ్య
దప్పిఁగొనువానిఁ దగినయుదకముచేత. ౭౫ 2578

* ఆద్యా స్త్యవగత స్సౌమ్య వైదేహస్య తథా విభోః-అనినూ, ఇహ వైదేహగ్రహణం సీతాజనన్యా ఆ శ్రువలక్షణమ్-అనివ్యాఖ్య.

సీ. ఆప్యాయతుంజేయు ♦ నట్లుగఁ దనవాక్య
జలములఁ దడుపుచు ♦ స్వాంత మలర
జనకజ యేమని ♦ సరసోక్తులను జెప్పు
మనియె; సంచాలత్కృణునిఁ గనుఁగొని
జానకిం జూడక ♦ జలములఁబుట్టిన
చూడామణిని దీనిఁ ♦ జూడఁ జాలి
తిని గాన దీనికంఠెను నాకు మిక్కిలి
వగ మతేమున్నది ♦ వారిజాక్షి

తే. యింక నొకమాసమాత్ర ముదెట్టులేని
బ్రదికియుండిన సనుఁ గాంచి ♦ బహుశరత్తు
లపని జీవింపఁ గలదు, సౌమ్య! యసితాక్షిఁ
బ్రేయసిం బాసి ¹క్షణము జీవింపఁ జాల, గం

2579

చ. అని మానుసుంతుఁ గాంచి జనకాత్మజ యెచ్చటనున్నదో జవం
బున నను నాస్థలంబునకు ♦ భూరిపరాక్రమ మూని నీవు తో
డ్చొనిచను మామెవార్త విని ♦ కోమలిఁ జూడకయే క్షణంబునే
పును నిట నిల్వఁ జాల; క్షీతిపుత్రిక భూరిభయాకులాత్మనూ. గం 2580

తే. అట్టిసుశ్రోణి యెపుడు భయంబుఁ గల్గఁ
జేయుదనుజులనడుమ నిల్చి యెటులున్న
దో; శరత్కాలమునయందు ♦ నుగ్రతిమిర
ముక్తుఁడౌచంద్రునిఁ మేఘములు చెలంగి. గం 2581

ఆ. ఆవరించినట్టు ♦ లాసీతమోమట
దనుజు లావరింప ♦ వనటఁ గుంది
విలసనంబుఁ గనక ♦ వెలవెలఁ బొలుచు
నుండు నిశ్చయముగ ♦ నోయనిలజ!. గం 2582

క. జనకజ యేమని చెప్పెనొ, వినిపింపుము సుంతయేని ♦ విడువక నాతో
విను నుండు తీవ్రరోగంబును బాపెడునట్టు లిట్టిభూరితరార్తి. గం 2583

క. ²చెలువ వచించిన యాపలు, కులు తోలఁగించును; సమీరుఁకూర్చి కుమారా
పలుకులమాధుర్యముగల, లలితవరారోహ యాయితలానుత వగతో. గం 2584

క. ననుఁ బాసి భూరిదుఃఖాంబునిధిని దా ముగ్ధి నిన్నుఁ ♦ బొడంగని నాతో
డను జెప్పునునినపలుకుల, వినిపింపుము వానిఁ జక్కఁబనియెడ నివుడే. ౧౫

అఱువదియాఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౭ - వ సర్గము.

శ్లోక హనుమంతుఁడు రామునకు సీతపలుకులు చక్కఁగా వినిపించుట శ్లోక

క. అనుచు మహాత్ముఁడు రాముఁడు, తను పడిగిన హనుమ జనకఁతనయ తనకుఁ జె
ప్పినమాటల నెల్లను జెప్పును బూని వచించె; నిట్లు ♦ పార్థివనర్యా! ౧ 2586

క. మును చిత్రకూటపర్వతమున జరగినవార్త తత్ప్రముగ నాతోడఁ
వినిపించె నానవాలుగ; జనకజ యాకొండయందు ♦ సప్తద మలరణ. ౨

క. నినుఁ గూడి హాయిగా ను, ప్తిని బొందుచు నుండి ముందుఁ ♦ దెఱవయె యాను
ప్తినిబాసి లేచినది యంత నొకానొక వాయసంబు ♦ తడయక వచ్చెన్. ౨౪

క. అరుదెంచి శ్రీరనిలయాం,తరమున గీతె; మును సీత ♦ తా నీయొడినుం
డి రయమున లేవ నీ వా,తరుణీమణి యంకసీమఁ ♦ డమి శయనింపన్. 3౪

క. భరతాగ్రజా! మహాత్మా, మరలను నాకాకి సీతఁమార్కొని వత్సాం
తరమున వ్యధపెట్టెను; నిక్కరణిని బలుమాఱు బాధఁగలుగఁగఁ జేయన్.

క. తరుణి నినులేవ శోణిత,పరిప్లుతాంగంబు గ్రాలఁ ♦ బరువడి నీవా
తరుణమున లేచితివి గద; పరంతపా! యిట్లు కాకి ♦ బాధింపంగన్. ౫౪ 2591

క. తొలఁగనియా బాధకుఁ గో,మలి తాళఁగ లేక సుఖము ♦ మైకొన నిద్రన్
లలిఁబొందునిన్ను లేపెను; నలఘుభుజా! భూమిజాస్తఁనాంతరసీమన్. ౬౪

ఆ. కాకి గీఱుచుంటఁ ♦ గని నీవు సర్పంబు

కరణిఁ గ్రోధమంది ♦ కడఁగి యూర్పు

లాలయ సీత కిట్లు ♦ పలికితి వోభీరు

త్వత్ప్రసాంతరం బెవండు కినుక. ౭

2593

క. తనసఖరాగ్రంబుల భీతిని బొందక యిట్లుగీతెఁ ♦ దెగువ నెవండ్
వనితా! యెదుశిరస్సుల, ఘనఫణి రోషించి యుండఁగఁ దెలియమిచ్చేన్. ౮

తే. ఆటలాడుచు నున్నవాఁడని యడిగితి;
వంత సంతటఁ జూచుచు ♦ నామె కెదుట
వాయసం బది రక్తసిఃక్తాయతనఖ
రముల నుండఁగఁ గాంచితి ♦ వసురవంద్య. ౯

2595

క. వాయసమది పక్షివరంబై యింద్రునిపుత్రుఁ డగుచు ♦ సద్రితటములం
దే యనిశము తిరుగుచు నది, వాయసమానంపుగతిని ♦ వఱలు నట విభూ.

సీ. మతిమంతులం దసఃమానవిఖ్యాతిని
గలనీపు క్రుధ నేత్రములను విప్పి
వాయసంబును దానివదలక మృతినొందఁ
జేయఁగఁ దగునని ♦ చిత్తమందు
దారుణంబై నట్టితలఁపును బొందితి;
వంత దర్భాసనమందు నున్న
దర్భను గైకొని ♦ దానిని బ్రహ్మాస్త్ర
మంత్రయుక్తముఁ జేసి ♦ మదినిలుకడ

తే. వైచితివి; లయకాలాగ్నివలె నదియును
బ్రజ్జలింపుచు వాయసాగ్రమున నలరి
దానిఁ దలఁపడి మండుచు ♦ దారుణగతి
వెంటనంటె నాకాకిని ♦ విడిచెఁ దండ్రి. ౧౩

2597

క. సురలు మహర్షులు వదలిరి, బరువడి నది ముజ్జగములఁ ♦ బరువిడి తనకుఁ
శరణంబెందును గానక; యరింగమా! భీతినొంది ♦ యార్తంబగుచుఁ. ౧౪

క. మరలను నీయొద్దకె వచ్చె రయంబున; నెల్లరకును ♦ సిద్ధశరణ్యం
బరయఁగ నీవౌటను నీ, శరణును వడిఁజొచ్చి మ్రొల ♦ తమ వ్రాలి వెతఁ.

క. వినయమున వేడువాయసమును వధ్యముఁ గరుణ చిత్తమున వ్యాపింపఁ
మునుకొని కాచితి; వనఘా, వనజజనస్త్రము సతం బఃవంధ్యము గానఁ గౌము.

క. కరుణంబూనియు సంతటఁ, బరికించియె దక్షిణాక్షి ♦ వధియించితి; వో
ధరణీశ! వినృప్తంబై, పరమంబగుభక్తి నీకుఁ ♦ బ్రణతు లొనర్చెఁ. ౧౬

తే. దశరథక్షితిపునకు వంఃదనము చేసి
తననివాసమునకుఁ బోయె; ♦ గనుక నిట్లు
లరయఁగా రాముఁ డఖిలశస్త్రాస్త్రవిద్య
రిష్టఁడౌబలశాలి యిరిప్రహంత. ౧౮

2602

క. శీలము గలవాఁడునునయి, యేలా రాఘవుఁడు నన్ను ♦ నిట్టులు వెతలం

జాలం దూలించెడుదను, జాళివయి వై వఁ డానుఁహోస్త్రముల నిఁకఁ. ౧౮౪

క. సురగంధర్వులు సర్పానురు లెవ్వరుగాని యనిని ధృత వంశా
భరణిని రాముని మార్కొని, తరమే నిలువంగ నొరులఁ ధలఁపగ నేలా.

ఆ. వీర్యవంతుడై సయాద్యునకుఁ ననుఁ
గూర్చి సంభ్రమంబు ధృత చెప్పెనఁ
గలిగినేని దీప్తములగుబాణంబుల
ననిని జంపుఁగాక ధనుజ వేగ. ౨౦

2605

క. పురుషవరేణ్యుఁడు రఘుకుల, వరరత్నము లక్ష్మణుండు ధైరిహరుండై
పరఁగియు నన్నయనుజ్ఞను, బరువడిఁ జనుదెంచి యన్నభార్యను నన్నుఁ.

తే. కావఁ డేలొకొ యింకను; ధృత తేజ
మున నమీరాగ్నులంబోలుమనుజులిలకు
లిద్దఱును శక్తిగలవార ధైర్యురలు
వారి నెదిరింప రా దట్టివారలయ్యు. ౨౧

2607

క. ననుఁ గావ కుపేక్షించుట, కును గారణమేమొ? శత్రుకూటము బాధిం
పను శక్తులయ్యు నిద్దఱొక నెలవునం గూడియుండి ధృతను నన్నుఁ. ౨౩

క. 1వ రులిటు బాధింపంగాఁ, బరికింపక యుండు టరయఁ ధృతము మిగులఁ
నరియని చేసియె యుందును, నరసిన నందియమె దీనియం దుండదు నూ.

చ. జనకజయశ్రయ క్రముగ ధృతని గల్గఁగఁ జేయునట్లు ప
ల్కినవచనంబులఁ వినుచుఁ ధృతవలభక్తిని బూజ్యురాలి నా
జనకకుమారిఁ గాంచి సరసంబగుమాటల నిట్టులంటి; ని
స్సనక భవద్వియోగమునఁ ధృతము లెల్లను మాని రాముఁడుఁ. ౨౪

ఆ. వగచు చున్నవాఁడు ధృతతామసే! నిజ
మిద్ది; రామభద్రుఁ ధృతి వగలఁ
బొగుల లక్ష్మణుండు ధృత గుండుచుండును
దల్లి! నిన్నుగంటి ధృత నదెట్లా. ౨౫

2611

క. 2నినుఁ జూడఁగలెనని నె, మృతమున నమ్మోదమంది ధృతనిని యుండం
జనుఁగాని వగలఁబొగులం, జనునే, యీక్షణమునందె ధృతలాపదలుఁ. ౨౬

1 మమై దుష్కృతిం కించి న్నహద స్థిరసంశయః-అనిమా. 2 కథంచి ద్ధృతీవృష్టా నకాలః
పరిశోచితుః-అనిమా.

- తే. తొలఁగిపోవంగఁ జూడఁగాఁ ♦ గలవు నీవు
నిండఁబొందని యిరువ్వురు ♦ నృపకుమారు
లెవుడు సీతను గాంతుమో ♦ యెవుడు శత్రు
వును వధింతుమో యని త్వరఁ ♦ గనుదు రబల. ౨౭ 2613
- క. కనుక నె భన్తముగా లంకను జేయంగలరు; నీదుఃకాంతుఁడు క్రూరుం
డనుకంపాహీనుఁడు నగు, దనుజేంద్రు, సబాంధవునిఁ బ్రథనమునఁ జంపుఁ.
- చ. తనరిపుఁ జంపి నిన్నుఁ బ్రమఃదంబునఁ దాఁ గొనిపోవుఁ బ్రతనం
బున కిదినిశ్చయంబు, నృపఃపుత్రి! యనిందితచిత్త! నీమగం
డనుముద మంది నమ్మఁదగినట్టి యొకానొకయానవాలు నా
కు నొనఁగనొప్పు; నన్నపలుఁకుల్ విని జానకి సంతసంబునఁ. ౨౯౫ 2615
- సీ. పరికించి దెసల నెవ్వరునై న తేమిని
జక్కఁగా నెఱిగి శీర్షమునఁ చాల్చు
దగినచూడామణిఁ ♦ దనచీరకొననుండి
విడిచి నాచేతికిఁ ♦ దడయ కిచ్చె
నోమహాబల! రామఁయు త్తమంబగుగుర్తు
దీని సంతట నేను ♦ దివ్యమణిని
భవదర్శమై కొని ♦ పరమసాధ్వీకిఁ దఱ
పోఁకఁగా మ్రొక్కి వే ♦ మీకడ కరు
- తే. దేరఁగా యత్నమును జేసితిని; విదేహ
సరవరేంద్రతనూభవ ♦ నాతిమిన్న
పయసమును జేయ నమకట్టి ♦ పటుతరముగఁ
దనువుపెంచెడు ననుఁ గాంచి ♦ వనట పేర్చి. ౩౨ 2616
- క. వదనంబునిండ నశ్రులు, పొదలక దీనయయి బాష్పపూరంబున వా
క్కుదగం దొట్రిల నేఁ బో, యెద నెగసి యటన్న ద్వరను ♦ నెంతయువగతో.
- క. తన మోము వివర్ణముగాఁ, గనఁబడ నిట్లనియె; నోయిఁకరువలితనయా
చని నీవు సింహతుల్యుల, ఘనమతులఁ రాఘవులను ♦ గవికులపతినిఁ. ౩౪౫
- తే. అతనిమంత్రుల మఱియును ♦ సందుఁగలుగు
నందఱును డైను మడిగితి ♦ నని వచింపు
మహ్మహాబాహుఁడైన రామావనీశుఁ
డతిజనంబున నిచ్చటి ♦ కరుగుదెంచి. ౩౫ 2619

క. ఎడఁబాసి దుఃఖతతినిం, గుడుచుచు దురవస్థ లెల్లఁ ♦ గుండఁగఁజేయఁ
దడఁబడుచు నున్ననను నీ,వెడఁబాసి చనంగ మఱియు ♦ నెల్ల విధములఁ. ౫౪

క. నిను విడనాడినదుఃఖము, వనటం గుండంగఁజేయు; ♦ వానరవర! నీ
వసుపమశక్తియునుండవు, గ నె గనఁబడితివి నుకౌర్యశలితుఁడ వగుటఁ. ౬

ఆ. నీనహాయులైన ♦ నిఖలభల్లూకవా
నరులఁ గూర్చి నామఃసంఘనందు
మిగుల సందియంబు ♦ మేనుదాల్చినయల్లు
కానఁబడెడు; భల్లు ♦ కప్రముఖులు. ౭

2629

క. తరియింపరానిసాగర,వరమును నిద్దాని దాఁటి ♦ వత్తురొ? యాభూ
వరతనయు లిద్దఱును నె,వ్వరునను దాఁటంగఁ గలరొ ♦ వాయుతనూజా. ౮

క. గరుడునకు నీకు ననిలున, కరయఁగ నీమువ్వరకె మఃహాసాగరముఁ
దరియించుశక్తి యున్నది, యెరులకు నెవ్వరికిఁ గాని ♦ యుండదు నుమ్మి. ౯

సీ. కార్యవేత్తలయందుఁ ♦ గడు మేటివగుదువు
వీరుఁడ వగుదు విఃక్కారణమున
దుస్తరమేయని ♦ తోఁచునిక్కార్యంబు
సాధించుటకు నెట్టిసరణి నీవు
తలపోసినాఁడవో ♦ పలుకుమా; పరవీర
హరణా! మహాత్మా! కాశ్యమును దీనిఁ
జక్కఁజేయుటకు నీ ♦ వొక్కఁడవే చాలు
దిదియుక్తమేగాని ♦ యిట్లుచేయఁ

ఆ. గలుగుకీర్తి నీకె ♦ కాని రామునకు లే
దఖిలవీరయుక్తుఁడై యతండు
వచ్చి యనిని దనుజఃపర్యుని వధియించి
జయముఁ గాంచి పౌరుషంబు నెఱపి. ౧౧౪

2632

క. ననుఁ దనపట్టణమునకుం, గొనిపోవునయేని గీర్తి ♦ యొమరారును నా
కును రామునకుఁ; మఱియీ,దనుజుఁడు రావణుఁడు దొంగతనమున నన్నుఁ.

తే. రాముపత్నిని గపటయంత్రంబుఁ దాల్చి
యపహరించెను నారీతి ♦ నారఘుపతి
నన్నుఁ గొనిపోవు టిద్ది నుంతయును దగదు
దుర్యశము రాఘవునియందుఁ ♦ దోఁపరాదు. ౧౩

2634

చ. వరబలహంత రాఘవుఁడు ♦ పౌరుషమొప్ప బలంబునెల్ల ని
ష్కరమున నిండఁజేసి ననుఁ ♦ బొంకముగాఁ గొనిపోవునేని భూ

వరునకు నద్దితుల్యమయి ♦ భాసురకీర్తిదమై చెలంగు; సం
గరమున శూరుడై మహిమ ♦ గ్రాలగ నొప్పురఘూర్షవహుం డాగిన్. ౧౪౫

క. తనకున్ సమానమగునీ, తిని బారువమెల్ల నిచట ♦ దృష్టిగ వైరుల్
గనునట్లుచేయ నీవే, యెనరింపుము నాకుఁ బ్రియము ♦ నొనరువు మింకన్.

చ. అనియిటు లర్థవంతముగ ♦ నాదృతిమీఱఁగఁ బ్రశ్రితంబుగాఁ
గనఁగ నహేతుకంబుగను ♦ త్కాసుత పల్కిన నాలకించి నే
వినయముమీఱఁ జేయఁదగుఁవృత్తము నెంచుచు నిట్టులంటి, నో
జనకజ! కీశభల్లుకవిశాలబలాధిపుడై మహాత్ముడై. ౧౬౫ 2637

చ. బలమునవిష్టువీఁగుకపివల్లభుఁ 1 డారవినునుఁ డీపనిం
బాలుపుగఁజేయ నిశ్చయముఁ ♦ బూనినవాఁడు; సరాక్రమంబునన్
బాలించి బలమ్మునన్ వెలసి ♦ భూతవిచిత్రకృదుగ్రశక్తిచే
నలరి మనస్సునంగలుగుఁనట్టితలంపులఁ బోలి వేగముం
జెలఁగ నెనంగువానరులు ♦ సిద్ధముగాఁ దగువారు తల్లిరో. ౧౮ 2638

సీ. వారికి నెల్లనంబరమున భూమిని
బాతాళమున మధ్యభాగములను
ననదృశగతిగల ♦ దదిగాక యెంతటి
పనినైన నమితశక్తిని జెలంగు
వారౌట సాధింపఁవలసినవారలై
యందురు; బలముల ♦ నుద్ధతులయి
శక్తి నమేతులై ♦ నకలవిధంబుల
నలరారువానరు ♦ లాకసమున

తే. సంచరించుచుఁ బలునుటు ♦ త్కౌతలమున
కెలమిని బ్రదక్షిణముచేసి; ♦ రిసతనూజు
పరిసరంబున నున్నట్టిఁన వగముఖున్
లోక్కొండలు నాకుంజె ♦ నుగ్రబలులు. ౨౦౫ 2639

క. కొండలు నాకుం దలపోయె దుల్గులుగాని యల్పు ♦ లనఁదగుకపు లం
దుం దగ నెవ్వరులే; రో, నుందరి! నేనే జవంబు ♦ శోభిల వార్ధిన్. ౨౧ 2640

క. 2 తరియించితిఁ గన బలవి, స్ఫురణంబున మిగులు నాకపులు వత్తురు సా
గరమును దాఁటి యటంచున్, బరిపరిప లుకంగనేల; ♦ పని యేదైనన్. ౨౧౫

1 తవాక్యే కృతనిశ్చయః-అనిమా. 2 ఇట్లు హనుమంతుఁడు తనకంటెఁ గవులందఱు బల
విక్రమసంపన్నులని యనువదించుట సీతకుం గల్గినదైర్యమును బోగొట్టుట కని గ్రహింపందగు.

క. ఒనఁగూర్చుగవలసినచో, జనపతు లల్లులనె పనువఁజాలుదురు నుమీ
ఘనభటులం బంపరుగదా, జనకసుతా! దుఃఖ మింకఁ జాలుం దల్లి. ౨౨౫

తే. ¹ఇంకరామునిపైఁ గోపఁ మించుకయును
నునుపఁబోకుము హరిపతుఁ లొక్కగఁతు
వైచి దాఁటుదు రీభూరివార్ధిఁ; బురుష
సింహులగురామలక్ష్మణుల్ ఁచెలగువేడ్క. ౨౩౫ 2648

తే. నాదువీఁపున నెక్కిచంఁద్రరపు లుదితు
లైనయట్టులు నీయొద్దఁ కరుగుదెంచు
వారు; పంచాస్యతుల్యుడై ఁవైరిహంత
యైనరామునిఁ జాతు వోయంబ నేగ. ౨౪౫ 2644

చ. ధనువును చాల్చి లక్ష్మణుఁడుఁ తప్పక యీపురికోటవాకిటఁ
దనభజసార మేర్పడఁగఁ దా నలరారఁగఁ జాతు వింక న
వ్వనచరులఁ మృగేంద్రసమఁపారుషయుక్తుల వీరవర్యులఁ
ఘననఖదంప్ర² లాయుధముఁగాఁ గలవారల దంతితుల్యులఁ. ౨౫౫ 2645

క. కనఁగలవు శ్రీఘ్రకాలంబుననే; లంకాపురమునఁ బోలిచెడు మలయా
ద్రినిఖలసానువులందును, ఘనగిరినిభ కాయలైన³కపులినదముఁ. ౨౬ 2646

క. వినవచ్చు నీకు శ్రీఘ్రును; జననీ! యింకమీఁద రామజనపాలకుఁడుఁ
వనవానవ్రతపూర్తిం, బొనరిచి శత్రువులఁ జెండిఁ పూనిక మెఱయఁ. ౨౭౫ ౨౭౫

క. నినుఁగూడి యయోధ్యాప్ర, త్తనమునకుం బోయి ప్రీతిఁ దగఁగా సింహ
సనమున నభిషిక్తుఁడు కాఁగనుజాడం గలవటంచుఁ గడఁగి పలికితిఁ. ౨౮ ౨౮

క. జనకజను బాసి నీవిందు ననుభవించెడుశ్రమాళిఁ దదాలఁగింపక నే
వినిపింప నామె దుఃఖంబునఁ గుండఁగ సాహసమ్ముఁ బూనెదురీతిఁ. ౨౯౫ ౨౯౫

క. ఇంపగునుడులను నే విని,పింపఁ శాంతిల్లి సుంతఁ పృథ్వీసుత యా
పెంపగువగఁబాసెను ³నా,కంపితరిపుజాల సాధుఁగుణపరిపాల. ౩౦ 2650

అటువదియెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

1 తదలం పరితాపేన దేవి మహ్య ర్యవైతు తే-అనిమా. 2 తొలఁగింపక = విడిచిపెట్టక, అనియర్థము. 3 ఇందలి విశేషణద్వయము రామచంద్రుఁడు శత్రుహరణదీక్షగలిగి వగఁగుండు సాధ్వీకుణీనుఃఖిమోచనప్రయత్నముఁ జేయనిలయునను నభిప్రాయమున హనుమ ప్రయోగించి నట్లు శ్రాత్తఁగాఁ జేర్పఁబడియెనని యెఱుంగవగు.

మ. శ్రుతిసంఘాతవిదుత్తమప్రకరసంస్తుత్యప్రభావా, సరా
కృతిసంధారణసంప్రకాశితలసత్త్వీర్తి, కృపానీరధీ
మతిమత్సంతతలత్వభూతవిమలాత్మస్తవ్యవృత్తీ! మహా
ద్ధతశత్రుప్రకటాటవీదహానభూతస్సారదివ్యాయుధా.

సీ. ఇది మహీసురకులవిదితకాశ్యపమానిగోత్రజాపస్తంబసూత్ర, శ్రీత్రి
పురనుందరీవరకరుణాత్తసంస్కృతాంధ్రకవిత్వవైభవప్రథితకీర్తి
జనమంచివంశాభిచంద్రసుబ్రహ్మణ్యవిబుధవర్యసుపుత్ర వినుతిపాత్ర
పండితగురుభక్తతాండవకృష్ణాపరాభిధేయార్యజనాభిభజన

తే. నిరతశేషాద్రిశర్మప్రణీతమైన, యాంధ్రరామాయణమున ననంతశోక
కవ్వహరమగుసుందరకాండ మవని, నారవినుధాంశుతారకమై చెలంగు.

సుందరకాండము సంపూర్ణము.

శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ.

